
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
3 N
24

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV

De Communibus omnium rerum naturalium principijs & affectionibus

LIBRI QVINDECIM.

Qui plurimum conferunt, ad eos octo libros Aristotelis, qui de Physico auditu inscribuntur, intelligendos.

Adiecti sunt huic operi tres indices, vnus capitum singulorum librorum; Alter Quæstionum; Tertius rerum.

Omnia vero in hac quarta editione denuo sunt diligentius recognita, & emendata.

CVM PRIVILEGIO, ET FACVLTATE SVPERIORVM.

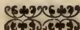

ROMAE,
Ex Officina Iacobi Tornerij, & Iacobi Biricchiæ.
M. D. LXXXV.

INDEX LIBRORVM
QVOS HOC OPVS COMPLECTITVR.

INDEX CAPITVM QVAE IN SINGVLIS LIBRIS HVIVS OPERIS CONTINENTVR.

CAPITA PRIMI LIBRI DE PHILOSOPHIA.

CA-

CAPITA LIBRI XII.

DE TEMPORE ÆTERNITATE ET AEVO.

CAPITA

CAPITA LIBRI XIII.

DE NATVRA MOTVS.

CAPITA LIBRI XIIII.

DE VARIIS DIVISIONIBVS MOTVS.

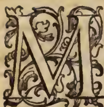
De

CAPITA LIBRI XV.

DE MOTVS ET MVNDI ÆTERNITATE.

FINIS.

GREGORIVS PAPA XIII.

OTV proprio &c. Cum dilectus filius Venturinus Tramezzinus Bibliopola Venetus Almæ Vrbis nostræ incola ad communem omnium vtilitatem sua propria impensa librum de Philosophia authore dilecto filio Benedicto Pererio sacerdote Societatis Iesu, in dicta Vrbe nostra imprimi facere intẽdat, dubitetq; ne huiusmodi opus postmodum ab aliis sine eius licentia imprimatur, quod in maximum eius præiudicium tenderet. Nos propterea illius indemnitati consulere volentes, Motu simili &c. et ex certa scientia eidem Venturino ne prædictum opus hactenus non impressum & per ipsum Venturinum imprimendum, si aut postquam per Inquisitionem officij Hereticæ prauitatis de Vrbe approbatũ fuerit per decem annos à prima eiusdem operis Impressione computan. à quocunq; vel quibuscunque sine ipsius Venturini licentia imprimi, aut ab ipsis vel ab aliis vendi seu in eorum apothecis vel alias uenale preterquã ab ipso Venturino impressum uel imprimendum teneri possit apostolica auctoritate concedimus & indulgemus, inhibentes omnibus & singulis Christifidelibus præsertim bibliopolis & librorum impressoribus sub excommunicationis maioris latæ sententię. In terris uero Sanctæ Romanæ Ecclesiæ mediate uel immediate subiectis etiam ducentorum ducatorum auri Cameræ Apostolicę applican. & insuper amissionis librorum pœnis toties ipso facto & absq; alia declaratione incurren. quoties contrauentum fuerit, ne intra decem annos prędictos ab impressione dicti operis hactenus non impressi & per ipsum Venturinũ vt prædicitur imprimen. inchoandos sine eiusdem Venturini licẽtia dictis decẽ annis durantibus imprimere seu ab ipsis uel aliis præterquàm ab ipso Venturino impressũ vel imprimen. uendere seu uenale habere uel proponere, seu alias vt supra habere audeat uel præsumat. Mandantes vniuersis venerabilibus fratribus nostris Episcopis & Archiepiscopis &c. eorumque Vicariis in spiritualibus generalibus, & in statu temporali S. R. E. etiam legatis & Vicelegatis sedis Apostolicę ac ipsius status vniuersalibus, vt quotiẽs pro ipsius Venturini parte fuerint requisiti uel eorum alter fuerit requisitus eidem Venturino efficacis defensionis præsidio assistentes præmissa ad omnem dicti Venturini requisitionem contra inobedientes & rebelles per censuras ecclesiasticas etiam sæpius aggrauandas & alia Iuris remedia auctoritate apostolica exequãtur Inuocato etiam adhoc si opus fuerit auxilio brachij secularis, Et insuper quia difficile admodum esset præsentem motum proprium ad quælibet loca deferri volumus & apostolica auctoritate decernimus ipsis transumptis vel exemplis manu alicuius notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius curię vel personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis plenariam & eandem prorsus fidem vbique tam in iudicio quàm extra haberi quę præsenti originali haberetur. Non obstantibus præmissis ac constitutionibus & ordinationibus apostolicis ac etiam iuramento &c. roboratis statutis &c. priuilegiis quoq; indultis & literis apostolicis sub quibuscunque tenoribus, &c. etiam motu proprio, &c. & consistorialiter &c. ac alias in contrarium quomodolibet concessis &c. Quibus omnibus etiam si de illis &c. hac vice latissime derogamus. Cæterisq; contrariis quibuscunque cum clausulis opportunis.

Et cum absolutione à cen. ad effectum &c. Et de concessione, indulto, inhibitione mandato ac, voluntate, decreto derogatione alijsque præmissis, vt supra in forma gratiosa, & cum opportuna si videbitur etiam aliorum deputatione executorum qui assistant etiam sub cen &c. Cum facultate aggrauandi &c. Inuocato &c secularis. Cum derogatione dictarum latissime exten. et quod sola præsentium signatura sufficiat, et vbiq; fidem faciat in Iudicio & extra regula contraria non obstan.

BENE-

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV,

In suos de principijs & affectionibus rerum naturalium libros.

PRÆFATIO.

HOC nostrum opus de communibus omnium rerum naturalium principijs & affectionibus, primam & generalem continet totius Physiologiæ partem: quam Aristoteles, octo libris Physicorum explicatam nobis reliquit. In duas autem partes opus diuisum est; prior pars quæ est de principijs & caussis rerum naturalium, nouem libris comprehenditur; Posterior reliquos sex libros complectitur; in quibus, generales quædam affectiones, quæ communes sunt omnium rerum naturalium, cuiusmodi sunt, Quantitas, Locus, Tempus, & Motus, explicantur. Ac licet nobis multas ob caussas (quas hoc loco exponere non est necesse) visum non fuerit Commentarios in Aristotelem scribere, quibus eius sententias & verba, sigillatim interpretaremur; sedulò tamen curauimus, vt quicquid Aristoteles ijs de rebus, quas hoc opere docemus, vsquam sensit, & scriptum reliquit, varijs ex libris eius colligentes, suo quodque loco pertractaremus. Quorum autem scriptorum vestigia in huius operis molitione persequuti simus, quid etiam de Philosophorum lectione atque imitatione sentiamus, quoniam ea ex re intelligi potest, quam nos philosophandi viam & rationem maximè probemus ac sequamur, nunc paucis exponemus. Græcos Aristotelis interpretes, Alexandrum, Themistium, & Simplicium, in Aristotelicis sententijs & verbis explanandis, præter cæteros, secuti sumus. Hos enim, extra cōtrouersiam est, omnium optime Aristotelem intellexisse, & in eius scriptis interpretandis, diligentissimos & accuratissimos fuisse. Horum fontibus, fateor me hos meos hortulos irrigasse; hoc est, ex doctissimis eorum commentarijs multa, quæ interiorem quandam, & reconditam habent Peripateticę disciplinæ cognitionem, in hos libros transtulisse: Latinos vero philosophos, præsertim autem Theologos Scholasticos, propter ingenij acumen & vbertatem, propter disserendi subtilitatem, denique propter incredibilem vim atque copiam argumentorum, quibus de omni re proposita in vtramque partem disputare solent, equidem semper sum admiratus: in hoc autem opere, non raro etiam imitatus. Quorum disputationibus, has meas cōmentationes neruosiores & robustiores factas esse, non dubito. Sed D. Thomam, eximium Philosophię decus, & splendidissimum Theologiæ lumen, firmissimumque columen, præ cæteris miramur, & colimus: cuius diuini ingenij monimentis, quantum nos adiuti & locupletati simus, hæc nostra qui legent, facile intelligent. Inter Arabes, Auicenna suos quoque amatores, & sectatores habet. Quem ego in Philosophia, nec magnopere laudo, nec planè contemno. Fuit is

præstantissimus medicus, fuit etiam (quorundam indicio) peracutus Metaphysicus; sed eum doctrinæ Aristotelis (quam omnibus Philosophiæ studiosis maxime probatam & cognitam esse oportet) nec valde studiosum, nec admodum intelligentem fuisse constat. De Auerroe, quoniam de eo varias multumque discrepantes hominum sententias esse video, dicam breuiter, vt sentio. Ego, sicut eos non laudo, qui Auerroem fastidiose contemnunt, conuitijs lacerant, & veluti pestem ingeniorum, omnibus fugiendum esse clamant; sic contra, quosdam esse, qui eum laudibus in cælum efferant, & quasi Deum quendam Philosophiæ colant, eiusque sententias tanquam oracula diuinitus edita in veneratione habeant; grauiter doleo, molesteque fero. vtrumque profecto in vitio est: sed illud minus; habet enim vel excusationem ignorantiæ, vel etiam speciem quandam & vmbram pietatis atque religionis: hoc autem, cuiuis philosopho, turpe est; Christiano autem philosopho, etiam infame. Quid enim turpius, quàm vnius hominis, qui labi potuit, & vero in rebus magni momenti non semel lapsus est, decreta omnia pugnaciter defendere, ac mordicus tenere, & quasi tempestate delatos, ad eius doctrinam, tamquam ad saxum aliquod, adhærescere? Quid fœdius? quàm multas Auerrois sententias, &, quæ vocant, commenta, tertio quoque verbo vsurpantes sese iactare, & in his puerilibus nugis, primas sapientiæ suæ partes collocare? Sed dicent, Auerroẽ fuisse acri ingenio, iudicio graui, & singulari studio ac diligentia; multa subtiliter, & docte scripsisse; omnes pene libros Aristotelis, eruditis commentarijs illustrasse; denique de Peripatetica disciplina esse optime meritum. sint ista, vt dicunt: negari tamen nõ potest, Auerroem interpretando Aristotelem, ob ignorationem linguæ Græcæ, mendososque codices, & bonorum interpretum penuriam multifariam hallucinatum esse. De rebus quoque naturalibus, humanis & diuinis, opiniones eum habuisse certum est, complures quidem falsas, quasdam verò etiam impias & absurdas. Quid igitur magis à Philosophiæ grauitate, dignitateque remotum, & alienum esse potest, quàm Philosophum, id est amatorem sapientiæ, quem ad hanc rerum omnium vniuersitatem animo perlustrandam, atque contemplandam, solutum, & liberum esse decet, vnius hominis, non omnium mortalium sapientissimi, quasi vile mancipium, &, vt Poeta quidam ait, seruum pecus effici? verum de Auerroe hactenus. Illud autem studiosos Philosophiæ diligenter intelligere volumus; si magno cum fructu nulloque veritatis atque pietatis detrimento, philosophari cupiunt, duos ipsis, hominum de philosophia male sentientium errores, vtrumque sane, meo indicio, valde perniciosum, esse fugiendos. Sunt enim nonnulli, qui propter pauca, quæ in libris Philosophorum reperiunt, à decretis sanctitateque nostræ religionis aliena, non modo cætera quam plurima vere & vtiliter ab illis tradita reijciunt, sed omnem etiam philosophiæ cognitionem damnant, & tanquam certam animorum pestem, ex hominum, præsertim Christianorum, societate exterminandam putant. Videlicet isti, Philosophiæ, rodes, omnisque liberalis doctrinæ expertes, omnes sui similes esse cuperent, quo minus in multitudine ipsorum appareret inscitia. Ac olim quidem Iulianus Augustus, quo tectior & callidior, eo acrior atque perniciosior Christianorum hostis, nulla re putauit magis se Christianis obesse,

eorumque

eorumque religionem vehementius labefactare posse, quàm si eis omnium bonarum artium studia, interdixisset. Huc quoque spectat Hæreticorum nostri temporis artificiosa calliditas, Philosophiam, reconditioresque disciplinas, Christianis hominibus repudiandas, & execrandas esse clamantium; quo nimirum facilius, homines indocti ac simplices, argumentis quibusdam ipsorum, in speciē modo probabilibus, captiosisque circumuenti atque irretiti, in eorum errores pertrahantur. In quo videntur mihi quidem Hęretici similiter facere, vt fecisse quondam Philistæos, diuinę litteræ prodiderunt: qui omnes fabros ferrarios, armorūque opifices Hebręis abstulerunt, vt inermes, nec bellum illis vltro auderent inferre, nec illatum ab illis, facilè propulsarēt. Sed aiunt isti, errasse Philosophos, errarunt sanè. sed sunt illi quidem errores Philosophorum, non Philosophię; hoc est, hominum, non scientię. Et illos ipsos errores, qui Philosophiam norunt, refellere poterunt, qui non norunt, non poterunt. Non eget fides nostra Philosophię præsidijs, non ea tamen reijcit. Non desiderat humanæ sapientiæ ornamenta: sed ea prorsus non aspernatur. Sua vi tuta & munita est, suaque luce splendet: sed quæ docere & hominibus persuadere studet, ea si rationibus, exemplis, & similitudinibus è Philosophia petitis, quasi aspersa & cōdita sunt, iucundius audiuntur, facilius intelliguntur, creduntur promptius, constantius retinentur. Ac ego quidem mirari soleo, quenquam eſse christianorum hominum, qui Philosophiā, tanquam rem Deo inuisam, sacris literis contrariam, & noxiam ijs qui Christianam doctrinam profitentur, vituperare audeat. An non sacris literis proditum est, Deum, qui (vt Isaias inquit) est Deus docens vtilia, quò suam erga Salomonem beneuolentiam atque liberalitatem, magis illustrem testatamq; faceret, amplissimam ei omnium rerum naturalium scientia dedisse? Nonne cernimus, multos diuinæ scripturę libros, philosophicarum rerum eſse plenos? quos indocti legentes, non intelligunt; docti, quia intelligunt, magno cum fructu & voluptate legunt. Quid clarissima illa Christianæ Theologiæ lumina, Basilium dico, Didymum, duos Gregorios, Nazianzenum & Nissenum. D. Augustinum, Hieronymum, & in primis. D. Thomam Aquinatem, vt nunc omittam Iustinum & Lucianum martyres, Clementem Alexandrinum, Origenem, Tertullianum, Arnobium, aliosque quamplurimos, quo plus Christianis prodessent, magisque Christianam disciplinā munirent, augerent, & exornarent, libros à se de rebus diuinis scriptos, quàm multa, quàm varia, quàm recondita & exquisita, Philosophię omniumque doctrinarū cognitione referserunt? Verum, contra istos Philosophiæ vituperatores, & nunc dictum sit satis, & alias fortaße dicetur vberius. Sunt contra nonnulli, qui diuina, vt vocant, Platonis & Aristotelis ingenia, vberrimamque cunctarum rerum scientiam cum excellenti eloquentia coniunctam, vsque eo sunt admirati & amplexati, vt eos, veluti numina Deosque Philosophiæ colerent, eorumque decreta Philosophica, tanta animi assensione complecterentur; vix vt crederent quicquam esse posse probabile, quod improbaretur ab illis; aut quod ab illis probaretur, improbabile. Fuit hæc quondam Pythagoræorum vanitas atque superstitio; quibus instar omnium rationum erat, præceptoris auctoritas; & vt quiduis facilè promptèque crederent, satis erat, id dixisse Pythagoram;

gorum; nefasque putabant, cur illud ita esset, velle requirere.

O miseras hominum mentes, o pectora cæca,

Quid enim vilius & abiectius, aut quæ maior animi cæcitas esse potest, quàm nihil per se sapere, nihil iudicare, totum ex alieno sensu iudicioque pendere? Nulla duci ratione, sed quasi pecudes, aliorum sententia, nutuque tantum moueri, ac regi: Theologus, cuius scientia, Dei, à quo profecta est, auctoritate nititur atque fulcitur, nec rationum eget præsidijs, humanas tamen rationes nõ contemnit aut reijcit Philosophus, cuius doctrina ex ratione, ortũ, incrementa, robur, omnemq; vim suã atque dignitatem habet, omni ratione posthabita, in vnius hominis multarum rerum ignari, multisque vitæ & doctrinæ sordibus inquinati, auctoritate conquiescet. Ego multum Platoni tribuo, plus Aristoteli, sed rationi, plurimum. In explicandis Philosophiæ quæstionibus, disceptandisque cõtrouersiis, equidẽ, quid Aristoteles senserit, diligenter considero, sed multo magis, quid ratio suadeat, mecum ipse perpendo. Si quid Aristotelis doctrinę congruens & conueniẽs esse intelligo, probabile duco; si quid autẽ rationi consentaneum esse video, verũ certumque iudico. itaque in Physiologia, primas iudicio sensuum, longa experiẽtia & diligenti obseruatione explorato atque confirmato; secundas rationi; auctoritati Philosophorũ postremas defero. In legendis autẽ Philosophorum libris tẽperatum quoddam ac salutare iudiciũ adhibeo. Etenim, pauca illa quę religioni aduersantur, repudio; alia verò quamplurima, cum ad vsum vitæ perutilia, tùm ad agnitionem animi, pulcherrima, probo ac retineo; & viros humanarum & diuinarum rerum sciẽtia excellentes, libẽter sequor, qui Philosophiã cum sacris literis coniungentes incredibiles vtilitates, maximumq; decus Christianæ religioni attulerunt. Si Agar & Ismael, & Sara & Isaac concordes, & obediẽtes esse velint, maneant in domo Abrahæ: sin autẽ insolescant & repugnent, rixasque & iurgia excitẽt, domo eiiciantur & exulent: sic Philosophi hactenus legẽdi & probandi sunt, quoad veritati & pietati consenserint atque inseruierint; sin autẽ quid effutierint, diuinis decretis alienu, desereudi sunt ac reijciẽdi. Nec mirandũ cuiquam accidat, Platonem & Aristotelẽ, cæteroqui sapientes viros, & philosophorũ principes, nonnumquã grauiter & turpiter errasse: videlicet, homines fuerunt, quorũ erant fallaces sensus, angusta ingenia, infirma iudicia, vita multis flagitijs inquinata, mens humanæ inscitiæ circumfusa tenebris, & cælesti lumine destituta. Quin potius nos immortales Deo gratias agamus, qui ea nobis clarissimè patefecit; quę acutissimos & doctissimos Philosophos latuerunt. Nec solũ in ijs quæ tradit Philosophia, quid nobis probandũ sequendumque, quid contra repudiandum & fugiendũ esset, omnium errorũ discussa caligine indicauit; sed etiã earum rerum, quæ omnẽ humanæ intelligentiæ vim & facultatẽ superant, cognitionẽ, ad quam Philosophia aspirare non potest, liberaliter impertiuit. Atq; hæc quidem est nostra de studio Philosophiæ, Philosophorumq; lectione, & imitatione sententia; quam initio huius operis præfari & prædocere voluimus, vt quam nos Philosophię formam maximè probemus, quodue philosophandi genus in his libris secuti simus, notum omnibus testatumque faceremus.

DE

DE PHILOSOPHIA LIBER PRIMVS.

DE NOMINE SAPIENTIS, ET PHILOSOPHI, ET QVID SIT SAPIENTIA ET PHILOSOPHIA:

Qualem item deceat esse sapientem, atq; Philosophum.

CAPVT PRIMVM.

Qui dicebatur olim sapientes.

SAPIENTES olim dicebantur, quicunque cõtemptis rebus his, quas vulgus maxime cõcupiscit & admiratur, & a rerum ciuilib administratione remoti se totos ad studium veri cognoscendi, & admirabilium occultarumq; rerum inquisitionem atque perceptionem contulissent. Hoc autem Aristoteles lib. 6 Ethicor. aperte declarat his verbis, [Anaxagoram, Thaletem, ceterosque tales viros sapiẽtes quidem esse dicunt, prudẽtes verò minime, cum videãt eos quæ sibi vtilia sunt ignorare, atque fatentur eos recondita, eximia, admirabilia, & diuina quædam tenere, sed inutilia, quia humana bona non quærunt.] In eandem sententiam multa præclare scribit Plato, cuius verba refert Eusebius lib. 12. de præparat. Euangelica, cap. 20. Verùm, quoniam multi gloriæ aut quæstus cupiditate, profitebãtur & predicabant se sapientes esse, qui veræ sapientiæ non solidam & expressam effigiem, sed vmbram tantùm & imaginẽ tenebant, primus omnium Pythagoras, vt talium hominum comprimeret arrogantiam, & ostenderet arduam esse adeptionem possessionemque sapientiæ, noluit σοφὸς idest sapiens, sed φιλόσοφος hoc est sapientiæ studiosus appellari. Hac autem de re sermonem, quem Pythagoras habuisse dicitur cum Leonte Phlyasiorũ principe, eleganter Cicero perscripsit in quinta Tusculana. Hoc igitur discrimen Philosophi & Sapiẽtis secuti tã Platonici quàm Stoici, aliter sapientiam definierunt atque Philosophiam. Plato quidẽ, vult sapientiam esse perfectam Dei cognitionem cum puro eius cultu & religione coniunctam; Philosophiam autem varie describit, nunc secundum etymologiam nominis, appellans eam studium sapientiæ; interdum solutionem animi a corpore, seu commentationem mortis; nonnumquam etiam conuersionem animi ad ea quæ vera sunt & diuina. Stoici (auctore Plutar. in 1. lib. de placitis Philosophorum cap. 1.) definierunt sapientiam esse diuinarum & humanarum rerũ scientiam: Philosophiam autem, accommodatæ ad vitam artis meditationem; atque hanc vnam esse & eandem summã virtutem. Aristot. Philosophiam ait esse scientiam contemplatricem veritatis, ita scribens in 2. lib. Metaphy. tex. 3. [Recte se habet Philosophiã scientiam veritatis contemplatricem appellare.] Idem auctor est in lib. 6 Ethicor. nomen sapientię aliquãdo tam late patere, vt attribuatur

Variæ descriptiones sapiẽtiæ ac Philosoph. secundũ varias Philosophorũ sectas.

etiam artibus mechanicis. Etenim Phydiam & Polycletum, sapientes dicimus: il A lum lapidum sculptorem, hunc fictorem statuarum. Attamen propriè tale nomen non conuenit, nisi in scientiam omnium limatissimam & absolutissimam, quæ versatur in rebus præclaris, atque diuinis; nec modò considerat ea, quæ manant ex principijs, sed etiam ipsorum principiorum vim & rationem edocens, omnium scientiarum quasi fontes aperit. Hanc sapientiam Aristot. in libris Metaphysicis, proprio nomine vocat primam Philosophiam, eaque à Philosophis dicitur Metaphysica, quæ est scientia declarans pri- B mas caussas, primaque principia entis, vt ens est, ac eorum quæ tali enti per se insunt; & primas, perpetuas, immutabilesque substantias, quæ a sensibus intelligentiaque nostra remotissimæ sunt mortalibus patefaciens. Quantum verò laudis & honoris deferendum sit sapientiæ, & Philosophiæ, præclare ostendit Aristot. multis locis, nam in 1. Metaphysicorum libro, cap. 2. ait hanc vnam omnium sciētiarum esse vere liberam, & sui gratia, nec eius possessionem humanam esse, sed diuinam: hanc solum Deum perfe- C ctè habere, eamque solam de Deo agere. alias disciplinas fortassis vtiliores & magis necessarias esse posse, præstantiorem vero nullam. In 6. Metaphy. tex. 2. inquit, sciētias speculatiuas præstare alijs, speculatiuarum autem hanc esse præstantissimam. In sectione 30. Problem. 10. scribit, ideo veteres non statuisse præmiū aliquod sapientiæ veluti certaminibus, quoniam propter eximiā sapientiæ præstantiam, nec idoneus iudex eius reperiri, nec satis dignum præmium constitui potest. In 9. lib. Ethicor. affirmat Philoso- D phiam tanti esse, vt his a quibus eam accepimus, nec honorem nec mercedem vllam parem referre possimus, non secus ac Dijs & parentibus. Ac mihi quidem videtur, si cuiusuis scientiæ præstantia, ex rebus ei subiectis potissimùm æstimari debet, quantùm Deus, intelligentiæque præstant cæteris rebus; tantùm planè sapientiam, dignitate reliquis scientijs anteire. Verùm, quia de sapientia satis dictū est, deinceps qualis esse debeat sapiens & Philosophus, exponamus.

De præstantia Philosophiæ.

Plato in 5. & 6. de Rep. vult, cū qui futurus est Philosophus, sic informatū esse a natura, vt habilis & idoneus sit ad percipiendas omnes disciplinas, excellens ingenio, memoria & iudicio. Deinde, vt vehementer oderit, atque horreat mendacium, quippe cum futurus sit defensor, magister, & interpres veritatis. Tū, vt habeat sedatas omnes perturbationes & appetitū rationi obedientē, qui nisi perdomitus fuerit, & veluti iniecto fræno in gyrum rationis ductus, magnā partem animi sæpe detorquet, & a contemplatione cognitioneque veritas abducit. Ad hæc oportet eum esse amantē temperantiæ, liberalitatis, & iustitiæ, nam qui est vitiorū sordibus inquinatus, indignus est qui in purissimum sapientię domicilium admittatur: ad extremum, non debet animi studiū atq; intelligentiā ponere in rebus singulis quæ in generatione, interitu, alijsq; mutationibus continenter versantur, sed defigere mentis aciem & vim in propriā cuiusque rei formā & ideam, non considerare quæ sunt talia participatione, sed quod est per se tale in vnoquoque genere, vt si quæratur quid sit bonum aut pulchrum, nō attēdere animū ad eas res quę vulgo dicuntur bonæ aut pulchræ, sed ideā pulchritudinis, hoc est rationē eius, quasi per se cohęrētē, animo cōtueri. Atque huic documento Platonico, id valde cōgruit quod Aris. ait in Probl. Sectione 18. problem. 5. & Sectione 30. problem. 8. scribēs, Philosophū ea re distingui ab Oratore, quod ille consideràt quid sit iustitia, aut tyrannis; hic autē cogitat an hic vel ille homo sit iustus, & tyrānus: ille species & formas rerū speculatur; hic verò perscrutatur tantūmodo eas res, quæ talium formarū sunt participes. Sapientē autem Stoicū Cicero scitè depingit in oratione pro Muræna ad hūc modū, [Fuit quidam summo ingenio vir, cuius inuentorū æmuli, Stoici nominātur. Huius sententiæ sunt & præcepta huiusmodi: sapientem gratia numquā moueri: numquā cuiusquā delicto ignoscere: solos sapientes esse, si distortissimi sint: formosos, si mendicissimi, diuites: si seruitutē seruiāt, reges: sapientē nihil opinari: nullius rei pœnitere: nulla in re falli: sniam mutare nūquā.] Ari. in 1. libro Methaphy. cap. 2. pulchre declarat cuius-

Qualis esse debeat sapiens secundum Platonem, Aristotele, Stoicos & alios.

Qualis esse debeat sapiens secundum Platonem, Aristotelem, Stoicos & alios.

cuiusmodi oporteat esse sapienté.[Oportet,inquit, sapientem nosse omnes res quoad eius fieri possit,non quidem speciatim sed vniuersetú, scire difficillima quæque,& occultissima; nam quæ sensibus subiecta sunt,& patent omnibus cognoscere,non facit hominé sapienté:dein de habere non popularem & adumbratá notitiam rerú, sed exquisitá & omnibus numeris suis absolutam, quam & ipse quam rectissimè teneat,& alios rite docere valeat. Ad hæc,proprium est sapientis, imperare & præscribere alijs,quid facere conueniat:sapientiam autem oportet esse scientiá,quæ non propter aliud expetatur,vti sunt hæ disciplinæ quæ in actione effectioneque versantur,sed quę per se & solius cognitionis gratia quæratur: Alij putant triplex esse munus sapientis, vnú de quauis re subtiliter & apte dubitare posse: Alterum eorum quæ in vnaquaq; re insunt,caussas omnes non modò proximas, sed etiam maximè generales & primus, perspectas atque cognitas habere: Tertiú aperire primos fontes olum dubitationú, eorumq; solutioné rite tradere. Quid igiť sit Sapiētia,& philosophia;vnď ité manarit nomé sapiétis,& Philosophi; & qualé esse deceat vtrúq;, ita dictum sit. Nos súr deinceps vniuersè agem° de Philosophia,quæ cótinet scientias speculatiuas & practicas, cuius prima & maximè generalis diuisio,primo loco tractáda est.

A

B

C

Ponitur diuisio Philosophiæ in speculatiuá, & practicá, & declaratur significatio illorú vocabulorú (practicú) & (speculatiuú.)

CAP. II.

Diuisio Philosophię secundú Platonicos, Stoicos & Peripateticos.

TRipartita illa diuisio Philosophiæ in naturalé,moralé, & logicá, hoc est rationalé seu sermocinalem,est sane peruetus a Platonicis, Stoicisq; profecta:vt videre licet apud Ciceronem primo Academ.quæst.Plutarchum lib.1.de placitis Philosophorú c.1. Alcinoú. in libro de doctrina Platonis c.3. Diogenem Laërtium in vita Platonis.D. Aug. lib.8. de Ciuitate Dei cap.4. Euś. de præparat. Euang.lib.11.c.1. vbi citat pulcherrimú quendá locú Aristi in huius diuisionis Platonicæ commendationé ex lib.7. de Philosophia,quod opus núc non extat, & sequéti capite affirmat talé diuisioné manasse ex Hebræis.Hæc tamen diuisio Peripateticis nó probatur, quippe qui Logicá submouét a partibus Philosophię,eáq; cēsent nó tá esse sciētiá, aut Philosophiæ parté,q̃ modú sciédi & instrumentú Philosophiæ, de qua re nos infra dicemus. Quamobré nos qui horú disciplinæ conuenienter philosophari studemus,primá & generalé,Philosophiæ diuisioné bimébrem facimus in speculatiuá & practicá, quam Arist.innuit 2. Metaphy.tex.3.Cur aút Arist.& Theophrastus ita diuiserint bipartito Philosophiá exponit Plutarc. eo loco,quem supra posui. Vt igitur diuisio hæc plane intelligatur, primum explicanda est significatio illorum vocabulorum (practicum)&(speculatiuum) postea dicendum est, vnde talis diuisio ortum habeat;tum cuiusmodi sint differétiæ scientiarum;ad extremum, tractanda est comparatio inter Philosophiá practicá & speculatiuá. Ac de practico quidé & speculatiuo multa differút Theologi circa Prologú sententiarú,multa ité Philosophi super 6.lib.Metaph. Arist. sed nos ea tantú, quę olent doctriná Peripateticá,nec sunt aliena instituto nostro,paucis exponem°.

Quid sit sciétia speculatiua & practica.

Speculatiua sciétia (vt núc ruditer dicá) ea est,quæ res sibi subiectas docet nos tantummodo scire & contéplari,vt Physica,Cæló,Geometria,Triangulú, Metaphysica.Deum. Vnde speculatio est actio intellectus, cuius finis est sola cognitio eius rei circa quá versatur, vel quæ in sola cognitione veri consistit, nec vlterius progreditur, aut per se dirigitur ad aliquá actioné seu opus.Quocirca Arist.in 6. Ethic.& 3.de Anima 46. inquit mentem seu intellectú speculatiuú nihil mouere, quoniá non intelligit ea quæ possint cadere sub appetitú & actioné nostrá:quare principia nostrarum actionum & motuú, sunt appetitus & intellectus practicus. Sciétia vero practica est, q̃ res circa quas versatur,nó solúm docet nos scire, sed pręcipué operari vel facere, vt finis scientiæ practicæ nó sit scire, aut cognoscere verú, sed actio seu opus aliquod. Nónulli Arabes,in quibus est Algazel 1.lib.suæ Pilosophiæ c.1.definiút doctriná practicá esse

D

scientiam earum rerum, quæ fiunt a nobis: quæ definitio, nisi quid aliud addatur, vitiosa est, vtpote quæ conueniat etiam in aliquam scientiam speculatiuam, vti est scientia animæ, quæ speculatiua est; tamen agit de operationibus animæ quæ efficiuntur a nobis, cuiusmodi sunt, alij, sentire, intelligere, appetere. Quamuis ergo, tam speculatiuæ scientiæ quàm practicæ, proximus & proprius actus sit scire & intelligere (quæ enim potest esse alia operatio scientiæ quam scire? & intellectus quàm intelligere?) tamen in eo est discrimen, quòd ipsum scire, qui est actus speculatiuæ scientiæ, per se intenditur ac expetitur, nec refertur alio: scire autem quod proficiscitur a scientia practica nõ expetitur per se, sed propter aliud, ad agẽdum enim faciendumve aliquid totum plane refertur, vt in Philosophia morali, Medicina, & artibus mechanicis perspicuum est. Praxis autem nomen (vnde practica nomen inuenit) late patens, cõplectitur actionem & effectionem. Quid autem inter actionem & effectionem intersit, Arist. declarat in primo libro magnorum moralium cap. 33. & in 6. Ethic. vbi agit de arte & prudentia. Actio enim est operatio, post quam nullum existit opus, vt omnes actiones morales virtutũ: Effectio verò est operatio relinquens aliquod opus: vel per quam perficitur aliquod opus, quod, expleta finitaque operatione manet & extat, vt cernimus in exædificatione domus. Est autem praxis, operatio hominis non quælibet, sed quæ subest voluntati & arbitrio eius, & cum subiaceat errori, indiget habitu quodam, qui insidens & inhærens in intellectu practico, sit tanquam norma & regula a qua praxis dirigatur. Hic autem habitus seu regula, in praxi quidem quæ est operatio moralis, est prudentia; in ea verò quæ est mechanica, & in qua non inest per se ratio virtutis aut vitij, est ars, siue sit mechanica siue liberalis, vt est musica practica. Actio autem quæ subest voluntati, triplex est; Vna, quæ elicitur ex ipsa voluntate, vt electio: Altera, quæ producitur quidem ab alia potentia, tota tamen imperatur a voluntate, & dirigitur ab aliquo habitu practico, vt operationes eius facultatis animæ sensitiuæ, quæ dicitur

Quæ actione subijciantur voluntati nostræ, & quæ non.

irascibilis & concupiscibilis. Tertia, quæ
A secundum quid subest voluntati, & dirigitur ab intellectu practico, vt sunt operationes intellectus speculatiui, quæ per se, & (vt vulgo dicunt) secundum specificationem, non subsunt voluntati aut prudentiæ, earum tamen vsus & exercitatio, idest, vt hoc tempore, vel tamdiu, vel hoc modo, vel his aut alijs circunstantijs fiant, subijcitur voluntati & prudentiæ. Quatenus igitur tales operationes propter circunstantias secundũ quas exercentur, possunt esse moraliter, vel bonæ vel malæ; diriguntur a prudentia quæ est
B habitus practicus; quomodo etiam possunt vocari praxes, simpliciter autem minimè. Operationes autem animæ vegetatiuæ, neque per se, neque secundum vsum & exercitium, subiacent arbitrio & voluntati hominis, nisi forte ex accidenti & indirectè, quatenus in actionibus animæ vegetatiuæ magna existit varietas ob quantitatem qualitatemue alimenti, cuius assumptio & moderatio, est in nostra potestate. Quamobrem, peccata quæ in supradictis functionibus animæ contingunt, plerumque nobis vitio verti so-
C lent. Quin etiam affectus naturalis, quodam modo subijcitur nostræ potestati, quatenus in nobis est applicare (vt aiũt) actiua passiuis; ex quo tales effectus existunt. Actio autem voluntatis, quæ naturaliter tendit & refertur in vltimum finem, non est praxis, quia neque pendet a libero arbitrio & omni vacat errore, vt non egeat vllo habitu practico a quo dirigatur; nam sicut intellectus speculatiuus non potest errare circa prima principia speculatiua (quis enim, vt inquit Arist. 2. Metaphy. aberrabit a ianua?) ita
D voluntas nõ potest errare circa vltimũ finem, quanquam in eo designando, & constituẽdo peccari possit, vt si voluptas aut diuitiæ aut honos, statuatur & expetatur tanquam vltimus finis. Ex his quæ diximus manifestum est quid sit praxis, quam ita multi definierunt, vt sit operatio alterius potentiæ ab intellectu, naturaliter posterior intellectione, apta fieri conformis intellectui recto. Heruæus Quolibeto primo quæst. 3. paulo aliter definit praxim quàm definitionem, & alia quæ scribit de praxi, ne longior sim,

hic

CAPITA LIBRI II.
DE PHILOSOPHIA NATVRALI.

CAPITA LIBRI III.
DE VIA ET ORDINE DOCTRINA PHYSICÆ.

CAPITA LIBRI IIII.

DE ANTIQVIS PHILOSOPHIS.

Refellitur

CAPITA LIBRI V.

DE MATERIA ET PRIVATIONE.

CAPITA LIBRI VI.

DE FORMA.

Probatur

CAPITA LIBRI VII.
DE NATVRA.

Exponitur

CAPITA LIBRI VIII.

DE CAVSSIS.

CAPITA LIBRI IX.

DE FORTVNA CASV ET CONTINGENTIA.

CAPITA LIBRI X.

DE QVANTITATE.

Demon-

CAPITA LIBRI XI.

DE LOCO.

Expo-

hic prætereo. De significatione igitur illorum vocabulorum (Practicum) & (Speculatiuum) hæc dicta sint.

Explicatur primò ratio supradictæ diuisionis: deinde cuiusmodi sint scientiarũ differentiæ (practicum,) & (speculatiuum.)

CAP. III.

Bonam esse diuisionem Philosoph. in practicã, & speculatiuam probatur rationibus septé.

RATIO, & vt vocant, sufficientia supradictæ diuisionis, ex multis rebus cognoscitur. Primò, quia Philosophia, vt veteres sapienter dixerunt, est medicina animi, sanans eius morbos: quorum duo sunt genera, vnum pertinẽs ad intellectum, quæ est ignoratio veri; alterum ad affectum: cuius ægritudo ex vitijs morumque corruptela proficiscitur. contra priorem morbum, comparata est Philosophia speculatiua: aduersus verò posteriorem instituta fuit practica. Tum; omnis homo naturaliter scire desiderat, primùm quidem ea quæ conferunt ad tuendam degendamque vitam, cum priuatam, tum etiam ciuilé; quæ nobis suppeditant partim artes mechanicæ, partim Philosophia moralis: postea vero etiam eas res, quę licet nihil conducãt ad actiones humanas & ciuiles, tamen quia habẽt pulcherrimam cõtemplationem veritatis, vehemẽter expetuntur ab intellectu nostro: quarum rerum sciẽtiam largitur nobis Philosophia speculatiua. Deinde; subiectum scientiæ est intellectus, qui duplex tantum est, vnus speculatiuus, alter practicus, vt docet Arist. 6. Ethicor. & 3. de Anima, 46 & 49. quare scientia quoq; & Philosophia duplex erit, vna practica, altera speculatiua. Postea; Philosophia refertur ad dirigendam vitam hominis, eiusque fœlicitatem comparandam; vitã autem, & fœlicitatem hominis Arist. 10. Ethic. duplicem facit, actiuam & speculatiuam, ergo Philosophia etiã duplex erit, speculatiua & practica. Præterea; omnis doctrina est propter aliquod bonum & finem, vt scribitur in principio primi libri Ethicorum; talis autem finis, vel est sola cognitio, quam doctrina præbet, sicut fit in scientijs speculatiuis: vel præter cognitionem aliud pro fine intenditur, siue sit alia quædam operatio hominis, siue aliquod opus externum, veluti cernimus in doctrinis practicis. Ad hæc; omnis doctrina comparata est ad dirigendas eas operationes hominis, quæ subsunt arbitrio nostro, & possunt prauè ac vitiosè fieri. Vnde ad regendas actiones animæ vegetatiuę, & sensuum tam interiorum quàm exteriorum, nulla fere videtur esse inuenta & instituta doctrina. Sunt igitur tria genera humanarum actionum, quæ a doctrina possunt dirigi. Primi generis, sunt operationes intellectus, ad quas dirigendas & perficiendas, ordinantur scientiæ speculatiuæ; Secundi generis, sunt operationes appetitus, tam rationalis quàm sensitiui, in quibus versantur habitus vitiorũ & virtutum: harum autem operationum gratia instituta est Philosophia moralis; Tertij generis, sunt plurimæ aliæ operationes hominis, siue in membris eius inhærentes, vt sunt currere & saltare, siue transeuntes in opera aliqua externa, vt ædificare; pingere, & fabricari naues: ad quas operationes moderandas, riteque obeundas, inuentæ sunt omnes artes, tam mechanicæ quàm quæ vulgo dicuntur liberales. Postremò; vnitas & distinctio scientiæ, sumitur ex vnitate distinctioneque obiecti; obiectum autem siue materia scientiæ, sunt res quæ tractantur: quas duplici genere contineri necesse est; aut enim eiusmodi sunt, vt in actionem, effectionemque nostram cadant; aut solùm in cognitionem: omne enim ens aut est tãtùm speculabile, aut non solùm est speculabile, sed etiam agibile vel factibile. Bonam igitur esse bimembrem illam diuisionem Philosophiæ in practicam & speculatiuam, ex his perspicuum est.

Quales scientiæ sint practic. & speculatiuæ.

Quales vero scientiarum differentiæ sint practicum & speculatiuum, breuiter etiam dicamus. Primò sunt differentiæ essentiales, non enim accidit scientiæ esse practicam vel speculatiuam, cùm id conueniat ei tum ex parte obiecti, tũ ex parte finis. vnde Arist. nunquã tradit aliã Philosophiæ diuisionẽ. Sed dicet aliquis, scientia cũ sit habitus, & contineatur in prima specie Qualitatis, est ens absolutũ: practicum autem & speculatiuum, sunt entia respo-

respectiua, nullum autem respectiuum potest esse differentia essentialis vllius A absoluti, ergo non potest scientia vel Philosophia diuidi essentialiter per practicũ & speculatiuum. Verùm hoc ita soluitur; scientia, vt est habitus perficiens intellectum, eumque aptum & promptum reddens ad intelligendum, est ens absolutũ, ea verò ratione, vt confertur cum obiecto suo scibili, habet ad ipsum relationẽ quandam, quæ vulgo dicitur secundum dici, propter quam est ens relatiuum, eaque ratione diuiditur essentialiter per practicum, & speculatiuum. scientia igitur non vt quid absolutum, sed vt quidpiam relatiuum & vt habet relationem B ad obiectum vel finem suum, diuiditur per practicum & speculatiuum essentialiter. quamuis autem practicum, & speculatiuum non diuidant secundum rem intellectum (idem enim numero intellectus est practicus, & speculatiuus) nec semper distinguant secundum rem obiectum scientiæ; (potest enim idem secundum diuersam rationem subijci practicę, & speculatiuæ scientiæ; etenim de operationibus animæ sentientis & intelligentis, & de his quæ vulgo vocantur passio- C nes animi, veluti sunt gaudere, dolere, sperare, metuere, agit Philosophus moralis & physicus) habitus tamen scientificos diuidunt secundum rem, adeò, vt impossibile sit vnam eandemque scientiam verè practicam, & speculatiuam esse. Excipio Theologiam, de qua D. Thom. in 1. parte, q. 1. art. 4. sic scribit, [Licet in scientijs Philosophicis, alia sit speculatiua, alia practica; sacra tamen doctrina comprehendit sub se vtramque; sicut & Deus eadem scientia se cognoscit, & ea quæ facit: magis tamen est speculatiua quàm D practica; quia principalius agit de rebus diuinis quàm de actibus humanis, de quibus agit, secũdum quod per eos ordinatur homo ad perfectam Dei cognitionẽ, in qua æterna beatitudo consistit.] Scio nõ probari hoc alijs Theologis, sed nobis id curæ non sit, qui hoc loco de scientijs humanis loquimur.

Duplex dubitatio. Verum duplex hoc loco existit dubitatio: Vna est, quoniam solet communiter diuidi Medicina in practicam & speculatiuam, ergo vna eademque scientia, potest esse practica & speculatiua: Altera est, quia si aliquis discat Medicinam tantùm vt cognoscat & sciat quæ in ea tractantur, illi erit speculatiua; sin autem alius discat eam propter opus, illi erit practica, ex quo efficitur eiusmodi differentias non distinguere secundum rem sciẽtias, sed conuenire ipsis per accidens. Ad primam respondet D. Thom. super Boëtium de Trinitate in quæst. de diuisione scientiæ speculatiuæ art. 1. in responsione ad quartum, dicens aliter se habere practicum & speculatiuum cũ diuidunt Philosophiã & scientias inter se, quàm cum vna scientia, veluti Medicina, diuiditur in practicã & speculatiuam: priori enim modo, talis distinctio attenditur penes vltimũ finem scientiæ, vt ea dicatur practica, cuius finis vltimus sit præter cognitionẽ, actio vel opus aliquod: speculatiua verò, cuius finis est sola cognitio. Posteriori autem modo, non sic attenditur; tota enim Medicina, si vltimũ finẽ eius spectes, practica debet appellari: Sed quoniã in his, quæ tractat Medicina, quædã sunt remotiora a praxi: accepta ex scientijs speculatiuis, vt quid sit morbus, vel sanitas, quid, quale, & quotuplex sit elementum; alia vero propinquiora sunt actioni, vt ꝙ talibus morbis, tales curationes & remedia sunt adhibẽda (cuius generis est tota ferè doctrinã Aphoris. Hippocratis) ideo pars Medicinæ, quæ superiora illa docet, appellatur speculatiua, quæ vero tractat posteriora hæc, dicitur practica. Ad posteriorẽ dubitationẽ dicendũ est, finẽ scientiæ nõ esse spectandũ ex intentione & uoluntate discentis, quæ est contingẽs, incerta, & multiplex, sed ex eo ad quod per se ordinatur sciẽtia, & propter quod inuenta & instituta fuit, & communiter discitur. Quãuis igitur possit aliquis discere Medicinã, non intendens mederi, tamen hoc est per accidẽs, nec obstat quominus Medicina dicẽda sit practica, quippe quæ medendi caussa communiter discatur, & propter id inuenta & comparata fuerit, Vide quæ in hanc sententiã pulchrè scribit D. Thom. 1. parte, q. 14. art. 16. faciens triplicem scientiam speculatiuam, vnam propriè, quæ est de rebus non operabilibus: duas reliquas secundum quid; alterã quidẽ ex modo sciẽdi quo res operabiles tantùm

Solutio prioris dubitationis.

Solutio posterioris dubitationis.

tantùm ſpeculatiuè conſiderantur, definiendo eas & diuidendo, atque vniuersè A tantùm contemplando; alteram verò ex fine, vt ſi quis doctrinam rerũ operabiliũ, non ad operationem, ſed ad nudam & ſolam earum cognitionem referat.

An practicũ & ſpeculatiuũ ſumantur ex obiecto an ex fine ſciẽtię.

Sed controuerſum eſt inter nonnullos Philoſophos, an tales differentię ſumi debeant ex obiecto an potius ex fine. quam controuerſiã puto facile dirimi poſſe; nã proxime ſumũtur ex fine, finium tamẽ diſtinctionẽ pariũt obiecta. Sicut enim obiectũ eſſe factibile, nõ ſatis eſt ad conſtituẽdam ſcientiã practicã (intelligo autẽ per factibile quidquid ſubeſt praxi, ſiue ſub B actionẽ ſiue ſub effectionẽ cadat) cùm circa tale obiectũ poſſit & verſari ſciẽtia ſpeculatiua, vt antè dixim⁹ de ſciẽtia Animę; ita diſtinctio finiũ, oritˀ neceſſariò ex diſtinctione obiectorũ, nã cauſſa quare finis Practicæ ſit operatio vel opus, eſt, quia obiectũ eius eſt quidpiã operabile, nõ autẽ cõtra. ſimiliter cõtigit in Speculatiua quatenus principiũ & veluti radix huius diſtinctionis hęret in obiecto, cõplementũ autẽ in fine. Quocirca Ariſt. in 2. quidẽ Metaphy. tex. 3. diſtinctionẽ Philoſophię practicę, & ſpeculatiuæ, ſumit ex fine vtriuſ- C que; in 6. autẽ & 11. Metaphy. videtˀ eã petere ex obiectis. Deinde, ſciẽdũ eſt has differẽtias manare ꝑ oẽs ſciẽtias, vt nulla ſit quæ nõ exiſtat vel practica vel ſpeculatiua. Neq; quiſquã mihi opponat Logicã, quam vt libẽter cõcedo nõ eſſe practicam aut ſpeculatiuã; ita nego eſſe ꝓpriè ſcientiã, quod infra planius explicabit. Patent autẽ latius prædictę differẽtiæ, quàm ſciẽtia; etenim ſapiẽtia & intellectus ſunt habitus ſpeculatiui, ars & prudẽtia practici, qui tamẽ oẽs differũt à ſciẽtia, vt perſpicuũ eſt ex his, quæ ſcribũtur 6. Ethicorũ. D Quocirca eſſe Practicũ, & ſpeculatiuũ, nõ ſunt differẽtiæ adæquatæ ipſius ſcientiæ, cùm his etiã rebus cõueniãt quæ nõ ſunt ſciẽtię, videlicet habitui principiorũ, arti, & prudẽtiæ. Ergo quod ꝓximè & adęquatè diuiditˀ in Practicum & Speculatiuũ, id non eſt ſciẽtia vel Philoſophia, ſed eſt habitus intellectus, quo verũ certo cognoſcitur. quod perſpicuè intelligere licet ex his quæ ſcribit Ariſtoteles in lib. 6. Ethicorũ. Verùm deinceps has Philoſophiæ differentias inter ſe cõparemus; & primũ videamus an nomen & ratio ſcientiæ ac Philoſophię æqualiter vtrique cõueniãt, deinde vtra ſit prior, certior, ac nobilior.

Declaratur vtra pars magis mereatur nomen ſcientiæ, & vtra ſit prior, certior, ac nobilior.

CAP. IIII.

Scientiã & Philoſophiam principalius dici de ſpeculatiua quàm de practica.

HÆ differẽtię, nõ vniuocè, ac æqualiter diuidunt ſcientiã & Philoſophiã: ſpeculatiua.n. per ſe ac principaliter dicitˀ Philoſophia & ſciẽtia; practica verò non niſi ſecũdum quid & propter aliud. quod poteſt oſtẽdi & cõfirmari his B argumentis, Primò, Ariſt. in 2. Metaphy. tex. 3. volens oſtẽdere Philoſophiam eſſe ſciẽtiã veritatis, probat ex eo, quia Philoſophiæ ſpeculatiuæ finis eſt veritas, practicæ autem opus; nam licet practici conſiderent veritatẽ, non tamen per ſe, ſed in ordine ad operandũ. quæ probatio nõ valeret, niſi putaret Ariſt. ſpeculatiuã ſcientiam, aut tãtùm eſſe Philoſophiã, aut certè principaliter, Verba Philoſophi ſunt hæc, [Rectè ſe habet Philoſophiã veritatis cõtẽplatricẽ appellaſſe: ſpeculatiuæ etenim finis, veritas; practicæ autẽ opus: C etenim ſi quomodo ſe habeãt cõſiderant, nõ cauſſam per ſe, ſed ad aliquid, & eo in tẽpore practici ſpeculãtur.] Præterea, ex cõmuni modo & cõſuetudine & ſentiẽdi & loquẽdi. Philoſophos enim & ſapiẽtes, eos cõmuniter putamus & appellamus, qui verſantur in ſciẽtijs ſpeculatiuis; eos autẽ qui excellunt in rebus gerendis, non Philoſophos, ſed prudẽtes vocamus. Deinde, quia ſcire, qui eſt finis ſciẽtiæ, per ſe cõpetit ſpeculatiuæ, practicę autẽ nõ niſi ꝓpter opus. quòd ſi doctrina practica eſt & vocatur ſciẽtia, hoc ei accidit, prout aliquo modo aſſimilatur ſpeculatiuæ, & continet aliquas ſpeculationes. Ad hæc, Philoſophia eſt perfectio hominis, ſed ſpeculatiua ꝑ ſe perficit hominẽ circa ſpeculationẽ: intellectus.n. noſter tũc eſt ſimpliciter pˀfectus circa ſpeculationẽ, cùm perfecte habet ſciẽtias ſpeculatiuas, ſciẽtia autem practica tantùm ſecũdũ quid perficit hominẽ circa praxim, v.g. vt homo moraliter & practicè perfectus ſit, minimã partem cõfert ſciẽtia moralis, ſed hoc pręſtat tum prudẽtia, tũ virtutes morales: ſimiliter ad perficiendũ opus artificioſũ, pręter ſcientiam

ſcientiam artis, maximè opus eſt peritia quadã, & exercitatione, quæ eſt habitus A quidam inhęrens membris corporis. Poſtea, obiectum ſciẽtiæ debet eſſe certum, & immutabile, vt habetur 1. Poſt. ſed doctrina practica, veluti eſt Philoſophia moralis & artes mechanicæ, verſantur circa res contingentes & mutabiles, vt ſignificat Ariſt. 1. 2. & 6. lib Ethicorum. Neque verò dicat aliquis hoc intelligendum eſſe de cognitione practica quæ verſatur circa ſingularia, non autem de ea quæ traditur de vniuerſalibus præceptis & regulis praxeos: nam Ariſt. 2. Eth. ait, non ſolùm particulares, ſed etiam vniuerſales B ſermones de rebus moralibus eſſe parũ certos & exquiſitos: immo cognitio practica, quo propior eſt rebus ſingularibus & magis accedit ad actionem, eò perfectior eſt atque vtilior; tunc autem eſt maximè incerta. vnde in rebus moralibus multa relinquuntur prudentiæ, & arbitrio boni, & prudentis viri, quia non poſſunt vniuerſe certò preſcribi, nec aliqua ſcientia comprehendi Porro, ſcientia non dicitur vniuoce de ſubalternante & ſubalternata, quia ſubalternata cum accipiat principia a ſubalternãte, pẽdet eſſentialiter ab illa, nec põt ſine adminiculo eius, C ſciẽtiæ nomen & rationẽ obtinere; at omnes ſciẽtiæ practicæ ſubalternãtur ſpeculatiuis, vt oẽs ferè artes mechanicæ pendẽt a ſcientijs Mathematicis; & Medicina pẽdet à Philoſophia naturali; ſciẽtia moralis magna ex parte pendent a ſcientia animæ: nam diuiſio habituum, & virtutũ moralium pendet ex diſtinctione potentiarum animæ. Diſtinctio etiam paſſionum, & quæ de fœlicitate traduntur, ſupponunt multa ex Philoſophia naturali. Vnde Ariſt. ſub finem primi Ethicorum D ait: ſi elegantiores Medici qui oculũ vel aliam partem corporis probè curaturi ſunt, multum ſtudij & operæ in animi cognitione ponere coſueuerunt, multo magis oportere Philoſophum ciuilem, qui in morbis animorum curandis ſanandiſque verſari debet, habere cognita ea, quę pertinent ad ſcientiam animæ. Auerr. quoque ait in 1. de Anima com. 2. ſcientiam de Anima dare multa principia Philoſophię morali. Maneat igitur ſciẽtiã nõ dici vniuoce de practica & ſpeculatiua.

Sciẽtias practicas ſubalternari ſpeculatiuis.

Priores eſſe ſpeculatiuas ſcientias practicis.

Sed nunc videamus vtra ſit prior, certior & nobilior. Ac prior quidem ſecundum naturam eſt ſpeculatiua quàm practica. Primò quia intellectus ſpeculatiuus natura prior eſt quàm practicus, prior enim eſt cognitio ſimpliciter, quàm cognitio practica, & verũ ſimpliciter, quàm verum practicum. Tum quia prior eſt res ſecundum naturam ſuam, quàm prout cadit ſub actionẽ & affectionem noſtrã, & priora ſunt quæ a Deo naturaque fiunt, quàm quæ fiunt a nobis. Ad hæc, quia ſciẽtia ſubalternans prior eſt quàm ſubalternata, at ſcientiæ practicæ fere ſubalternantur ſpeculatiuis, vt ſupra diximus. Præterea, hoc patet ſi comparemus ſcientias ſpeculatiuas, vt Metaphyſicã & Philoſophiam naturalem, cum ſcientijs practicis, ſecundum res quas tractant: nam in Metaphyſica, agitur de Deo & intelligentijs; in Phyſica, de cælis & elementis; quas res natura priores eſſe his rebus, quas tractant ſcientiæ practicæ, per ſe manifeſtum eſt. An verò ſcientiæ ſpeculatiuæ ſint priores ſecundum nos, hoc eſt, an prius fuerint a nobis inuentæ & excultæ, quàm practicæ, non eſt ita certum. Sed videtur mihi ita diſtinguẽdum eſſe, vt ſcientiæ practicæ quæ pertinent ad incolumitatem & dignitatem vitæ ciuilis tuẽdam & conſeruandam, prius inuentæ tractatæque fuerint quàm ſcientiæ ſpeculatiuæ, quod perſpicuè docet Ariſt. 1. Met. c. 1. ſcribẽs, [Inuentis iam & inſtitutis ſciẽtijs quæ ad neceſſitates vel voluptates vitæ humanæ pertinebant, poſtea fuiſſe inſtitutas illas ſciẽtias ſpeculatiuas quę neque ad degendum voluptariæ ſunt, neq; ad neceſſaria conducunt, & in illis locis primò, vbi vacabant. Quare circa Aegyptum Mathematicas artes conſtitutas eſſe; quia illic gens ſacerdotum vacare permittebatur.] Scientia autem moralis videtur inuenta fuiſſe poſt ſcientias ſpeculatiuas: nam cum ante Socratem memorentur excelluiſſe in ſcientijs ſpeculatiuis plurimi, vt Thales Mileſius, Anaxagoras, Empedocles, Democritus, Pythagoras: primus tamen ipſe dicitur cœpiſſe docere & tractare ſtudium Philoſophiæ moralis. cui rei fidem facit Cicero 1. Acad. quæſt. his verbis, [Socrates mihi videtur, id quod conſtat inter omnes, primus

mus a rebus occultis & ab ipsa natura inuolutis, in quibus omnes ante eũ Philosophi occupati fuerũt, auocauisse Philosophiã, & ad vitã humanam adduxisse, vt de virtutibus & vitijs, omninoq; de bonis rebus & malis quæreret; cælestia autẽ, vel procul esse a nostra cognitione censeret, vel si maximè cognita essent, nihil tamen ad bene viuendũ cõferre.] Idẽ in 5 Tusculana sic ait. [Ab antiqua Philosophia, vsque ad Socratẽ, numeri motusq; tractabantur, & vnde omnia orirentur quoue recederent, studioseque ab his syderum magnitudines, interualla, cursus requirebantur, & cuncta cælestia; Socrates autẽ primũ Philosophiã deuocauit e cælo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiã introduxit, & cœpit de vita & moribus, rebusq; bonis & malis quærere.] Et in Bruto sic ait. [Ex vberrimis sermonibus Socratis, extiterunt viri doctissimi: primũq; tum Philosophia non illa de natura, quæ fuerat antiquior, sed hæc in qua de bonis & malis rebus, deq; hominũ vita & moribus disputatur, inuẽta dicitur.] Quibus consonant quæ scribit Arist. 1. de partibus animal. c. 1. Socratis temporibus indagationẽ rerum naturalium desijsse; & omne philosophandi studiũ, ad virtutẽ ciuilemque vsum translatum esse: Et in 1. Metaphysicæ, [Socrates, inquit, de moralibus quidẽ tractauit, de tota vero natura nihil.] Cur autem id Socrates fecerit, pulchrè disputat D. August. lib. 8. de ciuitate Dei. c. 3. Illud quoque certũ est, scientias speculatiuas ordine doctrinæ priores esse Philosophia morali, si non omnes, saltẽ Mathematicas: Vnde Arist. 1. Ethicorũ, ait, iuuenẽ non esse idoneũ auditorẽ Philosophiæ moralis, quẽ tamẽ constat aptũ esse ad intelligendas Mathematicas disciplinas: & in 6. lib. Ethicorũ, scribit puerũ euadere posse Mathematicũ, non tamen Physicũ aut prudentẽ; nõ quòd præcepta moralia non possint capi, & intelligi a iuuene, sed quia vsum eorũ, qui est verus finis Philosophiæ moralis, ob ardorẽ perturbationũ, & humanarũ rerũ imperitiã, refugit, nec ita faciendũ esse vt præcipitur, sibi persuadet. Plutarchus in libro de Contrarietatibus Stoicorũ ait Chrysippum in 4. lib. de vitis, voluisse vt primò disceretur Logica, tum moralis, deinde na-

Priores speculatiuas scientias practicis.

A turalis, vltimò scientia diuina, vnde Græci tractationes de Dijs, vocabãt τελέτας. Quòd autem Simplicius ait in Proœmio suo super categorias Arist. speculatiuas scientias discendas esse post Logicam & disciplinam moralẽ, sic intelligẽdum est; puerum antè bonis moribus per disciplinam & institutionẽ moralem imbutũ esse debere, quàm addiscat reliquas scientias. Loquitur igitur Simplicius de institutione morali non quæ percipitur ex scientia morali, sed ex bona parẽtum aut magistrorũ educatione. Vsus tamen Philosophiæ moralis videtur antiquior fuisse quàm vsus scientiarũ speculatiuarum,
B neq; enim humana societas aut coalescere aut conseruari potuisset sine gubernatione politica & œconomica, sine obseruantia legum, deniq; sine vsu virtutũ. Aliud est igitur loqui de scientia rerũ moraliũ, quæ certis regulis & præceptionibus cõprehenditur, & aliud de vsu ipsarũ.

Certiorem autẽ esse speculatiuã scientiam quàm practicam, manifestum est, tum ex eo quòd obiectum practicæ est contingens, & mutabile, speculatiuæ autem minimè; tum etiam, quia certior est
C sciẽtia quæ declarat propter quid cuiuscunque rei, quàm quæ tantùm docet quod res sit, vt est apud Arist. 1. Post. 42. Scientiæ autem practicæ, vt plurimum supponunt illud propter quid, declaratũ in speculatiuis scientijs, quippe cum, vt ante diximus, practicæ ferè subalternantur speculatiuis. Planum etiam fit hoc, si quis cõsideret sigillatim scientias speculatiuas, easque conferat cum practicis. Porrò maiorem nobilitatẽ, & præstantiã esse in speculatiuis quàm practicis, nemini dubiũ est. Arist. enim in 6 Metaph. tex.
D 2. ait scientias speculatiuas præponendas esse alijs omnibus, idemq; significat in 1. Metap. c. 2. & ratio est. Primo, quia speculatiua est gratia sui, practica vero propter aliud, hoc est propter opus. Deinde, illa per se sola perficit hominem in suo genere, & finem suũ citra alterius auxilium assequitur & præstat homini; Practica verò non potest consequi per se finem suum, sed eget auxilio virtutum moralium, vel aliorum habituum Præterea, illa perducit ad fœlicitatẽ speculatiuam, & hominẽ perficit in ordine ad Deũ & intelligẽtias,

Certiores esse speculatiuas scientias practicis & nobiliores.

hæc autẽ ad fœlicitatẽ actiuã,& in ordine ad societatem hominum. Demum, idem patet ex eo, q̃d inter speculatiuas est aliqua, nimirum Metaphysica, quæ longè superat omnes practicas; inter practicas autem non reperitur aliqua, quæ superet omnes speculatiuas. Sed dicet aliquis, Philosophiam moralem practicam esse, quæ tamen videtur esse præstātior quàm disciplinæ Mathematicæ, quæ sunt speculatiuæ; nam illa agit de homine, de virtutibus & fœlicitate, hę vero tantum de quãtitate. Sed respondendũ est; vnã scientiã esse meliorẽ alia, vel rõe obiecti; quia versatur in rebus nobilioribus; vel ratione medij & modi procedẽdi, hoc est, quia seruat meliorẽ methodũ, & vtitũ potioribus demõstrationibus. Doctrinæ igit Mathematicæ licet priori modo sint ignobiliores disciplina morali, tamen posteriori modo præstantiores sunt. Adde, quòd Mathematica cognitio est sui gratia, quo nomine melior est quàm moralis, quæ dirigitur aliò, cuius nobilitas, nô tam pẽdet ab ipso scire, quàm ex operatione. Sic igitur explicata sit prima diuisio Philosophiæ, in practicam & speculatiuam. Deinceps diuisionem Philosophiæ speculatiuæ in disciplinas Mathematicas, Metaphysicam & Physicen, exponamus.

Dubitatio An Philosophia moralis sit nobilior disciplinis Mathematicis.

Traditur diuisio Philosophiæ speculatiuæ in Physicam, Metaphysicam, & scientias Mathematicas.

CAP. V.

Aristoteles sexto libro Metaphysicæ tex. 2. Philosophiam speculatiuam tripartito diuidit, in Physicam, disciplinas Mathematicas, & Metaphysicam. quæ diuisio a veteribus primò approbata fuit, deinde in scholis adhuc retenta & celebrata est: cuius ratio hæc communiter redditur; Scientia speculatiua est cognitio rerum, quarum tria sunt genera; nam quædam sunt extra materiam, quarum cognitio constituit Metaphysicam: aliæ sunt in materia, id quod bifariam contingit; nam quædam ita existunt in materia, vt sine ipsa tamen definiri & sciri possint, cuiusmodi est quantitas, & quæ insunt in ea, vt est vel continua vel discreta, quas res pertractãdas sibi sumunt disciplinæ Mathematicæ: Aliæ vero res penitus hærent in materia, vt non modò re separari non possint ab ipsa, sed neque cogitatione: Itaque quemadmodum natura nô potest eiusmodi res perficere sine motu & materia, sic etiam sine illis nô possunt in sciẽtia perfectè declarari, quarũ rerũ sciẽtia nominatur Physica.

Ratio vulgaris huius diuisionis & maximè probabilis.

A

Scholastici Philosophi modo suo declarant sufficientiam huius diuisionis ad hũc modum. Sciẽtia speculatiua est perfectio intellectus nostri, qui est immaterialis, quapropter obiectum scientiæ debet esse aliquo modo abstractum a materia: triplex autem est abstractio rei a materia; Vna tantum a materia singulari, quam ipsi vocant materiam signatam, vt qui dicit animal vel hominem, significat ea quidem abstracta ab hoc vel illo corpore, & ab his vel illis carnibus aut ossibus, non tamen a corpore & a carne simpliciter & absolute, sicut qui dicit simũ, dicit curuitatem abstractam ab hoc vel illo naso, sed non simpliciter a naso: Altera est abstractio rei a materia, non solum singulari, sed etiam vniuersali, non quidem secundum rem, verùm tantummodo secundum rationem & cognitionem, vt licet quantitas non possit naturaliter existere, nisi aut in cœlo aut in elementis aut in mixtis, tamen potest sine his considerari ac sciri; qui enim ait triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, considerat per se triangulum, non quatenus est in cœlo, aut in alijs corporibus: Tertia est abstractio rei ab omni materia; tam secundum rem, quàm secundum rationem, quam abstractionem cernimus in Deo, & intelligentijs. Prima igitur abstractio facit scientiam Physicam; secunda Mathematicam; tertia Metaphysicã.

Ratio Scholasticorum Philosophorum.

B

C

D

Quidam autem Scotistæ, aiunt ea quæ possunt cadere sub scientiam speculatiuam tantùm esse tria, vnum quidem ens, prout ens est, quod tractatur in Metaphysica: Alterum substantiam corporeã, quæ dupliciter considerari potest, vel vt subijcitur tantũ quantitati, quomodo facit sciẽtias Mathematicas, vel prout subijcitur omnibus alijs accidentibus, & habet in se principia motuum, & operationum naturaliũ, quo pacto constituit Philoso-

Ratio Scotistarum.

losophiam naturalem. Quod si quæras ab illis cur prætermiserint substantiam incorpoream, vti est Deus & intelligentiæ; respondent, quia talis substantia nō potest a nobis naturaliter & scientifice cognosci secundum propriā naturam & proprietates eius, sed tantummodo secundū proprietates cōmunes entis & substātiæ. Quorū sententia videtur mihi duplici nomine esse reprehendenda; primùm quia faciunt subiectū Mathematicæ doctrinæ substantiam corporeā, cùm tamen Mathematicus tantùm cōsideret ea quæ insunt quantitati vel figuræ, nullam faciens mentionē aut tradens cognitionē substātiæ corporeæ. Et sanè si Mathematicus haberet pro subiecto substantiam corporeā, deberet vtique considerare principia, species & passiones illius, talia enim & tot considerari a scientia circa subiectū suum Arist. docet in 1. Post. sed Mathematicum abstrahere ab omni substātia, decimo libro huius operis a nobis explicandum est. Deinde substantias incorporeas nō posse sciri a nobis nisi secundū proprietates communes entis & substantiæ, cum Arist. in 12. lib. Metaphy. tradat specialem earū scientiam demonstrans multa attributa propria ipsarum, perspicuè falsum est.

Ratio Alberti magni. Albertus Magnus in principio suæ Philosophiæ naturalis, inquit, alias res esse per se intelligibiles sm naturā, de quibus ē Metaphysica; alias intelligibiles, & imaginabiles vt est quātitas, circa quā versatur Mathema. disciplina; postremò alias imaginabiles, intelligibiles & sēsibiles, vt sunt res naturales quas Physica tractat. quantitas enim non videtur per se primò sensibilis esse, quippe quæ nisi coniuncta proprijs sensibilibus, a nullo sensu percipiatur, ab imaginatione verò sic eā apprehēdi nihil prohibet. Hæc Albertus. Quæ mihi nō valde probantur. nam quo pacto quantitas nō est sensibilis, cū sit sensibilis per se ab omnibus sensibus? quid, quod si est imaginabilis, ergo sensibilis; nā imaginatio describitur ab Arist. in fine 2. lib. de Anima, motus factus a sensu secundum actū; & qui ab ortu caret sensu aliquo nō pōt ea quæ sub illū sensum cadūt per imaginationē propriè imaginari, nā propriū cuiuslibet rei phantasma exprimitur ex ꝓpria specie sensibili, vel ex motu proprio sensuū exteriorū, qui ex rebus obiectis efficitur. Sed valeāt hæc quantū possunt, si nō per se, saltē pp auctoritatē Alb. Mag.

Explicantur aliquot dubitationes.

C A P. V I.

Verum circa prædictam diuisionem existunt multæ dubitationes, quæ nisi diligenter explicētur, non pōt res de qua agitur, certò & perspicuè cognosci. Prima dubitatio est, Qualis nam sit supra dicta diuisio, an generis in species, an totius in partes, an subiecti in accidētia? Secūda dubitatio; Si quātitas est posterior natura & definitione q̄ substantia. Arist. enim in 4. Metaphy. text. 4. ait substantiā tempore, natura & definitione priorē esse accidēti, qui fieri pōt, vt a Mathematico quātitas secundū rationē abstrahatur a substantia? quod enim posterius est, nō potest abstrahi a priori, præsertim ab eo a quo per se dependet. Tertia dubitatio est; Videtur falsum esse abstractionē Metaphysicā solā esse eam quæ fit a materia secundū rē & rationē, etenim multa considerat Metaphysicus quæ tali abstractione minimè continentur, agit n. de ente, bono, vero, actu, & potentia, quæ nō sunt abstracta secundū rem a materia, quippe cùm insint quoq; in rebus materialibus. Præterea, decē quoq; Prædicamēta tractantur a Metaphysico, vt perspicuū est ex his quæ scribūtur in 4. Metaph. Prædicamenta verò nō possunt a materia separari secundū rem; nam substātia prædicamentalis est composita ex materia & forma: Quātitas itē nō reperitur nisi in rebus quæ cōstāt materia. sed quid opus est argumētis ad id ostendendū? cū Arist. in 7. 8. & 12. Metaphy. vsq; ad tex. 38. subtiliter & copiose disserat de substantia generabili & corruptibili, quā luce clarius est, non posse abiungi a materia sm rem. Quarta dubitatio; Sicut est vna scientia Physica, quæ cōsiderans corpus naturale pertractat omnes species eius, cur nō itidem erit vna scientia tantùm quæ consideret ens vt ens, & oēs species entis, ita vt reuera vna solùm sit scientia, reliquæ verò quæ appellantur scientiæ, nō tam sint inter se diuersæ scientiæ, quàm partes vnius; sicut scientia animalium & plantarum, sunt partes Physicæ. Atque vnam

Quinq; dubitationes.

esse scientiã talẽ, qualis nunc a nobis breuiter est descripta, videtur ipsemet Arist. innuere in 4 lib. Metaph. tex. 2. his verbis, [Sicut Grammatica vna existens, omnes voces speculatur. ita vnius scientiæ est, entis species & specierũ species speculari. Quinta dubitatio est de Anima rationali; Nã si ipsa est immortalis & vera forma hominis (vt verè est) nõ potest contineri abstractione Physica, secundũ quam formæ naturales, nec re nec ratione possunt separari a materia. Quare, vel anima rationalis non pertinebit ad Physicam, vel erunt quatuor genera abstractionũ. Etenim ponendum erit quartum genus oppositum abstractioni Mathematicæ, quo anima rationalis põt abstrahi a materia ſm rẽ, quia est separabilis a corpore, non autẽ ſm rationẽ, quia definitur esse actus corporis, qđ genus quartũ abstractionis si pertinet ad Physicã nõ continebitur tota Physica vno illo genere (quod ante posuimus) abstractionis. atque hęc quidẽ circa prædictam diuisionem dubitari possunt.

Solutio primæ dubitationis. Prædictarum autẽ quinq; dubitationum priores quidẽ duas facilẽ est soluere, cæteras autẽ minimè. Ad primã igitur dubitationẽ respondemus, illam diuisionẽ non esse generis in species, quia genus significat naturã quandam diuersam a naturis specierũ, & habet proprietates diuersas; & est prius atque vniuersalius quã quælibet species eius, at non existit aliqua sciẽtia speculatiua generalis diuersa ab illis tribus, habens subiectũ diuersum, principia item atque passiones, & quæ sit prior & vniuersalior quam Metaphysicã. Deinde tota natura generis cõtinetur in qualibet specie; at vniuersa cognitio speculatiua nõ cõtinet in vnaquaq; sciẽtia, alioquin quælibet specularetur oẽs res q̃ possunt cadere sub speculationẽ. Ad hæc, si ponat esse talis sciã, proculdubio de illa & de alijs tribus diceretur scientia speculatiua vniuersẽ sumpta: nam illa esset sciẽtia speculatiua, quare præter illam generalem esset alia generalior, & sic in infinitum & semper existeret eadẽ dubitatio. Sed hæc nunc tanquam probabiliter dicta accipiantur, paulò enim infra ostẽdemus quo pacto scientia speculatiua possit dici vniuocẽ, saltẽ de Physica & Metaphysica. Non est etiã hæc diuisio subiecti

A in accidẽntia, quia subiectum non prædicatur de accidẽte; hæc enim prædicatio, album est homo, non est bona, nisi per accidens, at Philosophia & sciẽtia speculatiua rectẽ prædicatur de Physica & Metaphysica. & quia hoc est per se clarum, supersedebo afferre alias rõnes. Neq; verò est totius in partes, totũ enim non prędicat de parte sua, sicut hic fieri videmus: nam quod potest opponi de totis homogeneis, in quibus pars accipit appellationem totius, repellitur ea ratione, quia eiusmodi partes homogeneæ, sunt vnius naturæ, non differentes essentialiter inter se,

B at illæ tres sciẽtiæ speculatiuæ, essentialiter differũt inter se. Restat igitur, vt talis diuisio sit superioris quidem in sua inferiora, sed ita vt illud superius nõ sit genus, aut vniuocũ quidpiam; sed nomen ab vno ad vnum, quod vulgo appellatur analogũ, quod non significat naturã diuersam ab analogatis, sed tantũm rationem quandã communem, seu (vt vocant) conceptum formalem distinctum ab alijs: quomodo ens affectũ est ad substantiã & accidens. Itaque cum vniuersè pronunciamus hoc nomen (scientia speculatiua) nõ significamus aliquã sciẽtiã

C distinctã ab alijs, sed illis verbis explicamus rõnem quandã communẽ sciẽtiæ speculatiuæ, quæ inuenitur in omnibus doctrinis speculatiuis; talis autẽ ratio nõ est aliud quàm esse scientiã cuius finis sit sola cognitio veritatis; quemadmodũ hoc nomen ens, nõ significat naturã quampiã diuersam a substantia & accidente; omnẽ n. naturã necesse est alterutro illorũ duorũ contineri; significat igitur rationẽ quãdam communẽ, quæ est habere esse vel esse actu, quæ ita cõmunis est substantiæ &

D accidẽti, vt non prius cõueniat alicui superiori, sed immediatẽ insit in ipsis, cum quadam tamen proportione; nam accidenti conuenit propter substantia.

Ad secundam dubitationem respondendũ est, quantitatem posse considerari bifariam, vno modo, vt est ens reale & accidens materiæ primæ, & sic partim est prior, partim est posterior substantia. Materia enim posterior est quantitas, nõ duratione aut tempore, sed tantũm naturæ: Forma vero substantiali & composito, prior est tempore. ponimus enim quantitatem Solutio secundæ dubitationis.

titatem coæuam materiæ atq; immediatè ei inhærentem ante formas substantiales. qua de re postea latius agetur in hoc opere & hoc modo, neque potest simpliciter abstrahi ab omni substantia, neq; sic consideratur a Mathematico, sed a Metaphysico: Altero modo potest accipi per se in ordine ad eas passiones quæ conueniunt illi, vt quantitas est, non autem respectu substantiæ cuius est accidens; quas proprietates considerat Mathematicus, & eas de quātitate vel figura demonstrat, sicut esse æquale vel inæquale, esse commensurabile; nam quod triangulum habeat tres angulos æquales duobus rectis, non accidit ex eo quia sit figura alicuius substātię vel corporis naturalis, sed quia est talis figura. Quoniam igitur Mathematicus omnes suas theorias resoluit usque ad figuram vel quantitatem, ibiq; sistit, nullius substantię consideratione aut mentionem faciēs; idcircò dicitur abstrahere quantitatem a substatia: sed de abstractione Mathematica alio huius operis loco agetur copiosè. Præter illas autē duas considerationes quantitatis, quarū prior est Metaphysica, posterior Mathematica, est alia quę pertinet ad Physicū, secundum quam consideratur quantitas vt est affectio rei naturalis, conferens ad motus & operationes physicas quam considerationem docet Arist. 2 Phy tex. 18. ergo Physicus a nulla materia abstrahit quantitatem, Metaphysicus abstrahit eā a substantia Physici, sed non Metaphysicè sumpta: Mathematicus autem ab omni substantia. quantitas namq; ea ratione vt cōsideratur a Mathematico nullo modo pendet ex substantia.

Solutio tertiæ dubitationis.

Ad tertiam dubitationem, quidam respondent abstractionem Metaphysicam quę secundum rem & rationem fit a materia, duplicem esse, vnam per essentiam, qualis cernitur in Deo & intelligentijs, alteram per indifferentiam, quę conuenit in prędicata transcendentia; vti est, bonum, verum, ens, quę dicuntur secundum rem sic abstracta esse a materia, quoniam indifferenter reperiuntur tā in rebus materialibus quàm immaterialibus. Prędicamenta verò aiunt non tractari a Metaphysico nisi quatenus sunt partes entis, & in ipsis insunt prędicata transcendentia. Quod si Arist. in Metaphysica verba facit A de substantia corruptibili hoc esse per accidēs, uel repetendo ea quę dicta fuerant ab eo in libris Physicis, vel vt liquidò appareat discrimen inter substātiam corruptibilem & incorruptibilem; ad cuius cognitionem in primis contēdit nos perducere Metaphysicus; Hęc illi. Quorum responsum, quoniam videtur parū & ueritati & doctrinę Aristot. consentaneum, paucis refutabo; primùm enim illa duplex abstractio Metaphysica, secundum essentiam & secundum indifferentiam nūquam traditur aut nominatur ab B Arist. sed tota fuit ab ipsis adinuenta, vt ita euadere possent multas & graues difficultates quibus vehementer premebantur.

Refellitur abstractio a materia secundum indifferentiā.

Deinde, rationi consentaneum non est dicere trāscendentia esse Metaphysica & immaterialia, & abstracta secundum rem & rationem a materia, quia non solùm inueniuntur in rebus materialibus, sed etiam in his quę vacant materia; nam propter eandem caussam diceret aliquis ea prędicata esse physica & materialia, quandoquidem non solum insunt in rebus carētibus materia; sed in his quę materiam habent. C An non redargueremus eum qui affirmaret animal vniuersè sumptum quod per se indifferens sit ad rationale & irrationale, esse potius rationale, quàm irrationale? nam quod est indifferens ad aliqua, nō magis referri debet ad vnum illorum quam ad alterū. si ens est indifferens ad res materiales & immateriales, non ideo sit, vt sit abstractum secundum rem a materia, sed ab vtroq: genere rerum abstrahi poterit, tantum secundū rationem: nō secus atq; animal tantùm ratione separari potest ab homine atq; bruto. D Quod aūt aiunt de prędicamentis ea non per se ac propriè considerari a Metaphysico, adeo rationi dissentaneum est, vt non egeat refutatione: nam cum Aris. in 4. Metaphy. tex. 2. scribat non solùm considerari a Metaphysico ens, vt ens est; sed etiam passiones eius & species, quę sunt substātia & accidēs; principaliter tamen quęri principia & caussas substantiarum: idq; declaret exemplo sensus & Grāmaticę; vnus. n. sensus, vt visus, percipit colores, & omnes species eius; Grammatica item vna existens, omnes voces specu-

Refellūtur qui aiūt Metaphysicum non considerare per se decem categorias.

latur: quare inquit Aris. terminans illum textum, [Entis quoq; quot species sunt, A & species specierum speculari, unius sciẽtiæ genere est; & ibidem in fine text. 6. ita dicit, Quod igitur vnius scientiæ est ens, prout ens est, & quæ ei, prout enti insunt speculari, manifestum est, & quod non solum substantiarum, uerum etiam eorum quæ substantiis insunt eadem speculatiua est.] Præterea, cũ in lib. 6. Metaphy. remoueat a consideratione Metaphysici tãtùm ens per accidens; & quod significat uerum & falsum, relinquat autem ei tres diuisiones entis, unam in decem categorias, alteram in unum & multa; tertiam B in actum & potentiam: Ad hæc cum in 5. Metaph. diligenter explanet significationes eorum quæ pertinent ad decem categorias; & initio septimi & duodecim libri asserat Metaphysici esse potissimum agere de substantia, cum reliquæ accidẽtium categoriæ sint propter substãtiam: Cum hæc igitur Arist. tam multis in locis tam apertè scripta testataq; reliquerit, quis non uidet eos qui contra sentiũt, Arist. repugnare? Veteres etiam Peripatetici, aiunt accuratam scientiam prædicamentorum tractandã esse a Metaphysi C co, sicut uidere potes in commẽtariis eorum qui interpretati sunt categorias Arist. Possumus etiam redarguere aduersarios ad hunc modum. Omnis scientia (auctore Arist. 1. Post.) tria considerat circa subiectum suum; principia, passiones, & species eius; si ens ponitur subiectũ Metaphysicæ, ergo Metaphysica distinctè considerabit species entis, sicut Philosophia naturalis propriè & scientificè declarat species corporis mobilis: Atqui proximæ species entis sunt decem prædicamenta; illorum igitur cognitio per se attinebit D ad Metaphysicam: nam ad quam obsecro aliam scientiam pertinere potest? cum in nulla tradatur aut tradi possit, ut perspicuum est perlustranti animo omnes sciẽtias, & ratio entis prædicamentalis excedat materiam cujuslibet particularium scientiarum. Iam vero quid magis insulsum & ineruditũ esse potest quam quod isti aiunt Arist. in Metaphy. agere de substantia corruptibili per accidens, cùm uideamus eum ad explicandam uim & naturam eius totum librum septimũ & octauum, & bonam partem duodecimi, cõtulisse? Cum igitur dubitatio ab his soluta non fuerit, doceamus nos quo pacto illi sit occurrendum.

Ego sic statuo, tres partes esse Metaphysicæ, ac proinde triplicem esse considerationẽ eius; Vna est principalis & quasi finis cæterarum (propter quã talis sciẽtia dicitur Metaphysica, Theologia, & omnium nobilissima) in qua tractantur res seiunctæ a materia secundum rem & rationem, cuiusmodi sunt intelligentiæ & Deus: Altera est pars in qua declarantur transcendentia, vt ens, vnum, verum, bonum, actus, potentia; propter quam partem, Metaphysica dicitur vniuersalissima & habere ius & imperium in cæteras sciẽtias; Tertia pars eius, complectitur decem prædicamenta. Sed quid nam caussæ est, dicet aliquis, cur hæc tria in Metaphysica tractentur? An quia oĩs scientia (ut antea diximus) considerat principia, species, & passiones subiecti sui; Metaphysicæ autẽ subiectũ est ens vt ens, cuius primæ caussæ sunt intelligentiæ; passiones maximè cõmunes, vnum, verum, bonum: species proximæ sunt decem categoriæ, quare nõ est mirum hæc omnia complexu unius Metaphysicæ contineri; & quamuis hæc tria usq; eo diuersa sint inter se, vt videatur nihil esse cõe intelligentiis, transcendentibus & decem Prædicamentis, nihilominus tamen possunt et̃ste cõprehendi vna scientia, quatenus in ea tractantur, prout habent ordinem & attributionẽ ad vnũ, qđ præcipue in ea scientia spectatur, hoc autem in Metaphysica, est doctrina intelligentiarum, sicut ens est vnum quidpiã, quia licet imediatè significet multas res, tamen significat eas per attributionẽ ad vnum, nimirum ad substantiam. Non. n. ea sola quæ sunt vnum quidpiam vel specie vel genere, cadunt sub vnam scientiã, sed et̃ quæ Arist. vocat ab vno ad vnum, vt ipse docet 4. lib. Metaphy. tex. 2.

Solutio dubitationis tertiæ secũdũ auctorẽ.

Soluitur alio modo tertia dubitatio.

CAP. VII.

Qvanquam tertia dubitatio eo modo quo diximus satis bene solui potest, nobis tamen eandem rem acriori studio, maioriq; diligentia considerãtibus (non. n. in prędicta responsione plane

[cut-off margin note:] olutio du- itationis ertiæ secũ d auctor.

Necessariũ esse aliquã scientiam vniuersalē quæ tractet transcendētia & ea quæ per omnes res sit sparsa.

nē conquiescebamus) visum est eidē dubitationi alia ratione melius atq; probabilius occurri posse. Et vt qđ docere volumus facilius explicetur atq; intelligatur, ponemus tres cōclusiones, in quibus explicatio sententiæ nostræ cōtinebitur. Prima conclusio. oportet esse aliquā sciētiam vniuersalem diuersā a scientijs particularibus; quæ agat de transcendentibus, & ijs, quæ sparsa sunt per omnes disciplinas (cuiusmodi sunt decem Prædicamēta, & generales diuisiones entis) ita vt subiectum eiusmodi scientiæ sit ens vt ens, principia eius sint dignitates quædā generales; (quarum princeps est illa, Quodlibet est vel non est) species proximæ, sint decem prædicamenta. Secunda conclusio. prædicta scientia vniuersalis, non debet agere de intelligentijs per se, & vt sunt species entis, sed tantū fortasse in ordine ad suum subiectum, nimirum vt sunt generalia principia & vniuersales caussæ omnium entium. Tertia conclusio. Necesse est esse duas scientias distinctas inter se; Vnam, quæ agat de transcendentibus, & vniuersalissimis rebus: Alterā, quæ de intelligentijs: Illa dicetur prima Philosophia & scientia vniuersalis, hæc vocabitur propriè Metaphysica, Theologia, Sapientia, Diuina scientia. Sed has tres conclusiones rationibus etiā confirmemus. Prima conclusio sic probatur; Ens vt ens, cū suis passionibus & proximis speciebus alijsq; generalibus attributis, est aliquid scibile, ergo consideratio eius & tractatio pertinet ad aliquam scientiam, sed non ad aliquam ex scientijs particularibus; tūm quia vel ad oēs, & hoc est absurdum, idem enim sæpius repeteretur, vel ad vnam aliquam earum: at cur potius ad hanc quàm ad illā cùm tale subiectum vniuersale communiter insit in omnibus? tum etiam, quia cùm quælibet earum sit particularis, si assumeret sibi tractationem entis vniuersaliter sumpti, transiret fines suos, & ex particulari sciētia euaderet vniuersalis. ergo tractatio & consideratio entis vniuersaliter sumpti, & eorum quæ tali enti cōueniūt, pertinet ad aliquam scientiam vniuersalem distinctam a scientijs particularibus. Secunda conclusio ita probatur: cum subiectum prædictæ scientiæ vniuersalis sit

Aliam esse scientiam quæ agit de transcendētibus & aliam quæ agit de intelligētiis.

A indifferens ad omnes species entis particulares, siue materiales siue immateriales, non debet scientia considerans ens vniuersaliter sumptum descendere ad tractationem & considerationem vllarū specierum eius particularium: nam vel descendet ad considerationem omnium specierum, & sic scientia vniuersalis efficietur etiam particularis; immo tollentur omnes scientiæ particulares, & una tantùm erit scientia omnium entium: vel descendet ad species entium immaterialiū, non autem rerum materialium; at id est contra rationem. cum. n. ens vt ens, indifB ferenter se habeat ad ens materiale & immateriale, & communiter de vtroque dicatur, aut nō debet sciētia agens de ente vt ens est, descendere ad consideratiōnē entis siue materialis siue immaterialis, vt ita seruet modum suæ considerationis, aut si transgrediens modum sui subiecti & suæ considerationis, descendit ad inferiora & particularia entia, nulla ratio aut caussa esse potest cur potius descēdat ad cōsiderationē rerū immaterialiū, q̃ materialiū. Tertia conclusio facile probatur ex iam dictis, nam si quæ conueniunt intelligenC tijs per se, & vt sunt species entis, sunt scibilia in aliqua scientia; & non in illa vniuersali, vt ostensum est, ergo in alia scientia distincta & diuersa, quare necesse est duas esse scientias diuersas, quarum vna de intelligentijs per se agat, altera de ente vniuersaliter sumpto. Ex his liquet quomodo respondendum sit tertiæ dubitationi; consideratio enim transcendentium & Prædicamentorum, & item consideratio intelligentiarum nō pertinet ad vnam aliquam scientiam, quod tamen in tertia dubitatione supponebatur.

D Verùm hoc loco existunt duæ dubitationes: Vna est, Cur si ita res habet vt diximus, Arist. tamē vna scientia est complexus doctrinam trāscendentiūm & intelligentiarum? Altera est, si quæ dicta sunt cōcedimus, necesse etiam est quatuor esse scientias speculatiuas, Vnam, Physicā, Alteram, Mathematicas disciplinas, Tertiam, eam quæ agit de intelligētijs; Quartam, illam vniuersalem, quæ agit de ente vniuersaliter sumpto. at ponere quatuor scientias speculatiuas, videtur Commentator inferre & habere pro absurdo in v. Meta-

Duæ dubitationes.

Metaphy.com.47.disputant contra ideas Platonis.

Solutio prioris dubitationis.

Ad priorem dubitationem respondemus, paucissima esse quæ de intelligẽtijs secundum seipsas, & prout sunt species entis, scientifice cognosci & probari possunt cognitione naturali ex sensibus vel per sensus acquisita: quamobrem noluit Arist. talem intelligentiarum doctrinam propter eius insignem paruitatem seorsim tradere, sed alicui aliarum scientiarũ adiũgere: nõ est aũt ei uisũ alij sciẽtiæ cõmodius adiungi posse quàm illi vniuersali quæ agit de transcendentibus, propterea quòd in ea necessario agendum est de intelligentijs, prout sunt communia principia & vniuersales caussæ omnium entium; Ex qua cognitione deuenitur in notitiam eorum quæ intelligentijs conueniunt secundum seipsas. Etenim cognitio intelligentiarum, prout sunt species entis, & earum rerum quæ per se ac propriè illis conueniunt, non alia via naturaliter à nobis parari & haberi põt, quàm ex cognitione earundem intelligentiarũ, vt sunt principia entium. Quocirca Arist. 12. Metaphy. non alia via inuestigat & colligit attributa intelligentiarum, quàm ex eo quia æternum motum efficiunt. Arist. igitur docẽdi commoditatem secutus & amplexus, doctrinam intelligentiarũ cõiunxit cum doctrina illa vniuersali quæ agit de ente uniuersaliter sumpto.

Ad posteriorem dubitationem respõdemus, nõ debere videri absurdum, si ponatur quarta scientia speculatiua cùm ad id nos manifesta & necessaria ratio, vt diximus, cogat & impellat. Auerr. autem nõ simpliciter negat quartam scientiam speculatiuam; sed talem tantum, qualis deberet esse illa de ideis Platonis. siquidem ea partim esset Metaphysica, partim Physica: nam ideæ quatenus sunt immateriales & immobiles, sunt res Metaphysicæ; quatenus autem sunt quidditates rerum naturalium, eiusdem rationis cum illis, vt volebat Plato, sunt res Physicæ; atque ita sunt mediæ inter res diuinas & naturales, quod Auerr. ducit absurdum; nam in eodem lib. 1. Metaphysicæ, com. 39. ita scribit, [Notum esse per se, quod nulla natura est media inter abstractum & materiale; hæc enim duo contraria, æternum

Quo Auerroes negat esse quartã scientiã speculatiuam.

A & corruptibile, manifestum est quod sũt immediata.] Sed hoc dictum Auerr. si vt sonant uerba simpliciter intelligatur, falsum est, vt manifestè patet in anima rationali; quæ media est inter formas omnino abstractas, & formas omnino materiales. Non solùm autem non est absurdum ponere quartam scientiam speculatiuã; sed etiam qui poneret quintam quandã, hoc est scientiam Dei, secundum ea quæ possunt de eo naturaliter cognosci, distinctam a scientia intelligentiarum, is iudicio nostro non pessime sentiret. Nam in distinctione scientiarum duo considerari

B solent, nimirum diuersitas obiectorum & diuersitas rationis formalis, seu modi considerandi, vel secundum alios diuersitas abstractionis, ex qua putant præcipuè petendam esse scientiarum distinctionẽ; sed verumque horum declarat maiorem esse distinctionem inter scientiam Dei, & scientiam intelligentiarum, quàm est inter scientiam intelligentiarum, & scientiam rerum naturalium. Cùm igitur hæ duæ posteriores scientiæ, inter se distinctæ sint, multo magis erit distincta scientia Dei, a scientia intelligentiarum. Minor ita probatur; Maior est distantia & di

C uersitas inter Deum & intelligẽtias, quã inter has, & res naturales, siquidem maior est distantia inter finitum & infinitũ, quàm inter duo finita. Præterea, plura sunt communia intelligẽtiis & alijs creaturis, quàm Deo & intelligentijs, & ea in quibus Deus distinguitur ab intelligentijs sunt plura & insigniora. Quare si spectetur diuersitas obiectorum, liquidò cernitur maior diuersitas inter scientiã Dei, & scientiam intelligentiarum, quàm inter hanc & scientiam rerum naturalium.

D Similiter etiam idem perspicuum erit si spectetur diuersitas abstractionis; nã res naturales, sunt penitus immersæ materiæ sensibili; res Mathematicæ sunt abstractæ a materia sensibili ratione tãtùm; intelligentiæ secũdum rem & rationem, verùm habent in se materiam quandam spiritualem & metaphysicã; Etenim esse in potẽtia, esse mutabile, esse imperfectũ, esse limitatum, esse compositum, subijci, recipere, participare, dependere, multiplicari, hæc inquam omnia, nescio quid sapiunt materiæ & potentialitatis. Deus autem

Videri scientiam quæ de Deo, diuersam esse debere ab ea quæ est de intelligentiis.

Esse intelligentiis aliquid materialitatis & potentialitatis.

autem ab omni ratione materiæ, qualiscumque ea sit, est purus & liber. Cùm igitur longè alia sit in Deo abstractionis ratio quàm in intelligētiis, necesse erit sciētiam Dei etiam hanc ob causam, diuersā esse à scientia intelligentiarum, non minus quàm hæc est diuersa à scientia rerū naturalium. Atque hęc quidem probabiliter a nobis dicta sint: nā ea subtilius considerandæ & rectius dijudicanda alijs relinquantur. Proximum est ut quartā dubitationem enodemus.

Quid de eo quod tangitur quarta dubitatione nonnulli Philosophi opinentur.

C A P. VIII.

Antonius Mirandulanus de euersione singularis certaminis. lib. 13. sect. 6. & 7.

QVidam ætatis nostræ non contemnendus Philosophus in quodam opere suo Philosophico affirmat vnam tantummodo esse sciētiam rerum omnium, cuius subiectum sit ens vt ens, complectens in se omnia tanquam passiones, vel modos, vel species entis: eas verò quæ appellantur scientiæ, vt Physica, Metaphysica, Mathematica, non tā esse scientias inter se diuersas, quàm vnius scientiæ partes; non secus, atque doctrina animalium, plantarum, & metallorum, sunt partes vnius Physiologiæ; Diuisio autem scientiarum, inducta est non propter varietatem scibilium, sed propter maiorem commoditatem discendi, ne multitudo scibilium confusionem afferret, & angustam atq; infirmam ingenii humani vim captumque obrueret. Sicut enim vasa angusti oris, magnam aliquam aquæ copiā simul infusam respuunt, guttatim autem instillatam totam recipiunt; sic angustiæ humani ingenii quæ simul coniuncta nō accipiunt, ea varie diuisa & distincta, non ægre percipiunt. Atque hoc ipsum elegāter docet Crassus apud Ciceronem in 3. lib. de Oratore, affirmans primùm quidem fuisse vnum quasi fontem sapientiæ, cum autem postea ceu in multos scientiarum riuulos deriuatum ac diductum fuisse, ut quæ simul complicata & coniuncta, ęgrè poterant ab hominibus addisci, ea variè disiuncta & dispertita, commodius & facilius perciperentur. Hanc autē

A opinionē suam Philosophus ille conatur persuadere his argumentis. Primò, Arist. 4. Metaphy. tex. 2. ait, sicut unus sēsus v.g. visus, percipit oēs colores sibi subiectos, & vna doctrina Grāmaticæ cōsiderat oēs voces, ita esse vnius scientiæ, ens vt ens, & oēs spēs entis, ac specierum species speculari. Secundò, ens vt ens, & vt in se continet oīa entia, est scibile per vnam sciētiā, quippe cum sit vnū, saltem ſm vnitatem analogicam, vel potius ſm eam quæ dicitur ab Arist. ab vno ad vnum, quæ vnitas sufficit ad rationem scientiæ; sicut vna est scientia physica considerans corpus natu-

B rale & oēs eius spēs, affectiones, cunctaq; quæ in illo continentur: quare sicut est vna sciētia omniū rerum naturalium, ita esse poterit atq; erit vna sciētia omnium entium. Tertiò, si quid obstaret quominꝰ posset esse vna scientia omnium entium, id esset fortasse, vt multis placet, varietas abstractionum a materia, quæ cernitur in rebus scibilibus, & vulgo putatur necessaria esse ad constituendam vnitatem & distinctionē scientiæ. Etenim longè aliam abstractionem a materia, res Metaphysicæ & Mathematicæ & Physicæ habēt, sed

C hoc nihil est: ergo nulla caussa est cur non possit esse vna scientia omnium entium; Minor probatur, nam si diuersitas abstractionum faceret diuersas scientias, non posset vna scientia complecti diuersas abstractiones; at Metaphysica continet in se omnia tria genera abstractionum, siquidē abstractio ſm rem & rationem a materia, reperitur in intelligentiis, abstractio ſm rationem tantùm inuenitur in transcendentibus & in quantitate; abstractio physica, quæ est tantùm a materia signata, reperitur in substantia prædicamentali, &

D in substantia generabili & corruptibili, de qua copiosè agitur in 7. & 8. Metaph. Adde, quod Geometria, & Arithmetica habentur inter se diuersæ scientiæ, quæ tamen vno genere ac modo abstractionis continentur. Quartò, facultas quæ ponit discrimē inter aliquas res, debet easdem res cognoscere; sic enim de sensu cōmuni argumentatur Arist. 2. de Anima; sed est aliqua differentia inter res Metaphysicas, Mathematicas, & Physicas, eaq; differentia est scibilis per vnam aliquā scientiam; ergo illa eadem scientia, tā res Metaphy-

Diuersitas abstractionum non facit diuersas scientias.

C taphy-

taphysicas q̃ Physicas, atque Mathemati cas considerabit, quare omnes res subij- A cientur vni scientiæ. Hæc pro opinione illius Philosophi.

Refellitur supradicta opinio.

Verùm hæc sententia non est probanda: 1. quia tollit veram distinctionem sciẽtiarum tot iam sæculis ab omnibus probatam, receptam, & ab Arist. in 6. Metaphy. alijsque in locis traditam, declaratã, atque confirmatam. 2. Arist. in 1. Post. 43. docet nos cognoscere, ac dijudicare quæ scientia sit vna & quæ scientiæ sint inter se diuersæ, scribens eam esse scientiam vnam, quæ vnius subiecti propria principia, species, & affectiones considerat, eas B verò scientias esse diuersas inter se, quarum principia ita sunt diuersa, vt principia vnius non sint sub principijs alterius, nec principia vtriusq; sint sub principijs alicuius scientiæ superioris. at clarum est ita se habere principia physica, mathematica, & metaphysica; id quod manifestius erit ex iis, quæ inferius dicemus de subalternatione: & sanè doctrina illa Aristo. de vnitate & diuersitate scientiarum, planè superuacanea & inanis esset, si nulla esse posset diuersitas scientiarũ, & omnia cõprehenderentur vnica scientia. 3. Diuer- C sas esse tres scientias illas speculatiuas, quiuis in Philosophia exercitatus, clarè perspiciet, si consideraт quàm sit diuersus modus vniuscuiusque scientiæ, in demostrãdis tractandisque rebus sibi subiectis: Nam Physicus procedit ex caussis, vel ex effectibus vel accidentibus vel signis vel alijs rebus quæ sensibus experiẽtiaque perceptæ & exploratæ sunt. & nũquam quoad eius fieri potest, a sensu & experientia, vel latum (vt dicunt) vnguẽ discedit: Metaphysicus, quia circa res vniuersales, & abstractas versatur, procedit D ex principijs quibusdam atque propositionibus maximè generalibus, & naturali lumine rationis manifestis: Mathematicus autem in conficiendis suis demonstrationibus, non spectat essentias rerum neque proprietates, pro ut manant ex essentia, neque curat an medium quod assumit ad demonstrandum, sit caussa rei demonstrandæ vel effectus, per se, an per accidens, propriè an communiter ei coniunctum sit, neque robur suarum demonstrationum capit ex sensibus & experien-

Vnaquæque scientia speculatiua habet peculiarem modum procedendi & demonstrãdi.

tijs (loquimur autem hic de puris Mathematicis, quales sũt Geometria, & Arithmetica; nam Perspectiua & Astronomia nituntur et sensibus & experientijs) sed hoc unum curæ Mathematico est, vt mediũ habeat necessariam euidentemq; connexionẽ cum q̃one quæ demonstrãda est. Verùm hac de re latiùs infra dicturi sumus. Tanta igitur diuersitas modi procedendi in demõstrandis tractandisq; reb⁹ apertissimè declarat testaturq; nullo modo fieri posse vt vna tantum sit rerum omniũ scientia, atq; hinc patet solutio quartæ dubitationis.

Soluuntur rationes illius opinionis.

Restat nunc, vt ad argumẽta pro illius Philosophi opinione allata breuiter respondeamus. Ad primum respondetur, Arist. loqui eo in loco de Metaphysica, vt perspicuum est consideranti antecedentia & consequentia; dicit autẽ Metaphysicam cõsiderare species omnes entis non simpliciter & absolutè, sed cum adiunctione illius particulæ (quot sunt) quo verbo innuit Metaphysicum considerare species entis secundùm numerum, distinctionem, ordinem, vel subordinationem earum inter se, nimirum, quia sunt genera quædã, & gradus entis in quos ens per primas & generales diuisiones distribuitur. Ergo corpus naturale exempli gratia, quia est genus quoddam, & gradus entis (ens enim diuiditur in ens naturale, mobile, & immobile) quidditatiuè consideratur à Metaphysico, quatenus est talis gradus entis, & ab aliis gradibus distinguitur; nam qui considerat diuisionem aliquam, idem considerare debet & id quod diuiditur, & membra diuidentia; quare si Metaphysici est tractare diuisiones generales entis, eiusdem erit declarare & tractare ea in quæ diuiditur ens. ex quo fit vt Metaphysici sit declarare quid sit corpus naturale, & demonstrare quod sit, siquidem opus id fuerit; quam rem Arist. insinuat. 6. Metaphy. tex. 1. at corpus naturale non vt est species quædam & gradus entis, sed vt est genus quoddam in se continens omnes res naturales, non pertinet ad Metaphysicum, sed ad Physicũ: is enim agit de corpore naturali in particulari, secundum omnia quæ in ipso continentur. Signum autem eorum, quæ diximus, illud est, quòd Metaphysicus generatim

Q̃ de consideratio entis naturalis uel mobilis partim sit Metaphysica & partim physica.

ratim tantùm agit de corpore naturali, nec ad ullam eius speciem in particulari A descendit, Physicus autē ipsum considerat non in communi, nec usquam declarat quid illud sit, sed totus occupatur circa species eius, vel circa principia & affectiones, vt pertinent ad motum, & sensibus atq; experientiis subijciuntur.

Ad secūdam & tertiam respondemus caussam cur non possit esse vna scientia entis, & omniū quæ continentur in ente, sicut est una scientia corporis naturalis & omnium quæ in eo continetur paulo supra fuisse a nobis expositam, in secunda & tertia ratione quibus vsi sumus ad B astruendam diuersitatem scientiarum, nempe maxima diuersitas tum principiorum, tum modi procedendi & demōstrandi quem sibi proprium vēdicat vnaquæq; scientia, non patitur omnia vnius scientię amplexu comprehendi.

Ad quartam respondemus a Metaphysico poni discrimen inter subiecta scientiarum particularium, eaq; ab illo cognosci eo modō, quo dictum est in solutione primi argumenti: Vel aliter; sicut sensus communis ponens discrimen inter albū C & dulce, cognoscit vtrumque, non per vnicam speciem, sed per aliam speciem cognoscit album, & per aliam dulce; sic idē intellectus qui ponit discrimen inter res diuersarum scientiarum eas cognoscit, non per vnicum habitum sciētiæ, sed per diuersos habitus, alioquin si discrimen inter duas scientias semper referri deberet ad vnam aliquam scientiam communē, atque distinctam, res profectò abiret in infinitum, nam etiam discrimen inter illam sciētiam communem & alias pertineret ad aliam scientiam, & item discrimen inter illam & cæteras, pertineret ad aliam, & sic deinceps in infinitum. Verùm cùm de quarta dubitatione, satis superque dictum sit, veniendum est ad enodationem quintæ dubitationis, quæ & grauior est, & non minus difficilis ad explicandum.

Quod intelligendum sit, id, quod ponit discrimen inter duas aliquas res, ipsum debere utrasque cognoscere.

Explicatur quinta Dubitatio.

CAP. IX.

Solutio quintæ dubitationis.

De anima rationali, quid senserit Aristo. sunt tres opiniones apud Peripateticos: Vna est Alexandri, qui vult eam esse formam naturalem hominis generabilem, & corruptibilem: Altera est Auer. qui negat eā esse formā dātem esse naturale homini, sed tantummodo assistentem corpori, & in eo operātē, quomodo etiam communiter dicitur intelligentia esse forma, & anima cœli: Tertia est D. Thomæ, qui arbitratur animum nostrum, etiam secundum Aristotelem, & immortalem esse, & ueram atque naturalem formam corporis: quarū opinionum perspicuè constat solam tertiam esse ueram: quænam autē propior, & congruentior sit doctrinæ Arist. summa Philosophorum dissensione certatur, sed vtcunque sit (neque enim hoc loco talis controuersia dijudicanda est) illud certè affirmari potest, secundum opinionem Alexandri, scientiam animæ rationalis esse penitus physicam, non minus quàm cuiuslibet aliarum formarum naturaliū; sm verò opinionem Auerr. eatenus esse physicam, quatenus est forma assistēs corpori, & in eo exercens functiones intelligendi, simpliciter autem & secundum suam quidditatem, non esse physicam, quemadmodum intelligentia, prout assistēs orbi cęlesti largitur ei sempiternum motum, cognoscitur a Physico; per se autem, & (vt dicunt) quidditatiuè, à Metaphysico sciri debet: tota igitur difficultas existit secundum tertiā opinionē. Quamobrem ego sic statuo, et si Arist. senserit (quod nos pro certo habemus) animam rationalem esse immortalem & verū actū corporis; nihilominus tamen scientiam eius non posse a Physico perfectè cognosci ac tradi; sed tantummodo aliqua ex parte. Hoc autem ita confirmo. Si anima rationalis simpliciter scitur a Physico; D aut cognoscitur ex propriis caussis eius, aut ex proprijs effectib⁹ & operationib⁹ ipsius: sed neutro modo perfectè cognosci potest a Physico, ergo &c. Maior per se patet, nam bifariam tantùm contingit aliquid demonstrare vel scire, aut a priori, idest ex caussis, aut a posteriori, idest ex effectibus; Minor autem probatur, primò ostendendo caussas animæ rationalis sciri non posse à Physico, postea demonstrādo, neque proprias operationes eius ab eo cognosci posse. Caussa efficiens proxima animæ rationalis est Deus, ex nihilo

Probatur animam rationalē nō posse perfectè cognosci a Physico.

producens eam, non per motum physicum, sed per creationem, vtens virtute infinita ad eam creandam; at neq; Physicus pôt cognoscere fieri aliquid ex nihilo, neq; aliquid de nouo immediatè produci a Deo, neq; esse aliquam productionem, quæ non sit motus vel mutatio physica; neq; in natura existere aliquod agẽs quod habeat infinitam vim ſm vigorem. Hæc.n. vt possint naturali lumine cognosci, attamen non queunt rationibus physicis percipi & demonstrari. Finis aũt animæ rationalis vltimus quidem in quo solo potest animus conquiescere, est supernaturalis, consistens in clara visione Dei; Media item quibus opus est ad consequẽdum illum finem, supernaturalia sunt; finis autem non vltimus, sed qui pôt contingere in hac vita, duplex est; vnus speculatiuus, consistens in perfecta cognitione rerum diuinarum; alter actiuus, qui positus est in vsu atq; functionibus virtutum moralium & ciuilium. clarum autem est neutrius finis cognitionem a Physico percipi aut tradi posse: oporteret enim eum tenere scientiam rerum diuinarum, in qua est finis speculatiuus; aut virtutũ moralium, in qua est actiuus: Physicus etiam docet eundem esse finem ultimum partis atque totius; cùm non possit esse perfecta pars remota a toto. at cum animus sit immortalis, homo autem mortalis; impossibile est, physicè loquendo (neque.n. Physico cognita esse potest resurrectio mortuorum) vltimum finem & perfectionem vtriusq; eandem esse: Forma verò seu proprius gradus formalis, per quẽ anima rationalis differt & ab intelligentijs & a cæteris formis naturalibus, continet duo, vnum est, ipsam esse formam materiæ, cui dat esse, quare differt ab intelligentijs; alterum est, non esse formam eductam ex potentia materiæ, atq; separabilem esse & immortalem; qua nota secernitur ab alijs formis naturalibus. atq; hoc posterius, quod est præcipuum & magis attingit quidditatem animę, non potest sciri a Physico: formæ enim omnino physicæ, ut supra diximus. & Arist. confirmat. 2. lib. Phys. tex. 19. sunt minus abstractæ quàm mathematicæ, quippe cum sint (veluti simum) re atque ratione inseparabiles a materia. cui rei fidẽ ẽt facit D. Tho.

Quas res, Physicus ut Physicus ẽ, non pôt cognoscere.

A in 2. Phy. super tex. 26. his verbis. [Quo se habet anima rationalis ſm quod est separabilis, & sine corpore existere potens, & quid sit ſm suam essentiam separabilem, hoc determinare pertinet ad Philosophiam primum:] Idem scribit atq; ijsdẽ propemodum verbis Scotus in suis Cõmentarijs (si quidem ipsius sunt) super Metaph. Arist. 6. lib. exponẽs tex. 2. Prętere a, si operatio animæ rationalis aut est per se corporea aut non est sine corpore, non est ipsa aĩa separabilis a corpore; sed Physicus non pôt cognoscere animã nisi prout operans in corpore dependet ab

B obiecto corporeo, hoc est a phantasmate; ergo nõ potest cognoscere illam vt est a corpore separabilis, hæc manifesta sunt ex his quæ scribit Arist. tum 1. de Anima tex. 13. tum in 3. lib. tex. 39. Porrò materia de qua Physicus agit, ea tantùm est de cuius potentia per transmutatiõẽ physicam formæ naturales extrahuntur in actum, & semper ex æquo respondet formæ cuius est materia. Nam cùm materia & forma numerentur in his quæ sunt ad aliquid, inter vtrãq; esse debet certa quędam & rata proportio; ut quanta est po-

C tentia passiua materiæ, tanta quoque sit potentia formæ; & quod in una possibile est, sit etiam possibile in altera: alioquin, cùm neque materia sine forma, neque sine materia forma possit cohærere (hoc.n. ingenium est relatiuorum, vt si ponatur aut tollatur vnum, alterum quoque vnà poni aut tolli necesse sit) si potentia passiua materię amplior esset (quamuis informatiua ipsius formę, aut contrà, hæc latior quàm illa) necessariò alterutra super uacanea esset nec vllum vsum haberet. Cùm igitur anima rationalis neque ha-

D beat materiam ex cuius potentia educatur, vt quæ a Deo procreatur ex nihilo; neque eam, quæ sit omnino par & æque respondens illi; nam si est immortalis, habet suapte natura vim & facultatem ad informandam materiam infinito tempore; cùm tamen nulla materia aut corpus existat, quod infinito tempore possit ab ea informari. Itaque datur informatiuum quidem infinitum, informabile uerò minimè. & homo est immortalis ratione animæ rationalis, ex parte uerò corporis nequaquam. Cùm igitur hæc ita

se

se habeant, perspicuum est nullam caussam animæ rõnalis a Physico sciri posse. A

Sed de caussis satis, veniamus ad effectus & operationes. Duo sunt quæ manãt ex natura animæ rationalis, vnum quidẽ, duæ illæ potentiæ (siue re differant inter se, siue non) intellectus & voluntas; alterum vero actiones quæ ab his potentijs proficiscuntur, cuiusmodi sunt intelligere & velle; horum autem nihil per se ac simpliciter pertinet ad scientiam physicam. Nam illæ duæ potentiæ, sunt incorporeæ & abiunctæ a materia, quę non manant ex anima rationali, vt est forma physica, quæ vnita materiæ, existit actus & perfectio corporis; cuius signũ est, quòd tales potẽtiæ insunt animæ rationali etiã cum separata est a corpore; & quamuis in eodem instanti temporis, anima creetur, & simul vniatur corpori, tamen prius natura est eam creari & habere esse per se, quàm informare materiam: in illo autẽ priori signo naturæ, iam insunt in ea prędictæ potentiæ. Intelligere autem neque subiectiuè neque effectiuè neque formaliter neque terminatiuè seu obiectiuè, est quidpiam Physicum. Non subiectiuè, quia talis actio recipitur tanquam in subiecto in potentia intellectiua, quam ostendimus non esse physicam, cum nullius corporis sit actus; non effectiue, quia talis operatio efficitur ab anima rationali, vt est immaterialis, & per se subsistens atq; separabilis a corpore; alioquin esset actio communis animæ & corpori, veluti est ali & sentire, quod manifestè falsum est, & contrarium his quæ scribit Arist. in 2. lib. de Generat. Animal. c. 3. Præterea, si animus intelligit quoniam est coniunctus & consociatus corpori; ergo ab eo solutus & distractus; nihil posset intelligere. Nec formaliter ipsum intelligere est aliquid physicum, etenim per se non est motus physicus, sed potius actio quædam immaterialis ac propè diuina. Neque postremò terminatiuè: nam obiectũ intellectus ad quod terminatur actio eius, transcendit fines Physiologię, quippe cùm contineat multa quæ nullo modo sunt res physicæ, vt intelligentias & Deum. Ac licet modus intelligendi quẽ habet animus noster dum est in corpore sit quodammodo physicus, quia fit cum discursu qui assimilatur motui physico, & pendet obiectiuè a phãtasmatibus, quę sunt res physicæ; atque hanc ob caussam a Physico, & possit & verò debeat considerari, idem tamen ob eas quatuor caussas quas proximè ante exposui, non est physicus, & certè modus intelligendi, quem habet animus noster a corpore seiunctus, quin is physicus non sit nec ad Physiologiæ doctrinam pertineat, negari non potest. Iam verò operatio volũtatis, quæ est velle, cùm nullius corporis aut motus physici legibus teneatur, nec per se subiaceat ipsi cælo, a quo tamen Physici docent omnes res naturales necessariò pẽdere, nullo modo debet aut numerari in rebus physicis, aut scientia naturali comprehendi. Sed video me disserendi studio, & huius disputationis suauitate ac iucunditate captum, longiùs quàm vellẽ processisse; quare pedem referamus, & ad paucas propositiones reuocemus ea in quibus est posita solutio propositæ dubitationis, & nostræ opinionis explicatio.

Intellectus & uolũtas, nõ sunt per se potentiæ physicæ.

B

Sit igitur prima propositio. Scientia animæ rationalis, non est simpliciter & omninò physica. Hoc non eget probatione, cùm accuratè, copioseq; demonstratũ fuerit in præcedenti capite. Secunda propositio. Scientia animæ non est omni ex parte metaphysica; Multa enim sunt, quę de anima rationali tractari debent a Physico, quæ autem sint eiusmodi breuiter declarãdum est. Primò, quod productionis animæ rationalis, sicut cæterarum formarum naturalium, sit naturaliter fixũ, rãtum & præfinitum tempus. nã quemadmodum aliæ formæ producuntur simul atque materia ritè pręparata & disposita fuerit; sic etiam anima rationalis, adeo vt possit dici esse finis generationis humanæ, non quidem internus, hoc est qui per dispositiones præcedentes educatur ex potentia materię; sed externus, idest qui in eodem instanti in quo materia disposita est, producatur a Deo, & copuletur materiæ. Secundò, quia vnio animæ rationalis cum materia est naturalis, partim, quia respectu materiæ efficitur propter dispositiones physicas inductas ab agente naturali, partim etiam, quia talis vnio fit ad modum formarum naturaliũ, hoc est, non per solam assistentiam aut ope-

Breuis enodatio quæstionis.

C

Quas res tractet Physicus de anima rationali.

D

operationem, sed per veram, & naturalē informationem, dando esse materiæ. Tertiò, Quia est ἐντελέχεια prima corporis naturalis & organici, ipsum viuificās, cōseruans, mouens & regens. Quartò, quia cōstituit hominem in certa quadam specie viuentium, ita vt homo quà homo, & sit, & numeretur in rebus naturalibus, propter animam rationalem. Quintò, quoniam cùm vna tantum anima sit in homine, cęterarum tamen animarum facultatibus mirabiliter instructa & adornata est, earumque functiones & munera ita explet, vt homo melius alatur, & sentiat excellentius per vnam animam rationalem, quàm vel planta per animā vegetatiuam vel brutum per sensitiuam. Sextò, quia per animam rationalem homo intelligit & vult; sicut enim animad-uertimus nos sentire, ita deprehendimus nos esse qui intelligimus & volumus; qđ neutiquam accideret, si anima rationalis nō esset vera & naturalis forma hominis. Septimò, quia intellectus per se est in pura potentia ad intelligendum, quia intelligere est quoddam pati, quia homo in intelligendo dependet a phantasmate; quia intellectio fit per discursum, & mēsuratur tempore, quia intellectus practicus & uoluntas sunt principia motuū & actionum humanarum. Hæc igitur, & si qua sunt alia his similia, tractabit Physicus de aīa rationali. Tertia ꝑpositio, Nō nulla sunt, q̃ neq; physicè, neq; metaphysicè, neque per vllam scientiam humanā sciri possunt de anima rationali, sed habentur cognita ex sacris litteris, & per lumen fidei nobis diuinitus infusum, cuius generis sunt hæc. Primò, quis sit vltimus finis simpliciter animæ rationalis, & quæ sint necessaria ad talem finem consequendum. Secundò. quis sit status animæ rationalis post mortē hominis, an maneat apud nos, an potius concedat alio, an omnes animæ in vnum locum conueniant, vel aliæ in alium, quæ sit, & vbi, talis varietas locorum, quid intelligant, quid agant, & quomodo; an perpetuò erunt spoliatæ corpore; an reuersuræ sint ad corpus, & num ad idem an ad diuersa; quo possit fieri eiusmodi reuersio, & quando. Tertiò, Si animus est immortalis, quonam consilio iunxit illum Deus

Quæ sint ea quæ nō possunt de anima rationali certò cognosci nisi per lumen fidei.

A cùm mortali corpore? videtur enim mōstrosa talis coniunctio, nam licet prædictæ obiectioni occurri possit dicēdo, Deū a principio cùm hominem condidit, immortalitatem quam natura denegauerat, corpori per gratiam dedisse, ita vt si præceptis eius obediret homo illo singulari munere adiutus & conseruatus, mortis penitus expers vitam ageret immortalem. licet, inquam, hoc verè possit responderi, tamen hoc naturaliter cognosci nequit, sed ex sacris literis acceptum, fide tenemus, Non est igitur dubium, quin multa de anima rationali cognita habea-
B mus, quæ a nulla scientia humana discere potuimus; sed sacrosanctæ Christianæ fidei referre accepta debemus. Quarta propositio. Hinc necessariò efficitur, vt perfecta scientia eorū omnium quæ conueniunt animæ, sit mixta ex tribus doctrinis, nam partim est physica, partim metaphysica, partim est doctrina reuelata: ex quo fit, vt sciētia illius sit maxime difficilis, præstans & admirabilis, vt vel hac de caussa verissimè dictū fuerit illud a Regio & diuino vate, [Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non pote-
C ro ad eam.] Sed quia hæc quæ diximus non vacant difficultatibus, eas nunc breuiter expediamus.

Contra ea quæ dicta sunt, ponuntur nonnullæ dubitationes.

CAP. X.

Doctrinam alicuius rei bene fuisse constitutam, illud est indicio; quòd ex ea, quæcunque existunt
D difficultates paruo negotio solui, & explicari possunt. Quocirca, vt appareat quæ supra diximus; ea vera & firma esse, ponemus hic nonnullas dubitationes, quibus explicatis veritas sententiæ nostræ illustrior existet. 1. dubitatio, Si doctrina animæ rationalis non est physica, cur eam Arist. tractauit in Physica, hoc est in. 3. de anima, aut cur de anima, nostra separatim nō scripsit & diuersam doctrinam instituit. 2. dubitatio, Si doctrina animæ non pertinet ad Physicam, ad quam ergo scientiam aliam pertinere potest?

Octo dubitationes.

rest? si ad Metaphysicam, cur eam Aristot. in sua Metaphysica ne attigit quidē? A & sanè formæ metaphysicæ sunt omnino immateriales, hoc est re, & ratione separatæ à materia, qualis non est anima rationalis. Non posse autem hanc scientiā referri ad Mathematicas disciplinas, manifestius est quàm vt probari debeat. 3. dubitatio. Si doctrina animæ rationalis non est physica tantùm, nec metaphysica, nec mathematica, ergo dabitur quarta scientia speculatiua, quare nulla erit tripartita illa diuisio scientiæ speculatiuæ primū tradita ab Arist. post ab omnibus Peripateticis recepta & celebrata. 4. dubitatio. B Illa forma subijcitur scientiæ naturali, cuius generatio est naturalis, sed generatio hominis est naturalis, ergo forma eius quæ est anima rationalis comprehenditur sciētia naturali: Minor probatur partim ex eo, quia sol & homo generant hominem, vt scriptum est. 2. Physic. 26. partim etiam quoniam Aristot. latissimè disserit de generatione hominis in lib. de Generat. animal. etiam respectu animæ rationalis, vt licet videre in. 2. lib, illius operis cap. tertio. 5. dubitatio, Is agit quidditatiuè de aliqua re, qui dat C eius definitionem, definitio enim explicat naturam & quidditatem rei quæ definitur, sed Philosophus naturalis tradit definitionem communem omni animæ etiam rationali, ergo quidditatiuè ac simpliciter considerat eam: Minoris veritas perspicitur ex his quæ Arist. 2. de Anima tex. 7. scribit hoc modo, [Si autem aliquid commune in omni anima oportet dicere, erit vtique primus actus corporis naturalis instrumentalis, & cæt.] 6. dubitatio. Aristot. in 2. Physic, a tex. 21 ad 26. multis verbis ostendit eiusdem esse D perscrutari materiam & formam, cùm materia & forma sint in his quæ vocantur ad aliquid, sed Philosophus naturalis agit de materia propria animæ rationalis, hoc est, de humano corpore cuius illa est: ἐντελέχεια ergo tractabit etiam de anima rationali. 7. dubitatio. Homo vt homo est res quædam naturalis, quæ ad nullam aliam scientiam referri potest, quàm ad Physiologiam. sed homo est homo propter animam rationalem, ergo cognitio eius pertinebit ad eādem disciplinam. 8. dubitatio. Illa de- A finitio hominis, animal rationale; vel, animal corpore & anima rationali constās, physica est, ergo similiter partes ipsius, erunt physicæ, quarum partium vna, & quidem principalis, est animal rationalis: Sed ad has dubitationes ita responderi potest. Ad primam, Aristot. in libris Physicis agit de anima rationali quatenus ea habet aliqua physica & communia cum alijs formis physicis: Sed quæres, vbi Aristot. exposuit cætera attributa animæ rationalis, quæ non sunt physica? an ea tractare supersedit, quia B fortasse non possunt lumine naturæ liquidò cognosci & demonstratiuè probari? an ea tractauit in libris Exotericis de Anima? quorum mentionem ipse facit in fine primi libri Ethici; vel in ijs quæ de Anima scripsit ad Eudemum? cuius operis meminit Themistius in 3. de anima? Habuisse autem in animo Aristot. post libros de anima & libros Metaphysicos, tractare nonnullas grauiores & obscuriores quæstiones de anima rationali, videtur ipsemet innuere in 3. de Aīa tex. 36. & in 12. lib. Metaphys. text. 17. Ad 2. Ad C quas scientias pertineat absoluta cognitio animæ rationalis, declaratum fuit in præcedenti capite propositione quarta, nimirum, partim ad Physicam, partim ad Metaphysicam, partim etiam ad doctrinam reuelatam. Ad 3. diuersam esse debere scientiam animæ ab alijs scientijs speculatiuis, eamque non simplicem esse, sed variam & multiplicem, ex tribus nimirum doctrinis concretam, satis perspicuè demonstratum est in præcedenti capite. nec si quis scientiam animæ rationalis ab alijs scientijs speculatiuis di- D uersam faceret, omnino aberraret, quanquā ego non videò quomodo talis scientia partim physica partim metaphysi. partim & ex reuelatione pendēs, vna & simplex scia dici aut esse possit. Ad 4. Nos vltro concedimus, animā rationalem pertinere ad Physicum, ea ratione vt est terminus generationis humanę & vt procreatio eius fit certo quodam tempore naturaliter constituto, non aliter atque productio cæterarum formarum naturaliū. Et quia reliquæ dubitationes eodem tendunt, nimirum vt ostēdāt Physicum age-

re

Solutio dubitationū.

Nota.

Nō est sciētia aīæ rōnalis, vna & simplex sed varia&multiplex.

re de quidditate animæ rationalis, & de operationibus eius, quod nos, si absolutè A intelligatur, apertè negamus; sin autem aliqua ex parte, non abnuimus; idcirco earum dubitationum facilis est & in promptu solutio. Placet enim nobis animam rationalem, vt est actus corporis & differentia hominis, constituens eum in certo gradu & specie rerum naturalium, & vt ad intelligendum eget opera facultatum sentientium, cognosci & tractari a Physico; sed quia præter hæc, sunt alia plurima quæ conueniunt animæ rationali ea ratione, vt est separabilis a corpore, immortalis & diuina quędā substantia, quæ pro- B culdubio superant facultatem Physiologiæ; idcirco non temere diximus perfectam eius scientiam a Physico percipi & tractari non posse. Ex ijs autem quæ adhuc explicata fuerunt de cognitione animæ rationalis, facile intelligitur quomodo solui debeat quinta dubitatio; dicendum enim est animam rationalem ea ratione vt est forma corporis & pars essentialis hominis, efficiens actiones partim omnino physicas, vt sunt alere & sentire, partim aliquo modo physicas, cuiusmodi est intelligere per phantasmata: esse inse- C parabilem a materia secundum rem & rationem, atque eo modo verè ac propriè considerari & tractari a Physico: Sed ea ratione vt est immaterialis; per se subsistens habēs multa cum intelligentijs cōmunia, eam separabilem esse secundum rem a materia, neque cognitionem eius, qua talis est, physicam esse, sed partim metaphysicam, partim theologicam, atq; propter hanc fortasse caussam Arist. in 6. lib. Metaphy. tex. 2 non dixit Physiologiā speculari circa substantiā omnino & sim- D pliciter inseparabilem a materia; sed ait circa substantiam (vt plurimum inseparabilem) innuens aliquam esse substantiam physicam aliquo modo separabilē, qualem nos ponimus animam rationalem; Verùm de hac quæstione satis dictum sit. Quare ad diuisionem scientiæ speculatiuæ reuertamur.

Quomodo de anima rationali partim sit physica partim verò non.

An scientia speculatiua vniuocè dicatur de illis tribus, Physica, Metaphysica, & Mathematicis disciplinis.

C A P. X I.

EXposita diuisione Philosophiæ speculatiuæ in Physicā, Metaphysicam & Mathematicam: nunc declarandum est an scientia speculatiua vniuocè dicatur de illis tribus, & quæ illarum sit prima, certissima & nobilissima. Quidam putant rationem scientiæ speculatiuæ nō posse æqualiter atque vniuocè conuenire in illas tres scientias; propterea quòd ita se habent scientiæ, vt res quæ subijciuntur illis: sed doctrina Mathematica agit de quantitate, quæ est accidens; Physica verò de corpore mobili, quod est substantia; similiter Metaphysica agit de Deo, reliquæ duæ de rebus creatis ab illo: Cùm igitur neque substantiæ & accidenti, neque Deo & creaturis sit aliquod commune & superius vniuocè, relinquitur huiusmodi scientias non posse contineri ab aliquo vniuoco. Alij confirmant idem sic: Scientia non dicitur vniuocè de subalternante & subalternata; sed Physica & scientiæ Mathematicæ subalternantur Metaphysicæ, ergo scientia non dicitur vniuocè de his. Sed neutra ratio multum roboris habet, peccat enim prior ratio, quia subiecta scientiarum spectat, vt res sunt, quo pacto verum est nihil esse vniuocum commune illis: non debent autem sic considerari, sed prout sunt scibilia & participant ratione scientiæ, quæ est cognoscere rē per caussam propter quā res est vt dicitur in 1. Post. quæcunque igitur scientiæ fuerint & qualiumcunque rerum, si in illis tractandis teneant atque seruēt prædictam scientię rationem, simpliciter & vniuocè censeri debent scientiæ; alioquin nec Physica vniuocè diceretur de suis partibus. Etenim alia pars eius agit de substantia, vt homine & equo, & alia de accidentibus, vt colore, sapore, motu: quin etiam Geometria, & si agit de accidenti, tamen non vnius categoriæ, sed diuersarum,

Opinio quorundam.

Opinio aliorum.

Refutantur supradictę opiniones.

uersarum, vt de magnitudine, figura, proportionibus: quorum primum pertinet ad categoriam quantitatis, secundũ qualitatis, tertium relationis: quanquam si propriè loqui velimus, scientia non est nisi accidentium, nam est demonstrationis effectus, demonstratio verò nõ est substantiæ, sed accidentium; etenim substãtiæ cognitio quam definitio parit propriè non est scientia, sed refertur ad habitum principiorum, qui vocatur intellectus. Posterioris autem rationis vitium in eo est, quia sumit pro certo, quod apud Philosophos habetur dubium & incertũ, quin etiam nobis videtur falsum esse, sed infra ostendemus alias scientias propriè subalternari Metaphysicæ. Ex aduerso autem sunt nonnulli, qui putant scientiã dici vniuocè de illis tribus, idque probare contendunt eo argumento, quia scientia ponitur in categoria qualitatis; in categorijs autem nec equiuocum, nec quod vulgo dicitur analogum, habet locum, sed quidquid in serie prædicamentali locatum dicitur de multis, necesse est aut genus, aut speciem esse, ergo scientia quæ dicitur de multis non tantùm numero differentibus, erit quidpiam vniuocum & genus illorum. Cæterum ratio istorũ nihil nos mouere debet; nam longè aliud est considerare scientiam, vt est quidam habitus & qualitas ægrè mobilis a subiecto, quomodo prædicta ratio procedit, & aliud, prout habet ordinem ad subiectũ, id est ad res quas tractat, & prout attenditur secundum propriam rationem scientiæ, quę consistit in eo, vt faciat cognoscere rem per propriam caussam eius quod scitur, quo pacto non oportet scientiam dici vniuocè de omnibus scientijs, alioquin si quam vim haberet illa ratio, cogeret etiam nos confiteri scientiam dici vniuocè de Logica, & scientijs realibus, de subalternante & subalternata, de sciẽtia, quæ est a priori & a posteriori. Scientia igitur respectu subiecti, cuius est habitus firmus & dispositio ęgrè mobilis, vniuocè dicitur de omnibus scientijs, respectu autem obiecti & rerum quas tractat, & respectu modi procedendi & demonstrandi, non dicitur vniuocè de omnibus scientijs.

Alia opinio

Duplex cõsideratio sciẽtiæ.

Opinio Alexandri Aphrodisæi

Alexander Aphrodisæus in suo proœmio super lib. Priorum, vũ sentire sciam speculatiuam principaliter dici de Metaphysica, sumens argumentum ad id confirmandum ex ethymologia verbi Græci θεωρεῖν, quod verbum e verbo si reddas latine, sonat diuina inspicere, ex quo fit vt scientia theorica, quam nos latinè vocamus speculatiuam, ea propriè sit quæ versatur in explicatione rerum diuinarum. hanc vero vel solam vel maximè omniũ constat esse Metaphysicã, vt apertè docet Arist. 1. Metaphy. cap. 2. proximè autem secundum Metaphysicã, id nominis Physica meretur, propterea quòd res naturales sunt effectus diuinarum mentium, in quibus extant diuinitatis quædam impressa vestigia, quibus insistentes vestigamus & venamur sciẽtiam rerum diuinarum. Disciplinis verò Mathematicis idẽ nomen vltimo loco impertitur, tum quia suppeditãt adiumẽta quamplurima Physicæ & Metaphysicæ: Physicus enim in tractãdis multis rebus, vtitur abstractione Mathematica, vt cùm agit de infinito, continuo, & motu: Metaphysica etiã multa sumit ex rationibus Astronomicis cui rei fidem facit 12. lib. Metaphysi. Aristot. tùm maximè quoniam doctrinæ mathematicæ exercent mentem nostram in cognoscendis rebus, quæ sunt aliquo modo immateriales, qua ratione eam præparãt & assuefaciunt ad perspiciendas res diuinas quæ vacant penitus materia. Hæc ab Alexandro vere ac sapiẽter scripta sunt. Quibus consona sunt quæ Auerr. in suo prologo physicæ scribit his verbis, [Scientiæ speculatiuę sunt duobus modis, vnus est propter exercitium, sicut Mathematica: alius propter perfectionem, propter quã ipsum exercitium est, & est sciẽtia naturalis, & diuina.] Vide etiam quæ scribit Proclus de vtilitate Mathematicæ scientiæ cap. 8. primi commentarij sui in Euclidem. Hæc igitur accepimus ab alijs circa propositam dubitationẽ; quæ vt declaretur enucleatiùs, addam quædã quæ huius dubitationis solutionẽ cõtinent.

Quomodo doctrina Mathematica, cõducat Physicæ & Metaphysicæ.

Scientiā speculatiuā nō dici vniocè de Mathematicis disciplinis & alijs, quonia doctrina Mathematica non est propriè scientia.

CAP. XII.

Doctrinam Mathematicam non esse propriè scientiam.

MEa opinio est, Mathematicas disciplinas non esse proprie scientias: in quam opinionem adducor tum alijs, tum hoc vno maximè argumento. Scire est rem per caussam cognoscere propter quam res est; & scientia est demonstrationis effectus: demonstratio autem (loquor de perfectissimo demonstrationis genere) constare debet ex his quæ sunt per se & propria eius quod demonstratur; quæ verò sunt per accidens, & communia, excluduntur a perfectis demonstrationibus, sed Mathematicus, neque considerat essentiam quantitatis, neque affectiones eius tractat prout manāt ex tali essentia, neque declarat eas per proprias caussas, propter quas insunt quantitati, neque conficit demonstrationes suas ex prædicatis proprijs & per se, sed ex communibus, & per accidens: ergo doctrina Mathematica non est propriè scientia: Maior huius syllogismi non eget probatione, etenim aperte elicitur ex his quæ scripta sunt ab Aristot. 1. Post. Confirmatio Minoris ducitur ex his, quæ scribit Plato in. 7. lib. de Republ. dicens Mathematicos somniare circa quantitatem, & in tractandis suis demonstrationibus non scientificè, sed ex quibusdam suppositionibus procedere. quamobrem non vult doctrinam eorum appellare intelligentiam, aut scientiam, sed tantùm cogitationem: in quam sententiam multa scribit Proclus in. 1. lib. suorum Commentariorum in Euclidem. Verùm, tametsi neque Platonem neque Proclum neque alios Philosophos graues, haberemus auctores huius sententiæ, tamen id per se manifestum fit cuiuis qui vel leuiter modo attigerit eruditum illum Mathematicorum puluerem. Nam si quis secum reputet atque diligenter consideret demonstrationes geometricas, quæ continentur libris Elementorum Euclidis plane intelliget eas sic esse affectas vt ante diximus ac vt de multis vnū aut alterū proferam exemplum, Geometer demonstrat triangulū habere tres angulos æquales duobus rectis, propterea quòd angulus externus, qui efficitur ex latere illius trianguli producto, sit æqualis duobus angulis eiusdem trianguli sibi oppositis: Quis non videt hoc medium non esse caussam illius passionis quæ demonstratur? cum prius natura sit triangulum esse, & habere tres angulos æquales duobus rectis, quàm vel produci latus illius, vel ab eo latere fieri angulum æqualē duobus internis? Præterea, tale medium habet se omnino per accidens ad illam passionem; nam siue latus producatur, & fiat angulus externus, siue non, immo tametsi fingamus productionem illius lateris; effectionemq; anguli externi esse impossibilem, nihilominus tamen illa passio inesset triangulo; at quid aliud denitur esse accidens quàm quod potest adesse & abesse rei præter eius corruptionem? Ad hæc, illas propositiones, Totum est maius sua parte; æquales esse lineas quæ ducuntur a centro ad circūferentiam; illud latus esse maius, quod opponitur maiori angulo, & id genus alia, quàm crebro vsurpat in demonstrando? in quàm multis demonstrationibus eas pro medio adhibet & inculcat Mathematicus? vt necesse sit ex his demonstrationibus quæ constant prædicatis communibus, non gigni perfectam scientiam. Verùm hæc accipiantur nunc tanquam perfunctorie dicta, quæ subtilius atque vberiùs pertractanda sunt in 3. lib. huius operis. Cum igitur Mathematicus negligat ea, quæ maximè attingunt vim & rationem demonstrationis & scientiæ, tantumque illud curet & attendat, vt medium habeat necessariam & euidentem connexionem cum eo quod demōstratur, qualecunque fuerit mediū respectu conclusionis, siue caussa siue non, siue per se siue per accidens, nemo erit qui non vnà nobiscum sentiat & dicat, disciplinam Mathematicā non esse proprie sciam. Physica autē & Metaphysica, licèt non semper demonstrent per caussas, neque ad explicandas

Quid sensit Plato de Mathematicis.

eandas omnes res adhibeăt perfectas demonstrationes, tamen faciunt id sæpe, videlicet quantum licet vel per obscuritatem instabilitatemq; rerum quas tractăt, vel per infirmitatem ingenij humani; & certè student atque contendunt id præstare, quod non est curæ Mathematico, & saltem in suis demonstrationibus nō adhibent nisi ea quæ per se ac propriè insunt rebus, & sine quibus res ipsæ nullo modo consisterent. at quæ sunt communia, vt plurimùm: quę autem sunt per accidēs, omnino reijciunt. Ex his igitur planum est, sciam speculatiuā non dici vniuocè de disciplinis Mathematicis & de Physica ac Metaphysica, quippe cùm ꝓpria scientiæ ratio quæ docetur & traditur in 1. lib. Post. non insit in illis sicut in his cernitur inesse. An vero scientia speculatiua vniuocè dicatur de Physica & Metaphysica, breuibus ostendamus.

An scientia dicatur vniuocè & æqualiter de Physica & Metaphysica.

Si Metaphysicam conferamus cū Physica, difficile est iudicare an scia vniuocè dicatur de illis nec ne; partim enim videtur dici vniuocè, qm Physicus affectiones naturales demonstrat de rebus sibi subiectis per proprias caussas earū, nō secus atque Metaphysicus, & vtitur perfectis demonstrationibus, quæ prout sunt demonstrationes, & habent vim gignendi scientiam Physicam, non pendent a Metaphysica. Cum enim Physicus ostendit terram naturaliter ferri ad ima loca, quoniam est grauissima omnium corporum; motū esse continuum, & fieri successiuè, quia est actus entis in potentia prout in potentia: hominem natum aptum esse ad ridendum, quia est rationis compos: adeò bene demonstrat prædictas affectiones naturales per proprias caussas illarum, vt illas neque melius, neque aliter Metaphysicus demōstrare posset. Partim vr̄ nomen sciæ præcipuè tribuendū esse Metaphysicæ. Primò, propter eam caussam quam ex Alexādro adduxi supra cap. 11. Deinde, quia sciētia speculatiua est sui gratia, vt inquit Arist. 1. Metaphy. cap. 2. Hoc autem potissimùm conuenit in Metaphysicam, ad quam tandem referuntur cæteræ scientiæ, & in qua magna ex parte consistit naturalis fælicitas hominis. Præterea, Metaphysica habet patrocinium aliarum disciplinarum, defendendo eas contra proteruos & sophistas; & suam cuiq; scientiæ materiam præscribit in qua versetur, & cùm agat de his quæ vocantur transcendentia; quæque latissimè patent atque permanant ad omnes scientias, videntur reliquæ disciplinæ sæpenumero egere præsidio & adiumento Metaphysicæ. Ad hæc, Plato, cùm in Philebo, tum in 7. Dialogo de Rep. tantum concedit Metaphysicæ (quā ibi appellat & significat nomine Dialecticæ) vt præ illa; non dignetur appellatione sciæ alias disciplinas: sed libet apponere verba Platonis ex lib. 7. de Republ. vbi ita scribit. [Cæteræ artes, aut opiniones hominum cupiditatesq; respiciūt, vel ad generationes & cōpositiones, vel ad culturā eorū, quæ generātur, & corrūpuntur, spectăt. Reliquæ vero quas diximus verarū rerū quoq̄uo participes esse (Geometria scilicet, eiusq; comites) circa ipsam essentiā, quodāmodo somniăt, sincerè aūt quidquā ab illis cernere impossibile est, tātisper dū suppositionibus hærēt, easq; ratas & immobiles adeo seruăt, vt illarū rationē reddere nequeăt. Nam vbi principiū quidē ponitur id quod est ignotū; finis autē & media ex ignoto tracta inuicē connectuntur, collectam inde assertionē quonā pacto sciam vocemus? Nullo. Dialectica verò sola, sublatis suppositionibus omnibus ad ipsum principiū, vt compertū habeat, pergit, & re vera animi oculum cœno barbarico obrutum, paulatim sursum trahit ac ducit, tanquam adiutricibus, ac ministris quibusdā vtens his artibus quas narrauimus. eas porrò nos sæpè scias ꝑ consuetudinē nominauimus, indigēt aūt alio nomine clariore quidē quàm sit opinio, obscuriore verò quàm scia: Cogitationē certè nos in superioribus, earū notionem cognominauimus. neq; tñ est de nomine cōtrouersia inter eos, quibus de rebus tātis, quantis nobis ad præsens est disceptatio, sermo est. Placet igitur quemadmodū supra, primam partē vocare sciam, secundā cogitationem, tertiam fidem, postremam imaginationem vel assimilationē, & ambo illa simul opinionem, & opinionem quidē circa generationem, intelligentiā vero circa essentiam esse. Quod aūt est essentia ad generationē, id ad opinionē intelligētia; quodue intelligētia ad opinionem,

Sententia Platonis de præstantia Metaphysicæ.

nem, id & ad fidem scientia, & ad imaginationem deniq; cogitatio.] Et pauló post, A [An ergo videtur tibi doctrinis omnibus Dialectica] (intelligit autem primã Philosophiam) [velut apex præposita; nec vlla doctrina vlterior ac eminentior reperiri?] Proclus autem cap. 4. primi Commentarij sui in Euclidem, Metaphysicæ præstantiam declarat atque commendat his verbis. [Hæc est omnium scientiarũ capacissima, & ab illa cæteræ sibi omnes sua sumunt principia: semper namque superiores, inferioribus primas demonstrationum suppositiones præbent. illa autẽ, quæ scientiarum omnium perfectissima B est, omnibus ex se principia largitur, alijs quidem magis vniuersalia, alijs verò particularia magis.] Et pauló infra, [vna igitur scientia omnes scientias præcellit, quippe quæ communia & per omnia genera permeantia cognoscat, cunctisq; Mathematicis scientijs principia suppeditet.] Idem atque ijsdem prope verbis scriptũ reliquit magnus Syrianus initio sui commentarij super 3. librum Metaphy. Arist. Ex quibus verbis tam Procli, quàm Platonis, & his quæ dicta sunt initio huius capitis, perspicuum fit quid respondendum C sit quæstioni propositæ; etenim breuiter dicendum est: Scientiam si consideretur propria ratio eius (quæ est esse potissimæ demonstrationis effectum, & declarare subiectas sibi res per proprias earum caussas) vniuocè dici de Metaphysica & Physica; sin autem spectetur excellentia Metaphysicæ, & singulares quædam prærogatiuæ quas concessu omnium habet supra cæteras scientias, iure optimo nomen scientię attribuendũ esse magis principaliter Metaphysicæ quàm reliquis disciplinis. Simpliciter igitur scientia vni- D uocè dicit de Metaphysica & Physica, secundum quid autem minimè, sed hoc ex ijs quæ infra dicentur, planius erit. Verùm, quia multi pro certo habent alias scientias vere subalternari Metaphysicæ, ex quo putant necessariò effici, vt scientia speculatiua non dicatur vniuocè de illis tribus, ideo videtur non alienum esse ab hoc loco, quin etiã permagni referre ad pleniorem atque vberiorem susceptæ disputationis intelligentiam, vt etiam hac de re sententiam nostram aperiamus.

De eodem sententia Procli.

Reliquas scientias propriè subalternari Metaphysicę, opinio quorundam.

CAP. XIII.

Qui opinantur omnes alias sciẽtias verè subalternari Metaphysicæ, his ferè rationibus conantur persuadere alijs opinionem suam. Prima ratio est hæc: Tria sunt quæ necessariò concurrere debent ad perficiendam subalternationem scientiarum, vt apertè colligitur, ex his quæ scribuntur 1. Post. tex. 20. 23 30. Vnum est, vt subiectum vnius scientiæ contineatur a subiecto alterius: Alterum est vt eiusmodi subiecta sint diuersa inter se, non quidem essentialiter, sed accidentariè; nam inferior scientia superioris subiectum contrahit per differentiam quandam accidentariã, & sic ipsa quoque vtitur eo, tanquam subiecto suo, quemadmodũ Geometria agit de linea, Perspectiua verò quæ subalternatur illi, agit de linea vt est visibilis; esse autem visibile, non per se sed per accidens inest lineæ qua ratione linea est: Tertium est, vt principia inferioris scientiæ, quamuis demonstrabilia sint, tamen supponantur in ea scientia veluti quæ debeant declarari atque demonstrari in scientia subalternante. Hæc igitur tria in quibus scientijs insunt, faciunt eas subalternas; sed insunt alijs omnibus respectu Metaphysicæ, ergo aliæ omnes scientiæ subalternãtur Metaphysicæ: Minor ita probatur 1. Ens de quo agit Metaphysicus, continet ens mobile, quantitatem, & alias res in quibus versantur cæteræ scientiæ, vnde in 4. Metaph. tex. 1. dicitur Metaphysica speculari vniuersè ens prout ens; reliquæ autem disciplinæ sumunt suam quęque partem entis, ceu abscindentes aliquem ramum ex vniuersa arbore. Deinde, esse mobile, vel esse quantum (quod Physica & Mathematica disciplina adiungunt ad ipsum ens) sunt differentiæ accidentariæ: nam enti vt ens est, accidit esse mobile, vel esse quantum; sicut. Arist. docet in 2. lib. Topic. per accidens esse vt triangulum sit æquilaterum. Postremò, principia reliquarum scientiarum, declarãtur atque

Tria requiri ad subalternationẽ scientiarũ

atq; probantur à Metaphysica, cuius rei
auctor est Arist. tum in 1. Phy. tex. 8. tum
in 1. Post. text. 23. scribens nullam scien-
tiam posse probare sua principia, sed eo-
rum probationem esse reijciendã ad Me-
taphysicam, quæ est scientia communis,
& tanquam Domina Reginaq; omnium,
habet ius atq; imperium in alias sciẽtias.
Idem quoq; scriptum reliquit Auerr. 3.
lib, de Cęlo com. 4. dicens Metaphysici es
se verificare atq; defendere subiecta sciẽ-
tiarum particularium, atque hęc quidem
est prima ratio; quã, quia multas partes
continet, aliquanto latiùs exposuimus.
Altera ratio quæ affertur ad confirman-
dam eandem opinionem hæc est; propriũ
est scientiæ subalternatæ non posse per-
fectè declarare subiectas sibi res sine auxi
lio subalternantis, vti cernimus in Perspe
ctiua & Geometria; sed quæ subijciuntur
alijs disciplinis, non possunt cognosci per
fectè sine Metaphysica; ergo aliæ scientiæ
subalternantur Metaphysicæ; Minoris ue
ritas per se manifesta est, nam cùm Meta-
physicus agat de his rebus quæ per se in-
sunt in omnibus alijs (cuiusmodi sũt ens,
vnum, verum, bonum, substantia, accidẽs
&c.) qui fieri potest, vt nisi eiusmodi præ-
dicata metaphysica, perspecta & cognita
habeamus, scientiam aliarum rerum con
sequamur? Ad hæc, si nihil potest perfe-
ctè sciri, nisi cognoscantur quæcunq; per
se insunt illi, vsq; ad prima & immediata,
vt docet Arist. 1. Post. tex. 5. & 1. Phy. tex.
1. ergo non poterit cognosci, v. g. homo,
nisi cognoscantur prima & vniuersalissi-
ma prædicata quæ insunt in illo; hęc autẽ
sunt Metaphysica, ut ens, substantia, cor-
pus, &c. & si quod est aliud, Quare Physi-
cus non potest dare perfectam scientiam
hominis sine subsidio & opera Metaphy
sici. Præterea, tritum est illud sermone
omnium Philosophorum, quemadmo-
dum res se habet ad esse, sic se habere ad
veritatem & cognitionẽ; ergo sicut caus-
sæ particulares non possunt operari sine
caussis vniuersalibus, & aliæ res non pos-
sunt existere sine rebus metaphysicis (nã
formaliter pendent ab illis prędicatis trã
scendentibus, effectiuè autem ab intelli-
gentijs & ab ipso Deo) ita quoq; scientia
aliarum rerum non poterit absolutè per
cipi sine cognitione Metaphysicæ. Tertia
ratio nititur testimonijs Philosophorũ,
A qui videntur astipulari huic sententię; &
primùm quidem citant Arist. in his locis,
quæ supra ex 1. Physi. & 1. Post. in mediũ
protuli; & in 11. lib. Metaphys. summ. 2. c.
2. ait scientiam Mathematicam & Physi-
cam, esse partes Sapientiæ, hoc est Meta-
physicæ: Deinde Themistium, qui in sua
Paraphrasi super lib. 1. Poster. cap. 20. ex-
planans 23. textum, ita scribit: [Sed quæ-
ro sit hoc inexorabile, ut principia Geo-
metriæ, Arithmeticę, Musicę, cęterarum
artium demonstrari non possint? an pos-
sint quidem illa. sed non in ea scientia, cu
B ius sunt principia, & quæ ijs ut principijs
vtitur: nam si ita sit, tunc sciẽtiæ alię, prin
cipia suis principijs facerẽt, sed ratio hęc
primæ Philosophię commissa, mandata-
que est, cuius ambitu oẽs doctrinæ cingũ
tur, ita enim demum obire scientias om-
nes potest, si amplexa omnes sit, quemad
modum Geometria Perspectiuam, alio-
quin impossibile arbitror, quandoquidẽ
necesse est demonstrationem aut ex pro-
prijs aut ex cognatis & finitimis confici.
Atque hęc illa est prędicatione omnium
celebrata Sapientia, quam simpliciter &
C maximè scientiã appellare oportet. Vna
hæc, caussas rerum non omnes, sed princi
pes, & optimates attingit; principes & o-
ptimates caussas nuncupamus, quarũ nul
la superior caussa sit.] Hæc Them. Præ-
terea idem videtur Simplicius, exponens
8. tex. 1. Phy. significare his uerbis, [Por-
rò autem prima quoq; Philosophia de-
monstrabit omnia principia; quocirca &
ars artium & scientia scientiarum cele-
bratur.] Item D. Thom. in opusculo de
natura generis, inquit Physicam subalter
nari Metaphysicæ. Sed videtur mihi ma-
D ximè omniũ huic opinioni fauere atque
suffragari, tum Plato in 7. lib. de Rep. tũ
apertissimè Proclus 1. lib eorum commẽ
tariorum, quos scripsit in Euclidem. cap.
4. quorum verba, quoniam in præcedenti
capite commemorauimus, non attinet
hoc loco repetere. Quę igitur afferri pos
sunt ad declarandam communiendamq;
prędictam opinionem, a nobis ferè sunt
explicata.

Themistii sententia. de potestate Metaphysicæ supra alias scientias.

Con-

Contraria opinio magis probatur.

CAP. XIIII.

Hanc sententiam quia nõnulli graues & docti viri sequuntur, eaque nititur satis multis & verisimilibus argumentis, non aspernor equidem aut condemno, sed neque probo tamen, atq; amplector. Rationes autem, quæ non sinunt me assentiri prędictæ opinioni, & cogunt opinari alias scientias nõ propriè subalternari Metaphysicæ, septem nunc afferã. Prima ratio est hæc; principia sciẽtiæ subalternatæ non sunt per se immediata & indemonstrabilia: sed Physica habet principia per se immediata, & indemonstrabilia. ergo Physica per se non subalternatur Mataphysicæ: Maior huius syllogismi manifesta est ex his, quæ paulo ante docuimus pertinere ad subalternationẽ scientiarum; Minor autem ita probatur: Principia physica sunt, vt naturam esse principium motus & quietis: Motum esse actum entis in potentia vt in potentia; hominem esse animal rationale, & alia his similia. hæc autem non possunt demõstrari a Metaphysico, nisi forte demõstratione quæ ducit ad impossibile, uel quæ procedit ex communibus: nam propositio, in qua prædicatur definitio de suo definito, apud omnes censetur esse prima, immediata, & indemõstrabilis, quare prædictæ definitiones Physicę, sunt per se indemonstrabiles. Præterea, si quæ tractat Metaphysicus, communia sunt tam reb⁹ Physicis quàm non Physicis, qui fieri põt vt demonstratio, quæ de rebus Physicis a Metaphysico conficitur ex illis prædicatis communibus, aut sit, aut dicatur perfecta demonstratio? quippe quæ constare debeat ex proprijs, & ex ijs quæ in alias res conuenire non possint. 2. ratio. Arist. in 1. Poster. 23. ponit hoc discrimen inter subalternatam & subalternantem scientiam, quòd subalternata tãtùm declarat & demonstat quòd res sit, subalternans autem propter quid sit; quorum uerborum germanus intellectus hic est, non quòd subalternata aliquando non declaret propter quid, & caussam eorum, quæ demonstrat, sed quia in his rebus quas A subalternata demonstrat tantùm eas esse, subalternans demõstrat propter quid sint; ut Perspectiuus sæpe demõstrat tantùm aliquid inesse alteri, cuius caussam & propter quid, oportet petere a Geometra: uel quia licet subalternata nonnunquam declaret propter quid, non tamen resoluit demonstrationem vsque ad vltimum propter quid vel ad primas caussas, hoc enim proprium est subalternantis. Cum igitur hoc sit discrimen inter subalternatam & subalternantem scientiam, si Physica demonstrat ipsum propter quid B affectionum naturalium, earum proprias & primas caussas docens, non petens eas a Metaphysica; perspicuum erit Physicã propriè non subalternari Metaphysicæ: Physicum autem dare primas caussas affectionum naturalium, testatur Arist. in principio Physicæ, scribens Physici esse agere de caussis omnium rerum naturalium maximè primis, propterea quòd tunc arbitramur scire vnumquodque cũ cognoscimus primas caussas, primaq; elementa. idem quoque ostendi potest multis exemplis, de quibus proferam in medium vnum aut alterum: Quæritur, cur C terra motu suo naturali petat infimum locum mundi, Physicus reddit hanc caussã, quia est corpus grauissimũ; qua caussa, neq: Physicus, neq; Metaphysic⁹ põt priorem, aut magis propriam aliam reddere: Similiter, si quæratur à Physico, cur terra obtineat figuram rotundam, & partes eius conglobentur in orbem, respondet Physicus, quia cùm omnes partes terræ propter insitam ęqualem uim grauitatis, contendant æque appropinquare cẽtro, tanquam loco suo naturali, non possunt D id omnes æque consequi, nisi æqualiter se inuicem premendo & trudendo, efficiant figuram rotundam: An Metaphysicus afferet vnquam magis idoneam aut propriam caussam? Immo vero Aristo. irridet atque increpat eos, qui effectuum naturalium student afferre caussas nõ naturales, ut uidere licet apud ipsum tum alibi, tum lib. 3. de Cęlo tex. sexagesimo primo. 3. ratio, In primo Post tex. 23. scriptum est, passiones quas demõnstrat sciẽtia subalternata, non esse passiones per se subiecti sui, verùm superioris subiecti circa-

Physicam non subalternari Metaphysicæ probatur septem rationibus.

ea quod versatur scientia subalternãs; at passiones naturales quas Physicus explicat, non conueniunt per se subiecto Methaphysicæ, vt clarum est consideranti affectiones naturales, ergo Physica nõ subalternatur Metaphysicæ. 4. ratio, Ait Aristo. in 1. de anima tex 11. definitionẽ esse caput scientię, & principiũ omnis demõstrationis, siue hoc intelligatur de definitione subiecti, siue passionis; sed definitiones naturales ex quibus constat Physica, & ex quibus conficiuntur demonstrationes affectionũ naturalium, non considerãtur aut tradũtur a Metaphysico, sed oẽs dantur & declarãtur a Physico, ergo Physica per se est scientia perfecta, non pẽdens a Methaphysica, ceu subalternata pendet a subalternante. 5. ratio, Aris. ait. 1. Post. 43. [Vnam sciẽtiam esse quę est vnius generis, quęcunq; ex primis cõponuntur, & partes sunt aut passiones horum, per se: alteram verò sciẽtiã esse ab altera, quarumcunq; principia, neq; ex eisdem, neq; alteræ ex alteris sunt. huius aũt signum, cùm ad indemõstrabilia venerit.] Ex quibus verbis colligimus sciẽtiã subalternata, per se ac essentialiter nõ differre à subalternãte, quoniã principia illius pẽdent ex principijs huius; quare si omnes scientiæ subalternantur Metaphysicæ, non dabuntur duæ aliquę scientiæ per se primò diuersę, sed una tantum erit scientia, nẽpe Metaphysica, quod videtur planè aduersari. Arist. qui in 6. Metaphy. facit tres scientias speculatiuas, easq; distinguit ƒm diuersos modos abstractionis, vel per diuersam rationem definiendi, quæ distinctio videtur esse per se ac essentialis scientiæ 6. rõ, Si Metaph. est subalternãs, aliæ vero scientiæ subalternatæ, ergo Metaphysica ordine doctrinę deberet præcedere alias scientias, & a nobis disci ante oẽs disciplinas; consequens absurdũ est & fere contra oẽs; Metaphysicam.n. tum quia omnium difficillima, tum quia præsupponit aliarum scientiarum notitiam, cõstat esse ultimam ƒm nos: Consequentia aũt per se patet: nam cùm subalternata in ratione scientiæ pendeat a subalternante, non põt sine cognitione ipsius, scientificè disci aut teneri. 7. ratio. Perfecta demonstratio debet constare ex primis & immediatis, vt colligitur ex ijs quæ Arist. scribit 1. Post. tex. 5. ergo si aliæ scientiæ subalternantur Metaphysicæ, non conficient demonstrationes suas ex primis, quare nec in Physica nec in Mathematicis, erũt perfectæ demonstrationes, sed in sola Metaphysica, quod est contra opinionem omnium, etiam ipsorum qui illud tenent.

Prædocentur quædam necessaria ad solutionem rationum prioris opinionis, et soluuntur rationes.

CAP. XV.

Reliquum est, diluamus argumenta contrariæ opinionis. sed quo planius intelligatur quod dicturi sumus, altius repetendum est. Omnis scientia, quæ alii scientiæ subalternatur, necessario etiam subiicitur ei, non tamen retro commeat, vt quæcunque subijcitur, contiuuò etiam subalternetur; etenim scientia hominis, subijcitur scientiæ animalis, non secus atque homo subijcitur animali, nemo tamen dixerit illam subalrernari huic. Quocirca declarandum est quot modis contingat vnam scientiam subijci alteri, & quis modus eorum constituat ueram subalternationem; sic enim remota omni ambiguitate, perspicuum erit in quas scientias conueniat propria ratio subalternationis. Dupliciter potest una scientia subijci alteri; vel secundum se totam, uel secundum aliquam partem tantùm: Priori modo Perspectiua subijcitur Geometrię; posteriori autem, Physica Perspectiuæ, in eo quod tractat de iride, sicut videre potes 1. Post. tex. 30. Rursum, potest una scientia subijci alii uel secundum naturam suam, quia per se ab illa pendet, sicut Musica ab Arithmetica, vel secundum nos, quomodo Metaphysica subijcitur Physicæ, vtpote a qua accipit Deum & intelligentias esse, & pleraque ac potiora eorum quæ docet, declarat rationibus physicis. Nobis in præsentia, sermo futurus est de scia, que ƒm se totam

Quot modis contingat unam scientiam subiici alii scientiæ.

totam,& secũdum naturam subijcitur alteri;quo item pacto contingit vnam disciplinam subijci alteri,vel ratione finis, uel ratione subiecti, vel ratione principiorũ. ratione finis,dupliciter,vel ex parte scientis,& sic aliæ scientię subijciuntur Metaphysicę ratione finis; Nam cùm vltimus finis naturalis ipsius hominis, consistat magna ex parte in cognitione rerum diuinarum, quam suppeditat Metaphysica; ideo reliquas disciplinas, ad unam illam refert atque ordinat. Ex parte autem scientiæ,cùm vna scientia est quasi administra & instrumentaria alterius,vt ea sublata illa superuacanea esset, qua ratione Arist. 1.Ethic.cap.1.docet artem frænefactoriã subijci equestri,hanc verò imperatorię facultati;si enim equestris atque imperatoria facultas tolleretur, superuacanea & inanis esset ars conficiendi fræna:atq; hoc modo etiam Logica subijcitur Philosophiæ,cùm munus & finis Logicæ non sit alius quàm prębere Philosophiæ omnia instrumenta,quæ necessaria sunt ad consequendam scientiam omnium rerum. Ratione autem subiecti, tunc vna scientia subijcitur alij, cùm vnius subiectum continetur a subiecto alterius. id quod fieri potest duobus modis; nam subiectũ inferius,vel per se vel per accidens subijcitur superiori;per se, cum subiectum cõtrahitur per aliquam differentiam per se ac essentialem, sicut animal per rationale;per accidens,cùm limitatur per differentiam accidentariam,vt animal,per esse album,& linea per esse visibilem: Vnde scientia hominis est sub sciẽtia animalis ratione subiecti priori modo, posteriori autem,Perspectiua est sub Geometria. Ratione vero principiorũ, dupliciter vna scientia est sub alia,uel quia vnius principia non sunt per se nota,sed declarantur & per se demonstrantur in superiori: veluti Perspectiua multa supponit, quorũ declaratio atq; demonstratio petenda est a Geometria:vel licet principia alicuius scientiæ sint per se nota & per se indemõstrabilia,tamen si forte negantur & impugnantur ab aliquibus,defenduntur à sciẽtia superiori;&sic Metaphysica dicitur demonstrare principia omnium scientiarũ, non proprio & perfecto genere demonstrationis, sed eo tantum quod sumitur ex rebus communibus,vel quod ducit ad impossibile, Atq; his quidẽ positis & perceptis,facile est nunc occurrere argumẽtis contrarijs.

Solutio argumentorũ quibus probatur physicam subalternari Metaphysicę.

Ad primam igitur rationem respondeo:Eorum trium quę posita fuerunt pertinere ad subalternationem scientiarum, tertium hic deficere; nam principia scientię subalternatę sunt eiusmodi,vt sint per se ignota & per se demonstrabilia,eorũq; propria demonstratio tractetur in scientia subalternãte; quod ualde remotum est a principijs physicis,vt ante diximus; quæ, si quando vsu uenit vt probentur a Metaphysico,id fit contra sophistas a quibus opugnantur,vt quodammodo redarguantur atque conuincantur: nõ quòd talia principia vlla egeant probatione, aut quod possint a quoquam ex prioribus atque proprijs caussis eorum demonstrari. Ad secundam dicendum est,hominẽ v. g. (sit enim idem argumenti & solutionis exemplum) posse dupliciter considerari,vno modo absolutè ac secundum omnia prædicata quę in eo insunt,altero modo, vt solùm est res quędam naturalis ac secundum prædicata physica quæ habet: priori quidem modo,non potest Physica perfectè declarare hominem sine Metaphysica,nec verò Metaphysica, sine auxilio Physicę;siquidem eorum quæ insunt in homine,quædam sunt prædicata metaphysica,quædam verò physica; posteriori autem modo Physica potest tradere perfectam scientiam hominis,non simpliciter,sed physicè,nõ omni ex parte,sed qua est corpus quoddam naturale. Præterea, duplex est resolutio, vna rei in oĩa prædicata quæ in ea insunt,altera effectus in suas causas,prior non potest perfectè fieri a Physico circa res naturales, posterior autem potest:id quod planum fiet exemplo terrę,hanc enim non potest Physicus vt Physicus est, resoluere usque ad vltima & immediata prędicata quę dicuntur de terra,uti est substantia,ens & alia eiusdem generis:quippe cùm sint planè metaphysica.Illum autem effectum naturalem terræ,qui est proprio & naturali motu ferri deorsũ,Physicus resoluet in propriam & perfectam eius caussam, videlicet,quòd sit corpus simplex omnium grauissimum, vltra quam caussam nõ potest

Metaphysicæ afferre aliquid quod sit vel caussa vel certè sit propria caussa illius ef- A fectus: nam si exposita tali caussa, rursum quispiam quærat, cur terra sit corpus grauissimum, uel quid sit terra, aut grauitas, vel cur terra sit substantia aut corpus, grauitas autem qualitas & accidens, quærat item aliquis quid sit aut quã uim habeat vnumquodq; horum; profectò talium quæstionum explicatio, ut maximè conferat ad perfectam atque absolutam cognitionem terræ, atq; grauitatis, minime tamé necessaria esse uidetur ad demonstrandũ & cognoscendum illum effectum terræ. Quamuis igitur Physica non possit res si- B bi subiectas declarare secundum omnia prædicata quæ habent; potest tamen explicare effectus naturales secundum omnes caussas naturales eorum, etiam vsq; ad primas & immediatas. Ex quo intelligitur cętera quæ adiuncta fuerunt secundo argumento, nullius esse momenti; nõ enim concludunt aliud q̃ res naturales absolutè & secundum omnia prædicata, ex quibus constant, non posse declarari a Physico, quod nos vltro damus; sed negamus constanter, hoc facere physicã, subalternatam Metaphysicæ. Vera .n. subal- C ternatio in eo posita est, vt non possint cõclusiones seu effectus in scientia subalternata resolui vsque ad principia immediata, & indemonstrabilia caussasq; primas.

Cur nonnulli Peripatetici significauerint alias scientias subalternari Metaphysicæ.

Ad tertiam rationem respondendum est quoniam cæterę disciplinæ multis modis subijciuntur Metaphysicæ, nimirũ ex parte finis, subiectorum & principiorum, eo modo quo declaratũ fuit a nobis; ideo habent speciem & similitudinem quandam subalternationis, ex quo factũ fuit, vt ueteres Philosophi significauerint alias scientias subalternari Metaphysicæ, D aliquanto latius vsurpantes uocabulum subalternationis: Verùm si propius accedamus ad contemplandam propriã vim & rationem subalternationis, plane intelligemus (id quod satis, vt opinor luculenter ostensum est) neque physicam, neq, cæteras doctrinas propriè subalternari Metaphysicæ, sed reuertamur ad pertractandam comparationem inter scientias speculatiuas.

Quæ illarum trium scientiarum sit nobilißima, & certißima.

CAP. XVI.

Primo loco nobilissima omnium est Metaphysica.

EST concors sententia omnium Metaphysicam dignitate antecellere reliquis disciplinis propter summã nobilitatem earum rerum, quas tractat; agit enim de Deo & intelligẽtijs; quapropter vocatur prima Philosophia, Metaphysica, Sapientia, Theologia. hoc est scientia Dei; vel quoniã hanc propriè solus Deus habet, vel quia hæc sola continet scientiã rerum diuinarum. Ac licet perexigua sit ea cognitio diuinitatis quam nobis reliquit Arist. quamue possunt mortales adipisci; tamen propter excellẽtiam rerum quæ cognoscuntur, longè anteponenda est ẽt limatissimis & absolutissimis scientijs aliarum rerum: Quam rem Arist. lib. 1. de Partib. animal. cap. 5. pulchrè docet, his uerbis, [Res illas superiores tametsi leuiter attingere possumus, tamẽ ob eius cognoscendi generis excellentiam, amplius oblectamur, quàm cùm hæc nobis iuncta, omnia tenemus.] Secundum locum dignitatis obtinet Physica; extremũ autem doctrinæ Mathematicæ; etenim Physicus differit de substantijs & corporibus naturalibus, in quibus sunt stirpes, animantes, homo & cælum, quibus rebus nihil est infra intelligentias excellentius atque nobilius: Mathematicæ autem disciplinæ in sola cognitione accidentium occupantur; agunt enim de quantitate, & his quæ in quãtitate insunt affectionibus: Excipio Astrologiam, quæ versatur in contemplatione corporum cęlestium, de qua ita scribit Arist. 12. Metaphy. tex. 44. [Pluralitatem verò lationum ex peculiarissima Philosophia Mathematicarũ scientiarum, videlicet ex Astrologia, considerandum est, hæc enim de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur, cæteræ verò de nulla quidẽ substãtia, veluti q̃ circa numeros, & q̃ circa Geometriã.] q̃q̃ si rẽ subtiliter expendamus, ne ipsa quidẽ Astrologia attingit substantiam cęli, sed tantummodo occupatur in

Physica nobilior est Mathematicis disciplinis.

quantitate, figura & proportionibus motuum cęlestium, non Physico sed mathematico modo pertractandis.

Certitudo scientiæ duplex.

Certitudo autem scientiæ duplex est; vna spectatur ex firmitate ac immutabilitate rerum quę docentur, eaq; tantò maior est quantò res quæ cadunt sub scientiam, sunt magis immateriales & expertes potentię; quo fit vt Metaphysica maximè certa hoc nomine censeri debeat; propterea quòd agit de rebus diuinis quæ à materiæ, potentiæq; cócretione penitus segregatę omni ex parte immutabiles sẽpiterno æuo perseuerant: de quibus Aristo. 1. lib. de Cęlo tex. 100. hæc verba scribit, [Extra autem cęlum, quod neq; est neq; contingit esse corpus ostensum est; manifestum igitur, quod neq; locus, neq; vacuum, neq; tempus est extrinsecus: quapropter neq; quæ illic sunt, nata sunt in loco esse, neque tempus ipsa facit senescere, neq; vlla trasmutatio ullius eorum est, quæ super extima disposita sunt latione, sed inalterabilia & impassibilia, optimam habentia uitam & per se sufficientissimam, perseuerãt toto æuo.] Et paulò pòst ait, [Omne diuinum necesse est inalterabile esse.] quod sumptũ fuit ex Platonis Timæo Politico, & 10. lib. de Legibus. At Plato quidem huiusmodi certitudinem scientiæ considerans, sæpenumero ait solam Metaphysicam, scientiam esse, quoniam versatur in rebus diuinis quę sunt omnino necessariæ atq; immutabiles. Altera certitudo scientiæ nascitur ex ui firmitateq; rationum ac demonstrationum, quibus nititur scientia, quarum maior copia est in alijs scientijs quàm in Metaphysica, propter summam difficultatem earum rerum quas tractat. quod significat Aristot. in 1. Metaphysi. cap. 2. ita scribens, [Ferè autem & difficillima hominibus cognitu sunt ea, quæ maximè vniuersalia sunt, siquidem remotissima sũt a sensibus.] & in 12. Metaphysi. text. 1. [Quemadmodum vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostrę ad ea quę manifestissima omnium sunt.] Et in 1. de Partib. anim. cap. 5.] Sed partem illam æternam ac proinde nobilem, ac diuinam minus contemplari licet, quod admodum pauca illius, sensui patent, quorum beneficio, tũ de ipsa parte diuina, tum de ijs quæ nosse cupimus facultas nobis cogitandi indagãdiq; suppeditatur, res mortales atq; caducas, ut stirpes & animãtes, q̃ eas socias familiaresq; habemus, nosse uberius possumus, quippe cũ multa inesse quoque in genere percipere possint, quicunq; nõ laborẽ recusant.] Simile ferè scribit de Cęlo in 2. lib. text. 17. & 60. si aũt natura celi, quod tamen sub aspectũ oculorũ cadit, tã difficilis est ad intelligendũ, quid existimandum est de intelligentijs? quę nõ modo exuperãt cõprehensionem omniũ sensuum, sed ẽt intellectus nostri facultatẽ captumq; multum excedunt. Si autẽ Physicam cum mathematicis disciplinis conferamus secundum certitudinem: comperiemus doctrinas Mathematicas certiores esse quàm Physicam tribus de causis.

Metaphysica certissima omniũ ratione obiecti.

Quam difficilis sit rerum metaphysicarum cognitio.

Doctrina Mathematica certior quàm Physica.

Primò quia Mathematicæ nunquam vtũtur nisi rationibus demonstratiuis. probabiles aũt nunquã adhibent ad docendũ, vnde Arist. 1. lib. Ethic. ait nihil interesse, vtrũ Mathematicum probabilibus rationibus vtentem feras, an ab oratore demõstrationes postules. Deinde si aliquid patet sensui, Physicus non curat id amplius demõstrare, quinimmo docet esse valde absurdum & ridiculum, quod euidens est id argumentari uelle. Vnde Arist. 2. Phy. tex. 6. ait, ridiculũ esse si quis tẽtet demõstrare naturam esse, quoniã hoc per se manifestum est; & in 8. Phy. tex. 22. ait in his, quę sensibus perspecta & cognita sunt, rationem quętere dimisso sensu, infirmitatem quandam esse intellectus, & lib. 3. de Gener. anim. cap. 10. ait, credendum esse magis sensui, quàm rationi, & rationi tũc credendum esse, cùm ea consentit cũ sensibus: vnde manauit illud Auerrois, experimentum verorum sermonum esse, si cõsentiant cùm rebus sensatis, at Mathematicus non curans euidentiam, quę est ẽm sensus, eorumq; iudicia, licet clara & certa conténens, omnia, vt aiunt, reuocat ad calculos, cunctaque ad exactissimam sciẽtię normam exigens, nihil præterit sine firma demonstratione. Postremò, tametsi physica interdum vtatur rationibus necessariis, tamen vis atq; firmitas rationũ mathematicarum est multo clarior ac euidentior intellectui. ex quo fit, ut si demonstratio Mathematica bene percepta fue-

Quanta sit firmitudo & euidentia demonstrationum mathematicarum.

fuerit, eximat omnem ferupulum dubitationis, nullumq; relinquat dissentiendi locum, quinetiam plerumq; fit, vt Theoremata quædam Mathematica antequã demonstrentur, videantur incredibilia, atque adeo impossibilia, postquam autẽ eorum veritas à Mathematico demõstrata atq; patefacta est, ita creduntur, vt euidenter cognoscatur oppositũ eorum esse falsum & impossibile. Propter has igitur caussas scientię Mathematicæ, vincũt certitudine Philosophiam naturalem. Quãobrem cum Aristo. vult significare genus aliquod docendi limatum, firmũ, exquisitum, & omnibus numeris absolutum, appellat illud Mathematicum, ut apud eũ videre licet in.1. Ethicor, & in fine.2. libri Metaphysi. & in 3. de Cęlo tex. 65. vocat certissimas; disciplinas Mathematicas. Auerr. quoq; in eandem sententiam scribens.2. Metaphy. com. 16. hæc ait, [Demonstrationes Mathematicæ sunt in primo ordine certitudinis, & demonstrationes naturales consequuntur eas in hoc.]

Q.ẽo Physica possit dici certior Mathematicis disciplinis.

Cæterùm Physica potest dici secundum quid certior Mathematicis, vel quoniam agit de substantia, quæ est certior accidẽte, utpote quod uideatur sustentari atq; stabiliri in substantia, ab ea dependens in esse; uel quia utitur priori genere demonstrationis, faciens scire per proprias caussas, propter quas res sunt, & per ea quæ per se, primoque insunt in rebus quæ demonstrantur, quod non facit Mathematicus; Verùm hoc partim fuit à nobis superiùs explicatum, partim aliàs vberius explicabitur. Reliquum est ut videamus, quęnam illarum trium scientiarum sit prima.

Quæ illarum trium scięntiarum sit prima.

CAP. XVII.

Bifariam contingit unam scientiam esse priorẽ alia, uel ſm naturam, si uersatur in reb⁹ suapte natura prioribus, uel ſm nos, si tractat eas res, quæ a nobis prius atq; faciliùs cognoscuntur. Quæ uero sint priora, & notiora ſm naturam & secũdum nos, breuiter quidem indicat Arist. 1. Post. tex. 5. diligentius autẽ pertractat in 6. lib. Topic. nos autem propriè agemus hac de re in 3. huius operis libro. Ex his perspicuum est Metaphysicã secundum naturam esse omnium primã, quoniam agit de prædicatis, caussisq; omnium primis & generalissimis, hoc est de transcendentibus, & intelligentiis, quamobrem vocatur prima Philosophia. Secũdum nos uerò postremam omnium esse, homines.n. iam cognitis & perceptis alijs rebus, tandem ad extremum, peruen iũt ad notitiã rerum diuinarum, propter sũmam earum difficultatem & remotionẽ a sensibus nostris (quę omnia manifesta sunt ex his quæ paulò antè diximus) & quoniam in multis præsupponit cognitionem aliarum scientiarum præsertim autem physicæ. Quod autem quidam aiunt, Metaphysicam etiã ordine doctrinæ priorem esse cęteris disciplinis, propterea quòd quæ alijs scientijs subiecta sunt non possint scientificè percipi sine cognitione rerum Metaphysicarum, (quæ per õẽs res pertinent, atq; peruadunt & quæ sunt superiora & per se dicuntur de subiectis aliarum scientiarum, cuiusmodi sunt transcendentia, decẽ prędicamenta &c.) nullius momenti est, eiusq; refutatio in promptu est ex ijs quę tractata sunt in precedenti capite 15.

Q.ẽo Metaphysica sit omniũ sciẽtiarum prima & postrema.

Si autem contentio fiat inter Physicam & Mathematicas disciplinas, dubitatio existit vtri scientię principatum deferri oporteat. Nos ut planè intelligatur quod docere volumus, subijciemus duas propositiones. Prima est hæc Mathematicæ secundum nos sunt priores Physica. hoc patet ex duobus: primùm quia principia Mathematica sunt per se & secundum nos manifesta, nec ut cognoscantur & credantur, indigent longa experientia, qua tamen & multa, & diligenti, opus habent principia Physica. Hac etiam de caussa absolutè appellantur disciplinæ, quoniam facillimę sunt ad discendum, licet aliam caussam ponat ex Platone Proclus in 1. super Euclidẽ. Deinde, quia sciẽ Mathematicæ (loquor de puris Mathematicis, Geometria inquã & Arithmetica, nã in alijs, uti est Astrologia, & Perspectiua, nõ ita manifestũ est ꝙ dicim⁹) facillimè addiscũtur ẽt a pueris &

Vtra scientia sit prior, Physica an Mathematica.

rudibus

rudibus aliarum disciplinarum; Quocirca olim Mathematicæ, primæ omnium exponebantur. Arist. item in 6. Ethicorū, scribit puerum posse euadere Mathematicum, prudentem verò aut Philosophū minimè. Cæterum Albertus in 1. Trac. suo Physico cap. 1 vult Physicam prioré esse Mathematicis secundum nos; quoniā agit de propriis obiectis sensuū, quæ sunt magis sēsata ac proinde notiora quàm sit quantitas, quæ est tantùm sensibile commune. Sed pace Alberti dictum sit, licet quantitas non sit proprium sensibile, tamen, quia omnibus sensibus usurpatur, atque percipitur, hac ratione notior erit quàm quoduis sensibile proprium: Præterea, dictum Alberti si quidquam valeret, illud tantummodo concluderet, res Physicas notiores esse cognitione crassa, quæ est secundum sensus, secūdum quos res tantum cognoscitur (vt aiunt) quoad esse, non autē cognitione distincta & sciētifica, quæ est per caussas & principia; hæc enim constat notiora nobis esse (vt diximus) in Mathematicis quàm in Physicis. Altera propositio est hæc: Mathematicæ secundum naturam videtur priores Physica. Ratio est, quoniam Mathematicæ considerant quantitatem vt quātitas est, Physica verò, res prout sunt mobiles; atque sensibiles, sed esse mobile & sensibile prǽsupponit quantitatem. ergo prior natura est materia Mathematicæ doctrinæ, quæ est quātitas, quàm Physicæ, quæ est ens mobile. quare tametsi substantia sit prior quantitate quæ est accidens, tamen substantia vt mobilis vel sensibilis, est posterior, hoc autem modo etiam Physicus considerat; nam prior contemplatio substantiæ ut substantia est, ad Metaphysicā pertinet. Hoc item perspicuum fit ex eo, quia res Mathematicę sunt magis abstractæ a materia quàm Physicæ. ex quo fit, vt sint quoque priores natura; nam prius potest abstrahi a posteriori, non autem contrà, sed quantitas abstrahitur a rebus physicis, vt physicę sunt, hę verò, vt tales, nō possunt ab ea separari, ergo, &c. Idem confirmari potest testimonio Aristot. qui in primo Poster. text. 42. ait eam scientiam esse priorem, quæ non agit de subiecto aliquo, hoc est, ut interpretantur omnes, de re materiali & sensibili: Pręterea, inquit illam scientiam prioré esse, cuius subiectum est magis simplex, & cui altera scientia addit aliquid, sicut Perspectiua addit lineæ, esse visibilem, & Musica numero, esse sonorum, sed Mathematicus agit de quātitate abstracta a materia, Physicus aūt de rebus quæ sunt coniunctæ motui & materiæ; Physicus item considerat quātitatem ex additione, hoc est nō agit de quantitate, ut quantitas est, sed ut quantitas materialis, mobilis & sēsibilis, ergo Physica est posterior sm naturam Mathematicis: Sed quia nonnihil hac in re latet difficultatis, id breuiter explicandum est.

Duplex hoc loco dubitatio existit, vna est hæc; Aristo. in 6. Metaphysi. text. 3. inquit, si non essent substantiæ abstractæ, fore, vt Physica esset prima Philosophia; & in 7. lib. Metaphy. tex. 39. inquit Physicā esse secundam Philosophiam; ex quibus verbis intelligitur Physicam esse proximam Metaphysicæ, ac proinde secūdam inter scientias speculatiuas, ergo est natura prior Mathematicis disciplinis. Altera dubitatio est hæc; Mathematica quantitas abstrahitur a rebus Physicis, ergo est posterior illis, prius enim est talem quātitatem fuisse Physicam, quàm esse abstractam ab intellectu à rebus physicis; sed vt est abstracta, consideratur a Mathematico: consideratio igitur quantitatis Mathematica, erit posterior cognitione Physica eiusdem quantitatis. Ad primam dubitationem respondent quidam Scotistæ, si tollerentur de medio intelligentię, non remansuram Metaphysicam distinctam a Physica & disciplinis Mathematicis, quia tunc sola Philosophia naturalis ageret de substantia quę est prima omniū entium, idcirco Physica meritò diceretur tunc prima Philosophia: hoc autē ita confirmant, Metaphysica differt a Physica & Mathematicis per abstractionem, quę secundum rē & rationem fit a materia, sed sublatis intelligentijs nullo modo remaneret talis abstractio, ergo neq; remaneret Metaphysica. Sed hi philosophi dupliciter meo iudicio falluntur; primùm enim falsū est, sublatis intelligentijs non esse remansuram Metaphysicam, nam tunc remanerent res naturales & res Mathematicę, quibus essent aliqua prędicata

Duplex dubitatio.

Verum sublatis intelligentiis omnino tol. lereiur Metaphysica, & tūc Physica esset prima philosophia.

cata communia, vt ens, verum, accidens, prius, posterius, totum, & pars, idem, diuersum, A & alia permulta his similia, quæ cum sint communia vtrique scientiæ (nimirum Physicæ & Mathematicæ) neutra posset sibi sumere & vendicare peculiarē eorum tractationem, sed id pertineret ad scientiam quampiam superiorem, & magis communem, quæ non potest fingi esse alia quā Metaphysica. Deinde illud quoque procul est a vero totam Metaphysicā contineri illa abstractione quæ est secundum rem, & rationē a materia, cùm Metaphysicus agat de multis rebus, quæ minime cadunt sub prædictam abstractionē B de qua re, quoniam satis supra dictū fuit cap. 6. & 7. nihil attinet in præsentia plura verba facere. Nos igitur respondemus illum locū Arist. tametsi perdifficilis sit, plurimumque negotij facessat his qui nobiscum sentiunt, tamen sic esse interpretandum, vt Arist. significare velit Physicā tunc futuram fuisse primā Philosophiā, primam inquam, dignitate atque præstātia, quoniam sola ageret de substantia, quæ præstantior est accidentibus, non autem primam, vel sm naturam vel secundum nos; quanquàm & hac etiam ratione C quodammodo prima esse & dici posset, sublatis enim intelligentijs omnique substantia incorporea & immobili, tunc non esset, alia substantia, quàm naturalis; Physicus igitur non solùm consideraret substantiā, vt est naturalis, sed absolutè etiam, vt substantia est; ac proinde natura præcederet scientias Mathematicas: Et quamuis etiā sublatis intelligentijs relinqueretur quædam scia considerās, vt ante dixi, nonnulla prædicata cōmunia rebus naturalibus & mathematicis, tamen qm talis scia perexigua esset, non nume- D raretur tanquam distincta ab alijs duabus, sed eā complecteretur Philosophia naturalis tanquam partem aliquam sui: Quemadmodum non est dubium quin sit aliqua scia Mathematica communis, quæ debeat speculari affectiones communes magnitudini & numero, quæ tamen scientia, a Mathematicis non numeratur distincta a Geometria & Arithmetica. Ergo quia sublatis intelligentijs, Physica non solùm ageret de substantia vt est mobilis & sensibilis, sed etiam absolutè, vt est

Explicatur locus difficilis Aristotelis.

substantia, & tractationem eorum quæ rebus physicis & metaphysicis communia sunt, sibi ipsa sumeret, quod nunc nō facit, ideo tunc censeretur prior Mathematicis, & prima Philosophia. Sic igitur sit occursum priori dubitationi.

Ad posteriorem autem dubitationē Proclus in 1. Commentario suo in Euclid. cap. 6. respondet, negando res mathematicas habere esse per abstractionem a rebus naturalibus, sed esse insitas in anima, ab eaque genitas & multo priores esse materia physica. Quomodo enim (inquit Proclus) rationes mathematicæ in esse pendēt a rebus physicis, cum sint certiores illis, & gignant firmiorem limationemque sciētiam? Verùm; quia hoc Procli responsum olet magis doctrinam Platonis quàm Aristo. idcirco conuenienter Philosophiæ Peripateticæ respondentes propositæ dubitationi; dicimus illud argumentum nihil valere: illo enim pari ratione confici posset, vniuersalia singularibus & superiora suis inferioribus posteriora esse, quoniam ab his abstrahuntur illa; quamuis enim quantitas priùs existat in re physica quàm sit actu abstracta ab intellectu, tamen prior est quantitas per se ac secūdum rationem suam quàm eadem prout est physica, & cōceptus atque rō quantitatis vt quantitas est; & vt consideratur a Mathematico, prior est quàm conceptus quantitatis, vt est in rebus naturalibus, & vt consideratur a Physico. Neque verò aliud est intellectum abstrahere quantitatē a materia physica, quàm considerare illam sine consideratione huius, quod proculdubio arguit quantitatē per se priorem esse, & non pendere a rebus naturalibus. prius enim a posteriori, non autem e contrario posterius a priori potest abstrahi.

Exponitur diuisio Philosophiæ practicæ.

CAP. XVIII.

Quoniam satis diligēter (ni fallor) explanata sunt quæcunque pertinere videbantur ad intelligendam diuisionem Philosophiæ speculatiuæ, cōsequens est, vt de Philosophia practica aliquid

aliquid etiã dicamus: sed libet hic breuẽ esse; festinamus enim ad alia maiora, & quę magis propria sunt huius operis. Scia igitur practica, si latè sumatur hoc vocabulũ (practicũ) complectitur sciam actiuam & factiuã; nomen actiuæ tametsi latiùs patet, tamen fere (sic vsus iam obtinuit) vsurpatur pro Philosophia mortali, factiua autem continet omnia genera artium. Rursum, nota & peruulgata est tripartita diuisio Philosophiæ moralis, in Ethicam, Politicam, & Oeconomicam, quarum partium, si animum attendas ad ordinem doctrinæ, prima est Ethica, quippe quæ continet principia & quasi fundamenta reliquarum partium, agẽs de passionibus seu affectionibus animi, de vitijs & virtutibus, earumque actionibus, denique de summo bono, & vltimo fine hominis, quibus rebus non antè cognitis, atque constitutis, facultas Oeconomica & Politica ne digitum quidem progredi possent: Sin autem spectes excellentiam atque præstantiam, proculdubio primas tenet Politica, etenim ad hanc cæteræ tanquàm extremum & finem, referũtur; vnde Arist. in. 1. lib. Ethic. & in principio Magnorum moralium, scientiam morum (quæ græcè dicitur Ethica) subijcit Politicæ, eiusque partem quandam facit. Ac licet facultas Oeconomica natura sit prior ciuili disciplina (veluti pars est prior toto, & vnum multis) tamen quoniã Oeconomica, hoc est administratio rei familiaris, nõ potest bene designari, & doceri, nisi ante descripta & constituta fuerit ratio administrationis Politicæ, hac vna re inductus est Arist. vt facultati Ethicæ proximè subiungeret doctrinam Politicam, quod planè liquet ex vltimis verbis eius in. 10. lib. Ethicorum. Artes autem mechanicas, nemo, qui bene sentiat posuerit partes Philosophiæ: quis n. fabrum ærarium, aut lignorum appellet Philosophum? sed sunt quasi famulæ & administræ facultatis Politicæ, in id comparatæ, vt societas ciuilis, illis instructa, nullum desideret, vel præsidium vel ornamentum ad benè beatèque viuendum. Harum artium varietatem indicat Arist. 2. Phy. 24. & 25. & 79. Plato item in. 10. lib. de Rep. Verùm subtiliorem, atq; pleniorem diuisionem artium, eleganter, &

Diuisio Philosophiæ moralis.

Politicæ ordine doctrinæ esse priorem Oeconomica.

De artibus mechanicis

A copiosè persequitur Plato in Dialogo, qui dicitur Sophista, seu de ente.

Cæterùm meritò quispiam mirari posset, & a nobis requirere, cur Logica prætermissa fuerit in diuisione Philosophiæ, quam Platonici, & Stoici in Philosophię partibus numerarũt? Verùm huic potest dupliciter responderi; Primũ m quidem Logicam prætermitti, propterea quòd il la generali diuisione Philosophiæ, Philosophi voluerunt diuidere tantummodo scientiam & Philosophiam (vt vocant) realẽ, hoc est, quæ tractat genus aliquod entis realis, qualem constat non esse Lo-

B gicam. Deinde, potest etiam dici, à Peripateticis pretermitti Logicã in diuisione Philosophiæ, quòd ipsi existiment Logicam non tam esse scientiam & Partẽ Philosophiæ, quàm modum sciendi, & (vt ità loquar) omnium scientiarum, cunctarũque Philosophiæ partium instrumẽtum. Vide Ammonium, & Simplicium in præfatione super categorias Arist. Philoponum in Proœmio Priorum, Alexãdrum ibidem, & 1. Topicorum cap. 9. Albertũ in principio Posteriorum, & in. 1. Metaphys. tract. 1. cap. 1. & in fine secundi libri

C Metaphysici. D. Thomam in Opusc. super Boetium de Trinitate, in quæstione de diuisione scientiæ speculatiuæ art. 1. sub finem. Egidium Romanum in principio Post. qui omnes negant Logicam, si propriè ac subtiliter de scia & Philosophia sentire ac loqui volumus, esse scientiam aut partem Philosophię. Ac mihi quidem cùm inter Philosophos nostri tẽporis disputatur an Logica sit scientia vel pars Philosophiæ, videtur huiusmodi cõtrouersia, & Philosophorum dissensio; non tam esse in rebus, quàm in verbis vel

D in modo loquendi; alijs nimirum Philosophiæ & scientiæ nomen latiùs, alijs verò angustiùs, & magis propriè sumentibus. Sed iam finis sit huius primi libri.

Dubitatio, cur Logica non fuerit numerata in partibus Philosophiæ.

FINIS PRIMI LIBRI.

DE PHILOSOPHIA NATVRALI

LIBER SECVNDVS.

PRIMO libro disputatum est de diuisione Philosophiæ in speculatiuam & practicam, & ipsius speculatiuæ, in disciplinas Mathematicas, Physicam & Metaphysicam. Sed quia hoc opus quod in manibus habemus, totum planè dicatum est docendis tractādisque rebus Physicis; de ipsa Physiologia, omissis alijs Phylos. partibus, deinceps agendū est, Ac primum quidem statuendū est, quæ sit eius materia vel subiectū: tū ipsius subiecti principia, species, & passiones indicādæ: deinde; de partibus Philosophiæ naturalis, earūque inter se connexione, ac ordine disserendū: postremò explicāda est inscriptio præfixa octo libris Physicorū Aristotelis, vt quale sit hoc genus doctrinæ quod nūc explicare ingredimur, meliùs intelligať.

Quod sit Subiectum Physicę, opinio D. Thomæ.

CAP. I.

QVæ possent huc afferri ex Logica de varia significatione ac proprietatibus subiecti, consultò prætermittētes, primùm exponemus præcipuas aliorū Philosophorū opiniones de subiecto Physicæ: tum aperiemus quid nobis hac de re magis probetur. Ab opinione igitur D. Thomæ ordiamur. D. Thomas in suo Procemio Physico videtur asserere, subiectum Physicæ esse ens mobile, scribens his verbis, [Cuius] (scilicet Physicę) [subiectū ē ens mobile simpliciter, non dico autem corpus mobile, quia omne mobile, esse corpus, probatur in isto libro; nulla aūt scīa probat suū subiectū; & ideo statim in principio de Cælo; qui sequit ad istū, incipitur a notificatione corporis.] Hæc ille. & licet D. Thom. in proB œmio suo super lib. de Cœlo scriptū relinquerit, subiectū Philosophiæ naturalis esse corpus mobile, Thomistæ tamē priorē sententiam defendunt, & suadent his feré argumentis, Primò, subiectum Physicæ, aut est corpus mobile, aut ens mobile (nam de his duobus præcipuè dubitatur inter Philosophos) sed non est corpus mobile, ergo est ens mobile: Minor sic probatur; subiectum esse, supponitur in ea scientia, cuius est subiectum, sed Physicus probat corpus mobile esse, siquidē Arist. in 6. Phy. 32. demonstrās omne moC bile esse diuisibile, simul etiā demonstrare videtur omne mobile esse corpus (nā esse diuisibile, conuenit mobili, quià est corpus) qui autem ostendit omne mobile esse corpus, aliquo mō ēt probatū relinqt, corpus mobile esse; cùm. n. probať esse coniūctio aliquarū partiū quæ faciūt aliquod totū, vř etiā aliquo modo ꝓbari illud totū esse: Aris. igitur demōstrans cōiunctionem mobilis cum corpore, simul etiam demonstrasse videtur corpus mobile esse, quare hoc non pōt esse subiectū Physicæ. Deinde, idē est subiectū sciæ, & D prȩcipuȩ passionis quȩ de ipso demōstratur in tali scientia; sed subiectum motus vel mobilitatis, quæ est præcipua passio Physica, non est corpus sed ens, siquidem cum subiectū ponatur in definitione propriæ passionis. Arist. in 3. Phy. tex. 6. definit motum non per corpus, sed per ens, dicēs, [Motus est actus entis in potentia, prout in potentia.] Postea, subiectum (vt vocant) adæquatum debet complecti omnia quæ tractantur in scientia, sed multa sunt mobilia, quæ non sunt corpora; materia enim mutatur ad substantiam, quantitas item, & qualitas producuntur

Opinio D. Thomæ, ens mobile esse subiectum Physicæ probatur quatuor rationibus.

ducuntur

ducantur per motum, constat autem huiusmodi res, non esse corpora, cum tamé sint entia; Adæquatum igitur subiectum Physicæ est ens mobile. Postremò, Arist. in 6. Metaphy. tex. 1. & Auerroes 4. Metaphy. com. 1. aiunt Physicam versari circa ens quod habet in se principiũ motus & quietis, quibus verbis significant subiectum Physicæ esse ens mobile. Ne videatur autem esse repugnantia in verbis D. Thomæ scribētis i principio Physicæ subiectum eius esse ens mobile, & in lib. de Cælo asserentis esse corpus mobile, quidam Thomistæ aiunt duplex esse subiectum, vnum adæquatum, & hoc in Physica esse ens mobile, alterum principale, & hoc esse corpus mobile; de illo D. Thom. locutum esse in Physicis, de hoc autem in libris de Cælo. Alij, qui uolunt re idē esse ens mobile & corpus mobile, dicunt D. Thom. in Physicis loqui de subiecto formaliter sumpto, in libris auté de Cælo, de eo materialiter accepto. Hæc pro sententia D. Thomæ.

Egidius refellit opinionem D. Thomę sed non benè. Hanc opinionem Egidius in principio Physicæ dupliciter cōfutat. Primò, si ens mobile esset subiectũ Physicæ, ipsa Physica subalternaretur Metaphysicæ (quod tamen falsum esse ostensum a nobis est in primo libro) nam ens mobile, continetur ab ente quod est subiectum Metaphysicæ, eique addit ipsum mobile, quod cum sit inferius ente, nec fluens ex principijs eius, est quodammodò differentia accidētalis respectu entis; cum igitur hęc duo faciant vnam scientiam subalternari alij, ambo autem cōueniāt in Physicam, si ea pro subiecto habet ens mobile, relinquitur Physicam subalternari Metaphysicæ. Deinde, sequeretur Physicā esse partem Metaphysicæ; cum enim Metaphysica, vt scriptum est in 4 Metaphysicæ, cōsideret ens & species entis, omnisque scia considerans aliquod cōmune, etiam cōsideret differentias & modos, per quos illud commune proxime diuiditur; ens autem proxime diuiditur in ens mobile & immobile, sicut in ens finitum & infinitũ, in contingens & necessarium, Metaphysica considerans ens, etiā considerabit ipsum ens mobile; quare Physica, quæ agit dē ente mobili, erit pars Metaphysicæ. Hæc Egidius contra D. Thomam. Sed rationes Egidij parum firmæ videntur ad euertēdam hanc opinionem. Nam prior eius ratio in eo deficit, quòd relinquit tertiam proprietatem, quæ in primis requiritur ad faciendam subalternationem in scientijs, nimirum vt principia inferioris scientiæ per se demonstrētur in superiori, quia per se sint ignota & demonstrabilia; hoc autem non conuenire in Physicā, probatum fuit in primo libro. Ad posteriorem autem eius rationem, Thomistæ responderent dupliciter, primùm quidē, concedendo considerari a Metaphysica spēs entis non quidē oēs, sed eas tantùm quę cōtinētur abstractione Metaphysicæ; Est autem abstractio metaphysica, quę fit ẽm rem & rationē a materia & motu, in qua abstractione perspicuũ est ipsum ens mobile non posse contineri. Deinde, dicerent esse Metaphysicæ, generatim & vniuersè considerare generales species, modos, & gradus entis, sed propriam atque plenam tractationem eorum modorum qui alieni sunt a Metaphysica, relinqui scientijs particularibus. Quocirca licet Metaphysicus diuidat ens in mobile & immobile, & vtriusque differentiam generatim exponat, singularem tamen explicationem rerum mobilium, nō sibi sumere, sed totam Physico relinquit. ex quo intelligitur Physicam non esse partem Metaphysicæ.

Oppugnatur aliter opinio D. Th. Sed opinionem D. Thomæ valentiori fortasse ratione oppugnare quis posset ad hunc modum: Subiectum cuiuslibet scientiæ, vt est apud Auerroem. 1. Post. commen. 179. habet duas partes, vnam veluti materiam, quæ est res ipsa quæ tractatur in scientia; alteram veluti formā, quæ est ratio & modus ẽm quem prædicta res tractatur; inter has autem partes oportet talem esse proportionem, qualis cernitur in rebus naturalibus inter materiam & formam, ita vt vnicuique formæ respondeat propria materia; sed inter ens & mobile, non seruatur talis proportio; nam esse mobile non conuenit rebus quà sunt entia, alioquin omne ens esset mobile, sicut non conuenit rebus, quatenus sunt animantes sic enim fieret, vt præter animal, nihil esset mobile; quærēdum igitur est proprium aliud subiectũ cui primo insit mobile, & propter quod etiam

etiam competat alijs rebus, hoc autem quodnam sit, facile reperiemus si ponamus nobis ante oculos seriem eorũ quæ numerantur in categoria Substantiæ, exẽpli gratia,

Ens
Substantia
Corpus
Viuens
Animal
Homo
Petrus

Ex hac serie quidquid sumpseris infra corpus, non propriè respondet mobili, quoniam est angustius & minus latè patens; de pluribus enim rebus dicitur mobile, quàm quodlibet eorum quæ numerantur sub corpore; sin autem sumas aliquid eorum quæ sunt supra corpus, id profectò amplius erit atque latius quàm mobile; non enim omne ens aut omnis substantia, est mobilis. Ex his igitur intelligitur, esse mobile non esse coniungendum cum vllo eorum quæ sunt præter corpus; quare non rectè statuitur subiectum Physicæ, ens mobile. Præterea, si quis ita loqueretur, animal componitur ex materia prima & anima, verè quidem sed impropriè loqueretur; nam propriè materia animæ, non est materia prima, sed corpus organicum; etenim anima definitur actus corporis organici; similiter si quis ita definiret hominem, homo est substantia rationis compos, non bene definiret, quia rationale, nõ est proxima differentia substantiæ, sed animalis: quamobrem in definiendo homine, rationale non debet coniungi cum substantia sed cum animali: Vnde Arist. in 6. Topicorum reprehẽdit eas definitiones quibus res definiuntur per genus remotum; ergo pari ratione absurdum videri debet, si quis ponat subiectum Physicæ, ens mobile, cùm mobile non cõueniat enti vt ens est, sed potius vt est corporeum, nõ secus atque si quis faceret subiectum Medicinæ, ens sanabile, ac non potius corpus humanum sanabile. Verùm, quid pro opinione D. Thomæ, & quid cõtra eam dici possit, ita sit explicatum.

Solutio rationum opinionis D. Thomæ. Si cui autẽ opinio D. Thomæ non maximè probatur, is posset ad rationes quæ pro cõfirmatione eius supra positæ sunt, hoc modo respõdere. Ad primam rationem responderi potest, nusquam demonstrari ab Arist. corpus mobile esse, neque verò posse demõstrari a Physico: Etenim demonstratio adhibetur ad faciendã fidẽ rebus obscuris & dubijs, non autẽ certissimis & maximè perspicuis, vti est in Physica, corpus mobile esse; & Arist. significat hoc supponendum esse in Physica, scribens in 1. Physicorum tex. 11. ad hũc modum, [Nobis autem supponatur ea quæ sunt natura, aut omnia, aut quædam moueri: manifestum est autẽ ex inductione.] Deinde si ridiculum est demonstrare naturã esse, vt scriptum est in 2. Phy. tex. 6. quanto magis ridiculus esset Physicus, si tentaret demõstrare corpus mobile esse, cùm manifestius sit esse corpora mobilia quàm naturã esse. Præterea; Physicus nõ debet neq; potest demõstrare motũ esse, vt pulchre docet Arist. 8. Phy. tex. 22. sed corpus mobile, est notius nobis quàm motus, ergo Physicus nullo modo põt demõstrare corpus mobile esse. Minor patet tũ ex his, quę sunt apud Ari. 4. Phy. tex. 104. vbi sic ait, [Etenim motus notus est per id quod mouetur, & latio per id quod fertur, Hoc aliquid. n. est id quod fertur, motus aũt nõ:] tũ ex his, quæ scribit Themistius in 3. Phy. super tex. 16. hoc modo [Accedit, quod notius est mobile aliquãto quã motus, nõ. n. idẽ est nosse motũ esse, & quid sit motus exploratũ habere; Nã vt si motus, neminẽ latet, quid autem sit, vel nos quoq; nũc quærimus; at verò motũ esse, res motæ nobis ostendunt, hæc autẽ sunt, quæ nos mobilia nuncupamus, quare is qui in motu definiẽdo admonitionem habet rei mobilis, affert rẽ magis planã, & notã ad docendũ, id quod erat ignotius.] Nõ igitur Thomistæ bene cõcludũt cũ ita ratiocinãtur. Aristoteles demonstrat omne mobile esse diuisibile, vel esse corpus, ergo demonstrat corpus mobile esse; nã illud potest demonstrari qđ est dubiũ; etenim Scotus putat Angelos verè mobiles esse, cùm tñ nõ sint corpora; & Democritus, Leucippus, & Epicurus faciebant atomos mobiles, & indiuisibiles; hoc aũt, cũ sit per se notũ, non põt cadere sub demonstrationẽ. aliud igitur est,

omne mobile esse diuisibile, quod cũ non sit per se notũ, pbatur á Physico, & aliud est, corpus mobile esse, quod cũ sit manifestissimum sensibus, non potest a Physico probari. Ad secundam, Ens dupliciter sumitur, vel tanquam nomen quoddam transcendens, vel tanquam participium verbi substantiui, sum, vt idem valeat, atque id quod existit; in definitione motus ponitur ens, non vt nomen transcendens, sic enim faceret definitionem vitiosam; nam Arist. 2. Post. text. 17. & in 6. Top. vetat adhiberi in definitionibus eiusmodi nomina transcendentia, propterea quòd quicquid ponitur in definitione alicuius rei, debet eam separare ab alia quapiam re. Itaque illud, [Entis in potentia,] idem valet, atque si dixisset, motus est actus eius quod existit in potentia; Sed dices, cur non loco entis posuit (corporis) quandoquidem corpus est proprium subiectum motus? An quia nondum erat notum omne mobile esse corpus, idq; postea demonstraturus erat in 6. Physicorum? Ad tertiam, est quidem mutatio in formis tã substãtialib⁹ quàm accidẽtarijs, tãquã in terminis inter quos & circa quos fit mutatio, est quoque in materia prima tanquam in eo quod substernitur, & subijcitur mutationi, verùm proprie motus est in toto composito; si enim quæratur quid est quod generatur, aut corrumpitur, quid item est quod alteratur, qui diceret materiam, aut formam generari, & corrumpi, non bene profectò responderet, etenim totum cõpositum est quod generatur, corrumpitur, alteratur secundum qualitatem, mouetur secundum locum, cæterisque mutationum generibus afficitur. Vnde Aristot. in 1. Phy. 63. dicit, omne quod fit, semper esse compositũ. Ad quartã, cùm idem plane sit corpus mobile, atque ens mobile, & substantia naturalis vel sensibilis, Arist. & Auerr. non admodum soliciti de vocabulis fuerunt, & varijs nominibus designant subiectum Physicę, nunc hoc, nunc alio vocabulo appellantes. Qđ si tantum tribuant verbis Arist. vt ab his negent temerè discedendum esse, cur non animaduertunt Aristot. in 6. Metaphysicæ proximè ante eum locum, quem ipsi citant, scribere Physicam versari circa substantiam quæ habet in se principiũ motus & quietis? quare hinc liceret concludere subiectum Physicæ esse substantiam mobilem. Cur item non repetunt memoria, quæ scripta sunt ab Auerroe in 12. Metaphy. & in principio Physicæ? etenim illic ait subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile, hic autem, esse res sensibiles prout sunt transmutabiles? cum igitur tam variæ locuti fuerint de subiecto Physicæ, non sunt eorum verba argumenti loco trahenda, ad unam aliquam certam opinionem asserendam & astruendam.

Exponuntur aliæ opiniones de subiecto Physicæ.

C A P. II.

Scotistæ arbitrantur subiectum Philosophiæ naturalis esse substantiam naturalem, idque probant ad hunc modum. Primùm, quoniam Aristot. id apertè significat in 6. Metaphy. textu 1. his verbis quæ paulò antè commemorauimus. Deinde, si subiectum Physicæ nõ est substantia naturalis, aut igitur erit ens mobile aut corpus mobile: sed neutrũ potest esse: Minorẽ ita probãt, nõ potest esse subiectũ ens mobile, duas ob caussas, tum qa sic Physica subalternaretur Metaphysicæ, qđ ipsi cõfirmant similiter, vt Egidius cuius rationes superiùs exposui, tum etiã quia mobile, cum significet motum, seu mobilitatem quæ est passio quædam physica, non potest esse ratio formalis subiecti: nam passio vna cum subiecto facit ens per accidens, & posterior est subiecto; ita vt citra passionem subiectum possit perfectè cognosci secundum quidditatem suã, & potest passio demonstrari de subiecto suo, sicut mobile de ente naturali demonstrari potest, hoc modo; Omne ens quod habet in se principium motus & quietis, est mobile; sed omne ens naturale est tale, ergo est mobile: Hæc autem omnia repugnant rationi formali alicuius subiecti. Præterea, quòd non possit esse subiectum Physicæ corpus mobile, sic ostendunt; nam Angeli sunt mobiles motu

Opinio Scotistarũ esse substantiam naturalem.

motu physico, qui tñ non sunt corpora; Angelos autem moueri posse ex vno loco ad alium, tametsi latuit Aristotelem, tamen nos, qui Christianæ doctrinæ præceptis imbuti sumus, ex sacris litteris certum, atque perspectum habemus. Hæc illi.

Refellitur secunda opinio.

Sed tres ob caussas non probatur nobis hæc sententia. Primò, quia sicut supra docebamus, mobile non bene coniungi cum ente, quia multo latiùs patet ens, quàm mobile; sic nunc contra istos dici potest, mobile non bene ac proprie congruere cum substantia, siquidem non omnis substantia est mobilis motu physico. Deinde, falso existimant, eos qui ponunt subiectum Physicæ corpus aut ens mobile, vsurpare ipsum mobile, pro passione aliqua physica, ac non potius per id vocabulũ significare velle idem, quod ipsi vocant naturale, hoc est, id quod habet in se principium motus & quietis: non secus atque cum dicimus, animal rationale esse definitionem hominis, non sumimus rationale, pro quadam potestate ratiocinandi, quæ est qualitas accidentalis; sed eo vocabulo innuimus atque denotamus propriũ gradũ & differẽtiã essentialẽ hominis. Postremò, falsum est Angelos esse mobiles motu physico: etenim motus Angeli, vel potentia passiua eius ad motum, non potest a Physico, non dico scientifice comprehendi, sed ne coniectura quidem aut suspicione aliqua percipi. Præterea, si Angelus mouet physice, ergo vel ab alio vel a se; sed non ab alio, vt clarum est, nec a se, quia haberet duas partes, quarum vna moueret, altera moueretur; nisi forte dicant secũdum idem mouere, & moueri, quod simpliciter absurdum est. Deinde, si Angelus mouetur physicè, ergo habet in se principium motus, sed quæ sunt huiusmodi, per se ac simpliciter pertinent ad scientiã naturalem; hanc enim regulam reliquit nobis Aristot. 2. Phys. text. 71. ad dignoscendas eas res quæ cadunt sub scientiam Physicam, ab his quæ non pertinent ad ipsam, quæcunque inquit, mouent & mouentur, quoniam habent in se principium motus, quod est natura, sunt vere physica, & proprie pertinent ad scientiam naturalem. Necesse igitur

Angelos moueri secundum locum. non physicè nec modo physico, probatur multis argumẽtis.

est Scotistas confiteri Physicũ esse, agere de Angelis simpliciter, & vt vocant, quidditatiuè. Ad hæc, si Angelus physice non est in loco, nec potest moueri physicè secundum locum, sed non est physice in loco; nam quod sic est in loco; coæquatur ei, & ab eo continetur, & alias proprietates habet, quas de loco physico tradit Aristot. in 4. lib. Physico. Adde, quòd cum Angelus sit substantia immaterialis & incorporea, nullam habet proportionem ad locum physicum nec ad motum. His accedit quod Aristoteles in 6. lib. Phys. probat, omne mobile physicum esse diuisibile, & habere partes quantitatiuas; & alio loco confirmat cuncta quæ mutantur physicè, habere materiam, & nullum indiuisibile posse moueri physicè secundum locum. aliud igitur est Angelos moueri ex vno loco ad aliũ: quod neque nos neque vllus Theologus negabit, & aliud est Angelos moueri secundum locum physice eo nimirùm modo quo mouentur mobilia physica, quod plærique omnes Theologi inficiantur.

Tertia opinio quòd sit res sensibilis, refellitur.

Quidam recentiorum Philosophorũ, faciunt materiam Physicæ, substantiam sensibilem, moti verbis Auerrois, quæ scripta sunt ab eo in prologo Physico, vbi ait subiectum huius artis non esse aliud quàm res sensibiles; Sed hi si volunt substantiam sensibilem, quatenus est sensibilis esse materiam Physicæ, dupliciter errant; primùm quia ex eo heret, vt libri de Anima continerent vniuersam Physiologiam; nam si bona est ratiocinatio Arist. qua ipse vtitur in 1. de Partibus animalium cap. 1. ad ostendendum scientiam animæ intellectiuę non pertinere ad Physicam, quæ sic habet. si Physicus ageret de intellectu, similiter etiam deberet agere de omni intelligibili; ergo pari ratione liceret nobis in præsentia sic argumentari: in libris de Anima agitur de sensu; ergo ibidem debet tractari de omni sensibili qua sensibile est; sed esse sensibile secundum illos est ratio formalis subiecti Physicæ, ergo libri de Anima continent vniuersam materiam Physicæ; ac proinde totam scientiam naturalem. Deinde, si esse sensibile, est ratio & cã cur aliquid subijciatur scientiæ naturali, ergo cui talis ratio per se conueniet, id per se ac simpli-

 citer

citer tractabitur in Physica, cui verò cõpetet ſm quid atq; per accidẽs, id quoq; per accidẽs & ſecundum quid pertinebit ad Physicã; ſed eſſe ſenſibile, per ſe cõuenit accidẽtibus, per accidens autẽ ſubſtãtiæ (vt clarum eſt ex his quæ traduntur in 2. lib. de Anima textu. 65.) Physicus igitur per ſe aget de accidentibus, per accidens autem de ſubſtantia, quod perſpicuè falſum eſt. Adde, quòd ſubiectum Physicæ, oportet eſſe quidpiam abſolutum, cuius ratio formalis non poteſt eſſe, vt vocant reſpectiua, ſed eſſe ſenſibile habet in ſe reſpectũ & relationem ad aliud, ergo non poteſt eſſe propria ratio ſubiecti Physicæ. Neque verò debuit eos mouere auctoritas Auerrois, quippe qui nõ tam ſubtiliter de re ipſa loquẽs variè deſcripſit materiam Physicæ, vt ſuprà diximus.

Quarta opinio, ſubiectũ eſſe, res generabiles & corruptibiles.

Non deſunt etiam qui putent ſubiectum Philoſophiæ naturalis, eſſe res generabiles & corruptibiles; quam opinionem corroborant his duobus argumẽtis. Primum eſt hoc Ariſt. in octo libris Physicis tradit principia & affectiones cõmunes omnium rerum naturalium; ſed non exponit niſi principia & affectiones rerũ corruptibilium; ergo in Physica tantùm agitur de rebus corruptibilibus: Maiorẽ ita probant, Ariſt. initio Physicæ proponit ſe velle tractare de principijs maximè vniuerſalibus, idemque præcipit tum ibi, tum in primo de Partibus animaliũ c. 1. priùs explicãda eſſe quæ ſunt communia q̃ quæ ſunt propria, & quæ ſunt magis vniuerſalia quàm quæ minùs. Deinde, ſi in octo libris Physicis non tractãtur principia cõmunia omniũ rerum naturaliũ, ergo aut traduntur alibi, aut nuſquam; mãca igitur & imperfecta eſſet doctrina Ariſt. alibi verò nec Ariſt. egit, nec potuit agere ſine uitio: Etenim doctrina talium rerum poni ac explicari debuit in veſtibulo Philoſophiæ naturalis. Minorem autem cõfirmant hoc modo. Ariſtot. in 1. Phyſicorum agit de materia, forma & priuatione; quæ tria propriè non inſunt niſi in rebus corruptibilibus; nam quibus rebus priuatio accidit, in eas neceſſario aliquãdo cadit interitus. Præterea, hoc apertiſſime declarat Ariſt. in 1. Physic. text. 68. vbi quaſi faciens epilogum eorum quæ antè docuerat, ait ſe dixiſſe de principijs eorũ quæ generantur & corrumpuntur. Poſtea, in 2. Phy. definit naturã eſſe principiũ motus & quietis; quam definitionem perſpicuum eſt non conuenire niſi in naturam corruptibilem, cæleſtis enim natura ſempiterno & irrequieto motu cietur. Ad hæc; motus eſt actus entis in potentia, & circumſcribitur duobus terminis, quorum vnus dicitur terminus a quo, alter ad quem, quod de motu cęli verè dici non poteſt. Ad extremum, eſſe in loco & in tempore, tantummodo competit in res corruptibiles, ergo &c. Alterum verò argumentum quo hanc opinionem communiunt eſt hoc; Tota Physiologia occupatur & conſumitur in explicandis rebus corruptibilibus, exceptis modò duobus libris de Cęlo, in quibus tamen non agitur de cælo per ſe, nec vt eſt ſpecies ſubiecti Physicæ, ſed quatenus eſt principium mouẽs ac efficiens rerum corruptibilium. quod ita eſſe ex eo perſpicuum eſt, quia eiuſdem eſt tractare de forma atq; de materia alicuius rei, vt docet Ariſtot. in 2. Phy. a 21 ad 26. quare ſi Physicus ageret de materia cæli, eundẽ quoq; oporteret diſſerere de forma eius quæ eſt intelligentia, quod palam eſt & ab Ariſt. doctrina, & a veritate plurimùm abhorrere. Non igitur Physicus conſiderat cælum niſi prout eſt cauſſa mouens & efficiens rerum ſublunarium.

Refutatur 4. opinio.

Horum ſentẽtia licet in ſpeciem probabilis ſit, tamen ſi bene perpendatur, falſa eſt. Primùm, quoniam Ariſt. 3. de Cælo tex. 1. in 8. Metaph. tex. 12. & in 12. Metaph. tex. 5. & in primo de partibus animalium cap. 5. numerat cęlum inter ſubſtantias naturales, & vult ſcientiam eius, phyſicam eſſe: Vnde, cùm in 12. Metaph. tex. 5. tripartitò diuiſiſſet ſubſtantiam, in mobilem & immobilem, rurſus mobilẽ in ſempiternam & corruptibilem, inquit ſubſtantiam mobilem, ſiue fuerit æterna ſiue corruptibilis, pertinere ad Philoſophum naturalem, immobilem autem minimè. At ſi cęlum tantummodo pertinet ad Physicum, vt eſt principium mouens & efficiens, cur Ariſt. cælum refert ad ſcientiam naturalem, intelligentias autem minimè, cùm ſint etiam ipſæ cauſſæ mouentes, efficientesq; rerum naturaliũ?

ralium? Deinde, in 2. physic. tex. 71. Arist. ait quæcunque mota mouent, siue corruptibilia sint siue incorruptibilia, esse Physica & spectare ad negocium Physicum, sed cælum mouet & mouetur, ergo &c. Amplius, Aristo. in lib. de Cęlo, non tantùm agit de cælo, vt est principium harū rerum inferiorum, sed absolute, & vt loquuntur nunc Philosophi, quidditatiuè: demōstrat enim naturam cæli diuersam esse a naturis elementorum, eamque ingenerabilem atq; incorruptibilem; nec vsquam indicat quidditatiuam cognitionem cæli requirendam esse ex alia scientia. Præterea, cęlum habet naturam quæ est principium motus ut docet Aristo, 1. lib de cælo, tex. 5. propria item operatio eius, quæ est motus circularis, est plane Physica, ergo cælum erit corpus Physicum. Postremò, si perfecta cognitio cæli non traditur a Physico, a quo igitur petenda est? Nunquid a Mathematico? Atquì Astronomus, qui vnus de cunctis Mathematicis solùm verba facit de cælo, nō perscrutatur substantiam eius, ut egregiè ostendit Simplicius in 2, Physi. super tex. 18. Num a Metaphysico? Sed neq; Aris. talem scientiam dedit in sua Metaphysica, nec ibi profitetur aut significat eiusmodi doctrinam esse Metaphysicam.

Cæterùm dissoluamus rationes ipsorum: Ad primam respondeo, in 1. lib. Physicorum solùm tradi principia rerum generabilium, in lib. autem de Cęlo declarari principia cæli; causa autem, cur non primùm dederit principia communia vtrisque rebus corruptibilibus nimirum, & cælis duplex afferri potest, una est quoniam corpus naturale analogicè dicitur de cælo & rebus sublunaribus non autē vniuocè, saltem loquendo Physicè; analogum autē, seu (vt cum Aristotele loquar) id quod dicitur ab uno ad unum, non significat naturam aliqua diuersam ab analogatis, sed proxime significat omnia analogata. unum tamen eorum principaliter alia verò prout sunt aliquo mō affecta ad illud & habent ordinē seu proportionē quandā ad ipsum: Ex quo fit, vt bene declarato principali analogato, facilis fit cognitio & reliquorum analogatorum, & ipsius analogi quod est commune omnibus. Quamobrem vsuuenit, ut Aristoteles & alij Philosophi, interdum posthabito communi analogo, præcipuè commorentur in explicando principali analogato: Vnde Aris. in libris Metaphysicis pauca scripsit de accidente, de ente verò, paucissima, sed omnem operam suam contulit ad docendam, explanandamque substantiam quæ est principale analogatum entis. Altera caussa est, quoniam paucissima sunt communia cælo & rebus corruptibilibus; quanto enim interuallo distāt inter se, materia, forma, motus, locus, denique mensura durationis corporum cælestium, atq; corruptibilium? Quamobrem quoniam ea quæ videntur esse communia, perpauca sunt, eaque perobscura & perdifficilia cognitu, nisi antè perspectā habeamus naturam vtriusque corporis, ideo satius fuit quæ propria sunt utriusque corporis, seorsim & distinctis operibus edocere; quemadmodum videmus factum fuisse ab Arist. Exorsus autē fuit scientiam naturalem a doctrina rerū corruptibilium, quoniam hæc facilior est ad perdiscendum, multumque adiumenti præbet ad peruestigandam & cognoscendam naturam cæli. Ad secundam rationem, dicendum est ipsos falsò existimare intelligentiam esse ueram formam cæli, cùm sit tantùm forma (vt aiunt) assistens, non autem dans esse cælo; quod luculenter confirmarem, nisi hoc alienum videretur instituto nostro (pertinet enim talis disceptatio ad lib. de Cælo) & hac de re infra lib. 7. huius operis, nonnihil attingemus, Verùm quia satis superq; alienas opiniones refutauimus, restat ut sententiam nostram deinceps exponamus.

Solutio rationi quartæ opinionis.

Pulchra doctrina de analogo, seu eo quod dicitur ens ab uno ad unū.

Ponitur

Ponitur quinta opinio, subiectum Physicæ esse corpus mobile seu naturale, quæ magis probatur.

CAP. III.

Mihi quidem probatur maximè, & ad ueritatis similitudinem videtur esse propensior opinio Auicenę, Linconiensis, Alberti, Egidij, & aliorum grauium atq; præstantium Philosophorum, qui existimant subiectum Philosophiæ naturalis, esse corpus mobile seu naturale: Sed vt probabilitas huius opinionis cunctis perspecta exploratáq; fit, quædam antè declaranda sunt, Primum igitur sciendum est, triplex esse corpus vnum Physicum, alterum Mathematicũ, tertium autem Metaphysicum: etenim trina dimensio, quæ continet longitudinem, latitudinem & crassitiẽ, & propter quam aliquid est atq; nominatur corpus, tribus modis considerari potest, uel præcisè & seorsim ab omni materia, & sic facit corpus Mathematicum: vel vt inest in substantia composita ante motum, & qualitates sensibiles, atque hoc modo constituit corpus Metaphysicum; nam si Metaphysicus speculatur decẽ categorias, necesse est eum quoque agere de substantia composita & de quantitate; ex quo necessario efficitur, vt tractet etiam de corpore: vel ut est affectio substãtiæ mobilis & sensibilis, necessaria cùm ad suscipienda sustinendaque cætera accidentia, tum ad exercendos motus & actiones naturales; atque propter hmõi q̃titatẽ sic affectam, appellatur corp⁹ Physicũ, qua significatione corporis, nos in præsentia utimur cum facimus subiectum Physicæ corpus mobile.

Triplex uel quadruplex consideratio corporis, Physica, Mathematica, & Metaphysica.

Sed dicet aliquis, neque Auerr. neque Aristot. agnoscere hoc nostrum corpus Metaphysicũ; illũ quidem, quia in 3. Metaphys. com. 17. scribit duplex tantummodo esse corpus, Physicum, & Mathematicum: hunc autem quoniam 3. Physic. text. 40. & item alijs locis innuit solum duo genera corporum, vnum intelligibile, hoc est Mathematicum, alterum sensibile, hoc est Physicum; Et in 2. de Anima tex. 3. ait corpora naturalia esse principia aliorum corporum, quod verum non esset si existeret aliquod corpus Metaphysicum, hoc enim non esset posterius corpore Physico, sed potius esset natura prius.

Dubitatio.

Verum, huic dubitationi occurri potest ad hunc modum: non potest negari quin (vt antea diximus) triplex sit & ad tres scientias pertinens consideratio corporis, sed Aristo. & Auerr. partim quia corpus Metaphysicũ, & Physicum re non differunt, partim sequuti communem modum loquendi vsitatum in scientijs, tantùm faciunt duplex corpus, vnum Physicum, alterum Mathematicum. In 2. autem lib. de Anima Aristot. loquitur de corporibus quæ reuera existunt, & sub sensus nostros cadunt, nõ quæ sola cogitatione cohærent, cuiusmodi est corpus Metaphysicum & Mathematicum. Illorum autem corporum quę existunt in natura, duo genera sunt, vnum naturale, vt lapis & planta; alterũ vero artificiosum, vt mensa, vel lectus; & quia formæ artificiales habent pro subiecto in quo inhærent & a quo sustentãtur, ipsum corpus naturale, idcirco Aristot. ait corpus naturale esse principium, videlicet tanquam materiam aliorũ corporum, nimirum artificialium. Est quoque quarta consideratio corporis prout est artificiale; nam quantitas, vt varie figuratur & determinatur per artem mechanicam, facit corpus artificiale quod prioribus tribus posterius est, & uocari potest corpus artificiosum. Deinde, memoria repetendum est id quod supra diximus, cum discuteremus opinionẽ Scoti, illud vocabulum (mobile) non significare aliquam passionem, nam passio subiecti, non potest esse ratio formalis ei⁹, vt ibi ostendimus. significat igitur mobile, idem prorsus atque naturale, & quod habet in se principium motus. Cum .n. ille gradus & ratio corporis quæ præcisè consideratur a Physico, nobis occulta sit, & careat proprio nomine; idcirco exprimitur & declaratur ex comparatione ad motum, qui est effectus & passio eius, cũctis notissima. Itaque apud nos idem omnino ualent hæc omnia, corpus mobile, naturale; habens in se principium motus, & si quod aliud nomen est eiusdem gene-

Solutio dubitationis.

generis. Quocirca materiam Physicæ varijs nominibus designauit Auerroes. A Nam in prologo Physicæ, ait esse res sensibiles prout sunt transmutabiles; at in 12. Metaphysi.com.5. scribit esse corpus mobile, & in quarto Metaphy. com. primo, ens mobile, vt uel inde perspicuum fit, non debere Philosophum, ubi res manifesta est, ualde solicitum esse de verbis; pulchrè enim illud a Platone dictum est, si verba vbi opus est contemneremus, prudentia eruditioneque ditiores essemus. Ac his quidem positis, facilè & breuiter confirmari potest opinio nostra de subiecto Physicæ, hoc mo- B do: Illud est subiectum alicuius scientiæ, cuius quæcunque per se tractantur in scientia, sunt uel principia, uel passiones, vel species, hæc enim tria, ut est in 1. Poster. omnis scientia perscrutatur circa subiectum suum, sed tale est corpus mobile. ergo, &c. In promptu est Minoris probatio; nam materia, forma, & natura sunt proxima principia corporis mobilis; Item quantitas, motus, locus & tempus, sunt affectiones naturales, quę per se, ac primò conueniunt corpori mobili; denique, cælum, ele- C menta, mixta, inanima, stirpes, animantes, homo, sunt species corporis mobilis. Adde, quòd mobile seu naturale, propriè & (vt uocant) adequatè, nec enti, nec alii subiecto conuenit, præterquam corpori. quod quia suprà fusius explicuimus, hoc loco simpliciter & breuiter attingimus. Maneat igitur, subiectum Philosophiæ naturalis esse corp⁹ mobile seu naturale.

Demonstratio quòd subiectū Physicæ sit corpus mobile uel naturale.

Ponuntur decem dubitationes.

Sed ex his quæ de subiecto Physicæ dicta sunt, existunt nonnullæ dubitationes quas nunc enodare oportet, 1. Du- D bitatio. Cur facimus tantùm subiectum Physicæ corpus mobile, & non addimus etiam, ut ita loquar, quiescibile? cùm natura definiatur esse principium motus & quietis? 2. Cur dicimus corpus mobile, & non mouens, cùm mouere sit nobilius quàm moueri? 3. Cur non ponimus subiectum physicę, corpus quantum, vel figuratum? nam sicut necesse est omne corpus naturale aliquo motu præditum esse, vt scribit Aristot. 1. de Cælo tex. 57. sic etiam debet esse affectum quantitate, & figura. 4. Physicus agit de intelligentiis, vt videre est in 8. Physi. agit item de formis tam substantialibus quàm accidentarijs, harum autem rerum nulla est corpus mobile, ergo, &c. 5. Arist. in 1. physic. tex. 11. ait supponendum esse ea quæ natura constant, aut omnia, aut quædam moueri; ergo his verbis innuit esse aliquas res naturales quæ non sint mobiles, non igitur erit adæquatum subiectum Physicæ, corpus mobile. 6. Corpus mobile continet res generabiles & corruptibiles, sed huiusmodi rerum non potest esse scientia; etenī Aris. scribit in 1. Post. tex. 21. & 22. res corruptibiles, neq; sub demōstrōnē neq; sub definitionē cadere posse; quibus duobus instrumentis omnis scientia perfecta continetur. 7. Multa tractat Aristot. in libris Philosophiæ naturalis, quæ non videntur attinere ad corpus mobile, quin etiam ei repugnare, cuiusmodi sunt casus, fortuna, infinitum & vacuum. 8. Meritò etiam dubitari potest, an cognitio rerum naturalium quam nobis reliquit Aristo. sit vere scientia? 9. Si subiectum Physicæ est corpus mobile, ergo Physicus non cōsiderabit res nisi prout habent respectum ad motū, quare non erit Physici considerare puras quidditates rerum naturalium; nam quidditas exempli caussa, hominis pręcise sumpta, non includit motum neq; respectum ad motum, ad rationem.n. quidditatiuā eius quod est ens absolutum & substantiā, nō potest vllo modo pertinere vel accidens vel respectus aliquis; quòd si physicus nō considerat tales quidditates, uix dici aut fingi potest, a quo alio cognosci aut declarari debeant. 10. Si subiectum physicæ est corpus mobile, ergo Astrologia & Medicina erunt partes Philosophiæ naturalis, quoniam tractant, illa quidem de cælo, hæc aūtem de humano corpore, quæ sunt species corporis mobilis. Verùm ad has obiectiones facilè responderi potest ad hunc modum.

Solutio dubitationū.

Ad 1. Respondemus, Quia omne corpus naturale est mobile, non tamē omne capax est quietis, vt in cęlo manifestum est, & quia motus est veluti habitus, quies aūt tanquā priuatio, priuatio aūt ex habitu cognoscitur, idcirco diximus corpus mobi-

mobile esse subiectum Physicæ, non addentes quiescibile. Huc accedit, quod A- A rist. in 8. Physi. tex. 28. ait motū esse quiddam magis Physicum, quàm quietem, his uerbis scribens, [Fere autem & omnia dicere moueri, falsum quidem est, minus autē hoc præter methodum, posita est. n. natura in naturalibus principium, sicuti motus & quietis, tamen physicum magis est motus. [Addunt præterea quidam, motum esse perfectiorem quiete; quod in corporibus quidem animatis verū est, non autem in simplicibus ut sunt elemēta, quorum perfectio non est motus, sed potius quies in suo loco naturali. Vnde B Auerr. 4. libro de Cælo ait definitiones corporum simplicium quæ assignantur per quietes, esse perfectiores, quoniā declarant naturalem statum, & dispositionem talium corporum; corpus. n. simplex ideo mouetur quia est extra suam naturalem dispositionem, & ideo mouetur, vt motu perueniat ad suum locū in quo quiescat, itaque quies est finis motus.] Ad 2. Res aliqua non dicitur aut est naturalis, quia mouet naturaliter, alioquin intelligentiæ essent res naturales & Physicæ, quippe quæ cælum moueant motu C physico, sed uocatur aliqua res naturalis, propterea q̄ naturaliter mouetur; etenim natura definitur esse causa vt id in quo inest, moueatur & quiescat: Vnde Arist. in 2. Physi. tex. 71. ait duplex esse se mouens Physicè, vnum quod etiam mouetur, alterum quod mouet & non mouetur, illud & physicum est & pertinet ad scientiam naturalem, hoc autem minimè. Ad 3. Licet quantitas & figura sint affectiones communes omnium rerū naturalium, tamen non sunt ita Physicæ vt motus, neq, ita declarant naturam cuiusD que rei naturalis. Quamobrem Aristot. ex varietate motuum naturalium solet indagare varios gradus & ordines rerum naturalium. Ad 4. Physicus agit de intelligentiis, non absolute, sed ut mouēt Physice orbes cælestes, formę autem substantiales & accidentales, & si non sunt corpora mobilia, tamen sunt principia uel affectiones eius: neque enim oportet quæcunque tractantur in scientia esse species subiecti, sed vel species, vel principia, vel passiones eius. Ad 5. Arist. non subiunxit illa verba (aut quædam) propter polos mundi, aut centrum, aut animam rationalem, aut formas substantiales, seu accidentales, in quibus non videtur inesse motus; quoniam prædictæ res non cōstāt natura, vt ipse ibi dicit, hoc enim proprium est corporū: neque illud dixit quasi dubitaret an esset aliquod corpus naturale quod non esset mobile, id. n. apud ipsum est impossibile. Sed Arist. pronuntiauit illa verba, quia licet omnia corpora naturalia sint mobilia, tamen hoc apertissimum est in quibusdam, ut in animalib. & cęlo, in alijs verò subobscurū est, vt in elemento terræ; satis autem erat Aristot. ad ostendendum non posse demonstrari motum esse, docere per se manifestum esse aliqua corpora naturalia moueri. Ad 6. Rerum corruptibilium vt sunt corruptibiles hoc est ut sunt singulares, nō est scientia, tamen in huiusmodi rebus, intellectus noster reperit prædicata quædam vniuersalia & necessaria, quæ colligit & reuocat ad rationem scientiæ; etenim licet homo sit corruptibilis, tamen hoc ipsum, nimirum hominem esse corruptibilem, est quidpiam incorruptibile; similiter, Petrum sedere, est contingens, tamen illud esse contingens, est necessariū, res item sublunares sunt mutabiles, sed ipsas esse mutabiles, est prorsus inmutabile; & quamuis res naturales non semper ac perpetuò contingant eodem planè modo, sed interdum a naturali statu & ordine suo deficiant, tamen hoc ipsum nō fugit, aut latet Physicum: etenim Physicus docet rerum caducarum atq; mortalium hoc esse ingenium vt licet fere ita eueniant, tamen aliquando a fine & scopo suo naturali aberrent; quod, quomodo, quando, cur, aut in quibus rebus contingat, idem Physicus uere ac diligenter explanat; ita fit, ut res naturales p̄ se quidem sint commutabiles, & non necessariæ, tamē quod de huiusmodi rebus physicus nos docet, est penitus necessarium atque immutabile. His consentanea sunt quæ ait D. Thom, 1. p. q. 86. ar. 3. scribens si considerentur rationes vniuersales rerum sensibilium, omnes sciētias esse de necessarijs, nedum Physicam. Ad 7. Physicus in docenda Philosophia naturali (id quod etiam in alijs disciplinis tradendis eodem

Quo sit scientia rerū corruptibilium.

eodem modo contingit) quædam tractat per se, hæc autem sunt vel principia, vel species, vel affectiones subiecti adæquati, alia tractat per accidens, demonstrans ea falsa esse, & redarguēs eos qui de talibus reb⁹ male sentiunt, cuius generis sūt quę disputantur ab Arist. de casu, & fortuna, uacuo, & infinito; nonnulla etiam sub aliena persona vel Metaphysici, vel Mathematici, a Physico pertractantur: disputatio enim de vno, & ente aduersus Parmenidem in 1. libro Physicorum, Metaphysica est: quæ autem de continuo Aristo. in lib. 6. disserit, non tam redolent doctrinam Physicam, quàm repræsentant abstractionem Mathematicam. Denique multa vel digrediendi, vel ornandi & amplificandi caussa intexuntur in tractandis disciplinis, quę videntur esse remota & aliena ꝑ prio ipsarum instituto. Ad 8. Doctrina rerum naturalium quam nobis scriptam reliquit Aristoteles, si quis velit bene sentire & propriè loqui, nō potest dici absolutè & in totum scientia. Primùm, quia æternitas materiæ, motus, mundi, intelligentiarum, necessitas Dei in agendo; finita virtus eius, & id genus alia, quę sunt præcipua fundamenta, atque firmamenta Philosophiæ Aristotelicæ, perspicuū est falsa esse. Ex quibus principijs falsis, cū ab eo texatur & nectatur magna quędā series aliarum rerum, necesse est magnā partem Physicæ Aristo. non esse scientia. Deinde, eas res quę uerę sunt, plerunq; leuiter ac molliter tractat, non eas confirmans firmis necessarijsq; rationibus, sed tantùm Dialecticis ac probabilibus, ut ipsemet Aristoteles confiteri videtur, libro 2. de Cęlo. textu 17. & 60. cum igitur pars Physicæ Aristotelis sit falsa, pars autem topicam tantùm & probabilem doctrinam continens, non potest Physica Aristotelis simpliciter, & absolute appellari scientia. Verùm, nę ingrati videamur in principem & parentem Philosophiæ, constanter affirmamus, eum pręter cęteros Philosophos, dignum esse laude & admiratione, eiusque disciplinam longè præferendam esse doctrinis aliorum Philosophorum. Primùm, quia vnus Arist. plura scripsit de rebus naturalibus, quàm oēs alij Philosophi simul, quorum extent opera. Deinde,

An Physicæ doctrina quā nobis reliquit Arist. possit appellari scientia.

quia vsus est meliori methodo; tum quoniā adhibuit genus orationis maximè accommodatum ad tractandas & docendas res philosophicas. Ad hæc, quoniā prim⁹ fere in declarandis rebus naturalibus omnia quatuor genera caussarum tam prima & remota, quàm proxima, patefecit, & vnamquamq; rem declarauit non ex 'cōibus & alienis principijs, sed ex proprijs atq; germanis caussis. Postremò, cum tam multa, & tam varia scripserit, minimè tamen omnium Philosophorum a ueritate aberrauit. Et qui sunt errores eius, hi nec multi sunt, nec ita ridiculi & absurdi, ut aliorum Philosophorum. Ad 9. dubitationem hoc modo respondendum est. Cùm ponitur subiectum Physicę corpus mobile, nōn sic intelligendum est, ut putemus Physicum non aliter considerare res naturales quàm prout habent respectum ad motum, sed quia omnium rerū naturalium quidditates sunt huiusmodi, vt ipsas necessariò ac per se consequatur motus: & quoniam Arist. per motum inuestigat essentiam rerum naturalium, & cùm non pręsto adsunt differentię essentiales, quæ profectò magna ex parte nos latent, earū loco adhibere consueuit proprios motus & operationes naturales, idcirco Philosophi statuerūt materiā Physicæ corpus mobile, significantes per mobile, non respectum ad motum, sed rationē & gradū essentialem corporis, ex quo per se oritur motus, & respectus ad motū, ita vt eas omnes res comprehendat subiectū Physicæ, quę per se sunt Physicè mobiles, atq; mutabiles. Non esse autē Metaphysici perscrutari quidditates rerum naturalium, ut quibusdam visum fuit, ex his quę mox dicam perspicuum erit. Primò Aristo. in 1. Metaphy. cap. 2. ait sapiētem omnia nosse, non singulariter, sed vniuersaliter: & in 11. lib. sum. 2. cap. 2. ita scribit. [Philosophia verò de particularibus quidem prout vnicuique horū aliquid accidit, nō cōsiderat, circa verò ens prout ens, vnumquodq; horum speculatur:] Deinde, falsum esset subiectū Metaphysicæ esse ens prout ens, quod tamē plusquam millies inculcat Arist. in libris Metaph. Etenim Metaphysicus si cognosceret quidditates rerū naturalium, consideraret hominem non solū, vt est ens,

An Metaphysicus cōsideret quidditates omnium rerū in particulari.

sed vt est homo, & leonem item, idemq; contingeret in alijs rebus. Præterea, rueret ea distinctio scientiarum speculatiuarum, quam Arist. in 6. Metaphysi. tradit & colligit ex diuersa definiendi ratione. Ad hęc, in libris Metaphysicis Arist. non explicatur scientia quiditatum naturalium, sed in 7. lib. Metaphy. vniuersè tantum agitur de quiditate, nusquam autē de quiditatibus Physicis, ergo hoc est indicio, eiusmodi quiditatum cognitionem non esse Metaphysicam. Amplius, reliquæ scientiæ superuacaneæ essent, nā perfectissima cognitio ea est, qua cognoscitur quiditas rei, vt est apud Aristot. in 3. Metaphysi. tex. 3. & 7. lib. tex. 4. hæc autem cognitio quiditatum omnium rerū, esset Metaphysicæ, ergo &c. Quod si quis dicat, reliquas scientias speculari passiones earum rerum, quarum Metaphysicus cōtemplatur quiditates atq; hac ratione locum aliquem relinqui cæteris scientiis, hic profecto vehemēter fallitur; eiusdem enim scientiæ est considerare causā & effectum, principium & conclusionem, medium & extrema demonstrationis, ut ex his quæ scribuntur ab Aristot. 1. Post. text. 20. & 23. conspicuum est, sed quod quid est, est causa passionū, est caput sciētiæ, est principium atque medium demōstrationis, ergo non potest cōsideratio definitionum vel quiditatum pertinere ad Metaphysicam, & cōsideratio passionum quæ fluunt ex illis quiditatibus, ad alias scientias. Et in 2. lib. Phy. tex. 17. ait Aris. [Inconueniens esse si Physicus scit quid sit sol & luna, nullum autem accidens eorum determinat.] significans his verbis, utrumq; declarandum esse ab eadem sciētia. Item, hoc pacto aliæ omnes scientię subalternarentur Metaphysicæ, quod supra explosum est: Nam principia demonstrationum, quæ sunt definitiones, supponerentur ex Metaphysica, sicut facit Perspectiua respectu Geometriæ. Dicitur autē Metaphysicus tractare ipsum quod quid est omnium rerum, non quidem speciatim, sed vniuersè, uel quia tractat ea quæ attingunt quiditates omnium rerum, vti sunt, ens, substantia, uel accidens, actus, & potentia; vel quia docet quale esse debeat ipsum quod quid est, ex quibus rebus constet, quo pacto differat quod quid est substantiæ, a quod quid est accidentis, (A) ut videre est apud Arist. in 7. lib Metaphysicæ, uel quia cùm ipsum quod quid est, sit principium cuiuslibet scientiæ particularis, supponitur in ea vel declaratur leuiter per inductionem, sicut ait Arist. in 6. Metaphy. text. 1. Si autem necesse sit contra sophistas tueri & confirmare ipsum quod quid est, & ostendere id bene constitutum esse, id profecto iam pertinet ad Metaphysicam. Sed dicet aliquis Aristo. 3. Metaphy. tex. 5. significare primi Philosophi esse speculari de omnibus rebus etiam in particulari; nam (B) subdit, illius esse considerare an Socrates, & Socrates sedens, sint idem an diuersa: Sed ad hoc dicitur, sententiam illorum verborum hanc esse, primum Philosophum considerare illa prædicata trāscendētia, idem & diuersum, ita vt an Socrates, & Socrates sedens sint idem an diuersa nō possit cognosci sine doctrina Metaphysicæ; hoc igitur quod de Socrate dicitur ab Aristotele, non simpliciter dicitur, sed tātum exempli causa, nulla enim scientia, nedum Metaphysica, considerat Socratem aut vllum aliud singulare.

Dubitatio.

(C) Ad decimam dubitationem licet respondere ad hunc modum. Et si de cęlo agit Physicus & Astrologus, tamen dissimilis est vtriusque tractatio: differentiam autem Physicæ, & Astrologiæ, pulchrè tradit Geminus, cuius longam hac de re orationem refert Simplicius in 2. Physicorum super tex. 17. multa item Auer, scribit, tum in 1. Metaphy. com. 19. tum in 2. de Cælo com. 57. Quorum verba supersedeo hic adscribere, ne lōgior sim in re minimè necessaria. Equidem reor inter Physicam & Astrologiam, sex differentias (D) constitui posse. 1. differentia est hæc: Physica considerat substantiam cęli & astrorum an sit ingenerabilis & incorruptibilis, an sit simplex vel composita, an sit elementaris an potius quinta quædam essentia; Astrologia autem hæc minimè considerat. 2. Physicus circa cælum perscrutatur omnia genera causarum, vt an cælum habeat causam efficientem necne, an habeat materiam, an intelligentia quæ mouet ipsū, sit anima & forma eius, quis sit finis cæli & operationū eius, quæ res non cadunt sub Astrologi cōtempla-

Sex differentiæ inter Physicam & Astrologiam.

tio-

tionem.3. Astrologus de accidentibus cæli maximè considerat magnitudinem, figuram, & motum, quatenus in his accidētibus reperiuntur rationes quædam Mathematicę, v. gra. ratio maioris, minoris, æqualis, distantis, propinqui, proportionis, seu proportionalitatis: Physicus autem peruestigans omnia cæli accidentia, etiam ea quæ tractantur ab Astronomo, longè diuersa ratione considerat, nimirum prout fluunt ex natura cæli, prout congruunt illius substantiæ, prout sunt necessaria illi ad operationes Physicas perficiendas, denique prout sunt coniuncta cum materia sensibili. 4. Astrologus B. non curat quærere & ponere veras causas & quæ consentiant cum natura rerū, sed tantùm eiusmodi per quas possit vniuersè, aptè & constanter rationem reddere eorum omnium quæ apparent in cælo; quo fit vt plærumque statuat ea principia, quę videntur pugnare cum natura & recta ratione, cuiusmodi putantur esse eccentrici, epicicli, motus inæqualitatis & trepidationis, & alia his similia. de quibus vide quid sētiat & scribat D. Tho. par. 1. quæst. 32. art. 1. in resp. ad fin.

5. Physicus tametsi tractat easdem C res atque Astrologus, tamen ille demonstrat eas a priori, hic autem sæpenumero a posteriori, v. g. Physicus dicet terram esse rotundam, quia cum omnes partes eius sint ęquè graues ac proindè appetāt æqualiter appropinquare centro, comprimunt & conglobant se in figuram rotundam; Astronomus autem dicet terram esse rotundam, quoniam ecclypsis Lunæ quæ fit ob interpositum terræ, rotūde & circulariter efficitur. 6. Si quando euenit vt ambo reddant causam eiusdem rei, tamen Physicus exponet proprias & D naturales causas, Astrologus autem communes & Mathematicas. vt si quæstio sit cur cælū sit rotundū, Physicus dicet, quia nec graue est neq; leue sed aptū moueri in orbem; Astrologus autem respōdebit, quoniam cęlum omni ex parte æqualiter distat a terra, quod est centrum eius.

A *De differentia inter Medicū & Physicum, & an Medicina subalternetur Physicę, & cuius sit ponere discrimen inter sciētias.*

CAP. IIII.

INter Medicinam autem & Physicam (nam hoc etiam in decima dubitatione tangebatur) hoc interest, quod Physicus agit de homine vt est spēs corporis naturalis, Medicus autem, vt potest curari arte Medicinę. Similiter Physicus tractat de morbo & sanitate, vt sunt affectiones naturales hominis, & ortum habent ex principiis causisq; naturalib⁹: Medicus autem, quatenus corpus humanum arte Medicinę iuuari potest ad depellendos morbos, & sanitatem recuperandam atq; conseruandam. Verùm, hoc loco dubitari posset, an Medicina verè subalternetur Physicę. Etenim multi putarunt Medicinam subalternari Philosophię naturali, tum quia Aristo. videtur id sentire in principio libri de Sensu & sensili, scribens Physicum prima cognoscere principia sanitatis & infirmitatis, & Physicum desinere in ea quæ sunt Medicinæ; Medicum autem incipere ab ijs quę sunt de natura: tum etiam, quoniam ea tria quæ in primo libro diximus requiri ad efficiendam veram propriāq; subalternationem scientiarum, perfectè conueniunt Medicinæ comparatione Philosophię naturalis; nam corpus humanum, quod ponitur subiectum Medicinæ, continetur a corpore naturali quod est subiectū Physicæ, & contrahitur per differentiam accidentalem quæ est esse sanabile per artē, & prima principia Medicinæ demonstrātur & tractantur in Physica, vt manifestum est ex uerbis Arist. proxime citatis. Hæc isti. Sed cur ego hanc opinionem non maximè probem, dicam breuissimè. Etenim duos habitus in perfecto medico esse oportet, unum, quo is cognoscit præcepta Medicinæ & res ei facultati

An medicina subalternetur Physicæ, subtilis & docta inquisitio.

Duos habitus esse oporret in perfecto Medico.

subiectas, alterũ, quo potest bene & promptè operari, seruatis circunstantijs singularibus, quæ ad bene medendum concurrunt. Hos duos habitus distinctos esse, perspicuum fit, eo quod unus potest esse sine altero; sunt enim non pauci: qui sciẽtiam Medicinæ in scholis didicerunt, sed vsum eius nullum habent: Sunt etiã ecõtrario multi, qui nullam quidem Medicinæ scientiã habent, vsu tamen & experiẽtia, vt bene medeantur, consequuti sunt. Interest verò inter prædictos habitus. Primò quidẽ, q prior ille speculando acquiritur, & sine vllo medendi vsu ab alijs percipi põt, posterior aũt experiendo tãtũ, & operando acquiritur. Tùm, ille versatur circa vniuersalia, hic autem totus occupatur in rebus singularibus. Deinde quãuis alter sine altero sit imperfectus, tamẽ ille sine hoc, propè nihil, hic ẽt sine illo, non parum, vterq; autẽ simul quàm plurimùm valent ad medendum. vide Arist. 1 lib. Metaphy. cap. 1. Porrò, prior ille habitus, qui nihil aliud est quàm ipsa scientia Medicinæ, in duas partes distribuitur, vnam quæ continet generalia præcepta & notitias a praxi remotas, vocant Medici speculatiuam; alteram, quæ iam attingit praxim & viam atq; rationem bene operandi tradit, practicam appellant.

Medicina non subalternatur Physicæ.

His positis facile erit nunc ostendere Medicinam non subalternari Philosophiæ naturali. Nam posterior ille habitus non subalternatur Physicæ, vtpote qui totus constet praxi, praxis autem non subalternatur speculationi, cùm sint res diuersi ordinis, & differant essentialiter, doctrina autem subalternata non differat essentialiter a subalternante. Prioris autem habitus pars ea quæ est practica, secũdum rationes & caussas eorũ quę tractat, pendet ex altera illa parte Medicinæ, quæ est speculatiua; hæc uerò non subalternatur Physicę, quia tota est prorsus Physica, & est pars ipsius Physiologiæ, non secus atque doctrina animaliũ & plantarum. Tria enim sunt quæ præcipuè tractat Medicina speculatiua, primò quidem corpus humanum cum omnibus eius partibus, temperamentis, facultatibus & operationibus, quas res nemo nescit esse physicas: Deinde sanitas & morbus considerantur in Medicina, quæ sunt affectiones physicę, prouenientes ex principijs physicis. Postremò, alimẽta & medicamenta, quorum facultates & actiones constat esse physicas; vires.n. herbarum, lapidum, omniumque medicamentorum, quibus Medici morbos pellunt & sanitatem fouent ac roborant, physicæ sunt, & ad physicam petinent, non secus ac proprietates & motus elementorum. Sed cur Medici hanc doctrinam sibi asciuerunt, & a physica separarunt? An quia si Medicina tantùm cõtineret habitum illum practicum, qui est eius proprius, nimis tenuis & ignobilis futura erat; adiunctione autem illius doctrinæ, quę alioquin magno vsui & ornamento est Medicis; facultas Medicinæ locupletior, ornatior & perfectior extitit? Medicinam verò speculatiuam esse physicam, illud est indicio, q qui inter Medicos illam norunt & tractant, eos vulgò appellant Physicos. itaque quidquid est in Medicina cognitionis scientificę, id totum est Physicum, executio autem illius cognitionis & applicatio ad opus ea demum est quæ constituit habitum quendam Medicinæ diuersum a Physica.

Quo, cuius sit, tradere discrimen inter scientias.

Sed quoniam de differentia, quæ est inter Physicum, Astrologum, & Medicum verba fecimus, volumus hic, quasi digredientes paululum ab instituto, breuiter explicare cuius nam sit tradere atque docere discrimen quod est inter scientias: Exempli causa, nos hoc loco declarauimus differentiã Physicæ, & Astrologiæ, quam etiã Aristoteles pertractauit in. 2. Phy. text. 18. põt igitur in dubiũ verti, an id fecerit Arist. tãquã Physicus; vel potius tanquam Metaphysicus, aut Logicus. Auerrois in. 2. Physi. com. 16. cum dixisset, propositũ Arist. ibi esse dare discrimẽ inter Physicam & Astrologiam, subiungit hæc verba, [Et ista perscrutatio licet pertineat ad Logicam, tamẽ mos est vt illud quod est cõe omnibus artibus, dicatur in Logica; & illud quod est proprium vnicuique arti, dicatur in illa arte. Quibus verbis significat hoc munus distinguendi scientias, vniuersè quidem pertinere ad Logicam, speciatim aũt ad vnãquãq; sciẽtiã particularẽ. Qđ, quia breuiter & subobscurè dictũ ẽ ab Auer. a nobis latius & enu-

enucleatiùs declarandum est. Primùm igitur affirmamus, tradere discrimen inter duas scientias, non pertinere ad aliquam scientiam particularem, vt. v. g. tradere discrimen inter Physicam & Mathematicã doctrinã; nec pertinet ad Physicã nec ad Mathem. doctrinã, cuius rei caussa hæc est, quĩ is qui ponit discrimen inter duo, debet vtrumque cognoscere. vt innuit Ari. 2. de Anima cap. de sensu communi, ergo qui ponit discrimen inter subiecta duarum sciẽtiarum, debet vtrumque cognoscere, nulla autem scientia particularis cognoscit subiectũ alterius sciẽ, sed tantum noscit & explicat suum proprium subiectum; Physicus enim non cognoscit nisi res physicas, nec potest sibi vsurpare cognitionem rerum mathematicarum, quia nulla scientia potest transire fines sui subiecti adęquati. Quocirca non potest Physicus cognoscere aut docere discrimen quod est inter res mathematicas & res Physicas; sed hoc pertinet ad facultatem communem & generalem omnibus scientijs. Hæc autem facultas, duplex est, vna Logica, altera Metaphysica, Logica enim tradit generalem modum sciẽdi omnes res; quo fit, vt Logicus doceat differentiam scientiarum. Nam cum duo sint modi sciẽdi, definitio & demonstratio, scientia quæ paratur definitione, diuersa erit ab ea quæ acquiritur demonstratione. Deinde, cum demonstratio sit multiplex, sciẽtiæ quoque erunt multiplices secundum varietatem demonstrationum. Præterea, cum scientia habeat principia, subiectum, passiones, & species, diuersæ scientiæ erunt quæ habebunt diuersa vel hæc omnia, vel solùm aliqua. Postremò, cum in omni subiecto scientiæ duo reperiantur, res quæ scitur & modus sciendi, diuersæ scientiæ erunt, vel quæ habent vtrumque diuersum, vel saltem quæ alterum; vt quamuis in eisdem rebus versentur, diuersa tamen ratione eas tractent. Atque hoc modo Logica tradit discrimen & distinctionem scientiarum; Metaphysica autem, quoniã agit de ente vt ens est, diuidit & declarat omnia genera entium, v. g. quòd aliæ res sint tantùm speculabiles, aliæ factibiles & alię agibiles; rursum aliæ sunt omnino immateriales, aliæ penitus materiales, aliæ vero mediæ, partim scilicet materiales, partem immateriales. Ex qua distinctione rerum, nascitur distinctio scientiarum, vt aliæ sint speculatiuæ, aliæ actiuæ; aliæ factiuæ: speculatiuarum autem, alia sit Metaphysica, alia Physica & alia Mathematica doctrina. Tradere igitur discrimen inter scientias, est Logici & Metaphysici; particularis autem artifex, cuiusmodi est Physicus vel Mathematicus, non potest id facere quà talis est, nisi forte suscipiat aut gerat personam vel Logici vel Metaphysici; quomodo Ari. in 2. li. Physicorum tradit discrimen inter Physicam & Mathematicas disciplinas. omnis igitur scientia particularis, quemadmodum supponit subiectum suum esse, ita quoque supponit distinctionem eius ab omnibus subiectis aliarum scientiarũ: Metaphysicus autẽ quamuis distinguat subiecta scientiarum particularium, non idcirco tamen perfectè cognoscit ipsa; alioquin reliquæ scientiæ superfluæ essent, sed tantùm cognoscit ipsa prout sunt gradus & genera entis diuersa inter se.

(Left margin, beside C: Distinctio sciẽtiarum pertinet ad Logicam & ad Metaphysicam.)

Memorantur caussæ & principia, affectiones item & species corporis naturalis.

CAP. V.

Quoniam constitutum est subiectũ Philosophię naturalis, doctrinæ nostræ ordo deposcit; vt caussas, affectiones, & species huius subiecti generatim exponamus; sic enim lector poterit formam totius operis quasi in tabella quadam adumbratã & ante oculos suos expositam, intueri. Caussæ rerum naturaliũ quatuor sunt, materia, ex qua fiunt; efficiẽs, a quo fiunt; finis, cuius gratia fiũt; forma, propter quam sunt id quod sunt. Materia duplex est, vna rerum sublunarium, altera corporũ cælestium, has enim materias inter se diuersas esse apertè docet Aristot. in 8. Metaph. tex. 12. & in 12. lib. text. 10. Materia rerum sublunarium, alia prima, quæ communis est earum omnium rerum quarum mutua est commutatio, alia secunda, quæ multiplex est; nã ele-

(Right margin: De varietate materię.)

elemēta sunt materia mixti, & partes simi lares partiū dissimilariū, & dissimilares, to A tūq; corpus organicum, est materia aīalis.

De uarietate formæ

Forma est duplex, vna substantialis quæ facit ens simpliciter, & hoc aliqd, & vbique definitur ab Arist. [Quod quid erat esse rei,] qm vel est tota quiditas rei, vel certè principalis pars qditatis: Quatuor autem gradus sunt formæ substantialis, vnus eius quæ dat tantùm esse rei, qualis est forma elementorū & mixtorū quæ ca rent aīa; Alter, qui præterea tribuit vitā, vt forma plantæ: Tertius, qui præter hæc, largitur vim sentiendi; Quartus, qui ad hæc oīa, impertitur vim rationis & intel- B ligētiæ; atq; hæc est propria forma hominis, obtinēs principē locum inter formas naturales; de qua Themistius in 2. lib. de Anima super tex.32. eleganter scribit his verbis, [Ab anima vegetali ad alias, ordi ne subeundū est, vsque dū ad postremā & nobilissimā ascendamus, ea est rationalis, quæ quamquam vltima ortu est, tā potestate & dignitate cognoscitur princeps; il luc progressa natura mortalis, receptui canit, nec procedit vltra.] Altera est forma accidentalis, cuius munus triplex est; primò, aptè præparare & instruere mate- C riam ad accipiendam formam substantialem; tum, eam conseruare & tueri ab his quæ vim habent vitiandi ipsam atque corrumpendi; Postremò, esse quasi instru mentum quoddā naturale per quod substantia operetur; non enim pōt substātia quidquā agere sine accidentibus, q aperte indicat Arist. in libro de Sensu, & sensili, vbi agit de sapore, scribens hoc modo, [Quā igitur ignis, vel quā terra, nihil natum est agere vel pati, quā autem inest contrarietas in eis, hæc omnia agunt & patiuntur.] Efficiens aliud vniuersale, D aliud verò particulare; illud rursus duplex, quoddam mouēs quidem Physice, sed non existens physicū, hoc est mouens, nō motum, veluti est intelligētia; quoddam autē, quod mouet physicè & est phy sicū, quia mouet & mouetur; tale aūt est cælum, quod s̄m Peripateticos agit in hæc inferiora per motum & lumen: Hoc autem quod est agēs particulare, triplex est, etenim vel semper est simile effectui; quod bifariam contingit, aut enim est eiusdem speciei cum effectu, vt homo sem

De uarietate efficientis.

per gignitur ab homine; vel eiusdem generis, vt mulus procreatur ab equo vel semper esse dissimile suo effectui, huius generis sunt omnes animantes quæ solùm ex materia putrescente gignuntur; vel partim est simile, partim dissimile sui effectus, quod perspicuè cernitur tum in alijs tum in generatione ignis, quem vidlemus interdum effici ab igne, aliquando verò etiam ab alijs causis, hoc est vel a lumine vel a motu. Solent autē Latini Philosophi & Theologi caussas efficientes in æquiuocas & vniuocas diuidere, qđ tamē in idē recidit. Finis duplex est, vnus generationis alter rei genitæ; quæ distinctio peruulgata est apud Philosophos, & traditur ab Auer. 4. de Cælo com. 22. Ille est forma quæ per generationem acquiritur. Vnde Arist. in 1. de Gener. text. 55. sic ait, [Habitibus præsentibus, non amplius generatur, sed est iā; formæ autem & fines, habitus quidam sunt.] Et in 2. Phy. tex. 70. inquit formam & finem esse idem numero. Hic autem finis rei genitæ est perfecta operatio eius, de quo fine Aristoteles loquitur in 2. de Cælo text. 17. scribens, eorum, quorū est aliquod opus, vnumquodque esse gratia operis: & in 1. libro Ethicorum, vltimum finem hominis collocat in perfecta operatione virtutis. Rursus, finis alius est cuius gratia alius cui, vt finis qui intenditur a Medico est sanitas, cui autem talis finis procuratur, est ægrotus: hanc distinctionem finis, innuit Arist. 2. Phy. tex. 24. & 2. de Anima tex. 37. Preterea, alius finis acquiritur per motū qui est physicus, & est finis rerū naturalium, hic autem in 2. Phy. text. 23. ab Arist. describitur his verbis; [Quorū enim continuo motu existēte, est aliquis finis ipsius motus, hic vltimū est, & id cuius caussa. Alius finis est propter quem res agunt, non vt ipsum producant, sed vt assimilentur ei, quomodo Deus est finis omnium rerum; priorem finem Arist. in 3. Metaphy. text. 3. negat esse in rebus im mobilibus, vti sunt intelligentiæ vel res Mathematicæ; posteriorem autem finem in 12. Metaph. 37. affirmat reperiri etiam in rebus immobilibus velut in ipsis intelligentijs. Porrò, quæ agunt propter finē, quædam extrinsecus & ab alio mouentur ad ipsum, quemadmodum corpora sim-

Refutatur 4. opinio.

simplicia dicuntur ab Aristot. tum in 8. Physic.text.32.tum in 4.lib.de Cælo 25. vel a generante vel a remouente prohibens, moueri ad suum locum naturalem, qui est finis huiusmodi corporum: Alia mouent se ad finem suum, sed nullo modo cognoscunt enm; eius generis sunt viuentia, quorum finis est generare sibi simile, vt Aristot. indicat in 2. libro de Anima text. 34. ad quem finem ipsamet sua vi & potestate naturali se prouehunt atque perducunt, veluti cernere licet in plantis. Alia mouent se ad finem & cognoscunt tam finem, quàm media, quę conducunt ad finem, sed non cognoscunt hæc (vt loquar more nostrorum Philosophorum) formaliter, verùm tantùm materialiter, hoc est cognoscunt rem quæ est finis & cognoscunt media, sed non prout est finis, aut medium: hoc genere continentur omnia bruta, quæ videntur impulsu quodam naturali trahi ad expetendum finem suum, & quærenda media necessaria ad assequendum illum: Alia denique cognoscunt perfectè finem suum, & media quæ ducunt ad ipsum, & liberè agunt ita vt in ipsis positum sit agere & non agere. Hunc supremum gradum agentium, vnus omnium animantium tenet homo; qua etiam de caussa dicitur esse dominus suarum actionum. Sed de caussis rerum naturalium satis.

Quę sint in Physica principia cognoscendi & pręcipua quædam pronūciata.

Sunt in Physica quædam alia principia quæ in scholis Philosophorum, vocari solent principia complexa, vel principia cognoscendi, quæ nihil aliud sunt, quàm sententiæ quædam generales notissimæ ac tritissimæ, quæ crebrò vsurpantur ab Aristotele, & ad res physicas explicandas probandasque sępenumero adhibentur: Huius generis sunt hæc. 1. Motum esse. 2. Esse multitudinem & diuersitatem in rebus naturalibus. 3. Tria esse principia generationis rerum naturalium, materiam, formam & priuationem. 4. Quatuor esse genera caussarum materiam, formam, efficiens & finem. 5. Ex nihilo nihil fieri, sed in omni productione physica, opus esse subiecto aliquo & materia. 6. Per se non generari materiam aut formam, sed totum compositum 7. Naturam esse principium motus in eo in quo est. 8. Naturam operari alicuius gratia. 9. Naturam nihil frustra facere. 10. Naturam semper, cum possibile est, facere quod est melius. 11. Quæ natura fiunt; aut semper aut vt plurimum ita fieri, quæ autem præter hæc accidunt, non fieri secundum naturam. 12. Naturam fugere infinitum & inordinatum, semper enim natura quærit finem, & est omnibus caussa ordinis. 13. Motum esse actum entis in potentia prout in potentia. 14. Quatuor esse species motus, generationem & corruptionem; augumentationem & decretionem; alterationem; & motum localem. 15. Omne quod mouetur, ab alio moueri. 16. Moueri à se, proprium esse animatorum, 17. Esse formam substantialem. 18. Formam substantialé, esse præstantiorem materia; & mouens mobili & agens patienti. 19. Natura eligit potius vnum quàm multa & pauciora quàm plura, nisi quid obstet. 20. Continuum esse diuisibile in infinitum. 21. Contrariorum esse contrarias caussas, effectus atque proprietates. 22. Omnium natura constantium, esse certum magnitudinis & paruitatis terminū. 23. Remissionem & debilitationem vnius contrarij, fieri propter admixtionem alterius contrarij. 24. Idem vt idem, semper aptū esse facere idem. 25. Omni actui, propriā & determinatam potentiam, & omni formæ, propriam, & determinatam materiā, respondere. 26. Nihil pręter naturam existens, aut violentum, esse perpetuum. 27. Actus actiuorum, in patiente & disposito recipiuntur. Ex quo natum est illud multorum sermone tritum pronuntiatum, Quicquid recipitur, per modū recipientis recipitur. 28. Quod est in rebus naturalibus euidens secundum sensus, id non esse in quæstionem vocandum, nec rationibus probandum. Hæc atque horum similia, quæ sparsa in scriptis Aristotelis reperiuntur, sunt quasi fundamenta & firmamenta quædam, quibus eius tota prope Philosophia naturalis, nititur atque fulcitur, eaque passim occurrunt, vtpote quæ in plærisque demonstrationibus & probationibus physicis inseruntur. Sed veniamus ad affectiones & species corporis naturalis.

Affectiones communes omnium terū natu-

naturalium, præsertim corruptibilium, quatuor sunt, Quãtitas, Locus, Tempus, & Motus. Quantitas est duplex, vna magnitudo, altera numerus, etenim corpus naturale quà est mobile, debet esse prædictũ magnitudine, quà verò est specie multiplex, necesse est ipsum diuidi in multas & varias species rerum. Magnitudini autem est adiuncta figura; nam cùm omnis magnitudo naturalis sit corpus finitum; terminus autem corporis est figura, necesse est omne corpus naturale affectum esse aliqua figura; locus absolutè quidem debetur corpori naturali, quia est corpus longum, latum, & crassum; hic autem vel ille locus, hoc est vel superior, vel inferior debetur ei quatenus habet grauitatẽ vel leuitatem. Loco autem cognatus est situs vel positura, quę ex circumscriptione loci, & locati corporis existit; cuius differentiæ sunt, supra, infra, ante, retro, dextrum, sinistrum. Motus est præcipua affectionum naturalium, & quæ maiori studio, cura & diligentia tractatur à Physico quàm aliæ; cuius quatuor sunt species, generatio & corruptio, accretio & decretio, alteratio, & motus localis. Tempus non modò est mensura omnium motuum naturalium, sed etiam metitur durationem rerum corruptibilium. Species verò corporis naturalis, septem sunt, cælum, elementa, mixta imperfecta, vt nix & grando, mixta perfecta quæ carent anima, vt metalla, plantæ, bruta, homo; quanquam mixta imperfecta (quoniam non habent formam substantialem diuersam ab elementis ex quibus constant, sed sunt accidẽtaria quædam eorũ complexio & coagmentatio) non debẽt tanquã species quædã corporis naturalis diuersa ab elementis recenseri. Harum autem specierum quæ sit præstantissima paucis explicandum est.

Inter species corporis naturalis, quę sit omnium præstantissima.

C A P. V I.

ARistoteles multis in locis haud obscurè docet, cælum dignitate anteire reliquis corporibus naturalibus. A Nam in lib. 6. Ethicorum, vbi loquitur de sapientia, ita scribit, [Neque verò quidquàm ad rem attinet, quod homo reliquorũ animalium quiddam sit quàm optimum: sunt enim & alia homine multo diuiniora, vt ea quæ omnibus maximè sunt in conspectu, ex quibus hic mũdus coagmẽtatus est.] Deinde in 2. Phy. text. 45. & 1. de partibus animalium. cap. 1. reprehẽdit eos Philosophos, qui aiebant plantas & animalia effici a suis quæque caussis, cælum autem & sydera, casu & fortuito extitisse, [absurdum, inquit, est cælum, B & diuinissima sensibilium, subijcere temeritati fortunæ,] Tum, in 1. de Cælo tex. 13. inquit, [Manifestum est, esse aliã substantiam præter eas quæ hic sunt, priorem, ac diuiniorem his omnibus.] loquitur autem de cælo. Præterea. 1. lib. de Cælo tex. 100. ait cælum esse corpus immortale & diuinum, ex quo & alijs corporibus pendet esse & viuere, his quidem exactius, his autem obscurius. Amplius, in 1. de Cælo tex. 16. sic ait. [Quapropter ex omnibus his, aliquis ratiocinando crediderit, quòd est aliquod, præter corpora C quæ hic & circa nos sunt, alterum separatum, tanto nobiliorem habens naturã, quanto plus distat ab his, quæ hic sunt.] Ad hæc, in. 1. de Partibus Animalium c. 5. ait, res naturales æternas, vt sunt cæli, tantùm præstare alijs rebus naturalibus, vt cognitio illarum vel minima & tenuissima multis partibus præstabilior sit, quàm harum rerum amplissima & accuratissima scientia. Postea, in. 1. lib. Meteorologico, inquit hunc mundum inferiorem, cõtinentem atque coniunctum esse cœlo, vt omnis virtus eius per motus cælestes D conseruetur & gubernetur. Hoc etiam est valde consentaneum rationi, etenim substantia cæli est simplex, ingenerabilis & incorruptibilis; forma à qua mouetur, & quæ est finis ipsius, est intelligẽtia; motus eius est circularis, qui est primus & nobilissimus omnium motuum naturalium; figura est rotunda, quæ antecellit cæteras species figuræ; virtus eius & efficientia, est maximè generalis, vtpote per quam omnia quæ sunt infra lunam, procreantur, reguntur, conseruantur, & quodam modo perpetuantur. videtur igitur esse

eſſe cęlum omni alio corpore naturali pręſtantius. A

Tres Dubitationes.

Sed hoc non videtur carere difficultate:quoniam Ariſt. in procemio librorum de Anima,ſignificat ſcientiam animę, dignitate antecellere reliquis diſciplinis,ergo anima vel animal, erit nobilius cælo. Deinde,videtur homo eſſe nobilior cęlo quippe cum habeat animum participem rationis immortalem & diuinum, ſimilē Dei, & parem propemodum intelligentijs,quin etiam Ariſt.in 2.Phy.tex,24.inquit hominem eſſe finem omnium rerũ, hoc modo ſcribens,[Et vtimur tanquam propter nos,omnibus quæ ſunt,ſumus.n. B quodam modo & nos finis.] Præterea, animatum eſt nobilius inanimato,ſed formica v.g. eſt animata, cęlum autem non, ergo formica eſt nobilior cælo, Verùm paruo negocio occurrere poſſumus his obiectionibus. Ad primam dubitationē reſpondemus.Cum Ariſ.ibi commendat ſcientiam animæ, tum ob certitudinem, tum ob excellētiam rerum quas tractat, non affirmat eam primam eſſe omnium diſciplinarum,ſed eſſe ponendam in primis, hoc eſt numerandam eſſe inter primas & clariſſimas ſcientias; quod profecto verum eſt, nam poſt doctrinam intelligentiarum,& ſcientiam cæli,primum ac ſummum locum ſibi ſuo iure vendicat ſcientia animæ. Ad 2.obiectionem reſpōderet Ariſt.cęlum poſſe conſiderari duobus modis,vel vnà cum intelligentia,hoc eſt pro toto quodam; quod exiſtit ex orbe & intelligentia, cuius motu, ac efficientia continentur omnes res ſublunares, vel præciſè & citra intelligentiam, prout eſt corpus quoddam ſimplex & naturale,& quod perpetuo mouetur in orbem; Similiter diceret Ariſt. hominem D bifariam accipi poſſe, vel vt eſt corpus quoddam naturale, habens eſſe phyſicũ, & operationes phyſicas, vel ex ea parte quæ eſt immortalis intelligens, & particeps diuinitatis,His poſitis, facillime diſſolueret dubitationem propopoſitam ad hũc modũ; Cęlum ſumptũ priori modo, proculdubio nobilius eſt homine, poſteriori autem modo vincit quidem dignitate hominem priori modo acceptum, vincitur tamen ab eo ſi homo poſteriori modo conſideretur:Vel aliter, anima rationalis pendet a cælo ratione corporis quod informat, & vnionis cum eo ex qua exiſtit homo,& ratione operationis,quatenus ea pendet a phantaſmate, & vſus eius poteſt impediri ob deprauationem inſtrumenti ſenſitiui, per ſe autem & ſimpliciter, ea ratione vt animus noſter eſt immaterialis,omnia intelligens,& liberũ habens arbitriũ,nō pendet a cęlo. Sicut igitur homo quodā modo eſt dependens a cęlo,quodam modo non; ita quodā modo eſt eo nobilior, quodam modo verò non:quamuis propter nobilitatem hominis (quam poſt reſurrectionem animo & corpore adepturus eſt,& quia eius gratia cælos creatos eſſe in ſacra ſcriptura legimus, tum alibi, tum Deuteronomij. 4.) idcirco veriùs dici poteſt, hominem eſſe ſimpliciter præſtantiorem cęlo. Ad eum autē locum qui ex 2. Phy. adductus eſt, duobus modis reſpondere poſſumus, vno modo,ſi dicamus Ariſ. ibi facere hominē finem omnium rerum, non naturalium, ſed artificialium. nam de huiuſmodi rebus ibi loquitur Ariſt. omnes enim artes comparatæ ſunt ad vſus & cōmoditates hominis pręſertim, vt inquit Albertus, hominis ciuilis,nā homo ſoliuagus agens vitam ſolitariam, non eget tam multis artibus, atque hoc modo prædictum locum Ariſt. interpretantur Simplicius, Auerr. & B. Thom. eſt igitur homo finis omnium rerum artificialium quin etiam hominem finem eſſe omnium rerum naturalium quæ ſunt infra lunam, Ariſtot. docet. 1. Polit. cap. 5. Altero modo, poſſumus etiam dicere hominem dici finem omnium rerum non abſolute, ſed quodammodo, quam particulam ponit ibi Ariſtot.cęlum enim primaria intentione eſt propter Deum & intelligētiam, quodammodo autē,hoc eſt,ſecundaria intentione,eſt p p generationem & conſeruationem harum rerum inferiorum, maximè autem hominis. Sed dicet aliquis. Ariſtotelem in. 9. lib. de Hiſt. Animal. cap. 1. ita ſcribere de homine, [Quorum veſtigia morum,cum in omnibus fere inſunt,tum vel maximè in perfectioribus; & maximè in homine, hic enim natura perfectiſſima eſt, & ob eam rem habitus iſti conſpectiores in ipſo continentur.] Et in 2.lib.de Partib animaliũ c.10.[Habent

Quomodo cælum parti ſit nobilius homine partim uero non.

An homo ſit finis omnium rerũ naturalium.

Obiectio

bent,] inquit, [quædam animalia etiam, bene uiuendi rationem, quale hominum A genus est, quippe quod aut vnum ex nobis cognitis diuinitatis particeps sit, aut omnium maximè.] quibus verbis significat hominem dignitate excellere omnes res naturales. Verùm, hoc facile soluitur, nam Arist. non loquitur de homine absolutè, sed facta comparatione cū alijs animantibus mortalibus; id quod ex eius verbis liquidò cognoscitur. Ad. 3. dubitationem dici potest, comparationem fieri debere in his, quæ sunt eiusdem generis vel ordinis. Quocirca in mortalibus, animatum nobilius est inanimato, B sed animatum mortale, non est nobilius inanimato incorruptibili, quale est cælū; quod (tum quia est incorruptibile, tum quia est caussa vniuersalis omnium corruptibilium, in fieri, in esse, & in operari) censeri debet nobilius cunctis rebus corruptibilibus Quamquam, D. Thom. videtur paulo aliter sentire in. 1. par. quæst. 70. art. 3. in resp ad. 2. scribens animal simpliciter esse nobilius cælo, propter animam: cælum autem secundum quid esse nobilius animali, tum quia forma eius in totum perficit materiam, ita vt non sit C amplius in potentia ad aliam formam; quod non facit anima in animali, tum etiam propter motum cęlestem, qui fit a nobiliori motore.

Solutio.

Non sēper animatum est nobilius inanimato.

Enumeratio partium Philosophiæ naturalis.

CAP. VII.

QVod sit subiectum Philosophiæ naturalis, & quæ huius subiecti D principia, affectiones, & species, ostensum est; sequitur, vt principes Physicæ partes, earumque partium inter se ordinem, indicemus. Aristot. in 3. lib. de Anima text 38. auctor est scientiam ita secari & diuidi vt res diuiduntur in quibus scientia versatur, ex quo fit, vt quoniam supra indicauimus varietatem rerum naturalium quę subijciuntur Physicæ, nunc facillimum nobis futurum sit colligere ac explicare omnes partes Philosophiæ naturalis. In principio operis Meteorologici Aristot. partim repetens quæ ante docuerat, partim ea proponēs, quæ deinceps tractaturus erat, pulchrè ante oculos ponit omnes partes Philosophiæ naturalis, earumque dispositionem & ordinem. Commemorat autem ibi sex partes Physicæ; Vnam de primis caussis naturæ & de omni motu naturali, quæ cōtinetur octo primis libris Physicis; Alteram, de cęlo, quam complectūtur quatuor libri de Cælo & Mundo; Tertiam de mutua trāsmutatione elemētorum, & vniuersè de generatione & corruptione, quę docetur in lib. de Generatione & corruptione: Quartam, de rebus meteorologicis, quam Aristoteles exposuit tribus, vel vt alijs placet quatuor libris Quintam, de animalibus, qua comprehendit Aristot. omnia quæ pertinent ad doctrinam animalium, hoc est libros de Historia animalium, de Partibus animalium de Anima, de Generatione animalium, & quæ vulgò nominantur Parua naturalia: Sextam, de plantis, de quibus pollicetur Aristot. se velle conscribere aliquod opus; tum hic (tum in lib. de Sensu & sensili, vbi agit de saporibus), & in fine libelli de Longitudine & breuitate vitæ; sed neque nunc extat aliquod opus eius de plantis, neque extabat tempore Alexandri, vt ipse scribit in suis Commentarijs in lib. de Sensu & sensili, loco supradicto; duos autem libros de Plantis, qui nunc circumferuntur nomine Aristot viri doctrinæ Aristotelicæ periti, existimant falsò adscribi Atistot. cui rei fidem faciunt, inuentio; dispositio, & elocutio rerum quæ tractantur in illis libris, quippe cum nihil planè oleant lucernam Aristot. His sex partibus Physicæ, adiungēda est septima de mixtis perfectis & inanimis, vti sunt metalla, quam prætermisit quidem Aristot. in hac enumeratione, sed in fine tertij Meteorologici expressit, nam cum de metallis generatim quædam attigisset, ampliorem & diligentiorem explicationem pollicetur his verbis, [Communiter igitur dictum est de omnibus his, sigillatim autem cōsiderandum est intendentibus circa vnūquodque genus.] Hæc igitur est diuisio vniuersæ Philosophię naturalis, a Peripateticis memoriæ prodita.

Septem par Physicę

Cæ-

Antonius Mirandulanus in lib. 15. de Euersione singularis certaminis.

Cæterùm, quoniam nonnulli ætatis nostræ Philosophi, præstantes ingenio & A scientia Philosophiæ Aristotelicæ, pugnacissimè contendunt octo libros Physices (in quibus agitur de principijs & affectionibus rerum naturalium) omnino remouendos esse a partibus Physicæ, & referendos esse ad Metaphysicam, initium autem Philosophiæ naturalis sumendum esse ex libris de Cælo; age hàc etiam opinionem obiter refellamus. Multa sunt quæ huic opinioni maximè aduersantur. Primò, titulus horum librorum, qui est de Physico auditu. Tum, quoniam Aristot. citans alibi hos libros, B appellat eos Physicos; veluti in 8. Phys. text. 4. Postea, quia omnes interpretes Aristotel. concordissimè agnoscunt hos libros Physicos, & primam partem Philosophiæ naturalis, Deinde, quòd duo primi libri sint Physici, ostendit, Aristot. in procemio, dicens enitendum esse Physico, primùm omnium docere caussas & principia rerum naturalium. Quòd autem reliqui sex libri sint etiam Physici, apertè indicat Aristot. in principio tertij libri, scribens, [Quoniam Physica tractat de natura, quæ est principium C motus, motus autem est continuus; ac proinde potest infinitè diuidi, & sine loco ac tempore esse nequit; ob id Physico differendum esse de motu, infinito, loco, & tempore.] Ad hæc, Aristotel. in 1. de Partibus animal. præcipit in omnibus disciplinis exponendis atque tractandis, primùm docenda esse quæ sunt maximè communia, sed quę declarantur in octo libris Physicis, sunt maximè coia omniũ penè rerum naturalium; ergo &c. His accedit, quòd omnis scientia vt est in 1. Post. tria specula. ur circa subiectum D suum, principia, species, & affectiones eius; quare Physica speculari debet principia & affectiones sui subiecti, quod est corpus naturale; huius autem corporis principia & affectiones traduntur in octo libris Physicis, ergo tales libri non possunt a Physica remoueri. Postremò, vnius scientiæ est; vt scribitur in 1. Post. 43. docere subiecti sui principia, species, & affectiones, si Metaphysica igitur considerat principia & affectiones corporis naturalis de quibus agitur in octo libris Physicis, eadem profectò cõsiderabit species corporis naturalis; ex quo necessariò efficitur, vel nullam esse Physicam, vel si qua est, certè superuacaneam esse: cum quidquid attinet ad perfectam cognitionem rerum naturalium, id totum sibi sumat & arroget Metaphysica, quare absurdum est octo libros de Physico auditu, remouere à doctrina Physicæ. ommissa igitur hac opinione, pergamus ad alia, & de supradictarum partium Physicæ ordine differamus.

De ordine quorundam partium Physicæ conuenit inter omnes; etenim certũ est octo libros Physicorum, primum tenere locũ, quippe cum principia & quasi fundamenta totius Philosophiæ naturalis, rerumque maximè communium doctrinam contineant. Vnde Auerr. in suo prologo Physico, loquens de his libris sic ait, [Proportio istius libri ad scientiã naturalem, est sicut proportio elementorum rei ad rem, quia iste liber comprehendit res, quæ sunt principia & radices vniuersales illorum, de quibus vult loqui Naturalis.] Hos libros proximè sequũtur duo libri de Cęlo; cęlum enim, quoniam est maximè simplex, perfectum, immortale, & caussa efficiens, regens atque conseruans omniũ rerum sublunarium, optimo iure sibi vendicat primum locum inter species corporis naturalis. Tertius locus tribuendus est elemẽtis, quippe cum sint corpora simplicia & principia omniũ rerum mixtarum. Doctrinam autem elementorum. Aristo. quidem inchoauit in extremis duobus libris de Cælo; in libris verò de Generatione, penitus absoluit, vt inquit Alexander in principio operis Meteorologici, & Philoponus in proœmio lib. de Generatione. Porrò quæcunque scribuntur in libris de Generatione pertinere ad scientiam elementorum, eoque referri ab Arist. ex his quæ subijciam, manifestum erit. Totũ opus quod inscribitur de Generatione & corruptione, diuisum est in tres partes: in prima agitur præcipue de generatione & corruptione; in secunda quæ incipit a tex. 43. primi libri de Tactu, Actione, & Mixtione; in tertia quæ continet secundum librum, agitur de elementis, Ad has tres partes distinguendas, Arist. vsus est tribus proœ-

Principalis materia, quæ tractatur in libris de generatione & corruptione, sunt elementa

procemijs, vt cuiuis licet videre in principio cuiusq; partis. His igitur partes affirmamus Arist. instituisse atque petractasse A elementorum caussa; ac de vltima quidé, hoc est de secundo lib. nemini dubium est. nam & Arist, initio eius libri proponit se velle agere de elementis, & principalé partem libri consumit in explicatione illorum: & alibi citans hunc librum, appellat eum de elementis, vt in 2. de Anima text. 117. & in libello de Sensu & sensili, vbi differit de saporibus. Secundam auté partem operis, etiam referri ad doctrinã elementorũ, planum facit Arist. in procemio eius, scribés ibi textu 43. quia de elementis sermonem instituit, necessariò ité B agendum esse de tactu, actione & mixtione. De prima verò parte, quæ est de generatione & corruptione, licet id maximè obscurum esse videatur (propterea quòd Aristo. significat in procemio eius, se agere velle non tantum de generatione & corruptione elementorum, sed vniuersè ac simpliciter de generatione omniũ quę natura constant) idem tamen sentiendũ est. Etenim Arist. tum in procemio 2. lib. de Generatione, tum apertissimè in 3. li. de Cælo tex. 1. indicat se aggredi ad tra- C ctandum de generatione & corruptione, elementorum caussa; sic enim scribit in 3. de Cælo, [De primo igitur elementorum dictum est, & quale id est secundum naturam, & quòd incorruptibile, atque ingenerabile. Reliquum est auté de duobus dicere, simul autem accidet de his dicentibus, & de generatione & corruptione cõsiderare; generatio enim aut omnino non est, aut solum in his est elementis, aut in ijs quæ ex his sunt.] Ex quo intelligitur vltimos duos libros de Cælo, & ité duos de Generatione facere vnum opus, D quo perfecta elementorum doctrina cõtinetur. De ordine igitur harum partium Physicæ quas memorauimus, omnes cõsentiunt: At de quarto lib. Meteorologico, de libris de Anima, ac de Plantis, quo loco censeri & numerari debeant, magna controuersia & dissensio est inter expositores Arist. de qua re quod nobis videtur maximè probabile, in præsentia breuiter explicabimus.

De Quarto libro Meteorologico.

CAP. VIII.

Ego sic existimo, eum librum qui vulgo inscribitur quartus Meteorologicus, nihil attinere ad doctrinã Meteorologicam, nec cum alijs tribus prioribus libris cohærere, sed potius libris de Generatione & corruptione subiungendum esse; in quam opinionem adducor his rationibus. Primò, quia nec inscriptio operis Meteorologici, conuenit in hunc librum, nec materia rerum meteorologicarum, quæ est duplex halitus, vnus calidus & humidus, alter calidus & siccus, vt est apud Arist. in principio primi, & fine tertij libri Meteorologici. Etenim quæ continentur hoc libro (siue is sit separatus ab alijs & per se cohærens, vt quibusdam visum est; siue sit pars seu additamentum eius operis quod est de elementis) neque gignuntur in sublimi, nec duplici ex halitu efficiuntur. Deinde, Aristot. in procemio Meteor. exponens vniuersam materiam pertractandam in libris Meteorologicis, solùm enarrat ea quæ docentur in tribus libris. de quarto autem nullum verbum facit; mox subdit, [Cum autem,] inquit, [pertransiuerimus de his, speculabimur de animalibus, & plantis,] ex quo perspicitur, inter tres libros Meteorologicos, ac eos qui sunt de Animalibus, non esse interponendum hunc librũ. Præterea, inter libros tres Meteorologicos apparet magna euidensque connexio, quam Arist. apertissimis verbis facit & declarat primis extremisque verbis cuiusque libri; at inter hunc librum, & priores tres Meteorologicos, nec est nec fit ab Arist. vlla connexio, nam in fine tertij libri proponit agendum esse de metallis, in principio autem huius libri reuocat in memoriam quę tractata fuerunt in 2. lib. de Generatione, de primis qualitatibus elementorũ, & proponit se velle docere nõnullas affectiones, quæ ex actione perpessioneq; harũ qualitatũ existunt, vt vel ex hoc vno loco, clarissimũ fit, hũc librum connexum esse non cum Meteorologicis sed cum his qui sunt de Generatione.

Liber, qui dicitur quartus Meteororum, nõ pertinet ad doctrinã Meteorologicam, nec post tres li. Meteororũ locari debet, sed post libros de Generatione & corruptione.

Ad

Ad hæc, caussa quæ mouet alios, vt hunc librum proximè subiungant alijs Meteorologicis, futilis est; siquidem aiũt in alijs tribus libris dictum esse de mixtis imperfectis, in hoc autem agi vniuersè de mixtis perfectis, quod profectò falsum est; nam neque hic declarantur principia mixtorum, quæ sunt quatuor elementa, nec eorum species, quæ sunt metalla & lapides, nec affectiones, quæ sunt tum aliæ, tum in primis qualitates sensibiles; sed in hoc libro scopus Aristotelis est (cùm in 2. libro de Generatione docuisset esse quatuor primas qualitates, earumq; duas esse actiuas, alteras verò duas passiuas) declarare ea quæ tam ex actione quàm passione talium qualitatum accidunt mixtis; ex actione enim caloris & frigoris, prouenit generatio, putrefactio, cõcoctio, & inconcoctio, earumq; species, vti sunt maturatio, cruditas, elixatio, inquinatio, assatio, & tostio: Ex perpessione verò humoris & siccitatis, proficiscuntur mollities, durities, concretio, liquefactio incrassatio; tum præter hæc, flexibile, friabile, frangibile, & alia horum similia; vt nemo sit, licet parum acutè videat, qui cernens animo principium, finem, totumque contextum huius libri, non animaduertat esse dissentaneum esse libris Meteorologicis; his autem qui sunt de elementis seu de Generatione, planè consequentem. His denique accedit locuplentissimum testimonium Alexandri, quem nos huius sententiæ ducem & auctorem libenter sequimur: is enim in præfatione sua super hunc librum sic ait, [Liber hic qui quartus inscribitur Meteorologicorum, Aris. quidem est, verùm ad Meteorologicum negotium non attinet, nam quæ in ipso pertractantur, huiusce theoriæ propria non videntur, sed magis quantum ex his quæ in ipso dicuntur, ratiocinari possumus, consequi habet ad lib. de Generatione & corruptione: cũ.n. in ipsis pertractauerit de quatuor virtutibus tangibilibus, caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, ostendẽs ex combinatione harũ virtutum elementa fieri, quin etiam aliquas ipsarum actiuas esse, aliquas verò passiuas, in præsenti modò libro, quæ nã sint ea declarat, quæ, vnaquæque dictarum virtutum facit aut patitur, & quæ ab ipsis geruntur ac fiunt.] Hæc Alexander.

Sed dicet aliquis, Hic liber inscriptus & habitus est Meteorologicus, etiam ante tempora Alexandri. Esto: sed Alexander improbat talem inscriptionem, nec est inusitatum vel adornare libros falsis inscriptionibus, vel eos adscribere alienis auctoribus. Sed cur, inquies, Arist. nõ meminit huius libri in enumeratione quam fecit in proœmio operis Meteorologici? An quia eum comprehendit sub opere de elementis & de Generatione? An potius quoniam cum instituisset generalem diuisionem Philosophiæ naturalis in principales partes eius, sicut omisit opus de metallis, ita non est mirandum hunc vnum librum fuisse ab eo prætermissum. Illud verò quod nonnullos deducit ab hac sententia, infirmum sanè est. Aiunt quidam, hunc librum non posse coniungi cum his qui sunt de Generat. propterea quòd Arist. extrema parte ipsius, significat huic libro proximè succedere libros de Partibus animalium, scribens, [Quoniam hic dictum fuit generatim de constitutione naturaque partium similarium, deinceps agendum esse sigillatim de vnaquaque ipsarum, tum de partibus dissimilaribus, ad extremum de animalibus quæ constant ex huiusmodi partibus.] Sed hoc argumentũ, nec obest nobis, ne prodest his qui contra sentiunt; non enim illis verbis Arist. indicat connexionem successionemque librorum, sed potius seriem, atque ordinem rerum cognoscendarum, quasi diceret; Cum hic declaratæ fuerint nonnullæ affectiones quæ insunt in partibus animalium, eum qui vellet totam hãc materiam ad extremum vsque prosequi, oporteret speculari hæc vel alia, quæ ibi proponuntur: alioquin si hic liber proximè anteit libros de Partibus animalium, ergo subsequitur libros de Metallis & de Anima, quoniam isti volunt libros de Anima præire eos qui sunt de Partibus animalium: Cum autem contendunt hunc librum proximè coniungi cum alijs Meteorologicis, hinc necessariò cõcluditur libros de Metallis, & de Anima, priores esse libris Meteorologicis, quod nemo non videt falsum & absurdum esse. Sed de his satis, veniamus

Solutio trium dubitationum.

niamus ad libros de Anima & de Plantis.

De ordine librorũ qui pertinẽt ad doctrinam animalium

De ordine quo libri qui pertinẽt ad scientiam animaliũ, ab Arist. scripti aut euulgati fuerĩt, ponã in medio, quę potui ex varijs locis eius, coniectura consequi. Primus locus assignari debet libris de Historia animaliũ, quibus Aristoteles tradidit rudẽ & adũbratã notitiã animaliũ, quam quia non demostrando, sed veluti narrando exposuit, appellauit historiam: Secundus locus dandus est libris de Partibus animalium: Tertius, libello de Incessu animalium Quartus, libris de Anima: Quintus, libro de Sensu & sensili; de memoria & reminiscentia; de somno & uigilia; de somnijs; de diuinatione per somnum; de cõmuni motu animalium: Sextus, libris de Generatione animaliũ: Septimus, libro de Longitudine & breuitate vitæ; & de iuuentute & senectute, vita & morte, ac respiratione, Quod libri de Historia animalium primi omnium locari debeant, ex eo manfestũ est, quod mos est Arist. primũ generalẽ & crassam notitiam rerum, quas diligenter tractare vult, proponere, tum subtilem & accuratam earundem cognitionem tradere. Deberi autem secundum locũ libris de Partibus animalium, declarat epilogus illius operis & libri qui est de Motu animalium, vbi Ari. repetens, quæ ab eo tractata fuerant de animalibus, semper memorat primo loco libros de Partibus animalium. His autem proximè succedere libellum de Incessu animalium indicat Aristot. extremis verbis quarti libri de Partibus animalium, scribens, [Quoniã actum fuit de partibus animalium, sequi, vt de his quæ incessui animalium deseruiunt disseratur.] Huic libello consequẽs esse opus de anima, declarant vltima verba huius libelli, quæ sic fere habent, [De partibus cùm alijs, tùm his quæ faciunt ad incessum animalium, hoc se habet modo: ijs autem sic determinatis, proximum est de anima contemplari.] Hos libros de Anima subsequitur liber de Sensu & sensili; quod ostendit Arist. in principio eius, coniunges ipsum cum libris de Anima. Huic libro de Sensu & sensili adnectendus est liber de Memoria & reminiscentia; vt videre licet ex fine libri de Sensu & sensili. Porro, librum de Memoria & reminiscentia, sequũtur hi qui sunt de Somno & vigilia, de Somnijs, de Diuinatione, & de communi motu: post quos proximè numerantur libri de generatione animalium. id quod liquidò perspicitur ex epilogo libri de Motu animalium, qui sic habet, [De partibus igitur vniuscuiusque animalium, & de anima, præterea de sensu & memoria, & somno, & communi motu diximus, reliquum autem & de Generatione dicere. Quòd autem liber de iuuentute & senectute, de longitudine & breuitate vitæ, de vita & morte, atque respiratione, extremum locum teneant, apertè docet Aristot. extrema parte libri de Longitudine & breuitate vitæ, vbi sic ait [Dicta est caussa de magnitudine & breuitate vitæ, reliquum autem nobis considerare de iuuentute & senectute, vita & morte, his enim determinatis, finem vtique habebit, quæ de animalibus methodus.] si igitur hi libri terminant doctrinam animalium, necesse est his anteire eos qui sunt de Generatione animalium. Hoc igitur ordinẽ videtur Aris. eos libros qui continent scientiam animaliũ, aut scripsisse, aut in publicum edidisse.

Libros de Anima, ordine doctrinæ posteriores esse, iis libris qui sunt de Partibus animalium.

Sed quæret aliquis, An ordine doctrinæ libri de Anima præponendi sint his qui sunt de partibus animalium nec neè Equidem vehementer assentior Alexandro, qui censet libros de Partibus animalium, ordine doctrinæ prius explicandos esse, quam libros de Anima: huius viri autem orationẽ hic adscribemus; sic enim ait in primo libro suo de Anima cap. 2. Ferè autem assecuturum ea quæ de anima tradũtur, & rationes quæ ad eius substantiam pertinent, tractaturum, animaduertere præter cætera opus est id, quod in natura ambitiosè elaboratum est. Cũ enim qualis, & quæ res sit natura didicerimus, nobisque persuaserimus quocunq; opere, vel admirabili, quod intercedente arte confectura sit longè maiori admiratione digna esse effecta naturæ: facile fidẽ præstabimus ijs, quæ a nobis de animæ substantia recensenda sunt; Nihil enim magis in caussa est, vt cũ de anima disseritur, ambiguis difficultatibus inuoluamur quàm quod difficillimum est illius potestates functionesque ijs quæ de ipsa dicuntur consentanea, & concordi ratione

ac coniungere; quasi omni corporea virtute diuiniora, & maiora esse existimentur. Quare si ea quę commodè & aptè de animæ substantia proferuntur, contradictionibus implicare non volumus, primo loco ipse possidentis animam corporis apparatus contemplandus est, & internarum inuicem externarumq; partium cũ ipso venustatis & pulchritudinis concentu, lex & dispositio conquirenda: Simul enim hæc ipsa speculati fuerimus, haud quaquam vlterius admirabile, & nostra opinione maius esse videbitur, vt in corpore supra quàm opinari possumus, mirabiliter atque ambitiosè disposito, aĩa tot in se motionum principia possidens, B contineatur.] Auerroës idem sensit & scriptum reliquit in principio Meteororum. idem quoque recta ratio suadet: nã si anima est actus corporis organici, ergo corpus organicum ordine generationis est prius quàm anima, ac proinde priùs declarari ac cognosci debet. Deinde si in explicandis disciplinis, incipiendum est ab his quæ sunt magis nota & manifesta nobis, corpus autem organicum cum cadat sub sensus nostros, est nobis magis conspicuum & familiare quàm anima, C cur non doctrina corporis animati & partium eius præponenda erit scientiæ animæ? & Aristot. in 1. de Partib. animal. disputat an sit Physici agere de omni anima, qua re innuit doctrinam animæ non ab eo fuisse præpositam libris de Part. animalium, sed magis postpositam. Sed Auicenna nobis dissentiens, vult libros de Anima priores esse his qui sunt de Partibus animalium, tribuens eis sextum locum inter partes Philosophiæ naturalis; eo maximè argumento, quòd anima sit perfectior corpore, & finis eius, & D sicut est præcipua caussa ipsius animalis, ita in eo cognoscendo priorem atque potiorem esse debere. verùm dupliciter peccat Auicenna, primùm, quia putat in docendis rebus perpetuò tenendum esse ordinem naturæ ac perfectionis, cum Arist. clamet in 5. Metaph. text. 1. non a primo & rei principio aliquando inchoandum esse; sed vnde quis faciliùs discat. Deinde qũi facit scientiam animæ, partẽ quandã Physicæ diuersam a doctrina animalium cum Arist. velit esse vnam methodũ animalium, quæ comprehendat libros de Aĩa & d Partibus aĩalium, & alios quos supra enumerauimus, vt apud eum videre licet in Procemio Meteororum, & in fine libri de Lõgitudine & breuitate vitæ.

Opinio Auicennę refellitur.

De Planti autem ita dicendum est, Aristotelem prius tractasse de animalibus quam de plantis: vbi enim commemorat hos libros, semper anteponit libros de Animalibus, his qui sunt de Plãtis, vt potest cognosci ex his quæ scribit ipse in procemio Meteororum, in lib. de Sensu & sensili vbi loquitur de saporibus & in fine libri de Longitudine & breuitate vitæ; idque Aristoteles non temere sed consultò fecit: eteni m ordine doctrinæ priores sunt libri de animalibus quàm de plantis; nam licet plantæ quã sunt corpora magis simplicia, videantur esse natura priores animantibus, tamen horum doctrina antegredi debet, propterea quòd facilior & manifestior est, & multum præbet adiumenti ad capessendam scientiam plantarum: operationes enim animæ, partes item & instrumenta plantarum, deprehenduntur, cognoscuntur & nominãtur per analogiam quandã ad ea quæ cernuntur in animalibus, hoc autem perspicuum fit ex verbis Theophrasti, quæ in primo de Historia plantarum sic habent. [Nec illud latere nos decet, quid proportione intelligi debeat, ut in animalium genere, ad ea scilicet redigendo, quæ quàm simillima perfectissimaque continentur; ad summam omnium quæ in plantarum genere spectãtur similitudo petenda ex iis est quæ in animalibus insunt, quo ad fieri possit. Igitur hæc ita determinare libeat.] De partibus igitur Philosophiæ naturalis, earumque partium ordine ac dispositione ita dictum sit. nunc pauca de vtilitate ac voluptate, quę ex Physicæ studio capitur, strictim attingamus.

Libri de Animalibus precedunt ordine doctrinę libros de plantis.

De vtilitate & iucunditate Philosophię naturalis.

CAP. IX.

Etsi Physica, quoniã est scientia speculatiua, non propter aliud sed per se, suiq; gratia quærẽda & expetẽda

Vtilitates Philosophiæ naturalis.

est, nihilominus tamen plurimas atque maximas commoditates & ornamenta A præbet omnibus disciplinis. Primùm, vtilis est Metaphysicæ: propter cognitionem primi motoris, & intellectus humani, & propter cognitionem atque contemplationem motuũ cælestium, quæ viam sternit Metaphysico ad peruestigandam sciẽtiam intelligentiarum. Tum Medicinæ; propter doctrinam elementorum, facultatum naturalium, stirpium, & corporis humani: & quia Physicus aperit primas caussas naturales sanitatis & ægritudinis, quod pulchrè docet Arist. in lib. de Sensu & sensili, scribens his verbis, [Naturalis B autem est, & de sanitate, & infirmitate prima cognoscere principia: nec enim sanitatem, nec infirmitatẽ possibile fieri carentibus vita. Quare ferè naturalium plurimi, & medicorum, qui magis philosophicè artem prosequuntur, illi quidẽ finiunt ad ea, quæ de Medicina, hi verò ex ijs quæ de natura, incipiunt quę de Medicina.] Postea, conducit disciplinis Mathematicis; Astronomiæ quidem propter notitiam cæli; Perspectiuæ, propter scientiã luminis, coloris, ac eorum quæ attinent ad aspectum; Musicæ verò, propter intel- C ligentiam soni, vocis, eorumque quę spectant ad facultatem auditus, Deinde, Philosophiæ morali, propter scientiam hominis potẽtiarum eius, affectuum & operationũ. quo circa Aristoteles in tractandis rebus moralibus multa sumit ex libris Physicis, pręsertim ijs qui sũt de Aĩa. Deniq;, multũ seruit Theologię; etenim multa sũt in libro Geneseos Ecclesiastę, Iob & Psalmorũ, planè physica, quę ignarus Physicæ benè intelligere nõ poterit. ĩ Theologia etiã scholastica, quãplurimas tractari quæstiones Physicas, manifestum D est. Postremò, vtilis est cunctis artibus, tũ quia omnis ferè ars in id comparata est, vt vel imitetur naturã, vel eam adiuuet, & perficiat ea quæ natura per se non potest efficere, tum etiam quia subiectum & materia omnium formarum artificialium, est corpus naturale. Sed immẽsum esset, non modò dicendo amplificare, sed enumerando percensere Physicæ vtilitates, quæ latissimè ad omnes disciplinas & omnes humanę vitę commoditates vsusque permanant.

De voluptate autem, quæ eorum animos afficit qui verè pureque philosophantur, quis pro eo, ac res est, dignè eloqui valeat? Arist. in. 1. de Part. animal. cap. 5. multis verbis egregiè declarat quantas voluptates adferat Physica, his qui rerũ naturalium caussas studiosè accuratèque contemplantur; quem locum hortor omnes vt totum diligenter legant, admirabiles enim in animis legentium amores erga studium cultumque Philosophię naturalis excitabit: & in 10. lib. Ethicorũ ita scribit, [Vr Philosophia mirabiles quasdã tũ sinceritate tũ stabilitate cõtinet voluptates.] Cicero etiam in 2. lib. Acad. Quæst. cum dixisset res physicas non firma comprehendi scientia, sed varijs Philosophorum opinionibus, huc atque illuc probabiliter agitari, subiungit hęc, [Neque tamen istas quęstiones Physicorum exterminandas puto: est enim animorũ ingeniorumq; naturale quoddam quasi pabulum, consideratio contemplatioque naturę; erigimur, elatiores fieri videmur, humana despicimus, cogitantesque supera atque cœlestia, hęc nostra, vt exigua, & minima contemnimus; indagatio ipsa rerum, tum maximarum, tum etiam occultissimarum; habet oblectationem, si verò aliquid occurret, quod verisimile videatur, humanissima completur animus voluptate.] Sed quoniam exposita sunt quę generatim & vniuersè pertinere videbantur ad disciplinam Philosophię naturalis, nunc propiùs accedentes ad ea quę in hoc opere tractare constituimus, pauca quędam explanabimus, quę proximè attingunt doctrinam octo lib. Phy. & primùm omnium declaranda est inscriptio horum octo librorum, quę sic habet, περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, hoc est de Physico auditu.

Quanta voluptas sit in studio Philosophiæ naturalis.

Decla-

Declaratur inscriptio octo librorum Physicorum. quæ est περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, hoc est de naturali auditu: & disputatur de libris acroamaticis & exotericis.

CAP. X.

Opinio Auerrois.

QVid significet hæc inscriptio, & cur præcipuè attributa fuerit octo libris Physicis, quales item sint libri exoterici & acroamatici, non satis conuenit inter omnes interpretes Aristo. Ego primùm quidem exponam opiniones aliorum, tum etiam sententiam meam ad scribam. Auerroes, ait, positum fuisse (de naturali auditione) pro eo qđ est, de naturali sermone, sed quia accidit sermoni ut audiatur, per metaphoram, loco sermonis dictum est de auditione. Nam plærúque vt est apud Arist. in 3. lib. Rhetoricorum, maior quędam vis ac suauitas est in verbis translatis quàm in proprijs: ac tametsi naturales sermones non modo his octo libris, sed alijs etiam omnibus explicentur, tamen his præcipuè hoc nomẽ tribuitur, quoniam sunt quasi ianua ad cæteros, vt quibus contineatur ueluti radix & fundamentum vniuersæ Philosophiæ naturalis; itaq; vt habent se elementa ad alia corpora, sic ẽt huiusmodi libri ad reliquos huius disciplinæ. Hæc Auerroes.

Oppugnatur Auerroes.

Sed multis non probatur hæc interpretatio Auer. talem enim metaphoram, non solum nõ putant venustam & iucundam esse, uerùm etiam maximè duram & insuauem; vt non sit verisimile Arist. qui ab omni propemodum, in doctrinis tradendis, genere translationum abhorreat, earumq; usum in scientijs non semel reprehendat, translatione tam rudi & inusitata vsum esse in principio & inscriptione huius operis. Quis enim ferret eum qui sic loqueretur, de naturali vsu, vel odoratu, vel gustatu; significare volens, de colore, odore aut sapore? Sed expositionẽ Auer. non esse penitus absurdam & remotam a ratione, perspicuum erit ex his quę dictu ri sumus extremo loco.

Opinio Alberti.

Albertus Mag͏̃ tractatu 1. Physico. cap. 4. de inscriptione A huius operis ita scribit, [Dicitur autem liber Physicorum, eò q̃ ipse in vniuersali totum complectatur negotium Physicũ. Dicitur etiam de physico auditu, quia ibi tanguntur ea quę auditu plus quàm demonstratione sciuntur de Physicis, hoc est principia Physica vniuersalia, ex quibus habent probari alia, propter quod aliquando intitulatur de principijs Physicis.] Hæc Albertus. In cuius expositione, non video cur dicat quæ de principijs traduntur in his libris sciri magis auditu quàm demonstratione. An non Aristot.

Refellitur Albertus.

B ea quæ pertinent ad principia, firmissimis atque pulcherrimis confirmat atque cõmunit rationibus? vt quòd non sint infinita; quòd non vnum tantummodo; q̃ inter se contraria; q̃ opus sit præter duo cõ traria, tertio quasi subiecto vtriusque; q̃ materia sit ingenerabilis & incorruptibilis; q̃ natura agat propter finem. Deinde, cur præcipue auditu sciuntur principia, ac non etiam per alios sensus? Postea, hic titulus (de Physico Auditu) non tantùm pertinet ad duos primos libros, sed etiam ad alios sex, in quibus disputatur C de motu, maxime in 6. lib. in quo multa certissimis & exquisitissimis demonstrationibus explicantur, vt eas Proclus, ob euidentiam & necessitatem concludendi, quodam libello reuocarit ad formulã rationum Mathematicarum.

Opinio D. Thomæ.

D. Thomas initio suorum Commentariorum quid sentiat de huiusmodi inscriptione, exponit his verbis, [Hic autem est liber Physicorum, qui etiam dicitur de Physico auditu, quia per modum doctrinæ ad audiẽtes traditus fuit.] Hæc ille. Sed meritò quispiam dixerit, tradi per modum do- D ctrinæ audientibus, esse commune alijs libris, vt etiam in libros Logicos, Physicos, & Metaphysicos cõuenire possit; nisi quis inscienter contendat hos dumtaxat octo libros ab Arist. doceri & in scholis explicari solitos fuisse; qui potest igitur quod est commune omnibus, caussa esse singularis & propriæ inscriptionis horum librorum? Sed neq; hanc D.Thomæ interpretationem procul esse a uero, ex ijs quæ infra dicemus, perspicuum erit.

Opinio Græcorum de diuisione librorum

Alia est opinio Græcorum interpretũ, peruulgata illa quidẽ & probata omnibus

Diuiſio librorum Ariſtotelis, in acroamaticos & exotericos. bus propè melioris notę ſcriptorib⁹, duo fuiſſe genera librorum Ariſto. vnum, eorum quos ἐξωτερικοὺς vocēt, quales ſunt Hiſtoricę, Poëticæ, ac Rhetoricę commētationes, demum ea quæ leuiter & populariter ſcripta ſunt, nec ad tenue elimata: Alterum; eorũ quos appellant ἀκροαματικοὺς latinè auſcultatorios, diligētioris atq; limatioris operę, quibus grauior atque ſubtilior Philoſophiæ diſciplina continetur; quos ideo putant ſic dictos eſſe, quia ſint tā difficiles ad intelligendũ, vt ſine voce operaque magiſtri vix percipi & comprehēdi poſſint. Ex horum numero habetur hoc opus; vt ob id etiam talē B acceperit inſcriptionem. Hanc de ſcriptorum Ariſt. diuiſione ſententiam, plurimi & clariſſimi viri memorię prodiderunt; Galenus in fragmento de ſubſtātijs naturalium facultatum, Plutarchus in vita Alexādri, Cicero in 5. libro de finibus, Ammonius in Logica, Simplicius in procœmio Phyſicæ, Aulus Gellius libro 20. ca. 4. Clemens Alexandrinus in 5. lib. Stromatum, & Alexander in 1. Topicorum libro. Themiſtius (ſiue autor illius procœmij, vt ante dixi, Simplicius fuerit) hoc ſcribit, [Cum autem ſcriptorum commē C tationumq; ſuarum ſpecies duas haberet, unam eorum quæ exteriora nominabat, quales erant Hiſtoricæ, & Rhetoricæ meditationes, demum omnia ea, quæ minus tum curæ ac diligentiæ, tum intentionis ac ſtudij requirebant: Alteram, eorũ quæ auſcultatoria nuncupabat, in quibus Philoſophia remotior ſubtiliorq; agitabatur; ex quorum numero habetur hoc op⁹, cui titulus eſt de Phyſica auditione; in auſcultatorijs, data opera voluit obſcurus eſſe, ratus hunc in modum obiter poſſe rudiora ingenia ab huiuſmodi ſtudio D quaſi reijci deterrerīq;, vtpote quibus futurum ſit perinde ac ſi neque ſcripta quidē unq̃ fuiſſent. Simpl. in 4. Phyſi. tex. 87. vbi Ariſ. ait Phyſico agendum eſſe de tēpore, his verbis. [Primum bene habet dubitare de ipſo per exteras rationes, &c.] Exponens illa verba (exteras rationes.) [Externa, inquit, dicuntur quæ ſunt communia & concluduntur per probabilia, non autem demonſtratiua, nec acroamatica, hoc eſt, non ex accuratioris doctrinæ auditione deſūpta. Et in 1. de Cęlo ſuper tex. 100. vbi Ariſt. citat ἐγκύκλια φιλοσοφήματα; Simplicius interpretaī exoterica, hoc eſt ſcripta popularia: Auerroes quoque eundē locũ interpretans, ita ſcribit; [Et intendit per extraneos, logicos; ſermones enim logicos, vocat ſermones extraneos: & philoſophiam quæ componiī ex iſtis, uocat philoſophiā extraneā.] *Quales putet Euſtratius fuiſſe libros Ariſtotelis acroamaticos & exotericos.* Quid multa? Euſtratius, ſub finem primi libri Ethicorum, exponens illa Ariſtotelis verba. [Dicuntur etiam de ipſa in extrarijs diſputationibus, nonnulla] in hanc ſententiam ſcribit, Ex [operibus Ariſtotelis, alia ad diſcipulos eius ſcripta ſunt, qui ad eum audiendum ſimul conueniebant, quę ipſe in publicis ſcholis corām diſſerebat & exponebat, alia priuatim ad aliquos extrinſecos illi argumento accōmodata, qđ vnuſquiſq; requiſierat. Illa, ἀκροαματικά, hoc eſt auditoria vel auſcultatoria appellātur, quippe quæ ad eos qui eum publicè audiebant, fuerunt conſcriptæ: Hęc autem ἐξωτερικά vocantur, quaſi dixeris extraria, ſiue extranea, quia vnumquodq; ex ipſis, ad priuatum aliquē extra publicum auditorium cōſcriptum fuit] Hęc Euſtratius. Ex cuius verbis licet intelligere, diuiſionem librorum Ariſtotelis ī acroamaticos & exotericos, fuiſſe Euſtratio cognitā & probatam, cumque paulò aliter quàm cæteros, quales fuerint libri acroamatici, quales item exoterici, interpretari. Manifeſtum igitur eſt, diuiſionem illam ſcriptorum Ariſtotelis in acroamatica & exoterica, & vetuſtate illuſtrem, & eorum auctoritate qui eam tradiderunt, eſſe probabilem.

Opinio Ioannis Sepulueda.

¶ Vnus memoria noſtra Ioannes Sepulueda vir doctus ac diſertus, huic tam veteri & receptæ opinioni diſſentire & repugnare auſus eſt: Etenim in quibuſdam ſcholijs quæ ſcripſit in libros Polyticorũ Ariſtot. a ſe conuerſos latinè, lib. 3. cap. quarto, huiuſmodi partitionem librorũ Ariſto. reprobat his rationibus: Primùm, quoniam Ariſt. interdum vocat exotericos libros, omnium difficillimos, vt in extremo primo libro Ethicorum ad Nicomachum, verba faciens de partibus ſeu poteſtatibus animi, citat hoc nomine libros de Anima: & in primo lib. de Moribus ad Eudemum in quæſtione de ideis, eo nomine citat libros Metaphyſicos his uer-

verbis, [Sed de hac quæst multifariam disputatum est in exotericis sermonibus, quique habiti sunt de Phylosophia.] significans proculdubio nomine Philosophiæ, Metaphysicam, quæ per excellentiã vocari solet & prima Philosophia & simpliciter Philosophia; in cuius primo, 7. 13. & 14. lib. copiosé disseritur de ideis. Non igitur libri exoterici apud Aristotelem sunt libri populariter scripti, cùm eo nomine, qui sunt subtiliter & accuraté scripti, ab Aristotele censeantur. Ad hæc Diogenes Laertius in vita Arist. subtiliter commemorans libros ipsius, eorumque diuisionem prosequens diligentissimé, nullam huius partitionis memoriam facit, vt ea res magno argumento sit, illam non fuisse prætermittendam a Laertio, si Aristotelica fuisset. Preterea, si acroamatici libri sunt, quicunque politiorem & secretiorem Philosophiæ doctrinã continent, cur id nominis tantum ascribitur his octo libris Physicorũ, ac nõ et his, quos de Aia aut Metaph. Arist. scripsit accuratissimé? Hęc Sepulueda.

Vetus Græcorum opinio defenditur contra Sepuluedam.

Ego autem (vt meum quoque hac de re iudicium interponam) censeo non temere discedendum esse a sententiã tam grauium, & illustrium Philosophorum, quippo quæ si spectes auctoritatem eius atque vetustatem, ab Aristot. profecta, & deinde quasi per manus omnium Peripateticorum tradita, ad nos usque perfluxisse videatur; præsertim cum rationes Sepuluedæ non sint eiusmodi vt nos ab ea debeant abducere. Nam loca Arist. ex primo Ethicorum ad Nicomachum, & primo moralium ad Eudemum, vbi citans exotericos libros, videtur Sepuluedę Aristoteles significare libros de Anima & libros Metaphysicæ, multò secus interpretanda sunt. Etenim Arist. (quod facile cognosci potest ex ijs quæ scribit Laertius librorum eius pertexens catalogum) de eadem re multos ac varios libros conscripsit, vt de Bono, de Repub. de Anima, de Ideis, nonnullos quidem pingui Minerua, & populariter accommodateque ad sensum captũque etiam hominum vulgarium, alios vero pressiori & limatiori opera, quibus diligenter exponit, maxime reconditas & arcanas Phylosophiæ sententias, vt hac varietate

A scriptorum, omni propè hominum generi satisfaceret, earundem rerum tenuem quidem notitiam impertiens vulgo, perfectam autem explicationem & scientiam, suis modo reseruans auditoribus. Primo igitur libro Ethicorum, per exotericos, non intelligit Aristotelis libros Philosophicos de Anima, quos nunc habemus acuté, copiosé, doctéque scriptos, sed alios magis populariter, & ruditer compositos, quod non obscuré indicant verba Aristot. quæ sic habent, [Inquirere exactius] (videlicet de anima) [magis operosum est, quàm

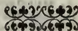
B conueniat rebus subiectis: dicuntur autem de ipsa etiam in exotericis sermonibus sufficienter quędam, & vtendum est ipsis.] Accuratam igitur cognitionem animi, negat esse necessariam Philosopho ciuili; mediocrem verò satis esse. & peti posse ex libris exotericis, in quibus etiam dicuntur de anima quædam sufficienter. Illud etiam ostendit Aristotelem scripsisse de Anima non vnos libros, scilicet Philosophicos, sed etiam quosdam exotericos, qui satis esse possint ei ciuili ad cognoscendum de anima, quæ

C sint ipsi necessaria. Illa quoque verba [sufficienter] & [quædam] non possunt commode referri ad libros de Anima, qui nunc extant, in his enim non quædam tantum sed plurima, non sufficienter aut ruditer, sed copiosé subtiliterque disputantur. Vel fortasse per sermones exotericos de Anima, innuit dialogum eius de Animo scriptum ad Eudemum Cyprium familiarem suum, cuius meminit Cicero primo libro de Diuinatione, Plutarchus in vita Dionis, & in Consolatoria ad Apollonium,

Dialogus Aristotelis de Anima ad Eudemum.

D & Themistius in Paraphrasi super tertium de Anima capit. 37. locus autem ex primo ad Eudemum, peruersé accipitur a Sepulueda, nam Aristoteles illis verbis [in exotericis] & [qui sunt secundum Philosophiam] non significat eosdem libros, non enim congrueret cum eo quod proximé dixerat, multifariam á se disputatum esse de ideis, sed indicat diuersos libros, quosdam exotericos & populares, alios autem Phylosophicos. Hoc manifesté significat Arist. 13. lib. Metaph. vbi de ideis in principio libri scribens,

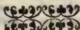
his quæ uniuersaliter de natura, vt libro Physicorum octauo text. 40. Postremò, A in quarto de Cœlo tex. 28. indicare volẽs octauum lib. Physicorum ait, [Quemadmodum dictum est in primis sermonibus.] At in primo de Gen. tex. 14. sermonem habens de eodem libro, inquit, [Sicut dictum est priùs in de motu sermonibus.] Duorum autem librorum, hoc est quinti & septimi libri Physici, nusquam reperio mentionem factam esse ab Arist. Ex his autem quæ memorata sunt, quiuis facile intelligit, illam appellationem [de motu] Aristot. tantummodo attribuere 6. & 8. lib. Physic. Illam autem [Primos sermones] communem esse omnium octo librorum: At eam quæ est [in physicis] uel [in his quæ a principio] aut [circa principia] propriè dari quatuor prioribus libris Physic. vt non sine caussa veteres Peripatetici (vt refert Simplicius in prooemio 5. & 6. lib. Physicorum) bipartito diuiserint octo libros Physic. affirmantes in primis quinque libris, vel vt placet aliis, in quatuor, tractari de his quę pertinent ad principia rerum naturalium; in cæteris autem posterioribus, de his quæ spectant ad motum. Priores autem quatuor pertinere ad doctrinam principiorũ verisimile est; nam in 3. & 4. lib. agitur de infinito, loco, tempore, & vacuo, motus gratia; de motu autem propter pleniorem cognitionem naturæ, in cuius definitione positum fuerat eam esse principium motus, id quod apertè indicat Arist. initio tertij libri Physicorum. De quinto libro, vtrum prioribus quatuor, an tribus posterioribus annumerari debeat, incertum est. Mihi quidem uidetur aggregari debere ad tres posteriores, tum quia totus est in B explicando motu, tum etiam quia sextus liber, incipit a descriptionibus eorum vocabulorum quæ declarata fuerant in quinto libro, Sed huius secundi libri, hic finis esto.

FINIS SECVNDI LIBRI.

DE VIA ET ORDINE DOCTRINAE PHYSICÆ

LIBER TERTIVS.

QVÆ ad generalem & rudem quandam, tum vniuersæ Philosophiæ, tum huius quam tractare volumus Physiologiæ prę cognitionem pertinebant, ea sunt non, vt opinor, indiligenter superioribus duobus libris explicata. Hoc autem, qui illos proximè sequitur tertio libro, propositum nobis est explanare procemium Aristotelis, quod ponitur initio eius operis, quod inscribitur de physico auditu, sic enim nobis persuasimus, quemadmodum illud procemium est tanquam illustre quoddam vestibulū, & magnificus quidam aditus ad ea quę illis octo libris physicis edocentur, ita fore, vt eius procemij diligens accurataque interpretatio, aperiat quasi ianuam, & facilem det introitum ad ea quæ hoc opere tractanda suscepimus. Quæ autē hoc tertio libro tractantur, vt hinc, velut intento digito lectori præmonstrentur, hęc fere sunt .1. quid Aristoteles per illa tria uocabula, principia, caussas, & elemēta, significare voluerit. 2. an omnes sciētiæ tractent omnia quatuor genera causarum, & quæ ex his consideret Metaphysicus, quæ Mathematicus, quæ Physicus. 3. an ad perfectam cuiuslibet rei naturalis cognitionem, necessaria sit omnium causarū, quas ea res habet pręcognitio. 4. quid sit notius secūdum nos & secundum naturam; & cur uia procedendi a notiorib⁹ secundū nos, dicatur innata nobis 5. An idem notius secundum nos & simul secūdum naturam, reperiatur frequentius in Mathematicis disciplinis quàm in scientia Physiologiæ. 6. An quæ sunt magis vniuersalia sint etiam magis nota secundum nos. 7. quæstio de primo cognito latè tractabitur.

B

TEXTVS PRIMVS.

Quarum sunt principia, aut caussæ, aut elementa.

Agitur de significatione illorum triū uocabulorum (principium) (causa) & (elementum.

C

CAP. I.

QVæ sunt in his quinq; primis textibus primi libri Physicorum continent procemium, non quidem omnium octo librorum, sed prioru m tantùm duorum, in quo procemio Aristoteles non incipit a commendatione Philosophię naturalis, ostendens dignitatē aut vtilitatem eius, quomodo orsus est Metaphysicam & scientiam Animæ; sed primo textu, ait Physico dicendum esse primo loco de principijs rerū naturalium, D rū, quia talia principia sunt nobis obscura & occulta; secundo & tertio textu, dat rationem peruestigandi, demonstrandi, & pernoscendi ea ipsa principia, Ad extremum, quoniam in principijs, alia sunt priora, alia posteriora, & alia magis communia, alia verò minus, præcipit 4. & 5. textu, in tractatione illorum eum ordinē atque methodum seruare, ut a primis maximeq; communibus, initium sumatur. Verùm, quid significare uoluerit Aristot. illis tribus vocabulis. Principia caussæ, & Elementa, non conuenit inter eius

expo-

Opinio Eudemi & Alexandri. expositores. Eudemus & Alexander, vt refert Simplicius, per Principium, exponũt efficiens, quoniã definitur primum principium vnde motus: per Caussam, finem, quia est caussa caussarum, a qua pendent cæteræ caussæ; & formam, quæ in idẽ numero recidit cum fine: per Elementum, materiam, utpote ex qua cũ insit, res naturales fiunt; quæ est definitio elementi. Hanc interpretationem etiam D. Thom. sequitur. Sed contra hos dici potest, si finis est prima omnium caussarum, & primum mouens, cur non etiam uocetur principium, potius quàm efficiens. Præterea, Deus secundum Eudemum & Alexandrum, est principium omnium rerum, etiam cælorum & intelligentiarum, non quidem vt efficiens sed vt finis, ergo nomen principij magis uidetur conuenire fini, quàm efficienti & Arist. 1. Metaphys. cap. 2. ita scribit, [Deus etenim tum caussa omnibus uidetur esse, tum quoddam principium.] Porphyrius vult nomen principij & caussæ, equè patere ac uicissim reciprocari. Sed non rectè, nã punctum est principium lineæ, & terminus a quo, est principium motus, at neutrũ propriè dici potest caussa lineæ aut motus. Licet igitur omnis caussa possit dici principium, non tamen contra, omne principiũ potest rectè appellari caussa. Simplicius putat nomen Principij vniuersè positum fuisse pro omnibus quatuor caussis, & postea per nomen Caussæ diuisum esse in caussas externas, efficientem & finẽ; per nomen autem Elementi, in caussas internas, materiam & formam. Verùm si nomen caussæ etiã dicitur vniuersè de quatuor, cur potius uocabulum Principij generatim positum fuit pro omnibus quatuor, Caussæ uerò, tantùm pro duobus externis? Auerroes quem Albertus hoc loco secutus est, vna re tantùm differt ab Alexandro, q formam nõ Caussæ, sed Elementi vocabulo significari vult. Sed peccat dupliciter, primùm, quoniam hãc suam expositionem attribuit Alexandro, quem ex his quæ antea dicta sunt, & referuntur a Simplicio, cõstat aliter fuisse interpretatum: Deinde quia non constat sibi in explanatione illorum vocabulorum; nã duodecimo Metaphy. ficom. 23. inquit, Arist. hoc loco, per nomen Caussæ, significasse communiter omnia genera caussarum; in sexto autem Metaphysi. com. 1. vbi Aristot. simul etiam usurpat prædicta tria vocabula, Auerr. vult Principium dici de omnibus quatuor, Caussã interdum etiã de omnibus, sed maximè de agente & fine, Elementum autem, nõ nisi de caussis internis, hoc est materia & forma; Idem denique in 5. Metaphysi. in com. 4. scribit hæc tria nomina esse ꝓpemodum Synonyma, solere tamen ita distingui, vt elemẽtum dicatur de internis caussis, potissimùm autẽ de materia; Principium verò maximè de caussis externis, hoc est, efficiente & fine, latiùs tamen patere nomẽ Principij quàm Caussæ; quoniam illud, dicitur et de principijs transmutationis, hoc autem minime. Hæc Auerr. ex quibus intelligitur non semper eum idem sensisse de significato illorum nominum. Aduersus autem omnes has interpretationes, illud meo iudicio multum valet, quod Aris. 1. lib. Phys. vbi agit de materia, forma & priuatione, indifferẽter appellat hęc vel Principia, vel Caussas, vel Elementa.

Opinio Porphirii.

Opinio Simplicii.

Opinio Auerrois & Alberti.

Ego igitur, vt aperiam quod sentio, altiùs repetam. Plato in Philębo, vult caussam & efficiens idem esse re, tantùm uoce differre, ut omnis caussa sit efficiens, & vicissim omne efficiens sit caussa; In Timæo aũt, citra vllum discrimen uidetur vti his tribus vocabulis, quanquam Plutarchus in lib. de Placitis Philosophorũ cap. 3. scribat veteres nomen principij & elementi non distinxisse, vt postea fecerũt Plato & Arist. apud quos principium est simpliciter primum, non ex alijs rebus cõflatum, vt materia & forma; elementum verò est primum quidem in genere compositorum corporum, sed constat ex alijs prioribus initijs, ut ignis, aer, aqua & terra. idem quoque ait Galenus in primo de Elementis, Simplicius autem hic nominat Eudemum, qui scribit nomen principij fuisse antiquissimum, elementi uero nomen a Platone inuentum, & ante alios vsurpatum esse. Aristot. lib. 12. Metaphysicæ, tex. 23. inquit elementa esse ea, quæ insunt in re quæ generatur, caussas uero & principia, esse tũ hæc tum ea quæ sunt extra rẽ, vti est efficiens atq; ita, vt elementa sint tria, caussæ autem

sem & principia, quatuor: Principia enim interna generationis, sūt materia, forma, A & priuatio, his accedit extrinsecus efficiens, nam finis idem numeratur cum forma. At ex his quæ scripta sunt in quinto Metaphysi. de distinctione horum vocabulorum, cognoscimus Elementum dici de caussis iternis; nomē Caussæ, & de his, & de externis; vocabulū aut Principij, & de his omnibus, & de eo quod est primū in vnaquaque re, siue sit caussa illius, siue non, vt de puncto, comparatione lineę, & de termino a quo, ratione motus. In principio libri sexti Metaphysicę scribens Arist. tam in Mathematicis disciplinis, quā B in alijs scientijs, esse quædam principia, caussas & elementa, videtur accipere nomina hęc pro initijs doctrinæ, quæ sunt propositiones quædam primæ & immediatæ, quæ, græcè dicuntur ἀξιώματα latinè effata, vel dignitates: non enim possunt illa vocabula, ibi significare quatuor genera caussarum, quippe cum res Mathematicæ, aut nullum proprie agnoscāt genus caussæ, ut paulò infra dicetur, aut certè (quod inter omnes fermè cōuenit) careant materia efficiente ac fine. Initia igitur scientiarum (cuiusmodi est in Ma- C thematicis, Totum esse maius parte: & in Physicis, Naturam esse principiū mot° & quietis) dicuntur principia, quia sunt prima & immediata: Vnde Arist. in 1. Poster. text. 5. [idem inquit dico primum & principium; principium autem est demōstrationis propositio immediata; immediata verò, qua non est alia prior.] Vocantur etiam caussæ, ratione conclusionis quam inferunt, & cuius pariunt scientiā; denique appellantur elementa, quoniā ex illis componuntur demonstrationes, in eaque tandem retexuntur atque resol D uuntur. In tertio autem libro de Anima tex. 17. videtur ponere nomē caussæ, simpliciter pro efficiente, scribens in omni natura esse aliquid tanquam materiam, & alterum tanquam caussam, & factiuū, & paulò infra tex. 19. ponit nomen principij pro forma vel efficiente, scribēs sēper honorabilius esse agens patiente, & principium materia. Arist. 4. lib. Metaph. text. tertio ita se habere inquit vnum ad ens, vt se habet principium ad caussam, nam hæc inter se distingui ratione, nō re. sed quo pacto differant ratione, ibi nō dicit, vide tu ibi Alexandrum. At in 5. libro Metaphy. tex. primo scribit proprium esse principij, esse primū, vñ aut est, aut fit, aut cognoscitur aliquid. Hoc aūt loco, equidē arbitror tria hæc uocabula pro eodem fuisse posita, ut verborum Aristot. hic sit germanus intellectus: In scientijs, quarum sunt aliqua initia, vel quę tractāt de rebus habentibus initia, siue voces ea Caussas, siue Principia, siue Elementa (veteres enim alij alio modo hæc appellabant) primùm omnium agendum est de illis initijs. Huic interpretationi certissima fides fit ex eo quod in hoc 1. lib. Physicorum in quo agitur de materia, forma, & priuatione, hæc interdum vocat caussas, aliàs principia, nonnunquam elementa. quod apertè intelligit, qui considerabit tex. 48. & 65. primi Physici, quāquam ex toto processu libri id manifestum sit. Neq; verò nos mouere debet quod hoc loco inquit Auerroes nimirum verba synonyma non adhiberi in doctrina demōstratiua: id enim si prorsus fiat sine caussa, vitiosum est, sin autem, vt res de qua agitur, magis perspicuè, distinctè, grauiter, & ornate declaretur, & licet vti uerbis synonymis; & quidem persępe vsus est Aristo. Dixit autem Aristot. illud [quarum sunt principia] indicans, vt videtur ferè omnibus Expositoribus, non omnia caussarum genera tractari in omnibus scientijs, sed in quibusdam omnia, in alijs autē minimè: Quæ res, vt melius intelligatur, latiùs explicandum est, quæ caussarū genera ad vnamquamque scientiarum speculatiuarum pertineant: atq; id quidem considerandum est primùm in Physica, tum in Metaphysica, postremò in Mathematicis disciplinis.

Quæ genera caussarum tractet Physicus.

CAP. II.

Physicum considerare omnia quatuor genera caussarum.

Physicus considerat omnia quatuor genera caussarum: sic enim Aris. scribit in 2. libro Physicorum text. 70. [Cum autem caussæ quatuor sint, de omnibus est Physici cognoscere, & ad omnes redu-

reducens ipsū ꝑ ꝑ quid, assignabit physici, materiam, formā, ipsum mouēs, & id cu-ius gratia.] Idē in 8. Meta. tex. 12. [Cū, inquit, aliquis, quænam sit caussa quæret, quoniam multipliciter caussę dicuntur, omnes contingentes caussas dicere oportet, ut puta hominis quæ caussa, vt materia? nempe menstrua; quæ ut mouens? semen; quæ ut forma? quod quid erat esse; quæ vt huius gratia? finis (fortassis autem hæ ambæ idem sunt) in naturalibus igitur & generalibus substantijs, necesse est ita procedere, si quis rectè procedet, siquidem hę totq; caussę sunt. & oportet caussas cognoscere.] Auerr. item in 2. Physi. com. 70. idem cōfirmat ex eo, quoniā res Physicæ habent materiam, ubi autē materia est, ibi necesse est omnes alias caussas esse. Id quod secūdum Auerr. verū est in rebus physicis, dūtaxat corruptibilibus nā in cęlo sicut negat Auer. proprie materiā eē, ita nō vult esse aliquā formam cęli aut efficiens Physicum. Quòd autem perfecta cognitio rerum naturalium requirat notitiam omnium caussarum, ostendi potest hoc argumento. Qualis est natura cuiusq; rei, talis debet esse cognitio ei⁹: sed res naturales cum sint generabiles & corruptibiles, indigent omnibus caussis (materia quidem, quoniam est subiectū motus: forma quia est terminus illius, & propter quam res actu est id quod est: efficiente, propterea q est primum principium vnde fluit motus: finis autem, re ac numero idem est cum forma) ergo cognitio rerum naturalium requirit cognitionem omnium quatuor caussarum. Deinceps autem uidendum est, cū in vnoquoque genere caussæ sit aliquid primum (vt pulchrè ostendit Aristot. in secundo lib. Metaphysicæ) an Physicus speculetur omnes primas caussas cuiusque generis.

Physic[us] considere[t] omnia qu[a]-[t]uor gene[ra] [ca]ussarum

De materia prima, non dubium est quin agat Physicus, vtpote de qua & Aristot. tractet in 1. de Generat. (proprie autem atque copiosè in primo Physicorum.) & materia prima non existat nisi in rebus Physicis, neque iis, & (vt loquuntur alij) caussalitas eius ad alias res pertinere atq; permanare possit quàm ad res physicas. Tota igitur potestas & amplitudo materię primæ licet ea pateat latissimè, tamen naturæ rerumque naturalium finibus circumscripta est: De prima uerò forma; A vltimo fine, primo quoque efficiente, secus est: Etenim cum tria hæc sint idem re, atque Deus (de quo Physicus, aut nihil, aut ualde tenuiter agit) perfectā eius contemplationem deferens atque relinquens Metaphysico, non possunt illę tres primæ caussæ tractari perfecte a Physico.

An physicus consideret primam formam, primum efficiens, & ultimum finē

Dicitur autem Deus prima forma, quoniam est prima substantia, primusque & purissimus actus, expers omnis materiæ ac potentiæ, primumque intelligibile, & quia sicut forma ei materiæ in qua inest, ita Deus toti mundo cui assistit, largitur B esse, incolumitatem, distinctionem, uim agendi, ornamentum atque perfectionē: Vocatur primum efficiens, quoniam ab ipso efficiuntur, conseruantur & reguntur omnia, & cunctis rebus impertitur esse, quibusdam incorruptibile, & immediate, & sine motu; alijs uerò corruptibile per caussas secundas, motusq; Physicos: Appellatur denique vltimus finis, quoniam illius tandem gratia omnia fiunt, existunt, & agunt. Physicus igitur primam formam non attingit, quoniam ratio eius penitus abiuncta est, non solùm a motu C Physico, sed etiam ab omni respectu talis motus: quanquam in 8: Physico. Aris. exponat quædam attributa, quæ videntur propria esse primæ formæ, vt esse ęternum, unum, expers materia, & magnitudinis, sed ea Physicus pertractat, quatenus æternitas motus ostendit primū motorem ijs rebus seu attributis necessariò præditum esse debere. De primo efficiente agit Physicus, vt est primum mouens, a quo ceu primo perennique fonte manant omnes motus physici, & cælum, naturaque dependet. Vnde cum Physicus D agit de ordine naturalium mouentium, vel de perpetuitate motus, solet perducere disputationem usque ad primum motorem; vt videre licet apud Aristot in 8. physic. & in extremo secundo libro de Generatione. De vltimo fine: nonnihil scribit in 2. de Anima, textu 34. & 35. & in 2. de Generatione 59. affirmans, omnibus rebus innatum esse appetitum quendam perpetuitatis, ut sic valeant assimilari Deo, eiusque Diuinitatis quodammodo participes fieri; sed quia res naturales sunt a Deo valde disiunctæ & remotæ, nō lo-

locorum spatiis, sed infinito nobilitatis perfectionisq; interuallo, hinc fieri, vt ob A tinere nequeāt perfectam, hoc est unam eandemque numero indiuiduorum æternitatem, sed contendant æternitatem speciei, perpetua generatione propagationeque indiuiduorum, consequi & retinere. Verùm ad Metaphysicam veniamus.

Principio, Metaphysicus (vt est apud Auerr. secundo Metaphys. comm. 6. & Albertum tertio Metaphy. tractatu tertio capitulo primo, & lib. duodecimo Metaphysici tractatu primo, capit. tertio.) vniuersè agit de omnibus causis. Nā caussa & caussatum, sunt generales differentię vel modi entis vt ens est, siquidem omne ens, aut est caussa aut caussatum; ratio item caussæ latius patet quàm Physiologia; quippe cùm non modo cadat atq; conueniat in res naturales, sed etiam in res cęlestes. Hoc licet contemplari in Metaphy. Aristo. in qua non semel sed sæpius de caussis disserit. Etenim in 1. li. Metaphysic. discutit opiniones antiquorum de caussis & principijs: In secundo lib. agit de nexu, & ordine caussarum, docens in vnoquoque genere reperiri primum & vltimum, omnesq; caussas principio & fine circunscriptas esse, alioquin C fore, ut caussę procederent in infinitum, quę tamen infinitudo, necessario euertit ac penitus tollit omnem vim, rationemque caussæ. In quinto libro exponit significata caussę, genera, modos, definitiones, & proprietates vniuscuiusque. Vnde Aristoteles transtulisse videtur ad Physicam, quæ scripta reliquit de caussis in libro secundo Physicorum. De quatuor autem primis caussis, nullam prætermittit Metaphysicus, nam de primo efficiente, prima forma, & ultimo fine; non obscurè D tractat Aristoteles in duodecimo Metaphysicæ. Ratio autem primæ formæ, tota planè Metaphysica est, cùm sit primus actus, primumque intelligibile. De primo autem efficiente, & vltimo fine agit Metaphysicus, modo quodam magis generali & sublimi, quàm Physicus, hoc est, non solum respectu rerum naturaliū, sed omnium rerum, omniumque modorum quibus pendent a Deo; nam Physicus considerat primum efficiens, ut dat esse de nouo, per caussas secundas & per motum, rebus Physicis; at Metaphysicus, vt dat esse omnibus siue corruptibilibus siue non, siue de nouo, siue ab æterno; siue mediatè, siue immediatè, siue per motum Physicum, siue alio modo. De prima verò materia, tametsi Physicus tractat, vt est primum subiectū trāsmutationum naturalium, nihilominus tamē etiam Metaphysicus agit prout est substantia incompleta, & pars substantiæ perfectæ, & ens in potentia. Cum enim Metaphysicus disputet de actu & potentia, & de substantia prædicamentali, materia autem prima sit ens in potentia, atque adeo vt more loquar aliorū, radix omnis potentialitatis, sitque pars substantiæ prædicamentalis, non potuit ea pręteriri & negligi a Metaphysico: nā quod aliqui sibi persuadent ea tantummodo per se tractari a Metaphysico quę sunt cogitatione reque separata a materia & motu, superiori libro confutatum est, atque sententiam hanc nostram expressam ab Auerroe inuenies in septimo Metaphysi. comm. nono: & duodecimo libro, com. 6. Verùm quid opus ést testibus in re tam aperta? cum Aristot. multa scribat de materia prima in libris Metaphysicis, maximè uerò in septimo, & priori parte duodecimi. Sed dices cur igitur Auerr. in suo prologo Physico ait contemplationem primæ materiæ, & primi mouentis, esse Physicam; primæ autem formæ, & ultimi finis, esse Metaphysicam? An quia rationes, & caussalitates illarum sunt magis Physicæ, & coniunctæ cum motu, harum verò sunt potius Metaphysicæ, & plus remotæ a motu? An etiam, quia res metaphysicæ, hoc est intelligentiæ, cum ab omni materia motuque penitus segregatæ sint, propriè non habent nisi duas caussas, nēpe primam formam, & ultimum finem? nam licet Deus sit efficiens earum, non tamen physicum est efficiens, hoc est per motum, sed per creationem ex nihilo; quæ ratio efficiendi, non est physica. An potius, quia Physicus demonstrat per motum physicum primam materiam esse, & primum mouens existere, quibus declaratis atque patefactis, deinde Metaphysicus introducit nos ad cognoscendā & contemplandam primam formam, atque

Metaphysicus considerat omnia quatuor genera caussarum & primum & primam cuiusque generis caussam.

Dubitatio

Solutio dubitationis.

que

que vltimum finem. Sed de his satis. Restat, vt dicamus de caussis in quibus versantur disciplinæ Mathematicæ.

An scientiæ Mathematicæ tractent vllum genus caussæ.

CAP. III.

In disciplinis Mathematicis, propriè loquendo de caussis, nullum genus caussæ considerari.

Res Mathematicæ ea ratione vt sūt Mathematicæ & in doctrina Mathematica tractantur, (si de caussis propriè loqui volumus) nullum habent genus caussæ. Nam eas carere fine ac efficiente, auctor est Aristoteles in 3. Metaphysi. text. tertio. Easdem porrò abiunctas esse a materia, scriptum est in secundo Physi. 18. & 6. Metaphysi. text. secundo. sublata vero materia, formam quoque auferri necesse est, cum ambæ sint ad aliquid. Deinde, forma seu caussa formalis, definitur ab Aristot. secundo Physic. [quod quid erat esse rei;] at quantitas quę tractatur a Mathematico, non est forma quidditatiua rei, quinimo nec consideratur ab illo vt est accidens substantiæ, nec Mathematicus speculatur essentiam quantitatis, aut proprias & naturales affectiones eius, quatenus fluunt naturaliter ex natura quantitatis; cuius rei certum argumentum est, quòd definitiones Mathematicæ, non sunt definitiones essentiales, sed descriptiones quædam accidentariæ; & affectiones quæ demonstrantur in huiusmodi scientijs, magna ex parte sunt respectus & relationes quędam extrinsecus aduenientes quantitati vel figuræ. quod non eget probatione, quoniam est per se manifestum consideranti definitiones demonstrationesque Geometricas atque Arithmeticas. Neque verò medium, quod ponitur in demonstrationibus Mathematicis, dici potest esse caussa formalis, ratione conclusionis seu affectionis quę demonstratur: Etenim oportet ipsum esse vnum tantummodo, & propriū, & per se ratione passionis; hęc enim tria conueniunt in ueram caussam formalem, at usu venit quàm sæpissimè apud Mathematicos, ut ad demonstrandam affectionem quampiam, accommodentur multa & diuersa media, & contrà, unum idemq; medium adhibeatur ad demōstrandas multas passiones. Prętereà, sępe accidit, vt medium Mathematicū habeat se omnino per accidens ad passionem: An in prima demonstratione Euclidis, vt ostendatur triangulum super lineam datam descriptum esse æquilaterum, nonne prorsus est per accidens, quod pro medio assumitur? nimirum latera illius trianguli esse lineas ductas a centro ad circumferentiam, quas constat æquales esse inter se ex definitione circuli? Quid? in 32. demonstratione, produci latus trianguli, ex eoque fieri angulum externum, nonne plane accidit triangulo? & est quiddam externū & aduentitium comparatione eius affectionis, quæ ibi demonstratur de triangulo, nimirum habere tres angulos æquales, duobus rectis? Hæc qui uidet, non potest fieri quin etiam videat talia media non esse verè formas, seu caussas formales respectu conclusionis: Sed nullum genus caussę proprie tractari in disciplinis Mathematicis, potest etiam confirmari ratione & testimonio Aris. Ratio sit hæc. Res Mathematicæ abstractæ sunt a motu; ergo ab omni genere caussę: Antecedens per se clarum est; consequentia patet ex eo quia omnes caussę sunt connexę aliquo modo cum motu, id quod aperte declarat definitio cuiusq;; Materia enim est id ex quo res fit: Efficiens, vnde est primum principium motus: Finis, cuius gratia fit aliquid, vel terminus seu extremum motus naturalis non impediti; Forma autē, re idem est quod finis, nec potest constare sine materia: Testimonium Aristotelis & quidem luculentissimum, ad ostendendum id de quo agimus, depromptum est ex 2. lib. Moralium ad Eudemum cap. 7. vbi ait, in reb⁹ Mathematicis, uerè ac propriè non inueniri caussas vel principia, sed tantùm ratione quadam & similitudine; quia sicut ex caussa manat effectus, & remota caussa necessariò tollitur effectus, sic apud Mathematicos initio scientię ponuntur quædam generales propositiones, ex quib⁹ postea deducuntur demōstrōnes, & illis sublatis necesse est oēs demonstrōnes cōuelli & penit⁹ euerti. scribit aūt Aris. his verbis, Immobilia āt vt in

Mathematicis, non per se, sed similitudine quadam, principia appellantur. hic.n. ipso principio labefactato, labefieri omnes quæ ab illo principio fluxere demonstrationes oportet, cum ipsæ inter se demonstrationes, altera alteram, tantisper non euertant, quantisper illa cõis suppõ vnde lucem istæ suã habẽt, non euertitur.

Verùm quæ a nobis dicta sunt, non va cant dubitationibus, quas hoc loco ponere & diluere oportet, 1. dubitatio est hæc, Arist. initio 6. lib. Metaphysicę ait in scientijs Mathematicis esse principia, cãs, & elemẽta, ergo &c. 2. Aris. in 2. Phy. tex. 68, ait in Mathematicis ipsum propter quid reduci ad quod quid erat esse, hoc est ad caussam formalem, ergo in Mathematicis est caussa formalis. 3. Idem in secundo Poster. text. vndecimo. ait Mathematicos demonstrare per caussam materialem, quod ostendit exemplo anguli, qui fit in semicirculo, qui demonstratur esse rectus, propterea quod est dimidiũ duorum rectorum. quæ demonstratio ducta est ex caussa materiali; nã partes sunt tãq̃ materia totius, easque Aristot. 2. Physic. text. 31. reuocat ad caussam materialem. 4. Mathematicus demõstrat aliquos duos angulos esse æquales duobus rectis, quia fiunt a linea recta cadente in aliam lineã: similiter ostendit aliquem angulum esse rectum, quia efficitur a linea recta, quæ perpendiculariter incidit in aliam lineã rectam, ergo Mathematicus vtitur genere caussæ efficientis. 5. Bonum, & finis conuertuntur, sed in Mathematicis est bonum & pulchrum; etenim in 13. lib. Metaphysicæ ca. 3. ita scriptum est, [Qui dicunt Mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere, falsum dicunt, dicunt etenim & maxime ostẽdũt, nã etsi nõ noiant, cũ tñ opa & rões ostẽdũt, non ne dicunt de eis? pulchri namque maximè species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maxime ostẽdunt Mathematicæ scientię.] Hęc ibi Auerr. in tertio Metaphysi. comm. 3. inquit hunc locum indigere perscrutatione, videtur.n. pugnare cum his quæ sunt apud Aristot. in tertio Metaphysicę, vbi ait in Mathematicis non esse finem, aut bonum; qua de caussa Aristippus Sophista, tales disciplinas contemnebat, easque postpone-

Septem dubitationes.

Locus Aristotelis consideratione dignus.

A bat cunctis artibus, etiam sordidis & illiberalibus. 6. Simplicius tum initio primi libri Physicorũ, tũ in secundo Phy. super tex. 68. contendit ostẽdere disciplinas Mathematicas habere finem nimirũ vel vsum, & commoditatẽ, quæ fere pendet ex Mathematicis demõstrationibus, vel exercitationem atq; præparationem mentis ad diuinas abstractiones. 7. Demõstrationes & scientię Mathematicæ sunt limatissimæ & exquisitissimę, ergo procedunt ex caussis. nam 1. Post. text. 5. definitur Scire, cognoscere rẽ per caussam, propter quam res est; & Demonstratio, syllo

B gismus constans ex caussis conclusionis, ergo in Mathematicis scientijs debet tractari & considerari aliquod genus caussæ. Hæc ferè sunt, quę dubitationem afferre possent, ad quę tamen facillimè responderi potest sigillatim hoc modo.

Ad 1. Res Mathematicæ, dicuntur habere caussas & principia, non, vt aiunt, essendi, sed cognoscendi, hoc est habẽt quædam axiomata quæ similitudinem & conuenientiam habent cum veris & naturalibus caussis, vt ex verbis Aristotelis paulò antè ostendimus. Ad 2. Demonstrationes

Solutio Dubitationum

C Mathematicę dicuntur reduci ad ipsum quod quid est, quoniam resoluuntur tandem in illas generales dignitates quæ magna ex parte sunt definitiones: definitio autem & partes definitionis pertinent ad quod quid est, & caussam formalem, vt traditur 2. Physic. tex. 28. Id ipsum autẽ, quod nunc dictum est de rebus Mathematicis, non obscurè indicat Aristoteles 2. Physic. 68. hoc pacto scribens, [Aut.n. ad ipsum quid est, reducitur ipsum propter quid ultimum in immobilibus, vt in Mathematicis; ad definitionem enim re-

D cti, aut commensurabilis, aut cuiuspiam alterius, reducitur vltimum.] Ad 3. Nomen materię dupliciter sumitur, vno modo propriè, & significat materiam naturalem, ex qua uere fit aliquid per cõpositionem naturalem, quę simul cũ forma constituit substantiam rei, & talis materia verè facit caussam materialem; hæc autem non inuenitur in rebus Mathematicis: Altero modo, nomen materiæ latiùs accipitur, nam & subiectum dicitur materia earum passionum quæ insunt in ipso, & omnis pars componens aliquod totum,

qua-

qualiſcunq; fuerit ea compoſitio,ſiue ſẽſibilis & Phyſica,ſiue tantum intelligibi- A bilis & abſtracta;dicitur materia reſpectu totius.atq; hoc pacto non eſt negandũ reperiri materiam etiam in rebus Mathematicis,nam quantitas Mathematica vocatur materia intelligibilis ab Ariſtot. in 7.Metaphyſi.35.videlicet,quoniam ſcientiæ Mathematicæ verſantur circa illam, & affectiones quas demonſtrant, inhærẽt in ipſa;pari ratione quoniam res Mathematicæ ſunt diuiſibiles in partes, quæ, vt diximus, ſunt materia totius, mirandum non eſt,cur demonſtrationes quæ ſumuntur a partibus,dicantur ſumi a cauſſa ma- B teriali. Huiuſmodi autem materiam & in rebus Metaphyſicis reperimus;etenim dicimus definitionem conſtare ex genere & differentia, tanquam ex materia & forma. Ad 4. ſicut Mathematicus vſurpat multa vocabula,vt lineas produci,ſecari,concurrere,quæ ſignificant motum, non quidem verum & naturalem,ſed tantummodo imaginarium & intelligibilẽ; ſic etiam vtitur verbis ſignificantibus efficientiam quandam, quæ tamen in ſola informatione animi cogitationeque conſiſtit, etenim efficientia quæ pertinet ad C ueram cauſſam efficientem, ſemper eſt coniuncta cum motu.Phyſico. Ad 5.Ordo, & commenſuratio,prout applicantur rebus, & inhærent in ipſis,reddũt eas bonas & pulchras, verùm ſit ratio ordinis & commenſurationis, præciſè & ſeorſim a rebus atque per ſe conſiderentur, non habent rationem boni aut pulchri; bonum enim & pulchrum, cum moueant appetitum & amorem,debent actu ineſſe in rebus, & non ſola intelligentia contineri: Quocirca Mathematicus, qui de ordine & commenſuratione agit; abſtra- D hendo ea a rebus, non ſecus atque intellectu abſtrahit quantitatem & affectiones Mathematicas non poteſt dici propriè agere de bono; & pulchro, niſi quatenus agit de his quæ adiuncta rebus, faciunt eas bonas & pulchras. Ad 6. Aliud eſt loqui de ſcientia Mathematica, quæ eſt habitus quidam inhærens in intellectu, eumque perficiens, cuius finis internus, ſicut cæterarum ſcientiarũ ſpeculatiuarum,eſt cognitio veritatis;externus autem vt placet Simplicio, vel vſus artium mechanicarum, vel præparatio mentis ad Theologicas contemplationes: Aliud verò eſt loqui de rebus mathematicis,quà tales ſunt, quæ cum abiunctæ ſint a materia, & (vt loquuntur) ab actuali exiſtentia, non poteſt aut ratio boni, aut vis cauſſę vllius in eas conuenire. Ad 7. Hęc dubitatio magnam continet difficultatem; valde enim obſcurum eſt,nec ſatis adhuc diligenter explicatum,an ſpecies & forma demonſtrationis & ſcientiæ,quam Ariſto. deſcribit. 1.Poſt.reperiatur magis expreſſa in diſciplinis Mathematicis, quàm in reliquis ſcientijs,ita vt demonſtrationes Mathematicę haberi debeant præſtātiſſimæ omnium. Quocirca quid uideatur nobis hac de re,paulò fuſius & accuratiùs explananandum eſt.

An præſtantiſſima illa demonſtratio, quæ ab Ariſtotele deſcribitur priori libro Poſte. vel ſolum vel maximè reperiatur in diſciplinis Mathematicis.

CAP. IIII.

Opinio eorum qui cẽſent demonſtrationes potiſſimas præcipuè reperiri in Mathematicis, probatur ſex rationibus.

MVltorũ eſt opinio,illud genus demonſtrationis potiſſimę, quod traditur in 1.Poſt. aut nuſquam, aut certè in diſciplinis Mathematicis potiſſimùm inueniri. Quæ opinio nititur atque corroboratur his rationibus. Prima ratio eſt hæc, Ariſtotel.in 1. Eth.cap. 3.& 2.Metaphy.tex.15.ſignificat demonſtrationes Mathematicas eſſe omnium limatiſſimas & exquiſitiſſimas,& cum vult indicare genus aliquod docendi certum & politum,vel aliquam rationem demõſtrandi firmam atque robuſtam, conſueuit eam appellare Mathematicam. ergo &c. 2. Auerroes 2.Metaphyſi.com. 15. ait demonſtrationes Mathematicas eſſe in primo ordine certitudinis. 3.Demonſtratio potiſſima debet procedere ex his, quæ ſunt notiora nobis & naturę, ſed talia non reperiuntur niſi in ſcientiis Mathematicis. ergo, Maiorem & Minorem huius ſyllogiſmi,non ſolum Auerr.

concedit, sed etiam inculcat multis locis. 4. Arist. 1. Poster. text. 31. volens ostendere primam figuram esse maximè scientialem, id est accommodatam scientiæ, ostendit eo argumento, quòd Mathematicę demonstrationes atque scientiæ, vtuntur hac figura. 5. Doctrinæ Mathematicæ, appellantur per excellentiam resolutinæ & disciplinæ; præcipuus autem finis resolutionis est demonstratio potissima, quæ gignit perfectam disciplinam. 6 Prestantia demonstrationis, consistit in certitudine & euidentia ipsius; hæc autem vtraque excellit plurimùm in Mathematicis demonstrationibus, cuius signum est, in demonstrationibus Mathematicis, non esse eam varietatem, atque dissensionem opinionum, quę reperitur in Physicis & Metaphysicis demonstrationibus. Hæc dicta sint in confirmationem huius sententiæ.

Opinio illa refellitur, & quinque rationibus probatur, non inueniri in Mathematicis præstantissimū illud demōstrationis genus.

Cæterum licet hęc opinio sit peruulgata & a multis recepta, mihi tamen nullo modo probari potest: Censeo enim demonstrationem potissimam quæ depingitur ab Aristot. primo Posterio. aut nullo modo, aut vix reperiri in scientiis Mathematicis: quam sententiam confirmo his argumentis. Prima ratio, medium demonstrationis potissimæ, debet esse definitio, siue sit subiecti, siue passionis, vt est apud Aristotel. in primo libro de Anima tex. vndecimo, & secundo lib. Poster. compluribus locis, sed in demonstrationibus Mathematicis nō assumitur pro medio vel subiecti, vel quæsiti, definitio, vt patet consideranti demonstrationes Mathematicas, vt quæ sunt apud Euclidem, vel Theonem, Archimedem, Campanum, & alios. ergo, &c. Quòd si in aliquibus demonstrationibus adhibetur definitio, vt videtur significare Arist. primo libro de Anima. texe. 11. & primo libro Poste. tex. 29. tamen id fit perraro, & non sumuntur definitiones internæ, hoc est subiecti, uel passionis, in quibus versatur demōstratio. sed externæ & quæ extrinsecus attingunt id quod demonstratur. 2. Signum huius rei est, quòd in Mathematicis scientijs reperiuntur quamplurimæ demonstrationes ducentes ad impossibile, quę non sunt demonstrationes simpliciter, sed secūdum quid, vt ait Aristo. 4. Metaphysi. tex. 9. Sunt itē
A eiusdem theorematis complures demonstrationes, quarum vna non est melior altera, nisi forte quatenus est breuior, & paucioribus medijs rem cōficit, ut inquit Proclus primo libro super Euclidem; at potissima demonstratio una tantum est, sicut etiam definitio, ut scribit Philosophus. 6. libro Topicorum, quę omnibus alijs demonstrationibus, multis partibus antecellit. 3. Demonstratio debet constare ex proprijs, non ex principijs cōmunibus, quæ in alias demonstrationes transferri queant, at Mathematici, idem principium
B eandemque propositionem usurpant in multis & diuersis demonstrationibus: etenim quàmsæpe adhibentur pro medio ad conficiendas demonstrationes, illæ propositiones: Totum esse maius sua parte: Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia: Lineæ a centro ad circumferentiā sunt æquales, & huius generis aliæ quamplurimæ? 4. Potissima demonstratio constat ex his, quæ sūt per se, & Mathematici demonstrant multa ex his quę accidunt, vt patet in prima demonstratione Euclidis, vbi ostendit latera
C trianguli extructi seu erecti super datam rectam lineam esse æqualia inter se, propterea quòd sint lineę ductæ a centro circuli ad circumferentiam, accidit autē lateribus trianguli æquilateri, esse lineas ductas a centro circuli ad eius circumferentiam. 5. Demonstratio potissima gignit scientiam perfectam, quæ est cognitio rei per caussam propter quam res est, at Mathematicus nō demōstrat sua theoremata per huiusmodi caussas; nam medium quod assumitur in prima demōstratione Euclidis, non est caussa theorema-
D tis quod demonstratur, similiter in illa celebri demonstratione, quæ est. 32. primi libri, ostendit Euclides triangulum habere tres angulos ęquales duobus rectis, ex eo quia angulus externus qui fit ex latere producto, fit æqualis duobus angulis illi oppositis: Constat autem hoc non esse caussam illius passionis, nam tametsi talis angulus non esset, & priusquam efficiatur ille angulus, iā triangulus est triangulus, & habet prędictam passionem. posset idem declarari pluribus exemplis mathematicis, quæ, ne longior sim, enumerare

merare supersedeo. Si autem quæ suprà 1.lib.capite 12 de disciplinis mathematicis disputauimus, ostendentes perfectam scientiæ rationem eis nequaquam conuenire, coniungantur cū his quæ hoc loco docuimus, magnam opinioni nostrę fidem astruent.

Solutio rationū prioris opinionis, quę tota nititur pulchra & subtili quadam distinctione

Argumenta verò quibus contraria nititur sententia, diluuntur hac distinctione: In medio demonstrationis aut consideratur certitudo & euidentia concludendi & demonstrandi secundum nos, & hæc vtraque virtus maxima est in demonstrationibus mathematicis, quamobrem appellantur pręstantissimæ & exquisitissimæ ab Auerroe & alijs Philosophis; vel in medio consideramus alias proprietates, quę magis attingunt & constituunt naturam demonstrationis potissimę, nimirum vt sit primum & immediatum, vt sit proprium & per se, & vt sit caussa non tantùm cognoscendi, sed etiam vt vocāt, essendi, quæ cùm non insint, neque cernantur in medijs demonstrationum mathematicarum, ut ostensum fuit, idcirco indicantur a nobis non esse potissimæ.

Quod autem ex sententia Auerrois dictum fuit demonstrationem potissimam procedere ex notioribus nobis & naturę negandum est, nam demonstratio potissima, vt auctor est Themistius, non quid ipsi possimus attendit, sed rectam tenet ad ueritatem viam, naturam rei considerans & explorans, quamuis illa nobis ignota inconspectaque sit. qua de re alio loco a nobis disputabitur. Quòd si dicas Themistium secundo Posteriorum, cap.2. suæ paraphraseos velle demonstrationem potissimā declarare, & quòd res sit & propter quid sit (quod tamen solæ demonstrationes Mathematicæ præstare videntur) respondeo omnem demonstrationem quę aperit ueram & propriā caussam rei, etiam simul declarare esse illius rei; quippe esse cuiusque rei ut pendet a sua caussa, ita propter illam per se declaratur & cognoscitur: Sed quoniam interdum accidit, vt rem esse, nobis notum sit antequam caussam eius cognoscamus, hinc fit per accidens, ut demonstratio, quæ postea procedit ex caussa, nō dicatur declarare esse rei, vt pote quod antea notum esset, sed tantum propter quid ipsius rei, quod nobis erat ignotum.

A Appellantur autem mathematicæ scientiæ, per ἀντονομασίαν disciplinæ nō propter excellentiam demonstrationum, sed ob maximam facilitatem discendi, & ob pulcherrimum ordinem atque mirabilem connexionem demonstrationum inter se. Sunt autem demonstrationes mathematicæ certissimæ, euidentissimæ, & facillimæ ratione subiecti, nempe quantitatis: quantitas enim est maxime sensata, quippe quæ percipiatur omnibus sensibus; & media seu principia demonstrationum mathematicarum possunt ex- B poni & declarari, ita vt vel sensibus ipsis pateant, quod fieri nō potest in rebus naturalibus aut diuinis. Præterea, principia Mathematicę non exigunt longam experientiam & diligentem obseruationem, quemadmodum principia Physicę, vel Medicinæ. atque hanc caussam affert Aristot.in 6. Ethicorum, propter quam pueri possunt euadere Mathematici, non autem Physici, aut prudentes. Postremò, res mathematicæ habent facillimā abstractionē a materia, propterea quòd quantitas non est alligata & pendens ab C aliqua certa & determinata materia, sicut alia accidentia Physica, quocirca facile potest abstrahi & cōcipi ab intellectu. Hinc quoque fit, vt res mathematicæ nominentur ab Aristotele, entia ex abstractione, videlicet ob facilitatem abstractionis; quod autem facile abstrahitur a materia, facilè etiam intelligitur. Relinquitur igitur, vt his de caussis demonstrationes mathematicę sint certissimæ, euidentissimæ & facillimæ nobis, quamobrem vocantur a Philosophis perfectæ, & absolutę demonstrationes, loquimur autē D in præsentia de disciplinis purè mathematicis, qualis est Geometria & Arithmetica, nam in Astrologia, Perspectiua & aliis quæ vocantur medię vel mixtæ, secus res habet. Sed de præsenti quæstione hæc satis sint. Deinceps videndum est an cognitio omnium caussarum quas res habet, ad eius rei scientiā sit necessaria.

Cur disciplinæ Mathematicæ sint nobis facillimę.

An cognitio omnium caussarum necessaria sit ad perfectam scientiam rerum naturalium & primò agitur de cognitione substantiæ.

C A P. V.

SEntentia huius primi textus uidetur tota contineri hoc syllogismo: Omnis doctrina, quæ habet principia, vel quæ agit de rebus habentibus principia, debet primo loco ea declarare, sed talis est sciẽtia naturalis, ergo debent in ea primò explicari principia: Cuius syllogismi Aristoteles hic non exprimit Minorem, sed de probatione ipsius dicam in extremo hoc capite; ponit autem Conclusionem & Maiorem, cuius etiam confirmationem adiungit his verbis, [Tùm enim putamus cognoscere vnumquodque, cũ causas primas cognouerimus, & principia prima vsque ad elementa: hoc est, cũ cognouerimus omnes caussas tam externas quàm internas, tam proximas quàm remotas; Quę uerba magnam habent difficultatem, etenim uiri docti in dubium vocare solent, an in cognoscẽdis rebus naturalibus necesse sit tenere omnes caussas earum. Quem modum ut nos faciliùs dissoluamus, quędã ante declaranda sũt. Primùm; hæc questio potest dupliciter intelligi, vel an cuncta genera caussarum pernoscenda sint, hoc est materia, forma, efficiens & finis: uel an in vnoquoque genere omnes caussæ ab infima usque ad supremam tenendæ sint. Deinde res quę cognoscitur, aut est substantia aut accidens: substantia, vt talis est, per solam definitionem perfectè cognoscitur; Accidẽs verò si per se sumatur, etiam cognoscitur per definitionem, sin autem vt est affectio substantię inhærens in ea, per demonstrationem. Ad hæc, perfecta cognitio duobus modis sumitur vel absolutè, & omni ex parte, quæ tunc contingit, cum in re proposita cognita sunt quæcunque possunt cognosci, & quocunque modo possunt: Vel non simpliciter perfecta, sed tãtummodo secũdum materiam subiectã, aut secũdum eam rationem, quæ tractatur in aliqua scientia, vt dicatur perfecta,

Dupliciter cognitio alicuius rei dicitur perfecta.

vel Physicè, vel Mathematicè, vel Metaphysicè, ita vt in tali sciẽtia perfectior cognitio nec requiri debeat, nec possit inueniri. Exempli gratia, Hominis perfecta cognitio simpliciter erit, si omnia quę sunt in homine & de eo dicuntur, siue Physica, siue Metaphysica, siue theologica fuerint, perfecte cognoscãtur: ac Physicè perfecta hominis cognitio erit, si omnia quæ homini non quidem omni modo, sed physico modo conueniunt, perfectè cognoscantur. Postremò, in substantia naturali potest considerari essentia illius, vel præcisè ac syncerè, hoc est, solùm vt est nuda & pura quidditas, uel prout generatur, existit, & corrumpitur. His positis, venio ad explicationem quæstionis. Si quidditas rei naturalis pręcisè definiatur, potest sciri perfectè sine cognitione aliarũ caussarum, quàm materiæ & formæ, quippe cũ hę duę caussæ sint tantum essentiales ac internę: efficiẽns aũt & finis non attingunt substantiã nisi extrinsecus, nec ab illis pendet, nisi cũ fit, aut existit. Ac de efficiente quidem, hoc apertè sentit, & scriptum reliquit Arist. in 7. Metaph. tex. 59. dicens, [Quando caussa quęritur, interdũ quæri eam quæ est forma, & quod quid erat esse, aliquando verò eam, quæ est vt efficiens & primũ mouens.] & post hæc subdit, [Caussa nanque ẽt hoc sed talis quidẽ caussa quęritur, dũ quippiã fit vel corrũpitur, illa vero ẽt dum est.] De fine idem iudicandum est, qui in substãtijs naturalibus re idem est quod forma, sed differt ratione; dicitur. n. finis prout est terminus generationis, atque motus naturalis non impedit. Sic. n. definitur ab Arist. 2. Phy. 23. & 1. de Partibus Anima. cap. 1. in his autem quę sunt instrumenta ad aliquem vsum comparata, siue a natura, ut sunt partes animalium, siue ab arte, ut malleus, securis & serra, uidetur finis distingui a forma, quæ constituit huiusmodi res, & inhæret in ipsis, v. g. finis serræ est secare, forma autem eius, est figura quæ cernitur in serra, uel facultas secãdi; quãquam Arist. sæpe consueuit in talibus rebus finem appellare formam & rationem, vocans definitiones quæ ducuntur a tali fine; vocans, inquam, eas a forma & ratione, vt videre quisque pôt apud eum, tum in 1. de Anima 16. tum in extremo

mo libro quarto Meteorologico: Vnde si huiusmodi instrumenta careant vsu, nec queant præstare id propter quod instituta fuerunt (vt si serra secare nequeat, aut oculus videre) quanquam retineant eandem naturam & substantiam, tamen solent ab eo dici æquiuocè talia. Vniuersè autē finis ita describitur ab Aris. [Cuius gratia aliqd fit.] ex quo apparet, neq; finē, neque efficiens aliter pertinere ad substātiam rei, nisi prout versatur in generatione motuque naturali. Potest idem confirmari hoc argumento. legimus apud Aris. in libris Posteriorum, definitionem non significare esse aut non esse; & quæstionē quid est res, distingui ab ea qua quæritur an res sit, & item esse cuiuscunque rei, differre a substantia eius: ex quibus sententijs necessariò conficitur; vt quoniam definitio declarat essentiam rei nudam & abiunctam a motu seu existentia, tantùm continere debeat eas caussas quæ talem essentiam constituunt: Efficiens autem & finis, cum non pertineant ad essentiam, nisi prout fit vel existit, remoueri debeāt a definitione.

Sed dicet aliquis, etiam in pura quidditate rei naturalis continentur aliquā prædicata metaphysica, vt actus vel potētia, substantia vel accidens, quæ si Physicus consideret, transibit fines subiecti sui, sin autem omittat & ignoret, non perfectè definiet quidditatem naturalem. Verùm soluitur hoc, nam si Physicus in definiēda re naturali, exposuerit omnia prædicata essentialia eius, quæ sunt physica, tametsi prætermittat alia quæ non sunt physica, tamen perfunctus erit munere suo, nec ab eo quicquam præterea iure desiderari poterit, talisque definitio censenda erit perfecta, non quidem simpliciter, sed physicè; nam absolutè & omni ex parte esse non poterit, nisi cognita & explicata fuerint quæcunque insunt in qdditate, quod fieri non potest sine scientia Metaphysicæ, sine cuius opera nulla res potest in alijs scientijs perfectè cognosci. quamobrem vocatur regina sciētiarum, & omnes disciplinæ, pendent ab ipsa, tum quia docet primas caussas, hoc est intelligentias & Deum, a quibus manant & pēdent res omnes, tum etiam quia declarat attributa quędam fusa per cunctas res, vt est, ens, substantia, accidens, actus, poten-

A tia. Sed de his latiùs disputatum fuit superiori libro. Atque hanc ego puto caussam esse, cur Plato in 7. lib. de Rep. scribat, ceteras doctrinas non simpliciter demonstrare, sed procedere ex multis suppositionibus, solam aut Dialecticam, hoc est Metaphysicam, simpliciter, & sublatis cunctis suppositionibus, res ipsas contemplari atque demonstrare. Quas ergo caussas requirat cognitio puræ quidditatis, satis ostensum est. Si autem consideretur quidditas rei naturalis vt versatur in generatione, existentia, ceterisque motibus

Explicatio sententiæ Platonis.

B & affectionibus physicis, quemadmodū ita pendet ab omnibus caussis internis iuxtà & externis, sic etiam non nisi per oēs perfectè cognosci & explicari potest; generatio enim & interitus, sine materia constare non possunt, vbi autem materia est (quod ante confirmauimus testimonio Auerr.) necesse est alias caussas etiā requiri; ac vt de existētia loquar, ea profecto indiget forma, a qua proximè, intimè & continenter fluit; materia, qua nititur & sustentatur; efficiente, a quo primùm manauit, vel a quo extrinsecus cō-

C feruntur; denique fine, cuius gratia constat, qui finis est perfecta operatio, congruens ei naturæ quæ sic existit; & quia Physicus non contemplatur essentiam rerum naturalium purè ac præcisè (hoc enim videtur potius esse quiddam Metaphysicum quàm Physicum) sed considerat eam mobilem, sensibilem, existentem in rebus, hinc fit, vt in definiendis rebus naturalibus, inferat etiam caussas externas, motum, & affectiones physicas.

An primas caussas cuiusq; generis caussarū in qualibet re pernoscēda, scire oportet.

Ad id autem de quo addubitari solet, an in cognoscenda qualibet re sint perno-

D scendæ caussæ primæ, vt prima forma, vltimus finis, & primum efficiens, expeditè respondendum est, si loquamur de cognitione perfecta, non simpliciter, sed de ea, quam potest & debet quælibet scientia tradere, non esse id necessarium; nam Mathematici in rebus sibi subiectis explicandis & demonstrandis accuratè versantur, sine vlla prænotione aut etiam mentione primarum caussarum, hoc est Dei, & intelligentiarum. Quòd si Physicus interdum sermonem habet de Deo. id sanè facit, quia Deus, est primum mouens a quo pro-

proficiscuntur & pendent oẽs motus naturales: Sin autẽ loquamur de cognitione rerum, quæ fit omnibus expleta partibus, cunctisque numeris absoluta, procul dubio affirmãdum est, sicut quælibet res habet esse à prima caussa; ita sine cognitione eius perfectè sciri non posse quod facile concedet, qui attendet animum ad definitionem ipsius Scire, quæ traditur ab Aristot. hoc modo, [Scire est rem per caussam cognoscere, propter quam res est.] non minus autem, quin etiam magis, quælibet res suum esse acceptum referre debet caussis vniuersalibus & primis, quàm particularibus & proximis. Verùm de cognitione substantiæ hæc dicta sint; deinceps agendũ est de accidentibus.

De cognitione accidentis perfecta.

Definitio accidentis duplex est, vna essentialis, altera caussalis; illa continet genus accidentis & proprium subiectũ eius; cuius generis sit hæc definitio Eclipsis; defectus luminis in luna; vel Tonitru, sonus qui fit in nube: Hæc autem quæ dicitur caussalis, sumitur ex caussis externis, vt si priori definitioni adiungas, ob interpositum terræ; posteriori autem ob extinctionem ignis. censetur autem a Philosophis perfecta definitio accidentis, quæ complectitur essentialẽ & caussalem, hoc est, quæ continet omnes caussas per se illius accidentis, nam cum accidens nõ intrinsecè ac per se subsistat ceu substantia, sed a multis caussis extrinsecus pendeat, rectè faciunt, qui tales caussas adhibent in definiendis accidentibus: Vnde Arist. 8. Metaphys. tex. 13. scribit rationem accidentis, quæ est definitio essentialis, sine caussa non esse manifestam; Caussæ verò, à quibus pendet accidens, vt minimum sunt tres, materia, quæ est subiectum in quo inest, forma, hoc est genus, vel categoria ad quam pertinet; efficiens, a quo efficitur & conseruatur. Non desunt etiam quædam accidẽtia, quæ ab omnibus caussis pendent, quare in perfecta definitione eorum, omnes pariter caussæ cognoscendæ & explicandæ sunt; quod videtur Galenus in definiendo pulsu egregiè præstitisse ad hunc modum, Pulsus est actio peculiaris, primùm cordis, deinde arteriarũ quæ distensione & contractione mouentur a facultate vitali, vt caloris innati mediocritas conseruetur, & spiritus animales gignantur in cerebro. De accidẽtium autem demonstratione, quid sentiẽdum sit facile est ex his, quę nunc dicta sunt intelligere. Etenim cum Aristot. in 2. Post. compluribus locis auctor sit, mediũ perfectæ demonstrationis, idem esse quid & propter quid passionis quæ demonstratur, ita, vt idem medium mutato tantum situ & formula verborum adhiberi queat & tanquàm definitio, ad declarãdum qd sit talis passio, & tãquàm medium ad demonstrandum propter quid insit subiecto. Hęc igitur cum ita se habeant, palàm est, vt perfecta definitio accidentis ducenda est ab omnibus caussis, a quibus per se ac necessario pendet, ita quoque perfectã demonstrationem eius ex cunctis caussis petendam esse. Nec verò nos moueat, q Aristot. definiens scire, ait ipsum esse cognoscere rem non per caussas, sed per caussam: nam tametsi multæ caussæ concurrunt ad definiendum, vel demonstrandum accidens, omnes tamen vnius caussę integræ, perfectæ atque absolutæ locum tenent. quanquam non rarò accidit vt in definiendis atque demonstrandis rebus quædam caussæ taceantur, quòd sint per se manifestæ & a quouis facile intelligantur. Atque hoc quidem est iudicium & sententia nostra de præsenti quæstione.

Allegis eorum, quę in præsenti quęst. disputata sunt, epilogus.

Cęterùm, quę latius hic disputata sũt, quò faciliùs vniuersa comprehendi & teneri queant, possunt breuiter ita colligi. Definitio puræ quidditatis, tantùm materix & formæ; at quidditatis vt est mobilis & in rebus naturalibus existens, omnium quatuor caussarum cognitionem requirit. Accidentis definitio duplex est, vna tantùm essentialis, quæ solo genere & proprio subiecto accidentis quod definitur continetur, altera caussalis, quæ præcipuè ducitur ex caussis externis, efficiente inquam, & fine, sed perfecta definitio accidentis censetur, essentialem & caussalem complectens, solo situ differens à perfecta demonstratione. Demonstratio autem accidentis ex omnibus caussis, sumenda est a quibus per se ac necessariò pendet accidens. Porro primæ caussæ cuiusque generis, si quæratur perfecta simpliciter cognitio rerum, necessariò tenendæ sunt; sin autem quæratur perfecta cognitio, non absolute, sed aliqua ex parte,

vel

vel secundum aliquam scientiam, aut nō est necessarium illas caussas cognoscere, A vt fit in Mathematicis, aut certe tantùm scire oportet quantum pertinent ad illā scientiam, id quod in Physica contingit, quæ agit de Deo, vt est primum mouens. Verùm de præsenti quæst. satis sit dictū.

Nunc doceamus cur Aristot. non expresserit aut probauerit Minorem illius syllogismi, nimirum, res naturales habere principia, hoc enim a principio promisimus nos esse dicturos ad extremum. Porphyrius, vt hic refert Simplicius, & Auicenna (vt inquit Auerr. 1. Phys. com. vltimo) putarūt nō esse mun⁹ Physici sed B potius Metaphysici demonstrare res naturales compositas esse & habere caussas: At hoc nón placet Simplicio & Auerroi, nam vt Physicus supersedeat demonstrare id, perinde quasi per se notum atq; manifestum sit, tamen non potest inueniri alia ratio, vel, vt aiunt, medium ad demonstrandum hoc, quàm Physicū, quod quidem medium est transmutatio: quicquid enim transmutatur simplex esse nō potest, sed habet materiam, quæ transmutatione subijciatur, & formam secūdum quam trāsmutatio fit; ab hoc medio phy- C sico cæteræ rationes, quæ ad idem ostendendum afferuntur, siue physicæ siue metaphysicę fuerint, lucem atque robur accipiunt. Verùm Theophrastus, vt ait Simplicius, res naturales habere principia confirmabat hoc argumento; Omne corpus est compositum, quod autem compositū est, habet partes & principia ex quibus componitur, sed res naturales sunt corpora, vt clarum est, ergo sunt compositæ, & habēt principia ex quibus cōstant. Hæc illę. Sed hæc demonstratio nō caret dubitatione, nam cum triplex sit compo- D sitio, vna ex substantia & accidente, alterā ex partibus quas vocant integrales, seu quantitatiuas, tertia ex partibus essentialibus, nempe ex materia & forma; primā & secundam compositionem certum est inueniri in omni corpore naturali, tam cælesti quàm sublunari; tertiam autem, vt perspicuum est inesse in cūctis corporibus sublunaribus, ita obscurum & dubiū est an ea insit in cælo. Auerroes enim faciens substantiam cæli simplicem, non assignat ei talem compositionem, is igitur diceret prædictam rationem Theophrasti, aut esse intelligendam tātùm de duabus prioribus compositionibus, aut non habere locum in omni corpore naturali. Aristoteles igitur hic non probauit res physicas habere principia; vel omitttens tanquam cuiuis notum, vel quia fusè in processu huius primi libri ab ipso declarandum erat. Verùm hæc ad expositionem & intelligentiam primi textus sint satis, deinceps ad explanandum secundum textum veniamus.

Cur Aristoteles non probauit res naturales habere caussas & principia.

Explanatio textus secundi primi libri Physicorum.

CAP. VI.

SEcundus textus primi libri Physicorum sic habet, [Innata est, ex notioribus nobis via ad notiora naturæ.] Similē sciam permultis locis apud Aristotelem reperire licet; veluti. 1. lib. Ethicorū c. 4. libro 5. Metaphysicæ tex. 1 libro 2. de Aīa tex. 12. prępipue autē 7. Metaphysicę tex. C ro. Apud Aristotelē autē & Peripateticos, notius ẜm naturā, natura vel naturæ, idem plane significant, quod notius simpliciter, vel notius ẜm rationem, vt ex supradictis locis colligi potest. Sed qm̄ de eo quod est notum ẜm nos & ẜm naturā multa præclarè scribit Arist. 6 lib. Topicorū, non alienū fore putaui si verba eius hic adscriberē. Primum igitur docet q d sit notius nobis & simpliciter, hoc modo: [Dupliciter cōtingit accipere notius, aut nobis, aut simpliciter: Simpliciter igitur notius est, qđ prius est posteriori, vt pun- D ctū linea, & linea superficie, & superficies solido, quemadmodū, & vnitas numero, prius enim, & principiū omnis numeri, similiter autē, & elementū syllaba. Nobis aūt è conuerso qnque accidit, nā maximè solidū magis sub sensum cadit; q̄ superficies, & superficies q̄ linea & linea q̄ signū, quare multitudo magis huiusmdi cognoscit, nam illa quidem quomodolibet, hęc autem subtili, & fœcundo intellectu comprehendere oportet.] Deinde vtra docendi ratio sit melior per notiora nobis an secūdum naturam, declarat his

De eo quod est notius simpliciter vel secundū nos, pulchra Aristotelis sententia.

verbis,

verbis, [Simpliciter igitur melius, per priora, posteriora tentare cognoscere, nã magis scietificum tale est, verùm ad eos, qui impotentes sunt cognoscere per talia, necessarium forte per ea quæ illis cognita sunt, facere orationẽ.] Postea ostẽdit ea quę sunt nota secundum naturam, esse certa, definita, & immutabilia, quæ autem sunt notiora secundum nos, esse incerta & indeterminata, nã inquit, [Alia alijs, & non omnibus eadem contingit notiora esse, quin etiam eisdem alia interdum & alia magis nota, nam a principio quidem sensibilia, instructionibus autem factis contrà, quare nec eidem homini semper idem notius est.] Ex quo Aris. colligit perfectas definitiones & orationes scientificas assignandas esse non per ea quæ singulis quibusque sunt notiora, quippe quæ sint varia & indefinita. Postremò, explicat quod est notum simpliciter, quibus hominibus sit etiam notum & quibus non, ita scribens, [Fortasse autem, & quod simpliciter notum, non est id quod omnibus notum, sed quod bene dispositis intellectu, quemadmodum & simpliciter salubre quod est salubre ijs qui benè affectum habent corpus.] Hæc Aristotel. in 6. Topicorum. Simile fere scribit in primo Post. tex. 5. ad hunc modum, [Priora verò sunt & notiora bifariã, non enim idem prius aut notius natura & ad nos, dico autem ad nos priora & notiora, quæ sunt propinquiora sensui, simpliciter autem quæ longius sunt, sunt autem longissime quidẽ ipsa maximè vniuersalia, proxime verò ipsa singularia.] Ex omnibus autem locis, quę nunc commemorauimus, licebit nobis elicere certam & generalem regulam Aristotelicã internoscendi ea quæ sunt nobis nota, ab his quæ sunt nota secundum naturam, quæ est hæc; Quæcunque cadunt sub sensum vel sunt propinqua sensibus, sunt nota nobis, quæ verò à sensibus remota sunt habẽtur ignota, & quo magis minusue sẽsus nostros attingunt vel refugiũt, eò magis minusue nota aut ignota iudicari debent. At nota secundum naturam vel simpliciter, censeri debent quæcunque sunt priora, & a quibus pendent aliæ: contra verò quæ sunt posteriora, & manant atque pendent ab alijs, sunt ignota secun-

Regula internoscendi nota secundũ nos, ab his quæ sunt nota secundum naturam.

dum naturam. Quamobrem caussæ, partes, simplicia, magis vniuersalia, sunt priora & notiora secundum naturã; effectus vero totum, compositum, & singularia, posteriora & minus nota: & quamuis hęc quoque possint dici aliquo modo notiora secundũ naturam, quatenus sunt perfectiora illis & tanquam finis eorum: tamẽ in præsentia non loquimur de prioritate naturæ, quæ est secundum perfectionem vel intentionem eius, sed de eo, quod dicitur prius esse ordine generationis & tẽporis. Sed dicet aliquis, Aristotelem in. 1. de Anima tex. 8. affirmare vniuersalia aut nihil esse aut posteriora esse singularibus, ergo qui facit ea ſm naturã priora singularibus, apertè cõtradicit Ari. Verũ soluitur hoc, nam vniuersale actu & (vt dicunt) formaliter sumptum, aut nihil est per se in rebus existens, abiunctum à singularibus, vt Platonem sensisse multi opinantur, aut vt est vniuersale vi mẽtis, abstractum ab indiuiduis, posterius est singularibus, quippe cum nihil aliud sit, quàm notio quædam & similitudo singularium, quam ex eorum comparatione & conuenientia intellectus noster expressit. Vide quæ in hanc sententiam eleganter scribit Themistius, exponens supradictum textum octauum primi libri de Anima in sua Paraphrasi: At si vniuersale sumitur pro natura (hanc multi appellant fundamentum vniuersalitatis) vt animal pro natura sensitiua, viuens pro animata, corpus pro corporea, hoc pacto manifestum est magis vniuersalia priora esse minus vniuersalibus, nam illa sine his, hęc autem non possunt esse sine illis: quod autem tale est, Aris. vocat prius simpliciter in Postprædicamẽtis, & 3. Physicorũ lib. Vide que hac de re docte scribit D. Tho. 1. parte quæst. 85. art. 2. in responsione ad primum.

Dubitatio.

Confutantur qui aliter exponunt notum secundũ naturam. & docetur cur via procedendi a notioribus secundum nos, dicatur esse nobis innata vel naturalis. A

CAP. VII.

SI Igitur notum secundum naturam apud Arist. significat id, quod paulo ante ostendimus ex multis locis eius, B ergo fallitur Auerroes interpretans notius secundum naturam, id quod natura prius cognosceret si intelligeret ea quæ facit: non quia putet naturam more Stoico esse intelligentem, vt ei falsò exprobrant quidam recentiores interpretes, sed quia facit Arist. vti metaphora & analogia nimis dura & insolenti. Errant etiã, qui notius secundum naturam exponunt id, quod habet naturam per se magis cognoscibilẽ & intelligibilem: etenim compositum notius esset secundum naturam, quàm materia prima, cõtrà quàm docet C Arist. hoc loco: Compositum enim cum in se cohibeat formam & actum, qui est caussa atque ratio intelligendi vt dicitur. 9. Metaphy. tex. 20. proculdubio habet naturam magis intelligibilem, quàm materia prima, quippe quæ sit ens in potentia, & (vt scriptum est 7. Metaph. tex. 35.) per se ignota. at materia notior est secundum naturam quàm compositum, cum sit prior eo, & eius principium & caussa. Illi quoque decipiuntur, qui per notius secundum naturam putant significari id, quod est simplicius: Siquidẽ color & alia D sensibilia accidentia sunt simpliciora, q̃ substantia composita, cum tamen hæc sit notior secũdum naturam, & ignotior secundum nos: illa vero e contrario notiora secundum nos & ignotiora secundum naturam; sed cur hęc via procedendi a notioribus nobis ad notiora secundum naturam vocetur nobis innata vel naturalis deinceps exponamus. Non dicitur talis via procedendi, naturalis quòd similis sit modo quem natura tenet in procreandis rebus, quinimo ei penitus contraria

Cur uia procedendi a notiori-

est; Etenim natura in fingendis operibus suis progreditur à simplicibus ad cõposita, a caussis ad effectus, nos e contrario in ijsdem cognoscendis procedimus. Nec vocatur naturalis, quoniam sit conueniẽs naturæ ipsarum rerum; Nos enim multa prius cognoscimus, quæ si natura rerum spectetur, posterius cognosci deberent, siquidem antè percipimus accidens, quàm substantiam, at substantia per se ac suapte natura prior est quàm accidens. Nec appellatur naturalis, quòd sit congruens atque consentiens naturali appetitui hominis, quo is duce natura vehitur atque ducitur ad sciendum. Homo enim naturaliter expetit scire non quocũque modo, sed per caussas, talis enim sciẽtia est perfectio intellectus humani explens atque saturans naturalem appetitum eius. Itaque homo naturaliter expetit res cognoscere, per ea quę sunt priora & notiora secũdum naturã ceu per caussas, potius quàm per ea quæ sunt notiora secundum nos veluti per effectus. Nec denique nuncupatur naturalis, quòd ita sit homini insita & infixa, vt ab ea nunquam diuelli & separari possit. Nam quamuis rudes & indocti, cum primùm aggrediãtur ad cognoscendas res, hanc intelligendi rationem sequũtur, tamen, qui sunt fœcundo & subtili ingenio & in scientijs exercitati, cognoscunt res conuenienter naturæ ipsarum, & quod secundum naturam prius atque notius est, illis quoque prius & magis notum habetur. Cuius rei simile quiddam cernimus in his quæ pertinent ad gustatum; nam vt alia alijs dulcia & iucunda videantur, tamen id, quod verè ac simpliciter est dulce, videtur etiã tale non quidem omnibus, sed his, qui stomachum nõ habent labefactatum & corruptum, sed bene affectum atque constitutum. Talis igitur via procedendi est, atque dicitur nobis naturalis, propterea quod cum primùm duce magistraque natura accedimus ad cognoscendas & contemplandas res naturales, excitati aspectu & admirabilitate earum rerum quas hic mundus continet, ita procedimus, vt primo quidẽ appulsu mentis incurramus in notitiã effectuum compositorum & accidentium, tum magis animo exardescentes ad interiorem & perfectiorem earundem rerũ scien-

bus secundum nos ad notiora secundum naturã, vocetur, nobis naturalis.

ſcientiam capeſſendam, quaſi per gradus quoſdam progredientes tandem perue- A niamus ad cauſſarum rerum ſimplicium & ſubſtantiæ comprehenſionem. Cuius rei hanc ego quidem certè cauſſam eſſe arbitror; A principio enim donatur nobis à Deo animus, immortalis ille quidem & capax omnium diſciplinarum, ſed rudis experſque ſcientiarum, & vt pulchrè inquit Ariſtot. ceu tabula quædam nuda, in qua nihil omnino pictum eſt. Quamobrem idem Ariſtot. ſcribit illum eſſe in potentia ad omnia, nec aliam eſſe naturam eius quàm veluti poteſtatem & habilitatem quandam ad percipiendas B omnes res, eumque locum eſſe formarũ non actu, vt Plato exiſtimabat, ſed tãtùm poteſtate. Is autem animus tanta neceſſitudine & tam naturali connexione iungitur atque copulatur cum ſenſibus, vt dum eſt in hoc corpore, nec ſine adminiculo ſenſuum vitam ſuam agere & tueri, nec niſi per eoſdem ſenſus, cognitionem & ſcientiam rerum poſſit adipiſci. Itaq; vt in homine vitam hanc mortalem agente, eſſe intellectiuum, non poteſt ſeparari ab eſſe ſenſitiuo, ſic etiam functiones partis intelligentis, non poſſunt ab actioni- C bus facultatum ſentientium penitus diſiungi atque ſegregari. Atque hinc extitiſſe illas nobiles & illuſtres ſententias, quæ in ſcriptis Ariſtot. non ſecus, ac ſtellæ in cælo mirabili ſplendore collucent: Deficiente ſenſu, etiam deficere ſcientiã eorum quæ pertinent ad illum ſenſum: Omnes ſcientias & artes ex ſenſibus, memorijs, experimentiſque ortum habere: Intellectum noſtrum nihil vnquam ſpeculari ſine permixtione phãtaſmatis: Cogitata & intelligentias animi noſtri non eſſe quidem phantaſmata, vel vt latinè D loquar cum Cicerone, viſa, veruntamen non poſſe cõſtare ſine illis. ſi igitur prima humanæ cognitionis acquiſitio fit per ſenſus, neceſſe eſt ea prius ab homine cognoſci, quæ priùs atque vehementius mouẽt ſenſus, iiſq; obuia & familiaria ſunt; eiuſmodi autem ſunt ſingularia, accidens, compoſitum, effectus &c.

Digreſſio contra Platonẽ ſcientiã noſtrã nõ eſſe reminiſcẽtiã. Ex his autẽ liquet, falſum eſſe id quod Plato habuit pro certo & explorato; Noſtrum ſcire nihil aliud eſſe, quàm quodadam reminiſci. Nam (vt de hoc nonnihil etiam nunc attingamus) ſi animus noſter olim habuit ſcientiam omnium rerum, quam poſtea dum eſt in corpore per diſciplinam inſtitutionem exercitationẽq; reminiſcitur, cur ad reminiſcẽdum adeo egemus ſẽſib⁹, vt his ſublatis nulla queat ſcientia cõparari? Nos enim experimur, cum quidpiam reminiſci volumus quod antea cognouimus, non valde indigere aut vti opera ſenſuũ exteriorum; & ſine his non ſolum poſſe ſed interdum etiam fieri ſolere multarum rerum reminiſcentiam ſola vi & ope imaginatricis vel cogitatricis facultatis; Deinde, qui fit, vt nemo vel priuſquam addiſcat ſcientias, aliquo modo meminerit ſe quondam illas tenuiſſe, & per obliuionem amiſiſſe: Vel poſtquam ſcientias didicit, eas tanquam ante cognitas & perceptas recognoſcat? Ad hæc, quemadmodum animus hominis, quia eſt immortalis, non ſolum videt res præſentes, ſed prouidet etiam futuras, multamque cogitationẽ & curam ſuſcipit poſteritatis, cur ſi idem animus fuit ante corpus florens ſcientia cũctarum rerum maximiſque circunfluens bonis, cur inquam, non itidem cernitur in eo aliqua certè cognitio, cogitatio, memoria, aut denique veſtigium aliquod præteritarũ & antiquarum rerum, quas olim geſſiſſe & tenuiſſe dicitur? Cur nullus in eo mœror & dolor de tantorum bonorum amiſſione? Poſtea, ſi mens noſtra haberet naturaliter ſibi inſitas ſcientias omnium rerum, non poſſet eſſe capax errorum & falſarum opinionum Etenim, quod per ſe atque naturaliter ineſt, non poteſt mutari in contrarium, ſic enim Ariſtot. 2. libro Ethicorum docet virtutes non eſſe natura nobis innatas, quoniam nemo prauus & improbus euadere poſſet, ſiquidẽ quod natura ingeneratum eſt, nulla conſuetudine tolli poteſt, vt licet millies lapidem ſurſum iactites, nunquam tamen aſſueſcet per ſe tendere ſurſum propter naturale pondus atque grauitatem. Sic etiam in 3. de Cælo 67. oſtendit Ariſt. nullam eſſe definitam a natura figuram elementorum, vt ad omnes figuras facilè conformari & accommodari queant. Et iterum, Peripatetici diſputant primam materiã per ſe nullam habere formam, quam ſibi præcipuè & ſua natura vendicet, vt poſſit eſſe

esse receptaculum omnium formarum etiā contrariarū. Postremò, aut coniūctio A animi cū corpore est naturalis, aut præter naturam, si præter naturam, quo pacto efficitur a natura & a Deo? cur semper eodemque modo contingit? Nā quæ præter naturam sunt, & rarò & per accidens eueniunt. Cur dissolutio prædictæ vnionis, quam mors efficit, est adeo præter naturam & violenta, vt nos & metus futuræ mortis sollicitet & dolor præsentis discruciet? sin autem talis coniunctio animi cum corpore est naturalis, tantum abest vt possit tam insigne animo detrimentum afferre, hoc est obliuionem om B nium scientiarum, vt ei debeat magnam adiungere perfectionem maximumque prębere adiumentum ad suas actiones rite obeundas. Forma enim, quæ est actus naturalis materiæ, sicut per vnionem cū materia perficitur in esse, sic etiam perficitur in operando; Id quod lustranti animo cunctas res naturales in omni coniunctione formæ cum materia perspicuum erit. Hæc autem quæ contra Platonem a nobis explicata sunt, docet etiam D. Th. in. 1. par. q. 84. ar. 3. Sed de his rebus, quā sunt extra materiā propositam, & ab instituto nostro remotę, plura dicere non cōuenit. Qm̄ igitur intellectus noster ita cohæret cum sensibus, vt per eos ceu interpretes & nuncios rerum omnium intelligendi materiam accipiat, nihilque fit in illo quod non in his aliquo pacto prius fuerit, hinc fit, vt quæ sensibus nostris magis propinqua, nota & familiaria sint, vt effectus, totum, compositum, accidens, ea quoque priùs ad intellectum perferātur, eique priùs innotescant. Quæ verò sensibus posterius cognita, aut penitus ignota sint, vt caussa, partes, res simplices & intima cuiusque rei substantia, eò tardiùs atque difficiliùs ad mentis nostrę intelligētiam perueniant. Ergo, cur ea quę ordine naturæ posteriora sunt, plærunque sint nobis notiora ijs, quæ sunt priora secundum naturam, & cur via procedendi ab illis ad hæc vocetur nobis innata & naturalis, hoc modo explicatum fit. Nunc videamus an in rebus physicis sint aliqua, quæ eadem sint nota nobis & secundum naturam.

In rebus naturalibus permulta reperiri quę sint nota nobis simul atq; secundum naturam.

CAP. VIII.

Aristoteles hoc 2. tex. ait non eadē esse nota nobis & simpliciter, in primo autem lib. Post. tex. 5. similem ponit sententiam, verùm alijs verbis, scribens hæc inuicēm opponi, hoc est quæ sunt nota nobis, esse ignota secundū naturam, & contra, quæ sunt nota ſm naturam esse nobis ignota: Quæ sententia quo pacto intelligēda sit, pluribus verbis aperiendum est, ne quis putet fieri numquam posse vt eadem sint nota ſm nos & secūdum naturam. Peruulgata est opinio apud Philosophos, in rebus naturalibus, aut nihil aut perpauca reperiri quæ nobis sint nota pariter ac secundum naturam, propterea quòd rerum effecta & accidentia, quæ nobis manifesta sunt, habentur ignota secundum naturam, è contrario autem substantia & caussę, quę sunt notæ secundū naturam, nobis sunt C ignotæ: At verò in disciplinis mathematicis, aut omnia aut certè pleraque sunt nota nobis iuxtà atque ſm naturā. Etenim demonstrationes mathematicæ procedunt ex primis principijs, quæ nobis sunt manifestissima, veluti, Totum maius esse sua parte, &, Si ab æqualibus æqualia demas, quę remanent sunt æqualia. Eadem quoque sunt nota secundum naturam, quippe cum sint caussæ eorum, quæ postea demonstrantur a Mathematicis. Atque hoc ipsum videtur Auer. sensisse multis locis scriptum & testatum re D linquens. Verùm opinio hæc (aut ego penitus fallor) multos adhuc fefellit, vel inscitia vel negligentia perscrutandæ veritatis; etenim vtrumque reor esse falsum, sed de mathematicis posterius disseram; nunc tribus rationibus ostendam, multa in rebus physicis eiusmodi esse, vt simul nobis nota sint atque secundum naturā. Primò, naturæ magis vniuersales sunt notiores nobis & ſm naturam, quàm minus vniuersales, vt corpus quàm viuens, viuens quàm animal, animal quàm homo; ergo &c. antecedens secundum vtranq; partem

In rebus physicis nō pauca reperiu. quę sunt eadē nota nobis & secundū naturam

partem perſpicuè verum eſt; Nam quòd magis vniuerſalia ſint notiora nobis, Ari. A teſtatur hic tex. 4. & alijs compluribus locis, de quo etiam cõſentiunt omnes propemodum interpretes eius; idque confirmat experientia, nam aſpicientes id qđ e longinquo accedit ad nos, priùs agnoſcimus eſſe corpus quoddam quam animal, & animal priùs quàm hominem; Infantes etiam (vt hoc loco inquit Ariſtoteles) primùm quidem appellant omnes homines vniuersè ac indiſtinctè patrem, fœminas matrem, poſtea verò vtrunque ſpeciatim diſtinguunt. Ratio item hoc docet, nam ſignà & accidentia B rerum vniuerſaliorum ſunt nobis notiora, cum enim inſint in pluribus rebus, frequentiùs cadunt ſub ſenſus; ex quo fit, vt illis magis obuia, familiaria & manifeſta ſint: paucioribus quoque ſignis opus eſt ad percipiendum magis vniuerſale, vt aliquid eſſe corpus, viuẽs aut animal, quàm ad cognoſcendum minus vniuerſale vt eſſe hominem vel Petrum. Quòd autem magis vniuerſalia ſint notiora ſecundum naturam, vel ex eo intelligi poteſt, quia ſimpliciter priora ſunt minùs vniuerſalibus, eorumque principia & quoniam mi- C nùs perfecta ſunt; a quibus natura incipiens procedit ad minùs vniuerſalia, tanquã perfectiora. Itaque in procreatione hominis, primùm effingitur in fœtu natura viuentis, tum animalis, ad extremum hominis, vt ſcriptum eſt ab Ariſt. in 2. de Gener. animal. cap. 3. Sed conſiderãdum eſt hoc loco id quod D. Thom. ſcribit in 1. parte. q. 85. art. 3. Nam cum vellet docere magis vniuerſalia eſſe prius cognita nobis quàm minùs vniuerſalia, præmittit hanc obiectionem. [Non ſunt eadẽ (inquit) priùs nota nobis; & ſecundum na- D turam, ſed magis vniuerſalia ſunt priùs nota ſecundum naturam, quàm minus vniuerſalia, quippe cum illa ſint priora ſimpliciter his, ergo non poſſunt eſſe nobis quoque prius cognita:] Quam obiectionem deinde ſoluens in reſponſione ad primum argumentum ſcribit hæc, [Duplex eſt ordo naturæ vnus ſecũdum viam generationis & temporis, ſecundũ quam viam, ea quæ ſunt imperfecta & in potentia, ſunt priora, & hoc modo magis commune eſt prius ſecundum naturam, quod apparet manifeſtè in generatione hominis & animalis, nam priùs generatur animal quàm homo, vt dicitur in libris de Generat. Animal: Alius eſt ordo perfectionis ſiue intentionis naturæ, ſicut actus ſimpliciter eſt prior ſecundum naturam quàm potẽtia, & perfectum prius quàm imperfectum, & per hunc modum minus commune eſt prius ſecundum naturam quàm magis commune, vt homo quàm animal; Naturæ enim intentio nõ ſiſtit in generatione animalis, ſed intendit generare hominem.] Hæc D. Thom. ex cuius verbis poſſet quiſpiam fortaſſe ſuſpicari eum verba illa Ariſtot. [Non ſunt eadem nota nobis, & ſecundum ordinem naturæ] interpretari non de ordine naturæ qui eſt ſecũdum generationem, ſed de eo qui eſt ſecundum perfectionem, ex quo fieri vt magis vniuerſalia non ſint ſimul nota nobis & ſecundum naturam, quod tamen a principio aggreſſi ſumus oſtendere: ſed nobis in præſentia quid D. Tho. ſenſerit de intellectu illorum verborum Ariſtotelis, non eſt curæ. Illud quidem pro certo affirmare poſſumus, Ariſtot. hoc loco non loqui de prioritate perfectionis, ſed generationis, & temporis, etenim docere vult primas cauſſas primaque principia rerum naturalium eſſe nobis obſcura & ignota, tametſi ſecundum ordinem naturæ manifeſta ſint & magis certa, quàm ea quæ formantur & efficiuntur ex illis: quòd ſi loquatur Ariſtoteles de ordine generationis, magis vniuerſalia, erunt nota nobis & ſecundum naturam, vt dictum eſt ſupra; Sin autem de ordine perfectionis, totum compoſitum & ſecundum nos & ſecundum naturam erit notius quàm partes & principia eius. Quocirca vtrouis modo ſumatur prius ſecundum naturam, vel ordine generationis, vt nos ſumimus, vel ordine perfectionis, vt ſumit D. Thomas, verum eſt, quod inſtituimus demonſtrare, in rebus phyſicis multa reperiri quæ ſint nota nobis & ſecundum naturam. Scio Alexãdrum, vt refert Simplicius, ipſumq; Simplicium in expoſitione huius ſecundi textus, conatos eſſe hãc noſtram rationem ſoluere. ſed qui eorum verba legerit, facilè intelliget infirmam eſſe eorum ſolutionem. Deinde, poteſt hoc ipſum confirmari

mari alterā ratione: Ea quæ vocantur obiecta sensuum exteriorū, vt color, sapor, odor, ex se fundunt atq; mittunt species quasdam (ita enim fert communis omnium pene Philosophorum opinio) per quas a sensibus percipiuntur. His igitur formis (quas multi appellant species intentionales) priora sunt obiecta tam ſm naturam, quàm secundum nos; secūdum naturam quoniam sunt caussę illarum, secūdum nos, propterea q̃ obiecta vsurpātur sensibus, eorum autem species intentionales minime: Illa nemo sanę mentis negauit vnquam, has verò nec pauci, nec indocti uiri, de medio sustulerunt. Constat igitur in hoc exemplo idem esse notius secundum nos, & secundum naturā. Vide D. Thom. 1. parte. q. 85. in fine arti. 3. Postremò, idem potest cōprobari hoc modo. Multa sunt tam in Physica quàm in Medicina, quæ habent effectus quosdā admirabiles, nobisque abditos & occultos. Etenim complura sunt medicaméta, quæ vel extrinsecus admota corpori humano, uel in ipsum intromissa, operātur intus permulta quę per se latent nos, pro uidentur autem atque cognoscuntur ex suis causis, quæ palam adhibitę sunt: itaq; Medicus certo pręnoscit, & prædicit tales effectus euenturos, manifestè cognoscens caussas a quibus illi proficiscuntur. Vbi manifestum est, talia medicamenta & secundum nos & secundum naturam esse notiora quàm ipsorum effecta. Sed quid dicendum est ad illa veba Aristot. [Non sunt eadem nota nobis, & simpliciter?] Mihi quidem videntur habere locum non in omnibus rebus Physicis, sed in multis, maximè uerò in primis caussis primisq; principiis rerum naturalium, de quibus ibi sermonem habet Aristo. si qui dem eiusmodi sunt, vt cum ordine naturæ præcedat cęteras res physicas, a nobis tamen posterius cognoscantur, & quæ ab ipsis esse habent, prorsusq; pēdent vti corpora & accidentia physica, ad eorum cognitionem nos perducant. Sed de rebus physicis dictum est satis. Nunc disquirendum est, An in Mathematicis disciplinis idem maxima ex parte, ceu multis visum est, sit notius secundum nos & secundum naturam.

A *An demonstrationes Mathematicæ maxima ex parte constent ex his quæ sunt nota nobis, & secundum naturam.*

C A P. IX.

Averroes in primo Physic. com. 2. & in primo de Anima com. 11. in commentarijs etiam magnis super libros Post. atque in quæstionibus Lo-
B gicis, ait demonstrationes Mathematicas constare ex propositionibus quæ sunt notæ nobis & simpliciter, ac cum ipse putet demonstrationem simpliciter, quam facit tertiam quandam speciem demonstrationis longè principem omnium, confici debere ex his quę sunt nota secundum nos & secundum naturam, affirmat talem speciem demonstrationis nusquam reperiri aut crebriorem aut perfectiorem, quàm in disciplinis Mathematicis. Multi quoq; expositores Aristot. (cum is ait tum hoc loco, tum in 1. Post. tex. 5, non esse eadem
C nota nobis & simpliciter) censent, id maximè locum habere in scientia naturali, nam in doctrinis Mathematicis idem planè notum esse nobis & simpliciter. Est itaque multorum Philosophorum opinio demonstrationes Mathematicas procedere ex pręmissis, quę sint tam secundū nos quàm secundum naturam notiores conclusione. Quam sententiam equidem arbitror aut falsam esse, aut certe recta quadam explanatione vel potius correctione indigere; quare faciendum mihi putaui, vt quod ea in re verum aut falsum esse
D ducerem, liberè ac sincerè explicarem. Primùm igitur opinor, mediū quod adhibetur in demonstrationibus Mathematicis, si proprie & subtiliter rem ipsam expēdamus, nec secundum naturam nec ſm nos esse notius cōclusione; id quod facile cognosci poterit ex his paucis, quę subijciam. Primò, Si mediū Mathematicū esset notius ſm naturam cōclusione, hoc ideo accideret, quia tale mediū esset propria caussa eius quod demonstratur; at supra fuit ostensum Mathematicos nō demonstrare ex proprijs & naturalibus cau-

Medium demonstratio nis Mathematicę, nō esse per se ac simplici

K

Prior notius secūdū naturam, con clusione.

caussis, ergo &c. Deinde Mathematicus non considerat naturā ac essentiam quantitatis, nec affectiones eius, prout habent esse reale fluens ex natura quātitatis, sed tantūmodo prout habent esse intelligibile, & prout possunt euidenter ac certò sciri quocunq; modo id cōtingat; ergo Mathematicus non curabit, an medium sit priùs secundum naturam nec ne, sed an sit euidens, certum & aptum ad demonstrandam propositam cōclusionem. Præterea, apud Mathematicos vna demōstratio non habetur potior quàm altera, quia habeat medium prius secundum naturā, quinimo id nusquam & a nullo Mathematico considerari & perpendi solet, sed ea demonstratio melior ducitur, quę simpliciter ostendit rem, quàm quæ ex suppositione, & quæ directò seu ostensiuè, quàm quæ indirectè vel ducendo ad impossibile, ad extremum, quæ per pauciora media conficit rem propositam, quàm quæ per plura quocunque modo id fiat, siuę per media priora secundum naturam siue posteriora. Postea in 32. demōstratione, quæ est in 1. elementorum Euclidis, ostenditur tres angulos trianguli esse æquales duobus rectis, propterea quòd angulus externus, qui fit ex latere eiusdem trianguli producto, æqualis sit duobus angulis internis sibi oppositis, Hoc mediū perspicuè constat non esse prius secundum naturam, eo quod demonstratur; quin etiam mihi quidem videtur esse posterius secundum naturam, nam productio lateris & ortus illius anguli externi, necessariò consequitur structuram trianguli constituti: Similiter in 1. demonstratione eiusdem libri, Euclides docet latera eius trianguli quod super datam lineā constitutum fuit, esse inter se æqualia, propterea quòd sint lineæ ductæ ex centro ad circunferētiam, quis non videt cū hoc medium omnino per accidens affectum sit ad id quod demonstratur, non posse dici prius secundum naturam conclusione? Etenim planè accidit triangulo æquilatero, quod super lineam datā constitutum est, includi in circulo, & latera eius sic describi vt existant lineæ a centro ad circumferentiam illius circuli ductæ. Quod autem a nobis ostensum est in his duabus demonstrationibus mathematicis, si quis ad reliquas demonstrationes animum aduertat, idem pene in omnibus comperiet. Postremò, quæ sunt vere priora secundum naturam, sunt per se definita & pauca numero, & habent necessariā atque naturalem cognationem connexionemque cum his rebus, quibus dicuntur priora; at medium mathematicum non est definitum secundum naturam, & est multiplex: nam quod ostenditur per vnū medium, potest etiam probari per alia multa, & in conuersione demonstrationum, vbi ex medio fit conclusio, & ex cōclusione medium (quod fieri cernimus tum sæpe alibi, tum in primo Euclidis in proposit. 18. & 19.) nullo modo fieri potest vt in vtraque demonstratione medium secundum naturam, sit notius conclusione. Amplius, in 27. propositione eiusdem libri, Euclides demonstrat aliquas lineas esse parallelas, quoniam in eas incidens alia linea recta facit angulos coalternos æquales sibi inuicē, quonam modo tale mediū rectè dici potest prius secundum naturam conclusione, aut esse caussa, cur lineæ quæpiam sint parallelæ vel æquidistantes, cum potius id videatur esse tanquàm effectus & quidpiam consequens & per accidens se habens ad id, quod demōstratur, paruique referat quò lineę aliquæ sint parallelæ, vt in eas cadat alia linea recta, & tales anguli coalterni existant, nec ne? Itaque reor ordinem, qui est in demonstrationibus mathematicis non fuisse ductum ex naturali prioritate aut posteritate earum rerum quæ demonstrantur, sed ex maiori minoriue facilitate doctrinæ atque ordine inuentionis. Etenim Euclides eas demonstrationes priores esse voluit quæ vt demonstrentur, nō egent declaratione aliarum, cæteræ verò demonstrationes, non possunt & facilè explicari & intelligi, nisi prius illæ demonstratæ cognitæque fuerint. Quarum igitur cognitio adiumentum allatura erat ad explicationem & cognitionem aliarum, eas demonstrationes priori loco ponere & declarare voluit: & quamuis eadē propositio per alia quoque media ostendi potuisset, tamen elegit quædam faciliora, ac eiusmodi, vt in his teneri & conseruari posset perpetua & continuata series atque connexio om-

Ratio ordinis & dispositionis propositionum atq; demonstrationum Euclidis.

Cur Euclides multas alias propositiones demonstrare supersederit.

omnium demonstrationum. Hac etiam de caussa factum existimo, vt Euclides A multas propositiones consultò omiserit, vtpote quibus opus futurum non erat ad explicationem aliarum demonstrationũ, quæ si fuissent interpositæ, admirabilem mathematici ordinis continuationẽ interturbassent. Nã cur obsecro putamus Euclidem tantùm demonstrare voluisse super datam lineam rectam triangulum æquilaterum constitui posse, cum idem quoque de alijs speciebus trianguli ostẽdi queat, & quidem ostensum fuerit a Proclo? nisi quia demonstratio quæ fit de triangulo æquilatero, vtilis futura erat B ad explicationem demonstrationemque aliarum propositionum; quę autem fiunt de reliquis triangulis minimè.

Mediũ demonstrationis mathematicæ per se non esse secundũ nos notius conclusione.

Quòd autem in demõstrationibus mathematicis, medium non sit etiam notius secundum nos conclusione, manifestum est ex eo, quia Arist. docet in 1. Post. text. 5. id esse prius atque notius secundum nos, quod est propinquius sensibus, at si cui rudi & indocto Geometriæ proponatur quarta & quinta demonstratio Euclidis, antequam explicatæ & demonstratæ fuerint, vna non erit notior & ma- C nifestior quàm altera, non enim vna est propinquior sensibus nostris quàm altera, vtraque igitur per se æquè obscura & ignota nobis erit. Dicitur autem vna propositio mathematica secundum nos esse notior, quàm altera, non per se ac simpliciter, sed ob dispositionem ordinemque doctrinæ, quem instituit Euclides, secundum quem ordinem prius debet cognosci a nobis quarta propositio quàm quinta, quoniam hæc demonstratur per illam, vt necesse sit cum venitur ad quintam, antè cognitam fuisse quar- D tam, atque hoc modo vna propositio mathematica, quàm altera, & medium demonstrationis, quàm conclusio potest appellari prius & notius secundum nos, non per se, sed propter doctrinæ & demonstrationum ordinem ab Euclide institutum atque descriptum. Ergo ex his, quæ hoc loco disputata sunt a nobis, clarissimum est, medium quod ponitur in demonstrationibus mathematicis, per se ac simpliciter, nec secundum nos, nec ſm naturam esse notius cõclusione, ac proinde falsam esse prouulgatã illam opinionẽ eorum, qui putant demonstrationes mathematicas procedere ex notioribus ſm nos & simpliciter; Quanquam potest hęc sententia aliquo modo adduci ad bonum sensum; nam licet propria cuiusque demonstrationis principia non sint notiora vtroque modo ea conclusione quam inferunt, tamen prima illa initia, & axiomata mathematica, quæ in vestibulo Geometriæ exponũtur & postea in plurimis demonstrationibus adhibẽtur, sunt vtroque modo notiora; secundum naturam quidem, quoniam sunt prima, immediata & indemonstrabilia, ex quibus cæteræ propositiones mathematicæ oriuntur, pẽdent, atque demonstrantur; secundũ nos autẽ quia citra demõstrationẽ vllã nobis manifesta sunt, aut per solã cognitionem terminorũ, ex quibus cõstãt, velut illa totũ esse maius sua parte: &, si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt ęqualia, & quęcũq; sunt ęqualia vni tertio sunt æqualia inter se; vel per solã descriptionẽ aut leuem quampiã expositionem, cuiusmodi sunt definitiones trianguli, circuli, &c. Possunt igitur demonstrationes mathematicę dici constare ex notioribus secundum nos & simpliciter, quatenus omnes vel mediatè vel immediatè oriuntur ex illis primis principijs, & in ea tandem resoluuntur, quæ principia sunt (vt diximus) vtroque modo notissima. Itaque si demonstrationes mathematicæ comparentur cum physicis secundum prima & generalia principia, ex quibus dicuntur, quoniã prima & generalia principia physica siue incomplexa; (vt prima materia & primum mouens, siue complexa; vt naturam esse principiũ motus in eo, in quo est &c. & motum esse actum entis in potentia, prout in potẽtia) sunt quidẽ notiora ſm naturam, verũ non ſm nos, quàm affectiones physicæ & sensibiles quæ de rebus naturalibus demonstrantur, ideo secũdum huiusmodi comparationem atque considerationem primorum principiorum scientię mathematicæ & physicæ rectè dici possunt demonstrationes physicæ procedere ex notioribus secundum naturam, non autem secundum nos: mathematicæ autem ex his, quæ sunt vtroque notiora. Sed de hoc satis dictum sit.

Quomodo possit vere dici demõstrationes mathematicas procedere ex notioribus secundũ nos & secundũ naturam.

Expenditur interpretatio secundi textus & aliorum sequentium, tradita a D. Thoma & Alexãdro Aphrodisęo.

C A P. X.

NOn est hic tacendum D.Thomam aduersari Auerroi & Græcis expositoribus qui volunt hoc 2.text.ab Arist.ostendi viam declarandi & demonstrandi principia rerum naturalium, quæ latent nos, per ipsa composita, quæ sunt quidem ſm naturam illis posteriora, sed nobis notiora. Nã inquit D.Tho.rationẽ demonstrãdi qua vti debet Physicus, explicari in 2.lib.Phys.etenim in 19. tex.libri 2.Physicorum datur via definiẽdi res physicas per materiam & formam, in 70. textu eiusdem libri modus demonstrandi, nimirum per omnes caussas. Quocirca putat ipse a 2. textu hoc vsque ad sextũ doceri ordinem seruandum in explicatione principiorum; vt videlicet incipiamus a principijs maximè vniuersalibus, quoniam sunt notiora nobis, idque probari hoc syllogismo; Procedendum est a notioribus, sed confusa, idest, magis vniuersalia, sunt notiora, nobis, quapropter incipiendum est a magis vniuersalibus. Huius syllogismi Maior tangitur text. 2. Minor 3. Conclusio 4. & sequẽtibus planius explicatur Minor. Sed cõtra D.Thomam illud dici potest, si principia rerum naturalium sunt nobis ignota, indicanda fuit via & ratio aliqua ea cognoscendi, quam viam Aristoteles ipse ingredi & insistere velit in huiusmodi principijs manifestandis; eiusmodi autem viam prædocere, maioris erat momenti, quàm declarare ordinem seruandum in principiorum tractatione. in secundo autem libro Physicorum Aristotel. docet rationẽ definiendi & demonstrãdi res naturales non autem viam cognoscendi principia rerum naturalium, nam cum horum scientiam. 1. libro Physicorum tradidisset, absurdum fuisset tradere postea in 2. A libro modum & rationem ea sciendi. Deinde si per (confusa) in tex. 3. accipit vniuersalia, necesse erit quod sequitur, [Ex his autem nota fiunt principia & elementa, ijs qui diuidunt hæc] intelligere de singularibus, vel de minus vniuersalibus, at quomodo inferius & minus vniuersale est elementum superioris, cum e cõtrario res habeat? Amplius, si per viam procedendi a notioribus secundum nos ad notiora secundum naturam, intelligit ordinem & viam demonstrandi, nõ congruit præceptum cum doctrina; Aristo- B teles enim procedit a principijs primis & maxime vniuersalibus, quæ sunt priora secundum naturam quàm principia minus vniuersalia, nam prima materia prior natura est quàm hominis vel equi vel alius cuiusuis rei materia: huiusmodi autem principia vniuersalissima, non sunt notiora secundum nos quàm principia minus vniuersalia; prima nanque materia non est notior, quinimo longè ignotior nobis, quàm materia hominis vel equi, nec primum mouens quàm secunda & particularia mouentia.

C Alexander autem, vt hic refert Simplicius, voluit Arist. his textibus docere viã & rationem cognoscẽdi prima principia rerum naturalium, hanc autem viam nõ aliam esse, quam vt per quasdam vniuersales quæstiones seu pronuntiata quædam generalia, quæ cum disiunctione efferuntur, gradatim veniatur in notitiam principiorum naturalium, generales autem illæ quæstiones, quæ per disiunctionem enuntiantur, sunt huiusmodi, Principia rerum naturalium, aut esse vnum aut multa, aut esse finita aut infinita, aut D mobilia aut immobilia; & si multa atque finita, aut plura aut pauciora tribus, aut omnia inter se contraria aut non omnia; per has enim quæstiones cernimus Arist. in 1. Physicorum processisse ad explicationem primorum principiorũ, quæ sunt tria, duo quidem inter se contraria, forma & priuatio, tertium verò subiectum illorum contrariorum, materia prima. Cum igitur Aristot. in 2. tex. ait procedẽdum esse a notioribus nobis ad ea quæ sunt nota secundum naturam, Alexãder interpretatur progrediendũ esse a tracta-

tione

tione illarum quæstionum vniuersalium ad demonstrationem seu explicationem A principiorum naturalium: prædictas autem quæstiones inquit esse notas secundum nos, tum quia constant ex terminis vniuersalibus & notis, quales sunt, vnum, multa, finitum, infinitum, mobile, contrarium, tum etiam quia virtute continēt illud primum principium, Quodlibet est vel non est, quod nemini hominum sanæ mentis obscurū aut dubium esse potest. Nam hoc disiunctum principium, Aut est vnum aut multa, reuocatur ad hoc, Aut est vnum aut non est vnum; idemq; contingit in alijs disiunctis. Similiter cum B in 3. tex. Aristot, inquit primùm manifesta nobis fieri confusa, posterius autem his qui diuidunt hæc elementa & principia, Alexander exponit de illis vniuersalibus disiunctis, quæ appellantur confusa, tum quia sunt vniuersalia (omne autem vniuersale potest vocari confusum, propterea quòd multa cōtinet potentia, hoc est confusè ac indistinctè) tum etiam quia ipsum disiunctum per se dici potest confusum, quoniam neutram partem disiunctionis determinatè enuntiat de re subiecta, sed alterutrum indefinitè; ex huius- C modi autem disiunctis diligenter explicatis, euadunt manifesta principia rerum naturalium per diuisionem illorum disiūctorum hoc pacto. Principia rerum naturalium necesse est aut esse vnum aut multa, sed non vnum, ergo multa: deinde si multa, aut finita aut infinita, sed non infinita ergo finita; tum si finita, aut plura aut pauciora tribus, sed neque plura neque pauciora tribus, ergo tantum tria; postremò, vel omnia inter se contraria vel nullum, sed neque nullum neque omnia, ergo quædam contraria quædam non. ex D quibus omnibus tandem efficitur tria esse principia rerum naturalium, duo contraria inter se, tertium autem subiectum illorum cōtrariorum. Ad extremū, cum Aristot. scribit in tex. 4. procedendum esse ab vniuersalibus, Alex. intelligit in explicatione illorum disiunctorum quæ viā muniunt ad intelligētiam principiorum naturalium, incipiendum esse a disiunctis vniuersalioribus, quale est illud, principia aut esse multa aut vnum, hoc enim disiunctum latius patet, quàm illa, aut esse finita aut infinita, aut contraria aut non. Atque hæc quidem est interpretatio Alex. quam Philoponus in commentarijs suis aliquomodo sequutus est: Sed ea nō solum probatur Simplicio, mihi autem videtur & subtilis & nec absurda nec inerudita, nec planè aliena a verbis Arist. nec denique ab ipsius Simplicij explanatione multùm diuersa.

EXPLANATIO TEXTVS quarti.

Quapropter ex vniuersalibus ad singularia procedere oportet.

CAP. XI.

Aristoteles in primo textu docuit scientiam rerum naturaliū perfectè tradi non posse; nisi antè earū rerum caussæ & principia cognoscantur. Scire enim (vt in priori libro Posteriorū Analyticorum scriptum est) est rem per caussam cognoscere; propter quā res est. Quocirca Philosophum naturalem, doctrinam Physicæ ab explicatione caussarum & principiorū exordiri oportet. Verùm, quia principia rerum naturalium, velut materia prima, forma, & priuatio nec sunt nobis manifesta, quòd sensibus nostris minimè subijciantur, nec tamen, quia sunt prima principia demonstrari possunt eo demonstrationis genere, quod ex caussis ducitur, Aristoteles in 2. text. monet nos, hanc vnam nobis reliquā esse viam & rōnem cognoscendi & declarādi principia, si ex ijs quæ sunt nobis nota & conspicua (licet ea sint principijs posteriora, minùsq; fm naturā nota) eorū quæ ad principia pertinēt, cognitionē indagemus. Quænā aūt sint hæc nobis nota, quæ nos ad principiorū notitiam perducere queāt, indicat tertio textu, affirmās ea esse ipsa corpora & composita physica, quæ qm multis accidentibus & mutationibus sensibilibus affecta sunt, sensus nostros mouēt, nobisq; perspecta & cognita sunt. Ex horum autem compositorum manifesta in multis rebus transmutatione Aristoteles in primo libro Physicorum, doctrinam principiorum peruestigauit, do-

cens eiusmodi principia necessariò esse mobilia, multa, finita, contraria, denique esse tria, materiã, formam, & priuationẽ. Sed cur Aristoteles tex. 3. nõ dixit composita, sed confusa? An Aristoteles quidẽ συγχείμενα, vel potius συντεθημένα hoc est composita, errore autem scriptorum vel typographorum propter vocum similitudinem mendosè suppositum est συγκεχυμένα, idest confusa: Quanquã Simplicius & vetus & Græcus Aristotelis interpres legit confusa & non composita. An igitur confusa dixit, vt vna voce non modò composita naturalia, sed etiã vniuersalia, quæ potestate atq; confusè multa, continent, denotaret? An potius composita vocauit cõfusa, quoniam multa in se vnitè & confusè cohibent? Homo enim cùm sit vnum corpus vnumque compositum naturale, in se tamen continet materiam primam, elementa, partes similares & dissimilares, varias item potentias animæ alentis, sentientis & intelligentis. Sed ad expositionẽ quarti textus, quem nunc interpretandum suscepimus, propius veniamus.

Aliud est via doctrinæ & aliud ordo doctrinæ.

Aliud est via doctrinæ, & aliud ordo doctrinæ: via doctrinæ est ratio declarandi & probãdi ex ijs quæ nobis manifesta, certa, & cognita sunt, ea quæ sunt obscura, dubia & ignota. Est autem via doctrinæ multiplex, quæ enim obscura & incerta sunt, interdum probantur demonstratione vel ex caussis vel ex effectis ducta, aliquando probabilibus modò & dialecticis rationibus, nonnunquam inductione, exemplis, similitudinibus alijsque argumentationis generibus. Ordo autem doctrinæ, est ratio ordinandi & disponendi ea quæ in scientijs tractantur, vt a partibus ad totum, a simplicibus ad composita, a caussis ad effecta, a magis vniuersalibus ad minus vniuersalia progrediamur: atque hunc ordinem doctrinæ Philosophi partiuntur in compositiuum, diuisiuum, definitiuum, & resolutiuum. Aristoteles igitur cùm in 2. & 3. textu aperuisset viam percipiendi doctrinam principiorum naturalium; docẽs eiusmodi principia non aliter quàm ex ipsis compositis & effectis naturalibus, quæ nobis perspecta & nota sunt, demonstrari posse, hoc quarto textu tradit ordinem doctrinæ, quẽ in principijs tractandis seruare oportet. A Sed eius sententia potest hoc syllogismo comprehendi; Bonus doctrinæ ordo poscit, vt à notioribus procedamus ad ignotiora; Sed magis vniuersalia sunt notiora quàm minus vniuersalia: ergo procedendum est à magis vniuersalibus ad minus vniuersalia. Huius syllogismi Maior propositio, declarata est in secũdo textu, Minor ab Aristotele probatur in textu quinto, Cõclusio autem ponitur hoc textu quarto. Nec verò Aristoteles præcepto suo non ipse paruit, & quod verè docuit, diligenter præstitit. Nam in primo B libro Physicorum, primò de principijs disputat ea quæ sunt magis generalia, tum quæ sunt magis propria: primùm enim docet principia esse multa, tum esse finita, postea esse contraria, deinde esse tria, ad extremum quid illorum trium vnumquodque sit, propriè ac subtiliter exponit. Eius autem quod hic ait Aristoteles, procedendum esse à magis vniuersalibus ad minus vniuersalia, simillimum est, quod ipse scribit primo libro Physicorum textu, 57. his verbis, [Est secundum naturam, communia primùm dicentes, C deinde circa vnumquodque propria speculari.] Et in tertio libro Physicorum textu 2. [Posterior (inquit) est de proprijs speculatio ea quæ de communibus est.] In primo autem libro de Partibus Animalium, argumentatur communia prius exponenda esse quàm propria, & magis vniuersalia quàm minus vniuersalia: nam cùm communia sint in omnibus ijs quæ illis subijciuntur, vt animal in homine, leone, equo &c. nisi cõmunia priùs explicentur, necesse erit ea sigillatim in cuiuslibet particularis tractatione (vt D quæ sunt animalis, in doctrina hominis, equi & leonis) edoceri, & quod absurdissimũ est, eadẽ sæpissimè repeti. Auerroes in Prologo super libros Physicorum, & super libros Posteriorũ scribit, nisi communia prius in scientia tractentur quàm propria; fore, vt doctrina demonstratiuã vitietur atque corrumpatur. Etenim quæ sunt magis vniuersalium; cùm non de illis, sed de minus vniuersalibus, quibus nõ per se nec primò conueniunt, demonstrantur, efficiuntur demonstrationes vitiosæ, quippe quæ non constant ex prædi-

Cur magis vniuersalia prius tractãda sint.

catis

catis per se, primis & proprijs. Sed dicet aliquis, cùm certum sit singularia excludi a scientijs, quomodo Aristoteles hoc tex.4. ait in scientia principiorum procedendum esse ab vniuersalibus ad singularia? Respondeo Aristotelem & hic & alibi nomen singularis accipere, pro eo qđ est proprium & minus vniuersale, præsertim autem pro specie vltima quam Logici vocant speciem specialissimam, nam quod est verè singulare, veluti Petrus & Paulus, non est, vt inquit Auerroes, pars demonstratiuæ doctrinæ, licet principiũ sit eam acquirendi, ex singularibus enim sensu cognitis memoria conseruatis, experientia denique exploratis colligitur vniuersale, cuius est sciẽtia, vt multis verbis docet Aristoteles in principio Metaphysicæ, & in fine libri secundi Posteriorum, in quo libro textu.17. ait faciliùs definiri singulare quàm vniuersale; proculdubio intelligens per singulare, id quod est minus vniuersale, vel potius ipsam speciem vltimam, nam verè singularium neque definitiones neque demonstrationes esse constat. Verùm non est hoc loco prætereundum id, quod rectè monet Auerroes initio Meteororum, duplicem esse ordinem doctrinę, vnum necessitatis alterum ob melius, secundum illum ordinem, priora posterioribus, & magis vniuersalia minus vniuersalibus præponenda sunt: & vocatur, necessitatis, quia nisi quid obstet, & ratio doctrinæ bene constitutæ & ipsa rerum natura necessariò deposcit vt rerum magis vniuersalium tractatio minus vniuersalium rerum tractationem antecedat, cùm illæ sint his priores & notiores nobis, & sint eiusmodi, vt nisi prænoscantur, non possint quæ sunt minus vniuersalia perfectè cognosci. Alter autẽ ordo doctrinæ, qui vocatur propter melius, tunc seruatur, cum quæ minus vniuersalia & posteriora sunt, præponuntur & prius tractantur, quàm magis vniuersalia & priora. idque duas ob caussas fieri solet, vel quando minus vniuersalia sunt perfectiora & præstantiora magis vniuersalibus: quam ob caussam putant nonnulli Aristotelem in secundo libro de Anima, prius egisse de visu quàm de tactu, licet tactus & natura prior sit, & latius pateat quam visus. Vel quando mi-

Duplex ordo doctrinæ, alter necessitatis alter ob melius.

nus vniuersalia sunt notiora nobis; atque
A ob hanc caussam prius egit Aristoteles de animalibus quàm de plantis, vt supra libro secundo ostendimus; & Metaphysica, quæ agit de maximè vniuersalibus, ordine doctrinæ posterior est cæteris scientijs quæ in rebus minus vniuersalibus versantur: Semper enim præclaram illã Aristotelis sententiam, quæ est initio libri quinti Metaphysicæ, in memoria habere oportet, in doctrinis: non a primo & rei principio aliquando inchoandum esse, sed vnde quis faciliùs discat. Ergo huius quarti textus hæc erit propria & germa-
B na sententia; in tradenda principiorum doctrina, primò de principijs esse disputanda & docenda ea quæ vniuersè & generatim de ipsis quæruntur, deinde quæ speciatim & propriè eorum naturam attingunt, explicanda.

Pulchra sententia Aristotelis

Cur magis vniuersalia sint nobis notiora, & quomodo hic sumatur nomen vniuersalis,

CAP. XII.

C CAussam autem, cur magis vniuersalia sint nobis notiora, quàm minus vniuersalia, vt hoc quarto textu docet Aristoteles, nunc perscrutari volumus. Sed vt rem in pauca contrahã, eius rei caussam hãc ego esse arbitror, q magis vniuersalia, sunt in pluribus singularibus, iisque magis sensibilibus, vtpote quorum accidentia priùs crebriùs & fortiùs feriunt sensus nostros: etenim quantò agens e longinquiori loco potest agere in ipsum passum, tantò valentius cen-
D setur ad agendum; accidentia autẽ sensibilia corporis & animalis e remotiori loco & citius mouent sensum quàm accidentia hominis vel Socratis, vt patet in eo quem e longinquo cernimus aduentantem ad nos, prius agnoscimus eum esse corpus vel animal quàm hominẽ aut Socratem, vt quemadmodum in ipsis sensibilibus, singularia rerum magis vniuersalium, vt corporis & animalis sunt notiora sensui, quàm singularia minus vniuersalis, vt hominis & Socratis, sic etiam in his q̃ sũt intelligibilia, magis vniuersa-

Ratio & caussa cur magis vniuersalia sint notiora nobis.

lia sunt intellectui notiora, quàm minus vniuersalia. Nam quamuis actus videatur esse ratio & caussa propter quam aliquid sit intelligibile simpliciter (vt innuit Arist. 9. Met. tex. 20.) tamen, vt aliquid sit nobis intelligibile; præcipua ratio est, vt sit sensatum, ex quo fit, vt quæcunque à sensibus nostris valde remota sunt, vti res diuinæ, ea nobis sint perdifficilia cognitu. de quo vide quæ scribit Arist. primo libro de Partib. animal. cap. 5. & 2. de Cœlo tex. 17. atque primo libro Metaph. cap. 2. e contrario autem faciliora sunt ad intelligendum quæcunque propria vicinioraque sunt sensibus nostris, de quo poteris videre, quæ scribit Arist. 1. Post. tex. 5. & 6. lib. Topicorum. Quod autem paulò supra diximus magis vniuersalia esse notiora nobis, accipiendum est cum adiunctione, videlicet, fere, & vt plurimùm: interdum enim secus accidit, nam proximum genus equi & asini, vtroque quidem vniuersalius est, verùm innominatum est, & vtroq; minus notum nobis. Lege quę Arist. scribit 7. Metaph. tex. 28.

Quomodo intelligendum magis vniuersalis esse notiora nobis, quam minus vniuersalia.

Cæterùm cum dubitatur inter Philosophos, An magis vniuersalia sint notiora nobis quàm minus vniuersalia, non est dubitatio de qualibet cognitione, sed de crassa & confusa, nam de distincta conuenit inter omnes, siquidem minus vniuersale nō potest distinctè & perfectè cognosci, nisi ante cognita fuerint magis vniuersalia, quæ dicuntur de ipso; quippe cum sint quasi partes & principia eius. Nec quæritur de quacunque cognitione hominis absolutè, sed tantùm de intellectiua, nam cum in homine multo ante vigeat cognitio sensitiua quàm intellectiua, nō est dubiū quin singulare, quod sensibus vltro occurrit & subijcitur notius sit homini quàm vniuersale, quod expressum ex his quæ a sensibus percepta sunt, multò post ab intellectu cognoscit. Neq; hic sermo est de vniuersalibus, vt vocāt in caussando, quo nomine appellant Deū & intelligentias: quæ sunt caussæ vniuersales & cōmunes oium rerū: huiusmodi enim rerū notitia magna difficultate & non nisi post multā cognitionē aliarū rerū sēsibiliū, mortalib⁹ cōtingit. Nec quęstio est de vniuersalib⁹ in prædicādo sūptis (vt aiūt) formaliter, hoc est quaten⁹ sunt vniuersalia; sic enim magis vniuersalia aut posteriùs, aut certè simul cognoscuntur cum minus vniuersalibus, exempli caussa genus, ea ratione vt genus est, nō potest bene cognosci, nisi vel ante vel simul cognitis speciebus, eius, idemque contingit in quolibet superiori & magis vniuersali comparatione eorum, quæ subijciuntur ipsi. Nec loquimur in præsentia de magis vniuersalibus, prout sunt partes & principia minus vniuersaliū, vt de animali quatenus est pars hominis componens definitionem eius, quæ est animal rationale, sic enim posteriùs & minùs nota nobis sunt, quàm minùs vniuersalia, nam sicut totum sensibile confusè priùs notum est sensui quàm partes eius, ita totum intelligibile priùs manifestum fit intellectui, q̄ partes & principia ipsius, atq; hoc quidē significat Arist. in tex. 5. scribens. Nomen, ideft definitum, quia est quoddam totū, notius esse nobis, quàm rationem hoc est definitionem, propterea quòd distinctè continet partes illius. Licet igitur priùs nos cognoscamus animal simpliciter, q̄ equum, prius tamen cognoscimus equū, quàm cognoscamus animal esse partem & principium equi. Postremò, non ambigitur de magis vniuersali, quatenus consideratur secundum totam suam amplitudinem, & vt ita dicam, cōtinentiam potentialem, an sit prius & magis notum nobis, quàm minus vniuersale, nam quantò quidpiam est vniuersalius, tanto prædicta continentia & amplitudo maior magisque varia, & multiplex est, ac proinde etiam obscurior atq; difficilior ad intelligendum; nam cum multò plura magisque differentia inter se subijciātur generi, quàm speciei infimæ, quis non videt longè difficiliorem esse cognitu continentiam & potestatē generis, quàm speciei? Relinquitur igitur, cum Aristo. hoc loco affirmat magis vniuersalia esse notiora nobis, id esse intelligēdum de magis vniuersalibus, quatenus sunt naturæ quędā, quæ actu insunt in pluribus, hisque magis sensatis singularibus, & sunt affectæ conspicuis quibusdam atque illustribus accidentibus, quę vt ante dixi, priùs, vehemētius atque frequentiùs feriunt sensus nostros.

Ex-

Explicantur dubitationes duæ circa id quod dictum fuit (magis vniuersalia esse notiora nobis.)

CAP. XIII.

Quomodo intelligendũ sit illud Aristotelis in 1. Metaphysi cap. maxime vniuersalia esse nobis cognitu difficillima. optima. D. Thomę interpretatio.

SEd existit hoc loco non parua dubitatio, quo pacto Aristot. sibi constet, nam hic asserit magis vniuersalia esse notiora nobis, in 1. autem Metaphy. c. 2. contra sentit, scribens maximè vniuersalia, quæ a sensibus remotissima sunt, esse nobis cognitu difficillima. idemq; confirmat in 1. lib. Post. text. 5. D. Thomas interpretans illum locum ex 1. Metaphysi. & respondens ad hãc dubitationẽ inquit, duplicẽ esse cognitionẽ maximè vniuersaliũ, cuiusmodi est ens & alia trãscendentia. Vnã in complexã & confusam, s͂m quã magis vniuersalia dicuntur in 1. Physi. ab Aristot. esse priùs, & magis nota nobis: Alteram complexam & scientificam, secundum quam omnes proprietates maximè vniuersalium per demonstrationem distinctè cognoscuntur, atque secundum huiusmodi cognitionem, affirmat D. Th. magis vniuersalia esse difficiliora minùs vniuersalibus. Sed præstat hic adscribere verba ipsius, vt eius sententia ab omnibus planiùs intelligatur, Cum igitur supradictam dubitationem in medium produxisset, ad eam respondens ita scribit. [Sed dicendum est, quòd magis vniuersalia secundum simplicem apprehensionem sunt primò nota, nam primò in intellectum cadit ens, vt Auicenna dicit, & priùs in intellectũm cadit animal, quàm homo. Sicut enim in esse naturę, quod de potẽtia in actũ procedit, prius est animal, quàm homo, ita in generatione scientiæ priùs in intellectu concipitur animal, quàm homo. Sed quantum ad inuestigationem naturalium proprietatũ & caussarum, prius sunt nota minùs communia, eo quòd per caussas particulares quæ sunt vnius generis vel speciei peruenimus in caussas vniuersales. Ea autem quæ sunt vniuersalia in caussando, sunt posteriùs nota quoad nos, licet sint priùs nota secundum naturam: quamuis vniuersalia per prædicationẽ, sint aliquo modo priùs quo ad nos nota quàm minus

A vniuersalia; non priùs tamen sunt nobis nota quàm singularia, nam cognitio sensus, qui est cognoscitiuus singularium, in nobis præcedit cognitionem intellectiuã quę est vniuersalium.] Atque hæc quidẽ D. Thom. Sed posset quispiam occurrere D. Thom. in eo quod ait, distinctam cognitionem magis vniuersalium esse difficiliorem quàm minus vniuersalium, nam sicut se habet esse rerum, ita se habet distincta & perfecta cognitio earum, sed esse minùs vniuersalium pendet a magis

B vniuersalibus, vt esse hominis ab animali, ergo distincta cognitio minùs vniuersaliũ pendet ex distincta cognitione magis vniuersalium, eamque præsupponit: quare difficilior erit, etenim difficilius est cognoscere plura, quàm pauciora; distincta autem cognitio, v. g. hominis, continet nõ modo cognitionem rationalis, sed etiam animalis, ad cognitionem verò animalis, non est necessaria cognitio hominis. Verùm D. Thom. responderet huic obiectioni, bipartitò distinguens cognitionem di-

C stinctam alicuius rei, v. g. animalis, vnam quidem, per quã animal distinctè cognoscitur non modò secundum proprium & præcipuum gradum animalis, sed etiam secũdum omnes gradus superiores & prędicata quæ insunt in animali, vt secũdum gradum viuentis, corporis, substantiæ, entis, atque hęc quidem cognitio tantò difficilior est in minùs vniuersalibus quàm in magis vniuersalibus, quanto illa continet plura quàm hęc: Alteram verò, per quam animal distinctè quidem cognoscitur secundum proprium & præcisum gra-

D dum animalis, & passiones quæ animali qua tale est, conueniunt, at secundum superiores gradus solum crassè & confusè cognoscitur, atque hoc quidem modo & Physica tradit distinctam cognitionẽ rerum naturalium secundum gradus Physicos, secundum autem gradus superiores Metaphysicos, qui insunt in rebus naturalibus, minimè: etenim Physicus explicatè docet naturam hominis, animalis, viuentis, denique corporis naturalis, at corporis simpliciter vel substantię, uel entis nequaquam, huiusmodi autem cognitio distincta

distincta longè difficilior est in maximè vniuersalibus, quàm in inferioribus, tum propter maximam amplitudinem eorũ, tum etiam quoniã cum non dicantur vni uocè, difficillimum est videre, an significent naturam quampiam communẽ omnium rerũ nec ne, quomodo ens habeat passiones, quomodo cõtrahatur, & determinetur, & descendat ad inferiora, & alia innumera horum similia, quę de ente disputari possunt, nam cum nec natura entis nec affectiones eius per se cadant sub sensus nostros, quemadmodum contingit in homine & animali, ideo necesse est scientiam entis cæterorumque transcendẽtium nobis arduam & difficilem esse, id quod apertè docet nos experientia: nusquam enim plures aut grauiores difficultates inuenimus, quàm in tractatione trãscendentium, quã rectè dicere possumus, sicut est in prouerbio, obscuriorem esse numero Platonis. Hinc igitur manifestũ est, quomodo diluenda sit obiectio, quæ contra solutionem D. Thom. allata est; quanquam non ignoro alios esse, qui existiment Aristotelem in supradicto loco Metaphysicæ non loqui de vniuersalibus in prędicando, sed de vniuersalibus ĩ causãdo, vti sunt intelligentiæ, quarum cognitionem mortalibus difficillimam esse, nemini dubium est. Sed D. Tho. vtramque interpretationem amplexus est, docens locum Aristotelis, & de vniuersalibus in causando, & de vniuersalibus etiã in prędicando, aliquo modo intelligi posse; prĕsertim autem de maxime vniuersalibus velut est substantia, ens, cæteraque transcendentia; quam sententiam ego libenter sequor. Nunc locum alterum huius similem, qui est in 1. lib. Posteriorum textu 5. explicemus.

Porrò idem D. Thom. in 1. Poster. exponens quintum text. vbi Aristo. ait; quæ longiùs absunt a sensu, vt maximè vniuersalia esse minus nota nobis, quę vero propinquiora sunt nostris sensibus veluti singularia, notiora esse nobis; affirmat Arist. ibi non comparare inter se ea quæ percipiuntur tantùm ab intellectu, sed ea, quæ simpliciter a nobis percipiuntur siue per sensum siue per intellectum. & quoniam sẽsitiua cognitio in homine prior, frequẽtior, & facilior est quàm intellectiua, hinc necessario fit, vt singulare, quod sensu percipitur, priùs magisq; notum homini sit, quàm vniuersale, quod sola mentis intelligentia comprehẽditur: at si ea sola quæ intellectu percipiuntur nec sub sensus cadunt, inter se conferamus, in istiusmodi rebus magis vniuersales sunt nobis notiores, vt Arist. docet 1. lib. Physic. Sed quispiam diceret contra D. Thom. quamuis singulare sit homini notius quàm uniuersale, cur tamen inter vniuersalia, ea quæ sunt magis vniuersalia dicuntur magis distare a sensibus & nobis esse minus nota? cum contra res habeat, vt scribit Aris. in principio Physi. & ibidem in suis commẽtariis scriptum reliquit D. Thom; uel igitur recurrendum est ad superiorem solutionem illius loci Metaphysicæ, quam ex D. Thom. erutam paulò ante explicauimus, vel alia interpretatio huius loci Aristotelis aptior, atque verisimilior quærẽda est. Auerroes 1. lib. Poster. commento 12. ait Aris. in illo tex. 5. non comparare intelligibile cum sensibili vel vniuersale cum singulari, vtrum sit notius aut sensui aut intellectui vt exposuit D. Thom. sed comparare inter se ea quæ sunt intelligibilia, & docere illud ĩtelligibile, quod est rei sensibilis, esse notius nobis secundum intellectum, quàm intelligibile eius rei, quæ est remota a sensibus. exempli caussa, quoniam accidens, effectus, totum, compositum, sunt res quædam sensibiles; at substantia, caussæ & principia non cadunt sub sensus, idcirco prædicata intelligibilia & vniuersalia illarum rerum sunt notiora nobis, quàm prędicata harum posteriorum rerum, & inter ipsas caussas. quo magis procedimus ad vniuersaliores, tantò obscuriores & difficiliores cognitu eas reperimus, donec perueniatur ad vniuersalissimas causas, uidelicet primam materiam & primum mouens, quarum caussarum cognitio nobis est longè difficillima. Astotelem igitur Auerr. putat in 1. Physi. loqui de vniuersalibus in prædicando, in 1. autem Poste. de vniuersalibus in causãdo, etenim caussę & principia rerum magnam partem latent sensus nostros; quocirca magna etiã difficultate animo & ratione cognoscuntur, atque eò magis, quò magis proceditur ad caussas priores atque vniuersaliores.

res. Si quis autem est, cui non probentur huiusmodi interpretationes, is, si quidē A poterit, meliores afferat quas fortasse nihil negotij erit eruere ex his quæ dicta sunt paulò supra, vbi docuimus magis vniuersalia partim esse nobis cognitu faciliora partim difficiliora minùs vniuersalibus. Nam si Aristoteles eo loco de maximè vniuersalibus in cansādo loquitur, res est manifesta, sin autem de maximè vniuersalibus in prædicādo cuiusmodi sūt transcendentia, licet hæc secundum crassam & rudem quandam cognitionem satis sint nobis nota, eorum tamen subtilis & limata cognitio est nobis valde obscura ægreque parabilis.

Restat nunc difficultatem alterā quæ nascitur ex eo loc Arist. qui est in 2. Post. vbi ait faciliùs definiri singulare quàm vniuersale, breuiter enodare. intelligit autē Aristoteles eo loco per singulare non id, quod est propriè singulare, huius enim neque definitionem nec demonstrationē esse ipse non semel nec uno loco ostēdit: sed ea voce significat vel minùs vniuersale, vel propriè, vt ego puto, ipsam speciē infimam vel ut greci uocant atomā, hoc est in alias species indiuisibilem. Tres sūt C apud Arist. uiæ inuestigandi definitionē, una per diuisionem, altera per compositionem seu resolutionem, tertia per demonstrationem. Priores duas ipse dedit in 2. Poster. tex. 17. Tertiam autem tradidit in eodem libro, ubi docet quo pacto per demonstrationem ostendi & colligi queat ipsum quod quid est. Via quæ est per diuisionem a summis descendendo per media usque ad infima, adeo manifesta est omnibus, vt explicatione nō egeat. Tertia vero, quæ est per demonstrationē, D maxime conducit ad colligendas definitiones accidentium. Nam in perfecta demonstratione, medium continet propriā caussam eius accidentis quod demonstratur. quare si medio adiungatur definitio quid nominis, vel definitio essentialis eiusdem accidentis, quę aut est in promptu cunctis, aut certè nullo negotio cōfici potest per supradictam uiam diuisionis, tūc paululùm commutata verborum formula, medium cum tali adiunctione euadet in perfectam definitionem caussalem illius accidentis: quæ res uel vnius exempli appositione perspicua erit; Quæritur cur eclipsis accidat lunæ? demonstratur eclipsim accidere lunæ propter interpositionem terræ: si quis pręterea sumat definitionem quid nominis seu essentialē ipsius eclipsis, quę est priuatio luminis in luna, ex his omnibus conficiet perfectam definitionem eclipsis quę est defectio luminis in luna ob interpositionem terræ, idem potest declarari alijs exemplis, sed quia ex hoc vno quod posui, res plane intelligitur, superuacaneū est uti pluribus. Hoc igitur significare vult. Arist. in 2. Poster. vbi multis locis scribit ipsum quod B quid est non propriè demonstrari, veruntamen per demonstrationem aliquo mō ostendi & colligi posse, & idē esse propter quid atq; ipsum quod quid est eius quod demonstratur. Vide quæ his de rebus scripta sunt in 1. & 8. tex. 2. lib. Post. Secunda via, quę est per compositionem uel resolutionem hoc modo se habet. Cum definiendum est aliquod superius, iubemur spectare definitiones omnium inferiorū eius, in quibus remotis his quę sunt propria cuiusque inferioris, oratio quę remanet communis omnium, erit propria definitio illius superioris; vel aliter, oportet considerare quid habeant illa inferiora commune essentialiter cum aliis rebus quæ non continentur sub illo superiori, & quid habeant proprium quatenus participant illo superiori, & per quod differunt ab aliis quæcunque non subiiciuntur illi superiori, nam oratio, quæ constabit ex his, quæ sunt communia, & ex eo quod est proprium illorum inferiorum, quatenus participant ipso superiori, erit propria definitio illius superioris. Sed hoc præceptum faciliùs intelligetur proposito aliquo exēplo. Esto animal, quod per hanc viā resolutionis definiēdum sit, primùm sumatur definitio hominis, quæ est substantia corporea, viuens, sentiens, rationalis; & definitio bruti, quæ est substantia corporea, viuens, sentiens & rationis expers, e quibus definitionibus postea detrahatur quod est proprium hominis, rationale, & quod est proprium bruti rationis expers, oratio, quæ relinquitur est germana definitio animalis, hoc est substantia corporea, viuens & sensus particeps, vel aliter considerandum est quid

Tres uiæ inuestigandi definitiones.

quid habeant cōmune species animalis, cum alijs rebus, quæ non sunt animalia, A quid item habeant proprium quatenus animalia sunt per quod differant a nō animalibus,& cōmune quidem est, esse substantiam corpoream viuentem, propriū autem habere sensum; oratio quæ conflabitur tum ex illis communibus, tum ex hoc proprio erit perfecta definitio animalis. Ex his autem clarum est fore longè difficiliùs per hanc uiam resolutionis definire magis uniuersale, quàm minus vniuersale, tum quia per hanc viam definitio superioris colligitur ex definitionibus inferiorum ante cognitis; tum etiam, B quia multò plura & magis diuersa inter se subiciūtur magis vniuersali, quàm minus vniuersali, propter quam varietatem accidit, vt sub magis uniuersalibus lateāt æquiuocationes. Ergo sicut per uiam diuisionis faciliùs est definire superiora, quàm inferiora: quoniam illa prius occurrunt ei, qui per diuisionem à summis descendit ad infima,& quoniam definitio superiorum paucioribus rebus absoluitur, sic e contrario ascendenti ab imis ad summa per viā resolutionis promptior atq; facilior est definitio minus vniuersalis, q̄ C magis vniuersalis: ex quo patet, quomodo verum sit illud dictum Aristot. quod vertebatur in dubium faciliùs esse definire singulare, quàm vniuersale, ex quo effici posse videbatur magis vniuersalia non esse nobis cognitu priora & faciliora (vt in procemio physicæ, Aristoteles ait) quā minus vniuersalia. Verùm hoc Arist. præceptum & nostram explanationem mirifice illustrabunt atq; confirmabunt verba Themistij, quę apud ipsum 2. Post. super tex. 17. ita habent. [Ex ijs dilucet longè faciliùs speciem indiuiduam finiri quàm D genus, ea enim, quæ singularibus insunt communia, magis quàm quæ speciebus, perspicua sunt. Definitio speciei ex singularibus, definitio generis ex speciebus colligitur. Præterea euidétior speciei, q̄ generis homonymia est, propterea q̄ sm spēm sensibilia dicunt̄ q̄ facile dignoram homonyma sit nec ne, vt hoīem pictū a vero, homonymia generū nō nisi p̄ collatiōnē ad spēm discernitur; iō aīal dictum homonymōs, aīal uocatur, quia & hō pictus homonymōs homo intelligitur.

Q̄ do intelligendū sit, illa Arist. sententia, quæ est in 2. lib. post. tex. 17 facilius est definire singulare quā vniuersale.

Hæc Themistius. Sed de his satis; etenim contradictionē, quæ in variis locis Arist. inesse videbatur, his quæ dicta fuerunt a nobis omni ex parte sublatam esse arbitramur. Quare absoluta huius procemii Physici Arist. explanatione, nihil amplius requiri, nihilque obstare videretur, quominus huic tertio libro finem imponeremus, nisi hic admoneret nos vetus & communis omnium pene tam scriptorum, q̄ professorum consuetudo, vt hoc loco ēt de primo cognito verba faceremus: Cuius quæstionis explicatio, tametsi huic loco planè aliena & intempestiua est, eaque propriè pertinet ad libros de anima, a nobis tamen in præsentia nullo modo prætermittenda est, tum quia huius controuersiæ disceptatio est per se grauis, illustris, atque imprimis scitu digna. tum etiā ne a veteri & peruulgata consuetudine aliorum temere discessisse videamur. Cū enim sit adhuc disputatum, quid sit nobis prius & magis notum, his affine ac proximè consequens videtur, vt quid sit nobis primum omnium cognitum disseratur.

Introducitur quæstio de primo cognito, & exponitur opinio Scoti.

CAP. XIIII.

Quæstio est, quid nā sit homini primò cognitum. Non agitur hic de qualibet cognitione hominis, etenim apud omnes constat, secundum cognitionem sensititiam primum omnium ab homine cognosci singulare. Nec quæstio est de cognitiōe distincta, sed de rudi, crassa & (vt vocant) confusa, nec de cognitione complexa alicuius propositionis, sed de simplici apprehensione rerum, nec quæritur quid sit primò cognitum primitate dignitatis aut perfectionis: quis .n. nescit hoc modo longè primam omnium esse cognitionē Dei? Sed quæritur de eo, quod est primò notum homini primitate originis vel durationis vel tēporis, nā cum intellectus hominis non sit æternus sempiternam habens rerum cognitionē, sed aliquando cœperit & esse, & intelligere, meritò ambigitur quid nam primum occur

Explicatur titulus quęstionis, quæ est de primo cognito

occurrat, & se offerat intellectui ad intelligedum. Postremò nō vocatur in dubiū, quid sit primò notum huic vel illi homini, id enim cum singulare, contingens, & per accidens sit, respuit scientia, sed cum multa sint intelligibilia quæ possunt ab intellectu apprehendi, dubitatur hoc loco, quod inter illa aptum sit per se ac sua pte natura primum mouere intellectum & ab eo cognosci. Ergo verus intellectus propositæ quæstionis hic est; quid sit illud, quod per se aptum est primitate tēporis vel originis primùm cognosci ab homine per cognitionem intellectiuam simplicem & confusam. Ego in hac cōtrouersia tam graui & difficili enitar quoad eius fieri poterit tum commemorandis refellendisq; opinionibus aliorum, tum etiam aperiendo & confirmando sententiam nostram, quidquid difficultatis est expedire, & huic tam obscuræ quæstioni lucem aliquam afferre. Quicquid ab intellectu nostro cognosci potest, id necesse est esse aut singulare, vt Petrus aut vniuersale vt animal. Rursus si est vniuersale, aut esse maximè vniuersale vt ens, aut minimè vniuersale vt species infima, aut medium inter hæc vt corpus, viuens, animal. Ex hac varietate rerum extitit magna varietas opinionum de primo cognito. Sed nemo adhuc, quod ego sciam, opinatus est quippiam eorum; quę media interiecta sunt inter ens & speciem vltimā esse primum cognitum. Quare tres tantum relinquuntur opiniones, vna eorum, qui singulare, altera qui ipsum ens, tertia qui speciem infimam volunt esse primò cognitum. a qua opinione libet mihi nūc ordiri.

Opinio Scoti, speciem specialissimam esse primum cognitum.

Scotus 1. sent. distinct. 3. quæst. 2. ait inter vniuersalia, speciem specialissimam, cuius singulare fortiùs mouet sensum, esse nostro intellectui primò cognitam; idque confirmat hoc argumento. Agentia quæ naturaliter agunt, nisi quid obstet atque impediat, producunt effectum quàm possunt perfectissimum. Etenim naturale agens ex necessitate agit, quare aget secundum vltimum suæ potentiæ, sed agentia quæ producunt conceptum vel spēm intelligibilem in intellectu possibili, videlicet intellectus agens & phantasma, naturaliter agunt, si quidē intellectus agens non ex cognitione aut electione, sed per modum naturæ operatur illuminando phantasmata ad modū luminis quod illustrans colores facit eos aliquo modo visibiles: de phantasmate autem, quòd naturaliter agat, nemini dubium est, nec potest fingi quidquā, quod huiusmodi agentibus obstet, quominus efficiant quod vi sua possint efficere, ac si quid impedimenti accideret, id per accidens esset. Ex his cōcludit Scotus primum omnium in intellectu nostro produci perfectissimum conceptum, qui non potest esse alius quā cōceptus speciei specialissimæ, nam sicut species vltima perfectior est q̄ ea prædicata, quæ supra ipsam sunt, quippe cum ea contineat tanquàm partes sui, & plus habeat actus minus autem potentiæ, ita conceptus speciei infimæ perfectior erit quàm conceptus superiorum, hic igitur ante omnes alios producetur in intellectu, ac proinde primò cognitum erit species specialissima.

Hanc sententiam Scoti, eius sequaces comprobant alijs rationibus. Primò cum intellectus noster ex se indifferens sit ad omnia intelligibilia, quippe qui vt in tertio de Anima scriptum est, sit in pura potētia ad omnia, veluti tabula nuda in qua nihil pictum est; illud intelligibile, quod est magis intelligibile, magisque aptum mouere intellectū, id magis & prius ab eo intelligetur, sed species specialissima est huiusmodi, ergo &c Minoris probatio patet ex eo quod ait Aristoteles libro nono Metaphysicę actum esse rationem & causam intelligendi. Cum igitur species vltima sit magis actu, quàm vllum aliud vniuersale superius, erit quoque magis atq; prius intelligibilis. Deinde Metaphysica est posterior alijs scientijs secundum ordinem doctrinæ & secundum nos, ergo termini metaphysici, qui sunt maximè vniuersales, vt ens, substantia & accidens, erunt posteriores secundum nostram cognitionem, ex quo sequitur speciem vltimam, quæ est minùs vniuersalis, esse priorem cognitu secundum nos. Postea cum intellectus intelligat res abstrahendo eas a singularibus, cuius erit facilior abstractio, eius quoque erit facilior & prior cognitio, sed speciei vltimæ q̄ generum facilior est abstractio, nam species

cies vltima non debet abstrahi nisi ab individuis, quorum maxima est conuenientia & similitudo, genus autẽ abstrahendũ est ab individuis & speciebus, in quibus inest diuersitas essentialis, ergo &c. Praeterea illud vniuersale est magis & priùs notum intellectui, cuius singulare fortiùs mouet sensus, propterea quòd intellectiua cognitio oritur ex sensitiua, sed singulare speciei specialissimae fortiùs mouet sensus nostros, ergo, &c. Minor probatur ex eo, quia idcirco aliquid est sensibile, quoniã est singulare existens hic & nunc, vt docet Aristo. in primo Metaphy. cap. 1. sed indiuiduum speciei specialissimae est maximè singulare, vt patet, erit igitur etiam maximè sensibile. Amplius totum est notius partibus suis, & definitum his, per quę definitur, vt est apud Arist. in hoc procemio Physicorum tex. 5. sed species vltima est veluti totum quodpiam ratione praedicatorum magis vniuersalium, & definitur per ea, ergo erit nobis notior. Ad haec Arist. in. 1. Metaphysi. cap. 2. & in. 1. Poster. tex. 5. inquit maximè vniuersalia esse difficillima cognitu, faciliora autem esse minùs vniuersalia, & quaecunque sunt propinquiora singularibus: sed species vltima est minimè omnium vniuersalis & omnium maximè propinqua singularibus, ergo, &c. Item si cum intellectui. v. g. occurrit homo, primùm omnium in eo cognosceret ens, vt volunt Thomistę, & nõ primò cognosceretur ipsum esse hominem, ergo antequàm deueniret eò, ut cognosceret ipsum esse hominem, oporteret pertrãsire omnia praedicata, quę sunt media inter ens & hominem, quamobrẽ a cognitione entis ad cognitionem hominis multum temporis intercederet, quod est contra experientiam, ergo &c. Postremò si ens eẽt primò cognitũ, vtiq; primũ cognosceretur ab intellectu confusè, sed ens non potest cognosci confusè, nam id dicitur confusè cognosci, quod ita cognoscitur, vt partes & principia eius non penetrentur, & quasi introspiciantur ab intellectu, sed ens non habet partes & principia, propter quorum ignorationem, cũ a nobis apprehenditur, dici possit apprehendi confusè, ergo ens non potest confusè cognosci, quare non erit primum cognitum. Atq; haec quidem dicta sint pro expositione & confirmatione opinionis Scotisticae.

A Verùm huic sententiae non solum infensè aduersantur Thomistae quibus perpetuum certamen est cum Scotistis, sed eam quoque grauiter oppugnat Gulielmus Ocham vir caetero quin non abhorrens a doctrina Scoti. Is. n. in 1. lib. sententi. distin. 3. quaest. 5. redarguit praedictã opinionem partim soluens rationes Scoti & quasdam in eum retorquens, partim docens singulare esse primò cognitũ; nos igitur quo pacto alij tentent soluere supradictas rationes Scoti, hic breuiter subijciemus.

B Ad primam respondent eam rationẽ, triplicitet esse contra Scotum. Primò quia eadem ratione posset concludi, primùm produci conceptum speciei vltimę non confusum sed distinctum, nã si agens naturale primùm producit perfectissimũ effectum, sed distinctus conceptus speciei vltimae est perfectior, quàm confusus, ergo is primum producetur in intellectu, quod est contra Scotum & per se falsum. Deinde sẽsibile multùm distans priùs cognoscitur ab intellectu (etiam secundum Scotum) sub prędicatis magis communibus vt corporis & animalis, quàm sub minùs communibus vt hominis & Socratis, ergo nõ semper species vltima est primũ cognitum. Sed ipse diceret id contingere tunc per accidens, nimirum propter nimiam distantiam, nam si sensibile esset in debita distantia, priùs moueret intellectum ad cognoscendum praedicatum speciei vltimae quàm praedicata superiora. Contra, omne agens naturale quod ex maiori distantia priùs agit & fortiùs, etiã in minori distantia priùs & fortiùs aget; vt si essent duo ignes, vnus maior, qui e lõgiori spatio posset comburere aliquid, alter vero minor, qui ex tali distantia non posset comburere illud; si ambo ignes ponerentur in aequali distãtia respectu eiusdem passi; non dubium est, quin prior & maior ignis fortiùs & priùs combureret quàm minor; Similiter si sensibilia rerũ vniuersaliorum, è longinquo priùs mouent intellectum quàm sensibilia speciei vltimae, ergo etiam cum prope sunt ac in eadem distantia, prius mouebunt: uel aliter, sensibilia rerum magis vniuersaliũ

C

D

Rationes Scoti & Scotistarum diluuntur.

mouent

mouent intellectũ in ea distantia, in qua
mouent sensibilia speciei vltimæ, nam si
mouent in maiori distantia, multò magis
mouebũt in minori, ueluti si aliquis ignis
potest è longinquo comburere quidpiã,
multò magis poterit comburere e pro-
pinquo: at non è conuerso; non enim sensi
bilia speciei vltimæ possunt mouere in-
tellectum ex ea distantia, ex qua possunt
mouere ipsum sensibilia rerum magis v-
niuersalium, ergo hęc apta sunt priùs mo
uere intellectum, quàm illa, nam secun-
dum Arist. prius est, a quo non conuertit
subsistendi consequentia, Præterea in-
quit Ocham, si ratio Scoti valet, conclu-
det primò cognitum esse singulare, quip
pe cum sit perfectius quàm vniuersale, e-
tenim singulare continet in se vniuersa-
le, & per se existit in natura, quamobrem
etiam Arist. in Categoria Substantię, pri
mam substantiam longè præfert secun-
dis. Adhæc etiam prædicta ratio Scoti ob
id reprehendenda est, quia cum ipse ait
omne agens naturale primùm produce-
re perfectissimum effectum, aut intelli-
git simpliciter perfectissimum, & hoc fal
sum est, nam ignis non statim producit
calorem perfectissimum qui est ut octo,
sed primùm calorem imperfectum, dein-
de perfectiorem, tandem perfectissimũ:
Aut intelligit perfectissimum non abso-
lutè, sed quem potest in illo principio ef-
ficere; at sic non concludit ratio Scoti, nã
dicet Thomista perfectissimum cõceptũ,
qui potest primùm effici in intellectu no
stro, esse conceptum entis, non autem spe
ciei ultimæ, vt quéadmodum virtus for-
matiua hominis in principio non produ-
cit perfectissimum effectum, hoc est for-
mam hominis, sed primùm formam viuẽ
tis, tum animalis, tandem hominis, ita se
habeat intellectus agens in efficiendo cõ
ceptu entis, corporis, animalis & homi-
nis. Ad secundam respondent, Cum Sco-
tistæ aiunt intellectum nostrum per se in
differenté esse ad omnia intelligibilia, id
posse accipi dupliciter: uno modo, quo-
niam intellectus noster ex se non habet
actum vllum intelligibilem, & hoc uerũ
est: Altero modo, quoniam intellectus in
differenter & citra vllum discrimen prio
ritatis & posterioritatis recipit quodli-
bet intelligibile, & hoc partim falsũ est,
nam vt materia prima, licet per se indif-
A ferens sit ad omnes formas naturales, ta-
men non accipit eas indifferenter & sine
ordine, sed prius (authore. Auerr. 1. Meta
physicæ comm. 27.) accipit formas ma-
gis vniuersales vt elemẽtorum & mixto-
rum, deinde magis particulares vt viuen
tium & animalium, ita quoque se res ha-
bet in nostro intellectu; partim est con-
tra ipsos Scotistas, nam si intellectus in-
differenter se habet ad omnia intelligibi
lia, ergo primùm cognitum non magis
erit species vltima, quàm quodlibet a-
liud vniuersale. Quod autem ad confir-
B mationem huius rationis adiunctum est,
nimirum speciem vltimam esse magis in
telligibilem, quia est magis actu & perse
cta, nihil ualet, alioquin Deus, qui est pu-
rissimus actus ensq; perfectissimum esset
primum intelligibile secundum nos. Ete
nim aliud est loqui de eo, quod est simpli
citer intelligibile, & aliud de eo quod est
intelligibilę secũdum nos, nam illud exi-
stit tale, propterea q̃ est actu ens perfe-
ctum, hoc autem, quia est sensatũ, hoc est
propinquum & familiare nostris sensibus.
Ad tertiam ita respondent, primùm, Me-
C taphysica dicitur esse postrema secũdum
nos, non propter cognitionem illorum
terminorum maximè vniuersalium, sed
propter doctrinam intelligẽtiarum, quæ
est principalis pars eius habens obscuris-
simos atque difficillimos explicatus.
Deinde Metaphysica non est difficilis se-
cundum incomplexam & rudem noti-
tiam illorum terminorum maximè vni-
uersalium, sed secundum complexam &
distinctam scientiam earum veritatũ, quę
circa illos existunt: nam fieri potest, vt ter
mini alicuius propositionis per se sint ma
D nifesti, veritas autem eius propositionis
sit per quàm obscura: etenim cęlum, a-
stra, par & impar voces sunt nemini non
manifestæ, at sint astra cæli paria nec ne,
quis obsecro mortalium plane cognitum
& explorum habet? Præterea, si termi-
ni vniuersaliores sunt posteriores secun-
dum nos, ergo malè præcipit Aristote. in
hoc procemio Phsicæ, ordiendum esse a
magis vniuersalibus, quia sunt notiora se
cundum nos; huc accedit, q̃ in tractandis
disciplinis priùs explicanda esset doctri-
na spẽi q̃ generis, & libri de cęlo deberẽt
præcedere

præcedere octo libros de Physico auditu, qd qui non videt esse contra oẽm ordinẽ A doctrinæ, nihil plane videt. Ad 4. Negandum est simpliciter difficiliorem esse abstractionẽ magis vniuersalium quàm minùs vniuersalium, nam, v.g. animal potest considerari dupliciter, vel ut genus quoddam est, & sic difficilior est abstractio eius quàm hominis, si quidem genus vt genus est, debet abstrahi non solum ab indiuiduis, sed etiam a speciebus, quæ sunt multę & variç; homo autẽ & quæuis species vltima tantùm abstrahitur ab indiuiduis: vel considerari potest animal, vt natura quædam, quæ in plurimis indiuiduis exi- B stit, vt in hoc & illo & alijs animalibus & sic tantũ abest, vt sit difficilior abstractio eius ab indiuiduis, vt etiam promptior atque facilior sit; etenim cum indiuidua animalis plura sint quàm hominis, & accidẽtia illius sint magis sẽsibilia quàm huius, palàm est phantasmata animalis esse paratiora vt ab ipsis abstrahatur natura vniuersalis animalis quàm sunt phantasmata hominis & cum Scotus etiam putet vniuersale fieri ab intellectu agente & phantasmate, intellectus autem agẽs per se indifferens sit ad fingendũ quodlibet C vniuersale, determinetur autem per phãtasma ad effectionẽ huius vel illius, hinc necessariò fit, vt eius vniuersalis prior atque facilior sit abstractio & effectio, cuius habemus plura, acriora & magis familiaria phantasmata; huiusmodi autem constat esse animal potiùs quàm hominem. Ad 5. Hæc ratio supponit quidpiã, quod est falsum, etenim falsum est ideo aliquid esse sensibile, quia est singulare, nam singularitas reperitur in Deo, intelligẽtiis, substantijs, alijsque rebus similibus, quæ tamen sunt a sensibus nostris remotissi- D mæ & cognitu difficillimæ. Ad 6. animal vt est pars hominis, & principiũ per quod definitur homo, est ignotius nobis quàm homo, & hoc pacto procedit ratio Scotistarum, sed nullam vim habet contra Thomistas; quippe qui, cum aiunt animal esse notius homine, sumunt animal, non vt est pars hominis, sed prout est natura quędam communis existens in homine & bruto, secũdum quam acceptionem tantum abest vt sit pars hominis, vt potiùs appellari debeat totum; omne n. superius (vt innuit Aristot. hoc loco) est veluti totum quoddam cõparatione suorum inferiorum. Ad 7. Aristot. in illis locis vel loquitur de maximè vniuersalib⁹ in caussando nõ autem in prædicando, vt permultis expositoribus visum est; vel intelligit maximè vniuersalia in prædicando esse difficillima secũdum cognitionẽ eorum complexam, scientificam, atque perfectam, non autem secundum notitiã eorum rudem atq; confusam, de qua nũc disputatur. Ad 8. Hæc ratio retorqueri potest in Scotistas, nam pari ratione si primum cognitum est species vltima, si occurrat intellectui homo, is priùs cognoscet eum esse hominem, deinde animal vel corpus, itaque non nisi multo tempore post animaduertet ipsum esse ens, nam sicut Scotistæ aiunt Thomistas descendentes ab ente ad hominem oportere diu commorari in prædicatis medijs ita Thomistæ vicissim dicent Scotistas ascendentes ab homine ad ens, multo tempore commorari debere in prædicatis intermedijs: præterea dicent Thomistę, ens quidem esse primò cognitum in omnib⁹, quę occurrunt intellectui, quia cũ sit obiectum intellectus, & ipsum esse sit basis atque fundamentum aliarum perfectionum, ideo conceptus entis debet esse fundamẽtum omnium aliorum conceptuũ: Post apprehensionem autem entis, intellectus indifferenter se habet ad apprehẽsionem aliorum prędicatorum, præterquam cum adest impedimentum aut distantiæ aut ętatis, tunc enim priùs cognoscuntur prædicata magis vniuersalia quã minùs vniuersalia, vt patet in exẽplo rei quæ e longinquo cernitur, & in infantibus, quorum exemplo etiam hic vtitur Aristo. quippe qui primùm omnes viros appellant patres, omnes itẽ fœminas matres, deinde verò hæc distinctiùs discernant & appellent. Ad 9. Si hæc ratio valeret, etiam concluderet ens neque distinctè cognosci posse a nobis, nam cum distinctè cognosci, oppositum sit ei quod est confuse cognosci, si confusè cognosci est apprehendi aliquid ignoratis partib⁹ & principijs eius, ergo distinctè cognosci erit rem intelligi cognitis partib⁹ & principijs eius, quare cum ens careat partib⁹ atque principijs, quemadmodum prop-

pter

pter hoc non potest secundum Scotistas confusè cognosci, ita quoq; propter idem nec distinctè cognosci poterit. Sed soluitur, nam tametsi in his quę habent partes & principia ipsum confusè cognosci tale quidpiam sit, quale volunt Scotistę, tamē simpliciter & vniuersè res ita non habet, sed confusè cognosci rem, est non intelligi eam omni modo quo apta est intelligi, sed tantùm ruditer, hoc est uel secundum simplicem significationem nominis, vel secūdum accidentia, uel alio modo, atque hoc pacto dicitur ens confusè cognosci. Atque hæc quidem, vt diligēter examinaretur opinio Scoti, a nobis in vtranq; partem disputata sunt; deinceps ad cæterarum opinionum enarrationem veniendum est.

Discutitur opinio Thomistarum, qui uolunt primò cognitum esse ens.

CAP. XV.

Opinio D. Thom. ens esse primò cognitum.

D. Thom. 1. parte. quæst. 85. artic. 3. & super proœmium physicæ, & in opusculo de ente & essentia, atque alijs compluribus locis scriptū reliquit, secundum nos, priora & notiora esse magis uniuersalia quàm minùs uniuersalia, ex quo Thomistæ colligunt & tanquam principale dogma doctrinæ Thomisticæ tradunt, ipsum ens, quod est maximè vniuersale esse nobis primò & maximè notum. In qua opinione multò ante fuisse videtur Auicenna, quippe qui in sua Metaphy. inquit ens prima impressione imprimi in animam nostram. Ratio, quam ferè semper adhibet D. Tho. vbicunque loquitur de hac re ad comprobandam opinionem suam, hæc est. Quidquid de pura potētia exit ad actum, prius uenit ad actum imperfectum quàm ad actum perfectum, exempli caussa, quod ex non calido fit calidum, prius suscipit calorem imperfectum quàm perfectum, idemque manifestè conspicitur in generatione hominis, non enim subitò sanguis mēstruus accipit ultimam & perfectam formā hominis, sed priùs recipit alias formas imperfectas, per quas fit quasi gradus & transitus quidam ad perfectam formam hominis. Cū igitur intellectus noster sit in pura potentia ad intelligendum & ad omnes conceptus rerum intelligibilium, necessariò priùs accipiet conceptus imperfectos quàm perfectos; sed conceptus rerum magis vniuersalium est imperfectior quàm minùs vniuersalium, vt per se clarum est, est enim magis potentialis, ac proinde conceptus entis est imperfectissimus omnium, ergo intellectus priùs accipiet conceptum rerum vniuersaliorum, atque omnium primò recipiet conceptū entis, ens igitur est primum cognitum. Hæc D. Thomas. Thomistæ autem aliter formant prædictam rationem ad hūc modum. In formis subordinatis, semper quæ est imperfectior atque uniuersalior, priùs inducitur in materiam, vt patet in vegetatiuo, sensitiuo & intellectiuo, quæ hoc ordine producuntur in fœtu; ergo pari ratione conceptus talium formarum seu prædicatorum, erunt inuicem subordinati. quare conceptus rei vniuersalioris priùs recipietur in intellectu: & cum ens sit maximè vniuersale, conceptus eius primus omnium gignetur in nobis. Alias itēm rationes in eandem sententiæ confirmationem Thomistæ conferunt. Prima est, Omnis potentia primùm fertur in suum obiectum adæquatum; & in alijs omnibus primùm apprehēdit rationem illius obiecti, sed ens est obiectum adæquatum intellectus, ergo primum apprehendetur ab intellectu. Secunda. Primum cognitū complexum, est illud principium, Quodlibet est vel non est; nam cum sit certissimum, euidentissimum, & regula cæterorum principiorum, vt est apud Aristot. in 4. Metaphysicæ, erit quoq; primò notum intellectui, ergo pari ratione primum cognitum incomplexum, erit ens, nam termini ex quibus componitur illud principium, sunt ens & non ens. Tertia, Aristo. 1. Physic. tex. 3 inquit confusa esse magis nota nobis, sed quò aliquid est vniuersalius, eò est magis confusum, tum quia plura continet, tum quia continet ea in potentia, quæ est caussa confusionis, sicut è contrario actus est caussa distinctionis, vnde species vltima, tametsi multa contineat in se, tamen quoniam ea cohibet actu, id-

circo minorem habet cõfusionem. Cum igitur ens sit magis vniuersale, erit quoq; A maximè confusum, ac proinde maximè primòque notum nobis. Hæc Thomistę.

Zimara in illa sua prolixa quæstione de primo cognito, partim suffragatur, partim autem refragatur Thomistis: etenim assentitur illis, magis uniuersalia ut plurimùm esse priùs & magis nota nobis, propterea quod sunt magis sensata, hoc est quoniam singularia & accidentia sensibilia illorum, magis mouẽt sensus nostros: verùm in tribus dissentit ab illis, primùm quia Thomistæ simpliciter & vniuersaliter B asserunt magis vniuersalia esse notiora nobis, quod quidẽ licet maiori ex parte verum sit, tamen semper non est verũ; siquidem existũt quędam vniuersalia incognita & innominata, quale est proximũ genus equi & muli, quod est quidem magis uniuersale, sed minùs notum quàm illorum vtrunque, ut innuit Aristoteles, 7. Metaphysicæ, tex. 28. Deinde quia Thomistæ dicunt magis uniuersalia simpliciter esse notiora nobis, non declarãdo cur hoc eis conueniat, non enim id contingit illis, quatenus sunt magis uniuersalia, sed C quatenus sunt magis sẽsibilia, hoc est quatenus habent singularia & accidentia magis sensata: Arist. enim in 1. Post. tex. 5. ad discernendum & diiudicandum quid sit prius & notius secundum nos, tradidit hãc verissimam & certissimam regulam, Illud esse prius & notius secundum nos, quod est propinquius sensibus, qualecunque fuerit, id vero quod a sensibus nostris remotius est, difficiliùs, atque posteriùs cognosci a nobis. Atq; hæc regula Arist. est valde congruens tum experientiæ, tũ naturæ intellectus nostri, & modo intelli D gendi eius; etenim vnusquisque experitur sibi faciliora & promptiora ad intelligendum esse ea quæ cadunt sub sensus, q̃ ea, quæ nullo modo sensibus subijciũtur, intellectus etiam noster nihil intelligit nisi speculando phantasmata, a quibus accipit materiam intelligendi & omnia semina artium & scientiarum. Postremò Thomistæ uolunt ens esse primò cognitum, quod non placeret Zimarę; quippe qui significat sibi valde probari opinionẽ Heruęi quolibeto 3. q. 12. qui censet concretum accidentis sensibilis esse priùs notum secundum nos quàm substantiam. Quare si ex multis verbis Zimaræ, velim colligere in pauca opinionem eius, dicendum est primum cognitum esse vniuersale, nam fortiter repugnat his qui volunt esse singulare, affirmans huiusmodi opinionem è diametro aduersari doctrinæ omnium Peripateticorum. Sed inter vniuersalia, primum cognitum non erit substantia, sed vt diximus concretum accidẽtis sensibilis, inter huiusmodi autem accidentia, id quod erit maximè sensatum, quod fortasse diceret esse accidens sensibile corporis, uti est figura, quantitas, color, motus, assereret esse primò cognitũ. Atque hæc commemorata sint secũdum opinionem Zimaræ. Nunc ad opinionem D. Thom. reuertamur.

Opinio Thomistarum, multis, hisque non infimæ classis Philosophis, minimè probatur. In primis autem Ochã duobus argumentis oppugnat eam in eo loco, quem paulò supra commemoraui. Primùm enim inquit, si magis vniuersalia sunt notiora nobis, ergo non posset cognosci vllum minùs vniuersale, nisi præuia cognitione eorum, quæ sunt magis vniuersalia & superiora illo, sed hoc aperte falsum est; nam multæ species gemmarum & herbarum sunt notæ etiam nõ doctis, qui tamen proxima genera illarum penitus ignorant, idem quoque patet in mulo & equo, quorum proximum genus, vt ante dictum fuit, nobis ignotum est. Deinde, obiectum terminans primũ actum intellectus, vel erit aliquid reale existens extra animam, uel aliquid ens rationis, uel aliquod ens reale adiunctum habens ens rationis: duo posteriora dici non possunt, siquidem talia consequuntur actum intellectus; at obiectum terminans primum actum intellectus præcedit omnem actionem eius, quare primũ dicendum est nimirum obiectum primi actus intellectus esse aliquid reale actu existens extra animam; hoc autem non potest esse vniuersale, vtpote quod habet esse per operationem intellectus. Quare est falsa opinio eorum qui volunt magis vniuersalia esse notiora nobis: Hęc Ochan. Cuius argumentum non propriè impugnat opinionem Thomistarum, sed com-

Ochan refellit opinionem D. Thomæ.

communiter tendit contra Thomistas & Scotistas,& si qui sunt alii, qui volunt primum cognitum non esse singulare, nec ipsum argumentum est valde firmum: responderi enim potest,uniuersale esse obiectum intellectus possibilis, & præcedere omnem eius actum,non enim uniuersale fieri ab intellectu possibili, sed ab intellectu agente.

Eiusdem opinionis secundum alios refutatio.

Alij etiam conantur eandem sententiam euertere his argumentis. Primo, Aut ens est primum cognitum, prout est quoddam transcendens habens vnum conceptum diuersum a conceptibus inferiorum, aut prout inest in cunctis inferioribus: sed neutro modo potest esse primū cognitum,non quidē priori modo,siquidem quod est primò notum, necesse est, vt sit cunctis euidens,certum & indubitatum,at ens habere unum aliquem conceptum siue formalem(vt vocant)siue obiectiuum distinctum a conceptibus omniū inferiorum,ualde obscurum & dubiū est; quin etiam id negant permulti aut vulgares Philosophi. Neque posteriori modo potest esse primum cognitum, etenim ipsum ens cum dicitur de rebus sibi subiectis;non significat naturam quampiam illarum omnium communem eisque adiūctam,ceu animal significat naturam quāpiam sentientem, communem hominis & bruti,quocirca vnumquodque per q̄d est aut homo aut animal aut aliud quippiam,per idem prorsus & non per alium naturæ gradum & est & dicitur ens, quocirca qui enuntiat hoc totum,homo ens, nihilo plus dicit quàm si tantùmodo enūtiaret hominem; hęc autem quę de ente dicimus,manifestis & prope cōceptis verbis scripta testataque reliquit Aristo. pluribus locis,vt in 4.Metaphysic.tex.3. in 5. Metaph.tex.14.in 8.metaphysicæ,tex.16. in 10.Metaphysicæ.tex.8. Auerr. item in 3.Metaphys.commen.10.& in lib.10.Metapysicæ commen.8.Cum igitur ens non habeat in rebus propriam aliquam naturam, qui fieri potest, vt aut efficiat in intellectu propium aliquem conceptū sui, aut certe sit id quod primùm omniū mouet intellectum ad intelligendum? Deinde si cognitio intellectus nostri nascitur ex his quæ cadunt sub sensum,ergo quod est maximè sensibile, id necesse est vt sit maximè atque primùm intelligibile: sed

A ens neq; est sensibile per se, siquidem sensus proprie est accidentium, neq; vendicat sibi aliqua propria & peculiaria accidentia sensibilia, veluti corpus & animal habent quędam accidentia sensibilia,propter quę facilè etiam penetrant & perueniunt vsq; ad intellectum,ergo nō potest ens esse primum intelligibile. Amplius, phantasma vnà cum intellectu agente efficit rē vniuersalem & intelligibilem, nā intellectus agens determinatur a phantasmate ad effectionē huius vel illius vniuersalis,ergo phātasma id primum faciet

B intelligibile &vniuersale,cuius est per se primò phantasma,ergo primum intelligibile,quod efficietur i intellectu nō erit ens:nam cum entis non sit aliquod per se primò phantasma,ipsum non erit primò cognitum. Præterea si ens est primum cognitum, ergo in quacunque cognitione cuiuscunque rei semper primùm omniū occurreret intellectui.Sed hoc est absurdum,ergo &c.maior patet ex eo, quia cū intellectus agens & phantasma naturaliter agant,semper agent, nisi quid obstet, eodem modo,quare si in prima cognitio

C ne intellectus,primum omnium producunt in eo conceptum entis, in qualibet etiam alia cognitione eundem conceptū primo loco efficient: falsitas autem & absurditas minoris per se clara est, sæpenumero enim cogitantes de homine, equo, vel alia quauis re, nihil plane cogitamus de ente,quinimò conceptus entis & rarò & non nisi de composito effingitur in nostro intellectu,nec nisi a viris doctis. Postremò,videntur Thomistę sine caussa opinari,ens quidem necessariò primum omnium cognosci ab intellectu, cætera ve

D rò prędicata vniuersalia, non debere necessariò cognosci confusè priusq̄ minus vniuersalia,nam quæ caussæ mouent eos vt ita sentiant & dicant de ente, eædē planè deberent eos mouere ut idem sentirēt de aliis prædicatis superioribus; primùm enim, si ens ideo primò debet cognosci,quia est maximè vniuersale, ergo similiter corpus & animal debent prius cognosci quàm hō, quia sunt magis vniuersalia; deinde si quia cōceptus entis cōfusus, est imperfectissimus omnium, ideo priùs gignitur in intellectu, ergo cū

animalis & corporis cōceptus sint imperfectiores quàm conceptus hominis, propter eandem caussam prius etiam inducentur in intellectum. Postremò vtemur argumento eorum; nam si ita se habent prædicata vniuersalia secundum cognitionem intellectus, quemadmodum se habent formæ naturales a quibus sumuntur illa prędicata, secundum generationē naturæ, ergo sicut non potest in materiā induci forma minus vniuersalis, vt forma hominis, nisi prius (prius inquam vel tempore vel natura, nam vtrumuis dixeris, parum refert ad id quod nunc agitur) inductæ fuerint formæ magis vniuersales, vt animalis, viuentis, corporis, ita quoq; non poterit in nostro intellectu gigni conceptus hominis nisi ante in eo extiterint cōceptus rerum magis vniuersalium.

Soluuntur rationes Thomistarum.

Hęc contra Thomistas a uiris doctis disputantur; a quibus quo pacto etiam soluantur rationes eorum, deinceps ostendendum est. Ad primam ita respondēt. Hęc ratio ualet tantùm in actibus & formis, quæ per se inuicem sunt subordinatæ, ita ut posterior nequeat existere sine prioribus; at licet in prædicatis vniuersalibus, distincti conceptus & perfectæ cognitiones eorum sint inuicem subordinatę, ita vt minus vniuersale distinctè ac perfectè cognosci nequeat sine præuia cognitione magis vniuersalium quæ dicuntur de illo; nam sicut se habet esse cuiuslibet rei, ita quoque se habet perfecta & distincta cognitio eius: quare sicut esse minus vniuersalis dependet a magis vniuersali, ita distincta cognitio illius pendet ex cognitione huius, nihilominus tamen confusa cognitio rei minus vniuersalis nō necessario præsupponit in intellectu cognitionem magis vniuersalis: nam cum nihil aliud sit confusè cognosci, quàm cognosci secūdum quid, & tātùm aliqua ex parte, si v.g. homo cognoscatur tantum secūdū corpus, ut quod sit erecta statura, uel tantùm secundum animam, ut q̀ habeat animam immortalem, vel secundum accidentia, vt quòd sit risibilis vel capax disciplinæ, vel secundum aliquam caussam extrinsecam, vt quòd sit a Deo effictus ad perfruenda bona sempiterna, dicetur sic cognosci confusè, cum tamen hoc modo non consideretur, prout est animal, A viuens, corpus, substantia & ens, ergo potest aliquod inferius cognosci confusè nō præuia cognitione, vel consideratione superiorum.

Ad secundam, si intelligūt ens esse obiectum adæquatum intellectus, prout est quoddam transcendens, falsum est; alioquin cęteræ res, quæ non sunt transcendentes, non cognoscerentur ab intellectu. Quòd si intelligant ens esse obiectū adæquatum intellectus, hoc est omnes res, prout tamen participant rationē entis, quod habet diuersum conceptum ab inferioribus; sic etiam falsum est. etenim B homo non modò est intelligibilis, quatenus in se habet rationem entis, sed etiam quatenus habet rationem substantiæ, corporis, viuentis, animalis & hominis. Sin autem intelligant ens esse obiectum adæquatum intellectus, hoc est quidquid est ens reale, uel aliquid quomodocunque existens, & secundū quemcunque gradum naturę, id esse intelligibile, sic verum quidem est, sed nihil facit pro opinione ipsorum. nam ita non significatur ens, vt quid distinctum ab animali, homine, cæterisque rebus.

C Ad tertiā, non valet similitudo complexorum & incomplexorum, nam cognitio horum est simplex apprehensio, illorum autem, est iudicium & assensus cōtinens verum vel falsum. Deinde licet inter complexa, quæ sunt principia scientiarum, illud complexum, Quodlibet est, vel non est, sit maxime notum, tamen nō simpliciter inter quælibet complexa: diceret enim quispiam eas propositiones, quę constant ex terminis sensibilibus, maxime quorum vnus sit singularis alter vniuersalis, vt hoc corpus est quantum, figuratum, coloratum, motum vel quiescens, D primum versari in nostro intellectu: Præterea non sequitur, vt si quid est maxime notum intellectui iam instructo, & exercitato, illud etiam fuerit primo notum ei ab initio, nam in principio, intellectus per sensus cognoscit, atque ideo res sensibiles hēt maxime notas, & familiares, deinde uerò accessione doctrinę excitatoque naturali lumine, animaduertēs in quibusdā primis principijs contineri immutabiles quasdā ueritates, quæ sint veluti regulę aliarū veritatū, postea hēt illa principia

pro

pro certissimis,& euidentissimis, nihilq; ducit clarius,manifestiusq; illis,atq; hoc quidem apertis verbis docet Aristoteles sexto lib.Topic.Ad quartam, Aristoteles ibi per confusa(ut placet Auerroi & Gręcis expositoribus)intelligit composita,in quibus principia & partes eorum confuse & permixte continentur. Atque hoc quidem modo rationes Thomistarum a viris doctis diluuntur.

Opinio aliorum qui uolunt singulare esse primò cognitum.

CAP. XVI.

Opinio eorum qui putant singulare esse primò cognitum.

EST alia opinio valde celebris, Durandi, Ochan, Gregorij Ariminēsis, Burlæi, aliorumq; grauium, atq; sapientū virorum, qui arbitrantur singulare esse primo notum intellectui nostro. Quibus autem rationibus vnusquisque eorū quos commemoraui, hanc opinionē corroborat, eas nunc sigillatim exponam.

Quatuor rationes Durandi.

Durandus 2.Sent.Dist.3.q.7.probat singulare primum omnium cognosci ab intellectu, his argumentis. Primò cum intellectus sit potentia passiua, primum obiectum terminans primum actū eius, non potest fieri ab ipso, sed necessario præcedere debet omnem operationem eius, & hoc per se patet; sed nihil est, quod sit ante omnem actum intellectus, præter singulare, nam uniuersale fit ab intellectu iuxta illud Auerrois in primo de Anima comm.8. [Intellectus est qui facit vniuersalitatem in rebus.] Si quis autem dicat uniuersale fieri quidem ab intellectu agente, & præcedere omnem actum intellectus possibilis, hoc nihil ualet, nam Durandus antea demonstrauit, intellectum agentem esse merum figmentum, cunctaque vniuersalia effici ab intellectu possibili. Quare ex hac ratione licet cōcludere id quod primo notum est intellectui, nihil aliud esse posse, quàm singulare. Deinde in potentiis subordinatis, vbi desinit inferior, inde incipit superior, ut patet in sensibus exterioribus, & interioribus, sed sensus est potentia quædam subordinata intellectui, ergo cum sensitiua cognitio A desinat in singulare, ab eo utique incipiet cognitio intellectiua. Præterea, in omni motu termin⁹ a quo præcedit tpe terminum ad quē in eo quod mouetur; sed intellect⁹ abstrahit vniuersale a singularib⁹, quæ abstractio est veluti motus quidā ipsius intellectus, cuius motus, terminus a quo est singulare, terminus aūt ad quem vniuersale, ergo notitia singularis, in nostro intellectu anteire debet cognitionē vniuersalis. Amplius, si intellectus noster non cognoscit primo singulare, hoc fortasse continget, vel quia nihil est, quod B intellectui repręsētet singulare, vel quia intellectus non potest cognoscere ipsū, vel quia non vult cognoscere; sed nihil horum consentaneum est rationi, nā existunt phantasmata, quæ uere repræsentant res singulares, & perabsurdum est singularia non cognosci ab intellectu, tollerentur enim omnes actiones humanæ, & morales, propter quas dicimur boni, aut improbi, quippe cum proficiscantur a uoluntate, & intellectu: nolle autem intellectum, & quasi fastidire, atque respuere cognitionem singularis, plane ridiculū C est; nam, cur non velit cognoscere singulare? Primus item actus mentis non est voluntarius, sed naturalis, nam cum omnem actum liberum voluntatis præcedat aliquis actus intellectus, si primus actus intellectus esset voluntarius, ante ipsum esset actus voluntatis, quem cum necessario præcedere debeat aliquis actus intellectus, sequeretur, vt ante primum actū intellectus esset alius actus eiusdem; nihil igitur obstat quomin⁹ singulare queat esse primò notum intellectui. Hęc Durandus.

Tres rationes Guiglielmi Ochā.

D Ochan lib.1.Sent.dist.3.quæst.5.tangit etiam secundam rationem Durandi. adfert, præterea tres alias, quarum prima est hæc. Intellectus noster prius cognoscet res prout sunt in se actu, & naturaliter extra animam, quàm prout habent esse in anima, sed singularia sunt actu extra animam, quidquid enim est actu extra animam singulare est; at vniuersale, ut tale est, nō habet esse nisi obiectiue in anima, ergo illud prius cognoscetur ab intellectu quam hoc. 2. Ratio. Non dubium est qui singulare cognoscatur ab intellectu;

,si autem nō primò cognoscitur, hoc erit, quia singulare nō posset ab intellectu cognosci per se,& per proprium conceptū, sed per conceptum & speciem vniuersalis quasi indirectè;si igitur ostensum fuerit hoc esse falsum, simul etiam demonstratum erit nihil obstare quo minus singulare primùm cognosci queat ab intellectu;non posse autem singulare cognosci distinctè per conceptum, seu speciem vniuersalis,liquido patet ex eo,quia cum vniuersale sit indifferens ad omnia singularia,quemadmodum confuse repręsentat omnia: ita distinctè nullum,quare per conceptum vniuersalis, non potest distinctè, & determinate cognosci hoc vel illud singulare, quomodo tamen nos ipsi experimur multa singularia cognosci a nobis,absurdum igitur est commētum eorum,qui proinde negant singulare primum omnium cognosci posse,quia putāt ipsum non aliter cognosci a nobis, quàm per conceptum vel speciem vniuersalis.

3. Ratio. Tritum est axioma illud,quidquid potest virtus inferior, id totum etiā posse virtutem superiorē,& eo amplius, quare cum intellectus sit virtus superior sensu, poterit cognoscere quidquid cognoscit sensus,nimirum singulare, quin etiam priùs cognoscet illud,nam sicut anima rationalis prius dat esse sensitiuum quàm intellectiuum,ita quoque priùs cognoscet res sensibiles,& singulares,quàm vniuersales.

Tres rationes Gregorii Ariminēsis.

Gregorius Ariminensis 1. sent. distinc. 3.quęst.3.in eiusdem opinionis defensionem atque confirmationem, affert, tum aliquas de supradictis rationibus, tum etiam has. Primùm,vniuersale efficitur ab intellectu per comparationem atque collationem singularium, considerando similitudinem,& conuenientiam quę est inter illa. ergo singularia prius cognoscuntur ab intellectu, quàm vniuersalia. Antecedens patet tripliciter,primo,quoniam ita sentit Themistius in primo de Anima super Tex. 8. & Auerroes in duodecimo Metaphysi. commen.4.tum quia hoc ipsum vnusquisque experitur,se non aliter uenisse in primam cognitionē vniuersalis, quàm ex comparatione singularium: ad extremum, quoniam idem etiā innuit Aristoteles in primo Metaphysicæ,capitulo primo, & secundo Posteriorum

A capit. vltimo;idque aperte quoque indicat 1. Poster. text.43. scribens his verbis. [Sensus non est ipsius vniuersalis,sed ex eo quod speculamur hoc plerunque contingere, venamur vniuersale, ex singularibus enim pluribus vniuersale manifestum est.] Consequentia verò per se manifesta est,non enim potest intellectus facere comparationem inter singularia, nisi cognoscat ea, quare cum ex tali comparatione eliciatur vniuersale, necesse est singularia prius cognosci ab intellectu quàm vniuersale, saltem negari non potest,

B quin cum noster intellectus possit per talem comparationem singularium, colligere aliquod vniuersalę, quin inquam necesse sit singularia distinctè cognosci ab eo: quod si concedant aduersarii, nulla caussa est, cur non etiam fateantur singulare primò cognosci ab intellectu. Deinde necesse est intelligentem phantasmata speculari, vt est apud Aristo. tertio de Anima 39. sed phantasmata sunt imagines rerum singularium, ergo intellectus necessariò prius cognoscet singulare. Postremò purus conceptus vniuersalis difficilis est,siquidem non nisi hominibus pro

C uectæ ætatis, perfectæque intelligentiæ contingit separatim comprehendere vniuersalia. Itaque multo tempore, etiam post usum rationis: maxime nisi accedat informatio doctrinæ, humanus intellectus aut non nisi singularia perscrutatur, aut si considerat vniuersalia, nō nisi permixta, & complicata cum singularibus: cum igitur notio,& informatio rerum vniuersalium sit difficilis, id autem, quod est primum cognitum oporteat esse clarissimum,facillimum,& promptissimum

D ad intelligēdum,relinquitur id quod est primò notum intellectui, non esse vniuersale.

Burlæi & aliorum,ad idem probandum rationes sex.

In eadem opinione fuit Burlæus, vir solo nomine ridiculus, cęteroquin autē peracutus, & imprimis doctus.Is primo Physic. in enarratione text. 4. tum confirmans singulare esse nobis primò notū, tum etiam occurrens argumentis eorum qui contra sentiunt, multa reliquit subtiliter,& pręclare scripta,ex quibus tū non nulla eorum, quæ ante commemorauimus,tum etiam quædam alia depromuntur

tur argumēta. Primùm enim, inquit Burlæus, si singulare potest distinctè cognosci ab intellectu, nihil videatur obstare, quominus queat esse primò notum: sed potest distinctè cognosci, ergo erit primo notū. Minor probatur quadrupliciter. Primo, quia facultas distinctè cognoscens discrimen quod est inter duas aliquas res, debet utranque distinctè cognoscere, vt docet Arist. libro 2. de Anima text. 146. sed intellectus distinctè cognoscit discrimē, quod est inter singulare, & vniuersale, hoc est inter hominem, & hunc hominē; ergo distinctè cognoscet vtrunque, non modo vniuersale, sed etiam singulare. 2. Intellectus format hanc propositionē, Petrus est homo, distinctè cognoscens veritatem eius: sed hoc fieri non posset, nisi etiam distinctè cognosceret terminos ex quibus constat talis propositio, quorum unus est singularis, ergo distinctè cognoscet singulare. 3. Operationes artis & prudentiæ uersantur circa singularia, vt per se clarum est, & apertissimis uerbis declaratur ab Arist. in 6. Ethicorum: sed huiusmodi actiones proficiscuntur ab intellectu, quippe cum manent ex arte & prudentia, qui sunt habitus intellectuales, ergo intellectus cognoscit singulare. 4. Constat singulare cognosci ab intellectu, aut igitur per proprium conceptum seu speciem, aut tantummodo per conceptum vniuersalis; hoc posterius dici non potest, nam paulo supra, cum exponeremus rationem ipsius Ochan, ostēsum fuit nullum singulare determinatè cognosci posse per solum conceptum, vel speciem vniuersalis. sin autem prius dixeris, necessario etiam habes concedere, singulare cognosci per se ac distinctè ab intellectu, quare obtinuimus quod volebamus; ex quo etiam conficitur id quod principaliter intenditur, nimirum singulare primò notum esse nobis. Deinde Arist. 1. Metaphysi. capi. 2. ait maxime vniuersalia esse difficilia cognitu, quia sunt remota a sensibus, si igitur esse remotum a sensu facit aliquid difficile cognitu, & esse propinquum sensui, vt dicitur 1. Post. tex. 5. reddit facile cognitu, cum singulare sit propinquissimum sensui, erit maxime, & primo notum nobis. Postremò prior est cognitio directa quàm reflexa: sed intellectus non cognoscit se, aut ea quę obiecti-

A uè sunt in ipso, cuiusmodi est vniuersale, nisi reflexe, directè autem ea quæ sunt extra animam, qualia sunt singularia; ergo cognitio singularium prior est quàm cognitio vniuersalium. Alij prædictis rationibus adiungunt quasdam alias. Primùm, inquiunt, imponere nomina rebus esse munus ipsius intellectus, quinimò Socrates apud Platonem in Cratillo, ait imponere nomina rebus esse proprium sapientis, quem ibi designat nomine Dialectici: at nomina priùs imponuntur rebus singularibus, quàm vniuersalibus,

B ergo priùs illa, quàm hæc cognoscuntur ab intellectu. Præterea Aristo. in primo de Anima Tex. 8. auctor est, uniuersale aut nihil esse, aut posterius esse: Cum igitur & ordine naturę, & secūdum nos vniuersale posterius sit quàm singulare, consequens est, ut posteriùs etiam cognoscatur ab intellectu nostro. Postremò, intellectus practicus secundum nos prior est quàm speculatiuus, & habitus practici fere sunt priores quàm speculatiui, necessitas enim, aut commoditas, aut etiam uoluptas earum rerum, quæ pertinent ad

C humanæ uitæ, ciuilisque societatis conseruationem & administrationem, cogūt homines priùs animo versari, atque occupari in rebus, quę sub actionē effectionēque cadunt, quàm in his, quæ nuda contemplatione & perspicientia veri continentur: Cum igitur actiones practicæ, priores sint secundum nos, quàm speculatiuæ, illæ autem & ab intellectu proficiscantur, & uersentur circa singularia; necesse est, ut singularia sint priùs nota intellectui. Quibus igitur argumentis innitatur, atque corroboretur opinio eorū,

D qui existimant singulare primò notum esse intellectui nostro, satis diligenter & copiose a nobis declaratum est. Et quia cæteris opinionibus hanc unam præfero, & verisimiliorem iudico, tentabo ego et quibusdam alijs rationibus eam communire, & paulò apertiùs atque distinctiùs explicare.

Secundum propriam opinionem ostẽditur, singulare posse distinctè cognosci ab intellectu.

CAP. XVII.

Probatur septem rationibus singulare propriè ac distinctè ab intellectu nostro cognosci.

Mihi valde probatur singulare esse primò notum intellectui nostro, sed quia huius rei explicatio atque confirmatio, ferè pendet ex demonstratione illius, An videlicet singulare per se distinctèque cognosci queat ab intellectu: Age nos etiam huic rei, nouis quibusdam argumentis euidentem, certamque fidem faciamus. Primùm. Intellectus noster distinctè cognoscit hominẽ esse quoddam vniuersale, & speciem vltimam; cum igitur vniuersale & species habeant in se relationem ad singularia, non poterunt illa distinctè cognosci sine his: quare necessarium est singularia distinctè cognosci ab intellectu. Præterea, argumentari est munus proprium intellect⁹, sed quædam species argumentationis, nẽpe inductio, uersatur circa singularia, siquidem inductio describitur ab Aristotele, primo libro Topicorum capitulo decimo. esse quędam progressio a singularibus ad uniuersale, ergo intellectus interdum versatur in cognitione singularium. Maior huius syllogismi per se manifesta, & certa est; Minor autem dubitationem habet; nam ei posset occurri dupliciter; primùm concedendo singularia quæ numerantur in antecedente inductionis, cognosci quidem ab intellectu, veruntamen non distinctè, sed confusè: deinde etiam negando, ea cognosci ab intellectu, sed tantum a sensu, ita vt inductio sit opus duarum facultatum animę, & antecedens quidem habens enumerationem singularium cognoscatur & formetur a sensu; conclusio autem colligens uniuersale, comprehendatur efficiaturque ab intellectu; cui sententiæ, aptissimis verbis suffragari videtur Themistius in secundo libro Posteriorũ, trigesimosexto capitulo suę Paraphraseos, scribens; antecedens inductionis pertinere ad sensum, conclusionem autem eius ad intellectũ; quod caput, quia continet multa de inductione pulchre, & eleganter dicta, dignum est quod legatur ab omnibus. Verùm neutra responsio vim atque robur rationis nostræ, aut penitus tollit, aut etiam aliqua ex parte imminuit; non prior, nam cum in inductione ex antecedente distinctè colligatur & inferatur consequens, id nullo modo fieri posset, nisi antea distinctè cognitũ fuisset antecedens. etenim si cognitio antecedentis, vel per se; uel certè secundum nos, est caussa efficiens notitiam consequentis, qui fieri potest, vt si illa fuerit cõfusa & indistincta, hæc aperta & distincta esse queat? Neque uero posterior respõsio minori reprehensione videtur esse digna; siquidem inductio prout continet antecedens & consequens, est una quędam argumentatio, vnus discursus, vnusque numero motus ipsius intellectus, quamobrem in ea quoque erit vnum idẽque mobile, quod a termino a quo idest ab antecedente & cognitione singularium, procedet ad terminum ad quem, hoc est ad consequens, in quo cognitio rei vniuersalis continetur, huiusmodi autem mobile, quod nõ aliud esse possit, quàm intellectus, ne fingere quidem licet, is igitur antecedens iuxta & consequens inductionis cognoscet. Præterea, argumentari, est ex vno inferre aliud: non potest autem ex uno inferri aliud, nisi utrunque cognoscatur; quare cum in inductione, intellectus ex singularibus inferat vniuersale (talem enim illationem non potest facere sensus, quippe cum non attingat vniuersale) necessariò debet utrunque cognoscere. Falsum item est, antecedens inductionis posse cognosci & formari a sensu, tum quia in tali antecedente, licet subiectum sit terminus singularis, tamen prędicatum est terminus uniuersalis, cũ sit etiam prædicatum consequentis, exempli caussa; in hac inductione. Petrus est risibilis, & Ioannes, &c. ergo omnis homo est risibilis, illi termini Petrus & Ioannes, quia sunt singulares, possint cognosci a sensu; at ille terminus risibilis, quatenus absolutè & simpliciter dicitur de Petro & Ioanne, non cadit sub sensum, ergo sensus non potest conficere antecedens inductionis: Tum etiam,

Nota doctrinam hãc de Inductione

etiã, quia cum in antecedẽte inductionis dicitur, Petrus est risibilis, distinguitur risibile a Petro, tanquã prædicatũ a subiecto, talẽ aũt distinctionẽ nullo modo sensus facere põt, relinquitur igitur ab eadẽ facultate, hoc est, ab intellectu cognosci & effici tã antecedens, quàm consequens inductionis. Ad illud autẽ testimonium Themistij, respõdemus eũ significare voluisse illis verbis, antecedens inductionis cognosci quidem ab intellectu, sed non nisi coniuncto & complicato sensibus, at consequens cum sit vniuersale, ab intellectu tantùm percipi, nec sensum vllo pacto admitti ad notitiã eius. Manet igitur firma, & inuicta hæc secunda ratio nostra, qua docuimus singulare distinctè cognosci ab intellectu. Amplius, omnis potentia quæ ponit discrimen inter duas aliquas res, necessariò debet cognoscere vtranque illarum, sed intellectus noster ponit, & cognoscit discrimẽ quod est inter singulare & vniuersale, vt inter hunc hominem & hominem, ergo is nõ solùm cognoscet vniuersale, sed etiam singulare: Maior non eget probatione, siquidem perspicuè colligitur ex his quæ de sensu cõmuni Arist. scribit in 2. de Aĩa tex. 146. Minor autẽ per se clara est, nam differentia, quæ est inter vniuersale & singulare, nullo modo cognosci potest a sensu, quare manifestum est singularia distinctè cognosci posse ab intellectu. atq; hoc quidẽ argumentũ supra enumerauimus inter rationes Burlæi, sed hoc loco repetere voluimus, vt ostenderemus respõsiones eorũ, qui prædictæ rationi occurrere conati sunt, imbecillas esse. Quidã igitur nostra memoria magni nominis, egregiæq; eruditionis Philosophi, confitentur quidem, hoc nostrũ argumentum esse per quàm efficax, sed negant ex eo concludi necessariò, id quod intendimus; non enim si quid ponit discrimen inter duas res, continuò necessarium est, vt cognoscat vtrãque illarum per eandem potentiã, sed satis est, si per vnam potentiam cognoscat alteram illarum rerum, & alteram similiter per aliam potentiam: atque hoc pacto homo quidem ponit discrimen inter singulare & vniuersale, non cognoscendo vtrunq; ꝑ intellectũ, sed vniuersale quidẽ per intellectum, at vero singulare per sensum: hoc igitur modo putant, & argumen- A to nostro responsum esse, & satisfactum Aristoteli. Verùm hoc responsum valde infirmũ est, veritati.n. & Aris. planè repugnat; etenim, quærerem ex illis, an potentia, quæ ponit discrimen inter duo, id est quæ cognoscit hoc esse aliud ab illo, sit vna an multæ, multas esse impossibile est, nã discernere vnũ ab alio, est vnus actus, vna cognitio, vnumq; iudicium, ergo erit vnius potentiæ; cum enim illa differẽtia, seu (vt ita loquar) alietas sit vnum quoddã intelligibile, & vno actu, & ab vna potentia cognosci necesse est, quæ potentia B procul dubio erit intellectus, sed fieri nõ potest, quin si intellectus cognoscat hoc esse aliud ab illo, etiã apprehẽdat vtrũq; nam alietas est relatio, & non potest distinctè cognosci, nisi cognitis simul terminis eius; quo pacto enim intellectus verè ac securè iudicare poterit, hoc esse aliud ab illo, si vel neutrum vel certè non vtrũque cognitũ & perspectum habeat? Porrò eiusmodi responsionem contrariam esse doctrinæ Aristotelis, luce clarius est his, qui diligenter considerant verba eius posita eo in loco, quem ante nominaui, C quæ libuit hic apponere, vt liquidò intelligant omnes rationem nostram firmam esse, [Neque itaque (ait Arist.) separatis cõtingit discernere, discernẽs q̃ aliud sit dulce ab albo, sed oportet aliquo vno vtraq; manifesta esse; sic enim & si hoc quidem ego, illud autẽ tu sentires, manifestũ vtiq; esset, q̃d alia ab inuicẽ, oportet autẽ vnũ dicere q̃ aliud, aliud enim dulce ab albo, dicit ergo idem, quare, vt dicit, sic & intelligit, & sentit. Quòd igitur non possibile sit separatis dijudicare separata, palàm est] Hæc Aristoteles. Quibus verbis D significat differentiam, seu alietatem aliquarum rerum, non separatis, hoc est diuersis potentijs, sed vna eademq; cognosci & iudicari; relinquitur igitur, cũ prædicta ratio nostra vim atque robur suum retineat, rectè concludi ex ea, singularia distinctè cognosci ab intellectu. Postea, cũ voluntas non possit quicquàm velle, q̃d non fuerit antea cognitum ab intellectu, quemadmodum appetitus sensitiuus nõ potest ferri nisi in ea, quæ sensibus percepta sunt, omnes autem propè dixerim, voluntatis actiones versentur in rebus sin-

An ponens discrimen inter duo aliqua, debeat vtrunque illorũ per eandẽ potentiã cognoscere.

gularibus,

gularibus, hinc necessariò efficitur huiusmodi singularia debere cognosci ab intellectu. Deinde supponimus duo, quorum, vnū est, nullā facultatē sensitiuam reflecti in seipsam, hoc est posse cognoscere se suāque operationē, de quo inter oēs fermè conuenit, idque manifestè docet Ari. in 1. de Anima tex. 46. ita scribens: [Primùm igitur non bene est dicere animam magnitudine esse, eā enim quæ vniuersi, talē esse vult, qualis est vocatus intellectus, nō .n. qualis sensitiua est, nec qualis desideratiua, harum enim motus non circulatio est.] Hęc Arist. quibus verbis docet solius intellectus esse moueri circulariter, hoc est reflecti posse in seipsum, se suamq; operationē cognoscendo, idque minime conuenire in facultates sensitiuas. Vide quæ eo in loco Philoponus & Auerr. in Commentarijs suis scripta reliquerunt. Alterū autē quod supponimus est, inter facultates sensitiuas, principem atq; supremum locum tenere, eam quę vocatur cogitatiua, qđ quia apud neminem in dubio est; in præsentia probare supersedeo. Ex his duabus suppositionibus conficimus hāc rationē: Facultas cogitatiua, & operatio eius, sunt tes quędam singulares, nec possunt per se cognosci ab ipsamet cogitatiua, vt ante diximus, cū sit facultas sensitiua quę in seipsam non reflectitur; nec ab inferiori aliqua facultate sensitiua, nō enim potestas inferior habet vim & ius in superiorē, reliquum igitur est, vt cognoscantur ab intellectu. Ad hęc consultatio, electio, liberū arbitriū, artis prudentiæque actiones, laus, & vituperatio operationū humanarū proficiscuntur ab intellectu, ad eumq; pertinent; cū igitur hęc pręcipuè versentur circa singularia, quis sanè mentis negare ausit singularia posse cognosci ab intellectu? Postremò, Arist. in 3 de Anima text. 39. auctor est, intellectū nostrū non posse quidquam intelligere nisi speculando phantasmata, & quemadmodum se habent sensibilia ad sensum, ita etiā habere se phātasmata ad intellectū, ex quo loco planè intelligitur phantasmata quæ sunt singularia, & rerū singulariū imagines, cognosci ab intellectu, nō secus quàm sensibilia a sensu. sed aduersarij respondēt, singulare cognosci ab intellectu indirectè, reflexè, per accidens, secundum quid, non autem per se, simpliciter, & directè. Verùm hanc respōsionē quæ multorum cōis est, nihil aliud esse, quàm effugium difficultatis, nos planissimè ostendemus: etenim quærendum est ex illis, quid intelligant, cum aiunt singulare cognosci indirectè, nā hæc oratio illorū habet triplicē sensum, vnus est, singulare non esse directum obiectū intellectus, hoc est principale, & ad quod cognoscendū per se dirigitur, & ordinatur intellectus, & in cuius cognitione perficitur atque conquiescit. Alter sensus est, singulare idcirco cognosci indirectè ab intellectu, quia intellectus nō cognoscit ipsum, prout intellectus est, & in se manens, sed prout applicat, & aggregat se ad sensus, & conuertit ad phantasmata. Atque hi duo sensus veri sunt, nihilq; obstant quominus singulare distinctè cognosci queat ab intellectu, nam etiā accidēs, nō est principale obiectū intellect⁹, nihilominus tñ distinctè cognoscitur ab eo. Tertius sensus est, singulare indirectè cognosci ab intellectu, hoc est non determinatè & per se, nec per conceptum, aut speciem propriā, sed per aliud; & hic sensus falsus est, tùm quia est contra experientiam, vnusquisq; enim experitur se determinatè cognoscere hoc & illud singulare, tum etiā quia est cōtra rationem: nam si v.g. Petrus cognoscitur ab intellectu, non per propriū conceptum eius, sed per conceptum alterius; aut igitur per cōceptum alterius singularis, ut Pauli vel Ioannis, at fieri non potest, ut conceptus Pauli cum sit singularis & proprius eius, repræsentet Petrū: aut per cōceptum vniuersalis, nempè hominis, sed cum vniuersale per se indifferens sit ad omnia singularia, cōfusè & indistinctè repræsentat ea, quare per conceptum eius non potest intellectus perduci in determinatam notitiam huius singularis potius quàm alterius. Quocirca manifestum est responsionē eorum qui aiūt singulare cognosci indirectè ab intellectu, aut penitus inanem & absurdam esse, aut certè non obstare, quo minus singulare distinctè determinateque cognosci queat ab intellectu. In hac sententia fuit etiam Philoponus, id quod manifestè licet cernere in commentarijs eius super lib. de Aīa, tam in 2. lib. super tex. 136. quàm

Margin notes: Nulla potētia sensitiua in seipsam reflectitur. — An verè sit singulare indirectè cognosci ab intellectu nostro. — Philopon⁹ probat dupliciter singulare cognosci ab intellectu.

quàm in 3. lib. super tex. 9. vbi dupliciter probat singulare cognosci ab intellectu, tum quia intellectus ponit discrimen inter vniuersale & singulare, quare debet vtrunque cognoscere: tum etiam, quia rationis est corrigere sensum in his rebus, in quibus sensus fallitur, vt patet in eo iudicio, quod visus facit de magnitudine solis, iudicans eum multo minorem esse tota terra, in quo emendatur a ratione, quę certissimis argumentis docet solem multis partibus maiorem esse terra; non posset autem sensus corrigi a ratione; nisi quod sensibus percipitur, etiam cognosceretur ab intellectu.

Explicatis sex propositionibus, cócluditur atque decernitur, quod nam sit primum cognitum.

Sed his rebus expositis, restat vt explicatiùs ostẽdamus atque decernamus, quid nam sit primò notũ intellectui, ad id autẽ bene declarandum adhibere oportet eã regulam, quã Aristoteles tradidit 1. Post. tex. 5. scribens id esse prius & notius secũdum nos, quod est propinquius sensibus: id autem quod est remotius ab ipsis, esse posterius & ignotius secũdum nos. Adhibita igitur hac regula, facillimũ est secundum eam dijudicare, quid sit prius aut posteriùs notum secundum nos, & quid etiã sit primò notum: hoc autem quò planius & apertius fit, appositis nonnullis propositionibus explanabimus.

1. Propositio. Intellectus noster priùs intelligit alias res quàm seipsum. & ratio est, quia cognitio directa prior est quàm reflexa: sed intellectus directè cognoscit res alias, seipsum autem non nisi reflexè, ergo, &c. Hoc etiã docet Arist. in 3. de Anima tex. 8. scribens; Cum intellectus factus fuerit singula intelligibilia; tunc & ipse potest seipsum intelligere.

2. Propositio. Res materiales sũt priùs notæ secũdum nos, quàm immateriales, cuiusmodi sunt intelligentiæ. Hoc experiẽtia declarat & ratio docet, nam res immateriales sunt remotiores a sensibus, & nobis difficiliores ad intelligendum.

3. Propositio. In rebus materialibus, ipsa composita priùs nota sunt, quàm partes & principia eorum, quoniam hæc vel solùm, vel præcipuè obijciũtur sensibus, idque confirmat Arist. 1. Phys. tex. 3. affirmans confusa, idest composita, primùm nobis dilucida & manifesta esse, posteriùs autem ex his nota fieri elementa & prin-

A cipia eorum. cui enim non notus est lapis aut ferrum? propriam autem lapidis & ferri materiam atque formam, quis nisi apprimè doctus, cognoscit?

4. Propositio. Accidens priùs notum est secundum nos quàm substantia: hoc egregiè probat Herueus in 3. Quolibeto quæst. 12. & quidem per se clarum est; siquidem accidens est sensibile per se, substantia autem minimè; quinetiam substantia, vel non cognoscitur ab intellectu, nisi per speciem accidentis, vt multis visum est; vel si cognoscitur per propriam speciem, certè posteriùs cognoscitur.

B 5. Propositio. Inter accidentia, singulare est priùs notũ sm nos quàm vniuersale. Hoc non eget probatione, cũ paulò ante plurimis argumẽtis demonstratum atque confirmatum fuerit, singulare cognosci distinctè & priùs, quàm vniuersale.

6. Propositio. Inter singularia verò accidẽtiũ, illud est magis notũ, qđ est magis sensatũ, hm̃oi ferè sunt accidẽtia rerũ magis vniuersalium, notiora enim secũdum nos sunt accidẽtia hominis, quàm Socratis, & animalis quàm hominis, & corporis quàm animalis: de qua re, quia supra
C latiùs dictum est, non attinet hic plura verba facere. Itaque probabiliter statui posset, primum cognitum esse accidens vel accidẽtia corporis, qualia sunt, Quantitas, Figura, Motus, Quies, Color & cæteræ qualitates sensibiles, nam vnum aliquod horum determinatè cõstituere primum cognitum, fortasse impossibile est, aut certe perquàm difficile. Satis in præsentia sit, ad enodandam quæstionem de primo cognito quam nũc tractamus, demonstrasse, primum cognitum esse singulare accidentis concreti,
D & maximè sensibilis, qualia videntur esse accidẽtia corporis. Sed opinio nostra de primo cognito ita declarata & probata sit.

Quibus

Quibus rationibus ostendāt aliqui singulare non cognosci per se ac primò ab intellectu nostro.

C A P. XVIII.

Quoniam ad confirmandam veritatem, non satis est eam firmis rationibus communire, sed etiam oportet, quæcunque possunt ei obijci atque opponi, funditus demoliri: idcirco, postquam multis argumentis docuimus, primò notũ intellectui nostro esse singulare, faciẽdum nobis est, vt quæ huic opinioni aduersari & officere videntur, diligenter explicemus atq; diluamus. Quidã conantur probare singulare non prius cognosci ab intellectu quàm vniuersale, ad hunc modum. Primum Arist. in 1. Phy. tex. 49. inquit, alia esse notiora ſm rõnem, & alia ſm sensum: ſm rõnem quidem vniuersalia, ſm sensum vero singularia; ergo vniuersale est magis priusq; notũ ſm rõnem & intellectum quàm singulare. Deinde in 5. Met. c. de Priori scribit, vniuersalia esse priora cognitione ſm rõnem, singularia autẽ ſm sensum. Postea in Prooemio Physicæ, & pluribus alijs locis ait, magis vniuersalia esse notiora ſm nos: ex his aũt omnibus locis Arist. manifestũ est vniuersale notius, & prius esse ſm intellectum, quàm singulare. Amplius, omnis potentia priùs fertur in suũ obiectum, quàm in alienũ, sed vniuersale est propriũ obiectũ intellectus, quemadmodum singulare ipsius sensus, ergo &c. Præterea. Intellectus possibilis eget opera intellectus agentis ad intelligendas res, ergo maximè indigebit eo in prima cognitione, quia tunc maxime intellectus possibilis est in potẽtia, nudus & expers omnis præsidij; at si prima cognitio eius esset rerũ singulariũ, nõ esset ei necessarius intellectus agens, si quidẽ munus eius non est aliud quàm facere res vniuersales & immateriales, & vt ab eo intellectus possibilis intelligẽdi materiã accipiat. Ad hæc, singulare nõ cognoscitur distinctè ab intellectu, ergo nõ est primò notũ illi. Antecedẽs multis modis probatur; etenim Arist. 1. Physs. 49. & alijs locis inquit intellectum esse vniuersaliũ, sensum autẽ singulariũ; at si intellectus & vniuersale & singulare cognosceret, non rectè Arist. illo modo disiunxisset intellectum a sensu. ex quo loco licet etiã

Nouem argumẽta, eorum qui conatur probare, singulare non esse primum cognitum nec distinctè cognosci ab intellectu.

A hoc pacto argumentari, Sicut se habet intellectus ad vniuersale, ita sensus ad singulare, ergo ſm permutatã ꝓportionẽ, sicut sensus ad vniuersale, ita intellectus ad singulare: sed sẽsus nullo modo apprehẽdit vniuersale, ergo intellectus aut nullo modo, aut saltem non per se cognosceet singulare. Amplius, inter obiectum & potẽtiam debet esse proportio, at inter singulare & intellectum non videtur esse legitima proportio, cum intellectus sit immaterialis, singulare autẽ materiale: ex quo etiam fit, vt intellectus nõ possit moueri

B a singulari, nec recipere in se propriã speciẽ eius, quippe cũ sit materialis: his accedit, ꝙ Arist. in 3. de anima tex. 16. ait ea, quę habẽt materiã, esse tantùm potestate intelligibilia: cũ igitur singulare sit penitus materiale, non erit actu & per se intelligibile. Quid? ꝙ ibidẽ tex. 18. dicitur intellectus agẽs facere omnia intelligibilia; quod profectò verũ non esset, si singulare esset per se intelligibile: nam cũ singulare actu tale sit, non fit singulare ab intellectu agente: ac ideo per se & actu esset intelligibile, nec fieret intelligibile ab

C intellectu agente, quin etiam sine caussa Arist. eo in loco tantopere commẽdaret vim atq; præstantiam intellectus agentis, eiusque necessitatẽ frusta persuadere nobis contenderet; siquidem is ponitur necessarius esse, propterea quòd cum intellectus possibilis sit in pura potẽtia ad intelligendum, nec possit recipere nisi species rerũ immaterialiũ & vniuersaliũ, intellectus agens trãsfert res (vt verbis vtar Auerr.) de ordine singulariũ, materialiũ & sensibiliũ ad ordinẽ vniuersalium, immaterialium atq; intelligibiliũ; vt ita per-

D cipi queant ab intellectu; at si potest singulare per se cognosci ab intellectu possibili, quorsum opus erit intellectu agente? Hæc afferri possent contra sentẽtiam nostram, quæ sigillatim enodanda & dissoluenda sunt.

Soluuntur supradictæ rationes.

C A P. XIX.

Sed quædam ante declaranda sunt, ex quibus facilis existat solutio argumẽtorum. Primùm igitur sciẽdũ est animam rationalem dupliciter considerari posse.

De duplici statu & cõsideratione animæ rationalis, vera & præclara doctrina.

posse. Vno modo, vt est substantia quædã immaterialis, per se subsistens, similis intelligẽtiarum, cuius summa perfectio in rerũ vniuersaliũ & diuinarũ cognitione consistit. Altero modo, vt est ἐντελέχεια corporis, actus materiæ, pars hominis, & naturaliter connexa atq; copulata cũ facultatibus sensitiuis, per se omnis sciẽtiæ & cognitionis expers, omniumque rerũ notitiam quasi aucupans & acquirẽs per sensus. Ex qua distinctione (quam Philoponus etiam tetigit in 2. de Anima super tex. 136.) perspicuũ est, primùm quidem, animam rationalem nec esse penitus immaterialem, nec prorsus materialem, sed quasi mediã & vtriusq; naturæ aliquomodo participem, quocirca interdum posse operari immaterialiter, nonnunquam verò etiã materialiter. Deinde duplicem esse statum animæ rationalis; vnum in quo adhærescens ad sensus, versatur circa res corporeas, materiales, & sensibiles, & in his rebus, quæ sub sensus cadunt, perscrutandis, discernendis, atque dijudicãdis occupatur; alterum verò in quo animus noster seipsum colligens & excitans, vim illam immaterialẽ & prope diuinam cognoscendi res vniuersales & immateriales, quæ antea veluti sospita erat, intẽdit & defigit in peruestigationem atque cõtemplatiónem rerum vniuersaliũ & immaterialium; atq; hac ratione omnes artes & scientias adipiscitur. Horũ statuum licet posterior hic potior & nobilior sit & dignitati animæ rationalis congruentior, tamen ille prior & ordine temporis antiquior est, in eoq; animus noster multos annos ante versatur, q̃ perueniat ad hunc posteriorem. Priorem enim statum tenet, cum incipit intelligere; tunc rerũ singularium & sensibilium, quæ primæ omnium se se ad intelligendum offerũt, notitias accipit, quibus excitata & illustrata mens nostra, ad rerum vniuersaliũ & immaterialium cognitionem deinde prouehitur.

Quo vniuersale dicatur ab Arist. notius secundũ rationem quã singulare.

Sed iã his rebus expositis, fidenter aggrediamur solutionẽ argumẽtorũ. Ad 1. Vniuersale dicitur notius secundũ intellectũ prout intellectus est, nã intellectui vt intellectus est magis cõgruit cognitio vniuersaliũ, q̃ singulariũ, at ẽm intellectũ vt est coniũctus cũ sensibus, multò notius est singulare. Vel aliter, vniuersale dicitur notius secundum intellectũ, quia cognitio illius est perfectior, distinctior & certior; nam quãuis singulare cognoscatur euidenter ab intellectu, q̃ sit, tñ hæc cognitio est imperfecta & instabilis, siquidem cum singulare absit a sensu, intellectus non habet euidentẽ & certam cognitionem eius, sed tantùm opinionẽ quandam & leuem coniecturã: vniuersale autem non modò cognoscitur, quòd sit, sed distinctè perfectèque comprehẽditur secundum essentiam suam, secundum principia & caussas omnes, denique secũdum proprias affectiones tam per definitionẽ, quàm per demonstrationem, & cognitio eius per se constãs & immutabilis est; hac igitur de caussa vniuersale potest dici notius esse secundum intellectum, cum nihilominus tamen secũdum nos, singulare sit notius. Ad 2. Vniuersale est prius secundum intellectũ quàm singulare, prioritate perfectionis, & quia eius cognitio est priùs & principaliùs intenta secundũ naturam, & quatenus singulare non potest perfectè cognosci nisi præcognito vniuersali; at prioritate generationis & temporis, priùs notũ est singulare cognitione crassa & cõfusa. Ad 3. magis vniuersalia dicuntur ab Arist. esse notiora nobis, non quidem comparatione eorũ quæ sunt vere singularia, sed ratione eorum quæ sunt minùs vniuersalia; quemadmodum enim nos arbitramur singulare esse priùs notum nobis quàm vniuersale, sic etiam existimamus inter ipsa vniuersalia, ea quæ sunt magis vniuersalia, notiora esse secundum nos quàm minus vniuersalia: propterea quòd, vt ante diximus, illorum singularia & accidentia sunt magis sensata quàm horum, nobisque notiora. Ad 4. falsum est quod assumitur, vniuersale est proprium obiectum intellectus, nisi per proprium intelligant principale, nam obiectum adæquatum intellectus, est omne ens, siue vniuersale siue singulare. Vel aliter, licet vniuersale sit proprium obiectum intellectus, vt est intellectus, tamen ipsius intellectus prout est coniunctus cum sensibus, & versatur in illo priori statu, quem supra descripsimus, etiã singulare est obiectum. Ad 5. Quod in hoc argumento tangitur de intellectu agente,

agẽte,cũ etiã tãgatur in alia rõne, idcirco vtriusq; solutio latiùs infra explicãda est.

A Ad ea verò argumẽta, quibus vr̃ ostendi singulare nõ cognosci distinctè ab intellectu, rñdendum est hoc modo. Ad 1. dr̃ sensus esse singulariũ,quia tantùm cognoscit singulare, intellectus aũt vniuersaliũ, quia licet is, vt est coniunctus cũ sensibus etiã percipiat singulare, tñ intellectus p se & vt intellectus est, nõ habet cognoscere nisi vniuersale. Vel aliter. Dicitur intellectus esse vniuersalis,nõ quia non cognoscat singulare,sed quia cũ sensus nõ ascendat altiùs quàm ad cognitionẽ singularis intellectus peruenit vsque ad cognitionẽ vniuersalis. Qm̃ igitur cognitio vniuersalis est propria intellectus, pp quam antecellit facultates sensitiuas, & ab his differt,ideo intellectus per vniuersale, tanquã per id quod est summum & vltimũ, distinguitur a sensu: etenim potentiæ distinguuntur,& æstimantur per summum & vltimum quod præstare possunt: Exempli caussa. Sint duæ potentiæ mouentes, A.& B.& A.habeat vim mouendi põdus vt 8.B.autem sit 4. si quæratur, quanta sit vis motiua ipsius A.respõdebitur esse vt 8.quia potest mouere pondus vt 8. & hac re differre a B.qđ tm̃ mouere potest pondus vt 4. non quin A. mouere queat etiã põdus vt 4.sicut B. sed quia summum qđ potest A,est vt 8. quod autẽ B. vt 4.idcirco per hæc dijudicantur atque distinguũtur. Atque hanc rem Arist.in 1. de Cœlo tex. 116. pulchrè declarat his verbis. [Si igitur aliquid potest mouere per stadia centũ,aut leuare pondus,semper ad plurimum dicimus, vt talenta leuare centũ, aut per stadia ambulare cẽtum, quamuis & partes quæ infra sunt possit,si & excessum, tanquam oporteat definiri potentiã ad finem excessus. Necesse est igitur id quod secundum excessum tot potest, & quæ infra sunt posse, vt si talenta centum leuare, & duo. & si per stadia centum, & per duo posse ambulare. Potentia autem ipsius excessus est.] Hæc Arist. Ad eam autem rationẽ quæ huic argumento subnectitur,ductam ex permutata proportione rñdendum est; talem modum argumẽtandi non valere in his rebus, quæ sibi inuicẽ subordinatæ sunt, hoc est quarũ vna ab altera continetur & includitur, sicut

Potẽtię virtus ęstimatur ex summo & maximo quod potest.

Quando ualet Argumẽtatio a permutata proportione.

priora pòsteriori, & inferior a superiori, id quod dilucidè ostẽdi potest hoc exemplo: Sicut se habet homo ad non hominẽ, sic animal ad non animal; ergo secundum permutatam proportionẽ,sicut homo ad non animal, ita animal ad non hominem; hoc tamen falsum est, nam homo ita se habet ad nõ animal, vt verum sit nullum hominem esse non animal; non sic autem habet se animal ad non hominem; non n. est verum dicere, nullum animal esse nõ hominem, siquidẽ equus est animal, qui est non homo. non valet autem in huiusmodi terminis modus argumentandi secundum permutatam proportionem, q̃ sunt sibi inuicẽ subordinati; homo enim subijcitur animali, & non homo non animali; cum igitur sic etiam se habeant sensus ad intellectum,& obiectum sensus ad obiectum intellectus, non est mirum in his etiam infirmam esse prædictam argumentãdi rationem. Sensus enim inferior & angustior in cognoscendo est quàm intellectus,non ergo si sensus non potest apprehendere vniuersale, ex eo cõcludi potest intellectũ non posse cognoscere vniuersale. Ad 2. falsum est inter intellectũ & singulare non esse debitam proportionem, nam si non potest singulare cognosci ab intellectu; hoc accidet aut quia est singulare,aut quia est materialẽ, nõ quia singulare; sic enim nullum singulare cognosci posset, quare nec Deus. Nec quia materiale, qđ patet tripliciter, primùm quia sic nec vniuersale posset cognosci, quippe cum sit etiã materiale vt homo & animal & materia prima: Deinde quia licet intellectus per se & vt intellectus est sit immaterialis, tamen vt est forma corporis est quodammodo materialis, & prout coniunctus cum sensibus versatur in illo priori statu, quem ante diximus; est quoque materialis quodammodo in operando, & sic habet similitudinem & proportionem cum singulari. Postremò cum perspicuum sit & in confesso apud omnes, singulare aliquo pacto cognosci ab intellectu,& quidem distinctè, vt ante docuimus, eadem planè difficultas vrget & premit aduersarios,quo pacto id quod est materiale cognoscatur ab eo,quod est immateriale. Nec possum satis mirari eorũ qui contra sentiunt, opinationem; quippe

Non est cõtra naturã & conditionem intellectus nostri, vt is cognoscat res singulares.

quippe q cum velint vnã tantũmodo esse animã rõnalem in homine (id qđ nobis etiã, quia verissimũ est, maxime probat) in cuius substantia quæ est immaterialis & indiuisibilis, vel immediatè vel mediatè fundentur, atq; inhæreant oẽs potẽtiæ eius, siue immateriales vt intellectus & voluntas, siue materiales vt oẽs potentiæ sensitiuæ ac vegetatiuæ; cũ inquã hoc teneant & profiteantur, tñ pro absurdo habeant conceptũ seu speciẽ singularis posse recipi in intellectu. Ad 3. Quod habet materiam, cuiusmodi est singulare, potest dici pertim esse intelligibile, partim non; sumendo.n. intelligibile pro eo qđ est ꝓprium obiectũ intellectus, & nullo modo percipitur a sensu, & refertur ad intellectũ, prout intellectus est, sic res materiales & singulares secundum Aristot. non sunt actu intelligibiles, at sumendo intelligibile pro eo quod est per se primò quidem sensibile, secundariò autẽ & aliqua ex parte etiã percipit ab intellectu, non vt intellectus est, sed prout est coniũctus sensibus, sic & verum est, & a nobis asseritur singulare esse intelligibile. Ad 4. Intellectus agens dr̃ facere oĩa intelligibilia, nõ simpliciter & absolutè, sed ea tñ quæ sunt propriè & verè intelligibilia, quales sunt res vniuersales. Quamquam nonnulli putãt, in quibus est Burlæus, eo loco quẽ ante citaui, intellectũ agentem necessariũ esse duplici nomine, tum vt efficiat res propriè & perfectè intelligibiles, hoc est vniuersales, atque hoc est principale munus eius, tũ etiã vt ea quæ sunt per se materialia & singularia illuminet & reddat apta vt si non perfectè, saltẽ aliquo pacto sint intelligibilia, & moueant intellectum: negant enim res singulares sine lumine & beneficio intellectus agẽtis habere posse vllam vim mouẽdi intellectum possibilem. Sed licet hæc opinio non probetur nobis, tñ eam impune nũc abire sinamus. Sed dicet aliquis, Aristotelem aduersari nobis, quippe qui in 3. de Anima text. 9. scribit, res materiales & singulares cognosci ab intellectu reflexè; vniuersales vero & immateriales directè: quid autem aliud est reflexe cognosci, quàm non distinctè & non per se cognosci? Verùm hoc soluitur, nam reflexè cognosci non est indistinctè cognosci, sed

Quomodo intellectus agens secundũ Burlæum sit necessarius non modo respectu vniuersalium, sed etiam singularium.

A cognosci ab intellectu, non prout intellectus est in se manens, sed prout est cõuersus, demissus & quasi inflexus ad sensum. Nec verò latet me, Gregorium Ariminẽsem & Burlæum, in his locis quæ supra in medium protuli, multò secus interpretari hunc locum Arist. quàm explanare solent cæteri expositores: aiunt enim Aristot. eo loco docere velle res singulares directè cognosci ab intellectu, vniuersales autem reflexè; nam cum intellectus possibilis conuertit se ad sensus, vt ab his accipiat materiam intelligendi, primò & directè incurrit in ipsa phantasmata, quę B sunt singularia & rerum singulariũ simulachra, non autem in vniuersalia, quippe cum ibi non sint expressa, sed tantùm potestate inuoluta in ipsis singularibus lateant; sed postea reflectens se ad considerationem & comparationem singularium, quæ ante seorsim cognouerat per phantasmata, & intuens similitudinem & conueniẽtiam eorum inter se, ex illis elicit notionem vniuersalis, atque hoc pacto quasi per quandam reflexionem & facit & cognoscit vniuersale.

Secũdum Gregoriũ Ariminensem & Burlæum singulare directè, vniuersale autem non nisi reflexe ab intellectu nostro cognoscitur.

C Quomodo autem qui faciunt primò cognitum singulare, tueri queant necessitatem intellectus agentis, quem Aristoteles introduxit, & deinde omnes fermè Peripatetici admiserunt atque defenderunt, paucis est in præsentia à nobis explicandum. Tametsi ponatur non modò singulare cognosci à nostro intellectu, sed etiam priùs cognosci quàm vniuersale, nihilominus tamen intellectum agentem necessarium esse homini ad intelligendum, hac vna & breui ratione ostendi potest. Intellectus hũmanus eò differt & præstat sensibus, q D sensus quicquid percipit, id omne actu est in rebus, nec rem vllã accipit, quę non sit actu in rebus, & quã necesse sit fingi, & informari ab animo. Etenim quicquid sẽtitur (Arist. ait prioris libri Posteriorum Analyticorum textu 43.) id necesse est; hoc aliquid esse & alicubi & nunc, quod autem eiusmodi est, id actu esse in rebus, nec ab animo nostro fingi, manifestum est: ex quo Aristoteles cõcludit vniuersale, quod est vbiq; & semper sentiri nõ posse. Sed dicet aliquis, Arist. extremis propè verbis secundi libri Posteriorũ &

Obserua diligenter doctrinam hãc de necessitate intellectus agentis.

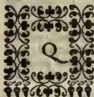
& perspicuè & affirmatè docere, licet qđ sentitur sit singulare, sensum tamen esse A ipsius vniuersalis: cum autem vniuersale non sit actu in rebus, consequens est, aliquid sub sensus cadere, quod non est actu in rebus. Verùm hoc facilè soluit: Actio sentiendi ea re differt à potentia sensitiua, quòd sensatio est vnius determinati singularis: cernitur hoc coloratum, auditur hic sonus, nec potest indifferẽter actu sentiri vel cerni quodlibet coloratū: At potentia sensitiua vt visus, ex se non est determinata ad hoc vel illud coloratum, sed pro obiecto adæquato respicit quodlibet coloratum; quoniã igitur actus sen- B tiendi semper est determinatus ad vnum aliquod singulare, potentia verò sensitiua ex se indeterminata est ad quodlibet singulare contentū sub obiecto suo adæquato: idcirco Aristoteles dixit, sentiri quidem singulare, sensum autem esse ipsius vniuersalis. verū igitur est quod demonstrandum suscepimus, nihil percipi à sensu quod nō sit actu in rebus, vel quod necesse sit de nouo ab animò fingi & informari. Ex quo licet intelligere, quamuis sensus & dici queat, & vere sit Agens respectu sensationis quam efficit (Sensa- C tionem namque, tum quia est actio vitalis seu viuentis, tùm quia est actio immanẽs, necesse est produci à sensu, à quo recipitur) non esse tamen necessarium ponere sensum aliquem agentem respectu obiecti sensibilis, vt nimirum vel species sensibiles effingat, vel de nouo formet aliquod sensibile, quod non est actu in rebus; omne enim sensibile, cum sit hoc aliquid alicubi & nunc, actu est in rebus & per se sufficiens est ad mouendū sensum. Nō sic est in intellectu: Intellectus enim humanus non modò singulare, sed etiam vniuersale cognoscit; quinimo vniuersale est præcipuū ac principale intellectus nostri obiectū. Vniuersale autem (vt Aris. ait 8. tex. primi libri de Anima) aut nihil est aut posterius est; reuera enim nihil est ante singularia, vel in singularibus actu existens ante omnem animæ operationem, sed posterius est, vtpotè ex ipsis singularibus, vi & functione animi elicitum & effectū. Cum igitur præcipuum intelligibile sit vniuersale, nec id actu sit in rebus, sed ab aĩo nostro formari debeat, qs non videt necessariam esse in animo nostro vim quandam & facultatem effectricem vniuersalium, quæ intellectus agens appellatur? nihil autẽ ad id quod nunc agimus refert, siue intellectus agens re differat ab intellectu possibili, siue eadẽ re sit potestas animi, ratione tantum & munere differens: Et siue intellectus agẽs efficiat vniuersale per abstractionẽ à singularibus, vel per singulariū inter se comparationẽ: quibus de rebus in libris quos de Anima iuuante Deo edituri sumus, tempestiuè latèque disputabitur. Manifestum igitur est, eos qui censent singulare cognosci ab intellectu, perbellè tueri necessitatem, vim, & dignitatem intellectus agentis. Atque his expositis, huic Tertio libro finis imponatur.

FINIS LIBRI TERTII.

DE ANTIQVIS PHILOSOPHIS, EORVMQVE VARIIS CIRCA RERVM NATVRALIVM PRINCIPIA, OPINIONIBVS

LIBER QVARTVS.

QVę viam munire poterant, & aditum patefacere ad faciliorē intelligentiam explanationemque earum rerum quas hoc opere docere volumus, ea ferè superioribus libris complexi sumus. Quamobrem sequitur vt ad id, quod est principalis materia huius operis, tractandum aggredientes de communibus omnium penè rerũ naturalium principijs, & affectionibus agamus. Sed quia vis & sciẽtia naturaliũ affectionum, tota proficiscitur ac pendet ex principijs earum antè cognitis & perceptis, de his priori loco dicendum erit. Sex igitur, qui proximè sequuntur libri, in explicandis generalibus principijs, & caussis rerum naturalium consumuntur. In hoc autem quarto libro, arbitrati sumus fore lectoribus iucundissimum atq; vtilissimum, si priusquã veram & Aristotelicam naturalium principiorum doctrinam tradamus, omnes propemodum opiniones, quę de principijs rerũ naturaliũ apud veteres philosophos olim floruerunt, commemorantes, & velut ante oculos ponentes, diligenter & accuratè pertractemus. Vix enim credi potest, quantas multarum & discrepantium inter se opinionum diligens enarratio atque diiudicatio, vtilitates habeat, quantumque præbeat adiumenti ad peruestigandam, reperiendam, tuendamque veritatem. Quæ res, licet per se manifesta sit, libet tamen eã hoc loco nonnullis testimonijs Aristotelis illustrare.

B

Quàm sit vtilis consideratio variarum opinionum.

CAP. I.

PRimum igitur docet Arist. 1. lib. Topicorum, habere cognitas, & notatas complures sententias & rationes illustrium philosophorum, suppeditare magnam vim & copiam ad disserendum probabiliter de omni re proposita: siquidem hoc ducitur probabile, quod videtur aut omnibus sapientibus, aut multis, aut etiam vni, si modo is præcellens fuerit. Deinde multitudo & varietas opinionum quæ in re quapiam versantur, faciũt nos dubitare & animaduertere difficultes quæ in ea re latent: nam vt est in 1. de cœlo tex. 100. [Contrariorum demonstrationes, dubitationes sunt de contrarijs.] Quid autem vtilitatis sit scire bene dubitare, & perspectas habere difficultates, quibus id quod disputatur implicatũ atque inuolutũ est, pulchrè declarat Aristot. initio 3. lib. Metaph. his verbis: [Est autem operæpretium aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare: Nam posterior facultas, solutio eorum est quę antè dubitata fuerunt; illi enim qui quærunt, nisi primò dubitẽt, similes illis sunt qui quonam ire oporteat ignorant, & adhuc neque vtrum inuenerint quod quæritur an nõ, cognoscere possunt; Finis etenim his quidem non est manifestus, illi autem qui antea dubitauerit, patescit.] Postea, diligenter enarratis opionibus aliorum, facilè intelligimus quid in illis probandum est: & sequendum; quid itẽ fugiẽdum & reiiciendũ sit: id quod Arist. indicat in 1. lib. de Anima tex. 19. [Oportet, inquit, percurrere opiniones priorũ

Septem vtilitates, quæ ex diligenti variarũ opinionũ tractatiõe, percipiuntur.

C

D

qui de anima aliquid enunciauerunt, vt bene quidem dicta accipiamus, si quid autem est non bene, hoc caueamus.] In 13. lib. Metaphy. simile habet. [quæ ab alijs dicuntur,] ait, [primò speculandum est, vt tum si quid non rectè dicant, nõ simus eisdem conscij, tum si quid nobis & illis commune decretum est, hoc separatim non contra nos grauiter feramus, sufficiens enim erit, si quis quædam meliùs dicat, quædã non deteriùs.] Præterea, Philosophi est, veras opiniones à falsis internoscere & secernere, has condemnare, illas approbare: hoc autem rectè facere nõ potest, nisi vtrasq; bene perspectas explicatasque habeat; nam vt est apud Arist. 1. lib. Ethic. vnusquisque rectè iudicat ea quæ nouit, atq; eorum bonus iudex est: si quidem, vt dicitur 3. Metaph. tex. 1. meliùs se habere necesse est illum ad iudicandum, qui tanquam aduersarius, omnes vtrinq; rationes oppositas audit. quare ne quêquam ab sentem, aut indicta caussa videamur condemnare, eorum sententias atq; rationes in medium producere ac enarrare oportet. Quod Aristot. elegantissimis verbis ostendit in 1. de Cœlo tex. 101. ita scribens: [Narratis opinionibus aliorũ, magis vtique credibilia erunt dicenda, ijs qui ante audierint dubitatorum sermonum iustificationes: nã videri indicta caussa condemnare, minùs vtiq; nobis inerit, etenim oportet eos arbitros esse non aduersarios, qui veritatem sunt iudicaturi sufficienter.] Postremò, ex tractatione atque refutatione aliarum opinionum firmior atque illustrior sententiæ nostræ veritas exitit. Non enim veritas satis munita & tuta esse, aut lucẽ suã ostendere potest, nisi priùs dubitationum tenebris discussis & aduersarijs opinionibus reiectis atque profligatis. Porrò, commemorandis aliorum sententijs, non solum id consequimur vt redarguamus eas quæ falsæ sũt, verũ etiam vt aperiamus caussas cur illæ sint falsæ, & cur si falsæ sũt, veræ tñ multis magnisq; philosophis visæ fuerint. Quæ res quantũ valeat ad confirmationẽ veritatis præclare ostẽdit Arist. 7. lib. Ethic. c. vlt. hoc modo scribẽs: [Non tñ opus est vt verũ dicamus, sed etiã oportet vt falsi caussam explicemus: hoc. n. ad fidem faciendã conducit; nã cum rationi consentanea visa fuerit caussa, cur verũ appareat esse quod verũ non est, facit vt vero magis fidẽ adhibeamus.] His accedit, quod ex cõparatione nostræ sniæ cum aliorũ opinionibus, clariùs apparet quãtò probabilior & verisimilior sit nostra snia; secundum illud quod vulgò dici solet, opposita iuxta se posita magis elucescere: hoc est clariùs discerni ac dignosci. Nos igitur propositis tot tãtisque vtilitatibus, fidenter aggrediamur (opus sanè arduũ, à paucis susceptũ, à nullo elaboratũ, desideratum à plurimis) ad pertractandas opiniones antiquorum de principijs rerũ naturalium: easq; vel ex illorum libris, qui adhuc extant, vel ex scriptis aliorum qui eas memoriæ prodiderunt, perspicue ac diligẽter exponamus.

Præclara Aristotelis sententia, omnibus sapientiæ studiosis diligenter animaduertenda.

A B C D

De varijs sectis Philosophorum.

CAP. II.

Enarraturis opiniones veterum philosophorũ de principijs rerũ naturaliũ; paulò altiùs repetendũ est, & nõnihil dicendũ de varijs eorũ sectis, quæ olim præcipuè floruerunt, tũ quò meliùs intelligantur eã, quæ hoc loco docere volumus, tum etiã vt aliquã lucẽ afferamus quàmplurimis locis Aristotelis in quibus prisca philosophorũ decreta, nimis pressè & obscurè perstringit. Itaque varietatem & progressionem omnium ferè sectarũ, quasi in tabella quadam adumbratã, omnibus inspiciendam proponemus.

Sciendũ igitur est duas fuisse principes Philosophorũ sectas, è quibus reliquæ propagatæ & proseminatæ sunt; vnã Ionicã, alterã Italicã; vtramq; ex locis in quibus floruerunt, nominatã: id quod facile colligi põt ex iis, quæ scribit Arist. 1. Metaph. Augustinus 8. de Ciu. Dei, & Laertius in procem. sui operis. Tertia verò secta, quæ à Clẽmente 1. Strom. Eusebio 10. lib. de præparat. Euangel. & Theodoreto 1. lib. de curatione Græcanicarũ affectionũ dicitur Eleatica, ab aliis subiicit Italicæ sub Thelauge filio Pythagoræ. Ionicæ autem sectæ princeps fuit Thales Milesius, cui successit Anaximander, quem subsequutus est Anaximenes, cui[9] auditor fuit Anaxagoras; Anaxagorã aũt audiuit Archelaus, qui primus memorat ex Ionia Athe-

nas Philosophiam transtulisse: hic magister fuit Socratis, qui relicto studio Physiologiæ tanquā magis curioso q̄ necessario vel vtili ad priuatā ciuilemq; vitā informandā, & ad beatitudinē cognoscendā atque comparandā, se totum dedit ad tractandā & explicandam Philosophiam moralē. Socratis porrò multi fuerūt auditores, sed in primis nobiles Aristippus auctor sectæ Cyrenaicæ, Anthisthenes Cynicæ; Plato Academicæ; & Xenophon magis studiosus vitæ militaris & historicæ ac politicæ facultatis, q̄ theoricæ Philosophiæ. Post Platonem aūt Philosophia in quatuor celebres disciplinas & sectas diuisa est, Academicā, Peripateticā, Stoicā, Epicureā. Academicæ, quæ à loco nomē accepit, princeps fuit Plato, cui successerūt Speusippus sororis filius, Xenocrates, Polemon, Crantor, & Crates. Atque hi ad veterem Academiam pertinent.

An fuerit triplex Academia. Mediam Academiā (si Laërtio credis) instituit Arcesilas; Lacydes Nouam inuenit. Eusebius lib. 14. de preparat. Euan. cap. 2. testimonio Numenii Pythagorici confirmat tertiā quandā Academiam à Carneade fuisse excitatā. Cicero duas Academias, Veterē & Nouā agnoscit. Mediā, ceu tertiā quandā & à Noua diuersā, nusquā, quod ego sciā, nominat. Quanquàm is, lib. 2. Academicarū quæstionū, Carneadē nonnihil ab Arcesila discrepasse, nō obscure significat. Cum enim hæc quatuor essent Arcesilę decreta: vnū, Nihil posse cōprehendi: Alterū, Sapientem

Dissensio inter Arcesilā & Carneadē. nulli rei vnquā assensurū: tertiū, Omnia esse ęqualiter incerta, obscura, incognita, & improbabilia: Quartū, Sapientē nihil probaturū, nihilq; opinaturū: Ex his, Carneades priora duo probabat, placebat.n. ei, nihil posse comprehēdi, & sapientē nulli rei tanquā perceptę atq; planè cognitę assensurū: in duobus aūt posterioribus, Arcesilæ dissentiebat: inter omnino enim incertū & omnino cōprehensum, mediū ponebat ipsum probabile & id quod esset simillimū & proximū vero: atque hoc probaturum & opinaturū, & sequuturum sapientem tam in agendo q̄ in disserendo: ita tamen, vt se non scire, sed opinari, non verum comprehendere, sed verisimilitudinem sequi, & intelligat ipse, & simpliciter aperteq; profiteatur. Hanc ego doctri-

A nam, cum media sit inter veteris Academiæ disciplinam & Arcesilæ sententiam, veriùs Academiam Mediam, quam illā Arcesilæ appellari posse censeo. Sed qui disciplinam Arcesilę Mediam Academiā nuncuparunt, non tam spectarunt rationem doctrinæ, quàm ordinem temporis, quo Arcesilas medius fuit inter veteres Academicos & inter Lacydem atq; Carneadem: illis posterior, his autem prior. Porrò Carneadis sententiam & doctrinā multis locis Cicero tam studiosè amplectitur, tamq; pugnaciter defensitat, vt eā sibi præter cęteras placuisse, satis apertè

Carneadis sententia verius q̄ am Arcesilæ, ad Mediam Academiam pertinet.

B declaret. Eam tamē & Lucullus apud Ciceronem libro 2. Academicarū quæstionum, & D. Augustinus tribus libris quos contra Academicos scripsit, acerrimè oppugnarunt. Numenius Pythagoricus de horum Academicornm varietate, inconstantia & dissensione librum scripsit elegantissimum, cuius etiam nunc apud Eusebium libro 14. de præparat. Euangel. ca, nonnulla extant vestigia. Sed omissis Academicis ad Peripateticos veniamus.

Secta Peripatetica.

C Aristoteles quamuis discipulus fuerit Platonis, tamen secedens in Lyceum, diuersam instituit sectam, quæ, quòd is obambulans auditores suos docere soleret, Peripatetica dicta est. In hac, post Aristotelem illustres fuerūt, Theophrastus Aristotelis discipulus & in schola successor. Theophrastum audiuit Eudemus, qui (vt Simplicius ait 1. libro Physicorum super textum 30. & libro 6. super textum 51.) in omnibus sequutus est Aristotelem, eiusq; decreta & sentētias, omniū eius interpretū optimè cognitas & pspectas habuit. Theophrasti auditor fuit Strato Lā-

D psacenus, cognomēto Physicus: quāquā hunc, quòd multa à magistris suis benè constituta, loco mouerit atque deturbauerit, Cicero neget germanum fuisse Peripateticum. His adnumerare oportet Lyconem, Critolaum, Diodorum, Demetrium Phalereum, Dicearchum, Hieronymum, Cratippum. Eusebius quoque libro 9. cap. 3. de preparatione Euangelica, nominat quendā Clearchū Peripateticū. Hæc disciplina postea iacuit sine cultu & honore, vel iniuria temporum vel hominum indiligentia, eamque longo

post interuallo excitauit & illustrauit Alexander Aphrodisæus, qui explanandis omnibus pene libris Aristotelis id consecutus fuit; vt nemo suo tẽpore ac etiam multò post, auctore Auer. 3. de anima cõ. 14. haberetur Philosophus & Aristotelicus, qui non esset Alexādræus. Nam Porphyrius, Syrianus, Ammonius, Philoponus, Simplicius, Themestius, aut magis fuerunt Platonici quàm Aristotelici, aut certè utriusque sectæ studiosi, utramque conciliare atque permiscere studuerunt. Auerroes autem inter Arabes, & inter Latinos Albertus & D. Thomas dignissimi sunt, qui in Lycæum ascripti, in primis Peripateticis numerentur. reliquos aũt propemodum infinitos, qui postea Peripatetici videri voluerunt, quia vel minuti & obscuri sunt si conferantur cum superioribus, vel quia solo nomine Peripatetici sunt, re ipsa autem minimè, hoc loco prætereundos esse duximus. Sed quantum Aristotelis disciplina cæteris omnibus pręstet, vel hoc vnum indicio & argumento esse potest, q̃ posthabitis & penè deletis alijs, hæc vna iamdiu vigeat apud omnes & maximè colatur à Christianis: licet Eusebius in lib. de Præpar. Euange. & D. August. lib. 8. de Ciu. Dei, affirment doctrinam Platonicam reliquis omnib' disciplinis, & veritati & Religioni Christianæ longè propiorem esse.

Secta Stoica. Stoicæ disciplinæ princeps fuit Zeno Cittyeus, auditor Cratis Thebani, quam quam is dicitur etiam operam dedisse Xenocrati & Polemoni. Pręfuit scholæ duos & viginti annos; post quem numerantur illustres Stoici, Cleãtes, Chrysippus, Diogenes Babylonius, Antipater, Panętius, Possidonius. Vide Ciceronem in proœmio lib. de Diuinat. in cuius operis primo libro, Boëtum quendã appellat Stoicum. His quoque annumerari potest Seneca & Epictetus, cuius extat pulcherrimum Enchiridion Simplicij commentarijs illustratũ.

Secta Epicurea. Epicurus auctor sectæ Epicureę, secũdum Gellium æqualis fuit Zenonis Cyttici. in physicis quidem ferè Democritũ sequutus est; in his autẽ, quæ ad summum bonum pertinent, ab Aristippo Cyrenaico & Eudoxo (cuius de sũmo bono sententiam Aristo. cõmemorat lib. 10. Ethic.) aliquantùlum quidem, sed non multùm abhorret. Huius præcipui A sectatores fuerunt, Metrodorus, Hermacus & Zeno; quem Philo, vt est apud Ciceronem in 1. de natura Deorũ, Coryphæũ Epicureorum solebat appellare. ad quorum societatem non video cur non sit aggregandus Lucretius, vir Romano genere clarus, & in hac disciplina valde probatus & nobilis; quippe qui totam Epicuri Physiologiam latinis versibus diligenter exposuit. Hæc de Philosohia Ionica, nũc de Italica dicendum est.

Secta Pythagorica. Pythagoras Samius venit in Italiã regnante Tarquinio Superbo: tantaq; cum B disciplina & auctoritate tenuit magnam illam Græciam, multaq; secula sic viguit Pythagorẹorum nomen, vt nulli alij docti viderentur; cuius sapientię præiudicata opinio tantum valuit apud eius auditores, vt cùm quid affirmarent, si quæreretur ex ipsis cur ita esset? nihil aliud respõderent, quàm ipse dixit; ipse autem erat Pythagoras. Pręceptor eius fuit Pherecydes Syrus, qui & primus Philosophorum, quod literis extet, dixit animos hominum immortales esse, & non fabulosè more antiquorum (vt Arist. docet 14. Metaphysicæ ca. 6.) sed grauiter, & serio philosophari cœpit; quem apud sapiẽtes C sui temporis magni nominis & auctoritatis fuisse, perspicuũ est ex Thaletis vita, quæ est apud Laërtium. Pythagoras igitur auctor fuit eius Philosophię quæ dicta est Italica; propterea quòd eam docuit in Italia, maximè verò Crotone, magna frequentia & nobilitate discipulorum. Sectatores eius memorantur, Theano vxor, Thelauges filius, Empedocles, Epicharmus, Architas Tarentinus, Alcmæo Crotoniates (quem Aristot. 1. Metaphysicæ capitulo tertio, confirmat fuisse tempore D Pythagorę iam senioris) Hyppasus Metapontinus & Philolaus.

Secta Eleatica. In secta autem Eleatica (quam initio diximus a multis subijci & subnecti disciplinę Italicę) hi ferè numerantur, Xenophanes, Parmenides, Melissus, Zeno Eleates, Leucippus, Democritus, quo tempore fuit etiam Hippocrates Medicorum princeps, & Heraclitus. De uariis igitur sectis philosophorum pro eo, ac uisum est instituto nostro consentaneum, est ut opinor, dictum satis. Sua porrò cuiusque sectę dogmata

dogmata plenè cognosci possunt, ex ijs quæ de sectarum principibus Laërtius, & A alij memoriæ prodiderunt. Quanquam Platonis doctrinam breuiter & distinctè vno libello complexus est Alcinous: Epicuri autem Physiologiam (quæ tota etiã pene Democriti est) Lucretius, vt supra diximus, elegãti & copioso poëmate subtiliter explicauit.

Philosophiam priùs floruisse apud Barbaros quam apud Græcos.

Neque verò apud Græcos solùm Philosophia viguit, sed etiam apud Barbaros æque adeo multo priùs & puriùs: quod indicat Plato multis locis, vt initio Timæi, in Cratylo, in Cõuiuio & in Epimenide: & item Arist. in 1. Metaph. loquens B de Aegyptijs. Quamobrem Pythagoras, Democritus, Plato studio ac spe addiscendi, externas & barbaras nationes adierunt, longinquasque terras peragrarunt. Quin etiam Aristotelem multa didicisse a quodam Iudæo & a Theophrasto magnopere laudatam esse Philosophiã Hebræorum, Eusebius confirmat libro 9. de Præparat Euang. cap. 1. & 3. testimonio Porphyrij, & Clearchi Peripatetici; id quod Eusebius accepisse videtur ex Iosepho, libro primo aduersus Apionem. Illos etiam, quos tanquam sapientes venerata est antiquitas, non Græcos, sed ma- C gnam partem Barboros fuisse cõstat. Etenim Orpheus, Thrax fuit; Thales, Phœnix; Mercuriꝰ, Aegyptius; Zoroastes, Persa; Athlas, Lybicus, seu Phryx; Anacharsis, Scyta; Pherecydes, Syrus. Deinde apud Hispanos, olim magistratus gerebãt viri sapientia clari, disserentes de natura, Deo, & moribus. Apud Gallos sapientes habebantur Druidæ: Apud Aegyptios, Sacerdotes; Apud Babylonios, Chaldæi; Apud Persas, Magi; Apud Indos, Gymnosophistæ; Apud Hebræos, Prophetæ. D Quinimo cũctarum pene artium, & sciẽtiarum originem, & inuentionem multi antiquitatis scientissimi, & maximæ authoritatis viri referunt ad Barbaros, & imprimis ad Hebræos; cuius rei non parua nec obscura extant in sacris literis argumenta. Verùm hac de re copiosissimè scripserunt Iosephus duobus libris contra Apionem, Iustinus Martyr in sermone exhortatorio ad Gentes, Clemens 1. lib. Stromatũ, Eusebius lib. 9. & 10. de præparat. Euang. Cyrillus 1. lib. contra Iulianum, Theodoretus in lib. de Græcanicis affectionibus; licet Diodorus Siculus 1. lib. cap. 1. putet Græcis non esse Barbaros antiquiores. & Epicurus, vt in alijs. sic in hoc etiam delirans dixerit, neminem nisi Græcum, idoneum esse ad philosophandum. De Latinis autem nihil dicendum est, quippe cum Philosophiam a Græcis acceperint, eorumque sectas alij alias secuti fuerint.

Illud etiam his quę dicta sunt adiungi potest, Philosophorũ sectas nomẽ sumpsisse vel ab eo qui instituit, vt Pythagorici, dicti sunt a Pythagora; vel a patria illius, vt Cyrenaici, a Cyrene quę fuit patria Aristippi; vel a loco vbi philosophabantur, vt Academici, & Stoici; vel ab actione aliqua, vt deambulatione, vnde Peripatetici nomen inuenerunt; vel a genere vitæ, vt Cynici; vel ab electione & iudicio in philosophando vt Ephectici vel Sceptici, qui auctore Pyrrhone nullum esse certum iudicium rerum affirmabant. Quoniam verò multi in vna potissimùm Philosophiæ parte fuerunt occupati, hinc alij dicti sunt Physici, vt ferè qui ante Socratem; alij Ethici vt ipse Socrates; alij Dialectici, vt Megarenses. Ex Priscis item Philosophis, quidam nihil in scriptis reliquerunt, vt Socrates. licet D. August. 1. libro de consensu Euang. c. 7. affirmet Socratem impulsu dæmonis, quem sibi ipse familiarem esse iactabat, scripsisse fabulas Æsopi. alij vnum tantum opus, vt Parmenides, & Anaxagoras; alij multos libros, vt Plato & Aristoteles. Sed quia de sectis philosophorum dictum fuit; de tempore quo quisque eorum vixit ac floruit, etiam dicamus: est enim tractatio hæc, nec instituto nostro aliena, & scitu dignissima, certè studiosis philosophiæ non minus vtilis q̃ iucunda.

Explicatur, quo tẽpore floruerint nõnulli ex præcipuis Philosophis: sed prius agitur de ratione Olympiadum, quarum cognitio ad exponenda illorũ Philosophorũ tẽpora, mirificè cõfert.

CAP. III.

QVo tẽpore vixerint ac floruerint nonnulli ex ijs Philosophis, quos paulò antè memorauimus; nẽpe qui in singulis sectis sapientiæ nomine ac fama cæteris antecelluerunt, deinceps ostendamus: verùm quoniam in descriptione & expositione horum temporũ, non alia vtemur cronographia, quàm ea quæ notatione Olympiadũ nititur, quòd ea sit omnium maximè certa & explorata, & ab antiquis scriptoribus Græcis iuxta & Latinis probata & vsurpata; necessarium esse duximus, quò meliùs intelligantur quæ dicere volumus, pauca quædam de ratione Olympiadũ prædocere.

Vnde sumptum sit nomen Olympiadis.

B

C

Nomen Olympiadis ductum fuit ex ludis Olympicis, qui sacri Ioui Olympico, in Elide, maximo totius Græciæ concursu, quinto quoq; anno fiebãt: spaciũ.n. eorum quatuor annorum, qui inter vnã celebrationem ludorum Olympicorum inclusiuè, & alteram celebrationem proximè consequentem exclusiuè, interiecti sunt, Olympiadem appellarunt. Et quia id temporis spacium quadriennium cõtinens, erat tum maximè certum, fixum & immutabile, tum etiam notissimũ omnibus, non Græcis modo; sed quibusuis etiam Barbaris & externis gentibus, propter famam illorum ludorum ad omnes penè regiones peruagatam, & apud omnes gentes peruulgatam: idcirco historiographi & cronographi rationem & vsum Olympiadum ad constitutionem Cronographiæ, & ad notationem distinctionemque temporum, meritò adhibuerũt, Sed quamquam nomen Olympiadum ex Olympicis ludis sumptum est, non idẽ tamen vtriusque rei initium fuit: ludos namque Olympicos multò priores & antiquiores fuisse quàm Olympiades, nõ

D

A

runt quicunque memoriam antiquitatis vel leuissimè tenẽt. Legimus enim ludos Olympicos etiam ante bellum Troianũ, magna celebritate fieri solitos: vsum autem Olympiadum, non ante quadringentos annos, post excidium Troiæ trãsactos cœpisse constat. Verùm quo tempore primùm instituti sint ludi Olympici, quisue primus eorum auctor & inuentor fuerit, non idem sentiunt & scribunt omnes.

Ludi olympici multo antiquiores olympiadibus.

A quo instituti sunt ludi Olympici variæ opiniones.

Velleius Paterculus priore libro suæ Historiæ certamen Ludicrum Olympiorum ad corporis animique virtutem excitandam efficacissimum, institutum esse ait ab Iphito Elio, annis ante consulatum Marci Vinicij (ad quem Velleius illam scripsit historiam) octingentis viginti tribus. incidit autem consulatus Vinicij (vt ipsemet Velleius paulò infra scibit) in annum ab vrbe condita septingentisimũ octogesimum quintum, quare institutio ludorum Olympicorum facta ab Iphito Elio præcessit vrbem Romam annis triginta octo. Sed cum eodem in loco Velleius dicat, certamen Olympicum fuisse institutum ab Atreo, cum is Pelopi patri funebres faceret ludos, in quibus omnis generis certaminum Hercules victor extitit, annis ante sua tempora mille ducẽtis quinquaginta, hoc est ante Iphitũ annis plus quàm quadringentis; manifestũ est Iphitum non fuisse primum Ludicri Olympici auctorem: sed vocari auctorẽ a Velleio, fortasse quòd is ludos Olympicos iam pridem intermissos, renouauerit, auxerit, & illustrauerit; vel quod ab illo tempore initium acceperit vsus Olympiadum. Quanquam si descriptionẽ temporum eo loco positam a Velleio subtiliter expendere voluerimus, comperiemus ludos Olympicos institutos fuisse ab Iphito anni sexdecim ante initiũ Olympiadum: quod verum sit nec ne, postea declarabitur. Permulti alij scriptores in primis nobiles, auctorem primum horum ludorum faciunt Herculem, qui socius fuit Iasonis in expeditione Argonautica ad rapiẽdum vellus aureum. Plutarchus quidẽ certe in Theseo ait Theseum constituisse ludos Isthmicos æmulatione Herculis, qui Olympicos constituerat: idem scribit Plinius libro 7. cap. 58. & Solinus

linus cap. 2. Diodorus Siculus lib. 5. cap. 3. & 4. fusiùs docet quemadmodum Hercules ludos Olympicos in Elæorum regione iuxta Alphæum fluuium instituerit: Eusebius idem sentiens in chronicis, addit ex quo tēpore Hercules hos ludos instituit usque ad primā Olympiadem, annos fluxisse quadringentos triginta: quamobrem initium certaminis Olympici præcessit auctore Eusebio, excidium Troiæ, annis vigintiquinque; nam ipse in eodem opere, ab excidio Troię vsque ad primam Olympiadem numerat annos quadringentos & quinque, uel quadringentos & sex. Clemens quoque Alexādrinus primo libro Stromatum, auctorē Olympici certaminis facit Herculem: Vide etiam Strabonem libro octauo. Sed cum Pausanias omnium subtilissimè, & accuratissimè his de rebus scripserit, libentiùs opinioni eius accesserim. Is igitur in priori Eliacorum libro, Herculem Idæum auctorē facit Olympici certaminis. huius autem Herculis fratres quatuor fuere, quibus Hercules natu maximus huiusmodi certamen quasi per ludū proposuit, victoremque Oleastri corona donauit, & quia quinque fratres erant, hos ludos quinquennales esse placuit; licet D. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi duodecima, ludos Olympicos quolibet quadriēnio fieri solitos dicat, propter quadriennalem solis cursum, qui singulis annis tres horas adiiciens, quarto quoque anno diem integrum addit. Quoniam autem hos ludos, qui postea consequuti sunt, uel intermissos renouarūt, vel imperfectos auxerunt & illustriores atq; celebriores fecerunt, idcirco alij hoc inuentum tribuūt Pelopi & Peliæ, alij Clymeno, alij Herculi Amphitrionis filio, alij Oxillo, alij Iphito Elęo. Victores huius certaminis Oleastro coronabantur, quę ea arbor cariem vetustatemque minimè sentiat, cui rei fidem facit Oleaster quo Hercules in hoc certamine victor coronatus fuit, ad Plinij usque tempora religiosè custoditus. Statuæ etiam victoribus dicabantur. vide Plin. lib. 15. cap. 4. & lib. 26. c. 40. & c. vltimo. Quę autem genera certaminum in eo genere ludorum exercerentur, & quo tempore quodque inuentū & exhiberi cœptum fuerit, disertissimè Pausanias eodem in libro exponit.

Cui ludi Olympici quinquennales fuerint.

Cur victores in ludis Olympicis coronabantur Oleastro.

Fiebant autem ludi Olympici circa ęstiuum solstitium, quo tempore & Olympiades & anni Olympiaci initium habebant: tunc enim apud Athenienses illos veteres, & anni & primi mensis, cui nomē Hecatombœon, initium erat, vt testatur Simplicius Philosophus, explanans textū uigesimumquintum libri quinti Physicorum Aristotelis, & copiosè demonstrat Theodorus Gaza in eo libro quē de mensibus Atticis scripsit. His consentaneum est quod Herodotus ait libro octauo, Xersem qui cum innumerabili propè exercitu ineunte æstate maria transmisit ad debellandam Græciam, reperisse Græcos in celebrandis olympicis ludis occupatos. Non me fugit Ioannem Lucidum libro primo de emendatione temporum cap. 8. & in libro de vero die passionis Domini, Hypothesi septima & octaua, pugnacissimè contendere, initium ludorum olympicorum, & Olympiadum, fuisse circa æquinoctium autumnale: Sed uir ille frustra & temerè communi veterum Scriptorum sentētiæ repugnat: cui in ijs quæ ad fidēm veteris Historiæ & Cronographiæ pertinent, parum est credendum, ut homini & antiquitatis minimè docto, & speciosis Ioannis Annij figmentis, decepto. Verùm quæ de ludis olympicis adhuc dicta sunt, satis esse debent. deinceps ad Olympiades, quarū gratia illa tractauimus, ueniamus. Ac primùm uideamus quo tempore initium habuerint Olympiades. Initium Olympiadum ad tria tēpora, quæ maximè illustria & memorabilia fuerunt, referri potest ad tempus excidii Troiani; ad originem vrbis Romæ; & ad sacram Cronographiam; hoc est ad ea tempora, quæ in sacris literis describuntur: si referatur principium Olympiadum ad excidium Troiæ Eusebius in Chronicis, ait Olympiades incœpisse, annis post Troiam captam, quadringentis quinque, uel quadringentis sex: idem sensit ante ipsum Iulius Africanus; & post ipsum idem quoque sensit D. Cyrillus primo libro contra Iulianum. Velleius Paterculus priori libro suæ historiæ, initium Olympiadū facit posterius excidio Troiæ, annis quadringētis & quindecim: Eutropius initio primi libri, anno post euer-

Quo tempore fiebant ludi olympici, & unde inchoabantur anni Olympiadum.

Contra Ioannem Lucidum.

Quotannis post excidiū Troiæ cœperint Olympiades

euersam Troiam trecentesimo septuagesimo secudo inchoat Olympiades. Sed longè probabilior eorum est sententia, qui ponunt initium Olympiadum anno quadringentesimo septimo vel quadringentesimo octauo post euersum Ilium. Hoc sentit Diodorus Siculus initio primi libri, secutus Apollodorum: idem affirmat Clemens Alexandrinus primo libro Stromatũ: idem se comperisse, collatis Græcorum & Romanorum temporibus, testatur Solinus capite secundo: his adnumerare oportet M. Varronem, Dionysium Halycarnasseum,& alios qui ab excidio Troiæ vsque ad originem Romæ, recensent annos quadringentos triginta duos vel quadringẽtos triginta tres: Romam autem conditam esse censent, primo anno septimæ Olympiadis. Ab hac sententia prope nihil discrepat Eusebius, quippe qui in chronicis (vt supra ostendimus) ab eo numero non nisi vno vel altero anno discedat: quanquam is in decimo libro de Præparatione Euangelica capite tertio, a Troia capta vsque ad primam Olympiadem, annos quadringentos quinquaginta, ex Græcorum histo ria colligi affirmat, nisi forte mendum sit in illo numero, vt pro 405. transposito, o, post, 5, mendosè scriptum sit 450. licet ratio temporum quã ibi describit & subducit Eusebius, hanc nostram suspicionẽ refellat; nam vt ea constet, illum numerũ annorum, 450. deposcit, vt promptius sit opinari errorem esse in sentẽtia Eusebij, quàm mendum in scriptura. Cœpit autẽ prima Olympias Iphito Elio, certamen olympicum iam pridem intermissum renouante, in quo certamine victor extitit Corœbus Elæus. putarunt autem nõnulli, Iphiti in renouãdo certamine olympico socium & adiutorem fuisse Lycurgũ, qui Lacedæmonijs leges tulit: id quod Plutarchus in Lycurgo confirmat testimonio Aristotelis Philosophi,& eo argumento, quod discus olympicus, Lycurgi præseferat inscriptionem. Sed tum eodem in loco Plutarchus multos ex veteribus testes excitat, qui Lycurgum longè antiquiorem faciunt: tum Eusebius in libro decimo de Præparatione Euangelica cap. 3. scribit, Lycurgum leges tulisse Lacedæmonijs annis centum ante primã

De tempore Lycurgi.

A Olympiadẽ. Cyrillus primo libro contra Iulianũ vetustiorẽ eũ facit Olympiadib⁹, annis centum quadraginta, Eusebius in Chronicis, annis paulò pluribus quàm centum: Solinus capite 53. suæ historiæ ait Hesiodum mortuum esse in auspicijs primæ Olympiadis, eo autem antiquiorem fuisse Homerum annis centum triginta & octo. Sed tam multæ ac discrepantes inter se veterum de ætate Homeri & Hesiodi apud Clementem in primo Stromatum, & apud Eusebium in decimo libro de præparatione Euangelica capite 3. extant sententiæ, vt ea de re nihil B certi decerni queat. Ergo si spectemus tẽpus excidij Troiani, oportet initiũ Olympiadum, annis post euersam Troiam quadringentis & septem, vel quadringentis & octo collocare.

De tempore Hesiodi & Homeri, opinio Solini.

De initio autem Olympiadum relato ad originem vrbis Romæ, variè scripserunt veteres, alijs duodecima, alijs octaua, alijs septima, quibusdam sexta Olympiade Romam condentibus. Verùm Solinus cap. 2. vbi hanc opinionum varietatem memorat, Romam esse conditã primo anno septimæ Olympiadis probat C ea ratione, quòd consulatui G. Pompeij Galli,& Q. Verannij, qui gestus est anno Vrbis conditæ octingentesimo primo, an notata est in publicis actis Olympias ducentesima septima, ex quo manifestum fit, exordium Vrbis conditæ in principio septimæ Olympiadis esse collocandum. Eandem sententiam alio valde probabili argumento confirmat Dionysius Halycarnasseus, quod nunc consultò breuitatis caussa, prætermitto.& certè si ab excidio Troiæ vsque ad initium Olympiadũ fluxerunt anni quadringẽti & septem; vel D quadringenti & octo, vt suprà docuimus, cum plurimi grauissimique scriptores affirment, ab euerso Ilio vsque ad Romam conditam, præterisse annos quadringentos triginta duos, vel quadringentos triginta tres (hoc enim sensit M. Varro, Messala, Dionysius Halycarnasseus, Strabo, Solynus,& alij complures) necesse est exordium vrbis Romæ ponere in principio septimæ Olympiadis. principium igitur Olympiadum exordia vrbis Romæ, annis viginti quatuor antecessit.

Quot annis, olympiades præcesserint Romam conditam, variis opiniones.

Restat vt ad qđ tẽpus eorũ quę in sacra Cro-

Q. g e apud Iudęos regnāte, cęperint Olympiades.

Cronographia recensentur, referendum sit initium Olympiadum, breuiter videa A mus. Equidem arbitror Olympiades cœpisse regnante in tribu Iuda Achaz, octauo nimirum regni eius anno, quod ne longus sim, hac vna ratione demonstro. Cyrus primus Persarum Rex, cœpit regnare anno primo Olympiadis quinquagesimæquintæ, hoc est annis post initiū Olympiadum, ducētis & sexdecim, id enim probat Eusebius in decimo libro de Præparatione Euangelica, cap. 3. testimonio plurimorum & nobilissimorum scriptorum; sed ab octauo anno regni Achaz, vsq; ad primum annum imperij Cyri, intercedūt B anni ducenti & sexdecim; etenim ab octauo anno Achaz, vsque ad vltimum annū Sedechiæ vltimi regis Iudæ colliguntur ex scriptura quarto libro Regum anni cētum quadraginta sex: ab vltimo autē anno Sedechiæ, usque ad primum annū Cyri, intercesserunt septuaginta illi anni captiuitatis solitudinis & vastitatis Iudæorum prædicti a Hieremia, & toties in scriptura memorati, quos incœpisse ab vltimo anno Sedechię, & manifestum est ex sacra scriptura, & cōfirmant Iosephus Iudæus, Clemens Alexandrinus, Iulius A- C fricanus, Eusebius, D. Hieronymus, D. Agustinus, Seuerus Sulpitius, Isidorus & Beda: desijsse autem eos primo anno Cyri, clarissimis verbis testatum habemus in sacris litteris, in fine secundi Libri Paralipomenon, in principio primi libri Esdrę, apud Hieremiam cap. 25. & 29. & apud Isaiam cap. 45: septuaginta verò anni prioribus centum quadraginta & sex additi, efficiūt annos ducentos & sexdecim, nempe tot quot ab initio Olympiadum vsque ad primum annum regni Cyri supra diximus interfluxisse. Habemᵒ igitur D constitutum initium Olympiadum, ostēsum enim est cœpisse Olympiades annis post excidiū Troię quadringentis septē, vel quadringentis octo: ante originem autem Romę, annis viginti quatuor; denique secundum Cronographiam sacræ scripturæ, anno octauo regis Achaz. licet Iulius Africanus, & Eusebius in chronicis, exordium Olympiadum referant ad tempus Ioathan regis Iuda; & in decimo libro de Præparatione Euāgelica cap. 3. Eusebius inconstanter scribat de Olympiadum initio, primò quidem ipsum ponens in anno A quinquagesimo Ozię Regis Iuda, paulò autem infra, ipsum reiiciēs ad tempus regni Achaz. Sed nobis, quibus quod supra docuimus, optima ratione conclusum videtur, nihil horum curæ est. Quàm sit aūt uera, exacta, expedita, fideque digna ea Cronographię ratio quæ Olympiadū descriptione nititur, magno indicio est, multitudo & pręstātia Scriptorum, qui hanc vnam numerandi & distinguendi tempora viam, atque rationem maximè probarunt & scriptis suis vsurparunt; Polybiū dico, Diodorum Siculum, Dionysium Halicarnasseum, Plinium, Solinum, Pausaniam, Diogenem Laertium, Iosephum Iudæum, Clementem Alexādrinum, Iulium Africanum, Eusebium, D. Hieronymum, D. Cyrillum, & alios quàmplurimos. Scitum est illud Iulij Africani, & Iustini Martyris, de Olympiacę Cronographiæ certitudine eulogium; Ante Olympiades nihil in Græcorum historia exploratum inueniri, sed esse omnia cōfusis scripta temporibus: post Olympiades autē, quoniam quadriennio diligentissimè tēpora notabantur, nullā temporum confusionem extitisse. Hæc Iulius Africanus in 3. libro Annalium, referente Eusebio in decimo libro de Præparatione Euangelica, cap. 3. idemque ante Africanum, Iustinus Martyr in exhortatorio sermone ad gentes scriptum reliquit. Eusebius in chronicis ait, à tempore Olympiadum Græcam de temporibus historiam verā credi; ante Olympiades autem, Scriptores, vt cuique visum & libitum est, varias protulisse sententias. Quocirca Marcus Varro apud Censorinum, totum illud tempus quod Olympiades antecessit, fabulosum appellat. Sed quæ de ratione Olympiadum prædocere volebamus, ea sunt à nobis, quantum putauimus satis fore ad id quod tractandum est, explicata. Sequitur igitur vt ad exponendam Cronographiam eorum Philosophorum de quibus dicere instituimus, aggrediamur.

Quam præstans sit supputatio temporum per Olympiades.

Exponitus

Exponitur duodecim clarissimorum Philosophorum Cronographia.

CAP. IIII.

CRonographiam duodecim Philosophorum, qui singulis in sectis splendore nominis, & opinione sapientiæ, cæteris eiusdem sectæ Philosophis præstiterunt, enarrandam suscepimus: eo de singulis ordine dicturi, vt qui priores ætate fuerunt, priorem quoque in explanatione huius Chronologiæ locum sint habituri. A Thalete igitur qui vetustissimus Philosophorum est habitus, ordiemur.

THALES.

THaletem, natum esse primo anno trigesimę quintę Olympiadis, obijsse autem Olympiade quinquagesima octaua, ita vt ad nonaginta vixerit annos, confirmat Diogenes Laërtius primo libro in vita Thaletis, testimonio Apollodori, & Sosicratis. Idem plane de ortu & obitu Thaletis scribit D. Cyrillus 1. lib. contra Iulianum. Tatianus apud Eusebium libro decimo de Præparatione Euangelica cap. 3. Thaletem uetustissimum facit septem sapientum quos Græcia coluit, uixisse autem eum circa Olympiadem quinquagesimam; quod etiam affirmat Clemens Alexandrinus primo libro Stromatum. Ab his parum discrepat Plinius lib. secundo naturalis historiæ, capitulo duodecimo, faciens eum sapientię fama florentem, Olympiade quadragesima octaua. Herodotus primo libro, & Eudemus in historijs Astronomicis narrant, quo tempore Cyaxares penultimus Medorum Rex, cum Alyatte Lydorum Rege prælium volebat committere, repentè solem, die in noctem verso, defecisse. Eamq; defectionem solis Thaletem Ionibus prædixisse. Clemens autem Alexandrinus primo libro Stromatum, illā Solis Eclipsim euenisse dicit Olympiade quinquagesima; sed fallitur: nam Cyaxares obijt circa Olympiadem quadragesimam quintam: ei namque successit Astyages, regnum tenens annis triginta quinque: post quem regnum accepit Cyrus anno primo Olympiadis quinquagesimę quintæ. Hęc autem nota sunt & manifesta ex his, quę cùm ab alijs, tum ab Herodoto memoriæ sunt prodita, Plinius in secundo lib. cap. duodecimo, & Eusebius in Chronicis, Eclipsim illam contigisse aiunt quadragesima octaua Olympiade; sed Plinius refert illam ad quartum annum Olympiadis quadragesimę octauæ, qui fuit Romæ conditę annus cētesimus septuagesimus, regnante Alyatte Lydorum Rege. Eusebius verò eam inquit accidisse regnāte apud Medos non Cyaxare, sed Astyage eius filio, atque ea ratione illud incommodum quo Clementem urgebamus & redarguebamus, euadit. Idem scriptum reperimus apud Ciceronem in 1. libro de Diuinatione. Solinus capi. 20. huius belli quod inter Medos & Lydos gestum est memoriam faciens, ait ipsum inter Alyattem Lydorum & Astyagem Medorum Reges factum esse, Olympiade nona & quadragesima, anno autē post Ilium captum sexcentesimo quarto. Verùm insigne mendum, quod est in Chronicis Eusebij, non debet a nobis silentio præteriri. ponitur enim ibi Thales Milesius Physicus, iam sapientiæ fama conspicuus & illustris sub Olympiade octaua, eius autem obitus longissimè post denotatur, in Olympiade nimirum quinquagesima octaua: vt eum, ducentis & eo amplius vixisse annis, necesse fuerit: qđ prætereq̄ quod perspicuè falsum & absurdū est, aduersatur etiam iis, quæ idem Eusebius ait 10. libro de Præparatione Euangelica cap. 3. scribens Thaletem Cyri Regis tempore floruisse. D. Augustinus lib. decimooctauo de ciuitate Dei cap. 37. ait Thaletem vixisse regnātem apud Romanos Romulo, qui à septima Olympiadę vsq; ad decimam sextam regnauit: qua in re eum quem proximè refutauimus Eusebij errorē, secutus est. Thaletis æqualem fuisse Pherecydem Syrum Pythagoræ magistrum, satis declarant eorum epistolæ vltro citroq; missæ, quæ etiā nunc extāt apud Laërtium: Pherecydem autē floruisse regnante Cyro Persarum Rege, auctor est Plinius libro 7. cap. 56. cum autem ex epistola Pherecydis ad Thaletē, liceat

De eclipsi solis quam prædixit Thales.

Insigne mendum in chronicis Eusebii.

liceat intelligere, Pherecydem mortuũ esse ante Thaletem, cuius obitum Laërtius ponit in quinquagesima octaua Olympiade, nescio cur postea Laërtius describens vitam Pherecydis, affirmet eum vixisse circa Olympiadem sexagesimam nonã; cùm si vera sunt quæ ipsemet antea scripserat, plusquàm decem Olympiadibus ante, obijsse eum necesse sit. Auditor Thaletis, & in Philosophia successor, fuit Anaximander; quem ponit Eusebius in Chronicis, sub finem Olympiadis quinquagesimæ. Laërtius, ait eum Olympiade quinquagesima octaua, egisse ætatis annum sexagesimum quartum. Plinius libro secundo, capitulo octauo, Anaximandrum, inquit, primum omnium aperuisse obliquitatem zodiaci, Olympiade quinquagesima octaua. Post Anaximandrum in eadem Philosophia Ionica floruit Anaximenes, natus ut scribit Laërtius, Olympiade sexagesima tertia, cui successit Anaxagoras, de quo infra suo loco dicemus.

Ex his igitur quę à nobis adhuc cõmemorata sunt, licet concludere Thaletem floruisse circa Olympiadem quinquagesimam: in hoc enim omnes ferè, quos supra citauimus scriptores, consentiunt.

Tempore Thaletis qui floruerint apud uarias gentes, præsertim autem apud Hebræos.

Hoc autem tempore Iudæi erant in captiuitate Babylonica: quæ captiuitas initium habuit Olympiade trigesima septima, finẽ verò Olympiade quinquagesima quinta. Floruerunt tempore Thaletis apud uarias gentes multi omni genere laudis pręstantes uiri: apud Iudęos quidem, duo eximij Prophetæ Ezechiel & Daniel, qui etiam vsque ad tertium Cyri Regis annum vixit, vti scriptum est in libro Danielis capitulo decimo. Apud Athenienses, eorum legislator Solon: qui leges scripsit anno trigesimo tertio Tarquinij Prisci Romanorum Regis, ut refert Gellius libro decimo septimo, capitulo vigesimo primo. Apud Syros, Pherecydes Pythagoræ magister: Epimenides apud Cretenses; denique septem illi Græciæ sapientes. Tunc regnabat apud Lydos Crœsus; tunc Monarchia Medorũ euersa est à Cyro, & ad Persas translata. Postremò, Thales natus est sub initium regni Anci Martij, qui quartus fuit Romanorum Rex, floruit regnãtibus Romæ Tarquinio Prisco, & Seruio Tullo, quo [A] Rege è viuis excessit, anno Vrbis cõditæ, circiter ducẽtesimo octauo. Hæc aũt tum ex his q̃ nos supra docuimus, tum ex his q̃ scribit Solinus c. 2. facilè p̃nt intelligi.

PYTHAGORAS.

Fuit quidem Pythagoras ætate posterior Thalete, sed claritate nominis & doctrinæ, ac sapientiæ fama, discipulorumque multitudine atque nobilitate, non prioribus modò Philosophis lõgè pręstitit, sed posteriorum et summis, vel maior vel par fuit, inferior certè nullo. De cuius ętate tam varie scripserũt ve[B]teres, ut non decem aut viginti, sed centũ & eo ampliùs annis, inter se differant.

De ætate Pythagoræ variæ admodum sententiæ.

Etenim Plinius lib. 2. c. 8. facit eum iã doctrina florentẽ Olympiade circiter quadragesima secunda: anno autem Vrbis conditæ centesimo quadragesimo secundo. Eũ autẽ fuisse in Aegypto, regnante ibi Semnesertęo, scribit libro 36. ca. 9. illius autẽm Regis principium regnandi facit Eusebius in chronicis, Olympiade quadragęsima tertia, finẽ verò quadragesima quinta. At Diodorus Siculus lib. 12. scribit eũ claruisse Olympiade octogesima tertia, [C] nempe posteriorem eũ faciens quàm Plinius, annis 120. Verũ neutra opinio probabilis. T. Liuius primæ Decadis lib. 1. ait Pythagorã regnãte Romæ Seruio Tullo floruisse in Italia: cępit aũt regnare Seruius Tullius circa Olympiadẽ quinquagesimã. Liuio cõsentit Dionysius Halicarnasseus lib. 2. dicẽs eũ vixisse in Italia post Olympiadẽ quinquagesimã. Idem sentit Eusebius, 10. lib. de Præparatione Euangelica c. 3. q̃q̃ in Chronicis scribit, eũ floruisse sexagesima quarta, obijsse autẽ Olympiade septuagesima. Clemens Alexã[D]drinus 1. lib. Stromatũ, ait eũ vixisse circa Olympiadem sexagesimam secundã. D. August. lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 37. affirmat Pythagorã eo t̃pe Philosophatũ, quo soluta est Iudæorum captiuitas, hoc est Olympiade quinquagesima quinta. Laërtius eũ floruisse ait Olympiade sexagesima, & venisse in Aegyptũ Amaside apud Aegyptios regnãte, qui initiũ regnandi fecit Olympiade quinquagesima tertia; finẽ aũt sexagesima tertia, vt in Chronicis notat Eusebius. Ego miror Laërtiũ, ortũ Anaximenis Philosophi ponere in Olympiade

Quo tempore Pythagoras venerit in Italiam.

piade sexagesima tertia, quem tū æqualē fuisse Pythagoræ, eique familiariter notū, vtriusq; epistolæ quas Laertius refert apertè declarant. Cicero in prima Tuscu lana ait Pythagoram venisse in Italiā regnāte Romæ Tarquinio Superbo, qui regnare cœpit circa Olympiadem sexagesimam primam: idemque confirmat Gellius lib. 17. cap. 21. at Solinus cap. 16. ait Pythagoram venisse in Italiā, Bruto qui reges vrbe exegerat, consule. In quarta Tusculana Cicero scribit Pythagorā floruisse in Italia, eo tempore, quo Brutus Romam dominatu regio liberauit, quod tempus Dionysius Halycharnasseus docet incidisse in Olympiadem sexagesimā octauam. Meritò igitur Cicero, Liuius, & Dionysius, locis supradictis, opinionem eorum refellunt, qui Numam Pompiliū, secundum Romanorum Regem, Pythagoræ auditorem, & sectatorem fuisse existimarunt: à qua opinione nō videtur Clemens 1. lib. Stromatum abhorruisse, nec Plinius, aliique quos ipse memorat lib. 13. cap. 13. sed ex his quæ diximus, cōstat, Numam pluribus quàm centū annis Pythagora fuisse vetustiorē. Quin et Dionysius ostendit Crotonem vrbem, ad quam multis iam ante annis conditam, Pythagoras venit, regnante ipso Numa fuisse ædificatam. Cicero lib. 1. de Oratore, Numam significat duobus ante Pythagoram seculis, fuisse. Plutarchus in Numa scribit eam vulgi opinionem de Numa, quòd is Pythagoreus fuerit, inde fortasse ortā, quòd tempore Numæ floruerit Pythagoras quidam Spartanus, qui veniens in Italiam Numæ familiarissimus fuit: verū hoc refellit Dionysius Halycharnasseus, affirmans id futile esse, cum à nullo veterum Scriptorum fuerit memoriæ proditum. Probabilior illa Ciceronis coniectura, tantam fuisse in tota Italia de Pythagoreorum doctrina & sapientia famam & existimationem, vt qui sapiēs haberetur, is continuò Pythagoreus putaretur. Numam igitur, quòd eum sapiētem virum fuisse à maioribus accepissent, temporum ve ro, & ætatum differentiam, propter vetustatem ignorarent, quidam Pythagoræ auditorem crediderunt. Hanc Ciceronis coniecturam confirmant ea, quæ scribit Plinius lib. 34. c. 6. cum enim bello Sa-

Numam Pompilium secundum Regem Romanorum non fuisse Pythagoræ auditorem.

mnitico, consultus à Romanis Pythius Apollo, iussisset duobus Græcorum gētis, vni sapiētissimo, alteri fortissimo, statuas in vrbe, celebri loco dicari, Romanos vnā Pythagoræ, alteram Alcibiadi dicasse. vt mirum sit eos vel sapientia Pythagoram Socrati, eiusdem Dei sententia sapientissimo omnium pronunciato, uel fortitudine, Alcibiadem Themistocli prætulisse.

Omnibus igitur veterum scriptorum de Pythagoræ ætate sentētijs inter se col latis, illud ceu simillimum & proximum vero constitui potest, Pythagoram eo tēpore floruisse, quod inter sexagesimam & septuagesimam Olympiadem interiectū fuit: in hoc. n. conueniunt, atque consentiunt plerique nobiles Scriptores, Cicero, Liuius, Dionysius Halycharnasseus, Clemens Alexādrinus, Eusebius in chronicis, & Diogenes Laërtius. Diodorus Siculus lib. 12. Milonem illum Crotoniatē incredibili corporis robore præditum, æqualem facit Pythagoræ, vtrunque autē circa Olympiadem octogesimam tertiā floruisse: sed fallitur. Veriùs Herodotus, qui lib. 3. Milonem eo tempore vixisse significat, quo Darius Hystaspis filius regnum Persarum administrabat: regnauit autem Darius ab Olympiade sexagesima quarta, vsque ad septuagesimam tertiam. Solinus cap. 4. ait Milonem enituisse tempore Tarquinii Romanorum regis, quod in idem tempus recidit. Aulus Gellius lib. 15. capit. 16. mendosa nescio quæ secutus chronica, falsò putauit, Milonem prima Olympiade floruisse. Eo autem temporis interuallo, quo vixit & floruit Pythagoras, multa, eaque illustria, & memorabilia contigerunt. Romani exactis regibus, potestatem Consulum instituerunt: Persæ, rege Cambyse victam armis Ægyptum imperio suo adiecerūt. Hebræi, Darij Persarum regis qui Cambysi successit, & cuius in priori libro Esdræ & apud Zachariam Prophetā fit mētio permissu & liberalitate, templum Hierosolymitanum instaurarunt Zorobabele principatum populi, summum autem Pōtificatum Iesu filio Iosedech regente, prophetantibus uerò Zacharia & Aggęo, qui cum Malachia vltimi fuerunt prophetarum, quorum in sacris libris extant scripta. Atq; hoc loco velim lectorem considera-

Error Diodori Siculi.

Quæ memorabilia in orbe contigerint tempore Pythagoræ.

derare (id quod per utilem, atq; periucūdam habet contemplationem) quemadmodum quo tempore apud Græcos prope infans erat philosophia & sapiētia, eo tempore fuisse eam apud Hebræos vetustissimam, & (si fas est ita loqui) pene decrepitam: nouissimos enim sapientum, & prophetarum qui fuerūt apud Hebræos, constat fuisse συγχρόνους antiquissimis, atque adeo primis Græcorum sapiētibus.

NOTA.

HERACLYTVS.

Extant duæ apud Laërtium epistolę, vna Darij Persarum regis Heraclytum ad se humanissimè accersentis, eiusque se auditorem & discipulum esse cupientis, multaque ei benigne pollicentis: Altera ipsius Heraclyti profectionem ad Persas abnuentis, & tanti Regis promissa literarū otio & studio Philosophiæ postponentis. Idem confirmans Clemés primo libro Stromatum ita scribit, [Heraclytus posterior fuit Pythagora, vt pote cuius ipse meminit in suis scriptis, hic despexit Darium regem adhortantem se, vt ad Persas veniret.] Hæc Clemés. Ex quo licet intelligere, vixisse Heraclytum, eiusque nomen in Philosophia clarum fuisse, regnante apud Persas Dario Hystaspis filio; regnauit autem Darius ab Olympia de sexagesima quarta usque ad septuagesimam tertiam. cum quo Laërtius consētit, scribés eum claruisse circa Olympiadem sexagesimam nonam. Eusebius in chronicis de ętate Heraclyti inconstāter scribit, nam cū dixisset eum floruisse Olympiade septuagesima, postea inquit, eū clarū in philosophia fuisse habitū Olympiade octogesima. Vixit autem Heraclytus annos sexaginta.

ANAXAGORAS.

Anaxagoram ęqualem Pythagorę facit Eusebius libro vltı. de præparatione Euangelica cap. 4. in chronicis autem pauló posteriorem eum facit Pythagora, scribens floruisse illum defuncto Pythagora circa Olympiadē septuagesimam. Fuit Anaxagoras magister Archelai Philosophi, Euripidis Poetæ, & Periclis Atheniensium principis, qui ob incredibilem eloquentiæ vim, dictus fuit tonare, fulminare, totam Gręciam permiscere. Hunc Periclem Diodorus Siculus lib. vndecimo affirmat Olympiade octogesima prima floruisse. Plinius lib. 2. cap. 58. ait Anaxagoram Olympiadis septuagesimę octauæ secundo anno, cœlestium literarum scientia prædixisse, quo die casurus esset è sole lapis, quod ita euenit, vt ab eo prædictum fuerat. Auctor est Diogenes Laërtius, Anaxagoram vigesimum ætatis annum egisse, quo tempore Xerses in Gręciam transijt; eius autem Regis in Gręciam transitum Eratosthenes apud Clementem primo libro Stromatum, & Diodorus Siculus lib. undecimo, notarūt in primo anno Olympiadis septuagesimę quintæ. Apollodorus in chronicis refert, Anaxagoram floruisse Olympiade septuagesima, obiisse autem septuagesimæ octauę Olympiadis anno primo. De hoc igitur ferè conuenit inter omnes, Anaxagoram vixisse, & claruisse, eo tractu temporis, qui inter Olympiadem septuagesimam & octogesimā, interiectus fuit. Hoc temporis spatio, regnarūt apud Persas Xerses, & filius eius Artaxerses cognomento Lōgimanus. Hic Esdram, & Neemiam, (ut scriptū est in 1. & 2. lib. Esdræ) misit Hierosolymam ad corrigendos mores populi Iudaici, ad constituendū & ornandum cultum diuinū, & ad muros eius vrbis extruendos atque muniendos: quæ murorū ædificatio cœpit anno regni huius Artaxerxis uigesimo, hoc ē anno quarto Olympiadis octogesimæ tertiæ, nam regnare cœpit (auctore Diodoro lib. vndecimo) anno primo Olympiadis septuagesimæ nonę. Ab hoc autem tempore initiū sumere oportet numerandi septuaginta illas Danielis hebdomades: id quod video & ipsum Danielem satis perspicuè indicare cap 9. & non paucos, eosq; in primis graues atq; præstantes scriptores ecclesiasticos, memoriæ prodidisse. Hoc ēt tempore Athenienses nobilissimas illas maximeque memorabiles de Persis uictorias, Marathonicam, Salaminiā, & Platęensem, ducibus Miltiade, Themistocle, & Aristide, retulerunt. Ferunt primos philosophorum, Pherecydem Syrum & Anaxagoram, illum quidem, immortalitatem animi nostri, hunc autem,

Vnde initiū numerandi septuaginta hebdomades Danielis sumendum sit.

Deum

Qui primi Philosophorum, animi nostri immortalitatem & Dei efficientiã Græcos docuerint.

Deum quem ipse Mentem vel Intellectũ vocabat, esse mundi cunctarumque rerum opificem, Grecos docuisse: vt permirũ sit, priores Philosophos qui hec ignorarunt, sapientum nomen, & honorem habuisse; & duas has res, quarum cognitio cunctis mortalibus optatissima est & ad bene pièque uiuendum maximè necessaria, tam serò ad Græcorum notitiam peruenisse.

DEMOCRITVS.

Democritus in eo opere, quod inscripsit paruum Diacosmum, ait se iuuenem eo tempore fuisse, quo iã senex erat Anaxogoras, vt pote minorẽ natu, quàm ille erat, annis quadraginta: addit etiam se opus illud composuisse, anno post excidium Troiæ, quingentesimo trigesimo: quod si verum esset, uixisset Democritus circa trigesimam Olympiadem, hoc est multò ante Thaletem & septem sapientes, quod cum perspicuè falsum sit, necesse est, uel errasse Democritũ in Cronographia, uel, quod est credibilius, numerum illum annorum postea fuisse vitiatum, ut legendum sit, itaque à Democrito scriptum fuerit (anno post excidium Troiæ septingentesimo trigesimo) cum quo consentit id quod scribit in Chronicis Apollodorus, affirmans eum floruisse circa Olympiadem octogesimam, & Plinius lib. trigesimo ca. primo, dicens eum floruisse circa bellum Pelopponesiacum, hoc est ab Vrbe condita anno trecentesimo, quod tẽpus incidit in octogesimam primam Olympiadem; Ab excidio autem Troiæ vsque ad octogesimam primam Olympiadem fluxerunt anni septingenti triginta. Thrasyllus in eo libro qui inscribitur de legendis Democriti libris, memorat Democritum annis septuaginta septem maiorem natu fuisse, quàm Socratem. Herodotus inquit (auctore Laertio) Xersem regem hospitatum esse apud patrẽ Democriti tunc temporis pueri, eique reliquisse Magos quosdam & Chaldæos, à quibus Theologiam, & Astrologiam didicit. Hippocratem Medicorum principem equalem fuisse Democriti, & Plinius lib. trigesimo, capitulo primo, testis est, & confirmat apud Laërtium Athenodorus, scribens Hippocratem cum ad curandum Democritum morbo laborantem venisset, multis ĩ rebus exploratam, & cognitam eius sapientiam fuisse demiratum: quare constat falsam fuisse eorum opinionem, quos Cornelius Celsus initio sui operis ait credidisse, Hippocratẽ fuisse Democriti discipulum. Gloriatur Democritus apud Clementem primo libro Stromatum, & apud Eusebiũ libro decimo de Preparatione Euangelica capitulo secundo, se octoginta annis abfuisse à Patria, plurimas, longissimeq; dissitas regiones peregrinando atque per lustrando, quò maiores sapientię opes vndique conquisitas sibi compararet. Obijt, centesimum nonum ætatis annum agens. Eusebius in Chronicis facit eum æqualem Anaxagoræ, & florentem circa septuagesimam Olympiadem: sed falso, nam supra demonstratum est, Anaxagoram initio septuagesimę quintę Olympiadis, fuisse viginti annorum; quare natus fuerat initio septuagesimæ Olympiadis: dictum etiam fuit Democritum annis quadraginta minorem natu fuisse, q̃ Anaxagoram. Ergo tantum abest ut floruerit Olympiade septuagesima, sicut ait Eusebius, vt natus fuerit octogesima: quã quam ne hoc quide verum esse videtur: nam si natus est Olympiade octogesima, vixit autem centum & nouem annis, ergo peruenit usque ad Aristotelem annos iam circiter triginta natum, quod aperte falsum est; quare, vel quod dicitur de tempore ortus eius, vel quod de longitudine vitę affirmatur, pro vero habendum non est.

Tempore Democriti floruit Medicorũ princeps Hippocrates.

Equidem cum opiniones veterum de ætate Democriti considero, eas tam varias & discrepantes inter se reperio, vt ea de re nihil certi habeam constituere: probabile tamen est Democritum circa septuagesimam secundam Olympiadem esse natum. siquidem is puer erat Olympiade septuagesima quinta, quo tempore Xerses Persarũ Rex in domo eius est hospitatus, ut memoriæ prodidit Herodotus, qui eodem illo tempore floruit, vt docet Diodorus Siculus lib. 3. cap. 9. quãquam Plin. lib. 12. cap. 4. ait Herodotum Thurijs in Italia composuisse historiam suam

De ætate Herodoti Historia.

suam anno Vrbis conditæ trecentesimo decimo, nempe circa octogesimam tertiam Olympiadẽ. Verisimile igitur est ætatem Democriti, cuius prope æqualis fuit Herodotus, meliùs ipsi Herodoto, q̃ posterioribus historiographis, fuisse cognitam; illud quoq; quod Plinius, Apollodorus, Thrasyllus, alijq; prodiderunt, eum circa Olympiadem octogesimã, hoc est ab octogesima, usque ad nonagesimã floruisse, probabile est. Illud certe video iter multos scriptores cõstare, Democritum & Hippocratem tempore belli Peloponesiaci floruisse, quod gestum est circa Olympiadem octogesimam primam, vt supra ex Plinij sententia docuimus. Quod autem affirmat Eusebius libro 10. de Præparatione Euangelica cap. 3. Democritum clarũ fuisse Olympiade quinquagesima, annis post Troiæ excidium septingentis, id duplicem continet errorẽ; nam Olympiade quinquagesima, ne pater quidem Democriti natus etat, & ab excidio Troiæ, vsq; ad quinquagesimam Olympiadem, non plures q̃ octo & sexcẽti anni numerantur,

PARMENIDES.

Videtur fuisse Parmenides paulo antiquior Democrito: Nam Clemens Alexandrinus primo libro Stromatum; eumque secutus Eusebius decimo libro de Præparatione Euãgelica cap. 3. & Aristoteles lib. 1. Metaphysicæ, aiunt Parmenidem Xenophanis auditorem fuisse, Parmenidis Zenonem, Zenonis Leucippum, Leucippi Democritũ; itaque Parmenidem non paucis annis faciunt Democrito priorem. Deinde Plutarchus in Pericle, scribit Periclem, non solum Anaxagoræ, sed etiam Zenonis, qui fuerat discipulus Parmenidis, auditorem fuisse, ergo Zeno æqualis fuit Anaxagoræ, quo Democritum minorem natu fuisse quadraginta annis, supra ostẽdim⁹; si Zeno prior fuit Democrito, Parmenidem Zenonis magistrum, eo antiquiorẽ fuisse necesse est. Ad hæc siue Parmenides auditor fuit Xenophanis Colophonij, ut tradunt Clemens Alexandrinus, Eusebius, & Aristoteles locis supradictis, & Laërtius in Parmenide: siue ut censet

De ætate Parmenidis disceptatio.

Theophrastus apud Laërtium Anaximãdri discipulus fuit, necesse est eum floruisse circa septuagesimam Olympiadem. Nam & Xenophanem, & Anaximandrũ circa sexagesimam Olympiadem claruisse, manifestum facit Laërtius, Clemens, & Eusebius. Democritum autẽ septuagesima Olympiade, ne natum quidẽ fuisse, ex his quæ supra diximus, cũ eius Cronographiam exponeremus, perspicuum est. Verũtamen Parmenidẽ non esse adeò antiquum, sed fuisse propemodũ æqualẽ Democriti, & vtrunq; post octogesimam Olympiadem floruisse, vel eo argumento probari posset, q̃ Plato in eo dialogo, qui inscribitur Parmenides, inducat Socratem iuuenem colloquentem atq; disserentem cum Parmenide iam quidem sene, sed non decrepito, quin etiam eo tẽpore, opinione & fama sapiẽtiæ multùm florente. Natus est autem Socrates Olympiade septuagesima septima, vt illum eius sermonem, quem is iuuenis cũ Parmenidẽ habuisse dicitur, uerisimile sit circa Olympiadem octogesimam tertiam, vel quartam, fuisse habitum. Non me latet quosdam arbitrari totum illum Socratis cum Parmenide sermonem, à Platone contra Cronographiæ rationem, & veritatem fuisse confictum, Parmenidẽq; ante Socratis ortum vita fuisse defunctũ. Sed de his opinetur quisque quod ei magis libuerit. Illud certe non ferendum q̃d ait Laërtius, Parmenidem floruisse circa Olympiadem nonagesimam nonam, cũ proxime post, discipulum eius Melissum florentem faciat Olympiade octogesima quarta. Socrates sane qui iuuenis erat sene iam Parmenide, obijt septuagenarius Olympiade nonagesima quinta. Insignior alter eiusdem Laërtij error, Zenonem Eleatem, minorem natu quàm Parmenidem, eiusque discipulum, circa sexagesimam Olympiadem, clarum in Philosophia fuisse affirmantis; cum id temporis Zeno, ne natus quidem esse potuerit. Sed sint hæc non Laertij, sed Scriptorum, uel Typographorum errata, à quibus numeros vitiari & corrumpi solere: notissimum est atque vsitatissimum.

EMPE-

EMPEDOCLES.

EMpedocles Xenophanis, vel vt alijs placet, Parmenidis ęmulus, secta Pythagoręus, ęqualis Zenonis Eleatis, Magister Gorgiæ insignis admodum tempore Socratis sophistę ac rhetoris, desci psit transitum Xersis in Gręci, quiā fuit septuagesima quita Olympiade. Hęc Laërtius ex antiquis scriptoribus accepta memoriæ prodidit; à quo parum discrepat Eusebius in chronicis, scribens Empedoclis nomen Olympiade octogesima prima clarum & illustre fuisse. Aristoteles 1. libro Metaphysicæ, ait, Empedoclem ętate quidem inferiorem fuisse Anaxagora, operibus uero superiorem. Ex his autem licet intelligere, quatuor proxime memoratos philosophos, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, & Empedoclē; vel eadem plane ętate, uel certè haud lōgo tēporis interuallo disiunctos: hoc est ab octogesima, usque ad nonagesimā Olympiadem, floruisse.

SOCRATES.

NAscitur Socrates anno quarto Olympiadis septuagesimæ septimę, moritur septuagenarius anno primo Olympiadis nonagesimę quintæ, quē admodum Apollodorus in chronicis, & Demetrius Phalereus tradiderunt. Eusebius in chronicis, ortum Socratis ponit in anno secundo Olympiadis septuagesimæ octauę, quo anno Themistocles interijt. obitum autem refert ad annum tertium Olympiadis nonagesimæ quintæ, annos vitæ duos & sexaginta ei assignans. Paucis aliquot annis ante Socratis obitū, hoc est circa Olympiadem nonagesimā tertiam, imperium Persarū suscepit Artaxerses cognomento Memnon, uir lenitate ingenij, beneficentiæ splendore, amplitu dine imperij, secundoq; rerum successu maximus omnium qui in Perside regnarunt, uel certè maximis par: cuius res gestas Ctesias Gnidius, Dinon, Xenophon, & Plutarchus perscripserunt. Hic est, vt placet Eusebio, & vero mihi fit uerisimile, ille maritus Hester fœminæ Hebrææ, qui in lib. Hester primùm quidem vocatur Assuerus, postea uero, sub finem eiusdem libri, nominatur Artaxerses, sub hoc Rege tota prope Iudæorū gens, opera & beneficio Hester atque Mardochęi, liberata est à supremo exitio & interitu, quem ei Aman primus apud Regē Satrapa, odio Mardochęi fuerat machinatus. Non ignoro Iosephum libro vndecimo antiquitatum, & D. Augustinum libro decimo octauo de Ciuitate Dei capitulo trigesimo sexto, in ea esse sententia, ut Assuerum illum maritū Hester Artaxersem Longimanum filium Xersis, eius inquam Xersis, qui Græciæ tanto apparatu bellum intulit, fuisse arbitrentur. Sed ego vt id credam in animum inducere non possum; si enim regnante Longimano Hester & Mardochæus floruissent, non est dubitandum quin Esdras, qui eodem illo tempore vixit, eiusque temporis historiam pertexuit, & illi Regi in primis charus fuit, aliquam tantæ fœminæ, tantique viri mentionem fecisset. Nam quod ait Iosephus libro vndecimo antiquitatum, Regem illum à quo Esdras & Neēmias cū amplissimis muneribus Hierosolymam missi sunt, fuisse Xersem patrem Longimani, falsum esse declarat posterior Esdræ liber capitulo decimotertio, in quo trigesimus secundus regni Artaxersis annus memoratur. Xersem autē, uel viginti, vel vno & viginti duntaxat annis regnasse, inter omnes ferè historicos constat, certè ad trigesimum annum nemo eius regnum produxit. Verùm de his quę ad Sacram Cronographiam pertinent, alio quodam libro in hoc separatim à nobis elaborato copiosè disserui- mus. Erat iuuenis Socrates florentibus apud Hæbreos Esdra & Neēmia. Etenim vigesimo anno Artaxersis Longimani; quo Neēmias à Rege missus est ad erigē- dos muros Hierosolymitanos, Socrates annum vigesimum quintum agebat: Socrates enim natus est Olympiadis septuagesimæ septimæ anno quarto, Artaxerses autem regnare cœpit vt ait Diodorus Siculus lib. 11. anno primo Olympiadis septuagesimæ nonæ. Quocirca quod scribit D. Augustinus libro decimo octauo, de ciuitate Dei cap. 37. Socratem fuisse post Esdram, sic interpretari oportet, ut illos eodem quidem tempore vixisse, Socratem

Reprehenditur Iosephus Iudęus.

Qui floruerint apud Hebræos tempore Socratis.

cratem

cratem tamen ipso Esdra, ceu iuuenem uiro, aut etiam sene, posteriorem fuisse intelligamus.

A

PLATO.

Error Eusebii circa ætatem Platonis.

EVsebius in decimo libro de Præparatione Euangelica extremo capit. 3. ait, Platonem clarum fuisse, eo tempore quo desijt Imperium Persarum, vel paulò ante Alexandrum, & quadringentis annis ante Augustum Cæsarem, vel paulò amplius. In quibus verbis eminet adeo manifestus & insignis error, vt eum non vidisse Eusebium, qui alia permulta in Cronographia vidit, non satis mirari queam. Etenim ab Alexandri Magni ortu, qui fuit centesima quinta Olympiade, vsque ad ortum Augusti, qui fuit Cicerone Consule, anno vrbis conditæ sexcentesimo nonagesimo, & Olympiade centesima septuagesima nona, non interfluxerunt anni trecenti. D. Augustinus libro secundo de Doctrina Christiana capitulo 28. D. Ambrosii testimonio confirmat, eo tempore Platonem venisse in Aegyptum, quo tempore ibi erat Hieremias Propheta, & ab hoc multa illum de rebus diuinis fuisse edoctum: sed postea cognoscens id esse falsum (Hieremias enim fuit in Aegypto euersa vrbe Hierosolymitana, & populo Hebræo in captiuitatem Babylonicā abducto, quod circa Olympiadem trigesimam octauam euenit; Plato autem natus est Olympiade, octogesima octaua, nempe ducentis annis post Hieremiam) idem Augustinus libro secundo retractationum, cap. 4. & lib. 8. de Ciuitate Dei capit. 11. scribit Platonem annis post Hieremiam cētum esse natum: sed uera Cronographiæ ratio, ducentos circiter annos inter Hieremiam & Platonis ortum intercessisse docet. In lib. autem 18. de Ciuit. Dei, cap. 37. scriptum reliquit: nō multò post Esdram, Platonem esse natum: & rectè quidem non multò post, nam Esdras in posteriori libro mentionem facit trigesimi secundi anni regis Artaxerxis, qui incidit in Olympiadem octogesimam sextam, vna autem Olympiade post, ortus est Plato.

Opinio D. Augustini de Platonis ætate.

B

C

D

Ergo Platonem natum esse Olympiade octogesima octaua, tradidit Apollodorus in Chronicis, quo āno Pericles obiit, Isocrate sex annis minor natu: vigesimū annum agens, Socratē audire cœpit, quo defuncto, Cratylo Heracliti, & Hermogeni Parmenidis discipulis, operam dedit: nondum triginta annos natus, peregrinari cœpit, & varias regiones discendi cupiditate peragrauit. obijt octogenarius Olympiade cētesima octaua, Plato (inquit Tullius in libro de Senectute) vno, & octogesimo anno, scribens, mortuus est. Reliquit successorem Speusippum ex sorore nepotē, qui scholę præfuit octo annis: post quem Academiam tenuit Xenocrates annis vigintiquinque usque ad Olympiadem centesimam decimam sextā, post Xenocratē Polemon, Crates, & Crātor in Academia floruerunt. His successit Arcesilas Medię inuentor Academiæ, florens circa centesimam vigesimam Olympiadem, cuius in eadem schola successor fuit Lacydes circa Olympiadem centesimam trigesimam quartam: hic Nouę Academiæ auctor fuisse dicitur: post quem Carneades floruit, circa centesimam sexagesimam secundam Olympiadem defunctus, vir toties, tantùmq; à Cicerone laudatus. Et quia principatus Machabæorū (de quo scriptum est 1. libro Machabæorum) circa Olympiadem centesimā quinquagesimam quartam initium habuit, videtur hic Philosophus illo eodem tempore floruisse. Multo post hos tempore, Plotinus fuit, imperante Galieno, magister Origenis & Porphyrij, a quo eius vita diligēter perscripta est, quinquaginta quatuor libros scripsit, Platonicè sane, hoc est obscure, apud eius sectæ amatores, post Platonem, primas Plotinus tenet. Verum ad Platonem reuertamur: Eius tempore Artaxerses, vel vt alij vocant, Darius Ochus, Persarum regnum accepit, vir ingenio ferox, sæuus atque in Iudęos crudelis: id quod ex his quæ Iosephus lib. 11. antiquitatum, & Eusebius in Chronicis scribunt, manifestum est. Hūc regem Seuerus Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, putat esse illum Nabuchodonosor cuius sacræ literę initio libri Iudith, mentionem faciunt: ex quo efficeretur, Iudith quæ obtruncato Holopherne, & patriam suam ab arctissima obsidione, & vniuersā

Successores Platonis ætates.

Refellitur opinio Seueri Sulpitii.

Hebræorum gentem ab vltimo exitio liberauit, æqualem fuisse Platonis: sed fallitur Sulpitius, Iudith namq; multò antiquiorem fuisse, quinctiam ante Babylonicam Iudæorum captiuitatem extitisse, multis & quidem probabilibus argumentis probari potest; verùm his de rebus, alio loco disputandum est.

Tempore Platonis Roma capta est à Gallis.

Illud in præsentia taceri nō potest, florente Platone, Romam captam, & vastatam esse a Gallis, Capitoliumque septē mensibus obsessum, sed Camillo Imperatore, non ab Vrbe solum pulsi sunt, sed ēt cæsi, atque profligati. Hoc autem euenisse anno Vrbis conditæ trecentesimo sexagesimo quarto, testantur Plinius lib. 33. cap. 1. Eutropius lib. 1. Orosius lib. 3. Dionysius Halycarnassæus libro 5. ait, constare inter omnes scriptores Romam captā esse à Gallis, anno primo Olympiadis nonagesimæ octauę, quod in idem recidit. Quare miror, Eusebium in chronicis hoc ad initium Olympiadis nonagesimæ septimæ retulisse: sed quatuor vel quinque annorum erratum dissimulari & condonari potest, [Roma capta est à Gallis anno Vrbis conditæ (inquit Plutarchus in Camillo) trecentesimo sexagesimo & aliquantò ampliùs, atque id se audisse testatur Aristoteles,] Hæc Plutarchus.

Qui floruerint tempore Platonis.

Platonis tempore multi in omni genere laudis excelluerunt: in re bellica Agesilaus, Epaminondas, Philippus pater Magni Alexandri: in Historia Xenophon: in Astrologia Eudoxus: in Rhetoricæ arte Isocrates: in Philosophia Pythagorica, Architas Tarentinus, in Cynica Diogenes: tunc vterque Dionysius Siciliam tyrannide oppressam tenuit, quam excussit Dion Syracusanus, victo eiectoq; ex insula Dionysio iuniori: quo tempore etiam Trasybulus Athenas oppressas à Tyrannis, in libertatem pristinam restituit.

ARISTOTELES.

Nascitur Aristoteles primo anno Olympiadis nonagesimę nonæ, Platone minor natu, paulò ampliùs quadraginta annis, anno primo Olympiadis centesimæ tertię: cum is esset annorum decem & septem, ad Platonem iam sexagenarium audiendum accessit, apud quem annis circiter viginti, hoc est A ad quartum vsq; annum Olympiadis cētesimæ septimę, est commoratus. anno secundo Olympiadis centesimæ nonę, ad Philippum Macedonū Regem se cōtulit, a quo filium eius Alexandrum annos natum quindecim, Philosophiæ præceptis imbuendum, annum ipse agens quadragesimum secundum, accepit. in quo munere quinquennio consumpto, postea secundo anno Olympiadis cētesimę vndecimę, Athenas concessit, & in Lycæo tredecim annis Philosophiā docuit. erat aūt annorum circiter quinquaginta cum ibi B docere cœpit. tandem profectus Chalcidem anno tertio Olympiadis centesimę decimæ quartæ, tres & sexaginta annos natus, biennio post mortē Alexandri Magni, eodem autē anno quo Demosthenes orator, interiit. Hæc Apollodorus, Hermippus, Trogus Pompeius, Plutarchus, Eusebius, & Laërtius, tradiderunt. Aulus Gellius lib. 17. cap. 21. scribit Aristotelē natum, post recuperatam & à Gallis liberatam Romam anno septimo, qui incidit in annum tertium Olympiadis nonagesimæ nonæ. D. Iustinus Martyr in sermone C exhortatorio, quem scripsit ad gentes, ait Aristotelem. q. quæstionem de admiranda vi & natura Euripi propositam sibi, explicare non posset, pudore simul atq; tædio victum ex hac vita migrasse. Plin. lib. 29. cap. 1. ait ex filia Aristotelis genitum esse insignem illum medicum Erasistratum, cuius in sanando Antiocho rege, Seleuci Nicanoris filio, multùm spectata & nobilitata est solertia & prudentia, sanatique regis mercedem à Ptolemæo eius filio centum talenta accepit. Hunc Erasistratum Plinius Chrysippi discipulum facit: sed haud scio, an ei constet ratio D temporum, cum Chrysippus circa Olympiadem centesimā quadragesimam floruerit: probabilius est quod alij prodiderūt, Theophrasti eum fuisse auditorem, quibus Laërtius in Theophrasto non dissentit: quanquā idem Laërtius in Chrysippo, ait, alium quendam Chrysippum Gnidium medicum fuisse, à quo Erasistratus testatur se multa didicisse.

Quod Aristoteles obierit secundū Iustinū Martyrem.

Erasistratus medicus Aristotelis fuit ex filia nepos.

Floruit autem ætate Arist. apud Hebræos, Iaddus summus Pontifex, qui habitu & ornamentis pontificijs obuiā processit

Memorabilis historia.

cessit Alexandro Magno hostiliter Hierosolymam petenti: cuius Pōtificis vel aspectu solo, usq; adeo Regis animus ad beneuolentiam eius gētis, & Pontificis reuerētiam flexus est: vt Iudæis amicè consalutatis, honoratoq; Pontifice, nomen Dei, quod is capite gestabat laminæ aureæ insculptum supplex adorauerit, affirmans sibi eodem illo habitu Deum, in Dio Nacedoniæ apparuisse, pollicentem se illius Dei ductu Persarum imperio potiturū. Alexander igitur veniens Hierosolymā, templumque ingressus, Deo sacrificauit, templum amplissimis muneribus, maximo honore Pontificem, plurimisque beneficijs Iudæos afficiens: ostensoque ei libro Danielis, in quo prędictum erat fore, vt Persarum imperium à quodam rege Græcorum funditùs euerteretur, eum se Regem esse interpretatus, lęto fidentique animo aduersus Darium exercitū mouit, nō dubiam habens victorię spem, duplici oraculo, Dei & Vatis, sibi promissæ. Hæc ex Iosephi vndecimo antiquitatū libro, descripsimus. Aristotele philosophante, regnanteq; Alexandro, Græcia clarissima fuit, totoq; terrarum orbe potentissima, vt ait Plin. lib. 18. cap. 7. Tunc enim fuit Aristoteles Philosophorum facile princeps, tūc effloruit Demosthenes eloquentiæ parens, tūc quasi sol exoriēs, & sua luce reliquas stellas præstringens, gloria rei bellicæ excelluit Alexāder, ob incredibilem rerum, tanta celeritate felicitateque gestarum, cognomentum Magni apud omnes adeptus gentes; quem ni si temulentia, & ex hac efferuescens in amicos crudelitas, sæpe vicissent, omnes ipse quotquot ante eum, postque fuere Reges, & Imperatores, proculdubio vicisset. Huius regis tam subitæ mortis, conscium fuisse Aristotelem, quin etiam excogitato in id veneno, auctorem, ob Calisthenem Aristotelis consobrinæ filiū ab eo rege ignominiosissime crudelissimeq; necatum, multi memoriæ prodiderunt. In qua sentētia Plinius fuisse videtur, cuius extrema trigesimi libri verba, hæc sunt. [Vngulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiā, quæ non perroderetur à veneno stygis aquæ, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignū est, magna Aristotelis infamia, excogitatū.] Hæc Plinius: Plutarchus ēt in Alexandro opinionē illā veneni ab Antipatro missi, & ab Arist. excogitati, Antigoni Regis testimonio cōfirmat; quāuis ipse suspitionē veneni tollat, vel eo argumento, q̄ certum sic, neq; tunc mortuo Alexandro vllam in exercitu veneni suspitionem fuisse, neq; tot diebus, quibus inter Principes de successore Alexandri, præsente eius corpore, disceptatum est, vllum in cadauere tumorem, aut liuorem aliudue veneni indicium aut vestigium, extitisse.

Tempore Aristotelis Græcia fuit florentissima. (A)

Infamia Aristotelis. (A)

Purgatur Aristoteles ab infamia. (A)

Moriens aūt Arist. & scholā & Bibliothecā suā reliqt Theophrasto, sed q̄ lepide simul & verecunde, Arist. duo & sexaginta annos, Theophrastū sibi successorē elegerit, eū Menedemo eius cōdiscipulo præferēs, pulchre narrat Gellius lib. 13. cap. 5. Quę vero, & q̄ta calamitas scriptis Aristotelicis, post Theophrasti mortē acciderit, adscriptis hoc loco Strabonis verbis, cōmemorandū est: id. n. nosse, studiosis doctrinæ Arist. perutile fuerit. Strabo igr lib. 13. ita scribit. [Aristoteles & scholam & bibliothecā suā Theophrasto reliquit, primusq; omniū, quos scimus, & libros cōgregauit: & Ægypti Reges Bibliothecę ordine docuit. Theophrastus eā Neleo tradidit, Neleus Scepsim detulit, & posteris dedit, hominibus sane imperitis, qui libros inclusos, & negligenter positos habebant: cumq; Attalicorum regū, sub quibus erant, studium sentirent cōquirēdorum librorum ad instruēdā Bibliothecā, quæ Pergami erat, eos in fossa quadā sub terram occuluerunt, quos partim tineis, partim humiditate labefactos, tandē qui ex eo genere erant Apelliconi Teio tradiderunt, magno emptos precio, Aristotelicos. s. atq; Theophrasticos. Apellicon, vt qui librorū magis studiosus esset, q̄ sapientię, uolens corrosiones emēdare, eos transcribendos dedit, scriptura non rectè suppleta; quapropter libros edidit errori bus plenos. Peripatetici igitur qui post Theophrastum fuerunt, cū libris omnino carerent, paucis dumtaxat exceptis exteriorum sermonum, nihil habebāt in quo firmiter philosopharentur, sed positiones quasdā lucubrabant. Posteriores aūt, post quàm hi libri in lucem editi sunt, Aristotelem imitantes multo melius q̄ illi

Calamitas scriptorum Aristotelis.

(B) (C) (D)

illi philosophati sunt. Multum ad hoc Romani cōtulerunt. Nam continuo post Apelliconis obitum, Sylla qui Athenas cepit, allata eius Bibliotheca Romam eā transtulit. Titannion quoque Grammaticus, cum Aristotelis amantissimus esset, eo sibi conciliato qui præfectus erat Bibliothecę, incœpit eos describere, item librarij quidam, scriptoribus tamen utētes non bonis, nec scripta conferentes, quod in ijs libris præsertim fieri solet, qui uen dendi transcribuntur, tum Romæ, tū Alexandriæ..] Hæc Strabo. ex quo licet suspicari: non pauca in scriptis Aristotelis fuisse vitiata, quæ cum indocti homines, vel supplere, vel corrigere voluissent, ab his magis esse corrupta. Quid ergo mirū si quosdam in libris Aristotelis, præsertim Logicis, Metaphysicis, atque Physicis, locos offendamus, difficillimos ad intelligendū, & prope inexplicabiles? Quid etiam mirum, si aureum illud (vt Cicero vocat) eloquentiæ flumen, interdum lutulentum, atq; sordidū fluere videatur? Verum de his hactenus, & ad successores Aristotelis veniamus.

Vera caussa cur Aristotelis scripta multifariā sint uitiata.

Describuntur ætates insigniorū Peripateticorum. Theophrastus.

Defuncto Aristoteli proximè successit Theophrastus, tanta auditorum multitudine nobilitatus, vt duo millia discipulorum scholam eius frequentarent. vixit ad octoginta quinq; annos. Hoc tempore apud Hæbreos clarus fuit Simō Oniæ filius summus Pontifex, qui ob singularem eius erga Deum pietatem, ac religionem, & erga ciues suos beneuolentiam, atque charitatem, cognomētum, Iusti, promeruit. Hic nepos fuit Iaddi Pōtificis, de quo paulò supra diximus, & auus eius Pontificis, qui etiam Simon Onię filius appellatus est, cuius eximias laudes prædicat Iesus filius Sirach quinquagesimo capite eius libri, qui Ecclesiastic* nuncupatur. Vterq; autem, hoc est Iesus filius Sirach, & posterior ille Simon, Ptolemæo Euergete in Aegypto regnāte floruerūt. Post Theophrastum insignes fuerunt Strato Lampsacenus cognomento Physicus, & Demetrius Phalereus; ille magister fuit Ptolemæi Philadelphi secū di post Alexandrum Magnum, Aegypti regis, a quo talētis octoginta donatus est, cœpit autem præesse scholæ Olympiade centesima vigesima tertia, quam annis decem & octo, tenuit. Demetrius autē ob præclara eius in Rempublicam Atheniēsium merita, decennali vrbis Præfectura, & trecentis sexaginta æreis statuis honoratus est: sed quas mox Athenienses lacerauerunt, nondum anno hunc dierum numerum excedente, vt ait Plin. lib. 34. cap. 6. Hic Demetrius, Bibliothecam Alexandrinam, cui augendæ ac locupletandæ a Rege præfectus fuerat, quingentis circiter librorum millibus instruxit & ornauit, eiusque suasu rex Philadelphus, duobus & septuaginta viris, sapientia, & linguæ Græcæ ac Hebrææ peritia apud Iudæos præstantissimis, ab Eleazaro tunc Pontifice ad ipsum missis, mandauit, vt sacram scripturam ex Hebręo in Græcū sermonem, quàm fidelissime uerterent, quæ postea Septuaginta translatio appellata est. Demetrij prope æqualis fuit Hieronymus Peripateticus, sępe a Cicerone nominatus. Multi deinde diuersis temporibus in secta Peripatetica excelluerunt. Circa Olympiadem centesimam quinquagesimam primam, paulò ante Machabæorum principiatum, clarus fuit Aristobolus Iudæus cognomento dictus Peripateticus, cuius initio posterioris libri Machabęorum, fit mentio. Hic in libros Mosis scripsit commentarios ad regem Aegypti Ptolemęum Philomitora, in quibus docet, scripta Mosis ante Alexandrum, & Persarum imperiū, in Græcam linguam, licet non bene, fuisse traducta, eaque a Pythagora, Platone, alijsque philosophis esse lecta, vt mirum videri non debeat, si multa tùm in disciplina Pythagorica, tùm vero in Platonis libris, eorum quę leguntur in sacris literis, simillima reperiantur; affirmat etiam philosophiam Aristotelis, plerisque rebus, cum Mosis doctrina consentire. Hęc de Aristobulo Clemens primo lib. Stromatum, & Eusebius in libris de Pręparatione Euangelica tradiderunt. Cicerone iam sene, princeps Peripateticorū illius temporis, erat Cratippus, quo magistro, filius Ciceronis philosophiæ operam dedit Boethus Peripateticus ęqualis fuit Strabonis Geographi, qui libro 13. ait se cū Boetho Aristotelica dogmata esse Philosophatū; vixisse aūt Strabonem imperāte Tiberio Cesare, ipse testis est lib. 13. sed

Strato.

Demetrius Phalereus

De Septuaginta duobus sacræ scripturę interpretibus

Hieronymus.

Aristobolus Iudęus cognomento Peripateticus.

Cratippus

Boethus.

sed ueniamus ad Peripateticos nobis notos,& familiares.

Alexander Aphrodiseus. Alexander Aphrodisæus omnes pene libros Aristotelis diligenter, & accurate interpretatus est;qua re tantùm nomen, tantamq; auctoritatem est consecutus,vt nemo olim Aristotelæus haberetur, qui non esset Alexandræus. Æqualis fuit Galeni Medici,Ptolemæi Mathematici, & nostri Iustini,nobilis quidē Philosophia, sed Martyrij gloria longe nobilioris. Floruisse Alexandrū tempore Antonini Imperatoris, prodit liber eius de fato. Sed quia in Prefatione eius libri, Alexander Imperatorem ad quem scribit, vocat Antoninum Seuerum, Politianus in Miscellaneis opinatur fuisse Septimium Seuerum, qui regnauit circa annum ab ortu Domini ducentesimum,quo tempore in schola Alexandrina Clemens Alexandrinus & Panthenus & paulò post, Origenes excelluerunt. Porphyrius Porphyrium,licet quidam in Peripateticis numerent, eum tamen Platonis magis, quàm Aristotelis fuisse studiosum,eius scripta declarār. Ego ne Philosophum quidem appellandum censeo, hominem vsque adeo impiis superstitionibus, & magicis fallaciis deditum, fuit certè Christianæ religionis nequissimus Apostata, & hostis acerrimus; Præceptorem habuit Plotinū, Condiscipulum Origenem, discipulum Iamblychum, vt Eunapius in eius vita scribit. D. Hieronymus in supplemento Chronicon Eusebii ait, eum misso ad Cōstantinum Magnum libro, ab exilio fuisse reuocatum; extremam senectutem attigit, quinimo, amplius quàm centum annis vixit; nam Origenem, cuius condiscipulum fuisse Porphyrium dixit, Eunapius Eusebius,in Chronicis, clarum iam & illustrem facit, anno ab ortu Domini Nostri, ducentesimo trigesimo secundo, reuocationem autem Porphyrij ab exilio,notat D. Hieronymus, anno Domini trecentesimo trigesimo secundo,centum annis interlapsis. Themistius Themistium Philosophum,qui Paraphrastica, eaque perspicua & eleganti multorum librorum Aristotelis explanatione, magnam laudem inuenit, tempore Valentis Imperatoris floruisse,æqualē D.Basilij Magni,& Gregorij Nazianzeni, demonstrat Ecclesiastica historia Socratis, lib. iiij. capite xxvij.

A idemque confirmat Nicephorus Callistus lib.18.cap.50.Nec ab his differt Suidas, scribens eum vixisse sub imperio Iouiniani. Etenim Iouinianus octo duntaxat mensibus imperauit, post quem proxime Valentinianus & Valens imperium acceperunt. D. Augustinus in eo libro quem de Categoriis Aristotelis scripsit, Themistium eximium Philosophum appellat,eumque & suæ ætatis & Magistrū suum fuisse significat. Simplicius, Ioānes Philoponus, Seuerinus Boetius. Simplicius in exponendis Aristotelis scriptis, nulli secundus,Iustiniano Imperatore vixit, vt Suidas inquit,vbi de Damascio Philosopho

B verba facit, quo ferè tempore floruit Seuerinus Boetius, vir genere, dignitate, poeseos, philosophię,ac theologiæ præstantia clarissimus. Ioannem autē Philoponum, haud ignobilem philosophū, nec obscurum Aristotelis interpretem, sub Phoca Imperatore vixisse, significare videtur Nicephorus lib. 18. cap. 46. sed eum antiquiorem esse, vel ęqualem Simplicij,vel etiam aliquanto priorem, magno est argumento,q; Simplicius non raro eum acerbe mordet & conuiciis lace-

C rat,eiusque sententias, decretis Aristotelicis contrarias:non sine hominis odio, & execratione confutat.Verum de Peripateticis hactenus.

EPICVRVS.

Detestatio Epicuri. NEc ingenij magnitudine, nec doctrinæ præstantia, nec splendore virtutum, nec vllius rei quæ laudem aliquam mereretur,excellētia, sed sola mortalium ad peiora semper ruentiū vanitate quadam & insania factum est, vt

D Epicurus in Philosophia clarus, & illustris haberetur; eiusque sectæ princeps & auctor esset, quæ sectatorum multitudine,nobilitate, mutuaque eorum inter se concordia,atque consensione, cæteris omnibus sectis longissime antecelleret. & quemadmodum Herostratus ille fertur incendendo Dianę fano,quod erat tēplum totius Asiæ celeberrimum, æternā sibi nominis famam comparare voluisse, sic etiam Epicurus,euertendo Dei prouidentiam,tollendo nostrorum animorum immortalitatem,conculcando virtutis &

honestatis dignitatē, denique in vna corporis voluptate summum hominis bonū collocando immortalem doctrinæ ac nominis sui memoriam cōsequi se posse sperauit. Heu cæcum genus hominum, suis blandientium cupiditatibus, & quę iucūda sunt sensibus, vera esse cupientium. Ergo ne ad fœlicitatem comparandam, eum ducem sequi lubet, qui ex homine pecudem faciat, non aliud æstimans bonum, quàm quod pecudum est, voluptatem? Siccine iuuat desipere, ut qui nihil homine, ne dum Deo dignum sapit, eum nobis sapientiæ magistrum atq; doctorem eligamus? Sed quandoquidem stultitia nostra hoc monstrum Philosophiæ, in Album Illustrium Philosophorum ascripsit, de eius quoque ætate hoc loco nobis dicendum erit. Epicurus igitur otij magister, vt inquit Plinius, hoc est, vt ego interpretor, malorum omniū Seminarium (quæ enim mala non parit otium?) nascitur (Apollodoro in Chronicis auctore,) centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio, septem nimirum annis post Platonis obitum; vixit annis duobus & septuaginta, obiitque anno primo Olympiadis centesimæ vigesimę septimæ. Eusebius in Chronicis, insigni Cronographiæ errore, Epicurum florentem facit Olympiade centesima duodecima, quo tempore vix pueritiam exegerat Epicurus, tredecim duntaxat annos natus. Si scriptorum multitudine æstimari deberet philosophi prestantia, fuisset proculdubio Epicurus omnium Philosophorū præstantissimus, quippe qui infinita prope volumina, ut Laertius refert, posteris reliquit, certè plura eum, quàm vllum priorum scripsisse, in confesso est. Habuit quamplurimos suæ doctrinæ studiosos, & defensores, in quibus primas, meo iudicio, tenuit Lucretius Romanus, qui eleganti poëmate totam Epicuri disciplinam, quę ad Physicen pertinet diligenter exposuit, natus Olympiade centesima septuagesima prima, annos vixit tres & quadraginta, uir omni laude dignus, si ad meliorem Philosophiæ disciplinam, tantum ingenium tantumque studium ac diligentiam contulisset.

A

ZENO CITTICVS.

SToica disciplina, multis rebus Christianæ religionis, vt D. Hieronymus ait, quàm simillima, Epicurę æ autem sectæ omnino contraria fuit, utraque tamen eodem fermè tempore nata est. Nā vtriusque parentes, Epicurum & Zenonē eadem propemodum ætate floruisse cōstat, etenim Olympiade centesima trigesima, senem fuisse Zenonem, Laërtius veterum testimonio confirmat. Non rectè igitur Eusebius in Chronicis obitum B Zenonis signat in Olympiade centesima vigesima nona. Aulus Gellius lib. 17. cap. 21. ait, quo tempore Romani bellū gerebant eum Pyrrho rege, anno nimirū vrbis conditæ circiter septuagesimo & quadringētesimo, quod tempus incidit in Olympiadem centesimam decimam octauam, Epicurum, & Zenonem Cittiēsem, celebres fuisse. Duorum, & viginti annorum erat Zeno cum Athenas concessit, annis octo & quinquaginta scholę prę fuit: cumque annorum esset duorum & septuaginta, vel ut docent alii, nonaginta C octo, nullo conflictatus morbo, ex hac vita decessit. Multa scripsit, tanta subtilitate, vt Carneades, quo subtilius eius scripta refelleret, Elleborum ante sumpsisse dicatur, quod plerosque alios etiam fecisse studiorum gratia, ad peruidenda acrius quę commentabantur, testis est Plinius libri xxv. capite 5. Plurimi clarissimiq; viri huius sectæ stoicæ studiosissimi fuerunt. Cleanthem, maiorum gentium Stoicum Cicero appellat, ex Romanis proceribus eminent Cato Vticensis, & qui Cæsarem occidit, Brutus; inter Phi- D losophos, Coriphæus Stoicorum, eorūq; porticum humeris suis fulcire, ac sustentare dictus est Chrysippus, infinitorum prope librorum scriptor, quocirca non insulse Carneades, eum Parasitum librorum vocare solebat; quanquam plerosque libros alienis modò testimoniis, & sētentijs referserit. Floruit, (ut Apollodorus in Chronicis ait) Olympiade centesima quadragesima tertia. Africani & Lelij ęqualis & familiaris fuit Panætius, nobilis in primis stoicus, quem Cicero sequutus est in libris quos de officijs scripsit. Nerone

Carneades, quo subtilius scripta zenonis refelleret, Elleborum ante sumpsit.

Insignes stoici. Cleanthes Chrysippus, Panætius, Cato Vticensis, Brutus, Epictetus, Seneca.

ne Imperante, duo præstantissimi Stoici fuerunt, vnus Epictetus, in cuius librum, qui etiam nunc extat, Simplicius Philosophus eruditos ædidit Commentarios: Alter Seneca, non solum doctrina & præclaris ingenii monumentis, sed etiam familiaritate, quam cum Apostolis habuisse dicitur, illustris. Huius Nero Imperator discipulus fuit & carnifex. Epictetũ, Domitiano Imperante, Roma Nicopolim decessisse, propter Senatusconsultũ id temporis æditum quo Philosophi eiecti, Vrbequè & Italia interdicti sunt, auctor est Gellius lib. xv. cap. xj.

Sed his, de Philosophorum Cronographia explicatis, iam tẽpus est, ut ad enarrandas & discutiendas veterum Philosophorum de principiis rerum naturalium opiniones, propiùs accedamus.

Opinio eorum qui dicentes omnia esse unum ens immobile, omnem principij rationem de medio tollunt.

CAP. V.

Sententias veterum de principijs rerum naturalium, Plato, & Aristoteles multifariam commemorant, Ille in Theęteto, & Sophista: Hic in primo Physicorum, & de Generatione in tertio de Cœlo, & 1. Metaphysicæ, Plutarchus primo libro de Placitis Philosophorum, ut omittam Clementem Alexandrinum, Eusebium, Theodoretum, D. Augustinum, & alios, tum sacros, tum prophanos scriptores. possunt autem omnes de principiis sententiæ ad hanc breuem, & generalem diuisionem reuocari. Alij enim nullum videntur facere principium, nempe ij, qui aiunt omnia esse vnum ens immobile: Alij quidem faciunt, sed vel vnum, vel multa; & vnum, vel finitum magnitudine, vel infinitum, & item, vel vnum ex quatuor elementis, vel quippiam illis prius, aut medium: similiter qui multa faciũt, aut ea statuunt numero finita, aut infinita: si finita, vel duo, vel tria, vel quatuor, vel decem, vel alio quopiam numero circunscripta: si infinita, vel omnia vnius generis, ac naturę, vel specie diuersa & contraria. Verum hæc enucleate pertractanda sunt, vnamquamque harum opinionum propriè, ac sigillatim explicando. Qui igitur putarunt, id quod est, vnum tantummodo esse, atque immobile, hos necesse est omnem principij physici rationem funditus sustulisse. Etenim cum nihil sit principium sui, sed aliorum, nihil item posse effici ab vllo principio physico sine motu (siquidem natura definitur esse principium motus) hinc fit, vt sublato motu, & rerum multitudine, nihil loci principiis naturalibus relinquatur.

Tres autem huius sententię principes fuisse memorantur, Xenophanes, Parmenides, & Melissus, de quibus eodem ordine dicendum est. Xenophanes Colophonius magister Parmenidis, ipse aũt uel nullius ſm aliquos, vel ſm alios Archelai, seu Botonis cuiusdam Atheniensis auditor, existimauit (vt refert Aristoteles in eo libello qui inscribitur de Xenophane, Zenone, & Gorgia) id quod est, æternum esse, infinitum, vnum, omniquaque sui simile, & immobile. *Opinio Xenophanis.* Æternum, quoniam si factum esset, aut ex nihilo, quod est impossibile, nec posset reddi ratio, cur tunc, & non ante factum fuisset: aut ex aliquo, vel igitur simili, vel dissimili, non simili: nam similium eadem est uis & ratio, quare non conuenit vni eorum potius quàm alij, aut fieri, aut facere: neque ex dissimili, nam sic fieret ex eo, quod non est. Denique cum quicquid fit de nouo, antea non fuerit, necesse est id fieri ex nihilo, quod cum sit impossibile, recte se habet arbitrari; id quod est, æternum esse. Si autem æternum, ergo infinitum, nam neque habet principium vnde extiterit, neque finem in quem possit desinere: si infinitum, ergo unum; nam si multa, ergo inuicem terminata, & vnum extra aliud, quod est contra rationem infiniti. Si unum, ergo vndique sui simile, nam vbi dissimilitudo, ibi multitudo: His etiam consequens est, vt sit immobile, tum quia, nec a se moueri potest, cũ sit omnino simplex,

& vndiq;ſibi ſimile, nec ab alio,ſi enim id quod eſt,unum eſt,nihil aliud erit,a quo moueri queat.quid? qđ uel moueretur in plenum,at non eſt aliud ens præter ipſum,vel in vacuum, ſed vacuum nihil eſt in rebus. Ex quo fit,vt neque dolori, neque morbo, neque ulli plane commutationi fit obnoxium. Hæc Ariſtoteles de Xenophane:a quo. Theophaſtus(referēte Simplicio 1.phyſicorum ſupra tex.6.) in eo diſſentit,quod putat Xenophanem illud ſuum vnum Ens,neque finitum feciſſe. Alexander autem Aphrodiſæus (vt ibidem memorat Simplicius)inducit Xenophanem facientem id quod eſt, finitum,& ſphæricum. Laërtius vero in vita Xenophanis,ſcribit eum conſtituiſſe quatuor principia omnium rerum, mundoſque innumerabiles;quę non uidentur cōgruere cum his quæ dicta ſunt. Cicero et 2.Acad.Quęſt.confirmat eum ſenſiſſe habitari in Luna,eamque eſſe terram multarum vrbium:& montium. Vixit annos centum,atque eo amplius;ſcripſit carmine, acerrimuſque fuit inſectator Homeri,& Heſiodi.

Parmenidis opinio.

Parmenides Eleates arbitratus eſt(quāuis ſecundum fallacem ſenſum, & vulgi opinionem multæ ſint res, earumq; duo principia eſſe videantur, terra loco materiæ,& ignis loco efficientis) tamen ſecundum rationem & veritatem,id quod eſt, vnum tantummodo eſſe. Hoc autem ita concludebat; Quod eſt præter id quod vere eſt,id non eſt,unum tantūmodo eſt. nam ſi ea quæ ſunt,multa eſſent,ea profecto differenter inter ſe: aut igitur in eo quod nō ſunt,aut in eo quod ſunt, non in eo quod ſunt, in hoc enim ſunt ſimilia, quæ autem ſunt ſimilia,nō ſunt alia; quę non ſunt alia,ſunt vnum & idem; nec in eo quod nō ſunt, quod.n. nō eſt,nihil eſt, per id aũt,quod nihil eſt,nulla fit differētia:ſi igitur quæ ſunt, nullo modo differre poſſunt inter ſe, neceſſariò conficitur, id quod eſt,unum eſſe. Hæc eſt ratio Parmenidis ſecundum Porphyrij explanationem,quam refert Simplicius 1.Phyſico.ſuper tex.25.

Meliſſi opinio.

Meliſſus auditor Parmenidis exiſtimauit id quod eſt,ingenitum,infinitum,vnū, & immobile eſſe: Ingenitum quidem, vnum,& immobile, propter eaſdem rationes,quas vt ante diximus,afferebāt Xenophanes; eſſe autem infinitū hoc modo demonſtrabat,Si quod eſt genitum habet principium,ergo quod non eſt genitum carebit principio:ſimiliter,ſi qđ eſt mortale habet finem,ergo quod eſt ab interitu liberum, carebit fine: ſed id quod eſt, nec eſt genitum,nec mortale;ſi enim interiret,neceſſarium eſſet in nihil recidere, ergo id quod eſt caret principio, & fine; quāobrē oportet eſſe infinitū,id enim appellamus & intelligimus eſſe infinitum, quod principio vacat & fine. Ergo hi tres philoſophi,Xenophanes, Parmenides & Meliſſus,facientes vnum tantum eſſe verens,nullum faciunt principium rerum naturalium.Sed veniamus ad eos qui faciunt vnum principium rerum omnium naturalium,vel vnum ex quatuor elemētis,vel quippiam ab illis diuerſum.

Opinio eorum qui faciunt unum principium omnium rerum naturalium.

CAP. VI.

Opinio Thaletis.

THales Mileſius, vnus de ſeptem ſapientibus,eorumque longe ſapientiſſimus, & Philoſophiæ naturalis, ut eſt apud Ariſtot. 1. Metaphyſicę primus apud Grçcos auctor & illuſtrator,ſēſit principium omnium rerum eſſe aquā, vel ipſum humidum, motus fortaſſe eo argumento(vt eſt apud Ariſto.& Plutarchum)quod cerneret ſemina, & alimenta rerum,eſſe humida, ex quo autem res gignuntur & aluntur, id eſſe principium earum rerum. Calorem item, cuius vi omnia tenentur, & conſeruantur, humore paſci atque ſuſtentari. Veriſimile autem eſt,inquit Ariſtotel. Priſcos viros, Theologos, & Poetas,vt Orpheum, Homerum, & Heſiodum, canentes Oceanum,& Thetyn parentes eſſe generationis,& aquam, quæ ſtyx appellatur,iuſiurandū eſſe Deorum, ceu quippiam vetuſtiſſimum, & honorabiliſſimū, in eadem fuiſſe ſententia: Hipponem quoque, qui teſte Alexandro dictus eſt Atheos, idem ſenſiſſe ferunt, ſed eum Ariſto.cōtemnit propter mentis vilitatē.

Thales

Thales autem, auctore Simplicio, nihil scripsit præter Astrologiam nauticam, quanquam Laertius ait, eam referri ad Phocum quendam Samium. Atque hoc innuens Arist. quotiescunque de Thalete verba facit, sic fere loqui solet, [Fortasse, vt memorant, dicitur.] Quæ verba in hanc sententiam recte ponderauit Alexander 1. Metaphysicæ.

Opinio Anaximenis. Anaximenes, auditor Anaximandri, & doctrinæ Thaletis perquã studiosus fuit, vt ipse ostēdit, quam (vt Laertius refert) scripsit ad Pythagoram. Is principiũ omnium rerũ dixit esse Aerē: hanc enim opinionem eius fuisse testatur Arist. 1. Metaphysicæ, & Theophrastus; Simplicius quoque confirmat idem se in illius scriptis comperisse: Nicolaus autem Damascenus in opere, quod fecit de Dijs, scriptum reliquit, secundum Anaximenem principium rerum esse non Aerem, sed quiddam medium inter Aerem, & Ignē. Verum præponderat superiorum auctoritas, quam Cicero etiam & Laertius secuti sunt. Putatur autem ratio principij recte conuenire Aeri, propterea quod is facile accipit quamcunque vim, actionē, & qualitatem aduentitiam, & in omnes formas, atque figuras paruo negotio sese induit, nec habet qualitates naturales, siue quæ ad motum loci, siue quæ ad alterationem pertinent, nimium, vt cætera elementa, insignes, aut ægre mutabiles. Eiusdem sententię fuit Diogenes Apolloniates discipulus Anaximenis & Anaxagoræ æqualis, vir eloquentia & sapientia clarus, cuius decreta, teste Laertio, sunt, elementũ omnium esse Aerem, ex quo densato & rarescente gigni mundos innumerabiles; esse infinitum, inane; terrã rotundam, & in medio locatam fixamq; semper hærere. Is scripsit opus quoddã cuius fuit huiusmodi principium; [Qui docere aliquid instituit, eum in primis debere certum aliquod, & indubitatũ principium ponere, tum simplici, & pudica oratione vti.

Heraclyti opinio. Heraclytus Ephesius, vir animi & ingenij magnitudine, humanarumque rerum despicientia valde memorabilis, quò magis soluto & vacuo animo philosophari posset, regnum concessit fratri, & a Dario Rege Persarum magnis opum, & honorum promissis accitus, cum suis Ephesijs A apud quos obscurus, & cotemptus erat, viuere maluit. Hic, cum Hyppasso Metapontino sensit initium cunctarum rerum esse Ignem, ex quo nascerentur omnia, & in quem cuncta tandē occiderent; cumq; oẽs res densatione, & rarefactione fiant, putabat eas more fluminis continēter labi, & fluere: videtur etiam amicitiam, & litem similiter, vt Empedocles, caussas efficientes rerum constituere. Ait porrò ignem cum densatur humescere, & aerē fieri, hunc item, cum magis cogitur & cōcrescit, aquam effici, quã densatam verti B in terram, & vicissim ex terra fusa atque rarescente aquam, & similiter reliqua deinceps elementa renasci: atque hoc modo mundum perpetua vicissitudine gigni & interire. Visum est autem illi, ignē præ cæteris elementis constituendũ esse principium omnium, quia est maxime mobilis, & minutissimarum, ac subtilissimarũ partium, tum etiam quia multiplex eius vis per omnia permeans, cunctas res gignit, auget, sustentat, perficit, atque moderatur: quæ res late tractatur apud Ciceronem secundo libro de Natura Deo- C rum, à Balbo Stoico: nam in tertio eiusdem operis libro Cotta disputat, Stoicos in hoc esse germanos Heraclyteos. Quanquam id quod ipsi dicunt de igne, potius declarat ei competere rationem caussæ efficientis, quàm materię, aut elementi. Scripsit autem Heraclytus librum de natura, incredibili breuitate, & obscuritate, quamobrem dictus fuit σκοτεινός, quem librum cum legisset Socrates sibi datum ab Euripide, ferunt dixisse, quæ in eo intellexisset præclara sibi videri, quæ autē non intellexisset putare se non dissimilia D esse, sed omnia Delio quopiam natatore indigere. Arist. vero in lib. Rhetoricis auctor est, obscuritatem, quę erat in scriptis eius, propter difficultatem interpungendi dictiones accidisse. Habuit multos, nec sane minutos viros sectatores, & interpretes suæ doctrinæ, quamuis Lucretius parui pendat ipsum, & acerbe mordeat his versibus.

Quapropter qui materiam rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,

Ma-

Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Heraclytus init quorum Dux prælia primus:
Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes.
Quàm grauior, Graios inter, qui vera requirunt:
Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque,
Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt,
Veraque constituunt quæ belle tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore.

Solam terram, nemo philosophorum fecit principium rerũ. Terram autem Hesiodus fortasse principium fecerit fingens primam omnium ex Chao natã extitisse, sed Philosophorũ nemo solam posuit initium rerum, ob eius crassitiem, duritiem, atque immobilitatem, coniunctam vero, & cõsociatam cum alijs corporibus, principium statuerunt Empedocles, ac Parmenides.

Alij faciunt vnum quidem principiũ, diuersum tamen a prædictis quatuor elementis, hoc est, vel medium inter ignem, & aerem, illo densius, hoc rarius; vel quippiam prius quatuor elementis, quod fortasse idem est. Hanc opinionem Nicolaus Damascenus, falsò, vt supra dictum est, attribuit Anaximeni. Simplicius autem 3. Phy. & Philoponus in 2. lib. de Generat. (quibus in locis Arist. mentionem facit huius opinionis) eam ascribunt Anaximãdro Milesio, qui, vt narrat Laertius, elementum omnium dixit esse quippiam infinitum prius quatuor elementis. Hic primus Gnomonem inuenit, eumq; Lacedemone in loco vmbræ captandæ idoneo fixit, quo solis conuersiones & æquinoctia notaret; primus etiã maris, & terræ circuitus descripsit, & sphæram cõstruxit, quin etiam putauit, vt est apud Ciceronem natiuos esse deos, longis interuallis, orientes, occidentesque, eosque innumerabiles esse mundos. Porrò Aristot. 1. Phy. 54. verisimiliorem inquit esse opinionem corũ, qui faciunt principiũ omniũ quippiã diuersum ab elemẽtis, quàm eorum, qui pro initio cunctarum rerum ponunt vnum aliquod eorum quatuor corporum, propterea quod principium

Anaximandri opinio.

debet esse vacuũ & nudum iis omnibus A rebus, quas in se accipit, at quoduis illorum quatuor elementorum habet suam, sibique connatam qualitatum vim, qua, sine sui exitio priuari non potest. Adde, quod illi, per huiusmodi principium videntur esse subodorati materiam primã, eamque adumbrare & posteris innuere voluisse.

Opinio eorum qui faciunt principia multa quidem, sed finita, præcipue autem Pithagoreorum. B

CAP. VII.

QVi multa inuehunt principia, necesse est ea faciant mobilia, tum quia non possunt multa principia sine motu, aut simul cogi & congregari ad efficiendam generationem, aut inuicẽ dissolui & disiungi ad interitum afferendum: tum etiam, quia multitudini principiorum, semper adiuncta est aliqua repugnãtia & contrarietas, quę nunquàm esse C potest absque motu. Qui autem multa principia ponunt, ea statuunt vel finita, vel infinita, qui finita, vel duo, vt Parmenides in his, quæ scripsit secundum iudicium sensuum & opinionem vulgi, nimirum ignem & terram, vel lucem & tenebras, vel calidum & frigidum, vt refert Arist. 1. Metaph. & 1. Phy. tex. 41. Plato etiam, vnum tanquàm formam, & magnũ ac paruum tanquãm materiam, vt ei Aristot. multis locis imponit. Stoici quoque secundum Simplicium, Deum & Mate- D riam, vel faciunt tria, vt Arist. Materiam, Formam & Priuationem, & Plato (secundum Plutarchum) Mentem, Ideam & Materiam: Vel quatuor vt Empedocles quatuor elementa, quibus loco efficientis adiunxit Litem, & Amicitiam. Quanquàm Arist. in 1 Metaph auctor est, eum non vti illis, nisi tanquàm duobus; Igne quidem per se, reliquis vero tribus tanquàm vna natura; id quod aperte cognosci potest ex ipsius carminibus. Alij produxerunt numerum principiorum vsq; ad denarium; quam perhibent fuisse opinionem

Diligenter ac subtiliter exponitur opinio Pythagoreorum de Numeris, quos rerum omnium initia faciunt.

nionem Pythagoræorũ. Etenim cum faciant numeros initia rerum, naturam autem numeri, cernerent denario compleri & absolui, siquidem omnes gentes numerant vsq; ad denarium, quo cum peruenerint, redeunt ad vnitatem eam iterantes, idcirco rationem principij denario maxime tribuerũt: cuius numeri vim cum animaduerterent totam quaternario contineri, in eo enim includuntur, 1. 2. 3. 4. quæ simul iuncta faciunt denariũ, ob eam caussam existimabant, quaternarium esse numerum sanctissimum, quo cum quippiam sancte confirmare volebant, tanquam iusiurando vtebantur, dicentes, [Iuro per omnipotentem, animæ qui tetrada nostræ, perpetuos fontes naturæ infudit habentem,] fingebant enim animum nostrum ex quaternario constare, ita vt μόνας sit mens, δύας sciẽtia τριὰς opinio, τέτρας sensus, qua de re legi possunt quæ scribit Plutarchus primo libro de placit. philosophorum cap. 3. & D. Aug. in lib. de Musica. Quoniam igitur Denarius est numerus perfectissimus, induxerunt tanquam initia rerum omniũ decem coniugationes vel oppositiones, vnam formarum, habituum & bonorum; alteram priuationum, malorum, ac eorũ, quæ habent indefinitam, & indeterminatam naturam.

Denarius.

Bonorum	Malorum
Finitum	Infinitum
Impar	Par
Vnum	Multiplex
Dextrum	Sinistrum
Mas	Fœmina
Quies	Motus
Rectum	Curuum
Lumen	Tenebræ
Bonum	Malum
Quadratũ	Longius altera parte

Opinio Manichæorum, secundũ aliquos, fluxit ex Pythagoræorũ fontibus.

Ab his Pythagoræis, nonnulli arbitrãtur fluxisse opinionem Manichęorũ, qui ponebant duo ęque prima, immutabilia & potentia principia, vnum bonum, omnium bonorum, alterum malum, omniũ malorum, quam sententiam diligenter pertractat Simplicius in iis cõmentariis, quos scripsit in Epictetum & D. Aug. cũ aliis multis libris, tũ maxime iis duobus quos scripsit de Genesi cõtra Manichęos.

A Cur autẽ Pythagorici fecerint numeros principia rerum naturaliũ, Aristo. videtur reddere duas caussas, vnã, quia numeri sunt priores omnibus corporibus, quippe cum sint ex abstractione, hoc est quia numeri sine corporibus physicis aĩo concipi & intelligi possunt, corpora vero sine illis minime: alteram autem, propter magnam similitudinem, quam putabant esse inter numeros & res naturales; omnia enim, vt sacris literis etiam proditum est, condita sunt à Deo in numero, pondere, ac mensura. Et sicut Musicus (vt Syriani vtar similitudine) per numeros

B mathematicos Lyram, sic natura per naturales numeros, suos componit & modulatur effectus. Verum age, quomodo vis & similitudo numerorum in rebus naturalibus & moralibus efficta, & expressa sit, Pythagorica memorantes dogmata, breuiter ostendamus. Ac cur menti attribuant monada, scientiæ diada, triada opinioni, tetrada sensui explicatur à Plutarcho eo, quẽ supra posuimus, loco. Quaternarium autem, vel Nouenarium assignabant iustitiæ, propterea quod ille est primus numerus quadratus, & pariter

Quomodo Pythagorei numeros accomodabãt rebus naturalibus.

C par; hic aũt est primus numerus solidus, ex ternario in se ipsum ducto existens, atque hoc modo parilitatẽ & æquabilitatẽ iustitiæ repræsentant. Quinarium vocabant nuptias quæ conflantur ex maris, & fœminæ coniunctione; nã Quinarius constat ex pari, cui assimilabant fœminam, & impari, cui marem similem esse dicebãt. De prestãtia & mysteriis numeri Quinarii, multa reperies apud Plutarchũ, in libello de Particula, εἰ, acute docteq; disputata. Septenariũ vocabant tempestiuitatem, qm̃ multa tempestiuẽ, cum in aliis

De præstantia numeri septenarii.

D rebus, tum in homine fiunt per numerũ septenariũ. Etenim homo septimo à conceptione mẽse, vitalis editur, septimo anno dentescit, altero septenario pubescit, tertio barbã emittit, & semen maturũ generationi. Sol quoque qui est princeps caussa rerũ sublunariũ, apud ipsos septimum tenet locũ, videlicet post orbẽ stellarũ, & quinque planetas. His accedit, qđ solus septenarius, neque generat vllum numerum eorũ, qui denario cõtinentur, neque ab vllo eorũ generatur. Nam binarius bis sumptus facit 4. ter 6. quater 8.

quin-

quinquies x. ternarius bis terve acceptus facit 6. & 9. bis quaternarius 8. bis quinarius 10. At senarius, octonarius, & nouenarius, licet non generent numerum vllũ eorum qui sunt intra decem, generantur tamen ab illis, nimirum à binario, vel ternario, vel quaternario: Septenarius verò, neque generat alium numerum, neq; ab alio generatur, vt per se patet. Quare Pythagorei appellabant septenarium, Mineruam, quę fingitur ex nulla matre nata esse, & virgo perstitisse. Aulus Gellius libro 3. cap. 10. virtutes potestatesque Septenarij, plurimis & disertissimis verbis ex M. Varrone declarat. Sed reuertamur ad denarium, quem quia perfectum numerum iudicabant, nouem autem existimabant esse corpora quæ in orbem mouerentur, nimirum septem planetas, orbem stellarum, & terram, quam nõ secus ac cęteros planetas dicebant in orbem volui circa Vestam, hoc est Ignem, quem vt dignitate præstantem alijs elementis, in medio mundi, tanquam in loco maxime nobili collocabant; his igitur nouem corporibus ad explendum denarium numerum adiunxerunt etiã aliud corpus, fingentes, nescio quam Antichthona hoc est terram, huic nostræ aduersam, & quæ motu opposito cieretur; huiusmodi autẽ corpora putabant distare inter se certis quibusdam harmonijs, & interuallis, vt v. g. solis interuallum à terra, sit in dupla proportione, quàm Lunæ, interuallum autem Veneris in tripla: Mercurij in quadrupla, idem simili proportione contingere in reliquis superioribus cælis. Quin etiam prædicta corpora existimabant moueri certis quibusdam harmonicorũ numerorum proportionibus, vt quæ mouẽtur celerius, acutiorem, quæ tardius grauiorem efficiant sonum: ex quo incredibili suauitate concentum quendam existere, qui à nobis vtpote iam inde ab ortu assuefactis, non exauditur. quoniam autẽ omnis concentus ad numerum aliquem constituitur; nam Diapason consistit in proportione dupla, Diapente, in sesquialtera, Diatesseron in sesquitertia, idcirco totum cœlum, totumque mundum, qui mirabili tenetur concentu, numerũ, & ex numeris esse affirmabant. sed de his vide Aristotelem libro 2. de Cœlo, tex.

52. & 72. Syrianus in extremo penè cõmentario suo quo explanauit librũ quartumdecimum Metaph. Arist. refert, Pythagoram in quodam sermone de numeris, qui à Pythagoræis propter eius diuinitatem, sacer dicebatur, aperuisse mirabilia quædam mysteria, & occultas proprietates eorum numerorum, qui sunt vsque ad Decem. Neque vero Aristoteli displicuisse videntur huiusmodi dogmata; siquidem is, quæ à Pythagoræis de vi, & natura numerorum prædicabãtur, interdum sequitur, & vsurpat, vt cernere licet non semel in Problematibus & in principio lib. de Cęlo, vbi agit de Ternario. Sũt igitur numeri secundum Pythagoræos, initia omnium rerum. Sed in quo genere caussæ? Arist. in primo Metaphysicæ refert ad materiam, illi enim dicebant omnia confici, & componi ex numeris: constat autem id, ex quo aliquid, & componitur, materiam esse. Sed Pythagoręorum alij numeros referunt ad caussam exemplarem, & ad rationes opificias, quæ sunt in primo summoque opifice, quæ nõ re, sed ratione tantum ab Ideis differunt. Alij ad formam; vnde Arist. lib. 8. Metaphysicæ tex. 10. ait formas esse numerorũ similes. vnitas porrò est principium numerorum, cuius vis nullo vnquam numero exhauriri, & absumi potest, quin alium semper numerorum creare queat, in quo mirifice repræsentat immensam Dei potentiam, quæ nullius rei molitione, ita finitur, & terminatur, vt non semper possit aliud maius, & perfectius moliri. Vnitatẽ autem Pythagoræi vocabant parem imparem; quatenus pari addita gignit imparem, huic vero adiuncta erat parem; atq; ob hanc caussam par & impar faciebant principia omnium numerorum, & par vocabant infinitum, impar autem finitum, propterea quòd numeri impares per seriem dispositi, si addantur quadratis numeris, semper retinẽt formam quadrati; quocirca Pythagoræi appellabant eos Gnomones, ad similitudinem Gnomonis Geometrici: qui adiectus quadratus nõ variat formam: at numeri pares si addantur numeris quadratis, semper mutãt formam numeri. Hæc tangit Arist. 3. Phy. tex. 26. Latiùs autem explicant Simplicius & Themistius in supradicti textus expla-

In quo genere caussę numeri, secundum Pythagorẹos, sint rerum principia.

De præstantia unitatis.

explanatione. Sed qui de Pythagoricis numerorum mysterijs plura scire auet, legat eos, qui in his enarrandis diligenter, & copiose versati sunt. nam hic oia proprie & subtiliter persequi velle, magis operosum, atque curiosum est, quàm vel vtile, vel nostro congruens instituto.

Decreta Pythagoræ.

De Pythagoræ autem decretis ita scribit Laertius. [In Pythagoricis commentarijs hęc notata sunt; Vnitatẽ esse principium omnium: Ex vnitate indefinitã dualitatem processisse, & tãquam materiam ei subiectã esse. Ex Monade porrò & indeterminata dualitate numeros gigni: ex numeris puncta: ex punctis lineas: ex lineis planas figuras: ex planis solidas, ex quibus corpora; quorũ esse quatuor elementa, Terram, Aerem, Aquam, Ignem, quæ per omnia se mutant, & vertunt: Ex his constare mundum, rotundum, animatum, & intelligentem:] Hæc ille. D. Augustinus in extremo 2. lib. de ordine, multis laudibus effert Pythagoræ disciplinã: Sed is postea 1. lib. retract. cap. 3. religioni habuit, tantum se honoris detulisse homini ethnico, qui multa, multisq; modis peccauit. Verùm de his, qui multa & finita posuerint initia rerum naturalium, hactenus dictum sit: deinceps agendum est, de his qui fecerunt infinita, initium ab Anaxagora sumendo.

Declaratur opinio Anaxagoræ.

CAP. VIII.

Opinio Anaxagoræ.

Anaxagoras Clazomenius Anaximenis discipulus, Magister autem Archelai, & Periclis summi apud Græcos oratoris, & Euripidis poetæ, tanto Philosophiam studio complexus est, vt derelinquens patriam, & patrimoniũ negligens, se totum Philosophiæ cognitioni deuouisse videretur. Hic pro initio rerum naturaliũ, statuit infinitatem quandam partium similium, quam Arist. 1. de Generat. tex. 1. vocat πανσπερμίαν licet in 3. Physico. tex. 27. & 3. de Cęlo, tex. 37. hoc nomen referat ad opinionem Democriti. Lucretius autem & alij nominant, ὁμοιομερίαν. Vnaquæque igitur res secundum Anaxagoram fit ex partibus similibus atque eiusdem naturę, vt caro ex A multis carũculis, sanguis & os ex alijs similis naturæ particulis, quarum congregatione res gigni, segregatione autem interire dicitur. has vero particulas necesse erat infinitas esse, ne videlicet vnquam cessaret segregatio, & aliquando tandem penitus deficeret generatio: at tametsi in qualibet re permixtæ sint infinitæ cuiuslibet rei particulæ, nominatur tamen aliquid v. g. aurum, vel caro potiùs quàm aliud quidpiam, nõ quia sit purum, & sincerum aurum, vel caro, sine vlla concretione & admixtione aliarum rerum, sed B quod in tali re particulæ auri vel carnis sint maioris, & magis in fronte locatæ appareant. hanc sententiam pulchrè describit Lucretius primo libro his versibus.

Nunc & Anaxagoræ scrutemur ὁμοιομερίαν.

> Quam Græci memorant, nec nostra dicere lingua
> Concedit nobis patrij sermonis egestas:
> Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis.

Et quę deinceps sequuntur. Et paulò in- C fra subdit.

> Hoc & Anaxagoras sibi sumit, vt omnibus omnes
> Res putet immixtas rebus latitare, sed illud
> Apparere vnum, cuius sint plurima mixta,
> Et magis in promptu primaque in frõte locata.

Præter hanc infinitatem partium similium, quæ ad materiam pertinet, loco efficientis adiunxit mentem, seu intellectũ, qui confusam illam partium similiũ con- D geriem segregando distingueret, & ornaret. Quamobrem sola mens non erat mixta: vt dominari possit mixtioni: quam nõ ab æterno, sed ab aliquo principio digerere, & in ordinem cępit adducere, vt docet Aristoteles lib. 3. de Anima text. 4. & lib. 8. Physicorum, tex. 15. Cum aũt priores Philosophi materiam tantùm ex qua omnia conficiuntur, tradidissent, caussam autem efficientem aut nullo modo, aut perobscurè attigissent, quæ certè non minus necessaria est, quàm materia; nam vt ex nihilo, sic a nihilo nihil potest effici, nec

nec materia potest ipsa per se sine agentis vi & efficientia quicquam mouere vel A agere, non secus quàm lignum fabricari lectum, vel mensam, sine opificis arte: Anaxagoras pre alijs Philosophis sobriꝰ: (vt verbis vtar Arist. lib. 1. Metaphysicæ) visus est, sic enim de eo scribit. [Quare qui vt in animalibus, ita in natura intellectum esse caussam mundi, totiusq; ordinis dixerat, quasi sobrius comparatus ad antiquiores vana dicẽtes, apparuit.] Simile quidpiam legimus apud Platonem in Phædone, vbi Socrates narrat se cum iã pene desperasset intelligere posse caussas eorũ, quæ sunt: propterea quòd ex aliorũ B Philosophorũ scriptis nihil certi elicere potuisset, audita sententia Anaxagoræ, qui faceret omnes res, totumque mũdum à mente diuina, designari, confici, exornari & regi, magno studio, & spe addiscendi ea, quæ antea non potuerat, erectum ac elatum fuisse. De hoc intellectu Anaxagoræ sic ait Laërtius: Primus materię, quam ὕλην appellãt, mentem adiecit in principio operis sui ita scribens: [Omnia simul erãt, deinde accessit mẽs, eaque composuit.] Quamobrem cognominatus fuit mens, siue animus. Apud Ciceronem etiam in primo de nat. Deor. ita scriptum est: [Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinã, primus oĩum rerũ descriptionem & modum, mentis infinitæ ui, ac ratione, designari & confici voluit:] Quid autem Anaxagoram in prædictam sententiam induxerit, breuiter exponit Arist. primo Phy. 33. & lib. 3. 28. Is enim hoc modo ratiocinabatur, Qđ fit, necesse est, aut nihil fuisse antea, at ex nihilo nihil fieri posse communi sapiẽtum decreto ratum, & constitutũ est: aut prius quidem fuisse, sed occultum, & cum alijs D rebus permixtũ latitasse: ita vt nihil aliud fit res generari quàm eas ex admixtione, & confusione aliarum rerum segregatas manifestari, & in lucem proferri: Et quoniam cernimus omnes res inuicem posse commutari, vel proximè vel interiectis aliquot alijs mutationibus: concludebat necessarium esse; vt in quauis re sint omnes aliæ res, quæ tamen ob paruitatem atque permixtionem a nobis deprehendi nequeant: hoc etiam illustrabat accretionis exemplo: nam cum ex alimento gignatur caro, vena, os, neruus & alia corporis membra: nec ea queant ex nihilo creari, necessariò efficitur, vt ipsa præfuerint quidem in alimento inuicem admixta & confusa, per accretionem autem secreta fuerint, & animantium partibus adiuncta, & adglutinata. ac quemadmodũ particularis generatio cuiuslibet rei, fit per secretionem eius ex alijs, similiter etiam putabat Anaxagoras totum mundum non aliter fuisse perfectum, quàm per segregationem omnium rerũ ex infinita quadam, & indigesta congerie, vbi prius infinito tempore sine distinctione & ordine iacuerunt. talem autem segregationem partium mundi, nullo modo fieri potuisse, nisi à mente: tum quoniam id quod ex illa mixtione segregare debebat, nullo modo in ea contineri oportebat, vt posset ei præesse, atque dominari. quamobrẽ necessariũ erat, vt esset quidpiam immateriale, impatibile, ac diuinũ, cuiusmodi est sola mens: tum etiam, quia distinguere, exornare, disponere & suos cuique rei fines, & munera præscribere, omniaque ad perfectionem & pulchritudinem vniuersi dirigere, propriũ est mentis. Verùm de sententia Anaxagoræ hactenus: ad Democritum & Epicurum veniamus.

Quid Anaxagoram in suam illam sententiam impulerit.

Opinio Democriti, Leucippi & Epicuri.

CAP. IX.

Sententia horum Philosophorum diligenter explicabitur a nobis, tum ex libris aliorũ, tum maxime ex ijs, quæ Lucretius huius disciplinę studiosissimus primo & secundo libro reliquit scripta. Principio, censent duo esse prima, & generalia initia rerum naturalium: ex quibus cuncta quæ sunt, fieri, & constare necesse est; Plenum, & vacuum; illud ens & atomos; hoc nõ ens, & inane, appellabãt. id quod Arist. innuit in primo Metaphysicæ, & primo Physi. tex. 41. & Lucretius primo libro his versibus.

Omnis, vt est igitur per se natura duabus
Constitit in rebus, nam corpora sunt, & inane

Corpus

Corpus enim per se communis deliquat esse,

Sensus,&c.

[& paulo infra]

Tum porrò locus,& spatium,quod inane vocamus

Si nullum foret, haud vsquã sita corpora possent

Esse, neque omnino quoquam diuersa meare.

Probatur septem argumentis vacuum esse in rebus.

Vacuum autem multis de caussis necessarium esse,his argumentis confirmãt. Primùm ratione loci:omne enim corpus propter molem quam habet, indiget loco, à quo totum contineatur & locetur: talis autem locus non potest esse superficies, quippe quæ tantum extrinsecus cõtineat, & solas corporum extremitates ambiat;neque corpus vllum siue materiã habeat siue sola constet trina dimensione;sic enim duo corpora simul essent,qđ nullo modo fieri potest: relinquitur igitur, locum nihil aliud esse, quàm inane. Deinde ratione motus localis, qui si est (esse autem cunctis plane sensibus perspicuè cognitum, & exploratè perceptũ est) non potest effici,nisi per inane: nam per plenum, hoc est per ipsa corpora solida, qui fieri potest, cum proprium corporis sit obstare,nec loco cedere alij corpori, nisi maiori ab eo vi expulsum? nisi forte quis velit, vnum corpus penetrare in aliud, & multa corpora simul esse; qđ sanè perabsurdum est. quare, vt motus constet,opus est inani.Hoc idem argumẽtum tractat Aristoteles lib. 4. Physicorũ tex. 53. his verbis: [Dicunt enim, quòd motus secundum locum non erit fine vacuo: plenum enim non potest suscipere id quod mouetur: Si verò suscipiat,fintq; duo corpora in eodem, continget vtiq; & quotlibet esse simul corpora:si autem cõtingat hoc, & minimum suscipiet maximum;multa nanque parua ipsum magnũ est: quare si multa æqualia contingit in eodem esse,& multa inæqualia.] Sed dicet aliquis,motum localem fieri, nõ quia vllum in rebus sit inane, sed quia proxima corpora cedant ijs, quæ mouentur, vel migrando in alium locum, vel seipsa constipando: Verùm hoc ipsi refellunt, demonstrando neutrũ illorũ posse contingere sine vacuo. Etenim corpus,quod migrat, aut venit in vacuũ, & sic erit vacuũ; A aut in locũ proximi corporis, quod ei cedit;de quo similiter quærẽdum est, quonam abeat,ac sic deinceps de alijs procedendo in infinitum,quare necesse est, aut esse vacuum in rebus,aut multa corpora simul esse, aut denique quocunque corpore moto, quantumuis minimo, omnia alia corpora commoueri, totumque mũdum iactari,& fluctuare. Quo argumento Arist.4.Physi. text.79.scribit Xuthum Philosophum vsum esse ad comprobandum vacuum.Similiter qua ratione poterit quidpiam constipari,& condensari,nisi B in eo insitæ sint aliquæ inanitates?alioquin partes eiusmodi corporis cum coarctantur,se inuicem penetrarent. Postea si non esset vacuum in rebus, qui possent, aut ex intimis saxorum, & rupium partibus manare liquidi humores, vberesque aquarum guttæ, aut cibus ad alendas omnes corporis partes per vniuersum corpus permeare, atque dissipari? Hanc rationem tangit Aristot. 4.Phys.tex.55.his verbis.[Ampliùs autem, & augmentatio videtur omnibus fieri per vacuum,alimẽtum enim corpus esse;duo autem corpo- C ra impossibile simul esse.] Præterea nisi vacuum permixtũ esset cum rebus, qua ratione fieri posset, vt quod est densum, sine accessione alterius rei rarescens maius existeret,aut è cõtrario, qđ est rarum citra detractionẽ cuiusquã rei densatũ & constipatũ in angustiorem molẽ contraheretur,atq; hoc modo minus euaderet? Hanc rationem illustrat Aris. 4.Phy.tex. 55.exemplo vini, & cineris,hæc scribens. [Demonstrat etiam vacuum esse, quia videntur aliqua cogi, & constringi etenim dicunt vinum cum vtribus recipere do- D lia, tanquam in ea, quæ insunt vacua subeunte, quod condensatur corpore. Testimonium etiam illud de cinere faciunt, quæ tantum aquæ recipit, quantum vas vacuum.] Ad hæc videmus quasdam res habere plus ponderis, quàm alias, tametsi pari sint mole, vt si parem auri, & lanæ molem capias, aurum sine dubio longè præponderabit. cur? nisi quia in rebus, plus aut minus vacui admixtum, & insitum est: quocirca, quæ res plus inanis habet, ea minoris est ponderis; quæ vero plùs vacat inani, maiori

maiori eam pódere præditam esse necesse est. Amplius, si duo corpora ampla inter se concurrãt, & ex illo concursu, subitò desiliant, totum illud spatiũ, quod inter huiusmodi corpora relinquitur, necessariò erit inane: non enim partes aëris, quæ circunstant tanta celeritate vndiq; possunt cõfluere, vt vno tempore totum illud spatium compleant. Postremò diuisio, multitudo, separatio, & distinctio rerum non potest fieri sine vacuo: Hoc autem innuit Arist. 4. Phys. tex. 52. [Vacuũ (inquit) diuidit omne corpus, vt sit non continuum, quemadmodum dicunt Democritus, & Leucippus, & alij multo Physiologorum,] Significans Pythagoræos, quos paulo post tex. 56. ait existimasse vacuum esse id, quod disterminat naturas, tanquam vacuum separatio quædam sit & disterminatio eorum, quæ sunt consequenter. Ex his igitur, quę commemorata sunt, arbitrantur perspicue, ac necessariò cõcludi, adeo necessarium esse vacuũ, vt eo sublato, neque motus, neque multitudo, neque distinctio rerum vllo modo cohærere possint.

Præter inane autem, statuunt alterum principium rerum naturalium, quod sit omnino plenum, & solidũ; alioquin quicquid esset, vacuũ esset: at si quid est, quod distinguit, aut continet ipsum vacuum, hoc profectò non erit vacuum; nam tangere & tangi, agere & pati, mouere & moueri, non conueniunt vacuo: quippe cum sit id, in quo talia fieri & geri debent. Sicut igitur inane nihil habet pleni & solidi, sic cõtra plenum, & solidum, omni debet vacare inanitate. Huiusmodi autem corpora plena & solida vocabãt Atomos, hoc est corpora indiuidua: de quibus hæc sentiebant. Primùm quidem ea impatibilia & sempiterna esse: tum quia penitus carerent inani, per quod omnis passio penetrat in corpora: tum etiam, quia essent prima principia omnium rerum: oportere autem prima principia, è quibus cætera nascuntur, immutabilia esse, ne omnia penitus concidant, & ad nihilum vniuersitas rerum intereat: Ex quo fit, vt talia corpora, neque frangi, neque diuidi, nec vllis coloribus, aut qualitatibus patibilibus affici possint. Hæc. n. eiusmodi sunt, vt nec sine vacuo, nec sine certo interitus

Democriti & Epicuri decreta de atomis, quas ponũt alterũ omnium rerũ principiũ.

periculo, atque indicio rebus queant A accidere. Deinde volunt eiusmodi corpora esse minima, nec ampliùs posse diuidi: nõ enim assentiuntur ijs, qui faciunt corpus infinitè secabile: sed putant in sectione corporum necessariò tandem deueniendum esse ad quædam corpuscula minima & indiuidua. quod ita docent: etenim corpus, aut componitur ex nihilo, aut ex pũctis, aut ex corpusculis minimis atque indiuiduis: sed priora duo esse absurda per se clarum est, tertium igitur tenẽdum est. Deinde si omne corpus posset infinitè diuidi, ergo quodlibet corpus haberet infi-B nitas partes: quid igitur interesset inter corpus maximum & paruum? vtrunque enim totidem constaret partibus, hoc est infinitis; cui etiam necessariò consequens est, vt quoduis corpus esset infinitum; nã quod habet infinitas partes, quantumuis paruas, id necesse est infinitum esse. Præterea fingamus, siquidem corpus infinita diuisione diuisibile est, ipsum iam actu penitus diuisum esse: nam si quod est possibile, ponatur actu esse, nihil sequi debet impossibile: diuisione igitur omnino completa, ita vt nihil aliud supersit diuiden-C dum; ecquid tunc erit reliquum? aut. n. nihil, aut puncta, aut corpuscula indiuidua; ex punctis, vel ex nihilo corpus effici, neque fert natura corporis, neque ratio concedit. quamobrem necessariò inducendæ & admittendæ sunt atomi. Hãc rationem fusius explicat Arist. 1. lib. de generat. tex. 8. in quo libro valde laudat Democritum, eumque præfert Platoni; tum quia vtitur rationibus proprijs hoc est physicis, Plato autem logicis, idest cõmunibus & alienis: tum etiam, quoniam eiusmodi statuit principia, è quibus pos-D sit omnia quæ contingunt in natura, si non verè, saltem propriè, aptè & constanter explicare. Vide Arist. 3. phy. tex. 31. id quod Plato non fecit. Postea censent atomos multitudine quidem esse infinitas, nam sicut inane in omnes partes immensum & infinitum est, sic atomos conuenit esse numero infinitas. Esse autem vniuersitatem rerum omni ex parte infinitam breui ratione concludunt, quam Cicero secundo lib. de Diuinat. his verbis exposuit. [Quod finitum est, habet extremũ; quod habet extremũ, id cernitur ex alio

Aristoteles Democritũ præfert Platoni.

ex-

extrinsecùs:at quod omne est,id non cernitur ex alio extrinsecùs, quod igitur omne est cum non habeat extremum, infinitum sit necesse est.] Licet autem numerum atomorum infinitum statuant, tamen species figurarum, per quas atomi differunt,nolunt esse infinitas: ex quo sequitur, vt vnaquæque species figuræ habeat infinitas atomos similes, sintque infinitæ atomi eiusdem figuræ, vt v.g:rotundæ. Id autem Lucretius comprobat hoc argumento. Si essent inquit secũdum speciem,atomorum figuræ infinitæ,ergo distantiæ contrariorum, non essent finitæ: nec in ullo genere daretur aliquid summum & infimum, optimum & pessimum neque natura in generando & cõrũpendo vsquàm consisteret, nec faceret reciprocationes, sed rectà procederet semper in infinitum, nouæque semper exorirentur species rerũ,quæ omnia sunt contra sensuum & rationis iudicium;hoc idẽ assignat Epicuro Plutarchus in primò de placitis Philosophorum, & Laertius vitã Epicuri scribens. Sed ab hac opinione clara voce nos reuocat Arist. qui in 3. libro de Cœlo tex. 37. & 1. de gener. tex. 5. de atomis Democriti, ac Leucippi loquens,perspicuis & conceptis verbis affirmat,infinitas esse,secũdum illos, species & differentias figurarum. Nisi quis respõdere velit,sententiam,quam prædictis locis refert Arist. esse quidem Democriti, sed ab ea discrepasse Epicurũ;ceu in quibusdam quoque alijs rebus fecit. Nam cũ Democritus attribuisset atomis magnitudinem & figuram, Epicurus adiecit pondus,ratus nihil moueri posse sine pondere:& cum ille vnum,atque similem oĩum atomorum fecisset motum, hic veritus, ne si omnes atomi suo pondere ad lineã ferrentur deorsum, nõ possent aliæ alias attingere & apprehendere, ex qua complexione efficitur rerum generatio,& ne si certus, atque vniusmodi esset motus atomorum, nihil foret in nostra potestate, commentus est motum quendam declinationis,quo facit atomos paulùm declinare de recta via qua ferũtur deorsum, quo se commento putat effugere necessitatem Fati & alia omnia incommoda: atque hæc quidem solutio verisimilis sit, ob auctoritatem Philoponi,qui eam tradit in primo de Generat. super textum

Dubitatio, an Democritus figurarum,quæ sunt in atomis,species fecerit infinitas.

Quæ adiunxit Epicurus doctrinæ, quã de atomis tradiderat Democritus.

A quintum,& confirmat testimonio Alexãdri. Verùm nos redeamus ad narrandas atomorum proprietates. Præterea, quãuis omnes atomi sint eiusdem naturæ,tamen in his aiunt inesse triplicem differentiam & varietatem;vnam positur,vt aliæ sint superiores,aliæ inferiores, aliæ anteriores aliæ posteriores: aliæ dextræ, aliæ sinistræ: alteram ordinis, vt quædam sint priores, quædam posteriores: tertiam figuræ, secundum diuersas figurarum species & differentias. quamobrem apud Ciceronẽ 1. de nat. Deor. inducitur Democritus

B faciens atomos quasdam leues, alias asperas, partim rotundas,partim autem angulatas, curuatas quasdã & quasi aduncas & hamatas, Ex atomis igitur secundum hanc tertiam varietatem variè coniunctis atque copulatis,creari omnis rerum genera & species arbitrantur. Nõ secus ac ex vigintiquatuor literis, varijs modis inuicem copulatis, existit infinita propemodum varietas dictionum, vt incredibile videatur quicquid loquimur & scribimus, ex illis tantummodo literis confici posse. Vide Arist. 1. Metaphysicæ

C & 1. de Generat. tex. 5. Hanc sententiam pulchrè declarat Lucretius lib. 2. his versibus.

Quin etiam refert, nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, & quali sint ordine quæque locata:
Namque eadem cœlum,mare, terras, flumina,solem
Significant;eadem fruges,arbusta,animantei eis,
Si non omnia sint, at multò maxima pars est
D Consimilis, verum positura discrepitant res;
Sic ipsis in rebus,item iam materiai
Interualla viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concursus, motus, ordo, positura, figuræ,
Cum permutantur, mutari res quoque debent.

Ad extremum opinantur atomos non ab aliquo principio, sed ab omni æternitate moueri perpetuò per inane, atque ex fortuitis earum concursationi-

bus & coniunctionibus non solùm effici hunc vnum mundum in quo nos sumus, A sed alios innumerabiles, & quidem quosdam sic inter se non solum similes, sed vndique perfectè & absolutè pares, vt inter eos nihil prorsus intersit. Nam cum inane quoquo versus infinitè pateat, summa item materiæ, hoc est atomorum multitudo sit innumerabilis, eaque non consilio & vi alicuius numinis & mentis regatur & ad procreãdas res adducatur, sed vi sua semper agitetur & fortuitis concursibus ad omnium rerum generationẽ conueniat, nulla profectò caussa satis idonea & verisimilis afferri potest, cur in hac par B te vacui, quam noster mũdus occupat & ex his atomis ex quibus ipse coagmentatus fuit, vnus hic mundus effectus sit, & non similiter possint in alijs partibus vacui, atque ex alijs atomis complures alij mundi, quin etiam innumerabiles effici. Ergo apud hos Philosophos, inane & atomi locum tenent materiæ, nec aliam vllã ipsi caussam agnoscunt & admittunt. etenim nolunt atomos vel ab aliqua caussã efficiẽte, vel alicuius finis gratia, simul cogi & congregari ad efficiendas res, sed talem cõcursum esse prorsus fortuitum. C Itaque licet non ex quibuslibet atomis quælibet res fiat, sed ex certis, atque definitis, certæ, ac definitæ rerum species existant; ex alijs enim atomis constant animantes, & ex alijs stirpes, atque lapides, alioquin quodlibet esset quodlibet, nec vllum foret rerũ discrimen, & non differret equus ab homine & lapis à planta: licet inquã, velint cuiusq; rei materiam esse certam, ac determinatam: tamen q᷉d talis materia simul cogatur & præstò sit, hoc est, vt atomi, quę sunt aptæ ad efficiẽdum hominem, vel equum, simul congre D gentur, id censent non ab aliqua caussa efficiẽte proficisci, sed casu & temerè contingere.

Ex atomis innumerabiles mundos effici, & quosdã omnino similes ac pares

Verùm hoc loco non mediocrem afferunt difficultatem verba Aristot. quæ sunt in 2. lib. Phy. text. 45. & in primo libro de partibus Animalium, capite primo, quibus significat Democritum (sic enim illa verba Simplicius & Themistius interpretantur) existimasse, Cœlum quidem & sydera, casu effecta fuisse: animalia verò & plantas, à certa quadam caussa nempe vel natura, vel intellectu procreari; quæ verba, me quidem certè valde dubium & perplexum tenent: nam nec ausim suspicari Aristot. (tantum videlicet virum) quidquam falsò & iniquè Democrito ascripsisse præsertim non contradicentibus antiquis eius expositoribus: nec tamẽ queo videre, qua ratione, quod Aristot. ait, cum certissimis & manifestissimis illius viri decretis cõsentiat. Primò quia neque in ijs, quæ de Democrito scripsit Laertius, nec in his quæ vel Epicurus, vel Lucretius eiusdem doctrinæ propugnatores in scriptis reliquerunt, tale quicquàm reperio, sed potius contrarium: tũ quia vix credibilẽ est, Democritum cordatum sanè & sapientem virum, atq; multifariam laudatum ab Aristotele, res tam perspicuè falsas & absurdas, nec occultè modo rationi, sed etiam apertè ipsis sensibus aduersantes credidisse, ac enuntiasse. quis enim tam hebeti est ingenio, qui si vllus fortunæ locus dandus sit, non eũ potius illi tribuat in his, quæ sunt infra lunam, in quibus multa inconstanter & inordinatè fieri cernimus, quàm in rebus cœlestibus, in quibus ne minimum quidẽ ab omni æternitate vel erroris, vel inconstãtiæ ac temeritatis vestigium apparuit? Deinde quoniam Aristot. non satis videtur sibi constare; quippe cum in alijs locis affirmet, nec caussam efficientem, nec eam quæ est vt finis & cuius gratia, fuisse Democrito cognitam; non igitur is potuit Cœli coagmentationem fortunę attribuere; animantium vero & stirpium, certis caussis efficientibus. Si quis autem aliquam sibi ad ęffugiendam difficultatẽ latebram quærens, respondeat, id quod Aristot. ait, plantarum & animalium esse secundum Democritum certam quandam caussam, non ad efficientem, sed ad materiam esse referendum, is profectò valde infirmum sibi reperit perfugiũ: primùm quoniam Arist. ibi loquitur de casu & fortuna, quæ non ad materiam, sed ad caussam efficientẽ referuntur, vt ipse paulò infra docet tex. 65. deinde Arist. explicans quam caussam plantarum & animalium faceret Democritus, subdit caussam esse naturam, vel intellectum: quas caussas perspicuum est numerari in efficientibus: postremò quod attinet ad ma-

Magna difficultas an Democrit. stirpium & animalium certas aliquas caussas efficientes posuerit.

materiam, non minùs necesse est, ex certis atomis cœlum constitui, quàm stirpes A & animantes, vt supra dictum est; quin etiam tantò magis id necessarium esse videri debet, quantò cœli structura solidior, firmior atque diuturnior est, quàm rerum sublunarium.

Summa eorum quæ de opinione Democriti dicta sūt

Sed his omissis sententiam horum Philosophorum de principijs rerum naturalium pluribus verbis explicatam, paucis nunc, quasi repetendo complectamur. Faciunt itaque materiam omnium rerum inane & atomos: illud in omnes partes infinitè patens; has multitudine innumerabiles, penitus solidas, impatibiles, omniumque patibilium qualitatum B expertes. In his inesse magnitudinem, figuram & pondus: motum item earum triplicem esse. Vnum, qui directè fit deorsum: alterum elisionis, qui ex mutuis earum plagis, & ictibus contingit: tertium declinationis. congregationem atomorum, ex qua innumerabiles mundi efficiuntur, tribus differentiis variari, positura, ordine, & figura. Vnde omnis rerum omnium varietas existit. nullam esse certam vim & caussam efficientem, nullumque præfixum naturæ ad agendum C finem: cuncta enim casu & fortuitò contingere. Hæc igitur de opinione Leucippi, Democriti, & Epicuri dicta sint.

Reprehenditur Simplicius, qui conatur ostendere, omnes supradictas opiniones veterū Philosophorum veras esse, atque inter se consentientes.

CAP. X.

HAe sunt igitur aut omnes, aut certe magis illustres veterum Philosophorum de principijs rerum naturalium sententiæ, satis, vt opinor, a nobis dilucidè, ac diligenter explicatæ. Nunc consequens est, vt doceamus quid in illis reprehendat Aristot. quid item nobis reprehensione, aut defensione, & A æqua interpretatione dignum esse videatur. Ac primùm quidem (vt hoc ante dicamus) nullo modo probatur nobis iudicium, & studium Simplicij, qui contendit persuadere, supradictas opiniones, si quis eas rectè intelligat, atque interpretetur, nec absurdas esse, nec inter se discrepantes: grauiter etiam inuehitur in eos, a quibus prisci physiologi tanquam absurdè sentientes, & inter se pugnantes, irridentur, atque condemnantur. Etenim super tex. 6. primi libri Physicorum, postquàm opiniones antiquorum de principijs rerum, multis verbis exposuit, subiungit hæc verba. [Non perperam autem fecerimus, si paululum digredientes, studiosis ostendamus, quo modo antiqui, etsi videātur differre in rerum principijs, pulchrè tamē cōsentiant. Nō enim oportet, eos, qui tantam audiunt differētiam, existimare, esse has Philosophorum repugnantias: quod quidem nonnulli, qui in historicas solas descriptiones incidunt, & nihil eorum, quæ dicuntur intelligunt, conantur exprobare: etsi sint ipsi diuisi in sectas innumerabiles, non de naturalibus quidem principijs (hęc enim ne per somnium quidem audiunt) sed in delenda diuina excellentia.] Hęc Simplicius. Quibus verbis rectè, ni fallor, pungit veteres Ecclesię Doctores, Clementem inquam Alexandrinum, Tertullianum, Origenē, Iustinum Martyrem, Lactantium, Eusebium Cęsariensem, & alios quamplurimos, qui vt Philosophos opinione sapientiæ inflatos & Christianam doctrinam, quę fide, ac simpliciter nititur, ludibrio habentes, coarguerent, in demonstrandis & refellendis illorum erroribus, & dissen D sione, quæ inter ipsos semper fuit maxima, declaranda, plurimum elaborarūt. Sed profectò, quamuis Simplicius cōtendat omnes neruos, vt Philosophorum dicta, multò aliter, quàm ipsa eorum verba præseferunt, allegoricè interpretando, ad verisimilem aliquem sensum traducat; tamen luce clarius est, nonnullas opiniones vsque adeo falsas & absurdas esse, vt risum potius mereantur & indignationem, quàm vllam impugnationem; quasdam verò, tam pugnantes inter se, vt plumbeus, & planè stultus

sit, qui putet eas ad concordiam posse reuocari. Verum nè de meo sensu videar hæc dicere, vel odio veterum, vel studio contradicendi Simplicio: proferã in medium, quid hac de re senserint duo Philosophiæ principes Aristoteles & Plato, tũ præcipuas Philosophiæ quæstiones percensens, quanta in his fuerit veterum discordia, breuiter explicabo.

Ex Aristotele & Platone ostenditur contra Simpliciũ quanta sit in opinionibus veterum philosophorum repugnantia & absurditas

Principio Arist. 1. Phy. tex. 71. scribit primos Philosophos veritatem, & naturam Entium quærendo, depulsos ob inexperientiam in aliam viam oberrauisse. Idem tex. 74. [Illi, inquit, aberrauerunt & propter hanc ignorantiam, tantum insuper ignorauerunt, vt nihil aliorum opinati sint fieri, aut esse, sed abstulerint omnem generationem.] Et item in lib. 13. Metaphysicæ de Pythagoræis loquens, ait, [quòd ipsi primi de numeris discordant inter se, signum esse, ipsas res, cum non sint veræ, eis præbere confusionem;] & paulò post. [Ac ipsi, inquit, fatentur nõ eadem, sed contraria dicentes; caussa verò est, quòd suppositiones, & principia eorũ falsa sunt, difficile autem est, vt ait. Epicharmus, ex nón bene præsuppositis, bene dicere; cum primum enim aliquid dicitur, confestim apparet non benè dictũ esse.] Ampliùs in 1. Metap. affirmat quosdam veterum attigisse materiam, & caussam efficientem: [obscurè tamen, inquit, & non clarè; sed quemadmodum inexercitati in prælio faciunt: etenim illi circũeuntes egregias plerunque plagas infligũt: sed nec illi ex sciẽtia, nec isti videntur scire quid dicant.] Idem quoque alijs locis confirmat, veteres multa peccasse ob imperitiam Dialecticæ, eosque valde fabulosè, pueriliter, inconstanter, & quasi balbutiendo, atque somniando philosophatos esse. Deinde apud Platonem in Phædone, Socrates Anaxagoram (qui tamen præ alijs Philosophis antiquis sobrius, & sapiens visus est) miris modis exagitat, seque confitetur ex inspectione naturæ & lectione Philosophorum, magis quàm antea fuisset, ignarum & cæcũ extitisse. in Theæteto opiniones veterum de principijs rerum, appellat fabulas pueriles, in quibus ipsi vehementer inter se pugnant atque digladiantur, & è quibus nihil certi & veri cognosci potest. Porrò Heraclitæos ait: nihil decernere, nihil docere, sed per dictiunculas quasdam refertas ænigmatibus veluti per sagittas è pharetra eductas, mentes hominum ferire, atque sauciare. Idem in Sophista recensens eorum sententias, qui de essentia disseruerũt, inquit eos more Gigantum cũ Dijs, & inter se pugnare: ita vt ad singulorum opiniones euertendas, non opus sit, nouas argumentorum machinas quærere, sed aliorũ armis alios oppugnari posse. Hanc Philosophorum discordiam Eusebius 14. lib. de præparatione Euangel. & Theodoretus in opere, quod inscribitur De Curatione Græcarum affectionũ lib. 2. qui est de principijs, copiosè pertractant. Meritò igitur Timon (vt est apud Theodoretum) tragice Philosophos insectatur his versibus.

Mortales, miseri, probosi ventris ad instar
Quænam vos lites nugis pugnantibus vrgent?
O vtres, animi sensus quos implet inanes.

Præterea hoc idem declarat & confirmat varietas innumerabilium penè sectarum, & cuiuslibet sectæ successio, plena mutabilitatis & inconstantię. Nam vt excipiã Pythagoręos, & Epicureos in quibus aliquanto maior, & diuturnior fuit voluntatum, & sententiarum consensio; in alijs sectis adeò sunt magistrorum discipuli, & posteriores priorũ dissimiles, vt nihil præter nomen ab illis accepisse, & retinuisse videantur: quam enim principes sectarum disciplinæ suæ rationem, & formam sequendam, & custodiendam reliquerunt, eam mox illorum posteri, vel detrahẽdo, vel addẽdo, vel etiã cõtradicẽdo, totã propemodũ immutarũt, atq; peruerterũt. Itaq; dũ quisq; mauult (illustriorẽ ea re laudẽ & gloriã sperans) videri nouæ auctor sententiæ quàm veteris sectator, & defensor alienę, quot fuerunt homines, tot penè opiniones extiterunt. Verùm hęc missa faciamus, & discordias eorũ in pręcipuis Philosophię quęstionibus (qđ secũdo loco propositũ est) aperiam[a].

Dissẽsio maxima Philosophorũ in præcipuis Philosoph. quæstionibus.

Si cogitatione lustremus principes Philosophię quęstiones, cuiusmodi sunt de judicio veri & falsi: de finibus bonorum: de mundo: de Prouidẽtia Dei: de animo nostro.

nostro, & de principijs rerum: quarũ rerũ certa, explicataque cognitio, tum ad agni- A tionem veritatis, tum ad bene beatèque viuendum apprimè necessaria est, & in quibus sapientem fluctuare, ac sola opinione duci, à sapientia abhorret plurimùm; planè reperiemus veteres Philosophos tanta esse in varietate, & dissensione constitutos, vt necesse sit, qui eorum decretis nituntur, eos in summo errore, & in maximarum rerũ ignoratione versari. Etenim duo sunt, vt hinc ordiamur, prima totius Philosophiæ fundamenta; vnũ veri & falsi iudicium alterum finis bonorum. Neque enim sapiens esse potest, qui B aut cognoscendi initium ignoret, aut extremum expetendi: vt aut vnde proficiscatur, aut quo perueniẽdum sit ignoret. Iudicium autem veri & falsi, Academici, negando vera penitus internosci posse à falsis, omnino sustulerunt: Epicurei totũ in sensibus collocarunt: Platonici in sola mente: Aristotelici tum in hac, tum etiã in sensibus: nam euidentem certamque cognitionem rerum singularium, atque sensibilium, a sensibus petendam esse: primorum aũt principiorum, eorumq; quæ nullam cum sensibus cognationem ha- C bent, a naturali nostræ mentis lumine totam pendere. Itaq; Epicurei contendũt, semper esse veros sensus: Academici nunquam; ita vt nihil illis credendum, & fidendum sit: Peripatetici interdum quidẽ veros, interdũ autem falsos. Rursus Academici negant vllius rei apud nos scientiam & comprehensionem esse: Platonici eam quidem concedunt, sed nolunt eam a nobis de nouo parari, verùm renouari tãtummodò per reminiscentiam: Aristotelici verò & scientiam esse, & nouo studio ac disciplina comparari. De finibus D autem bonorum, Varro in libris de Philosophia, vt refert D. Aug. lib. 19. de Ciuit. Dei cap. 1. partim commemorando opiniones, quę inter Philosophos fuerũt, partim quæ possent esse, collegit ducentas octoginta octo varias sententias; quã rem etiam luculenter tractat Cicero, tũ in 2. lib. Acad. quæst. tum in libris de finibus bonorum. Postea de mundo varia sentiunt Philosophi: alij enim faciunt vnũ, alij infinitos: alij factum esse volunt, & interiturum: alij factum quidem, sed nunquam periturum; alij vero, neque factum vnquam, neque interiturum: Alij putant eum casu regi, alij Prouidentia Dei; alij naturalium motuum, ponderum, & proprietatum occulta quadam vi, atque cõuenientia. De Deo autem, an sit, quid sit, qualis sit, quid agat, & an vnus sit, nec ne, quis Philosophorum varias, & discrepantes opiniones vel enumerando queat recensere? legi potest Cicero in primo libro de Nat. Deor. & D. August. lib. 5. & 6. de Ciuit. Dei. Themistius Philosophus (veluti commemoratur in histor. Eccles. Socratis lib. 4. cap. 27.) in oratione quam habuit apud Valentem Imperatorẽ, affirmauit plusquam trecentas fuisse apud Gentiles philosophos varias de Deo ac religione opiniones. Deinde, quàm parũ inter Philosophos conueniat de animi nostri natura, immortalitate, & actionibus, nemo est qui si legat primum librũ Aristot. de Anima, non perspicuè intelligat: nec verò solum in hoc discrepant, qui sunt in diuersis sectis, sed etiam, qui eandem disciplinam profitentur: etenim in ipsis Peripateticis, qui propiùs a vero abesse existimantur, alij censent animum mortalem, & natiuum, alij natiuum, sed immortalem; alij neque natiuum neque mortalem, sed omni ex parte sempiternum: Rursus alij vnum in omnibus, alij suum cuique, alij certum animorum numerum ab æternitate fuisse constitutum, qui diuersis temporibus diuersa induãt, & vicissim exuant corpora. Et item alij veram, atque naturalem formam hominis: alij tantummodo assistentem, vt non secus ad hominem affectus sit, quàm nauta ad nauim, vel intelligentia ad orbem, quem mouet. De varietate autem, & dissensione Peripateticorum qui Aristotelis & Theophrasti posteri fuerunt, sic est apud Ciceronem quinto libro de finibus. [Horum, inquit, posteri meliores illi quidem mea sententia, sunt, quàm reliquarũ Philosophi disciplinarum, sed ita degenerant, vt ipsi ex se nati videantur.]

Ad extremum de principijs rerũ (quo spectant cætera quæ hic a nobis commemorata sunt) quanta sit inter eos non de terminis solũ (vt aiunt) sed de tota possessione dissensio, quãquam perspicuum est ex his, quę supra docuimus, tamen potest

etiam graui Ciceronis testimonio confirmari. Is enim in 2. lib. Academic. quæst. cū ex alijs rebus, tum maxime ex dissensione Philosophorum, quæ est de primis rerum initijs, acutè, & copiosè disputat, nihil esse a Philosophis exploratè perceptū nihil firmis, & necessarijs rationibus conclusum; sed omnia verisimilibus modò coniecturis, & argumentis explicata. Ex qua Philosophorum discordia recens fluxit Academia, nihil affirmans, & approbans, contra omnes, & contra omnia disputans, comprehensionem, & scientiam funditus tollens, clamās fallaces esse sensus, infirma iudicia, res ipsas inexplicabilibus obductas difficultatibus, ita vt, aut nihil sit verum, aut si quid est, id certe à nobis animo cerni, & comprehendi nequeat. E transuerso autem venit Prothagoras (cuius in hoc vestigia sequitur Epicurus) qui indignum, & iniquum putans, tam multos graues, & doctos viros inter se pugnantes condemnari, vociferatur, quod cuique videtur, id verum esse, & tale esse, quale videatur, nec res quæ cognoscuntur, nostræ cognitionis, sed nos potius rerum ipsarum caussam, & mensurā esse, vt docet Arist. 4. 10. & 11. libris Metaphysicæ. Quid si diuersis hominibus diuersa & contraria simul videantur? neq; hoc absurdum esse ducit, nihil enim prohibere putat, quin ea quæ pugnant inter se, simul vera, & falsa esse queant: nec minus habenda esse vera, ea visa, quæ nobis dormientibus, quàm quæ vigilantibus: quæ ægrotantibus, quàm quæ bene valētibus: quæ insanis, quàm quæ sanis occurrunt. quis hæc ferat? Et quidem hanc sententiam, vt pestem ingeniorum, & omniū disciplinarum exitium, Aristot. & Plato multifariam coarguendo ex hominū animis conantur extrahere, [Si enim (vt inquit Arist. lib. 4. Metaphysicæ text. 21.) [qui maxime putantur verum quærere, amare, ac cernere, ij tales opiniones habent, & talem de veritate sententiam ferunt, quomodo non socordia ijs sit, qui philosophari conantur? Nam quærere veritatem, non esset aliud, quàm volucres persequi.] Prothagoræ tamen, nec patroni, nec discipuli defuerunt. Anaxagoras niuem nigram esse, nec sibi vnquam videri albam; Xenophanes, habitari in Luna, eamque terram esse multarum vrbiū & montium; dixerunt, vt ait Cicero lib. 2. Academicarum quæst. quis hæc portēta ferat? Isti tamen philosophi, in primis magni & nobiles extiterunt. Non ero lōgior, nam si persequar omnia, operosum sanè laborem, & in re cuius aperta minimè necessariū, suscipiam. Illud certè clarissimum est, nihil esse tam euidēs, & certum, de quo non variè discrepent Philosophi: nihil item (vt est apud Ciceronē 2. lib. de Diuinatione) tam ridiculum, & absurdum, quin aliquem Philosophorū auctorem, & defensorem aliquando habuerit. Stoicos perhibent omnium Philosophorum maximè grauem, seriam & constantem Philosophiæ disciplinam condidisse. At Plutarchus vir in omni genere eruditionis maximè probatus & nobilis opusculū fecit de contradictionibus Stoicorum, hoc est de his de quibus Stoici inter se magnopere dissentiunt & dissidēt: & item aliud, in quo docet, magis esse incredibilia, & fabulosa Stoicorum decreta, quàm vel ipsas Poetarū fabulas. Scripsit etiam quinq; libros de placitis Philosophorum, è quibus planè intelligitur, in omnibus physiologiæ quæstionibus, varia & discrepantia fuisse eorum dogmata. Ergo siue tanta opinionum varietas orta sit ob ignorantiæ caliginem communem omnium mortalium, qui cœlestis doctrinæ lumen non acceperunt, siue ob animi prauitatem, non tam cupientis ex disputatione, veritatis lumen aspicere, quàm ex sophistica cōtētione inanes gloriæ vmbras consectantis, id quod à principio cōtra Simplicium docere instituimus, verissimum est, veteres Philosophos, cū alijs rebus, tum maximè in ijs, quæ de principijs rerum disseruerunt, multa, & falsa, & inter se pugnantia tradidisse: quanquam non negamus quædam eorū dicta & decreta quæ à multis rideutur & improbantur, ad veram sententiam facile traduci posse, si detractis allegorijs, & alijs verborum integumentis, explanentur: quę res liquidò perspici poterit, ex ijs quæ supradictas opiniones excutiendo & diiudicando, mox dicturi sumus.

Fulchra sententia Aristotelis.

Plutarchus contra Stoicos.

Resel-

Refellitur ab Arist. opinio eorum qui dicunt omnia esse vnum ens immobile.

CAP. XI.

SEntentiam eorum qui dicunt omnia esse vnum ens immobile, Aristoteles 1. Physic. non aliter accipiens, quàm videntur primo aspectu eorum verba significare, tribus modis eam refellit: primùm enim docet, non esse Physici contra eam disputare: deinde personam Metaphysici suscipiendo, breuiter eam coarguit: ad extremum rationes soluit, quibus eam communiunt, & tutantur. Sed cur nō est Physici contra hmōi opinionē differere? Quia tollit oīa principia Physiologiæ, tam quæ sunt veræ caussæ rerū naturalium, quàm quæ vocantur principia cognoscendi, vt accidentia, & effecta, quę nos quasi manuducunt ad cognitionem caussarum, earumque rerum, quæ quia sensus nostros latent, fugiunt etiam intelligentiam. Si enim omnia sunt (vnum) ergo non est multitudo rerum in natura. Si immobile, ergo nullus est motus, nihil autem sensibus euidentius atque certius est, quàm esse motum, & multas ac diuersas res. deinde sublato motu, tolluntur omnes caussę; etenim Natura est principium motus: Materia est ex qua aliquid fit: Finis (a quo forma re non differt) est cuius gratia cætera fiunt: efficiens est id vnde primum principium motus. Cum igitur omnia principia physica, qualia qualia fuerint, vel sint motus, vel ad eum necessariò affecta sint, conspicuum est, prædictam opinionem, quæ tollit motū, vnà quoque omnia principia physica è medio tollere. Quare cum nulla scientia probare queat principia sua, quicquid enim afferet ad illa probanda, vel illis posterius erit, ac proinde ignotum & obscurum: ex principijs enim reliqua demonstrari & illustrari necesse est: vel erit prius at nihil est prius primis principijs, & si quid tale sit, id profectò extra scientiam erit, & ad alias disciplinas pertinebit:

Cur Physicus nō possit disputare, cōtra negantes motum, & multitudinē rerum naturalium.

A hinc efficitur, vt Physicus nec sua principia confirmare, nec eos a quibus negantur redarguere aut debeat, aut etiam, quà Physicus est, possit. Nam quamuis principia, quæ sunt caussæ rei, possint (vt docet Auerr. 2. Physic. commento 22.) demonstrari esse in natura, demonstratione signi, quemadmodum demonstratur materia esse in rebus ex transmutatione formarum, & primus motor ex subordinatione & finitate mouentium, & motuum: tamen qui asserit omnia esse vnum ens immobile, nullum Physico relinquit argumentum, siue ductum à prio-

B ri, siue a posteriori, quo vti possit ad sua principia tuenda, & comprobanda. quid enim est in rebus naturalibus, quod sit non dicam magis, sed vel æquè nobis euidens atque certum, quàm motus, & rerum multitudo? quare necesse est Physicum omnibus præsidijs spoliatum obmutescere, eiusque patrocinium & defensionem ab alijs suscipi. sic enim res se habet: si ea scientia, cuius principia negantur, sit subalternata, eorum principiorum probatio petenda est à scientia subalternante, illius enim principia, sunt

Cuius sit principia particularium scientiarum, si ab aliquo oppugnentur, defendere.

C conclusiones, quas ab hac demonstrari, vel potiùs demonstratas esse oportet, vt cernere licet in Perspectiua, & Geometria: Si verò ea scientia non sit subalternata, sed eius principia sint per se immediata, prima & per se indemonstrabilia: talium principiorū nulla esse potest demonstratio ex proprijs, nec in eadē scientia, nec in alia: sed si quæ est, eam necesse est, vel Dialecticam esse ex probabilibus confectam; si quidem inter alias Dialecticæ vtilitates, quæ commemorantur in 1. libro Topicorum, hæc vna

D in primis est, quòd præbet instrumenta, & præsidia quædam ad tuenda, & defendenda scientiarum principia: Vel metaphysicam, quæ scientia, cum agat de ente vt ens est, ac de his, quæ pertinent ad omnes disciplinas, suo sibi iure vendicat patrocinium ac defensionem aliarū scientiarum, earūque principia, cum opus est, probat rationibus necessarijs quidem, sed communibus, & quæ ducunt ad impossibile. quanquam si is, qui negat principia alicuius scientiæ particularis, concederet aliqua, quæ subiecta sunt

illi scientiæ, tunc rectè posset particularis scientia ex ijs quæ concessa sunt, probationem suorum principiorum confice re;vt si quis negans materiam, vel primū motorem esse, aut naturā agere propter finem, concederet naturales formarum mutationes,nec tolleret motus,& actiones physicas,ex his posset Physicus(vt fecit Arist.) illa principia demonstrare.

Dubitatio. si negentur principia ipsius Metaphysicę,quę scientia debeat ea probare.

Sed existit hoc loco non leuis dubitatio, quæ (auctore Simplicio) proposita est ab Eudemo, nec ab eo tamen soluta. Si enim negentur principia ipsius Metaphysicæ, quæritur cuius scientiæ sit ea probare. Nam si Metaphysica sua principia defendat,cur non similiter vnaquæq; scientiarum particularium idem poterit efficere; sicut enim Metaphysica se habet ad sua principia, ita quoque videntur se habere scientiæ particulares ad sua? Sin autem principia Metaphysicę dicat quispiam probari ab alia scientia superiori & vniuersaliori,primùm hoc falsum est,nulla enim est, aut esse potest, talis scientia: deinde ne sic quidem difficultas tollitur: nam de tali sciētia similiter quæri potest; si eius principia negentur,à quo probari debent? Si enim ab alia scientia, & illius itidem ab alia,& ita semper deinceps, res sanè procedet in infinitum: quare eò tandem necessariò veniēdum est,vt vel principia Metaphysicæ remaneant sine vlla probatione,& omni defensione destituta, vel vt probētur ab ipsamet Metaphysica: quod si ei conceditur, nulla videtur esse caussa, cur non idem concedendum sit

Solutio Dubitationis.

scientijs particularibus.Hęc est dubitatio quæ soluitur hoc modo. Qui negat principia scientiæ particularis, fieri potest, vt nihil penitus concedat eorum, quæ ipsi scientiæ subijciuntur; ex quo fit, vt nihil ei reliquum faciat,quo principia sua tueri possit:qui autem negat principia Metaphysicæ, vel is concedit aliquid,vel nihil: si nihil, non erit cum eo disputandum: nulla enim de re potest suscipi disputatio, nisi ante quibusdam rebus positis, & concessis:si aliquid, hoc ipsum quale qua le fuerit, aliquo modo attinget ius Metaphysicę, vtpotè quæ agit de ente, vt ens est, cui subijciuntur omnia,quæcunque sunt in rebus: quare Metaphysicus ex eo, quod aduersarius ponit, & concedit, principia sua confirmare, eumque

A redarguere poterit. Atque totum hoc, quod nunc a nobis dictum est, diligenter obseruatum esse cernimus ab Arist. in 4. lib.Metaphy.vbi primùm illud principiū, Quodlibet est vel non est, contra nonnullos id sophisticè negantes, multis modis declarare, ac probare contendit. vide etiam D.Thomam prima par. quæstione prima art.8. Sed quemadmodum prædictos Philosophos refellat Aristoteles,videamus.

Licet supradicti Philosophi sic opinando auferant,vt dictum est,principia Phy-

B sicæ tamen quoniam profitentur se agere de rebus naturalibus, & naturales dubitationes tractare, Aristotelès cōtra eos disputationem init, non tanquàm Physicus, vt malè putauit Simplicius; tollentes enim motum, omnia Physico subtrahunt præsidia quibus ab eo repelli,& reijci possint;sed tanquàm Metaphysicus, vt rectè sentit Alexander,& perspicuè intelligitur ex ipsa disputatione. Refellit autem eorum sententiam duobus argumētis; vno ex multiplici ratione entis sumpto:altero ex varia (vnius) significatione:

C sed ante omnia Arist. ponit Ens multipliciter dici, non quidem dici de multis rebus:id enim,cum ab illis negetur,accipere pro certo, quid aliud esset quàm, vt aiunt,principium petere?sed,ens, significare multa,& varia,vt substantiam,quantitatem, qualitatem & cætera genera accidentium,siue sint ea diuersa inter se, siue nō:hoc enim, cum sit omnium sermone tritissimum, à nemine, qui sanæ mentis sit, negari potest. Ex hac hypotesi sic deinde ratiocinatur: Qui dicunt omnia esse vnum ens,aut intelligunt omnia esse

D vnum,secundum nomen entis, quod dicitur de omnibus, licet re ipsa sint multa,& hoc modo nulla est quæstio: aut esse vnum secundum rem, quod multis modis contingere potest; vel vt sint vnū genere, vel specie, vel numero: priora duo,cū genus & species de multis dicantur nō tollunt multitudinē rerum:quod si volunt omnia esse vnum numero secundum rem,vel putant omnia esse vnum numero, quod sit substantia sine accidentibus,vel aliquod accidens sine substātia; si erit substātia sine accidētibus, nō poterit esse

esse finita, vel infinita, vt ipsis placet: finitum enim, & infinitum sunt propriæ affe A ctiones quantitatis; quæ nec substantiæ, nec vlli aliarum rerum accidunt, nisi propter quantitatem: Si est accidens sine substantia, multa consequuntur incommoda, quæ necesse non est commemorare, cum in aperto sit, nullum accidens seiunctum a substantia per se cohærere, & constare posse. Ergo quocunque se vertant, tenentur conuicti, & habent confiteri, illud suum, ens, quod faciunt finitum, vel infinitum, non esse vnum, sed minimùm duas esse res, substantiam nimirũ & quantitatem. Alterum argumentum ex varia B notione Vnius, hanc vim habet: Cũ Vnũ, dicatur multis modis, vt videre licet lib. 5. Metaph. maximè vero (quod ad rẽ præsentem attinet) tribus: Dicitur enim vnũ, vel quod est continuum, vt magnitudo, vel quod est indiuisibile, vt punctum, uel quod est vnum omnino secundum rationem; multis autem & variis nominibus significatur, quæ nomina vocantur synonyma, vt ensis & gladius. Quonam horum trium modorum existimant omnia esse vnum? si vt continuum, cum id sit multa potestate, siquidem potest infini- C tè diuidi, non erũt omnia vnum propriè; si vt ea, quorum ratio est vna, ita vt omnia nomina idem penitus significent, sequeretur, idem esse contraria, ut bonũ & malum, & idem esse disparata, vt hominem & equum: quin etiam, idem esse contradictoria, ut bonum, & non bonum, hominẽ & non hominem. Quare idem erit ens, & non ens: cessabit igitur quæstio, nã idẽ erit dicere omnia esse vnum ens, & omnia non esse vnum ens, imò omnia non esse ens, sed nihil. Si autem vnum accipiatur pro eo quod est indiuisibile, ergo ta- D le Ens vnum, non erit quantum, ac proinde, nec ut ipsi volunt, finitum, aut infinitum, nec item erit quale, aut aliis sensilibus accidẽtibus affectum. Etenim, vt est apud Arist. 6. Physicorum & in lib. de sensu & sensili, nec motus vllus, nec vllum accidens sensile, potest esse in eo, quod caret quantitate: quin etiam Aristoteles nullũ accidens, siue materiale, siue spirituale agnoscit & ponit in vlla re, quę aut non sit particeps quantitatis & materię, aut cum his naturalem & necessariam connexionem, atque coniunctionem non habeat. A quamobrem nec in Deo, nec in Intelligẽtijs vllum accidens esse vult; nec sane putaret; habitus & actiones Animę rationalis esse accidentia, nisi videret eam naturaliter quodammodo pendere a corpore, & in eius functionibus varietatem quandam, & mutabilitatem contingere. etenim quod adest, & abest alicui rei præter eius interitum, id nemo negare potest esse accidens; sed virtus & vitium, scientia & ignorantia, intelligere & velle adsunt, & absunt animæ rationali sine ullo eius interitu, relinquitur igitur, nemini du- B bium, ac obscurum esse posse, quin huiusmodi res sint accidentia. Sed quamuis Aristoteles solo naturę lumine, vel suæ Philosophiæ haud omnino verę, principijs nixus, non cognouerit vllam in substantijs incorporeis varietatem & cõmutationem, aut fuisse vnquam, aut aliquando esse posse; Theologi tamẽ, (quia id ex sacris literis, quibus longè sublimior & certior doctrina continetur compertum habent) constanter affirmant & docent habitus & actiones, tã intellectus, quàm voluntatis, nõ secus in Angelis, quàm in C nobis esse accidentia. Verùm, ut eo reuertatur, vnde huc nostra defluxit oratio, perspicuum sit contra rationem entis & vni esse, facere omnia vnum ens. atq; hęc quidem Aristoteles cõtra hanc opinionem. Plato autem licet in Parmenide eã probare videatur, interpretans eam Metaphysicè tamen in Sophista, non multò aliter eam accipiens, q̃ hic Aristoteles, multis verbis exagitat. Verùm de hoc, paulò infra.

D *Rationes Xenophanis soluuntur secundum Aristotelem.*

C A P. XII.

ARistoteles in eo libello, qui de Xenophane inscribitur, multa & varia oratione docet, Xenophanis rationes, quas supra exposuimus, captiosas, & infirmas esse. Primùm, quia non est æquum, ex reb⁹ minùs certis & perspicuis, tollere alias res magis euidentes & cer-

tas

tas,vt facit Xenophanes:qui ex eo, qđ sumit,ex nihilo nihil fieri,vult auferre motum & multitudinem rerum; cum tamē hoc multò clarius & firmius sit,q̄ illud. Nam ex nihilo nihil fieri; non tam sensibus perspicuum est,exploratéque perceptum,q̄ res moueri& multas esse.siquidē ex non ente res gigni, quidam existimarunt & hi quidē nō ē vulgo,sed ex iis, qui sunt habiti sapientes: Hesiodus quidem hæc cecinit.

Primùm ante omne aliud, Chaos extitit,inde patenti
Pectore cunctorum sedes firmissima Tellus,
Atque amor:is cūctis specie immortalibus anteit.

Ex his aūt dicit cætera fuisse genita, illa uero ex nihilo. Tum quia, vt verum sit id quod sumit, tamen ex eo non conficitur quod vult:non.n.si ex nihilo nihil fit, continuò necesse est,nihil gigni posse. An Empedocles,Anaxagoras,Democritus, & alij Physici non in id pariter consenserūt, ex nihilo nihil posse effici,qui tamen,nec generationem,nec motum,nec multitudinem sustulerūt?rectè.n.diceret aliquis, in rebus naturalibus quasdam æternas esse sine generatione & interitu,ut cœlos& materiam primam:alias verò generari & interire,non ex nihilo,vel in nihilum;sed alias ex alijs,vel directè procedendo.in infinitum,vel vicissim retro cōmeando, ut aqua ex aëre orjatur & vicissim aër ex aqua,vel ut omnia ex vno principio nascātur,& in ipsum dissoluantur: quemadmodum qui putant omnia esse aquam,vel aërem,hi censent ex aëre,vel aqua per condensationem & rarefactionem variè affectis atq; commutatis, cunctas res existere. Similiter qui faciunt multa principia, vel finita,vt Empedocles, vel infinita, ut Anaxagoras & Democritus, volunt ipsa quidem principia esse sempiterna, cæteras aūt res ex illis & in illa per congregationem,& segregationem generari, atq; interire. Deinde, cur si id quod est, æternum est,ex eo fit,vt sit infinitum?quia, inquit, si quod est genitū habet principiū, ergo quod non est genitum,neq; est interiturum,neq; principium,neq; finem habebit:atqui hoc non ostendit,id quod est, carere terminis suę magnitudinis & extēsionis,sed carere principio & fine durationis,atq; eo principio,ex quo creatur,& in quod tandē occidat. Nōne Empedocles ait quatuor elementa esse ingenita,& atomos itidem Democritus, quibus tamen non tribuunt infinitatē magnitudinis? Postea,cur oportet esse vnū? quasi uero non possit esse multa & ingenita, velut de cœlis sentiūt Peripatetici. Vel.n.illud Ens, ponitur incorporeum,vel corporeum : si incorporeum, quo pacto dicit esse infinitum?nā finitum & infinitum,tales sunt affectiones,ut non nisi cadant in corpus. sin aūt est corporeū,habebit multas partes, quare non erit simpliciter vnū. Ampliùs, quid prohibet esse Vnum; non tñ undiq; sui simile?Etenim fieri pōt, vt ipsum Ens sit vnum,ingenitum & infinitum, tamen constitutum,vel partibus dissimilis naturæ,cuiusmodi est animal, vel ex partibus simili quidem natura præditis, dissimilibus tñ affectis accidentibus,vt aliæ sint raræ,aliæ densæ, aliæ lucentes, aliæ obscuræ,quam uarietatem nos ipsi agnoscimus in cœlo,cuius substantiam vniformē esse, & simplicem arbitramur. Ad extremum, cur necessarium est:si vacuum non sit, id quod est non posse moueri? primùm.n. vacuum esse quasi locum & sedem corporum,multis veterum placuit, vt Hesiodo:qui ait ante omnia extitisse Chaos veluti receptaculum omnium corporum: quin ēt Democritus non modò(vt suprà diximus)censet vacuum esse, sed vult ipsum esse principium rerum;multoq; verisimiliori & apertiori ratione Democritus ex eo quod motus est,conficit, necessarium esse vacuū, q̄ Xenophanes ex eo, q. non est vacuū,nititur concludere, non esse motum: magis .n. certum & perspicuum est, motum esse, q̄ non esse vacuū, vt si alterutrum concedendum, aut negandum fuerit; omnes sine dubio potius admissuri sint vacuum,ne motum tollāt, q̄ negaturi motum, ne vacuū admittant. His accedit,quod sine migratione totius in alium locum, potest & totū ipsum moueri motu alterationis, & partes ipsius, motu lotali per quandam veluti coagitationem & fluctuationem partium adinuicem. Atq, hoc modo Xenophanis rationes eo,quem ante posui, libro, dissoluit Aristoteles.

Sol-

Soluuntur rationes Melissi.

CAP. XIII.

MElissi autem argumentationem, qua sic ratiocinatur (si quod est genitum, habet principium, ergo quod no est genitum, caret principio: sed id quod est, non est genitum, ergo caret principio, quare necesse est infinitum esse) Aristoteles duab^9 de caussis vitiosam esse confirmat 1. lib. physic. tex. 23. primū propter formam, tum propter materiā. B Ac uitium quidem formæ, deterius est, quàm materiæ, nam si forma est vitiosa, etiam concesso antecedente, non rectè infertur consequens, sed potest negari, vt in hoc syllogismo: Omnis hō est animal, omnis equus animal, ergo omnis equus est homo: concessis præmissis, rectè negatur consequens ob vitium consequētiæ, quā parit mala syllogismi forma. At si bona fuerit argumētationis forma, positis præmissis siue veris, siue falsis, necessariò colligitur conclusio; vnde bona forma facit ex falsis colligere verum, & retinet nomē C syllogismi: eius autē defectu, nec est, nec dicitur syllogismus, nisi secundum quid. Ratio igitur Melissi, primò peccat in forma, siquidem procedit ex opposito antecedentis ad oppositum consequentis: vt si dicas, si homo est, animal est, ergo si non est homo, non est animal; cum econtrario fieri deberet, quocirca habet in se fallaciam consequentis: quæ dupliciter fit (vt Aristo. docet 2. lib. elenchorum c. 5. hanc ipsam Melissi orationem ibi exempli loco afferens) vel cum ex opposito antecedentis colligimus oppositum consequen D tis, vt accidit in hac ratione Melissi; vel cū ex positione consequentis inferimus positionem antecedentis, vt si est homo, est animal, ergo si est animal, est hō: & prior quidem modus huius fallaciæ, cū ad syllogismum reuocatur argumentatio, facit syllogismum in prima figura, cuius minor propositio est negatiua, qualis est hic, Omnis homo est animal, nullus equus est homo, ergo nullus equus est animal: Posterior autem modus facit in secunda figura syllogismum ex duabus affirmatiuis, cuiusmodi est hic: Ignis est ele mētum, aqua est elementū, ergo aqua est A ignis. Sed quia posset aliquis pro Melisso respondere, eam ratiocinandi formam, quam vsurpauit Melissus, licet per se vitiosa sit, tamen in terminis conuertibilibus, quales sunt, habere principium & esse genitum, satis ualere, & nō inusitatam esse in scriptis Aristotelis; idcirco demonstrandum est rationem Melissi (tametsi nullum esset in ea vitium formæ) tamen vel sumere id quod est falsum, vel si uera sumit, certè non concludere, & obtinere quod vult. Nam cum principij nomen multis modis dicatur, significat enim (vt B alias nunc significationes omittam) initium temporis vel durationis, & initium magnitudinis. Si Melissus priori mō vsurpet nomen principij, vera quidem colligit, nimirum id quod non est genitū non habere initium temporis atque durationis suæ; sed ex eo non licet inferre quod maximè vult, nimirum id quod est, secundum quantitatem infinitum esse, sic enim variè acciperet notionem principij, & in æquiuocationis vitium incurreret, sumēs in antecedente principium, pro initio tēporis, in conclusione autem, pro initio C magnitudinis: sin autem posteriori significato accipiat vocabulum principij pro eo quod habet terminos magnitudinis, dupliciter peccat; primùm enim nō quicquid gignitur habet principium magnitudinis quę primò, vel generationem, uel alterationem acceperit, sed (vt Aristot. docet 1. 7. & 8. lib. phys. extremo item libello de sensu & sensili, & Theophrastus in 10. lib. de motu (vt refert Simplicius 1. lib. physic. super tex. 23.) quędam sunt, quæ non per partes, sed tota simul & aceruatim alterantur, vt patet in conglacia- D tione aquæ & coagulatione lactis. nam licet alteratio simul ratione formę aut tēporis fieri nequeat, ita vt aliquid qualitatis, quæ habet contrarium & per motum propriè dictum inducitur, simul in instāti producatur; propterea quod (vt in libro sexto physicorum demonstratur,) non potest dari primum mutatum, sed ante quodlibet mutatum, est mutari, & ante quodlibet mutari est mutatum esse; tamen ratione subiecti potest alteratio simul fieri; ita ut non ante quamlibet partē magnitudinis subiecti, alia sit pars prius al-

alterata & ante illam alia, & sic deinceps in infinitum, sed possit tota aliqua magnitudo simul alterari. Deinde non est verũ quod sumit Melissus, quod non est genitum carere principio & termino magnitudinis. Ecce cœlum ingenitum est, & tamen secundum magnitudinem definitũ est, atque circunscriptum: Atomus Democriti, elementa Empedoclis, cum ingenita ponantur, non tamen dicuntur esse infinita secundum molem. Hæc de Melisso: veniamus ad Parmenidem.

Refutatur ab Aristot. argumentatio Parmenidis.

CAP. XIIII.

Parmenidis ratiocinationem, tripliciter refellit Aristoteles 1. Physicorum tex. 25. Primum enim docet falsam esse illam propositionem, quam ipse sumit (quod est præter ens, est non ens) nam licet in vniuocis, quæ significant vnã naturam æqualiter communem multis, talis ratio differendi valeat: vt quod est præter animal, est nõ animal; & quod est præter hominem, est non homo, tamen in æquiuocis, quę nihil commune, sed immediatè significant ea de quibus dicũtur, non valet, vt quod est præter canem, potest esse canis; cum enim illa vox sit æquiuoca significans canem marinum, cœlestem & terrestrem: fieri potest vt quod præter canem terrestrem est, sit canis marinus, vel cœlestis; similiter etiam cũ ens immediatè significet decem categorias, hinc fit vt cum dicimus ens, non intelligamus aliam rem, quàm substãtiam, uel accidens: quamobrem quod est præter ens, hoc est præter substantiã, potest esse ens, nimirum accidens; vel è contrario quod est præter ens, hoc est accidens, potest esse ens, nimirum substantia. Deinde ostendit ex iis, quæ sumit, non cõfici quod vult: nam, vt demus illud esse uerum, quod est præter ens, est non ens, non tamen ex eo rectè concluditur, ergo ens est vnum. Etenim ponamus, omne ens esse album: bene sequitur, omne ens est album, ergo quod est præter album, non est ens: at nõ rectè colligeretur illud, ergo album est vnum; quid enim prohibet, vt omne ens sit album, tamen quæ alba sunt, multa esse, ut lanam, niuem, cynum. Præterea nõ esset vnum album continuatione, quanquã etiam sic, esset multa potestate, quia posset diuidi in multas partes albas: & vt cunque sit, necessarium esset, in albo duo cogitare, rationem albedinis, & id cui, tãquàm subiecto inest albedo. Licet enim accidens separari nequeat a subiecto, vtriusque tamen ratio longè diuersa est. Ad extremum tacitè demonstrat, cõclusionem Parmenidis pugnare cum eius sẽtentia: nam si vnum est ens, sequitur nihil esse: vel enim illud vnum ens erit accidens, vel substantia; si accidens, cum nequeat per se constare, necessariò accidet & adnitetur alteri, nẽpe subiecto; at hoc cum diuersum sit ab accidente, quod positum fuit tantummodo esse ens, nõ erit ens, quod autem est accidens nõ entis & ab eo sustentatur, qui potest esse ens? quare, si illud vnum ens ponatur esse accidẽs, planè nihil est: sin autem dicant esse substantiam, nihilominus idem continget incommodum, nam cum sit perspicuũ multa substantiæ accidere, vt esse calidãm, albam, grauem vel leuẽ, hęc omnia erunt nõ entia, quippe quæ non sint substantia, quæ sola ponitur esse ens; at cuius accidẽtia sunt non entia, ipsum quoque est non ens. quocunque igitur se vertant, nullum habent exitum. His etiam accedit, cum dicũt ens esse finitum & sphæricum, quæ in solam cadunt quantitatem, necesse est in tali ente quantitatem esse, & substãtiã, sine qua nullum accidens cohærere potest in natura, quare non vnum erit ens. Neq; vero cuiquàm miradum accidere debet, Parmenidem non vidisse hæc incommoda, quæ tam apertè consequuntur ipsius opinionem; nam Simplicius Eudemi testimonio confirmat, apud priscos illos nõdum fuisse in obseruatione regulas distinguendi, demonstrandi, aliasque dialecticas præceptiones, quę postea ex ipsarum rerum consideratione, præsertim autem ex ipso vsu, & disputandi exercitatione peruestigatæ, atque inuentæ fuerunt. quãuis nonnulli contendant, in quibus est is, quem modo dixi Simplicius, nihil horũ latuisse Parmenidem, vtpotè virum in disputando acutum, & acrem, nec ignarum

An Parmenides calluerit Logicam.

Dia-

Dialecticæ; siquidem is apud Platonem in eo dialogo, qui ab ipso nomen accepit, A valde laudat, & commendat Socrati studium Dialecticæ. Sed de hoc paulò post.

Q ōo Plato Parmenidis rationem soluat.

Plato autem in Sophista, alio modo Parmenidi occurrit. Nam cum eius ratio contineatur hoc syllogismo, quicquid est præter ens, est non ens, sed non ens est nihil, ergo ens est vnum; Plato, licet in mundo intelligibili, vbi est ineffabilis vnio omnium rerum, concedat omnia esse vnum ens, sicut etiam nos concedimus omnia in Deo esse vnum quidpiam simplicissimum, tamen in mundo sensibili. B propter discretionem, & diuisionem rerum, quæ ante fuerant vnitæ, putat necessariò ponendam esse multitudinem; nam quæ intelligentia Dei comprehensa, sunt maxime vnita, ea cum descendūt in materiam corpoream, non possunt illam vnionem retinere, sed ratione partium, & multitudinis, per multiplicationem, extensionemque sui, uariè diuiduntur. Itaque cum huic Parmenidis conclusioni, quę multitudinem tollit, Plato non assentiretur, præmissarum, ex quibus ipsa conficitur, alteram, nimirum C maiorem concedit, alteram, uidelicet minorem negat: nā vt fatetur quod est præter ens, esse non ens, ita negat, quod est non ens, nihil esse; vult enim ipsum non ens esse in rebus, & caussam esse multitudinis, diuersitatis, & inæqualitatis, quæ in rebus inuenitur. quam responsionem, quoniam Aristoteles uidebat in speciem absurdam esse, & secum pugnare, quippe cum ponat non ens esse: Si enim est non ens, ergo non est, & si est, ergo non est non ens: idcirco in primo physicorum tex. 30. ait quosdam (sine dubio Pla- D tonem innuens) cum occurrere vellent rationi Parmenidis, ei potius cessisse, & manus dedisse, vtpote qui affirmando, non ens esse, longe absurdiorem inducant sententiam, quàm est illa Parmenidis. Sed quia nos Platonem hac in re nō solùm non absurdè, sed etiam sapienter ac diuinè philosophatū esse arbitramur, eius sententia paulò apertiùs, atque enucleatius declaranda est.

Explicatur sententia Platonis de non Ente.

CAP. XV.

Tres significationes Non entis apud Platonem.

Apud Platonem, ipsum non ens, tribus modis vsurpatur; vno modo pro eo, quod penitus est nihil, & absolutè ac simpliciter opponitur Enti, quod ambitu suo amplectitur omne ens, quale quale fuerit, hoc est, siue corruptibile, siue incorruptibile, siue sensibile, siue intelligibile: altero modo pro ente sensibili, generabili, & corruptibili, quod appellat non ens, tum quia tempus, quo existit, perexiguum est, si conferatur cum eo tēpore, quo non est, quod tam ante ipsius generationem, quàm post interitum, infinitum est: tum etiam quia dum existit, nunquam idem permanet, sed continenter variatur, atque commutatur, de quo ita scribit in Timæo. [Quid est, quod sēper est, generationem autem non habet? & quid est, quod gignitur quidem, nunquam autem est?] Quæ verba Porphyrius diligenter expēdens, (vt Simplicius refert primo Physicorum super tex. 30.) ait Platonem, id quod est, dicere Ideam, id autem quod non est, Materiam primā omni specie & forma carentem, quæ in se ipsa considerata, potestate quidem est omnia, actu verò nihil: compositum autē ex forma & materia, quia formæ particeps est, nihil vetat appellari Ens, & esse, quia verò materiam continet, atque propter eam est in perpetuo fluxu, & mutatione, rectè dicitur non ens, & non esse. Verùm, cum is modus loquendi frequēs & familiaris Platoni, reprehendatur ab Alexandro Aphrodisæo, vt, quanti sit eius reprehēsio, verè queat æstimari, nec me pigebit Alexandri verba, quæ in primo Phys. super tex. 15. cōmemorat Simplicius, hoc loco ascribere, nec lectorem (vt opinor) ea legisse tędebit. [Qui ea, quæ gignuntur & intereunt (inquit Alexan.) propterea dicunt non esse, quoniā aliquando quidem sunt, aliquando verò non sunt, solam autem æternam substantiam esse, quia nullo modo participat eo, quod non est: primùm ex ipsa euidentia vsuque

Alexander reprehendit Platonem.

vsq; loquendi redarguendi sunt: Omnibus enim, quæ talia sunt, videntur esse, & ita sentiunt, & dicūt. Deinde, quod gignitur, ex non ente fit ens, & acquirit esse, alioqui non gigneretur, similiter quod interit, ex esse mutatur in non esse, ammittés esse quod habebat antea, alioquin non interiret, quare hac ipsa re, q̄ aliquid gignitur & interit, necessariò habet esse, & in ijs, quæ sunt, numerari debet. Non enim corruptibilis substantia, si non est similiter atq; æterna, propterea non est, nam si ideo non est, quia interit, ergo, quādo nō interit, & quatenus nō interit, eo ipso tūc quòque fuerit.] Hæc Alexāder. Cui Simplicius pro Platone respondens, ait, quēadmodum albū id propriè dicitur, quod est purè, & sincerè album, omni permixtione nigroris vacans, quod autem ita est album, vt plus nigredinis admixtum habeat, q̄ ipsum est, nemo sapiēs dixerit simpliciter albū, sed tantummodo secūdum quid, & potiùs appellauerit non album: sicut etiam aqua vnum habens gradum caloris, septem aūt frigoris, non appellatur calida: sic etiam res corruptibiles potius dici debent non esse, quàm esse, quandoquidem plus habent de non esse, q̄ de ipso esse. Etenim ante generationem infinito tempore non sunt, similiter quoque post interitum, dum autem videntur esse, perpetuò commutātur, tendentes ad non esse. Verùm dissensio quidem horū Philosophorum, meo iudicio, non est in rebus sed in verbis. Nam si de ipso esse, loqui volumus absolutè, nemo inficiari potest, res generabiles esse, alioquin nec generari, nec operari, nec sentiri, nec moueri, nec interire possent. Sin autem loquimur de ipso esse non absolutè, sed facta comparatione rerum generabilium cū rebus æternis, quæ habent esse æternum, & penitus immutabile, hac ratione κατὰ τὴν ἐξοχὴν hæ dicuntur esse, illæ aūt non esse: quocirca etiam D. Augustinus in 7. lib. confess. cap. 11. in eandem sententiam hæc scribit. [Inspexi cætera infra te, & vidi nec omnino esse, nec omnino non esse: esse quidem quoniam abs te sunt, non esse autem, quoniam id quod es non sunt: id enim verè est, quod incommutabiliter manet,] Idem D. Augustinus lib 8. de Ciuit. Dei cap. 11. hoc uno maxime argumento persuasum sibi esse ait, libros sacræ scripturæ lectos esse à Platone, quòd is res sensibiles & corruptibiles appellet non entia, res autem intelligibiles & incorruptibiles (præsertim uero ipsū Deū) verè ac propriè & solùm entia esse censeat: sequutus in hoc sacras litteras, in quibus non semel legimus omnes creaturas cum Deo collocatas, esse quasi nō entia; solùm autem Deum, & Vnum, & Bonum & Ens esse. Præcipuè autem putat Augustinus, Platonem in eam de Deo doctrinam, & sententiam venisse, excitatum, & quasi admonitū illis Dei verbis, quæ sunt in Exodo cap. 3. Deus enim, quærenti ex eo Moysi, quod esset nomen eius, respondit, [Ego sum qui sum,] Sic dices filijs Israel. [Qui est misit me.] Pro foribus etiā templi Delphici, palàm positum erat verbum hoc Græcum ΕΙ. nam ingredientes templum, à Deo moniti illo oraculo. [Cognosce te ipsum.] eum resalutantes respondebant, ΕΙ, hoc est [Tu es.] Soli Deo, vt æterno & prorsus immutabili, ipsum Esse, conuenire fatentes. Ac Plutarchus quidem, uerbum illud Græcum exponens in eo libello, quē ea de re scripsit, multa eaque præclara ad hanc eandem sententiam confirmādam, & illustrandam affert. Quem Plutarchi locum, magna cum eius laude, cōmemorat Eusebius lib. 11. de Præparatione Euangelica cap. 7. Verùm de secunda non entis, significatione sit dictum satis. Veniamus ad tertiam non entis acceptionē, quæ omnium maximè id de quo nūc agitur, attingit.

Plato in Sophista disputat id propriè ac simpliciter posse dici ens & esse, quod in se cōtinet omne esse omnesq; gradus, ac perfectiones entis, & cui nihil, quod ab ente contineatur, vllo modo desit. Nam cum ens non significet vnam aliquam naturam generalem & diuersam ab alijs naturis, sed immediatè significet quicquid quoquo modo est, non potest quicquam propriè dici & absolutè vocari ens seu id quod est, nisi complectatur omne esse. quare hoc modo ens uel id quod est, soli Deo verè conuenit, vt pote in quo omnium rerum perfectiones longe præstantiori modo quā sunt in rebus ab æterno præexistunt. quamobrem meritò in sacris

Simplicius defendit Platonem.

An res corruptibiles dici debeāt entia, an nō entia.

Præclara D. Augustini de Platone sententia.

Quòd omnibus rebus, præter Deū, uerius, secūdum Platonem, conueniat esse nō Ens, quam esse Ens, & ipsum non Ens eē causam multitudinis, & diuersitatis rerum.

eris litteris de se ipse dicit.[Ego sum, qui sum.] Quælibet autem aliarum rerum A quoniam limitatam, determinatamq; naturam nacta est, sicut propter eam partē entis, quam est sortita, potest dici ens, ita uere appellari potest non ens, propterea q̃ non habeat complures alias partes entis, exēpli caussa; Homo dicetur ens propter naturam hominis, quæ est particula quędam entis, dicetur quoque non ens, quia non est ens, quod est leo, equus, planta, cęlum, Angelus; & quia plus est id, qđ non est, quàm id quod est, nō absurdè potiùs dicetur non ens, quàm ens. Atq; huiusmodi non ens, caussa est omnis multi- B tudinis & diuersitatis, quæ cernitur in rebus. Nam quod in se comprehendit totū esse, non potest esse nisi vnum; si autē est multitudo, necesse est vnum esse non ens quod est alterum: alioquin si quod est vnum, idem prorsus est alterum, non multa, sed vnum erunt. Quoniam igitur vnūquodque ita est, ut etiam aliquid nō sit, ex hoc quasi fonte non entis, manat rerū diuersitas atque multitudo. Vnde in Sophista inducuntur hæc quinque, idem, diuersum, status, motus, inæquale, quę sunt diuersa ab ente, & participant C non ens.

Itaque cum Plato in Sophista (vt eò reuertamur vnde huc digressi sumus) occurrens Parmenidi affirmanti, id quod est, vnum esse, concedit non Ens esse, non loquitur de non Ente, primo modo sumpto, sed hoc tertio mō, id qđ apertè significat his verbis.[Ne quis de nobis dicat, q̃ id, quod est Entis contrarium, nempe id, quod nihil est, hoc esse audeamus dicere. Nos enim huiusmodi non Ens, iampridē ualere iubemus, quōd autem nunc id qđ est non Ens (nempe tertio modo acceptum) esse dicimus, uel persuadeat aliquis, probans nos non rectè dicere, uel D quandiu non potest, dicendum quoque est illi, sicut nos dicimus.] Et quia huiusmodi non ens permixtum, atque confusum est cum ente, hinc putat Plato necessariò existere multitudinem & uarietatē rerum. Neque vero hoc tertium non entis significatum displicet Aristoteli: etenim proximè post ea uerba, quibus rectè Platonem reprehēdit, subdit hęc primo Phys. tex. 30.[Manifestum q̃ non uerum erit, quod si vnum significat id quod est, nihil erit quod non est, nihil enim prohibet non simpliciter esse, sed non ens aliquid esse quod non est.] quibus verbis significat, id quod est præter uerè ens, nempe substantiam, esse quidem non ens, uerum non simpliciter, sed non ens aliquid, hoc est non ens quod est substantia, posse tamen esse aliud ens, quod sit accidens. Perspicuum autem est hunc modum loquendi planè similem, & congruentem esse sententię Platonis, quam paulò supra docuimus, ut uel hac vna ex re perspicere liceat, hos duos Philosophos nonnū quam verbis dissentire, cum rebus & sententijs omnino consentiant. Atque hoc modo Arist. soluit rationes eorum, qui conabantur probare Ens esse vnum. Restat vt dicamus quid nos de horum philosophorum opinione sentiamus.

Defenditur opinio Parmenidis, Xenophanis, & Melissi.

CAP. XVI.

SI talis est Parmenidis opinio, qualem Arist. depinxit, non dubiū est, quin ea penitus, & falsa, & absurda sit. Sed qa nemo esse pōt vsq; eo sensibus, & mente captus, ut contra oēm rationis, omniūq; sensuum euidentiā, negare audeat motū, & multitudinē esse in rebus, idcirco multis fit verisimile, Parmenidem illis verbis non esse locutum re rebus Physicis, quas luce clarius est, & moueri, & multas esse. Vt aūt ita de illo sentiāt, his cōiecturis ad ducūtur. Primùm Plato in Theæteto, & Sophista, vocat Parmenidē Magnū, sapiētem, acrē, generosum, patrē & Magistrū Socratis, vtentē pulcherrimis rationibus in disputādo, & ait nō mō sniam eius, sed ēt orationē esse valde difficilē ad intelligendum, & profundo natatore indigere: At si Parmenides loquendo de reb⁹ Physicis, pronūciasset cunctas esse unum Ens immobile, fuisset ea quidem opinio, non hominis sapientis, sed uel stulti nō intelligentis quid diceret, uel impudentissimi Sophistæ, hmōi paradoxis defendendis,

ina-

inanem sibi laudem,& gloriam aucupantis,non solum ad intelligendum non difficilis,sed etiam ad redarguendum facillima.Deinde Aris.primo Phys.segregat eũ a Physicis,& in 3.de Cœlo tex. 2.ait Parmenidem & Melissum affirmantes, omnia esse vnum Ens immobile, non esse putandum de rebus naturalibus id dicere, & in primo Metaphysic. loquens de Parmenide,significat eum, cum dixit omnia esse vnum, aliud quidpiam inspexisse, q̃ vulgo putatur, ut ipsius verba præseferunt:& cum ibi fateatur Xenophanem dixisse omnia esse vnum,quia respiciens ad totum Cœlum, ipsum vnum esse dixit Deum: cur non Parmenides simile quidpiam putetur significare voluisse? cum & (auctore ipsomet Arist.) auditor fuerit Xenophanis,& longe politior,atq; subtilior,quàm Xenophanes, & simili vtatur loquendi modo,& Aristoteles in lib. qui est de Xenophane,Zenone,& Gorgia scribat Parmenidẽ fecisse vniuersum (quod appellat vnum Ens)ingenitum immobile,& vndique perfectè globosum. Postea in eo opere,in quo Parmenides hanc sententiam suam versibus exposuit,quos,versus citat Simplicius 1.Phys.super tex. 31. & Bessarion contra Platonis calumniatorem lib.2.ca.vltimo,de suo illo vno Ente verba faciens,perspicuè ostendit se loqui de eo Ente, quod verè est, quibus verbis apud veteres significabatur,Ens tantummodo sempiternum,immutabile,diuinũ: ad extremum autem, conuertẽs se ad res naturales,quæ in generatione,& interitu versantur,appellat eas fallaces,& non Entia,nisi secundum opinionem hominum, qui ea solùm existere putant, quæ sensibus vsurpant,vocat fallaces,propter earũ mutabilitatem & inconstantiam, quę in caussa est,vt sæpe fallant sensus & in errorem inducant.Quocirca Parmenides (vt auctor est Laërtius)iudicium veri,non in sensibus,sed in sola mente collocabat his versibus:

Nec tibi communis sensus persuadeat vnquàm
Quicquam,ut fallaces oculi, ant ut iũ dicet auris,
Aut lingua: at ratio dirimat discrimina rerum.

Appellabat autem non entia,ob eã caussam,quam supra memorauimus, cum A ageremus de non ente Platonis. Huiusmodi autem rerum sensibilium duo facit prima principia, vnũ ignem,seu id quod est calidum,lucidum, rarum, leue; alterum terram,seu id quod est frigidum, obscurum,densum, graue: id quod de illo etiã Aristo. scribit 1. Metaph. & 1. Physi.tex. 41. Ex his manifestũ est Parmenidem,neque motum,neque multitudinem è reb' naturalibus sustulisse. Postremò in supra dictis versibus, ea pronunciat de illo uno ente,& talia illi attributa assignat, qualia nullo modo cõuenire possunt in res phy B sicas:quæ attributa (vt quod dicimus clarius sit)hic breuiter recensebimus, [ingenitum & immortale,totum,unum, vnigenum,irrequietum, habens esse suum totum simul,indiuisibile, principij & finis expers, nullius indigum, in quo idem est intelligẽs & intellectio, simile globo perfecto,i quo omnes partes extremæ, æquè distant a medio.] Quis non videt hæc tã aliena & remota esse a rebus Physicis q̃ quę maximè? quid igitur dicet aliquis,significat illud vnum ens Parmenidis?certè id ex ijs quæ in supradictis versibus po C sita sunt,dispici & diiudicari debet. Ac primùm constat deceptos esse, tam eos, qui putarunt Parmenidẽ illis verbis,materiam primam indicare voluisse, quàm qui existimarunt eum non seriò & affirmatè illam sententiam pronuntiasse, sed dialecticè in vtranque partem disserendo,probabiliter locutum esse:illos quidẽ q̧ eorum,quæ illi enti attribuit,ne unum quidem ad materiam primam benè accõmodari põt:hos aũt,quia licet apud Platonẽ logicè de vno Parmenides disputet cum Socrate,qui locus istis fortasse sic o D pinandi occasionem dedit, tamẽ in iis versibus,quos ante memoraui, & in quibus hæc sententia expressa est,adeo asseuerãter loquitur Parmenides,vt contrarium, ne suspicari quidem nos, aut etiam cogitare permittat.

Ergo qui verisimiliorem Parmenideæ opinionis interpretationem afferunt,eorum alij censent,vt Eudemus ait,id quod Simplicius refert 1, Physi. Parmenidem illis verbis cœlum.vel vniuersum significasse; quippe cum appellet illud ẽus totũ,rotũdum, cuius extrema æqualiter di- *Quid Parmẽides per illud suum unum ens, significaue rit uariæ opiniones.*

starent

ftarent a medio, quę non Deo, sed Cœlo, vel vniuerso competunt. Sed his vehemẽter aduersatur Simplicius, nã cum illud, inquit, suum ens Parmenides vocet immobile, indiuiduum, habens totũ esse simul, in quo idem sit intellectio & intelligens, qui possunt hæc in cœlum conuenire, aut in aliud quidpiam, quàm Deum? is enim est omne ens quia esse, & perfectiones omnium in se cõtinet, & quod est prętẽr ipsum, est non ens, quatenus est mortale, nec per se constare potest, & cum ex se non sit, eius tantummodò participatio ne existit, qui verè est: atque hic immobilis est, nam neque amittere quicquam, nec acquirere potest, quare non est, cur vel quo moueatur. Oportet autem huiusmodi ens esse vnum, nam si multa, & omnis multitudo pendet ab vno, illa nulla penderent ab illo, quare non essent primum, & ex se ens. Deinde si essent duo, vel essent omnino eadem. at sic nõ essent nisi vnum quidpiam, aut alterutrum superuacaneum esset: uel essent dissimilia, quare vnum non esset id quod est alterũ, ac proinde neutrum esset verè ens, sed vtrunque esset non ens: quæ res facilis est ad intelligendum, si memoria repetatur, quæ supra exposuimus, cum de non ente Platonis ageremus. Hęc pro interpretatione Simplicii, ad intelligendam, tuendamq; Parmenides sentẽtiam afferri possunt: quæ nobis ita probãtur, vt eos tamẽ non condemnemus, qui verba Parmenidis referunt ad cœlum, vel ad vniuersum: hæc enim non pugnant inter se, potuit.n. Parmenides facere mundum, vel cœlum animatum, cuius animam putaret esse Deum. quocirca vocans Deum, illud vnũ ens, quędam tribuit Deo, quatenus Deus est, videlicet quę Simplicius enumerat, vt esse intelligens, totum simul, indiuiduũ &c. alia verò ei assignat ratione eius corporis, quod animat, mouet & regit; vt esse totum. & globosum. Atque hoc quidem certè, nemini accidet incredibile, qui perpendet illa, quæ sunt apud Ciceronem 1. de Natura Deorum: cuius sunt hæc verba. [Parmenides, inquit, commentitium quiddam coronæ similitudine efficit, Stephanem appellat, continen tem ardore lucis orbem, qui cingit cœlum, quem appellat Deum.] Sed de Parmenidis defensione hactenus. De Xenophanis sententiæ intelligentia, nihil dubij est; siquidem ipsomet Arist. 1. lib. Metaphysic. auctore & interprete, illis suis verbis significare voluit cœlum, quod putabat esse Deum. Melissi opinionem, eodem ferè modo, quo Parmenidis, Simplicius 1. Phys. super tex 6. interprętatur, nisi quod Parmenides spectans ambitum cœli finitum, & quòd esse infinitum arguat veluti quandam materię imperfectionem, & quòd Deus est principium & finis omnium rerum, omnia vi efficientię, conseruationis, & regiminis sui finiens, determinans & intra suos quanque rem terminos ritè continens, & quod idem est finitum atque perfectum, quia finis est perfectio rei; idcirco dixit Parmenides illud vnum ens finitum esse: Melissus verò contemplans illud suum ens, hoc est Deum, non habere principium, & finem, vel durationis, vel efficientiæ, vel à quo esse habeat & cuius gratia sit, vel quod ab aliquo genere ortum, & aliquibus differentiis infinitum & circunscriptum fuerit: & quia id vulgo appellari solet finitũ, quod magnitudinis particeps ab alio finitur, atque terminatur: ob has inquam caussas Melissus, non sententia, sed oratione tantum discrepans a Parmenide, maluit illud suũ ens infinitum dicere, quàm finitum. Ergo, & sententias horum Philosophorũ veras esse, & rationes, si ad prædictam intelligentiam accommodentur, minimè pessimas, perspicuum est ex iis quæ dicta sũt. Sed quæret aliquis, si ita res habet, cur Aristot. insimulat eos & falsa, & absurda sensisse? nam vel eũ non vidisse, quod Simplicius & alij viderunt, vel si vidit, se tamen contradicendi studio videre dissimulasse, non caret aut ignorantiæ, aut improbitatis crimine. Respondet Simplicius, priscos illos Philosophos solitos esse velare sententias suas ænigmaticis & allegoricis obscuritatibus: quocirca Plato & Aristoteles, veriti ne qui rudiores hebetioresque sunt ad eorum abstrusa sensa introspicienda, quod primo quasi aspectu apparet ex ipsorum dictis arripientes, in errorem laberentur, ita illorum opiniones tractarunt, vt eas vulgo improbare, ac reprehendere videãtur; quatenus supplent, quod ab illis pretermissum est,

Cur Parmenides illud suum, unũ ens, fecerit finitum, Melissus autẽ infinitum.

Cur Aristoteles Priscos philosophos interdum benè sed obscurè philosophãtes reprehẽdat, nõ tam eorum sententias quã uerba spectans?

quod obscurè dictum, declarāt, quod de intelligibilj & diuino ente disputatum erat, a rebus Physicis docens esse alienū, ad extremum quatenus, quę in speciem videntur falsa & absurda, refellunt, atque redarguunt, quanq̃ non id negotij a nobis susceptum est, vt tam in doctrina, q̃ in moribus, ab omni errore & vitio Arist. vindicemus. Non enim inficiari possum, cum in aliorum opiniones inquirendo, & in his ipsis diiudicandis, magis q̃ æquum erat, durum & acerbum arbitrum, atq; iudicem extitisse. Verùm de his satis. Deinceps ad eos ueniamus qui vnū aliquod corpus faciunt principium rerum omnium.

Contra eos qui faciunt vnum aliquod corpus principium rerum.

CAP. XVII.

Eos, qui vnū aliquod corpus statuūt initium rerum naturalium, Aristoteles vniuersè quidem refellit primo Phys. text. 50. Propterea q̧ principia rerum debent esse contraria, vt ipse proximè ante mōstrauerat. in 3. lib. de Cœlo a tex. 41. vsq; ad 50. idem probat, eo quòd motus simplices sint plures vno, alius. n. motus simplex secundum locum fit à medio, alius ad medium, & alius circa medium: quare similiter etiam principia eorum erunt plura vno. ad hæc 1. de Gener. tex. 1. eo confirmat, q̧ istiusmod Philosophi funditùs tollunt generationem substantialem: etenim illud vnū corpus, nullo modo mutari poterit secūdum substātiam, uidelicet ne pereat, utpote quo extincto, cum sit principium rerum omniū, reliqua simul interire & nihil præterea gigni posse necesse sit: quare tantùm mutabitur secundum accidentia, cuncta igitur vnius erunt substantiæ secundum speciē & formam, quod esse absurdum & sensus ipsi testificantur, & Arist. docet 1. Physi. 24. itaq; solam alterationem reliquā faciunt in rebus naturalibus: imò ne hanc quidem, quippe cū si alteratio vere Physica fuerit, via certissima fit ad generationem & interitum. Vide quæ contra huiusmodi Philosophos scribit Aristot. primo Metaphysicæ tex. 10. vsque ad xv. & Hyppocrates in lib. de Natura humanā, & item Galenus in 1. lib. de Elementis.

A Qui autem faciunt pro principio vnum aliquod ex quatuor Elementis, confutantur ab Arist. 2. lib. de Gener. in principio, & ibidem a tex. 24. vsq; ad 36. eo nimirū argumento, q̧ experientia doceat, omnia elementa citra vllum discrimen inter se vicissim commutari, vt non debeat vnum constitui principiū cæterorum. id quod rationi etiam consentaneum est, nam cū quodlibet elementum, secundum qualitates sit cuilibet quodammodo contrarium, necesse est inter ea mutuam pugnā intercedere, cui necessariò consequēs est, quæ ad generationem & interitum ducit alteratio. ibidem etiam, & in 3. Phys. tex. 41. refellūtur ij, qui corpus quoddam diuersum, & prius elementis, volunt esse principium rerum naturalium; nam præterq̃ q̧ experientia demōstrat omne corpus naturale, aut esse aliquod ex quatuor elementis, aut ex illis conflatum, id etiā ratio confirmat, nam illud corpus, uel esset Mathematicum, vel Physicum; si Mathematicum, non re uera in natura constaret, sed sola animi informatione, & cogitatione cohæreret: sin Physicum, ergo mobile, & sēsibile, at perspicuum est, nec motiuas, nec sensibiles qualitates in reb9 esse alias, q̃ quę assignantur elementis, vel ex ipsis oriuntur: quicunque etiam locus illi corpori tribuatur (nam extra locum existere, ne fingi quidem potest) eū sibi naturaliter vendicat unum aliquod elementorum. Quamobrem eiusmodi corpus necessariò esset, uel aliquod ex prædictis elementis, vel aliud quidpiam ex ipsis tamen concretum, atque coagmētatum. Denique eos qui loco principij constituerunt vnum quoddam corpus infinitum, nè fortè aliquando deficiat generatio, Aristoteles redarguit in 3. Physic. a 31. vsque ad 55. & primò de Cœlo à 33. vsq; ad 76. Nam cum infinitum impleat, & occupet omnia, & nullis terminis definitum sit, neque mouere, neque moueri, neque agere, neque pati, neque ullam figuram habere, neque aliud corpus in rerum natura posset admittere; caussam verò cur non deficiat generatio, tametsi nullum corpus subsit infinitum, ipse primo

de

de Generat.14.& 3.Phys.73.refert in materiam primam,quæ cũ sit æterna,& corruptio vnius semper euadat in generationem alterius,& vicissim generatio in corruptionem,potest infinitas formas successiuè accipere,& abijcere, In secundo aũt libro de Gener.56.id etiam refert in sẽpiternum motum solis, qui accessu & discessu suo,generationis,& interitus vicissitudinem sempiternam reddit: ibidem quoque tex.59.& 2.de Anima 34.& 35. ait hoc ideo accidere,quia omnes res naturali appetitu cõtendũt assimilari Deo, quo fit,vt æternitatem eius, quoad possunt, æmulari studeant; id autem perpetua indiuiduorum propagatione assequuntur.

Rationes autem quibus suam quisque eorum,qui vnum faciunt principium,opinionem confirmãt,paruo negotio soluuntur:etenim non continet proprietates,& conditiones primi principij simpliciter, qualem nos facimus Materiam primam, sed tantùm principij corporei, cuiusmodi sunt elementa. Itaque quamuis huiusmodi proprietates latissimè pateant, tamen non queunt accommodari ad omnia quæ generantur, & intereunt. Deinde licet nonnullæ proprietates primi principij possint,aut elementis,aut alijs corporibus conuenire,tamen omnes nullo modo possunt, nam esse primum subiectum, ex quo primo omnium cætera efficiantur, & in quod extremum dissoluantur,esse penitus imutabile, & nullam sibi formam atque qualitatem naturaliter vendicans, omnium autem appetens & capax, quemadmodum verissimè conueniunt in materiam primam,ita longissimè absunt ab omni corpore, qualecunque id fuerit. Porrò Simplicius 1, Phys.super tex.6. magnoperè laborat in defendendis horum Philosophorum opinionibus,sed quàm sit eius leuis & infirma defensio,quàm inanis conatus, & labor sine ratione susceptus,quia per se quiuis facile potest cernere atque iudicare, hic silentio prętereundum esse duximus. Sequitur vt cum his qui multa & finita ponunt principia,dispu temus.

Contra eos, qui multa, sed finita, faciunt Principia.

CAP. XVIII.

Illis, qui duo tantùm ponunt principia Aristot.1.Phys.a tex.51.vsque ad 53.aduersatur,ostendens duo principia non sufficere ad generationem: etenim cum non quiduis ex quouis gigni queat,vt disertè probatur in primo Phy. sed ex opposito, ita vt omnis mutatio à contrario procedat ad contrarium, non potest autem unum contrarium commutari in alterum,vt ab eo recipiatur,atque sustentetur,neque enim album,quà albũ est,euadit in nigrum,sed res,quæ erat cãdore affecta,eumq; deponens accipit nigredinem:hinc fit, vt pręter duo contraria, necessariò opus sit tertio principio, tanquam illorum duorum subiecto,plura vero tribus principia superuacanea esse demonstratur primo Physicorum 56. Iam verò Empedoclis sentẽtiam,qui per uulgata hæc quatuor corpora, prima facit omnium rerum initia, Aristot. multis locis multisque modis coarguit: id quod uidere licet apud eum primo de Generatione tex.2.& 3.in 2.de Genera.a tex.37. vsque ad 46.in primo Metaphysi. tex.15. Reprehendit autem eum, primùm, quia negat omnia elementa posse inuicẽ transmutari,contra experientiam quę mutuã illorum generationem,& interitum quotidie clara voce testificatur, & contra rationem,quæ vbi videt inesse qualitatum contrarietatem, ibi docet necessario existere pugnam & alterationem. Deinde, vel differentiæ elementorum, cuiusmodi secundum Empedoclem sunt primæ qualitates,& quædam ex secundis,mutabiles sunt & separabiles ab elementis,vel non; si non, ergo nec alteratio vlla erit, nec generatio:nam nec alteratio esse potest nisi in illiusmodi qualitatibus, nec sine alteratione potest esse generatio. Sin autem sunt mutabiles, necesse est, illis mutatis & amissis continuò mutari & interire elementa, ac ob eam caussam non esse prima simpliciter principia. Tum quia vult omnia nasci ex mixtione

Refutatio Empedoclea opinionis.

elementorum,quod de affectionibus, ha
bitibus, & actionibus animæ rationalis,
cum supra extraque materiam sint, dici
non potest. Postea, quia formam & na-
turam mixtorum nihil aliud esse putat q̃
solam ipsam mixtionem, & eorum quæ
miscentur, quasi fœdus quoddam atque
conuentionem, ignorans aut omnino tol
lens formam substantialem, quæ in mix-
tis est quidpiam re diuersum, tum ab ele
mentis tum etiam ab ipsa eorũ mixtio-
ne. Præterea, quia existimat generationẽ
rerum naturalium casu, & fortuitò con-
tingere, omnia ex necessitate materiæ ꝓ-
uenire: naturam non agere propter ali-
quem finem: nullum esse in rebus ordinẽ
per se fixum, ratum, atque constitutum.
Ad hæc, quia nõ satis bene distribuit mu
nera amicitiæ & contentionis, affirmans
illius esse congregare, huius autem dis-
gregare; nam nisi velit ipse sibi repugnare,
multarum rerum coniunctionem liti, di-
remptionem autem amicitiæ cogitur assi
gnare. Ad extremum, ne pueriliter om-
nia consectemur, ex illius scriptis non est
perspectum & exploratum, an velit Sphæ
rum esse principium elementorum, cum
ait ex Sphæro, lite dominante, euocari, &
segregari elementa ad conficiendum, &
ornandum mundum, an potiùs opinetur,
elementa esse principia Sphæri, cum in-
quit Sphærũ effici ex elementis domina-
tu & conciliatu amicitię, vnà coeuntibus
elementis & confusis omnibus. Hęc Ari-
stot. contra Empedoclem, quem tamen
in primo Metaphyc. præfert Anaxagorę,
dicens illum quidem ætate fuisse inferio
rem, operibus autem superiorem. In pri-
mo autem Physic. 41. & 50. & item in 3.
de Cælo 37. ait meliùs sensisse Empedo-
clem faciendo principia rerum finita q̃
Anaxagoram inducendo infinita; propte
rea ꝙ natura horret infinitum, amat ordi
nem, satagit quàm paucissimis rebus po-
test, opera sua moliri: & sicut non dene-
gat necessaria, ita nihil permittit super-
fluum, quamobrem, quæ paucioribus in-
strumentis potest efficere, ad ea perficiẽ-
da, plura non adhibet. Quæcunque au-
tem Anaxagoras ex infinitis illis suis pri-
cipijs cõficit, eadem nec sane minùs aptè
ac probabiliter, ex finitis principijs facit
Empedocles, Lucretius, quanquam ap-
pellat Empedoclem sapientem, & planè
A diuinum, eiusq; dogmata & inuenta san-
ctiora & certiora esse ait, quàm Apolli-
nis responsa.

Pythia, quæ tripode ex Phœbi, lauroq; profatur.

Eum tamen, tum in alijs, tum in eo ma
ximè reprehendit, ꝙ cum initia rerum
debeãt esse immutabilia & sempiterna,
ipse constituat quædam corpora natiua
& mortalia, vt necesse sit, ne summa re-
rum aliquando tandem in nihilũ abeat,
alterutrum confiteri: aut huiusmodi cor
pora in nihilum redigi, & rursus, ex nihi-
B lo refici ac reparari, quod est rationi, &
sententiæ omnium Philosophorum sum
mè contrarium; aut quippiam subesse e-
lementis longè prius, atq; simplicius ex
quo creentur, & in quod dissoluantur,
quod si Empedocles concedit, necessario
etiam concedere habet, non quatuor ele
menta, sed illud vnum esse primum ini-
tium omnium rerum. Non me latet quid
Simplicius primo Phys. quid item Syria-
nus in ijs commentarijs, quos in nonul-
los Metaphysicæ Aristotel. libros edidit,
pro Empedocle respondeant: sed aliud
C est germanas scriptorum sententias verè
ac proprie interpretari, & aliud allegori-
cis, & mysticis explanationibus aliorsum
eas detorquere. Sed nunc id non agimus:
si enim Simplicium hac in re velim imita
ri, confirmare ausim, nihil vnquam ab vl-
lo mortalium tam peruersè, absurdè, ac
stultè scriptum, aut dictum esse, quin id
possit metaphysicis quibusdam, vel po-
tius fictitiis interpretationibus, ad veri-
tatem, uel ad aliquam certe probabilita-
tis speciem reuocari: quare has Simplicij,
& aliorum commentationes, quæ maio-
D rem admirationem adferunt q̃ fidem fa-
ciunt, magisq; subtiles & acutę sunt, q̃ ve
risimiles, in præsentia omittamus; nobis
enim ad grauiora festinantibus, & vitio, &
detrimento esset, in his nugis atque fig-
mentis commorari.

Refellitur opinio Pythagoræorum de Numeris.

Deinceps breuiter expẽdamus Pythago
ricã opinionẽ de numeris; de qb⁹ multa
hic, nec inelegãter, nec inerudite dici pos
sẽt, sed ea nũc ꝑtermittẽda sũt, nec de re
curiosa magis, q̃ ad bene philosophandũ
vtili, & q̃ iã pridẽ è Philosophia sit explo
sa, latius disserere, superuacaneũ, & istituto

nostro

nostro alienum esse videatur. Ac nos quidem, vt magnopere laudamus Ecclesiasticos Doctores, qui explanando sacras literas, in quibus, ne vnus apex, aut Iota vnū sine singulari consilio, & instinctu Dei positum esse creditur, arcanas, & mysticotatas numerorum significationes, non minus piè quàm acute persequuntur: sic eos minimè probamus, qui idem facere student in tractandis humanis disciplinis, & pro veris ac proprijs rerum naturalium rationibus, atque caussis, nescio quę numerorum & magnitudinū mysteria nobis obtrudunt: non animaduertentes (id quod rectè monuit Arist.) in scientijs non esse B transeundum de genere in aliud genus, nisi scientias permisceri, & confundi velimus; Scire esse cognoscere rem, non per quęcunq; principia, sed per caussam, propter quam res est, & non contingit aliter se habere: Demonstrationem constare ex proprijs, nam quæ communia, & aliena sunt, licet vera, & necessaria sint, non esse tamen demonstratiua, & scientifica, quin etiam Demōstrationem ex caussis remotis imperfectam esse; Oportere sempiternorum sempiterna, sensibilium sensibilia, corruptibilium autem corruptibilia esse principia, atque omninò eiusdem generis cum ijs, quæ efficiuntur. Neque verò sum nescius, quæ res à Deo & natura conditę sunt, eas res certis quibusdam numerorum & proportionum rationib9 impressas, insignitas, & modificatas esse: sed aliud est dicere numeros, tanquàm modum & rationem quandam, ad modificationem, & determinationem rerum concurrere, & aliud, affirmare eos principes caussas esse omnium rerum. nam qui ternarium, septenarium, denariū, & alios similes numeros, magnis in Cœlum laudibus efferunt, propterea quòd eos in quibusdam rebus optimis, & præstantissimis inesse comperiunt, ridiculè profectò faciunt, ne dicam absurdè, cum eosdem plerunque cernere liceat in rebus pessimis, atque corruptissimis. vide Aristotelem libro 14. Metaphysicæ cap. vltimo. Etenim Ternarius (idemq; similiter contingit in alijs numeris) qua ratione ternarius est abiunctus a rebus, nihil prorsus ad earum perfectionem aut vitium conferre potest: quà verò in ipsis rebus à natura signatus, & quasi insculptus est, pōt A quidem aliquo modo conferre, verū fm quid, & per accidens. Cęterum hanc Pythagoræorum opinionem de numeris, refellit Aristo. 1. Metaphysi. text. 19. fusius aūt, atq; subtilius in 13. & 14. li. Metaph. quos libros, Syrianus luculēter interpretans, suscipit patrocinium Pythagoræorum, eorumq; sententias egregiè tutatur. sed quæ in vtranque partem hac de re disputari possent, cōsultò vt diximus, omittuntur. Illud hoc loco dixisse satis sit, numeros, qui non sunt substantia, & per se motu materiaque vacant, absurdè consti tui principia naturalium substantiarum, motuum item, & affectionum sensibiliū. At dicet quispiam, Pythagoræos non loqui de numeris Mathematicis, sed de ijs, qui sunt, vel in anima mundi, uel in mente Dei, eorumq; dicta συμβολικῶς esse interpretanda: Esto, veruntamen numeri, quales quales ponantur, & cogitatione informentur, non possunt esse principes caussæ eorum, quę à natura procreantur, vt ante dictum est: deinde in exponendis caussis rerum naturalium, non generales & remotas tātùm, sed etiam propinquas, C particulares, & maximè proprias commemorare oportet, numeri autem diuini, & opifices rerum, qui sunt in mente diuina, ad rationem primæ & vniuersalissimę caussæ pertinent, porrò turpissimum est, in philosophando ita loqui, vt oratio in errorem potiùs inducat, q̄ patefaciat veritatem. Sed qui hac ętate sunt (inquit Arist. 1. Metaphysicæ tex. 44. de Pythagoricis, & Platonicis loquens) ijs Mathemata facta sunt Philosophia, quamuis dicāt, aliorum gratia ea oportere trāctare, id autem accidit ipsis propter nimiam exer D citationem in illiusmodi rebus, nimiumque earum studium & amorem, de quib9 idem quoque alio loco, nimirum lib. 3. de Cœlo tex. 61. ita scribit: [Hi uero propter horum amorem, idem facere videntur, quod ij qui positiones in sermonibus seruant: omne enim sustinent, quod accidit tanquàm vera habentes principia, perinde quasi nulla iudicare oporteat ex ijs quæ eueniunt, & maximè ex fine: finis autem effectiuæ quidem scientiæ est opus ipsum, Naturalis uero id quod semper propriè in secundum sensum apparet.]

Hæc Aristot. An verò res Mathematicæ sint priores naturalibus, & vtrum sola cogitatione animi à rebus Physicis abstrahi queant, an potius per se cōstent extra materiam & supra naturam, in eam partem huius operis explicandum differatur, in qua separatim differendum est de quantitate: quare de sententia Pythagoræorum hactenus. Cum iis qui infinita faciunt principia, extremo loco decertādū est.

Refellitur opinio eorum, qui faciunt infinita principia, & primùm Anaxagoræ, deinde Democriti.

CAP. XIX.

Anaxagoram multis modis & sanè vehementer exagitat Aristo. Primò quia facit principia infinita, eaque non solum diuersa numero, sed etiā specie: etenim talis infinitas principiorū repugnat tum naturæ, tum scientiæ: naturæ quidem, dupliciter, nam motus naturales simplices finiti sūt, ergo prima principia naturalia, a quibus manant, erunt quoq; finita; & ut dicitur 1. de Generat. animal. cap. 1. natura horret infinitum, ac in omnibus rebus amat & quærit finem: Scientiæ autem, quoniam id quod est infinitum, est ignotum, nec potest certis vllius scientiæ finibus contineri & comprehendi. Porrò ignoratis principiis rerum naturalium, funditus tollitur earum rerū scientia, quippe quæ ex illis proficiscitur, atq; omnino pendet. Postea, quia partium similarium paruitatem indefinitam esse vult, ita vt eiusmodi paruitatis nullū putet esse fixum modum, atque terminū: quę res duas ob caussas falsa & absurda esse cognoscitur. Primùm, quia sicut omnium rerum essentia, esse, perfectio, potētia, operatio, & instrumenta naturalia, vt qualitates, sunt naturaliter definita, sic etiam paruitas & magnitudo quantitatis certis quibusdā terminis definita esse debet: & sicut ars, quæ naturam imitatur, necessariò requirit certum quendam modū magnitudinis, tam in instrumentis, quib⁹ vtitur q̄ in operibus, quæ perficit, citra quem, & vltra quem modum, non potest vis artis consistere, neque enim quantacū- A que naui posset nauigari, nec quantocunque malleo vel ferra ars fabrilis uti pōt, qua de re in decimo huius operis libro copiosè dissereturःsimiliter etiam contingit in natura: tum quia cum totum confletur & coalescat ex partibus, eiusque paruitas & magnitudo illarum paruitatē & magnitudinē planè consequatur, si partes animalium & plantarum possunt esse in quantauis paruitate & magnitudine, hinc necessariò efficitur, ipsas quoq; animantes & plantas, quantalibet paruitate & magnitudine præditas esse posse, ergo B posset existere homo procerior Cypresso, & minor formica, quod qui concedit, non video, cur non itidem concedat, posse ex formica hominem, & ex homine formicam existere. Deinde, q̄ affirmet in quolibet esse quodlibet, ex quo fit, ut in ea re quæ habet magnitudinem finitam, necessarium sit inesse infinities infinitas particulas similares, quo quid absurdius, aut magis secum pugnans? nam si totum est finitum, qui potest actu continere diuersas partes infinitas? & si partes sint infinitæ, fieri non potest, ut non ex ipsis infi- C nitum quippiam existat: præterq̄ quod, si vnum infinitum non potest esse in natura, multa, atque adeo innumera infinita, nec natura recipere, nec ratio potest capere. Præterea, quòd existimet omnes res esse inuicem mixtas præter intellectum, nam quæ miscentur eiusmodi sūt, vt rursus & separari, & separata per se cohærere queant, quod planè abhorret a natura accidentium, si quidem accidens sic hæret in subiecto, vt ab eo nulla vi seiungi, aut seiunctum permanere possit: quare, accidentia, si uerè ac propriè loqui D volumus, non possunt dici mixta cū alijs rebus: non igitur omnia cum omnibus mixta sunt. Ad hæc quoniam opinatur generationem rerum tantummodò fieri per compositionem ex partibus similaribus, cum sit alter modus generationis ex rebus dissimilibus per alterationem, longè potior & naturę familiarior, vt lutum ex aqua & terra, homo autem ex semine fit, & ex corpore & animo constat, corpus autem humanum ex tam multis tamque varijs, & multiformibus partibus, coagmentatum est. Vide hęc apud Aristo. 1. Phys.

Physic. a 35. vsque ad 41. & 1. Metaph. a tex. 16. ad 19. lege item Lucretium, qui 1. lib. argumentis ex ipsa ductis experientia lepide confutat hanc sententiam. Ratio Anaxagoræ soluitur ab Aristot. sub finem primi libri Physici, vbi docet generationem effici, partim ex ente, partim ex non ente; ex ente potestate, ex non ente actu: siquidem materia prima ex qua, & in qua fit generatio, huiusmodi est, vt potestate cohibeat omnes formas, quæ dein de vi & efficientia ipsius agentis, quasi extenduntur & in actum erumpunt: itaque quod generatur, ante generationé, erat, & non erat; in potentia, erat in sinu, & vt ita loquar, in vtero materiæ; nõ erat actu, sed hoc esse acquirit sibi p generationé. Simplicius aũt in 1. & 3. lib. Physic. super tex. 6. & 28. & in 3. de Cœlo defendit Anaxagoram eius sententiam allegoricè interpretando, sed aliud est germanã eius sententiam fideliter exponere, & aliud, conari eam allegoricis commentis ad verisimilem aliquem sensum deflectere & traducere.

Refutatur Democriti & Epicuri opinio.

Democritum autem, tametsi Aristot. in lib. 1. de Generat. præter cæteros Philosophos commendat, affirmans eũ magis physicè locutum esse de rebus naturalibus, quàm alios, eaque induxisse principia, ex quibus videtur rationes & caussas afferre posse eorum omnium quæ cernũtur in natura: attamé in 3. de Cœlo a 37. vsq; ad 40. & a 65. vsque ad finem libri, & item alijs locis, vehementer eum reprehendit, atque oppugnat. primùm, quia vacuum, quod non est ens, facit principium entium, & putat motus naturales indigere vacuo, cum tamen, si vacuũ esset, nullus in eo motus fieri posset, ut fuse declaratur in 4. Physi. tex. 70. & à nobis infra disputabitur libro vndecimo huius operis. Tum quia, statuit corpora indiuidua, repugnãs & Mathematicis disciplinis & naturę continui, quod suapte natura, infinite secari potest, quæ res certissimis, atq; euidentissimis demonstrationibus ostenditur 6. Physicorum: quanquàm de impartibilitate atomorum non videtur inter Democritũ & Epicurum conuenire: quam discrepantiã Simplicius in explanatione 6. lib. Physici, stàtim in principio his verbis commemorat [Leucippus, inquit, & Democritus, nõ solùm existimãt

A impartibilitaté esse caussam primis corporibus, cur non diuidantur, sed ét paruitaté & quod careant partibus: Epicurus aũt postea existimat ea quidé non carere partibus, sed ipsa dicit esse insecabilia, pp impatibilitaté: & sæpe quidé Democriti opinioné confutauit Aristoteles, ac fortasse pp illas confutationes quæ contendũt aduersus id, q atomi careant partib⁹: Epicurus, qui fuit posterior, atomos quidem seruat impatibiles, q aũt partibus careãt, ab eis abstulit, vt quæ ab Arist. propterea refellerẽtur.] Hactenus Simplicius: quod

B aũt is de Epicuro refert, nõ obscurè significat & docet Lucretius in 1. lib. Præterea quo motu atomi mouentur? deorsum inquit. nõ igitur poterunt esse principia eorum, quę feruntur sursum: nã dicere nullũ corpus sua vi tédere ad loca suprema, est nimis manifestè contradicere his, quæ apertè apparẽt, & sensibus vsurpãtur. Postea, vnde atomis motus inest, cum sint omniũ qualitatum expertes? si autem mouentur, simili motu oẽs ferri, aut sursum, aut deorsum necesse est, quippe cum sint eiusdem naturæ participes: quõ igitur po

C terunt inuicé concurrere, & tã varijs modis inter se complicari & connecti? Nam quod Epicurus ait, quasdã atomos in motu suo paululum declinare, & quasi de recta uia ad dexteram leuam ve deflectere, scitè ac lepide ridetur a Cicerone primo libro de Natura Deorum tanquam merum Epicuri figmentum, neque enim cum omnium atomorum simplex, similis & vnius modi sit natura, ex ea põt tã insignis variatio proficisci, quare oportet vel omnes atomos similiter declinare a recto cursu, uel nullam. Ad hæc si ato-

D mi sunt indiuiduæ, nec habebant vllam figuram, nec moueri poterunt: siquidem ratio figuræ & motus localis, in eo quod est indiuisibile inesse nequit, vt probatur in sexto libro Physicorum ab Aristotele: si etiam vacant omni genere qualitatum, & nullam actionem, vel alterationem accipiunt, nullo modo poterunt ex ipsis effici tam multæ & variæ formæ essentiales stirpium, & animantium, & aliarum rerum: ceu ex lapidibus, & lignis uario situ, aut ordine & figura disposi-tis, non existit aliqua natura, uel species

re differens ab ipsis. Hoc argumentum lu-
culenter tractat Galenus in 1. lib. de Ele-
mentis. Postremò si est fortuita cõcursio
atomorum, generatio rerum naturalium
non deberet esse certa, vti est; vbi enim ca-
sus & fortuna dominantur, ibi nihil esse
potest certum, definitum, constans, ordi-
natum, deniq; nihil tale, quale cernimus
esse in rebus naturalibus. Quocirca Ari-
stoteles sub finem secundi libri physico-
rum diserte docet, Naturam non fortui-
tò, sed certa via & ratione procedere &
alicuius gratia operari. Iã verò si (vt aiũt)
inter quascunque atomos interiacet va-
cuum, nullum corpus naturale esset con-
tinuum, aut contiguum, neq; cohęrerent
inuicem atomi: qua igitur ratione fit ea-
rum complexio & copulatio? aut quomo-
do manent simul quamdiu res durat, aut
quid est, quod atomos cõtinet in officio,
vt talem tamdiu posituram & ordinẽ con-
seruent? neq; enim id referri potest ad va-
cuum, cum sit non ens. Argumenta verò
Democriti & Epicuri de necessitate qui-
dem vacui, dissoluuntur ab Aristot. in 4.
Phys. de indiuisione autem corporum in
1. lib de Gener. Atque in singulis veterũ
opinionibus quid reprehẽsione dignum
sit, adhuc exposuimus. Reliquum est vt
quid in omnibus illis desideretur do-
ceamus.

Vniuersè indicantur errata veterum philosophorum, quibus tamen ignoscere quin etiam gratias agere oportet.

CAP. XX.

PRæter ea, quæ in veteribus Philoso-
phis adhuc propriè & sigillatim re-
prehendimus, sunt alia quædam ip
sorũ errata, quæ nunc breuiter perstringe
mus. Primùm, nemo (Platone excipio)
agnouit materiam primam, cuius ignora
tio fecit, vt antiqui nescientes occurrere
quibusdam dubitationibus, de medio au
ferrent generationẽ, vt significat Aristot.
1. Physic tex. 78. quãuis Auerroes lib. 12.
Metaphysicæ Com. 8. scribat Democritũ
fuisse de propinquioribus in aspiciendo
A prima materiã, quod intelligendũ est, cõ
paratione eorũ Philosophorũ, qui fuerũt
ante Democritum & Platonem. Etenim
Plato in Timæo, cõpiosè & apertè de ip-
sa loquitur, & sm Aristotelem, maximè
omniũ naturã eius vidit, atq; cognouit, vt
ipsemet Auerr. testatur 1. Phys. cõm. 79.
Tũm ignorarũt priuationẽ esse principiũ
generationis, & necessariũ & diuersum a
materia, vt quis non sit ens, nec maneat
adueniente forma, magnã tñ vim habeat,
magnamq; opẽ afferat ad inchoandam &
promouendã generationẽ. Deinde, pauci
B attigerunt caussã efficientẽ, sine qua tñ
materia non magis sufficit ad procreãdas
res naturales, q̃ lignũ ad efficiendũ lectũ,
vel aliud quoduis opus artis, citra operã
artificis. Anaxagoras quidẽ vim & princi-
patũ caussę efficientis defert intellectui,
attamen postea (quod exprobrat illi So-
crates in Phœdone, & Aristo. 1. Metaphy
sicę) in declaranda generatione cuiusque
rei naturalis, opera illius non vtitur, sed
omnem vim agendi, totamq; efficientiã
refert ad qualitates materiæ, rarum & dẽ
sum, calidum & frigidum. Vide Aristo. 1.
C Physi. 75. & 2. libro de Gener. 52. Empe-
docles etiam inducit duas caussas efficiẽ-
tes, litem & amicitiã, sed eis tantũmodò
assignat vim congregandi & segregandi,
cæterorum aũt motuum, & actionum, at-
que effectuum naturalium, quæ nã sit po-
testas & vis efficiens, nusquàm ostendit.
Præterea formam & quod quid erat esse
rei, cuius cognitio ad res definiendas &
demonstrandas pernecessaria est, primũ
omnium subodoratum esse Democritũ,
non quod existimaret illam esse princi-
pium, sed quod ipsa re & veritate in id
D traheretur, auctor est Aristo. 1. lib. de par
tibus animal. c. 1. Postea Socrates in hu-
ius peruestigationem studiose & diligen
ter incubuit, sed is vim & rationem for-
mæ negat positam esse in substantiis na-
turalibus, quæ percipiuntur sensibus, to-
tamque attribuit substantiis quibusdam
separatis, quas ipse vocat Ideas. Auer. au-
tem lib. 2. Phys. com. 9. ait veteres putasse
solam materiam, quæ est subiecta omni-
bus rebus esse substantiam earum, neque
distinxisse formã accidentalem a formis
substãtialibus; Aris. & 2. Phy. 22. & 1. Me
taph.

taph.& in 2.Phys.t.75.de antiquis loquẽs, qui videntur oĩa referre in materiam, sic ait; [Etenim etiam si aliã caussam quàm materiam dicunt, tamen solùm tangentes eam, valere sinunt.] Postremò finem & bonum, cuius gratia natura facit omnia sua opera, & cuius ratio sicut in rebus artificiosis sic in naturalibus magnã vim habet, vel nemo vidit, vel quasi per nebulam vidit, vel nemo exposuit, aut numerauit in principijs, vel certè nemo nisi valde fabulosè & ænigmaticè huiusmodi caussam tradidit: vt veteres illi Theologi & Poetæ, qui amorem, tanquàm Deum quendam & vnam de primis caussis indu cunt. Veteres igitur, pauca verè, multa falsò, plurima superuacaneè, omnia inordinatè & obscurè, nihil propemodùm demonstratiuè & scientificè tradiderũt. itaque pulchrè scribit Aristoteles in fine primi Metaphysicæ. Philosophiã apud illos veteres fuisse tanquàm infantem, & tunc primùm quasi balbutiẽdo loqui cœpisse.

Cæterum idem Arist. in 2. Metaphysicæ tex. 2. auctor est, antiquis Philosophis, non modò si quid errarũt, esse condonandum, propterea quòd primi omnium ingressi sunt ad philosophandum, sine ijs præsidijs & adiumẽtis, quibus posteri minimè caruerunt, sed etiam agendas esse gratias, qui nos ad benè philosophãdum, & vehementer excitarunt & vtiliter exercuerunt. Verùm præstat Aristotelis verba singularis in veteres Philosophos obseruantiæ & pietatis plena, hic adscribere. [Sed non solum (inquit) ijs agẽdæ sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescet, sed illis etiã qui superficie tenus dixerunt, conferũt enim aliquid etiam isti, habitum nanque nostrum exercuerunt: si enim Timothæus non fuisset, multũ melodiæ nequaquàm habuissemus, si tamen Phrynis nõ extitisset, ne Timothæus quidem fuisset: simili modo & de illis est qui de veritate asseruerunt, a quibusdã enim aliquas accepimus opiniones, quidam verò, vt hi fierent, caussa fuerunt.] De veterum igitur opinionibus, quæ pertinẽt ad principia rerum naturalium (vt aliquis tandem huic libro terminus & finis imponatur) ita sit a nobis nõ (vt opinor) indiligẽter, nec ineptè disputatũm. De Platonis autem opinione mirum nemini videri debet, nihil a nobis hoc in libro dictum esse: nam cum de principijs rerum plurimæ atque grauissimæ quæstiones & controuersiæ sint inter Platonem & Aristotelem nequaquàm satis adhuc explicatæ, alijs quidem hos duos philosophos non rebus, sed verbis tantùm dissidere affirmantibus, alijs autem contendentibus eos inter se omnino discrepare non debuit tanta quæstionum moles in hunc libellum intrudi, & opinio Platonis simul cum aliorum philosophorum sententijs inuolui, & communi iudicio cognosci, sed satius fuit eam destinato in id libro aliquo, separatim explicari, & subtiliter ac propriè dijudicari.

Præclara Arist. sententia.

Cur non sit hoc libro exposita doctrina Platonis de principijs rerum naturalium.

FINIS QVARTI LIBRI.

DE MATERIA PRIMA ET PRIVATIONE

LIBER QVINTVS.

Xpositis atque dijudicatis opinionibus veterum philosophorum de principijs rerum naturaliũ, sequitur vt deinceps aperiamus sententiam & doctrinam Aristotelis de huiusmodi principijs, quam nos vero proximã esse arbitramur. Primùm igitur quid Aristoteles de Principijs rerum naturalium vniuersè docuit, exponemus: tum de Materia prima copiosissimè disputabimus; ad extremum nonulla etiam de Priuatione breuiter tractabimus. Sed vt omnes intelligant, quantus vir, iudicio ac testimonio totius antiquitatis, in omni genere doctrinæ fuerit Aristoteles, & quod eum nos meritò, posthabitis cæteris philosophis, sequi & imitari studemus, nonnihil hoc loco de eius laudibus, dicendum est.

De laudibus Aristotelis.

CAP. I.

Aristoteles (Quem ego sanè puto non temere ita vocatũ esse, quippe cũ omnes penè disciplinas ad extremum optimumque finem perduxerit) fuit natione Græcus, non modo singulare decus Græciæ, sed eximium orbis terræ ornamentum: patria Stagirita, quam vrbem cæteroquin per se obscuram & ignobilem, & penè dirutam ac euersam, Philippus Macedonum Rex (vt ait Plutarchus in Alexandro) vel vt scribit Plinius lib. 7. cap. 29. Alexãder Magnus Aristoteli gratificaturus, instaurari & ornari iussit. Gentilis eius Aesculapius Medicinæ apud Ethnicos Deus, memoratur. Platone per viginti annos præceptore vsus est, à quo mens Gymnasij sui solebat appellari; Disciplinam eius meliorem ampliоremq; reddidit, & tanquã bonus hæres patrimonium acceptum, non modò conseruauit, sed purgatum, atq; perpolitũ multò maximè amplificauit: Ingenij acumine inferior nullo, grauitate iudicij parem habens neminem: varietate scriptorum & præstantia, vberior cunctis atque illustrior. Floruit nobilitate discipulorum, in quibus vnus fuit Alexãder Rex C Macedonum, quem Philippus pater, gaudere se dixit (vt refert Gellius. lib. 9. cap. 3.) nõ tam q̃ eum genuisset, quàm quòd eo tempore eum nasci cõtigisset, quo posset ab Aristotele imbui optimis præceptis, institutisque Philosophiæ. Tantum vero magistro suo Alexander tribuebat, vt ei diceret se non minus debere, quàm parenti, cũ ab hoc viuendi, ab illo benè viuendi rationem accepisset. Alter eius auditor Theophrastus extitit, qui singulari doctrinæ, quam ex illo hauserat, tantam dicendi suauitatem adiunxit, vt cum antea diceretur Tyrtamus, eum Aristoteles D propter diuinitatem quandam orationis, Theophrastum appellauerit. Fuit Aristoteles auctor, & princeps disciplinæ peripateticæ, quæ longè præferenda est alijs sectis Philosophorũ: nõ solum quia est propior veritati, & ab errorũ sordibus purior atque remotior, sed quia est vberior, ornatior, neruosior, magisq; accommodata ad erudiendos homines, vitamq; ciuilem instruẽdam. Verùm de laudibus doctrinæ peripateticæ multa sunt apud Ciceronem in quinto libro de finibus elegãter & copiose cõscripta. Hæc doctrina multos annos olim iacuit inculta, & deserta, vel iniuria temporũ vel hominũ indiligentia: sed statim vt splẽdor eius mortalibus affulsit, rapuit ad se omnium animos,

mos, studiaque conuertit. Etenim ab Alexandro Aphrodisæo, qui primus dicitur adiutus Sosigenis magistri sui opera, lucẽ attulisse ad intelligendum & interpretãdum Aristotelem, vsque ad hunc diem, ita exculta, & illustrata fuit cõmentarijs eorum qui ad explanandum Aristotelẽ, maxima ingenia, summa studia, acerrima iudicia, multarumque rerum copiam & scientiam attulerunt. vt reiectis alijs Philosophis, vnus iamdiu floreat, & regnet Aristoteles: vnus cũctis pene hominibus sit in honore, & delitijs: vnũ deniq; hunc ceu ducem & auctorem sequantur, quicunq; se ad philosophiæ bonarumque artium studia dediderunt.

Huius igitur viri, quem admirata est antiquitas, posteritas verò etiam venerata, & (vt Lucretij verbis vtar,

Qui genus humanum ingenio superauit, & omneis
Præstinxit stellas, exortus vti æthereus sol.

Huius inquã viri præstantiã, virtutesq; laudãdo cõsequi velle, simile est, vt siquis vellet aut Oceanũ exhaurire, aut stellas cæli dinumerare, & mundi totius magnitudinem manibus suis metiri. Sed ne ingrati animi nobis crimini detur, ꝙ eius viri laudes taciti prætereamus, cui tantum debemus, quicũque Philosophiam colimus, volui breuiter ascribere hic ea, quæ de Aristotele, viri auctoritate doctrinaq; præstantes, memoriæ prodiderunt.

Laus Aristotelis ex Cicerone. Cicero quodã loco ita scribit. [Sed qs oĩum doctior? quis acutior? quis in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrior Aristotele fuit?] Et alibi. [Cũ oĩs, inquit, rõ diligẽs disserendi duas habeat partes, vnã inueniẽdi, alterã iudicandi, vtriusq; princeps, vt mihi quidẽ vr̃, Aristoteles fuit.] Multis item in locis, appellat eum virum diuino ingenio excellentẽ subtilitate & copia, longe oĩbus, vno excepto Platone, præstantẽ & scia, & diligentia, & quẽ ipse maximè oĩum admiretur. Sed quia multi qui non Aristotelẽ Græcũ, sed barbaras, sordidasq; Latinorũ interpretũ versiones eius legunt, solẽt in eo reprehẽdere ieiunitatẽ, asperitatẽ, obscuritatẽq; orõnis, audiant hi Ciceronẽ optimũ dicendi iudicẽ atque magistrũ, ita de eo scribentẽ. [Cum tuus iste Stoicus sapiẽs syllabatim ista dixerit, veniet flumen orationis aureũ fundens Aristoteles, qui illũ desipere dicat &c.] Et alio loco. [A libris Aristotelis te obscuritas reiecit: rhetor autẽ ille magnꝰ (vt opinor) Aristotelica se ignorare rñdit quod quidẽ minime sum admiratus, eũ Philosophũ Rhetori nõ esse cognitũ, qui ab ipsis Philosophis, præter admodũ paucos, ignoretur, q̃bus eò minus ignoscẽdũ est; ꝙ nõ mõ rebus his, quæ ab illo dictę, & inuẽtę sunt, allici debuerũt, sed dicẽdi quoque incredibili quadam tum copia, tum etiam suauitate.]

Ex Plinio. Plinius de Aristotele, à quo magnam partẽ mutuatus est earũ rerũ, quarũ tã locupletẽ, & nobilẽ texuit historiã, hoc mõ scribit lib. 8. c. 16. [Aristoteles diuersa tradit, vir, quẽ in his magna secuturus ex parte præfandũ reor, Alexãdro Magno rege inflãmato cũpidine animaliũ naturas noscẽdi, delegataq; hac cõmentatione Aristoteli summo in omni doctrina viro, aliquot millia hoĩnm in totius Asiæ, Græciæq; tractu parere iussa oĩum quos venatus aucupia, piscatusq; alebãt, quibusque viuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant, nequid vsquã genitũ ignoraretur ab eo; quos percontando, quinquaginta fermè volumina illa præclara de aĩalibꝰ cõdidit.] Idẽ alio in loco appellat Aristotelẽ virũ immensæ subtilitatis.

Ex Alexandro Aphrodisæo. Alexãnder Aphrodisæus (vt refert Auerroes in lib. 12. Metaphysicæ cõmento 18.) inquit disciplinã Aristotelis esse longe minoris ambiguitatis, & magis remotã ab errore & repugnãtia, q̃ aliorũ philosophorũ: quocirca hanc vnã viam esse ingrediẽdã his, qui ad sapientiã studẽt peruenire.

Ex Themistio. Themistius (siue is fuerit Simplicius q̃ conscripsit illud proœmiũ in libros physicos Aristotelis.) magnam sanè laudẽ tribuit Aristoteli, nã conferens eũ cum alijs Philosophis sic ait. [Genus philosophandi Aristotelis differt à cæteris, quatenus obscuritates, & scirpos illorũ trãstulit in perspicuã, & propriã expositionẽ, & vim prętereà probationibꝰ & syllogismis adiecit. A Platone aũt eo vr̃ dissensisse, ꝙ demonstrationes apertiùs, illustriusq; induxit, & ꝙ earum principia à sensu, & ab eui dẽtibus rõnibus sumit. Ab omnibus prætereà simul in eo dissidet, qđ partes oẽs Philosophiæ naturalis vsq; ad singularia euolutas

euolutas ac resolutas reliquit.] Non est dissimile quod ait Simplicius in procemio suo super Categorias Aristotelis, vbi verba facit de genere commentationis Aristotelicæ, quem locum studio breuitatis non apponam.

Ex Auerroe Sed quid ego dicam de Auerroe? Mihi quidem videtur is, non habere Aristotelem tanquã vnum aliquẽ mortalium, sed veluti Deum quendam Philosophorum colere, atque venerari. Longum esset colligere omnes sententias eius, quæ ad laudationem Aristotelis pertinent: nos paucis in præsentia contenti erimus. In procemio suo physico ita scribit. [Aristoteles tres scientias inuenit, logicam naturalem & diuinam: & nullus error inuentus est vsque ad hoc tempus, quod est mille & quingẽtorũ annorũ & talẽ virtutẽ esse in vno indiuiduo, potius est miraculosum, quàm humanum.] Idem in tertio de Anima commento 14. [Aristoteles (inquit) fuit regula & exemplar, quod natura inuenit ad demonstrandam vltimam perfectionem humanam in materijs.] Idem in primo de generatione animalium sic ait. [Laudemus Deum, qui separauit hunc virum ab alijs in perfectione, & appropiauit ei vltimam dignitatẽ humanam, quã nullus homo potest in vlla ætate attingere.] Idem in libro destructionum disputatione tertia in solutione dubitationis 13. ita scribit. [Aristotelis doctrina est summa veritas, quoniam eius intellectus fuit finis humani intellectus, quare bene dicitur de illo quod ipse fuit creatus & datus nobis diuina prouidentia, vt non ignoremus possibilia sciri.] Et alio quodã loco inquit, [Aristotelem fuisse principẽ, per quem perficiuntur omnes sapientes, qui fuerunt post eum, licet differãt inter se in intelligẽdo verba eius & in eo quod sequitur ex eis.] Hæc Auerroes. Si cui autem videtur Auerroes in laudando Aristotele nimius fuisse, & transiuisse fines veritatis, is sciat me illi assentiri, nec me posuisse hæc loca, quòd putem tantum esse tribuendum Aristoteli, aut quòd existimem eum nusquam offendisse, & ab omni errore vacasse: scio enim eum & ignorasse multa & in plurimis grauissimisque Philosophiæ quæstionibus, vel hæsitauisse, vel etiam a vero aberrasse. Sed vt ostenderem, quanta in laude, ac honore nomẽ & doctrina eius apud clarissimos quosque viros omnibus seculis extitisset. Hunc igitur tantum virum, quem ego constitui in huius operis molitione sequi & imitari, libet nunc ijsdem versibus præfari, quibus Epicurum suum, minùs profectò verè ac dignè, Lucretius libro tertio affatus est.

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitæ,
Te sequor ò Graiæ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis.
Non ita certandi cupidus, quàm propter amorem
Quod te imitari aueo. Quid enim cõtendat hirundo
Cycnis? aut quid nam tremulis facere artubus hœdi,
Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
Tu pater es rerum inuentor, tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuis ex inclyte chartis
Floriferis, vt apes, in saltibus, omnia libant:
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea perpetua semper dignissima vita.

Quę Aristoteles de principijs rerum naturalium, & quibus locis scripta reliquerit.

CAP. II.

De principijs com muni. DE principijs rerum naturaliũ vniuerse quidem hæc fere docuit Aristoteles. Primò, principia oportet esse contraria, primo Physicorum textu 41. Secundò, quòd non possit esse tantũmodò vnum principium. Tertio quòd nõ possint esse infinita, tex. 50. Quartò quòd præter duo principia contraria, opus sit tertio, quod illorum duorum sit tanquã subie-

subiectũ & materia, tex. 51. Quintò principia neque esse plura, neq; pauciora q̃ tria, hoc est Materiã, Formã, & Priuationẽ, textu 56. Sextò ex his tribus principijs duo esse per se caussas eius quod fit, nimirum materiam & formam, tertium videlicet priuationem, esse per accidens, textu 66. Septimò, prĩcipia quodãmodo esse duo, quodammodo autem tria: nam principia per se, ac re diuersa, sunt duo, Materia, & Forma: simpliciter autem, principia sunt tria, Materia, Forma, & Priuatio, text. 67.

De Materia prima.

De singulis autẽ principijs speciatim ac proprie, hæc tradidit: ac de Materia quidem primùm hæc, Primò. Materiã nõ esse scibilem nisi per analogiam ad materiam rerum artificialium 1. Physic. textu 69. Secundò. Materiam per se ignotam esse & cognosci negatione, libro 7. Metap. textu 35. & libro decimo textu 24. Tertiò, quòd Materia non est ens sicut hoc aliquid. primo physicorũ textu 69. Quartò. Cognita natura Materiæ soluit omnẽ antiquorum ignorantiam & dubitationes, lib. 1 Physicorum textu 78. Quintò. Materiam per se esse ens & prope substãtiam 1. Phys. textu 79. Sextò. Materiam etiam post generationem manẽtem vnà cum forma, esse caussam eorum quæ hũt; tanquam matrem. 1. phys. textu 80. Septimò. Materia expetit formam sicut turpe pulchrum & fœmina virum 1. physic. textu 81. Octauò. Materiam per se, ac ẽm potentiam suam esse ingenerabilem, & incorruptibilem 1. phys. textu 82. Nonò. Materiam esse primum subiectũ ex quo inexistente res fiunt, & in quod vltimum corrumpuntur: ibidem. Decimò. Materiã per se, neque quid, neque quantum esse, neque aliquid aliorum quibus ens determinatur, neque etiam negationes horũ; septimo libro Metaphysicorum textu 8. Vndecimò, cuncta quæ transmutantur, habere materiam, lib. 12. Metaphysicorũ tex. 10. Duodecimò. Materiam esse caussam cur aliquid fit possibile esse & non esse: libro septimo Metaphysicorum textu 22. & primo de Cœlo textu 136. Decimotertiò, in corporibus æternis & incorruptibilibus esse quidem Materiam, sed diuersam a materia rerum sublunarium: lib. octauo Metaphysicorum textu 12. & libro duodecimo textu 10. Decimoquartò. Materiam primam per se non esse separabilem, & semper cum contrarietate existere: secundo libro de Generatione textu 6. Decimoquintò. Impossibile est materiam habenti non existere aliqualiter contrarium: in libro de longitudine, & breuitate vitæ, capite 2. Decimosextò. Ex nõ ente simpliciter impossibile est fieri aliquid, sed ex eo quod partim est non ens partim ens, posse fieri, cuiusmodi est materia quæ non est id quod generatur actu, sed potestate, & habet adiunctam priuationem propter quam est non ens: primo physicorum 75. & 78. Decimo septimò. Intelligẽtias æternas esse & prorsus immobiles quia sunt sine materia: libro duodecimo Metaphysicorum textu 30. quasi nihil habens materiam, talem ni mirum, qualis est in rebus sublunaribus, possit esse æternum.

De Forma.

De Forma hæc tradit varijs locis. Primò. Formam esse rationem, exemplar & quod quid esse rei: secundo physicorum texto 28. Secundo. Formam præsentia & absentia sua sufficere ad faciẽdam transmutationem: primo physicorum 68. Tertiò, Formam esse quidpiam diuinum, bonum, & appetibile 1. phys. textu 81. Quartò. Vnumquodque est, & denominatur simpliciter tale, non propter materiam, sed propter formam: secundo physicorũ textu 11. Quintò. Forma naturalis non est separabilis nisi secundum rationẽ tantum, & est magis natura, quàm materia lib. 2. phys. textu 12. Sextò. Forma & finis in naturalibus idem sunt 2. phys. textu 70. Septimò. Forma est caussa materiæ sed non contrà: quare magis hæc quam illa physico consideranda est: lib. 2. physic. textu 91. Octauò. Formam esse prius & magis ens quàm materiam, & compositũ libro 7. Metaphysicorum textu 7. Nonò. Substantia, quæ est secundum formam, est sicut numerus, hoc est consistit in indiuisibili, nec suscipit magis & minus, lib. 8. Metaphysicorũ, textu 10. Decimo. Præsente forma, quæ vocatur habitus, & finis, seu terminus, cessat generatio, & motus lib. 1. de generatione textu 55. Vndecimo. Physico agendum esse de formis corruptibilibus & inseparabilibus a materia, de separabilibus autem a materia tractandum esse a Metaphysico, primo lib.

lib.physicorum 83.secundo physicorum, 26.& sexto Metaphysicorum 2.

De Priuatione. De priuatione docet hæc. Primo. Priuatio non manet re facta: primo physicorũ tex.59.& 60. Secũdo. Priuatio est principium per accidens, & est quasi accidens materiæ 1.Physic.textu 66. Tertio. Priuatio re vel numero, non differt a materia, sed tantum ratione vel secundum esse 1. Physic.textu 67.& 79. Quarto. Priuatio per se est non ens 1. Physic. textu 75.& 79. Quinto. Priuatio, ad maleficium ipsius intendenti intellectum, videbitur penitus non esse,& esse caussa corruptionis rerum,potius quàm generationis: quanquam ipsa vtriusque sanè, diuersa tamen ratione caussa est 1. Physic. textu 80. Sexto. Priuatio non expetit formam quia est illi contraria 1.Physic.textu 81. Septimo. Materia est generabilis & corruptibilis non secundũ se: sed ob priuationem, quæ in ea est textu 82. Octauo. Priuatio est quodammodo forma; lib.2. Phys.tex. 15. Hæc ferè Aristoteles de principijs rerum naturalium. Deinceps de Materia disseramus: ac primò varia eius nomina & appellationes apud Philosophos vsitatas, exponamus.

De varijs significationibus & vocabulis Materiæ apud Philosophos vsitatis.

CAP. III.

Quoniam Aristoteles primo libro de cælo text. 110. præcipit, si vox eius rei de qua disserendum est, multiplex fuerit, eã primùm distinguendam esse, explicando significationes eius; postea ponendũ & constituẽdũ esse, qua significatione vsurpãda sit: Idcirco cũ variæ sint acceptiones & vocabula materiæ, de qua hoc libro agẽdum est, libet ante omnia, huiusmodi significationes & vocabula explanare. Primùm, Materia triplex

Variæ diuisiones Materiæ. est, vna alterationis tãtùm, ex qua mutata nec permanente res efficitur, sic alimẽtum viuentis, & ligna ignis materiam dicimus: Altera compositionis tantùm, ex qua manente nec alterata res fit, quo modo literæ sunt materia syllabarũ, &

A lapides domus: Tertia vtriusque, ex qua nimirum & manente, & tamẽ aliquo modo alterata res fit, sic affecta sunt miscibilia ad mixtum, vt patet in Oxymelle. vide hanc distinctionem apud Auerroem, secundo lib. Phys. com. 31. Deinde materia, alia est prima, alia secunda: illa per se est simplex, informis, & capax atque receptaculum omnium formarum: hęc habet formam, & est composita, sed dicitur materia, comparatione posterioris, & perfectioris formæ, cui subijcitur & quam in se recipit: sic elementa sunt materia mi-

B xti, & partes similares dissimilarium, & corpus organicum animæ. Amplius Materia, alia est ex qua res fit, vt lapides domus, alia in qua res inhæret, sic substantia est materia vel potius subiectum accidẽtium vt significat Aristoteles lib.8. Metaphysicæ tex.12. alia circa quam, qua rõne patiens agentis, & mobile mouentis materiam esse dicimus: atque hinc nomen materiæ translatum est ad artes & disciplinas, quarum materiam appellamus id circa cuius contemplationem & tractationem versantur: & Aristoteles primo

C Meteor. cap. 2. hũc mundum inferiorem inquit esse quasi materiam, quę agitatur, formatur, & regitur a corporibus cælestibus. Postremò, alia est materia proxima alia remota: lib.9. Metaph. textu 12. proxima est ex qua immediatè & sine alia mutatione sui potest fieri id cuius materia dicitur, veluti lignum & æs sunt materia proxima statuæ, quoniam ex illis immediatè potest fieri statua; terra verò vel aqua non sunt materia proxima statuæ, sed remota, quoniã necesse est prius terram commutari in lignũ vel æs, quàm

D vt ex ipsa possit confici statua: quamobrẽ cum quid dicitur esse in potentia tale, propriè id conuenit materiæ proximę nõ remotæ: non enim dicimus terram esse potentia hominem, sed semen, vel menstrua. Omittimus hic diuisionem Materiæ in sensibilem & intelligibilem, secundum quam Mathematici dicuntur considerare non materiam sensibilem, sed intelligibilem, vt docet Aristoteles lib. 7. Metaphysicæ textu 35. & item illam diuisionem materiæ, in essentialem & integralem seu quantitatiuam; secundum quam

quam corpus est materia essentialis homini, caput autem, brachia, thorax, crura, sunt materia integralis ipsius corporis.

Varia Materiæ vocabula.

Apud Peripateticos tria sunt vocabula Materiæ: vnũ, Materia, alterum Subiectum, tertium Elementum: differentiam inter materiam, & subiectum tradit Themistius & confirmat testimonio Boethi, primo phys. super textum 61. materia. n. dicitur ratione formæ futuræ ad quã est in potentia, subiectum autem ratione formæ præsentis, quam sustinet: sed præstat ita distinguere, vt materia dicatur ratione formæ substantialis siue futuræ, siue præsentis; subiectum ratione formæ accidentariæ vel motuum, aut trãsmutationum; nam neque accidentia propriè habent materiam, sed subiectum, vt est in octauo Metaphysicæ textu 12. neque forma substantialis est in subiecto, vt præclarè docet Alexander primo libro naturalium quæstionum capite 17. & traditur ab Aristotele in categoria substantiæ, cũ ait commune esse omni substantiæ in subiecto non esse. Apud Platonicos, vt videre est in Timæo, appellatur πανδεχής id est, omnia habens, conceptaculum, gremium, sinus, locus formarum, mater, & nutrix. Apud Arabicos scriptores, origo, massa, sylua, seminarium nuncupatur. Vide Albertum Magnum primo phys. tractatu vltimo capite 12.

Quid inter materiam & subiectũ interſit.

An sit necessaria Materia in rebus naturalibus.

CAP. IIII.

Probatur septem rationib' materiam esse necessariã

DE Materia quatuor illæ quæstiones, an sit, qd sit qualis sit, & pp qd sit, explicandæ sunt. Ac primum Materiam esse, & necessariam esse in rebus naturalibus, facilè ostendi potest his rationibus. Primò quia ex nihilo nihil fieri potest, & omne quod fit, ex aliquo & ab aliquo & aliquid fit, imo non quodlibet potest fieri ex quolibet, sed ex certo & definito subiecto. Deinde, omnis transmutatio per se fit ex opposito ad oppositum, siue illud oppositum sit priuatio, siue contrarium; at vtrunque horum necessariò requirit aliquod subiectum, in quo insit: & cũ in trãsmutatione v.g. caloris in frigus ipsũ frigus nõ recipiat in se calorẽ, neque fiat calidum (non enim vnum cõtrarium accipit & fouet alterum contrarium sed potius illud a se expellit, & corrumpere conatur) necessariũ est aliquod tertium, medium inter calorẽ & frigus, vtriusq; capax & vicissim particeps: Hanc rationem potissimũm vsurpat & inculcat Aristoteles, vt videre licet primo physic. 51. vsque ad 54. & octauo Metaph. text. 4. & libro duodecimo textu 7. Postea, si ad productiones rerum nõ esset opus subiectum aliquod, ergo quælibet productio fieri posset in instanti, & sine dispositionibus vllis antegredientibus, quod experiẽtia docet esse falsum; nam generationes physicę vt arborum, & animalium non subitò sed paulatim certis definitisque temporibus perficiuntur; idque propterea euenit, quòd materia paulatim ab agente naturali præparatur & idonea fit ad accipiendam formam substantialem. Ad hæc, facta inductione per omnes trãsmutationes conspicuum erit, semper esse necessarium aliquod subiectum; vt patet contemplanti transmutationes artificiales, naturales, accidentales, & substantiales tam viuentium, quæ fiunt ex semine, quàm mixtorum, quæ ex elementis, & ipsorum elementorum, quorum semper vnũ fit ex alio; nec vllam mutationẽ sine subiecto fieri posse, adhuc probauit experientia. Præterea, omnis transmutatio est actio, actio nequit esse sine agente, nec agens sine patiente, cum sint relatiua, ergo in omni transmutatione est necessarium aliquod subiectũ patiens: & cũ generatio non sit actio immanens in generante, alioquin ipsum generans generaretur, quare simul esset & non esset, nam quatenus generat, iam est, quatenus generatur, non est; oportet eam esse actionem transeũtem in aliquod subiectum. Quid plura? omnis trãsmutatio, tum quoniam est accidens quodpiam, tum quia est motus, qui definitur actus entis in potentia, & non est in mouente, sed in mobili, necessariò indiget subiecto. Ad hæc, si nõ est necessaria materia, ergo vel iampridem cessasset generatio, quippe cum omnes formæ physicæ sint corruptibiles: vel ex nihilo effici & refici possent, cui po-

sitioni

sitioni consequentia sunt plurima, & grauissima incōmoda, quæ plurimis & differ A tissimis verbis persequitur Lucretius primo: nam cur non quodlibet agens æqualiter & indifferenter agit in quamlibet rem, si ad agendum nō est opus materia? imò qui tollit materiam, vnà quoque tollit omnem actionem, omnemque potentiam actiuam, vtpote quæ sine patiente constare nequeant.

Esse autem necessariò ponendam aliquam materiam primam, perspicuum & certum fieri potest ex eo, quòd si non daretur prima materia neque essent aliæ materiæ; nam posteriores materiæ susten B tantur a prioribus; & nisi detur prima; essent in re naturali infinitæ materiæ; quare etiam infinitæ formæ; & nullum esset corpus simplex; & cum quælibet forma addat rei aliquem gradum perfectionis, & præbeat aliquam operationem, res naturales haberent infinitas perfectiones & actiones. Immo non est propriè alia materia nisi prima, nam quæ sunt præter materiam primam, sunt formæ, quarum priores & imperfectiores dicuntur materia posteriorum & perfectiorum: aut certè sunt composita, quæ formantur & C perficiuntur a formis. Itaque nomen & ratio materiæ præcipuè conuenit materiæ primæ: ipsa enim maximè est in potentia ad omnia, ipsa maximè est per se informis, ipsa maximè subijcitur cōtrarijs, eaque vicissim recipit & abijcit, ipsa est ex qua omnes res naturales constituuntur & constant. manifestum igitur est materiam præsertim primam, esse maximè necessariam.

De Creatione.

CAP. V.

Hic locus nos admonet, vt priùs q̄ progrediamur ad enodādas alias quæstiones, quæ de Materia prima propositæ sunt, nonnihil dicamus de creatione. Etenim quæ præcedenti capite posita sunt, ea videtur funditùs tollere creationem. Si enim materia necessaria est ad cuiuslibet rei productionem, ergo non potest quicquam ex nihilo effici; cui necessariò consequens est, nullam esse creationem. At Theologia Christiana, cui nullus error nullumque mendacium subesse potest, pro vero & certo docet, nō modò possibilem esse creationem, sed ea plerunque vsum esse Deū in rebus procreandis. Quare vt hunc etiam locum in Philosophia illustremus, videamus primùm quid sit creatio; tum an ea concedi & admitti queat secundum Aristotelis doctrinam: ad extremum an creationem esse possibilem, lumine naturæ cognosci possit, & manifestis atque necessarijs rationibus demonstrari.

Quinque fuerunt opiniones de generatione rerum. Vna, nullam esse generationem; eorum videlicet qui faciebant omnia esse vnum ens immobile; quā sententiam Aristoteles attribuit Parmenidi & Melisso; Altera, nihil de nouo generari; sed generationē nihil aliud esse, quàm segregationem quādam & manifestationem eorum, quæ priùs erant permixta & abscondita: quæ sententia fuit Anaxagoræ. Tertia (quàm perhibent fuisse Auicēnæ) formas naturales ex nihilo creari a quadam intelligentia, quæ præsidēs huic mūdo inferiori, producit omnes formas, intelligibiles, sensibiles, & physicas: itaq; agentia particularia tātùm disponere materiam ad recipiēdas huiusmodi formas: Quarta, Aristotelis qui sensit omnes formas naturales & mortales produci ex materia, ab agentibus particularibus, & idē esse agens disponens mtteriam, & inducens formam. vide Auerroem septimo Metaph. commento. 31. & duodecimo libro Metaph. commento. 18. Quinta, nostrorum Theologorum; qui distinguunt res quę producuntur, in res materiales & D immateriales; & rerum materialiū productionem, in primam quæ initio simul cū molitione mundi a Deo facta est, & eam quæ post consecuta est, quasi per propagationem; & item potentiam Dei in absolutam & infinitam, atque in ordinariam, & quæ ad caussas secundas naturales temperata & accommodata est. His positis; conuenienter ijs quæ in sacris literis scripta sunt, affirmant, res immateriales creari a Deo, siquidem non possunt ex materia effici; tum aiunt primam rerum materialium productionem fuisse ex nihilo: cū enim

Quinque Philosophorū opiniones de rerū productione.

enim simul cum ipsis rebus producta fuerit materia, nó præcesserat aliquid ex quo ceu subiecto, tales res fieri possent; at cæteras productiones earum rerum, quæ sunt veluti propagationes illius primæ productionis, docent fieri ex materia, ab agentibus naturalibus secundum legem ordinariam: secundum potentiam autem Dei absolutam, etiam nunc posse creari ex nihilo, propterea quód Deus sit agens liberum infinitæ virtutis, & potens immediate ac per se facere quicquid fecit per caussas secundas. Hæc Theologi de procreatione rerum & necessitate materiæ, grauissime verissimeque philosophãtur. Sed his expositis notionē creationis euoluamus, atque illustremus.

Sex res necessariò cō currere ad generationē verò naturalium. Aperiamus igitur quid sit creatio: cuius vis, & natura facilius perspici poterit, si eam conferamus cum generatione: in qua sex potissimum res cernuntur: Prima est, subiectum seu materia, è cuius potentia forma naturalis per generationem quasi extunditur, & producitur ad actū: neque enim generatio physica sine subiecto & materia constare potest. Secunda est terminus à quo, qui est priuatio hoc est negatio formæ in subiecto apto: homo enim generatur ex semine, quod nō est homo, sed aptum est fieri hominem. Tertia est, terminus ad quem qui est res corporea, materialis, corruptibilis: nam in generationibus omnino physicis & rerum materialium, de quibus in præsentia loquimur, termini ad quos terminantur generationes, sunt formæ substantiales corporum naturalium, corporeæ & mortales. Quarta est motus qui est veluti genus ipsius generationis, & generatio est quædam actio transiens in subiectum, & successiue fit propter dispositiones, quas necessario prærequirit. Quinta, generatio requirit tempus, & locum: tempus, quoniā est motus, cuius mensura est tempus: locum, quoniam fit ex alio corpore quod est in loco: & quia id, quod generatur est corporeum, & mobile localiter cum sit res naturalis. Sexta, generatio fit à caussa particulari, & vniuersali, neque enim sufficeret vniuersalis vti est cœlū vel etiā intelligentia quæuis præter Deum, cum sit per se indifferens & indeterminata ad productionē huius vel illius effectus par-

A ticularis, neque sola particularis caussa sufficeret, cum hæc non moueat, nisi mota ab vniuersali caussa, & id manifestè cōprobat experientia: Sol enim & homo, vt inquit Aristoteles generant hominem. Si hoc autem in generatione hominis fieri oportet, quantò magis in procreatione aliarum rerum naturalium idem fieri necesse est? hæc sunt in generatione naturali: at in creatione nihil horum reperitur; cum enim fiat ex nihilo, neque habebit pro subiecto vllam materiam, neque pro termino à quo priuationem quæ supponit subiectum, neque erit motus, cum is

B sit actus alicuius mobilis, neq; actio erit transiens, ac proinde non fiet in tempore; neque potest creatio fieri à caussis secundis, sed tantùm immediatè à caussa prima; tum quia caussę secundę non possunt operari nisi per motum, qui subiecto indiget, quod abest creationi: tum etiā quia cum inter nihil & ens sit infinita distātia, vtpote inter quę nulla sit proportio; creatio quæ procedit ex nihilo ad ens, requirit in agente infinitam virtutem, quæ infinitas aut nulla est in rebus, aut certe tantùm in primo agente esse potest. Iam ve-

C rò terminus creationis per se, est res immaterialis, & incorruptibilis (loquor de termino creationis qui non potest alia ratione produci quàm per creationē) quæ res sicut non fit ex materia ita non dependet à materia, ac proinde non habet contrarium: & quoniam omnis mutatio physica versatur in materia (cūcta enim, quæ transmutantur, materiam habent, vt est in duodecimo Metaphys. tex. 10.) necesse est quæ creantur ex nihilo, ea libera esse ab interitu: qui non cadit in res materia carentes. quamquam possit etiam creari

D res materialis nō tantùm ratione formę, vt fit in generatione, sed ratione totius compositi: hoc est formæ simul & materiæ, quod tamen Aristoteles non videtur cognouisse, nam licet Aristoteles septimo, & duodecimo libro Metaphys. affirmet in generatione naturali non produci formam solam sed compositum: nō vult tamen illis verbis significare produci simul materiam, & formam, cum ipse asserat in fine primi libri Physici, materiam esse ingenerabilem & incorruptibilem: neque innuit produci aliquam en-

Q titatem

Quid sit in generatione naturali non produci formam sed compositum.

titatem tertiam, re diuersam à partibus, vt alio loco disputabit à nobis: Sed vult indicare formam non produci per se solitariam. & seorsim à materia, & postea copulari cum materia, sed eam produci ex materia, in materia, & eum materia copulatam, & ab ea inseparabilem; & quoniã nihil aliud est compositum, quàm copulatum & coniunctum ex forma, & materia, idcirco agens naturale producendo formam copulatam cum materia, dicitur producere compositum. Atque hoc perspicuis verbis docet Aristoteles in 7. lib. Metaphys. tex. 27.

Definitio Creationis.

Ex his autẽ, quæ dicta sunt potest confici definitio creationis ad hunc modum, [Creatio est productio rei immaterialis & incorruptibilis ex nihilo, quæ immediatè fit à Deo.] In qua definitione illa vox productio non significat aliquam actionẽ vel mutationem distinctam à creante & & à re creata, alioquin indigeret subiecto in quo reciperetur & circa quod versaretur, sed est ipsamet res creata, prout de nõ ente simpliciter transit ad ens: vnde relatio, quæ est inter creantem, & rem creatam, ratione creantis est relatio rationis, quia nihil reale nouum ponit in creante, sed solam denominationem extrinsecam ab eo quod creatur; ditur enim creans, nõ per aliquam nouam actionem, quam nũc exercet, & priùs non exercebat, sed quia creatur de nouo aliquid ab eo. ratione autẽ rei creatæ, est relatio realis: etenim creare, est Deum velle rem ex nihilo tũc esse, cum incipit esse; Deum conseruare, est velle rem permanere in esse accepto; rem creari est de nouo incipere esse non ex subiecto, & dependenter à Deo an verò relatio quam creatio ponit in creatura ad Deum, sit trãscendẽtalis, non re, sed formaliter tantùm differens à substantia creaturæ, vt vult Scotus secundo sententiarum distinctione prima: an verò sit realiter distincta, vt volunt Thomistæ, hoc est Capreolus secundo sentent. distinct. prima, Caietanus in prima parte quæst. 45. super artic. 3. Ferrariensis secundo libro contra Gentes super caput 28. non est huius loci explicare; ne nimis minuta, & superuacanea consectando, longiores simus, quàm par est: satis hoc sit, nobis magis probari Scoti sententiam. Postea illa vox, Ex nihilo non significat subiectũ; qui potest enim quod est nihil, esse subiectum vllius rei? neque significat ordinem temporis, vt necessariũ sit quod creatur, priùs fuisse nihil; Sed tantùm indicat negationem subiecti, vt sensus sit, creationẽ neri ex nihilo, hoc est nõ ex aliquo subiecto vel materia: vide Simplicium in digressione, quam facit octauo Phys. super tex. 9. Sequitur vltima pars definitionis, [Quæ immediatè fit à Deo,] quod, quia magnam habet dubitationem, enucleatè declarandum est.

An vis creandi in solo Deo insit, ita vt nulli creaturæ communicari queat.

CAP. VI.

QVoniam in definitione creationis positum est, eam proximè fieri à Deo, posset in dubium vocari, an vis creandi ita sit propria Dei, vt cũ nulla re alia communicari queat: qua de re, licet multa subtiliter disputẽtur à Theologis in secundo libro sentent. nos tamen & quod sentimus, & quod satis sit ad id de quo agimus, paucis exponemus. Duæ sunt, inter se pugnantes Theologorum sententiæ: vna est Diui Thomæ, prima parte quæst. 45. artic. 5. & secundo libro contra gentes cap. 21. & in secundo sentent. distin. 1. quæst. 1. art. 3. & Aegidij Romani in quolibeto quinto quæst. 1. Henrici de Gandauo in quolibeto quarto quæst. vltima, & Scoti in quarto sent. distin. 1. quæst. 1. qui aiunt nullam rem aliam à Deo, posse creare quicquam. Scotus eam sententiã probat his rationibus. Aut ea res seu creatura, quæ ponitur creare, est immaterialis, aut materialis; si immaterialis vt intelligẽtia, aut creat per actionem quãpiam transeuntem, & hoc non, quia talis actio eget subiecto, quod nullum est in creatione: aut per actionem immanentẽ cuiusmodi est intelligere & velle: sed hoc nõ potest dici, tum quia solum intelligere & velle Angeli non potest esse tantæ efficacitatis, vt ad voluntatem Angeli, ex nihilo res quæ sunt extra Angelum, ab eo

Rationes Scoti.

eo multum differentes, momento existant, nisi fortasse ex diuino aliquo pacto & voluntario Dei concursu, ita vt voluntarie constituerit Deus, cum Angelus quispiam cogitat aut vult creationem alicuius rei, continuò eam rem, vi & potestate sua infinita creare: id quod ab eo per Prophetas & Apostolos edendo miracula, non semel factum est. Tum etiam quia intellectio & volitio Angeli sunt accidentia quæ non possunt separari à subiecto: quamobrem illorum vi & efficientia non potest vlla substãtia creari ex nihilo, hoc est produci ex non subiecto. Sin autem ea res, quæ ponitur creare, sit materialis, duabus rationibus conuincitur, id nó posse præstare: primùm quia nulla res materialis potest quicquam efficere nisi per actionem transeuntem, & mutationem physicam, cui exercendæ opus est subiecto: deinde quia in re materiali, principiũ productiuum, est forma materialis, in esse & operari dependens à subiecto; quare actio vel productio ab ea proficiscens, nõ erit præstantior, &, vt ita dicam, independentior, quàm illa; vt cum forma agẽs sit in subiecto, eius tamen actio non recipiatur, & insit i aliquo subiecto. Hæc Scotus.

Rationes D. Thomæ. Diuus Thomas idem confirmat duabus rationibus: quarũ prior hæc est; creatura neq; tanquam principale agens, neq; tanquam instrumentale potest quicquã creare, ergo nullo modo potest creare: probatur antecedens, non tanquam principale agens, quia repugnat creaturæ, sicut non dependere à Deo inesse, ita non dependere ab eo in caussalitate vt per se solam nõ mota & directa à Deo quicquã agere queat: & quia creatio terminatur ad esse simpliciter, vt opponitur nihilo, tale aũt, est effectus vniuersalissimæ caussæ, qualis est Deus: neque tanquam agens instrumentale, siquidem instrumentum non adhibetur à principali agente nisi vt per suam propriam actionem aliquo modo disponat ad productionẽm effectus, quem principale agens intendit; vt patet in securi, serra, malleo, & alijs instrumentis; sed ad productionem eius quod creatur in instanti ex nihilo, nulla dispositio potest præcedere, aut recipi in ipso nihilo, ergo creatura nullam potest Deo ad creandum subministrare operam, vel aliquid præparando, vel productionem eius quod creatur, vi sua aliquo modo attingendo. Posterior ratio est hæc: nam sicut inter ens & nihil, nulla est proportio, vt etiam argumentatur Aristoteles de vacuo & pleno in 4. Phys. tex. 71. sic inter virtutem actiuam, quæ producit aliquid ex nihilo, & eam, quæ producit ex ente, nulla erit proportio: Sed inter quęlibet agẽtia finitæ potestatis ac virtutis est proportio, ergo agens ex nihilo oportet esse infinitæ uirtutis; hoc autem in nullam creaturam conuenire potest; ergo neque creare cadere potest in creaturam. Et sanè cũ ipsum nihil sit infinitum & indeterminatum, continens totum non esse, nulla res potest habere ius, vim, atque efficacitatẽ in ipsum nihil, nisi ea quoque sit infinita, continens in se excellenter totum esse; cuiusmodi solus Deus esse potest. Hæc autem ratio, quamuis è Scoto, Durando, Guglielmo Ochan multis calũnijs prematur, firma tamen & integra adhuc stat; ac mihi quidem certè valde probatur. Pręterea, sicut Deus aliqua attributa sua communicat creaturis, vt sapientiam, iustitiam &c. aliqua verò minimè, vt esse independens & omnipotens; ita verisimile est præter actiones, quas communicat cum creaturis vti sunt, mouere, producere velle, intelligere &c. esse aliquam propriam Dei, vt Deus est, incommunicabilem creaturis, vt nimirum ex nihilo aliquid traducat ad ens. Atque hæc sententia mirificè consentit cum ijs, quæ scribit D. Augustinus 9. lib. super Genesim ad literam cap. xv. [Dicens, nullam creaturã posse creare quippiam, seu magnum, seu paruum.] & paulò post, Creare, inquit, [vllam creaturam tam nullus potest Angelus, quàm nec se ipsum.] Vide etiam Damascenum in eandem sententiam lib. 2. de fide Orth. cap. 3. Hanc opinionem etiã sequitur Guglielmus Ochan. 2. sent. D. 1. q. 7. & 2. quol. q. 9. & Gabriel 2. sent. D. 1. q. 4. Verùm negant eam argumentis demonstratiuis ac scientificis, ostendi posse: sed tñ probabiliter persuaderi. Posset hic dubitari de gratia, q̃ à Deo, & immediatè p sacramẽta aĩs nostris infundit, cuius pductio vr̃ creatio, & tñ instrumẽtaliter attingitur & producitur à sacramentis; sed qa hoc est nimis Theologicũ alienum

num esset hic à nobis eiusmodi quæstionem tractari, cæterum D. Thomas pulchram huius difficultatis solutionem tangit in 3. quæst. de potentia Dei. art. 8. in resp. ad 5.

Altera sententia est Magistri sent. lib. 4. dist. 5. asserentis, nihil prohibere quò minus vim creandi Deus impartire queat alicui creaturæ, non tanquam principali agenti, sed tanquam administro & quasi instrumento Dei, quam sententiam Durandus in 2. sent. conatur defendere non aliter, quàm demonstrando id non includere contradictionem, & soluẽdo rationes aliorum qui contra sentiunt. Sed quę is supradicto loco affert, ea nunc breuitatis caussa commemorare supersedeo. Ex his duabus opinionibus priorem equidẽ iudico esse probabiliorem & magis congruentem tum rationi & veræ Philosophiæ tum dictis sanctorum Patrum, qui propter pietatis, atque sapiẽtiæ laudem, sunt quasi lumina quædã clarissima christianæ religionis. verùm his omissis quæ magis sunt Theologica quàm Physica, videamus, quid Aristoteles senserit de creatione.

An creatio admittenda sit secundum Aristotelis doctrinam: & an lumine naturali cognosci possit.

C A P. VII.

Duodecim argumẽtis probatur creationẽ non fuisse Aristoteli cognitam.

Aristoteli nunquam venisse in mentem, vt existimaret creationẽ quę est noua rei ex nihilo productio, esse possibilem perspicuum & (vt opinor) certum faciam ex ijs paucis quæ subijciã. Primò, in 1. lib. Physi. tex. 33. & 34. commendat commune illud decretum omnium Physicorum, ex nihilo nihil posse fieri. In eodem libro tex. 75. ait esse impossibile, ex simpliciter non ente aliquid fieri deinde, in primo Physic. tex. 43. inquit, non quodlibet fieri ex quolibet, sed vnumquodque ex suo opposito, quod est cõtrarium, vel priuatio: & in 7. libro Metaphys. tex. 22. dicit omne quod fit, ex aliquo, & aliquid fieri. Postea Aristoteles semper definit caussam efficiẽtem per esse principium motus, nec vsquam vel leuiter innuit modum efficiendi per creationem, siquidem in 5. libro Metaphysi. vbi explicat varias significationes nominum, quibus & Metaphysica, & aliæ disciplinæ vtuntur, nullam vel mẽtionem, vel etiam verbum fecit creationis. Ad hæc, in 5. libro Metaphys. tex. 17. definit potẽtiam actiuam per passiuam, dicens illam esse principium transmutandi aliud in quantum aliud: & apud eum nullum potest esse agens absque patiente: atqui hoc aduersatur creationi, in qua cernimus agens sine patiente, & potentiam actiuã sine passiua. Præterea, Aristoteles (vt clarum est legenti eius libros) in omni productione requirit subiectũ, terminum a quo, videlicet priuationem, vel contrarium, motum, locum, tempus, præuias dispositiones, concursum caussarum particularium: quæ res nullo modo cadunt in creationem. Tum, Aristoteles (vt cẽsent veteres Peripatetici, licet multi alij docti & graues viri contra sentiant) non concedit infinitam virtutem (vt vocant) in vigore; neque immediatè sine caussis secundis quicquam de nouo posse à Deo fieri; nec eum aliter agere actione transeunte, quàm per motum, & lumen cęli, nec operari liberè, sed ex necessitate naturæ: quibus de rebus alio loco à nobis disputabitur. His autem rebus non concessis, nullo modo concedi potest creatio. Amplius, Aristoteles, & Peripatetici putant euidẽter demonstratam esse æternitatem Materiæ primæ in 1. Phys. 82. illo argumento, quia si vnquam fuisset producta, oporteret eam productam esse ex aliquo subiecto, quare ante primam materiam fuisset alia, & sic res procederet in infinitum: similiter etiam in 8. Phys. motus, & temporis æternitas demonstratur ea ratione, quia si hæc facta essent, non potuissent fieri aliter quàm per motum, & in tempore: quare ante motum & tempus, & motus & tempus fuissent: quas demonstrationes quis non videt posita creatione nullas esse? Et cum æternitatẽ materiæ, tẽporis motus, atq; mũdi, Aristoteles toties inculcet, tantopere commendet, & tãm in ea roboris, atq; præsidij locatum esse putet ad bene philosophandum, vt tota propemodũ eius

eius disciplina maximè quæ est de intelligẽtijs, & reb' diuinis, hoc quasi fundamẽto nitatur, atq; sustentetur; quis credat Aristotelem adeò fuisse vecordem & stupidum, vt concederet creationem, quæ tantum doctrinæ suæ fundamentum labefactaret ac funditus euerteret? Quid? ratio illa, qua in primo libro de Cœlo confutat sententiam Platonis qui facit cœlũ ab aliquo principio natum sed nunquam interiturum, omne, inquit, quod incipit esse, aliquando desinet esse, nam quod tale est, factum est ex materia, quare corruptibile; quod autem corruptibile est, aliquando corrumpetur: hæc, inquam, ratio quam vim habet admissa creatione? nullam sanè. illa item disputatio eius, quæ luculenter tractatur in 7. lib. Metaphys. & priore parte lib. 12. formam non posse produci per se nec immediatè à substantijs abstractis, nonne admissa creatione labascit? His accedit quòd Peripatetici ita secum cogitarent, si Deus potest creare res ex nihilo, aut is agit liberè atque contingenter, aut ex necessitate naturæ; si contingenter, cum sit infinitæ virtutis (non enim minor virtus quàm infinita sufficit ad creandum) non posset philosophus vllam caussam, & rationem reddere de magnitudine, numero, perfectione, & ordine earum rerum quæ sunt in mũdo: Etenim hæc omnia penderent ex libera volũtate Dei, qui si voluisset multo plures, maiores & perfectiores res creare potuisset: Sin autem agit ex necessitate naturæ, & habet infinitam virtutẽ ad creandum ex nihilo, cum in ipso nihilo nullus sit terminus aut modus, deberet sanè sẽper in infinitum nouas rerum species efficere, nã si agit ex necessitate naturæ, agit quicquid potest, & quantum potest, at potest in infinitum ergo &c. Quamobrẽ cũ Peripatetici animaduerterent admissa creatione omni ex parte cõsequi grauissima incommoda contra sitam ipsorum disciplinam, nullo modo possent in animũ inducere vt eam concederent. His adde q veteres interpretes Aristotelis, nõ modo eam non admittunt, sed etiam vehementer oppugnant. vide Auerroem in 8. Phys. comm. 4. Themistium in eodem libro super text. 6. Simplicium ibidem in digressionibus suis contra Philoponum. Quid plura? Nihil (vt nostra fert sententia) reperiri, aut fingi potest, quod sit magis contrarium doctrinæ Aristotelis, & quod omnes eius artus, & neruos vehementiùs elidat. Atque hæc quidem ex sensu Aristotelis disputata sint.

Quid Plato senserit de Creatione tres opiniones.

Sed quid Plato sensit de creatione? Non satis conuenit inter omnes. Etenim sunt tres opiniones. Vna, Platonem fecisse mundum æternum non aliter quàm fecit Aristoteles: nam cum apud eum in Timæo sint tres caussæ ipsius mundi, vna efficiens, quæ est Deus, altera exemplaris, quæ est Idea, tertia tanquam finis, quæ est bonitas ipsius Dei: cũ hæ tres caussæ omnes sint æternæ, non potuit mundus non esse sempiternus. vocat autem eum genitum & factũ, vt indicet eum ex omni æternitate pendere omnino a Deo non secus ac si de nouo factus fuisset: & quemadmodum quod fit, pendet ab efficiente, sic mundus omnino pendet a Deo. Altera est, eum sensisse mundum ab initio temporis factum esse ex materia, quæ ab omni æternitate præcesserit molitionẽ mundi, sed informis & incerto atque inordinato motu agitata: etenim hoc ipsum eisdem propè verbis docet Plato in Timæo cui consentit quod scribit Plutarchus in 1. li. de placitis philosophorũ c. 3. ponens secundum Platonem tria principia oĩum rerum, Mentem, Ideam, & Materiã. Tertia est, Platonem fecisse mundum de nouo, & ex nihilo, alioquin nec materia, nec animæ rationales, nec intelligentiæ factæ fuissent a Deo, quod est contra Platonẽ; certè, cum Plato in Timæo inducat Deũ effectorem mentiũ cælestium, & animorũ nostrorum, has autem res manifestum sit ex materia fingi nõ posse, relinquitur eas secũdum Platonem ex nihilo fuisse procreatas. Harum trium opinionum quæ sit magis Platonica, vltimo libro huius operis a nobis disquiretur: certè vltima minimè omnium probatur a Platonicis. Secundùm autem primam & secundam, clarum est nullum planè locum apud Platonem relinqui creationi.

Probatur esse rõnibus possibilem esse creationẽ.

Restat extrema huius disputationis pars, in qua declarandum est, an creatio lumine naturali humanæ rationis cognosci queat. Ac possibilem quidẽ esse creationem, quin etiam necessariò admittendam,

 dam,

dam, videtur satis euidenter ostendi posse his octo rationibus. 1. Si Deus non potest agere nisi ex subiecto, ergo virtus ei' est astricta & definita ad materiam: quis eam definiuit & sic astrinxit? non Deus ipse sibi, nec aliqd prius aut superius Deo, neque materia, quoniam hæc natura posterior est Deo, ergo nihil. 2. Eò maior est nobilitas agentis, quò paucioribus indiget ad agendum; sed Deus est nobilius agens quàm Natura, ergo paucioribus ad agendum indigebit, sed Natura eget materia prima, ergo neque hãc requiret Deus: vt sint hæc tria agentia, Ars, Natura, Deus: primo, ad agendum opus est aliquo corpore; secundo, tantùm opus est materia prima; ergo tertio nihil op' erit ad agendum. 3. Modus agendi, sequitur modum essendi, & quale est esse cuiusq; rei, talis est actio; sed Deus in esse, a nullo pendet, nihil prærequirit, aut præsupponit, ergo nec in agendo. 4. Hanc omnes habét notionem Dei naturaliter animis insitam & impressam, Deum esse ens primum, perfectum, a nullo pendens, per se sufficiens, nullius indigẽs, ergo per se sufficit ad agendũ, nec eget subiecto. 5. Deus est caussa omnium rerum: alioquin præter Deum esset aliquid sine caussa, habẽs esse a se, quod fieri non potest, non enim omnia penderent a Deo; sed multa sunt, vt materia prima, cæli, intelligentiæ, quæ non potuerunt habere esse a Deo ex materia per motum, ergo per creationem. si dicas huiusmodi res habere esse a Deo ab æterno; respondeo id non obstare creationi, in cuius ratione ponitur vt fit ex nõ subiecto, non autem vt fiat de nouo, vel vt quod creatur prius duratione fuerit non ens; nec minoris sanè virtutis est ab æterno aliquid creare & conseruare posse, quàm de nouo. 6. Vel Deus ad agendũ eget materia prima, vel non; si non, ergo potest creare ex nihilo agens; sin eget, ergo materia prima nõ est a Deo; ceu quoniam ars eget corpore naturali, & Natura eget materia in agendo, neque corpus naturale habet esse ab arte, neque materia prima a Natura. Esse autem aliquid quod nõ processerit a Deo, repugnat primæ & amplissimæ virtuti Dei; qui cuncta complectitur & continet. Contra eos vero qui negãt materiam a Deo esse productam, disputat Eusebius lib. 7. de Præparat. Euangelica cap. 8. 7. Quamuis in productione cuiuslibet indiuidui videlicet hominis, semẽ est prius quàm ille homo; simpliciter tamen homo est prior semine, sicut actus potentia & perfectum imperfecto: quam rem disertissimis verbis docet Aristoteles in 12. Metaph. text. 40. ita scribens, [semẽ ex alijs prioribus perfectis est, neque semen primum est, sed quod perfectum est veluti hominem dicere quispiam posset priorem semine esse, non illum qui eo generatur, sed alium ex quo ipsum semen est,] hæc Arist. quare generatio hominis vt homo est, non eget semine, cum sit homo simpliciter prior semine, potest igitur habere alium modum productionis nimirum per creationem. 8. Infinitum pertransiri non potest, sed si mundus est æternus oportet pertransisse infinitos homines generantes ante hunc qui generatur hodie: hoc autem est impossibile, ergo in vnoquoq; genere animalium perfectorum quæ nõ possunt generari nisi a sibi simili necessariò deueniendũ est ad vnum aliquod primum quod non potuerit fieri per generationem, ergo per creationem. Quid de animo nostro dicam? quem si immortalẽ si veram atque naturalem hominis formam, si suum cuique hominum tributũ esse, vti re vera est, concedimus, eum ex nihilo singulis propè momentis creari a Deo negare non possumus. Sed circa hęc quę dicta sunt nonnullę dubitationes existunt quas enodare oportet.

Ponuntur quædam obiectiones contra ea quæ dicta sunt de creatione.

CAP. VIII.

Octo dubitationes seu obiectiones quæ aduersari videntur ijs quæ de Creatione diximus nunc proferrę in medium & explicare volumus. Ac prima quidem obiectio sic habet. Videtur creatio effici ab agente naturali in generationẽ

ratione formæ: nam per generationem, li cet dicatur fieri compositum, tamen forma verè producitur, quæ cum ante generationē nec ſm ſe totā, nec ſm aliquam partem alicubi extiterit, ſed proſus nihil fuerit, cur non dicatur creari? neque enim obſtat qđ præfuerit in virtute agentis, neque quod recipiatur & producatur in materia: ſiquidem hoc etiam reperitur in productione animæ rationalis & donorum ſupernaturalium cuiuſmodi eſt gratia; quarum rerum productionem conſtat eſſe creationem. Etenim quod vulgo dicitur formam educi ex materia, nimis impropriè dicitur; ſonat enim illam ſegregationem formarum Anaxagoræ; vel inchoationem quādam formarū ab alijs introductam: quare magis propriè diceretur forma induci & gigni in materia quam ex ipſa educi. videtur igitur in ipſa generatione rerum naturalium complicatam atque conuolutam cum ea reperiri creationē. 2. Ariſtoteles cognouit materiam primam; cœlos, & intelligentias habere eſſe a Deo, & non per motum ex aliquo ſubiecto, ergo per creationem ex nihilo; quare creatio cognita eſt Ariſtoteli, & ſecundum eius doctrinam neceſſariò concedenda eſt. 3. Similiter etiam anima rationalis ſecundum Ariſtotelem eſt immortalis, & forma hominis, vt ex multis locis eius liquidò perſpici & demonſtrari poteſt; ſed nulla forma poteſt eſſe ante id cuius eſt forma, vt Ariſt. ſcribit in 12. Metaph. tex. 16. ergo anima rationalis incipit eſſe de nouo, non per generationem, quoniam ſic non eſſet immortalis, ergo per creationem, quare creatio etiam de nouo admittenda eſt ſecundum Ariſtotelem. 4. Creatio eſt actio, ergo creans eſt agens, ſed agens non poteſt eſſe ſine patiente, quoniam ſunt relatiua, ergo creatio non erit ſine patiente, quare non fiet ex nihilo. 5. Aut quod creatur, ante poterat eſſe, aut non; ſi nō poterat creari, ergo neque creatum eſt; nam quod impoſſibile eſt fieri, etiam impoſſibile eſt eſſe factum: ſin autem poterat creari & eſſe, talis potētia ad hoc ipſum creari, vel ad eſſe creatum, cum non poſſit per ſe cōſtare, inerat in aliquo ſubiecto, quare creatio non fit ex nihilo. 6. Si creatio fiat ex nihilo, non poterit reddi vlla cauſſa cur potius hoc

A creatur quā aliud; Nam ipſum nihil per ſe indeterminatum & indifferēs eſt vt ex eo hoc vel aliud quodlibet creetur; Similiter etiam Deus qui creat, cum ſit agens vniuerſale, per ſe indifferens eſt ad huius vel illius rei productionem, ergo nulla ratio poteſt reddi cur potius hoc quàm aliud quoduis creetur; ſed hoc eſt abſurdum, creatio igitur eſt impoſſibilis. 7. Aut Deus creat res per aliquam actionem tranſeuntem, at hæc indiget ſubiecto; aut per actionem immanentem, hoc eſt per ſuam eſſentiam, vel per ſuum intelligere & velle quæ ſunt idem quod

B eſſentia eius; at hæc ſunt æterna in Deo, ſed non poteſt effectus nouus immediatè produci per actionem antiquam & æternam; ergo nihil de nouo poteſt a Deo creari. 8. Si Deus poteſt immediate creare omnes res ex nihilo, fruſtra igitur ſunt agentia naturalia; nam fruſtra fit per plura quod poteſt æque bene fieri per pauciora: cum igitur Deus ſine cauſſis ſecundis, per ſe ipſum omnia poſſit efficere, quid opus erat cauſſis ſecundis? quare vel nulla eſt creatio, vel ſuperuacanea eſt cauſſalitas agentium na-

C turalium. Atque hęc quidem obijci poſſunt contra ea quæ de creatione docuimus.

Ad has autem obiectiones facilè reſpondere poſſumus hoc modo. Ad primam. Habet ſanè generatio aliquam ſimilitudinem creationis, propter eam rationem quæ in obiectione poſita eſt, ſed hoc intereſt, quia id quod creatur, vel nō requirit vllum ſubiectum, vel certe tantùm vt recipiens, nec eiuſmodi vt per affectiones & diſpoſitiones eius producatur id, quod creari debet: at quod gene-

D ratur exigit neceſſariò materiam, tamquam id in quo ipſum recipiatur, ſuſtentetur, & per cuius diſpoſitiones & affectiones procreetur. Et forma quæ creatur non eſt eiuſdem ordinis cum materia in qua recipitur, vt patet in anima rationali & gratia; forma verò quæ per generationē fit, eiuſdē generis & ordinis eſt cum materia ſua Sed hac de re lege Scotum. 2. ſent. diſt. 18. quæſt. vnica, acutè doctèque diſputantem. Non dicitur autem forma induci in materia, ne quis falsò opinetur formam per ſe productam ex-

Diſcrimen inter id q generatur & id quod creatur.

trinsecus adiungi materię, sed ... educi ex materia, vt intelligatur forma p... duci co hærens imò immersa materiæ, per transmutationem eius, inseparabilis ab ea in fieri esse & operari; cuius rei illud est clarissimum argumentum, quod per cõtrarias affectiones & mutationes materiæ, non solum separatur a materia, vt fit in anima rationali, sed penitus interit vt in alijs omnibus formis physicis contingit. Nec tamen formæ naturalis interitus, est annihilatio; alioquin eius quoque generatio deberet dici creatio; nam per eandẽ vim & dispositiones, quibus vna forma deletur ex materia, cõtinuò excitatꝰ altera inhærens in eadem materia. Itaq; corruptionem naturalẽ semper immediatè consequitur generatio, annihilationem autem nõ est necessarium vt alterius rei productio cõsequatur. An verò in rebus fit aliqua annihilatio vel esse possit docet D.Thomas 1.par.Quæst.104.art.3.& 4. Ad secundam. Alexander negat secũdum Aristotelem, Deum esse caussam efficientem rerum æternarum, sed tãtummodo esse finem: Simplicius concedit productionem eiusmodi rerum a Deo esse profectam, sed negat eam vocari debere creationem: Auicenna non dubitat eã appellare creationem, nec putat creationem ab æterno, sed eam duntaxat creationem, quæ fit de nouo displicuisse Aristoteli. Vtcunq; sit, illud manifestum est; argumentum hoc nihil sententiæ nostræ officere; quippe qui eam tantùm creationem quæ de nouo fit, Aristoteli cognitam esse negamus. Ad Tertiam. Inter Aristotelicos alij putarunt animum nostrum secundum Arist. esse mortalem, ac proinde generabilem, vt Alexander: alij immortalem, sed assistentem, & vnum in omnib. vt Theophrastus, Themist. Auerroes: Alij immortalem & informantem & suum cuique hominum, vt Albertus & D.Thomas; alij Aristotelem de natura animi nostri dubium fuisse, atque ob eam rem ambiguè locutum esse vt Scotus & Herueus. Quare cum de opinione Aristot. tanta sit dissensio inter Peripateticos, nec possit id quod est dubium, per aliud quod sit vel magis vel æque dubiũ ostendi & probari; nec philosophicè nec prudenter faciunt, qui ex anima rationali, argumentantur creationem esse cognitam Aristoteli.

A Ad Quartam. Creatio non est actio propriè se tantùm æquiuocè, nam nihil aliud est quàm ipsamet res creata cum relatione ad Deum, & ad id, quod cum immediatè ante nihil esset, a Deo facta est aliquod ens. Obiectio igitur valet in actione physica & propriè dicta qualis non est creatio; vt præclarè docet. D.Thomas 1.par.Quæst.45.art.2. ad 2. Ad Quintam. Hoc interest inter creabile & generabile quod hoc includit duplicem potentiam, vnam intrinsecam ex parte materiæ, alteram extrinsecam ex

B parte agentis; illud autem vnam tantùm, nempe extrinsecam ex parte solius creãtis, non enim ob aliam caussam dr̃ quidpiam creabile nisi quia Deus id creare potest. Posse igitur creari, significat eam solam potentiam quæ est in creante: at posse generari, duplicem potentiam denotat, & eam quæ est in generãte, & eam quæ est in materia ex qua fit generatio. Ad Sextam. Determinatio creationis ad hunc vel illum effectum, neque proficiscitur ex nihilo, neque ex Deo vt Deus est; sed ex Deo, vt habet in se varias ideas,

C & suam cuiusq; rei definitam & propriã rationem. Nam quòd Deus habet in se ideam hominis, ad eius similitudinem creat cum vult hominem; idemque contingit in alijs quæ ab eo creantur. Adde quòd secundum Aristotelẽ 9. Metaphysicæ tex. 10. agens per intellectum determinatur ad agendum simpliciter vel ad agendum hoc potiùs quàm aliud quidpiam a sua voluntate. Ad Septimam. Deus creat res per suam voluntatẽ, quæ licet sit æterna, id tamen non obstat quominus possit ab ea effici aliquid nouum;

D potest enim Deus ab æterno velle & cõstituere, vt quidpiam fiat de nouo, & certo quodam tempore. Sicut ego possum hodie velle & deliberare facere aliquid ab hinc vnum annum vel mensem. Verùm hac de re, extremo huius operis libro subtilius agetur. Ad Octauam. Deus nullo modo indiget creaturis, nec est aliqua perfectio in creaturis, quæ non infinitis partibus maior atque præstantior in Deo insit; neque tamen ob eam rem putatur superuacanea fuisse productio creaturarum; quoniam in illis Deus manifestauit

stauit bonitatem, potentiam & sapientiã suam, boni enim est esse diffusiuum & cõmunicatiuum sui; similiter etiam, quamuis Deus possit per se omnia efficere, tamen sicut alias perfectiones impertiuit creaturis, ita rationi consentaneum fuit, vt hanc quoque vim & potestatem producendi simile, eis largiretur: nam si non tribuisset, fecisset sane illas imperfectas, si quidem perfectum est vnumquodque cũ potest sui simile producere; Sin autem tribuisset, non fineret autem eam exerceri, frustra illam dedisset. Atque hęc quidẽ de creatione, satis ad id quod nunc agere instituimus, dicta esse arbitror. De qua multa etiam scribit D. Tho. 1. par. quæst. 45. & Theologi Scholastici initio secundi libri sententiarum. Verùm nos ad tractationem materiæ, à qua ad hãc de creatione disputationem deflexim⁹, reuertamur.

De materia Cœli opinio Aegidij.

CAP. IX.

Demonstratum est materiam esse, & necessariam esse in omni mutatione Physica, qua etiam de caussa obiter disputatum est de creatione; nunc consequens est, vt ad secundam quæstionem, hoc est, ad explicandum quid sit materia, veniamus. Sed quia alia est materia in corporibus cœlestibus, & alia in sublunaribus, necessarium esse puto, antea discrimen, quod est inter materiam cœlestẽ & sublunarem indicare; vt nobis quibus propositum est hoc loco tantùm disserere de materia rerũ sublunarium, de qua sola etiam Aristoteles egit in primo Physicorum, planior & absolutior procedat disputatio. Videndum igitur est an Cœlum habeat materiam eiusdem rationis cuius est materia rerum corruptibilium. Quidam putant Cœlum esse compositũ ex materia & forma, & materiam eius nõ esse diuersam à materia rerum sublunarium. Quod autem cœlum ex materia & forma sit compositum, confirmant primùm testimonijs Aristot, tum rationib⁹. A Testimonia Aristotelis sunt hæc. Primò Aristot. in lib. 2. de Gener. tex. 51. sic ait. [Principia sunt numero æqualia, & genere eadem, quæ in æternis & corruptibilibus.] Sed hæc sunt composita ex multis principijs nempe materia & forma, ergo & illa. Præterea in 12. Metaphysi. tex. 10. ait cuncta quæ mouentur habere materiam, & subdit cœlum habere materiam, quãuis diuersam ab alijs; sed habere materiam est compositorum, ergo cœlum est compositũ. Amplius 1. de Cœlo text. B 92. inquit Cœlum esse mixtum in materia, & in 94. constare ex tota materia; sed hæc verba significant ipsum esse compositum, ergo &c. Idem in eodem loco, cum proposuisset dubitationem hanc, cum omnia quæ habent formã in materia, possint numerabiliter multiplicari, Cœlum autem sit huiusmodi, cur ipsum secundũ numerum non multiplicetur? Ipse soluẽs hanc rationem, ait id accidere, quia Cœlum in se habet omnem materiã quã habere possit, & ob id non suppetere illi aliquam materiam in quam multiplicari C queat: quibus verbis aperte concedit, cœlum habere formam in materia, ergo est compositum.

Rationes ad idem comprobãdum has afferunt. 1. Substantia est triplex, materia, forma & compositum vt dicitur 2. de Anima tex. 2. Sed Cœlum non est materia, quia hæc per se non mouetur, ut apud Arist. scriptũ est lib. 5. Phys. tex. 8. & per se non est hoc aliquid 7. Metaph. tex. 8. At Cœlum per se mouetur & est hoc aliquid. Deinde Cœlum non est forma, quia hęc per se, nec est quanta, nec mobi- D lis, vt est in 5. Physicorum tex. 3. Cœlum autem vtrunq; habet, ergo vel nõ est substantia vel est compositum. 2. Cœlum habet materiam, vt multis locis ait Arist. & patet ex eo quia habet quantitatem, raritatem, & densitatem, quæ accidentia comitantur materiam; deinde habet etiam formam, tũ quia actu existit hoc aliquid, quod facit forma; tum quia accidentia eius sunt terminata, talis autem terminatio prouenit à forma, secundum Auerroem in libro de substantia orbis; ergo Cœlum est compositũ ex materia & forma.

ma. 3. Moueri est materiæ, mouere autē formę, ut dicitur 2. de Generat. 53. & 3. Physi. 17. sed cœlum mouetur localiter, & mouet, ac regit hunc mundum inferiorem, vt dicitur. 1. Meteororum cap. 2. ergo erit compositum ex materia & forma. 4. Aut cœlum est actus purus, aut pura potentia, aut compositū ex vtroque; non actus purus, quia sic esset intelligentia, & non posset moueri secundum locum; quia omne tale participat potentiā; nec est pura potentia; quia sic non existeret actu hoc aliquid, nec ageret in hæc inferiora, ergo est aliquid compositum ex vtroque. 5. Secundum Auerr. 1. Cœli, com. 91. vnumquodq; est sensibile propter materiā & intelligibile propter formam: sed cœlum est sēsibile, quippe cum percipiatur sensu visus, ergo habet materiā: est quoq; ipsum intelligibile, quia de eo est scientia tam Physica, q̄ astrologica, ergo habet etiam formam. Quare ipsum necesse est esse compositum ex materia & forma. 6. Cœlum est corpus naturale, ergo vel est natura, vel habens naturam; si natura, cum hæc sit caussa, ut moueatur id in quo est, (sic enim definitur 2. lib. Phys.) necessarium est cœlum esse cōpositum ex ipsa natura, quæ est principiū motus & ex eo in quo est talis natura, eo videlicet, quod mouetur; Sin autem sit habens naturā, similiter manifestum est debere esse compositum ex natura, & habente naturam. 7. Cum in alijs omnibus corporibus sit cōpositio ex materia & forma, non est remouenda a cœlo, nisi repugnet ipsi: sed cur ei repugnat? an qa omnis compositio est dissolubilis? an qa materia haberet potentiam ad formam, omnis autem potentia est contradictionis, hoc est ad esse & non esse; vt scriptum est in 9. libro Metaphysi tex. 17. ex quo efficeretur necessariò cœlum aliquando tādem interiturum esse? Atqui hoc est infirmum; Etenim in cœlo est compositio ex substantia & quantitate; & cœli natura est in potentia ad quantitatem, ceu quodlibet subiectum ad ea, quæ sibi propriè & naturaliter conueniunt accidentia, nec tamen aut illa compositio est dissolubilis; aut illa potentia est cōtradictionis ad esse & non esse: cur igitur idem non contingat in compositione substantiali, cum hæc nō minus valens ac firma sit ad per-

A manendū q̄ accidētalis? 8. Datꝰ cōpositio substātialis ex forma corruptibili & materia incorruptibili, ut in elemētis & itē ex materia corruptibili, & forma corruptibili vt in equo: & ex materia corruptibili & forma incorruptibili vt in hoīe: restat vltimꝰ gradꝰ, ex materia & forma icorruptibilibꝰ; qui, ne quis gradus perfectionis vniuerso desit, tollendus non est: is autem nulli rei, præter cœlum, assignari potest, ergo cœlum est compositum. Minùs est naturæ ac rationi congruens esse in rebus compositionem ex forma immortali

B & materia mortali, q̄ ex vtraq; immortali: quia hic cernitur ordo & proportio inter materiam & formam, illic autem nulla apparet proportio; cum tamen materia & forma quia sint ad aliquid vt est in 2. Physic. 26. debeant esse simul; & una sine altera frustra sit & præter naturam se habeat. Si igitur illa cōpositio reperitur in homine: multò verisimilius est hanc posse reperiri in cœlo. His igitur testimonijs & rationibus probatum est cœlum esse compositū ex materia & forma. Quòd autem materia cœli per se non sit diuer-

C sę rationis à materia rerum sublunariū, hoc modo demonstrant. Primò si tales materię differrent, per aliquem actum & formam differrent: nam vt est apud Aristot. 7. metaphy. tex. 49. actus est qui separat & distinguit; sed illæ materię cum sint primæ & simplices non habent vllum actum vel formam ex se, ergo non possunt inter se distingui. Si quis autem dicat eas distingui per diuersos respectus ad diuersas formas, hoc est cęlestes & sublunares; id nihil ualere ostendunt ex eo, quia illæ duæ materię cum sint res absolutæ, & se-

D cundum naturam priores illis respectibus, vt potè qui fundantur in ipsis materijs, non possunt per eos distingui. Deinde, in omni genere caussę veniendum est ad aliquam primam caussam illius generis, vt patet in efficientibus & finibus, & traditur ab Aristotele in 2. Metaphysicæ tex. 6. ergo in materijs quoque veniendū est ad vnam primam, at si materiæ cœli & horum inferiorum per se diuersæ essent, reperirentur duæ materię æqualiter primæ. Postea, quantitas cœli eiusdē rationis est ac quantitas rerum sublunarium,

rum, nam quòd illa sit incorruptibilis, hęc autem corruptibilis, hoc non obstat, A tum quia secundum Commentatorem etiam quantitas huius materię sublunaris suapte natura est incorruptibilis, & tantummodo ratione diuersæ terminationis & figuræ variatur, atque commutatur: tum etiam quia esse corruptibile vel incorruptibile accidit quantitati vt quantitas est, videlicet propter subiectum in quo inhæret; quamobrem non potest mutare propriam, & essentialem rationem quantitatis. Si igitur quantitas cœli, & corporum sublunarium sunt eiusdem rationis, quantitas autem est accidens per B se consequens materiam, relinquitur et illas materias eiusdem rationis esse. Præterea Aristot. in primo Physic. tradidit principia communia omnium rerum naturalium, tum quia id postulat ordo doctrinæ vt à maximè vniuersalibus, ad minùs vniuersalia fiat progressio; tũ quia id Aristot. præmonuit & proposuit velle se facere in procemio illius libri, ergo materia prima quę ibi tractatur communis est omnium corporum naturalium. Non igitur materia cœli, & harum rerum inferiorum sunt diuersæ rationis. Sed dubi C taret aliquis, quomodo si in cœlo est materia similis materiæ nostratis, cum hęc sit caussa interitus rerum sublunarium, non similiter illa reddat cœlum corruptibile? Hanc dubitationem ita soluunt; Materiam, quæ est sub vna forma, non aliam ob caussam, esse caussam corruptionis eius, nisi quia habet priuationem & appetitum alterius formæ, quam quia simul cum priori tenere nõ potest, illam abijcit vt hanc accipiat. In materia autem cœli nulla hæret priuatio & appetitus alienæ formæ; propterea quod for D ma cœlestis ob excellẽtem nobilitatem suam omni ex parte satiat & explet appetitum materiæ sibi subiectæ. cernitur autem illius formę nobilitas ex eo quod est æterna & generalis caussa rerum sublunarium, & omnes earum rerum perfectiones excellenter in se cohibens, vt nulla caussa sit cur materia, tam præstanti formæ subiecta, aut eam fastidire debeat, aut alienam expetere. Hanc opinionem sequitur Aegidius in tractatu quodam suo de materia cœli & alijs multis locis; D. Bonauentura etiam videtur in eam inclinare 2. senten. d. 12. & Guglielmus Ocham super eundem librum quęst. 22. Gabriel Biel, & Scotus locis supradictis hanc sententiam putant esse tenendam Theologis, tanquàm magis congruentẽ ijs, quæ sunt in sacra scriptura. Attribuitur quoque hęc sententia Platoni, Philopono & Auicennæ.

Refellitur opinio Aegidij.

CAP. X.

Hanc opinionem falsam esse, & testimonijs Aristot. & rationibus ostendemus. Aristo. 8. Metaphysicæ text. 14. ait non omnium esse materiã, sed eorum tantum quorum est transmutatio adinuicem; quæcunque verò absq; eo quòd transmutantur sunt, horum nõ esse materiam: ex quibus verbis conficitur in cœlo non esse materiam aut longè diuersam ab hac nostra. In eodem libro textu duodecimo, & in libro duodecimo Metaphysicæ textu decimo, & in nono Metaphysi. tex. decimoseptimo perspicuis & apertis verbis scribit materiam cœli esse diuersæ rationis a materia aliorum corporum. In secundo de Generatione textu quadragesimo tertio, reprehendit Diogenem, quod diceret vnum & idem esse subiectum atque materiam omnium rerum, affirmans id verum esse in ijs, quæ inuicem transmutantur; in alijs autem minimè. In eodem libro text. 53. & 54. & 87. quęcunque, inquit, communicant in materia possunt inuicem agere & pati, quę autem non communicant, minimè: sed cœlum agit in res sublunares nullam ab illis perpessionem accipiens, ergo non habet cum illis materiam communem. Postremò, in primo libro de Cœlo Aristoteles demonstrat cœlum esse corpus genere diuersum ab alijs corporibus, ergo illius principia in quibus est materia, diuersa erunt ab aliorum principijs; & Themisthius vt refert Auerr. octauo Metaphysicæ comment. duodecimo. ait cœlestia corpora aut esse formas sine materijs, aut habere materiam secundum ęquiuocationem.

Multis testimoniis Aristotelis probatur materiam cœli esse diuersam a materia rerum sublunarium.

Idem cõfirmatur hac ratione. Si cœlũ est compositum ex materia, & forma vt sentit Aegidius, ergo est corruptibile; qđ est

Materia est caussa cur quidque sit corruptibile.

est contra opinionem Arist. & ipsius Aegidij. Consequentia probatur, primùm his testimonijs Aristo. in 7. Metaphy. tex. 22. Sic ait, [Cuncta, quæ à natura, aut arte fiunt habet materiam, possibile est enim esse, & non esse eorum vnumquodq;, hoc autem cuiq; materia.] In eodem libro tex. 53. [substantiarum, inquit, sensibilium & singularium, neque definitio, neque demonstratio est, eo q habent materiam, cuius natura talis est, vt esse & non esse contingat, quare corruptibilia sunt omnia, quæ illam habent.] In 9. Metaph. tex. 17. ait in æternis non esse potentiam, nisi ad vbi, & ratio est vt ipse mox subdit, B quia omnis potentia est contradictionis ad esse & non esse. Quare si in Cœlo non est potentia nisi secundum quid, similiter etiam non erit materia nisi secũdum quid. In 1. de Cœlo tex. 136. scribit materiam habere in se potentiam contradictionis, & caussam esse, vt res sint & non sint. In libro de longitudine & breuitate vitæ cap. 2. habet hęc verba. [Impossibile est materiam habenti nõ existere aliquid contrarium.] sed ipse in 1. de Cœlo tex. 20. probat Cœlum carere omni contrario, ergo secundum eum carebit etiã materia. In 12. lib. Metaphy. tex. 30. probat C intelligentias esse sine materia, quia sunt sempiternæ; ergo propter eandem rationem, cum Cœlum sempiternum sit, erit quoque sine materia. Ad extremum in 1. de Generatio. in fine textus primi scriptum est, quæcunque habent inuicẽ trãsmutationem habere vnam communem materiam; & contra, quæ vnam habent cõmunem materiam, esse inuicem transmutabilia. His adde pulcherrimum illum locum Aristo. qui est in 14. lib. Metaphysicæ cap. 3. vbi peracutè probat, res æter- D nas non esse compositas, quia si tales essent, haberẽt materiam, quæ in caussa est cur res in quibus inest, contingat esse & non esse, quocirca ipsæ si materiam haberent non essent æternæ.

Firmissima ratio contra Aegidium.

Confirmatur etiam superior consequentia hac ratione; si materia Cœli per se sumpta non differt a materia horum inferiorum, ergò sicut hęc ex se est in potentia ad formas sublunares, sic etiam illa, alioquin non essent eiusdem rationis; quare materia Cœli habet potentiã accipiendi formas sublunares, sed id contingere non potest sine interitu Cęli, præsertim cum nulla potentia naturalis omnino frustrari possit, ergo Cælum est corruptibile. Neque firmum est illud præsidiũ Aegidij, huiusmodi potentiam penitus expleri & exhauriri propter excellentiã formæ cęlestis, quæ eminenter continet omnes formas sublunares; hoc inquam præsidium nullum est, primùm quoniam illa potentia accipiẽdi omnes formas cũ per se ac essentialiter conueniat materię, nullo modo potest ab ea remoueri; Dein de falsum est formam cęlestem nobiliorem esse cunctis formis sublunaribus, cũ illa secundum Aegidium sit inanimata, in his autem quædam sint viuentes & sentientes. Pręterea forma orbis Lunæ, quãuis expleat appetitum suæ materiæ quæ est in orbe Lunæ respectu formarũ sublunarium, quibus putatur nobilior, attamen non potest explere illum appetitum, ratione superiorum formarum cælestium, nimirum Mercurij, Iouis, Martis, & Saturni: Cum enim hujusmodi formæ nobiliores sint, quam forma Lunæ, nõ poterit Aegidius dicere illas contineri eminenter ab hac; quare, cum materia Lunæ habeat potentiam ad alias formas cælestes: nulla verò potentia naturalis frustra sit, poterit sine dubio eas accipere; id autem non potest accidere sine commutatione substantiali orbium cœlestium, ergo quocunque se vertat Aegidius, tenetur constrictus & cogitur fateri Cœlum esse corruptibile, aut saltem ratione materiæ esse corruptibile, ratione verò formę incorruptibile; quod sane maxime absurdum est in Philosophia, quæ docet inter quamlibet materiam & formam ei respondentem, summam esse cognationẽ, atq; proportionem. verum ad solutionẽ eorum, quæ pro Aegidij opinione allata sunt veniamus.

Ad testimonia & rationes quæ positæ sunt initio proximè antecedentis capitis, nihil necesse est respondere; propterea quod illis rationibus solùm conficitur, Cœlum esse compositum ex materia & forma, quod non est contra id quod nunc docendum & probandum suscepimus: Etenim hanc disputationem de materia Cęli, ob eam maximè rem instituimus,

vt doceremus longe diuersam esse rationem materiæ cęlestis atque sublunaris; A siue Cœlum sit compositum, siue simplex quædam substantia quemadmodũ placet Auerroi;cuius opinionem probabiliorem putat secundum Aristote. Durandus, Gabriel Biel, Scotus, in 2. libro Senten. Distin. duodecima, & 14.si quas autem sententias Aristot. supra adduximus quibus significari videtur nullam in cœlo esse materiam, eas sic interpretari oportet, ut non omnem cœlo materiam, sed talem modò,qualis est in rebus sublunaribus,adimi intelligamus. Ad rationes autem quibus conatur Aegidius demonstrare materiam cœlestem,& sublunarem eiusdem rationis esse,breuiter respondemus ad hunc modum. Ad Primam; Illæ duæ materiæ differunt seipsis, non autem per aliquem actum, sic .n. esset processus in infinitum; Et id quod ait Aristot. actum esse qui distinguit, verum est in compositis de quibus ibi loquitur, quamuis autem respectus materiæ ad formã per se sit posterior natura materię, tamen est nobis pro certissimo & manifestissimo signo ad cognoscendam propriam eius rationem. Nam quia materia cœlestis & sublunaris per se referuntur ad formas maximè diuersas, ex eo intelligimus huiusmodi materias esse longè diuersas inter se. Idque multo certius & clarius est secundum opinionem Auerrois, quippe qui facit materiam cęli substantiam simplicem actu per se subsistentem, & perfectam: quod nequaquã conuenit in materiam sublunarem. Ad 2. Sufficit uenire ad vnam primam materiam analogicè; neque enim in formis uenimus ad vnam primam formam vniuocè, sed analogicè; nimirum ad formam abstractam, seu ad formam assistentem & informãntem, de quibus nomen formæ dicitur analogicè. Ad 3. Accidentia cœli & harum rerum inferiorum, Physice, non sunt eiusdem rationis; exẽpli caussa, quantitas cælestis & sublunaris Mathematice sumptæ non sunt diuersi generis, Physicè autẽ, sunt ratione subiecti; siquidem illius subiectum est incorruptibile, huius autem corruptibile, vel per se, vel per accidens: corruptibile autem, & incorruptibile differunt genere, vt est in fine 10.lib. Metaphysicæ: & quantitas cælestis ex se est terminata & immutabilis, sublunaris autem ex se est interminata & variam determinationem accipit a diuersis agentibus propter diuersas formas. Ac quantitas quidem si per se atque mathematice sumatur, nullius sẽsibilis materiæ rationem continet; quare non potest quà talis est, certò demonstrare diuersam vel eandem esse rationẽ atq; naturam materiæ; cum autem accipitur physice, hoc est prout habet esse in rebus & prout est coniuncta cum hoc vel alio genere motus & aliorum naturalium accidentiũ, hac ratione potest indicare uim B & naturam materiæ. Si autem hoc modo spectetur quantitas cæli, cum habeat esse incorruptibile, & subiaceat motui circulari perpetuo, apertè declarat materiam cælestẽ valde diuersam esse materia sublunari; id quod luculenter ostendit Alexander Aphrodisæus 1.lib. Naturalium quęst.c.15. Ad 4. Aristot. in 1. Physic. tex.68. perspicuis verbis docet se non agere nisi de principijs rerum naturaliũ quæ habent generationem & interitum. Nam vt ait Auerr. primo cap. libri de substantia orbis, impossibile est esse eadem principia æternorum & corruptibilium nisi C ęquiuocè; sed hanc solutionem fusiùs tractauimus in 2.lib. huius operis capite 2. Ad illud autem testimonium Aristot. ex 2.lib. de Gener. tex.52. vbi ait in æternis, & corruptibilibus principia esse ęqualia numero & genere eadem respondẽdum est, nomine generis intelligẽdum esse genus analogum, hoc est secũdum proportionem; nam est in cœlo materia & aliquo modo forma, atque priuatio, & efficiens, similiter vt in rebus sublunaribus: D verùm sicut forma, efficiens, priuatio sublunarium & cælestium sunt longe diuersa, sic etiam illorum materiæ. Ergo manifestum est materiam cælestem diuersam esse a sublunari, quare illa relicta, pergamus quæ de materia rerum sublunarium dicere constituimus, ea diligenter explicare. Et primùm quid sit materia peruestigemus.

Quantitas cœli & terum sublunarium mathematicè sumptæ, sũt unius rationis & speciei, physicè autẽ minimè.

Quid

Quid sit Materia.

C A P. XI.

DOceamus quid sit materia, enumerantes & colligẽtes omnia quæ possunt ei conuenire. Ac primò quidẽ materia est ens & substantia vt Arist. scribit 1. Phys. tex. 79. quo in loco addit [propè] q; non sit perfecta substantia; & 7. Metaphy. tex. 7. & 2. de Anima tex. 2. atque alijs locis substantia diuiditur in materiã, formam & compositum; & 1. Physic. tex. 52. Aristo. inquit substantiam nõ componi ex non substantijs, at substantiæ naturales componuntur ex materia & forma, ergo materia est substantia. Quod si materia non esset ens, quo pacto esset subiectũ generationis? quo modo reciperet formas atque sustentaret? Si autem est ens & nõ substantia, ergo accidens: si accidẽs, oportet ipsũ esse in aliquo subiecto priori; & vnum accidens non potest suscipere aliud accidens; materia autem suscipit formas omnes & est prior illis nec quicquam est ea prius, ergo non potest esse accidens. Denique proprium est substantiæ non esse in alio, quod præcipuè conuenit materiæ; cæteræ enim res sunt in alio, vel simpliciter, vt accidentia, vel aliquo modo, vt formæ substãtiales. Sed dicet aliquis, Aristo. 5. Physi. tex. 8. & 1. de generatione, appellare materiam non ens & 7. Metaphy. tex. 8. negare eam esse substantiam: Respondemus; materiam primam appellari non ens & non substantiã, quia non est ens completum, neque substantia perfecta hoc est specificè in aliquo gradu entium determinata & constituta. Deinde materia est substantia re diuersa a forma; nam cum Aristot. 1. Physic. scribat duo esse principia rerum naturalium quia scilicet priuatio, quæ numeratur tertium principiũ, idem est cum materia; eadẽ igitur ratione posset concludi vnũ tñ esse principiũ, siquidem materia re nõ differret a forma. Præterea, si materia diuersa non esset a forma, nulla esset substantia naturalis vere ac s̃m essentiã composita. His accedit, quod materia subijcitur formæ & eã recipit & per se est ingenerabilis atq; incorruptibilis, forma vero recipitur in materia, terminus existens gñationis & corruptionis. Scotus & Gregor. Ariminẽsis 2. sen. d. 12. q. 1. refellunt opinionem quorundã dicentium materiã & formã re non distingui. Sed quæ ipsi afferũt, ea hic recẽsere breuitatis cã supersedeo. Sed dubitaret aliquis, si materia differt a forma, ergo per aliquã drĩam; quare materia esset composita ex sua propria natura & ea drĩa qua distinguitur a forma. Respondemus; materiã & formã distingui se ipsis, sicut ẽt seipsis & non per aliquas differentias ipsis additas distinguuntur summa genera categoriarum, vltimæ drĩæ, Deus & Creaturæ; & alia eiusdem rationis. Quãobrem si propriè loqui volum⁹: non debemus dicere materiã & formã esse inter se differentes, sed diuersas; quid aũt discriminis sit inter differens & diuersũ, docet Arist. 10. Metaph. tex. 12. Neq; vero, si materia re differt a forma; proptetea põt concludi, eã aut posse existere sine forma, aut definiri: Nam sĩr ẽt vnum relatiuum re differt ab alio, & accidens a subiecto, quæ tñ neq; s̃m rem neq; s̃m definitionẽ, inuicẽ separari pñt. Posset ẽt hic quæri; vtrum forma substantialis differat magis a materia, q̃ a forma accidentali; Cui dubitationi br̃ ita occurrit; s̃m qd, maior est conuenientia inter formã substantialẽ & accidentalem; qm̃ ambæ sunt actus, & dant esse, & determinant ad aliquid, quæ non pñt dici de materia prima; simplr tñ maior est cognatio inter formã substantialẽ & materiã primam; quia sũt ambæ vnius categoriæ, & principia per se eiusdem rei, & ita inuicẽ cohęrent atque vniuntur vt conficiant vnum quidpiã per se ac propriè ens; quæ in formã accidẽtalem nullo mõ conueniunt. Postremò; materia est substãtia imperfecta, & ens in potentia; quod sit substantia imperfecta, ex eo perspicuũ est, quia est pars alterius, & vt scriptũ est 1. Physi. tex. 81. expetit formam tanq̃ fœmina marem & veluti turpe pulchrũ. Adde, quod per se indefinita & indeterminata est, & determinationẽ, atq; perfectionẽ suã accipit a forma. Esse aũt ens in potentia, affirmat Arist. pluribus locis, ut 7. Metaphy. tex. 7. & 8. & 12. lib. tex. 7. & 2. Physic. tex. 11. & 12. & 2. de Anima tex. 2. Nã cum sit ens imperfectũ &

Marginalia: Materia est ens & substantia. — Materiam re distingui a forma. — A — Quo distinguatur materia a forma. — B — C — An sit maior conuenientia inter formam & materiã, quàm inter formã substantialem & accidentalem. — D

& recipiens aliud, erit in potentia; neque enim vt Aristo. docet 2. de Anima tex. 7. & 7. Metaph. tex. 49. & 8. lib. tex. 15. posset vnũ ens per se cõfici ex materia & forma si esset ambę act⁹: oportet. n. vt e duobus efficiatur vnũ quidpiã per se, alterũ eorũ esse actũ, alterum potentiam: cũ aũt forma sit actus, necesse est materiam esse ens in potẽtia. Demonstratum igr̃ est materiam esse ens, & substãtiã, & in potẽtia, & imperfectã. Sequitur vt proprias definitiones & descriptiones eius aperiamus.

1. Descriptio materiæ. Prima descriptio materiæ primæ significatur in 1. Phys. tex. 69. & ducitur ex similitudine, seu analogia, quę est inter materiam primã respectu formarum naturalium & materiam artificialẽ respectu formarum artificialium, pót aũt hmôi descriptio materiæ ex verbis Aristotelis ita cõfici; [Materia est substantia, quæ ita se habet ad formas & ad substantias compositas naturales, quemadmodum æs, vel lignum, uel aliud quiduis ad formas artificiatas. Rectè aũt materia describitur similitudine & comparatione aliarum rerum artificialiũ: illa. n. nullum habet actum, & quidditatem, vt ibi scribit Cõmẽtator, ꝑ quam sit per se intelligibilis. Quo circa bene Plato in Timęo inquit, eam rẽ non nisi adulterina ratiocinatione cognosci, & cum vacuitate sensus contrectabilẽ esse. Sed in illa analogia est quædam similitudo & item quædam dissimilitudo: Similitudo in eo est, quod sicut lignum vel æs ex se nullam hẽt speciem aut formam artificiosam, sed tantum potestatem accipiendi eam ab altero; & sicut æs determinatur in genere artis & perficitur a forma artificiali, sic ẽt materia prima in se nullã cohibet formam substantialem, sed tantùm habet potestatem accipiendi omnes formas, a quibus in certis, definitisq; gradibus rerum determinatur, perficitur, & denominatur: dissimilitudo autem in eo cernitur, ꝙ materia rerum artificialium est corpus per se actu existens & completum, quod non perficitur à forma artificiali nisi secundum quid, nec ad eam habet internam & naturalem potentiam: At materia prima per se non est ens completũ sed perfectionem & complementũ suum accipit à forma, ad quam habet naturalem & internam propensionẽ. Altera descriptio ponit in fine primi lib. Phys. his verbis. [Materia est primum subiectũ vniuscuiusque ex quo fit aliquid cum insit, non secundum accidens, & si corrumpitur aliquid, in hoc abibit vltimum] dicitur [subiectum] propter formam [primũ] propter materiam secundam, vt sunt elementa, [cum insit] propter priuationem quæ non manet in re generata, [non secũdum accidens,] propter nonnullas affectiones, quæ erant in re corrupta & manent etiam in ea quæ generatur, quales sunt qualitates similis speciei in elementis symbolis; Denique illud [in quod vltimò abibit,] significat eandem esse materiam compositionis & resolutionis, ut sicut nihil potest generari ex nihilò. ita nihil possit dissolui in nihilum. Neque verò his verbis significatur quicquid corrumpitur necessariò resolui debere immediatè, vsque ad materiam primam, sed illud tantùm docetur, omnem corruptionem tandem desinere & terminari in materiã primam, vt cum moritur homo, primùm fit resolutio in cadauer, tum in mixtum non organicum, postea in mixtum imperfectum, vel elementa, ad extremũ in materiam primam. Tertia Descriptio traditur in 7. lib. Metaphysi. tex. 8. his verbis, [Dico autem materiã, quę per se ipsam, neque quid, neque quantum, neque aliquid aliud est eorum, quibus ens determinatur, neque etiam negationes; etenim hæ quoque secundum accidens erunt.] Quæ descriptio est methaphysica, nec cõuenit materiæ prout habet esse in rebus, sed prout secundum se nuda, & spoliata omnibus rebus, quæ sunt extra ipsius essentiam, animo & cogitatione cernitur & consideratur: bene autem negatione declaratur uis materiæ primæ; nam, vt est apud Aristot. 10. Metaphysicę tex. 24. materia per se est ignota, & negatione cognoscitur; quanquam autem in 6. lib. Topicorum vituperantur definitiones negatiuæ, attamen hæ tolerantur & propemodum necessariæ sunt in duobus rerum generibus, nimirum in rebus imperfectissimis qualis est materia prima, cuius natura aptè declaratur remouendo ab ea omnes perfectiones: & in rebus perfectissimis, cuiusmodi est Deus, qui propter excellentiam suæ perfectionis meliùs à nobis cognosci-

2. Descriptio

3. Descriptio.

gnoſcitur negatione & remotione, quàm affirmatione. Dicitur autẽ materia non eſſe quid, vel quia ex ſe nullam habet formam quæ eſt, quod quid erat eſſe, & eſt ſecũdum Ariſt. tota quidditas rei, vel quia non eſt hoc aliquid & ſubſtantia completa per ſe ſubſiſtens: additur neque quantum, aut quia materia ex ſe nõ habet quãtitatem determinatam, aut quia materia non eſt quantitas: ſubditur poſtea, neque negationes, nam quemadmodum formæ non ſunt de eſſentia materiæ, ita neque formarum negationes: primus enim conceptus materiæ eſt hic; materiã eſſe ſubſtantiam, quæ poteſtatem habet accipiendi omnes formas, quẽ conceptum ſequitur ſecundus includens negationem, ſ. n. materia habet poteſtatem accipiendi formas ergo ea ex ſe caret illis; hunc conceptum proxime ſequitur tertius continẽs in ſe priuationem, etenim ſi materia apta eſt accipere formas quas non habet, ergo eſt priuata illis. Sed qua ratione, priuationes & negationes dicantur de materia prima, vide apud Themiſtium in quadam digreſſione ſua de potentia materię primę, quam facit ſuper textum 61. primi Phyſicorum, & apud Alexãdrum ſecundo lib. naturalium quæſtionum cap. 7. Quartam Deſcriptionem materiæ primæ conficit Porphyrius in libro de occaſionibus cap. 11. ex varijs proprietatibus, quas ei veteres Philoſophi aſſignabant; hoc modo; [Materia prima ex ſe eſt incorporea, neque intellectus, neque anima, neque aliquid ſecundum ſe viuens, informis, immutabilis, infinita, impotens; Quapropter neque ens ſed uerum non ens, imago molis apparẽs, appetitio ſubſiſtentiæ, & ſtans non in ſtatu, tum paruum, tũ magnum, quod fiat ſemper, manet uero nunquam, neq; tamen aufugere potens; quippe cum totius entis ſit defectus, Quamobrem, quicquid promittit, mentitur; ac ſi magnum appareat, interim euadit paruum; quaſi enim ludus quidam eſt, in nõ ens aufugiens; fuga eius non fit loco, ſed dum ab ente deficit: quocirca quæ in ea ſunt imagines, inſunt in deteriori rurſus imagine; ſicut in ſpeculo, id quod alibi ſitum eſt, apparet alibi & ipſum ſpeculum plenum eſſe videtur, nihilq; habet dum omnia videtur habere.] Hęc Porphyri⁹.

4. Deſcriptio materię ex Porphyrio longe pulcherrima.

5. Deſcriptio materiæ primæ ex D. Auguſtino.

Quinta deſcriptio elicitur ex ijs quę ſcri- A bit D. Aug. 12. lib. confeſſionum; Materia eſt infima omnium rerum & prope nihil, ex ſe informis & immutabilis, omniũ tamen formarum capax, omniumq; mutationum primum ſubiectum, non tã ex ſe quàm ex commutatione eorum quæ in ea verſantur. apta cognoſci à nobis. Ex his deſcriptionibus luce meridiana clarius eſt, materiã primam omnium rerum maximè diſſimilem eſſe Deo, ab eoq; lõgiſſime diſtare. Non defuerunt tamẽ qui materiam primam Deum eſſe dicerent; quorum impietatem, uel potius inſaniã B paucis redarguere libet.

Refellitur inſignis quorundam error, qui dixerunt Deum eſſe materiam primam.

CAP. XII.

TAnta eſt humani ingenii inſcitię caligo, tanta Philoſophantium uanitas, licentia & peruerſitas; vt nihil fingi poſſit tam abſurdum, inopinabile, & C a ratione abhorrens, quin aliquando aliquem Philoſophorum aſſertorem ac defenſorem habuerit. quod vel ex hoc vno quod dicturus ſum, perſpicue cognoſci poteſt. Quid enim in rebus eſt a Deo tã remotum, diſiunctum, ac diuerſum quàm materia prima? Etenim ille eſt actus purus, hęc in pura potentia; ille ſummũ ens & quodam modo ipſum eſſe; hæc infimũ ens, prope nihil & quodammodo nõ ens; ille ſimpliciter independens & immuta- D bilis, hęc omnino dependens & omni mutationi ſubiecta; ille infinitam potentiam actiuam habet, paſſiuam autem nullam; hæc actiuam nullam, paſſiuam uero propè infinitam; ille fos omnium perfectionum quæ cernuntur in rebus creatis, hæc quaſi radix & origo omnium imperfectionum & defectuum qui ſunt in rebus naturalibus; ille per ſe maximè intelligibilis lumenque impertiẽs quo cætera poſſint intelligi, hæc ſuapte natura ignota obſtansque quominus cætera bene ac facilè cognoſci queant; ille continens in ſe oẽs res nobiliore modo q̃ ipſę ſunt per ſe & in ſe ipſis, hæc continens in ſe omnes res cor-

Pulchra cõparatio inter Deũ & materiã primam.

corruptibiles ignobiliori tamen modo quàm sunt in seipsis nimirum secundum potentiam passiuam; ille formosissimus pulcherrimus & ornatissimus, hæc maximè informis inornata indecora & turpis. Quid plura? cum à nihilo discesseris, nihil plane reperies magis à Deo separatū, & dissitum, quàm materiam primam. Cū eo igitur interuallo materia prima distet à Deo, quo maius ne cogitatione quidē informari & fingi possit, quis non obstupescat, fuisse vllo tempore aliquos adeo desipientes, & in clarissima luce cæcutientes, qui Deum esse materiam primam & constanter asseuerarent, & pugnaciter defenderent? At qua ratione tam stultam & impiam opinionem confirmabant? Si materia prima & Deus (inquiunt) non sunt idem, ergo differunt inter se, quæcunque autem differunt, ea necesse est aliquo differre, quare composita esse oportet ex eo in quo conueniunt, & ex eo in quo differunt; cum igitur nec in Deo nec in materia prima vlla sit compositio, nulla quoq; differentia inter ea esse poterit; quare necesse est esse vnum & idem. Vide quam leui argumento in quàm grauem errorē seu potius amentiam inducti sunt, nō intelligentes discrimen quod est inter differens & diuersum, quod etiam traditur ab Aristotele 10. lib. Metaphy. tex. 12. Differunt enim inter se, quæcunque in aliquo conueniunt & in aliquo distinguuntur; vt homo & leo conueniunt in genere quia vterque est animal, & distinguuntur per proprias differentias, alter enim est rationis particeps, alter uero expers. Diuersa autem sunt quæcunque seipsis distinguūtur, quoniam sunt simplicissima; sic distinguuntur inter se decem Prima genera, sic vltimæ differentiæ, sic materia & forma, sic Deus & creatura, sic deniq; Deus & materia prima: quippe cum sint duo extrema in latitudine entis maxime omniū disiuncta, vnum perfectionis, & alterū imperfectionis. Deus igitur & materia prima seipsis diuersa sunt, & quidem maxime diuersa. Verum quispiam fortasse scire cupiet, quis inter Philosophos tam absurdę opinionis auctor vel assertor fuerit. Dicam equidem quod apud alios legi. Albertus in 1. Phys. tract. 3. cap. 13. refert hanc opinionem ad Alexandrū quēdam Epicureum ita scribens. [Alexāder Epicureus dixit Deum esse materiam, vel non esse extra ipsam, & omnia essentialiter esse Deum, & formas esse accidentia imaginata, & nō habere ueram entitatē, & ideo dixit omnia idem esse substantialiter, & hunc Deum appellauit aliquando Iouem, aliquando Apollinem, & aliquando Palladem; & formas esse peplum Palladis, & uestem Iouis; & neminem sapientum aiebat ad plenum reuelare posse ea quæ latebant sub peplo Palladis & sub ueste Iouis.] Hactenus Albertus. Diuus Thomas tam. 1. p. q. 3. ar. 8. quàm 1. lib. cōtra gentes cap. 17. stultam hanc & insanā opinionem tribuit cuidam Dauidi de Dinanto, qui Dauid de Dinanto fuit hęreticus, eiusque libri damnati & exusti sunt; floruit autem imperante Philippo Barbarossæ filio, & sūmo Pōtifice Innocētio III. anno Domini (vt ex Almarici Historia colligere licet) 1204. Possem etiam hoc loco cōmemorare deliramenta Manichæorum circa materiam primam, quæ narrant cum alij, tum in primis Nicephorus, Histor. Ecclesiast. lib. 6. cap. 41. sed ne figmentis narrandis operam perdam, & molestia lectores afficiam, ea nunc recensere supersedebo. De natura igitur & quidditate materię primæ satis dictū sit: quoniam autem existentia consequitur essentiam, poscit ordo doctrinæ vt de existentia materiæ primę deinceps dicamus.

Argumentatio eorum, qui dixerūt Deum esse materiā primam.

Qui dixerit Deum esse materiā primam.

Materiam ex se habere existentiam propter quam est in rebus.

CAP. XIII.

Etsi non leuis est controuersia inter viros doctos an materia prima ex se habeat existentiam secundum quā est in rebus, an verò eam omnem accipiat à forma; nobis tamen probabilior uidetur eorum sententia, qui aiunt materiam sua vi existere, nec existentiam per quam est in mundo, capere ex formis quas recipit: quam sententiam, vt ea cęteris etiam persuaderi queat, his octo rationibus con firmamus.

Hanc sententiam tuentur Scotus & Greg. Ariminensis 2. sent. dist. 12. q. 1. & 2.

firmamus. Prima ratio sit hæc: Vnaquęq; res accipit existentiam per generationē, A vel productionem suam, quare quæ habent diuersam productionem, non habēt eādē existentiam, materia aūt prima hēt diuersam productionem a formis: nā hæ per generationem producuntur ab agente naturali; illa vero per creationem immediatè procedit á Deo; & formæ sunt corruptibiles, materia verò incorruptibilis, ergo materia hēt diuersam existentiā ab existētia formarum; nec eā pōt ab illis accipere. 2. Tunc res corrumpitur cum amittit suam existētiam, ergo si materia acciperet existētiam suam a formis, B oporteret eam propter variam formarū generationem & interitum, infinitiès accipere & amittere existentiam suā, ac proinde infinities generari ac interire. 3. Si existentia materię est a forma quam sustinet, ergo illius formæ discessu desinet quoque existerę materia. Illud autē certum est, cum generatur vna forma, corrū pi aliam; generatur enim forma ignis & corumpitur forma aquæ, sumo igitur illud instans quo generat̄ forma ignis: hoc ipso instanti nō reperit̄ forma aquæ, essēt n. simul duæ formæ, & illæ quidē inter se C pugnantes: Si ergo ignis tunc non reperit formā aquę, nec materiam reperiet; siquidem materia habebat existentiam ab illa forma, vt ea pereunte superstes esse non potuerit, quare forma nunquam generaretur in materia, nunquam enim illā posset reperire; nisi fortè dicamus tunc simul cum forma generari nouam materiā, qđ dici non potest, cum perspicuè falsum & absurdum sit. 4. Si quis dicat propterea materiam non corrumpi. quia codē instanti in quo corrūpitur prima forma, aduenit secunda à qua materia capit exi- D stentiam suam; quærendum ex illo est, sitne utriusque formæ materia eadem numero: si enim nōn est, ergo corrupta fuit: sin autem est, ergo retinet eandem numero existentiam; sed ab vtra forma illā habet? non à priori, quippe quæ recessit, nec à posteriori, quippe quę non fuerit antea cum erat materia; habet igitur materia existentiam à seipsa. 5. Prior est ordine generationis materia quàm forma; nam vt est apud Aristot. 1. Physico. tex. 52. subiectum prius est ijs quæ in eo insunt, non potest autem quod prius est existere beneficio eius, quod est posterius A ipso, ergo materia non existit beneficio formæ. 6. Prius est secundum naturam, materiā esse, quàm vt recipiat formas; & similiter prius est secundum naturam, formam recipi in materia, & cum ea vniri, quàm vt possit ei forma aliquā existentiam impertiri: forma enim non potest dare existentiam materiæ, nisi vnita & hęrens cum ipsa; ergo si prius est materiam esse quàm formam in ea recipi, & hoc item prius est, quàm formam dare existentiam materiæ; prius igitur erit materiam esse quàm accipere existentiam à B forma. Quare materia non omnino existit vi & beneficio formæ. 7. Potentia quam habet materia ad formam, non est à forma, quinimo potentia materiæ ordine generationis & temporis formam antegreditur: sed talis potentia præsupponit existentiam materiæ, nam quod potest in se recipere aliud, id necesse est actu existere: quod enim non est: neque potest quicquam, nec aliquid ualet recipere, ergo materię existentia non est a forma. 8. Philosophi aiunt, in transmutatione, terminum a quo & priuationem cor- C rumpi, subiectum autem & materiā manere eandem numero sub vtroque termino; sed non potest materia eadem numero manere ante & post, si existentiam haberet à forma, siquidem nunq̄ eadem numero forma permanet añ & post, loquor de formis, quarum in transmutatione vna est terminus à quo, altera verò terminus ad quem: ergo Materia non accipit a forma suam existentiam.

D. Tho. 1. par. q. vii. arti. 2. in resp. ad 3. argumentum & q. 66. art. 1. Paulus Soncinus vii. Met q. xvii. Durand. 2. sent. d. 12. q. 2. ita sentiunt.

Alij contrà opinantur materiam ex se nullam habere existentiam, sed quam habet, accipere a forma; id autem probant D his quatuor rationibus. 1. Arist. sæpe vocat materiam non ens, aut ens in potētia, ergo ex se non est actu. In 5. libro Metaphy. tex. 15. significat formam esse causā existentiæ secundum quam res sunt. Themistius 2. lib. de Anima super tex. 7. scribit, esse & vnitatem, accidere rebus à forma. Boetius in opusculo de vnitate, & vno sic ait [omne esse ex forma est in rebus creatis, quatenus forma est unita, & coniuncta materiæ; unde Philosophi illud describentes dicunt, esse est existentia formæ in materia.] 2. Si materia ex se haberet existentiam, ergo similiter etiam

forma

forma & compositum, & in vna re essent tria esse, seu tres existentiæ, quod videtur absurdum, siquidem vnius rei vnum est esse vnaque existentia, sicut est una res. 3. Si materia non a forma, sed a se habet existentiam, ergo posset esse sine forma; quod est contra Auerroem qui in secundo Physic. commen. decimosecundo; facit hanc consequentiam; si materia esset sine forma, tunc quod non est actu esset actu. Eandemque consequentiam tractat D. Thom. prima parte quæst. 66. articulo primo. quæ consequentia ex eo tā tummodò vim & robur habet, quòd in ea supponitur materiam non à se, sed à forma habere id, vnde actu existit. 4. In tota latitudine entis sunt duo extrema opposita inter se, nimirū Deus & materia prima; sed Deus est purus actus ex se habēs esse suum, ergo materia prima (quoniam oppositorum opposite debent esse rationes) est pura potentia, esse suum accipiēs aliunde.

Solutio supradictarū rationum.

Sed his rationibus facilè occurri potest pręmissis hisce distinctionibus. Ens aliud est completum & perfectum, aliud imperfectum, & indefinitum, quod illius comparatione potest dici non ens. Et rursus existentia duplex est, vna per quam res simpliciter est in mundo extra nihil; altera est per quam res sunt perfectæ, & determinatæ, & sub aliquo definito genere, & gradu rerum constitutæ: prior existentia vocatur a quibusdam actus entitatiuus; posterior autem dicitur formalis, specificus & perfectus. Materia igitur appellatur non ens, quia est ens incompletum & indefinitū; dicitur etiam ex se non habere existentiam & actum vllum; intelligendo id de actu formali & specifico, & ad unam aliquam certam rationem entis determinato. Ex his autem in promptu est responsio ad primam rationem. Ad 2. non est absurdum in una re multas reperiri existentias imperfectas, quæ faciunt unam perfectam; quemadmodū in vno composito naturali sunt duæ substantiæ imperfectę, è quibus conficitur tertia substantia, quæ est ipsius compositi perfecta, & completa. Ad 3. licet materia ex se habeat suam existentiam secundum quam est ingenerabilis & incorruptibilis: tamen non potest omni forma spoliari; primò, quia materia habet

A naturalem & essentialem ordinem ad formam, sicut perfectibile ad suum perfectiuum, sine quo esset indeterminata & indefinita. Deinde, quia nunquam vlla forma corrumpitur, quin continuò alia generetur; imò ex accidenti fit corruptio nempe vt locus detur alij formæ; omne enim agens non ideo agit, ut corrumpat alia, sed vt corruptis alijs quę ipsi obstāt, generet aliquid sibi simile, atq; hoc principaliter intendit. Quare nunquam materia posset forma penitus priuari. Ad extremum quia perpetuus cœli motus, ita

Tres causæ cur materia nunquam omni forma priuata esse queat.

B continenter versat & cōmutat materiā, vt ex ea perpetuò nouas formas eliciat & quasi extundat. Illa uerò consequentia Auerr. interpretanda est de actu formali & determinati gradus. Ad 4. Hæc ratio secum ipsa pugnat; qui.n. aiunt materiā esse extremum entis eandemque esse puram potentiam, nonne hi pugnantia loquuntur? Si.n. materia est unum extremū entis, ergo est ens, at si est pura potentia, est non ens, sicuti quod est potentia calidū, uel album, non est calidum, neq; albū, ita quod est simpliciter & absolute pura

Materiā esse puram potentiam.

C potentia, simpliciter non est ens. Præterea illa pura potentia, aut est nihil, aut aliquod ens; si nihil, ergo similiter materia nihil est; si ens, non igitur iam est pura potentia. His accedit, quòd potentia nō potest per se existere, est.n. quiddam relatiuum, & omnis relatio fundatur in aliquo absoluto; & ut ait Auerroes 3. de anima. comm. 5. omnis potentia fundatur in aliquo actu. Respondemus igitur non bene concludi, si in latitudine entis reperitur purus actus, similiter reperiri debere puram potentiam, hoc enim repugnat, vt

D ante diximus, rationi ipsius entis, illud autem minimè: quēmadmodum in simili genere, non ualet illud, datur summum bonum, ergo dari debet summum malū; repugnat enim aliquid esse, & esse summū malum: Malum enim ex se nihil est, & non habet esse, nisi fundetur in aliquo bono; ipsum enim esse, sine quo malum constare non potest, bonum est. Dictum igitur est de quidditate materiæ eiusque existentia, quod pertinebat ad secundam qōnem, qua quæritur quid sit materia: Sequit̄ nunc ut tractemus tertiā qōnem,

hoc est ut doceamus qualis sit materia;& primum omnium quærendum est,an materia ex se sit formata,& habeat aliquam formam inseparabilem sibiq; coæternã, qualem putarunt quidam esse formã corporeitatis. Deinde disputabimus an habeat quantitatẽ sibi coæuam,& illas quas vocant,dimensiones interminatas.

Opinio eorum qui inducunt formam corporeitatis materiæ coæternam.

C A P. XIIII.

MVlti tam de antiquioribus quàm de recentioribus Philosophis, arbitrati sunt esse quandã formam corporeitatis inseparabilem & coæternã materiæ,ex se indeterminatam, quæ postea à formis specificis determinatur atq; perficitur.Hæc forma secundum illos disponit materiã,facitq; vt appetat formã, & apta sit eam recipere, & est tanquã seminarium aliarũm formarũ; eamq; aiunt esse priuationem,quæ ab Aristo. ponitur tertium principium generationis. Hanc autem opinionem affirmant esse Auerr. primùm quia is in 8.Physi.com.4.inquit, si materia prima esset nudata omni forma,fore vt non possit recipere aliquã formam; quibus verbis significat materiam primam tametsi priuari queat formis specificis,quadã tamen generali forma, cuiusmodi est forma corporeitatis, nunquã destitui. Deinde in 3.de Cœlo.com 61. ait,rerum corruptibilium non esse principia æterna,nisi prima,& remota videlicet materiam primam & primam formam: Ergo secundum Auerr. sicut est materia prima æterna,ita est forma quædam æterna,quę non põt esse alia q̃ forma corporeitatis.Prætereain 2.Physic.com.15.ait priuationem esse quandam formam materiæ. Postremò,corpus compositum ex materia & forma est genus corporũ simplcium,prædicatur.n.vniuocè, & in quid de ijs,quæ differũt specie. Ergo cũ genus secundum Auerr.1.Metaphy.com.17.significet formã quandam vltem diuersam & priorẽ formis specificis,necesse est nomine corporis,significari formam quãdã

Quid & qualis sit forma corporeitatis.

corporeitatis diuersam à formis elementorum,& illis priorem; atq; hoc ipsum vr Auerr.indicare in epitome sua super lib. Metaphy.tract. 2. cap.vlt.quærens genus summum prædicamenti Substantię,& statuens corpus quod dr de corporibus simplicibus.Huc ẽt spectare vr illud Auerr. 1.Physic.com.1. [Quæcunque sunt præter vltimam formam& primam materiã, sunt materiæ,& formæ compositę.]Nam per vltimam formam,innuit hanc formã corporeitatis,quæ est vltima, via resolutionis.Hanc suam opinionem non solum Auerroi,sed ẽt veritati cõsentaneam esse confirmant,his quinq; rationibus. 1.Materia cum sit æterna,debet habere existẽtiam æternam, sed omnis existentia est à forma,ergo dẽt formam coæternã, qualis est forma corporeitatis,in se habere. 2. Formæ,quæ generantur, non possunt induci in materiam nisi sit quanta & extensa,sed quantitas præsupponit in materia formam aliquam substantialem, nimirum formam corporeitatis, cuius quantitas est propria affectio, ergo ante omnes formas generabiles,est in materia forma corporeitatis. 3. Cum materia sit remotissima a forma, quinimo sit ei opposita, sicut actus opponitur potentiæ, non posset materia formam appetere nisi haberet in se formam quampiam imperfectã, per quam illi quodã modo similis esset; simile.n.appetit sibi simile. 4. Nisi talis forma insit materiæ, difficile est explicare,aut intelligere, quo pacto vel vnde gignatur forma. Nam vel generatur ex nihilo,quod est impossibile; non enim esset generatio, sed creatio: vel ex sola materia: at cum hæc sit ens imperfectissimum & in pura potentia, nõ potest ex ea gigni forma quę est actus & perfectio. Quare oportet in materia inesse formam corporeitatis; ex qua tanquam è quodam seminario cæteræ formæ oriantur. 5. Omne quod mouetur est indiuisibile & corporeum,ut probat Arist.6.Phys.tex.32.sed materia in generatione formarum naturalium à generante mouetur & transmutatur,ergo debet esse corporea. Hæc illi afferre possunt ad comprobandam hanc opinionem.

Hanc

Hanc opinionem esse contra Auerroem & Aristotelem.

CAP. XV.

MVltas ob caussas supradicta opinio reprehendenda est, multisq; modis refelli & coargui potest. Primùm igitur demonstrabimus eam esse contra Auer. tum contra Aristot. postea contra veritatem, ad extremum occurremus quibusdam dubitationibus q̃ sententiæ nostrę videntur aduersari. Et vt à primo ordiar, quàm illa repugnet doctrinæ Auer. ex his octo argumentis quæ subijciam, manifestum erit. 1. Auerroes in 1. Physic. com. 63. ait materiã primam nullam formam sibi propriam & peculiarem habere, vt possit omnes formas recipere; & in 69. commento inquit, materiam non esse aliquod ens in actu, nec esse aliquod compositum ex materia & forma. 2. In 1. cap. libri de substantia orbis scribit materiam primam ex se nec formam vllam, nec actum habere, sed eã substantiari per ipsum posse; & ibidem reprehendit Auicēnam propterea q̧ talem formam corporeitatis poneret in materia ante formas specificas; & docet quàm magna & absurda incommoda opinionē eiusmodi consequantur. 3. In 1. Metaphysicæ comm. 17. affirmat materiam primam ex se nullam formam habere neque vniuersalem, neq; particularem, sed omnes recipere; primum quidem vniuersales, deinde verò particulares; & ibidem probat ipsam materiam non esse genus, quia genus per se significat formam quandam generalem; materia vero ex se nullam formam propriè ac peculiariter continet. 4. In epitome super libros Metaphysi. tractatu 2. cap. vltimo, his uerbis scribit. [Secunda opinio, si intendit quòd datur forma simplex in actu præter formas corporum simplicium, & q̧ coniunctio huius formæ cum materia prima, est illa substantia cui accidit corporeitas & cui accidunt tres dimensiones, quæ significantur per nomen corporis siue corporeitatis, est sanè falsa; sequeretur namque ex hoc quod generatio elementorũ esset alteratio. Vide etiam Auerr. 1. Metaphy. comm. 11. 5. In 1. Physic. commento vltimo, vult cognitionem eius compositionis q̃ est ex materia & forma esse Physicam; at compositio ex materia prima & forma corporeitatis, cum nullum accidens sensibile nullam operationem atq; transmutationem proprie habeat, deniq; cum sempiterna sit, à Physico non potest cognosci. 6. In 12. lib. Metaphysi. com. 39. asserit omne compositum esse nouũ; quod verum non esset, si forma corporeitatis esset materiæ coæterna. 7. Secundum Auerr. summum genus prædicamēti Substantiæ, est corpus compositum generabile & corruptibile, vt ipse cōceptis verbis dicit in paraphrasi sua super caput de Specie Porphyrij, & in 2. lib. de Cœlo comm. 49. ergo omne compositum corporeum secundum Auerr. est corruptibile. Quare non potest esse in materia vlla forma corporeitatis æterna. Alioquin rationes Auerrois quibus conatur demōstrare cœlum esse substantiam simplicē (quia si esset compositum ex materia & forma non posset esse incorruptibile) nihil sanè concluderent & conficerent. 8. Si materia haberet istiusmodi formam corporeitatis, elementum per se moueri posset à seipso; quod est contra Auerr. in 8. Physic. 29. & 32. in 3. de Cœlo 28. & in 4. de cœlo 22. nam quod mouetur a se ipso debet habere duas partes actu diuersas, propter quarum vnam dicatur moue re, propter alteràm verò moueri; eiusmodi sunt in animali primùm quidem anima & corpus; tum etiam cor, & cætera membra. Quamobrem cum tales partes non habeat corpus simplex, habet. n. vnam tantum formam substantialem, & materiam primã, quæ non est ens in actu determinato, idcirco non potest corpus simplex moueri à se nisi ex accidenti. At si forma corporeitatis esset in materia, in terra, v. g. essent duæ partes secundum actum distinctæ, vna tanquàm mouens, quæ est forma grauitatis, altera tanquam mota quę esset illud compositum ex materia & forma corporeitatis: atq; hoc modo nihil obstaret quominus terra seipsã posset mouere non minùs quàm ipsum animal.

Restat nunc vt rationes, quæ ex varijs locis Auerrois commemoratæ sunt ad

tuendam formam corporeitatis, breuiter dissoluamus. Ad 1. Respondemus A- A uerr. illis uerbis significare voluisse, cum alteratio adeo necessaria sit ad generationem, vt quod non est alterabile, nec generabile esse queat: subiectum autē proximum alterationis sit ens in actu; hinc fieri, vt si materia prima expers esset omnis formæ substantialis, existens tantùm in potentia, nullo modo alterari posset, ac proinde nullam formam substantialē reciperet. Nam si est impossibilis alteratio, est quoq; impossibilis generatio, propter necessariam connexionem harū mutationū inter se. Etenim tribus de caussis alteratio confert ad generationem, primò quia excludit cōtrarias dispositiones quæ sunt in materia, tum quia potētiam materiæ indifferentem & indeterminatā contrahit & determinat ad receptionem huius uel illius formæ: postremo, quia per eam forma substantialis in materia producitur ab agente. Ad 2. Auerro. in 3. de Cœlo, per primam formam intellexit Deum, qui simul cum materia prima est remotissimum principium rerum sensibilium, iuxta illud dictum eiusdem Auerrois in 12. lib. Metaphysicæ Commento C 18. [Omnes formæ potentia sunt in prima materia actu uero in primo motore.] Sic Auer. quamplurimis in locis scribere solet a Physico considerari primam materiam & primum motorem, a metaphysico autem primam formam & ultimum finem; uide eundem 7. Metaphysi. com. 9. & 3. Metaphysi. commen. 3. & 4. Metaph. comm. 1. Ad 3. Auerr. vocat priuationem formam materiæ, accipiendo priuationem pro ea potestate & habilitate recipiendi formas, quam priuatio adsignificat in materia. Hæc enim potentia quasi quædam forma materiæ dici potest. Etenim materia Physicè considerata; est materia atque subiectum ob huiusmodi potentiam. Quocirca Auerr. in 1. cap. de substantia orbis, inquit potentiam esse differentiam substantialem materiæ.

Tripliciter alteratio confert generationi.

Ad 4. Corpus quod prædicatur de corporibus simplicibus, vt habere queat conceptum aliquem formalem & notionem vniuocè communem omnibus corporibus simplicibus, attamen nō potest significare naturam quampiam genericam diuersam a natura corporum simplicium, hoc enim includit repugnantiam & contradictionem: corpus nāque simplex non esset simplex; si enim ignis v. g. præter propriam formam suam haberet aliam formam corporeitatis, non esset corpus simplex, cum non esset vniforme, sed biforme. Atq; hæc quidem ex sensu Auer. Deinceps quid senserit Aristoteles inuestigemus.

Hanc opinionem contrariam esse doctrinæ Aristote. perspicuè ostendi potest his duodecim rationibus. 1. Aristote. 1. Physico. tex. 69. inquit materiam ita se B habere ad formas naturales, sicut se habet materia artis ad formas artificiales; sed hæc nullam habet ex se formam artificialem, ergo nec illa vllam habebit naturalem. 2. Idem in 2 lib. Physico. tex. 7. inquit materiam esse per se informem; & in 7. Metaphysicæ tex. 8. ait materiam ex se non esse quid, neque quantum, &c. quæ vera non essent, si materia haberet formam corporeitatis sibi coæternam. 3. In 5. Physi. tex. 8. demonstrat generationem non esse motum, quia subiectum generationis, quod est materia prima, nec sit ens; nec sit in loco; quicquid autē mouetur oportet esse ens; & esse in aliquo loco: At si materia prima esset corporea; vtrunque obtineret, nam & esset ens actu & esset in loco. 4. In 8. Metaphysi. 35. & lib. 10. tex. 24. inquit materiam per se ignotam esse, & tantùm cognosci posse per negationem; at si haberet formam aliquam, posset ex ea cognosci. 5. In 1. de Generat. tex. 1. atque aliis locis, reprehēdit veteres Philosophos, propterea quòd constituebant subiectū generationis corpus quoddā immutabile secundum sub- D stantiā; sic enim, inquit, mutationes quæ fieret circa tale subiectum non essent generationes, sed tantum alterationes, ergo qui ponunt huiusmodi formam corporeitatis, necessariò habent de medio tollere generationem. 6. In 3. lib. Physi. in libro 3. de Cœlo & in 2. de generat. & corruptione coarguit eos, qui ponebant aliquod corpus simplicius & prius quatuor elementis. At tale corpus (secundum hanc opinionem) esset illud compositū ex materia & forma corporeitatis. 7. In 2. lib. de partib. animal. cap. 1. facit

Opinionem de forma corporeitatis, doctrinæ Aristotelis esse contrariam.

triplicem tantummodo compositionem in animantibus, vnam elementorum, alteram partium similarium, tertiam partium dissimilarium. Hęc autem forma corporeitatis afferret quartam compositionem cęteris priorem, prætermissam ab Aristotele. 8. Aristot. 2. lib. de generat. tex. 6. tradens compositionem elementorum, facit eam ex materia prima, quam vocat potentia corpus, & ex contrarietate, nullam faciens mentionem istius formæ corporeitatis, quin imò aperte verbis eam refellit paulò supra tex. 3. 9. Quinto lib. Metaphysicæ tex. 5. definitur elementum esse id quod est indiuisibile specie in aliam speciem; quæ definitio non conueniret elementis, si pręter propriam formam haberet aliam corporeitatis generalem, sic enim elementum posset diuidi in aliam speciem & formã, nimirum in formam corporeitatis, quæ est diuersa à propria cuiusque elementi forma. 10. Secundum Aristot. omnis forma existens in materia est corruptibilis, vt manifestum est ex ijs locis, quæ supra memorauimus, cum refutauimus opinioné Aegidij de materia cœli, ergo ponere formam corporeitatis in materia eamque incorruptibilem, est contra doctrinam Aristotelis. 11. Quid magis contrarium doctrinæ Aristo. quàm affirmare huiusmodi formam corporeitatis esse priuationem, quæ numeratur tertiũ principium generationis? cum Aristo. velit priuationem esse principium per accidens, esse per se non ens, nec manere rę iam generata, sed adesse, & abesse à materia; quæ sanè nullo modo conueniunt isti formæ corporeitatis. 12. Simplicius 1. Physic. tex. 69. in illa sua digressione de corporeitate materię primæ, ait facere materiam primam corpoream, esse antiquam Stoicorum opinionem, quam suo tempore sequutus est Pericles quidam Lydius; eam autem docet penitus aduersari decretis Aristotelicis & Platonicis. Restat, ut quemadmodum ostendimus hanc opinionem doctrinę Auerrois & Aristotelis aduersari, sic etiã rectæ rationi atque veritati contrariam esse doceamus.

Opinionem de forma corporeitatis, doctrinæ Aristotelis esse contrariam.

A

B

C

D

Opinionem de forma corporeitatis esse contra veritatem.

CAP. XVI.

QVantum hęc opinio abhorreat a ratione & veritate, uel ex his paucis quæ mox subijciemus, cuiuis perspicuum erit. Primò, vel ista forma corporeitatis est vniuersalis & generica, vel specifica & determinata; non specifica, quia est contra ipsos, neque generica, quia sic extra animam actu existerent vniuersalia in rebus, & Aristo. 1. de Generat. tex. 31. his verbis scribit. [Corpus autem commune nullum est. Ergo talis forma corporeitatis nulla est in rebus. Deinde, aut ista forma est physica, aut Mathematica, aut metaphysica; non metaphysica, quia formæ metaphysicæ re & ratione separatę sunt à materia; nõ mathematica, quia est substantia, mathematici auté de nulla substantia agunt vt dicitur 12. Metaphysicæ tex. 44. nisi forte Astrologia, quæ agit de cęlo: si Physica est, ergo est naturã, & principium motus; at omnes differentiæ motuum assignatæ sunt alijs corporibus, vel simplicibus, uel animatis, ergo ista forma neque est physica, neque mathematica, neq; metaphysica: nihil igitur est. Postea, aut ista forma corporeitatis secundum naturam in materia præit dimensiones quantitatis, aut eas subsequitur; si præit, ergo ipsa est indiuisibilis secundũ doctrinam Auer. in lib. de substantia orbis: Si subsequitur, ergo dimensiones immediatè inhærent materię primę ante omnem formam substãtialem, & determinantur per ipsam formam corporeitatis, quod est contra ipsos. Ad hæc, actus est q separat, & distinguit, vt est apud Aristo. 7. Metaphysicæ tex. 49 sed ista forma corporeitatis non facit aliquem gradum distinctum ab aliis. Nam si ab aliquo distingueret, maximè à rebus incorporeis: At huiusmodi discrimen sumitur ex materia: quę separat res incorporeas a corporeis; ergo ista forma nullus est actus, nec igitur erit forma quia omnis forma est actus. Præterea, rõ qua frequenter vtitur Aristo. ad demonstrandum materiam primã

esse ducta ex transmutatione formarum nulla esset, propterea quod ea non perduceret nos ad materiam primam, sed ad istud compositum ex materia prima & forma corporeitatis.

Optima argumétatio qua concluditur nullũ esse usum formę corporeitatis, ex quo sol uuntur rationes propter quas in ducebatur.

Postremò, entia, vt tritum est Philosophorũ sermone, non sunt multiplicanda sine necessitate; sapiens enim naturã imitari debet quæ nihil frustra facit. At nulla ratio, nullaque caussa satis idonea cogit nos ponere istiusmodi formam corporeitatis, ergo non est ponenda: aut enim poni debet, vt det existentiam materię: At materia per se ipsam existentiam habet, vt supra ostensum est: Aut vt det materiæ quantitatem & extensionem propter quam in diuersis partibus suis simul queat etiã diuersas formas accipere: sed ad hoc præstandum sufficit ponere quantitatem proxime inhærentem materiæ, vt ponit Auerroes, nec ad id opus est ista forma corporeitatis. Aut ut materia appetat formam: atqui talis appetitus nihil aliud est, quàm ipsa potentia materię, per quam naturaliter ordinatur ad suscipiendas formas; immo talem appetitum habet materia etiam respectu istius formæ corporeitatis, alioqui materia non haberet potentiam ad istam formam, & sic nõ posset ex materia & ista forma effici vnũ ens per se. Aut inducitur huiusmodi forma, ne aliæ formę specificæ particulares creentur ex nihilo, sed hoc ridiculum est, vt patet ex his quæ diximus, cum de creatione ageremus, & solueremus eam dubitationem, qua probabatur formas naturales ex nihilo produci. Nec sane ista forma corporeitatis tollit difficultatem de creatione, si quã est. Nã sicut formę quę generantur, neque secundũ se totas neq; secundum aliquam partem sui præfuerũt in materia prima, sic etiam non præfuerunt in ista forma corporeitatis: Aut deniq; ponitur hæc forma vt materia prima moueri queat, cum nihil nisi corporeum moueri possit: at hoc nihil ualet, tum quia materia prima proprie nõ mouetur, cum sit proximum subiectum generationis & corruptionis quæ non sunt motus proprie dicti, sed tantum mutationes, ut docet Aristot. 5. Physic. tex. 8. tum etiam, quia in 6. Physic. tex. 32. non demõstratur omne quod mouetur esse corporeum, sed esse quãtum & diuisibile, atqui materia prima põt habere extẽsionem & distinctionem partium ex quantitate interminata citra vllam formam corporeitatis. Relinquitur igitur cum hæc forma corporeitatis sit contra Auer. Arist. & veritatem, nec sit vllam ob rem necessariã; eam omnino repudiandam ac reijciendã esse. atque ex hac vltima ratione in promptu est solutio earum rationum quas supra posuimus ad comprobandam formã corporeitatis.

Explicantur tres dubitationes.

CAP. XVII.

Sed antequam ex hac disputatione abeamus, tres dubitationes, quæ non nihil negotij facessũnt, diluendæ sũt. Primùm enim dubitari potest, cum materia & a Porphyrio in cap. de differẽtia, & ab Aristot. 5. & 10. libro Metaphysicorum ponatur esse similis generi, genus autem significet formam vniuersalem; quo modo materia non habeat ex se formam aliquam generalem propter quam sit similis gñi? Altera dubitatio est, cum materia prædicetur vniuersè de alijs materiis, omnis aũt prędicatio fiat ratione formæ; necesse est materiam, aliquam ex se formã habere propter quam prædicetur de aliis. Tertia dubitatio est, necesse est materiã primã aut esse vnam aut multas, omnemque vnitatem ac distinctioné prouenire a forma; vt est apud Aristot. 2. de Anima tex. 7. & 7. Metaphy. tex. 49. ergo materia habet aliquam formam vniuersalẽ. Cæterum his dubitationibus paruo negotio occurri potest. Ad primã igitur respondemus, inter materiam & genus, multas esse conuenientias, mulas itẽ differentias, vide Auer. 1. Metaphysi. com. 17. & Alex. 2. lib. naturalium quæstionum c. vlt. conuenientiæ autem inter materiam & genus sunt hæ. 1. quia vtrũq; est in multis. 2. quia vt genus est prius differẽtiis & speciebus, sic materia est antiquior formis & cõpositis. 3. sicut materia est in potentia ad formas, & ab ijs perficitur, fitque ex materia & forma vnum cõpositum per se; sic eadem propemodũ dicimus de gñe & diffe-

Conueniẽtiæ atque differentiæ inter genus & materiã primam.

differentijs.4. sicut non potest materia esse absque formis,sic nec genus sine differētijs. Discrimina verò inter genus & materiam sunt huiusmodi. 1. communitas materiæ est in eo vt multis formis subijciatur, generis autem in eo vt de multis speciebus dicatur. 2. communitas materiæ est in rerum natura extra animam, generis autem cōmnnitas est in anima tantùm per abstractionem mētis. 3. materia non solùm secundum se totam, sed etiā secundum omnes partes suas singulares est incorruptibilis & ingenerabilis, genus verò quanquam totum & vniuerse sumptum est incorruptibile, tamen corrumpitur & generatur in suis singularibus. 4. materia prima, quæ est sub vna forma potest eadem numero esse sub alijs;at natura generis,quæ est in vno indiuiduo, non potest eadem numero esse in alio. 5. materia secundum existētiam est prior quā forma:at genus est posterius indiuiduis in quibus inest, quia vt genus est non habet esse nisi intelligibile quod est posterius quàm existentia indiuiduorum, secundum illud Aristotelis, [Animal aut nihil est,aut posterius est.] 6. Genus est quippiam compositum,& completum;at materia simplicissimum quiddam & imperfectum. Quocirca rectè Auerr. 1.Metaph.comm.17.scriptum reliquit, materiam non esse genus,euidenter ac demonstratiuè ostensum fuisse ab Alexandro. Ad 2. Respondetur materiam tripliciter prædicari de alijs,primò de toto composito,quæ prædicatio est denominatiua, vt cum dicimus statuam esse marmoream: tum de materijs quę sunt sub diuersis formis,nam materia homini s & equi est materia: postremò de suis partibus integralibns quarum quælibet est materia. prima & secunda prædicatio conuenit materiæ ratione formæ: tertia vero conuenit materiæ tum per se,tum ratione quantitatis; propter se quidem, quia quælibet pars materiæ est materia,alioquin materia non esset simplex, sed ex dissimilibus naturis concreta; propter quantitatem autem, quia materia ex se non habet partes distinctas,quarum vna sit extra aliam, sed id accipit & habet a quantitate. Hinc autē patet solutio dubitationis. Verùm prætereà sciendum est, duabus de caussis accidere posse vt totum aliquod prædice-
A tur de partibus, nimirum vel positiuè, ꝙ eadem forma totius sit in singulis partibus:vt forma aquæ eadem est in omnibus partibus aquę;vel priuatiuè quòd in toto non sit alia & diuersa forma quàm in partibus; ac hoc modo materia tota est eiusdem rationis cum omnibus suis partibus quia nulla pars materiæ primæ ex se habet aliquam formam, sed hoc est omniū partiū commune,quòd per se omnis formæ sunt expertes. Ad 3. Respondemus, duplicem esse vnitatem atque distinctionem, vnam entitatiuam & transcenden-
B talem, propter qnam vnumquodque eo ipso quo est ens, est vnum & distinctum ab alijs,alteram formalem specificamq; propter quam res dicuntur conuenire & differre vel numero,vel specie, vel genere;priori modo materia dicitur vna & distincta ab alijs,non antem posteriori modo.Vide B.Tho.1.par.q.16.art.7.in resp. ad 2. Sequitur nunc altera quæstio de dimensionibus interminatis.

Quantitatem interminatam immediatè inhærere mate-
C *rię primæ.*

CAP. XVIII.

MAgna & perdifficilis controuersia est inter Philosophos; Vtrum quantitas sit materiæ coæterna,& sit ingenerabilis & incorruptibilis, & antecedat formas omnes: an subsequatur formam substantialem, & more cæterarum formarum naturalium generetur & intereat. Intelligimus autem hoc loco
D per quantitatem, magnitudinem triplici dimensione completam,hoc est longitudine, latitudine atque crassitie: Vocatur autem quantitas hæc proximè inhærens materiæ primæ ab Auerroe indeterminata;non quòd actu nullum terminum habeat,sed quia si ex se spectetur,non sit terminata,aut figurata:hoc enim accidit ei à formis ingredientibus in materiam. Propriū enim est formæ,vt multis locis Aris. docet,continere & terminare; qua etiam de caussa forma appellatur terminus & finis;atque hoc etiā modo materia prima dicitur

dicitur informis, non quòd actu nullam habeat formam, sed quod si spectetur ex sua ipsius natura: expers sit omnis formæ. Videtur igitur nobis verisimillimum esse, quantitatem ex quo creata fuit à Deo materia, inesse in materia, & antegredi formas substantiales, & suaptè natura interminatam esse, variè autem determinari ab agentibus naturalibus pro varietate formarũ substantialium, quæ inducuntur in materiam; & per se nunquàm generari aut corrumpi, sed tantùm ex accidenti, nimirùm ratione determinationis & figuræ; vt si sit globus ceræ, & in eo effingantur variæ figuræ, fiatque vel rotundus, vel longus vel quadratus; quantitas quidem ceræ non mutatur, terminatio autem & figura eius variatur; sic agens naturale additione ac detractione formarum naturalium immutat quidem terminos & figuras quantitatis, sed ipsam quantitatis formam quã materia sua vi possidet, intelligimus fixam stabilem & immutabilẽ esse. Hanc autem sententiam his rationibus confirmare possumus. 1. Materia non potest retinere existentiam suam mutata quantitate, ergo si habet existentiam ex se & immutabilem & non a formis variabilem, habebit etiam quantitatem ex se immutabilem nec accipiet eam a formis. Quemadmodũ enim si materia existentiam acciperet a formis, his mutatis, necesse esset materia identidem generari & interire, ita etiam si quantitatem acciperet a formis, his variatis oporteret quãtitatem variari, qua sublata tollitur etiã existentia sine qua materia esse non pôt. sic igitur cogitandum est, vniuersam materiæ molem simul a Deo productam esse, quæ totum hoc spatium quod cæli ambitu circunscriptũ atque comprehensum est, occuparet, atque cõpleret, nec ea potest aliqua ex parte vel augeri, vel imminui, si enim quidquam augeretur, penetraret atque perrumperet cælum; si minueretur, aliquid inane & vacuum relinqueretur; Ergo sicut sculptor ante sibi comparat eam vel æris, vel marmoris molem, quæ satis sit ad id operis perficiendũ quod in animo habet: deinde vi artis illã materiã cudendo dolando variè formando opus suum artificiosum fingit & absoluit, sic etiam contingit in rebus naturalibus.

Probatur decē & septem argumētis quātitatem inhærere immediatē materiæ primæ eique coæuam & inseparabilem esse.

A 2. Forma non dat materiæ vt sit materia, & vt sit subiectũ, sed præsupponit illam esse subiectum: quare similiter etiam præsupponet id sine quo materia nõ posset esse subiectum formæ: hoc autem est quantitas, sicut enim materia non habet partes distinctas citra quantitatem; ita nõ potest secũdum varias partes suas varias formas accipere, nisi propter quantitatẽ, ergo forma præsupponit quantitatẽ, neque eam tribuit materiæ. 3. Forma substantialis ex se est indiuisibilis, & fit quanta ac diuisibilis ratione subiecti in quo recipitur, subiectum autem eius est mate-B ria, ergo efficitur diuisibilis propter quãtitatẽ materiæ; at si forma tribueret quãtitatem materiæ, non esset forma diuisibilis propter materiam, sed potius è contrario materia propter formam, vtpotè a qua tribueretur ei quantitas. 4. Si quãtitas immediatè nõ inest in materia prima, sed in toto composito; hoc est in materia & forma (ponatur enim nunc, quod posterius ostendetur, totum compositum nihil esse aliud quàm partes eius simul iunctas) hinc efficitur vt quantitas hominis sit in materia, & anima rationali tãquàm C in subiecto. Quamobrem necesse erit animam rationalem esse quantam & diuisibilem. nam licet fieri possit, vt anima rationalis existens in subiecto quanto non sit quanta & diuisibilis; propterea quòd nec per se, nec in fieri nec in esse, nec in operari, dependeat a tali subiecto: Illud tamen nullo modo fieri potest, vt in ea subiectiuè insit quantitas, & ipsa tamen nõ sit quanta; sicut fieri non potest vt in aliquo sit albedo, quod non sit album, non enim potest effectus formalis separari a forma, nec potest vllam ob caussam con-D tingere vt forma non tribuat suum esse formale ei subiecto in quo inest. 5. Si duo agentia æqualis virtutis simul agere incipiant in duas medietates ligni pedalis, eo instanti quo primùm non est forma ligni, formæ quæ tunc ab illis agentibus inducendæ sunt, aut reperiunt materiam ligni in duas partes distinctam, aut non; si reperiunt distinctam, cum talis distinctio accidat materiæ propter quantitatẽ, vtique reperient quantitatem in materia; sin autem ostendunt illam materiam indistinctam, in vna & eadem parte mate-

rize

riæ indistinctè & confusè recipientur illæ formæ; quo modo igitur per quantitatē posteriùs aduenientem rursum distingui & separari poterunt? & certè sicut forma præsupponit materiam, ita multitudo & distinctio formarum præsupponit multitudinem & distinctionem materiæ, quæ sine dubio prouenit à quantitate. 6. Omne quod mouetur oportet esse diuisibile, vt est in 6. Phy. tex. 32. sed materia est primum subiectum omnium transmutationum: non enim alia ratione formæ substātiales expromuntur de sinu & potestate materiæ, quàm per eius transmutationē; oportet igitur materiam esse quantam; in eo.n. quod est indiuisibile, nulla transmutatio inesse potest. 7. Qualitates primæ inhærent materiæ primæ & præcedūt formas substantiales, & alteratio quę secundum eas fit, proxime attingit materiam primam, ergo quantitas est in materia prima ante formas substantiales: antecedens probatur ex ijs quæ scripta sunt in 2. lib. de Gener. text. 6. Consequentia autem per se manifesta est: nam nec qualitas sensibilis, nec alteratio quæ est secūdum qualitates, potest esse in subiecto nō quanto, vt docet Arist. 6. Physi. & in libro de sensu & sensili. 8. Si quantitas non est materiæ coæterna, sed producitur de nouo, quęrendum est à quo producatur; omnis. n. effectus habet suam caussam propriam: Dices esse aliquod proprium efficiens quantitatis. Contra, quia sic cætera agentia non producerent quantitatem; & cum nulla actio Physica obiri possit sine quantitate, nihil planè agerent. Dices fortè produci eam ab omnibus agētibus. Contra, omnis effectus, si est vnus, referēdus est ad vnā caussam, & quamuis a multis producatur, tamen nō producitur ab eis vt multa & diuersa sunt, sed vt habent vnum aliquid commune. Quod ergo erit hoc commune propter quod omnia agentia producerent quantitatem? non forma, nulla enim forma substantialis reperitur communis omnibus rebus naturalibus; nec materia, quod ea non actiua sit sed tantùm passiua: non igitur quantitas à quoquam producitur sed ingenita est vnà cum ipsa materia; & cum quantitas non sit forma vim habens agendi, ne fingi quidem potest vnam quātitatem ab alia quantitate produci. 9. Si quantitas producitur, aut ea recipitur in materia quæ habet quantitatem aut non; si prius dicatur vel erit progressus in infinitum in quantitatibus: vel erit aliqua quantitas quæ non producatur & cum omnium quantitatum eadem sit ratio, quod de vna dicitur, idem similiter pronunciādum erit de cęteris; sin autē posterius affirmetur dicaturq; quantitatē recipi in materia non quāta, sic qđ est quantū & diuisibile recipietur in eo qđ est indiuisibile; quod manifestā in se repugnantiā & contradictionē continet. 10. Omnes Philosophi asserunt quantitatē tenere se ex parte materiæ; multa verò alia accidētia ex parte formæ: at si quantitas produceretur ab agente, eamque forma substantialis secum ferret & tribueret materiæ, potiùs dicendū esset quantitatem tenere se ex parte formæ quàm ex parte materiæ. 11. Si quantitas sequeretur formam substantialem, ergo non posset abstrahi à forma substantiali; quod enim posterius est, non potest perfectè abstrahi a priori: At quantitas & à Mathematico & à Metaphysico abstrahitur ab omni forma naturali, quin etiam consideratio quantitatis secūdum naturam, prior est quàm consideratio physica formarum naturalium. Ex quo factū est, vt præter Physicam sit alia scientia quæ per se agat de quantitate, id quod in alijs accidentibus physicis non contingit. 12. Aristot. 2. de generat. 27. & ante in 1. de generat. textu 24. docet accidentia quæ sunt communia generato & corrupto eadem manere in vtroque; vt cum aer vertitur in ignem, humor quidem aeris vt qui sit repugnans igni prorsus deletur, calor autem aeris cū sit congruēs naturæ ignis idē manet; sed quātitas est cōis omnibus rebus naturalibus, ergo debet eadē manere in omnibus, nec est vlla caussa cur a singulis agentibus generari & corrumpi debeat. 13. Sicut materia in trāsmutatione non mutatur sed manet eadē, propterea q est subiectū transmutationis quod manere debet idē ante & post, sic etiam quātitas debet permanere eadē. Etenim materia subijcitur transmutationi per quantitatē; & sanè sicut materia est subiectū vt quod (sic enim loquuntur nunc Philosophi) oīum transmutationū & formarum,

rum, ita quãtitas est subiectum omnium vt quo. 14. Si quantitas producitur de no A uo, vel igitur ex nihilo, at sic crearetur; vel ex materia non quanta, at qui fieri potest vt ex eo quod est indiuisibile nec vllas prorsus habet partes, prodeat aliquid longũ, latũ & crassum, & habẽs partes extra partes. 15. In aquæ interitu, si quãtitas eius corrũpitur, quærendũ est à quo corrumpatur: non ab aliquo contrario, tum quia nihil est contrarium quantitati, tum etiam quia omnia contraria sicut habent eandem materiam communem, sic etiã quantitatem; si quidem mutua contrariorum actio, quæ est alteratio, fit in eodẽ B subiecto quanto; nec ob interitum formę aquæ dici potest corrumpi quãtitas, quia licet quantitas aquæ ratione talis termini & figuræ quam gerit in aqua, pendeat à forma aquæ, tamen vt quantitas est, cũ sit communiter in cunctis rebus naturalibus, non potest pendere à forma aquæ. Et quod ostensum est de aqua idem in alijs demonstrari potest. 16. Vel quantitas producitur a quantitate, veluti calor à calore, atqui quantitas non est actiua; vel à qualitate aliqua actiua, at quantitas secundum naturam prior est qualitate, C eoque necessariò præsupponitur tam in fieri, quàm in esse, & operari; ergo quantitas est ingenerabilis. 17. Videtur Aristoteles hoc sentire, is enim multis locis significat quantitatem esse propriam affectionem materiæ; & in 3. Phy. Scribit infinitatem quantitatis prouenire ex materia, eius autem determinationem à forma; in 4. Phy. ipsam materiam appellat indefinitum & interuallum; in 7. Metap. textu 8. innuit quantitatem primò inesse materiæ, eamque diffiniri & determinari à quantitate. Idem Plato etiam declarare D voluit, nominans materiam magnum & paruum. Hanc item sententiam Simplicius 1. Phy. super textum 69. quanquam verbis obscuris & Platonicis, videtur attribuere Platoni & Aristoteli. Eiusdem opinionis grauis interpres & defensor est Auer. in libro de substãtia orbis; In 1. Ph. cõm. 63. & in Epitome Met. tractat. 2. capite vltimo. Ammon. in Categoria Quãtitatis ita scribit: Quantitas ẽm sibi locum in rerum natura vendicat: prima. n. materia priùs in molem elata, quantitatem habet, quod secundum subiectum Arist. nominat, tum formas suscipit, & fit compositum.] Hæc ille. Philoponus primo libro de Generatione super tex. 33. inquit, quantum trifariam dimensum esse subiectum immutabile, & permanere in omni generatione ac mutatione & ibidem super textũ 40. ait materiam propinquam substratam omnibus formis & per se immutabilem esse corpus trifariã dimensum, Sed quia hæc opinio à multis & sanè doctis viris vehementer oppugnatur, nec in se paucas habet dubitationes, volumus quæcunque contra eam afferri possunt, diligenter ac propriè commemorare, atque refellere:

Aristoteles Plato, Simplici⁹, Ammonius, Auer. Philoponus auctores hui⁹ sententiæ.

Opinio & argumenta eorum qui contra sentiunt & oppugnant dimensiones interminatas.

CAP. XIX.

QVi opinantur quãtitatem, nec esse incorruptibilem, nec immediatè inhærere in materia prima, sed in toto composito, has sexdecim pro sua opinione & contra sententiam nostram, rationes afferre possunt. 1. Arist. in Categogia Substãtię ait, [Alia omnia vel dici de substantia prima vel esse in ea; nam secundæ substantiæ dicuntur de prima, accidẽtia verò in ea insunt: quamobrem sublatis primis substantijs, nihil aliorum remanere posset.] Ex quibus verbis licet intelligere accidentia omnia habere pro subiecto suo primam substantiam, quæ est substantia composita. Quare quantitas non est immediatè in materia prima sed in toto composito. 2. in 7. Metaphy. tex. 4. dicitur substantia esse prior accidente, ratione, natura, & tempore; & ibi loquitur Arist. de substantia prædicamentali, quæ est composita; si igitur substantia composita secundum naturam præcedit omne accidens, ergo etiam quantitatem; quare non erit quantitas æterna, existens in materia ante formas substantiales. 3. In 5. Phys. tex. 8. Scriptum est, subiectum generationis, quod est materia prima, non esse in loco, at si materia prima habens quanti-

D. Tho. in opus. 32. q̃ est de dimẽsionib⁹ interminatis Durandus 1. sent. dist. 8. q. 4. Herueus quol. 3. q. 10.

quantitatem subijceretur generationi, procul dubio esset in loco, siquidem locus, debetur rei cuilibet propter quantitatem, quæ in ea inest. 4. Secundum Aristot: ois forma materialis est corruptibilis, & materia habet potentiam contradictionis ad esse & non esse, ergo cum quantitas sit forma materialis, erit corruptibilis, & materia habebit potentiam ad esse & non esse quantitatis, ergo non est quantitas materiæ coæterna. 5. Idem est subiectum augmentationis & quantitatis, siquidem augmentatio est motus per se tendens ad quantitatem, sed proprium subiectum augmentationis non est sola materia sed totum compositũ, imò augmentatio non fit ratione materiæ, sed ratione formæ, vt Aristoteles docet in 2. de Anima, & in 1. de Genera. vbi agit de augmentatione, ergo. &c. 6. Auerroes 2. de Anima. comm. 4. ait hoc esse discrimen inter formam substantialem, & accidentalem, quòd substantialis habet pro subiecto ens in potentia, nempe materiam primam, accidentalis verò ens in actu quod est ipsum compositum, sed quantitas est forma accidentalis, ergo subiectum eius non est materia prima sed totum compositum. 7. Auerroes in Epitome Metaph. tractatu 2. cap. vlt. ait dimensiones interminatas non actu, sed potentia inesse in materia prima, ergo materia non habet actu quantitaté aliquam priùs quàm accipiat formam substantialem. 8. Secundum Auerroem lib. 12. Metaphysicæ cõmento 39. omne compositum est nouum ergo compositum ex materia prima & quantitate non est æternum. 9. Idem est subiectum quantitatis interminatæ & terminatæ, quippe cum hæ duæ quantitates non differant secundum rem sed tãtummodo secundum rationem, sed quantitas terminata sequitur formam & habet pro subiecto ipsum compositum, ergo similiter etiam interminata. 10. Ens per se, est prius, quàm ens per accidens, sed ex materia & forma substantiali fit ens per se, ex materia verò & quantitate fit vnũ ens per accidens, ergo forma substantialis in materia præcedit quantitatem. 11. Si quantitas immediatè & semper inhæret materiæ, ergo maior esset vnio materiæ cum quantitate quàm cum forma sub-

D. Thõ in opus. 31 q̃ est de dimẽsionib⁹ interminatis & durand. 1. sent. dis. 1. q. 4. Herueus quol. 3. q. 10.

stantiali; illa enim esset immediatè & indissolubilis, hæc autem minimè; at hoc A falsum est: cum enim materia & forma substantialis pertineant ad idem prædicamentum, & cum componãt vnum ens per se cuius sunt partes essentiales, & cũ forma substantialis sit propria perfectio materiæ: maiorem vtique habebit materia coniunctionem cum forma substãtiali, quàm cum accidentali. 12. Si quantitas esset coæterna materiæ, ergo essent quatuor principia generationis, nimirũ Materia, Forma, Priuatio, & Quantitas. 13. Prius est esse simpliciter, quàm B esse secundum quid, quia esse secundum quid præsupponit esse, sed forma substantialis, materiæ largitur esse simpliciter, accidentalis autem tantùm esse secundũ quid, ergo illa præcedit hanc, non potest igitur quantitas esse in materia ante formam substantialem. 14. Nulla est quantitas interminata etiam si secundum se consideretur citra formas substantiales. nam vniuersa materiæ moles per se sumpta, non est infinita sed finita, quippe cum tota contineatur ambitu orbis Lunæ, & si esset tota simul, haberet figuram rotun- C dam, quoniam vndiq; perfectè terminaretur a cœlo, quemadmodum contingit in elementis. 15. Cum ex minori quantitate fit maior, id quod accipit in rarefactione, non manet eadem quantitas, alioquin idem esset maius & minus; ergo acquiritur de nouo aliqua pars quantitatis; sed in quantitate eadem est ratio vnius partis & totius. si igitur vna pars eius de nouo est generabilis, similiter etiam tota erit generabilis. 16. Omne accidens definitur per suum subiectum, sed quãtitas non potest definiri per materiam pri- D mam, siquidem definitio debet esse ex ijs quæ sunt nota, & magis nota, quàm id quod definitur, sed materia prima est res quædam ignota, vt est apud Aristo. 7. Metap. tex. 35. & certe ignotior est quantitate, ergo materia prima non est immediatũ subiectũ quãtitatis, sed potius totum compositum.

Sol-

Soluuntur supradictę rationes.

CAP. XX.

QVanquam hæc opinio, tum propter auctoritatem eorum qui eã sequũtur, tum propter supradictas rationes quibus ea comprobatur, nec dãnanda nec contemnenda sit; nos tamen, quòd contrariam sententiam, quam supra explanauimus & multis rationibus communiuimus, probabiliorem esse iudicamus, enitemur soluere rationes supradictas. Ad primam rationem ita respondemus: Omnia accidentia esse in prima substantia: vel inhæsiuè, vt albedo, vel denominatiuè, vt quantitas & qualitates primæ, quæ inhęrent quidem immediatè in materia prima, sed cum ea sit pars compositi, fit vt propter eam ipsum compositum denominetur ab illiusmodi accidentibus. adde quòd, cùm nec secundæ substantiæ sine primis existere queant, nec materia extra ipsum compositum, rectè profecto dixit Arist. omnia accidentia esse in prima substantia. Illam verò sententiam Aristotelis, (sublatis primis substantijs nihil aliorum remanere) tripliciter interpretari possumus, Primo sublata prima substantia tolli accidentia, quædam simpliciter, nempe quæ consequuntur formam vel compositum, alia verò secundum quid, hoc est vel ratione gradus certi & determinati, vt in primis qualitatibus, vel ratione terminationis, vt in quantitate. Nam cum ex igne fit aer, corrupto igne licet maneat calor, non tamen talis & tantus calor; qualis & quantus erat in igne, is enim non cõpetit aeri, nec in alio corpore quàm in igne esse potest; idem de quantitate dicendum est. Deinde si prima substantia tollatur penitus & secundum omnes suas partes, hoc est tam secundum materiam quàm formam, nullum accidens manere potest; nam cum nullum accidens per se cohærere queat, in quo inerit tãquàm in subiecto? Postremò, cum tam materia quàm omnia accidentia sint propter formam & compositum, accidens enim est dispositio formæ substantialis, vel ad eam procreandam, vel conseruandam, vel ad eius actiones exercendas, sublata prima substantia; si manerẽt cætera, sanè frustra essent: Deus autem & natura nihil permittunt frustra esse in rebus, ille igitur locus, & illa sententia Arist. nequaquam officit sententię nostræ. Ad 2. Substantia composita est prior accidentibus non eodem modo; sed quibusdam tempore, nimirum ijs quæ illi adsunt & absunt præter ipsius interitũ alijs secundum rationem & cognitionẽ, & sic est prior propria passione: alijs secũdum naturam, idest secundum perfectionem, & sic est prior quantitate interminata: vel dicito, substantiam compositam esse omnibus accidentibus terminatis priorem, interminatis verò, si non secundum se totam, saltem ratione partis, hoc est ratione materiæ esse quoque priorem. Ad 3. Arist. in illo 8. tex. quinti libri Physicorum, per id quod generatur, non intelligit subiectum generationis, quod est materia prima, sed totum compositum, id enim propriè generari dicitur; ita vt vis rationis Aristotelicæ, qua demonstrat generationem nõ esse motum sit hæc: Id quod vere mouetur, existit actu & in aliquo certo loco, vt id quod albescit vel nigrescit & id quod augetur, vel mouetur secundũ locũ; dicitur enim statua nigrescere; vel planta augeri, vel animal moueri secundum locum, quæ omnia actu existunt: At quod generatur, nondum actu est, sumendo generationem nõ solum propriè pro illa introductione formę substãtialis, quę fit in instanti, sed etiam pro tota dispositione præuia quæ rõne finis, ad quem naturaliter tendit, ferè vocatur à Philosophis generatio. generatur enim homo & nondum actu est, non enim sicut in alteratione, ante & post permanet subiectum idem habens nomen & speciẽ, ita contingit in generatione: statua enim quæ dealbatur, ante & post dealbationem manet & nominatur statua, at cum ex semine generatur equus; ante generationem est semen & non equus, post generationem est equus & non est semen. Atque hæc est germana sententia illorum verborũ Aristotelis. Sed præterea respondemus, duplicem esse locum, vnum indefinitum, alterum determinatum ad vnam aliquam certam differentiam loci; vti sursum vel deorsum; prior locus conuenit rebus pp quanti-

Quomodo intelligendum ut omnia accidẽtia esse in prima substãtia & ab ea pendere.

An substantia composita sit prior omnibus accidentibus

Quo pacto id quod generatur nec sit ens actu nec sit in loco.

quantitatem, posterior autem, ob qualitates motiuas, grauitatem inquam & leuitatem. Materia igitur propter quantitatem quam habet, est in loco indefinitè, hoc est nõ magis sursum quàm deorsum; determinatur autem ad hanc vel illam differentiam loci, a qualitatibus motiuis quas accipit ab agentibus naturalibus. Itaque Aristot. cum ait, id quod generatur non esse in loco, id autem quod mouetur esse in loco, loquitur de esse in loco non priori, sed posteriori modo. Ad 4. Cum aiũt Peripatetici formas materiales esse corruptibiles, loquuntur de formis substantialibus, non autem accidentalibus qualis est quantitas. Ad 5. Quoniam augmentatio non tendit ad quantitatem simpliciter, sed ad quãtitatem terminatam & perfectam & conuenientem naturæ viuentis, ideo subiectum augmentationis non est materia prima, sed totũ compositum. Ad 6. Auerr. in illo 4. cõmento 2. de Anima loquitur de accidentibus terminatis, non autem de indeterminatis, cuiusmodi est quantitas de qua nunc agimus. Ad 7. Quia proprium est actus & formæ, terminare & diffinire, quantitas autem interminata, nec ex se nec ex materia habet vllum certum terminum, ideo dicitur esse potentia & non actu; & sicut materia, quamuis sit actu materia, tamen quia est in potentia ad omnes formas dicitur ens in potẽtia, sic quãtitas interminata licet actu sit quantitas, tamen quia est in potentia ad omnes terminos & figuras quantitatis quas potest accipere ab agentibus naturalibus, vocatur quantitas in potentia: & hic est intellectus atque sentẽtia illorum verborum Auerrois. Ad 8. Omne compositum esse nouum: intelligit Auerroes de eo qđ est verè compositum, cuiusmodi est compositum substantiale, non autem accidentale. Ad 9. Cum eadem secundum rem sit quantitas terminata & interminata, idem erit vtriusque subiectum inhæsionis: Verùm terminata dicitur esse in toto composito denominatiuè, quatenus determinatio quantitatis fit ab agente naturali propter formam substantialem, & propter opportunitatem ipsius compositi naturalis. Ad 10. Ens per se, prius est simpliciter quàm ens per accidẽs, sed

An subiectũ compositũ sit prius accidentibus.

Quo pacto id quod generatur nec sit ens actu nec sit in loco.

A in hac vel illa re, nihil prohibet aliquod ens per accidẽs esse prius quàm aliquod ens per se, præsertim si illud sit naturalis & necessaria præparatio atque dispositio ad productionem huius; id quod contingit in materia & quantitate respectu formæ substantialis & ipsius compositi. Ad 11. Illa est simpliciter maior vnio, ex qua fit magis vnum, & cum ex materia & forma substantiali fiat magis vnum, quia fit vnum ens per se, quàm ex materia & quantitate ex quibus fit vnum per accidens & secundum quid, ideo simpliciter maior vnio est inter materiam & formã

B substantialem, quàm materiæ cum quantitate, secundum quid autem illa vnio minor est quàm hæc, quatenus hæc est magis immediata, & indissolubilis. Ad 12. Quantitas non est principium generationis diuersum a materia, sed pertinet ad caussalitatem eius tanquam dispositio necessaria materiæ, vt ea queat subijci transmutationi, neque enim materia posset subijci transmutationibus physicis nisi ante quantitatem haberet: at priuatio habet diuersam rationem principij, nempe tanquam terminus a quo. Ad 13. Si

C forma daret materiæ esse ens & existere in rebus, sine dubio forma substantialis in materia præcederet quãtitatem, prius enim est materiam esse ens, & habere esse quantum; sed quia materia non est ens nec simpliciter existit propter formam; vt supra ostensum est, idcirco argumentum nihil valet. Dicitur autem forma substantialis dare esse simpliciter, quia simul cum materia facit vnum ens per se completum & sub determinato gradu & specie entium constitutum, quod non potest facere vlla formma acciden-

D talis. Ad 14. Licet vniuersa quantitatis moles terminata sit, vtpote quæ cœli finibus circunscripta tota contineatur, tamen dicitur interminata, propter innumerabiles terminos & figuras quas ipsa quidem in se non habet, sed eas potest accipere ab agentibus naturalibus sm varietatem formarũ substantialium quæ inducũtur in materiã; quemadmodum lignum aliquod dici posset informe, ratione formarũ artificialiũ quas accipere potest ab arte. Ad 15. In rarefactione eadem est ratio quãtitatis & materiæ: nam

Cur dicatur quantitas interminata.

quam sicut ibi plus existit quantitatis, ita quoque plus materiæ: quemadmodum enim per rarefactioné partes quantitatis multiplicantur, sic etiam partes materiæ: quare si nolunt in rarefactione vllam materiæ particulam de nouo acquiri, idem quoq; sentire debent de quantitate. Nos igitur respondemus, acquiri nouum terminum & nouam extensionem quátitatis, non autem nouam partem quantitatis; de qua re aliàs plura dicentur; nam quæstio de rarefactione perdifficilis est, & diligentem atq; accuratam tractationem deposcit. Ad 16. Licet materia prima secundum nos sit ignota, & secúdum naturam sit etiam ignota comparatione formæ substantialis, tamen est notior simpliciter quantitate. Etenim Aristo. 6. lib. topicorum docet id esse notius simpliciter, qđ est prius, & a quo dependet aliud, constat autem materiam esse secundum naturam priorem quantitate, cum sit subiectum eius, quare si quantitas definiatur per materiam, non definietur per aliquid ignotius; posset autem confici huiusmodi descriptio quátitatis interminatæ. [Quantitas interminata est quátitas, quę per se nec rotúda, nec quadrata, nec triangularis est, nec habet vllam figuram earú, quibus species rerum naturalium determinantur, sed est in potentia ad eas omnes. Est item prima dispositio materiæ qua materia efficitur idonea vt subijci queat cunctis mutationibus physicis, & vt in diuersis partibus suis diuersas formas substantiales simul possit accipere] Sed de interminata quantitate hactenus. Posset etiam hoc loco disputari contra eos qui faciunt in materia prima nescio quam inchoationem formarum, sed quia hęc opinio iampridem explosa est ab omnibus, eiusque falsitas & absurditas per se manifesta est, superuacaneum esse duximus ea de re verba facere. Restat vltima quæstio de materia: nam cum explicatú sit de materia an sit, quid sit, & qualis sit, reliquú est docere propter quid sit.

Quid sit quantitas interminata.

Vide Paulũ Soncinaté 7. lib. Metaphysicæ q. 27. & 28.

A

Propter quid sit materia & de potentia eius duplici.

CAP. XXI.

Materia est propter id ad quod ipsa refertur; triplex autem est relatio materię primæ, vna ad agés, altera ad formam, tertia ad compositum. Primò enim materia refertur ad agés sicut potentia passiua ad actiuam, & sicut mobile ad mouens. Etenim potétia actiua est principium transmutandi aliud in quantú aliud, & potentia passiua est principium, vt transmutetur ab alio inquantú aliud est. Deinde materia refertur ad formam tanquam potentia materialis ad actum formalem, tánquam perfectibile ad suam perfectionem. Est enim forma, finis materiæ, vt est apud Aristot. 2. Physi. tex. 81. & 91. quam rem pulchrè declarat Auerroes in libro de beatitudine animæ extremis verbis ita scribens. [Materia est ens & in seipsa & in sui natura propter formam, & eius perfectio est vt recipiat formam, nam si forma non esset, neque materia esset.] Postremò forma refertur ad totum compositum vt caussa ad caussatum; caussalitas enim materiæ est in eo, vt ex ea fiat aliquid ita vt insit: id autem quod fit ex materia, est totum compositum; refertur etiam materia ad compositum vt pars ad totum, cum esse partis sit propter esse totius, præsertim eius partis quæ non potest per se cohærere extra totum; hæc autem caussalitas, est communis materiæ cum forma, siquidem ambæ sunt partes essentiales totius compositi. Relatio autem materiæ ad ipsam transmutationem, non differt vel ab ea quę est ad agés, vel ab ea quæ est ad formam. Inter has tres relationes is ordo cernitur, vt ordine generationis, relatio ad agens, sit prima, ad formam secunda, ad compositú tertia. primùm enim materia mutatur & disponitur ab agente, tum accipit formã, ad extremum ex coniunctione formæ cũ materia existit compositum. Relatio ad agens est extrinseca & viget tantùm in ipso fieri hoc est dum res fit & generatur; materia enim indiget agéte, vt ab eo trásmutetur

B C D

Triplex relatio materię, ad agés ad formam & ad compositum.

mutetur

mutetur & sic in ea producatur forma, qua producta non est ampliùs opus agente. Relatio ad formam & compositum, est intrinseca, & consistit non modo dum res fit, sed etiam postquàm facta est, quandiu res manet; & hæc relatio continet perfectionem materiæ. At si spectetur natura ipsius materię, principalis eius relatio est ad formam; hanc enim expetit vt turpe pulchrum, & vt suum actum atque perfectionem; quo fit vt sibi inuicem omni ex parte semper aptè respondeant, & sint ad aliquid, vt dicitur 2. Physic. tex. 26. forma enim est finis materiæ vt ante diximus. Sin autem consideretur intentio naturæ, principalis eius relatio est ad compositũ; natura enim materiam ordinat ad formã & vtramque ad totum compositum; hoc enim est quod per se subsistit & quod operationes naturales exercet & quo natura tendit & in quo tandem conquiescit. Verùm quia in hisce relationibus materiæ, includitur potentia, eaque magnas difficultates habet, de ipsa necessariò dicendum est.

Hæc distinctioné potentiæ inuuit Auer. 1. de Cęlo com. 120. & 4. Physi. com. 120.

Præclara doctrina de duplici materiæ potẽtia.

Duplex est potentia, vna quæ conuenit materiæ ex sua ipsius vi & natura, altera quæ cõuenit ei prout est ab agẽte destinata & determinata ad hanc vel aliã formã; nã cũ materia esse nequeat sine potẽtia; duplex aũt sit materia, prima & secunda, necesse est similiter etiam duplicem esse potentiam, vnam quæ conuenit materiæ primæ, alteram quæ secundæ. Hæ duæ potentiæ varijs vocabulis distinguuntur; illa dr̃ prima, indeterminata, vniuersalis, remota, confusa, essentialis materiæ & inseparabilis ab ea: Hæc autem appellatur secunda, determinata, particularis, propinqua, distincta, accidẽtalis materię, & ab ea separabilis. Vtrauis autem potentia tripliciter accipi potest, vel subiectiuè & idem est quod materia potens; vel formaliter pro illo respectu & habitudine potentiæ ad actum; vel terminatiuè, nimirum pro ipso actu & forma ad quam terminatur potentia: primo modo, potentia est substantia non differens à materia, secundo modo, est relatio vel de prædicamento Ad aliquid, vel certè transcendentalis; tertio modo, tota spectat formam à qua & vnitatem & distinctionem accipit: posset fortasse etiam quarto modo accipi potentia prout est quædam qualitas secundæ speciei, hoc est naturalis quædã habilitas ad recipiendas formas. Quid autem intersit inter possibilitatem, & potẽtiam, vide apud Auerroem in libro de Beatitudine animæ cap. 2. vbi vult nomẽ possibilitatis esse magis intrinsecum & substantiale rei quàm nomen potentiæ, & potentiam, inquit necesse est exire in actum in aliquo indiuiduo speciei, & in aliquo tempore, at possibilitatem minimè. Sed quid inter potentiam primam & secundam intersit, ostendamus.

Quatuor differentiæ inter potẽtiam primam & secundã materiæ. Potentia est de essentia materiæ.

Inter has duas materiæ potẽtias, quatuor sunt differentiæ. Vna differentia est, primam potentiam esse materiæ essentialẽ secundam autem esse accidentalẽ. Quòd autem prima potentia sit essentialis materiæ, ex his ostendi potest. Primò, quia multis locis Aris. describit materiam per esse eas in potentia, qua re significat potẽtiam essentialẽ esse materiæ. Tum, Auer. in lib. de substantia orbis cap. 1. ait potentiam esse differentiam substantialem materiæ. Deinde ita se habet potẽtia ad materiam, sicut actus ad formam, sed essentiale est formæ, esse actum, ergo similiter essentialis erit materiæ potentia. Postea Arist. lib. 8. Metaphysicæ text. 15. inquit, ideo ex materia & forma fieri vnum, quia materia est in potentia, forma autem est actus: Si igitur potentia nõ esset materiæ essentialis, non posset vnum quidpiam essentialiter fieri ex materia & forma. Præterea, si potentia non est essentialis materiæ, ergo posset intelligi materia absque potentia ad formam, at id est contra Aristot, qui 2. Phy. tex. 26. inquit, materiam & formam esse ad aliquid, quare non poterit vnum intelligi sine altero. Et Auer. 4. Phys. comm. 17. ita scribit, [difficile est cognoscere quidditatem primorum principiorum nimirum materiæ & formę, intelligere autem materiam sine forma, est impossibile.] Postremò, materia essentialiter est incompleta, alioqui nõ esset pars essentialis alterius; ergo ordinatur essentialiter ad id à quo perficitur & cõpletur, id autẽ est forma; ad eam verò dirigi & ordinari non potest sine potentia, est igitur potentia essentialis materiæ. Quòd aũtẽ secunda potentia sit accidentalis materiæ, hoc modo demõstrari potest. Primò,

quia secunda potentia est determinata, essentia verò materiæ; per se est indeterminata; nullum autem determinatum est de essentia indeterminati. Deinde potentiæ secundæ sunt multæ & variæ, v.g. ad hominem, ad equum & ad alias species & indiuidua rerum naturalium; at essentia materiæ vna est. Denique potentia secunda contrahit & determinat primam, largiendo materiæ dispositiones accidentarias per quas ea fit determinatè habilis ad certam aliquam formã accipiendam; in quibus dispositionibus cum maximè posita sit vis secundæ potentiæ, non potest ea pertinere ad essentiam materiæ. Altera differentia est; primam potentiam re nõ distingui à materia, si enim ea vt dictum est, attingit essentiam materiæ, nõ potest ab ea, re distingui, alioquin essentia materiæ non esset simplex sed composita. At secunda potentia re distinguitur à materia; si quidem in se continet accidentales dispositiones re diuersas à materia. Tertia differentia est, primam potentiam esse vnam, quia est vna essentia materiæ, & quia talis potentia conuenit materiæ per se sumptæ, quæ vno modo indeterminatè & indifferenter se habet ad omnes formas, & quia si talis potentia esset multiplex, non esset indistincta respectu formarum: Etenim vbi est multitudo ibi est distinctio: at secunda potentia est multiplex non secus quàm forma ad quam determinatè refertur; si enim sunt variæ dispositiones materiæ pro varietate formarum, & si qualibet forma suam sibi propriam vendicat materiam, denique si numerus & distinctio huiusmodi potẽtiarum spectari debet ex formis ad quas referuntur, necesse profectò est has secundas potentias multas & varias esse. Quarta differentia est, primam potentiam esse ingenerabilem atque incorruptibilem; nam cum sit essentialis materiæ, non posset abesse materiæ sine eius interitu; adde quod si prima potentia interiret, materia nullam formam posset accipere, quare cessaret generatio imò cuncta in nihilum reciderent. Quam ob rem Aristoteles 1. Phy. tex. 82. ait, materiam generari & corrumpi per accidens ratione priuationis, per se autem & secundum potentiam suam esse ingenerabilem & incorruptibilem; & in 5. Metaph. tex. 5. loquens de materia ita scribit [item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente & immobili ex sua potentia, aut est aut fit aliquid eorum quæ natura sunt.] secundam autem potentiã necesse est variè mutari, quemadmodum contingit in secũdis materijs & in accidentarijs dispositionibus ipsius materiæ. Verùm ex ijs quæ dicta sunt de prima illa materiæ potentia, nonnullæ existunt difficultates, quas deinceps explicare oportet.

Dubitationes cõtra ea quæ dicta sunt de potentia materiæ.

CAP. XXII.

PRima Dubitatio quæ primo loco tractari & enodari debet, sic se habet. aut prima materiæ potentia dicitur esse essentialis materiæ, quia est de ipsius essentia, at hoc est contra Themistium qui 1. Physicorum super tex. 61. in illa sua nobili digressione de potentia materiæ, ait materiam esse quidpiam absolutum, actu existens, eique accidere potentiam: aut dicitur essentialis, quoniam est proprietas quædam consequens essentiam materiæ per quam natura materiæ nobis innotescit: at sic posset materia intelligi sine potentia, sicut homo intelligi potest, tametsi eum risibilem esse non intelligamus; quod est cõtra Arist. & Auer. locis in præcedenti capite positis. 2. Dubitatio. videtur Auer. sibi contradicere, nam in libro de substantia orbis cap. 1. scribit potentiam esse differentiam substantialem materiæ, at in 1. Phys. comm. 70. ait potentiam non esse substantiã materiæ, qm illa est corruptibilis & de prædicamento Relationis, & in 12. Met. cõm. 11. inquit materiã s̃m naturã suã esse vnã at potentias eius multas esse, & numerũ potentiarũ esse sicut numerũ formarum; qđ nõ esset verũ si potentia esset materiæ essentialis. 3. Dubitatio. Si potentia materiæ est immutabilis, ergo idẽ numero qđ est corruptũ poterit redire; qđ est cõtra Arist. in fine 2. lib. de Generat. probatur consequentia, nã si corrupta forma, manet

net in materia potentia passiua ad illam (quippe cum potentia materiæ ponatur immutabilis) & omni potentiæ passiuæ respondet aliqua potentia actiua: vbi est autem potētia passiua & actiua pōt, esse, effectus, ergo posset quod semel interijt idē numero regenerari. 4. Dubitatio, qđ est in potentia, tandem reducitur ad actū ergo si materia est in potentia, erit aliquando actu & sic amittet potentiā suā; nam adueniente actu euanescit potentia, at materia sine omni potētia esse nequit. Deinde, si materia est in potentia ad omnes formas, aliquando habebit omnes, quibus habitis cessabit generatio: non.n. erunt aliæ formæ quæ generari queāt; & tunc illæ formæ quæ suapte natura corruptibiles sunt, aut corrūpentur aut non; si corrumpentur, materia remanebit sine vlla forma, si non corrumpentur, erit aliquid corruptibile, quod nunquam corrūpetur, quod est contra Aristot. in 1. lib. de Cœlo. 5. Dubitatio. An materia sit in potentia ad omnes formas tam indiuiduales quam specificas æqualiter nec ne, merito dubitari & in quæstionem vocari potest. 6. Dubitatio. Cum Philosophi, maximè qui sunt Theologi, dicant aliud esse recipi in materia eamque informare, & aliud educi è potentia materiæ, vt patet in anima rationali, merito dubitatur qđ sit educi è potentia materiæ? Sed ad has dubitationes potest breuiter responderi ad hunc modum.

An prima potentia sit de essentia materiæ,

Ad 1. Respōdemus, & si vtraq; opinio probabiliter defendi potest, nimirum primam illam potētiam esse de essentia materiæ, & ipsam non esse de essentia materię, sed dici essentialem quia est proprietas quędam naturalis materię ex eius manans essentia; & pro prima opinione ad testimonium Themistij respōderi posse, aut eum ibi loqui de secūda potentia materię non de prima, aut eum intelligere materiam non esse ipsam puram potentiam, sed quiddam absolutum in genere entis cui quasi differentia quędam accedit potentia: & si, inquam, vtraq; hęc sententia defendi potest; attamen probabilius esse existimamus potentiam dici essentialem materię, quia intrinsecè consequitur eius essentiam tanquam proprietas quędam naturalis. Sic enim (nisi nos fallimur) de natura materię cogitandum A est; eam ens quoddā, (vt est apud Simplicium 2. de Anima, com. 2.) tenuissimum & imperfectissimum: ens inquam absolutum quidem entitatiuè, sed omnino incōmpletum specificè, cuius eiusmodi est natura, vt ab agentibus naturalibus variè mutari & formari queat, quam cōsequitur summa & propè infinita quędam habilitas accipiendi omnes formas naturales. Itaq; sicut naturā ferri cōsequitur habilitas quędā vt ex illo gladius effici possit, & naturā ceræ, mollities & flexibilitas qua ad oēs figuras accōmodari pōt; simi- B liter etiā cogitandū est de natura materię. Hęc aūt habilitas seu potentia, simpliciter est qualitas secūdę speciei, adiunctū habens respectum ad formā, nō re, sed ratione tantum differens a materia. Dr aūt hęc potētia essentialis materię, quatuor ob caussas: primò, quia immediatè & intrinsecè fluit ex essentia materię; tum qđ per eā essentia materię ordinatur ad formam; deinde quod ex materia & forma propter actum huius, & potentiā illius, efficitur per se ac essentialiter vnū quoddā compositum; postremò, quod cum natu- C ra materię maximè fugiat intelligentiā nostrā, ponitur loco differentię substantialis, ipsa potentia, ita vt materia sine notione potentię, nec definiri, nec intelligi à nobis possit. Ad 2. Auerroes in libro de substantia orbis, loquitur de prima potentia, quam vocat differentiam substantialem materię, intelligendo eo modo, quo paulò ante exposuimus; in primo autem Physic. & in 12. Metaphysicę loquitur de secunda potentia vel de prima accepta formaliter aut terminatiuè, hoc est pro nudo ipso respectu po- D tentialitatis, vel termino respectus, qui est forma. Ad 3. Sicut ad generandum quidpiam non sufficit prima potentia materię, sed necessaria est secunda potentia, quippe quę cohibet in se dispositiones congruentes formę procreandę, ita etiam ad regenerandum idem numero quod iam interijt, non satis est eandem manere in materia illam primam potentiam, sed oporteret manere secundam, quę tamen vna cum forma corrupta prorsus interijt, ex quo fit, vt quod semel corruptū est, idem numero redire

Quatuor ob caussas potentia dicitur essentialis materiæ.

 nequeat.

Potentia dupliciter reducitur ad actum.

nequeat. Verùm hac de re aliàs subtilius disserendum est. Ad 4. Duplex potentia A cernitur in rebus naturalibus: vna quę tota simul reducitur ad actum, quomodo æs dicitur potentia statua, & aer potentia ignis: altera, quę nunquam tota simul reducitur ad actum, sed tantum successiuè, ita vt simul cum actu semper admixtum sit aliquid potentiæ, talis est potentia cōtinui motus, temporis, & materiæ primæ itaq; potentia materiæ reducitur ad actū omnium formarum, non simul vt omnes in se habeat, id enim est impossibile, sic enim existeret actu infinitum, & omnia contraria simul actu essent, sed successiuè quòd nunquam cessabit generatio ob insatiabilem appetitum materiæ, & sempiternum motum, atque efficientiam orbium celestium, Quemadmodum igitur diuisio continui nunquam potest terminari, & absolui, sic appetitus & potentia materiæ nunquam omnino expleri, & vt ita loquar, actuari potest. Hanc potentiæ distinctionem tradit Aristot. 3. Phy. 57. & 8. Metaphysicæ tex. 11. Ad 5. Potētia materiæ non æqualiter spectat formas indiuiduales & specificas, si quidem inter has multum interest: primo quod illæ sunt C infinitæ, hæ autē determinatæ; tum quod hæ sunt omnes simul, nulla enim species deesse potest vniuerso, alioquin non esset perfectum: illæ autem minime; postea q; potentia materię ad formas specificas nūquam frustratur, sicut eam frustrari contingit in formis indiuiduis, non enim omnis generatio formæ singularis complectur, sed nonnunquam impeditur. Ad 6. Apud Christianos Philosophos & Theologos, aliud est aliquid esse formam materiæ, & aliud esse formam omnino materialem; illud enim dicitur esse forma D materiæ, quod dat esse materiæ & simul cum ea facit vnum compositū essentiale, quod sit ens specificè completum & absolutum; id autem vocatur forma materialis quod est eductum è potentia materiæ eique immersum, & ab ea inseparabile. Quocirca anima rationalis dicitur forma materię, propriè autem non appellatur forma materialis. Vt autem planius intelligatur quid sit educi è potentia materiæ, exponemus quinque proprietates, quas habent formæ omnes eductæ ex potentia materiæ. 1. est, quòd tales formę producuntur ab agentibus, materialibus, per actiones materiales, & per dispositiones materiales, hoc est hærentes & infixas in ipsa materia. 2. est, quòd tales formę pendēt in fieri a materia, hoc est non possunt gigni nisi intra materiam, eique penitus copulatę, non enim per se producuntur & extrinsecus adueniunt & adiunguntur materiæ. 3. est, quod pendent a materia in esse; nam extra eam materiā in qua ab initio productę sunt, ne puncto quidem temporis, aut per se subsistere, aut in alia materia existere possunt; sed planè idem est eas separari à sua materia, quod ipsas penitus interire. 4. est, quòd pendent a materia in operatitionibus suis, ex quo fit, vt operationes huiusmodi formarum, subiectiuè non sint in forma, sed in toto composito. 5. est, quòd pendent à materia quidditatiuè, quamobrē sine ea nequeūt, aut definiri, aut perfectè intelligi. Eas igitur formas, materiales & eductas ex potentia materię appellare oportet, in quibus inerunt prędictę quinque proprietates. Porrò, si quis quęrat, an materia sit in potentia ad animam rationalem, respondendum est, secundum veritatē materiam esse in potentia ad animam rationalē, vt eam recipiat, & vt ab ea accipiat esse humanum, & simul cum ea conficiat hominem; non esse autem in potentia ad eam perinde atque est ad cęteras formas materiales, non enim anima rationalis educta est ex potentia materię, quocirca ex supradictis quinq; proprietatibus quę conueniunt in formas penitus materiales vltimam tantùm habet, quatenus nimirū est forma materię, & pars essentialis humanæ naturę. Vide hac de re D. Th. in 1. par. q. 90. art. 2. ad 2.

Quid sit educi è potentia materiæ.

An materia sit in potētia ad animam rationalem.

De priuatione.

CAP. XXIII.

Dicta sunt de materia prima, ea, quę ad obscuram & abditam naturam eius peruestigādam atque cognoscendam conferre videbantur. Nunc dicendū est de Priuatione, quę cū hęreat in materia,

materia, nec ab ea re differat, eiusq; caussa vim & rationem principij obtineat, simul cum illa tractari debuit. De hac igitur si pauca dixerimus, finem huic libro imponemus. Priuatio duobus modis sumitur, vel pro absentia eius formæ quę iã fuit vel esse debuit, quomodo cæcitas est priuatio visus; vel pro absentia eius formæ, quæ nec fuit, nec esse debuit, sed quæ futura est, & sic priuatio ponitur principium generationis. Inter has duas priuationes hoc interest, quod in priori, potest fieri mutatio ex habitu ad priuationem, sed non contrà, vt ex visu ad cæcitatem, non autem ex cæcitate ad visum; in posteriori autem contra accidit, nam fit mutatio ex priuatione ad formam, non autem ex forma ad priuationem. Rursus prior priuatio duplex est, vna quæ non solum ex subiecto aufert formam, sed etiam habilitatem & dispositiones ad eam recuperandam, vt cæcitas in oculo; & ab huiusmodi priuatione non fit regressus ad habitum; altera est quæ ita ex subiecto aufert formam vt in eo potentiam relinquat eam recuperandi, vt tenebræ in aere, ignorantia in intellectu; & in huiusmodi priuationis fit vicissim mutatio inter habitum & priuationem. Ex qua distinctione perspicuè cernitur, quomodo intelligendũ sit id quod Arist. in post prædicamentis ait, a priuatione ad habitũ, nullum esse regressum. Posterior item priuatio duplex est, vna remota, sic terra dicitur habere priuationem formæ hominis: altera proxima secundum quam semen dicitur habere priuationem hominis. Inter quas id est discriminis, quod a remota priuatione ad formam fit transitus interiectis ante multis mutationibus; a proxima verò, vnica tantùm interponitur mutatio per quam forma acquiritur. Vnde quemadmodum potentia materiæ, alia est prima, quæ conuenit materiæ vt est indifferens ad omnes formás, altera est secũda per quam materia certam aliquã formam præfinitò respicit; sic etiam priuatio, nam potentia materiæ semper habet adiunctam priuationem. Verum priuatio, quæ est principium generationis, de qua Arist. loquitur 1. Phy. non est illa prima, quippe quæ sit vna tantũ, & incorruptibilis, & non sufficiens ad inchoandã generationem, sed est secunda, quæ secũdum Alexãdrum 2. lib. naturalium quæstionum cap. 11. definiri potest hoc modo. [Priuatio est absentia formę naturalis generandæ, in subiecto apto eam recipere.] Cur autem sit principium generationis, caussa est primò, quia in transmutatione naturali habet se vt terminus a quo. Deinde, quia omne quod fit, ex opposito fit quod per se quidẽ est priuatio, ex accidenti vero potest esse, vel contrarium, vel medium. Denique quod generatur, necessarium est, vt & antea non fuerit, & vt esse potuerit, hoc autẽ est priuatio. Sed cur Arist. 1. Physic. 66. vocat eam principium per accidens? an quia res naturalis fit ex materia, quã accidit esse priuatam ex forma quæ producitur? an quia res naturales non indigent priuatione, nisi dum fiunt, cum primùm autẽ obtinent esse, dimittunt, ac depellunt priuationẽ? an potius, quia, vt placet Alberto, priuatio requiritur in generatione pp materiam, hæc enim non posset moueri ad formã, nisi adiunctã haberet priuationem? Quõ igitur priuatio neque remanet in re generata, neq; re differt a materia, & propterea est nõ ens; idcirco spreta fuit ab antiquis nec est numerata in principijs rerũ nãliũ.

De varietate priuationum doctrina peripatetica.

Cur priuatio dicatur principiũ per accidẽs

Sed hoc loco existunt octo dubitationes, quas ad id qđ agimus plurimũ interest diligẽter explicare. Prima dubitatio est hæc. Cum priuatio sit absentia formę, quæ absentia re idẽ est, qđ ipsa forma, cur priuatio dr̃ potius esse idẽ re cum materia, quã m cũ forma? Secunda. Si potentia materiæ in se continet absentiam formæ & habilitatem ad eam, quod enim potest esse, id & non est & aptum est esse, cur magis priuatio ponitur tertiũ principiũ generationis, quàm potentia materiæ? Tertia. Si priuatio accedit & decedit materię non secus quàm forma, ergo sicut formæ est priuatio, sic etiam ipsius priuationis erit priuatio, & ita res abiret in infinitũ. Quarta. Aut priuatio est ens reale, aut nõ; si est ens reale, quomodo Arist. appellat eam per se non ens, si non est ens reale, siue sit ens rationis, siue nihil, quomodo pôt esse principium entis realis? Quinta. Aris. 1. Phy. tex. 43. & 47. ait omne, qđ fit, ex opposito fieri, hoc est ex contrario, vel medio, ergo, si propriè loquamur, pri

uatio per se non est principium generationis. Sexta. Non videntur esse tantùm tria principia rerum naturalium. Nam si priuatio quæ est non ens, & per accidens concurrit ad generationem, constituitur principium, quãto æquius est caussam efficientem & finem, quantitatem, & dispositiones materiæ, locum item & tempus numerari in principijs? Septima. Potest etiam dubitari, vtrum nomẽ principij de his tribus materia, forma, & priuatione dicatur vniuocè an secundum prius & posterius, & de quo principaliùs dicatur? Octaua. Cum priuatio sit non ens, vnde habeat vnitatem, distinctionem, definitionem, atque cognitionem?

Soluuntur & explicantur supradictæ octo dubitationes.

CAP. XXIIII.

VErum hisce dubitationibus facile occurri potest. Ad primã hoc modo rñdemus, duas ob caussas nõ dicitur priuatio esse idem cum forma primùm quia priuatio hæret in materia; & cum ea inchoat motũ, nec ei aduersatur sicuti formę, vtpote qua adueniente continuò priuatio euanescit. Deinde, qa priuatio præter absentiam formæ, includit vel adsignificat potentiam, quæ est in materia ad formam accipiendã; denique materia est, quæ dicitur priuata quandiu nõ habet formam. Itaq; priuatio est in materia quandiu abest forma, cũ primùm autẽ aduenit, priuatio esse desinit; quamobrẽ meritò priuatio refertur potiùs ad materiam: quàm ad formam. Ad 2. Quoniã priuatio propriè, principaliter, & vt nunc loquuntur formaliter, significat non esse formæ; quam ob caussam in trãsmutatione est terminus, à quo, potentia autem propriè quidem tantùm significat habilitatẽ ad formã, ex consequẽti verò non esse actu formã in materia, idcirco potentia numeratur idẽ principium cum materia, priuatio aũt diuersam principij rationem obtinuit. Nam in omni mutatione physica tria sunt veluti principia, terminus à quo, terminus ad quẽ & subiectũ potens accipere terminũ ad quem: Itaq; in rõne

Cur potentia non sit principiũ.

principij, potẽtia adnumeratur & adsignatur subiecto seu materiæ, priuatio autem quæ est terminus à quo, ceu diuersũ à materia principiũ numeratur. Ad 3. Ad hãc dubitationẽ ita respõdet Simplicius, quemadmodũ nec absentiæ est absentia, nec præsentiæ præsentia, ita neque priuationis est priuatio; alioquin res procederet in infinitũ, priuatio enim est absentia formæ, &, vt vocãt, entis positiui: cũ igitur priuatio nõ sit habitus, neque forma, neque ens vllum positiuũ, nõ potest esse priuationis priuatio. Ad 4. Aliud est quærere, an aliquid sit priuatio realis, & aliud, an priuatio sit ens reale. Etenim cæcitas v.g. priuat oculũ aliquo ente reali, nimirũ facultate videndi, quam ob caussam vocari debet priuatio realis: at cæcitas non est ens reale, immo nullum esse positiuũ habet, & si qđ habet, id est ens rationis, qđ fingit mens formando huiusmodi propositiones (cæcitas est priuatio visus, vel cæcitas est tolerabilior, quàm surditas) in quibus cæcitas cõcipitur, & apprehenditur a mẽte, perinde atq; haberet aliquod esse. Si quis aũt obijciat priuationẽ percipi a sensu: nam, vt est apud Aristo. in 2. de Anima; visus percipit lumen & tenebras, & similiter alij sensus, habitũ & priuationem circa suum obiectum; Respondendũ est, si priuatio per se a sensu perciperetur, necessario fore ens reale; cũ aũt percipiatur ex accidenti, & ex absentia formæ vel habitus. visus enim percipit tenebras aëris quatenus animal sentit suũ visum non percipere lumen aëris, nec ab eo pati & affici, id manifeste declarat, eam non esse ens reale: quo licet intelligere, quamuis priuatio sit principium rerum naturaliũ, tamen, quia non est principiũ per se sed per accidẽs, nec in esse, sed in fieri tãtùm idcirco non posse concludi eam esse ens reale. Ad 5. Huius dubitationis solutio petenda est ex Alexandro lib. 2. q. naturaliũ, c. 11. vbi ait res naturales per se fieri ex priuatione, quia oportet id quod fit, antea nõ esse, & posse esse; id autem nihil aliud est, quàm priuatio; per accidens aũt fieri ex contrario, quatenus accidit materiam, quæ est priuata vna forma, esse sub alia contraria; verùm res non fit ex contrario vt contrariũ est, sed quatenus vnũ contrarium habet adiunctam priuationẽ alterius,

An priuatio sit ens reale.

Nota doctrinam Alexandri.

alterius. Neque res fieri ex contrario, per se locũ habet, nisi in mutatione, quæ est in qualitatibus. Nã in substantia, & quantitate per se nulla est contrarietas. Ad 6. Tria tantùm sunt interna generationis naturalis principia, nam cũ generatio sit quædam mutatio, intrinsece petit terminum a quo, & ad quem, & subiectum qđ mutetur; cætera verò quæ ad generatione concurrunt, aut sunt principia externa, vt efficiens; aut dispositiones materiæ quibus præparatur ad accipiendã formam, vt quãtitas, & qualitas; aut sunt circunstantiæ, quæ generationi extrinsecus necessario adiunctæ sunt, vt locus, & tempus. Cum aũt eadé res sit forma & finis, merito dubitari potest, an ea res sit principiũ generationis vt finis an vt forma; sed huius dubitationis explicatio reijcienda est in sequentem librum sextum in quo propriè agendum est de forma. Ad. 7. Placet nobis sententia Alberti Magni, quam is accepit ab Auerroe & Auicenna, nomen principij de his tribus dici secũdum prius ac posterius; primùm enim dicitur de forma, nam in generatione, forma est finis ad quem vniuersa tendit generatio; in esse autem rei naturalis etiam forma est principalis caussa, si quidem vel est tota quidditas rei naturalis, vt Peripateticis visum est, vel certe principalis eius pars, de quo nemo adhuc dubitauit. Adde, q priuatio est propter materiam, materia autem propter formam. Deinde secundũ locum in numero, & dignitate principiorum, vendicat sibi materia; Vltimum vero priuatio; hæc enim, cum neque sit ens, neque permaneat in re generata, non est caussa nisi per accidens, atque ob eam ré infimum in principijs locum obtinet. Ad. 8. Priuationes sunt eędem, aut diuersæ inter se, non aliter quàm formæ quarum sunt priuationes, vt si formæ aut numero, aut specie, aut genere differant, sic etiam distingui necesse sit earum priuationes; vt duæ cæcitates numero, cæcitas & surditas specie, cęcitas verò & priuatio hominis, genere differunt inter se. Quocirca licet priuationes per se non reponantur in categorijs, tamen reuocantur ad categorias earum rerum quarum sunt priuationes: atq; huius rei caussa est, quia priuatio ita habet vnitatem & distinctionem, vt esse: esse aũt priuationis non est aliud, quàm esse absentiã formæ: ex quo item efficitur priuationem non posse aliter cognosci, aut definiri quàm per formam. Quamobrem in 6. lib. Topicorum scriptum est, quædam esse genera oppositorum, quæ per se inuicem definiuntur, qualia sunt relata; alia verò quorum vnũ definitur per alterum, id autem non vicissim per illud, hmõi sunt habitus & priuatio. etenim habitus ponitur in definitione priuationis, priuatio verò non adhibet in definitione habitus, neque id accidit sine caussa. Nã vt est apud Arist. 1. de Aia textu 85. rectũ est iudex sui & obliqui, obliquum autem neque suipsius, neque alterius; sicut eñ res est, ita cognosci debet: cum autem priuatio non sit aliud quam absentia formæ, non aliter quàm per formã definiri; aut intelligi potest. Atq; hæc quidé dicta sint de materia & priuatione.

Nomé principii nõ dicitur æqualiter de forma materia & priuatione.

Vnde sumatur vnitas & distinctio Priuationis.

A

B

C

FINIS QVINTI LIBRI.

DE FORMA

LIBER SEXTVS.

Quanta sit præstantia formę.

TERTIVM generationis principium, vltimum quidem ordine temporis, sed dignitate primum & summum, est forma. Hæc enim est diuinum illud bonũ quod à materia perpetuo expetitur, sine quo ipsa esset rudis, de formis, & quodammodo nõ ens. Hæc est tanquam domina & regina, cuius obsequijs & vsibus addicta & mancipata sunt accidentia; omnia enim accidentia aut sunt preparationes & affectiones materiæ ad accipiendam tuendamq; formam, aut velut instrumenta quædam ad eius actiones obeundas. Hæc est finis agentium naturalium, in quo assequendo laborant, quo adepto conquiescunt, & perfecta iudicantur, & speciem quandam æternitatis atque diuinitatis consequuntur. Hæc rebus compositis nobilitatem atque perfectionem tribuit, & in latissima entis regione certam fixamque sedẽ & gradum prefinit, & suam cuique rei notam atque characterem imprimit; quo à nobis & intelligi & nominari, & a cæteris rebus distingui possit. Hæc est fons omnium actionum & motuum naturalium, & admirabilium operum architectrix, cuius in fingendis formandisque rebus vim, atque solertiam; nulla vel ars, vel industria, vel intelligentia hominum perfectè imitari & consequi potest. Hæc vna maximè continet mundi pulchritudinem & ornatum: ex forma enim manat & pendet multitudo, varietas, & dispositio rerum, earumque naturalis inter se tum conuenientia, tum etiam repugnantia, in quo præcipuè consistit vniuersi decor & præstantia. Hæc denique est quasi apex & fastigium humanæ sapientiæ. Etenim perfecta cuiusq; rei cognitio ducitur ex caussis, in quibus principem locũ forma obtinet; nam cum ea sit quod quid esse rei, per eam quid quęque res sit cognosci debet; qua cognitione nulla (iudicio Arist. 3. Metaph. tex. 10. & 7. lib. tex. 4.) melior aut præstabilior esse potest. Rectè igitur Aristot. ait, tametsi vtraque caussa, hoc B est materia & forma studiosè ac diligenter a Physico requirenda & consideranda sit; formam tamen, quæ finis est materiæ, maiori studio & cura cognoscendam & tractandam esse. Quamobrem is nonnunquam reprehendi veteres Philosophos, quòd in vnius materiæ contemplatione & explicatione penitus occupati & defixi, nunquam animum attenderint ad formam, eamque vel omnino prætermiserint, vel certè perquàm leuiter & obscurè attigerint. Quo in vitio ne nos etiã, qui de rebus physicis agimus, hærere videamur, C quemadmodum superiorẽ quintum librum in declaranda materia consumpsimus, ita hunc sextum librum ad explanandam vim & naturam formæ, cõferemus. Sed vt quæ dicturi sumus, perspicuè ac distinctè tractentur, distributa est hæc disceptatio nostra de forma in duas partes, in priori agitur de forma simpliciter & absolutè; quæ pars explicatur hoc sexto libro: in posteriori verò ea ratione quatenus est natura, quo modo videtur eam tractasse & considerasse Arist. initio 2. lib. Phy. & hæc tractatio in septimo D libro proximè sequenti continetur.

Atque ita fiet ex hac tractatione nostra, vt quæ Aristotel. concisè & inuolutè scripsit de natura, ea tum explanationibus tum etiã disputationibus nostris, apertiora, & illustriora existant.

De

De Formę nominibus & varietate.

CAP. I.

Disputationem de materia & priuatione, sequitur hæc de forma; quæ quamquam magna ex parte est metaphysica, tamen quoniam in explicanda Physiologia frequens fit mentio formę, explicanda nobis sunt ea quæ pertinēt ad formas naturales: metaphysicas verò tum formas, tum etiam quęstiones quę habentur de formis naturalibus, aut omnino omittemus, aut certè eas nec subtilissimè nec accuratissimè (quoniam esset id instituto nostro minimè consentaneum) persequemur. Ante verò quā aggrediamur ad disputationem, declaranda sunt uaria formę & nomina & genera. Nomina hæc sunt. [Forma.] quòd formet poliatque ruditatem & informitatem materiæ: [Species.] vel quòd sit pulchritudo atq; ornamentum materiæ. hanc enim inquit Aristo. expeti à materia vt pulchrum à turpi: vel quia, vt visus ex sua quamque rem specie dignosci, ita mens naturam cuiusque rei cognoscit ex illius forma ac specie. [Ratio.] hoc est definitio; hæc enim formam rei declarat, & vt ait Aristot. 2. Physic. cap. de caussis definitio & eius partes ad caussam quę forma est referuntur. [Quod quid erat esse,] quidditas .n. atq; essentia cuiusque rei, vel solùm, uel præcipuè est in forma. [Actus.] vt enim per materiam res est in potētia, ita est per formam in actu: vide Aristo. 2. physic. tex. 11. & 12. ἐντελέχεια sic .n. vocat Aristot. lib. 2. de anima tex. 2. quod uerbum e verbo exprimentes dicemus latine perfectum habitum, aut perfectionem habitā, vel vno verbo cum Hermolao perfectihabiam, cum enim res habet formam, tunc perfecta est generatio, quamobrem Aristō. lib. 1. de generatione inquit pręsentibus habitibus, idest formis cessare motum, [Terminus] sic etiam appellatur ab Aristot. 3. & 4. lib. Physic. & 1. de generat. Materiam enim per se indefinitā determinat & contrahit ad certum aliquod genus rerum, & sicut agri terminis, sic res ipsæ distinguuntur formis. [Exemplar.] sic vocatur 2. Physic. cap. de caussis propterea quòd vt Simplicius, Themistius & Alexander interpretantur; quemadmodum exēplar est in animo artificis præscriptum, definitumque, sic cuiusque rei natura est definita & determinata per formam; uel quia sicut artifex facit opus ad similitudinē exēplaris quod gerit in animo, sic agens naturale producit effectum ad similitudinē eius formæ quam in se habet. Hæc de nominibus, deinceps formarum genera distinguamus. Plato duo nouit formarum genera, vnū expers materiæ & particeps intelligentiæ, quod vocat exemplar, ideā, per se ens: alterum coniunctum cum materia, quod appellat vel imaginem, vel similitudinem. Secundum Arist. alia est forma naturalis, alia artificiosa: naturalis, alia substantialis, alia accidentalis; substātialis, alia informans & dans esse quę est pars rei vt forma equi & hominis: alia est assistens, quo modo intelligentia dicitur anima & forma cœli: informans, alia separabilis à materia qualis est anima rationalis, alia inseparabilis, cuius sunt quatuor gradus, forma elementorum, mixtorum, stirpium, animalium. sed de varietate formarum supra lib. 2. cap. 5. nonnulla etiam explicuimus. Nobis autem disserendum est de forma Physica, substantiali, informante, & inseparabili. Excludimus igitur ab hac disputatione formas artificiosas, metaphysicas, mathematicas, accidentales, & animam rationalem, quę vt peculiarem habet naturam & excellētiam, ita peculiarem quoq; deposcit explanationem, quā in fine huius libri adhibebimus. Porrò huius disputationis distributio quadripartita erit; primùm .n. agetur de forma per se sumpta, disserendo an sit, quid sit, qualis sit: Tum de forma respectu materiæ; deinde, respectu cō positi; post, respectu operationum.

Varia nomina formæ.

Varia formarum genera.

An sit & quid sit forma.

CAP. II.

Esse formam substantialem in rebus naturalibus re diuersam à materia prima & accidentibus. licet (vt multi pu-

Multis argumentis probatur esse in rebus formam substantialem.

ti putant) non omnino firmis & necessarijs rationibus euidenter concludi possit, tamen potest argumentis satis profectò verisimilibus & probabilibus ad hûc modum ostendi. Primò ex compositione, res enim naturales sunt substantiæ compositæ, oportet igitur præter materiam, esse aliam partem componentem quę sit substantia, hæc autem est forma. Tum ex ipsa existentia, res enim naturales existût per se determinatæ ad aliquam speciem, quæ quidem existentia a substantia proficiscitur; at non a materia; quippe quę aut nullam ex se habet existêtiam, aut ea certè est indefinita: proficiscitur ergo à forma. Deinde ex distinctione, si enim nô esset forma substantialis, cum materia prima sit vna & communis omnium rerum, omnes res naturales eędem essent secundum substantiam & quidditatem, nec differrent, aut genere aut specie, quod non esse possibile, confirmat Arist. 1. Phys. tex. 54. Postea ex operationibus: singulæ. n. res proprium habent motum & operationem, vt magnes vim trahêdi ferrum, quæ vis manat a substantia rei, non quidem a materia, si quidem ea vim tantùm hêt patiendi, & huiusmodi vis ac facultas esset in cunctis rebus naturalibus in quibus est materia; nec ab accidentibus, vide Aristo. 2. de Gener.. tex. 54. & 55. Nam quòd ipsa agât præfinito & accommodate ad suâ cuiusq; rei speciem, non habent ex se, sed à substantia specifica, cuius sunt instrumêta. Præterea ex generatione; Nam si nulla est forma substantialis, nulla item est generatio; Etenim nec generatur materia, nec productio accidentium est generatio sed alteratio. Postremo ex propria cuiusque rei natura; si enim nulla est forma substantialis, quæro unde spectanda sit natura, atque esse cuiusque rei? non ex materia; hæc enim côis est omnium; ex accidentibus igit, at quibus? communib^9 ne? sed quod est côe non potest dare propriû esse: an ex proprijs? Verùm si tollas formam substâtialê; nulla potest reddi caussa, cur aliqua sint accidentia aliquorû propria, & cum vnius rei multa sint propria accidentia, vt hominis habilitas ad ridendum, ad ratiocinandum, & ad disciplinas accipiendas, vnum autem sit esse cuiusq; rei, a quo illorum accidentium id sumendum erit? Quod si dicas esse rei non sumendum ex vno aut altero accidenti, sed ex omnium complexione & coniunctione, quæ quidem vniuersa accidentiû omnium copulatio ita reperitur in una re vt non sit in alia; Primùm ista accidentium vnio est per accidens. Nam conflatum ex multis rebus diuersarum categoriarum, & diuersorum accidentium est vnum ens per accidens, quare talis unio non potest facere vnum ens per se, qualis est substantia composita. Deinde, si nullum illorum accidentium per se facit substantiam, ergo nec illorû unio; quippe quæ nil aliud sit quam quædam relatio: Vide Aristote, 2, de Gener. tex. 40. & 41. Postremò quæro vnde sit hæc tot accidentium unio? si enim facta est casu, non est de substantia rei; si per se, quę nam est caussa? Nam materia ipsa una est atq; indifferens ad omnia accidentia: horum autem quodlibet per se non requirit talem vnionem. quid ergo est quod eam hoc, uel alio modo & gradu requirat si tollatur forma substantialis? Ex his igitur perspicuum est formâ substantialem esse in rebus.

Quid sit forma.

Quid autê sit forma substantialis, breuiter exponamus. Arabes eam definiunt esse participationem primi actus, impressam rebus, & primum actum vocant vel Deum vel ipsum esse. Platonici aiunt esse Diuini exemplaris imaginem expressam in materia. Aristoteles inquit esse rationem & quod quid erat esse rei, quæ definitio ex ijs, quæ deinceps tractanda sunt apertior & explicatior existet. Deinceps qualis sit forma substantialis, ostendam^9.

Qualis sit forma naturalis.

CAP. III.

Formas physicas esse generabiles, corruptibiles & inseparabiles.

QVo melius intelligatur qualis sit forma, tria sunt declaranda. Primo an omnes formæ Physicæ sint generabiles & corruptibiles; Deinde, an sint extensæ & diuisibiles: Postremo, an sint communicabiles. Omnes formas Physicas esse generabiles, tum per inductionê, & experientiam manifestum est, tû etiam hac ratione demonstrari potest; si. n. non sunt generabiles, ergo vel sunt ex nihilo pro-

producta per creationem. at sic non essēt formæ Physicæ, id est materiales, de quibus nunc agitur, cum nec per motū Physicum neq; ab agēte Physico, nec ex subiecto physico producerentur: uel oēs ab æterno essent in materia, sed hoc modo nulla esset generatio, & ruerent quæ ab Aristo. in 1. physicorū scripta sunt de principijs rerum naturalium, quæque a nobis superiori libro disputata sunt de potētia materię ad omnes formas. Neq; uero existimandum est quasdam formas esse æternas, nonnullas creabiles, alias generabiles. Nam neque ostendi potest quæ sint primi & secundi aut tertii ordinis, & cum omnes sint materiales, quarum eadē est natura, eandem quoq; oportet esse conditionem; sed dicet aliquis, Arist. 7. & 12. lib. Metaphy. affirmare neque materiam neq; formā generari, sed totum cōpositū, ergo nulla forma est generabilis. Respondendum est Aristot. illis verbis significare voluisse formam non generari per se atq; separatim à materia, sed eam generari in materia; quod nil aliud est q̃ generari ipsum compositum, nam compositum non est aliud secundum rem, q̃ materia & forma simul & naturaliter iuncta. Similiter & demonstrari potest omnē formā Physicam esse corruptibilem. Nam quod habet materiam in qua est potentia contradictionis ad esse & non esse, quod habet contrarium, quod est generabile, quod aliquando cœpit esse, necessariò est corruptibile & aliquando tandem esse desinet. Sed quid dicemus de forma cæli, siquidē cęlum (vt placet multis) compositum est ex materia & forma? Verùm neq; nos in præsētia de aliis formis agimus quàm de ijs quæ de nouo producuntur; neque desunt multi cum primis graues ac illustres Peripatetici, qui compositionem ex materia & forma substantiali, in cœlo nullā esse arbitrantur. Ac ex his concludi pōt, nullam esse formam Physicam quæ a materia separata possit existere. Nam si est forma materialis, hoc est ex materię potentia educta (eductum autem esse ex potentia materiæ nihil aliud est (vt præcedēti libro explicatum fuit) quàm dependere a materia in fieri, in esse, in operari & in definitione (sequitur talium formarū separationem a materia, esse ipsum earum interitum. Deinde si extra materiā subsi-
A sterent, operarentur ne aliquid? si nihil, essent otiosæ & frustra illum statum essent sortitę; si aliquid agerent, uel illa actio esset motus Physicus, at nullus motus Physicus esse potest sine materia: uel nō esset, ergo neq; illæ formę essent physicæ. Postremò, sicut postea existere possent sine materia, sic à principio produci potuissēt sine materia; ergo non essent formæ generabiles & physicæ.

An verò formę naturales sint extensæ & diuisibiles nec ne; deinceps breuiter exponendum est. Nulla forma est per se
B diuisibilis: nam diuisibilitas & extensio sunt propriæ quantitatis affectiones, quæ non possunt ad cæteras res pertinere nisi per accidens, & propter ipsam quantitatem. Omnes autem formæ materiales sunt extensæ atque diuisibiles per accidens, nempe ratione subiecti in quo sūt. Cuius rei hæc est & breuis, & propria, certaque demonstratio. Quicquid recipitur in subiecto quanto, ex illius potentia eductum, in illo diuisibiliter productum, & ab eo penitus dependens, necesse est id esse extensum ac diuisibile, a-
C lioquin vel nulla forma siue accidentalis siue substantialis esset diuisibilis, uel certè nulla posset reddi caussa, propter quā forma materialis esset diuisibilis: sed omnes formæ naturales sunt huiusmodi, ut perspicuum est ex iis quæ supradicta sūt de quantitate interminata, quæ est materiæ coæua, & præcedit formas substantiales tanquàm necessaria materiæ dispositio ad eas accipiendas: omnes igitur formæ naturales sunt per accidens extensæ atque diuisibiles. An verò animæ perfectorum animalium, vt Equi, &
D Leonis, non sint extensæ ac diuisibiles secundum quantitatem materiæ, ut sentire videtur D. Thomas prima par. quæstione 76. articulo octauo, & lib. 2. contra Gentes, cap. 72. non est huius loci disputare: hic enim de formis physicis vniuersè tantùm agimus. Quanquam, ea ratione qua proximè antè vsi sumus, omnes formas materiales, qualescunq; fuerint, extensas & diuisibiles esse necessariò concluditur. Ex quo facilè intelligitur, quo modo formę physicę sint mutabiles: non. n. sunt mobiles, per se, siquidem, ut de-

Omnes formas materiales esse extensas & diuisibiles.

demōstratur 6. Phys. tex. 32. omne quod mouetur debet esse diuisibile. Quamobrem Aristot. in 5. Phys. tex. 5. ait formas ad quas fit motus, esse immobiles; per accidens autem mouentur motu compositi cuius sunt partes; nam vt dicitur in 4. Physico. partes mouentur propter motū totius; & vt in secundo Topicorum scriptum est, motis nobis, mouentur omnia quæ sunt in nobis. Sed videamus quod tertio loco propositum fuit, an forma omnis Physica sit communicabilis multis.

Q. de forma sit communicabilis multis.

De communicabilitate autem formæ, multa metaphysicè disputari possent: sed quę videntur satis esse huic tractationi Physicæ, ea sunt hæc. Formam esse triplicem, numericam, specificam, & genericā. Numerica est prorsus incommunicabilis, quamobrem vocatur singularis & indiuidua; specifica est cōmunicabilis multis indiuiduis; generica verò etiam multis speciebus. Verùm hoc interest, quòd communicatio formæ genericæ, essentialis est; fit enim per differētias essentiales, indeque existunt species: At communicatio formę specificæ, accidentaria est; species enim quia cōmunicatur indiuiduis, non propterea gradum aliquem essentialem aequirit. Deinde communicatio generica, in totum expletur & ad actum reducitur: species enim quæ hinc procedūt, sunt omnes actu in mundo: at communicatio specifica, nunquam tota expletur ita vt omnia indiuidua quibus communicari potest, simul existant. fit enim hæc cōmunicatio propter materiam, quæ non recipit simul omnes formas numericas ad quas est in potentia. Sed unde prouenit communicatio specifica? Multi putāt eam accidere formę non per se sed propter materiam; nam quia in diuersis materiæ partibus forma inducitur, necesse est eam numero multiplicari: atque huic rei illud fidem astruit, quod Aristot. multis in locis ait distinctionem & differentiam numericam indiuiduorum, esse propter materiā. Verùm nobis verisimilius fit huiusmodi communicationem accidere, tum propter materiam, tum etiā propter formam. Illud enim apud Peripateticos axioma certissimum & tritissimum est, quicquid est possibile ex parte materię, esse possibile ex parte formæ, & contra, alioquin alterutra possibilitas esset otiosā, cum vna sine altera impleri & ad actum perduci nequeat. ergo similiter & quod est communicabile propter materiam, erit cōmunicabile propter formā; presertim cum forma sit finis materiæ. Huc facit, quod vniuersalitas nascitur ex communicabilitate. Nam vniuersale est, quod natura sua aptum est esse in multis: sed vniuersalitas conuenit rei propter formam, vt docet Auerroes 1. libro de cœlo commen. 92. ergo &c. Itaque dicendum est hanc communicabilitatem, duas ob caussas accidere formæ specificæ, primū intrinsecè, quatenus est in tali gradu, hoc est in gradu eiusmodi formarū quæ sunt vnibiles materiæ. Cernimus enim omnes formas vnibiles materiæ sublunari, esse multiplicabiles, alias uerò quæ sunt extra materiam, cuiusmodi sunt intelligentiæ, minimè: Tum extrinsecè, propter finem: nam cum talis forma per se sit corruptibilis, ne si in vno tantùm indiuiduo esset, penitus interiret, natura fecit vt in multa indiuidua variè fundi & propagari possit, ut eam sic ab interitu aliquo modo vindicaret. Vide Aristotelem libro 2. de Gener. 59 & lib. 2. de anima 34. & 35. Atq; hoc modo de forma per se sumpta & considerata, dictum sit.

De fōrma relata ad materiam.

CAP. IIII.

Sequitur alterum huius disputationis caput de forma relata ad materiam, in quo explicandæ sunt quatuor quæstiones. Prima quæstio est, an forma sit nobilior quàm materia. Ac videtur quidem materia esse nobilior: Primò, quia materia est ingenerabilis & incorruptibilis, forma autem generatur, & corrumpitur. Deinde quia, ut præcedenti libro demonstratum est, materia habet existentiam ex se, non pendētem ab hac, vel alia qualibet forma: at formæ existentia necessariò pendet a materia in qua inest. Postremò, cuius agens immediatum est nobilius, & itē modus productionis est nobilior, id quoque nobilius est; sed materia, cum sit incorruptibilis, a Deo immediatè,

1. Quæstio, an forma sit nobilior quàm materia.

mediatè, siue per emanationem, siue per creationē procedit, forma vero per motum Physicum, immediate fit ab agente Physico, ergo materia est nobilior quàm forma. Verum sine dubio sentiendum, & affirmandum est formam pręstantiorem esse materia: Primò, quia secundum Aristot. 2. Physi. 81. & 91. & 1. lib. de partibus animalium cap. 1. forma est finis materiæ propter quem est, & ad quem ordinatur materia, & in 1, Physi. 81. Aristoteles ait, formam esse bonum quiddam & diuinū, eamque expeti a materia, tanquam pulchrum a turpi, & in 7. Metaphysicæ tex. 7. inquit formā esse magis ens quàm materiam, & in 2. Physi. 11. atq; 12. scribit, formam esse magis naturam quàm materiā, quæ duæ sententiæ declarant maiorem esse perfectionem formæ quam materiæ. Postea idem rationibus confirmatur. Etenim perfectiuum est nobilius perfectibili, & actus formalis nobilior est potentia materiali: Nam vt scriptum est in 9. Metaphy. 19. in bonis semper est melior actus quàm potentia; in malis autem ecōtrario. Adde, quod res naturales similitudinem quandam Dei consequuntur propter formam, quæ cum sit actus, est participatio quædam primi actus, & agens nobilius est patiente, uim autem agendi habet forma, materia patiendi tantùm. His accedit, quod apud Peripateticos certū est & peruulgatum, omnes perfectiones compositi a forma proficisci, imperfectiones autem & defectus omnes ex materiæ necessitate accidere. Quid plura? forma determinat materiam ad certam speciē, & gradum entium: forma actuat potentiam materię: forma explet eius appetitum: forma denique tribuit ei vnitatem atque distinctionem siue genericā & specificam, siue etiam numericam. Sed respondendum est ad rationes contrarias, quæ initio positæ sunt. Ad primam dicendum est, posse aliquid esse ingenerabile dupliciter, uel quia propter suam perfectionem est supra generationem, ut intelligentia, uel quia ob suam imperfectionē est infra generationem, tanquam prope nihil existens, ut materia prima, quæ non propter se facta est incorruptibilis, sed propter formas, vt nimirum sedem, & domicilium certum pręberet accedentibus

A atque abeuntibus formis. Quod autem dici solet, īcorruptibile nobilius esse corruptibili, uerum quidē est in ijs, quæ sunt eiusdē ordinis & rationis, vt si ambo sint, vel materiæ, vel formæ, uel substantiæ cōpositæ, alioquin quantitas Cœli, quæ est incorruptibilis, nobilior esset, quàm forma equi, quæ est corruptibilis. Ad 2. Existentia formæ præstantior est quam existentia materiæ, illa enim est specifica, & determinata, hæc autem est entitatiua tātùm, & indeterminata, & per illam determinabilis & perfectibilis; neque vero existentia formæ pēdet a materia, tanquam B ab ea proueniens, sed tanquam in ea nitens: non enim potest forma naturalis extra materiam aut operari, aut esse. Ad 3. Verū est illud axioma de his, quæ sic producuntur, per se, & propter se: at materia, neque talis est, non enim per se, sed cum composito comproducitur & procedit à Deo: neque sic producitur propter se, sed propter maiorem commoditatem, & vsū formarum, & cū finis nobilior sit iis quæ referuntur, & ordinantur ad ipsum, necesse est materiam, quę est propter formam, dignitate minorem atque inferiorem esse forma. C

Secunda quęstio est. an forma sit prior, quam materia. Atque ipse quidem Arist. non uidetur sibi satis cōstare, quippe qui in 1. Phys. tex. 52. ait subiectum esse prius ijs, quæ sunt in subiecto, significans materiam esse priorem forma & priuatione. in 7. autem Metaphysicę tex. 7. scribit formā esse priorem materia. Sed facile tollitur hęc repugnantia. Prius enim dupliciter dicitur, vel ordine generationis & temporis, cum quid antecedit aliud tempore & duratione, atq; hac ratione materia prior D est quàm quælibet forma, cum illa sit æterna, certe ex quo, initio mundi condita est à Deo, eadem numero perseuerat: vel ordine perfectionis & secundum intentionē naturę, qua ratione forma est prior, est enim perfectior, & principaliter intēditur a natura, ut pote cuius gratia materia sit instituta, atque hoc etiam modo Arist. in 9. Metaphys. decernit actum esse priorem potentia.

2. Qō an forma sit prior materia.

Tertia quæstio est, an vna numero forma substantialis possit esse in diuersis numero materijs. Huius quæstionis duplex est

3. Qō an possit una forma numero esse in multis materiis.

est intellectus, vnus, an simul eodemque tempore possit esse in diuersis materijs; A alter est, an successiue & diuersis temporibus: & vtrouis modo, impossibile est vnā formam numero esse in multis materiis: simul quidē, quia sic esset vna & non vna: Vna, propter suppositionem, ponitur.n. esse vna numero; non vna, quia secundū multitudinem materierum, & compositorū necesse est multiplicari formas, si enim non potest vnum corpus simul esse in diuersis locis, ergo multò minus vna forma in multis materijs, quia magis pendet a materia, esse, vnitas, & distinctio formæ, quàm corporis locati a loco. Deinde, vna B forma existens in multis materijs, quarū vna non penderet ab altera, posset simul corrumpi, & non corrumpi, esse & non esse. Nam si vni materiæ & nō alteri admoueatur alteratio corruptiua perseuerans vsque ad finem, sine dubio corrumpet formam in tali materia inhærentem, quæ tamen forma in altera materia permanebit, nihil enim caussę est cur ibi corrumpi debeat, cum illi materiæ nulla alteratio, nihilque contrarij acciderit. atque hinc intelligi potest, animam quæ est in brutis, non esse vnam simpliciter in toto corpore vnius animalis; quod non videbitur mirum ei, cui perspecta & persuasa erunt duo Axiomata apud Philosophos & Medicos certissima: Vnum est, omnem formam materialem esse extensam & diuisam secundum extensionem & diuisionē sui subiecti (quod precedenti capite fuit a nobis explicatum:) Alterum est, partes corporis animalium, non esse continuas nec unam rem numero, sed tantum esse contiguas & naturaliter inter se connexas, reuera autem esse numero distinctas & diuersas: hoc enim ostendit Anathomica ars in earum dissectionibus: hoc docet diuersitas temperamenti & operationū quę in diuersis partibus corporis manifestè perspicitur. Continuitas autem (ut Aristot. inquit in 5. Physic. 39. & 40.) nō est in iis quę specie differunt inter se; quis enim dixerit venas cum neruis, uel ossa cum carne, uel hæc omnia, atq; alia quæ sunt in corpore animalis, esse vnum quiddam numero & continuum? Dicitur autem corpus ex his conflatum esse vnum, tripliciter, Primùm, ob naturalem omnium partium inter se vnionem & cōpositionem, sicut domus dicitur vna; Tū, ob dependentiam omnium partium ab vno principio, quod secundum Aristotelem est cor; Postremò, ob relationem ad vnū finem & ad bene esse vnius suppositi qđ sine tanta partium uarietate non posset esse perfectum. Quare similiter etiam anima in tam diuersis partibus existens, non erit secundum rem vna numero, sed multæ numerò, partialiter, licet ob tres prædictas caussas ipsa quoque una dici queat. idem enim iudicari debet de anima quę est in osse, & carne; quod de calore qui est in carne, & osse, quem calorem constat non esse unū numero in illis duabus partibus. Sic nec partes animæ quę sunt in carne, osse, & neruis, sunt vna res numero sed diuersæ. Forma enim materialis, siue substantialis, siue accidentalis fuerit; non potest una re ac numero esse in multis materiis re numeroque distinctis. Etenim vnitas & distinctio numerica formarum, pendet ex vnitate & distinctione materierum in quibus inhærent.

Nota hanc doctrinam.

Quod autem nec successiue & diuersis temporibus potest vna numero forma esse in diuersis materiis, hinc perspicuum C erit. Primò, quia sic migraret ex vno subiecto in aliud; quis igitur transferret formam? aut quomodo transferret? aut talis migratio & transitio quænam esset species motus? ad nullam enim referri posse clarum est perlustranti omnes species motus. Deinde forma non penderet a materia in qua inest; alioquin non posset ab ea sine interitu separari, si autē non pendet, non est forma physica. Postremò, Aristot. multis locis cōfirmat impos- D sibilem esse transmigrationem formarū. nam 1. lib. de anima tex. 53. opinionem Pythagoræorum de transmigratione animarum, tanquam fabulosam eludit & cōtemnit; & 2. de anima tex. 26. aduersus hanc opinionem pronuntiat illam sententiam, vnumquemque actum non in quolibet, sed in propria materia esse aptum fieri; & in 2. Physic. tex. 12. formam naturalem inquit non posse a materia in qua est secundum rem separari; & in eodem lib. tex. 26. materiam & formam docet esse ad aliquid, ad aliam enim formam alia est materia, & contra, quare necesse est simi-

simile & pare esse vnitatem & distinctionem formæ atque materiæ. Non potest igitur vna forma numero esse in multis materijs.

4. Quæstio an forma substantialis immediatè uniatur materiæ primæ.

Quarta quæstio est, an omnis forma substantialis immediatè vniatur materiæ primæ, hoc est an ordine naturæ prius in materia producatur & insit forma substantialis, quàm alia quælibet forma accidentalis. Hic existunt duæ opiniones. Vna est Thomistarum, qui censent omnē formam substantialem immediatè vniri materiæ primæ, ita ut præcedentes dispositiones corrumpantur, & materia prius secundum naturam accipiat formā substantialem, deinde formas accidentales. Etenim putant subiectum inhæsionis omnium accidentium esse totum compositum. Hanc autem sententiam confirmant ijsdē propè rationibus quibus probant quantitatem non esse materiæ coæuam eique immediatè inhærentem, quas superiore libro commemorauimus eo in loco in quo disseruimus de dimensionibus interminatis. D. quidem Thomas prima parte quæst. 76. artic. 6. hanc opinionem eo potissimum argumento probat, quòd cum materiæ forma substantialis det esse actu simpliciter, forma autem accidentalis det esse tantùm secundum quid: prius autem sit esse simpliciter & principalius expetitum à materia, quam esse secundum quid, hinc concludi prius recipi debere à materia formā substantialem quàm vllam formam accidentalem. Altera opinio est & Græcorum, & Arabum, & Philosophorum, & Medicorum, & plurimorum Theologorum, qui aiunt nullam formam substantialem immediatè vniri posse materiæ, eique nō nisi præuiis atque mediis formis accidentariis coniungi posse. Nam omnis forma requirit determinatam materiam in qua insit & producatur, quæ determinatio fit per accidentia; si igitur forma substantialis eo instanti quo producenda est, non reperit in materia præcedentes dispositiones quę ipsius gratia inductæ fuerunt ab agente, inueniet profectò materiam indeterminatam; quam ob rem non poterit ei naturaliter uniri. Denique cum in vnoquoque potentia precedat actum, vt explicatur lib. nono Metaphysicæ, necessarium est vt determinata, & specialis potentia materiæ, ordine generationis antecedat actum substantialem; si igitur eo instanti quo producitur forma substantialis, non insunt in materia præcedentes dispositiones, ergo materia tunc non habet determinatam potentiam ad illam formam potiùs quam ad aliam quamlibet, siquidem determinatio potentiæ fit ab agente per dispositiones quas præmittit in materia; quę quidem dispositiones dupliciter inseruiunt formæ generandæ; tum quia expellunt formas contrarias in materia præexistentes, tum etiam, quia potentiam materiæ per se ad omnes formas indifferentem determinant & accōmodant ad unam aliquam formam potiùs, quam ad aliam. Quare hisce dispositionibus à materia remotis, tollitur determinatio potentiæ, qua sublata naturaliter impeditur generatio futuræ formæ. Postea, forma substantialis non potest produci immediate à substantia, sed per actionem alicuius accidentis: substantia enim, aut nihil agit aut non per se immediatè, sed tantum per accidentia, loquor autem de substantia & de actione Physica. Quocirca productio substantiæ necessariò consequitur productionem alicuius accidentis in materia, nō enim producitur forma substantialis nisi virtute vltimæ, ac perfectissimæ dispositionis ab agente in materiam inductæ, quæ proximè antecedit ordine generationis, formę substantialis productionem. Ad extremū omnes rationes quibus ostēditur primas qualitates inhęrere materię primę, & in corruptione non fieri resolutionem vsq; ad materiam primam ex parte accidentium, & in elemētis symbolis, cum vnum generatur ex alio, qualitates quidem vtriusque contrarias interire, symbolas autem remanere, ad hanc opinionem comprobandam conferri possunt. Sed eas hic omittimus quòd propiùs attingant disputationem de elementis. Quę autē conferunt ad soluendas aduersarię opinionis rationes, sumenda sunt ex disputatione nostra de dimensionibus interminatis, quę superiori libro fuit explicata.

De forma relata ad compositum. Et primò an forma sit prior, & nobilior Composito.

CAP. V.

1 Quæstio an forma sit prior & nobilior composito.

Tertium huius disputationis caput postulat ut de forma relata ad compositū agamus; quę tractatio quatuor explicatione quæstionum continetur. Vna quæstio est, an forma sit prior, atque nobilior composito. Ad quam quæstionem breuiter respondemus, prioritate naturæ, sine dubio formam esse priorē composito. etenim ordine naturæ, caussa prior est effectu, simplex composito, pars toto. At prioritate temporis, atque durationis, nō potest forma physica esse prior composito. Hoc enim interesse vult Aristo. 12. Metaphy. 16, inter formam & caussam mouentem, quod caussa mouens & efficiens tempore prægreditur effectum suum, vt ædificator domum, forma uerò nunquam tempore prior est composito cuius est forma, forma enim domus vnà cum ipsa domo efficitur & existit. & aduertendum est Aristo. loqui non de quauis caussa efficiente, multæ enim simul sunt cum effectis, vt Deus, secundum Aristot. neque Cœlis neque Intelligētijs est antiquior, & vmbra terrę, quæ ex ipsius inter Solem & Lunam interiectu existit, non est ante quàm Eclipsis Lunæ, loquitur igitur eo in loco Aristoteles de caussis mouētibus, quæ cum per motum successiue operentur, necessario antegrediūtur effectus suos qui per motum illarum caussarum producuntur. Sed ad rem Aris. 2. lib. de Gener. Animal. cap. 3. negat vllā animam esse ante corpus, & vni menti, quippe quę incorporea, separabilis, & diuina est; id singulariter concedit, vt extrinsecus adueniat. Et hoc sanè manifesta, & necessaria ratione concluditur. Nam si forma est ante compositum, quomodo est? an per se subsistens? ergo non est physica, sed immaterialis, & Metaphysica; an potiùs erat in aliqua materia ex qua dein de per generationem cōmigrauit in aliā? sed istiusmodi commigratio formarum superiori disputatione confutata, & explosa est.

An vero forma sit nobilior composito, non cōuenit inter Philosophos. Etenim quidam opinantur compositum esse nobilius forma. Primùm, quia per se generari, per se subsistere, per se operari, esse item completum quiddam, & in specie constitutum, non formæ, sed composito competit. Deinde, cōpositum habet in se formam & prætereà materiam, quare continés totum id quod forma, & eo amplius aliquid, erit præstantius quā forma. Præterea, anima rationalis à corpore separata naturaliter cupit iterū coniungi cum corpore, & hoc inter Theologos indubitatum est, at cur id? nisi quia nobilius est esse hominis, quod est compositum, quàm animæ rationalis, quę est forma. Ac si hoc verum est in anima rationali quæ est immaterialis, immortalis, & per se subsistens, quantò verius idē putari & affirmari potest de cæteris formis physicis, quæ sunt lōgè ignobiliores, & multò magis à materia, & composito dependēt? Ad extremum, Arist. in Categoria Substantiæ, ait primam substantiā (quæ est substantia composita) esse maximè substantiam; & in 2. Physic. 31. inquit partes esse tanquam materiam comparatione totius, ergo sunt ignobiliores toto; & hoc perspicuum est, nam partes ordinātur ad totum, ex quo pendet esse, & perfectio earum. Alij verò Peripatetici arbitrantur formam esse nobiliorem composito, tum quia compositum est perfectū propter formam, ergo forma est magis perfecta, nam propter quod vnum quodque tale est, & illud magis est tale. quotiescunque enim aliquid dicitur de duobus, de vno tanquam de causa per se, ac essentialiter; de altero autem, vt de causato, cui totū id quod dicitur non conuenit nisi ob illā caussam, magis dicitur de caussa; sed forma est caussa totius perfectionis, quæ inest composito, ergo ipsa est magis perfecta quam compositum. Tum etiam quoniam Aristot. uidetur id perspicuis verbis docere in 7. lib. Metaphysi. tex. 7. ita scribens, [Si forma prior est materia & magis ens, eo quoque quod ex ambobus est, prius quid erit ob eandem rationē.]

Hęc opinio uidetur simplicii 1. phys. super te. 12. & 2. phys. super te. 4. & est communis ferè opinio latinorum philosophorū ac theologorum.

Opinio Auer. 1. physicorum com men. 4.

Sic enim legit Auerroes, & verò sic est in codice Græco, quamuis in alijs translatio- A nibus, pro illo, [eo, ꝙ ex ambobus est,] Sit, [illud quod ex ambobus est.] Vt his verbis significet Aristot. quemadmodum forma est magis ens q̃ materia nimirum quoniam est actu, ita etiam compositum esse magis ens, q̃ materiam ob eandem caussam. Qui autem tuentur eam sententiam quamproximè ante declaraui, aiunt ipsum compositum a Philosophis interdum appellari nobilius ac præstantius, non ꝙ tale sit secundum rationem & veritatem, sed ꝙ tale iudicatur secundum sensum, & hominum existimationē. Hæc B à Philosophis de re proposita in vtrâque partem disputantur. Hæc autem controuersia facile dirimi, & discordia opinionum reuocari potest ad concordiam hoc modo; forma dupliciter considerari pōt, vel per se ac separatim à materia, vel prout habet esse in materia; priori modo sūpta ignobilior est composito, ut rationibus prioris sententiæ concluditur, posteriori autem modo, nihil aliud est q̃ ipsum compositum, quod attinet ad nobilitatē & perfectionem quæ est in cōposito, quocirca erit æquè nobilis vel etiam ob id nobilior C quia compositum in se cohibet materiam tanquàm partem suam essentialem: quæ materia non modo nullam ijs rebus quarum pars est, perfectionem adiungit, sed etiam est radix & seminarium cunctarum imperfectionum & defectuū, qui accidunt rebus naturalibus. Quamobrem dicere solent Peripatetici, bona quæ sunt in rebus naturalibus ex forma prouenire, mala uerò ex necessitate materiæ. Sed veniamus ad secundam quæstionem quæ grauior est atq; difficilior, an forma sit tota quidditas rei naturalis. D

Secunda quæstio. An forma sit tota quidditas rei compositæ.

CAP. VI.

QVo meliùs hæc quæstio explicetur & intelligatur, eam nos positis tribus propositionibus sic explanabimus, vt quid in ea manifestum & certum sit, quid contra dubium & controuersum cognoscatur. 1. Propositio. Materia est pars substantiæ ac naturæ ipsius compositi. nam Aristo. 1. Physi. 52. inquit materiā esse substantiam, ꝙ ex ea cōponitur substantia composita; non potest autem substantia componi ex non substātijs; & multis in locis tripartitò diuidit substantiam in materiam, formam & quod ex vtrisq; est compositum; & in 2. Physic. tex. 12. atque in 5. Metaphysi. tex. 5. ait compositū naturale, uocari naturam vel potiùs à natura, quoniam constat ex materia & forma, quæ sunt naturæ. Ac ratio quidem huius rei est, quia res naturalis, vt homo vel lapis, non est substantia simplex, sed composita ex multis & diuersis partibus, harum autem partium unam esse materiam, perspicuū est; ergo materia est pars substantiæ, ac naturę compositi physici.

2. Propositio. Non potest negari materiam aliquo modo pertinere ad quidditatem rerum naturalium. Etenim Arist. 2. physic. tex. 19. & 1. de Anima tex. 16. & 6. lib. Metaphy. tex. 2. affirmat in definitionibus rerum naturalium necessariò ponēdam esse materiam, atque ea re definitiones Physicas distingui à Mathematicis. In hanc item sententiam Auerroes primo de Anima com. 16. his verbis scribit. [Qui accipit materiam in definitione rerum naturalium & dimittit formam diminutè accipit, qui accipit formam & dimittit materiam existimatur ꝙ dimittit aliquid non necessarium, sed non est ita, quia forma debet accipi in definitionibus secūdum dispositiones in quibus existit.] Hæc ille. Hoc etiā rationi consentaneū est, nam forma per se non constituit speciem rei, sed vnà cum materia, quare nec quidditatem, nisi prout continet in se intrinsecum ordinem ad materiam in qua naturaliter habet suum esse. Ac de supra dictis duabus propositionibus, nulla est inter Philosophos dissensio. 3. Propositio. An forma, prout habet ordinem ad materiam sit tota quidditas rei naturalis, ita ut materia nō sit pars quidditatis, sed eius tantùm quasi vehiculum & subiectū naturaliter necessarium; An potiùs materia sit pars quidditatis sicut forma, licet minus principalis, obscurum, dubium, & valde controuersum est inter Philoso-

phos, quare varias eorum sententias explicare oportet. Sed primo loco D. Tho. opinionem expendamus.

Opinio D. Thomæ, & Scotistarũ, materiã esse partem quidditatis

D. Thomas 7. Metaphy. super tex. 34. & 1. par. q. 75. art. 4. & in opusculo de Ente, & essentia, censet materiam esse partẽ intrinsecam quidditatis specificæ rerum naturalium; & hac ratione confirmat. Definitio explicat quidditatem rei, sed materia est pars definitionis, ergo ẽ pars quidditatis, Maior per se nota est: Minor sic probatur: Arist. 7. Metaph. text. 39. inquit auferre materiã à definitionibus quarundam rerum, idest naturalium, esse superuacaneum, & increpat iuniorem Socratem, qui tentabat definire animal sine materia, non secus quàm circulum sine ære. in lib. etiam 8. Metaphysicæ commẽdat eas definitiones, quæ materiam pariter atque formam complectuntur. Sed respõderet aliquis, materiam poni in definitionibus non ut partem quidditatis, sed ut subiectum & vehiculum eius; hanc responsionem Thomistæ putant absurdã esse, propterea q̃, hoc modo etiam substantia definiretur per additamentũ sicut accidens, quod est contra Aristo. in 7. Metaphysi. Etenim sicut subiectum ponitur in definitione accidentis vt in definitione simitatis nasus, non q̃ subiectum sit pars quidditatis accidentis, cum accidens sit quidpiam simplex & alterius generis q̃ subiectum, sed quia est naturale vehiculum, & fundamentum accidentis, sic etiã materia ponitur (secundum illam responsionem) in definitione substantię, non vt pars sed ut vehiculum quidditatis. Hanc opinionem Scotistæ item sequuntur, & ita confirmãt. Si materia nõ est pars quidditatis, ergo sola forma est tota & cõpleta quidditas ac species, quare anima separata hominis esset tota species hominis, nec forma cum materia faceret vnum ens per se vnum & completum, non sit nisi ex entibus incompletis. Præterea; quid esset discriminis inter rem materialem & immaterialem? vtrobique namque sola forma est tota quidditas rei. Addunt etiã, qui ita sentiunt, Auerroem quibusdam in locis huic sententiæ suffragari, nam is primo Metaphy. comm. 9. hoc modo scribit, [Species quæ verè dicuntur, sunt illud quod congregatur ex forma vniuersali & materia. v. g. species hominis non

A est forma eius tantùm secũdum quod intendebat Plato, sed congregatum ex materia, & forma.] Quòd si quis contra hãc opinionem opponat, Aristotelem vbicũque nominat vel describit formam, semper eam appellare ipsum quod quid erat esse, eiusmodi verbis non obscure indicãs formam esse totam quidditatem rei, respondent ipsi ad hoc dupliciter. Primùm enim aiunt duplicem esse formam, unam Physicam quæ est pars, qualis est anima respectu animalis; alteram Metaphysicã, quæ est tota essentia rei in abstracto

B concepta vel enuntiata, qualis est humanitas respectu hominis; abstractum enim habet se vt forma respectu concreti, etiam si concretum & abstractum non re, sed ratione tantùm differant. Cum igitur Aris. inquit formam esse quidditatem rei, accipit formam non priori, sed posteriori modo, quæ est tota rei essentia materiam et continens. Deinde, altero etiam modo respondent, denominationem plerunq; fieri à principaliori, ita vt dicatur simpliciter tale, quod est magis principaliter tale. Quare cum forma sit principalis pars

C quidditatis, quid mirum est si nonnunq̃ vocetur quidditas rei? Sed neutra sane responsio firma aut verisimilis est; non quidem prior, quia cum Aristo. appellat formam quidditatem, loquitur de forma quæ est caussa distincta ab aliis tribus generibus caussarum, & est finis materię eique relatiuè opponitur, & est verè ac propriè forma Physica; talem autem constat esse non eam, quæ dicitur ab ipsis forma totius, sed eam quæ vocatur forma partis. Posterior autem responsio nihilo plus ualet, nam licet in appellationibus

D interdum contingat denominationem sumi à principaliori, non tamen in definitionibus, in quibus ad tenue veritas elimatur. quale enim quidque definitur, tale est simpliciter; ne si secus fuerit, definitio, quæ enucleatè ac propriè rem vt est, explanare debet, ambiguitatem pariat & in errorem inducat. Sed de hac opinione satis. Ad eos, qui contra opinantur ueniamus.

Alte-

Altera opinio veterum Peripateticorum, aientium totam quidditatem rei, in forma eius rei contineri.

CAP. VII.

Est igitur altera sententia eorum qui censent totam quidditatem rei naturalis compositæ, esse in forma ipsius non quidem solitariè ac præcisè sumpta; sed ut includit & in se cohibet naturalem quendam atque essentialem ordinem ad materiam, quæ licet non sit pars quidditatis, tamen quia est quasi vehiculum, fundamentum & subiectum naturale ac necessarium ipsi formæ, ideo in definitionibus rerum naturalium necesse est non solam formam sed ét materiam adhibere, non aliter quam in definitione simitatis oportet nasum ponere. Est autem apud hos Philosophos magnum discrimen inter substātiam & quidditatem, quod videtur indicasse Aristot. in 7. Metaphysi. cum enim in tex. 7. posuisset materiā esse substantiā, mox in tex. 8. negat eam esse quidditatem scribens. [Materiam autem dico, quæ secundum seipsam, neque est quid &c.] Hanc autem fuisse opinionem veterū Peripateticorum, facile intelligitur ex illorum scriptis. Nos de plurimis, nonnullorū in præsentia, quo res illustrior fit, proferemus testimonia. Alexander Aphrodisæus in 2. lib. Metaphysi. super tex. 12. ita scribit. [Quemadmodum homo & hominis esse differunt, sic fit in cunctis rebus compositis. Esse enim cuique rei ex forma adest: Homo enim ex materia & forma constat, esse autem hominis simplex est, quippe cum forma sit eius esse: nam in rebus incorporeis idem est res, atque ipsius esse, in habentibus autem esse in materia, differunt.] Themistius in 3. de anima super tex. 9. sic ait;] Aliud est aqua, aliud essentia seu quod quid erat esse aquæ; illud enim est quidpiam ex materia & forma concretum, hoc autem est aquæ forma & ratio per quam est aqua. Vnaquæque enim res descriptionem suā non de materia sed de forma nanciscitur. In eodem libro super tex. 38. hoc modo inquit.] Res quanta est, forma ipsa est, materia verò non essentię sed generationis potius & ipsius vt ita dixerim, fieri auctor & caussa est. Diffluunt obiter corpora, quod quidem opera & maleficio materiæ accidit: Si qua stant quiescuntue, totum id debet formæ acceptum referri. Simplicius in 3. de anima super textū 9. hæc scribit. [Forma differt ab eo quod ex forma constat, caro enim & aqua formis affecta sunt, ipsum verò esse uniuscuiusque eorum, ipsa vniuscuiusque forma est. Forma namque per ipsum quid erat definiri consueuit.] Auerroes in 7. libro Metaphysi. comm. 21. [Quidditas] inquit [hominis vno modo est homo, & alio modo non est homo; est enim ipsa forma hominis, non est autem homo qui est congregatus ex materia & forma.] Hoc etiā apertioribus verbis declarat in eodem libro commen. 34. scribens materiam esse quidem partem substantię si nomen substantię significet congregatum ex materia & forma, sin autem significet iam quidditatem, non esse partem eius, sed esse tanquam vehiculum deferens ipsam in sua definitione. Albertus in 2. lib. Physi. super tex. 28. hæc scripta reliquit. [Forma propriè loquendo est essentia constituens speciem secundum esse in rebus naturalibus, nam esse compositi fluit ab essentia quæ est forma rei, sicut lumen fluit à luce, [& paulo infra subdit. [Hæc autē forma est rei uera quidditas, quoniam res nō habēt hoc quod sunt, à materia, quippe cum ipsa sit in potentia ad opposita, sed id habent à Forma substātiali, & ideo ipsa est propria rei quidditas; & cum definitur res, ratio definitiua dicens quid est res, sumitur penes formam, siue ipsa concepta sit cum materia sicut est forma naturalis, siue non, ut est forma mathematica & Diuina.] Eandem sententiam tradit in 7. Metaphysi. super 1. tex. dicens. [Principia substantię sunt materia & forma, & pręcipuè forma, quam dupliciter determinare oportet, uno modo secundū quod ipsa est totum esse & tota quidditas substantiæ, quæ significatur per definitionem, & sic consideratur in hoc 7. lib. Metaphysi. &c. Quis porrò ipsum Peripateticorum Principem Aristotelem, nesciat aut dubitet in eadem sententia fuisse? cum is totam rei compositę quidditatem in sola forma esse, multifariā clarissimis,

Marginalia: A; Alexander Aphrodisæus; Themistius; Simplicius; Auerroes; B; Albertus Magnus; C; D

Aristoteles sensit materiam non esse partem quidditatis

grauissimisque verbis testatum, confirmatumque reliquerit? An non is in 3. de anima tex. 9. affirmat aliud esse carnem, & aliud ipsum esse carnis? nã illa est forma cum materia, hoc autem est ipsa forma simplex. Sic enim hunc locum Aristotelis explanant Themistius & Simplicius, quorum uerba supra memorauimus. Deinde, cum in 7. Metaphysicæ tex. 9. diuisisset substantiam ia materiam, formam & compositum, subiungit prætermittendam esse materiam & compositum, solam autẽ formam considerandam, & tractandam esse: mox uerò tex. 10. proponit sibi agendũ esse de ipsa quidditate; ex quo quis nõ intelligit Aristote. pro eodem habere formam & quidditatem? Præterea, in 8. lib. Metaphy. text. 12. si quis, inquit, interroget quę sit materia hominis? respondendum est esse menstrua: si quod mouẽs seu efficiens? respondendum est ipsum semẽ: si quæ sit forma? respondendum est ipsum quod quid erat rei. Postea, Arist. docet in 2. Phys. tex. 28. omnes partes definitionis pertinere ad caussam formalem, quod sanè verum est, nam vt est apud Auerro. 1. Metaphysi. com. 17. genus sumitur à forma vniuersali, differentia verò à forma particulari & propria. Ampliùs, secundũ Aristote. in 2. Physi. tex. 19. & in 6. Metaphy. tex. 2. & alijs locis, ita definiũtur res naturales per materiam sensibilem ut simitas per nasum: hoc enim exemplo ad id exponendum ferè utitur Aristoteles. ergo sicut nasus non pertinet ad definitionẽ simitatis, tanq̃ pars ei⁹, sed tanq̃ subiectũ; ita materia non pertinet ad quidditatem rei naturalis, vt pars sed vt subiectũ ipsius. Ad hęc, quod obstat quo minus in rebus materialibus quidditas sit idem cũ habente quidditatem, id non potest esse pars quidditatis, sed tale est materia secũdum Aristo. 3. de anima, tex. 9. vt supra diximus & in 7. metaphy. text. 41. præsertim secundum explanationem huius tex. traditam à D. Thoma in cõmentariis quibus eum locum exponit. Ergo &c. His accedit, verè dici aliam esse quidditatem hominis, aliam Leonis, & Lapidis; quæro vnde nascatur hæc diuersitas quidditatũ? non ex accidentibus, quippe quæ sunt extra quidditatem rei; nec ex materia prima, quæ una est omnium sublunarium; ergo ex sola forma substantiali. Postremò, quidquid ponitur in definitione rei, debet eam distinguere ab aliquo alio; quam ob rem Aristot. 6. lib. Topicorum ait prædicata transcendentia non esse ponenda in definitionibus; sed distinguere, & separare, est proprium actus & formæ, ut docet Aristote. 7. Metaphysicæ tex. 49. ergo &c. Sed quęret aliquis, si materia non pertinet ad quidditatem rei, quamobrẽ eã sit necessaria rebus naturalibus? Respondeo materiam esse necessariam quatuor ob caussas: primò, quia est naturale subiectum formæ & quidditatis, sine qua forma, & quidditas nec esse nec definiri aut intelligi possunt: tum est necessaria substantiæ compositę, quæ per se generatur & corrumpitur, cum sit pars eius intrinseca & essentialis: Deinde necessaria est ad existentiam, seu substantiam compositi naturalis: q͛ enim compositum existat, habet à forma quæ est caussa cur res existat, vt dicitur 5. lib. Metaphysi. cap. de substantia; quod autẽ per se existat & non in alio, caussa est materia. Postremò ad eius indiuiduationem, caussa enim indiuiduationis est materia quanquam nec sola nec principalis.

Quatuor ob caussas necessaria est materia rebus naturalibus.

Soluuntur rationes prioris sententia, & sententia auctoris aperitur.

CAP. VIII.

Breuis solutio rationũ prioris sententiæ.

Restat nunc ut breuiter doceamus quo pacto ab ijs qui cõtra sentiũt, rationes quæ contra hanc opinionẽ pro confirmatione prioris sententiæ cõmemoratæ sunt: breuiter dissoluantur. Ad 1. Respondendum est, materiam poni quidem in definitione rei naturalis, verùm non aliter quàm ponitur nasus in definitione simitatis, hoc est, non tanquam partem quidditatis sed tanquam subiectum; neque ob id dicendum est definitionem substantiæ esse per additamentum sicut est accidentis, quia forma & materia sunt vnius generis & categoriæ, & simul coniunctę constituunt.

sitiuunt vnum ens per se, at subiectum & accidens, & sunt diuersarum categoriarū, & ex ipsis non existit vnum aliquod ens nisi per accidens. Ad reliquas rationes dicendum est, formam esse quidem totam rei quidditatem, uerbum nō sumptā præcise & separatim à materia; sed vt includit ordinem essentialem ad materiā; ex quo apparet, & cur forma solitaria, qualis est anima rationalis à corpore seiuncta, non dicatur esse tota quidditas, aut completa rei species; & quod sit discrimé iter quidditates rerum materialium & Imaterialium. Postremò illud aduertendum est quod supra monuimus, apud Peripateticos aliud esse substantiam compositam, esse etiam & naturam, & aliud quidditaté, quocirca, non si quis illorum interdum dixit materiam esse parté substantiæ uel naturæ compositæ; continuo putandū est eum sensisse materiam esse partem quidditatis. Atque hæc quidem inter Philosophos disputantur de quidditate rerum naturalium. Vtrans vero sententiam nos magis probemus, paucis exponamus.

Nobis quidem posterior sententia videtur esse magis Peripatetica & Aristotelica; quod ex his quæ eam declarando & probando diximus, liquidò cognosci potuit. Vera autem opinio sit vero similior ac propior, facile est iudicium; nam omnis hæc opinionum varietas atque dissensio, non tam in re ipsa quàm in uerbis, & modo loquendi consistit. Etenim, si nomé quidditatis significat totum id quod pertinet ad integritatem substantiæ & naturæ ipsius compositi, (quomodo id nominis est in vsu apud recentiores Philosophos & Theologos) solùm excludendo accidentia, non est dubium quin materia habenda sit pars quidditatis: sin auté vocabulū quidditatis angustius & pressius sumatur, id tantùm significans in quolibet composito naturali, quod est eius actuatiuum, distinctiuum, denominatiuū, definitiuum, intelligibile, determinatiuū & perfectiuum quo modo ipsum usurpât antiquiores peripatetici, luce Solis clarius est, cum hæc omnia à forma proficiscantur, materiam non esse partem quidditatis. Cum igitur res ipsa constet, quisque vtro maluerit modo loquatur, non enim Philosophum decet, re iam explorata & constituta, de vocabulis & syllabis disputationes producere. Sequitur nunc quæstio illa perquàm celebris inter Philosophos, de principio indiuiduationis, sit ne materia an forma, an quidpiam aliud.

Sētentia auctoris de præsenti quęstione.

Exploditur opinio eorum qui putant distinctionem numericam prouenire à quantitate.

C A P. IX.

Tertia quæstio de materia relata ad compositum à nobis hoc loco tractanda hęc est, an vnitas & distinctio numerica corporum naturaliū quæ sunt eiusdem speciei vltimę, conueniat ipsis propter formam. Triplex est vnitas & distinctio, una generica, altera specifica, tertia numerica eorum quæ sunt eiusdé speciei. Priores duæ concessu omnium petuntur ex forma substantiali; de tertia magna lis est inter Philosophos, quæ continet peruulgatam illam quæstionem de principio indiuiduationis, quatuor principum opinionum varietate nobilitatā. Prima opinio eorum est qui putant vnitatem & distinctionem numericam prouenire à quantitate, ita vt principium indiuiduationis in rebus naturalib' sit quātitas; quam sententiam his rationibus persuadere conantur. Primò, secundū Auer. 1. Phys. comm. 8, & secundum Arist. in 3. Metaphys. 11. omnis distinctio, aut est secundum formam, aut secundum quantitatem; sed inter ea quę sunt eiusdem speciei, non est distinctio secundum formam, quoniam ea est specifica & quidditatiua, relinquitur igitur vt sit tantum distinctio secundum quantitatem. Deinde, uel indiuidua eiusdem speciei differunt per aliquam differentiam essentialem, uel accidentalem; non per substantialem, nam vltima differentia substantialis est specifica, in qua conueniunt omnia illius speciei indiuidua; ergo per accidentalé, sed primū omnium accidentium est quantitas, ergo qtitas erit princeps caussa distinctionis indiuiduorum. Postea, natura specifica ideo

Prima opinio, quantitatem esse principium indiuiduationis.

secundum numerum multiplicatur, quia recipitur in multis & distinctis partibus materiæ, sed multitudo & distictio partiũ accidit materiæ propter quantitatem, ergo in quantitate est radix numericæ multiplicationis, quæ cernitur in natura specifica. Postremo, id confirmant exemplo aquæ, quæ si in tres partes diuidatur, quælibet pars aquæ existit una numero, & à qualibet aqua alia numeraliter distincta, at hæc multitudo & distinctio aquarum, non aliunde orta est quàm ex diuisione primę aquę secundum quãtitatem; vt vel in hoc exemplo, etiam sensuum iudicio probetur multitudo, & distinctio indiui- B duorum à quantitate proficisci.

Refutatio primæ opinionis. Verùm hæc opinio multas ob caussas falsa est. Primo, quia quantitas præsertim terminata, (nam interminata, cum sit indifferens ad omnia indiuidua, non potest eorum esse principium distinctiuum) cũ inquam quantitas terminata sit posterior substantia composita, nõ potest esse principium indiuiduationis eius; quinimò cũ accidẽs indiuiduetur per subiectum, qui fieri potest ut subiectum vicissim indiuiduetur per ipsum accidens? nisi non putetur absurdum esse vt idem secundum idẽ C sit prius & posterius, principiũ atq; principiatum. Deinde, cum indiuidua substantia sit substãtia, & quatenus indiuidua est, ad prædicamentum Substãtiæ pertineat, siquidem est prima substantia: nã substantia prædicamentalis diuiditur in primam & secundam, necesse est principium, propter quod indiuidua est hæc prima substantia, sit quidpiam substãtiale, & ad idẽ prædicamentum pertinens; at quantitas nullo modo attingit essentiam substantiæ, nec ad Substantię categoriam reduci potest, ergo nõ potest esse principium in- D diuiduationis eius. Præterea, substantia indiuidua est verum ens per se, quandoquidem ponitur in prędicamento, & species per se prędicatur de ipsa; sed ex substantia & quantitate fit vnum ens per accidens, ergo quantitas non est principiũ indiuiduę substantiæ. Ad extremum, generatio substãtialis per se terminatur ad substantiam indiuiduam, si igitur substantia est indiuidua propter quantitatem, generatio substantialis per se terminaretur ad quantitatem, quod nemo non videt q̃ sit absurdum. Vide apud Scotum 2. sent. A distinct. 3. q. 4. alias rationes contra hanc opinionem.

Rationes autem huius opinionis facile est soluere. Ad primam, & secundam rationem respondendum est, inter indiuidua eiusdem speciei esse distinctionẽ formalẽ. Petrus.n. differt à Paulo, quia alia est anima Petri & alia Pauli, si quidem à quo res habet esse, ab eodem habet unitatem & distinctionem: est autẽ duplex distinctio formalis, vna quæ sumitur a forma simpliciter & specificè sumpta, quæ dicitur formalis simpliciter, & non est in- B ter ea quæ continentur eadem specie; altera quæ ducitur à forma, vt est singularis, & actu existens in rebus, quæ vocatur formalis secundum quid, & secundũ hãc differunt indiuidua eiusdem speciei. Sed hoc paulò infra planius intelligetur, vbi tractando sententiam nostram, latius explicabitur. Ad tertiam, & quartam rationem dicendum est, caussam intrinsecam, & formalem, cur natura specifica secundum numerum sit multiplicabilis, intrinsecè quidem non esse aliam, q̃ ipsammet naturam formæ, quæ eo ipso q̃ est mate- C rialis, & vnibilis materiæ, suapte vi est multiplicabilis, effectiuè quidem, hoc ẽt habet ab agente; finaliter autem ut quia est per se corruptibilis per indiuiduorũ propagationem conseruetur; subiectiuè à materia, in cuius diuersis partibus recipiuntur diuersæ numero formæ; tandem dispositiuè à quantitate propter quam materia est diuisibilis in partes, itaq; exẽplum illud aquę, nihil planè iuuat opinionem, nam licet quantitas in caussa fuerit, cur cum esset una aqua, in tres partes diuideretur, tamen q̃ quęlibet pars illius D aquæ sit aqua per se subsistens, & à qualibet alia parte numero distincta, caussa est ipsa forma substantialis aquæ, quæ cũ sit homogenea, tota est in qualibet parte aquæ quam ob caussam cum partes aquæ disiunguntur, necesse est quamlibet earũ esse aquam per se subsistentem. Illa igitur diuisio aquæ vt est totius ĩ partes integrales seu q̃titatiuas fit pp q̃titatẽ, vt aũt est in partes subiectiuas, quarũ quælibet est aqua singularis, & subsistens, fit pp formam substantialem aquę. Verùm expendamus secundam opinionem, q̃ est Scoti.

Quę sit caussa cur natura specifica indiuidualiter multiplicetur.

Non

Non esse principium indiuiduationis illam Scoti Hæcceitatem.

CAP. X.

Secunda opinio quæ est Scoti.

A SCotus in 2.sent.d.3.q.6. arbitratur infra differentiam specificam ex qua sumitur vnitas & distinctio speciei. esse aliam quandam differentiam indiuidualem, per quam natura specifica contrahitur ad esse hoc aliquid & singulare, quæ licet realiter non distinguatur à differentia specifica, distinguitur tamen formaliter, & vna est extra conceptum alterius, nã sicut oportet esse contrahens extra rationem contrahibilis: propter quod etiam hæc differentia indiuidualis habet se ad specificam, vt actus ad potentiam; & est entitas quædam positiua per quam, quia res est hoc aliquid, potest ea ritè nominari Hæcceitas. Hanc suam opinionem Scotus his argumentis confirmat. Primò, omnis vnitas sequitur aliquam entitatem, ergo vnitas numeralis quæ est maxima, & simpliciter vnitas, consequitur aliquã entitatem, quæ nõ potest esse entitas seu natura specifica. tum quoniam ea vendicat sibi suam propriam vnitatem nimirũ specificam; tum etiam, quia entitas specifica, cum sit indifferenter communis omnibus indiuiduis, non potest esse principium eorum determinatiuum, ac distinctiuum. Deinde, omnis differentia corũ quæ differunt inter se, reducitur ad aliquod primò diuersum; alioquin nõ esset status in ijs quæ differunt inter se, sed indiuidua propriè differunt, quia in aliquo sunt eadem, & in aliquo diuersa, ergo eorum differentia reducitur ad aliqua primò diuersa; sed hæc non sunt ipsa natura specifica, ut pote secundum quam inuicẽ conueniunt indiuidua, ergo sicut dixim⁹, ponendę sunt differentiæ indiuiduales. Præterea, cum natura specifica contrahitur ad singulare, vel contrahitur per se ipsam, uel per formam, vel per materiam, vel per quantitatem, vel per Hæcceitatẽ; non per seipsam, quia contrahens diuersum esse debet à contrahibili sicut act⁹ à potentia; non per formam, quia forma, vt ait Auerroes est subiectum vniuersalitatis. quare non potest esse principiũ singularitatis, & quia, vt diximus, contrahẽs debet esse extra rationem contrahibilis. forma autẽ est pars essentialis naturæ specificæ, quæ contrahitur ad singularitatẽ; non per materiam, tum propter hanc eãdem caussam proximè dictam, tum etiã quia idem est constitutiuum & distinctiuum, at materia non potest distinguere, cum id proprium sit actus secundum Arist. 7. Metaphysi. tex. 49. his accedit, q eadem numero materia est in duobus indiuiduis, nempe cùm unum ex altero generatur, vt aer ex aqua, quare distinctio indiuiduorum non debet peti à materia; non per quantitatem, quoniam secundũ Aristot. 7. Metaphysicæ tex. 4. substantia composita est prior accidẽtibus, & Auer. in eo. lib. com. 2. inquit indiuiduum substantiæ prius esse alijs indiuiduis accidentium; relinquitur igitur, ut talis contractio non per aliud, q̃ per Hæcceitatem fieri queat.

Nota doctri- na Scoti de sua Hæccei tate.

Sed contra hanc opinionem existunt duæ obiectiones, una est, Boetium in lib. de Trinitate, affirmare differentiam numeralem fiori per accidentia. Altera est, Aristo. quamplurimis locis, quę in tractatione sequentis opinionis recensebim⁹, clarissimis uerbis referre ad materiam distinctionẽ & unitatem indiuiduorum. Ad vtranq; respondet Scotus. Ad priorẽ quidem, indiuidua distingui per accidentia concomitatiue, hoc est quia distinctionẽ indiuiduorum, quę primò & principaliter fit per Hæcceitates naturaliter ac necessario consequitur distinctio per accidẽtia; uel illa Boetij sententia accipiẽda est notificatiuè, hoc est secundum nos, nam quia latet nos sua cuiusq; indiuidui Hæcceitas, ideo solemus distinctionem indiuiduorum facere per accidentia. Ad posteriorem autem obiectionem respondet, sicut forma duplex est, vna totius, altera partis, quam distinctionem superiùs declarauimus, sic etiã materiam esse duplicem (nã forma & materia sunt ad aliquid vt quot modis vnum eorum dicitur, totidem et alterũ dici necesse sit) vnam q̃ opponitur formæ partis, vt corpus animæ, al teram q̃ opponitur formæ totius, & quia forma totius est tota quidditas, ideo ma-

teria quæ illi opponitur, est extra quidditatem, huiusmodi autē materiam Scotus vult esse suam Hæcceitatem, quę uocatur materia, propterea quod constituit rem in ultimo esse subijcibili & materiali, nec vllo modo pertinet ad esse formale, & quidditatiuum rei.

Hæc Scotus pro sua opinione, quam Heruæus Quodlibeto 3.q.9. dupliciter impugnat: Primò quidem, quia cum Scotus ait principiū indiuiduationis nō posse sumi à materia & forma, propterea q̄d sunt communes omnibus indiuiduis, aut loquitur de communitate materiæ & formę, quæ est secundum rem extra animā, aut de ea, quæ est tantum secundum rationem; si de priori, ergo extra animā erit actu aliquod uniuersale, quod falsum est, cum Arist. dicat 1. de anima tex. 8. Vniuersale aut nihil esse, aut posterius esse; nam eiusmodi uniuersale, uel per se subsisteret seiunctum à singularibus, quod sane absurdum est, uel esset in ipsis singularibus, at quidquid est in singulari, necessarium est esse singulare. Et quamuis Scotus de Vniuersalium existentia aliter sentiat, eius tamen sententiam, & rationi & doctrinę Aristo. aduersari, alio loco demonstrandum est. Sin autem loquatur de posteriori communitate quæ est secūdum rationem, quod ipse dicit de materia & forma, idem prorsus dici poterit de Hæcceitate, nā sicut ab hac & ab illa materia, ui mentis abstrahitur ratio quędam materiæ quę est communis omnibus materijs, similiter etiā ab hac & ab illa Hæcceitate potest elici communis quædam ratio Hæcceitatis quæ erit communis singulis Hæcceitatibus; quare si propter huiusmodi communitatem negatur materia uel forma esse principium indiuiduationis, propter eandem negari etiam debet Hæcceitas. Deinde Heruæus quærit quid sit illa Hæcceitas; nam vel est substātia, vel accidens: si substantia, uel materia, vel forma, vel compositum; si accidens, vel absolutum, vel respectiuum; si absolutum, vel quantitas, uel qualitas; at nihil horum potest Scotus dicere, quia Scotus laberetur in eas opiniones, quas ipse in 2. lib. sent. dist. 3. acerrime oppugnat, ergo illa Hæcceitas nihil est. Hæc Heruęus contra Scotum. Rationum autem Scoti facilis est solutio, nam quia ipse nō aliam ob caussam finxit illam Hæcceitatem, quàm quia persuasum habuit indiuiduationem non posse fieri vel per accidēs aliquod, vel per materiam & formam, si demonstretur id esse falsum, vt certe infra demonstrabitur, nullum erit eius fundamentum, quo sublato, tota confestim ipsius ruet atq; cōcidet opinio; quare ad tertiam opinionem transeamus.

Heruęus opinionem Scoti oppugnat.

Principium indiuiduationis non esse materiam signatam quantitate.

CAP. XI.

D. Thomas in opusc. de ente & essentia. & de principio indiuiduationis, & in lib. 5. Metaphy. super tex. 12. & in 3. par. q. 77. art. 2. opinatur principium indiuiduationis esse materiā cum quantitate: nam duo in primis sunt de ratione indiuidui, vnum est, ut sit incommunicabile non aptum esse in pluribus, alterum est, ut sit distinctum numeraliter ab alijs eiusdem speciei; priorem proprietatem indiuiduum accipit a materia, quæ cum sit vltimum subiicibile, facit vt forma in ea existens, non possit in alijs inesse; posteriorem autem proprietatem habet á quantitate, propter eam enim materia est diuisibilis i. multas partes, in quibus cum diuersæ formæ recipiantur, existit numeralis indiuiduorum distinctio. Sed præstat hic adscribere verba D. Thomæ ex 3. Par. quęst. 77. arti. 2. ut ipsomet dicente, quæ sit eius opinio clarius atque certius cognoscatur: sic igitur ait. [Est de ratione indiuidui vt non possit in plurib⁹ esse, quod dupliciter contingit, vel quia non est natum in aliquo esse, & sic formæ immateriales sunt per se ipsas subsistentes & indiuiduæ, vel quia forma substantialis seu accidentalis est quidem nata in aliquo esse, non tamen in pluribus, vt hęc albedo, quæ est in hoc corpore nō potest esse in alio; quantum igitur ad primum, materia est indiuiduationis principium omnibus formis sibi inhærentibus, nam cum tales formæ aptę sint esse in subiecto, ex quo aliqua earum recipitur in materia,

Secunda opinio quæ est D. Thomæ.

Expressa doctrina Diu. Tho. de principio indiuiduationis.

teria, quæ non est in alio, iam nec forma ipsa sic existens potest in alio esse. Quantùm autem ad secundum, principium indiuiduationis, est quātitas, ideo enim aliquid natum est esse in vno solo, quia illud est in se indiuisum, & diuisum ab omnibus alijs, diuisio autem accidit substantię ratione quantitatis, & ideo quantitas est quoddam indiuiduationis principium in quantum diuersæ formę numero, sunt in diuersis partibus materiæ. Vnde etiam quantitas secundū se habet quandam indiuiduationem, possumus enim imaginari plures lineas eiusdem speciei differentes positione, quæ cadit in ratione quantitatis.] Hæc D. Thomas. Si quis autem plura scire cupit, quæ conducant ad huius sententiæ explanationem, legat tres illos Principes Thomistarum; Capreolum inquam in 2. sent. dist. 3. & Paulum Soncinatem in 7. Metaphysic. quæst. 33. 34. 35. & Caietanum in commentarijs suis super opusculum de Ente, & essentia. Quòd autem materia sit principium indiuiduationis permultis testimonijs Aristotel. ostendi potest, is enim 5. Metaphysic. text. 12. & lib. 7. text. 28. & lib. 12. text. 49. & 1. lib. de Cœlo. text. 92. apertis verbis docet vnitatem, ac distinctionem indiuiduorum esse à materia; ipsa autem materia ex se vna est, indeterminata atque indifferens ad omnia indiuidua, qua, pꝑter nisi ei accedat quātitas per quam determinetur, distinguatur & in diuersas partes diuidatur, non poterit esse sufficiens ratio & causa determinandi & distinguendi indiuidua.

Refutatio secundę opinionis. Sed hæc opinio non videtur nobis vera duas ob caussas, primùm quidem, quoniam aggregatum ex materia & quantitate est ens per acidens, non potest igitur esse principium constitutiuum, indiuidui quod est ens per se; & cum quantitas sit accidens, quomodo potest esse principium indiuidui quod est substantia? Denique rationes, quibus supra refutauimus eorum sententiam, qui quātitatem faciebant indiuiduationis principium, valent etiam contra hanc opinionem. Deinde, cum ex aqua generatur aer, quæ nam quantitas est principium indiuiduans aerem? an ea, quæ in aqua præcedit generationem aeris? at hæc secundum ipsos cor-

A rumpitur, nam in eo instanti, quo generatur aer, non est præcedens quantitas, siquidem idem instans est primum esse aeris, & primum non esse omnium præcedentium formarum; necessarium autem est principium formaliter constitutiuum alicuius, manere in eo, quo constituitur. An forte est ea quantitas, quæ cernitur in aere generato? at hæc secundum ipsos ordine naturæ posterior est forma substantiali, & ipso composito, namque omnium accidentium volunt subiectum esse totum compositum, ita vt priùs secundum naturam sit forma in materia, & ipsum

B compositum priùs sit indiuiduum, quàm habeat quantitatem; ex quo fit, vt quantitas adueniens composito, iam reperiat ipsum indiuiduum & singulare, & potiùs quantitas indiuiducetur per subiectum, quàm e contrario. Si quis autem per materiam cum quantitate, putet eos significare voluisse materiam prout habet in se respectum quendam ad quantitatem, fallitur; & vt ita sit, id tamen pari facilitate refellitur, nam talis respectus non potest fundari in materia prima, quippe quæ per se indifferenter re-

C spiciat quamlibet determinationē quantitatis; nec in quantitate aut præcedente aut subsequente generationē indiuidui, propter idē, quod paulò ante de quantitate dictum est, ergo hic respectus est nullus. Præterea, respectus non potest attingere, ne dum complere rationem formalem entis absoluti quale est indiuiduum. His accedit, quod secundum Thomistas materia priùs respicit formam substantialem quàm accidentalem, quare priùs indiuiduatur per substantialem, quàm per accidentalem. Rationum autem, quę pro hac sententia positæ sunt, ex his quę mox dicemus, petenda est solutio.

N Cum igitur quid sentiant alij de quæstione proposita dictum sit, restat vt dicamus quid nobis sentiendum esse videatur.

Vni-

Vnitatem & distinctionem indiuiduorum principaliter esse à forma substantiali.

CAP. XII.

Quæ nobis probabilior videtur sententia, ea duabus propositionibus explicabitur. Prima propositio sit hęc: Vnitas & distinctio indiuiduorũ est à materia, & à forma. Altera propositio, talis vnitas & distinctio principaliter est à forma. Vtraque propositio facilè probatur hac breui ratione. Vnum, & ens conuertuntur, & ab eodem vnumquodque habet vnitatem & distinctionẽ, à quo habet esse, sed indiuiduum substantiæ materialis, cum sit compositum ex materia & forma, habet suum esse completum à materia & forma, ergo ab eisdem habet vnitatem & distinctionem; sed principaliter compositum est ens & vnum & ab alijs distinctum propter formam; omnes namq; concedunt esse cuiuslibet rei, vel solùm, vel certe principaliter esse à forma; ergo vnitas & distinctio indiuiduorum principaliter est à forma; cui rei etiam illud fidem facit, quod materia est propter formam, etenim forma est finis materiæ, vt auctor est Arist. 2. Phy. tex. 81, & 91. quare vnitas & distinctio materiæ est ob vnitatem & distinctionem formæ, melius. n. est, vt inquit Auer. 2. de Anima comm. 60. existimare diuersitatem materiarum esse propter diuersitatem formarũ, quàm è contrario, si enim vnitas & distinctio generica est à forma, similiter etiam specifica, cur non itidem numeralis erit principaliter a forma? præsertim cum Arist. in 2. de anima tex. 2. affirmet per formã fieri hoc aliquid, & tex. 7. vnitatem & multitudinem rerum principaliter esse ab actu, & in 7. Metaph. tex. 49. separare ac distinguere esse proprium actus. Auerr. autem in 2. de anima com. 2. 7. 8. 9. conceptis verbis docet substantiam fieri & esse indiuiduam propter formam.

Nota has dubitationes, quoniã ex earũ solutione pẽ- det huius quæstionis intelligentia, & contrariorum argumentorum solutio.

Sed hoc loco existunt duæ perquam graues dubitationes; Vna est, per quid forma fiat singularis, cũ ex se, vel sit vniuersalis vel certè indifferens ad vniuersalitatem & singularitatem? Altera dubitatio, cur Arist. & Peripatetici vnitatẽ & distinctionem numeralem indiuiduorũ ferè assignare soleãt materiæ, si ipsæ principaliter sumuntur a forma? Ad priorem respondendum est, formam per se nec vniuersalem nec singularem esse, si enim esset per se vniuersalis, ergo nunquam posset esse singularis, quare nec generari nec corrumpi, nã singulare est quicquid generatur & corrumpitur: sin autẽ esset per se singularis, non posset effici vniuersalis nec cadere sub scientiam, quæ est tãtùm rerum vniuersalium: Etenim quod per se aliqui conuenit, id necessariò ei conuenit, & non potest nòn conuenire. Sed quemadmodũ vniuersalis existit per abstractionem intellectus, per hoc nimirum quòd abstrahitur a materia signata, & à proprietatibus rerum singularium, sic etiã fit singularis per productionẽ agẽtis, nam quod producitur ab agente in materia quadam singulari, & per dispositiones quasdam singulares, necesse est ipsum quoque euadere singulare. In rebus enim primis atque simplicibus; non est quærenda caussa intrinseca, & formalis cur vel sint, vel tales sint, & si qua est illarum caussa, ea prouenit extrinsecùs vel ab agente, vel a materia, vel ab ipsis dispositionibus. Ad posteriorem dubitationẽ respondẽdum est, vnitatem & distinctionem numeralem assignari materiæ, tres ob caussas. Primò quidem, quia secundũ nos manifestius est talem vnitatem & distinctionem fieri propter materiã, quàm propter formam. Videmus enim vnam sigilli formam variè multiplicari, propterea quòd imprimitur & recipitur in multis & diuersis subiectis. Deinde quòd multiplicari numeraliter, non conuenit formę vt forma est, sed vt est forma materialis vel vnibilis materiæ, quocirca intelligentiæ, quia sunt immateriales, nõ multiplicantur secundum numerum. Anima vero rationalis, licet sit per se subsistens & immortalis, tamen quia est vnibilis materiæ, & pars essentialis compositi materialis, multiplicatur secundum numerũ. Ad extremum, multiplicatio numeralis efficitur a natura propterea quod res est corruptibilis, vt per huiusmodi multiplicationem, si non eadem res numero, saltẽ

eadem secundum speciem perpetuò cōseruaretur, vt in 2. de Anima tex. 35. & 2. de Gener. tex. 59. scriptum reliquit Aris. At radix eiusce modi corruptibilitatis, est in materia, quare non immeritò ei attribuitur indiuiduorū multiplicatio. Quās igitur ob caussas vnitas & distinctio numeralis à Peripateticis interdum materiæ ascribatur cum ea principaliter sit à forma, hoc modo breuiter explicatum sit. Atque hinc etiam facilè potest elici solutio earum rationum, quibus supra docuimus Thomistas, Scotistas & alios probare velle non formam sed vel quantitatem vel materiā signatam, vel aliud quidpiam esse principiū indiuiduationis, quarum rationum enodationem in hunc locum distuleramus.

De forma relata ad suos effectus, ac primùm de existentia quæ est effectus formalis ipsius.

C A P. XIII.

Dictum est de forma in se, & respectu tam materię quàm compositi; restat vt de forma disseramus respectu suorum effectuum. Est autem duplex effectus formæ, vnus formæ vt forma est, quale est ipsum esse seu existētia; alter est formæ, vt est principium efficiēs motuum & actionum naturalium. De vtroque nunc dicendum est, sed priùs de existentia; de qua nonnullæ quæstiones breuiter ac dilucidè tractandæ sunt, his enim explicatis, quæ ad cognoscendam existentiam pertinent, cognita & perspecta erunt. Prima quæstio est an omnis existentia sit a forma, ad quam respondendum est duplicem esse existentiam, vnam quæ simpliciter & absolutè dicitur per quam quidquid est in natura quocun que modo existit; alteram perfectam & determinatam ad gradum seu speciem aliquam entis. Alij eandem distinctionem existentia alijs verbis exponunt, aiūt enim aliam esse entitatiuam, & aliam formalem. Prior igitur existentia non semper est à forma, nam materia existit, nec

1. Quæstio an omnis existentia sit a forma

A existentiam suam per quam est extra nihilum, & actu est in rebus, accipit a forma, sed eā sua vi & suapte natura habet, quemadmodum supra libro 5. a nobis demonstratum fuit. Posterior autem existentia, semper est a forma, vnde Arist 5. Metaph. tex. 15. [alio, inquit; modo substantia dicitur, quodcunque fuerit caussa existentiæ in rebus, ipsisque inexistens vt anima animali] & in 2. de anima text. 36. [caussa, inquit, ipsius esse omnibus, substantia est] vocat autem ibi substantiā ipsam formam: & in 2. Physi. tex. 11. ait res naturales per materiam esse in poten B tia, per formam autem existere actu: & sanè meritò, nam cum generatio sit mutatio a non esse ad esse, non sit autem mutatio ad materiam sed ad formam; necesse est, esse quod per generationem acquiritur, à forma proficisci, quare id quod Boetius in lib. de vno & vnitate ait, quòd omne esse est à forma, & quod Philosophi definierunt esse, existentiam formæ in materia, intelligendum est de esse perfecto & formali.

2. Quæstio quid sit existentia.

Secunda quæstio est; Quid sit existentia. Ad quam respondendum est. Primò C quidem existentiam non esse quidditatē rei, nec de quidditate, ac proinde nec esse materiam nec formam nec compositū; quod probatur testimonio Aristot. & ratione. Etenim Aristot. in 2. libro Posteriorum distinguit quæstionem an sit, a quæstione quid sit, & in textu 7. eiusdem libri ita scribit. [Quid autem est homo, & esse hominem, aliud est;] & paulò post subiungit; [ipsum vero esse, nulli est substantia.] Atque id sanè rationi valde congruit, nam definitio quæ declarat substantiam & quidditatem rei, D non significat rem esse aut non esse, & quidditas per se indifferens est ad vniuersalitatem & singularitatem, existentia vero semper atque necessariò coniuncta est cum singularitate rei, nō enim existentia est vniuersalium, sed singularium. Deinde, existentia non est accidens; nam si est accidens, erit in aliqua categoria vel quantitatis, vel qualitatis &c sed eam nihil horum esse manifestum est. Posteà, generatio terminatur ad ipsum esse, at generationis terminus nō est aliquod accidens. Ampliùs, si est accidēs, aut

aut erit proprium aut commune, non proprium, cum existentia communiter insit in omnibus rebus; neque commune, quia posset abesse rei sine eius interitu, quod implicat contradictionem, sic enim res existeret sine existentia. Postremò, accidēs capit suam existentiā a subiecto, quare si est accidens, præsupponet aliam existētiam in subiecto, at illa cum etiam sit accidens, rursus aliam præsupponet, atque hoc modo numerus existentiarum procederet in infinitum. Existentia igitur cuiuslibet rei, nec est de substātia & quidditate eius, nec vnum aliquod de accidentibus, quæ in ea insunt. Quid igitur est? nobis quidē videtur nihil aliud esse quàm modus quidam rei, quo rés dicitur esse extra nihilum & a suis caussis producta, & actu esse in mundo; qui enim dicit hominem, significat naturā & quidditatem hominis non declarando an sit actu in rebus nec ne; qui autem dicit hominem existere, significat naturam hominis quatenus extra suas caussas producta existit in rebus. Ac modus quidem existentiæ sequitur modum essentiæ nam si essentia fuerit completa per se, qualis est substantię completæ, existentia quoque est completa, vnde substantia dicitur per se existere; sin autē essentia fuerit incompleta cuiusmodi est accidentium & partium, existētia similiter incompleta erit, quocirca non dicũtur huiusmodi res per se existere, sed inexistere, inhærere, inesse in alio. Quamquam hoc non videtur habere locum in anima rationali, quippe quæ cum habeat essentiam incompletam, est enim pars, & forma hominis; habet tamen completam existentiam; siquidem a corpore seiuncta per se existit. Verum dici potest animam rationalem quatenus est independens à materia, & composito, per se existere, quatenus verò est pars & forma inexistere & inesse in alio tanquàm in toto & subiecto. Licet autem anima separata per se existat, non tamen (proprie loquendo) per se subsistit, quia id est suppositorum, qualis non est anima. Verùm de hoc aliàs.

3. Quæstio quibus rebus conueniat existētia. Tertia quæstio est, quibus rebus propriè conueniat existentia? Respondendū est, existentiam primò & per se conuenire singularibus & compositis, secundum quid autem vniuersalibus, & ipsis partibus. A Loquimur autem hic de existentià rerum dumtaxat naturalium. Hoc autem ita probatur, ei conuenit existentia, quod actu verè existit per se, sed vniuersale nec per se existit, sed in singularibus, nec extra animam existit actu, sed tantùm potentia, ergo non propriè cõuenit vniuersali existere. Deinde, existentia est earum rerum quæ generantur, corrũpuntur, mouentur, operantur, sunt in loco determinato, & sub tempore, quę quidem non conueniunt vniuersalibus nisi propter singularia: nam vniuersale, vt dici B solet, abstrahit ab hic & nunc. Præterea existentia accidit rei ex eo quia est producta, vniuersale autem per se nō producitur sed tantùm singulare, ergo &c. Quòd autem existentia per se sit totius non autem partium, vel ex eo manifestum est, quia vt sæpenùmero Arist. ait, quod per se generatur non est materia nec forma, sed totum compositum, quare similiter etiam quod per se existit, erit totum compositum. His accedit, quòd nec materia per se existit, saltem existentia perfecta & determinata, nec forma, quippe quæ ine- C xistit materię, ergo quod per se existit est ipsum compositū. Restat quarta quæstio omnium grauissima & difficillima an existentia realiter distinguatur ab essentia.

Quarta quęstio. An existentia distinguatur realiter ab essentia, et primùm exponitur opinio D. Thomæ.

CAP. XIIII.

D Magna est disceptatio tā inter Philosophos quàm inter Theologos an existentia cuiuslibet rei distinguatur realiter ab eius essentia & quidditate. De qua re duæ sunt opiniones, vna D. Thomæ qui omnibus rebus creatis existentiam vult distingui realiter ab essentia. Altera aliorum, qui id negant, qui inter essentiam & existentiam solam rationis differētiam esse putant. Nos priori loco D. Thomæ opinionem diligenter explanemus. Sententia D. Thomæ est, in qualibet re creata (solum enim Deum

exci-

excipit)esse distingui realiter ab essentia. Vide D. Thomam in libro de ente & essentia & in 2. contra gentes cap. 52. & in 1.sent.dist.8.in 4 Metaph.super tex.3.vide etiam Ægidiũ Romanum in libro de Ente & Essentia q.9. & 1. Quodlibeto q. 7.Hãc opinionẽ latissimè tractat Capreolus 1.Sen.dis.8. & Paulus Soncinas super 4.Met.q.12.

Opinio D. Thomæ.

Affirmat igitur D.Th.duplicẽ in rebus creatis reperiri compositionẽ vnã ex materia & forma,vnde resultat essentia rei,alterã ex ipsa essentia & existentia:respectu prioris cõpositionis, essentia hẽt se vt actus;respectu aũt posterioris habet se vt potentia,habet.n.essentia potẽtiã recipiendi existentiam;quare existentia est vltima actualitas rei; in priori compositione res acquirit esse quidditatiuũ, specificum,intelligibile,immutabile, indeterminatũ secundũ tempus & locum, abstractum a singularitate & a respectu ad caussas extrinsecas, vt ad efficientẽ & finem. In posteriori autem acquirit esse existentię singulare,sensibile,generabile, & corruptibile, determinatum secũdum tempus & locum, dependens non solum a caussis internis, sed etiam externis. Ac licet prior compositio non sit nisi in rebus materialibus,posterior tamen in omnibus inest etiam in ipsis Intelligentijs.

Quinque documẽta secundum D. Thomæ doctrinam, diligenter obseruanda.

Ex his, quinque colliguntur quæ sunt secundum hanc opinionem summa animaduersione digna.vnum est, nullã creaturam esse penitus simplicem; alterum, nullam creaturã esse actum purum; tertium,nullius creaturæ operãtionem esse idem cum eius substãtia;quartum, in omni creatura esse aliquod accidens;quintũ, de nulla creatura verè dici posse quòd ipsa sit suum esse, sed hoc esse propriũ Dei, qui dixit,Ego sum qui sum. Quæ omnia vno eodemque nituntur fundamento; Nam si cunctis in rebus esse distinguitur realiter ab essentia, ergo in omnibus est cõpositio ex esse,& essentia,ergo in oĩbus est potentia quia in omni cõpositione implicata est ratio potentiæ & actus; ergo operatio distinguitur a substantia cuiuslibet rei; nam cum operari sequatur esse,si esse distinguitur realiter ab essentia, multò magis operari;ergo quia in quibuscunque rebus operari distinguitur ab essentia,in his,operatio est accidens, in omnibus autem creaturis operari distinguitur A tur a substantia rei, necesse igitur est in omnibus creaturis esse aliquod accidens. Denique si in creaturis esse extrinsecus aduenit essentiæ eique imprimitur a primo agente, nulla creatura est suum esse. Quomodo autem se habeat illa duplex compositio in rebus, facilè intelligitur hoc exemplo. Est Aer & perspicuitas & lumen: Aer est in potentia ad perspicuitatem, perspicuitas est in potentia ad lumen,& perspicuitas est actus aeris, & lumen perspicuitatis.Sic materia est in potentia ad formã; forma vel essentia est in B potẽtia ad existẽtiam.Sed quęret aliquis quid sit talis existentia?Respondent,non esse vel substantiam,vel accidens,sed esse vltimum complemenrum cuiuslibet rei, & reduci ad eam categoriam, in qua est ea res cuius est existentia. v.g. existentia quantitatis ad categoriam Quantitatis, existentia substãtiæ, ad categoriam Substantię. Describunt autem existentiã hoc modo.Existentia est vltima actualitas impressa rebus à primo agente. Nam esse, quemadmodum dicitur in libro de caussis,est primus, vniuersalissimus,proprius C atque immediatus effectus primę caussę.

Hæc opinio sic explanata quod attinet ad id quod nunc quæritur an existentia realiter distinguatur ab essentia, confirmatur his argumentis: Primùm Arist. in 2.Post.ijs locis,quæ præcedenti capite in explicatione secũdę quæstionis citauimus, satis apertè declarat ipsum esse distingui à substãtia rei; & Boetius in libro de Hebdomadibus ponit huiusmodi sententias.[Diuersum est esse & id quod est; & id quod est, accepta essendi forma est atque subsistit; & Item, omne quod est, D participat eo quod est esse,vt sit.[Ex quibus colligitur esse distingui realiter ab essentia. Deinde essẽntia,secũdum se est indifferens ad esse & non esse, ab vtroque enim abstrahitur: essentia enim rosę.v.g. in hyeme non habet existentiam, in vere autem habet,ergo existentia distinguitur realiter ab essentia:nam si esset idem realiter cum existentia, nunquam posset reperiri cum opposito eius, quemadmodũ si aliquid esset idem realiter cum albedine,numquam posset reperiri cum nigredine Adde, quod nihil est in potentia ad

Probatur a Thomistis quinque rationibus existentiã re distingui ab essentia.

scipsum,

De forma relata ad compositum. Et primò an forma sit prior, & nobilior Composito.

CAP. V.

1 Quæstio an forma sit prior & nobilior composito.

TErtium huius disputationis caput postulat ut de forma relata ad compositū agamus; quę tractatio quattuor explicatione quæstionum continetur. Vna quæstio est, an forma sit prior, atque nobilior composito. Ad quam quæstionem breuiter respondemus, prioritate naturæ, sine dubio formam esse prioré composito. etenim ordine naturæ, caussa prior est effectu, simplex composito, pars toto. At prioritate temporis, atque durationis, nō potest forma physica esse prior composito. Hoc enim interesse vult Aristo. 12. Metaphy. 16, inter formam & caussam mouentem, quod caussa mouens & efficiens tempore prægreditur effectum suum, vt ædificator domum, forma uerò nunquam tempore prior est composito C cuius est forma, forma enim domus vnà cum ipsa domo efficitur & existit. & aduertendum est Aristo. loqui non de quauis caussa efficiente, multæ enim simul sunt cum effectis, vt Deus, secundum Aristot. neque Cœlis neque Intelligētijs est antiquior, & vmbra terrę, quæ ex ipsius inter Solem & Lunam interiectu existit, non est ante quàm Eclipsis Lunæ, loquitur igitur eo in loco Aristoteles de caussis mouētibus, quæ cum per motum successiue operentur, necessario antegrediūtur effectus suos qui per motum illarum D caussarum producuntur. Sed ad rem Aris. 2. lib. de Gener. Animal. cap. 3. negat vllā animam esse ante corpus, & vni menti, quippe quę incorporea, separabilis, & diuina est; id singulariter concedit, vt extrinsecus adueniat. Et hoc sanè manifesta, & necessaria ratione concluditur. Nam si forma est ante compositum, quomodo est? an per se subsistens? ergo non est physica, sed immaterialis, & Metaphysica; an potius erat in aliqua materia ex qua dein de per generationem cōmigrauit in aliā?

A sed istiusmodi commigratio formarum superiori disputatione confutata, & explosa est.

An vero forma sit nobilior composito, non cōuenit inter Philosophos. Etenim quidam opinantur compositum esse nobilius forma. Primùm, quia per se generari, per se subsistere, per se operari, esse item completum quiddam, & in specie constitutum, non formæ, sed composito competit. Deinde, cōpositum habet in se formam & præterea materiam, quare continēs totum id quod forma, & eo amplius aliquid, erit præstantius quā B forma. Præterea, anima rationalis à corpore separata naturaliter cupit iterū coniungi cum corpore, & hoc inter Theologos indubitatum est, at cur id? nisi quia nobilius est esse hominis, quod est compositum, quàm animæ rationalis, quę est forma. Ac si hoc verum est in anima rationali quæ est immaterialis, immortalis, & per se subsistens, quantò verius idē putari & affirmari potest de cæteris formis physicis, quæ sunt lōgè ignobiliores, & multò magis à materia, & composito dependēt? Ad extremum, Arist. in Categoria Substantiæ, ait primam substantiā (quæ est substantia composita) esse maximè substantiam; & in 2. Physic. 31. inquit partes esse tanquam materiam comparatione totius, ergo sunt ignobiliores toto; & hoc perspicuum est, nam partes ordinātur ad totum, ex quo pendet esse, & perfectio earum. Alij verò Peripatetici arbitrantur formam esse nobiliorem composito, tum quia compositum est perfectū propter formam, ergo forma est magis perfecta, nam propter quod vnum quodque tale est, & illud magis est tale. quotiescunq; enim aliquid dicitur de duobus, de vno tanquam de caussa per se, ac essentialiter; de altero autem, vt de causato, cui totū id quod dicitur non conuenit nisi ob illā caussam, magis dicitur de caussa; sed forma est caussa totius perfectionis, quæ inest composito, ergo ipsa est magis perfecta quam compositum. Tum etiam quoniam Aristot. uidetur id perspicuis verbis docere in 7. lib. Metaphysi. tex. 7. ita scribens, [Si forma prior est materia & magis ens, eo quoque quod ex ambobus est, prius quid erit ob eandem rationē.]

Hęc opinio uidetur Simplicii 1. physi. super te. 52. & 2 physi super te. 4. & est communis ferè opinio latinorum philosophorū ac theologorum.

opinio Auer. 2. physicorum commen. 4.

Sic

Sic enim legit Auerroes, & verò sic est in codice Græco, quamuis in alijs translatio A nibus, pro illo, [eo, ꝙ ex ambobus est,] Sit, [illud quod ex ambobus est.] Vt his verbis significet Aristot. quemadmodum forma est magis ens q̃ materia nimirum quoniam est actu, ita etiam compositum esse magis ens, q̃ materiam ob eandem caussam. Qui autem tuentur eam sententiam quamproximè ante declaraui, aiunt ipsum compositum a Philosophis interdum appellari nobilius ac præstantius, non ꝙ tale sit secundum rationem & veritatem, sed ꝙ tale iudicatur secundum sensum, & hominum existimationẽ. Hæc B à Philosophis de re proposita in vtráque partem disputantur. Hæc autem controuersia facilè dirimi, & discordia opinionum reuocari potest ad concordiam hoc modo; forma dupliciter considerari pôt, vel per se ac separatim à materia, vel pro ut habet esse in materia; priori modo sũpta ignobilior est composito, ut rationibus prioris sententiæ concluditur, posteriori autem modo, nihil aliud est q̃ ipsum compositum, quod attinet ad nobilitatẽ & perfectionem quæ est in cõposito, quocirca erit æquè nobilis vel etiam ob id no C bilior quia compositum in se cohibet materiam tanquàm partem suam essentialem: quæ materia non modo nullam ijs rebus quarum pars est, perfectionem adiungit, sed etiam est radix & seminarium cunctarum imperfectionum & defectuũ, qui accidunt rebus naturalibus. Quamobrem dicere solent Peripatetici, bona quæ sunt in rebus naturalibus ex forma prouenire, mala uerò ex necessitate materiæ. Sed veniamus ad secundam quæstionem quæ grauior est atq; difficilior, an forma sit tota quidditas rei naturalis. D

Secunda quæstio. An forma sit tota quidditas rei composita.

CAP. VI.

QVo meliùs hæc quęstio explicetur & intelligatur, eam nos positis tribus propositionibus sic explanabimus, vt quid in ea manifestum & certum sit, quid contra dubium & controuersum cognoscatur. 1. Propositio. Materia est pars substantię ac naturæ ipsius compositi. nam Aristo. 1. Physi. 53. inquit materiã esse substantiam, ꝙ ex ea cõponitur substantia composita; non potest autem substantia componi ex non substãtijs; & multis in locis tripartitò diuidit substantiam in materiam, formam & quod ex vtrisq; est compositum; & in 2. Physic. tex. 12. atque in 5. Metaphysi. tex. 5. ait compositũ naturale, uocari naturam vel potiùs à natura, quoniam constat ex materia & forma, quæ sunt naturæ. Ac ratio quidem huius rei est, quia res naturalis, vt homo vel lapis, non est substantia simplex, sed composita ex multis & diuersis partibus, harum autem partium unam esse materiam, perspicuũ est; ergo materia est pars substantiæ, ac naturę compositi physici. 2. Propositio. Non potest negari materiam aliquo modo pertinere ad quidditatem rerum naturalium. Etenim Arist. 2. physic. tex. 19. & 1. de Anima tex. 16. & 6. lib. Metaphy. tex. 2. affirmat in definitionibus rerum naturalium necessariò ponẽdam esse materiam, atque ea re definitiones Physicas distingui à Mathematicis. In hanc item sententiam Auerroes primo de Anima com. 16. his verbis scribit. [Qui accipit materiam in definitione rerum naturalium & dimittit formam diminutè accipit, qui accipit formam & dimittit materiam existimatur ꝙ dimittit aliquid non necessarium, sed non est ita, quia forma debet accipi in definitionibus secũdum dispositiones in quibus existit.] Hæc ille. Hoc etiã rationi consentaneũ est, nam forma per se non constituit speciem rei, sed vnà cum materia, quare nec quidditatem, nisi prout continet in se intrinsecum ordinem ad materiam in qua naturaliter habet suum esse. Ac de supra dictis duabus propositionibus, nulla est inter Philosophos dissensio. 3. Propositio. An forma, prout habet ordinem ad materiam sit tota quidditas rei naturalis, ita ut materia nõ sit pars quidditatis, sed eius tantùm quasi vehiculum & subiectũ naturaliter necessarium; An potiùs materia sit pars quidditatis sicut forma, licet minus principalis, obscurum, dubium, & valde controuersum est inter Philoso-

phos, quare varias eorum sententias explicare oportet. Sed primo loco D. Tho. opinionem expendamus.

Opinio D. Thomæ, & Scotistarũ, materiã esse partem quidditatis

D. Thomas 7. Metaphy. super tex. 34. & 1. par. q. 75. art. 4. & in opusculo de Ente, & essentia, censet materiam esse partẽ intrinsecam quidditatis specificæ rerum naturalium; & hac ratione confirmat. Definitio explicat quidditatem rei, sed materia est pars definitionis, ergo ẽ pars quidditatis, Maior per se nota est: Minor sic probatur: Arist. 7. Metaph. text. 39. inquit auferre materiã à definitionibus quarundam rerum, idest naturalium, esse superuacaneum, & increpat iuniorem Socratem, qui tentabat definire animal sine materia, non secus quàm circulum sine ære. in lib. etiam 8. Metaphysicæ commẽdat eas definitiones, quæ materiam pariter atque formam complectuntur. Sed respõderet aliquis, materiam poni in definitionibus non ut partem quidditatis, sed ut subiectum & vehiculum eius; hanc responsionem Thomistæ putant absurdã esse, propterea ꝙ, hoc modo etiam substantia definiretur per additamentũ sicut accidens, quod est contra Aristo. in 7. Metaphysi. Etenim sicut subiectum ponitur in definitione accidentis vt in definitione simitatis nasus, non ꝙ subiectum sit pars quidditatis accidentis, cum accidens sit quidpiam simplex & alterius generis q̃ subiectum, sed quia est naturale vehiculum, & fundamentum accidentis, sic etiã materia ponitur (secundum illam responsionem) in definitione substantię, non vt pars sed ut vehiculum quidditatis. Hanc opinionem Scotistæ item sequuntur, & ita confirmãt. Si materia nõ est pars quidditatis, ergo sola forma est tota & cõpleta quidditas ac species, quare anima separata hominis esset tota species hominis, nec forma cum materia faceret vnum ens per se vnum & completum, non fit nisi ex entibus incompletis. Præterea; quid esset discriminis inter rem materialem & immaterialem? vtrobique namque sola forma est tota quidditas rei. Addunt etiã, qui ita sentiunt, Auerroem quibusdam in locis huic sententiæ suffragari, nam is primo Metaphy. comm. 9. hoc modo scribit, [Species quæ verè dicuntur, sunt illud quod congregatur ex forma vniuersali & materia. v. g. species hominis nõn

A est forma eius tantùm secũdum quod intendebat Plato, sed congregatum ex materia, & forma.] Quòd si quis contra hãc opinionem opponat, Aristotelem vbicũque nominat vel describit formam, semper eam appellare ipsum quod quid erat esse, eiusmodi verbis non obscure indicãs formam esse totam quidditatem rei, respondent ipsi ad hoc dupliciter. Primùm enim aiunt duplicem esse formam, unam Physicam quæ est pars, qualis est anima respectu animalis; alteram Metaphysicã, quæ est tota essentia rei in abstracto concepta vel enuntiata, qualis est humanitas

B respectu hominis; abstractum enim habet se vt forma respectu concreti, etiam si concretum & abstractum non re, sed ratione tantùm differant. Cum igitur Aris. inquit formam esse quidditatem rei, accipit formam non priori, sed posteriori modo, quæ est tota rei essentia materiam et continens. Deinde, altero etiam modo respondent, denominationem plerunq; fieri à principaliori, ita vt dicatur simpliciter talẽ, quod est magis principaliter tale. Quare cum forma sit principalis pars

C quidditatis, quid mirum est si nonnunq̃ vocetur quidditas rei? Sed neutra sane responsio firma aut verisimilis est; non quidem prior, quia cum Aristo. appellat formam quidditatem, loquitur de forma quæ est caussa distincta ab aliis tribus generibus caussarum, & est finis materię eique relatiuè opponitur, & est verè ac propriè forma Physica; talem autem constat esse non eam, quæ dicitur ab ipsis forma totius, sed eam quæ vocatur forma partis. Posterior autem responsio nihilo plus ualet, nam licet in appellationibus

D interdum contingat denominationem sumi à principaliori, non tamen in definitionibus, in quibus ad tenue veritas elimatur. quale enim quidque definitur, tale est simpliciter; ne si secus fuerit, definitio, quæ enucleatè ac propriè rem vt est, explanare debet, ambiguitatem pariat & in errorem inducat. Sed de hac opinione satis. Ad eos, qui contra opinantur ueniamus.

Alte-

Altera opinio veterum Peripateticorum, aientium totam quidditatem rei, in forma eius rei contineri.

CAP. VII.

Est igitur altera sententia eorum qui censent totam quidditatem rei naturalis compositæ, esse in forma ipsius non quidem solitariè ac præcisè sumpta; sed ut includit & in se cohibet naturalem quendam atque essentialem ordinem ad materiam, quæ licet non sit pars quidditatis, tamen quia est quasi vehiculum, fundamentum & subiectum naturale ac necessarium ipsi formæ, ideo in definitionibus rerum naturalium necesse est, non solam formam sed et materiam adhibere; non aliter quam in definitione simitatis oportet nasum ponere. Est autem apud hos Philosophos magnum discrimen inter substātiam & quidditatem, qđ videtur indicasse Aristot. in 7. Metaphysi. cum. n. in tex. 7. posuisset materiā esse substantiā, mox in tex. 8. negat eam esse quidditatem scribens. [Materiam autem dico, quæ fm seipsam, neque est quid &c.] Hanc autem fuisse opinionem veterū Peripateticorum, facile intelligitur ex illorum scriptis. Nos de plurimis, nonnullorū in præsentia, quo res illustrior fit, proferemus testimonia. Alexander Aphrodisæus in 2. lib. Mtaphysi. super tex. 12. ita scribit. [Quemadmodum homo & hominis esse differunt, sic fit in cunctis reb⁹ compositis. Illud enim cuique rei ex forma adest: Homo enim ex materia & forma constat, esse autem hominis simplex est, quippe cum forma sit eius esse: nam in rebus incorporeis idem est res atque ipsius esse, in habentibus autem esse in materia, differunt.] Themistius in 3. de anima super tex. 9. sic ait; [Aliud est aqua, aliud essentia seu quod quid erat esse aquæ; illud enim est quidpiam ex materia & forma concretum, hoc autem est aquæ forma & ratio per quam est aqua. Vnaquæque enim res descriptionem suā non de materia sed de forma nanciscitur. In eodem libro super tex. 38. hoc modo inquit.] Res quanta est, forma ipsa est, materia verò non essentię sed generationis potius & ipsius vt ita dixerim, fieri auctor & caussa est. Diffluunt obiter corpora, quod quidem opera & maleficio materiæ accidit: Si qua stant quiescuntue, totum id debet formæ acceptum referri. Simplicius in 3. de anima super textū 9. hæc scribit. [Forma differt ab eo quod ex forma constat, caro enim & aqua formis affecta sunt, ipsum verò esse uniuscuiusque eorum, ipsa vniuscuiusque forma est. Forma namque per ipsum quid erat definiri consueuit.] Auerroes in 7. libro Metaphysi. comm. 21. [Quidditas] inquit [hominis vno mō est homo, & alio modo non est homo; est enim ipsa forma hominis, non est autem homo qui est congregatus ex materia & forma.] Hoc etiā apertioribus verbis declarat in eodem libro commen. 34. scribens materiam esse quidem partem substantię si nomen substantię significet congregatum ex materia & forma, sin autem significet iam quidditatem, non esse partem eius, sed esse tanquam vehiculum deferens ipsam in sua definitione. Albertus in 2. lib. Physi. super tex. 28. hæc scripta reliquit. [Forma propriè loquendo est essentia constituens speciem secundum esse in rebus naturalibus, nam esse compositi fluit ab essentia quæ est forma rei, sicut lumen fluit à luce, [& paulo infra subdit. [Hæc autē forma est rei uera quidditas, quoniam res nō habēt hoc quod sunt, à materia, quippe cum ipsa sit in potentia ad opposita, sed id habent à Forma substātiali, & ideo ipsa est propria rei quidditas; & cum definitur res, ratio definitiua dicens quid est res, sumitur penes formam, siue ipsa concepta sit cum materia sicut est forma naturalis, siue non, ut est forma mathematica & Diuina.] Eandem sententiam tradit in 7. Metaphysi. super 1. tex. dicens. [Principia substantię sunt materia & forma, & pręcipuè forma, quam dupliciter determinare oportet, uno modo secundū quod ipsa est totum esse & tota quidditas substantiæ, quæ significatur per definitionem, & sic consideratur in hoc 7. lib. Metaphysi. &c. Quis porrò ipsum Peripateticorum Principem Aristotelem, nesciat aut dubitet in eadem sententia fuisse? cum is totam rei compositę quidditatem in sola forma esse, multifariā clarissimis gra-

Alexander Aphrodisæus.

Themistius.

Simplicius

Auerroes.

Albertus Magnus.

Aristoteles sensit materiam non esse partem quidditatis

grauissimisque verbis testatum, confirmatumque reliquerit? An non is in 3. de anima tex. 9. affirmat aliud esse carnem, & aliud ipsum esse carnis? nã illa est forma cum materia, hoc autem est ipsa forma simplex. Sic enim hunc locum Aristotelis explanant Themistius & Simplicius, quorum uerba supra memorauimus. Deinde, cum in 7. Metaphysicæ tex. 9. diuisisset substantiam in materiam, formam & compositum, subiungit prætermittendam esse materiam & compositum, solam autẽ formam considerandam, & tractandam esse: mox uerò tex. 10. proponit sibi agendũ esse de ipsa quidditate; ex quo quis nõ intelligit Aristotele: pro eodem habere formam & quidditatem? Præterea, in 8. lib. Metaphy. text. 12. si quis, inquit, interroget quæ sit materia hominis? respondendum est esse menstrua: si quod mouẽs seu efficiens? respondendum est ipsum semẽ: si quæ sit forma? respondendum est ipsum quod quid erat rei. Postea, Arist. docet in 2. Phys. tex. 28. omnes partes definitionis pertinere ad caussam formalem, quod sanè verum est, nam vt est apud Auerro. 1. Metaphysi. com. 17. genus sumitur à forma vniuersali, differentia verò à forma particulari & propria. Ampliùs, secundũ Aristote. in 2. Physi. tex. 19. & in 6. Metaphy. tex. 2. & alijs locis, ita definiũtur res naturales per materiam sensibilem ut simitas per nasum: hoc enim exemplo ad id exponendum, ferè utitur Aristoteles. ergo sicut nasus non pertinet ad definitionẽ simitatis, tanq̃ pars ei⁹, sed tanq̃ subiectũ; ita materia non pertinet ad quidditatem rei naturalis, vt pars sed vt subiectũ ipsius. Ad hęc, quod obstat quo minus in rebus materialibus quidditas sit idem cũ habente quidditatem, id non potest esse pars quidditatis, sed tale est materia secũdum Aristo. 3. de anima, tex. 9. vt supra diximus & in 7. metaphy. text. 41. præsertim secundum explanationem huius tex. traditam à D. Thoma in cõmentariis quibus eum locum exponit. Ergo &c. His accedit, verè dici aliam esse quidditatem hominis, aliam Leonis, & Lapidis; quæro vnde nascatur hæc diuersitas quidditatũ? non ex accidentibus, quippe quæ sunt extra quidditatem rei; nec ex materia prima, quæ una est omnium sublunarium; ergo ex sola forma substantiali. Postremò, quidquid ponitur in definitione rei, debet eam distinguere ab aliquo alio; quam ob rem Aristot. 6. lib. Topicorum ait prædicata transcendentia non esse ponenda in definitionibus; sed distinguere, & separare, est proprium actus & formæ, ut docet Aristote. 7. Metaphysicæ tex. 49. ergo &c. Sed quęret aliquis, si materia non pertinet ad quidditatem rei, quamobrẽ eã sit necessaria rebus naturalibus? Respondeo materiam esse necessariam quatuor ob caussas: primò, quia est naturale subiectum formæ & quidditatis, sine qua forma, & quidditas nec esse nec definiri aut intelligi possunt: tum est necessaria substantiæ compositę, quæ per se generatur & corrumpitur, cum sit pars eius intrinseca & essentialis: Deinde necessaria est ad existentiam, seu substantiam compositi naturalis: ꝙ enim compositum existat, habet à forma quæ est caussa cur res existat, vt dicitur 5. lib. Metaphysi. cap. de substantia; quod autẽ per se existat & non in alio, caussa est materia. Postremò ad eius indiuiduationem, caussa enim indiuiduationis est materia quanquam nec sola nec principalis.

Quatuor ob caussas necessaria est materia rebus naturalibus.

Soluuntur rationes prioris sententiæ, & sententia auctoris aperitur.

CAP. VIII.

Restat nunc ut breuiter doceamus quo pacto ab ijs qui cõtra sentiũt, rationes quæ contra hanc opinionẽ pro confirmatione prioris sententiæ cõmemoratæ sunt: breuiter dissoluantur.

Breuis solutio rationũ prioris sententiæ.

Ad 1. Respondendum est, materiam poni quidem in definitione rei naturalis, verùm non aliter quàm ponitur nasus in definitione simitatis, hoc est, non tanquam partem quidditatis sed tanquam subiectum; neque ob id dicendum est definitionem substantiæ esse per additamentum sicut est accidentis, quia forma & materia sunt vnius generis & categoriæ, & simul coniunctę constituunt

ficiunt vnum ens per se: at subiectum & accidens, & sunt diuersarum categoriarū, & ex ipsis non existit vnum aliquod ens nisi per accidens. Ad reliquas rationes dicendum est, formam esse quidem totam rei quidditatem, uerùm nō sumptā præcisè & separatim à materia, sed vt includit ordinem essentialem ad materiā; ex quo apparet, & cur forma solitaria, qualis est anima rationalis à corpore seiuncta, non dicatur esse tota quidditas, aut completa rei species; & quod sit discrimē īter quidditates rerum materialium & īmaterialium. Postremò illud aduertendum est quod supra monuimus, apud Peripateticos aliud esse substantiam compositam, esséetiam & naturam, & aliud quidditatē, quocirca, non si quis illorum interdum dixit materiam esse partē substantiæ uel naturæ compositæ, continuo putandū est eum sensisse materiam esse partem quidditatis. Atque hæc quidem inter Philosophos disputantur de quidditate rerum naturalium. Vtram verò sententiam nos magis probemus, paucis exponamus.

Nobis quidem posterior sententia videtur esse magis Peripatetica & Aristotelica; quod ex his quæ eam declarando & probando diximus, liquidò cognosci potuit. Vera autem opinio sit vero similior ac propior, facile est iudicium; nam omnis hæc opinionum varietas atque dissensio, non tam in re ipsa quàm in uerbis, & modo loquendi consistit. Etenim, si nomē quidditatis significat totum id quod pertinet ad integritatem substantiæ & naturæ ipsius compositi, (quomodo id nominis est in vsu apud recentiores Philosophos & Theologos) solùm excludendo accidentia, non est dubium quin materia habēnda sit pars quidditatis: sin autē vocabulū quidditatis angustiùs & pressius sumatur, id tantùm significans in quolibet composito naturali, quod est eius actuatiuum, distinctiuum, denominatiuū, definitiuum, intelligibile, determinatiuū & perfectiuum quo modo ipsum usurpāt antiquiores peripatetici, luce Solis clarius est, cum hæc omnia à forma proficiscantur, materiam non esse partem quidditatis. Cum igitur res ipsa constet, quisque vtro maluerit modo loquatur, non enim Philosophum decet, re iam exploráta & constituta, de voculis & syllabis disputationes producere. Sequitur nunc quęstio illa perquàm celebris inter Philosophos, de principio indiuiduationis, sit ne materia an forma, an quidpiam aliud.

Sētentia auctoris de præsenti quęstione.

Exploditur opinio eorum qui putant distinctionem numericam prouenire à quantitate.

C A P. IX.

TErtia quæstio de materia relata ad compositum à nobis hoc loco tractanda hęc est, an vnitas & distinctio numerica corporum naturaliū quæ sunt eiusdem speciei vltimę, conueniat ipsis propter formam. Triplex est vnitas & distinctio, una generica, altera specifica, tertia numerica eorum quæ sunt eiusdē speciei. Priores duæ concessu omnium petuntur ex forma substantiali; de tertia magna lis est inter Philosophos, quæ continet peruulgatam illam quæstionem de principio indiuiduationis, quatuor principum opinionum varietate nobilitatā. Prima opinio eorum est qui putant vnitatem & distinctionem numericam prouenire à quantitate, ita vt principium indiuiduationis in rebus naturalib⁹ sit quātitas; quam sentētiam his rationibus persuadere conantur. Primò, secundū Auer. 1. Physi. comm. 8, & secundum Arist. in 5. Metaphysi. 11. omnis distinctio, aut est secundum formam, aut secundum quantitatem; sed inter ea quę sunt eiusdem speciei, non est distinctio secūdum formam, quoniam ea est specifica & quidditatiua, relinquitur igitur vt sit tantum distinctio secundum quantitatem. Deinde, uel indiuidua eiusdem speciei differunt per aliquam differentiam essentialem, uel accidentalem; non per substantialem, nam vltima differentia substantialis est specifica, in qua conueniunt omnia illius speciei indiuidua, ergo per accidentalē, sed primū omnium accidentium est quantitas, ergo q̄titas erit princeps caussa distinctionis indiuiduorum. Posteà, natura specifica ideo

Prima opinio, quantitatem esse principium indiuiduationis,

secundum numerum multiplicatur, quia recipitur in multis & distinctis partibus materiæ, sed multitudo & distictio partiũ accidit materiæ propter quantitatem, ergo in quantitate est radix numericæ multiplicationis, quæ cernitur in natura specifica. Postremo, id confirmant exemplo aquæ, quæ si in tres partes diuidatur, quælibet pars aquæ existit una numero, & à qualibet aqua alia numeraliter distincta, at hæc multitudo & distinctio aquarum, non aliunde orta est quàm ex diuisione primę aquę secundum quãtitatem; vt vel in hoc exemplo, etiam sensuum iudicio probetur multitudo, & distinctio indiui- B duorum à quantitate proficisci.

Refutatio primæ opinionis.

Verùm hæc opinio multas ob caussas falsa est. Primò, quia quantitas præsertim terminata, (nam interminata, cum sit indifferens ad omnia indiuidua, non potest eorum esse principium distinctiuum) cũ inquam quantitas terminata sit posterior substantia composita, nõ potest esse principium indiuiduationis eius; quinimò cũ accidẽs indiuiduetur per subiectum, qui fieri potest ut subiectum vicissim indiuiduetur per ipsum accidens? nisi non putetur absurdum esse vt idem secundum idẽ C sit prius & posterius, principiũ atq; principiatum. Deinde, cum indiuidua substantia sit substãtia, & quatenus indiuidua est, ad prædicamentum Substãtiæ pertineat, siquidem est prima substantia: nã substantia prædicamentalis diuiditur in primam & secundam, necesse est principium, propter quod indiuidua est hæc prima substantia, sit quidpiam substãtiale, & ad idẽ prædicamentum pertinens; at quantitas nullo modo attingit essentiam substantiæ, nec ad Substantię categoriam reduci potest, ergo nõ potest esse principium in- D diuiduationis eius. Præterea, substantia indiuidua est verum ens per se, quandoquidem ponitur in prędicamento, & species per se prędicatur de ipsa; sed ex substantia & quantitate fit vnum ens per accidens, ergo quantitas non est principiũ indiuiduę substantiæ. Ad extremum, generatio substãtialis per se terminatur ad substantiam indiuiduam, si igitur substantia est indiuidua propter quantitatem, generatio substantialis per se terminaretur ad quantitatem, quod nemo non videt q̃ sit absurdum. Vide apud Scotum 2. sent. A dist. 3. q. 4. alias rationes contra hanc opinionem.

Rationes autem huius opinionis facile est soluere. Ad primam, & secundam rationem respondendum est, inter indiuidua eiusdem speciei esse distinctionẽ formalẽ. Petrus n. differt à Paulo, quia alia est anima Petri & alia Pauli, si quidem à quo res habet esse, ab eodem habet unitatem & distinctionem: est autẽ duplex distinctio formalis, vna quæ sumitur a forma simpliciter & specificè sumpta, quæ dicitur formalis simpliciter, & non est inter ea quæ continentur eadem specie; altera quæ ducitur à forma, vt est singularis, & actu existens in rebus, quæ vocatur formalis secundum quid, & secundũ hãc differunt indiuidua eiusdem speciei. Sed hoc paulò infra planius intelligetur, vbi tractando sententiam nostram, latius explicabitur. Ad tertiam, & quartam rationem dicendum est, caussam intrinsecam, & formalem, cur natura specifica secundum numerum sit multiplicabilis, intrinsecè quidem non esse aliam, q̃ ipsammet naturam formæ, quæ eo ipso, q̃ est materialis, & vnibilis materiæ, suapte vi est multiplicabilis. effectiuè quidem, hoc ex habet ab agente; finaliter autem ut quia est per se corruptibilis per indiuiduorũ propagationem conseruetur; subiectiuè à materia, in cuius diuersis partibus recipiuntur diuersæ numero formæ; tandem dispositiuè à quantitate propter quam materia est diuisibilis in partes, itaq; exẽplum illud aquę, nihil planè iuuat opinionem, nam licet quantitas in caussa fuerit, cur cum esset una aqua, in tres partes diuideretur, tamen q̃ quælibet pars illius aquæ sit aqua per se subsistens, & à qualibet alia parte numero distincta, caussa est ipsa forma substantialis aquæ, quæ cũ sit homogenea, tota est in qualibet parte aquæ quam ob caussam cum partes aquæ disiunguntur, necesse est quamlibet earũ esse aquam per se subsistentem. Illa igitur diuisio aquæ vt est totius i partes integrales seu q̃titatiuas fit pp q̃titatẽ, vt aũt est in partes subiectiuas, quarũ quælibet est aqua singularis, & subsistens, fit pp formam substantialem aquę. Verùm expendamus secundam opinionem, q̃ est Scoti.

Quę sit caussa cur natura specifica indiuidualiter multiplicetur.

Non

Non esse principium indiuiduationis illam Scoti Hæcceitatem.

CAP. X.

Secunda opinio quæ est Scoti.

SCotus in 2. sent. d. 3. q. 6. arbitratur in fra differentiam specificam ex qua sumitur vnitas & distinctio speciei, esse aliam quandam differentiam indiuidualem, per quam natura specifica contrahitur ad esse hoc aliquid & singulare, quæ licet realiter non distinguatur à differentia specifica, distinguitur tamen formaliter, & vna est extra conceptum alterius, sicut oportet esse contrahens extra rationem contrahibilis: propter quod etiam hæc differentia indiuidualis habet se ad specificam, vt actus ad potentiam; & est entitas quædam positiua per quam, quia res est hoc aliquid, potest ea rite nominari Hæcceitas. Hanc suam opinionem Scotus his argumentis confirmat. Primò, omnis vnitas sequitur aliquam entitatem, ergo vnitas numeralis quæ est maxima, & simpliciter vnitas, consequitur aliquã entitatem, quæ nõ potest esse entitas seu natura specifica tum quoniam ea vendicat sibi suam propriam vnitatem nimirũ specificam; tum etiam, quia entitas specifica, cum sit indifferenter communis omnibus indiuiduis, non potest esse principium eorum determinatiuum, ac distinctiuum. Deinde, omnis differentia eorũ quæ differunt inter se, reducitur ad aliquod primo diuersum; alioquin nõ esset status in ijs quæ differunt inter se; sed indiuidua propriè differunt, quia in aliquo sunt eadem, & in aliquo diuersa, ergo eorum differentia reducitur ad aliqua primò diuersa; sed hæc non sunt ipsa natura specifica, ut pote secundum quam inuicẽ conueniunt indiuidua, ergo sicut diximus, ponendæ sunt differentiæ indiuiduales. Præterea, cum natura specifica contrahitur ad singulare, vel contrahitur per se ipsam, uel per formam, vel per materiam, vel per quantitatem, vel per Hæcceitatẽ; non per seipsam, quia contrahens diuersum esse debet à contrahibili sicut actus à potentia, non per formam, quia formã, vt ait Auerroes est subiectum vniuersalitatis. quare non potest esse principiũ singularitatis, & quia, vt diximus, contrahẽs debet esse extra rationem contrahibilis. forma autẽ est pars essentialis naturæ specificæ, quæ contrahitur ad singularitatẽ; non per materiam, tum propter hanc eãdem caussam proximè dictam, tum etiã quia idem est constitutiuum & distinctiuum, at materia non potest distinguere, cum id proprium sit actus secundum Arist. 7. Metaphysi. tex 49. his accedit, q eadem numero materia est in duobus indiuiduis, nempe cum unum ex altero generatur, vt aer ex aqua, quare distinctio indiuiduorum non debet peti à materia; non per quantitatem, quoniam secundũ Aristot. 7. Metaphysicæ tex. 4. substantia composita est prior accidẽtibus, & Auer. in eo. lib. com. 2. inquit indiuiduum substantiæ prius esse alijs indiuiduis accidentium; relinquitur igitur, ut talis contractio non per aliud, q̃ per Hæcceitatem fieri queat.

Nota doctrinã Scoti de sua Hæcceitate.

Sed contra hanc opinionem existunt duæ obiectiones, una est, Boetium in lib. de Trinitate, affirmare differentiam numeralem fieri per accidentia. Altera est, Aristo. quamplurimis locis, quę in tractatione sequentis opinionis recensebim⁹, clarissimis uerbis referre ad materiam distinctionẽ & unitatem indiuiduorum. Ad vtranq; respondet Scotus. Ad priorẽ quidem, indiuidua distingui per accidentia concomitatiue, hoc est quia distinctionẽ indiuiduorum, quę primò & principaliter fit per Hæcceitates naturaliter ac necessario consequitur distinctio per accidẽtia; uel illa Boetij sententia accipiẽda est notificatiue, hoc est secundum nos, nam quia latet nos sua cuiusq; indiuidui Hæcceitas, ideo solemus distinctionem indiuiduorum facere per accidentia. Ad posteriorem autem obiectionem respondet, sicut forma duplex est, vna totius, altera partis, quam distinctionem superius declarauimus, sic etiã materiam esse duplicẽ (nã forma & materia sunt ad aliquid vt quot modis vnum eorum dicitur, totidem & alterũ dici necesse sit) vnam q̃ opponitur formæ partis, vt corporis animæ, alteram q̃ opponitur formæ totius, & quia forma totius est tota quidditas, ideo ma-

teria quæ illi opponitur, est extra quidditatem, huiusmodi autẽ materiam Scotus vult esse suam Hæcceitatem, quę uocatur materia, propterea quod constituit rem, in ultimo esse subijcibili & materiali, nec, vllo modo pertinet ad esse formale, & quidditatiuum rei.

Herueus opinionem Scoti oppugnat.

Hæc Scotus pro sua opinione, quam Heruæus Quodlibeto 3.q. 9. dupliciter impugnat: Primò quidem, quia cum Scotus ait principiũ indiuiduationis nõ posse sumi à materia & forma, propterea qđ sunt communes omnibus indiuiduis, aut loquitur de communitate materiæ & formę, quæ est secundum rem extra animã, B aut de ea, quæ est tantum secundum rationem; si de priori, ergo extra animã erit actu aliquod uniuersale, quod falsum est, cum Arist. dicat 1. de anima tex. 8. Vniuersale aut nihil esse, aut posterius esse; nam eiusmodi uniuersale, uel per se subsisteret seiunctum à singularibus, quod sane absurdum est, uel esset in ipsis singularibus, at quidquid est in singulari, necessarium est esse singulare. Et quamuis Scotus de Vniuersalium existentia aliter sentiat, eius tamen sententiam, & rationi & doctrinę Aristo. aduersari, alio loco demonstrandum est. Sin autem loquatur de posteriori communitate quæ est secũdum rationem, quod ipse dicit de materia & forma, idem prorsus dici poterit de Hæcceitate, nã sicut ab hac & ab illa materia, ui mentis abstrahitur ratio quędam materiæ quę est communis omnibus materijs, similiter etiã ab hac & ab illa Hæcceitate potest elici communis quædam ratio Hæcceitatis quæ erit communis singulis Hæcceitatibus: quare si propter huiusmodi communitatem negatur materia uel forma esse principium indiuiduationis, propter eandem negari etiam debet Hæcceitas. Deinde Heruæus quærit, quid sit illa Hæcceitas; nam uel est substãtia, uel accidens: si substantia, uel materia, uel forma, uel compositum; si accidens, uel absolutum, uel respectiuum; si absolutum, uel quantitas, uel qualitas; at nihil horum potest Scotus dicere, quia Scotus laberetur in eas opiniones, quas ipse in 2. lib. sent. dist. 3. acerrime oppugnat, ergo illa Hæcceitas nihil est. Hæc Heruęus contra Scotum; Rationum autem Scoti facilis est solutio, nam quia ipse nõ A aliam ob caussam finxit illam Hæcceitatem, quàm quia persuasum habuit indiuiduationem non posse fieri vel per accidẽs aliquod, vel per materiam & formam, si demonstretur id esse falsum, vt certe infra demonstrabitur, nullum erit eius fundamentum, quo sublato, tota confestim ipsius ruet atq; cõcidet opinio; quare ad tertiam opinionem transeamus.

Principium indiuiduationis non esse materiam signatam quantitate.

CAP. XI.

Secunda opinio quæ est D. Thomæ.

D. Thomas in opusc. de ente & essentia & de principio indiuiduationis, & in lib. 5. Metaphy. super tex. 12. & in 3. par. q. 77. art. 2. opinatur principium indiuiduationis esse materiã cum quantitate: nam duo in primis sunt de ratione indiuidui, vnum est, ut sit incommunicabile non aptum esse in pluribus, alterum est, ut sit distinctum numeraliter ab C aliis eiusdem speciei; priorem proprietatem indiuiduum accipit a materia, quæ cum sit vltimum subiicibile, facit vt forma in ea existens, non possit in aliis inesse; posteriorem autem proprietatem habet à quantitate, propter eam enim materia est diuisibilis i multas partes, in quibus cum diuersæ formæ recipiantur, existit numeralis indiuiduorum distinctio. Sed præstat hic adscribere verba D. Thomæ ex 3. Par. quęst. 77. arti. 2. ut ipsomet dicente, quæ sit eius opinio clarius atque certius cognoscatur: sic igitur ait. [Est de D ratione indiuidui vt non possit in pluribus esse, quod dupliciter contingit; vel quia non est natum in aliquo esse, & sic formæ immateriales sunt per se ipsas subsistentes & indiuiduæ, vel quia forma substantialis seu accidentalis est quidem nata in aliquo esse, non tamen in pluribus, vt hęc albedo, quæ est in hoc corpore nõ potest esse in alio; quantum igitur ad primum, materia est indiuiduationis principium omnibus formis sibi inhærentibus, nam cum tales formæ aptę sint esse in subiecto, ex quo aliqua earum recipitur in materia,

Expressa doctrina Diu. Tho. de principio indiuiduationis.

teria, quæ non est in alio, iam nec forma ipsa sic existens potest in alio esse. Quantum autem ad secundum, principium indiuiduationis, est quātitas, ideo enim aliquid natum est esse in vno solo, quia illud est in se indiuisum, & diuisum ab omnibus alijs, diuisio autem accidit substantiæ ratione quantitatis, & ideo quantitas est quoddam indiuiduationis principium in quantum diuersæ formę numero, sunt in diuersis partibus materiæ. Vnde etiam quantitas secundū se habet quandam indiuiduationem, possumus enim imaginari plures lineas eiusdem speciei differentes positione, quæ cadit in ratione quantitatis.] Hæc D. Thomas. Si quis autem plura scire cupit, quæ conducant ad huius sententiæ explanationem, legat tres illos Principes Thomistarum; Capreolum inquam in 2. sent. dist. 3. & Paulum Soncinatem in 7. Metaphysic. quæst. 33. 34. 35. & Caietanum in commentarijs suis super opusculum de Ente, & essentia. Quod autem materia sit principium indiuiduationis permultis testimonijs Aristotel. ostendi potest, is enim 5. Metaphysic. text. 12. & lib. 7. text. 28. & lib. 12. text. 49. & 1. lib. de Cœlo. text. 92. apertis verbis docet vnitatem, ac distinctionem indiuiduorum esse à materia; ipsa autem materia ex se vna est, indeterminata atque indifferens ad omnia indiuidua, qua, pp̄ter nisi ei accedat quātitas per quam determinetur, distinguatur & in diuersas partes diuidatur, non poterit esse sufficiens ratio & causa determinandi & distinguendi indiuidua.

Refutatio secundę opinionis. Sed hæc opinio non videtur nobis vera duas ob caussas, primùm quidem, quoniam aggregatum ex materia & quantitate est ens per acidens, non potest igitur esse principium constitutiuum, indiuidui quod est ens per se; & cum quantitas sit accidens, quomodo potest esse principium indiuidui quod est substantia? Denique rationes, quibus supra refutauimus eorum sententiam, qui quātitatem faciebant indiuiduationis principium, valent etiam contra hanc opinionem. Deinde, cum ex aqua generatur aer, quæ nam quantitas est principium indiuiduans aerem? an ea, quæ in aqua præcedit generationem aeris? at hæc secundum ipsos cor-

A rumpitur, nam in eo instanti, quo generatur aer, non est præcedens quantitas, siquidem idem instans est primum esse aeris, & primum non esse omnium præcedentium formarum; necessarium autem est principium formaliter constitutiuum alicuius, manere in eo, quo constituitur. An fortè est ea quantitas, quæ cernitur in aere generato? at hæc secundum ipsos ordine naturæ posterior est forma substantiali, & ipso composito, namque omnium accidentium volunt subiectum esse totum compositum, ita vt prius secundum naturam sit forma in materia, & ipsum compositum prius sit indiuiduum,

B quàm habeat quantitatem; ex quo fit vt quantitas adueniens composito, iam reperiat ipsum indiuiduum & singulare, & potiùs quantitas indiuiduetur per subiectum, quàm è contrario. Si quis autem per materiam cum quantitate, putet eos significare voluisse materiam prout habet in se respectum quendam ad quantitatem, fallitur; & vt ita sit, id tamen pari facilitate refellitur, nam talis respectus non potest fundari in materia prima, quippe quæ per se indifferenter re-

C spiciat quamlibet determinationē quantitatis; nec in quantitate aut præcedente aut subsequente generationē indiuidui, propter idē, quod paulò ante de quantitate dictum est, ergo hic respectus est nullus. Præterea, respectus non potest attingere, ne dum complere rationem formalem entis absoluti quale est indiuiduum. His accedit, quod secundum Thomistas materia prius respicit formam substantialem quàm accidentalem, quare prius indiuiduatur per substantialem, quàm per accidentalem. Rationum autem, quę pro hac sententia positæ sunt, ex his quę mox dicemus, petenda est solutio.

N Cum igitur quid sentiant alij de quæstione proposita dictum sit, restat vt dicamus quid nobis sentiendum esse videatur.

Vni-

Vnitatem & distinctionem indiuiduorum principaliter esse à forma substantiali.

CAP. XII.

Quæ nobis probabilior videtur sententia, ea duabus propositionibus explicabitur. Prima propositio sit hæc: Vnitas & distinctio indiuiduorũ est à materia, & à forma. Altera propositio, talis vnitas & distinctio principaliter est à forma. Vtraque propositio facilè probatur hac breui ratione. Vnum, & ens conuertuntur, & ab eodem vnumquodque habet vnitatem & distinctioné, à quo habet esse, sed indiuiduum substantiæ materialis, cum sit compositum ex materia & forma, habet suum esse completum à materia & forma, ergo ab eisdem habet vnitatem & distinctionem; sed principaliter compositum est ens & vnum & ab alijs distinctum propter formam; omnes namq; concedunt esse cuiuslibet rei, vel solùm, vel certe principaliter esse à forma; ergo vnitas & distinctio indiuiduorum principaliter est à forma; cui rei etiam illud fidem facit, quod materia est propter formam, etenim forma est finis materiæ, vt auctor est Arist. 2. Phy. tex. 81, & 91. quare vnitas & distinctio materiæ est ob vnitatem & distinctionem formæ, melius. n. est, vt inqnit Auer. 2. de Anima comm. 60. existimare diuersitatem materiarum esse propter diuersitatem formarũ, quàm è contrario, si enim vnitas & distinctio generica est à forma, similiter etiam specifica, cur non itidem numeralis erit principaliter a forma? præsertim cum Arist. in 2. de anima tex. 2. affirmet per formã fieri hoc aliquid, & tex. 7. vnitatem & multitudinem rerum principaliter esse ab actu, & in 7. Metaph. tex. 49. separare ac distinguere esse proprium actus. Auerr. autem in 2. de anima com. 2. 7. 8. 9. conceptis verbis docet substantiam fieri & esse indiuiduam propter formam.

Nota has dubitationes, quoniã ex earũ solutione pẽdet huius quæstionis intelligentia, & contrariorum argumentorum solutio.

Sed hoc loco existunt duæ perquam graues dubitationes; Vna est, per quid forma fiat singularis, cũ ex se, vel sit vniuersalis vel certè indifferens ad vniuersalitatem & singularitatem? Altera dubitatio, cur Arist. & Peripatetici vnitaté & distinctionem numeralem indiuiduorũ ferè assignare soleát materiæ, si ipsæ principaliter sumuntur a forma? Ad priorem respondendum est, formam per se nec vniuersalem nec singularem esse, si enim esset per se vniuersalis, ergo nunquam posset esse singularis, quare nec generari nec corrumpi, nã singulare est quicquid generatur & corrumpitur: sin auté esset per se singularis, non posset effici vniuersalis nec cadere sub scientiam, quæ est tãtùm rerum vniuersalium: Etenim quod per se aliqui conuenit, id necessariò ei conuenit, & non potest non conuenire. Sed quemadmodũ vniuersalis existit per abstractionem intellectus, per hoc nimirum quòd abstrahitur a materia signata, & à proprietatibus rerum singularium, sic etiã fit singularis per productioné agẽtis, nam quod producitur ab agente in materia quadam singulari, & per dispositiones quasdam singulares, necesse est ipsum quoque euadere singulare. In rebus enim primis atque simplicibus; non est quærenda caussa intrinseca, & formalis cur vel sint, vel tales sint, & si qua est illarum caussa, ea prouenit extrinsecùs vel ab agente, vel a materia, vel ab ipsis dispositionibus. Ad posteriorem dubitationé respondẽdum est, vnitatem & distinctionem numeralem assignari materiæ, tres ob caussas. Primò quidem, quia secundũ nos manifestius est talem vnitatem & distinctionem fieri propter materiã, quàm propter formam. Videmus enim vnam sigilli formam variè multiplicari, proptereà quòd imprimitur & recipitur in multis & diuersis subiectis. Deinde quòd multiplicari numeraliter, non conuenit formæ vt forma est, sed vt est forma materialis vel vnibilis materiæ, quocirca intelligentiæ, quia sunt immateriales, nõ multiplicantur secundum numerum: Anima vero rationalis, licet sit per se subsistens & immortalis, tamen quia est vnibilis materiæ, & pars essentialis compositi materialis, multiplicatur secundum numerũ. Ad extremum, multiplicatio numeralis efficitur a natura propterea quod res est corruptibilis, vt per huiusmodi multiplicationem, si non eadem res numero, saltẽ eadem

eadem secundum speciem perpetuò cōseruaretur, vt in 2. de Anima tex. 35. & 2. de Gener. tex. 59. scriptum reliquit Arist. At radix eiuscemodi corruptibilitatis, est in materia, quare non immeritò ei attribuitur indiuiduorū multiplicatio. Quas igitur ob caussas vnitas & distinctio numeralis à Peripateticis interdum materiæ ascribatur cum ea principaliter sit à forma, hoc modo breuiter explicatum sit. Atque hinc etiam facilè potest elici solutio earum rationum, quibus supra docuimus Thomistas, Scotistas & alios probare velle non formam sed vel quantitatem vel materiā signatam, vel aliud quidpiam esse principiū indiuiduationis, quarum rationum enodationem in hunc locum distuleramus.

De forma relata ad suos effectus, ac primùm de existentia quæ est effectus formalis ipsius.

CAP. XIII.

DIctum est de forma in se, & respectu tam materię quàm compositi; restat vt de forma differamus respectu suorum effectuum. Est autem duplex effectus formæ, vnus formæ vt forma est, qualé est ipsum esse seu existētia; alter est formæ, vt est principium efficiēs motuum & actionum naturalium. De vtroque nunc dicendum est, sed priùs de existentia; de qua nonnullæ quæstiones breuiter ac dilucidè tractandæ sunt, his enim explicatis, quæ ad cognoscendam existentiam pertinent, cognita & perspecta erunt. Prima quæstio est an omnis existentia sit a forma, ad quam respondendum est duplicem esse existentiam, vnam quæ simpliciter & absolutè dicitur per quam quidquid est in natura quocunque modo existit; alteram perfectam & determinatam ad gradum seu speciem aliquam entis. Alij eandem distinctionem existentia alijs verbis exponunt, aiūt enim aliam esse entitatiuam, & aliam formalem. Prior igitur existentia non semper est à forma, nam materia existit, nec

1. Quæstio an omnis existentia sit a forma

existentiam suam per quam est extra nihilum, & actu est in rebus, accipit a forma, sed eā sua vi & suapte natura habet, quemadmodum supra libro 5. a nobis demonstratum fuit. Posterior autem existentia, semper est a forma, vnde Arist 5. Metaph. tex. 15. [alio, inquit, modo substantia dicitur, quodcunque fuerit caussa existentiæ in rebus, ipsisque inexistens vt anima animali] & in 2. de anima text. 36. [caussa, inquit, ipsius esse omnibus, substantia est] vocat autem ibi substantiā ipsam formam: & in 2. Physi. tex. 11. ait res naturales per materiam esse in potentia, per formam autem existere actu: & sanè meritò, nam cum generatio sit mutatio a non esse ad esse, non sit autem mutatio ad materiam sed ad formam; necesse est, esse quod per generationem acquiritur, à forma proficisci, quare id quod Boetius in lib. de vno & vnitate ait, quòd omne esse est à forma, & quod Philosophi definierunt esse, existentiam formæ in materia, intelligendum est de esse perfecto & formali.

Secunda quæstio est; Quid sit existentia. Ad quam respondendum est. Primò quidem existentiam non esse quidditatē rei, nec de quidditate, ac proinde nec esse materiam nec formam nec compositū, quod probatur testimonio Aristot. & ratione. Etenim Aristot. in 2. libro Posteriorum distinguit quæstionem an sit, a quæstione quid sit, & in textu 7. eiusdem libri ita scribit. [Quid autem est homo, & esse hominem, aliud est;] & paulò post subiungit; [ipsum vero esse, nulli est substantia.] Atque id sanè rationi valde congruit, nam definitio quæ declarat substantiam & quidditatem rei, non significat rem esse aut non esse, & quidditas per se indifferens est ad vniuersalitatem & singularitatem, existentia vero semper atque necessariò coniuncta est cum singularitate rei, nō enim existentia est vniuersalium, sed singularium. Deinde, existentia non est accidens; nam si est accidens, erit in aliqua categoria vel quantitatis, vel qualitatis &c sed eam nihil horum esse manifestum est. Posteà, generatio terminatur ad ipsum esse, at generationis terminus nō est aliquod accidens. Ampliùs, si est accidēs, aut

2. Quæstio quid sit existentia.

aut erit proprium aut commune, non proprium, cum existentia communiter insit in omnibus rebus; neque commune, quia posset abesse rei sine eius interitu, quod implicat contradictionem, sic enim res existeret sine existentia. Postremò, accidẽs capit suam existentiã a subiecto, quare si est accidens, præsupponet aliam existẽtiam in subiecto, at illa cum etiam sit accidens, rursus aliam præsupponet, atque hoc modo numerus existentiarum procederet in infinitum. Existentia igitur cuiuslibet rei, nec est de substãtia & quidditate eius, nec vnum aliquod de accidentibus, quæ in ea insunt. Quid igitur est? nobis quidẽ videtur nihil aliud esse quàm modus quidam rei, quo res dicitur esse extra nihilum & a suis caussis producta, & actu esse in mundo; qui enim dicit hominem, significat naturã & quidditatem hominis non declarando an sit actu in rebus nec ne; qui autem dicit hominem existere, significat naturam hominis quatenus extra suas caussas producta existit in rebus. Ac modus quidem existentiæ sequitur modum essentiæ nam si essentia fuerit completa per se, qualis est substantię completæ, existentia quoque est completa, vnde substantia dicitur per se existere; sin autẽ essentia fuerit incompleta cuiusmodi est accidentium & partium, existẽtia similiter incompleta erit, quocirca non dicũtur huiusmodi res per se existere, sed inexistere, inhærere, inesse in alio. Quamquam hoc non videtur habere locum in anima rationali, quippe quæ cum habeat essentiam incompletam, est enim pars, & forma hominis; habet tamen completam existentiam; siquidem a corpore seiuncta per se existit. Verum dici potest animam rationalem quatenus est independens à materia, & composito, per se existere, quatenus verò est pars & forma inexistere & inesse in alio tanquàm in toto & subiecto. Licet autem anima separata per se existat, non tamen (propriè loquendo) per se subsistit, quia id est suppositorum, qualis non est anima. Verùm de hoc aliàs.

3. Quæstio quibus rebus conueniat existẽtia. Tertia quæstio est, quibus rebus propriè conueniat existentia? Respondendũ est, existentiam primò & per se conuenire singularibus & compositis, secundum quid autem vniuersalibus, & ipsis partibus. A Loquimur autem hic de existentia rerum dumtaxat naturalium. Hoc autem ita probatur, ei conuenit existentia, quod actu verè existit per se, sed vniuersale nec per se existit, sed in singularibus, nec extra animam existit actu, sed tantùm potentia, ergo non propriè cõuenit vniuersali existere. Deinde, existentia est earum rerum quæ generantur, corrũpuntur, mouentur, operantur, sunt in loco determinato, & sub tempore, quę quidem non conueniunt vniuersalibus nisi propter singularia: nam vniuersale, vt dici B solet, abstrahit ab hic & nunc. Præterea existentia accidit rei ex eo quia est producta, vniuersale autem per se nõ producitur sed tantùm singulare, ergo &c. Quòd autem existentia per se sit totius non autem partium, vel ex eo manifestum est, quia vt sæpenùmero Arist. ait, quod per se generatur non est materia nec forma, sed totum compositum, quare similiter etiam quod per se existit, erit totum compositum. His accedit, quòd nec materia per se existit, saltem existentia perfecta & determinata, nec forma, quippe quæ ine- C xistit materię, ergo quod per se existit est ipsum compositũ. Restat quarta quæstio omnium grauissima & difficillima an existentia realiter distinguatur ab essentia.

Quarta quęstio. An existentia distinguatur realiter ab essentia, et primùm exponitur opinio D. Thomæ.

CAP. XIIII.

D Magna est disceptatio tã inter Philosophos quàm inter Theologos an existentia cuiuslibet rei distinguatur realiter ab eius essentia & quidditate. De qua re duæ sunt opiniones, vna D. Thomæ qui omnibus rebus creatis existentiam vult distingui realiter ab essentia. Altera aliorum, qui id negant, qui inter essentiam & existentiam solam rationis differẽtiam esse putant. Nos priori loco D. Thomæ opinionem diligenter explanemus. Sententia D. Thomæ est, in qualibet re creata (solum enim Deum exci-

excipit) esse distingui realiter ab essentia. Vide D. Thomam in libro de ente & essentia & in 2. contra gentes cap. 52. & in 1. sent. dist. 8. in 4 Metaph. super tex. 3. vide etiam Ægidiũ Romanum in libro de Ente & Essentia q. 9. & 1. Quodlibeto q. 7. Hãc opinionẽ latissimè tractat Capreolus 1. Sen. dis. 8. & Paulus Soncinas super 4. Met. q. 12. Affirmat igitur D. Th. duplicẽ in rebus creatis reperiri compositionẽ vnã ex materia & forma, vnde resultat essentia rei, alterã ex ipsa essentia & existentia: respectu prioris cõpositionis, essentia hẽt se vt actus; respectu aũt posterioris habet se vt potentia, habet. n. essentia potẽtiã recipiendi existentiam; quare existentia est vltima actualitas rei; in priori compositione res acquirit esse quidditatiuũ, specificum, intelligibile, immutabile, indeterminatũ secundũ tempus & locum, abstractum a singularitate & a respectu ad caussas extrinsecas, vt ad efficientẽ & finem. In posteriori autem acquirit esse existentię singulare, sensibile, generabile, & corruptibile, determinatum secũdum tempus & locum, dependens non solum a caussis internis, sed etiam externis. Ac licet prior compositio non sit nisi in rebus materialibus, posterior tamen in omnibus inest etiam in ipsis Intelligentijs.

Opinio D. Thomæ.

Ex his, quinque colliguntur quæ sunt secundum hanc opinionem summa animaduersione digna. vnum est, nullã creaturam esse penitus simplicem; alterum, nullam creaturã esse actum purum; tertium, nullius creaturæ operãtionem esse idem cum eius substãtia; quartum, in omni creatura esse aliquod accidens; quintũ, de nulla creatura verè dici posse quòd ipsa sit suum esse, sed hoc esse propriũ Dei, qui dixit, Ego sum qui sum. Quæ omnia D vno eodemque nituntur fundamento; Nam si cunctis in rebus esse distinguitur realiter ab essentia, ergo in omnibus est cõpositio ex esse, & essentia, ergo in oĩbus est potentia quia in omni cõpositione implicata est ratio potentiæ & actus; ergo operatio distinguitur a substantia cuiuslibet rei; nam cum operari sequatur esse, si esse distinguitur realiter ab essentia, multò magis operari; ergo quia in quibuscunque rebus operari distinguitur ab essentia, in his, operatio est accidens, in omnibus autem creaturis operari distinguitur a substantia rei, necesse igitur est in omnibus creaturis esse aliquod accidens. Denique si in creaturis esse extrinsecus aduenit essentiæ eique imprimitur a primo agente, nulla creatura est suum esse. Quomodo autem se habeat illa duplex compositio in rebus, facilè intelligitur hoc exemplo. Est Aer & perspicuitas & lumen: Aer est in potentia ad perspicuitatem, perspicuitas est in potentia ad lumen, & perspicuitas est actus aeris, & lumen perspicuitatis. Sic materia est in potentia ad formã; forma vel essentia est in potẽtia ad existẽtiam. Sed quęret aliquis quid sit talis existentia? Respondent, non esse vel substantiam, vel accidens, sed esse vltimum complemenrum cuiuslibet rei, & reduci ad eam categoriam, in qua est ea res cuius est existentia. v.g. existentia quantitatis ad categoriam Quantitatis, existentia substãtiæ, ad categoriam Substantię. Describunt autem existentiã hoc modo. Existentia est vltima actualitas impressa rebus à primo agente. Nam esse, quemadmodum dicitur in libro de caussis, est primus, vniuersalissimus, proprius atque immediatus effectus primę caussę.

Quinque documẽta secundum D. Thomæ doctrinam, diligenter obseruanda.

Hæc opinio sic explanata quod attinet ad id quod nunc quæritur an existentia realiter distinguatur ab essentia, confirmatur his argumentis: Primum Arist. in 2. Post. ijs locis, quæ præcedenti capite in explicatione secũdę quæstionis citauimus, satis apertè declarat ipsum esse distingui a substãtia rei; & Boetius in libro de Hebdomadibus ponit huiusmodi sententias. [Diuersum est esse & id quod est; & id quod est, accepta essendi forma est atque subsistit; & Item, omne quod est, participat eo quod est esse, vt sit. [Ex quibus colligitur esse distingui realiter ab essentia. Deinde essentia, secũdum se est indifferens ad esse & non esse, ab vtroque enim abstrahitur: essentia enim rosę. v.g. in hyeme non habet existentiam, in vere autem habet, ergo existentia distinguitur realiter ab essentia: nam si esset idem realiter cum existentia, nunquam posset reperiri cum opposito eius, quemadmodũ si aliquid esset idem realiter cum albedine, numquam posset reperiri cum nigredine Adde, quod nihil est in potentia ad seipsum,

Probatur a Thomistis quinque rationibus existentiã re distingui ab essentia.

se ipsum, sed essentia rosæ in hyeme est in potentia ad existentiam quam accipit in vere; ergo existentia rosæ differt realiter ab eius essentia. Postea; si idem est esse & quidditas, sicut quælibet res est sua quidditas, ita esset suum esse, ac proinde haberet esse infinitum, & illuminatum; omnis enim limitatio fit vel per subiectum in quo recipitur, vel per aliquas differētias quę cōtrahunt id quod limitatur: sed ipsum esse non limitatur per receptionem in subiecto; nam cum sit idem cum essentia non potest dici, quòd recipiatur in ea tanquam in subiecto; nec etiā limitatur per differentias, sicut enim ens non habet differentias, ita nec esse, non enim habet essentiales differentias, quoniam hæ pertinent ad essentiam, nec accidentales, alioqui substātia existeret per accidēs. Præterea, in accidente inexistentia differt ab essentia, potest enim vnum ab altero separari, nam in quantitate hostiæ consecratę manet essentia quātitatis, quę priùs erat, non autem manet inexistentia, quia non inexistit alicui subiecto sicut priùs inexistebat, ergo similiter in substātia existētia realiter differt ab essentia. Postremò, quidditas non habet caussam efficientē, v.g. hōiem esse aīal rōnale, quidditatiuè a nullo fit, tum quia hoc est æternū, quod autem fit à Deo, non est æternum, tum quia, quod fit a Deo, potest non fieri, at nullo modo potest fieri quin homo sit animal rationale, sed existētia habet caussam efficientem, omnia enim habent esse a Deo, & tam generatio, quàm creatio terminantur ad esse rei, ergo existentia differt realiter ab essentia. Hæc de opinione D. Thomæ.

Refellitur supradicta opinio & demonstratur existentiam re non distingui ab essentia.

CAP. XV.

HAec sententia nobis nō valde probatur, quibus autē rationibus ea refellitur, eisdem comprobatur altera sententia eorum qui censent existentiam non re; sed ratione tantùm distingui ab essentia, quam sequitur Henricus, Scotus, Durandus, Guglielmus Ochan, & alij quamplurimi. Primùm autē ostendemus secundum Arist. in intelligentijs existentiam re non distingui ab essentia: Tum idem simpliciter & vniuersè demōstrabimus in omnibus rebus. Existentiam non distingui ab essentia in intelligentijs sm Arist. doctrinam, hinc manifestum est; Arist. in 8. Meta. tex. 16. ait quæcunq; nec sensibilem nec intelligibilē materiam habent, se ipsis sunt ens, & vnum, & non per aliquid sibi additū, sed intelligentiæ nec sensibilem nec intelligibilem materiam habent, dicitur enim materia sensibilis ea quæ est in rebus physicis, & intelligibilis, quæ est in mathematicis; quemadmodū ipsemet Arist. declarat in 7. Metaph. tex. 35. ergo intelligentiæ non sunt nec existunt per existentiam additam essentiæ suæ, & ab ea re diuersam. Præterea, in abstractis à materia idem est quidditas & habens quidditatem, vt Arist. ait in 3. de Anima tex. 9. sed habēs quidditatem, est res existens; ergo in rebus abstractis existentia est idem cum essentia. Ampliùs, si in intelligentijs esset compositio ex essentia & existentia vt volunt Thomistæ, esset in ipsis potētia, nam essentia habet potentiam ad existentiam sed Aristoteles omnem remouet potentiā ab Intelligentijs, nam in lib. 9. Metaph. tex. 17. ait omnę æternum carere potentia, & solùm ibi excipit cœlum, quod habet potentiā ad vbi, tōne euius est mutabile & variabile, & in 12. Metap. tex. 30. scribit in Intelligentijs nullā esse potentiā siue in substantia, siue in operatione. Cuius rei vtroque in loco hanc reddit caussam; eum omnis, inquit, potentia sit contradictionis, si Intelligentiæ haberent potentiā, vel in substantia, vel in operatione, possent esse, & nō esse, etiā operari, & non operari, quare & motus cœlestis, & Intelligentiarum atq; adeò ipsius mundi æternitas tolleretur. His accedit, quod apud Peripateticos tritissimum est, atq; certissimū axioma, omnē compositionē esse nouā & dissolubilē, quare si in Intelligētia esset cōpositio ex essentia & existētia, Intelligentiæ non essent æternæ. Quid? quod Arist. in 12. Metaph. tex. 51. vult in Intelligentijs idem secundum rem esse intellectionem, intelligentem & rem intellectam; si autem intellectio idem est cum substantia

In intelligentiis secundū Aristotelē existentiam re diuersam non esse ab essentia.

tia Intelligentiæ, multò magis erit existentia. Atque hæc quidem pauca de existentia & essentia Intelligentiarum secũdum Aristotelicæ disciplinæ decreta, dicta sint. Deinceps ad generalem eiusdem rei demonstrationem, quæ omnes in res conueniat, aggrediamur. A

Septem argumentis probatur, existentiã cuiuslibet rei, non distingui ab essentia.

Omnes res qualescunque fuerint, habere existentiam re non diuersam à sua ipsorum essentia; ad hunc modum ostendi potest, Primò Arist. in 4. Metaph. tex. 3. & in 5. lib. tex 14. & in 10. lib. tex. 8. scribit, ens & vnum adiuncta rebus, nihil amplius significare, quàm res ipsas; sed idem est existens, quod ens, ergo existere non significat aliquam rem diuersam ab essentia; probatur Minor, tum quia hoc nomẽ ens impositum est, vt ait D. Tho. in lib. de Ente & essentia, ad significãdam essentiã in ordine ad existẽtiam; tum etiam, quia cũ existere sit transcendens, necesse est vt sit vel idẽ quod ens, vel aliqua passio entis; sed constat non esse aliquã passionem entis ergo est idẽ quod ens, & cõfirmatur hæc ratio, existere est transcendens, ergo non significat aliquã rem diuersam ab ijs de quibus dr̃, probatur consequentia, tũ, quia cætera transcendentia vt Ens, Vnũ, Verũ, Bonũ, non significant aliquid re diuersum ab ijs de quibus dicuntur, tũ etiã quia hoc requirit ratio transcẽdentis: nã si est transcẽdens ergo per oẽs res peruadit, si aũt existentia est res quædã, ergo ipsa quoq; existet, nã transcẽdẽs de oĩbus dr̃; vel igitur, se ipsa vel per aliã entitatẽ, si se ipsa, cur non itidem essentia existet se ipsa? sin autem per aliam entitatem, & illa similiter per aliã, res abibit in infinitũ. Deinde, si existẽtia est res quædã diuersa ab essentia, necesse est eam esse vel substantiam vel accidẽs, nõ est substantia, quia nec est materia, nec forma, nec compositũ, hæc enim pertinẽt ad ipsam essentiam; nec est accidens: tum quia substãtia non existit propter accidens, sed potius è contrario; tum etiam, quia dici non põt ad quam accidentis categoriam existẽtia propriè pertineat. Nec firmum est Thomistarum perfugium, qui respondent existentiam, nec esse substãtiam nec accidẽs, sed vltimam rei actualitatem, atque complementum. Hoc enim est, vt Aristotelico vtar prouerbio, præter fores rationi B C D

Transcendentia non significant quampiam diuersam ab iis de quibus dicuntur.

occurrere; siue enim existentia sit complementum siue actualitas, siue quiduis aliud, id non obstat, quominus necesse sit eam esse vel substantiam, vel accidens; etenim diuisio entis in substantiam & accidens, immediata est, quippe cum ad contradictoria reducatur. Postea; existentia secundum Thomistas est actus, cum igitur Arist. 2. de Anima text. 2. & 5. distinguat actum in primum & secũdum; quærendum est an existentia sit actus primus? sed is est forma secundum Aristotelem, quare si existentia est actus primus, non poterit re distingui á forma. An secundus? at verò is est operatio: ergo existentia nullus est actus. Præterea, essentia secundum ipsos est in potentia ad existentiam, duplex autem est potentia, vt Aristot. innuit 8. Physic. text. 32. & 2. de Anima 55. vna essentialis, altera accidentalis; sed essentia non est in potentia essentiali ad existentiam, alioquin essentia per se non esset completa, & per existentiam essentialiter compleretur, quod & falsum est, & decretis ipsorũ repugnans; nec in potentia accidẽtali, quia existentia non est accidens, ergo, &c. Confirmatur hæc ratio, vel ex essentia & existentia fit vnũ ens per se, vel vnum ens per accidẽs; non vnũ ens per se, quia cũ essẽtia sit act⁹ & similiter existẽtia, est apud ipsos quasi axioma certissimum, ex duobus entibus in actu non posse fieri vnum ens per se, hac enim maximè ratione pugnant ipsi contra eos, qui ponunt multas formas substantiales in vno composito; sin autem ex ipsa existentia & essentia existat vnum ens per accidens, cum res existens sit terminus generationis, generatio substantialis terminaretur ad ens per accidens. Ampliùs, si existentia re differt ab essentia, essent duo termini per se primi ipsius generationis, quod nequaquam fieri potest: Vnitas enim numeralis cuiuslibet motus, pendet ex vnitate numerali termini ad quem; probatur antecedens: nam terminus generationis est forma, vnde Arist. formam sæpe vocat generationis terminum finem & cuius gratia; est etiam existentia terminus generationis, nam generatio definitur esse mutatio à nõ esse ad esse; generari est fieri, fieri aũt per se terminatur ad esse; quare

quare si esse secundum rem differret à forma, duo essent termini generationis. Verùm Thomistæ respondent, esse quidē duos terminos, non tamen æquè primos; sed vnum primarium; alterum secundarium; bene habet, sed quæratur ab illis vtrum velint esse primarium, formam ne an existentiam? non existentiã, hæc enim posterior est forma, cum sit effectus formalis eius; nec ipsam formã; nã si generatio per se primò terminatur ad formam, secũdario autem ad existẽtiam, ergo etiã si remoueretur existentia (quacunque ratione id fieri possit) generatio quantùm attinet ad ipsam rationem generationis, completa & absoluta esset in sola forma; quod tamen implicat contradictionem, pugnant enim hæc inter se, aliquid esse generatum & productum, quod tamen non existat, at si existentia esset terminus secundarius generationis, non accideret talis repugnantia; quemadmodum, quia calefactio primò terminatur ad calorem secundariò ad raritatem, etiam si raritas sepàrararetur à calore, nihilominus calefactio intelligeretur completa & absoluta per solam caloris productionem. Ad hæc. in accidente essentia non distinguitur ab existẽtia, ergo nec in substãtia; par enim est vtriusque ratio. Probatur antecedens. Si existentia accidentis est res diuersa ab essentia, quærendum est an talis res sit substantia vel accidens, non substantia, vt patet; si est accidens, ergo similiter ipsum inexistit; aut igitur seipso, aut per existentiam à se diuersam; si seipso, cur non idem de primo accidente dictum est? si per aliam existentiam, idem rursus de illa quæri potest, atque hoc pacto res procederet in infinitum. Postremò, ratio Auerr. in 4. Metaphysicæ comm. 3. contra Auicennam affirmantem Ens, & Vnum significare dispositiones seu naturas quadam adiunctas rebus de quibus dicuntur quam rationem ibidem probat D. Thomas, Hæc inquam ratio Auerr. non minorem vim habet contra hanc Thomistarũ opinionem, quàm contra Auicennam. Est autem ratio. Auerrois huiusmodi. Si ens, & vnum significant aliquid additum rebus; cum illud etiam sit ens & vnum, alioquin nihil esset, vel est tale seipso, vel per aliquid aliud; si seipso, etiam qualibet res erit ens & vna seipsa; si per aliud, de illo itidem quæratur, & sic continget processus in infinitum; Hæc ratio similiter valet contra Thomistas; nam si existẽtia est res diuersa ab essentia, cum ipsa existat siquidem ipsum existere transcendẽs est; vel existit seipsa vel per aliam existentiam; & cætera deinceps, similiter vt supra, connectantur. Quare, ne pluribus argumentis colligendis longiores simus; ex his quæ dicta sunt, manifestissimum est, existentiam non posse realiter distingui ab essentia; & sane nulli viro sapienti placere potest multiplicatio entiũ sine caussa & necessitate, præsertim cum quæ de essentia & existentia dicuntur, sola rationis distinctione posita, facillimè defendi & optimè possint explicari.

Inexistentia accidentis ab eius essentia non differt

Soluuntur rationes quibus probabatur existentiam re distingui ab essentia.

CAP. XVI.

Restat, vt rationes Thomistarum dissoluamus. Ad Primãm rationem eorum, ita respondemus. Illis testimonijs, non concludi distinctionem realem inter essentiã & existentiam, sed tantùm rationis. Ad 2. Primùm, non valet, essentia est indifferens ad esse & non esse, ergo distinguitur realiter ab existentia, nam etiam albedo est indifferens ad fundandam dissimitudinem comparatione nigredinis, & similitudinem comparatione alterius albedinis, & albedo tamen nec a similitudine, nec a dissimilitudine re differt, non enim relatio re differt a suo fundamento. Similiter quantitas indifferens est ad hanc vel aliam quamlibet determinationem & figuram, at inter quantitatem & figurã non est distinctio realis. Deinde, falsum est essentiam posse esse cum existentia & sine existentia, nunquàm enim est essentia sine existentia, & oppositum huius, implicat contradictionem; essentia enim nihil est sine existentia. Potest quidem essentia esse in intellectu sine existentia,

cest

id est concipi ab intellectu non concipiendo an existat nec ne: neque existere actu A nec non existere actu est de cōceptu quidditatis vel essentiæ. veruntamen ex hoc non potest colligi distinctio realis inter essentiam & existentiam; alioquin cum existentia possit concipi quatenus nondū est actu, sed potest esse, & quatenus iam actu est, & ad vtrunque sit indifferens, sequeretur ipsam existentiam realiter distingui a seipsa prout actu est. Ad 3. Creaturam esse suum esse, dupliciter intelligi potest; vno modo, essentiam creaturæ idē secundum rem esse cum sua existentia, & hoc verum esse contendimus, nec id soli Deo conuenit, sed commune est omniū rerum: Altero modo creaturam habere esse a se non aliunde acceptum aut depēdens, & hoc falsum est, nec id est contra nos, nam hac ratione nec creatura est sua quidditas: cum enim talis quidditas non sit Deus, necesse est esse a Deo; cuius ꝓprium est esse a se. Quod autem quærūt, quomodo esse creaturæ limitetur si est idem cum essentia? Respondendum est, existentiam cuiuslibet rei intrinsecè limitari secundum gradum & mensuram suæ quidditatis, nā modus existentiæ, vt supradictum fuit, est secundum modum essentiæ, extrinsecè autem determinari a primo agente, qui secundū sapientiæ suæ dispositionem, & voluntatis suæ determinationem, omnia condidit in pondere, numero & mensura, cunctisque rebus præfiniuit modum, speciem & ordinem. Et sanè quod ipsi quærunt de existentia, idē plane similiter quæri potest de quidditatibus rerum simplicium. Etenim cum in his vnumquodq; sit sua quidditas, & omnis quidditas, quæ non est Deus, sit finita, percunctari oportet a Thomistis quomodo huiusmodi quidditates simplices cōtrahantur ac determinentur? Ad 4. Negandum est quantitatem hostiæ cōsecratæ amisisse eam existentiā quam habebat ante consecrationem; nam cum existentia separari nequeat ab eo cuius est, sine eius interitu, quid enim aliud est corrumpi quàm priuari sua existentia? si quantitas in consecratione hostiæ amisisset priorem existentiam, necessariò fuisset corrupta, & rursus denuo generata. quare eadē prorsus existentia manet in quantitate

An quælibet res sit suum esse, & quomodo limitetur ipsum esse in rebus creatis.

ante & post consecrationem; sed diuerso modo, nam antè erat in subiecto in ipso inhærens & ab ipso dependens, post autē est per se absque vllo subiecto, quocirca antè verè dicebatur inexistere & ipsius existentia verè dicebatur inexistētia, post autem minimè. Ad 5. Falsum est quidditatem creaturæ non habere caussam efficientem, nam si ipsa non est Deus, necesse est eam a Deo productam esse, quinimò quod producitur per generationem substantialē, est forma & quidditas, alioquin non esset generatio substantialis, si ea non per se terminaretur ad substantiā. B Falsum etiam est quidditates rerū prout habēt esse diuersum a Deo, & extra Deū, esse æternas; nā cū æternitas sit duratio, quæ est quasi quædam extensio ipsius existentię, haberent profecto existentiā ęternam; vel probanda esset opinio Henrici, qui affirmat creaturas ab æterno extra Deum habuisse quoddam esse nō existentiæ, sed essentiæ, quæ opinio & a Thomistis & ab aliis ferè Theologis reprobatur. Ergo Deus producēdo hominem, simul etiam producit quidditatem hominis, & tribuēdo ei naturam sensitiuam & rationalem, C facit, vt de quidditate hominis sit esse animal rationale. Itaque quidditas creaturæ vel nihil est, vel idem est quod Deus, vel si quid est a Deo diuersum & secundum, id necesse est ab eo productū, atq; effectū esse, vel est tātūm notio ipsius quidditatis, quam format intellectus.

An quidditas cuiuslibet rei creatæ habeat caussam efficientem, & an sit æterna.

De altero effectu formæ, qui est operatio.

CAP. XVII.

D De actionibus quæ a forma proficiscuntur, ea tantùm breuibus explicanda sunt, quæ ad ampliorem certioremq; formæ notitiam condūcūt. Ac primùm quidem sciendum est, ob quinq; caussas posse cōtingere, vt ab vna eadēq; forma multę ac variæ actiones proficiscantur; vel enim vna per se prouenit a forma, altera vero per accidens, sicut ab igne per se est calefactio, per accidens est congregare, segregare, rarefacere. Vel quia vna est a forma tanquam principali agente,

Quinque caussæ cur ab vna forma multæ ac variæ actiones proficiscatur.

te, altera est ab ea vt est instrumentum alterius agentis, quemadmodum ignis vt ignis calefacit, vt autem in viuentibus est instrumentum animæ, concoquit, attrahit, generat carnem & ossa: Vel quia forma est consociata cum multis accidentibus, quomodo ignis per siccitatem exsiccat, per calorem calefacit, per leuitatem mouetur sursum, & anima per varias potentias, multas & varias explet actiones; Vel quia forma est caussa vniuersalis, & per agentia particularia determinatur & deducitur ad varias actiones & effectus, quam ob caussam sol & homo generant hominem: sol & equus aut planta generant equum aut plantam; vel ob materiã in qua inest forma, aut densiorem aut rariorem, ob eam rem calor in materia dẽsa acriùs vrit quàm in materia rara.

In Actione quatuor a Peripateticis considerari solere.

Deinde considerandum est, in actionibus quæ manant a forma; quatuor in primis solere a Philosophis perpendi: substantiam seu naturam actionis, durationẽ eius, modũ, & effectum. Natura actionis in eo est vt videatur an sit materialis vel immaterialis, corporea vel incorporea: Duratio, an sit æterna nec ne; Modus, an sit dependens vel independens, sit ex nihilo an ex aliquo subiecto: Effectus, quid sit & quale id quod post actionem relinquitur & per ipsam actionẽ producitur. Ex his quatuor facilè cognoscitur & æstimatur cuiusque formæ vis atque præstantia. quorum omnium multa & illustria sunt apud Aristot. exempla. Etenim in 2. lib. de Generatione animal. cap. 3. demõstrat animam sensitiuam & vegetatiuam ante corpus esse non potuisse, propterea quòd earum actiones sint penitus corporeæ: mentem autem, quod eius actio sit incorporea, extrinsecùs aduenire, diuinã ac separabilem esse. Et in 1. de anima tex. 13. docet ex operatione Intellectus, cognoscendum atque dijudicandũ esse, an is sit a corpore separabilis nec ne. Idem quoque in 8. Phys. & 12. Metaph. ex æternitate motus cælestis, cuius effectrices sunt Intelligentiæ, concludit eas esse sempiternas, immateriales, indiuisibiles, & immobiles. Ex modo autem agẽdi, Theologi ostendunt infinitam esse Dei potentiam, nam quamuis nullus Dei effectus sit infinitus, tamen quia multa creauit & quotidie creat ex nihilo, is modus agendi ex nihilo, clarissime declarat infinitam eius vim atque potestatem. Ad extremũ, ex effectu rectissimè iudicatur de forma quæ est efficiens, nam dum omne agens producat (quoad eius fieri possit) aliud sibi simile, qualis & quanta in rebus effectis inest atque cernitur nobilitas, talem atque tantam in formis efficientibus eã inesse & æstimari oportet. Atq; hoc quidẽ interest inter formas cælestes & sublunares, quòd illæ quò superiores atque perfectiores sunt, eò pauciores habent actiones, primum enim cælum quòd omnium est nobilissimum, vnico tãtum simplici motu cietur, & Theologi in primis nobiles; affirmant quò Angeli superiores & præstantiores sunt, eò minorem habere tum intellectionum tum specierum intelligibilium multitudinem ac varietatem: cum enim dignitate & similitudine Deo propiores sint, magis etiam diuinam vnitatem atque simplicitatem imitantur. E contrario autem res habet in rebus sublunaribus, in quibus quæ præstantiores sunt, eas videmus pluribus actionibus abundare. Etenim homo princeps omnium rerum caducarum atque mortalium, multitudine varietateque functionum cæteras res longè superat. Cuius rei hanc constat esse caussam, quòd in immortalibus, quæ prẽstantiora sunt, plures formas seu plures facultates formales nacta sint, e quibus necesse sit plures etiam actiones dimanare.

Præclarum discrimen inter formas cæelestes & sublunares.

Postremò, illud etiam hoc loco intelligendum est, omnem actionem esse a forma, nullam autem a materia prima quatenus materia est, quod Arist. 1. de Generat. tex. 55. confirmat his verbis, [Materia secundum quod materia, passiuum est] & in 2. lib. text. 53. [Materiæ est moueri & pati, mouere autem, & facere, alterius potentiæ.] quod sane hoc modo probari potest, omne agens producit sibi simile, si igitur materia agit, quid producet? non formam quippe quæ est illi dissimillima atque adeo opposita; ergo producet materiam, at materiam ingenerabilẽ & incorruptibilem esse superiori libro ostensum est. Postea si materia ageret, eius actio reciperetur in materia, quare si vna pars materiæ primæ esset agens, altera patiens,

Nullã actionem proficisci a materia vt materia est, pulchrè demõstratur.

tiés, cũ omnes partes materiæ primæ sint eiusdem rationis, hinc efficeretur, idem respectu eiusdem esse agens & patiens, quod est absurdum. quid multa? actio nõ est nisi inter contraria, materia nulli est contraria, non enim alij materiæ, siquidẽ contraria specie differunt, omnes autem materiæ partes sunt eiusdem naturæ; nec formæ, vtpotè quam in se suscipit & sustẽtat, vnum autem contrarium, vt docet Arist. 1. Phy. tex. 51. non suscipit in se alterum contrarium; ergo materia nullius actionis est caussa efficiens. Forma autem triplicem habet caussalitatem: nã quod Aris. de anima scribit lib. 2. de anima tex. 36. id vniuersè cõuenit in omnes formas naturales. Etenim respectu ipsius esse vel existentiæ, est caussa formalis, respectu operationum & motuum naturalium est efficiens, respectu generationis per quam ipsa producitur, est finis.

Tripliciter forma est caussa.

An sit aliqua forma physica separabilis a materia, & de immortalitate animæ rationalis secundum doctrinam Platonis.

CAP. XVIII.

Restat extrema pars huius libri, in qua disquirendum est, an inter formas physicas sit aliqua separabilis à materia & immortalis; quæ quidẽ quęstio solùm inducitur & proponitur tractanda propter animam rationalem quæ est vera & naturalis forma hominis. nam vel nulla est forma physica separabilis a materia, vel, si qua est, talis profectò sola est anima rationalis. Huius autem disputationis duæ sunt partes, vna complectitur veritatis declarationem atque confirmationem: altera continet solutionẽ argumentorum quæ contra veritatem adducuntur. Nos in præsentia priorem tantùm partem exponemus, posteriorem autem reijciemus in libros de anima; nam si hãc quoque pertractandã susciperemus, & libri magnitudo nimium excresceret, & multa hic disputari necesse esset, ab instituta huius operis ratione valde aliena.

A Quare veram de anima rationali sententiam, nec ieiune nec indiligenter (quantùm ad id de quo in præsentia agitur, attinet) expositam, nunc lector accipiat. enodationem autem explanationemque innumerabilium prope difficultatum quæ contra veritatem & solent & possunt afferri, alio loco à nobis expectet. Primùm igitur indicemus quid de immortalitate animæ rationalis duo philosophorũ principes Plato & Aristoteles senserint: tum doceamus an immortalitas animę nostrę possit etiam lumine naturæ cognosci, & philosophicis rationibus comprobari: ad B extremum, quia fortasse aliquis multitudine ac pondere argumentorum oppressus, cõcederet quidem animam nostram esse immortalem, sed ambigeret, num ea sit vera & naturalis forma hominis, hoc est forma, vt vocant, informans & dans esse homini: idcirco ne quid veritati officere queat, hunc quoque ambiguitatis & dubitationis scrupulum eximamus. Ac de Platone quidem, quid is senserit de animi nostri immortalitate, dicere ordiamur.

Certum est animam rationalem secundum C Platonem esse immortalem; nam & plurimis in locis id affirmat, vt in Phædro, Phædone, Timæo, Philæbo, in Menone, in libris de Republica, in epistolis, prętertim ad Syracusanos: & ea de re cũ nemo vnquám dubitauerit, nulla est cõtrouersia. Rationes autem quæ ad id confirmandum ex scriptis & doctrina Platonis eliciuntur, hæ fere sunt. 1. Vnum contrarium non recipit alterum, sed animus noster per se viuit & adfert vitam corpori, ergo non est capax mortis. 2. Animus descendens ad res corporeas & sensibiles, D obscuratur, atque se ipso ignobilior, vilior, & abiectior existit; abducens autem & reuocans se a corpore ad res diuinas & æternas, maximè illustratur & perficitur; tantum igitur abest vt ex separatione eius à corpore timeri debeat eius interitus, vt tum maximè perfectio & fœlicitas ipsius sperãda sit. 3. Animus imperat & dominatur corpori, vt planũ est in viris iustis ac sapientibus, ergo non dependet a corpore, nec est cum eo mixtus. rectè enim Anaxagoras dixit solum Intellectum non fuisse mixtum,

Decẽ argumẽta ex doctrina Platonis ad probãdam animi nostri immortalitatem.

cum alijs rebus, vt illis dominari, & imperare posset. 4. Scire nostrum nõ est aliud, quàm quoddam reminisci eorum quæ animus noster ante quàm in hoc terrenũ & mortale corpus nostrum intraret; cognouit & gessit, vt Plato in Menone ostẽdit: fuit igitur animus ante corpus, quare est immortalis. 5. Animus a seipso mouetur, ergo est immortalis, quia quod a seipso mouetur semper mouetur, nunquam enim seipsum deseret. Alcinous in libro de doctrina Platonis cap. 25. ait Platonem vocare animam seipsam mouentem, quia habet vitam innatam, per seipsam semper operantem. quare cum Arist. propter hunc motum animæ Platonem reprehendit in 1. lib. de Anima, is sanè nõ sententiam Platonis, sed eius tantummodo verba & modũ loquendi redarguit. & Albertus in libro de Origine animæ, inquit hanc rationem Platonis, paucis mutatis eandem penitus esse cum illa Arist. in 2. lib. de Generat. animal. cap. 3. qua probat mentem extrinsecùs aduenire, diuinamq; ac separabilem esse, propterea q̃ cum eius actione nulla communicet actio corporalis: & cum ea regula, quam idem Aristoteles tradit in primo de Anima, affirmans; si anima nostra habet propriam operationem non communicantẽ corpori, eam separabilem esse: ita vt apud Platonem idem sit animum moueri à se, quod apud Aristotelem animum habere propriam operationem non communicabilem corpori. 6. Vnumquodque corrũpitur a suo proprio vitio & malo, sed animæ proprium vitium atque malum est ignorantia, & improbitas, à quibus tamẽ ipsa non corrumpitur secundum substantiam, ergo simpliciter est immortalis. 7. Animus non habet eundem vltimum finem, quem Intelligentiæ, nempe cognitionem & amorem Dei, ergo similem quoq; naturæ immortalitatem obtinet. 8. Inter Animantia, solus homo habet cognitionem Dei, & cultum atq; religionẽ; solus intimo conscientiæ angore torquetur, solus tangitur appetitu & cura posteritatis atque immortalitatis, solus studet, & contendit proximè ad Dei similitudinem accedere; quæ omnia immortalitatem eius declarant. 9. Sublata immortalitate animorum, vnà quoq; tolli prouidentiam Dei necesse est, qua re nihil (A) magis impium cogitari potest. hanc autem rationem paulò infra, explicatiùs tradimus. 10. Fides habenda est vaticinijs & responsis optimorum & sapientissimorum hominum, apparitionibus & oraculis Deorum, quibus immortalitas animi nostri confirmatur; & certè, vt quisque iustissimus, & sapientissimus fuit, ita optimè de anima nostra sensit; multos item homines constat prouidisse & prædixisse ea quę futura erant, quod sanè magnum argumentum est ad idem demonstrandum. Hæc igitur secundum Platonẽ (B) de Animi nostri immortalitate breuiter dicta sint. Ex supradictis autem rationibus, quarta, falsa & absurda est; quinta, firma & necessaria, & vt vocant, demonstratiua; cæterarum, non paucæ satis probabiles, quædam verò aliæ leues & infirmæ sunt. Porrò Plato nõnunquam ea ratione confirmat animum hominis esse immortalem, quòd sicut corpus hominis, quia est simile rebus caducis & mortalibus, constat esse mortale; ita cum animus & mens nostra Deo rebusq; diuinis quæ sunt immortales, quamsimillima sit, non (C) est dubitandum eam quoque immortalem esse. Quam Platonis argumentationem Porphyrius in ijs quæ scripsit ad Boethum, mirificè commendat, & omnium argumentorum quę ad eam sentẽtiam probãdam adhiberi possunt, firmissimam & optimam esse affirmat, eamque multis disertisque verbis exponit atque corroborat: vt videre licet apud Eusebiũ libro vndecimo de Præparatione Euangelica cap. 14. nam ea nos hoc loco, breuitatis studio commemorare supersedemus. sed veniamus ad Aristotelem.

(D)

Animum nostrum esse immortalem etiam secundum doctrinam Aristotelis.

CAP. XIX.

ARistotelem ait existimasse animũ nostrũ esse immortalẽ; ex multis locis eius planissimè intelligi põt; nã in 1. li. de partib. anim. c. 1. affirmat ani

Plurimę ac luculẽtissimæ Aristo. sententię ad demonstrã dũ ai nostri immortalitatem.

mam intellectiuam esse abstractam à materia. In 2. lib. de Generatione animal. c. 3. inquit solam mentem extrinsecus aduenire, diuinam, & separabilem esse, & cũ eius actione non communicare actionem corporalem. In 2. libro de generatione & corruptione text. 45. absurdum esse inquit animam esse ortam ex elementis, cum eius actiones & operationes nõ sint corporeæ. In primo de Anima text. 65. & 66. vocat intellectum nostrum incorruptibilem diuinum & impassibilem; & in tex. 82. Rationabilissimum esse, inquit, Intellectum antiquissimum esse & Dominum; & in tex. 92. Difficile, inquit, est vel fingere in qua parte corporis sit intellectus. In 2. lib. de Anima tex. 11. scribit nihil prohibere quasdam partes animæ separabiles esse quia nullius corporis actus sunt. & in textu 21. ait intellectum speculatiuum esse aliud genus animæ, & separari posse ab alijs tanquam perpetuũ à corruptibili. In 3. lib. de anima tex. 4. ait, Intellectum non esse mixtum, & in tex. 6. esse incorporeum & inorganicum, & tex. 7. sensitiuum quidem non esse sine corpore, intellectum autem a corpore esse separabilem. In tex. 15. affirmat intellectũ, quia est sine materia, esse per se intelligibilem & intelligentem. In 12. Metaphys. tex. 17. nihil prohibere ait aliquam animam remanere post interitum compositi, non quidem omnem, sed tantùm intellectiuam; & in tex. 51 dicit intellectum humanum esse indiuisibilem, & sine materia. In 3. de Anima text. 18. ait intellectum possibilem esse in potentia ad omnia intelligibilia, talis autem nõ esset si non esset immaterialis, & incorruptibilis; & in tex. 19. vocat intellectum agentẽ separabilẽ, non mixtum, & impassibilem: in textu autem 20. etiam immortalem; ergo similiter etiam intellectus possibilis erit separabilis & immortalis; tum quia paulo supra in text. 17. dixerat prædictos duos intellectus esse differentias animæ rationalis; tum etiam quia inter agens & patiens debet esse proportio, qualis non esset inter intellectum agentẽ & possibilem, si ille esset immortalis, hic autem mortalis: & sanè si agens est immaterialis quia facit omnia intelligibilia, quomodo possibilis nõ erit etiam imma-

A terialis & incorruptibilis, cum in se recipiat atque cognoscat omnia intelligibilia? Quid? quòd si intellectus possibilis est materialis, omnia cognoscet materialiter, quid igitur ei opus erit intellectu agente? Multis in locis Aristoteles affirmat sensum quidem esse singularium, intellectum verò vniuersalium, at si esset virtus materialis; omnia perciperet materialiter, atq; singulariter. In li. 3. Ethicorũ & in libro Perihermenias, vbi agit de futuris contingentibus, videtur astruere liberum arbitrium, quòd sanè, si animus est materialis & mortalis, nullum esset.

B Scripsit etiam Arist. dialogum ad Eudemum Cyprium familiarem suum, cui etiam dicauit octo libros Moralium, qui nunc extant. In illo autem Arist. collegit multas rationes ad ostendẽdam immortalitatem animi nostri, vt refert Themistius in Paraphrasi super tertium de Anima cap. 37. Vide etiam Plutarchum in vita Dionis, & in Consolatoria ad Apollonium. Illius quoque Eudemi meminit Cicero in primo de Diuinatione, narrãs somnium quoddam eius ad immortalitatem animi pertinens, disertis verbis

C ab Aristot. confirmatum atque perscriptum. Hæ sunt de plurimis, nonnullæ illustriores Aristotelis sententiæ, è quibus intelligere licet immortalitatem animi nostri cognitam & probatam fuisse Aristot. Verùm de sententia Platonis & Aristotelis eorumque testimonijs, hæc sint satis. Non enim huius loci aut Methodi est, omnia quæ ad probandã & illustrandam hanc quæstionem adduci possunt, subtiliter & accuratè persequi. Ad rationes philosophicas, quibus im

D mortalitas animi nostri cuiuis sanæ mentis persuaderi potest, accedamus.

Probatur immortalitas animæ rationalis rationibus Philosophicis.

CAP. XX.

Licet Scotus in 4.S.d.43.q.2.& Caietanus Cardinalis in expositione sua super. 3. cap. Ecclesiastis sub finem, asserant immortalitatem animæ nostræ, nec ab vllo Philosopho demonstratiuè probatã esse, nec posse naturaliter probari, sed fide tantum a nobis credi, tamen potest etiam immortalitas animę nostrę persuaderi his rationibus, 1. Mens nostra habet infinitam potentiam ad cognoscẽdas omnes res, etiã immateriales, vniuersaliter, & indiuisibiliter: licet enim Mens apprehendat materialiter, idest cũ phantasmate, iudicat tamen immaterialiter discernens res materiales ab immaterialibus: ergo est ipsa immaterialis & incorruptibilis, alioquin id præstare nullo modo posset. 2. Sola Mens in se reflectitur, seipsam intelligens, suarum actionum arbitra, iudex, & domina, quod virtuti materiali & extensæ nequaquam conuenit, vt innuit Arist. 1. de Anima tex. 46. 3. Actiones mentis, quo magis abstrahuntur a corpore, & materia, eo puriores & præstantiores euadunt, ipsamque mentẽ nobiliorem atque perfectiorem reddunt ita vt Animum discedere a corpore, non sit eum interire, sed potius perfici. Vide Arist. 1. de anima tex. 49. 4. Operatio intellectus & voluntatis non circunscribitur tempore, sed vsque ad æternitatem aspirat, nec nisi in obiecto sempiterno conquiescit. nam animus noster non solum cognoscit res ętetnas, sed etiã ea rõe ut æternæ sunt eas cognoscit & amat. 5. Toti speciei humanæ naturaliter est insitus insatiabilis quidã appetit⁹ immortalitatis qui cũ sit a Deo auctore naturæ, nõ põt esse inanis, aut frustra datus homini 6. Omnis virtus naturalis & materialis eodem modo operatur, vel semper, vel vt plurimum, & per se ac necessario pendet a Cœlo, liberum autem arbitrium hominis, mere contingenter, & ad vtrũlibet operatur, nec per se dependet a Cœlo. 7. Si materiam primam quia est in A potentia ad omnes formas materiales, oportuit esse ingenerabilem & incorruptibilem, quanto magis intellectum nostrum oportuit esse immortalem, qui diuiniori quodam modo est in potentia ad omnes formas immateriales & intelligibiles? 8. In solo homine est Dei cognitio, obseruantia, religio, desiderium imitandi eum; & notitia æternitatis atque diuinitatis; ea ratione, vt æternitas, atq; diuinitas est. 9. Nihil quod est limitatũ & non æternum, implet animum hominis, non tempus, non locus, non imperiũ B non honor, non voluptas, non vita, nullũ denique bonum: immò quantumuis maximum bonum, cum tanquam mortale & aliquando desiturum apprehenditur, hac de caussa non satiat, nec in eo animus noster sibi ipse satisfacit aut plane conquiescit. 10. Conscientia scelerum, quę nemine accusante, hominem accusat, torquet, cruciat: naturalis amor honesti, vt ab vtili & iucundo distinguitur: naturalis quædam admiratio, laus, honor, obseruãtia in eos qui corpus negligũt, vitam paruipendunt vt virtuti & sapientiæ inseruiant; C & quòd in multis rebus iustum ac laudabile ducitur, vltrò mortem oppetere, hæc immortalitatem animi non obscurè declarant. 11. Præclara & admiranda inuenta & opera, siue quę spectant ad scientias speculatiuas, siue quæ ad artes mechanicas, siue quæ ad res ciuiles, apertè demonstrãt rationem hominis, à qua profecta sunt; diuinam, & immortalem esse. 12. Persuasum habere animũ nostrum esse immortalem, naturaliter inducit nos ad cultum Dei, ad parandas scientias, ad resistendum vitijs, ad conser D uandam iustitiam, ad obtemperãdum legibus, ad inseruiendum Reip. etiam cum certo vitæ discrimine: contraria autem opinio & persuasio, contraria facit: quare cum illa naturaliter inducat hominem ad suam perfectionem, hæc autem ab ea remoueat, illa sine dubio vera, hæc autẽ falsa iudicanda est. 13. Sicut naturale desiderium generandi sibi simile, arguit æternitatem speciei, ita cum quilibet homo naturaliter velit nomen & famam suam in perpetuum propagari, vt etiam post mortem eius nomen cum lau

de &

de & gloria perpetuò vigeat ac floreat, hoc sanè indicat immortalitatem cuiuslibet animæ rationalis. 14. Anima rationalis repugnat corpori suo, & contra quam ipsum instigat & inclinat, sæpenumero ipsa operatur, bona eius negligens, & motus, atque propēsiones compescēs: nulla autem virtus materialis id facere potest circa suum subiectū, vtpote a quo in esse penitus dependeat & in operādo. 15. Aut nullus est vltimus finis hominis: aut si est aliquis, non potest ab eo comparari; quæ duo quàm sint absurda, nemo non videt. Aut si comparari potest, cum in hac vita obtineri nequeat, vtpotè in qua nihil mentem & voluntatem hominis omnino explere & satiare valeat, relinquitur igitur vltimum finem hominis post hāc vitam ei propositum esse. quare animus eius est immortalis.

16. Si animus noster est mortalis, ergo non est Dei Prouidentia circa res humanas: sed Deus habet Prouidentiam circa res humanas, ergo animus noster non est mortalis. maior huius syllogismi sic probatur. In hac vita nōn videtur agi cum hominibus secundum eorum merita, quinimò cernitur in rebus humanis magna quædam inordinatio & inæqualitas. nam improbi ferè magis prospere viuūt quàm boni, illi plerunque abundant & affluunt omnibus bonis, superbè imperant & tyrannicè dominātur viris iustis & innocentibus; hi autem ærumnosè calamitosè ac miserè viuunt, ab hominibus sceleratis oppressi & cōtriti; nisi autem huiusmodi inordinatio & inæqualitas post hanc vitā emendetur atque corrigatur, ita vt diuina prouidentia vnicuique hominum pro meritis vel delictis, præmia aut supplicia dispenset; sed vnà cum corpore animus noster penitus intereat & extinguatur, nihilque post hanc vitam amplius aut sperandum aut timendum sit, sanè præstabilior & optabilior videri posset malorū hominum quàm bonorum conditio, & improbis lucro esset improbitas, bonis autem detrimento esset virtus & innocentia: quod animus non omnino ratione captus, non solum credere sed etiam cogitare refugit atque perhorrescit. Minor autem eiusdem syllogismi sic etiam confirmatur. Quòd Deus habeat prouidentiam rerum humanarum, est notio quædam & opinio naturaliter innata & insita cunctis hominibus, ex qua continuò nascitur in omnibus naturalis quædam obseruantia & religio erga Deum; ex quo fit vt in suis quisque periculis quasi naturæ instinctu & impulsu ad diuinam opē optandam & implorandam cōfugiat. Ac si res naturales, quæ ratione carent, & dignitate ac præstantia naturę sunt inferiores homine, tanta ratione regūtur & administrantur, vt rarò a proposito sibi fine debitaque perfectione deficiant; cuius amentiæ & insanię est, arbitrari res humanas casu & fortuitò contingere, nec eas aliqua diuini numinis ratione, vi, & prouidentia contineri? quis non videt teterrimam atque miserrimam fore conditionē hominum, nisi tanta rerum humanarum inordinatio quantā esse cernimus in hac vita, ad aliquam certam legem, ordinem, & rationem aliquando tandem reuocaretur? Verùm ne quis putet animum nostrum esse quidem immortalem, non autem esse veram & naturalem formam hominis, hoc etiam veris & necessarijs rationibus addicamus.

Animam rationalem esse veram & naturalem formam hominis.

CAP. XXI.

TRibus tantummodò rationibus, sed ijs valde perspicuis & firmis, & ad id quod propositum est docendum atque confirmandum accommodatis, vtemur: cæteras autem rationes magis abstrusas, & a cōmuni hominum sensu atque intelligentia remotas, vel speciosas magis quàm neruosas, & populares potius quàm philosophicas, in præsentia omittemus. Prima ratio sit hæc. Homo est verè intelligēs, ergo anima intellectiua est forma essentialis eius. Antecedens sic probatur. 1. Ex communi hominū consensu, iudicio, sententia, & sermone clarū est, hominem & dici, & esse verè intelligentem; at cum intellectio subiectiuè sit in anima intellectiua, si ea non esset naturalis forma hominis, sed tantum assistens, non magis propter talem assisten-

tiam videretur posse dici homo intelli-
gens, quàm vel nauis vel equus vel cur- A
rus vel aliæ res similes possunt dici intel-
ligentes, propter assistentiã hominis qui
in eis secundum intellectum operatur.
2. Sicut quilibet hominum experitur, se
esse qui videt & audit & denique sentit,
& non esse aliud quiddam ab ipso separa
tum, sic etiam quilibet experitur se esse
qui intelligit, & non esse aliquam substan
tiam secundum esse separatam ab homi-
ne, quæ producat & recipiat intellectio-
nem. 3. Quilibet homo cum vult, & quo-
tiescunque vult, & prout vult, intelligit
atque speculatur, ergo id quod producit
intellectionem in homine, vel est ipse ho
mo, vel aliqua pars eius; nam si esset ali-
qua substantia separata, illa profectò non
dependeret in suis actionibus ex volunta-
te hominis, valde enim indecorũ & inor-
dinatum est, quod est superius atque no-
bilius, id esse sub voluntate, imperio &
& potestate inferioris & ignobilioris;
quælibet autem substantia separata, se-
cundum naturam nobilior est anima ra-
tionali 4. Voluntas rationalis est propria
cuiuslibet hominis, nihil enim videtur es
se tam propriũ hominis, aut tam in eius C
potestate quàm ipsum velle, sed volun-
tas & intellectus, sunt potentiæ eiusdem
animæ atque eiusdem ordinis: ergo simi-
liter etiam intellectus erit proprius cu-
iuslibet hominis, & non separatum quid-
piam ab homine. 5. Liberum arbitriũ est
in anima intellectiua, sed liberum arbi-
trium est aliquid hominis, & proprium
cuiuslibet; alioquin quilibet homo non
esset dominus suorum actuum, & non es-
set in potestate cuiuslibet, bene vel malè
agere, quare nemo deberet propter be-
ne facta vel male facta, laudari aut vitupe D
rari, premijs aut supplicijs affici, ergo &c.
6. Quilibet homo naturaliter appetit im
mortalitatem, nec appetit immortalita-
tem alicuius substantiæ separatæ ab ipso
homine, sed suam ipsius quisq; immor-
talitatem appetit; cum igitur hæc im-
mortalitas sit animi, erit is naturalis for-
ma hominis. Antecedens igitur primæ
rationis his modis confirmatum est:
Consequentia verò eiusdem ita proba-
tur: aut enim homo est intelligens per
aliquid ab ipso separatum; & hoc non, vt
ex ijs quæ proxime dicta sunt, perspicuũ
est; aut est intelligens se ipso toto, & hoc
non, tum quia licet in substantijs simpli-
cibus idẽ substantialiter sit quod opera-
tur, & id quo operatur, tamen in substan-
tijs compositis, hæc duo inter se differũt;
in his nanque quod operatur, est compo
situm, id autem quo operatur, est aliqua
pars eius: tum etiam quia vt innuit Arist.
1. de anima tex. 64. & 66. passiones & ope
rationes animæ sentiuæ sunt in toto com
posito, quemadmodum etiam in eodem
libro significauerat tex. 12. & 14 at ipsum
intelligere non ita se habet, vtpotè quod
subiectiuè tantum insit in anima rationa
li; quocirca bene Arist. in 3. de anima, ne-
gat ipsum commixtum esse materiæ &
corpori; & in 2. de Generat. animalium c.
3. ait cum actione mentis nihil commu-
nicare actionem corporalem: aut est ho-
mo intelligens per aliquam partem sui,
nempe per materiam; & hoc nõ, quia ma
teria non potest esse principium recepti-
uum aut productiuum actionis immate-
rialis, qualis est ipsa intellectio: aut homo
intelligit per formã suã, sed intelligit per
animam intellectiuam, hæc enim imme-
diatè producit & recipit intellectionem,
ergo anima intellectiua est vera & natu-
ralis forma hominis. Vnde Arist. in 2. de
Anima tex. 24. definit animã esse id quo
viuimus, mouemur, sentimus & intelligi
mus. Atque ita prima ratio sit explicata.

*Exponitur secunda ratio qua simpli-
citer probatur animã rationa-
lem nullo modo esse assi-
stentem.*

C A P. X X I I.

SEcunda ratio qua probatur animam
rationalem esse formam & partem
essentialem hominis, est hæc. Si ani-
ma rationalis non est essentialis forma &
pars hominis, sed tantùm ei assistens, er-
go est substantia quædam completa ha-
bens quidditatem independentem a cor
pore, & liberam & absolutam ab omni
ordine & ratione essentiali ad corpus,
denique talis erit secundum substantiã,
qualis

qualis est intelligentia mouens cœlum; sed hoc est falsum, ergo &c. Maior est per se manifesta, nec ulla eget probatione; Minor autem ita probatur, operari sequitur esse & naturam quæ est principiũ operandi, nam qualis est modus & conditio naturæ, talis est modus & ratio ipsius operationis, si natura est materialis & dependens a corpore, operatio quoque erit materialis & dependens a corpore: sin autem natura est penitus indepẽdens à materia & à corpore, similiter etiam operatio ab ea proueniens erit prorsus indepẽdens à corpore. Quare si anima rationalis est substãtia completa, nec in esse, nec in quidditate ullo modo depẽdens à corpore, propria eius operatio, quę est intellectio deberet esse omni modo independens à corpore, at nos experimur eã semper obiectiuè dependere à corpore, hoc est à phantasmatibus, necesse enim est intelligentem phantasmata speculari, ergo falsum est animam rationalem esse substantiam cõpletam sine habitudine quidditatiua ad corpus. Sed dicet aliquis, animam rationalem posse dupliciter considerari, uno modo ut est intelligentia quædam habens substantiam per se completam, & sic ipsam habere operationẽ quandam independentem à corpore, indeficiẽtem, inuariabilem, sibique inseparabilem & coæternam, hoc est diuinam quandam intellectionem, qua se & substantias superiores, sine ullo discursu & commixtione phantasmatum, pura, simplici, ac intuitiua cognitione perpetuò contemplatur: Altero modo considerari posse, ut est assistens homini & in eo operans; & hac ratione eam habere operationem variabilem & obiectiuè dependentem à corpore, hoc est intellectionem illam quam in nobis experimur fieri per phantasmata. quemadmodũ Intelligentia mouens cœlum, ut est Intelligentia, habet propriam operationem non communicatam cœlo, nimirum intellectionem, ut autem est assistens cœlo, habet aliam operationem cõmunicatam cœlo, nimirum motum circularem. Verùm hoc responsum est admodum futile & planè fictitium; ponere enim in anima rationali præter intellectionem quę fit per phantasmata, aliam quandam diuinam & cœlestem operationem, per quam & perpetuò, & quidditatiuè, & sine discursu, atque phantasmatibus, se, ac superiores intelligẽtias cognoscat, est merum figmentum. Nam, ut inquit Cõmentator, experimentũ sermonũ uerorũ est, ut consentiant cum rebus sẽsatis; & Aristo. in 3. lib. de Gener. Animal. cap. 10. docet, cum ratio aduersatur sensui & experientiæ, magis esse credendum sensui q̃ rationi, sic enim scribit [Rationi tunc fides adhibenda est, si quæ demõstrãtur, conueniunt cum ijs quæ sensu percipiuntur rebus.] sed animam rationalem habere in se intellectionem quandã perpetuam, sine discursu & phantasmatibus, nec ipsi experimur in nobis, nec ullũ huius rei aut signum aut uestigiũ tenemus, ergo id sine ratione, ac temerè asseritur. Deinde, si anima rationalis haberet diuinam illam intellectionem, frustra haberet illam alteram quæ fit per phantasmata. Si dicatur, necessariam ei fuisse huiusmodi intellectionem, ut per eam cognosceret res sensibiles, & materiales; id sanè friuolum est, nam per illam priorem, excellentiori & diuiniori modo eiusmodi res intelligit; alioquin si talis cognitio rerum sensibilium qualis est in homine, perfectior esset q̃ earũdem rerum cognitio, quam Deus & Intelligentiæ eminenter in se habent, oporteret similem modum cognoscẽdi res sensibiles, hoc est per phãtasmata, Deo & Intelligentiis attribuere & inesse. Præterea, quorsum anima rationalis exerceret operationem illã per phãtasmata? An ut ipsa perficeretur? at ipsa iam est perfecta per priorem illam intellectionem diuinam & perpetuam, & non conuenit perfectionem substantię penitùs immaterialis, sumi ac dependere à re materiali, id est a phantasmatibus? An exercet illam operationẽ, non ut ipsa perfectionem aliquam in se acquirat, sed ut eam communicet homini? Verùm hoc dici non potest, nam intellectio per phantasmata, cum sit operatio immanens, nõ transit in hominem, nec illi communicatur, sed subiectiuè remanet in anima rationali à qua producitur; quare si anima rationalis non est pars hominis, sed substãtia quædam ab eo separata, intellectio illius nullo modo pertinet ad hominem, nec ad eius perfectionem confert, nec potest

test cum homine communicari. Intellectio enim cum sit actio immanens, nõ potest ab una re produci & in alia re suscipi, sed in eo solùm à quo producitur, hærere & inesse potest. Sed ueniamus ad tertiam rationem qua contra Auerroistas & Platonicos pugnandum est.

Explicatur tertia ratio, qua contra Assistentiam animæ rationalis quam Auerroistæ finxerunt, acriter disputatur.

CAP. XXIII.

Tertia ratio sit hæc. Si anima rationalis non est forma dans esse homini sed ei tantum assistens, uel igitur est una numero in cunctis hominibus, vel singulæ sunt in singulis, ita vt ab initio mundi certus quidam numerus animarũ conditus & constitutus fuerit, quæ diuersis temporibus diuersa corpora humana ingrederentur & inhabitarent, quemadmodum placet Platonicis: sed utrunque horum non modò falsum, sed etiam absurdum & fabulosum est, ergo anima rationalis non est assistens homini, sed vera & naturalis forma eius. Maior manifesta est ex eo, quia tot fuerunt opiniones eorum Philosophorum qui existimarunt animam rationalem esse assistentẽ; prior enim opinio attribuitur Auerroi, Themistio, Theophrasto; posterior autem Platoni: minor probatur refellendo supradictas duas opiniones; Ac primùm quidẽ quod non sit anima rationalis vna numero in cunctis hominibus ex eo perspicuũ est. 1. Quia, nec credibile est, nec verò intelligibile, quo modo una numero intelligentia simul & immediatè insit atque operetur in inumeris propemodum hominibus tantis locorum interuallis inter se dissitis, atque disiunctis. 2. Cum defensores huius sententiæ pro certo & manifesto habeant, ex principio æterno & immutabili, non posse immediatè prouenire actionem aliquã vel effectum nouum ac variabilem; quo pacto docent & & affirmant ex intellectu humano, quem

Figmentum Auerrois de assistentia & unitate intellectus humani, refellitur.

A aiunt esse Intelligentiam quandam quæ secundum substantiam & propriam operationem est æterna & immutabilis, immediatè proficisci intellectiones humanas quæ infinities innouantur atque variantur? Nam motus cœlestis qui efficitur ab Intelligentia, multo aliter se habet; is enim licet secundũ partes varietur, partes enim eius de nouo incipiunt & desinunt, tamen secundum se totum, propter cõtinuum fluxum ac successionem, nullo vnquàm tempore interruptam semper idem numero vniformis & inuariabilis perseuerat. 3. Virtus intelle-

B ctiua istius Intelligentiæ, aut est infinita secundum vigorem, aut finita, infinitã esse ipsi non concederent: si finita, ergo non potest simul producere infinitas operationes, alioquin esset infinita: sicut enim Sol quia est finitæ virtutis, & quia est finitæ lucis, nequit simul infinita corpora illuminare, sed est definitum spatium q̃d potest sol illuminare, & ultra ipsum non potest, ita etiam virtus Intellectus humani non poterit simul illuminare phantasmata infinitorum hominum, nec poterit exercere intellectionem in infinitis homi-

C nibus; quare virtus eius determinata est ad certum numerum intellectionum, & ad certum numerum hominum, in quibus simul operari potest. Hinc autem efficitur, uel homines qui simul in mundo existere possũt, per se determinari aliquo certo numero, quẽ pertransiri sit impossibile, nimirum vt talis numerus sit is ad quem virtus Intellectus humani se extẽdit vt simul possit operari. sed hoc ualde remotum est à ratione, nam quemadmo-

D dum species rerum sunt determinatæ, sic specierum indiuidua per se sunt indeterminata, quippe cum illorum multiplicatio prouenia ex indeterminata materiæ potentia; quare quibuscunque positis indiuiduis alicuius speciei præsertim humanę, nihil ꝓhibet, aut repugnat, & pauciora illis, & plura existere. Vel si dicunt non esse determinatum numerum hominum qui simul in mundo possunt existere, cum sit determinatus numerus hominum, vt ostendimus, in quibus intellectus humanus simul põt operari, necesse est eos fateri, vltra talem numerum existere posse aliquos homines; quibus tamen In-

tellectus

tellectus humanus nō posset assistere nec in illis operari, quare illi non possent intelligere nec essent vnius rationis cū alijs hominibus, si quidem homo & dicitur, & est homo, maximè propter vim intelligēdi; quod q̄ sit absurdum, nemo non aperte videt. 4. Aut iste Intellectus humanus qui dicitur assistere hominibus, est vbiq; assistens omnibus rebus, & hoc non, quia cum non operetur in omnibus rebus, & hoc non, quia cum non operetur in omnibus rebus, sed tātum in homine, frustra ei attribueretur talis assistentia: aut tantùm assistit hominibus, & sic vel cum v. g. Petrus ex vno loco mouetur in alium, Intellectus ei assistens deserit eū & tunc Petrus nō posset intelligere, & sæpe numero experirentur homines se priuari facultate intelligendi tantummodo propter motum localem: vel comitatur Petrum quocunque ierit, & numquā ac nusquam ab eo recedit; at si hoc dicatur, necesse est concedere intellectum, moto Petro, vna cum eo moueri: aut igitur mouetur per accidens aut per se, non per accidens, nam quod mouetur per accidens ad motum alterius, habet se ad illud vel vt accidens ad subiectum, uel vt pars ad totum, vel vt locatum ad locū, tot enim modis contingit aliquid moueri per accidens: at nihil horum conuenit intellectui respectu hominis cui assistit. Nec pōt moueri per se, nam secundum ipsos, nullum incorporeum & indiuisibile potest per se moueri motu locali, immo intelligētias quæ mouent cœlos, aiunt nec per se, nec per accidēs moueri propter motum suorum orbium. 5. Cum intellectus applicat se alicui homini, qui recens generatur, aut cognoscit id cui se applicat, aut nō; si nō cognoscit, ergo nescit quid agat, & sicut se applicat homini, posset applicare se vel bruto vel lapidi: sin autem cognoscit, quærendum est ab illis, per quid cognoscat eum cui de nouo se applicat? an per phantasmata eius qui de nouo generatur? sed in eo qui nunc generatur, nō dum sunt ficta & expressa phātasmata: an per phantasmata aliorum hominum? at fieri potest vt alios homines lateat generatio illius hominis, vt si quis in abstruso & remoto loco generetur extra notitiam aliorum. 6. Quando primùm Intellectus aduenit homini? an statim ac formatus est in vtero fœtus? at cum tot annos postea non possit exercere operationes Intellectus, frustra tunc se ei adiungeret, & toto illo tempore assisteret: an aduenit ei cū primùm aptus est habere vsū rationis, quod dicitur cōtingere in fine primi septēnij? at toto illo tempore precedenti, non esset homo sed brutum, habens in se tantum animam sensitiuam, si quidem nec esset intelligens, nec haberet in se Intellectum. Præterea, cum tēpus illud in quo incipit vsus rationis, non sit idem in omnibus, sed alijs celeriùs, aliis tardiùs contingat, quo modo Intellectus determinatè ac sine errore adueniret homini? qua enim ratione cognosceret quibus hominibus citiùs, quibus tardiùs se deberet adiungere? 7. Si unus numero Intellectus producit, & recipit in se intellectiones omnium hominum, cum diuersorum hominum nō solùm diuersę, sed etiam plerunque cōtrariæ sint opiniones & electiones, quo pacto vnus numero intellectus simul tam diuersas & cōtrarias intellectiones ac uolitiones immediatè poterit producere, & in se recipere ut simul putet idem esse uerum & falsum, bonum & malum, eandemq; rem simul amet & oderit; nec valet exemplū Solis quod Themistius affert in 3. de Anima ad hanc rationem diluendam; (Sol inquit, cum unus sit, multa tamen & diuersa corpora simul illuminat, & uariè illuminat propter uariam eorum corporum præparationem & affectionem, sic Intellectus, et si unus sit, pōt tn̄ in diuersis hominibus diuersas intellectiones efficere) nā, ut inquit commentator in 3. de anima com. 5. Intellectus non per se ac immediatè intelligit, sed per species intelligibiles quæ eliciuntur à phantasmatibus, & in intelligendo semper est coniunctus cū aliquo phantasmate: ex quo fit, ut quia simul se applicat ad uaria phantasmata, & diuersis speciebus intelligibilibus afficit, idcirco pōt simul ī diuersis hoībus uarias intellectiones habere; neq; opinari idem esse uerū & falsum, bonum & malum, implicat contradictionem; quia Intellectus hoc non facit in eodem, nec secundum idem, sed in diuersis hominibus secundū diuersa phantasmata atq; diuersas spēs.

Hoc

Hoc inquam exemplum, & perfugium Themistij, atque commentatoris, non est A satis idoneum, ac firmum ad tuendam eorum sententiam; longè enim dissimilis ratio est illuminationis quæ à sole efficitur, atque intellectionis quæ producitur ab Intellectu; si quidem illuminatio non est actio immanens in sole, sed transiés in res illuminatas; quocirca licet ea, vna & simplex à sole procedat, tamen necessariò multiplicatur & uariatur secundum multitudinem & uarietatem eorũ in quibus recipitur: at Intellectio non trãsit in phantasmata, nec in illis recipitur, non enim phantasma, cum sit materiale, B potest vel effectiuè uel subiectiuè concurrere ad intellectionem quæ est immaterialis; cum igitur intellectio sit actio immanens, quæ ab intellectu producitur & in eodem recipitur, semper manet difficultas vel potiùs absurditas, nimirum quomodo idem numero Intellectus, possit in se habere simul innumerabiles intellectiones ac volitiones, earũq; plerasque omnino contrarias & pugnantes inter se? 8. Si est unus numero Intellectus, ergo secundum ipsos, qui mundum æternum faciũt, continget infinities eundem intellectum esse scientem, & ignorantem, verum & falsum, stultum & sapientem, bonum & malum, miserum & beatum; qua tam miserabili uicissitudine, quid magis contra rationem? contra dignitatem Intellectus? contra ordinem naturę? denique contra aliarum Intelligentiarum statum, & conditionem fingi potest? Non esse igitur unam animam rationalem assistentem cunctis hominibus, quamuis multis a lijs rationibus demonstrari possit tamen ex ijs quas adduximus, quæ sunt omnium firmissimæ & optimę, satis, vt opinor declaratum est.

Refellitur opinio Platonicorum de numero quodam definito Animarum rationalium à principio mundi constituto.

CAP. XXIIII.

Non esse aũt certũ aliquẽ numerum aïarum rationaliũ à principio constitutũ, q̃ diuersis tẽporibus in diuersa corpora seipsas insinuent, sicut opinantur Platonici, facilè est intelligere ex his paucis quę nunc subiiciemus. Primò, oporteret hominum, qui simul in mundo existere possunt, necessariò definitum esse aliquem vnum numerum, vltra quẽ non esset possibile existere aliquem hominem, non enim possent esse plures homines q̃ sint animæ rationales. Deinde, oporteret magis ac magis in dies minui numerum hominum, & semper pauciores nasci; nam cum semper in mũdo sint aliqui iusti & sapientes viri, post eorum obitum, constat animas eorum, sm Platonem, consequi beatitudinem, vel igitur istiusmodi animę rursum deserentes beatum statum, reuocabũtur ad corpora humana, sed in eo sanè fieret illis iniuria, idque esset contra rationem beatitudinis, quam oportet esse stabilem, permanentem, ac immutabilem: si autem nũquàm reuocabuntur, ergo numerus animarũ, quę inhabitant corpora humana, quotidie minuetur; cui etiam consequens est pauciores homines semper nasci, & existere. Postremo, aut unio animæ rationalis cum corpore est secundum naturam, aut contra naturam; aut neutrum horũ affirmari potest secundum hanc opinionem Platonicam, nõ enim ipsi dicere possunt eam esse secundum naturam, quippe cum sit ipsi animę detrimentosa, & noxia, siquidem anima ex ingressu in corp⁹, obliuiscitur secundum ipsos, omnium rerum, quas antè sciebat; & ipsi vocant corpus sepulchrum & carcerem animæ, eiq; melius atque optabilius esse solui atque liberari à corpore, quàm eo inclusam, & vinctam

Contra definitum numerum animorum, & eorum assistentiam a platone cõfictam.

vinctam teneri; quam ipsorum sententiã innuens Aristoteles in primo de Anima tex. 49. ita scribit [Laboriosum est intellectum esse commixtum corpori, & non posse ab eo absolui, idque fugiendum est, siquidem melius est intellectui, non cum corpore esse, sicut consuetum est dici, & multis placet.] Neque uero talis unio dici potest esse cōtra naturam, nam quod est præter & contra naturam, teste Aristotele multis in locis, non fit semper nec vt plurimum, sed raro. Adde, quòd non potest vnio animæ cum corpore non esse naturalis & secundum naturam, cum separatio animæ a corpore sit violenta, & contra naturam, vt potè quàm homo naturaliter refugiat, perhorrescat & maximo cum sensu doloris sustineat; est enim mors vltimum, summum, grauissimum, & acerbissimum omnium terribilium.

A Verùm de anima rationali, hactenus dictum sit; plura enim disserere, non est huius loci. Nam vel hæc pauca quæ nunc tractauimus, eo tantùm consilio dicuimus, vt ostenderemus animam rationalem, licet ea sit pars essentialis hominis, & forma quodammodo Physica dãs esse materiæ; in eo tamen cæteris formis Physicis esse dissimilem, ac longè præstantiorem, quòd per se existat, quòd sit à materia separabilis & immortalis,

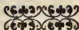
B quòd denique sit æternitatis diuinitatisque particeps.

FINIS LIBRI SEXTI.

DE FORMA VT EST NATVRA.

LIBER SEPTIMVS.

EGimus de Forma vniuersè vt Forma est, quæ consideratio tota plane Metaphysica est, deinceps agendum est de Forma vt est natura, quæ tractatio est Physica & ab Aristote. in 2. lib. Physicorum explicata. Quæcunque autem pertinent ad huiusmodi tractationem, ea putamus explanatum iri cōmodissimè, si definitionem naturę, quæ in 2. lib. physic. tex. 3. posita est, copiosè ac diligenter explanemus. Etenim, vt auctor est Aristot. in 1. de Anima tex. 11. & in 4. Physic. 31. ea vis est bonæ definitionis, vt non solùm eius rei, quę definitur naturam aperiat, sed etiam aditū patefaciat ad cognoscendas eius affectiones, magnamque opem ferat ad omnes quęstiones & difficultates, quęcunque circa eam rem contingunt, enodandas. Definitio autem naturæ, hoc modo se habet. [Natura est principium & caussa, vt moueatur & quiescat Id in quo est, primò per se, & non s̄m accidens.] Nos igitur circa hanc definitionem, primùm exponemus nomen naturę, quæ hic definitur: tum, singulas dictiones & particulas quę sunt in definitione, sigillatim & subtiliter expendemus; ad extremum, graues quasdam & per obscuras quęstiones, quæ ex hac definitione existunt diligenter explanabimus.

Declaratur nomen naturæ, & quot modis dicatur esse aliquid Naturale.

B

CAP. I.

DE Natura agit Metaphysicus, vt videre est apud Aristotelem 5. Metaphysicæ tex. 5. vbi varias eius significationes distinguit; etenim Metaphysicus agit de substantia, cuius genera, & significationes explicare debet; substantia autem diuiditur in naturalem & diuinam, in mobilem & immobilem, vt patet 12. Metaphy. tex. 5. Physicus etiam agit de
C natura propriè & per se, prout est principium motuum naturaliū. Natura enim non est nomen omnino absolutum, sed includit respectum ad aliud, quippe cum supra materiam, formam, & substantiam, addat hoc, quod est esse principium motus. Atque hoc fortè uoluit intelligere Simplicius in 2. Phys. super tex. 16. scribens naturam propriè sumptam, neque esse materiam neque formam, sed habilitatem & aptitudinem quandam ad motus naturales; quæ sententia Simplicij, si præcisè, ac non eo modo quo diximus in
D telligatur, falsa est; illa enim habilitas per se sumpta, neque est substantia; neque est per se caussa motuum naturaliū, nec est agens alicuius gratia, neque habet per multa alia quæ Aristot. in 2. Physic. attribuit naturæ. Multæ autem sunt naturę significationes: Boetius in libro de duabus naturis & vna persona Christi, tradit quatuor significationes naturæ; primùm, inquit, natura capitur pro omni re, siue substantia fuerit, siue accidens; & potest sic definiri. [Natura est earum rerum, quę cum sint quoquomodo, intellectu capi possunt.

Quatuor significationes naturæ secundum Boetium.

possunt.] dicit; [Cum sint,] quia Chymera, & alia figmẽta, licet aliquo modo possint intellectu capi, tamen, quia non existunt, non obtinent nomen naturę; dicit etiam. [Quoquomodo,] propter Intelligentias & Deum, quę res, ægrè, & tenuiter ab intellectu nostro percipiuntur. Deinde pressius accipitur natura, tãtùm pro substantia siue corporea siue incorporea, & sic definitur. [Natura est quod facere, aut pati, aut vtrumque potest.] Deus, tantum est agens, materia, tantum patiens; Anima verò & aliæ res his similes, & agunt & patiuntur. Præterea etiam angustius sumitur pro sola substantia corporea, & definiri debet sic vt definiuit Aristot. [Est principium motus & quietis.] Postremo sumitur natura pro vltima & propria differentia cuiusque rei; vnde dicimus aliam esse naturam auri, & aliã argenti, & varias esse naturas animalium; & potest hoc modo definiri. [Natura est vnamquamq; rem informans specifica differentia.] Hęc Boetius. Præter has significationes, sunt etiam alię; nam interdum sumitur natura pro notione cuiusuis, siue fuerit ens, siue non ens; dicimus enim hanc esse naturam negationis, priuationis & ipsius nihili. nonnunquam accipitur pro caussis secundis, sic dicimus Deũ, & Naturam nihil frustra facere; plerũq; etiam sumitur pro vniuersitate rerum ex quibus coagmentatus hic mundus constat, sic dicimus in Natura nihil esse otiosum, aut inordinatum; denique tot modis Natura capi potest, quot accipitur ipsũ Naturale, de quo mox dicturi sumus. Vide significationes Naturę, quas ponit Themistius in 2. physi. super tex. 7. & Simplicius super tex. 16. Nomen verò Naturæ, non dicitur vniuocè, sed secundũ prius & posterius de materia & forma; hoc. n. Aristote. docet in 2. physic. tex. 12. & in 5. Metaphysi. tex. 5. affirmans formam esse magis naturam, quàm materiam, & nomen naturæ conuenire materiæ propter ipsam formam, siquidem, vt scriptum est in 2. Physic. tex. 81. & 91. forma est finis materiæ; similiter etiam de natura corporis Cœlestis, & rerum sublunarium non dicitur vniuocè, vt auctor est Auerroes 2. Metaphy. tex. vlt. propterea quod æterno & corruptibili corpori nihil potest esse commune vniuocum; & quamuis si spectetur dignitas, nomen naturæ magis cõueniat cœlo, tamen si consideretur propria significatio, & prima impositio eius nominis, magis cõuenit rebus sublunaribus, quod paulo inferius explicabitur. Deinceps, quot modis dicatur esse aliquid naturale, doceamus.

Porrò dr̃ aliquid naturale, sex modis. Primo quatenus opponitur volũtario, & definitur esse id, quod fit sine cõsilio & deliberatione, sic dr̃ nutriri esse naturale hõmini, at esse iustum vel sapientem, nõ est naturale sed voluntarium. 2. Quatenus opponitur ei quod fit ab anima, & definit id quod est determinatum ad vnum; nãm Peripatetici distinguũt Naturam ab Anima; qm̃ Anima varijs modis, & secũdum varias differentias positionis mouet ipsũ uiuens, Natura aũt vno & determinato modo, vel sursũ, vel deorsum, quare motus lapidis deorsum dicitur naturalis, motus autem progressiuus animaliũ, appellatur uoluntarius. 3. Quatenus opponitur Violento, & definitur id, ad quod res habet naturalem inclinationẽ atq; propensionẽ: uiolentum autẽ dr̃, quod accidit rei natura ipsius repugnante. v. g. ferri deorsum lapidi naturale est, sursum autẽ violentum. 4. Quatenus opponitur supernaturali, & definitur esse id quod fit ab agente naturali, modo naturali, & secũdum ordinem naturalem. Vnde Theologi dona & opera Dei diuidunt in naturalia & supernaturalia. 5. Quatenus opponitur ei quod fit à casu, & definitur esse id quod vt plurimum & s̃m intentionem agentis particularis, efficitur: à casu verò appellatur, quod raro contingit, ut monstra. 6. Quatenus opponitur Artificiali, quemadmodum sumit Arist. in 2. Physic. tex. 2. definiens esse id quod in se hẽt principiũ motus & quietis; quantum aũt inter Naturale & Artificiale intersit, declarabitur sequenti capite. Dr̃ aũt esse aliquid naturale, nõ quia producat effectus naturales, sic. n. Deus & Intelligentiæ essent res naturales, quippe cum sint caussæ omnium rerum naturalium: nec appellatur aliquid naturale, quia productum sit modo naturali, uel per motũ naturalẽ, etenim primus hõ, res fuit naturalis, is tamen, nõ est pro-

Quot modis dicatur esse aliquid naturale.

Cur dicatur aliquid esse propriè naturale.

productus modo naturali; similiter etiã si nunc à Deo crearetur ex nihilo vel homo vel equus, res quidem productæ essent naturales, at modus productionis nõ esset naturalis. est igitur atque uocatur aliquid naturale propterea quod habet in se insitum principium, & propensionẽ ad eum motum, quo ipsum mouetur. Verùm quoniam Aristot. ex differentia, quę est inter res naturales & artificiales colligit definitionem naturæ, quid inter has res differat, latiùs atque subtiliùs exponendum est.

De differentijs inter res naturales & artificiales.

CAP. II.

Octo differentię inter res naturales & artificiales.

MVltis modis res naturalis differt ab artificiali, sed nobis satis visũ est octo præcipuas differentias hoc loco indicare. Prima est hæc: Res denominatur artificialis extrinsecus, nimirùm ab arte: non enim res dicitur artificialis propter materiam aut formã simpliciter, quam habet in se, sed quia talis forma effecta fuit ab arte; naturalis autẽ dicitur res intrinsecè, quoniam habet in se naturam, quę est principium motus. hanc differentiam tangit Arist. 6. Metaphysi. tex. 1. 2. Effectus artificialis conuenit cum agente suo tantùm secundum formam, non autem secundum esse; vt forma Scamni, est similis formæ quę est in mente artificis, sed habet diuersũ esse, nam illa est materialis & sensibilis, hęc autem immaterialis & intelligibilis: effectus verò naturalis potest cõuenire cum suo agente, & secũdum formam, & secundũ esse, vt homo genitus cum generante. 3. Omnes partes, & principia rei naturalis, sunt à natura, non enim ipsum animal tãtùm est à natura, sed etiam partes eius vt brachium, & caput; & principia eius, vt materia, & forma; in rebus verò artificialibus, quamuis res ipsa ut Statua dicatur esse ab arte, attamen non omnes partes & principia eius sunt ab arte, sed à natura; lignum enim, ex quo fit statua, est à natura: & hanc differentiam ponit Alexander, vt refert Simplicius super primum textum libri 2. Physicorum. 4. Omnis forma artificalis habet pro materia & A subiecto ens aliquod actu completum, quod est corpus naturale, ut forma Statuæ habet pro materia æs uel lignum: at forma naturalis potest immediate produci & inesse in materia prima, quod perspicuum est in formis elementorum. Atque hinc fit, vt corpus naturale sit principium corporis artificialis, vt est apud Aristo. 2. de anima tex. 3. Hinc etiam fit, vt res artificalis videatur habere motum naturalem, videlicet propter materiam naturalem quam in se continet quę est caussa alicuius motus naturalis; sicut lectus B fertur deorsum propter pondus ligni ex quo est; ob hanc etiam caussam euenire putatur, vt omnis forma artificalis sit accidentalis, & vt in re naturali, forma sit nobilior quàm materia; in artificiali aũt, e contrario materia sit nobilior q̃ forma. 5. Res artificiales sunt certæ, ac determinatæ secundum formam & speciem; at secundum productionem, sunt contingẽtes & incertæ; exempli caussa, forma Domus vel Scamni, secundum speciem suã est determinata, sicut etiam habet determinatum vsum, & finem; effectio tamen C domus, est contingens, quia proficiscitur ab artifice, qui operatur ex consilio & voluntate. Res autem naturales vtroque modo sunt determinatæ, nam & forma hominis, & materia, & generatio, & modus, tempus, locus, atque aliæ circunstantię, quæ generationem comitantur, sunt naturaliter definitę. 6. Formę artificiales hærent extrinsecus tãtummmodò in superficie, unde ars dicitur operari tantùm superficietenus, formæ autem naturales intimæ sunt rebus, & intrinsecè v- D niuntur materiæ; hanc differentiam tradit Auerroes in Paraphrasi sua super libro de generatione animalium. 7. Materia prima habet potentiam & inclinationem ad formas naturales, non autem ad formas artificiales; quod duplici ratione probari potest. Primò, quia si materia haberet potentiam ad formas artificiales, eiusmodi formæ essent in potentia passiua materiæ, quæ potentia est naturalis: omni autem potentiæ passiuæ naturali, respondet etiam potentia actiua naturalis, alioquin inter agens & patiens

Materia prima non habet potentiam ad formas artificiales.

non

non esset proportio; Si autem formæ artificiales haberent potentiam passiuam naturalem ex qua educerentur, & potentiã actiuam naturalem à qua producerētur, non essent formę artificiales, sed naturales. Deinde si materia esset in potentia ad huiusmodi formas, ergo productio illarum esset naturalis; quia principium illius productionis esset in materia quæ est natura; sicut generatio ignis ex aqua est naturalis propter materiam aquæ, quæ est in potentia ad formam ignis; non igitur benè Aristote. diceret, res artificiales nullum in se habere principium suæ mutationis. Atque hoc etiam confirmat D. Thomas in 2. physic. super tex. 2. scribens effectiones rerum artificialium non esse naturales, quia tametsi habeant pro materia aliquid naturale, tamen illud nō est in potentia ad huiusmodi formas. 8. Res naturales habēt in se principium eius motus quo ipsæ mouentur, uel actiuum, uel passiuum, vel vtrunque; res autem artificiales, qua tales sunt, nullum habent principium, atque hanc solam differentiam, cęteris omissis, Aristot. ponit in secundo physic. tex. 2.

An forma artificialis sit principium alicuius motus: & an re differat à subiecto in quo efficitur & inhæret.

CAP. III.

An forma artificialis sit principium alicuius motus.

VErùm meritò dubitari potest, an forma artificialis sit principium alicuius motus; nam ars cantandi videtur esse principium cantus in cantore: & ars saltandi, saltationis in eo qui saltat: in horologiis etiam, ars videtur esse principium eorum motuum qui in ipsis cernuntur: nonnunquam etiam per artem fieri solet, vt res meliùs & commodiùs moueantur, ut si quod erat quadratum fiat rotundum vel pyramidale, celeriùs & incitatiùs mouebitur. Sed hoc facile soluitur; etenim ars non potest efficere motum, potest tamē eum aliquo pacto determinare & modificare, ita vt hoc vel alio modo fiat, sicut patet ī exemplis

A propositis; nam saltatio, vt est motus, fit à facultate naturali motiua, quæ est in mēbris saltantis, quòd autē saltatio fiat hoc, vel illo modo, id est artificiosè, id proficiscitur ab arte. similiter motus horologij per se proficiscitur à ponderibus quę sūt in horologio respectu quorū aliqui motus horologij sunt naturales, aliqui etiā violenti, nam motus ponderum dum fit deorsum, est illis naturalis, dū autem fit sursum, est violentus: prout autem mot⁹ horologii est ordinatus & determinatus ad certam quandam regulam & mensu-

B ram temporis, sic est ab arte. Corpus quoque rotundum, mouetur deorsum propter grauitatem naturalem, figura tamē rotunda, facit vt velociùs moueatur, quoniam per hanc figuram meliùs discindit, & dissipat medium aerem.

Sed hic exoritur alia quædam grauior difficultas, an forma artificialis re differat à corpore nàturali in quo tāquam subiecto efficitur, & inhęret. Hac de re duæ sūt opiniones. Vna est eorum qui opinantur, formam artificialem esse rem quandā diuersam à corpore naturali, quod est eius

An forma artificialis sit res aliqua diuersa a subiecto in quo inhæret.

C subiectum, his rationibus adducti. Primò, quæ ponuntur in diuersis categoriis, re distinguuntur inter se, sed forma artificialis pertinet ad quartam speciem qualitatis, subiectum autem eius siue sit quātitas, siue substantia, ad alias categorias spectat, ergo inter hæc est distinctio realis. Deinde, quia si re non differrent, ergo artifices nullam rem efficerent, quare ars non esset principiū efficiendi aliquid, contra definitionē artis traditam ab Aristo. lib. 6. Ethicorum, ars enim definitur recta ratio factibilium. Posteà, forma artificialis variat operationem, & determinat

D illam, ergo est aliquod ens reale. Postremò si duo sunt ita affecta inter se, vt vnū corrumpi possit altero incolumi & saluo, huiusmodi re differunt, sed forma artificialis potest corrumpi, salua penitus re in qua inerat, vt si dissoluatur domus nulla re earum ex quibus constabat, corrupta, ergo &c. Cęterum nobis non est uerisimilis hęc sententia, existimamus enim formam artificialem non re sed ratione tantùm distingui à subiecto in quo est; nā si re differret, quotiescunque aliquis ce-

ram quampiam formaret atq; figuraret (posset autem id facere penè infinitis modis) tot res produceret, & corrumperet; quod est absurdum. Deinde, cum forma artificialis nō producatur ex potentia materię, ut ante dictum fuit, si esset res quędam diuersa à corpore naturali, extrinsecùs accederet, & ex nihilo produceretur; quare productio eius esset creatio, & potentius atque nobilius agens esset ars, quàm natura: His accedit, quòd, ut tritum est Philosophorum sermone, non sunt multiplicanda entia sine necessitate, debet enim sapiens imitari naturam, quę nihil frustra facit; sed ad ea omnia, quæ de forma artificiali dicuntur & traduntur declaranda tuendaque, satis est dicere eiusmodi formas non re, sed ratione tantùm distingui, ergo frustra ponūtur distingui re. si enim dixerimus formam artificialem esse tantùm modum quendam, seu determinationem quantitatis, per quam quantitas aliter & aliter se se habens varias induit figuras, facilè occurremus omnibus argumentis, quæ superiùs exposita sunt cōtra hanc sententiam. Quod enim primo argumento dicitur, quæcunque pertinent ad diuersas categorias ea distingui re, falsum est: satis enim est ea distingui ratione, vt manifestum est in actione, & passione. Secundum item argumentum nihil concludit, nam licet artifices non faciát rem aliquam nouam & diuersam, faciunt tamē, vt res alio & diuerso modo se habeat, quod multum iuuat ad operationem & meliorem vsum rei. Tertium autem argumentum pari facilitate soluitur, forma enim artificialis, non est principium motus, sed est determinans, & modificās motum, vt supra declaratum est; quod sane non ex eo accidit, quia sit res diuersa, sed quia est diuersus modus rei. Postremò, quod in vltimo argumento asseritur, ea re distingui quorum vnum potest esse sine alio, quamuis sit apud Scotistas certissimum ac celebratissimum axioma, tamen nec alijs uiris doctis, nec verò nobis probatur: deprehenditur enim esse falsū in materia & priuatione, in quantitate & figura, in fundamento & in relatione, & in alius multis; in quibus vnum potest esse sine alio, nec tamen inter se differunt secundum rem. In quo licet Scotistæ repugnent, tamen à nobis stat ratio, & aliorum ferè omnium authoritas. Loquimur autem nos in hac disputatione, de effectibus artificiosis, qui omninò fiunt ab arte, vt est domus & statua; non de ijs qui ab arte quidem fiunt, tanquam instrumēto & administra naturæ, ab ipsa vero natura tāquam principali agente, ut est sanitas, & quæ vel Medicinæ, vel Agriculturæ arte conficiuntur. Sed eiusmodi effectus sūt sanè naturales simpliciter, secundum quid autem, artificiales. Verùm quia de natura quam definire volumus satis dictū est, transeamus ad excutiendas particulas definitionis eius. Sic autem habet definitio Naturæ, [Principium & caussa ut moueatur & quiescat id in quo est, primo, per se, & non secundum accidens.]

Declarantur particulæ definitionis Naturæ.

CAP. IIII.

Prima pars definitionis Naturę, est illa, [Principium, & Caussa.] Albertus putat nomen naturæ conuenire materiæ, formæ & priuationi; & propter materiam quidem, ac formam, dici caussam; ob priuationem autem, uocari principium; quia priuatio est principium à quo inchoatur motus naturalis. Sed non videtur definitio naturæ posse conuenire priuationi, nam mox Aristot. subiungit. [Primò, per se, & non secundum accidens.] At primo libro Physico. tex. 66. scriptum est, priuationē esse caussam per accidens. deinde in 2. Physic. tex. 4. diuiditur natura tātùm in materiam & formam: quid multa? priuatio nequit dici esse principium quietis. Alij aiunt, nomen principii significare caussam efficientem, qualis est forma, nomen autem caussę, significare principium passiuum, cuiusmodi est materia. Nonnulli putant nomen principij poni pro aliis caussis; nomen autem caussæ, pro caussa finali: natura enim, quæ est forma, est finis generationis. verùm hæc interpretatio parum firma est, & uidetur ab illis pro ipsorum arbitrio conficta; cum nomen caussæ & principij indifferenter pro omni genere caussæ apud

Cur natura dicatur principium & caussa.

pud Aristo. vsurpatum reperiatur. Præterea, si forma prout est finis generationis, nondum actu est, qui fieri potest, vt sit ea ratione natura, quæ est principium motus & quietis in eo in quo est? Nō desunt etiam, qui censent his duobus vocabulis tantùm significari principium actiuum, quod est forma, existimant enim nomen naturæ tantùm conuenire principio actiuo & formæ. Quod sanè si ita esset, nulla profectò generatio esset naturalis, nihil enim seipsum actiuè generat; nec alteratio elementorum naturalis esset: cum enim elemēta sint corpora simplicia, nō possunt actiuè alterare seipsa. Nos igitur opinamur, quemadmodum primo libro Physicorum illa tria vocabula, principiū, caussa, & elementum, sæpe vsurpata fuerunt pro eodem, sicut à nobis in 3. libro huius operis declaratum est, sic etiā hoc loco duo hæc vocabula. [Principium & Caussa] indifferenter sumi pro eodem, & illis significari tam principium actiuum, quàm passiuum; nam quædam res naturales habent in se solum principium passiuum sui motus, vt de generatione & alteratione elementorum manifestum est; quædam verò etiam actiuum, vt apparet in motibus animantium.

Secunda pars definitionis est illa, [Vt moueatur, & quiescat id in quo est.] Non enim natura dicitur, quia id in quo est, moueat aliud, vt v. g. quòd ignis calefaciat aliud, hoc. n. dicitur potentia, quę definitur 5. Metaphysi. principium transmutandi aliud in quantum aliud; sed natura dicitur quia est caussa vt moueatur id in quo ipsa inest, vt quod ignis possit moueri rursum, vel ab alio alterari. Differentiā autem inter potentiam & naturam, tangit Aristo. 3. de Cœlo tex. 28. dicitur autem natura principium motus & quietis, non simul, nam sunt opposita, sed successiue: non in omni re naturali vtrumque, sed alterutrum præstās; omnes enim res naturales, vel tantùm mouentur, vel quiescunt tantùm, vel partim mouentur, & quiescunt, vt ait Aristot. octauo Physico. tex. 21. Et quamuis hoc loco nomen motus sumatur amplè pro omni specie motus, præcipuè tamen conuenit motui locali, quippe qui sit prior, & perfectior aliis; & communis omnibus rebus naturalibus, & certissimus index naturæ cuiusq; rei naturalis: vide Aristot. 4. physic. tex. 1. & octauo lib. Physico. text. 56. vnde ipsemet Aristo. 1. lib. de Cœlo tex. quinto. definitionē naturæ pręcipuè accommodat motui locali, ex quo etiam concludit, cælum habere diuersam naturam à corporibus sublunaribus, propterea quòd hēt diuersum motum localem.

Tertia pars definitionis, est illa. [Primò.] Idest vt placet Græcis, immediatè, & non propter aliud; nam lectus mouetur quidem deorsum, verùm non primò, sed propter aliud, nimirum propter lignum uel ferrum quod in eo est. vel aliter, vt Latinis placet; Primò, idest principaliter, & non instrumentariè, ita vt sic excludantur accidentia; quæ licet sint prīcipia motus, vt grauitas & leuitas motus localis, calor & frigus alterationis, tamen non sunt principia primaria, sed tantùm instrumentaria, principale enim principium est forma substantialis, quæ ad operandum vtitur accidentibus quasi instrumentis. Quare nomen naturæ non conuenit accidenti, non enim accidens est natura, sed potiùs res secundum naturam vt Aristoteles innuit in secundo Physicorum. textu quinto. Restat vltima illa pars definitionis. [Per se.] Hic Græci repetunt discrimen inter primum & per se, traditum ab Aristotele primo Posteriorum. Verùm quid Aristot. intelligat hoc vocabulo, per se, exponit eo quod proximè subiungit, [& non secundum accidens] vt per se, nihil aliud sit, nisi quatenus tale est, terra enim deorsum mouetur per se, idest quatenus terra, lectus autem non per se quia non quatenus lectus, sed quatenus ligneus est. Signum autem eius quod est per se, & eius quod est secundum accidens, est posse separari inuicem vel non posse, quemadmodum ipsemet Aristot. docet exponēs hęc vocabula; etenim medicus per se medetur, quia mederi nō potest separari a medico, nullus enim scienter & ex arte mederi potest, qui non sit medicus; at medicus per accidens ędificat, potest enim ipsum ædificare separari á medico: multi enim ædificant qui non sunt medici, & multi sunt medici qui non ædificant. Atque hæc qui dem

tia earum dictionum, quæ sunt in definitione naturæ. Sed prius q̃ hinc abeamus, A diluendæ sunt nonnullæ dubitationes, quę circa ea, quæ adhuc diximus, occurrunt.

Explicantur quatuor Dubitationes.

CAP. V.

An quies sit pura priuatio.

PRima Dubitatio est, quomodo natura sit per se principium quietis, cum quies sit priuatio & non ens? Respõdeo, nomẽ quietis bifariam sumi, vel pro B nuda cessatione motus præcisè, & sic est pura priuatio non habens per se principium, & ita non accipitur hoc loco; uel sumitur pro eo quod est manere in suo loco naturali, nihil enim est aliud ignẽ quiescere, quàm manere in loco naturali, & hoc modo sumpta quies, est perfectior motu, quoniam est ipsius finis; idcirco.n. mouetur corpus simplex, ut perueniat ad suum locum naturalem, & in eo maneat; & sic quies habet principium p̃ se, nam grauitas terræ, quæ facit eam moueri ad suum locum, eadem facit ét quando C ad eum peruenerit, vt in ipso maneat, nec inde, nisi vi depulsa, dimoueri queat.

2. Dubitatio. Non omnis res naturalis videtur moueri & quiescere, nam terra semper quiescit, cœlum autem semp̃ mouetur. Verum hoc ita soluitur. Terra secũdum se totam quiescit; tum quia est centrum, circa quod mouetur cælum; id autem circa quod mouetur aliquid, debet esse firmum & stabile, ut ait Aristo. in libro de Motu animalium, & 2. libro de cœlo tex. 17. tum etiam, quia est sedes & domicilium animantium; quamobrem D eam fixam & immobilẽ esse, necesse fuit. Mouetur autem terra secundum partes suas, & quia in corporibus simplicibus eadem est natura partium quę est totius tã secundum motum, quàm secundum locum, ideo quod parti conuenit potest toti etiam attribui. Cœlum autem, quamuis semper moueatur; id tamen non obstat definitioni naturæ; nam illud, [Vt moueatur & quiescat.] legendum est non cõiunctè, sed disiunctè, quemadmodum placet Porphyrio, Simplicio & Auerroi; ita vt natura in aliquibus sit principium motus, in aliquibus quietis, sed hoc infra latiùs & accuratiùs explicabitur.

3. Dubitatio. Natura est potentia quædam naturalis rationis expers, ergo nequit facere duo contraria, cuiusmodi sunt motus & quies, hoc enim interest auctore Aristo. 9. Metaphysi. tex. 3. inter potentias rationales & irrationales, seu naturales, quòd illæ possunt duo contraria facere, ut medicus sanitatem & ægritudinem: hæ verò minimè, sicut ignis potest quidem calefacere, non autem frigefacere. Respõdeo illud Aristot. dictum intelligendum esse de contrariis, non autem de iis, quæ opponuntur priuatiuè, cuiusmodi sunt motus & quies. prę sertim cum hæc ita se habeant, ut vnum sit propter aliud, nã in animantibus natura principaliter intẽdit motum & operationem, per accidens autem quietem; sicut de somno & vigilia animalium docet Aristoteles in libro de Somno. in elementis autem principaliter intendit quietem illorum, huius autem gratia motum efficit.

4. Dubitatio. Quomodo ex differentia quæ est inter res naturales & artificiales rectè colligitur ab Aristot. definitio naturę? Respõdendum est, secundum Alexandrum, & Auerroem colligi hoc syllogismo hypotetico, si res naturales, quã tales sunt, differunt à non naturalibus quoniam habẽt in se principiũ motus & quietis, ergo natura est principium motus & quietis: id enim propter quod sic differunt, proculdubio non est aliud quàm natura; sed res naturales differunt à nõ naturalibus, quoniam habent in se principium motus & quietis, ergo natura est principium motus & quietis. At secundum Simpliciũ syllogismo categorico in prima figura colligitur ad hunc modum; naturalia differunt à non naturalibus quoniam habẽt in se principium motus, sed natura est id per quod naturalia differunt a non naturalibus, ergo natura est principium motus & quietis. Secundum autem D. Thomam colligitur hoc syllogismo tertiæ figuræ, naturalia differunt à non naturalibus, quoniam habent in se principium motus: sed naturalia differunt à non naturalibus, quoniam habent naturã, ergo natura est principium motus & quietis.

Quo-

Quocunque autem horum trium modo rum fiat talis deductio, constat eam esse per se certam & manifestam. Nam quamuis dubium sit, an omne quod mouetur habeat in se principium actiuum sui motus, sicut de motu locali elementorũ ambigitur; & an in omni motu, mouẽs sit re distinctum à mobili, nemini tamen dubium, aut obscurum esse potest, oẽ quod mouetur motu naturali, sic moueri propter insitam sibi naturam. Restat nunc; vt quod tertio loco propositum fuit, graues quasdam ac per difficiles quæstiones explicemus.

Prima quæstio, An definitio Naturæ conueniat Cœlo.

CAP. VI.

Motum cœli non esse naturalē, opinio multorum.

DVæ sunt opiniones eorum qui putant definitionem naturæ non conuenire cœlo, vna est eorum qui arbitrantur motum cœli non esse naturalem, ex quo fit necessario ut cœli substantia non sit natura, quæ 2. Physi. definitur. Huius opinionis assertores sunt Auicenna, Scotus, Albertus, Durandus. Rationes Auicennæ & Scoti sunt hæ. 1. Omnis motus naturalis fit ab imperfecto ad perfectum, & ab innaturali dispositione ad naturalem, sed motus cœli non est talis: cœlum enim semper habet perfectam & naturalem dispositionem, ergo motus cœli non est naturalis. 2. Motus naturalis habet terminum à quo, & terminum ad quem, sed hi termini non reperiuntur motu circulari cœli, ergo &c. 3. Motui naturali opponitur quies, sed motui cæle sti non opponitur quies, nunquam enim cęlum quiescit: nec verò aptum est quiescere, ergo &c. Rationes Alberti quibus idem confirmat, sunt hæ. 1. Motus cœli fit ab intelligentia, quæ non est natura cæli, quippe cum sit substantia immaterialis operans per uoluntatem & intellectum, ergo &c. 2. Nullus motus naturalis est infinitus: natura enim, vt est apud Arist. 1. de Gener. animal. cap. 1. horret infinitum; sed motus cœli est infinitus, ergo &c. 3. Motus naturalis non fit in loco naturali, cum enim res est in loco suo naturali, non mouetur sed quiescit: sed cęlum existens in suo loco naturali mouetur, ergo eius motus non est naturalis.

A Rationes quas ad idem probandum Durandus affert sunt hę. 1. Vnius corporis simplicis vnus tantùm est motus simplex naturalis, quemadmodum in 1. de cœlo scriptum est: nam cum forma corporis simplicis sit una & simplex, nequit esse cã nisi unius motus naturalis; sed in cælo simul sunt multi motus, ut in luna est motus ab ortu ad occasum, & alius ab occasu ad ortum, & alius epicycli, ergo tales motus non sunt naturales. nec ualet dicere vnum esse tantummodò motum proprium cuiusque cæli, cæteros autem esse cõmunes & inesse inferioribus cælis propter superiores: cũ enim omnes cæli sint vnius speciei, non potest in ipsis esse tanta diuersitas motuum naturalium.

B 2. Omnis motus naturalis fit propter absentiã alicuius perfectionis, quæ per talem motum acquiri debet, sed nulla perfectio abest cęlo, quæ per motum ipsius acquiri possit, ergo &c. 3. Si motus cæli esset naturalis, ergo quies & cessatio à tali motu esset violenta; quare, cum in fine mundi debeat cælum quiescere, tunc esset in dispositione violenta & deteriori q̃ nunc est, quod videtur absurdum, tũc enim melior atque præstantior erit mundi status; & certè nullum violẽtum potest esse perpetuum, quies autem illa cæli erit perpetua.

C Vult igitur Durandus motum cæli, neq; esse à natura, neque ab anima, sed esse ab Intelligentia, quæ cum liberè & cõtingẽtem cælum moueat, facit vt motus eius sit planè voluntarius, nec dici debeat naturalis nisi secundum quandam conuenientiam & analogiam.

D Altera opinio eorũ est, qui negant hãc definitionem naturę conuenire cælo, nõ quia cælum non sit corpus naturale, aut ꝙ motus eius non sit naturalis, sed quia putant Aristot. in 2. lib. Physi. ubi definit naturam, consilium & propositum fuisse, non omnem naturam, sed eam tantùm q̃ est in rebus corruptibilibus, definiendo explicare; cui opinioni fidem facere conãtur his argumentis. 1. Quia de ijsdem principiis agit Aristot. in 2. lib. de quibus egit in primo libro Physicorum: sed in primo egit tantùm de principijs rerũ cor

 rupti

ruptibilium, ficut ipse declarat. 1. Physic. tex. 68. ergo etiam in lib. 2. agit de natura quæ est tantum in rebus corruptibilibus. Deinde, Themistius exponens definitionem naturæ, disertissimis verbis docet cælum ea definitione minimè contineri, ita scribens. [Diuinum & cæleste corpus excipio, quod sempiterno & irrequieto motu cietur, in quo natura est quidem principium motus, non etiam caussa quietis.] Postea, Aristot. videtur hoc significare in 8. Metaphysi. tex. 9. his verbis, [naturam etenim solam profectò quis ponet eam quæ in corruptibilibus est, substantiam.] preterea illa particula definitionis, [vt moueatur, & quiescat] non potest bene accommodari cælo vtpotè quod semper moueatur, nec unquam aptum sit quiescere; moueri enim & quiescere tantùm conuenit in res corruptibiles. Postremò, Aristot. exposita definitione naturæ, mox diuidit naturam in materiam & formam, & inquit, naturam semper esse aut subiectum aut in subiecto, & in definitione naturæ dicitur, q̃ est caussa, vt moueatur id in quo est, quæ omnia indicant eam tantùm naturam definiri, quæ est in rebus compositis ex materia & forma, quod nõ competit cælo, præsertim secundum opinionem multorum, qui volunt cęlum esse simplicem substantiam. Quamuis igitur naturę definitio possit aliquo modo accommodari cælo, tamẽ neque propriè ei conuenit, neque fuit intentio Arist. ipsum includere in huiusmodi definitionẽ; cuius rei haud obscùrum signũ est, quòd Aristoteles in 1. tex. 2. lib. physi. enumerãdo genera rerum naturalium, vt inde colligeret definitionem naturæ, nullam cæli fecit mentionem.

Explicatur uera sententia, refellendo supra dictas opiniones, & demonstrando motum cæli esse naturalem.

CAP. VII.

[1] Probatur multis argumentis, motum cæli & esse, & [1] uerè dici naturalem.

Verùm prima sententia falsa est, secunda uerò nõnihil probabilis; sed omnium maxime probabilis est tertia opinio, quam sequũtur Græci, Auerr. item & D. Thomas, qui censent hac definitione naturæ cælum etiam comprehẽdi: quod quidem facilè demonstrari pðt his argumentis. Primò, Aristo. 1. de cœlo tex. 5. probat cælum habere aliquem motum naturalem, quoniam est corpus naturale habens in se naturam, [natura autem, inquit, ut diximus, est principium motus.] quibus verbis clarissimè significat & cælum esse corpus naturale, & motum eius naturalem esse, & definitionem naturæ traditam in 2. Physic, ei conuenire, idque non solùm illo loco, sed etiã per alios textus qui sequuntur in eodem lib. vsq; ad tex. 17. planum facit. Deinde cęlũ est corpus naturale, vt patet ex 3. libro de cælo tex. 1. ex primo de Partibus animalium cap. 5. ex 8. lib. Metaphysic. tex. 1. & 12. ex lib. 12. Metaphy. tex. 5. sed oẽ corpus naturale habet motum naturalẽ, impossibile. n. est, ut inquit Auerr. 1. de cælo com. 81. esse corpus aliquod naturale sine motu naturali, tum quia propter hoc vocatur naturale; tum ẽt quia alioquin tale corpus esset otiosum; ergo cælum habet motum naturalem, & habet in se naturam quæ est principium talis motus. Postea, motus circularis quo cælum voluitur, aut est ei naturalis, aut violentus; non est autem uiolentus, tũ quia est perpetuus, nullum autem perpetuũ est violẽtum; tum ẽt quia motus qui vni corpori est violentus, alij est naturalis, ut docet Arist. 1. lib. de cælo, circularis aũt motus nequit vlli alij corpori esse naturalis q̃ cælo, relinquitur igitur, vt is motus sit naturalis cælo. Atque hæc tota argumẽtatio est Arist. 1. de cęlo. Præterea, omnis res naturalis habet naturalem propensionem ad suam operationem & perfectionem, sed propria cęli operatio & perfectio est motus circularis; nam si is non est, quid aliud fingi potest? ergo cælum habet naturalem inclinationem ad motum circularem; quare talis motus est ei naturalis. Ad extremum, quæ sunt necessaria ad efficiendum motum circularem, ea omnia naturaliter in cęlo insunt, ergo & ipse motus circularis est ei naturalis; primũ enim cælo inest figura rotunda, abest grauitas & leuitas, est substantia incorruptibilis carensque contrario, quæ omnia requiruntur

quiruntur ad efficiendum motum circularem. Atque harum rationũ prima quidem, refellitur secũda opinio, cæteris autem, confutatur prima sententia.

Q. do mot' cœli sit naturalis. Est autem motus circularis naturalis cælo ratione principij passiui, quia in cælo est quædam habilitas, & propensio ut moueatur motu circulari: ratione autem principij actiui quod est Intelligentia, potest aliquo modo dici naturalis, & aliquo modo non; etenim Intelligentia, si propriè loqui uolumus, non est natura cæli, quia nõ dat esse illi, neque est pars ipsius. neque quidditatiua eius consideratio ad Physicum pertinet: potest tamen aliquo B modo dici Intelligentia natura cęli, tum quia sicut naturam cœli consequitur vt moueatur circulariter, ita vt si careret illo motu, ipsum esset imperfectum, sic et (secundum Peripateticos) naturam Intelligentiæ consequitur vt ipsa moueat cælum, quem motum si non ederet, esset (auctore Arist. 12. methaphy.) otiosa & imperfecta; tum etiam quia Intelligentia perinde mouet cœlum ac ipsum est sua natura aptum moueri, non secus ac si esset eius forma & natura, mouet.n. Intelligentia cælum secundum eas differentias C positionis, & tanta celeritate nec maiori, nec minori quàm conuenit naturali propensioni cæli. His accedit, quod & natura cæli & ratio motus circularis poscunt, vt Intelligentia sit mouẽs ipsum, & non aliud mouens. Nam cum cælum sit substantia simplex, non potest moueri à se, siquidẽ mouens & motum debent esse diuersa, nec potest moueri ab alio corpore, quia cælum est primum omnium corporum, & sic res procederet in infinitum; quare D moueri debet ab aliquo mouente incorporeo, cuiusmodi est Intelligentia. Motus item circularis, quia caret principio & fine, & est perpetuus, non potest effici nisi à mouente per intellectum, quod sit perpetuum. Et quia motus cæli est caussa efficiens & conseruans omnium animãtium sublunarium; & quia ex eo pendet totius mundi corporei ordo, gubernatio & perfectio; & quia eo sublato Intelligẽtiæ nullam habere viderentur cum hoc mundo sensibili & mobili coniunctionẽ, atque connexionem; denique quia nulla res inanima potest se ipsam in suo loco

Motum cœli non ab alio quam ab Intelligentia posse effici.

naturali perfectè mouere: ob has omnes A caussas, necesse est motum cæli ab Intelligentia effici. Sed hac de re põt legi ea quæ scribit Auer. 1. de cælo cõm. 5. & 2. de cælo cõm. 3. & in disputationibus contra Algazelem per totam 14. disputationem.

Quòd aũt motus cæli sit naturalis ratione principij passiui, confirmat D. Tho. in 2. Phys. super tex. 2. his uerbis. [Motus localis corporum cœlestium est naturalis, licet sit à motore separato, in quantũ in ipso corpore cæli est potentia naturalis ad talẽ motum.] Et in 1. p. q. 70. art. 3. ad 4. ita scribit, [Motus corporis cælestis est naturalis, non pp principium actiuũ, sed pp principium passiuum; quia. s. habet in sua natura aptitudinẽ, vt tali motu ab intellectu moueatur.] Et ibidem in responsione ad quintum docet eiusmodi motũ posse dici naturalem, etiam in ordine ad principium actiuum hoc modo scribens, [Cœlum dicitur mouere seipsum, in quãtum cõponitur ex motore & mobili, non sicut ex materia & forma, sed sm cõtactũ virtutis, vt dictum est, & hoc ẽt modo põt dici, quòd eius motor est principium intrinsecum, vt sic ẽt motus cœli possit dici naturalis ex parte principij actiui, sicut motus voluntarius dicitur esse motus naturalis animali, in quantum est animal, vt dicitur in 8. Phys.] Hęc D. Thomas.

Refelluntur qui putant Intelligentiã esse ueram formam & naturam cæli.

CAP. VIII.

Quidam autẽ memoria nostra Philosophi in primis nobiles, in scriptis suis reliquerunt, Arist. sensisse Intelligentiã re uera esse naturã cæli, nẽ pe talẽ qualis hic definitur, quod his argumentis persuadere conantur. 1. Cœlum est uerè animatum, tum quia id ait Aristot. in 2. de Cœlo tex. 13. & 61. tum etiam quia animatum est nobilius inanimato, cœlum autem multò nobilius est corporibus sublunaribus, in quibus tamen multa sunt animata. Sed cœlum nõ est animatum anima vegetatiua aut sẽsitiua, ut patet, ergo intellectiua quæ est Intelligentia, oĩs autem aĩa est natura eius

Antonius Mirandula de euersione singularis certaminis.

cuius est anima, relinquitur igitur Intelligentiam esse naturam cœli. Deinde cœlum non est tantùm materia, quia nō ageret in hæc inferiora, nec haberet determinatam existentiam & quantitatem, & alia permulta accidentia, præsertim autem lucem; non est etiam tantum forma, quia non moueretur per se, ergo est ex vtraq; compositum; forma autē eius non est materialis, alioquin esset corruptibile cœlū, si autem est immaterialis, erit Intelligentia: Postea, tota definitio naturæ conuenit Intelligentiæ, vt patet expendendo omnes particulas eius. Ampliùs, si motus cæli extrinsecùs fit ab Intelligentia tantùm assistente; ergo est violentus, Aristo. enim 7. Physic. tex. 10. ait quod extrinsecùs mouetur ab alio, id moueri violenter. Preterea, secundum Arist. in 8. Physi. mobile à se, prius & nobilius est quàm mobile ab alio, sed, cœlum est primum, ac nobilissimum omnium mobilium & mouetur ab Intelligentia, ergo ea non est extra cœlū, sed intra ipsum vera eius forma existens. Hæc illi. Contra quos pauca quædam nunc dicemus, nam latiùs, & opinionem eorū refellere, & rationes soluere, non est huius loci, sed eius in quo disputatur, an Cælum sit animatum. Ac primum, si intelligentia est natura Cœli, ergo quidditatiua eius consideratio pertinet ad Physicum, nā omnis forma, quæ est natura, est physica, & qui considerat materiam, idem etiam, ut scriptum est in 2. libro Physicorum, debet cōsiderare formam eius: Physicus autem cōsiderat materiam cœlestem, ergo idem quoq; quidditatiuè considerabit Intelligentiam, sed hoc est contra Arist. is enim in 2. Phy. 26. & 71. atque 73. ait formas separabiles à materia, & quæ mouent ac non mouentur, non esse doctrinę physicæ & in 6. Metaphysicæ ea potissimū re distinguit Metaphysicam à Physica, quòd hæc agit de formis materialibus, illa de abstractis; & propter intelligentias inquit lib. 6. Metaphysicę, Metaphysicam esse priorē atque nobiliorem Physica, alioquin si Intelligētiæ non essent, fore ut Physica esset prima Philosophia, & in 12. Metaphysicæ tex. quinto, inquit omnem substantiam mobilem esse cōsiderationis physicæ, immobilem autem, minimè. Et sane si intelligentia est natura cœli, necesse est eam motu cæli etiā moueri per accidens, quam tamen Aristot. affirmat, nec per se, nec per accidens, mobilem esse. Cumque materia sit propter formā, cur opus fuit vt intelligentia informaret cœlū? an propter esse eius? at per se subsistit cū sit immaterialis; an ob propriam eius actionē? at ea cum sit perfecta intellectio, non indiget corpore nec subiectiuè, quia intellectio præsertim Intelligentiarum est omnino immaterialis; nec obiectiuè, quia intelligentia non eget sensibus aut phantasmatibus sicut nos, ad intelligendum; nec opus est ad efficiendum motum circularem cœli vt intelligentia sit eius forma, satis enim est vt sit ei assistens & moueat ipsum sicut natura sua moueri aptū est. Rationes autem omnes contrariæ supra positæ, hac una solutione breuiter & facilè diluuntur. Cælum sumptum pro coniuncto & aggregato ex orbe & Intelligentia, potest dici quodammodo animatum: & est nobilius cunctis rebus sublunaribus; & est mobile à se, vel mouens se ipsum; & sic, Intelligentia non est externum sed internum mouens cœli. Plura his de rebus non scribimus, ne si in his docendis longiores & accuratiores simus, quæstiones, ab eo quod nunc agitur longè remotas, alieno loco ineptè tractare videamur.

Intelligentiam non esse ueram formam & naturam cœli.

Soluuntur rationes primæ sententiæ eorum qui negāt definitionem naturæ conuenire cælo.

CAP. IX.

NVnc respondendum est ad rationes prioris sententiæ. Argumenta Scoti & Auicennæ, facilè soluuntur hac vna distinctione. Duplex est motus naturalis localis, unus rectus, alter circularis. Rationes ipsorum vim & robur habent in motu recto, non autem in motu circulari. Sic etiam solui debent duæ posteriores rationes Alberti; nā prima ratio eius tantùm concludit motum cæli non esse naturalem ratione principij

pij actiui, quod vt diximus, non est propriè natura cæli, & hoc nos sponte concedimus. Quòd autem in secunda ratione dicit naturam horrere infinitum, & motũ cæli esse infinitum, distinguendum est de infinita, nam motus cæli est finitus ratione spatij quod tali motu pertransitur, ratione autem durationis est infinitus. Vide Aristot. 6. Physic. tex. vltimo. Itaque primum cælum quotidie semel motum suum conficit, qui tamen infinities repetitur, tum propter globosam cęli formam; non enim cælum mouetur ad locum, sed circa locum, tum ob perennem indefessam virtutem motiuam Intelligentiæ. Natura autem refugit infinitum, non qđ est infinitum duratione, sed quod est infinitum magnitudine vel multitudine. Prima autem ratio Durandi ita soluitur. Vnius cæli tantùm est vnus motus proprius, alij sunt a superioribus cęlis; neque verum est quod ait, omnes cælos vnius esse speciei, quia sic essent materiales & corruptibiles. Præterea, in indiuiduis eiusdem speciei infimę, vnum non est per se prius aut perfectius alio, vt dicitur lib. 3. Metaph. tex. 11. neque est inter ipsa ordo & dependentia essentialis, quæ tamen omnia cernimus in cælis. Neque verò ipsi cæli secundùm Arist. differunt specie vniuoca, nam sic essent compositi ex genere & differentia, idest ex actu & potentia essentiali quamobrẽ essent corruptibiles, vt copiosè ostendit Auerroes. 3. de cælo Comm. 49. Ad hæc, si cæli eorumq; motus sunt vnius speciei, ergo similiter etiam motores, idest Intelligẽtiæ erũt vnius speciei, talem enim Arist. vult esse proportionem, & ordinationem inter Intelligentias mouentes, qualis cernitur esse inter cælos qui mouentur, facere autem Intelligentias vnius speciei, manifeste aduersatur ijs quæ scribit Aristoteles lib. 12. Metaphysicæ tex. 49. Secunda ratio Durandi, concludit quidem de motu recto non autem de circulari; etenim ratio motus circularis in eo cõsistit, vt fiat circa eundem locum, vt talis motus non fiat ad acquirendam aliquã perfectionem cælo, sed principaliter quidẽ vt cælum per talem motum assimiletur Deo, cuius intelligibilem motum mirificè æmulatur cælum motu circulari; secundario autem, vt per talem motũ communicetur rebus sublunaribus esse, & viuere, alijs clariùs alijs obscuriùs vt est in 1. de cęlo. textu 100. & vt inde vniuersa virtus inferioris mundi conseruetur atque gubernetur. Tertia ratio Durandi non habet vim in Philosophia, quia docere in fine mundi planè cessaturum esse motum cęli non attinet id ad Philosophum, cum nec lumine naturæ cognosci, nec rationibus philosophicis persuaderi possit. Sed nihilominus responderi potest Durãdo ad hunc modum. Creaturã priuari suo motu naturali ab alia creatura, est illi violentum, a Creatore autem, qui totius naturæ auctor est, minimè: sicut enim in omni creatura est potentia naturalis ad operationem propriam, ita est potentia quædam, quam quidam magni nominis Theologi obedientialem vocant, secundum quam apta est obedire Deo in omnibus quæ de ipsa facere De⁹ constituit. Sunt etiam quidam Theologi, qui putant cælum per se non habere inclinationem naturalem potiùs ad motũ, quàm ad quietem, sed ad alterutrum determinari rõe ordinis qui est in vniuerso, & quia ordo qui nunc est in vniuerso, propter vicissitudinem generationis & corruptionis rerum sublunarium, necessariò exigit vt cælum moueatur, ideo nunc naturaliter mouetur; quoniam verò in fine mundi erit alius ordo vniuersi, sublata mutua sublunarium corporum transmutatione, idcirco tunc sic exigente vniuersi ordine, cęlum naturaliter quiescet. Quare concludunt tam motũ quàm quietem esse naturalem cælo, non secundum propriam eius naturam, sed secundum communem mundi perfectionem, & propter varium vniuersi ordinem. Verùm hæc, si philosophicè perpendantur, facilè intelligẽtur esse falsa; nam, vt omittamus cætera, quid magis a ratione & Philosophiæ decretis alienum esse potest, quàm quod habet determinatam naturam, id non habere etiam certam, ac determinatam propensionem ad suam perfectionem? quam necesse est, (vt manifestum est ex ijs quæ supra diximus) vel in motu esse, vel in quiete. Sed ad rationes secundæ opinionis dissoluendis, veniamus.

Sol-

An cæli sint vnius speciei

An vacatio a motu, quę dabitur cælo in fine mũdi, sit futura illi naturalis an violenta.

Soluuntur rationes secundæ opinionis.

CAP. X.

Licet autem secunda opinio probabilis sit, nec magno negotio defendi queat, tamen quia tertiam opinionem tum rationi, tum Arist. doctrinę magis consentaneam esse ostendimus; rationes eius hic etiam soluendæ sunt. Rationum autem, quibus secunda opinio nititur, potentissima est illa de motu & quiete, non enim cælum habet in se principiũ motus & quietis, sicut natura definitur habere. Hanc dubitationem interpretes Aristotelis variè conantur explicare. Etenim Philoponus in 2. Phy. super tex. 3. & Alexander Aphrodisæus 2. libro Naturalium quæst. in cap. 18. aiunt in cælo nõ esse propriè quietẽ, quæ est priuatio motus, sed tantùm metaphoricè, quatenus cælum ita conquiescit in illo perenni motu suo, tanquam in sua perfectione; non secus ac corpora sublunaria quiescunt in suis locis naturalibus, vel quatenus totũ cęlum nunquam mutat locum aut situm & vno similiq; motu semper cietur, quæ cõstantia & informitas eius, potest appellari quies. Neque vere Simplicius ab his discrepat, scribẽs cælum quiescere ratione centri, polorum & axis, quæ in motu cæli semper manent eadem & immutabilia; hoc etiam videtur innuere Aristot. 8. Phy. tex. 75. ita scribẽs [Mouetur & quiescit quodam modo sphæra, eũdem enim occupat locum.] Verùm cum Arist. hic loquatur de quiete proprie ac Physicè sumpta, quæ nimirum est vacatio & priuatio motus physici, ea vero quam isti tribuunt cælo sit metaphorica & metaphysica, idcirco eorum interpretatio probanda non est, tanquã parum congruens verbis Arist. Porphyrius autem (referente Simplicio) Auerroes item & D. Thomas volunt illa verba legi debere disiunctè, vt illa coniunctio, &, sit posita pro, vel, vt sententia illorum verborum sit hæc, naturã esse principium motus vel quietis, vel vtriusque. Sed paulò durior est hæc expositio, incredibile enim videtur Aristo. in tã graui definitione, abusum fuisse huiusmodi vocibus. Nos autem censemus illa verba legenda esse coniunctè, & habere hũc

An illa pars definitionis naturę, (esse principium motus & quietis) possit cælo conuenire.

A intellectum, non vt omnis natura sit principiũ motus & quietis, sed vt omnis motus & quies naturalis, sit à natura; quæcũque enim vel mouentur naturaliter vel quiescunt, id habent propter naturam ipsis insitam. Hoc modo loquendi etiã vtitur Arist. 2. de Anima tex. 24. dicens, Anima est, qua viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus; non quòd omnis anima faciat has omnes operationes, sed quòd omnes huiusmodi operationes, vbicunq; reperiuntur, procedunt ab anima. Itaque, nomen naturæ, in definitione eius poni-
B tur simpliciter & indeterminatè, nomen autem motus & quietis, ponitur uniuersaliter & distributiuè; & quemadmodum, cum dicitur anima esse principium viuẽdi, sentiendi, mouendi & intelligendi, ex eo non rectè inferri potest, ergo omnis anima id in quo est facit viuere, sentire, moueri & intelligere; sic etiam cum definitur natura esse principium motus & quietis, non debet ex eo concludi, ergo omnis natura facit moueri & quiescere id in quo est: sed illud potius cõcludi debet, ergo omnis motus & quies omnis na-
C turalis, efficitur a natura. Eodem modo posset exponi id quod ait Ari. 4. Phy. tex. 30. scribẽs, omnem locũ naturalem habere sursum & deorsum: hoc est, non quidẽ omnem locum esse sursum & deorsum, quod fieri non potest, sed, (vt eum locum explanans, inquit Simplicius) naturam loci diuidi per illas differentias sursum & deorsum. Reliquorum autem argumentorum solutio ex ijs quæ scribit Auerr. 2. Metaph. comm. vlt. petenda est, etenim eo in loco affirmat naturã ęquiuocè idest analogicè dici in corporibus cęlestibus
D & in sublunaribus, atque illis quidem secundum se, & secundum perfectionẽ; his autem secundum famositatem, idest secundum nos, & secundum vulgarem existimationem hominum, & primam eius nominis impositionem vsitatamque appellationem hoc nomen naturæ principaliùs conuenire. vulgus enim eam tantum appellat naturam, cuius generatio, corruptio cæterique motus ante oculos omnium sunt, quò fit vt Arist. etiam definitionem, diuisionem & proprietates naturæ præcipue accommodet ad naturã

corru-

corruptibilem, vtpotè quæ nobis magis cognita & perspecta sit. Itaque ea verba A quæ ex 9. textu libri octaui Metaphysicæ citata sunt, ad hunc modum interpretari cõuenit. [Naturam solam profectò quis ponet, quæ in corruptibilibus est, substantiam.] Id est, si quis manifestam & vulgatam notionem & rationem naturæ spectet, solam existimabit naturam, eam quę est mortalis. Quòd autem Arist. non putet, cælum excludi nomine & definitione naturæ, ibidem præcipuè declarauit, appellans cælum in eodem libro 8. Metaphysicę tex. 12. substantiam naturalem. Themistius autem, illis verbis quæ com- B memorata sunt, non excipit aut remouet cælum a definitione naturæ, sed ipsum eximit ex numero earum rerum naturalium, quæ habẽt in se principium motus, & quietis. Nec Themistium latuit tria genera rerum naturalium poni ab Arist. lib. 8. Phy. vnum earum, quæ semper mouentur, quale est cęlum; alterum earum, quę semper quiescunt, cuiusmodi est terra si non secundum omnes partes, at certè secundum totam elementi molem; tertiũ earum, quæ partim mouentur, partim quiescunt, in quo numero sunt plantę, & C animalia.

An definitio naturæ conueniat animæ, præsertim autem animæ rationali.

CAP. XI.

Quandoquidem cõstitutum est definitionem naturæ etiam cælo cõuenire, sequitur nunc, vt disquiramus an ea definitio conueniat animæ. D Simplicius quidem in 2. Physic. super textu 1. & 3. & item Albertus in eodem libro tractat. 1. cap. 5. negant hanc definitionem conuenire animę, eamque tantùm naturam hic definiri putant, quę est in corporibus simplicibus & inanimatis; si autem animantes dicuntur habere naturam vel esse res naturales; ita dici aiũt propterea quòd in se habẽt corpora simplicia: omne enim corpus, aut est elementum aut constans ex elementis, quæ sunt proprie res naturales. Atque hanc sententiam Simplicius ita confirmat: esse naturale conuenit omnibus rebus naturalibus quà tales sunt, ergo conuenit illis propter aliquod principium, & propter aliquam substantiam cõmunem omnibus: sed hæc substantia nõ est anima, quippe quæ non est nisi in viuentibus, neque aliud quicquam esse potest quàm substãtia corporum simplicium, hæc enim sola reperitur in omnibus rebus naturalibus: quare natura, quæ hic definitur, est tantùm substantia corporum simplicium. Deinde Aristot. in 2. de Anima definiens animam esse actum corporis naturalis, apertè distinguit animã a natura, si quidẽ facit naturam subiectum ipsius animæ, & in eodem libro tex. 37. ait corpora naturalia esse instrumenta animæ. Hoc ipsum etiam comprobat testimonio Eudemi, qui idem sensit. Albertus verò idem confirmat his argumentis. Primò, Natura est determinata ad vnum, vel enim mouet sursum vel deorsum: anima autem habet multos, & varios motus, secundum omnes differẽtias positionum, quare non est determinata ad vnum; non igitur est natura. Deinde, natura definitur esse principium motus per se, idest immediatè & sine instrumentis, anima autem non mouet nisi per instrumenta corporea, veluti per musculos & neruos, ex his putat Albertus necessariò concludi animam non esse naturam, nec eam supradicta naturæ definitione comprehendi.

Sed hæc sententia multis modis falsa esse conuincitur. Primò, Arist. in 2. Phy. tex. 1. enumerans res naturales, easque distinguens a non naturalibus, ex quo mox colligit definitionem naturæ, commemorat plantas & animalia, idemq; facit sempe alijs in locis in quibus recẽset res naturales. Tum, definitio naturæ tota sanè congruit animę, etenim anima est principium motus & quietis, in eo in quo est primò per se, & non secundum accidens. Neque vero obstat, quòd anima vtatur instrumentis ad mouendum, vt Albertus obijcit, nam etiam forma substãtialis elementi vtitur accidẽtibus vel motiuis vel actiuis ad efficiendos motus suos: non enim, (vt Aristot. ait libro de Sensu, & sensili capite de odore) ignis calefacit, vt ignis est, sed vt calidus est. Itaque Albertus

Quæstio secunda, an definitio naturæ cõueniat animæ.

Probatur animam esse naturã.

tus malè interpretatur illud verbũ, [primò,] & sine caussa negat ipsum conuenire animæ. Postea, Arist. 1. de Partibus animal. cap. 1. ob eam caussam Physico ait esse agendum de anima sensitiua & vegetatiua, quòd ipsę sint naturæ, & principia motuũ naturaliũ. Præterea, motus animę est motus naturalis, ergo aĩa est natura: consequẽtia nota est ex eo, quia motus est propri⁹ effectus per quẽ definitur natura; Antecedẽs autẽ ita probatur, primò Arist. in 2. Phy. tex. 1. ponit inter motus naturales accretionem, & decretionẽ qui sunt motus animæ. 2. Quia 3. Phy. tex. 6 traditur motus definitio quæ cõuenit animæ motibus. 3. Quia diuisio motus naturalis tradita 5. Phy. tex. 9. continet motus animæ. 4. Quia principia, quæ traduntur primis duobus libris Physicorum communia sunt aut omnibus rebus naturalibus, aut certè cunctis rebus corruptibilibus, non ergo ab his debet remoueri anima. 5. Quoniam Arist. in 2. lib. Phy. tex. 80. vt demonstret naturam agere ob aliquem finem, sumit argumentum ab animalibus & plantis, qua re declarat nomen & rationem naturę, de qua Physicus agit, etiam ad animam pertinere. Atque in illius quidem loci explanatione, nõ sibi constat Simplicius; is enim in suis commentarijs illum locum explanans, ita scribit. [In his autem velim animaduerti, animalia & plantas, vt quę sint naturalia sumi ab Arist. etiam si sint animata, & ab anima regãtur,] Et paulò post hæc subiungit. [Num autem Arist. vocat naturam etiam quicquid animę versatur in corpore? quamobrem etiam opus de Anima, vt quod multa tractet de huiusmodi anima, esse contemplationis naturalis existimant.] Hæc Simplicius, Ad extremum, Arist. 8 Phy. tex. 27. apertissimè scribit, quod a se ipso mouetur, vt est vnumquodque animalium, moueri a natura. Primę autem rationi Simplicij respondendum est, res naturales esse naturales, non propter vnam aliquam substantiam communem omnibus, sed propter rationem quandam communem, quæ in omnibus inest; hæc autem ratio, est habere in se principium motus & quietis, quæ quidem reperitur in cælo, in viuentibus & in non viuentibus. Secunda ratio facilè soluitur, si animaduertamus Aristotelem in libris de Anima, pressiùs sumere nomen naturæ quàm in lib. 2. Physicorũ, velut etiam Peripatetici, cum distinguũt tria principia rerum, naturam, animam, & intellectum. Natura enim vt opponitur animæ, definitur esse agens sine cognitione, & vno ac simplici modo operãs: vt autem comprehẽdit animam, est principium motus & quietis in eo in quo est. Hic nomẽ naturę sumitur ampliori quadam significatione, nempè quatenus est principium motus & quietis: Similiter etiam respondendum est ad rationes Alberti, procedunt enim de natura secundum angustiorem eius significationem & vt distinguitur ab anima. De Eudemo autem non est multum laborandũ quid senserit. anima igitur & dicitur natura & anima; natura, prout est principium motus in eo in quo est, anima verò, prout facit id in quo est moueri a se, nec vno tantùm & simplici motu, sed multis & varijs motibus. At verò restat etiam nunc quidam scrupulus; etenim motus animę, vel progrediendi, vel saltandi, non videtur esse naturalis corpori animalis, cum enim corpus animalis sit graue, solus is motus ei naturalis erit, quo deorsum fertur, cæteri autem omnes erunt violenti. Respondeo, huiusmodi motus animalium esse quidem violentos corpori animalis vt est corpus mixtum, in quo præcellit & dominatur elementum terræ, esse verò naturales ei, prout est instrumentum animæ id fabricatum a natura, vt inseruiat ei atque obediat; esse autem huiusmodi motus naturales corpori animalis, ex eo perspicuum est, quòd natura dedit corpori animalis instrumenta idonea ad eos motus perficiendos, vt sunt nerui, musculi, pedes, & man⁹.

Solutio rationũ Simplicij.

An motus progressiuus animalium sit eis naturalis an violentus.

Verùm adhuc de anima vniuersè disputatũ est: deinceps de anima rõnali propriè disseram⁹.

An anima rationalis sit natura.

CAP. XII.

Quæstio tertia an anima rationalis sit natura.

De anima rationali dubitari solet, an ea sit natura nec ne, propriè sumpto naturæ vocabulo, vt hic definit. Ac Simplicius quidem in 2. Physi. super tex. 3. negat animam rationalem esse naturam, nec eam vult hac definitione naturæ contineri; cui rei fidem facit his argumentis.

Opinio Simplicii.

Primò, quia infra Arist. diuidit naturam in subiectum & in id quod est in subiecto; sed anima rationalis nec est subiectum, id enim est materia, nec est in subiecto, forma enim quæ est in subiecto, est materialis, & inseparabilis, Intellectũ autem humanum esse immaterialem & separabilem docet Arist. in 3. de Anima, ergo anima rationalis non est natura. Deinde Aristot. in 2. Phy. tex. 12. ait naturam quæ est forma, non posse separari a materia secundum existentiam, sed tantummodo secundum rationem, quod nõ conuenit in animam rationalem, quæ secundum existentiam est a corpore separabilis. Ad hæc, forma naturalis educitur de potentia materię per generationem, & est terminus generationis, anima verò rationalis minimè; nam Aristot. 2. lib. de Generat. animal. cap. 3. ait mentem esse diuinam, & extrinsecùs aduenire. Postremò, Aristo. nullum reliquit locum dubitandi hac de re, is enim in 1. de partibus animal. cap. 1. negat considerationem animæ intellectiuæ esse physicam, tum propter alias caussas, tum propter eam maximè, quia non est natura quæ sit principiũ motus naturalis. Atque hæc fuit Simplicij opinio paucis verbis ab eo indicata, sed a nobis, vt quantum in ea esset probabilitatis intelligeretur, latiùs exposita.

Nobis ante Simplicij opinio, nec planè probatur, nec sanè omnino improbatur. Existimamus enim animam rationalem partim esse, & appellari posse naturam, partim vero minimè. Sed, vt quod docere volumus melius intelligatur, sententiam nostram duabus propositionibus breuiter exponemus. Vna propositio est, Animam rationalem aliquo modo posse se dici naturam. Hæc propositio ita probatur.

Explicatio quæstionis.

A Primò, Anima rationalis re vera est pars essentialis hominis, & forma dãs esse homini: sed homo, ea ratione vt est homo, est res naturalis, ergo anima rationalis erit eius natura. Præterea, quamuis Intellectus vt intellectus est nõ efficiat in hoïe motum aliquẽ physicũ, regit tñ atq; moderatur motus physicos, eorumque vsum & exercitium determinat; exempli caussa, licet motus loquendi, ingrediendi vel saltandi, efficiatur a virtute naturali motiua quæ est in membris hominis: attamen quantus is motus esse debeat, quo

B item modo fieri, aut cur & ad quem finẽ referri, præscribitur, definitur, & imperatur a ratione. Huiusmodi enim operationes, subsunt consilio & arbitrio hominis; ex quo fit, vt sint dignæ laude vel vituperatione, pœna etiam vel præmio. Posteà, coniunctio animæ rationalis cum corpore, efficitur & conseruatur per motũ physicum, ad proprias etiam actiones intellectus obeundas opus est phantasmate, nunquàm enim mens dum est in corpore, auctore Arist. 3. de Anima tex. 30. & 39. intelligit sine phantasmate: phantas-

C ma autem est quidpiam materiale coniũctum motui physico: ob has igitur caussas anima rationalis potest appellari natura. Altera propositio est. Animam rationalem secundum aliam quandam considerationem, non esse naturam de qua Physicus agit; quam propositionem veram esse, clarissimè perspicitur ex his paucis quæ sequuntur. Primò, quia anima rationalis non producitur per motũ physicum, sed per creationem ex nihilo: tùm, quia non efficitur ab agẽte naturali, sed immediatè a Deo. Ampliùs, quia

D inter eam & corpus ipsius, non est proportio physica, qualis esse debet inter formã & materiam naturalem; siquidem anima rationalis per se est immortalis, corpus autem eius suaptè natura est mortale. Deinde, quia propria operatio eius quæ est intellectio, per se (& quemadmodum Philosophi loquuntur) secundum substantiam suam, non est motus naturalis. Ad hæc vltimus finis animæ rationalis quo adepto ipsa perfecta est, & naturalis appetitus eius planè conquiescit, est supernaturalis, media item ad eum finem

conse-

consequendum necessaria; sunt supernaturalia. Quid plura? Physici est agere de natura, multa autem sunt in anima rationali quæ longè transcendunt facultatem & considerationem Physici; sed hac de re latissimè disputatū fuit in 1. libro huius operis. Ex his igitur clarum est, animam rationalem partim appellari posse naturam, partim verò minimè. Ex quo item in promptu est solutio eorum argumentorum quibus supra ex Simplicij sententia, probauimus animam rationalem non esse naturam. Illis enim argumentis non conficitur animam rationalem nullo modo esse naturam, sed tantùm secundum aliqua, quæ conueniunt ipsi ea ratione vt est expers materiæ atque immortalis; qđ nos libenter cōcedimus. Aristoteles etiā verè ait eam non esse omnino naturam, nempe talem quales sunt naturæ corporeæ ac mortales: nec eam considerari a Physico, nimirum omni ex parte, & secūdum omnia quę insunt in anima rationali; quod & verum est, & opinioni nostræ consentaneum.

In quibus rebus naturalibus, & respectu quorum motuum, Natura sit principium actiuum & passiuum.

CAP. XIII.

Quoniam in definitione naturæ positum est, naturam esse principiū motus, declarandum est, quorum motuum natura sit principium actiuum, & quorum passiuum. Certum est; in omni re naturali, & respectu cuiusuis motus naturalis, esse naturam, quæ sit principium passiuum, tum quia in omni eo qđ mouetur, inest materia, quæ est principiū passiuum; tum etiā quia quicquid naturaliter mouetur, suaptè natura aptū est ita moueri, quare necesse est in eo esse potentiam passiuam ad huiusmodi motum: Sed obscurum est, & in quibus rebus naturalibus, & quorū motuum naturalium sit natura principium actiuum. Sunt autem multa genera motuum, est enim motus generationis, corruptionis, alterationis, accretionis & motus localis, quę item naturaliter mouentur, alia sunt A corpora simplicia, alia mixta, sed inanimata, & alia quæ vitam, atque sensum habent. In singulis & mobilium & motuū generibus, vidēdum est an natura sit principium actiuum nec ne. Ac primùm de generatione & corruptione dicamus.

Quarta quæstio, an in aliquo natura sit principium generationis actiuum.

Nulla res habet in se principiū actiuū suæ generationis. Etenim aut hoc principium esset materia, aut forma; non materia, quippe quæ nullius est actiuitatis; non forma; tum quia ipsa est quę generatur, quare non potest esse generans, tum etiam quia generans est ante generatio- B nem, forma verò non nisi post generationem existit, cum primùm enim adest forma, generatio cessat. Dicuntur autē quędam habere in se principium suæ generationis sicut viuentia, quatenus vis generans hæret ipsis coniūcta; quemadmodū virtus seminis est coniuncta cum fœtu donec absoluatur eius generatio. Atque ob hanc caussam videtur natiuitas seu viuentium generatio distingui à generatione eorum quæ vita carent, vt innuit Arist. 5. Metaph. tex. 5.

Dubitatio ex Auerroe

Sed affert difficultatem locus Auer- C rois in 7. Metaph. comm. 29. vbi scribit, sicut in motu locali quædam mouentur a seipsis, quędam ab alio, sic in generatione quædam generari à seipsis, quædam ab alio. Verùm hoc facile soluitur, si bene ponderentur verba Auerr. non enim eo in loco Auerr. agit de generatione substātiali, sed de generatione accidentium, quorum ait quædam tantùm posse effici extrinsecus ab arte, vt domus, lectus & alia his similia; quædam verò tantùm a natura quæ est in subiecto ipsorum, vt risibile; quædam autem, & intrinsecè a su- D biecto & extrinsecè ab arte, vt sanitas; sanantur enim quidam a Medico; alij verò a seipsis Ex his palàm est Auerr. loqui de generatione accidentium, quæ dicuntur a seipsis generari, quatenus non extrinsecùs ab arte, sed a caussis, quæ sunt intra eorum subiectum, procreantur.

In quibus rebus natura sit principiū actiuum corruptionis, quæstio 5.

De Corruptione autem non potest quicquam vniuersè pronuntiari, sed distinctione opus est. Etenim alia sunt corpora simplicia, vt elementa, alia mixta, vt metalla & viuentia. Nullum autē corpus simplex habet in se principium actiuum

actiuum suæ corruptionis; omnis enim res expetit esse, & quoad eius fieri potest, se suaque conseruat ac resistit corrumpẽti, ergo nulla res potest seipsam corrumpere. Deinde quodnam erit in corpore simplici principium corrumpens? materia ne an forma? non materia, quia non est actiua; neque forma, quia forma dat esse, non igitur aufert ipsum esse, præsertim cum esse sit effectus internus & inseparabilis a forma. Preterea aut forma corrumpet seipsam, aut materiam, non seipsam, id enim inuoluit contradictionem, nam quod corrumpit, existit, quod corrumpitur, non existit; neque materiã, tum quia materia est incorruptibilis, tum quia corrumpens est contrarium ei quod corrumpitur, forma autem non est contraria materiæ.

Omne autem mixtum perfectũ, qualecunque fuerit siue animatum siue inanimatum, habet in se principium actiuũ suæ corruptionis, siquidem omne mixtũ in se cohibet quatuor elementa & quatuor qualitates inter se contrarias ac pugnantes, quocirca cum vna earum exuperat plusquam ratio mixti patitur, opprimit reliquas; atque hoc modo dissol- C uitur certa quædam proportiõ qualitatum, in qua tantummodo conseruari potest natura mixti. Mixta vero eterogenea vt sunt animalia, præter hunc modum corruptionis communem omnium mixtorum, habent alium sibi peculiarẽ, quatenus vna eorum pars potest alias corrumpere, & ita toti mixto interitum afferre; cum enim partes animalium sint dissimiles, ac quędam etiam inter se contrariæ, siquidem cor est calidum, cerebrum frigidum, os siccum, caro humida; quatuor etiam humores sanguis, pituita D & vtraque bilis habent qualitates & temperamenta inuicem contraria; ideò sæpe contingit, vt vna pars læsa, & male affecta, cæteris perniciem & exitium afferat, vnde totius animalis interitus existat. In mixtis autem homogeneis, non est hic modus corruptionis; cum enim omnes eorum partes sint vniformes eiusdemq; naturæ, non potest vna corrumpere aliam, debet enim corrumpens esse diuersum, atque contrarium ei quod corrumpitur. Quanquam si subtiliter loqui, & ad tenue rationẽm elimare volue- A rimus, comperiemus nullum mixtum habere in se naturam, quæ sit principiũ eius corruptiuum: Natura enim principaliter est forma substantialis, quæ nulli corpori, cuius est propria forma & naturalis interitum afferre potest; cum potiùs ipsa faciat illud existere. Id igitur accidit mixtis propter accidentia inuicem contraria, quæ in ipsis insunt, quæ ea proportione & temperatione quam in mixtis naturaliter habent, extrinsecùs ab aliquo agente dissoluta & sublata, pugnant inter se, sibique inuicem exitium B moliuntur. Ex quo euenit, vt mixta quoque, in quibus illa sunt accidentia, necesse sint interire. Atque ita de generatione & corruptione breuiter dictum est, sequitur vt de alteratione & accretione dicamus.

In quibus rebus natura sit principium actiuum alterationis.

CAP. XIIII.

Sexta quæstio, In quibus corporibus natura sit principiũ actiuum alterationis.

DVplex est alteratio physica, vna corruptiua, quæ tandem affert interitum rei quæ alteratur, vt calefactio aquæ; altera quæ dicitur perfectiua, per quam res, tantum abest vt corrumpatur, vt magis perficiatur, propulsans quæ sibi contraria & noxia sunt, & augens atque corroborans vires suas; sic aqua feruens remota ab igne paulatim calorem pellit, & recuperat pristinam frigiditatem, sic etiam quædam corpora ob antiperistasim euadunt vel frigidiora vel calidiora quàm fuerant antea. De alteratione igitur corruptiua, quod attinet ad principium actiuum eius, idem iudicium est, qđ supra esse diximus de corruptione quæ accidit tam mixtis quàm simplicibus; propterea quòd illiusmodi alteratio est via certissima ad corruptionẽ: de altero aũt genere alterationis quã vocat perfectiuã, magna dubitatio est inter Philosophos, a quo aqua calefacta & ab igne remota, actiuè reducatur ad pristinã frigiditatẽ. Quidã.n aiũt aquam reduci ad frigiditatẽ a generante

quemad-

Quomodo aqua calefacta & remota ab igne redeat ad suam frigiditatem variæ opiniones.

quemadmodum Arist. ait grauia & leuia moueri a generãte. Alij a qualitate quadam virtuali, quæ in aqua occultè id operetur. Alij a circunstante, vt ab aëre vel ab alio corpore quod ambit aquam. Alij propter exhalationem vaporũ qui permisti cum aqua reddebant eam calidam, his autem ex aqua excedentibus redit aqua ad suam frigiditatem. Alij putant in calefactione aquæ, frigus seipsum collegisse & abdidisse in partes interiores aquæ, exteriores autem partes occupatas esse a calore: cum autem aqua remouetur ab igne, frigus quod latebat in partibus interioribus, expellere calorem ab exterioribns partibus, & in his gignere frigus sibi simile, atque ita totam aquam frigidam euadere sicut ante erat. Si quis autem obijciat, cum calor feruẽtis aquę, iudicio sensus sit longe maior quàm frigus aquæ, fieri non posse vt calor ab hoc frigore vincatur & expellatur: Respondent; Semper in aqua dum est aqua, inesse plus frigoris quàm caloris; alioquin non posset conseruari forma substantialis aquæ; iudicari tamen in aqua feruenti esse plus caloris quàm frigoris, tum quia calor est qualitas magis actiua, vehementius mouens & afficiens sensum quàm frigus, tum quia calor insidens in partibus exterioribus aquæ frigore introrsum cõpulso, magis occurrit sensui: quinetiam licet minus esset frigus in aqua feruenti q̃ calor, tamen esset illo potentius, propterea quod frigus est natiuum aquæ, proprio & naturali subiecto inhęrens, & cum forma substantiali aquæ coniunctum, cui est admodum affine: at calor est desertus a suo agente idest ab igne, nec hæret in suo naturali subiecto, & est simul cum forma substãtiali aquæ, a qua suaptè natura plurimũ dissidet. Tot igitur & tales sunt opiniones Philosophorũ circa hanc opinionem; quas subtiliter discutere ac dijudicare, & quid pro vero certoque habendum sit, constituere, non est huius loci: a nobis autem in libris de Elementis, quos confecto, & absoluto hoc opere edere (Deo iuuante) cogitamus, hæc quæstio diligentissimè tractabitur, atque profligabitur, fortasse autem ad eiusmodi effectum, hoc est vt aqua redeat ad priorem frigiditatem, vel omnes supradictæ caussæ, vel complures, vel aliquando vna, aliquando aliæ concurrunt.

De Accretione autem quod sit principium actiuũ eius, paucis explicari potest: nam cum ea, quæ propriè dicitur accretio, in solis viuentibus reperiatur, manifestum est principem eius caussam efficientem esse animam, calorem autem naturalem esse quasi administrum & instrumentum animæ, sicut Aristoteles scribit 2. de Anima a tex. 38. vsque ad 41. Diximus autem (propriè) quoniam est quædam accretio quæ fit per solam additionem & aggregationem vnius corporis ad aliud corpus, quæ reperitur etiam in rebus non uiuentibus, cuius principium efficiens non est intra, sed extra.

An in mixtis inanimis sit alia ratio, & vt vocant gradus naturę quam est in elementis Quæst. 7

Sed quia supra dictũ est de corruptione & alteratione tam simplicium, quàm mixtorum corporũ, merito dubitari potest, an mixtum inanimatnm habeat aliũ gradum naturę quàm elementa; nam cũ natura sit principium motus, videntur motus quibus mouetur mixtum inanimatum, effici ab elementis quæ in eo insunt; motus enim localis mixti vel sursũ vel deorsum, fit ab elemento prædominante, vt dicitur primo de Cælo text. 7. motus autem alterationis, efficitur a primis qualitatibus elementorum, ab his .n. tantùm prouenit ea quæ propriè est & dicitur alteratio; quare nõ videtur esse alia ratio naturæ in mixto inanimato quàm in elementis. Verùm nõ ita res habet, nã cum mixtum habeat diuersam formam & naturam ab elementis, cum habeat facultates quasdam & actiones prestantiores & admirabiliores, quàm elementa, qualis est in Magnete, vis attrahendi ferrum, cum denique habeat in se principiũ efficiens suæ alterationis & interitus, quẽ admodum supra ostensum est, negari non potest, quin in mixto inanimato sit alia ratio & superior quidam gradus naturæ quàm in elemẽtis. Ergo si amplè vtamur nomine & significatione naturæ, fatendũ est in mixtis esse naturam quandam diuersam ab elementis: Sin autem nomen & vim naturæ presse sumamus, ea nimirum ratione, vt definitur esse caussa cur naturaliter moueatur id in quo ipsa inest probabilissimum est, in mixtis inanimis non esse aliam naturæ rationem vel gradum,

ctum, quàm reperitur in Elementis. Restat vt dicamus de motu locali.

An natura in Elementis sit principium actiuũ motus localis quo ipsa naturaliter mouetur.

CAP. XV.

Quæstio octaua an natura sit principium actiuum motus localis elementorum.

DVplex est motus localis, vnus simplex per se primò conueniens elementis eorumq; caussa, etiam mixtis; alter mixtus, qualis est animalium; primùm de simplici, tum de mixto dicamus. Magna quæstio est, nec satis adhuc explicata, quæ sit caussa efficiens motus simplicis in elementis; exempli caussa, cũ terra mouetur deorsum, quid sit quod eũ motum præcipuè efficiat? Quidam existimant motum naturalem elementi effici a generante, ita vt generãs sit princeps caussa eius motus, forma autem substantialis & grauitas, sint tanquam eius instrumẽta; nec referre, an generans adsit cum fit talis motus nec ne, sed satis esse vt vim mouendi a principio tribuerit; quemadmodũ sagittæ motus caussa efficiens est is qui iaculatus fuit, licet posteà recesserit vel interierit; & in generatione hominis, princeps caussa generans est pater, vis autem seminis est quasi instrumentum illius. Hanc opinionem duo faciunt admodum probabilem, vnum est, quod Arist. vbicunque loquitur de motu corporum simplicium, loquitur autem sæpissimè, vt in 8. Physi. tex. 17. 29. 32. & in 4. de Cælo 25. & 1. de Anima 19. & 5. Phy. 18. & 2. de Cælo 9. & in lib. de motu animalium c. 3. semper non solùm innuit, sed etiam apertè docet & argumentatur eiusmodi corpora non moueri à se, sed a generãte vel a remouente prohibens. Alterum est, qđ cum in eo omni corpore quod mouetur a seipso necesse sit inesse duas partes, vnã quæ sit tanquam mouens, altera quæ sit tanquam mota, quas in corpore simplici reperire non possumus, nam vt ipsa forma corporis simplicis dicatur esse moués quid erit in eo tanquam motum? an eadem forma? at idem mouere & moueri respectu eiusdem motus, nisi per accidẽs, est impossibile; an materia? at quod mo-

Opinio Thomistarum.

A netur debet esse ẽns in actu; & materia prima per se nõn habet maiorem propensionem & habilitatem ad motum qui fit sursum, quam ad motũ qui fit deorsum; Cum igitur ita sit, vt in corpore simplici non possit distingui mouens a moto, necessariò concluditur eiusmodi corpus nõ posse moueri a se ipso. Vide D. Thomam 1. par. quæst. 18. art. 1. in respon. ad 2. & in commentarijs eius super ea loca Aristotelis quæ proximè supra citauimus.

Econtrariò, alij opinantur corpus simplex non a generante sed a seipso moueri B quod sanè tam multis & firmis rationibus confirmant, vt id cuius facilè persuadere posse videantur. Etenim quærunt, quomodo motus lapidis deorsum, efficiatur a generante? tripliciter enim potest generans ad eum concurrere, vel impellendo lapidem, aut ei occultam quandã vim, qua moueatur deorsum, impertiendo; sed hoc non est verisimile, tum quia sæpe contingit, vt cum lapis mouetur, generans eius non adsit, quin etiam multo ante interierit, oportet autem cũ fit actu motus, adesse actu mouens & mobile, C quia motus definitur ab Aristot. 3. Physi. tex. 23. actus mouentis in mobili; tum etiam qui motus pulsionis quo vnũ corpus mouetur ab alio, numeratur ab Aristot. 7. Physi. tex. 10. inter motus violentos. Illa verò occulta vis, quam generans imprimit lapidi, quænam aut qualis sit ne fingendo quidem dici potest; non enĩ est alia qualitas vel virtus quæ moueat deorsũ, quàm grauitas, & quicquid aliud dicitur, quale quale fuerit id, perspicuè cognoscitur superuacaneum, atque fictitium esse. Vel dicent generans concur D rere ad motum lapidis, quatenus lapis eam vim motiuam, quæ in eo inhæret, & propter quam fertur deorsum, accepit a generante, quàm ob caussam talis motus merito assignatur generanti. Verum hoc nihil est, nam sic etiam dici posset calefactionem, qua ignis calefacit aquam, non effici ab igne sed ab eo quod generauit ignem; quandoquidem vim calefaciendi, ignis accepit a suo generante: Præterea, si quia lapis vim motiuam deorsum habet a generante, ideo motus eius deorsum, actiuè fit a generante, ergo pari

Opinio Auerroistarũ & Scotistarũ, quæ est probabilior.

 ratione,

ratione, cum potentia passiua & habilitas, quæ est in lapide, vt moueatur deorsum, sit etiam lapidi tributa a generante siue ea sit grauitas, siue aliud quiduis, nō solùm lapis non dicetur moueri à se actiuè, sed nec etiam passiuè, quod est contra Arist. in 8. Physi. 32. & est contra rationē, quia si in lapide nec est principium actiuum, nec passiuū, eius motus qui fit deorsum, non esset is motus naturalis lapidi. Vel denique possent dicere, propterea talem motum lapidis effici a generante, quia generans producens formam lapidis, simul etiam per modum (vt aiunt) sequelæ producit eius motum, secundum illud quod dici solet, dans formā dat omnia consequentia formam; atqui hoc longè abest a vero, nam ea dicuntur a generante produci per modum sequelæ, quæ per eandem actionem qua res generatur producuntur; sicut homo & risibile, nam quia eadē actione producitur homo per se primò, & eadē producitur risibile, sed secundariò, ideo dicitur risibile generari per modum sequelæ ab eodem generante à quo generatur homo. At generatio lapidis fit in instanti per primum sui esse, motus autem eius secundum locum incipit in tempore per vltimum sui non esse, quare eo instanti quo fit generatio, non est motus, & cum fit motus, tunc non est generatio lapidis; quare non verè dicitur motus lapidis effici a generante; atque hoc quod nunc diximus, manifestius apparet, cum lapis non statim ac generatus est, mouetur deorsum, nempe cum ob aliquod impedimentum in loco superiori retinetur; si enim postea sublato impedimēto deorsum moueatur, quis dicet hūc motum tunc fieri a generante? Perspicuū igitur est, nullum modum fingi posse secundum quem dicatur generans concurrere ad motum lapidis. Præterea, si Deus creet lapidem, is procul dubio mouebitur deorsum, nō aliter atque quiuis alius lapis naturaliter productus; quærēdū est, a quo efficiatur motus illius lapidis? nam si non fit intrinsecè ab ipsomet lapide, cū non habuerit generans naturale, necessariò, secundum istos, dicendum est eum motum fieri a Deo creante, quod qui nō ducit absurdum, nescio quid ei absurdū videri possit. Caussa enim efficiens motū

A naturalem lapidis, certa, definita, & vnius modi est, siue lapis creetur ex nihilo, siue ab agente physico generetur. Hanc sententiam defendit Scotus 2. sent. distinct. 2. quæst. 10. sed eam subobscurè declarat & leuiter confirmat.

Secunda sententia quod nimirum elementa moueantur à se; tanquàm probabilior confirmatur.

B

CAP. XVI.

QVod autem Aristot. existimauerit elementa moueri à seipsis, multis in locis perspicuè declarat. Etenim 2. Phy. tex. 84. ait naturalia esse quæcunque ab aliquo in se ipsis principio cōtinue mota perueniunt ad aliquem finē, in 4. Phys. tex. 86. innuit graue, & leue esse factiua lationis; in 7. Physic. tex. 10. inquit, omnia quæ mouentur extrinsecùs ab alio, moueri violenter; in 4. de Cælo tex. 24. ponit hanc differentiam inter graue & leue, & inter sanabile, quod hoc extrinsecùs mouetur ad sanitatem, illa verò habent in se ipsis principium suorum motuum. Ad hæc, Eudemus & Alexander perspicuis verbis demonstrant (quæ verba refert Simplicius in 2. Physi. super tex. 1.) in elementis esse principium actiuum naturalium lationum quibus ad sua loca mouentur: nam aiunt in elementis nullius motus naturalis esse principium, nisi eius motus qui fit secundum lationē; loquuntur autem de principio actiuo, nā principium passiuum est in illis, non solùm respectu motus localis, sed etiam alterationis, generationis & corruptionis. Arist. autem his in locis, quibus ait corpora simplicia non moueri a se, sed a generante, nihil aliud significare voluit, q̄ eiusmodi corpora non moueri a seipsis eo modo quo mouentur animalia; quæ vndecunque, quocunque & quandocunque volūt, possunt seipsa mouere, ac simpliciter etiam quiescere, corpus autē simplex non potest moueri, nisi ex certo loco ad certum locum: idest ex non naturali ad naturalem; & cum cœpit moueri, non

Aristoteles sensit elementa moueri a seipsis.

Cur elem̄ta neget Aristoteles interdum moueri a se ipsis.

non potest sistere motum suum & interquiescere, donec perueniat ad suum locũ naturalem, vt non sine caussa Aristo. in 5. Phy. 18. scriptum reliquerit, corpora simplicia nõ tam mouere se ipsa quàm ferri; quare corpus simplex comparatione animalium potest merito dici non moueri a seipso. Præterea, sicut sentire dicitur esse quoddam pati, non quòd anima non efficiat actionem sentiendi; sed quia necesse est prius quàm anima actionem sentiendi perficiat, eam pati aliquid extrinsecùs ab obiecto, accipiendo ab eo vel speciem sensibilem vel aliud quippiam; quoniam igitur sensationem præcurrit passio quædam animæ, sentire dicitur esse quoddã pati. Sic etiam quamuis corpus simplex moueatur a se ipso, tamen quia motum eius necessariò præcedit aliquid immutãs ipsum corpus simplex, siue fuerit generans siue remouens prohibens, ideo tale corpus dicitur moueri a generante vel a remouente prohibente. Quamuis autẽ corpus simplex a se vt diximus moueatur, tamen non mouetur per se, sed ex accidenti, nempe ratione medij; quemadmodum enim remex mouendo triremẽ, seipsum mouet, sic etiam corpus simplex pellendo medium, perducit seipsum vsque ad locum suum naturalem. Atque hęc est opinio Auerrois, quam is in 3. lib. de Cælo commem. 28. & in 4. de Cęlo commem. 22. disertissimis verbis exposuit. Quam sententiam etiam Aristoteli placuisse, ipsemet Aristoteles ostendit 3. de Cęlo tex. 28. scribens naturã ad efficiendum motum localem corporum simplicium siue naturalem siue violentũ vti medio aëre tanquam instrumento, atque eo sublato neutrũ motum effici aut constare posse; & in 4. Physi. tex. 72. affirmat sine medio, vel quod idem est, in vacuo, nullum motum corporũm simpliciũ esse posse, totamque caussam successionis quæ est in eo motu, assignat medio. Quò obrem eorum ratio, qui putant corpus simplex non moueri à seipso propterea quòd in eo non sunt duæ partes, quarum vna sit mouens, altera mota, facile diluitur. Id enim vere dicitur in eo, quod perfectè, & p se mouetur a seipso, cuiusmodi est animal, non autem in eo quod ex accidenti, & propter aliud mouetur a se,

Elementa moueri a seipsis ratione medii, opinio Auerrois.

qualis est motus corporum simplicium, quoniam enim lapis trudit aërem, aërq; trusus pulsusque cedit lapidi, ideo lapis seipsum promouet deorsum. Quãquam si rem ipsam accuratiùs expendamus, nõ minùs quàm nos, hæc ratio viget ac premit eos, qui censent corpus simplex moueri a generante; nam cum talis motus actu non efficiatur proximè a generante, quippe cùm plerunque ipsum non adsit, necesse est eum fieri ab aliquo principio, quod sit in corpore simplici; quare etiã ipsi coguntur demonstrare, in corpore simplici aliquid, quod sit proximè eliciens & efficiens illum motum, & alterum, quod eum motum recipiat. Hæc de principio actiuo motus localis qui est in elementis, a Philosophis in vtranque partem disputantur. Ego licet posteriorem sententiam probabiliorem esse iudicem, in eo tamen quod ait, medium esse necessarium quasi instrumentũ ad efficiendos motus naturales elementorum, multas, magnasque difficultates existere non ignoro, quas in libris de Elementis tractaturi sumus.

Motus autem localis animalium proculdubio actiuè fit ab ipsa anima, tanquã ab agente principali; intercedunt tamen multa instrumenta, vt nerui, musculi, spiritus, & pro varietate motuum, vel pedes vel branchiæ, vel alę. Quadruplex enim cernitur hmõi motus in aĩalibus, vnus ingrediẽdi vt in homine, alius rependi vel serpendi vt in vermibus & serpentibus, alius volandi vt in auibus, alius natandi vt in piscibus. Potest autem horum motuũ caussa dici etiã aliquid externũ, nempe ipsum obiectum, cuius appetitione vel fuga animal impellitur ad motum, sed ea caussa non est efficiens, sed potiùs tanquam finis, neque mouet motu physico.

An Natura quæ hic definitur sit non solum forma, sed etiam materia, & an vtrique nomen naturæ conueniat vniuocè.

C A P. XVII.

Quæstio nona an materia sit natura.

QVidam putant naturam, quæ 2. libro Physi. definitur, esse solā formam, propterea quòd cum dicitur natura esse principium motus, interpretantur ipsi principium actiuum, quale non potest esse nisi forma. Sed hi falluntur, quia Arist. in 2. Phy. tex. 4. diuidit naturam in eam, quæ est subiectum, & in eā, quæ est in subiecto, hoc est in materiā & formam; & tex. 7. comparat materiam cū forma, concludens tex. 12. naturam, licet ea de vtraque dicatur, principaliùs tamē dici de forma; in tex. etiam 21. cum duplex, inquit, sit natura, vtriusque consideratio pertinet ad Physicum. Deinde, si materia non est natura, ergo nulla generatio est motus naturalis, vtpote cuius non est principium actiuum in eo quod generatur; alteratio item & corruptio elementorum non essent mutationes naturales, neque verò cælum esset corpus naturale, neque motus circularis esset ei naturalis, si quidem intelligentia, quæ est effectrix illius motus, non est propriè natura cæli. Quid? quòd potentiæ actiuæ respondet potentia passiua? quare si est aliqua potentia actiua quæ sit natura, similiter etiam erit aliqua alia potentia passiua quæ sit natura, qualem cōstat esse materiam: & in 5. Metaph. tex. 5. Arist. exponens significata naturæ tandem concludit naturam dici de materia & forma: eaque fuit sententia omnium Græcorum interpretum, quam Simplicius confirmat etiam testimonio Syriani. Sunt porrò nonnulli, qui in omni re naturali volunt formam esse principium actiuum cuiuslibet motus quo ea res mouetur: & fingunt quasdam inchoationes formarum in materia, quas dicūt esse priuationem, quæ est tertium principium, propter qđ generationes, & corruptiones corporum simplicium sunt naturales, quam opinionē egregiè confutat D. Thomas in 2. Phy. super tex. secūdum [cum enim, inquit, principium agendi sit actus, illa verò inchoatio formæ non sit actus sed tantùm aptitudo quædam ad actum, nullo modo potest esse principium actiuum motus; & quamuis illa inchoatio esset forma completa, nō ageret tamen in subiectum suū alterando ipsum: quia forma non agit sed compositum, quod non potest seipsum alterare, nisi in eo sint duæ partes quarū vna sit alterans & alia alterata. Materia igitur quatenus habet naturalem potentiam ad formam & ad motum, est natura: & facit vt motus eius rei in qua est, sit naturalis.] Hæc D. Thomas. Verùm hanc quæstionem satis copiosè & accuratè tractat Scotus 2. sent. dist. 18. q. vnica.

Præclara D. Thomæ sententia.

Quæstio decima, an forma magis sit natura quam materia.

Deinceps videamus an nomen naturę vniuocè ac æqualiter dicatur de materia & forma. Simplicius super tex. 3. 2 Physi. negat definitionem naturæ esse vniuocā, idque confirmat testimonio Syriani: idē sentit Auerr. super eundem tex. & Albertus Magnus in 2. Phy. tractatu 1. cap. 3. & sanè meritò, nā nō potest ea definitio esse vniuoca cuius & definitum & partes definitionis dicuntur analogicè, id quod accidit huic definitioni; natura enim quæ definitur dicitur analogicè de materia & forma, vt ait Auer. 2. Phy. cōm. 1. atq; id confirmari potest testimonio Aristo. qui in 2. lib. Physi. tex. 81. & 91. formā inquit, esse finē materię, & materiam esse pp formam, quod latius edocet 1. de Partib. animal. c. 1. in libro autem 5. Metaph. text. 5. scribit naturam primò & propriè dictam esse formam, materiam verò dici naturā quatenus est susceptiua formæ: generationem item siue ipsum nasci, appellari etiam naturam propterea quòd est via ad formam. Præterea, natura dicitur analogicè in cęlo & in rebus sublunaribus sicut ait Auerroes in 2. Phy. com. 1. & in 2. de Cælo Com. 3. & in 2. Metaph. Cōm. vltimo, & in Disputationibus contra Algazelem disputatione. 14. cuius rei caussa, & ratio in promptu est, non enim possunt res corruptibiles & incorruptibiles vno genere physico comprehendi, neque principia rerum immortalium atq; mortaliū vnius rationis esse posśūt; Vide

Arist. in libro 10. Metaph. tex. vltimo, & Auerr. in libro de Substantia orbis cap. 1. A Deinde, nomen principij dicitur analogicè de actiuo & passiuo, de illo quidē principaliter, de hoc autem minus principaliter, quemadmodum Auerr. innuit Comm. 1. 2. Physicorum. Posteà, nomen motus non dicitur pari ratione de omnibus motuum generibus, sed præcipuè de motu locali, quod Arist. luculenter ostendit lib. 8. Physicorum. a textu 55. ad 61. Nomen denique ipsius quietis, si expositionem Græcorum sequeremur qui censent etiam ipsum cælum quodam modo quiescere, propriè dicitur in rebus corruptibilibus, in cęlo autem non nisi metaphoricè. B

An in composito naturali præter materiam & formam sit quædam alia tertia natura re diuersa a partibus.

CAP. XVIII.

Quæstio vndecima an totū essentiale re distinguatur ab omnibus suis partibus.

VLtimò loco tractāda est illa quæstio, an totum re distinguatur ab omnibus suis partibus simul sumptis; totum, inquam non vniuersale, non quantitatiuum vel integrale, non mixtū, sed totum essentiale, quale est animal respectū corporis & animæ, & ignis respectū materiæ, & formæ ex quibus constat. Neque verò quisquam putet huius quæstionis tractationem alienam esse huic loco; hinc enim cognosci & iudicari debet, an sit tantū duplex natura, materia nimirum & forma, an verò præter illas sit tertia longè potior, atque præstantior quæ est substantia ipsius compositi naturalis. Quam sit autem difficilis hæc quæstio, vel ex eo animaduerti potest, quòd hac de re non satis constanter loqui videntur Peripatetici. Etenim Arist. in 7. Metaph. tex. vltimo satis apertè significat totū re distingui a suis partibus, scribens ipsum B A, esse aliud quidpiam, quam, b, & a, sicut caro est alia res quàm ignis & aqua; idemque insinuat faciens multis in locis tres substantias nempè materiam, formā, & compositum. At in 1. Phy. tex. 17. & in 2. de Anima tex. 10. videtur contra sentire. Deinde Auerroes in 1. Phy. Cōm. 17. ait totum nihil aliud esse quàm suas partes: idemque confirmat in 7. Metaphysi. com. 20. & 44. At contrarium docet in 7. Metaphysi. comm. vltimo in 3. de Anima. Com. 5. in 5. Metaph. Cōm. 6. in 7. Metaphy. comm. 27. Quamobrem Auerroistę distracti sunt in contrarias opiniones. Alijs autem negātibus totum re distingui a suis partibus. Similiter etiam Thomistarum non est concors sententia, quidā enim distinctionem realem totius a suis partibus probant: Alij verò reprobant propterea quòd D. Thomas in 4. contra gentes cap. 81. videtur eiusmodi distinctionem refellere, in 3. autem Senten. distin. 2. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. & in 3. parte quæst. 6. art. 5. videtur eam approbare. Nos igitur primùm ostēdamus quid alij senserint, tum doceamus, quid doctrinæ Arist. congruentius, ac probabilius esse videatur.

Prima opinio eiusq; refutatio.

Quidam existimarunt, vt refert Heruæus. Quodlibeto 2. quæst, 14. totum re distingui a suis partibus; quam opinionē probabant declarando tria; vnum est, totū distingui a partibus per modos quosdam intrinsecos quos superaddit partibus & in se simul complectitur, qui modi duo sunt, esse in alio qui est formæ, & esse id in quo est aliud, qui est materiæ: C Alterum eorum dictum est, huiusmodi modos re distingui a partibus, nempè ipsum esse in alio, re distingui a forma, & esse id in quo est aliud, a materia: Tertium est, non facere compositionem cum ipsis partibus, idest cū materia & forma. Hæc sententia falsa est, quam Heruæus quantū ad tria quæ cōtinet, bene cōfutat. Primùm enim isti modi per quos differt totum a suis partibus, vel sunt partes totius & sic totum differret ab omnibus partibus per aliquas partes, quod est impossibile; vel sunt passiones totius, sed cum passio sit posterior subiecto nec essentiā eius attingat, non poterit totum per se primò ac essentialiter distingui a partibus per illos modos: Vel isti modi sunt ipsum totum, at id esse nequit, nam totum est vnum, illi modi sunt duo inter se distincti & oppositi; totum, quale est homo & equus, est ens absolutum & ponitur in D

categorijs; illi modi sunt respectus quidā nec per se, vt fatentur assertores istius opinionis, vllum in categorijs locum habēt. Deinde qui fieri potest vt isti modi re distinguantur ab ipsis partibus? hinc enim efficietur vt isti modi habeant alios modos, & ita res eat in infinitū; nam vel sunt accidens vel substantia, si accidens, ergo habēt esse in alio; si substātia vel materia, vel forma, quare vel habebūt esse in alio vel erunt id in quo aliud habet esse. Postremò, istos modos, cum re distinguantur a partibus, non facere cum eis vllam compositionem, quis sanæ mentis possit credere? Nam esse duo quæ re differant, & vnum sit in alio ei coniunctum citra vllam compositionem, non solum est incredibile, sed neque est intelligibile.

Exponitur secunda opinio ponentium distinctionem realem inter totum & partes.

CAP. XIX.

Secūda opinio satis probabilis.

Altera opinio est eorum qui arbitrantur totum re distingui a suis partibus, non per aliquos modos, verùm seipso quatenus ex vnione formæ cum materia, resultat tertia quædam entitas quæ est substātia & quidditas ipsius compositi, & propter quam ipsum totū formaliter & completè habet vt sit totū. Hanc opinionē tuētur magni tum Theologi tū Philosophi: Scotus 3. Sent. dist. 2. q. 2. Heruæus. Quodlibeto 2. quęst. 14. & principes Thomistarum Capreolus, Caietanus, Ferrariensis & item Auerroistarum, Burlæus, Iādunus. Rationes quibus hæc probatur opinio ex Scoto & Scotistis magna ex parte sumptæ, sunt hæ. 1. Ratio. Totum est vnū ens per se, sed omnes partes simul sumptæ non sunt vnum ens, sed multa entia, ergo totum distinguitur re a suis partibus: alioquin nihil interesset inter totum quod est vnū ens per se, & inter totum quod est vnum per aggregationem, vel per accidens, hæc. n. tota non sunt aliud, quàm suæ partes simul sumptæ, velut domus, aceruus lapidum, exercitus &c. 2. Generatio, tum quia est vna mutatio numero, tum quia est substantialis, debet habere pro primo & A proprio termino ad quem, aliquid quod sit verè vnum & substantia, sed hoc non est materia, neque forma, quia secundum Arist. nec materia nec forma per se generatur; neque est materia & forma simul sumptæ, quia ipsæ non sunt verè vnum ens: sed duo entia, cum igitur compositū sit id quod generatur, erit ipsum re diuersum a suis partibus. Nec valet quod respondent quidam, materiam & formam, vt sunt simul & inuicem vnitę, esse ipsum totum, & id quod per se generatur: hoc inquam non valet, nam ista simultas seu vnio, est relatio, quare non potest esse terminus generationis, tum quia secundum Arist. in 5. Phy. non fit per se motus ad relationem, tum etiam quia terminus generationis debet esse substantia. 3. Sequeretur id quod corruptum est etiam post corruptionem suam, remanere integrū atque completum secundum essentiam suam sicut erat antea; etenim corrupto homine remanet materia, & anima rationalis, sed homo nihil aliud est secundū eos qui nolunt totum re distingui a suis partibus, quàm materia & forma, ergo C post corruptionem hominis, remanet integer homo secundum essentiam; nam vnio corporis & animæ quæ ante corruptionem erat in homine, post corruptionem autem non superest, cum sit relatio quædam nihil planè attingit essentiā hominis. 4. Ea de quibus simul verè dicūtur contradictoria, non possunt esse idem secundū rem, sed de toto & partibus enūtiantur contradictoria; siquidem de toto dicitur quòd est vnum, de partibus quòd sunt multę; de toto quòd caussatur & cōponitur ex partibus, de partibus, quod D caussant & componunt totum: ergo totū & partes non sunt idem secundum rem. 5. Nihil caussat seipsum, & caussa realis semper caussat aliquid a se diuersum realiter, sed materia & forma sunt caussæ reales, & simul iunctę caussant ipsum totum compositum, ergo hoc re distinguitur ab illis. 6. Vnius passionis vnum est subiectum, cum ergo multæ sint propriæ passiones ipsius compositi vel totius, partes autem eius simul sumptæ non sint verè vnum aliquid, relinquitur ipsum totum re diuersum esse a suis partibus. 7. Si in

homine

homine præter materiam & formam nõ est tertia quædam res quæ sit substantia totius, necessariò sequitur animam rationalem esse quantam & diuisibilem; probatur consequentia, nam subiectum quantitatis præsertim terminatæ, est totum compositum: quare si homo non est aliud secundum rem quàm materia & anima rationalis, necesse est quantitatem hominis subiectiuè inhærere in materia & in anima rationali; ex quo necessariò efficitur, animam rationalem necessariò esse quantam, non enim fieri potest vt quantitas subiectiuè insit in aliquo & non continuo reddat ipsum quantum. 8. Si homo non est res quædam diuersa a materia sua & forma, ergo homo generãdo hominem nihil producit, quare falsò dicitur generare; quid enim producit? an materiam? sed ea est ingenerabilis & incorruptibilis: an formam? sed anima rationalis, quæ est forma hominis, non producitur ab homine sed ex nihilo creatur à Deo: an vnionem animæ, cum corpore? verum ea cum sit respectus quidam, non potest per se produci, præsertim cũ terminus generationis sit substantia. 9. Aristoteles in 2. de Anima tex. 2. & in 7. Metaph. tex. 7. & in 12. Metaph. text. 14. diuidit substantiam tripliciter, in materiam, formam & compositum, & ait esse tres substantias; cum igitur membra diuidentia debeant esse inter se diuisa, erit substantia compositi re diuersa a materia & forma; alioquin si compositum est idẽ quod materia & forma, nõn erunt tres, sed duæ tantùm substantiæ, nisi fortè illã simultatem & vnionem materiæ & formæ, libeat appellare substantiam; quod quantum a verò absit, nemo est qui non videat. His igitur rationibus hæc secunda opinio comprobatur.

Veniamus ad tertiam opinionem quæ cæteris est probabilior.

A *Tertia opinio eorum qui negant totum re distingui a suis partibus.*

CAP. XX.

DVrandus lib. 3. Sent. dist. 2. quæst. 2. & Gregorius Ariminensis 1. Sẽtent. dist. 24. q. 1. ar. 1. & alij graues viri, opinantur totum non re sed ratione distingui ab omnibus partibus suis simul sumptis, quã opinionẽ his rationibus conantur persuadere. 1. Secundum Scotum, omne ens absolutum & realiter
B distinctum ab alio, potest, saltem per diuinam potentiam, separari ab illo, cum igitur totum sit ens absolutum, & secũdum Scotum, re distinctum a partibus, posset ab omnibus suis partibus separatum existere: quod tamen implicat contradictionem, quia de ratione totius est habere in se partes. 2. Vel totum distinguitur a partibus secundum se totum, vel secundum aliquid sui, si secundum se totum, ergo secundum omnes partes suas, quare secundũ omnes partes suas differt ab om
C nibus partibus; si secundũ aliquid sui, cũ id nõ possit esse passio totius, quippe quę sit eo posterior, erit pars totius, quare secundum aliquam partem differet ab omnibus partibus; vtrumuis eorum dicatur, implicat contradictionem, ergo &c. 3. Quidquid aduenit enti in actu ẽ accidẽs, sed ista entitas totius aduenit formæ vnitæ cũ materia quę forma est actus, ergo illa entitas totius, est accidens; atque hæc ratio est D. Thomæ in 4. contra Gentes cap. 81. 4. Ternarius esset quaternarius, nam præter tres vnitates partiales, esset
D quarta vnitas, nimirum entitas totius ternarij, & sic non posset dari binarius. 5. Tota aliqua quãtitas, esset maior quàm omnes suæ partes simul sumptæ, nam tota quantitas habet omnes quantitates omnium suarum partium, & pręterea habet entitatem totius, quæ non potest esse aliud quàm quantitas, ergo habet plures quantitates. quare est maior. 6. Essent cuiuslibet generationis duo termini, vnus forma, alter entitas totius, at vnius motus numero, vnus tantum terminus esse potest. 7. Videtur secunda

opinio esse contra Auerroem, & contra Aristotelem, ac veteres Peripateticos. Nam secundum eos tota quidditas compositi naturalis est forma, vt supra ostensum fuit, at si præter materiam & formã est illa tertia entitas totius, necesse est ipsam esse quidditatem rei, non autem formam. 8. Ista entitas totius si est à partibus suis distincta, ergo ex tali entitate & partibus fit vnum ens per se, & fit aliud quoddam compositũ, & aliud totũ, quare erit duplex vnum ens per se, duplex compositum, & duplex totum; quæ omnia nõ modò sunt manifestè falsa, sed etiam inuoluũt contradictionem. 9. Separetur cogitatione ista entitas totius ab entitatibus omnium partium, & quæratur an in illa entitate totius separatim a partibus considerata, includantur partes nec ne? non includi eas, est contra rationem totius; includi autem, est contra suppositionem; neque dicat quisquam non posse cogitatione separari entitatem totius ab entitatibus partium; etenim cum entitas totius sit absoluta, & diuersa a partibus, nulla caussa est nec verò fingi potest, cur nequeat animo secerni & seorsim cõsiderari. 10. Damascenus ait, & id videtur probatum, & receptum ab omnibus Theologis, Verbum Diuinum in Christi incarnatione nihil assumpsisse, quod postea dimiserit, at si præter animam & corpus, est tertia quædam entitas hominis, eam Verbũ Diuinũ assumpsit, quã tamẽ postea in morte Christus dimisit; non.n. sicut post mortem Christi remansit materia & anima, quibuscũ semper vnita fuit Diuinitas; sic etiam dicere possumus remansisse humanitatem, quippe cum eam per disiunctionem, atque separationem animi a corpore necesse sit desinere. 11. Si in composito naturali præter materiã & formam est ista entitas totius; ipsa erit natura, omnis enim substantia physica est natura, quare non tantùm duplex erit natura nimirum materia & forma, vt vult Arist. in 2. Physi. sed erit triplex; at cuius motus ista natura principiũ erit? aut qua ratione definitio naturæ ei poterit accõmodari? aut quale principium erit, actiuum ne an passiuum? aut quo pacto erit caussa, vt moueatur id in quo est? 12. Aristot. in 7. Metaphysicæ textu vltimo, quo

A in loco qui secundam opinionem sequũtur existimãt eũ ipsis suffragari, satis apertè declarat, quemadmodum velit totum distingui a partibus, cum enim scribat aliud esse, ba, & aliud, b, &, a, quis non intelligit eum non ponere distinctionem realem inter totum & partes, sed tãtùm discrimen rationis? non enim, ba, est alia entitas, quàm, b, &, a, simul, sed tãtùm ab illis differt in sono pronuntiationis sicut dictiones differunt a syllabis & litteris tũ sono, tũ significatione. Præterea, nõne Arist. alibi sicut in principio huius quæst. in dicauimus, apertissimis verbis docet to-
B tum non esse aliud quam omnes partes simul sumptas? His rationibus confirmatur tertia hæc opinio & secunda quæ ei contraria est, refellitur. Nos autem, quia putamus vtramque opinionem probabilem esse, & neutrius rationes vel necessarias vel etiam admodum firmas esse, ideo quæ pro vtriusque sententiæ confirmatione posita sunt argumenta, breuiter dissoluemus.

C

Soluuntur rationes secundæ opinionis.

CAP. XXI.

NE longiores simus singulas rationes cuiusque opinionis subtiliter & explicatè soluendo, idcirco breuem tantummodo cuiusque rationis solutionem attingemus. Ad rationes igitur secundæ opinionis, hoc modo responderi posset. Ad 1. Sicut ternarius dicitur vna species numeri, nõ propter vnam aliquã entitatem re distinctam a tribus vnitati-
D bus, quomodo enim vna res numero in tribus alijs rebus distinctis & discretis esse queat? sed quia est vna quædam certa ac determinata collectio vnitatum; sicut etiam domus dicitur vna propter vnam compositionem & figuram partium; sic etiam compositum naturale est vnum propter naturalem vnionem, & coniunctionem formæ cum materia: neq; enim vel propriæ affectiones rei naturalis existere, neq; motus naturales effici possent, nisi forma esset vnita & coniuncta materiæ. Interest autẽ multum inter vnũ per se,

se, quale est compositum naturale, & vnū per accidens; quia in illo partes hñt inui- A cem essentialiter ordinem atq; dependētiam; adeo vt una pars non possit obtinere perfectionē suam sine altera, in hoc autem non sic est. Ad 2. Generatio terminatur ad formā substantialem; non quidē separatam à materia, sed ei inhærentem intimeq; coniunctam: quamobrem dr̃ generari cōpositum quia nihil est aliud cōpositum, quā forma coniuncta cum materia; vnde Arist. in 7. Metaphysi. tex. 27. [Non] inquit [generatur hoc uel hoc, sed hoc in hoc.] Hoc est non generatur materia, aut forma separatim, sed forma in ma B teria; & paulo infra sic ait, [non fit forma, sed copulatio formæ cum materia.]

Ad 3. Essentia hominis integra, non est sola forma separata, sed est forma vnita cum materia; & quia post mortem hominis, anima non habet esse in materia, nec in ea operatur, idcirco tunc non est integra essentia hominis. Ad 4. Hæc ratio non cōcludit, ea de quibus simul verè enuntiantur contradictoria, re distingui inter se, sed tñ probat ea distincta esse debere saltē ratione; alioquin necessariū esset distingui, vt̃e à singularibus, priua- C tione à materia, totum quantitatiuum à suis partibus, relationē à fundamento, figuram à quantitate, actionem à passione: de quibus tñ propositiones inuicem contradicentes verè cōfici & pronūciari pñt. Ad 5. Hæc ratio uim hēt in eo, qđ caussat effectiuē, non autem in eo, quod caussat intrinsecè, uel essentialiter, vt sunt materia, & forma: nec ualet in eo quod caussat quantitatiue, alioquin eadem ratione concludi posset totum quantitatiuum re D distingui à suis partibus. nam sicut partes essentiales caussant totum essentiale, sic quantitatiuę totum quantitatiuum efficiunt. dicuntur autem materia, & forma caussare ipsum cōpositum, propterea ꝙ sunt sibi inuicem caussæ, nā materia est cā formæ quatenus forma educitur ex potētia materiæ & in ea recipitur, forma verò vicissim est caussa materiæ, quatenus eam actuat, determinat, & perficit; ex hac aūt mutua earū caussalitate efficitur naturalis earum vnio, & coniunctio, pp quā est & nominatur compositum naturale. Ob hanc igr̃ caussam materia & forma compositum caussare dñr. Ad 6. Propriæ passiones dñr esse ipsius compositi, quià non oriuntur ex materia; nisi prout est actuata & determinata à forma, nec oriuntur à forma, nisi ea ratione, vt ē unita materiæ. Ad 7. Permultis viris doctis non probatur quantitatem subiectiuè esse in toto composito, sed putant eam immediate inhærere in materia prima, accipere verò hos vel illos terminos ab agente, secundum varietatē formarū, quas inducit in materiam; quocirca aīa rationalis, licet sit actus materiæ quantæ, tñ quia ab ea non pendet, sicut in se nō recipit ipsius materiæ, vt ita dicam, materialitatem, ita nec ipsius quantitatis in se recipit extensionem ac diuisionem. Ad 8. Non possumus inficiari multis in rebus longè diuersam esse rationem generationis hominis, ꝗ cęterarum rerum naturalium, verū tamen dr̃ hō generare hominem, tū quia efficit ipsum corpus humanum, tum etiā quia largitur dispositiones, pp quas materia fit capax animæ rationalis, & prębet ea quæ necessaria sunt ad efficiendā vnionem animæ cum corpore, qua vnione posita, existit homo, eaq; sublata corrumpit & interit. Ad 9. Propterea uocat Aristoteles compositum, tertiam quandā substantiam, quia forma coniuncta materiæ habet substantialem quendam modū essendi, qui modus consistit in naturali partiū vnione; qui modus, est diuersus à modo proprio materiæ, & à modo proprio formæ ea ratione ut per se considerantur, disiunctæ inuicem atq; dissociatæ.

Soluuntur rationes tertiæ opinionis.

CAP. XXII.

QVoniam autē breuiter docuimus, quemadmodum rationes secundę opinionis solui possent, consequēs est, ut ad rationes tertię opinionis simili breuitate respondeamus. Ad 1. Respōdet Antonius Andreas primæ classis Scotista, in 7. Metaphy. q. vlt. maiorem propositionem illius argumētationis esse verā, si illud absolutum est prius, & non dependens essentialiter ab alio: at compositum est posterius, & essentialiter dependens à partibus;

partibus; si quis autem instet, quia facit De⁹ accidens sine subiecto, cum tñ accidēs sit posterius, & dependens essentialiter à subiecto: respondet non esse simile, quia accidens non habet subiectum pro caussa intrinseca, sicut compositum habet materiam & formam, nullus autem effectus simpliciter, & omninò dependet à caussa extrinseca præterq̃ à prima, quia Deus oēm caussalitatem extrinsecā potest supplere sine causa secunda, non sic de caussis intrinsecis, quippe quæ includunt imperfectionem, nimirum esse partem caussati. id quod in Deum cadere nullo modo potest. Hęc ille. Ad 2. Entitas totius, dupliciter considerari pōt, vel in se formaliter, & præcisè, vt est quædam res distincta à suis partibus, & sic se tota differt ab omnibus suis partibus, vel constitutiue, & integratiuè, ut dicit relationem ad partes ex quibus componitur, & sic non differt aut se tota aut secundum aliquid sui à suis partibus. Ad 3. Ista ratio D. Thomæ supponit non posse esse in vno composito naturali multos actus substantiales, quod non probatur multis, qui putāt in aliquibus compositis esse multas formas substātiales. Nam quod aduenit enti in actu completo, nec habenti vlteriùs potentiam essentialem ad alium actū perfectiorem, id est accidentarium, at quod aduenit enti in actu apto perfici & determinari per alium actum perfectiorem, id est substantiale. Ad 4. & 5. Alia est ratio totius essentialis, & alia totius quantitatiui: illud dicerent aliqui re distingui à suis partibus, hoc autem minimè. Pręterea, vnitas illa totalis ternarij non est numeralis sed entitatiua, & transcendentalis, quare cum alijs tribus vnitatibus non facit numerum quaternarium. similiter ēt D entitas totius magnitudinis, ē entitas formalis & transcendentalis, non habens in se extensionem, quare simul cum suis partibus, non facit quid maius secundū molem, q̃ omnes eius partes simul sumptæ. Ad 6. Nihil prohibet esse duos terminos generationis diuersa ratione, vnū vt quo, qui est forma; alterū ut quod qui est substantia composita. Ad 7. Quia propriū quidditatis est determinare, distinguere &c. hæc autem magis conueniūt formæ, q̃ entitati totius, idcirco forma potius appellatur quidditas, q̃ illa entitas totius. Ad 10. Hæc ratio Theologica est, quare eius solutio non est hoc loco à nobis qui Philosophiam tractamus, requirenda. Eam verò infirmam esse & multis modis solui posse, ostendit Capreolus in 3. sent. dist. 2. q. vnica art. 3. in responsione ad argumenta contra secundam conclusionē. Satis erit in præsentia lectorem monere, illam Damasceni sententiam, Verbum, quod semel assumpsit nunquam dimisit, intelligendam esse de partibus essentialibus humanæ naturæ, corpore nimirum & anima rationali, à quibus nunq̃ Verbum diuinum separatum est, ne illo quidem triduo, quod inter mortē & resurrectionem Christi, interiectum est. Atque hāc esse ueram propriamq; verborum Damasceni sententiam liquidò cognoscet quicunq; locum illum & verba Damasceni tantùm non oscitanter legerit. Porrò cęteræ rationes, quas hic insolutas relinquimus, videntur nobis admodum probabiles, quare tum propter eas, tum etiā quia non sunt multiplicanda entia sine caussa & necessitate, tertiam opinionem probabiliorem esse iudicamus. Atque his expositis, finem habet liber septimus.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

DE CAVSSIS

LIBER OCTAVVS.

POst explicationē materiæ, formæ, ac naturæ, proximè disserendum est de caussis; tū quia illarum commune est, esse caussas, tū quia caussarum mentio persæpe fit in Phisiologia, & omnis quæ ratione conficitur doctrina, ex caussis proficiscitur & omnino pendet. De caussis autem, & si agit Logicus atq; Metaphysicus, multò aliter tamen q̄ Physicus; etenim Logicus agit de caussis ea ratione vt sūt principia cognoscendi & sciendi res; scire enim est rem p caussam cognoscere; & tam demonstratio quàm definitio, quæ sunt duo instrumenta logica sciendi, ex caussis procedūt, Metaphysicus autem agit de caussis quatenus caussa & caussatū diuidunt ens, qđ est subiectum Metaphysicæ; siquidem omne ens est aut caussa aut caussatū, & quia ratio caussæ pertinet ad omnes res tam materiales quàm immateriales, suas namque Intelligentiæ etiam caussas habent. At Physicus eo modo sermonem habet de caussis, vt eas consideret in ordine ad motum; namque corpora Physica præsertim sublunaria, omnia quatuor caussarum genera complectuntur. Neq; vero nobis animus est minutissima queq; ac leuissima quæ de caussis dici possent consectari, sed eas tantùm res quæ abditiores sunt, & à vulgari notitia remotiores, grauiores etiam & obscuriores quæstiones enodare.

De numero Caussarum.

CAP. I.

ARistoteles, vbi agit de caussis, nusquam tradidit generalem definitionem caussæ: fortasse quia cum caussa non dicatur vniuocè, difficile fuit eiusmodi definitionem conficere, quæ in in quodlibet genus caussæ conueniret. Quidam ita definiunt caussam, [quæ dat esse rei,] sed non bene, nam nec materia, nec finis dant esse rei, sed id est intrinsecè quidem formæ, extrinsecè autem efficiētis. Fortasse posset hoc modo definiri:

[Caussa est quæ in suo genere per se & principaliter concurrit ad constituendū effectum.] Dicitur illud [in suo genere] quia licet materia sit infima caussarum, ea tamē in genere caussæ materialis principaliter ac per se concurrit ad effectum, nec suam caussalitatem accipit ab aliis caussis. Dicitur [per se & principaliter] vt excludantur caussæ per accidēs, & quæ principibus caussis tanquam administræ inseruiunt. Quatuor autem esse caussarum genera, nusquam etiam Arist. demōstrauit, sed id tanquam per se clarum sine probatione assumpsit. Posset autem ad id ostendendum adhiberi ea ratio quam affert Simplicius 2. Physicorum super tex. 68. Quod efficitur inquit, tantùm potest habere duas caussas internas, materiam ex qua fit & formam per quam fit hoc aliquid, neque plures caussæ fingi possunt q̄ sint intra effectum: extrinsecùs autem effectus indiget efficiente, nihil enim fit à seipso, sed quicquid fit ab alio fit: Efficiēs autem naturale non agit temerè & inordinatè sed determinatè ob certum aliquem finem, alioquin non constanter, non ordinatè, non eodem modo plerūq; ageret: quare in effectione rerum naturalium omnes supradictæ quatuor caussæ cernuntur, nec opus est pluribus.

Verùm Platonici adiungunt quintam caussam, quam ipsi uocant Ideam & exēplar. Namque Deus molitor effectorque omnium rerum, cum nihil agat nisi sapienter, idest perfectè intelligendo quid, & quorsum agat, habere debet ipse Ideas idest

Definitio caussæ.

Breuis demonstratio, quòd sint quatuor genera caussarum.

Ideam esse quintū genus caussæ diuersum ab aliis quatuor secundum Platonicos probatur quatuor rationibus.

idest notiones & formas intelligibiles earum rerum quas agit, nihil enim fit in rebus, quod non ante imò quod non ex omni æternitate fuerit in Intelligẽtia & sciẽtia Diuina. ac velut artifex animo conceptam habet ideam & formam operis qđ efficit, ita Deus omnium suorum operũ ideas & rationes habet. Quæ Platonis sẽtentia confirmari potest his argumentis. Primò, quot modis fieri potest de rebus quæstio propter quid, totidem caussas esse necesse est; nam quæstio propter quid petit caussam, sed potest fieri quęstio propter quid de re aliqua, cui non possit benè responderi & satisfieri per quatuor supradictas caussas ab Aristotele traditas, sed tantùm per caussam exemplarem, ergo poni debet caussa exemplaris, Maior per se nota est. Minor autem hoc modo probatur: Si de imagine Socratis quę est sima quæratur propter quid sit illa imago sima, ad id responderi nequit uel propter materiam imaginis, vel propter formam seu figuram, vel propter artificem, aut finem id accidisse, sed tãtùm propter exemplar quod sibi artifex imitandũ proposuit. Idcirco enim imago Socratis est sima, quia Idea & exemplar Socratis quod voluit pictor in illa imagine exprimere, habebat simitatem; erat enim Socrates simus. Deinde, hoc idem Simplicius sic argumentatur, res naturales sunt id quod sunt, quia participãt formã quę est in materia; in omni autem participatione, tria reperiri debent; id quod participat, & qđ participatur & à quo siue ad cuius similitudinem fit participatio: materia est quæ participat, forma naturalis quę participatur, ergo debet esse quiddam tertium à quo manet participatio, & cuius particeps efficiatur forma quæ inducit in materiam; hoc autẽ nihil aliud est q̃ Idea & exemplar. Preterea, nisi essent Ideę non posset reddi vlla caussa, cur in effectione mũdi tam multę ac variæ species rerum fuerint conditæ: Nam ipsum nihilum ex quo mundus creatus fuit, ex se indifferẽs & indeterminatum est; potentia itẽ Dei est infinita & indifferens ad omnes effectus, nisi ergo Deus haberet in se varias rerum Ideas ad quarum similitudinem effingeret quæcunque molitur, non posset reddi caussa cur hominẽ potiùs creet quàm equum aut leonem, aut aliud quid piam: Posteà, si tollas Ideas & rationem exemplarem, quã afferes caussam ei qui petet; cur homo vel alia quæuis species, sit ita definita & determinata, vt semper eandem perfectionem essentialem immutabiliter obtineat? vel cur homo sit animal rationale & non potius equus vel lapis? cur etiam natura semper eodẽ modo producat hominem? Qui autem amplectuntur caussam exemplarem, facilè has & alias similes quæstiones explicare & expedire possunt. Modus enim, numerus & mensura omnium rerum naturalium, pręscriptus & definitus est à Deo secũdum vniuscuiusq; speciei Ideã & exemplar, quod ipse mente sui continet. Hæc Platonici pro caussa exemplari.

Verùm Aristoteles huiusmodi caussã exemplarem aut nullam esse putat, aut non separat à supradictis aliis quatuor caussis, siquidem eam refert ad caussam efficientem; nam cum duplex sit efficiẽs. vnum quod agit sine cognitione, quod vocatur agens naturale: alterum quod agit cognoscendo & intelligendo ut homo: sicut agens naturale habet in se formã naturalem per quam producit effectum, & cuius similem eum facit: sic etiam agens per intellectum habet in se formam intelligibilem eius rei quam effecturus est, & contendit, quoad eius fieri possit, facere opus suũ simile eius formę siue Ideę quam animo comprehensam tenet. Atq; hoc spectans Aristot. ait in 7. lib. Metaph. domum materialem effici à domo, quæ est in mente artificis, & sanitatem quæ fit in corpore, proficisci à sanitate idest à sanitatis Idea, & forma intelligibili quę est in mente Medici. Itaque sicut forma quę est in agente naturali pertinet ad caussalitatem efficientis, nec facit diuersum genus caussæ, sic Idea quæ est in agente per Intellectum non facit quintum quoddã genus caussæ separatum ab illis quatuor, sed pertinet ad completam rationẽ caussalitatis effectiuæ quæ est in agẽte per Intellectum. sicut igitur calor ignis, est efficiens caloris in aqua, & licet calor respectu ignis sit forma, tamen respectu caloris aquæ, est efficiens; sic etiam domus intelligibilis quæ est in mente architecti, & nihil aliud est quàm Idea domus, efficit do-

Aristoteles cãm exemplarem refert ad cãm quæ est ut forma uel ut efficiẽs.

domum in materia sensibili, & illa Idea est forma architecti vt est artifex, sed est A efficiens ipsius domus sensibilis, atq; hac ob caussam Aristo. 2. Physic. tex. 28. definiens caussam formalem, ipsam appellat rationem & exemplar. Atque ex his quæ diximus, facile erit cuiuis soluere rationes quæ pro caussa exemplari sunt allatæ. Hæc autem de caussa exemplari dicta sint, ne, quod ad numerũ caussarum pertinebat, id omnino prætermissum esse videretur. Caussę autem instrumentariæ, reducuntur ad genus caussæ, cuius sunt instrumenta: ut si fuerint instrumenta efficiendi, rediguntur ad caussam efficientẽ; B si instrumenta & præparationes materiæ ad accipiendam formam, reuocantur ad caussam materialem.

Explicantur definitiones & caussalitates singularum caussarum.

CAP. II.

NVnc singularum caussarum vim, rationem, atq; caussalitatem expendamus. Materia in 2. Physic. ita de C finitur [id ex quo fit aliquid ita vt insit.] Quæ definitio differt ab ea quæ traditur in 1. Physic. tex. 82. quia illic definitur tantùm materia prima, quocirca ponuntur in definitione illæ particulæ (subiectum primum, & vltimum) hic autem definitur materia tam prima quàm secunda, tam naturalis quàm artificialis; non tamen definitur materia accidentium, quoniam accidens cum sit forma simplex, non habet materiam ex qua fiat, sed tantùm mate- D riam in qua fiat & insit, vt est apud Aristo. 8. Metaphysi. tex. 12. Peripatetici uocant id quod subest accidenti & in quo ipsum accidens inhæret, non quidem materiam sed subiectum, quare esse in subiecto ita proprium est accidentis, ut nulli conueniat substantiæ. Habet autem materia duplicem caussalitatem, unam respectu cõpositi, quę est esse id ex quo fit & constat ipsum compositum, & ratione cuius hẽt subsistentiam, ita ut nullo modo insit in alio: Alteram respectu formę, quæ est esse id ex cuius potentia forma educitur, & a quo recipitur & sustentatur. Cætera quæ de materia hic dici possent, copiosè tractata sunt in quinto huius operis libro. Forma definitur esse (ratio & quod quid erat esse rei) appellatur etiam exemplar, species, terminus, & aliis nominibus quę omnia sunt à nobis supra libro 6. subtiliter explicata. Duplex item est caussalitas formæ, una respectu compositi, quæ est dare ei esse tam quidditatiuum, quàm actualis existentię, idq; constituere in certo gradu entium, & ab aliis rebus essentialiter distinguere: Altera est respectu materiæ, quę est eam actuare, determinare, eiusq; informitatem perficere & ornare. Cum igitur supradictũm fuit materiã esse caussam formæ, nunc autem dicamus etiam formam esse caussam materiæ, palàm est has duas sibi inuicem caussas esse, vnam subiectiuè, alteram (ut ita loquar) actuatiuè & formatiuè. Quemadmodum etiam se inuicem finiunt atque terminãt, materia quidem finitur à forma quaten⁹ materia habet potentiam indifferentem ad omnes formas, quæ suscipiendo vnam aliquam earum, determinatur: forma uero finitur per materiam, quatenus forma per se sumpta indifferens est ad multa, & vniuersalis, atque communicabilis, cum autem recipitur in materia, determinatur, fitq; singularis & incommunicabilis. Hoc tamen interest, quod indeterminatio materiæ significat imperfectionẽ ei⁹, determinatio autem perfectionem: è contrario uerò res habet in forma, cuius indeterminatio declarat eius perfectionẽ, determinatio autem ferè adiunctam hẽt imperfectionem; sæpe. n. forma cum producitur in materia, non habet tantã perfectionem quantam habere posset, pp in dispositionem materiæ cui unitur. Vide D. Tho. 1. p. q. 7. art. 1.

Efficiens definitur (primum principiũ motus) & vocatur primum, non absolutè nam finis prior est, & ab eo mouetur efficiens ad agendum, sed dicitur primũ physice, nam caussa quæ primò mouet motu physico, est efficiens; finis enim non mouet motu Physico sed metaphorico, motu nimirum desiderij & amoris. Additur, motus, non q efficiens tantùm faciat motum, producit. n. etiam formam substantialem,

Duplex caussalitas materiæ.

Duplex caussalitas formæ.

Materia determinat formam, & forma materiam sed diuerso modo.

Duplex caussalitas efficientis.

tialē,ſed vel quia quicquid facit,per motum facit,vel quia effectus non dependet A neceſſario ab agente niſi in fieri & dū motus durat quo ab agente producitur,vel vt diſtinguatur efficiens Phyſicum à non Phyſico:nam licet Deus ſit cauſſa efficiēs Intelligentiarum,tamen quia non eſt efficiens per motum,ſed per creationē aut ſimplicem emanationem,idcirco nō eſt, nec appellatur efficiens Phyſicum. Duplex autem eſt efficientis cauſſalitas,vna reſpectu materię quam mouet,pręparat, & ſic afficit vt opus eſt ad formam ſubſtātialem accipiendā,& eſt cauſſalitas agentis erga patiens & mouentis erga mobile; B altera eſt cauſſalitas reſpectu formæ ſubſtantialis,vel potiùs reſpectu ipſius cōpoſiti,quod producit, & hęc eſt propria cauſſalitas efficientis vt eſt efficiens.

Cauſſalitas finis duplex eſt, vna reſpectu mediorum, quę eſt dare illis bonitatem,amabilitatem,menſuram & ordinē; multa enim per ſe non amarentur, quæ tamen amantur,quia cōferunt ad finem, vt potio amara grata eſt propter ſanitatem. Similiter quæ debeat eſſe menſura mediorum,vel quis ordo, ſpectatur ex fine,ſicut perſpicuè cernitur in curatione C ægroti,quod enim medicamentum,quātum, quo tempore, quomodo adhiberi debeat,attenditur ex ſanitate, hęc enim præſcribit & pręfinit omnia medicis prout conducit ſanitati ægroti. Illud enim ab Ariſtot. 1. lib. Polit. ca. 6. rectè dictum fuit, in fine non eſſe modum aut menſuram, media verò habere modum quē ex fine capiunt; vt ſanitas fine modo & menſura expetitur,nempe quanta maxima eſſe poteſt, medicamenta verò hactenus tātummodo expetuntur & ſumuntur,quatenus conducunt ſanitati. altera cauſſalitas D finis eſt reſpectu agentis, quæ nihil aliud eſt,q̄ eſſe id cuius gratia agens operatur,vel ad quod per ſe ordinatur actio agentis,vel eſt mouere agens ad agendum deſiderio ſui. Cùm enim finis dicitur mouere,non intelligitur propriè & Phyſicè, nam quod mouet Phyſicè, actu eſt, finis autem ut finis, nondum actu eſt; deinde quod mouet Phyſicè, eſt efficiens & mouet ob aliquem finem,quare idem eſſet finis & efficiens, & finis moueret propter finem,ſicq; res abiret in infinitum. Mouet

Duplex cauſſalitas finis.

igitur finis Metaphoricè, vel quia inijcit agenti deſiderium & amorem ſui,qui eſt motus metaphoricus,id quod accidit ijs, quæ cognoſcendo & eligendo agunt: uel quia cum finis ſit id cuius gratia agens operatur,& ad quod ordinat ſuam actionē perinde ſe habet ac ſi moueret agēs. Etenim ſic habet uſus loquendi, ut cū quidpiam facimus alicuius gratia, dicamur id feciſſe moti ab illo: ut quia mercator lucri faciendi & augendi cauſa laborat, dicitur is moueri & trahi à lucro vt tātos ſubeat labores.

Explicantur tres Dubitationes.

CAP. III.

Sed cōtra ea,quæ de fine proximè ſunt à nobis explicata,occurrunt tres dubitationes;vna eſt,non ens non poteſt cauſare,aut mouere quicquam,ſed finis vt finis nondum eſt, ergo nequit cauſſare vel mouere. Altera dubitatio eſt, non videtur finis poſſe dare bonitatem medijs quæ ad ipſum finem referuntur, tū quia cum finis non ſit actu,& ab ipſis medijs efficiatur,non poteſt eis communicare vllā bonitatem, tum etiam quia talis bonitas aut eſt in ipſis medijs, & ſic erūt bona nō finaliter,ideſt propter finem,ſed formaliter,ideſt per ſe:aut eſt in fine,& ſic nō media,ſed ipſe finis dicetur bonus, aut eſt in quadam relatione mediorum ad finem, at non videtur relatio eſſe quippiam per ſe bonum,& amabile. Tertia dubitatio: dictum fuit finem mouere metaphoricè quatenus inijcit agenti amorem & deſiderium ſui,quod non videtur eſſe verum, nam licet agens per intellectum vt homo, moueatur deſiderio finis ad agendū, quippe cum habeat vim cognoſcendi & amandi, attamen agens naturale, quod caret cognitione,quomodo ad finem propter quem agit moueri poterit? an Phyſicè? at hoc ſupra refutauimus, finis.n.cum nondum ſit actu,mouere Phyſicè nō poteſt. an Metaphoricè per amorem & deſiderium? atqui hoc cadere non poteſt in agens naturale, quod eſt omnino expers cognitionis.

Ad quas dubitationes breuiter hoc modo

do respondendum est. Ad 1. Non ens non potest caussare effectiuè nec mouere physicè, sed non ens actu, quod tamen & esse & à nobis parari potest, nihil prohibet caussare finaliter, quod nihil aliud est quã esse id cuius gratia aliquid fit. Nos enim non solum operamur propter id quod iam actu est, sed etiam propter id quod nondum est, potest tamen esse & à nobis actione nostra comparari. Ad 2. Bonitas, quę assignatur medijs, partim est in fine, partim in mediis, partim in relatione mediorum ad finem; est in fine, quatenus si finis bonus aut malus fuerit, media item habentur bona vel mala; & multa sunt quæ propter se nunquam à nobis expeterentur, ea verò tanquam bona expetuntur à nobis propter finem: est in relatione mediorum ad finem, quatenus media ob id ducuntur plus minus ve bona, quia plus minus ve conferunt, & cõducunt ad finem; est denique in ipsis medijs, quia quòd medium conducat ad finem, habet propter aliquam virtutẽ uel qualitatem uel aliud quidpiam in ipso insitum. Ad 3. Apprehensio & amor finis, satis est, ut sit in agente principali & primo à quo mouentur & reguntur inferiora agentia; in agente autem instrumentario non est necessaria cognitio finis, sed loco eius est inclinatio & propensio ad finem. Itaque cognitio finium naturaliũ, & directio actionum naturalium ad illos fines est in Deo & intelligentiis à quibus mouentur & reguntur agentia naturalia, in ipsis autem agentibus naturalibus nõ est apprehensio finis, sed eis ab agenti primo insita est virtus aliqua naturalis propter quam inclinantur & propendent ad suos fines, quemadmodũ lapidi data est grauitas propter quam propendet, & fertur deorsum. Potest autem id quod diximus illustrari exemplo Imperatoris, q cum aliis principibus exercitus nouit finem belli & rerum in eo gerendarũ, quę priuati milites, plerumque ignorant: sed cum regantur ab Imperatore, satis illis est ab eo habere mandata, & rationem rerum agendarum. idem cernitur in architecto, qui operis quod efficitur caussas omnes rationesque cognoscit, at fabri cęmentarij, cæterique administri, quid fiat, aut fieri debeat, norunt quidem; cur autem quidque ita fiat, nec sciunt, nec verò scire eos opus est.

A

Preclara vereque peripatetica de fine doctrina diligenter obseruanda.

Hęc dicuntur ab ijs qui de fine adhuc scripserunt. Quæ nobis quidem videntur nec satis Aristotelicè, nec philosophicè dici. Etenim fortasse secundum Aristo. (quæ multorum magnorumque philosophorum est sententia.) Intelligentiæ, aut nullo modo cognoscunt species rerum sublunarium, aut certe non propriè ac distinctè, sed tantum eminenter ac vniuersaliter cognoscunt, nec eas mouent atque regunt alio modo quàm per motum ac lumen cæli. Deinde, fingamus mundum esse sine Intelligentijs, num quæ in eo essent grauia & leuia, aut non mouerentur, aut aliter mouerentur, aut non ad eadem loca mouerentur sicut nunc mouentur? Præterea, qualis est ista motio & directio agentium naturalium ab Intelligentijs? aut quorsum est necessaria? immò uero quomodo nõ est superuacanea? Cum enim in agentibus naturalibus sint naturaliter insitæ qualitates ac virtutes actiuæ, per quas eiusmodi agentia naturaliter ac sufficienter determinantur ad suas actiones & fines; quid præterea opus est illis singulari quadam intelligentiarum rectione, vt ad suos fines moueantur atque perueniant? Quem enim philosophum, si ex eo quæratur, cur ignis calefaciat, aut cur calefaciendo producat calorem, aut ignem, nõ pudeat respondere, propterea id euenire quia ignis mouetur & dirigitur ab Intelligentia? ac non potius is, si sapiat, respondeat id effici quia ignis est calidus, hanc autem esse naturalem uim caloris ut calefaciat, & calefaciendo, calorem, & ignẽ producat? Similiter etiam si quæratur cur graue moueatur deorsum, ridiculũ fuerit respondere, propterea moueri deorsum quia dirigitur ab Intelligentia, cum id proueniat ex grauitate, quæ inhærens lapidi, inclinat & necessariò mouet eum deorsum, nec potest uel alio uel aliter mouere. Neque uerò illud rectè habet quod à multis dicitur, ita se habere agentia naturalia comparatione Intelligentiarum, sicut sagittam aliquò iactã, respectu iaculantis, a quo nisi ea mouere tur ac dirigeret̃, nunq̃ directò ferretur in scopum. nam in sagitta non est naturalis

B

C

D

inclinatio

inclinatio aut virtus pertendẽdi atq; perueniendi ad scopum, quo circa indiget motione & directione iaculãtis:at in graui & in quolibet agente naturali, est virtus & inclinatio naturalis per quam determinatè,;& necessario ad suas actiones & fines perducuntur. Neq; hoc dicimus (id enim diligenter intelligi volo) quia existimemus res naturales non administrari à Deo opera & ministerio Angelorum, quis enim Aristotelica & Christiana doctrina, vel mediocriter eruditus, hoc inficiari possit? Sed vt doceamus non propterea agens naturale agere propter finẽ, quia eius finis cognitio fit penes Intelligentias, sed quia virtus actiua ipsius ad talem actionem, actio uerò ad talẽ effectum naturaliter determinatur. Itaque sicut se habet in agente per intellectum apprehensio & desiderium ad ipsum finẽ propter quem agit, sic in agente secundũ naturam, virtus actiua & naturalis inclinatio se habent ad finem naturalẽ. Maneat igitur, quamuis in his quæ per intellectum agunt, finis moueat agens amore & desiderio sui, tamen vniuersè loquendo, caussalitatem finis in eo esse, vt sit id ad quod per se & vltimò terminatur agẽtis operatio.

An in ijs quæ agunt per intellectum, finis caußet prout habet esse in anima, an prout habet esse extra animam in ipsis rebus.

CAP. IIII.

HOc loco quæri põt, & sanè cognitu dignum est, an cum v.g. sanitas sit finis medici & ęgroti, eaque duplex esse habeat, unum intentionale seu intelligibile in mẽte Medici, alterum reale, cum per curationem efficitur in ægroto, quæri, inquam, potest. secundùm vtrũ esse, sanitas sit finis, & habeat propriã rationem atque caussalitatem finis. Hanc difficultatem, quemadmodum nos sentimus, breuiter enodabimus. Primò, finis non est caussa, nec habet rationem finis prout iam actu adest agenti ab eo acquisitus. Etenim finis est cuius gratia aliquid fit, at nihil fit eius gratia quod iã actu existit & habetur ab agente. Finis item est prima caussa, eiusque caussalitas præcedit caussalitates aliarum caussarũ, at, put est iam acquisitus, est vltimum quidpiam & post alias caussas. Deinde, finis non est caussa secundùm esse intentionale quod habet in mente agentis. Nam vna est ratio finis in omni fine, & respectu cuiuslibet agentis, esse autem intentionale non habet finis in omni agente, sed in eo tantum quod agit per intellectum. Præterea, finis & bonum idẽ sunt, at sanitas nõ est bonum & perfectio ęgroti secundum esse intentionale quod est in animo & cogitatione medici vel ægroti; sed secundũ esse reale & materiale. Præterea, finis est cuius gratia aliquid fit, at neque Medicus neque ægrotus adhibendis sumendisque potionibus tantopere laborant propter sanitatẽ intentionalem, sed propter realem. Nam sanitatem intentionalem iam actu habent in animo. Denique, finis est qui explet appetitum agentis, quo præsẽte cessat actio, & in cuius possessione agẽs conquiescit; hæc autem nullo modo conueniunt in finem intentionalem. Quare non debet probari sententia Auicennæ, qui in 6. suę Metaphysicę, c. 15. cui etiam subscribit Paulus Soncinas in 5. Metaph. affirmat finem caussare secũdum esse intentionale quod habet in anima.

Finis non caussat secundum esse intentionale quod habet in anima.

Finis igitur proprie ac per se caussat, secundum esse reale extra animam futurum & possibile acquiri ab agente. Diximus (futurum) nam finis vel nondum existit & per motum efficitur, uel si iam est, saltem debet acquiri & possideri ab agente. Quare semper est futurus, vel secundum effectionem. vel secundum possessionem. Est enim duplex finis, vnus qui per motum & actionem acquiritur, quomodo forma naturalis dicitur finis quia per generationem acquiritur; & Aristo. in 2. Physic. tex. 23, definiuit finem esse terminum motus continui, & sic non reperitur finis in rebus diuinis, atque mathematicis, quod Aristo. considerans scripsit in 3. Metaphy, tex. 3. neque caussam efficientẽ neque finem esse in immobilibus, quo nomine appellat res mathematicas. Nam cum huiusmodi res abiunctę sint à motu,

Quo caussat finis.

non

non possunt habere eum finem qui motu comparatur. Alter est finis, qui non efficitur motu, sed præexistit operationi agentis, agens autem propter illum operatur, non vt eum efficiat, sed vt ei coniungatur & assimiletur, eoque perfruatur; sic Deus est finis Intelligentiarum vt Arist. innuit in 12. Metaphysi. 37. atque ẽt omnium rerum naturalium, vt ipse docet in 2. de Gener. & in 2. de Anima. Sed reuertamur ad id quod supra dicebamus. Finẽ igitur apprehendi & amari ab agente, nõ est uera & propria eius caussalitas, sed est conditio, sine qua non caussaret in agente per intellectum. etenim licet finis esset bonus & possibilis, nisi eum tamen agẽs per intellectum cognosceret esse talem, nunquam profectò moueretur ab eo ad agendum. Quemadmodum licet ignis habeat vim comburendi, & stuppa sit cõbustibilis ab igne, tñ nisi vnum sit propinquum alteri, nulla erit combustio: hæc autem appropinquatio ignis & stuppę nõn est caussalitas ignis, neq; est id p quod aut propter quod ignis comburit, sed est conditio seu circunstantia necessaria igni ad comburẽdum. Itaq; sicut se habet appropinquatio ignis & stuppę ad caussalitatẽ ignis, sic ẽt se habet appræhensio & desiderium finis ad eius caussalitatem. Quare Auicenna affirmans finem caussare secũdum esse intentionale, fortasse significare voluit, hoc esse intentionale, conditionẽ necessariam esse fini ad caussandum; uel si secus putauit, deceptus est. cuius erroris caussa esse potuit, aut quia non intellexit quo pacto finis posset caussare nisi esset præsens & actu existens: aut quia non distinxit conditionem sine qua non, à ratione formali caussæ. Nos certè auctorẽ sententiæ nostrę vt omittamus alios, ha- habemus Auerroem qui 12. Metaphysi. com. 36. ita scribit [forma balnei, prout habet esse extra animam, mouet ut finis] ergo esse cognitum non est propria ratio finis, sed est tantùm conditio sine qua nõ, respectu non cuiuslibet agentis, sed tantum eius quod agit per intellectum. Verùm deinceps inuestigemus an inter caussam efficientem, & finem sit necessaria connexio.

An inter caussam efficientem & finem sit necessaria connexio.

CAP. V.

Certum & indubitatũ est, quicquid habet caussam efficientem, etiam habere finem propter quem fit; qđ enim efficitur, alicuius gratia semper efficitur. Nam licet quædam respectu agentium particularium temerè ac fortuitò effici dicantur, ea tamen si caussarum vniuersalium & ordinis vniuersi intentio & ratio spectetur, non carent suo fine; quẽadmodum infra de monstris dicturi sumus, sed an quod habet finem id necessariò quoque habeat caussam efficientem, non similiter manifestum ac certum est. Nam Eudemus & Alexander, existimarunt Deum finem quidem esse Intelligẽtiarum, non autem caussam efficientem, idemque sensisse Aristotelem contendit Gregorius Ariminensis, & alij viri docti. Verùm hos redarguit Auerroes in lib. de substantia orbis cap. 2. scribens finem necessaria significatione inferre agens: nam finis definitur cuius gratia aliquid fit. Quam sententiam Auerrois egregiè probat Heruæus 2. Quolibeto q. 1. Quod. n. inquit, non habet efficientem, non habet esse ab alio sed à se; quod habet esse à se, est propter se & non propter alium; ergo non habet finem; quare illa duo non cohærent sed maximè pugnant inter se, habere finem & non habere caussam efficiẽtem. Deinde, tolle è mundo cogitatione Deum, & quæratur an sic Intelligentia retineat suum esse an non? si retinet, ergo Intelligentia per se non dependet à Deo tanquam à fine sed per accidens; siquidẽ quod alicui rei conuenit per se, non põt ab ea separari sine eius interitu, at siue sit Deus siue non sit, nulla ex parte tollitur esse Intelligẽtiæ; sin autem remoto Deo Intelligentia amittit esse suum, ergo illud esse non habebat à se sed à Deo; nam quod est à se, quocunq; alio remoto ipsum remanet, nihil autem habet esse ab alio quàm à suo efficiente, relinquitur igitur si Deus est finis Intelligentiarum,

An quicquid habet finem necessariò etiam habeat caussam efficientem

Z esse

esse quoq; earum caussam efficientē. Præterea, operari sequitur esse, & quale est hoc, tale est illud, si est à se, operatur propter se: si non est ab alio, nō operatur propter aliud; quarè si non habet caussam efficientem, nec finem habet. Huic autem quod demonstratum est, illud etiam est necessariò consequens atque cohærens, eandem omnino rem esse vltimum finem & primam caussam efficientem: nam si Deus est primum efficiens, aut agit propter se aut propter aliud, si propter se, habemus quod volumus; si propter aliud, ergo cum finis sit nobilior, & agens dependeat à fine in agendo, idem autem sit in Deo agere & esse, sequeretur & aliquid esse nobilius Deo, & Deum aliūde in suo esse dependere; quod est contra rationē primi entis & primi efficiētis; cum igitur primum efficiens nō possit agere nisi pp se, necessariò efficitur, quod est primum agens, esse vltimum finem, & contra, qđ est ultimus finis, esse primum agens.

Discrimen inter quattuor caussarum genera cum ad effectū concurrunt.

Ac de singulis quidem generibus caussarum ita dictum sit. Inter eas uerò hoc interest, q finis tantum concurrit ad productionem effectus, quo producto cessat eius caussalitas: efficiens, aliquod concurrit ad solam effectionem rei, vt pater ad solam filij generationem, aliquod autem etiam ad conseruationem, quomodo lux se habet ad lumen ab ea productum, & caussæ vniuersales ad effectus particulares: Materia vtroque modo necessario cōcurrit ad effectum; effectus.n. naturalis dependet à materia & cum fit & quandiu est, nanque materia est subiectum generationis, & pars essentialis rei compositæ: forma, vt forma est, cōcurrit ad effectum non in fieri, sed tātùm in esse, vnde forma definitur quod quid erat esse rei; & quāuis Aristo. 1. Physicorum. scribat formam esse unum ex tribus principiis generationis, ibi tamen non accipit formam, vt forma est, sed vt est terminus & finis generationis, siquidem cum forma est, res iam est generata & plane cessat motus. Porrò, si quæratur cui harum quattuor caussarum præcipuè conueniat nomen & ratio caussæ? ita respondendum est, si spectetur origo & initiū caussandi, prima caussa est finis; si ratio motus Physici, prima est efficiens, definitur enim esse primū principium motus: si esse & quidditas rei, prima est forma; si antiquitas & permanentia, prima est materia: simpliciter autem & absolutè prima videtur esse forma, nā efficiens per formam & propter formam agit, materia propter formam mutatur, & finis generationis nihil aliud est quàm forma: certe ad sciendam rem quālibet, hæc maxime confert, & præstat cæteris. definitio.n. quæ est nobilissimum instrumentum sciendi, constat ex caussa formali. Sed videamus, an oēs quattuor caussæ sint inter se necessariò connexæ.

Cui generi caussæ nomen & ratio caussæ magis competat.

An omnes caussæ sint inuicem necessariò connexæ.

CAP. VI.

Haec quæstio de connexione caussarum inter se, potest dupliciter intelligi, uel an unū genus caussæ sit necessariò connexum cum alio quolibet genere, ut materia cum aliis caussis, & aliæ caussæ cum materia; uel an caussæ q̄ sunt eiusdem generis quarum aliæ sunt priores, & uniuersaliores, aliæ autem posteriores & particulares, sint inuicem necessariò coniunctæ; sicut in genere caussæ efficientis se habent sol & homo. Secundum igitur priorem quæstionis intellectum, dicendum est finem & efficientem necessariò inuicem coniungi, nam quod habet efficientem, etiam necessariò hēt finem, & contra; sicut paulo superius declaratum est. Finis autem & efficiens non necessariò dependent à materia & forma, id quod perspicuè cernitur in Intelligētiis, quæ cum finem, & efficientem habeāt ipsum Deum, carent tamen materia & forma, quippe cum sint substātiæ simplices, materia uero & forma necessariò pendēt à fine & efficiente, quicquid enim est ex materia formaque compositum, id factū atq; conditum est. ad omnem autem effectionem quæ nō casu & fortuitò eueniat, necesse est concurrere caussam efficientē & finem. Inter materiam etiam & formā necessaria est coniunctio, nam neq; materia sine forma, neque forma Physica sine materia cohærere potest. Secundum autem posteriorem intellectum quæstionis

dicen-

dicendum est caussas particulares necessa riò pendere ab vniuersalibus, & vicissim vniuersales indigere particularibus ad agendum (loquor de caussis vniuersalibus Physicis, & de ijs quæ agunt secundū ordinarium cursum naturæ, quod addo propter infinitam Dei potestatem, quæ ad agendum quodcunque Deus vult, nec eget caussis secundis, nec illis semper est alligata,) quod nos planum faciemus in caussis efficientibus. idem tamē transferri, & accommodari poterit ad alia genera caussarum. Primum igitur mutuam hanc caussarum vniuersalium, & particulariū inter se connexionem necessariam esse, facilè ostendi & probari potest vel ea tantùm ratione, quia bonum & perfectio vniuersi consistit in ordine omnium partium, præsertim autem caussarum, quarum decet ordinem esse optimum & perfectissimum, melior autem est ordo per se & imutabilis quàm ordo per accidens & quàm connexio solubilis; decet igitur caussas vniuersales eo ordine cum particularibus collocatas atque connexas esse, vt aliæ aliarum ui & caussalitate ad agendum indigeant, & aliæ sine aliarū concursu nihil agere possint. Præterea, caussa vniuersalis per se indifferens est ad quē libet effectum, non potest igitur ab ea immediatè produci vnus aliquis effect⁹ particularis potiùs quàm alius quilibet, necesse enim est particularium effectuum sensibilium atque corruptibilium, vt est in 3. lib. de Cęlo tex. 61. caussas proximas ac proprias esse particulares, sensibiles, & corruptibiles, namq; debet esse naturalis proportio, conuenientia, & similitudo inter caussas proprias, & earum effectus. Quamobrem Aristot. in 7. Metaphysi. & alijs locis ualde reprehendit Platonem, qui existimabat Ideas, quæ sunt naturæ quædam immobiles, & immateriales, esse proprias caussas omnium rerum naturalium. Quòd autem caussę particulares necessario dependeant ab vniuersalibus, manifestè ostendit Aristot. scribens in 8. physico, tex. 56. nullum motum sublunarem existere posse sine motu circulari, & affirmans in 1. Meteororum cap. 2. hunc mundum inferiorem necessario coniunctum esse cum cœlestium corporum lationibus; qm ab illis omnis eius uirtus cō

seruatur atq; gubernatur: quin ēt docet A in 2. lib. Metaphy. & 8. Phy. in ordine caussarū efficientiū & mouentiū, secundas cās non agere nec mouere, nisi motas à primis; & sanè quis in alijs caussis veluti in ordine materiarū, & in ordine formarū, priores non dependeant à posteriorib⁹, & sine illis caussalitatē suā exercere possint, ut materia prima non dependet a secunda, nec aīa uegetatiua à sensitiua, & neutra ab intellectiua, in caussis tñ efficiētibus priores sine posterioribus & posteriores sine prioribus nihil possunt agere; & rō est, quia in alijs caussis caussalitas B priorū & posteriorum nō terminatur ad eundē effectū; diuersæ. n. materiæ hñt diuersos effectus materiales, & diuersę formæ diuersos effectus formales inuicē separabiles, vt aīa uegetatiua facit esse uiuens, aīa sēsitiua facit esse sentiēs, pōt aūt aliquid esse uiuēs & nō sentiēs vt plāta. in caussis aūt efficiētib⁹, caussalitas vlis cāæ, & particularis ad eundē numero effectū terminaī, nec est alius ullus effectus cāæ vniuersalis quàm caussæ particularis.

Si aūt quæraī, vtrius caussæ, vlis ne an particularis potior sit ac pricipalior caus C salitas? Rñdendum est, uim atq; caussalitatē vlis caussæ multas ob caussas esse p̄stantiorē. Primò, quia est amplior, & latiùs patens, si quidē vis caussę vlis ad multos effectus pertinet, particularis aūt contracta & determinata est ad vnū effectū, hō. n. tantùm generat hoiem, sol autē & hominem & equum & alia. Tū, quia est efficacior, nā non solùm concurrit ad productionē effectus, sed ēt ad conseruationē eius, ad perfectionē, ordinationem, & æternitatē. Deinde, quia est prior, nā vlis D caussa non solùm concurrit ad producendum effectum, sed ēt concurrit mouendo caussam particularem ad agendum. Itaq; vlis, hēt se ut agens principale, particularis uerò ut agens instrumentariū. Ad extremum vlis caussa est magis independens, nam licet ea sit remotior ab effectu, tamen caussalitas eius non est depēdens à caussa particulari, mouet enim ipsam, nec tamen ab ea mouetur; caussa autem particularis, licet propinquior sit effectui, tamen dependet à caussa vniuersali, non enim mouet nisi mota ab illa. Quāobrem, tritum illud est in scholis

An caussalitas caussæ uniuersalis sit potior quam particularis.

philosophorum & Theologorum, caussā vniuersalem immediatiùs concurrere ad effectum immediatione virtutis: caussā autem particularem, immediatiùs cōcurrere immediatione suppositi.

A

An caussa vniuersalis præsertim autem prima qui est Deus, necessariò concurrat actu cum caussa particulari ad quemlibet eius effectum, & operationem.

CAP. VII.

Deum non concurrere actu cum causis secundis, opinio Durandi, sed nec pia nec uera & ualde periculosa.

Illud hoc loco disquirendum & explicandum est, an quotiescunque caussa particularis aliquid operatur, indigeat immediato & actuali concursu caussæ uniuersalis & primæ. Hac de re duæ sunt opiniones, una est Durandi in 2. Sen. dist. 1. quæst. 5. qui affirmat cum operatur caussa particularis v.g. cum calor producit calorem, tunc non concurrere caussam vniuersalem actu & immediatè, sed tantùm mediatè; nimirum quatenus ipsa produxit caussam particularem, eiq; dedit virtutem agendi, & quatenus tam ipsam caussam particularem, quàm virtutem eius actiuam in esse conseruat. Quā sententiam ita confirmat. Si enim caussa vniuersalis quando calor producit calorem, etiam concurrit actu ad productionem illius caloris, aut concurrit eadem actione qua calor producens aut diuersa: non eadem, quia impossibile est eandem numero actionē esse à duobus immediatis & perfectis agentibus quæ sint numero distincta, quis.n. eadē actio possit procedere ab vno mediatè & ab alio imediatè, & à duobus partialiter agentibus, tn̄ vt imediatè & perfectè procedat à duob⁹ est impoſſe; Aut cōcurrit diuersa actione, & hoc non, quia aut per illā actionē producit totus effectus caussæ particularis, & sic actio cāę particularis superflua esset, aut tantùm pars illius effectus, at sic caussa vniuersalis esset caussa partialis, & non concurreret cum cā particulari ad producendum idem numero secundum idem, quare aliquid produceret cā particularis, quod nullo modo produceret cā vlis, & cum non possit dici quæ & quanta pars effectus producatur à caussa vli, & q̄ ac quanta à cā particulari, vł id esse simile figmento: Hæc Durandus. Cuius sentētia pōt ēt comprobari tripliciter. Primò, talis concursus caussæ vlis non est necessarius, neq; ad producendum, quia calor vt octo sufficiens est per se ad producēdū calorē vt sex vel ut octo cum effectus nō sit supra virtutē caussæ, sed vel æqualis, vel ēt inferior; quare ad eum producēdū non eget adiumento alterius caussæ: neq; vt cā particularis determinetur ad producendum hunc vel illum effectum, nā agēs naturale naturaliter & necessario ex sua virtute determinatum est ad effectum, vt calor ad calefaciendū, & graue vt moueat deorsum: neq; ꝑ applicationem caussæ particularis ad suū effectum, nam talis applicatio vel fit naturaliter ꝑ cōcursū motuū & agentiū naturaliū, vel fit libere ab homine, ut cū ignem quispiam applicat ligno. Nulla igr̄ caussa satis idonea afferri pōt cur talis cōcursus caussæ vlis necessarius sit. Deinde, hic cōcursus vr̄ impoſſis; nam si caussa vlis producit totū effectum, superfluè agit particularis; sin autem partē, ergo vlis & particularis non sunt cāæ totales subordinatæ, sed partiales, nec cō currunt ad idem, nec particularis per se sed per accñs & s̄m quid dependeret ab vli. Si quis aūt respondeat, effectum produci à prima caussa quantū ad esse ipsius, à caussa verò particulari quantum ad determinatum esse, v.g. homo, quod sit ens & habeat esse, accipit à Deo, qđ aūt sit tale ens.i. hō, hēt à suo generāte: Hoc respō sum infirmū est, tum quia ens & tale ens, non differunt s̄m rē sed tm̄ ratione, siqui dē ens non significat aliq̄ naturā superaddita rebus de quibus dr̄, idem.n. est ens hō & hō, vt dr̄ 4. Metaph. tex. 3, quare nō pōt, esse, & esse hominis, separatim produci à diuersis agētibus. Tum ēt, quia sic ignobilior esset effectus Dei q̄ caussæ particularis; nam nobilius est esse hominē, q̄ esse ens tm̄, semper .n. nobilior est forma posterior q̄ prior, & prædicatum inferius, quàm superius.

B

C

D

Arduum & perdifficile argumentum.

Postremò, vr̄ talis cōcursus tollere libertatem

tatem nostræ voluntatis, etenim si volun tas non vult nisi mota à Deo, ergo non vult liberè, probatur consequentia, nam voluntas non potest mouere se ad aliquid uolendū nisi ad id moueatur & determinetur à Deo, & cū mouetur à Deo, non potest non moueri, nam implicat cō tradictionem vt mouens moueat ipsum mobile, & vt sic mobile non moueatur; nec valet si respondeatur propterea uoluntatem moueri liberè, quia Deus eam libere mouet, hoc enim demonstrat liber tatem Dei, non autem voluntatis nostræ. Sicut enim non quia Deus liberè concur rit ad motum cæli, aut ad calefactionem ignis, idcircò verè dici potest aut cælum liberè moueri, aut ignem liberè calefacere: ita non quia Deus liberè voluntatem nostram mouet, uerè dici posse videtur voluntas liberè operari. Dices, Deū mouere uoluntatem ea ratione vt eius natu ræ conueniens est atque consentaneum; & quoniam voluntas suapte natura est libera, facit Deus eam moueri liberè; sicut facit vt cælum moueatur necessariò, & ut res sublunares, quia sunt contingentes, moueantur contingenter: Sic enim eiusce modi rerum natura postulat. Sed Durandus, vel aliquis alius pro Durandi opinione pugnans, primò quidem negaret, cælum necessariò moueri, nam, cum motus pēdeat ex motore, motor autem cæli, qui est intelligentia, liberè & contin genter ipsum moueat, si non secundum peripateticam, certè secundum christianam philosophiam, non potest cæli motus esse omninò necessarius. Deinde, non pugnāt hæc duo inter se; aliquid moueri necessariò, & moueri ab alio: at hæc duo, moueri aliquid liberè ita vt in potestate eius sit moueri ac non moueri, & tamen semper moueri ab alio, quo mouente nō possit non moueri, videntur inter se vel maximè pugnare. Cum igitur uoluntas non possit uelle, nisi à Deo mota & determinata ad volendum, mouente autem Deo voluntatem effectiuè ad uolēdum, non potest voluntas non velle; nō est autem in potestate voluntatis vt Deus eam vel moueat vel non moueat ad volendū; ergo non est in potestate voluntatis velle aut nō velle. Quare si Deus semper actu concurrit effectiuè ac determinatiuè ad quamlibet operationem nostræ volunta tis, videtur labefactari ac funditus tolli libertas voluntatis. Atq; hæc quidem pro opinione Durandi possent disputari.

A

Exponitur & probatur opinio D. Thomæ quæ est uera.

CAP. VIII.

Altera est opinio D. Thomę, qui libro 3. aduersus Gentes cap. 67. & in prima parte quęst. 105. art. 5. ait Deū actu concurrere ad quamlibet actionem secundarum caussarum quinq; modis; ipse enim vires & facultates agēdi de dit caussis secundis, ipse illas facultates sustentat & tuetur in esse & uigore; ipse applicat caussas secundas ad agendū; ipse dirigit eas in agendo, ut ad fines suos ipsis ignotos, ordinatè perueniant: ipse deniq; determinat eas ad agendum & mouet, ceu principale mouens instrumenta mouet & regit in operando. Hanc opinionē ea potissimum ratione probat, q in mouentibus per se subordinatis, inferius nō mouet nisi motum à superiori; ex quo Aristot. 2. libro Metaphysicæ concludit, huiusmodi mouentia esse non posse infinita, quia motio priorum mouentium, cū ipsa sint infinita, nunquam perueniret ad vltimum mouens, quod tamen sine motione priorum mouentium, mouere non potest. Atque hoc perspicuè cernimus in agentibus naturalibus, & ijs quæ operantur ex arte: agentia namque sublunaria, atque adeo totus hic mundus inferior omnino pendet ex lationibus corporum cælestium: sol enim & homo generant hominem, idemque contingit in alijs. Artes quoque inferiores, non nisi ex pręscripto & directione superiorum artium quibus subordinatæ ac subiectæ sunt, operantur. Argumenta verò Durandi, & multo ante Durandum D. Thomas, ut erat acerrimo ingenio peruiderat, & locis paulò supra citatis, omnia singillatim & propriè soluit.

Opinio D. Thomæ longè probabilissima.

B

C

D

Hæc doctrina, in eo quod ait D. Thomas Deum actu concurrere ad quamlibet secūdarum caussarum operationem, nō est opinabilis aut probabilis tantum,

Sententia auctoris.

sed est omnino vera, certa, & indubitata; de qua fas nō est Christiano Philosopho A dubitare. Etenim sæpenumero in diuinis litteris scriptum testatumque legimus, nihil fieri uel magnum, uel paruum, uel in cœlo, uel in terra, vel usquam alibi, sine voluntate, actione & concursu Dei. Hinc sunt illa, [Omnia opera nostra operatus es in nobis domine, Isaiæ 26. & Ipse operatur in nobis uelle & perficere. ad Philip. 2. & sine me nihil potestis facere, Ioan. 15. In ipso viuimus, mouemur & sumus, Act. 17.] & Isaias hominem facit cō paratione Dei, tanquam securim comparatione artificis. Solet etiam sacra scri- B ptura operationes effectionesque caussarum secundarum Deo auctori tribuere, vt ostendat eas principaliùs à Deo quàm à caussis secundis proficisci. Quocirca Deum inquit, formare corpus hominis, singulaque membra manibus suis fingere, & suo quęque loco aptè disponere, solis ac lunæ cæterorumque syderum cursus moderari, fundere imbres, concitare ventos, acendere fulgura, terram tremefacere, animantibus cibum vitamque largiri. Hāc etiā ob caussam, Theologi aiunt Deum esse in omnibus rebus per præsen C tiam & potētiam, quia cognoscit omnia, & vis atq; efficacitas eius per omnia pertinet atque peruadit. D. etiam August. libro 9. super Genesim ad literam cap. 15. [Si Deus, inquit, subtrahat operationem suam intimam, qua naturam creatam sustinet, continuò tanquam extincta, nulla remanebit.] Et paulò post. [Nisi Deus continenter operaretur, nec aliarum rerum, nec ipsorum Angelorū natura subsisteret.]

In eo autem quod adiungit D. Thomas, caussas secundas, & in his voluntatē D nostram, à Deo moueri, applicari, & determinari ad volendum, licet nonnulli dissentiant Theologi, ego tamen manib⁹ pedibusq; in eam sententiam perquam libenter eo; hoc enim est ingenium, hæc conditio, hic nexus atque contextus mouentium, & caussarum per se ac essentialiter subordinatarum, vt posterior nō moueat nisi mota à priori; In ordine mouentium inquit Aristoteles lib. 8. Physic. tex. 41. [quod prius est, magis est caussa mouendi quàm sequens, & mouebit magis.] Et in libello de caussis, Propositione prima, dicitur caussa prima plus, vehementiùs, intimiùs, & inseparabiliùs concurrere ad effectus caussarum secundarum, quā ipsas caussas secundas, & iuuare caussas secundas in operationibus ipsarum, & magis esse caussam effectus quàm caussas secundas. Quemadmodum igitur in aliis caussarum generibus per se subordinatis inuicem, posterior caussa necessario præsupponit caussalitatem priorum, veluti in formis, esse sensitiuum pręsupponit vegetatiuum, & hoc, esse corporeum; & in materiis, secundæ præsupponunt primā, idemque in finibus per se subordinatis euenit; sic etiam in mouentibus & efficiētibus per se inuicem subordinatis, posterius necessariò præsupponit primum, & primæ caussæ caussalitas prior natura est quàm caussalitas secundæ caussæ. Quid multa? caussæ secundæ comparatione Dei, sunt tanquàm instrumenta artis, comparatione artificis; à quo nisi moueantur & ex arte regantur; nec mouere quidquam, nec facere artificiosè aliquid possunt.

Soluuntur argumenta contraria.

CAP. IX.

Restat ut argumenta quę supra posita sunt pro opinione Durandi, ea nunc breuiter dissoluamus. In illis autem tria præcipue tanguntur quæ difficultatem habent, & explicationem requirunt: unum est, uideri superfluum cōcursum Dei cum caussis secundis, cū caussa secunda per se sufficiens sit ad producendum effectum suum: Alterum est, cōcursum illum Dei videri impossibilem, siquidem impossibile uidetur eundē numero effectum proficisci ac pendere totum ex Deo & ex caussa secunda. Tertiū est, illum Dei concursum cum nostra voluntate, auferre ei libertatem, & agendi atque non agendi necessitatem afferre. Ad hæc igitur tria, eodem ordine respondendum est. Ad 1. Licet ignis (quod autem de igne dicimus, idem quoque in cæteris caussis secundis intelligendum est) vt est caussa secunda & particularis, fit

Solutio trium difficilium argumentorum

sit per se sufficiens ad producendū ignē, propterea quia non indiget alius caussæ secundæ concursu & auxilio ad illum effectum producendū, absolutè tamen ac simpliciter non est per se sufficiens, ita ut primæ caussæ concursu non egeat. Ergo sufficientia ignis, excludit quidem indigētiam alterius caussę secundæ ac particularis, non excludit autem, nec uerò potest excludere, indigentiam diuini cōcursus, & dependentiam à caussalitate Dei. Etenim Deus, tum quia est infinitus, infinitum autem vbique est, in omnibus rebus operatur; tum quia est prima caussa & ens per essētiam, cætera verò sunt caussę secundę illi tanquàm instrumenta diuinæ sapientiæ subiecta, sicut in existētia pendent ab illo, sic etiam in operando. In eo enim vel maximè consistit ratio creaturæ, vt sicuti ex nihilo creata fuit à Deo, ita nisi perpetuò quasi manu Dei teneatur & iuuetur, nihil agere, nihil esse possit. Non igitur superuacaneus est concursus Dei cum caussis secundis, sed est quàm maximè necessarius.

Ad 2. Quemadmodum si ego aliquid calamo scribam, vel serra lignum secem, illa scriptio & sectio tota quidem fit à calamo & serra instrumentaliter, eademve ro tota etiam fit à me tanquam à principali agente, à quo illa instrumenta, ad operandum mouentur, determinantur, atque dirigūtur: sic etiam quilibet effectus caussę secundę, totus à caussa secunda cōficitur, idemq; totus proficiscitur à Deo in cuius virtute operatur caussa secunda, quę nisi ad agendum à Deo determinaretur, moueretur, atque dirigeretur, nihil planè posset agere.

Nota diligenter doctrinā hanc de libertate nostræ uoluntatis.

Ad 3. Licet voluntas nostra nihil operetur nisi mota & determinata à Deo, quia tamen mouetur à Deo conuenienter naturę suæ, & vt suaptè natura apta est moueri, hoc est non necessariò sed liberè, ideò uerè dicitur, vereque est libera. Si enim voluntas ita moueretur à Deo, vt ipsa se nullo modo moueret & ad agendam determinaret, omnis profectò meriti & demeriti, & libertatis ratio funditus tolleretur; sed quia Deus eam sic mouet, vt ipsa nihilominus simul etiā se ipsam moueat, & per suam deliberationem se determinet ad agendum hoc vel aliud quidpiam, ob eam caussam A meritò appellatur libera & verè est libera. Non enim intelligendum est voluntatē esse liberam omnino, ita vt à nullo pendeat, nullique subijciatur; hac enim libertate solum Deum liberum esse agnoscimus, quippe qui sit omnino liber à nullo dependens, nullius indigens, nulli subiectus, per se sufficiens sibi ad omnia. Hæc autem libertas in nullam creaturam potest conuenire: ratio enim cuiusuis creaturæ necessariam & inseparabilem continet dependentiam eius à creatore tam in existentia quàm in omni operatione. B Ergo libertas nostræ voluntatis ea est, q̄ potest competere creaturæ, nempe quę separat & distinguit voluntatem ab agente naturali. Quadruplex autem discrimen reperio inter uoluntatem & agens naturale. Etenim agens naturale determinatum est ad effectum & operationē vnius modi; quæ enim sunt vnius speciei, ea omnia cernimus eadem ferè eodemque modo semper operari: voluntas hominis indifferens & indeterminata est ad omne bonum, hoc est ad omne ens, nam bonum tam latè patet quàm ens: ha C bet etiam voluntas triplicem in operando uarietatem, aut uolendo, aut nolēdo, aut suspendendo & cohibendo omnem actum suum. Deinde, omne agens naturale per se pendet effectiuè ex motu & caussalitate cæli; voluntas autem effectiuè à nulla re præterquàm à Deo per se pendet; nisi fortè per accidens, secūdum quid, indirectè, & (vt loquuntur nūc philosophi ac Theologi scholastici) inclinatiuè tantùm non autem necessariò. Postea, adhibitis positisq; omnibus rebus quæ ad agendum ex parte obiecti requirun D tur, ita ut nihil desit, nihiluè obstet, agēs naturale non potest non agere: at uoluntas, etiam tunc, potest agere & nō agere, & agere illud quod ei proponitur, vel ēt contrarium. Postremò, agens naturale non mouet & determinat se ad agendū, cognoscendo, & deliberando, & eligendo id quod agit: quod tamen facit in omni sua operatione uoluntas nostra. Ex quo fit, vt vnus omnium animalium homo uerè sit dominus suarū actionū, & ut suis actionibus apud Deum & homines, aut bene, aut malè mereri queat. Sed hęc

omittamus; habent enim & bene longã, & satis litigiosam, certè ualde remotam ab hoc Phisiologiæ instituto, quod nunc persequimur, disputationem. Quoniam autem docuimus, concursum vniuersalis caussæ, præsertim aūt primæ cum caussis secundis, ad productionem cuiuslibet effectus esse necessarium, sequitur vt videamus, an effectus debeat plus caussæ vniuersali an particulari: & an omnis caussa sit nobilior suo effectu.

Explicantur duę Dubitationes.

CAP. X.

An effectus debeat plus caussæ uniuersali quā particulari.

DVæ hoc loco dubitationes existūt; vna est, an effectus, plus debeat caę vniuersali quàm particulari: altera est an omnis caussa sit nobilior effectu. Ad priorem ita respondendum est, effectum partim debere plus caussę vniuersali, partim autem particulari. Debet enim plus vniuersali, quatenus ab ea dependet non solū in fieri veluti à caussa particulari, sed etiam in esse & operari; quandiu.n. est & quotiescunq; operaẽ, eget concursu & ope vniuersalis caussæ. debet autem plus caussæ particulari, quatenus accipit & habet ab ea conditionem, speciem, & gradum naturæ, eique assimilatur. Nanque effectus naturalis est contingens & corruptibilis, non propter caussam vniuersalem quæ est necessaria & incorruptibilis, sed propter caussam particularẽ. Adde, quòd cum quæritur caussa alicuius effectus, non debet afferri vniuersalis, sed particularis & proxima: vt si quæras quæ sit caussa efficiens hominis? non bene respondebis eam esse solem, sed hominem. Quocirca definitiones & demonstrationes, huiusmodi caussas præcipuè complectuntur. Atque hinc dirimi potest nobilis illa controuersia inter Platonicos & Peripateticos, an Natura dici debeat agens principale, an verò potiùs agẽs tantummodo instrumentarium. Platonici enim censent omnia agentia naturalia & particularia, esse tantùm instrumentaria & non principalia agentia, solū autem Deum, & caussas vniuersales, esse agentia principalia; quod hoc argumento confirmant. illud est agens principale, quod efficit & nō efficitur, mouet & non mouetur, & quod est finis atque principiū motus, qualẽ manifestū est Deū esse & caussas vniuersales. Illud aūtẽ est agẽs instrumentariū, quod non mouet nisi quia mouetur ab alio, nec cognoscit finẽ suū propter quem agit, sed regitur & dirigitur ab alio finem ipsius cognoscente: Sed talis est natura & agẽs naturale, ut cuivis perspicuum est, ergo natura magis est, & appellari debet agens instrumentarium quàm principale. Peripatetici verò cōtra disputant, quamuis caussa vniuersalis sit agens principalius quàm particularis, nō ob id tamen negandum esse, quin etiam caussa particularis appellari debeat agẽs principale potius quàm instrumentariū; quandoquidem effectus, ut paulo ante dictum fuit, assimilatur caussæ particulari secundum quidditatem, secundum esse, secundū modum operandi, & secundum proprietates atque accidentia; eiusq; perfecta cognitio præcipuè pendet ex notitia caussæ particularis, quod sanè in agẽs quod est verè & tantummodò instrumẽtarium, minimè conuenit. Sed hi iudicio nostro, non tam re quàm verbis inter se dissident, tota enim dissensio in eo posita est, vt cōstituatur quid nomine instrumẽti intelligendum sit. Platonici enim ampliorem instrī significationem amplexi sunt; Peripatetici verò pressiorem, & angustiorem sequūtur. Platonici.n. definiūt instrumentale agens, quod nō mouet nisi motum, & quod non cognoscit finem propter quem agit; hæc autem ratio instrumenti omni agẽti naturali competit. Peripatetici verò definiunt agens principale, quod in se habet naturalem & perfectam vim producendi effectum sibi similem; quomodo natura & caussæ secundæ sunt agentia principalia.

Pulchra dissceptatio inter Platonicos & Peripateticos, an agẽs naturale sit agens principale, an tantum sit agẽs instrumentale.

Ad posteriorem dubitationẽ hoc modo respondendum est; de materia nō ambigitur quin ea sit ignobilior tam forma, quàm composito. De forma, an sit nobilior composito disputatum est in 6. libro. Agens vniuersale quod appellatur æquiuocum, sine dubio prestantius est effectu, vt sol & Intelligentiæ dignitate excellunt effectus omnes Physicos: dicitur aūt huiusmodi agẽs vniuersale æquiuocū quia

quia non est eiusdem speciei & naturæ cuius est effectus ab ipso productus, & A quia non ad vnum aliquem tantummodò effectum, sed ad multos & diuersos effectus producendus concurrit. Agens autem particulare vniuocum, idest quod eiusdem speciei est cum effectu, partim est nobilius; partim minimè; nam secundum conditionem, seu dispositionē quandam, est nobilius; quatenus homo generans iam est actu, qui generatur nondum est, ille iam est perfectus, siquidem perfectum iudicatur esse id quod potest sibi simile generare, hic verò est imperfectus; ille nullo modo dependet ab hoc, hic au B tem, saltem cum generatur, ab illo dependet. At verò secundum essentialem perfectionem, non est nobilius; eorum enim quæ continentur eadem specie, par est dignitas & perfectio essentialis; nam vt dicitur in categoria substantiæ, non suscipit substantia magis & minus; & scriptū est in 8. Metaph. tex. 10. substantiam esse sicut numerum, cui nihil addi aut detrahi potest sine commutatione speciei; quin etiā in 3. Metaphysicæ, tex. 11. Aristoteles affirmat in indiuiduis eiusdē speciei, non esse prius & posterius, neque nobilius & C ignobilius secundum essentiam. Finis autem duplex est, vnus qui efficitur ab agente sicut forma naturalis per generationē producitur ab agente naturali, & hic finis licet nobilior sit actione agētis, cum eius tamen sit effectus, non potest esse nobilior agente. Alter finis est qui præexistit agenti, propter quem agens principaliter agit, & ad quem præcipuè ordinatur a natura, qualis est in agentibus naturalibus æternitas speciei, & assimilatio Dei; quem finem perspicuè constat esse nobiliorem agente. Sed dicet aliquis, si agens D non potest esse ignobilius suo effectu, quomodo videmus ab accidente produci substantiam? sæpe enim contingit a calore qui est in ferro ignito, quin etiam a motu & a lumine produci ignem. Respōdendū est, an accidens producat substantiam, esse valde dubium & controuersum quare quantum in præsentia satis erit ad id quod propositum est explicandum, de hoc dicendum est breuiter, exponendo quid alij sentiant, & quid nobis tanquam verisimilius maximè probetur.

An omne efficiens sit nobilius suo effectu.

An accidens possit producere substantiam.

CAP. XI.

HAec de re sunt tres opiniones: vna est Scoti 4. sent. dist. 12. quæst. 3. & Ochan lib. 2. Sent. quæst. 23. & Durandi 1. Sent. dist. 2. quæst. 2. qui censent accidens nullo modo habere vim producendi substātiam, sed eā immediatè produci a substantia, quæ opinio ita probatur. Nullum agens potest agere vltra virtutem suam, ergo accidens cum sit imperfectius substantia, non potest eam producere; consequentia per se est manifesta. Antecedens autem probatur dupliciter tum quia illa propositio est per se nota, qua negata non relinquitur vllus modus ostendendi Deum, qui est caussa omniū, esse ens perfectissimum; nam nō valeret, ab ipso producta sunt omnia, ergo ipse est perfectissimus omnium; dicet enim aliquis, posse quod est perfectius produci ab eo quod est imperfectius: quamobrem fieri posset (sicut ait Scotus) vt mūdus fuisset conditus ab aliqua musca. tū etiam, quia si effectus posset esse perfectior caussa, diuidatur cogitatione ille effectus in duo, nimirum in id, in quo secundum perfectionem æquatur caussæ suæ, & in id, in quo secundum perfectionem superat caussam; & quæratur, vnde habeat effectus id in quo superat caussam suam? non a se, vt patet, non a caussa, quia nihil dat quod non habet, & quicquid a caussa ē in effectu, præexistit in caussa, vel perfectiori modo si fuerit caussa æquiuoca, vel saltem æquè perfecto, si fuerit vniuoca. Atque hæc est ratio Scoti. Deinde Ochan idem confirmat alijs duabus rationibus: si enim inquit, non potest substantia immediatè produci a substantia, aut id eueniet propter perfectionē substantię, at Deus, qui est perfectissimus, immediatè secundum suam substātiam res ipsas producit: vel propter imperfectionē eius, sed cum accidens producat accidēs, vt calor calorem, cur non etiam substantia producet substantiam? quandoquidē acci-

Nullū accidens habere vim producendi substantiā, opinio Scoti, Durandi & Ochan.

tur per actionem substantiæ propriam & incommunicabilem accidenti: aut ignis producit substantiam per calefactionem, sed calor sua virtute calefacit, ergo si ignis calefaciendo producit substantiam, virtute caloris eam producit. Deinde, q d est illud agere in virtute substantiæ? vel enim est accidens moueri & dirigi a substantia, sicut dicimus securim agere in virtute artificis, quia non ageret nisi ab eo moueretur & regeretur; at quo pacto accidens moueatur & dirigatur a substantia, ne intelligi quidem aut fingi a quoquam potest. Vel est, substantiam influere aliquam virtutem accidẽti, per quam fiat potens ad producendam substantiã, at talis influxus atque virtus statim videtur esse figmentum, & cum nihil sit in accidente quod sit ipso nobilius, si accidens non agit virtute sua, neque aget virtute illius influxus. Præterea, cum ille influxus seu virtus sit accidens, quæretur quomodo habeat vim producendi substantiam? si enim non virtute sua sed substantiæ, existet eadem difficultas, resque procedet in infinitum, sin autem sua, idem a principio de priori accidente dici debuit. Aut (id quod aiunt acutiores Thomistæ) C accidens producit substantiam, quia est naturalis & propria virtus substantiæ, ab ea dependens, eique a natura tributa tanquam instrumentum ad obeundas eius actiones. Verùm hoc nihilo plus valet quàm superiora, tum quia totum id qđ sic aiũt, nihil aliud est quàm relatio quædam accidentis ad substantiam; quæ relatio sicut non potest esse per se primò terminus actionis, ita nec eius principium: tum etiam quia falsum est ignem produci a calore, vt is est naturalis quædam virtus ignis, namque calor qui est in aere habet etiam vim gignendi ignem, siquidem vera sunt quæ scribit Arist. in 2. lib. de Generat. ex duobus elemẽtis a symbolis tertium vtrique symbolum effici posse, vt ignem ex aere & terra; si enim aer calore suo vincat frigiditatẽ terræ, relinquendo in ea siccitatẽ, tunc in materia terræ, cum insit calor & siccitas, necessariò existet forma ignis. Præterea, nõ solùm ignis gignit a calore ignis, sed etiã per lumen & motũ localem. illud autem ridiculum est, quod quiddam aiunt, calorem propria quidem virtute calefacere vsque ad septimum A gradum, octauum autem gradum vel si quis est alius, qui sit immediata dispositio ad introducendam formam ignis, hũc inquam, non in propria virtute producere, sed in virtute substantiæ; quis hoc non tanquam merum planè figmentum derideat? cum enim ignis naturaliter & necessariò agat, semper agit eodẽ modo, quomodo igitur priores omnes gradus virtute propria producit, vnum vero illum vltimum non potest eadem virtute producere? quid enim tunc de nouo accedit calori producenti quod ante nõ habuit? B nam si nihil aduenit, eodem modo se habebit calor ante, & post, quare etiam eodem modo aget; nam idem manens idem semper natum est facere idem, vt dicit Arist. in 2. lib. de Generatione.

Tertia opinio probabilior cæteris ponitur, & soluuntur rationes contrariæ.

CAP. XIII.

Tertia opinio est; quæ nobis videtur probabilior, accidens sua virtute posse substantiam producere, ita cum ignis producit ignem, tota ea productio intrinsecè & effectiuè procedet a calore, neque ad eam effectiuè concurrat forma substantialis quæ est in igne. Quæ opinio refutatis iam superioribus sententijs, lõga nõ eget probatione; nam si substantia producitur ab accidente, vt demõstratum est contra Scotum, & non in virtute substantiæ, vt ostensum est con- D tra Thomistas, relinquitur igitur vt accidens virtute sua producat substantiam. Restat nunc, vt soluamus rationes Scoti, & alias quasdam dubitationes, quæ videntur esse contra tertiam opinionem, explicemus. Ad Primam rationem quæ est Scoti responderi potest dupliciter, primùm hoc modo, inter accidens & substantiam potest fieri comparatio, vel in ratione entis, & sic clarum est accidens esse ignobilius substantia, vel in ratione productiui & producibilis, & sic est ꝓportio inter ea, nã sicut accidens naturaliter

est

est productiuum substantię, ita substantia naturaliter est producibilis ab accidēte, A nec in hoc est inæqualitas; & sane vtrumque est eiusdem ordinis, cum sit quidpiā naturale, & materiale, & corruptibile. Altero modo etiam responderi potest, duplicem esse effectum agentis, vnum intrinsecum actui agentis, vtpote qui per eius actionem attingitur, alterum externum actioni agentis, qui quoniam habet naturalem & necessariam connexionem cum primo illo intrinseco effectu, idcirco cum hic internus producitur, ille externus quoque per modum naturalis sequelæ producitur ab agente: exempli caussa: B Calefactionis, intrinsecus & immediatus effectus est calor, mediatus autē, & huic naturaliter consequens, est raritas & leuitas. Inter hæc autem duo genera effectuum hoc interest; quod prior non potest esse nobilior agente posteriorem autem esse vel nobiliorem vel ignobiliorē, nihil prohibet; & ratio est, quia ille, cum per se producatur ab agente, necessariò sequitur mensuram & modum virtutis actiuæ, hic autem, cum non producatur per se, minimè commensurari & correspondere debet virtuti, & perfectioni agē C tis; siquidem præstantia agentis & actionis, æstimari debet ex primo & immediato termino atque effectu, non autem ex alijs quæ propter naturalem rerum consequentiam & connexionem producuntur. Cum igitur substantia sit effectus accidentis non priori sed posteriori modo, nam cum in materia est calor vt octo, necessariò erumpit, & existit forma ignis, nō enim possunt hæc duo inuicem separari; ex quo fit, vt calor producendo in materia calorem vt octo, consequenter etiam producat substantiam ignis, ob hanc causD sam fit, vt quamuis accidēs sit ignobilius substantia, eam tamen possit producere.

Nota doctrinā hanc de duplici effectu agētibus.

Ad 2. Repugnat substantiæ immediatè producere aliquid, nō ratione perfectionis vel imperfectionis, sed quia productio est actio, actio autem non potest esse nisi vbi est contrarietas, hæc autem non competit substantiæ, nisi propter accidentia, quare nec aget substantia nisi per accidētia. Ad 3. In producente & producto duo considerare oportet, vnū est id quod producit & qđ producitur; alterū est id quo producit & quo producit: exēpli grā tia: ignis ex aqua producit ignē, qđ producit & producit est ignis, similiter et: ā quo producit & quo producitur est calor, tū qui est in igne producente; tum qui inducitur in materiam aquæ. Ergo in generatione vniuoca est similitudo, si comparentur inter se, vel quod producit & quod producitur: nam vtrunque est substantia, vel id quo producit, cum eo quo aliud producitur, vtrumque enim est accidens: non oportet autem comparare id quo producitur, cum eo quod producit, quia non fieret comparatio inter ea, quæ sunt eiusdem rationis.

Cur substātia immediatè nihil possit agere.

Ad 4. Subiectum non est caussa efficiens propriæ passionis, nam vel produceret eam per eandem actionem, qua ipsum producitur; at hoc repugnat, quia producere præsupponit esse, quare si subiectum per huiusmodi actionem producit, iam est: si per eandē producitur, nondum est, ergo simul est & non est; & esset posterius illa actione, vt pote per quam ipsum producitur, & esset prius illa eadē actione, vt pote per quam producit ipsam propriam passionem: vel per aliam actionem, sed hoc modo propria passio esset tempore posterior subiecto, & non flueret ex quidditate subiecti simpliciter sed ex quidditate rei existentis, quod falsum est nam non est necessaria connexio quidditatis cum sua existētia, nulla enim res, pręsertim earum quæ sunt generabiles, necessariò existit: at connexio proprię passionis cum subiecto, necessaria est; siue enim triangulum existat siue non, habet tres angulos æquales duobus rectis. Est igitur eadem caussa efficiens subiecti & passionis, eadem enim actione vtrunque producitur, sed illud per se primo, hæc autem per modum naturalis & necessariæ consequentiæ. Neque etiam subiectum est in potentia passiua physica ad propriā passionem, nam id dicitur physicè esse in potentia passiua respectu alicuius, quod nondum actu habet, aptum tamen est ab agente naturali transmutari ad illud. Arist. enim in 5. & 9. lib. Metaphysi. principium rei, quo est transmutabilis ab alio vt aliud est, potentiam passiuam definit: si igitur subiectum est in potentia passiua ad suam propriam passionem, necesse

An subiectū sit caussa efficiens suæ propriæ passionis.

Quid sit potētia passiua physica vel potētia contradictionis, secundum peripateticos.

esse est cogitare subiectum prius esse, & tum ab aliquo agente transmutari ad suã passionem, quod falsum est; cum subiectũ & propria passio simul sint & simul producantur. Atque supradicta quidem potentia passiua est illa quam Aristoteles tot in locis appellat potentiam contradictionis ad esse & non esse. Si quis autem existimat propterea subiectũ habere potentiam passiuam & contradictionis respectu passionis, quia propria passio in ipso inhæret, is sanè non rectè sentit, ob eãdem enim caussam dicere deberet, substantiam cæli habere potentiam passiuã contradictionis respectu quantitatis in ipso cælo inhærentis, quam tamen constat ab eo esse inseparabilem.

Enodantur quatuor aliæ dubitationes.

CAP. XIIII.

Quatuor dubitationes contra tertiam opinionem.

EXistũt præterea quatuor dubitationes, quæ videntur officere tertiæ opinioni, quam cæteris probabiliorem esse iudicauimus. Prima dubitatio est, cum communis sit & trita multorum Philosophorum sententia, accidens cum producit substantiã, agere in virtute substantiæ; idque secundum tertiam opinionem defendi nequeat, non videtur ea opinio probanda esse, vt quæ communi sententię aduersetur. 2. Dubitatio. Si forma substantialis neque mediatè, neque immediatè operatur, ergo frustra est & otiosa, & cum melius sit habere vim atq; facultatem agendi quàm non habere, nobilior erit conditio accidẽtis, quàm substantiæ; quin etiam facillimè credi poterit nullam esse formam substantialem; namque formam esse, & qualis ea sit, non aliter cognosci potest quàm ex operatione. 3. Dubitatio. Forma substantialis nullo modo posset appellari natura, siquidem natura definitur esse principiũ motus; at secundum tertiam opinionem substantia nullo modo est principiũ actiuum alicuius motus. 4. Dubitatio. Si substantia producitur per solam actionẽ accidentis, ergo non per se producitur sed per accidens, quare generatio non A erit per se mutatio aliqua; probatur consequentia, nam per actionem accidentis nõ potest intrinsecè & immediatè produci aliud nisi accidens, sicut per calefactionẽ primò non aliud quàm calor producitur quare si per eãdem actionem etiam substantia producitur, necesse est eam consequenter, & per accidens produci. Ad has dubitationes breuiter respõdendum est hoc modo. Ad 1. Potest dici accidens agere in virtute substantiæ tripliciter, primùm secundum dominationem, nam licet actio effectiuè procedat ab accidente B tamen quia actiones denominatiuè sunt suppositorum vel rerum per se subsistentium; non denominatur agens, nisi quod est per se subsistens huiusmodi non est accidens, sed substantia accidente affecta. Deinde, sustentatiuè; nam quia operari sequitur esse, accidens autem habet esse in virtute substãtiæ quatenus ab ea sustẽtatur, ob eam quoque caussam potest dici agere in virtute substantiæ. Postremò, determinatiuè; nam substantia ignis non producitur per calorẽ, vt calor est, alioquin per quemlibet gradum caloris pro- C duceretur, sed vt est tantus calor v. g. vt octo; non habet autem calor, vt sit tantus ex eo quod sit accidens, sic enim indifferens est ad omnem gradum, sed ex substantia in qua est, quæ vt secundum naturam suam perfectè se habeat vendicat sibi tantum calorem, determinatio igitur accidentis, subiectiuè quidem prouenit ex substantia in qua inhæret; finaliter autem ex substantia quæ per ipsum produci debet. Ad 2. Non est substantia otiosa etiam si nihil operetur, tum quia otiosum est id cuius potest esse aliqua opera- D tio & non est, quod non conuenit substantiæ; tum etiam quia forma substantialis tametsi nihil operetur, ob alias tamen caussas necessaria est, quas nos in principio sexti libri exposuimus. Adde quod potest dici operari, si non effectiuè, certè illis tribus modis; quos paulò ante memorauimus. Ad 3. Forma substantialis est natura & principium motus, non effectiuè, sed illis tribus modis quos in solutione primæ rationis posuimus. Ad 4. Forma substantialis ordine generationis seu productionis, consequenter & secundariò

Quomodo accidens dici possit agere in virtute substantiæ.

dariò producitur, at si spectetur intentio dispositio & ordinatio naturæ, quæ per se primò intédit formam substantialem, & propter eam præmittit & producit in materia accidentia, existimandum ac dicendum est, formam substantialem per se primò produci. Atque hæc quidem de præsēti quæstione ꝓbabiliter disputata sint: neque enim priores duas opiniones contemnimus, aut damnamus, sed tertiam illis præferimus, vt quæ nobis propensior ad veritatis similitudinem videatur: quā tamen ita probamus, vt ea formā substantialem è medio tolli nullo modo velimus; nec verò tolli oportere iudicemus.

An idem numero effectus a multis caussis possit effici.

CAP. XV.

POtest hoc loco tractari, quod a multis quæri & disputari solet, an idem numero effectus a diuersis caussis proficisci queat De quo nos, quia res neque multæ difficultatis est, neque magni momenti, breuiter dicemus. Primò, potest idem effectus fieri a multis caussis diuersi generis, imò necessariò concurrunt quatuor caussæ ad producendum effectū naturalem. Præterea, idem effectus potest fieri a multis caussis eiusdem generis verùm subordinatis, quarum vna est vniuersalis, altera particularis; sol enim & homo generant hominem. Deinde, potest idem effectus effici a multis caussis eiusdem generis, & proximis atque immediatis, sed quæ sint (vt vocant) partiales non autem totales, velut triremis mouetur a multis remigibus, sed is motus non fit à singulis eorum omnino totus, sed ab omnibus illis simul, ea ratione vt vnius caussæ integræ ac perfectæ vim, & potestatem explent. At vt idem numero effectus producatur a multis caussis eiusdem generis immediatis & perfectis, ita, vt quælibet earum per se sufficiens sit ad totū effectū omnino producendum, vr esse impossibile. Primò, q̄a sicut non pōt esse nisi vna proxima materia, & vna proxima forma ipsi⁹ effectus, ita nec efficiēntū quia sic nō esset necessaria & determinata connexio effectus cum sua caussa, quamobrem talis effectus sciri non posset: quia scire est rem per caussam cognoscere propter quam res est, & quod non contingit aliter se habere. Postea, quia in natura nihil est superfluum & otiosum, at si essent multæ caussæ vnius effectus, eo modo quo diximus, præter vnam illarum, cæteræ otiosæ essent. Deinde, vna numero actio non potest fieri a duobus agentibus, nam actio dependet ab agente & per ipsum definitur, ergo nec vnus numero effectus; nam actio re nō differt ab effectu, qui est intrinsecus & immediatus eius terminus. Ad extremum. sit C. effectus, sint eius caussæ A. & B. sequeretur effectum a neutra caussā per se ac necessariò dependere, quod est falsum; nam effectus necessariò dependet a caussis suis per se; probatur consequentia, C. non dependet necessariò ab A. alioquin eo remoto non posset effici ab ipso B. at ponitur posse etiām fieri ab ipso B. similiter C. non dependet a B. propter eandē caussam, ergo a neutro per se & necessariò dependet. Et quamquàm ita sentiant Thomistæ, vt videre est apud D. Thomam in 1. Par. quæst. 52. art. 3. & Paulum Soncinatem in 5. Metaphysicæ, quæst. 6. tamen cū ipsi affirment genita ex putrefactione & semine esse eiusdem speciei, videntur concedere multas caussas efficiētes eiusdem effectus proximas & perfectas, quarum quælibet per se sufficiens est ad producendum effectum: mus enim secundū ipsos æquè generari potest ex semine, ac ex putri materia. Sed ipsi respondere possent dupliciter, vel se tantum loqui de caussis efficientibus eiusdē rationis, idest vel ambabus vniuocis vel æquiuocis; at generatio muris ex semine est vniuoca, ex putri autem materia, est æquiuoca; vel se loqui tantùm de caussis efficientibus, quæ simul concurrunt ad vnum numero effectum producendum, nunquam autem contingit eundem numero murem simul generari ex semine, & ex putri materia.

Solet etiam ab alijs in dubium vocari, an effectus qui ab hac caussa efficiente, & in hoc loco, atque hoc tempore productus est, idem numero potuerit produci vel

vel ab alia caussa efficiente, vel in alio loco, vel alio tempore. Ad quod nos breuiter respondemus, videri nobis probabilius, id fieri non posse. Primò, quia debet esse determinata habitudo & connexio effectus cum sua caussa, quæ non esset, si effectus, a qualibet alia caussa produci posset. tum quia vna numero actio non potest esse a diuersis agentibus, aut in diuersis temporibus: quia ad vnitatem numeralem motus requiritur vnitas numeralis mouentis, vt dicitur 8. Phy. text. 49. & vnitas numeralis temporis, vt dicitur in 5. Phy. tex. 41. si autem actio variatur per quam effectus producitur, fieri nō potest quinetiã effectus varietur. Postremò, quia effectus particularis per se dependet a cælo, quare variato cæli aspectu & syderum, quem omni puncto temporis variari necesse est, non potest idem numero effectus produci. Verum de his satis.

An idem effectus numero poterit ab alia caussa vel alio loco & tempore effici.

Nunc declarandũ est, an effectus eiusdem speciei, possint produci a caussis efficientibus diuersæ speciei, vel etiam generis, quarum quælibet sit proxima & perfecta caussa ipsius effectus. Atque hic locũ habet insignis illa quæstio de genitis ex semine & ex putri materia, an sint eiusdẽ speciei; exempli caussa. An mus qui sine semine gignitur ex putri materia, sit eiusdem speciei, cuius est is qui gignitur ex semine alterius muris. Circa hanc quæstionem reperimus tres opiniones. Quidam enim putarunt omnia animalia tam imperfecta quàm perfecta, etiam ipsum hominem, posse gigni ex semine & ex putri materia. Alij censent, nullum animal eiusdem speciei posse vtroque illorum modorum gigni; sed quæcunque gignuntur vno modo, specie distingui ab his quæ gignuntur altero modo. Sunt ẽt multi, qui arbitrantur animalia quidem perfecta, tantùm posse gigni vno modo, nimirum ex semine, cuiusmodi sunt, leo, equus, homo; Imperfecta verò qualis est mus, vermis, serpens, scorpio, vtroque modo gigni posse: quinetiam sunt quædam imperfectissima, quæ non nisi ex putri materia generantur; ita vt sint tria genera animalium, quorum quædam tantùm ex semine, alia tantùm ex putri materia, nõnulla vtroque modo generentur. Has

A igitur tres opiniones sigillatim discutere, ac dijudicare operæ pretium fuerit.

Quæ generantur ex semine & ex putri materia, an sint eiusdem speciei. Ac primò examinatur opinio Auicennæ.

CAP. XVI.

PRima opinio est Auicennæ in libro quem scripsit de Diluuio, & a quibusdam etiam tribuitur Alberto, quã innuit Arist. in 2. Politi. cap. 6. vbi reprehendens priscos legum latores, ait eos vel ex corrupto semine vel ex terrã natos fuisse, & in Sect. 10. Problema. 25. & Plato in Menexeno, & Philopon^9 in 3. de Generatione animaliũ nominant Stescorum qui dicebat post diluuium homines fuisse renatos ex putri materia: potuerunt autem hi fortasse sumere huius opinionis occasionem ex ijs quæ continentur in sacris literis, vel de formatione Adam, qui ex limo terræ a Deo fictus est, vel de generali diluuio. Quæ opinio his argumentis probari posset. Primò, eadẽ est materia generationis, & nutritionis, sicut Aris. docet in 2. de Generat. tex. 50. & in 2. de Anima. sed terra suggerit materiam qua possit homo nutriri, vt herbas & fructus; ergo potest ipsa quoque præbere materiam ex qua homo generari queat. Deinde, quicquid potest virtus inferior; potest etiam superior, si igitur virtus quæ est in semine, cum sit particularis caussa & ignobilior virtute cælesti, gignit hominem; cur non idem facere possit cælum cum elemẽtis? Postea, cælum potest afferre interitum homini, ergo etiam eius generationem perficere, quidem oppositorum eadem est ratio. Præterea, ars imitatur naturam; sed ars quamlibet formam potest exprimere in diuersis materijs, vt formam hominis in ligno, argento, marmore, ergo similiter natura poterit quamlibet formam naturalem in diuersis materijs producere. Postremò, homo libere generat hominem, quare potest non generare: & ex ea parte qua homo generatur ex homine, potest deficere species humana: cum autẽ impossibile sit eã simpliciter deficere, ppterea

Mirabilis opinio Auicennæ, hominem sine humano semine, naturaliter posse procreari.

B

C

D

rea quod species cōtinent vniuersi perfe-A ctioné, prȩsertim aūt humana, quȩ est omnium nobilissima, necessarium est dicere generationem humanam, non solùm ex semine hominis, sed etiam alio modo & ex alia materia effici posse. Itaque secundum hanc opinionem, fœmina nō est per se necessaria ad generationem hominis, sed tantum per accidens, nimirū propter locum matricis, qualis locus extra fȩminam, idest tam opportunus, tam commodus & conducens generationi, conseruationi, & accretioni hominis, donec in lucem edatur, non facilè reperiri potest.

Refutatio Auicennæ.

B Verùm hæc opinio indigna est Philosopho, quippe qui non debet vt est apud Arist. 8. Phys. tex. 15. & in 2. de Generat. tex. 42. quidquam asserere, quod non vel experientia vel ratione aliqua probabili cognitum habeat, & alijs suadere queat. At nulla experientia docet hominem aliter generari posse naturaliter quàm ex semine; neque ab initio mundi vllus hominum (nisi forte Poetarum fabulis putemus habendā esse fidem) ex putri materia generatus est; & sane quod nunquā adhuc factum fuit, physicè loquendo de ijs quæ ad speciem pertinent, plusquam C verisimile est, neque deinceps aliquando futurum, neque fieri posse naturaliter. Ratio autem reclamat, hominem ex putri materia generari posse, quomodo. n. tam varia, subtilis, delicata & artificiosa, tot membrorum & partium humani corporis compactio, conformatio, distinctio, figuratio ex putri materia efficiatur? aut quis locus præter matricem fœminæ, qui sit calidissimus, non igneo sed vitali quodam calore, & ab omnibus elementorū cælique iniurijs tutissimus, reperiatur? Sed esto, generetur homo ex putri mate D ria; at postquam est conceptus & in lucē æditus, quo alimento nutrietur & sustentabitur? non enim quodlibet illi ȩtati cōgruit, & cum homo per multos annos nō possit per se sine adiumento parentum vitam degere, quisnā ei ex terra nato, hæc necessaria adiumenta & præsidia præstabit? An natura quidem generabit ex terra, eum autem generatum conseruare nō poterit, sed mox interiturum deseret? quis hæc tam insipienter & impiè de natura vel potius de Deo qui est naturæ conditor & rector, loquentem ferat? Verùm plura contra hanc opinionem disputare superuacaneum est; stultum enim est, vt ait Arist. attendere quid quisque dicat; & quidam lepidè ait, sapientes viros ambigere, vter stultior sit, is ne qui stultè dicit, an qui stultè dicentem seriò refutare contendit. Nec verò quisquam miretur tam ineruditam, tam absurdam & incredibilem sententiam cuiquam Philosopho probari potuisse; namque nō minùs verum quam scitum est illud quod Cicero scribit in 2. lib. de Diuinatione. [Nescio, inquit, quomodo nihil tam absurdè dici potest, quod non dicatur ab aliquo Philosophorum.] Quare breuiter ad rationes huius opinionis respondeamus.

Solutio rationū opinionis Auicennæ.

Ad 1. Duplex est materia nutritionis, vna remota, vt herba & fructus; altera proxima, vt sanguis; illam terra dare potest, hanc non potest, de qua tamen intelligitur id quod dicitur eandem esse materiam nutritionis & generationis: ac licet eadem sit materia generationis & nutritionis, quæ tamen generatione inseruit, & appellatur materia seminalis, multo purior, efficacior, & perfectior est, quàm alimentalis materia; cuius rei signum est illud, quædam membra ex materia seminali a principio formata, si postea corrumpantur, frangantur, ac mutilentur, nō posse rursus per nutritionem renasci aut reparari. Ad 2. Caussa vniuersalis, duplex est, vna prima & simpliciter vniuersalis vt Deus, qui propterea quòd liberè agit; & infinitam habet vim ad agendum, potest quicquid ab agentibus particularibus & caussis secundis efficitur, proximè sine illis efficere; altera est caussa vniuersalis secunda, quæ est vniuersalis non simpliciter, sed tantùm respectu rerum sublunarium vt cælum, quæ caussa tum quia est finitæ virtutis & naturaliter operans, tum quia per se est indifferens & indeterminata ad productionem cuiuslibet effectus particularis, nequit sine proximis & proprijs caussis particularibus, earum effectus producere. Ad 3. Non valet consequentia, nam multò plura, & maiora præsidia necessaria sunt ad generandum hominem, quàm ad eum corrumpendū, etenim si vnum quodlibet elementorū exuperet cætera, potest homini exitium afferre

afferre, at perspicuum est non posse hominem ex vno elemento generari. Ad 4. Inter naturam & artem multũ interest, primùm enim forma quam efficit, ars nõ est substantia, vel res quædam diuersa à subiecto, sed est varia quædam determinatio, conformatio, & figuratio quãtitatis, in qua ratio figuræ consistit. Deinde materia quæ accipit formam artificialẽ, non habet ad eam naturalem potentiam & inclinationem, quemadmodum est in septimo libro explicatum. Propter hanc igitur quæ est inter naturam & artem dissimilitudinem, fit, vt forma artificialis in diuersis materijs effici queat, naturalis autem minimè. Ad 5. Coniunctio maris & fœminæ per quã semen exhibetur matrici, libere fit; at postquam matrix semẽ virile complexa est, omnis illa operatio subsequens, per quam generatio hominis absoluitur, per se non libere sed naturaliter efficitur. Neque vero, quia initiũ generandi in nostra est voluntate atque potestate, ideò metuendum est ne ipsa hominis generatio aliquando deficiat. Etenim appetitus generandi, cuilibet homini naturaliter insitus & penitus infix², acerrimus & incitatissimus est: isque post labefactatam, primi hominis scelere integritatem naturæ nostræ, multò etiam vehementior & effrenatior extitit; vt tam ardens procreandi cupiditas ne quando in cunctis hominibus omninò restinguatur, nequaquam sit pertimescendum. & sanè quod adhuc nunquam accidit, non est verendum ne in posterum aliquando contingat. quamuis si theologicè ac verè loqui volumus, aliquando cessaturã esse generationem hominis minimè dubitandum est; post resurrectionem enim neq; nubent neque vxores ducent (vt ait Dominus) sed erunt velut Angeli Dei.

An generatio hominis sit naturalis, an potius libere fiat & an possit aliquando deficere.

Declaratur secunda opinio quæ est Auerrois.

CAP. XVII.

Opinio Auerrois generari ex semine & ex putri ma-

Altera opinio est Auerrois, quam is copiosè tractat in 8 Physi. com. 46. & in sua Paraphrasi super primum librũ de Gener. animaliũ c. 1. affirmans nullam speciem, seu viuẽtium seu animaliũ, posse generari ex putri materia A & ex semine, & quæcũq; his duobus modis generantur, quãuis in speciem similia sint, specie tamen inter se distingui. Hanc sententiam, tum ipse, tum eius sectatores confirmant multis rationibus. Prima ratio. Materia & Forma sunt ad aliquid, ita vt quemadmodum formæ differunt, sic necesse sit materias quæ proximè ac propriè illis formis respõdent, diuersas esse, sicut Arist. ait in 2. Phy. tex. 26. sed putris materia & seminalis, inter se differũt specie, ergo formę quæ ex illis educuntur, & B in illis recipiuntur, non possunt esse eiusdem speciei. Ad hoc qui contra sentiunt, fortasse responderent dupliciter. Primò, quãuis materia putris per se & a principio multum differat a seminali, tamẽ per virtutem caloris cœlestis, vel aliarum influentiarum, sic afficitur & temperatur, vt habeat temperationem quandam & constitutionem qualitatum, valde similẽ ei quam materia seminalis habet in matrice, quamobrem non est mirandum si possit etiam similem formam recipere. Deinde, duplex est materia, vna transiẽs, C altera immanens, nihil prohibet eiusdẽ speciei esse diuersas materias transeũtes, velut sanguis efficitur ex carne, fructibus & pane. similiter etiam ex materia putri & seminali, quæ sunt materiæ transeuntes, poterit eadem species produci. Materia autem immanens (dicerent forsitan illi) non est alia quàm materia prima, si quidem omnis formã substantialis immediatè vnitur materiæ primæ, quare cum materia prima, quæ est in corpore putri, & quæ est in semine, sint eiusdem rationis, relinquitur animalia quæ generantur ex D putri materia & ex semine, habere materias immanentes eiusdem speciei. 2. Ratio. Mus æquiuocè dicitur de eo qui generatur ex semine & ex putri materia, ergo illi mures non sunt eiusdem speciei, consequentia satis per se manifesta est; Antecedẽs autem ita probatur, æquiuoca sunt quorum nomen est commune, & ratio substantiæ diuersa, sed illi mures habent nomen Muris commune, definitionem autẽ substãtialem diuersam, ergo & c. Minor probatur, etenim materia necessariò ponitur in definitione rerum naturaliũ,

teria semper inter se distingui specie.

vt eſt apud Ariſt. 1.de Anima text. 16. & in 6.Metaph.tex.2.præſertim cũ ſecundũ eos qui huic opinioni aduerſantur,materia ſit pars quidditatis, ergo ſi eſt diuerſa materia, impoſſibile eſt eandem eſſe q̃dditatem & definitionem; cum igitur illi mures ex diuerſis materijs exiſtant, non poſſunt eãdem habere quidditatem. Ad hoc quid reſponderent aduerſarij, facile conijci poteſt ex ſuperiore reſponſione, dicerent enim,licet materiæ, quas vocãt tranſeũtes, in illiuſmodi animalibus ſint diuerſæ ſpeciei, materias tamen manentes,quæ propriæ pertinent & adhibentur ad definitiones rerum naturalium, vnius eſſe ſpeciei. 3. Ratio. Connexio effectus cum ſuis cauſſis, per ſe neceſſaria & immutabilis eſt, alioquin tolleretur ſciẽtia ſiue quæ demonſtratione,ſiue quæ definitione conficitur;ſiquidem ſcire definitur rẽ cognoſcere per cauſſam propter quã res eſt,& quod non contingit aliter ſe habere; at illi mures cum tam ex materia putri,quàm ex ſeminali generari queant, cum neutra materia habent connexionẽ quæ ſit neceſſaria per ſe.4.Ratio. Generatio muris ex ſemine, fit ſecundum naturam vt patet, ergo fit vel ſemper vel vt plurimum,ſic enim Ariſt.in 2. Phy.& in 1.de Cælo definit id quod eſt ſecundũ naturam;ergo oppoſitum huius, eſt præter naturam & rarò, ac per accidens contingit;ſed mures qui gignuntur ex putri materia,ita frequenter & per ſe generantur ſicut illi qui ex ſemine,hoc igitur eſt maniſeſtiſſimum ſignum, hos & illos non eſſe eiuſdem ſpeciei.5.Ratio.Vnius naturę vnus eſt modus generationis ergo diuerſus modus generationis arguit diuerſas naturas.Antecedens innuit Ariſt.in 1.li. de Generat.animal.c.1.6. Ratio. Natura nihil fruſtra & ſuperfluè facit, nec facit p̃ plura,quod poteſt facere per pauciora ergo ſi eadem ſpecies animalium generari poteſt ex ſemine & ſine ſemine,alter iſtorum duorum modorum erit ſuperfluus, cum vnus illorum ſufficiat.Si dicant,id facere naturam propter maximam ſollicitudinem, quam habet de conſeruatione huiuſmodi animaliũ; id ſanè ridiculũ eſt, nam multò æquius eſſet iſtiuſmodi curã & ſolicitudinem habere de animalibus perfectioribus, quæ tamen non niſi vno modo generantur. Si dicant, hoc idcirco

A fieri,quia perfectorum animaliũ præſtantia non patitur ea generari aliter quàm ex ſemine.Nec id profectò ſatis firmũ eſt, nam ſi ſunt aĩalia quędã imperfectiſſima, quę tãtùm generãtur ex putri materia,& alia quædã perfectiſſima,quæ nõ generantur niſi ex ſemine, & ad horum animaliũ propagationem & conſeruationem vnus tantùm generationis modus ſufficit, cur non item ad murium ſpeciem propagandam & conſeruandam vna generationis ratio ſufficiet? ſed oportuit naturam ad eorum propagationem atque conſeruationem,duplicem generandi modũ adhi-

B bere.7.Ratio.Mutationes differentes ſpecie,habent terminos ad quos differentes ſpecie, vnitas enim & diſtinctio ſpecifica motuum,auctore Ariſ.in 5.Phy.ſumitur ex terminis ad quos tendunt,ſed generatio ex putri materia, & generatio ex ſemine, ſunt mutationes inter ſe ſpecie differentes,ergo termini earum differẽt ſpecie,quare animalia quæ illis duobus modis generantur,erunt diuerſæ ſpeciei; minor ita probatur,termini a quibus procedunt illæ duæ generationes ſpecie diffe-

C runt inter ſe,nam,vt ſæpe dictum eſt, materia putris & materia ſeminalis,non poſſunt eſſe vnius ſpeciei,ergo ſimiliter etiã termini ad quos tendunt, ſpecie differẽt: probatur conſequẽtia.Primò.Terminus a quo, eſt contrarius termino ad quem, omnis enim mutatio,vt dicitur in 1. & 5. Phy.fit ex contrario in contrarium.Deinde ſicut Ariſt.docet in 1. lib. de Cælo, & in 10.lib.Metaphyſi.vnum vni tãtummodo eſt contrarium.nec vni rei poſſunt eſſe duo contraria,quæ ſpecie differant: cũ igitur terminus a quo generationis ex pu-

D tri materia,& terminus a quo generationis ex ſemine,inter ſe ſpecie differant, & vterque illorum ſit contrarius ſuo termino ad quem, ſi termini ad quos tendunt illę duæ generaniones eſſent vnius ſpeciei, iam tunc vni, duo quæ ſunt diuerſæ ſpeciei, eſſet contraria. 8.Ratio. Forma cognoſcitur ex operatione,nam quæ habent formam, & naturã eiuſdem ſpeciei, ſimiles quoque habent operationes, ſed animalia quæ naſcuntur ex ſemine & ex putri materia,diſſimiles habet operationes, ergo non ſunt eiuſdem ſpeciei: probatur

batur minor, animal natum ex semine, per se habet vim generandi, & quidem A generandi sibi simile, animal autem ex putri materia natum, aut nihil omnino generat sicut Arist. docet in 2. de Anima text.34. his verbis. [Generare est naturalissimũ operũ quæ in viuẽtibus sunt, quęcunq; perfecta, & non mutilata sunt, aut generationẽ spontaneam habeãt.] Cuius generis esse cõstat ea quæ oriũtur ex putri materia: aut si generat aliquid, id nec est eiusdẽ speciei cũ generante, nec habet vim aliud quidpiã ampliùs generãdi. Nã qđ generatur ab eo qđ productum est ex putri materia, si esset eiusdẽ speciei cũ il- B lo, haberet quoq; eundem modũ generationis, quare sicut illud ex putri materia genitũ ẽ, ita hoc gigni debuisset; vel sicut hoc ex semine natũ est, sic illud nasci oportuisset; quæ sunt.n. eiusdẽ speciei, vnũ habẽt similẽq; generationis modũ. Præterea, si hoc qđ generatũ est ab eo qđ fuit productũ ex putri materia, etiã generaret aliud quidpiã, vel hoc esset eiusdẽ speciei ac non habet eundẽ generationis modũ cũ primo generãte, vel esset diuersæ speciei, & sic generatio specierũ procederet in infinitũ. Atq; tota hæc argumentatio, C eisdẽ propemodũ verbis tractatur ab Arist. in 1. lib. de Gener. animal. c. 1. quo in loco ita scribit. [Quæ nõ ex coitu sed ex putri materia oriũtur, ea generãt quidẽ, sed genus diuersum, quodq; prodijt, nec mas est, neq; fęmina; qđ iusta euenit rõne, nã si ex coitu eorũ, quæ nõ ex animalibus orta sunt, animalia orirẽtur, hæc si eiusdẽ generis essent, primũ quoq; parentũ ortũ talẽ esse oporteret; qđ rectè ita cẽsemus, quãdo sic euenire in cæteris animalibus patet. Sed si dissimilia quidẽ, sed quæ coire inter se possent gignerentur, rursus ex D his alia quædam natura procrearetur, & alia ex ea, idq; in infinitũ procederet. At natura infinitũ vitare solet, infinitũ enĩ fine caret: natura aũt semper finẽ quærit.] Ac ne putetur Arist. hoc in loco id fortuito dixisse, vel probabiliter tantùm, vt quidam nostræ memoriæ scriptor ait, disputare eandem planè sententiam similibus penè verbis expressam reliquit in 5. lib. de Historia animalium cap. 1. hoc modo scribens. [Quæ per se, vel in animali, vel in terra, vel in stirpe, vel etiam in eorum

Nota præclaram hãc sententiam & doctrinã Aristotelis.

ipsorum partibus creantur; eademq; maris, ac fæminæ sexu distincta sunt, ijs coeũtibus gignitur quidẽ aliquid, sed ex quo nihil ampliùs gigni possit; v. g. Coitu pediculorum, lendes dictæ procreãtur; muscarum, vermiculi; pulicum, genus pediculorum ouium speciẽ referens; ex quibus nec ea quæ generarint proueniunt, nec aliud vllũ animal, sed id quod sunt, sordes tãtùm existũt.] Hæc & si quæ sunt alia afferri possunt, quasi firmamenta & præsidia, ad opinionem Auerrois muniẽdam atque confirmandam.

Explicatur tertia opinio.

CAP. XVIII.

Tertia opinio est, quemadmodum animalia perfectissima tantùm generantur ex semine, & imperfectissima tãtùm ex putri materia, ita quę media sunt, secundum eandẽ speciẽ propagari posse tàm ex semine quàm ex putri materia. Hanc opinionem sequitur D. Thomas in 7. Metaphysi. super text. 23. & ferè probatur a Theologis & Latinis Philosophis, præsertim huius temporis; quę sententia his posset argumentis persuaderi. Prima ratio sit hæc. Arist. in 7. Metaphys. tex. 23. docet sanitatem effici posse ab arte & a casu, sicut a natura, fiunt quædam animalia tam ex semine quàm sine semine, quæ similitudo vel exemplum, nihil planè valeret, nisi animalia quæ gignuntur ex semine & sine semine, essent eiusdem speciei, namque manifestum est sanitatẽ quæ ab arte efficitur, non distingui specie ab ea quæ casu quoddam sine arte contingit, idem quoque innuit Arist. paulò infra hunc locum text. 31. Deinde, in Problemat. Sect. 10 Problemat. 64. Arist. ponit hanc quæstionem. Cur animalium alia non solum coitu sed etiam spontè naturæ procreantur, alia coitu dumtaxat proueniunt, vt homo & equus? quam soluit, dicens id ob eam caussam accidere, quia illorum animalium generatio breui tempore absolui potest, quocirca nihil prohibet ea ex putri materia nasci; horum autem procreatio longissima est, atq; operosissima; quo fit vt ex putri materia

Egregia huius opinionis confirmatio.

teria fieri nequeant. Quis non videt, si nó sunt eiusdem speciei quæ generantur ex A semine & putri materia, & ipsam quæstionis propositionem sophisticam, & solutionem eius futilem ac friuolam esse? Præterea, Theophrastus in 1. lib. de Plantis cap. 1. scribit plantarum & animalium in eo similem esse rationē, quod in vtroque genere, quædam tantum generātur ex semine quædam tantum sponte naturæ sine semine, quædam autem vtroque modo. 2. Ratio. Quæcunque indicare solent vnitatem formæ specificæ, ea omnia cernuntur in huiusmodi animalibus, quę ex semine & sine semine nascuntur, ergo B ipsa sunt eiusdem speciei; probatur antecedens; nam est in illis similis color, figura, magnitudo, motus, distinctio membrorum, est idem ingenium, sunt iidem mores, est eorum inter se cōgregatio atque consociatio, easdem res expetunt ac persequuntur, eosdemque oderunt, atq; fugiunt hostes; similiter etiam generant, frequens enim testatur experiētia, in nauibus recēs extructis in quibus nulli erāt mures, postea in media nauigatione plurimos reperiri, ex his deinceps magnam eorum copiam propagari; constat autem C primos illos mures non aliunde quàm ex putri materia generari potuisse. 3. Ratio, Si quid obstaret quo minùs animalia, quæ ex semine & sine semine generātur, essent eiusdem speciei, illud profectò in primis esset, quod vnius naturæ vnus tantùm videtur esse debere modus generationis, & quia frustra multas & diuersas generandi rationes natura instituisset, cū ad cuiuslibet speciei propagationem atq; conseruationem vna sufficiat; verùm hęc ratio infirma est: etenim multa sunt in natura, quæ concessu atque confessione D omnium, cū vnius sint speciei, varie procreantur, sicut ignem effici videmus, & ab igne, & a lumine propter radiorum reflexionem, & per motum, & ex conflictu attrituque duorum corporum. 4. Ratio, Minùs probabile est, eandem naturæ reique speciem & a natura & ab arte effici, & ab eadem natura diuersis modis procreari, sed potest eadem res effici a natura & ab arte, etenim alchimistæ pro certo habent, & alijs persuadere conantur, verum aurum opera, & arte scientiæ alchimisticæ posse ab ipsis effici, non secus quàm a natura efficitur in aurifodinis vi agentium particularium, & beneficio virtutū cælestium; ergo multo probabilius est, idem animal diuersis modis a natura generari posse.

Responsio Auerroistarum ad rationes tertiæ opinionis.

Cæterum ad hæc, Auerroistæ ita respondent; cum Arist. ait eadem animalia generari vtròque modo, significare non eadem specie infima, sed subalterna, vel appellare eadem quia propter magnam eorum similitudinem sic vulgò existimantur; nec debere aiunt sententiam Aristo. spectari ex ijs locis vbi hac de re perfunctoriè & velut exempli caussa loquitur, sed ex ijs, vbi ex professo agit, qualis est locus ille de quo supra diximus in 1. lib. de Generat. animal. cap. 1. negant etiam animalia, quæ sunt ex putri materia, habere facultatem generandi sibi simile, quippe cum hoc ipsum neget Arist. in his locis quæ supra commemorauimus; nec contra hoc est ulla experientia, nam quod de muribus in naui genitis atque propagatis dicunt, nullam fidem facit; etenim sicut priores illi mures sine semine nati fuerunt, sic etiam posteriores simili generationis modo procreari potuerunt, quā etiam ob caussam credendum est tantam illam murium copiam extitisse. Iam verò, quod aiunt ignem multis modis generari posse, non habet magnam vim contra secundam opinionem; siquidem valde dissimilis ratio est imperfectissimarū specierum, cuiusmodi sunt elementa, quorum formæ substantiales immediatè sunt in materia prima, & parum distant a qualitatibus primis, earumq; productionem in materia, naturali quadam consequentia & connexione consequūtur; atque earū specierū quæ inter perfectiores mundi formas numerātur, in quibus cōtinentur animalia. His accedit, quod varia & multiplex generatio ignis maximè necessaria erat, propterea quod ignis necessarius est ad generationem, conseruationē, perfectionem, cunctasque omnium mixtorum operationes, præsertim cū ignis ille elementaris qui supra cætera elemēta residet cęlo proximus, non tam facilè ad generationes mixtorum descendere, & concurrere possit. quod verò dictū est, verum aurum, sicut a natura efficitur,

sic

Sententia auctoris de præsenti quæstione. Sic etiam per artem alchimisticam effici posse, hoc ipsi constanter negant. Hæc igitur de præsenti quæstione tam variè ac subtiliter, in omnes partes a Philosophis disputantur. Nobis autem sicut facile est primam opinionem tanquam falsam, & absurdam condemnare, ac repudiare, ita difficillimum est, vtra duarum posteriorum probabilior sit, propter paria ferè vtriusque opinionis rationum momēta, iudicare. sed nescio quo modo fit vt nos tertia opinio magis ad se trahat; quanquam nō sumus ignari, totam huius controuersiæ explicationem ex ipsa experiētia præcipuè pendere; si enim experiendo compertum fuerit, mures v.g. qui sunt ex putri materia, generare alios sibi similes, non aliter quàm eos qui nati sunt ex semine, nulla erit caussa cur negetur illos esse eiusdem speciei cum alijs; sin autem è contrario rem se habere experiētia declarauerit, id erit magno argumento inter huiusmodi animalia esse distinctionē specificam. Verùm, quoniam in vltima ratione tertiæ opinionis dictum fuit, verum aurum, quemadmodum efficitur a natura, sic etiam effici posse ab hominibus ea arte quam vocant alchimisticam; de hoc etiam in præsentia dicendum est, non solùm vt exploratum sit an quod in illa ratione positum est, & vulgo iactatur verum sit aut falsum; sed etiam, vt cognoscatur an quilibet effectus qui a natura efficitur, similiter etiam possit ab arte confici: quæ res maximè pertinet ad eam quam de caussis instituimus tractationē.

An possit verum aurum effici per artem alchimisticam, ac primò quod non possit effici, opinio multorum exponitur.

CAP. XIX.

Auicenna. AVicenna in quibusdam suis commentarijs in libros Meteororum, vt refert Aegidius in 3. Quodlibeto qu^æst. 8. de alchimistico auro, ita scripsit, [sciant artifices Alchimiæ, species metallorum transmutari non posse, quāuis similia illis fieri possint; & quamuis A Alchimistæ queant tingere ipsum æs colore quo volunt, donec sit multum simile auro, & abstergere immunditias plumbi, ita vt videatur argentum, semper tamen secūdum substantiam manebunt æs & plumbum.

Auerroes. Auerroes in Paraphrasi super primū librum de Generat. animalium, explanādo primum caput in eandem sententiam hæc scribit [similiter etiā si datur aliquid artificiale valde simile naturali, tanta poterit esse similitudo, quòd existimabitur esse idem specie, etsi ars Alchymiæ habet B esse, hoc est quod potest fieri in ea] & ibidem Auerr. declarat sicut se habent mures ex putri materia ad mures ex semine, (inter eos enim est tanta similitudo, vt quamuis reuera inuicem differāt specie, tamen vulgò putentur esse eiusdem speciei) ita etiam aurum alchymisticum se habere ad verum & naturale aurum. Idē sensit Auicenna, cuius verba paulò infra memorabuntur, initio capitis proximè sequentis.

D. Thomas. D. Thomas in Secunda Secundæ conditionaliter loquens de auro alchymico quæst. 77. art. 2. ad primum ait, [si aurum, C quod fit ab Alchymistis, non sit verum & tale, quale fit a natura, eius venditionem pro vero fraudulentam & iniustam esse; sin autem fiat verum aurum ab Alchymistis, id licitè pro vero auro vendi posse, nihil enim prohibere artem vtendo caussis naturalibus, naturales & veros effectus producere. [Sed quid ipse simpliciter, & absolutè sētiret de auro alchymico, satis perspicuis verbis declarauit in 2. Sen. dis. 7. q. 3. art. 1. ad quintū ita scribens. [Potest quidem ars virtute naturalium agentiū D aliquas formas substantiales inducere in materiam; sunt tamen quædam formæ quas nullo modo ars potest efficere, quia propria actiua, & passiua earum, non pōt inuenire atq; adhibere, sed bene aliquid simile illis efficere; sicut Alchymistæ faciunt aliquid simile auro quātum ad accidētia exteriora, sed tamen non faciunt verum aurum, quòd forma substantialis auri, non est per calorem ignis, quo vtuntur Alchymistæ, sed per calorem solis in loco determinato, vbi viget virtus mineralis; & ideo tale aurum non habet ope-

rationem consequentem speciem;& simi liter in alijs quæ eorum operatione fiũt. A

Aegidius.

Egidius in 3. Quodlibeto q. 8. affirmat Alchymistas posse quidē facere metallũ aliquod quod tantùm constet ex permixtione aliorum simplicium metallorum, cuiusmodi est electrũ, quod dicitur constare ex tribus partibus auri & vna argenti;& quia sæpe in venis metallicis vnum metallum confunditur & permiscetur cũ alio, Alchymista per actionē ignis segregando & separando aurũ, quod erat permixtum cum alio metallo, videbitur de nouo facere aurum;tantum autem abest, vt possint verum aurum facere,vt ne simile quidem vero auro ita effici queat, vt nō possit aliquo modo dignosci & discerni. Porrò existimat Egidius aurum alchymisticũ non posse sine peccato vendi pro auro naturali: non solum quia incertum pro certo, & falsum pro vero venditur, sed etiam quia in medicinis adhibetur aurum ad confortandum cor, & morbos quosdam profligandos; maximũ autem periculum esset, ne aurum alchymisticũ propter diuersam rationem constitutionis, nimium læderet complexionem humani corporis, eique insigne aliquod detrimentum afferret. Quòd autem verum aurum confici nequeat ab Alchymistis, Egidius ita probat, vel potiùs declarat. Cernimus in vnoquoque genere entium, quædam illius generis esse perfecta, alia vero impefecta; perfectorum autem generationem, esse determinatam tam secundum principium actiuum & secundum materiam, quàm secundum locum in quo fit;Imperfectorum autem, minimè: exempli caussa, in genere animalium, quæ sunt perfectiora, ita se habent natura, vt equus non generetur nisi ab equo, & ex sanguine menstruo equæ & intra matricem eius; at mures possunt generari ex semine & sine semine, intra matricem & extra. Idem perspicitur in plantis; idemque similiter cōtingit in elementis, nam purus ignis elementaris, nec generari, nec conseruari potest, nisi in suo loco naturali, idest in concauo lunæ; ergo similiter etiam eueniet in metallis; quare cum aurum sit perfectissimum omnium metallorum, habebit determinatum agens,& materiam,&

Aegidius negat aurum chymicum licitè vendi posse pro vero.

locum naturalem, idest propriam venam quæ latet intra sinum & uentrem terræ, extra quem locum, aurum nullo modo confici possit. Neque valet illud qđ posset afferri contra hoc quod diximus: nimirum si mures qui sunt perfectiores auro, possunt generari extra matricem, multò magis aurum effici poterit extra suũ locum naturalem:&, si serpentes fuerunt arte magica producti a Magis Pharaonis, vt legimus in Exodo, cur non etiam poterit effici verum aurum industria, & beneficio artis? Hoc inquam non valet, nã eadem ratione probari posset, cum mus B sit perfectior qualibet planta, & mus generari queat sine semine, quamlibet etiã plantam posse absque semine procreari; quod falsum est, nihil ergo prohibet qđ est imperfectius alio simpliciter, esse perfectius illo secũdum quid. Quamobrem quòd aurum requirat determinatũ locũ suę generationis, nō arguit ipsum simpliciter esse perfectius aliquo animali, sed tantùm secundum quid. Hæc ex Egidio.

Conciliator.

Conciliator in differentia 109. Sic ait. [Metallũ non potest fieri per artem, & in aliud transmutari; cum ars solum faciat C permutationem in accidentibus, non aũt in substantia; vel fortasse si possibile est, tamen id est homini ignotum, vnde Cōment. 3. de Anima ait, dicitur de multis artificijs, ꝙ videntur esse possibilia, sed sunt caussarum ignotarum. Vt v.g. Alchymia, etsi talis ars cōstituatur, fortasse hoc erit per accidens, & inspiratione diuina potius quàm artis humanæ sapientia. Nō enim (inquit Conciliator) ars eo peruenire potest, vt agentia & materiam, cum tempore, modo & alijs circũstantijs, sciat ita proportionare, vt inde nouum consti- D tuatur metallum. Quòd si apparenter videatur, id erit, quia ars fallaciam eius humano ingenio nequit detegere. Vnde aurum arte constructum, vim non puto habere confortandi cor sicut habet aurum a natura productum. Fideles mihi tamē experti dicunt argentum decoctione per artem fieri verum, non tamen videtur apparēter lucrari, probationibus omnibus quibus vtuntur, exploratum.]

Quidã rerũ metallicarum peritissimi, de quibus etiã subtiliter & accuratè scripserunt, affirmant, primum atq; summũ

fundamentū quo nititur ac sustētatur ars Alchymiæ, nullū esse: quo licet intelligere ipsam artē (si tñ ars dicēda est quæ in se nihil veri & certi habet) inanē & fallacē esse. Etenim Alchymistæ putāt, materiā omniū metallorū esse sulphur & argentū viuū, quamobrem profitētur se ex varia sulphuris & argēti viui inuicē permixtorum temperatione, posse quodlibet metallū efficere, in quo sanè vehementer falluntur; nā si sulphur & argentū viuum est materia auri & argenti, ergo in venis in quibus generatur aurū & argentū, apparerent aliqua vestigia sulphuris & argenti viui, similiter etiā in venis sulphuris, & argenti viui, reperirentur aliqua indicia auri vel argenti; sed ipsi, qui totā penè vitam curiosissimè lustrandis & considerandis venis, locisque metallorū, consumpsere, nunquā tale aliquid reperire potuerunt. quare falsa est opinio Alchymistarum, & aurū quod ab ipsis fit ex sulphure & argento viuo, non est verum aurū; non enim, vt dictum fuit, talis est materia veri & naturalis auri. Aurū aūt quod fit ab Alchymistis, licet simillimum videatur vero auro, falsum tamen esse multis modis cognosci & iudicari potest, nempe vel ex pondere; vel ex eo, quia non sustinet vim ignis; vel ex quia iniectum in vrinā, amittit colorem suum, vel quia non est ductile in tenuissimas laminas; vel denique quia non habet naturalis auri proprietates, quarum in primis illa commendatur, cōfortandi cor humanum. Hæc illi.

Non esse materiam omnium metallorū sulphur & argentū viuum.

Cardanus li. 17. de subtilitate hæc scribit; [Sūt verò chymica inuenta, vitrū ducere in longissimas lineas, tenax aut prædurum efficere posse. Vidi ego dudum, sphæram exiguā ex vitro, quæ omni conatu illisa solo lapideo, non comminuebatur, sed resiliebat ad trabes. Eiusdē facultatis chymicę est, vitrū albis lineis interstinguere, cælare in eo imagines, falsas fabricare gemmas, purgare caphuram, metalla miscere, immutare: aut nobiliora imitari.] Exempla verò fallacis Alchymiæ, vide apud eundem in 10. lib. de Varietate rerū c. 51. quo in loco etiā hæc subiungit, [Aurū, & argentū facere, seu ex alijs metallis ea conficere, aut gemmas factitare, aut viliores in nobiliores trāsmutare; nemo non optare debet vt sciat.

Cardanus.

Inuenta & opera artis chymicæ.

A at quid horū fieri possit, difficile scitu admodū est; & si hoc etiā sciuerimus, longè difficilius est scire, quomodo fiat. Quę autem ab Alchymistis fiunt, ea vel ad voluptatē pertinent, vel ad vsum; ad voluptatem sunt gemmæ, & metalla nobiliora; ad vsum tincturæ, colores, materiæ vasorum & alia similia. Circa quodlibet autē horum, tria excogitari possunt. vel vt fiāt, quod maximum est; vel vt purgentur; vel vt perficiantur. Horum primum, de metallis, adhuc sub iudice lis est, an fieri possit secūdum & tertium, fermè inuentum est ad summā perfectionē. ac licet ars chymica nō faciat verum aurū quatuor tamē præstat magnas vtilitates. Prima est, quia potest vnum metallum facere simillimū alij vt ferrū æri, æs auro & argento; idque clarius apparet in gēmis. Secunda. Cū id, quod in aliqua potētia continet, per vim ignis excitat, extrahit, & ad perfectionē perducit. Tertia. Cum ea quæ superflua sunt, vi sua absumendo detegit, vt cū ex chalce alumē excipitur, qđ nō genitū est vi ignis, sed exceptū; ita fit id quod vocāt multiplicationē, cū ex terra ipsa quæ aliqd cōtinet, qđ cōtinetur excipitur. 4. Ars chymica vi ignis multas facere potest cōpositiones, atq; separationes, non minus vtiles & lucrosas ijs, quæ ab Alchymistis tam anxiè quærūtur & ambitiosè promittuntur transmutationibus.] Hæc Cardanus, ex quibus verbis perspicitur eū arbitrari chymisticā illā auri generationē, vel esse impossibilem, vel propemodum impossibilem.

Vtilitates artis chymicæ.

Declaratur opinio eorum qui defendunt Alchymiam.

C A P. XX.

Albertus in libro suo 3. de Mineralibus cap. 9. hanc de facultate Alchymiæ quæstionem pertractans, primum exponit sententiā Auicennæ, quæ fuit hæc, [Sciant (inquit Auicenna) artifices Alchymię species metallorum permutari non posse, quāuis aliquid illis simile fieri possit; quod enim differētia specifica aliquo tollatur ingenio, non credo possibile; sed expoliatio accidentiū nō est impossibilis, vel saltem diminutio eorū: nō.n. permutātur species metallorū

Opinio Auicennæ.

nisi prius in primam materiam metallicã reducantur & sic iuuamine artis deducantur in speciem metalli, quod voluerit A
Sententia Alberti Mag. Atque idem quoque sensisse ait Hastem Philosophum præcipuum in physicis, & in mathematicis. Deinde Albertus subiungit ea quæ sequuntur. [Oportet nos dicere Alchymicos peritos, non aliter operari quàm peritos medicos, qui per medicinas purgatiuas purgant materias corruptas & nocentes sanitati, & postea per remedia confortãtia naturã iuuãt virtutem naturalem, vt digerendo, sanitatẽ inducãt quæ sanitas est effectus & naturę & artis; sed illius effectiuè & principaliter, huius autem organicè & instrumentaliter; sic Alchymistæ primò bene purgãtes materiã argẽti viui & sulphuris insitã omnibus metallis, confortant; deinde deducũt virtutes elementares & cælestes tali materiæ inherẽtes ad proportionem mixtionis metalli, quod intendunt inducere, & tũc ipsa natura operatur & nõ ars nisi organicè iuuãdo & expoliẽdo vt diximus; & sic verũ aurũ & argẽtum educere & facere videtur: qđ.n. virtutes elemẽtares & cælestes faciũt in vasis naturalibus, hoc etiã faciũt in vasis artificialibus, si artificialia formãtur ad modũ vasorũ naturaliũ: & qđ facit natura calore solis & stellarũ: hoc faciet ars calore ignis, dũmodo sic contẽperetur vt nõ excedat virtutẽ se mouentẽ, & informantẽ quæ est in metallis. huic enim cælestis inest virtus, quæ primò cõmiscuit eam, & hæc inclinatur ad hoc vel ad illud per artis iuuamẽ. Alchymia igitur per hunc modũ procedit, idest corrumpẽs vnũ a sua specie remouendo, & cũ iuuamine eorũ, quæ in materia insunt, alterius speciẽ inducẽdo. quare omniũ operationũ alchymicarũ melior est illa, quę procedit ex eisdem ex quibus procedit natura; sicut ex purgatione sulfuris, per decoctionem & sublimationẽ & expurgationem argenti viui, horumq; bona permixtione cũ materia metalli, in his.n. & ex virtutibus horũ, omnis metalli species inducitur. Qui autem per alba albificant, & per citrina citrinant, manente specie prioris metalli in materia, proculdubio deceptores sunt & verum aurum atque argentum non faciunt; & hoc modo ferè omnes vel in toto, vel in parte procedunt. propter quod ego experiri feci aurum alchymicũ quod ad me delatum est, & postquam sex aut septem ignes sustinuit, tandem amplius ignitum consumitur & perditur & quasi ad fæcem reuertitur.] Hæc Albertus. Ecce supradictis verbis Albertus, non solum docet verum aurũ posse fieri per alchymiam, sed etiã quis modus eius sic efficiendi sit possibilis & qs impossibilis, manifestè declarat.

Quinque rões pro Alchymistis. Quidam Ianus Lacinius, qui de facultate chymica in transmutandis metallis multa disputauit, eiusque disputationis summam memorat Cardanus loco supradicto, probat arte chymica posse confici verum aurum his rationibus. Primò, metalla sunt quædam pura & concocta, vt aurum & argẽtum, quædam cocta, sed impura, vt æs, ac ferrum, quædam cruda, & impura, vt vtrumq; plumbum; sed impura repurgari, cruda concoqui possunt, igitur ex ære, ferro & plumbo, aurũ, & argentum fieri potest. Quod autem talia concoqui possint, demonstrat ex sententia Aristot. 4. Meteor. vbi de concoctione agit. De purgatione dubium nõ est, quippe cum proprium sit ignis separando purgare. Deinde, propinquitas, paruumque caussarum discrimen, hoc idem suadet, cum ab ijsdem omnia fiant. Supponit autem omnia metalla constare sulphure & argento viuo, quæcunque verò similia sunt, facile inuicem transmutantur; eoque magis, quod natura videtur semper perfectissimum intendere in omni genere velut aurũ; quæ igitur imperfecta sunt, artis beneficio perfici posse videtur; tum vt ad finem, tum vt ad motus ipsius perfectionem perducantur. Postea, si ars auctore Arist. in 2. Phy. & 4. Meteor. est imitatrix naturæ; cum natura concoquendo purgandoque ex sulphure & argento viuo, aurũ argentumque perficiat, cur non etiam idem simili ratione operans ars, possit efficere? Ad hæc, ea dici debent secundum naturę ordinem copulata, & inuicem transmutabilia, quæ non habeat omnino diuersas operationes sed easdẽ, in eo tantùm differentes, quòd quædam habent eas imminutas & imperfectas, velut fetus, infantis comparatione, ouum pulli, aurelia papilionis. At plumbum, æs, ferrũ, argentũ, nullas habẽt operationes

tes ab auro distinctas, sed quas illud habet, vtpotè liquescere, duci, graue esse, ni tere, ignibus resistere; easdem habent hæc, sed vitiatas & imminutas, non enim ita splendent, non sunt adeo grauia, minus resistunt ignibus, non tota liquescũt, non tam tenuiter ducuntur; igitur hæc dici debent aurum imperfectum, & beneficio artis perduci queunt ad perfectiõnem auri. Atque hoc putat Cardanus esse maximum argumentum quod pro Alchymistis afferri possit. Postremò, idem astruit exemplo ranarum, quæ statim ob præparationem materiæ, ex puluere generantur. Sunt autem ranæ perfectiores auro, & ut animalia perfecta, non solum partium similarium compositione, sed etiam instrumentorum conformatione indiguerunt. Auicennam quoque citat dicentem, vitulum in nubibus generatum semiuiuum excidisse inter imbres. Generantur etiam ex iuuenculo strangulato apes, ex Basilico scorpiones, ex elixatura Anatis subdio expositæ bufones, ex Asinis vespæ, ex equis scarabæi, ex mulis locustæ, aquę, quibusdam in locis, conuertuntur in lapides: aer concussus inter duriora corpora, repente transit in ignem, fumus metallorum præcipuè plumbi, cogit argentum viuum, cortex mali punici ferrum mutat in chalybem. Si igitur hęc tam admiranda & penè incredibilia fieri possunt, atque adeo quotidie fieri videmus, cur incredibile videatur, posse ab Alchymistis verum aurum confici? Hęc ille disputat pro Alchymistis.

Antonius Mirandulanus. Antonius Mirandulanus Philosophus nostræ memoriæ pręstans & in Aristotelis doctrina excellenter versatus, in illo suo opere, quod scripsit de Euersione singularis certaminis, libro 19. sect. 7. hanc de Alchymistis sententiam pronuntiat.

[Dicimus veram esse Alchymistarum opinionem quod aurum possit fieri & ab arte & à natura, quia trasmutare possunt argentum viuum & alia quæ ad id requiruntur, ita vt fiat eadem materia: sicut nõ solum à natura sed etiam ab arte animalia, vt scorpiones, generari possunt. Verùm quia illud aurum fit rarissime & cũ maxima difficultate, multa enim quæ ad id concurrunt, facillime impediri possunt, idcirco non videtur fieri posse; sed A rei difficultas non arguit impossibilitatem. Non est autem danda opera illi arti, non quia non sit vera, sed quia tantæ est difficultatis, ut sit vtilius eam omittere, quàm exercere: & multi quidem ditissimi ad magnam inopiã redacti sunt, propterea quòd maximis sumptibus impensis, uel nunquam assecuti sunt quod hæc ars pollicetur, vel certe rarò, & parum, ita vt sumptus longe maior sit lucro, quare satius est aliis artibus certioribus operam dare, quæ maiori ex parte finem suum pręstant, quàm huic quę B rarissimè propter res naturæ absconditas, finem suum assequitur.] Hæc Mirandulanus.

Explicatur breuiter opinio authoris.

CAP. XXI.

Nobis autem propositam quæstionem philosophicè considerantibus atque perpendentibus, tria videntur hac de re valde probabiliter C dici ac affirmari posse; vnum est, nullam esse rationem Philosophicam, vel necessariam, vel etiam admodum probabilem, qua demonstretur rationem chymicam efficiendi verum aurum, esse impossibilem. Cur enim putetur impossibilis? An quia nihil eorum quæ fiunt à natura potest fieri ab arte? at hoc in generatione multorum animalium, aliarumque rerum quæ opera & ministerio artis non secus generantur quàm à sola natura, falsum esse cognoscitur. An D quia (ut uolebat Egidius) nihil eorum quæ sunt in suo genere perfectissima, potest produci nisi vno modo, idest solum ab agente suo naturali? Verum si Egidius uerisimili aliqua ratione hoc comprobaret, aliquantulum fortasse valeret ad persuadendum: cum autem nullam huius rei probationem afferat, qua facilitate ab eo id dicitur, eadem planè à nobis contemni ac reijci potest. An denique quia aurum naturale generatur virtute caloris cælestis, aurum vero chymicum efficitur à calore igneo, qui duo calo-

Sententia authoris de auro alchymico.

Calor cœlestis & elementaris non differt specie.

calores cum multùm inter se differant, non poterunt eundem effectum præstare? sed hæc ratio dupliciter peccat. Primùm enim falsum est, calorem cœlestem & igneum specie inuicem distingui: cum enim ab eodem contrario hoc est à frigore similiter corrumpantur, cum ab eadem caussa interdum producantur nimirum à lumine, cum se inuicem intendant atque augeant, cum ad productionem ignis & mixtorum simili ratione conducant, fieri non potest vt ea ratione qua calores sunt, specie distinguantur inter se: differunt igitur ea re solum, quòd calor cælestis propter ordinatum cœli motum, est valde temperatus & accommodatus ad generationem & conseruationem rerum sublunarium, quam ob caussam appellatur salutaris & viuificus: calor autem igneus ex se non est temperatus, sed agit quantum potest agere, & res sibi subiectas tandem destruit atque interimit, quocirca vocatur a philosophis, destructiuus, & corruptiuus rerum.

Verùm si hic calor aliunde corrigatur atque temperetur, nimirum vel à facultate animæ ut in animalibus contingit; vel ab arte, vt fit in multis mixtis & medicamentis, quæ à calore igneo, moderatione artis procreantur, efficietur profecto vt calor igneus talis propemodum euadat, qualis est cælestis. Deinde, experientia manifestè ostendit quædam animalia similiter generari posse calore igneo atque calore cælesti. Nam apud Aegyptios, pulli calore igneo ex ouis excluduntur atque procreantur. Quam rem Iulius Scaliger, vir propter excellentem omnium disciplinarum eruditionem admirandus, in ijs quæ scripsit contra Cardanum exercitatione vigesima-tertia, pulchrè describit his uerbis. [In Aegypto ad Cayrum furnos construunt alij alio multiplici fornice imposito: in quorum tholi supremi medio, foramen est: per quod caloris vis, quæ immodica possit officere, subit atq; exhalat: in imo ignem accendunt temperatum: Ouorum multas centurias in fornicum superiore planitie disponunt: statis diebus erumpit pullorum turba, quos illi non numero sed mensura uenales habent, modiolum statuunt sine fundo, quem ut im-

Animalia generari posse solo calore ignis argumento Iulij Scaligeri.

plerunt, tollunt, neque hæc fabula est, sed fabulæ illi ipsi, qui negant.

A

Alterum verò, quod eadem de re probabilissimè potest afferi, illud est, chymicam rationem efficiendi uerum aurum, vel impossibilem, uel prope modum impossibilem videri; non propter ullam rationem Philosophicam, quæ adhuc ab vllo sit allata, sicut ostensum est, sed propter ipsam experientiam, quæ in rebus naturalibus, moralibus, atque artificialibus, summi argumenti firmissimæque rationis vim debet obtinere. Etenim cum plurimi in chymicæ facultatis tractatione & exercitatione diu multumq; laborauerint, & in ueri auri effectionem acerrimis studiis atque incredibili cupiditate incubuerint, nemo tamen adhuc fuit, quem liquido constet uerum aurum & omni ex parte probatum, ac perfectũ effecisse. Quod si effectio auri per artem chymicam est possibilis, cur ea cum tamdiu & tam multum optata, quæsita, & procurata fuerit, nondum tamen reperta, & vsitata fuit? nam quia possibilis est generatio animalium, medicamentorum, aliarumque rerum non solùm per naturam, sed etiam per solertiam, & industriam humanam, iampridem inuentæ sunt artes quæ eiusmodi res & verè & facilè possunt perficere; cur igitur idem non contingit in auro chymico? nisi quia vel talis modus efficiendi tale aurum simpliciter est impossibilis, uel si est possibilis, nondum tamen is est humano ingenio, & fortasse non potest esse, exploratè perfectèque cognitus. Atque hoc argumentum ab experientia ductum, non solùm apud Philosophum naturalem, qui nunquàm à rebus sensatis, experientiaque comprobatis, uel transuersum (vt aiunt) digitum discedit, sed etiam apud quemcunque hominem sanæ mentis rectique iudicij plurimum valere debet.

Cur non ad datur esse uera ars chymiæ.

B

C

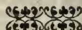
D

Ad extremum, illud non tantùm probabiliter dici, sed etiam pro uero certoque confirmari potest, artem chymicam, licet ea fortassis sit utilis in distillationibus & aliis rebus quas superius ex sententia Cardani memorauimus, tamen in eo quod spectat ad effectionem veri auri, quam illa profitetur atque in primis pollicetur, uanum esse, noxiam

ac

Non esse permittendum in Republica usum Alchymiæ.

ac perniciosam Reipublicę. Primò, Quia, aut nunquàm, aut rarissimè præstat quod promittit, ex quo non semel factum est, vt multi ad extremam inopiam, atq; paupertatem redacti fuerint; vnde recte quidam ait, Alchymistas non efficere aurum, sed absumere, non implere crumenas, sed magis deplere, & exhaurire. Deinde, quia facient falsum aurum, falsamque monetam, atque gemmas pro ueris passim distrahent atque diuendent; ex quo Respublica hominumque societas magnum caperet detrimentum. Postremò, quia verum aurum non rarò adhibetur in medicinis ad exhilarandum & confortandum cor: aurum autem chymicum, cum uel non sit uerum aurum, vel certè imperfectius auro naturali, vel non habebit eiusmodi proprietates, uel non ita uitales, & salutares humano corpori; quare non sine discrimine salutis & periculo vitæ, in medicinis adhiberetur. Hæc igitur nobis uisa sunt de chymica facultate efficiendi verum aurum probabiliter posse disputari.

FINIS LIBRI OCTAVI.

DE FORTVNA CASV ET CONTINGENTIA.

LIBER NONVS.

Sequitur vt de fortuna & casu, breuiter disputemus; nẽpe quantum satis sit ad explẽdam absoluendamq; eam quam de caussis libro precedenti instituimus tractationem.

Consideratio & explicatio casus & fortunæ ad uarias scientias pertinet.

Tractatio sit fortunę latissimè patet, & ad plures disciplinas ptinet: agit. n de Fortuna; Rhetor, Logicus, Physicus, Metaph. Philosophus moralis, denique Theologus. Agit Rhetor, quatenus in laudando & vituperando, suadendo, & dissuadẽdo, accusando & defendendo, in vtramq; partem magnum momentum habet fortuna; per magni enim refert, an quid fortuito cõtingat, an potius consulto & sciẽter dictum factumque fuerit. Vide Arist. in 1. libro Rhetoricæ ad Theodectem, c. 5. & 10. Agit Logicus tum vt doceat enũciationes, quæ sunt de rebus futuris contingentibus, in quibus locum habet fortuna & casus, non habere certam definitamque veritatem; tum etiam vt ostẽdat ea quæ casu & fortuito contingunt, cum raro, indeterminatè, & per accidens eueniant, excludi à scientiis; vide Aristot. in fine primi Perihermenias & in 1. Poster. tex. 43. Agit Physicus, vt redarguat illorũ Philosophorum sententias, qui vel putabant omnes res naturales fortuitò contingere, vt Democritus, & Leucippus; vel è contrario opinabantur omnes effectus naturales sempiterna quadam, & immutabili serie nexuque caussarum euenire, quæ fuit postea Stoicorum opinio. Vide Aristot. in 2. Physicorum. Agit Metaphysicus, quia Metaphysici ẽ distinguere omnes gradus entiũ & caussarum, in quibus sunt entia fortuita, & caussę per accidẽs; B atque etiam demonstrare, non omnia fieri ex necessitate: Vide Arist. in 6. Metaph. à tex. 5. vsque ad 8. Agit Philosophus moralis, vt declaret an fortuna sit caussa fęlicitatis humanæ, & quanti bona fortunę æstimanda sint, & quomodo res fortuitę vel pœna vel præmio dignæ habeantur. Vide Arist. 1. Moralium ad Nicomachũ cap. 9. & 2. libro Magnorum moralium. cap. 9. & 7. lib. Moral. ad Eudemum cap. 17. & 18. Agit denique Theologus, demonstrans, neque diuinam Prouidentiã obstare quo minus sit in rebus fortuna & C casus, neque tamen quicquam fortuitò aut casu posse contingere respectu diuinæ Prouidentię. Vide Magistrum sententiarum 1. lib. dist. 39. & ibidem Theologos Scolasticos. Primùm igitur, agemus de fortuna, tum de casu vel de iis quæ casu fieri vulgo putantur, cuius generis sũt monstra. Quoniam autem fortuna & casus locum habent in rebus naturalib⁹ & humanis, quia eiusmodi res sunt contingentes, ideo extrema huius libri parte, de contingentia, quæ est fortunæ atque casus, uelut radix & origo, differemus.

D

Refellitur opinio eorum qui penitus auferunt de rebus Fortunam, & Casum.

CAP. I.

Albertus in 2. Physi. cap. 10. scribit suo tempore fuisse nõnullos, quos vocat ipse socios suos, qui tollebãt de medio Fortunam & Casum adducti his argumentis. Primò, illud dicitur fieri à

ri à fortuna, quod non fit ab aliqua caussa: sed sicut ex nihilo fit, sic à nihilo nihil A fit, ergo nihil fit à Fortuna. Deinde, effectus fortuitus, vt thesaurus inuentus à fodiente terram, est ens per se, & determinatum, vt per se manifestum est, ergo per se habet caussam ueram & determinatã, quare non est fortuitus. Postea, sicut omne ens per accidens reducitur ad ens per se, ita omnis caussa per accidens reducitur ad caussam per se, ergo quod fit à cã per accidens, quę vocatur fortuna, idem fiet ab aliqua caussa per se, quare simpliciter non fiet à fortuna. Pręterea, omnis actio est finita, habens certum aliquẽ B finem, ergo omnis actio fit ob aliquem finem, sed nulla actio fortuita fit ob aliquẽ finem, ergo nulla est actio fortuita. Adhæc, sicut opinio nostra non facit ad esse vel nõ esse rei, sic nec intẽtio nostra quicquam conferre potest ad esse ipsius effectus, vt nimirum sit effectus per se vel per accidens; quare si quis ueniens in forum offendat amicum suum, siue voluerit illum reperire, siue non, non debet talis inuentio amici propterea effici effectus vel per se vel per accidens, uel fortuitus; nam sicut esse rei non dependet ex opinione C hominum, ita neq; ratio effectus potest ex eorum intentione dependere: His accedit, ꝙ agentia hæc inferiora, mouentur & gubernantur a cælo: sed cælum determinatè, ac necessariò semper agit, ergo non patietur aliquid agi in his rebus inferioribus fortuitò & indeterminatè. Postremò, Fortuna, & Casus repugnant pręscientiæ & Prouidentiæ Dei, ergo non debent poni. antecedens patet, quia illud dicitur fortuitò fieri, quod non fuerit præcognitum, & intentũ ab agente: sed nihil potest fieri in mundo, quod sit præter D cognitionẽ & uolũtatẽ Dei ergo nihil casu & fortuito potest fieri. Non posse autẽ res fortuitas vel ab ipso Deo prænosci atque prouideri, confirmat Cicero libro 2. de Diuinatione. his verbis. [Mihi ne in Deum quidem cadere uidetur, ut sciat quid casu & fortuitò futurum sit. si enim scit, certè illud eueniet: sin certè eueniet, nulla fortuna est, nihil enim est tam contrarium rationi & constantiæ, ꝙ fortuna.

Sed hanc opinionem facile est redarguere; nam multa in rebus fortuitò accidere, clarius est quàm vt egeat demonstratione. etenim præter communem sententiam omnium hominum, qui perinde ac fuerint à natura edocti, ita de fortuna sentiunt & loquuntur eiusque nomen & vim crebris sermonibus usurpant: Accedit etiam ratio, quę cogit nos idem credere & asserere. nam si fortuita dicuntur ea, quæ accidunt præter cognitionem, & intentionem agentis, quis non videt multa huiusmodi esse in rebus humanis? quis enim mortalium potest animo prouidere omnia quęcunque possunt contingere? timidæ enim sunt (ut scriptum est libri Sapientiæ cap. 9.) cogitationes mortalium, & incertæ prouidentię nostrę; & coguntur etiam prudentissimi uiri illud crebrò dicere (quàm non putaram?) Deinde, aut omne ens est necessarium, & omne agens necessariò agit, aut non, sed est aliquod ens contingens, & est aliquod agens cuius caussalitas nonnunquam frustrari & deficere potest: si prius dixeris, ex eo sequitur mundum non esse perfectum, quia non habet omnia genera entium quę in eo possent esse: & omnia necessariò euenire, vel ipsorum sensuum iudicio refellitur; sin autem posterius dicas, ergo agens contingens nonnunquàm deficiet & à suo fine aberrabit, atqui talis error & defectus dicitur fortuitus, & casu accidere. Nec maiori difficultate rationes eorum diluentur, quàm fuit à nobis istorum opinio refutata.

Soluuntur rationes supradictæ opinionis.

CAP. II.

AD primam igitur rationem ita respondemus. Non dicitur effectus aliquis fortuitus, eo quòd non procedat ab aliqua caussa efficiente, id enim multò magis impossibile est, quàm fieri aliquid ex nihilo: nam effectus ea ratione qua est effectus non eget materia, semper tamen necessariò eget efficiente; sed dicitur effectus aliquis esse fortuitus, quia fit à caussa per accidens atque indeterminata, & quia præter eius intentionem euenit. Ad 2. Thesaurus, ut est ens, est quid-

quidpiam determinatū & ens per se, sed quatenus est inuentus à fodiente terram, est quiddam indeterminatum. & per accidens respectu caussalitatis & intentionis eius qui fodit terrā: non enim fodiens terram uel semper vel vt plurimum thesaurum reperit; & inuentio thesauri pōt habere innumerabiles caussas per accidens, propter quas accidere queat. Sed dices, omni effectui respōdet propria cā, ergo effectus fortuitus habet propriam caussam. Respondemus, effectum fortuitum, sicut ipse est per accidens & indeterminatus, sic hēre sibes cās, nimirū per accñs & indeterminatas. Ad 3. Pōt rñderi dupliciter primò enim dici potest omnes effectus fortuitos reduci ad aliquā caussam per se, nempe primam, hoc est Deū, à quo & cognoscuntur, & intendūtur vel effectiuè vel permissiuè. Deinde potest etiam dici, effectum fortuitum reduci ad caussam, quæ sit caussa per se, non respectu effectus fortuiti, sed respectu aliùs effectus per se intenti, quem per accidens consequitur effectus fortuitus: quia cum non possit caussa producere effectū, quē per se intendit, quasi deficiens & aberrās, producit effectum qui dicitur à casu: quēadmodum natura per se intendit gignere hominem integrum & perfectū, à quo effectu quoniam impedita nonnunquam deficit & aberrat, producit hominem mōstruosum. Fodiens quoque terram per se intendit extruere sepulchrum vel aliud quidpiam, euenit autem vt prçter eius opinionem inueniat thesaurum subtus terram delitescentem. ergo effectus fortuitus habet caussam, quæ respectu alterius effectus est caussa per se, respectu autem effectus fortuiti, est caussa per accidens. Ad 4. Omnis quidem actio habet aliquem finem, sed finis est duplex: vnus intentus ab agente propter quem agens agit, alter verò minimè, actio igitur fortuita habet finem, idest terminum, sed non finem intentum ab agente. Quocirca Aristot. in 2. Physi. tex. 23. & in 1. de Partibus animal. cap. 1. definiens quid sit finis naturalis, ait eum esse terminum motus continui, & non impediti: eiusmodi igitur actio hēt finem, hoc est terminum, quia est finita, sed non habet finem intentum ab agente. Ad 5. Quamuis intentio nostra non mutet esse rei, tamen

A variat rationē eius prout est effectus proficiscens ex hominis consilio ac voluntate: nam ex intentione agentis spectatur an effectus sit uoluntarius vel fortuitus, laude vel vituperatione, pœna vel prçmio dignus. Ad 6. licet res naturales & corporeæ, quç complexu orbis lunæ coercentur, per se pendeant ex motu & caussalitate cæli, non tamen pendent ex eo per se res humanæ, in quibus fortuna versatur. Vel aliter, etsi cælum necessariò mouet, & agit, tamen illius motus, & actio, in his rebus inferioribus non reci-

B pitur necessariò, sed contingenter, quoniam hæc inferiora propter inordinatā; atque indefinitam materiæ potentiā sūt contingentia, & corruptibilia, & possunt impediri in agendo; nec id mirum videri debet, nam quod in aliquo recipitur, id non recipitur secundum modum agentis, sed secundum modum patientis atque recipientis, ut licet agens sit necessarium, si tamen patiens fuerit contingens, actio ipsius agentis recipietur in patiente, non necessariò, sed contingenter. Verùm, licet sit hoc peruulgatum, atque tri-

C tum responsum, magnam tamē habet difficultatem: etenim ualde obscurū & ambiguum est, an in rebus sublunaribus possit esse ullus effectus naturalis, qui dici queat à casu respectu corporum cœlestiū; quare hac ẽt de re infra post solutionē septimi argumēti breuiter dicemus.

Ad 7. Casus & Fortuna non aduersantur Prouidentiæ Dei; non enim ponimus casum & fortunam respectu Dei, sed respectu agentium particularium, nam quod à fortuna est respectu hominis, uel quod à casu respectu naturæ, id respectu

D Dei nec à fortuna, nec à casu existimari debet. Sed quia effectus assimilatur caussæ particulari & proximç, & ab ea denominationem suam accipit: dicitur enim effectus materialis & corruptibilis, non propter caussam primam & uniuersalē, sed propter caussas secundas & particulares: idcirco dicitur simpliciter esse in rebus aliquid à casu & à fortuna, id totum referendo non ad caussam primā, sed ad caussas secūdas & particulares, ꝙ autem nihil sit fortuitum respectu Dei, pulchrè declarat Boetius lib. 5. de Consolatione Prosa

Pręclara Boetii sententia.

Prosa prima, his verbis. [Si quis euentum nulla caussarum connexione productum, casum esse definiat, nihil omnino casum esse confirmo. Quis enim, coercente in ordinem cuncta Deo, locus ullus temeritati reliquus esse potest?] Et paulò post. [Casus (inquit) est inopinatus ex confluentibus caussis, in his quæ ob aliquid geruntur euentus: concurrere uero caussas, facit ordo ille ineffabili connexione procedens, qui de prouidentiæ fonte descendens, cuncta suis locis, temporibusq; disponit.] Et in Metro ita canit:

Et quæ permissis fluitare uidetur habenis
Sors patitur frenos, ipsaq; lege meat.

Nihil autem esse tam fortuitò & casu contingens, quod latere ac fugere possit Dei scientiam, atq; prouidentiam, luculenter exponit his uersibus:

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole resistunt,
Non nox atris nubibus obstat
Vno mentis cernit in ictu
Quæ sint, quæ fuerint, ueniantque,
Quem quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

Ciceronis autem sententia, quæ ad huius argumenti confirmationem adiuncta fuit, uel tanquam falsa omnino reijcienda est, uel bonam in partem ad hunc modum interpretanda; vt dicantur res fortuitæ, ea nimirum ratione vt sunt res fortuitæ, à nullo posse cognosci; quod verũ est, nam Deo à quo cognoscuntur, non sunt fortuitæ, sed certæ ac definitæ. Sin autem Deo (quod fieri non potest) aliquid esset simpliciter fortuitum, id ab eo nõ posset certe cognosci. Sed quod paulò supra in solutione sexti argumenti dicere promisi mus, an in rebus sublunaribus sit aliquis effectus naturalis casu contingens respectu cæli, deinceps inquiramus.

An in rebus sublunaribus aliquis effectus naturalis posit casu contingere respectu cæli.

CAP. III.

Opinio D. Tho. asserentis, non nulla in rebus naturalibus casu, & per accidens respectu cæli euenire posse.

Diuus Thomas multis in locis affirmat posse in rebus naturalibus aliquid contingere, quod sit per accidens, & casu eueniat respectu cæli, nam in Prima Parte quæst. 115. art. 6. ita scri- A bit. [Omne quod est per se; habet caussã, quod autem est per accidẽs, non hẽt caussam, quia non est verè ens, cum non sit uerè vnum: album enim caussam habet, similiter etiam & musicum; sed album musicum, non habet caussam, quia non est vere ens, neque vere unum. Potest autem fieri aliquis concursus unius rei naturalis cum alia re naturali, qui fit per accidẽs respectu cæli, ergo nec talis cõcursus per accidens, habebit caussam per se in cælo, nec id quod ex tali cõcursu efficietur poterit reduci per se ad caussam aliquã cæ- B lestẽ: quare vtrunque eueniet casu & per accidens respectu cæli. probatur minor hoc exemplo, quod enim aliquod corpus terrestre ignitum in superiori parte aëris generetur, & deorsum cadat, habet caussam, aliquam virtutem cælestem; similiter etiam q in superficie terræ sit aliqua materia combustibilis, potest reduci in aliquod cæleste principium: sed q ignis comburens, huic materiæ occurrat, & comburat eam, non habet caussam cæleste corpus, sed est per accidens.] Et ibidem in responsione ad tertium subdit, q C [Licet tam caussa producens aliquem effectum, & caussa impediens eius productionem, per se reducantur in corpus cæleste tanquam in caussam, tamen huiusmodi caussarum concursus nõnunquam fit per accidens, nec per se reduci potest in aliquam caussam cælestem.] Hæc D. Tho. in illo loco, cuius simile scribit Secunda Secundæ q. 95. ar. 5. In 6. aũt libro Metaphys. in illa sua pereruditа digressione de Fato, & prouidentia, sic ait. [Tripliciter potest aliquid per accidens euenire. Primò, propter concursum duarum D caussarum, quarum vna non continetur sub altera, ut cum præter intẽtionem occurrunt mihi latrones; hic. n. concursus caussatur ex duplici uirtute motiua, mea scilicet & latronũ: secundò propter defectum virtutis agentis, cui accidit debilitas ut non possit peruenire ad finem intentum, sicut cũ aliquis cadit in uia propter lassitudinẽ: tertio, propter materiæ dispositionem, quæ non recipit formam intentam ab agente sed alterius modi; sicut accidit in monstruosis partibus animalium. Quoniam igitur uirtus corporis cæle-

cœlestis & incorruptibilis est, & impassibilis, non potest exire aliquis effectus ordinem caussalitatis eius propter defectũ & debilitatem ipsius uirtutis. Sed quia cęlum agit mouendo, & omne tale agens requirit materiam determinatam & dispositam, potest contingere, ut in rebus naturalibus uirtus cælestis non consequatur suum effectum propter materię indispositionem, & hoc erit per accidens: & quia agens quod inducit effectum suum, ut in pluribus & non semper, sequitur vt deficiat in paucioribus & hoc est ei per accidens, cælum autem effectus suos inducit in hæc corpora inferiora vt in pluribus, at non semper propter materiæ indispositionem, ob hoc igitur aliquando contingit, ut uirtus cælestis effectum suum minimè consequatur, quod est ei per accidens & tanquam à casu.] Hæc D.Thom. in 6. Metaphysic. In 3. vero libro Contra gentes cap. 86. idem sentit, atque confirmat hoc modo. [Si nihil in rebus naturalibus eueniret à casu & per accidens respectu cæli, ergo respectu cæli omnes effectus naturales ex necessitate euenirent; sed hoc est falsum ergo &c.] maior per se manifesta est, minorem autem comprobat ratione & testimoniis; summa autem rationis in eo est, ꝙ quamuis cælum sit mouens & agens necessarium, tamẽ quia non per se proximè & immediatè producit effectus sublunares, sed per agentia inferiora quæ sunt contingentia & defectibilia, & quia non agit ex nihilo, sed cũ sit finitæ virtutis, requirit determinatã atq; dispositam materiam; hinc fit ut tum propter defectum agentium particularium, tum propter indispositionẽ materiæ, non semper ipsum cælum consequatur effectum suum, quem per se intendit. Comprobatur etiam hoc, testimoniis Aristot. qui in 1. Perihermenias, in 2. Physic. & in 6. Metaphy. docet non omnia ex necessitate euenire, & in lib. de Diuinatione per Somnum, cap. 2. ait ea quorũ sunt in cælo signa & indicia, cuiusmodi sunt pluuiæ vẽti & horum similia, interdum non ita euenire, ob vehementioris caussæ impedimẽtum: idemque firmatur auctoritate Ptolemæi qui in opere suo quadripartito dicit, effectus qui ex superioribus corporibus procedunt, non euenire ineuitabiliter. In centiloquio etiam dicit signa cælestia quæ sunt indicia rerum sublunariũ, esse media inter id quod est necessarium & possibile. Rationem autẽ quam supra posuimus, D.Thomas in 1. p. quæst. 114. art. 6. in responsione ad 1. & 2. his uerbis complectitur. [Corpora inquit cælestia sunt caussa inferiorum effectuum mediãtibus caussis particularibus inferioribus, quæ deficere possunt in minori parte, & quia virtus cæli non est infinita, ideo requirit determinatam dispositionẽ in materia ad inducendum suum effectum, & quantum ad distantiam loci, & quantum ad alias conditiones. Et ideo sicut distantia loci impedit effectum cęli, nõ enim sol eundem caloris effectum habet in Dacia quẽ habet in Aethyopia, ita vel grossities materiæ, vel frigiditas, vel caliditas vel alia similis dispositio impedire potest, effectum corporis cælestis.] Hæc ibi D. Thomas. Cuius opinionem sequitur Aegidius Quodlibeto 4.

Opinio aliorum, qui negant ullum effectum simpliciter naturalem, casu euenire posse respectu cæli.

CAP. IIII.

ALij opinantur remoto libero arbitrio, omnia in rebus sublunaribus ex necessitate euenire, nihilq; posse accidere per accidens, & à casu respectu cæli, quod ipsi hoc modo declarant. [In ijs, quæ omninò naturaliter fiunt, nõ potest aliquid fieri casu simpliciter respectu cæli.] Dicitur. [In ijs quæ fiunt naturaliter.] Quia in agentibus liberis, ut est uoluntas nostra quæ per se non subiacet caussalitati corporum cælestium, hoc nõ est uerum. nam cum cælum sit agens corporeum per alterationem, quæ est transmutatio materiæ, non potest per se agere nisi in res corporeas materiales, quocirca voluntas nostra quæ est incorporea & immaterialis, non potest pati à cęlo nisi per accidens, quatenus ex actione cælesti fit immutatio in quibusdam animæ partibus

Voluntas nostra per se non subiacet caussalitati cæli.

tibus corporeis, cuiusmodi sunt phātasia & appetitus sensitiuus à quibus voluntas inclinatur ad agendum hoc vel illud, sed non necessariò, cum enim libera sit, potest passionibus resistere; quin etiā fieri potest vt quis ex impressione aliqua cælesti, inclinetur vel ad iram vel ad tristitiam, qui non solùm potest non sequi talem inclinationem eam reprimendo, sed etiam potest animum inducere ad cōtrariam affectionem; nimirum ad mãsuetudinem & lætitiam; quod sanè accidet præter intentionem caussarum cælestiū; præclarè enim illud à Ptolemæo dictum est, sapiens dominabitur astris. Deinde positum est illud. [Omnino naturaliter.] Quoniam possunt aliqui effectus naturales produci uel ab homine vel à Dæmone, applicādo actiua passiuis, qui effectus sunt præter intentionem corporum cælestium, nunquam enim per solum concursum cæli tales effectus extitissent, nec sanè possunt existere. Additum est illud, [Respectu cæli simpliciter.] Propterea q̄ licet respectu huius vel illius constellationis, possit aliquid contingere casu, vel per accidens non tamen respectu totius cęli, exempli caussa si fit constellatio cælestis fauens generationi hominis, & tunc ex semine humano generetur, vel mus, uel porcus, aut secundum rem, aut certè secundum figuram, talis effectus respectu talis constellationis erit per accidens & quasi à casu, uerum respectu alterius constellationis cęlestis, cuius virtus, & influxus illam generationem hominis ita corrupit & deformauit, non fuit per accidens; certè respectu totius cæli, omniumq; virtutum cælestium non potuit esse per accidens & a casu.

Hęc opinio duabus rationibus comprobatur. Primò enim, cum omnis motus omnisq; operatio agentium naturalium per se dependeat a motu & caussalitate cęli, id quod D. Thomas putat & verum esse & doctrinę Aristot. consentaneum; nullus potest esse motus, siue is fuerit caussę producentis effectum per se intentum, siue agentis contrarij impediētis illius effectus productionem, siue fuerit istiusmodi uel aliarum caussarum concursus, qui sit extra caussalitatem cæli. ac proinde respectu ipsius esse' queat per accidens & à casu. Imo imò cum multi putent secundum Arist. Deum non aliter agere in res sublunares quàm per motū & lumē cęli, si posset esse aliquis effectus per accidēs & à casu respectu cæli, is profectò etiam secūdum Arist. esset per accidens & à casu respectu Dei, quod tamen, qui priore opinionem sequuntur nequaquam concederent. Deinde, agens naturale, si habet quæcunque ei sunt necessaria ad agendum, non potest non agere; similiter etiam, si quid illorum ei desit, nō potest agere; quare cum agit, necessariò agit, & si non agit, hoc ideo est, quia non potest tunc agere; quare si producit effectum, necessariò producit, & si non producit, necessariò tunc impeditum fuit ne produceret, Quamuis igitur res sublunares secundū Arist. non eueniant ex necessitate, sicut res cælestes, nempe quia non semper eodem modo eueniunt, & quia interdum deficiunt à suo ordine naturali & cursu, tamen quia cum eueniunt, necessariò eueniunt, & cum deficiunt, necessariò deficiunt, possunt dici hoc modo euenire ex necessitate. Atque hanc opinionem tenuit Auicenna in sua Metaphysica, ut refert D. Thomas in 3. contra Gentes cap. 86. eamque sequitur Ochan 1. Quodlibeto q. 17. à qua sanè non videtur interdum abhorrere D.Tho. quippe qui in 1. par. quęst. 19, art. 6. ita scribit. [Potest aliquid fieri extra ordinem alicuius caussæ particularis, non autem extra ordinem caussæ uniuersalis sub qua omnes caussæ particulares comprehenduntur; quia si aliqua caussa particularis deficit à suo effectu, hoc est propter aliquam aliam caussam particularem impedientem, quæ continetur sub ordine caussæ vniuersalis, unde effectus ordinem caussę vniuersalis nullo modo potest exire; & hoc etiam patet in corporalibus, potest enim impediri quòd aliqua stella non inducat suum effectum, sed tamen quicunque effectus ex caussa corporea impediēte in rebus corporalibus consequatur, oportet q̄ reducatur per aliquas caussas medias in vniuersalem uirtutē primi cæli.] Hæc ibi D. Tho. & in Prima Secūdæ, q. 109. art. 1. ait, q̄ sicut oēs motus corporales reducuntur in motum cęlestis corporis, tanquam in primum mouens corporale,

Opinio Auicennæ & Ochan, quæ interdū placuisse uidetur etiam D.Tho. nullum effectū omninò naturalem casu euenire posse respectu cæli.

porale, ita omnes motus tam corporales, q̃ spirituales reducuntur in primum mouens simplr quod est Deus. ex quo licet inferre oẽs effectus corporales per se referri ad aliquam causam cælestem, quare nullus effectus corporalis erit per accidens & à casu respectu cæli. Hęc disputãtur à uiris doctis & utraque quidẽ opinio est satis probabilis. Verùm si ponamus id quod à Thomistis omnibus & aliis præter ea Philosophis ponitur atq; conceditur, nimirum ad productionem cuiuslibet effectus corporalis, necessarium esse actualem cęli concursum, ex hac concessione necessario conficitur, nihil in rebus Physicis & corporeis per accidens & casu effici posse respectu cæli, quippe cum ad cuiusuis effectus Physici productionem uis & caussalitas cæli necessario & per se cõcurrat. Sed pergamus ad alia.

An Fortuna sit diuinum aliquod numen, vt vulgò putatur.

C A P. V.

Opinio existimantium Fortunã esse numen aliquod occultum & diuinum, peruetus fuit, eamq; Arist. in 2. Physic. tex. 47. his verbis innuit. [Sunt quidam, quibus fortuna vr quidem esse caussa, immanifesta autem intellectui humano tanq̃ diuinum quiddam existẽs & fœlicius.] quem locum explanans Simplicius ita scribit. [Nonnulli fortunam & esse, & caussam esse dicunt, quid sit aũt dicere nequeunt, cum eã humanæ mẽti ignotam existiment, vt quæ sit res quædam diuina, & propterea humanã exuperet cognitionem; quemadmodum vidẽtur Stoici dicere: quod autẽ multi in hac fuerint sententia ex eo clarum est, quod fortunã tanq̃ Deum adorent, & templa ei ædificent, & in eam hymnos canant. Videtur autem hæc opinio q̃ sit diuinũ quid fortuna, etiam ante Aristo. fuisse apud Græcos, & non fuisse primos in hac sententia Stoicos, ut quidam existimant. Etenim Plato in legibus, [Deus quidem (inquit) omnia, & cum eo fortuna & occasio vniuersas res humanas gubernãt.] Hęc Simplicius. Quinimo Ethnici tm̃ tribuebant fortunæ, ut à Romanis multa ei templa & simulachra erecta fuerint varijs nominibus cõsecrata; vt videre est apud Liuiũ, & apud Plutarchũ in Problematibus: exẽpli caussa Romę consecrata fuit ædes Malæ Fortunę & Detestatę in Exquilijs; fuit etiam ædes Fortunæ Fortis in ripa Tyberina iuxta Theatrum: Erat Templũ Fortunę Paruæ, & Virginis Fortunę, & Primigeniæ, & Obsequentis ad Capenam: & Priuatæ & Publicæ & Viscatę & Virilis & Conuertentis, in Palatio, & Benesperãtis, & Auertentis, & Blandæ, & Dubiæ, in Auentino: & Mãmosæ in duodecima regione: & Barbatæ, & Muliebris. quibus omnibus principium dedit Seruius Tullius, tùm q̃ ab ea ex seruo in Regnũ esset euectus, tum etiam prospiciẽs eam occasionibus rerum plurimum habere in vtrãque partẽ momenti, omniq; in re humana dominari; sicut Plutarchus inquit in Problematibus. Hæc ex Ludouici Viuis, hominis sanẽ diserti & eruditi, cõmen. in 18. cap. lib. 4. de Ciuit. Dei B. Augus. sũpta, hoc loco cõmemorãda duximus. Verùm de tẽplis Fortunæ olim dicatis, Simplicius in 2. Physic. super tex. 47. Hæc scribit. [Quod autem quidã ẽt Fortunæ templa ædificauerint, uerisimile est id fuisse postea, idest post Platonem, & Aristo. constitutũ, non. n. habemus apud ueteres Fortunarum templa in historijs narrata, uel dies festos descriptos q̃q̃ Fortunæ nomẽ sciamus in honore fuisse apud ueteres. Delphis autem præcedebat hoc ẽt in Sciscitationibus, O Fortuna, & Apollo, huic ne respondes? quin ẽt apud Orpheũ, eius mentio facta est.] Hæc Simplicius. Qualis aũt sit fortuna, simulachrũ eius ab antiquis expresũ, pulchrẽ declarabat; quod secundum Albertum in 2. Physico. super tex. 47. ita se habebat; erat simulachrum quoddã in rota, cæcum, & una parte albũ, altera nigrũ. in rota; propter volubilitatẽ eius; cæcum, pp imprudentiã; partim album & partim nigrum, pp eufortunium & infortunium, quæ sunt partes fortunæ. Cæcitatem aũt fortunę breuiter indicat Aristo. in Sect. 29. Problemate 8. his uerbis [Cur diuitiæ magna ex parte ab hominibus prauis potiùs q̃ à bonis habentur? An quia fortuna cæca est, & discernere atque

Simulachrũ fortunæ.

atq; seligere non pôt quod melius aut deterius est.] Quocirca rectè Aristophanes A fingit Plutum qui est Deus diuitiarũ, eũ à Ioue mitti ad homines bonos, incedere claudum, cum uerò pergit ad malos, lætissimum, & celerrimum exilire. Quãobrem sapienter D. Augus. in 4. libro de Ciuit. Dei cap. 18. redarguit eos qui fortunam colunt vt Deam. [Quo, inquit, bona est fortuna, quæ sine ullo iudicio venit & ad bonos & ad malos? Vt quid autem colitur, q̃ ita cæca est passim in quoslibet incurrens, ut suos cultores plerũq; prætereat, & suis contẽptoribus hæreat? aut si aliq̃d proficiũt cultores eius, ut ab B illa videãtur & amenĩ iã merita sequit, nõ fortuita uehit. Vbi est ergo definitio illa fortunæ? vbi est quod à fortuitis etiam nomen accepit? nihil .n. prodest illam colere si fortuna est, si aũt suos cultores discernit ut prosit, fortuna non est.] Audiamus et Plinium. lib. 2. cap. 7. insanam mortalium de numine fortunæ opinionem, elegantissimis & lepidissimis uerbis eludentem. [Inuenit (ait Plinius) sibi ipsa mortalitas numen, quo minus ẽt plana esset de Deo coniectatio. Toto quippe mũdo, & locis omnibus, omnibusque horis, omnium uocib⁹ fortuna sola inuocatur, una C accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuiciis colitur: uolubilis à plerisque, ẽt cæca existimata, uaga, inconstans, incerta, uaria indignorum fautrix. Huic omnia expensa, omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola utramque paginã facit; adeòque obnoxiæ sumus sortis, ut sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.] Hæc Plinius. Est igitur inanis, & plenus amentiæ fortunæ cultus, ut nõ inscite Poeta ille cecinerit, D

D. August. (margin)

Elegans Plinii sententia (margin)

Nullum numen abest, si sit prudentia, sed te
Nos facimus fortuna Deam, cæloque locamus.

Sed ut uis & natura Fortunę, eiusque proprietates atque conditiones intelligantur, & si quæ sunt in hac materia graues & obscurę quæstiones illustrentur & explicentur, definitionem fortunæ ex Aristotelis doctrina & sententia confectã exponemus.

Exponitur definitio Fortunę.

CAP. VI.

EX iis quę Aristot. scribit in 2. Physi. tex. 52. potest colligi hæc definitio seu descriptio fortunæ. [Fortuna est caussa per accidens in iis quę operantur ob aliquem finem, ex electione, neq; semper neq; ut plurimum.] In qua definitione continentur quinque particulę, quæ sigillatim explanandæ sunt. Prima est. [caussa.] Secunda est. [Per accidens] Tertia est. [Ob aliquem finem.] Quarta est. [ex electione.] Quinta. [Neque semper, neque ut plurimum.] Et quamuis hanc vltimam particulam Aristoteles supradicto textu non exprimat, ea tamẽ elicitur ex 48. tex. [Caussa.] Nomen Fortunę vulgo ferè usurpatur non pro aliqua caussa sed pro fortuitis euentis, quam opinionẽ sequens Boetius 5. lib. de Consolatione Prosa prima, ita definiuit fortunam & casũ. [Casus est inopinatus aliquis ex fluentibus caussis, in ijs quę ob aliquid geruntur, euentus.] Sed Arist. Fortunam facit caussam quandam, non quidem ut materiam, & formam, nam hę sunt partes essẽtiales ipsius effectus necessariò ei coniunctæ, at fortuna v.g. thesauri inuenti à fodiente, neq; est pars essentialis eius, neq; cum eo necessariò cõiuncta: potest enim thesaurus & fortuitò & non fortuitò reperiri. Neque uerò ratio finis conuenit fortunę; finis enim est cuius grã aliquid fit, & est propositus atque intentus ab agente, quod longè remotum est à notione ipsius fortunæ. Relinquitur igitur Fortunam referendam esse ad genus caussę efficientis, sicut Arist. ait in 2. Physi. text. 65. quod etiã declarant quæ ab antiquis iactantur de fortuna; aiunt enim illã esse dominam omnium rerum, & pro suo arbitrio regere & administrare res humanas, nullam item habere rationem ac discrimen bonorum ac improborum: quæ sanè ostendunt fortunam esse caussam efficientem.

Per Accidens.] Dupliciter aliquid est caussa per accidens, aut quia est accidens caussę per se, ut musicus est caussa per accidens domus; quoniam esse musicum

accidit ædificatori, qui est per se caussa domus; aut quia est caussa alicuius quod accidit effectui suo per se intento, vt Medicus per accidens sanat musicū, quia ægroto, qui sanatur per se à Medico, accidit ipsum esse musicum. At in priori quidem genere, caussa per accidens, est diuersa à caussa per se, effectus autem vtriusq; est idem: in posteriori autem, caussa vtraque est eadem res, effectus uero sunt diuersi. Atq; huius posterioris generis fortuna dicitur esse cā per accidens; nam idem homo fodiens agrum, est cā per se illius fossionis, & est caussa per accidens, quæ dicitur fortuna, thesauri qui ab eo inuenitur, quatenus talis inuentio thesauri accidit fossioni. Verùm huiusmodi effectus per accidēs, tribus modis (vt rectè ait D. Thomas) potest esse coniunctus cum effectu per se alicuius caussæ; vel necessariò, ut homo per se generat hominem, per accidēs autē risibile, quod tamen est necessariò coniunctum cum homine; uel frequenter seu vt plurimum, ut homo per accidens generat lachrymantem, sed frequenter accidit ut qui nascit prodeat lachrymans; vel deniq; rarò & indeterminatè, vt ꝙ cum nascitur homo, cęlū coruscet, vel terræmotus fiat. Effectus autem fortuitus, neq; necessariò, neque ut plurimū connexus est cum effectu per se caussæ efficientis; vt patet in thesauro inuento à fodiente terram. Quod autem fortuna sit caussa per accidens, sic probatur: Nam omnis cā per se, est determinata, & certò sciri potest, & semper uel vt plurimū eodem modo operatur, & agit ob aliquem finem determinatum & à se intētum; sed hæc omnia remotissima sunt à fortuna, ergo ipsa nō est caussa per se, sed ꝑ accñs.

[Ob aliquem finem.] Non ꝙ Fortuna intendat aliquem finem, aut quòd effectus fortuitus sit quasi effectus intentus ab agente, id enim est contra rationē fortunæ, sed hoc debet exponi dupliciter, at quia res fortuita eiusmodi est, ut si præuisa fuisset ab agente, proculdubio fuisset ab eo intenta, uel ad eam expetendam uel ad fugiendam. Et hoc uidetur significare Aristot. in 2. Physic. tex. 51. his verbis, [caussa recipiendi argentum venisset, reportaturus pecuniam si sciuisset, uenit autem nō huius gratia, sed accidit uenisse & fecisse hoc reportandi gratia, aut quia effectus fortuitus est coniunctus cum alio effectu per se intento ab agente, ut inuentio thesauri cum plantatione vineæ cuius gratia terra fodiebatur; quamuis igitur fortuna ea ratione vt fortuna est, non agat propter finem, necessariò tamen est in eo agente, quod vel agit, vel aptum est agere propter finem; quare si esset aliquod agens quod neque ageret, neque esset aptum agere propter finem, nihilque haberet sibi determinatè præfixum ad quod eius operatio uel naturaliter, uel ex electione referretur, id profectò nunquàm ageret fortuitò. etenim fortuitum est, quod accidit præter intentionem agentis; quemadmodum si non esset motus naturalis, non esset etiā violentus, quia violētus præsupponit naturalem cui est contrarius, ut docet Aristo. in 1. & 3. de Cælo. Potest autem dici aliqua actio non fieri propter finem, tribus modis; uel quia ipsa est propter se & non propter aliud, ut actio in qua est fœlicitas: uel quia fit ab agente non intendente ipsam, vt si quis aliud attente cogitās, vel vngues rodat, uel fricet barbam, huiusmodi enim actiones non fiunt ex electione ob aliquem finem, sed ex sola imaginatione: vel quia talis actio est coniuncta & accidit ei actioni, quę per se intenditur, ut inuentio Thesauri accidit fossioni terræ, & sic effectus fortunæ non fit ob aliquem finem.

Tribus modis actio nō fit ob aliquem finē.

[Ex electione.] Fortuna est tantum in ijs, quæ agunt ex electione, cuiusmodi est homo nā in iis est fortuna, quos dicimus fortunatos, uel infortunatos, hi autē pròpriè sunt homines: quamq̃ hoc nomen transfertur etiam ad ea quæ carent ratione, sed impropriè, & Metaphoricè, & sic ille Poeta dixit fortunatos esse eos lapides, qui sunt in aris templorum, nam cū cæteri conculcentur, illi coluntur & honorantur; vide Aristot. in 2. Physicorum tex. 58. & 59. vbi scribit fortunam esse in ijs quę agunt, agere autem proprium est hominis, nam is propriè agit in cuius potestate est agere & non agere, talis est homo, qui est dominus suarū actionum, reliqua uerò quæ rationem non habēt, potius dici debet agi quā agere. Nam actio, quę Græce dicit πρᾶξις est ea quæ tan-

tantùm fit ex electione in qua cõsistit virtus aut uitium. Rectè igitur Aristot. in 2. Physic. tex. 52. affirmat circa idem versari intellectum & fortunã: quamquàm fortuna accidit ob defectum intellectus, qui non potest prouidere omnia futura, ne quid accidat præter eius intentionẽ; quare idem Arist. pulchrè scribit, ubi est multum intellectus, ibi esse parũ fortunæ, & vbi multum est fortunæ, ibi esse parũ intellectus, quo fit vt respectu Dei cuius intellectus omnia liquidò cernit, nihil fortuitò possit accidere; benè item dicebat Polus, ut est apud Platonem in Gorgia, & apud Arist. in 1. Metaph. fortunam esse inimicam arti, esse autem sociam & comitem imperitiæ.

Exponitur ultima pars definitionis fortunæ, & expenditur opinio Auicennæ aientis fortunã uersari in ijs quę sunt ad utrumlibet.

CAPVT XII.

Neque semper neque ut plurimũ.] Cœlum semper eodem modo mouetur atq; operatur, & sicut habet incorruptibilem substantiam, ita quoque habet modum agendi immutabilem, cuius rei caussa est, quia caret ea materia, quæ habet in se priuationem & potentiam contradictionis, ex qua oritur indeterminatio & inordinatio, omnisque defectus & error. Agentia verò sublunaria ut plurimum quidem attingũt finem, interdum autem deficiunt ob indeterminationem materiæ & priuationis quæ in ipsis inest, quæ res obstat quominus regimen, directionem & ordinationem caussatum cœlestium, ita possint in se ipsis accipere quin aliquando deficiant. Quòd ergo agens sublunare in operando deficiat, cælum autem minimè, non euenit tantùm (vt dixit Auicenna) quia cælo nullum obstat externum impedimentum atque contrarium, quemadmodum agentibus sublunaribus; nam hæc caussa est externa, remota, & quasi per accidens: sicut nõ dicitur propriè aliquid esse corruptibile, uel incorruptibile: quia vel habet contrarium, vel eo caret, sed quia intrinsece ac secundum naturã suam est tale, vt Arist. docet in 10. Metaphysi. tex. vltimo.

Verùm quia quod non est semper nec vt plurimum, duplex est, aut enim est contingens vt vocant, ad vtrumlibet, ut ambulare & non ambulare, & omnes actiones quæ proficiscuntur ex libero arbitrio; aut est rarò contingens, ut thesaurum inueniri ab eo qui fodit terram, sicut Aristot. tradit in primo Priorum, & primo Perihermenias. dubium est, an fortuna tantum versetur in iis quę rarò contingunt, an etiam in iis quæ ad vtrumlibet eueniunt. Auicenna in primo libro Sufficientiæ, cap. decimotertio. opinatur fortunam non solùm uersari in ijs quæ rarò cõtingunt, sed etiam in iis quæ ad vtrumlibet; quod ita probari potest. Aristotelem in secundo Physicorum tex. 48. 51. 55. & 56. ait fortunam esse in iis quæ neque semper, neque frequenter eueniunt: sed in his nõ modò sunt ea quę rarò contingunt, sed etiam quæ ad vtrũlibet, hæc enim neque semper, neque frequenter eueniunt: ergo fortuna locum habet etiam in iis quæ sunt ad vtrumlibet. Et quia uideri poterat absurdum, ipsum ambulare, sedere & alia similes actiones dicere fortuitas, cum proueniant à voluntate, idcirco Auicenna inquit, eiusmodi actiones non esse fortuitas respectu voluntatis à qua determinãtur & imperantur, sed respectu uirtutis motiuæ, quæ est in animali; huic enim, quia ipsa indifferens est ad ambulandum & non ambulandum, casu accidit, ut homo ambulet, uel non ambulet. Hęc est opinio Auicennę: cui Simplicius in secunda Physicorum tex. 48. non videtur dissentire. ita scribens. [Quod neque semper, neque frequenter euenit, id uel rarò cõtingit uel ex æquo est, nam quod est ex æquo, rarius est iis quæ ut semper uel ut plurimum fiunt, & ideo (vt existimo) Aristoteles id quod ex æquo, & id quod est rarius prẹter id quod est ut plurimum communiter & perpetuò uocauit.] Hæc Simplicius. Quamquam dici potest, Simplicium illis uerbis docere voluisse, in ijs quę neque semper, neque

Qõ, an in iis quæ sũt ad utrumlibet, fortuna uersetur

Auicenna.

Simplicius

vt plurimum fiunt, duo genera rerum cō tineri, nimirum quæ ex æquo, & quæ rarò accidunt; non autem significare voluisse, in hoc vtroque genere rerum, fortunam uersari.

Opinio contraria quæ est Themistii, Auerr. Alberti D. Tho. & est probabilior.

Sed Auicennæ aduersantur Themistius, Auerroes, Albertus & D. Thomas negantes fortunam esse posse in ijs rebus quæ fiunt ad vtrumlibet. Vide digressionem Auerr. 2. Physico. commento 48. Quorum sententia nobis magis probatur, eaque confirmari potest his rationibus, Primò, effectus iudicari debet qualis sit, an nimirum sit fortuitus nec ne, ex caussa principali à qua procedit, sed v. g. ambulatio, principaliter procedit à uolūtate secundum determinationem & exercitium: respectu autem uoluntatis, ea nō est secundum Auicennam fortuita, ergo ambulatio simpliciter dici debet non esse fortuita. Deinde, Aristoteles ait fortunam esse in eo agente quod agit ex intellectu & electione, ergo si ambulatio esset fortuita, talis profectò esset respectu ambulantis, quatenus agit per intellectū & uoluntatem, sed Auicenna vult ambulationem non esse fortuitam respectu uoluntatis, ergo ipsa nullo modo est fortuita. Postea, vel ambulatio procedit à virtute motiua, ea ratione ut ipsa est indifferens ad ambulandum & non ambulandū, & hoc dici non potest, quia virtus motiua, ut est indifferens, nequit efficere ambulationem potiùs quàm eius oppositū; uel procedit à virtute motiua vt determinatur à uoluntate ad ambulandum. sed hoc modo Auicenna negat eam esse fortuitam; ergo nullo modo ambulatio dici potest fortuita. Præterea, aut uirtus motiua habet aliquem finem, aut non habet; si habet, cum is non possit esse alius quàm eius operatio; non erit talis operatio fortuita respectu illius potentiæ, utpote quę sit eius finis: sin autem nullum habet finem, ne sic quidem respectu illius ambulatio erit fortuita, etenim fortuna tantùm est in iis quæ agunt ob aliquem finē, vt supra docuimus. Ampliùs, si ambulatio est fortuita respectu virtutis motiuæ quæ est in animali, ergo effectus fortuitus esset certus atque determinatus, & fortuna esset caussa per se ac determinata; consequens est & contra Aristot. & contra ea, quæ à nobis supra confirmata sunt; consequentia vero manifesta est, nam ambulatio non potest effici nisi à uirtute motiua animalis, & talis virtus est determinata & per se caussa illius ambulationis, & uirtus motiua fuit à natura tributa animali propter motū, qualis est ambulatio. Ad hæc, sequeretur omnia instrumenta tam naturæ, quàm artis, agere fortuitò: cum tamen finis illorum sit eorum actio atque vsus: patet consequentia, quia sicut virtus motiua secundum Auicennam est indifferens ad mouēdum & non mouendum nisi determinetur à uoluntate, ita quodlibet instrumentum est indifferens ad agendum, & non agendum, nisi moueatur & determinetur à principali agente. His accedit, quod ipsum uelle & ipsum intelligere essent actiones fortuitæ respectu uoluntatis & intellectus; quippe cum voluntas sit indifferens ad uolendum & non volendū; qua tamen re nihil fingi potest magis absurdum. Postremò, opinio Auicennæ est contra communem sententiam & modum loquēdi omnium hominum, nemo enim huiusmodi actiones quæ sunt ad vtrumlibet, uocat fortuitas. Quamobrem quoniam Aristot. in 2. Physic. tex. 48. ex communi modo loquendi, & sentiendi, demonstrat fortunam neque semper, neque frequenter agere, clarum autem est ex communi modo sentiendi hominum, actiones quę sunt ad vtrumlibet, non fieri fortuitò, quippe cum procedant ex electione & intentione agentis; idcirco Aristot. ut bene aduertit Philoponus, nō curauit nominatim excludere & remouere fortunam ab huiusmodi rebus quæ sunt contingentes ad vtrumlibet. Atque hoc modo facilè diluitur atque euertitur ea ratio qua niti atque fulciri uidebatur opinio Auicennę. Verùm contra definitionem fortunæ diligenter adhuc explanatam, existunt nonnullę dubitationes, quas enucleare oportet, vt quæ ad perfectam fortunæ cognitionem pertinent, omnia perspicua & indubitata maneant.

Ponun-

Ponuntur dubitationes contra definitionem Fortunæ.

CAP. VIII.

PRima dubitatio. Non videtur Fortuna esse caussa per accidens & indeterminata; cum enim thesaurus reperitur ab eo qui fodit terram. caussa illius inuentionis est determinata & nota; etenim non est alia, quàm ipsa fossio terræ: 2. Dubitatio. Pomponatius in primo suo libro de Fato & libero arbitrio c. 6. existimat eos omnes effectus qui dicuntur fortuiti & casuales, habere certas ac determinatas caussas à quibus proficiscātur. Quod ipse confirmat dupliciter. Primò, quia illæ caussæ sunt per se ac determinatæ, quibus positis necessariò existit effectus, sed inuentio thesauri à fodiēte terram, quæ censetur effectus fortuitus, habet eiusmodi caussas, ut illis positis necessario existat, ergo habet caussas per se determinatas; quare cum fortuna censeatur esse caussa illius inuentionis, erit ipsa caussa per se ac determinata; probatur minor: Caussæ propter quas inuenitur thesaurus, sunt duæ; vna est thesaurum fuisse in eo loco reconditum, altera est fodi eum locum, in quo reconditus est: sed quotiescunque huiusmodi duæ caussæ ponuntur, idest quotiescunque foditur terra in qua repositus fuerat thesaurus, semper ac necessariò inuenitur, quare talis inuētio, habet caussam per se ac determinatam à qua necessariò procedit. Deinde, idem comprobat etiā hoc argumento; secundum Albertum in 3. lib. Mineralium cap. 1. Ars magica inter alia multa, eaque pręclara & admiranda quę tradit, docet etiam inuenire thesauros abditos terraque tectos, sed omnis ars & scientia versatur circa ea quæ sunt per se ac determinata, quod enim est per accidens & indeterminatum, auctore Aristo. 6. lib. Metaphy. sub nullam scientiam aut artem cadit: ergo inuentio thesauri non est fortuita. 3. Dubitatio. Effectus fortuitus, habet pro caussa sua per se ac determinata ipsam fortunam; etenim fortuna est caussa per se effectus fortuiti; ergo non verè dictum fuit fortunam esse caussam per accidēs effectus fortuiti.

Opinio Pomponatii sic tis omnes effectus qui dicuntur fortuiti, habere certas & determinatas caussas.

A 4. Dubitatio. Si fortuna est in ijs, quæ rarò contingunt, cum rarò eueniat Eclipsis Solis, rarò cometæ caudati, rarissimusq; sit aspectus atq; coniunctio multorum siderum, utpote quę semel tā tum modo accidat, denique quid rarius uiro sapiente & innocente? An hæc omnia casu & fortuitò contingere existimandum est? 5. Dubitatio, Cum positum sit in definitione fortunæ, eam esse caussam per accidens, superfluè deinde additur. [Neq; semper, neque ut plurimum] Nā sicut omne quod est per se, uel semper,

B vel ut plurimum euenit, ut declaratur in 1. Poster. sic è contrariò videtur, id quod est per accidens, neque semper, neque ut plurimum sed rarò esse debere. 6. Dubitatio. Dictum est, effectum fortuitū & rarò & præter intentionem agentis accidere: sed hæc duo non semper in effectu fortuito inuicem cohærent, ergo non est necesse effectum fortuitum semper habere in se prędictas duas conditiones, idest ut rarò accidat, & præter intentionem agētis: probatur minor, nam si quis ludēs aliquo lusu fortuito; idest cuius euentus sit

C dubius & incertus, & intendens lucrari, lucretur, tale lucrum est fortuitum, utpote quod neque semper, neque vt plurimum ludenti obtingat; ipsum tamē non accidit præter intentionem ludentis. Similiter etiam si quis hyeme nauigans, faciat naufragium, illud naufragium fortuitò accidit, id est pręter atque adeo etiam contra intentionem nauigantis, ipsum tamen ut plurimum contingit, fere enim vsu uenit, ut qui nauigant hyeme, multùm periclitentur. 7. Dubitatio, Si Pictor aliquis, cupiens atque contendens

D exprimere spumam quandam in ore imaginis quam depingit, cum diu multumq. in eo frustra elaborasset, tandem indignatione commotus proiecerit colores in os imaginis, atque eo modo spumā illam effinxerit, expressio huiusmodi spumæ, proculdubio est fortuita. ipsa tñ ab illo pictore erat valde intenta, 8. Dubitatio. Vidētur ea quę in 2. Phy. de fortuna scripta sunt ab Aristotele, non admodū cohęrere, quin ét pugnare cum iis quæ idem Arist. scribit de Fortuna in 7 lib. Mor. ad Eudemum cap. 18. nam eo in loco affir-

mat fortunam esse caussam quandam diuinam, à qua incitentur homines ad bona, & retrahantur à malis: & ab illa dari homini initium intelligendi, uolendi & prospere agendi. Neque horum dissimilia scribit Plato in libris de Legibus, asserens Deum unà cum fortuna & occasione regere & administrare omnes res humanas. Atque hæc quidem dubitari & dici possunt contra definitionem fortunæ; quæ tamen, siquidem fortunę definitio recte à nobis tradita & constituta fuit, falsa esse perspicuum est. quocirca qua ratio ne bene ac facile dissolui possint ostendamus, ad singulas dubitationes, eodem ordine quo sunt propositæ, respondendo.

Soluuntur supradictæ dubitationes.

CAP. IX.

AD primam Dubitationē hoc modo respondemus. Caussa propter quā nunc v.g. repertus fuit thesaurus, est determinata & nota, nimirū fossio terræ ad efficiēdum sepulchrum; sed caussæ omnes propter quas thesaurus simpliciter potest inueniri, sunt indefinitæ, & indeterminatę; vnde ait Aristo. in 2. Physic. tex. 50. caussam per accidens esse indefinitam, infinita enim vni possunt accidere; & in tex. 65. [Fortuna (inquit) est eorum quæ fiunt à natura aut ab intellectu, sed horum multitudo indeterminata est.] Themistius etiam in 2. Physic. super tex. 51. ita scribit. [Est autem indefinitum nihilominus Fortuna, imò latius etiam aliquanto quàm cætera, nam thesaurum reperire, multis & infinitis ex caussis possumus, gratia factis & institutis alterius; uidelicet serendi gratia, pauimenti sternendi, deducendi aquæ ductus ad puteū; constituendæ condendæque sepulturæ, templi exædificandi, atque similium infinitorum] quare licet nunc repertus sit thesaurus propter fossionem terræ ad condēdū sepulchrum, tamen id est per accidens respectu cōnexionis huius caussæ cum tali effectu, potuit enim eiusmodi effectus ex multis aliis caussis proficisci. Ad 2. Licet, si ponamus thesaurum fuisse reconditum in aliquo loco, cumq; locum à quopiam fodi, necessariò hinc efficitur illum thesaurum reperiri, tamen illa duo poni, & inuicem concurrere, per accidens & rarò contingit. Præterea, in actionibus humanis præcipuè spectanda est agentis intentio, cum igitur nec eius qui recondit thesaurum intentio fuerit eum reperiri à fodiente terram, nec eius qui fodit terrā, intentio fuit inuenire thesaurum, necesse est talem inuentionem thesauri, per accidens esse: nam in agente per intellectum & voluntatem, quod fit secundum intentionem eius, dicitur fieri per se, quod aūt præter intentionem fit, per accidens fieri dicitur. Ad id autem quod additur de arte inueniendi thesauros absconditos, ita respondendum est. Non omnis inuentio thesauri est fortuita, sed ea quæ accidit prēter intentionem; quare si qua est ars quæ doceat inuenire thesauros absconditos, eiusmodi inuentio non est fortuita: quippe cū ea fit nō modo secundū intentionem agentis uel quærentis. sed etiam secundum certam definitamque artis rationem. [Planè (inquit Themistius in secundo Physicorum super tex. 65.) neque inuentio thesauri, neque iactio fundamentorum, & fossio, simpliciter pertinet ad fortunam: posset enim quis fodere ex industria spe inueniēdi thesaurum. Sed cum non ad eum finē iacta sunt fundamenta, atque iacenti obuius factus est thesaurus, & quodammodo fodiētis manum offendit, huiusmodi occursus super uentusue fortuitus propriè nūcupatur.] Hęc Themistius. Quod si qui intendēs thesaurum inuenire fodit terram atque eum inuenit, nòn dicitur secūdum Themistium fortuitò inuenire, ergo multo minus is qui non solum intendit inuenire, sed etiam callet artem inueniendi thesauros absconditos. Ad 3. Est quidem fortuna caussa per se effectus fortuiti, sed Fortunam esse caussam per se, est dicere fortunam esse caussam indeterminatam, quia sub nomine Fortunæ, latent infinitæ atque indeterminatæ caussę. Latet igitur in ipsa dubitatione fallacia, nā quamuis si vniuersè conferas fortunam cum effectu fortuito, uideantur habere inuicē connexionē certā, ac determinatā, tamen si in particulari cōpares hūc effectum fortuitum, videlicet inuentionem the-

Quando inuentio thesauri ē fortuita & quādo non.

thesauri, cum omnibus caussis per quas haberi potuit, reperies illas esse indefinitas, ac interminatas. Similiter etiam, si illam thesauri inuentionem conferas cũ fossione terræ ad efficiendum sepulchrũ, videbis inter talem caussam, & talem effectum, nullam esse cõnexionem per se, atque coniunctionem. Ad 4. Dupliciter aliquid est rarò eueniens secundum Auicennam, vno modo respectu temporis, quia rarò euenit, vt Eclipsis Solis: altero modo respectu caussæ, quia ex tali caussa posita, rarò existit talis effectus, sicut raro accidit, vt quis fodiendo agrum, inueniat thesaurum; quod priori modo fit rarò, nõ contingit fortuitò, immo fieri potest, vt necessariò eueniat, vt patet in Eclipsi solis, quin etiam, quæ sunt huius generis, possunt dici semper euenire, non quidem absolute, sed quia cum eorum caussa posita est, semper eueniunt: quod autem posteriori modo fit rarò, id fortuitò contingit. Effectus igitur fortuitus vtroque modo est rarus, & quia simpliciter rarò accidit, & quia ex tali caussa, rarò & per accidens existit. Ad 5. Non est superuacanea talis particula, nam neque simpliciter omne rarum est per accidens, vt patet in Eclipsi solis, & alijs similibus, quæ rarò quidem, sed non per accidens eueniũt neque omne per accidẽs, est rarum, nam homo generans hominem, etiam per accidens generat hominem quantum, & risibilẽ, quæ tamen homini necessario sunt adiuncta. Ad 6. Effectus fortuitus, vt simpliciter sit fortuitus, duo in se habere debet; vnum est, vt accidat præter intentionẽ agentis, alterum est, vt sit in ijs, quæ rarò eueniunt: si alterutrũ horum defuerit; nõ erit absolute fortuitus; sed tantũmodo secundum quid: quare qui intẽdit ex ludo lucrari, tametsi lucrum incertũ sit, tamen ipsum non est simpliciter fortuitum, quippe cum sit intentum & optatum a ludente, veluti si quis terram foderet, vt inueniret thesaurum, tunc inuentio thesauri (vt Themistium dicere paulo ante commemorauimus) non esset fortuita, tametsi incerta sit, & rarò contingens. Similiter (inquit Alexander) si quis immoderate corpus exerceat vsque ad sudorem, & lassitudinem, quam cõtinuo subsequatur febris, huiusmodi febris non

Dupliciter aliquid rarò euenit.

Vt effectus aliquis dicatur fortuitus simpliciter, duo habere debe.

est fortuita, licet ea præter illius voluntatem, & opinionem accidat, quia vt plurimùm euenit, vt qui immoderatè fatigantur & sudant, in febrim incidant: idẽ quoque dicendum est de eo, qui hyeme nauigans facit naufragium; non enim (ait Themistius in 2. Phys. super tex. 61.) ea omnia quæ citra consilium, & voluntatem eueniunt, statim fieri videntur a Fortuna, Euenit hyeme nauiganti naufragium facere, hoc neque ex proposito consilioque; neq; fortuitò euenisse dicimus, quia plurimum solet exitus iste esse nauigantium hyeme. Ad 7. Quamuis ille pictor intenderet exprimere spumam, tamen nõ putabat eo modo exprimi posse quo expressa fuit; videlicet proijciendo colores in os imaginis, quare illo modo spumam fieri, & rarò contingit, & præter intentionem agentis. Ad 8. Aristot. in 2. Physi. physice ac vere de fortuna loquitur, in illis autem ad Eudemum libris, moraliter idest populariter; multa enim Aristoteles in illis libris moralibus tractat, non tã limatè ad veritatem philosophicam, quã ad vulgarẽ opinionem, sensumque popularem, atque ad commune hominum iudicium accommodatè. Posset etiam dici, effectus fortuitos appellari posse diuinos, vel a diuina caussa profectos; quia licet ipsi respectu hominis sint per accidens, tamen respectu Dei omnia regentis, & administrantis sunt per se: cum enim non sint ab homine prouisi & intenti, sed a Deo tantùm definiti & ordinati, merito sane non humani sed diuini appellantur. Verum de fortuna hactenus.

Quomodo effectus fortuiti possint appellari diuini.

De Casu vel potius de Monstris, quæ vulgo putantur casu euenire.

C A P. X.

Casus ea re solùm differt a fortuna, quòd fortuna in ijs est quæ agũt ex electione, & in rebus humanis locũ habet; casus autem in agentibus naturalibus, & in ijs quæ fiunt naturaliter, versatur; in quibus si quid rarò & per accidens fit, id casu euenire dicitur. Vide Aristotelem 2. lib. Physicorum, a tex. 60. vsq;

ad

ad 65. De monstris autem breuiter hoc loco explicandum est; partim quoniam A ea vulgò putantur fieri casu, vt indicat Arist. 2. Physi. tex. 64. partim etiam, quia licet natura operetur ob aliquem finem quem vt plurimum assequitur, interdum tamen ab eo deficit & aberrat, ex quo mõstrum existit; vt est apud Aristo. in 2. Phy. tex. 82. Neque verò quæcunque de monstris vel fabulosè vel historicè vel etiam philosophicè cõmemorari possent, ea hic subtiliter exponemus, sed tñ attingem⁹ pauca quędã in q̃bus physica & generalis monstrorũ cognitio, continetur; declarãdum enim est quid sit monstrum, quę B sint monstrorũ genera, quęue caussę, in quibus rebus monstra reperiuntur, & an ea casu effici & existere putandum sit.

Quid sit Monstrũ.

Monstra esse in rebus naturalibus, clarum est. Etenim cernimus in omni ferè animantium specie, interdum naturam a fine suo deficere & errare, qui defectus & error si est insignis, vocatur monstrum. Quinetiam necesse est huiusmodi monstra aliquando contingere; nam necesse est, id quod defectibile est aliquando deficere: atque hinc ratio & origo monstrorũ existit. Quid autem sit monstrum, ad hũc C modũ videtur Aristoteles explicasse in 4. lib. de Genera. animal. cap. 4. [Monstrũ esse oblæsionem rei præter eius naturã, in ijs quæ non semper, sed vt plurimum agunt eodẽ modo.] Potest etiam ex text. 82. lib. 2. Phy. elici alia definitio monstri; vt monstrum sit, [peccatum naturæ agentis ob aliquem finem, quo tamen frustratur aliquo principio corrupto.] Vel aliter etiam definire possumus. [monstrum esse vitium naturæ deficientis a fine suo ob aliquod impedimentũ, raro cõtingẽs.

Septẽ genera monstrorum.

Sunt autem multa monstrorũ genera; D potest enim mostrũ varijs modis effici. 1. In sexu, vt si fuerit aut incerti sexus, aut habens vtrumque, cuiusmodi est Hermaphroditus. 2. Propter aliquam qualitatẽ, vt si habeat nimiam crassitiẽ, aut tenuitatẽ, aut aliam quampiã notabilẽ & inusitatam qualitatem: 3. In excessu aut defectu magnitudinis, vt si membra fuerint insigniter maiora aut minora, quàm communiter ac naturaliter esse solent. 4. In situ, vt si membra præter consuetudinem naturæ sint transposita. 5. In figura, vt si homo sit figura non recta sed prona more A quadrupedum, aut si homo habeat faciẽ, aut aliud membrum, non modo humano sed ferino. 6. In victu & moribus, nam qui humanis carnibus delectãtur & ob id vocantur ἀνθρωποφάγοι inter monstra, & portenta humanæ naturæ numerari debent. 7. In numero, vt si nascatur homo biceps vel senos digitos singulis manibus habens, aut tantũ monoculus vel vnipes.

Quinque caussæ monstrorum.

Multas autem ob caussas monstra cõtingunt; Primùm ob materiam, cuius vel redundantia, vel defectio & penuria, vel confusio ac permistio seminum, est mon B strorum caussa. Deinde, propter agens; hoc autem duplex est, vnum principale, nẽpe virtus formatiua existens in semine alterum instrumentarium, nempe qualitates, præsertim verò calor; huiusmodi autem agentium nimis exuperãs aut deficiens virtus, reddit effectus monstruosos his etiã annumerari debet praua qualitatum inter se proportio. Postea, ob peruersitatem matricis seu loci in quo fętus continetẽ. Præterea, ob mẽbranã, seu tunicã qua fętus inuoluũtur atq; distinguũtur nã disruptio tunicæ secũdinæ, qua obuol C uitur, & obtegitur fętus human⁹, facit vt semen diffluat ac distrahatur, & monstrosum aliquid generetur. Similiter in ouis habentibus gemina vitella, si desit membrana ea disterminãs, nascitur pullus vel biceps, vel quaternis pedibus. Ad extremum propter aliquem aspectum & constellationem cælestem alienam vel contrariam fętui generando. Astronomi eñ arbitrantur generationi cuiusuis animantis, esse propriam aliquam & accommodatam constellationem, quæ si tunc desit cum fit animalis generatio, & adsit alia D vel contraria vel aliena, necesse est generari animal imperfectũ & monstrosum. Sed doceamus, in quo genere rerum pręcipuè monstra contingant.

In quibus rerum generib⁹ sint monstra.

Monstra non contingunt in elemẽtis; eorum enim natura cum vniformis, & simplex sit, non remittit in se rationem monstri; itaque elementum vel generat effectum sibi similem, vel non generat; quare illius error & peccatum aut nullũ est, aut non est aliud, quàm non generare: nisi fortè quis statum & dispositionẽ elementi secũdum qualitates vel actiuas vel

motiuas,

motiuas, quæ est contra eius naturam, appellare velit monstrosam. In cæteris naturæ operibus, inuenitur quidem ratio monstri, sed in rebus inanimatis est obscurior atque ignotior, & si quòd peccatum in illis contingit, id ferè non solet appellari monstrum, In plantis autē manifestiora sunt peccata, sed minùs etiam, quàm in animalibus, in quæ propriè cadit atque conuenit ratio & nomen monstri. Et quamuis in aquatilibus, ob temeritatem, mollitiem & humiditatem materiæ, propter quam eorum generatio atque constitutio, facilè ac variè vitiari & deformari pōt, verisimile sit exoriri plurima monstrorum genera, ea tamen nobis minùs nota sunt, propterea quòd eorum species, ob abstrusam & a sensibus nostris remotam eorum habitationem, serò nos lateāt. Aristoteles autem in 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. affirmat, in ijs animalibus, quæ multos fœtus simul concipiunt atque pariunt præsertim verò in gallinis frequentiora monstra contingere, ob multorū seminum, quæ simul continentur, permixtionem atque confusionem. Quo fit, vt dicat in Aegypto, vbi fœminæ sunt fœcundiores, crebrius existere homines monstrosos quàm apud nos.

An plura monstra eueniant in plātis quā in animalibus.

An verò plura monstra reperiantur in plantis quàm in animalibus, controuersum est inter Philosophos. Quidam aiūt plura inueniri in plantis, propter ea quæ scribit Auerr. in 2. Phy. comm. 83. dicens naturam maiorem habere curam & sollicitudinem de animalibus, quàm de plantis, quare non permittet plura monstra in animalibus quàm in plantis. Idem etiā significare videtur Arist. in tex. illius cōmenti, ita scribens contra Empedoclem, [vtrum igitur & in plantis fiebant, vt bouigena, viriprora, sic vitigena oleoprora? an non, inconueniens enim, sed tamen oportebat; si quidem & in animalibus.] Hæc Arist. quibus verbis innuit si in animalibus contingunt monstra, multò magis ea debere contingere in plantis: monstrosas autem plantas nos minimè digno scimus, vel propter imperfectionem plantarum quæ obstat quominus benè discernamus monstrosas plantas a non monstrosis; vel quia cum earum species non sint nobis planè cognitæ, fieri potest vt quod in eis monstrosum est, existimemus ad aliquam earum speciem nobis ignotam pertinere. Albertus autem (cui nos magis assentimur) in explanatione supradicti textus contra sentit; affirmans crebrius effici monstra in animalibus q̄ in plantis; idque confirmat dupliciter, tū quia semen animalium est mollius & humidius quàm plantarum, quocirca magis est obnoxium alterationi & corruptioni, & magis autem ad accipiendas alienas, & aduersarias affectiones; tum etiam, qua generatio animaliū, est quàm plantarum, multò difficilior atque operosior, pluribusque rebus indigens, ex quarum cuiuslibet defectu, necesse est imperfectum & monstrosum animal existere. Sed quæret aliquis, si fortè nasceretur homo biceps, is censendus esset vnus an duo homines? Respondemus hanc quæstionem proponi & solui ab Arist. 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. ait enim id esse dijudicandum ex corde, quod est principium animalis, & vbi secundum ipsum tam vegetatiua quam sensitiua anima præcipuè residet. Nam si cor fuerit vnum, tametsi cætera membra geminentur, vnum erit animal: si autem ipsum fuerit multiplex, non erit vnum. Idem quoque ex alijs externis signis discerni posset, nempe considerare oporteret, an qui videntur esse duo homines, hi sentiendo, expetendo, loquendo & alijs similibus actionibus exercendis variè discrepent, an similiter consentiant inter se in omnibus; si discrepant, duos esse homines, sin omnino consentiant, vnum duntaxat esse dicendum erit.

An homo biceps sit vnus an duo homines.

Restat vt videamus, an existimari debeāt monstra casu gigni, nec ne. Themistius paraphrasticè explanās text. 64. 2. Physic. redarguit eos qui opinantur monstra nō fieri casu, propterea q̄ priusquam oriantur, videantur habere certas & proprias caussas, nimirū vel aliquam cæli constellationem, vel exuberantiā aut defectū materiæ; pari enim inquit, ratione neque lapis deorsum cadens, diceretur casu percutere transeuntem, siquidem etiam intra lapidē est grauitas, quæ est propria caussa illius motus. verba Themistij sunt hęc [Cum aliquid præter naturā fit vt monstrum, id non fortuna, sed casu dicimus

An mōstra casu fiant.

pro-

prouenisse, vt manus sex digita; nisi forte fateri nolis huiusmodi portenta naturæ fieri casu, sed propriam & certã caussam habere, eã videlicet quæ intrinsecus fuerit antequàm ederentur in lucem, aut syderationem, aut materiæ exuberantiam & copiam; aut contra defectum. sed qui ita dicunt, nonne vident idem posse dici de lapide quem casu cecidisse non negarent, habuisse illum, vtique intra se caussam grauitatem & pondus? sed certè pon dus caussa efficiens est deuolutionis & ca sus, nõ etiam percussionis; sed casus percussionem fecit.] hæc Themistius. Altera est opinio quæ nobis probabilior videtur monstra non casu, sed per se fieri; nã caussæ monstrorum sunt per se determinatę, & certę, ac scientia comprehensæ, quas nos supra commemorauimus. Et quamuis huiusmodi caussæ sint raræ tum respe ctu temporis, quia rarò accidunt, tum respectu naturæ, quæ vt plurimum assequitur suũ finẽ, raròque ab eo deficiẽs produ cit mõstra, attamẽ illis caussis positis, vel necessario, vel vt plurimũ efficiuntur mõ stra. Ac licet natura cum aggreditur operari, non intendat monstrum, tamẽ postquàm impedita finem suum attingere nõ potest, totam vim suam conuertit atque confert ad productionẽm huiusmodi mõ strorum. Ex quo planum est, errare vehementer eos qui putant animalia quæ generantur ex putri materia, casu fieri; cũ omnium operum naturæ sint certę caussæ, tempora, modi, aliæque circumstantię a natura præfinitę constitutę; quod est valde remotum ab ijs quæ fiunt casu vel fortuitò. quid? quod animalium quæ sũt ex putri materia, generatio talis qualis est, vel semper vel vt plurimum euenit: merito igitur illos reprehendit Auerr. 2. lib. de Generat. animal. & 8. Phy. comm. 46. quod autem monstra simpliciter non fiant a casu, indicat Aris. in 2. Phy. tex. 64. ita scribens. [Cum fit aliquid præter naturam, tunc id non a fortuna sed magis à casu factum esse dicimus. Est autem & hoc alterũ, huius enim extra est caussa, illius verò intra.] Hæc Arist. Quem locum explanans Simplicius, docensque ea, quę præter naturam accidunt, vt sunt monstra nõ fieri casu, cum ex certis definitisq; caussis procreentur, hęc scribit; [Est aliud, quod per se caussa est eius quod est præter naturam, vt tale gignatur, non secus quàm eius quod fit secundum naturam; aut enim compressio; aut mala temperatura, aut materiæ redundãtia vel inopia; aut aliquid aliud eiusmodi caussa est per se eius quod fit præter naturã.] hæc Simplicius. Possunt autem monstra dici fieri casu secũdum quid, tum quia neque semper, neque vt plurimum, sed rarò accidunt; tum etiam quia non sunt per se intenta sed per accidens; contingunt enim non alicuius rei gratia, sed solum ex necessitate & inordinatione materiæ; natura enim directò tendens ad suum finem, cum ob aliquod impedimentum eum assequi non potest, a suo naturali cursu per accidens deflectit, ac digreditur ad generanda monstra. Quamobrem scitè Arist. in supradicto quarto libro de Generat. Animal. cap. 4. huiusmodi mõstra vocat παρεκβάσεις, id est quasdam naturę excursiones atque digressiones: nam cum natura quod vult & intendit perficere nõ potest, ne nihil agat, facit id quod potest, si non tale quale à principio intendebat, certè quàm potest ei simillimũ. possent autem dici monstra fuisse intenta à mundi opifice, quatenus is, quo mundus esset omni genere entium completus & absolutus, voluit in eo esse tam res necessarias quàm contingentes: Contingentiam autem rerũ necessariò interdum sequitur defectus & error, vnde monstra oriuntur. Verùm de monstris hæc satis sint. Ne longiùs a proposito digredientes, & diutiùs in tractatione monstrorum commorantes, doctrinam hãc nostram faciamus rerum quæ tractantur similem, hoc est monstrosam. Qui autem de monstris cupit plura scire & subtiliùs cognoscere, legat Arist. 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. & Auerr. ibidem; Albertum item in 2. libro Physicorum tract. 3. cap. 3. ex quo mutuatus est Iandunus quæ de Mõstris in quęstionibus suis super secundum Physicorum reliquit scripta.

Quomodo monstra possunt dici casu euenire, vel esse intenta a natura.

De Contingentia.

CAP. XI.

QVoniam autem casus, fortuna, mōstra, omnis deniq; inordinatio, instabilitas, & inconstantia rerum sublunarium, ex earum rerum contingētia oriuntur; neq; enim hæc in rebus necessarijs, atque immutabilibus, sed tantùm in contingentibus, locū habere possunt; idcirco non erit alienū instituto nostro, non nihil dicere de contingentia: de qua duæ præcipuæ quæstiones explicari debent; vna est, an sit in rebus contingentia, altera quæ sit prima radix, origo, & caussa contingentiæ, propterquam res, & sunt, & dicuntur contingentes.

Opinio Stoicorum tollentiū contingentiā. Stoici existimantes non posse cōstare & cohærere contingentiā cū Dei prouidētia, vt hāc retinerēt, illā è rebus sustulerūt, hac vtētes ratione: si est prouidētia non erit contingētia, sed est prouidentia, ergo nō est contingētia. Maior (nā de minori non est in præsentia certandum) ita probatur. Prouidentia Dei includit tria, præscientiā, voluntatē, & dispositionem Dei; quæ tria excludūt a rebus contingētiam. nā quod est prouisum a Deo, hoc est, qđ Deus præsciuit, voluit, disposuit seu constituit vt aliquando eueniat, id nō potest non euenire; neq; enim potest, aut præscientia Dei falli, aut volūtas frustrari, aut ordinatio impediri; sed omnes res sunt a Deo prouisæ, ergo omnes necessariò & immutabiliter eueniunt. quare nullus contingentiæ locus relinquitur.

Opinio Auicennæ & Och. *&c.* Auicenna concedit contingentiā in rebus humanis quæ pendent ex libero arbitrio, sed eā negat esse in rebus naturalibus; hac ratione. Posita caussa sufficienti ad agendū, necessariò sequitur effectus, ergo nulla caussa sufficiēs in rebus naturalibus, est cōtingens; nā si aliquando non producit effectū, id non accidit ob contingentiā, sed ob insufficientiā caussæ. Vide hāc rationē apud. D. Thomā 1. par. q. 115. art. 6. & apud Caietanū ibidē. Hāc sententiā Auicennæ probat etiā Ochan Quodlibeto 1. q. 17. hoc argumēto. Agēs naturale habēs omnes conditiones requisitas ad agendū; non potest non agere, hac enī re distinguitur agens naturale ab agente voluntario & per electionē: Vel igitur cā naturalis sufficiēs ad producendū effectū A habet tunc aliquod aliud agens naturale impediēs ipsā a productione, vel nō hēt; si nō hēt ergo tūc necessariò producit effectū; sin autē habet, ergo illud, cū sit agēs naturale, necessariò impediet: quare quidquid tūc eueniet, ex necessitate eueniet.

Opinio Scoti. Scotus 1. sen. dist. 2. q. 2. & dist. 8. q. 5. & dist. 39. duo asserit, vnū est, fm veritatē esse contingentiā in rebus naturalibus. cū enim fm veritatē Deus agat ad extra cōtingenter, & liberè, potuit creaturas producere, ac non producere, potest ēt conB seruare eas & nō conseruare; quamobrē tam productio, quàm esse rerū, est cōtingens: Alterū est, fm Aristotelē qui putauit Deū agere ex necessitate naturæ, nullā in rebus contingentiam esse posse, hoc probat ipse dupliciter. Primò, quia quicquid fit, vel immediate fit à Deo, qui cū agat ex necessitate; id etiam ex necessitate fiet; vel fit etiam a caussis secūdis, & sic etiā necessariò fiet: nā caussæ secūdæ cum sint vel ut instrumēta primæ cāæ, nō mouent, nisi prout mouentur a prima: sed a prima mouentur necessariò; ergo ipsæ C quoq; mouebunt necessariò; quare quicquid ab ipsis fiet, necessariò fiet. Deinde, caussa prima prius natura respicit effectū producendum, quàm caussa secunda: sed caussa prima ex necessitate agēs, necessariò respicit effectū; ergo in illo priori, effectus habet necessitatē respectu caussæ primæ; nec superueniēs deinde caussa secunda, pōt illā necessitatē a prima caussa iam inductā, ex ipso effectu auferre. Sed obijceret aliquis Scoto, Aristotelē ponere in rebus contingentiā 2. lib. Physicorū vbi agit de casu, & fortuna, & lib. 6. Meta. D text. 5. & in fine primi libri Perihermenias, & multis in locis tradit contingens ad vtrumlibet, pēdens ex volūtate hominis, & lib. 3. Ethicorū astruit liberū arbitriū. Ad hæc nō aliter rndet Scotus, q̄ asfirmando Aristotelē sibi contradixisse. is enim sensit Deum agere ex necessitate, is etiā concessit in rebus esse contigentiā, nō animaduertens inter hæc duo esse (vt ab ipso demonstratū fuit) manifestā contradictionē. Hæc igitur ab istis Philosophis acutè magis quàm vere disputantur ad tollendā è rebus omnē contingentiā.

Pro-

Probatur esse in rebus contingētiam.

CAP. XII.

Probatur esse in rebus contingētiam tribus argumentis.

Sed vetus opinio est, eaque omnium penè tam Philosophorũ quàm Theologorũ firmata consensu, esse in reb° contingentiã: quã ego opinionē non dubito & verissimã esse, & cuius facilè probari ac persuaderi posse. Primùm enim, contingentiã esse, compertũ est omnium propè sensuum iudicio. Videmus enĩ nõnullas res esse, quæ semper eodem modo se habeant, vt Cælũ, in cuius motu, nulla post hominum memoriam inconstantia, nullus error, & defectus adhuc notari potuit, has res necessarias dicimus; alias aũt cernimus, non quidē semper, sed fere, & vt plurimũ eodē modo euenire, interdũ tamen deficere; vt hominem nasci bipedem, vnum caput, duas manus, & singulis manibus quinos digitos habentem, ferè ita contingit, sed nonnumquã aliter etiã accidit; has res vocamus contingentes. tantã hanc euidentiã rerũ; tam constãs, & certum iudiciũ sensuũ, qui non percipit, vel admittit, is profectò reijciendus, & explodendus est a Philosophia. rectè enĩ Aristoteles in 8. Phy. tex. 22. dixit, dimittere sensum in ijs, quę sensibus manifesta sunt, & rationes quærere infirmitatem quandam esse intellectus.

Quantam fidem & auctoritatem habeat euidens iudicium sensuum.

> Quid referemus enim (inquit Lucretius) quod nobis certius ipsis
> Sensibus esse queat, quo vera, & falsa notentur?
> Ex sensu namque omnia quæ sunt credita, pendent,
> Cui nisi prima fides rectè fundata valebit,
> Haud erit occultis de rebus quo referentes
> Confirmare animos quicquam ratione quæamus.

Et quemadmodũ Auicenna in 1. lib. suæ Metaphysicæ: Scitè, ait, qui negant primũ illud principiũ quodlibet est vel non est; eos non esse fatigandos rationibus, sed igne tandiu torrendos, quoad fateantur non idem esse vri & non vri, dolere & nõ dolere; ita etiã Scotus in 1. Sent. dist. 39. facetè dixit, qui negant contingētiam, & clamãt omnia necessariò euenire, eos tormentis exponēdos esse, & tã diu cruciandos donec concedant, possibile esse eos non torqueri.

Lepidum dictum Auicennæ, & Scoti.

A

Deinde, contingentiã esse in rebus naturalibu, spræsertim sublunaribus hac ratione concluditur. Quicquid habet materiam & contrariũ, est contingens (loquor de materia in qua est priuatio, & potētia contradictionis ad esse & nõ esse) sed omnes res sublunares habent materiam & contrariũ, ergo sunt contingentes. Hæc demõstratio est a priori & propter quid, & ex proprijs caussis ducta. Aristoteles enim lib. 7. Metaphysicæ text. 22. & 1. lib. de Cælo tex. 136. docet materiã caussã esse, cur res possint esse & non esse. Verùm Scotus eo loco, quem paulò supra posuimus, opinatur hãc propositionē, aliquod ens est contingens, esse indemonstrabilē: quod falsum esse, nos perspicue nũc ostēdimus, demonstrando eã a priori & propter quid. Præterea, esse contingens, cum necessariò ac per se dicatur de re quæ est contingens, sicut etiam esse corruptibile vt ait Arist. 10. Metaphysicæ text. 26. aut dicetur in primo modo dicendi per se, hoc est quidditatiuè, aut in secundo modo; Non in primo modo, quia contingentia non conuenit rei in ordine ad prædicata sua quidditatiua, quæ non contingēter, sed necessariò de ea dicuntur; exempli caussa: Homo non est res contingens ratione animalis, corporis & rationalis: hominem enim esse animal & corpus, nõ est contingens sed necessarium; sed conuenit rei contingētia in ordine ad ea quę sunt extra quidditatē rei; nimirum in ordine ad productionem, existentiã, operationē, accidētia separabilia & alia eiusdē generis; contingēs. n. est hominē produci & non produci, esse & non esse, operari & non operari, esse doctũ & non esse doctũ: adde quod ipsum quod quid ęst abstrahitur ab esse & nõ esse, & a posse esse & posse non esse, in quo tamen consistit ratio & definitio contingentis: non igitur esse cōtingens, est prædicatũ primi modi dicēdi per se ac quidditatiuum. Sin autem est prædicatũ secundi modi dicendi per se, ergo est demonstrabile, nam erit propria passio. Quanquam esse indemonstrabile dupliciter dicitur, & quod nõ potest demonstrari quia est primũ & immediatum im-

Breuis & perfecta demonstratio qua probatur esse in rebus contingentiam

An esse aliquid contingens sit demonstrabile.

B

C

D

immediatione (vt dicũt) caussæ, quo modo hominẽ esse animal rationale, est indemonstrabile; vel quia non debet demõstrari, propterea quòd nobis est notissimum; & demonstratio cum sit argumentatio, non debet adhiberi, nisi ad faciendam fidem rebus dubijs; atque hoc modo naturam esse, motum esse, multitudinem & distinctionem rerum esse, dicitur indemonstrabile, esse igitur contingens, non quidem priori modo, sed fortasse posteriori modo dici posset indemonstrabile: nam licet caussa contingentiæ sit obscura & ignota multis, esse tamẽ in rebus contingentiam; nescio cui non sit perspicuum & manifestum. Si igitur res sublunares habent materiam & contrarium, ergo tam intrinsecùs quàm extrinsecùs possunt impediri & deficere, & aliquandò impedientur & deficient. Sunt igitur contingentes.

Dubitatio an mundus possit verè appellari vniuersum.

Tertia eiusdem rei probatio atque cõfirmatio sumi potest ex perfectione mundi: qui si est (vt appellatur) vniuersum, hoc est totum quid & perfectum, necesse est in eo contineri omnes gradus, & omnia rerum genera; quemadmodum igitur cernimus in mũdo esse caussas & caussata, finitum & infinitum, æternum & temporale, corporeum & spirituale, animatũ & inanimatum; ita quoque in eo esse oportet contingens & necessarium. Sed dicet aliquis, hanc rationem nihil conficere secundum Theologos, quippe qui affirmantes in mundo non esse omnes spẽs rerum quas Deus secundũ infinitam virtutem suam producere posset, necesse habent fateri, mundum esse imperfectum, nec posse ritè nominari vniuersum, siquidem multæ species ei desunt, quas tamẽ is habere posset. Verùm ad hoc in promptu est responsum. Etenim perfectio mũdi non in eo est, vt is cõtineat omnes species rerum infimas possibiles, sic enim nũquàm Mundus perfectus esse posset, cum Deus semper plures, atque perfectiores species quibuscunque creatis possit efficere; sed perfectio Mundi præcipuè spectari debet ex eo quòd mundus continet in se omnes gradus entis primos & generales, omnia prima & summa genera rerum in quæ ens proximè diuiditur; cuiusmodi sunt substantia & accidens, caussa & caussatum, corporeum & incorporeum & ex vtroque coniunctum, animatum, & inanimatum contingens & necessarium; cõtinet etiam omnia genera prædicatorum quæ sunt per se subordinata: continet deniq; omnes modos (vt sic loquar) essendi, nempè simpliciter esse, viuere, sentire, & intelligere. hanc igitur ob caussam verè dicitur mundus esse vniuersum, & perfectum quid.

Soluuntur rationes negantium contingentiam.

CAP. XIII.

Duplex necessitas, absoluta, & ex suppositione.

RESTAT nunc, vt ad rationes supra positas aduersus contingentiam, breuiter respondeamus. Ad rationẽ Stoicorum ita respondeo: cum dicunt ipsi, quicquid est à Deo prouisum, ex necessitate euenire; distinguenda est necessitas in absolutã, & in necessitatẽ immutabilitatis ex suppositione; necessitatẽ absolutam, voco eam, quæ simpliciter conuenit rei ex natura eius, & secundum omnes differentias temporis; quomodo hominẽ esse animal, est necessarium absoluta necessitate: natura enim hominis eã est; vt coniunctio animalis cum homine sit omninò necessaria, atque hæc quidem necessitas omnem excludit cõtingentiam, nec potest cum ea simul esse: necessitas autẽ ex suppositione dicitur, cum aliquid cõtingenter conuenit rei, si eius natura absolutè consideretur, ex suppositione verò, idest relatum ad certam aliquam differentiam temporis, dicitur conuenire necessariò necessitate immutabilitatis, quia tunc non potest non conuenire; exẽpli gratia, hominem currere, simpliciter contingens est, neque enim, cursus necessariam connexionem habet cum natura hominis, si tamen ponamus hominem currere, tunc dum currit, necessariò currit, hoc est non potest non currere. Sic igitur res contingens, secũdum naturam suam potest esse & non esse, at eadem res dum actu existit, non potest tunc non esse, quia omne quod est, dum est, necesse est esse, & quia omnia futura præsentantur Deo in illa sua æternitate tanquàm præsentia, & secũdum determinatam

tam & actualē existentiā quam habitura sunt; ideo certò ea cognoscit, & hac rōne necessariò erunt; sicut cū actu sunt, necessariò sunt. Quemadmodum igitur, licet dum Petrus sedet, tūc necessariò sedeat, hoc est nō possit nō sedere, nō ideo tamē dicimus Petrū sedere esse necessariū, sed potius cōtingens, quia hoc est considerare sessionē Petri absolutè, illud autē ſm quid, nempè tantùm dum sedet: ita etiā, Petrū esse sessurū, absolutè, & tam ſm naturā Petri quàm ſm rationē sessionis, cōtingens est, relatū tamē ad scientiam Dei, qui in sua æternitate videt Petrū non vt sessurum & vt indeterminatū ad sedendū vel non sedendum, sed vt iam determinatū ad sedēdum & vt actu sedentē, est necessariū necessitate immutabilitatis, qa non potest non esse. Et sicut cū Petrus sedet, tunc nō potest nō sedere, & omnes tñ dicimus illum contingenter sedere, sic si Deus præscit Petrū cras sessurū, non poterit non sedere, nihilominus tñ simpliciter & absolutè dicimus Petrū cras sessurum contingenter. Vtar ad hoc declarandum, eo exemplo quo ad eandem rē illustrandam, vsus est D. Thomas prima par. q. 14. art. 13. ad. ſm. Lapis ea ratione vt existit in Mūdo, per se res quædam est materialis & singularis, sed vt intelligitur ab anima nostra (ponamus.n. nunc cū D. Thoma tantùm res immateriales & vniuersales directè cognosci ab intellectu nostro) est quodam modo immaterialis & vniuersalis; sicut igitur lapis, simpliciter est materialis, relatus aūt ad intellectū, est quodā modo immaterialis, neq; hæc immaterialis, tollit illā materialitatē, sed simul in eadē re ſm diuersas rationes esse possunt: sic etiā futurū contingēs prouisum a Deo, ſm se & simpliciter, cōtingenter eueniet, & poterit esse ac nō esse, relatū tñ ad sciam Dei, quodam modo eueniet necessariò; neque necessitas hæc excludit illam contingentiā. sed hęc satis sint ad soluendam rationē Stoicorū, nam velle subtiliùs & pressiùs explicare qua ratione Prouidētia Dei nō auferat ex rebus contingentiā, non est huius loci.

Optimum exemplum D. Thomę.

Ad rationē Auicennæ respondetur.

Ad rationē Auicennæ sit hoc responsum. Potest esse agens naturale per se sufficiens ad agēdum, & tñ non aget, extrinsecus impeditum ab alio, Sit v.g. ignis per se sufficiens ad comburendā stupā ei oppositam, sed extemplo ingruat vehemēs aliquis ventus aut imber qui vel extinguens ignē, aut madefaciēs stupā, vel dissijciens, impediat combustionē; hinc liquidò cernitur, impeditā fuisse combustionē stupæ, non ob insufficientiā ignis sed ob impedimentū extrinsecus accedens: ergo etiam in agente naturali sufficiēti ad agēdum, clarè perspicitur contingētia; quin imò hoc ipsum, qđ est agēs naturale esse sufficiens ad agendū, & non agere tamen extrinsecus ab alio impeditū, manifestissime declarat eius contingentiā; cū posita ex parte agentis omni sufficientia requisita ad agendū, etiā tunc ipsum agens extrinsecus impediri queat ab agendo.

Ad rationē Ochan.

Dupliciter dici potest agens aliquod agere necessariò.

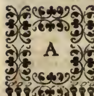
Ad rōnem Ochan, sic rñderi pōt: Agere necessariò, dr̃ dupliciter; vel vt opponitur ei, quod est cōtingenter agere, & significat, semper agere eodē modo & nunq̄ impediri posse ab agēdo; vel opponit ei, quod est agere volūtariè & per electionē, & significat nō esse in potestate eius non agere, si nihil ei deest eorū quæ requiruntur ad agendū, nullumq; adest impedimētum. ratio ipsius Ochan, concludit agens naturale agere necessariò hoc posteriori modo, quod nos libenter cōcedimus. Sed nos, cū dicimus res sublunares nō esse necessarias, sed contingentes, loquimur de necessitate priori modo accepta; ergo vt demus ipsi Ochan hanc esse necessitatē in agentibus naturalibus, vt cū agunt, necessariò agant, hoc est nō possint nō agere, & cum impediuntur, necessariò impediantur, hoc est nō possint non impediri; is tamen debet vicissim nobis concedere velit nolit, esse in rebus naturalibus eiusmodi contingentiā, vt nec semper agant nec semper impediantur, sed aliquando agant & aliquando impediantur; quod nobis satis est, ad eam de qua nunc agimus, contingentiam astruendam.

Ad rationes Scoti hoc modo respondendum est. Licet caussa prima moueret necessariò tñ pp contingentiā secundarū caussarum, effectus existeret contingens, quia motio & actio caussæ primę non recipitur in secunda caussa ſm conditionē caussæ primæ, sed ſm dispositionē caussæ secundæ determinatur, & modificatur; quicquid enim recipitur; per modū recipientis

DE QVANTITATE

LIBER DECIMVS.

ABSOLVTA est prior pars huius operis, in qua dictum est de communibus omniũ rerum caducarum & mortaliũ principijs; sequitur altera pars operis continens doctrinã & explicationem generalium affectionũ quæ in cunctis rebus naturalibus communiter insunt. Huiusmodi autem affectiones corporũ naturaliũ, sunt quatuor, Quantitas cui semper coniuncta est figura, Locus, Tempus, & Motus: ac prioribus quidẽ tribus tractandis, singulis singulos libros tribuimus, Motui, verò, quia is latissime patet, plurimisq; difficultatibus est implicatus, tres vltimos libros assignauimus. Est autem cæteris affectionibus prior quantitas, non solum quoniam coæua est materiæ primæ, per se nec generabilis nec corruptibilis, sed etiam quòd proximè inhæret materiæ, quæ nisi affecta sit quantitate, cæterorum accidentiũ nullũ poterit accipere. Etenim sine quantitate, res physicæ nec ipsæ constare, nec operari, nec vllum accidens in se habere, aut aliunde accipere, nec mouere aliud quidpiã, nec ab alio moueri possent. His accedit, quòd motus est prior tempore, cũ hoc sit passio illius: Motus autem posterior est loco, & mobili; locus autem & mobile, quantitate carere non possunt: quare primùm omniũ agendũ est de quãtitate. Sed quantitatis triplex est consideratio, vna Metaphysica, s̃m quam has de quantitate quæstiones tractabimus; An quantitas sit res diuersa a substantia: An linea, superficies, & puncta, sint entia realia positiua, & inter se & ab ipso corpore realiter distincta: An sit actu aliquid infinitũ; An infinitum possit effici a Deo: An continuum componatur ex indiuisibilibus; & de infinitate continui secũdum diuisionem & additionem. Altera conside B ratio quantitatis est Mathematica, s̃m quam disputabimus de abstractione Mathematica quantitatis a substantia; præterea de quadratura circuli, an sit possibilis. Tertia cõsideratio est physica: s̃m quã explicabimus illã apud Latinos & scholasticos philosophos vsque adeo celebrẽ quæstionẽ de Maximo & Minimo. Alias verò permultas quæstiones hic consulto prætermittemus, partim quia paruã difficultatem nec verò magnam vtilitatem habent, partim quia vel tractatæ sunt in Logica; vel tractandæ in Metaphysica vbi agitur de Categoria quantitatis. Verum C primo loco, de distinctione quantitatis a substantia, disputationem instituamus.

An quantitas re distinguatur a substantia.

CAP. I.

PRimùm omniũ videndũ est, an quantitas sit diuersa quædam res a substãtia Ac cõmunis quidem omniũ propè Philosophorũ ac Theologorum opinio est, quantitatem re distingui a substãtia: quæ ita probari potest. Primò, Arist. D in 1. Physic. tex. 15. hæc scribit, [Si igitur substantia & quantum; duo & non vnum est quod est,] ex his verbis necessariò cõficitur quantitatẽ esse re diuersam a substantia. Arist. enim contra Parmenidem & Melissum dicentes omnia esse vnũ ens, ita argumentatur: Aut istud ens est solũ accidens, at solum accidens separatum a substantia per se cohærere nequit: Aut est tantum substãtia; non igitur illud ens erit finitum, aut infinitũ vt ipsis placet; nã huiusmodi affectiones propriæ sunt quã-

Quantitatẽ re distingui a substantia probatur tredecim argumentis.

 titatis,

accidit ædificatori, qui est per se caussa domus; aut quia est caussa alicuius quod accidit effectui suo per se intento, vt Medicus per accidens sanat musicũ, quia ægroto, qui sanatur per se à Medico, accidit ipsum esse musicum. Ac in priori quidem genere, caussa per accidens, est diuersa à caussa per se, effectus autem vtriusq; est idem: in posteriori autem, caussa vtraque est eadem res, effectus uero sunt diuersi. Atq; huius posterioris generis fortuna dicitur esse cã per accidens; nam idem homo fodiens agrum, est cã per se illius fossionis, & est caussa per accidens, quæ dicitur fortuna, thesauri qui ab eo inuenitur, quatenus talis inuentio thesauri accidit fossioni. Verùm huiusmodi effectus per accidẽs, tribus modis (vt rectè ait D. Thomas) potest esse coniunctus cum effectu per se alicuius caussæ; vel necessariò, ut homo per se generat hominem, per accidẽs autẽ risibile, quod tamen est necessariò coniunctum cum homine; uel frequenter seu vt plurimum, ut homo per accidens generat lachrymantem, sed frequenter accidit ut qui nascit prodeat lachrymans: vel deniq; raro & indeterminatè, vt ꝙ cum nascitur homo, cęlũ coruscet, vel terræmotus fiat. Effectus autem fortuitus, neq; necessariò, neque ut plurimũ connexus est cum effectu per se caussæ efficientis; vt patet in thesauro inuento à fodiente terram. Quod autem fortuna sit caussa per accidens, sic probatur: Nam omnis cã per se, est determinata, & certò sciri potest, & semper uel vt plurimũ eodem modo operatur, & agit ob aliquem finem determinatum & à se intẽtum; sed hæc omnia remotissima sunt à fortuna, ergo ipsa nõ est caussa per se, sed ꝑ accñs.

[Ob aliquem finem.] Non ꝙ Fortuna intendat aliquem finem, aut quòd effectus fortuitus sit quasi effectus intentus ab agente; id enim est contra rationẽ fortunæ, sed hoc debet exponi dupliciter, at quia res fortuita eiusmodi est, ut si præuisa fuisset ab agente, proculdubio fuisset ab eo intenta, uel ad eam expetendam uel ad fugiendam. Et hoc uidetur significare Aristot. in 2. Physic. tex. 51. his verbis, [caussa recipiendi argentum venisset, reportaturus pecuniam si sciuisset, uenit autem nõ huius gratia, sed accidit venisse & fecisse hoc reportandi gratia, aut quia effectus fortuitus est coniunctus cum alio effectu per se intento ab agente, ut inuentio thesauri cum plantatione vineæ cuius gratia terra fodiebatur; quamuis igitur fortuna ea ratione vt fortuna est, non agat propter finem, necessariò tamen est in eo agente, quod vel agit, vel aptum est agere propter finem; quare si esset aliquod agens quod neque ageret, neque esset aptum agere propter finem, nihilque haberet sibi determinatè præfixum ad quod eius operatio uel naturaliter, uel ex electione referretur, id profectò nunquàm ageret fortuitò. etenim fortuitum est, quod accidit præter intentionem agentis; quemadmodum si non esset motus naturalis, non esset etiã violentus, quia violẽtus præsupponit naturalem cui est contrarius, ut docet Aristo. in 1. & 3. de Cælo. Potest autem dici aliqua actio non fieri propter finem, tribus modis; uel quia ipsa est propter se & non propter aliud, ut actio in qua est fœlicitas: uel quia fit ab agente non intendente ipsam, vt si quis aliud attente cogitãs, vel vngues rodat, uel fricet barbam, huiusmodi enim actiones non fiunt ex electione ob aliquem finem, sed ex sola imaginatione: vel quia talis actio est coniuncta & accidit ei actioni, quę per se intenditur, ut inuentio Thesauri accidit fossioni terræ, & sic effectus fortunæ non fit ob aliquem finem.

Tribus modis actio nõ fit ob aliquem finẽ.

[Ex electione.] Fortuna est tantum in ijs, quæ agunt ex electione, cuiusmodi est homo nã in iis est fortuna, quos dicimus fortunatos, uel infortunatos, hi autẽ pròpriè sunt homines: quamq̃ hoc nomen transfertur etiam ad ea quæ carent ratione, sed impropriè, & Metaphoricè, & sic ille Poeta dixit fortunatos esse eos lapides, qui sunt in aris templorum, nam cũ cæteri conculcentur, illi coluntur & honorantur; vide Aristot. in 2. Physicorum tex. 58. & 59. vbi scribit fortunam esse in ijs quę agunt, agere autem proprium est hominis, nam is propriè agit in cuius potestate est agere & non agere, talis est homo, qui est dominus suarũ actionum, reliqua uerò quæ rationem non habẽt, potius dici debẽt agi quã agere. Nam actio, quę Græce dicit πρᾶξις est ea quæ tan-

tantùm fit ex electione in qua cõsistit virtus aut uitium. Rectè igitur Aristot. in 2. Physic. tex. 52. affirmat circa idem versari intellectum & fortunã: quamquàm fortuna accidit ob defectum intellectus, qui non potest prouidere omnia futura, ne quid accidat præter eius intentionẽ; quare idem Arist. pulchrè scribit, ubi est multum intellectus, ibi esse parũ fortunæ, & vbi multum est fortunæ, ibi esse parũ intellectus, quo fit vt respectu Dei cuius intellectus omnia liquidò cernit, nihil fortuitò possit accidere; benè item dicebat Polus, ut est apud Platonem in Gorgia, & apud Arist. in 1. Metaph. fortunam esse inimicam arti; esse autem sociam & comitem imperitiæ.

Exponitur ultima pars definitionis fortunæ, & expenditur opinio Auicennæ aientis fortunã uersari in ijs quę sunt ad utrumlibet.

CAP. VII.

NEque semper, neque ut plurimũ.] Cœlum semper eodem modo mouetur atq; operatur, & sicut habet incorruptibilem substantiam, ita quoque habet modum agendi immutabilem: cuius rei caussa est, quia caret ea materia, quæ habet in se priuationem & potentiam contradictionis, ex qua oritur indeterminatio & inordinatio, omnisque defectus & error. Agentia verò sublunaria ut plurimum quidem attingũt finem, interdum autem deficiunt ob indeterminationem materiæ & priuationis quæ in ipsis inest, quæ res obstat quominùs regimen, directionem & ordinationem caussarum cœlestium; ita possint in se ipsis accipere quin aliquando deficiant. Quòd ergo agens sublunare in operando deficiat, cælum autem minimè, non euenit tantùm (vt dixit Auicenna) quia cælo nullum obstat externum impedimentum atque contrarium, quemadmodum agentibus sublunaribus; nam hæc caussa est externa, remota, & quasi per accidens: sicut nõ

A dicitur propriè aliquid esse corruptibile, uel incorruptibile: quia vel habet contrarium, vel eo caret, sed quia intrinsece ac secundum naturã suam est tale, vt Arist. docet in 10. Metaphysi. tex. vltimo.

Verùm quia quod non est semper nec vt plurimum, duplex est, aut enim est cõtingens vt vocant, ad vtrumlibet, ut ambulare & non ambulare; & omnes actiones quæ proficiscuntur ex libero arbitrio; aut est raro contingens, ut thesaurum inueniri ab eo qui fodit terram, sicut Aristot. tradit in primo Priorum, & primo Perihermenias. dubium est, an fortuna tantum versetur in iis quę rarò contingunt, an etiam in iis quæ ad vtrumlibet eueniunt. Auicenna in primo libro Sufficientiæ, cap. decimotertio. opinatur fortunam non solùm uersari in ijs quæ rarò cõtingunt, sed etiam in iis quæ ad vtrumlibet; quod ita probari potest. Aristotelem in secundo Physicorum tex. 48. 51. 55. & 56. ait fortunam esse in iis quæ neque semper, neque frequenter eueniunt: sed in his nõ modò sunt ea quę rarò contingunt, sed etiam quæ ad vtrũlibet, hæc enim neque semper, neque frequenter eueniunt: ergo fortuna locum habet etiam in iis quæ sunt ad vtrumlibet. Et quia uideri poterat absurdum, ipsum ambulare, sedere & alias similes actiones dicere fortuitas, cum prouẽniant à voluntate, idcirco Auicenna inquit, eiusmodi actiones non esse fortuitas respectu voluntatis à qua determinãtur & imperantur, sed respectu uirtutis motiuæ, quæ est in animali; huic enim, quia ipsa indifferens est ad ambulandum & non ambulandum, casu accidit, ut homo ambulet, uel non ambulet. Hęc est opinio Auicennę: cui Simplicius in secundo Physicorum tex. 48. non videtur dissentire. ita scribens. [Quod neque semper, neque frequenter euenit, id uel rarò cõtingit uel ex æquo est, nam quod est ex æquo, rarius est iis quæ ut semper uel ut plurimum fiunt, & ideo (vt existimo) Aristoteles id quod ex æquo, & id quod est rarius pręter id quod est ut plurimum communiter & perpetuò uocauit.] Hæc Simplicius. Quamquã dici potest, Simplicium illis uerbis docere voluisse, in ijs quę neque semper, neque

Q̃ð, an in iis quæ sũt ad utrumlibet, fortuna uersetur

Auicenna.

Simplicius

vt plurimum fiunt, duo genera rerum cõtineri, nimirum quæ ex æquo, & quæ rarò accidunt; non autem significare voluisse, in hoc vtroque genere rerum, fortunam uersari.

Opinio contraria quæ est Themistii, Auerr. Alberti D. Tho. & est probabilior.

Sed Auicennæ aduersantur Themistius, Auerroes, Albertus & D. Thomas negantes fortunam esse posse in ijs rebus quæ fiunt ad vtrumlibet. Vide digressionem Auerr. 2. Physico. commento 48. Quorum sententia nobis magis probatur, eaque confirmari potest his rationibus, Primò, effectus iudicari debet qualis sit, an nimirum sit fortuitus nec ne, ex caussa principali à qua procedit, sed v. g. ambulatio, principaliter procedit à uoluntate secundum determinationem & exercitium: respectu autem uoluntatis, ea nõ est secundum Auicennam fortuita, ergo ambulatio simpliciter dici debet non esse fortuita. Deinde, Aristoteles ait fortunam esse in eo agente quod agit ex intellectu & electione, ergo si ambulatio esset fortuita, talis profectò esset respectu ambulantis, quatenus agit per intellectũ & uoluntatem, sed Auicenna vult ambulationem non esse fortuitam respectu uoluntatis, ergo ipsa nullo modo est fortuita. Postea, vel ambulatio procedit à virtute motiua, ea ratione ut ipsa est indifferens ad ambulandum & non ambulandũ, & hoc dici non potest, quia virtus motiua, ut est indifferens, nequit efficere ambulationem potiùs quàm eius oppositũ; uel procedit à virtute motiua vt determinatur à uoluntate ad ambulandum. sed hoc modo Auicenna negat eam esse fortuitam; ergo nullo modo ambulatio dici potest fortuita. Preterea, aut uirtus motiua habet aliquem finem, aut non habet; si habet, cum is non possit esse alius quàm eius operatio; non erit talis operatio fortuita respectu illius potentiæ, utpote quę sit eius finis: sin autem nullum habet finem, ne sic quidem respectu illius ambulatio erit fortuita, etenim fortuna tantùm est in iis quæ agunt ob aliquem finẽ, vt supra docuimus. Ampliùs, si ambulatio est fortuita respectu virtutis motiuæ quæ est in animali, ergo effectus fortuitus esset certus atque determinatus, & fortuna esset caussa per se ac determinata; consequens est & contra Aristot. & contra ea, quæ à nobis supra confirmata sunt, consequentia vero manifesta est, nam ambulatio non potest effici nisi à uirtute motiua animalis, & talis virtus est determinata & per se caussa illius ambulationis, & uirtus motiua fuit à natura tributa animali propter motũ, qualis est ambulatio. Ad hæc, sequeretur omnia instrumenta tam naturæ, quàm artis; agere fortuitò: cum tamen finis illorum sit eorum actio atque vsus: patet consequentia, quia sicut virtus motiua secundum Auicennam est indifferens ad mouẽdum & non mouendum nisi determinetur à uoluntate, ita quodlibet instrumentum est indifferens ad agendum, & non agendum, nisi moueatur & determinetur à principali agente. His accedit, q ipsum uelle & ipsum intelligere essent actiones fortuitæ respectu uoluntatis & intellectus; quippe cum voluntas sit indifferens ad uolendum & non volendũ; qua tamen re nihil fingi potest magis absurdum. Postremò, opinio Auicennæ est contra communem sententiam & modum loquẽdi omnium hominum, nemo enim huiusmodi actiones quæ sunt ad vtrumlibet, uocat fortuitas. Quamobrem quoniam Aristot. in 2. Physic. tex. 48. ex communi modo loquendi, & sentiendi, demonstrat fortunam neque semper, neque frequenter agere, clarum autem est ex communi modo sentiendi hominum, actiones quę sunt ad vtrumlibet, non fieri fortuitò, quippe cum procedant ex electione & intentione agentis; idcirco Aristot. ut bene aduertit Philoponus, nõ curauit nominatim excludere & remouere fortunam ab huiusmodi rebus quæ sunt contingentes ad vtrumlibet. Atque hoc modo facile diluitur atque euertitur ea ratio qua niti atque fulciri uidebatur opinio Auicennę. Verùm contra definitionem fortunæ diligenter adhuc explanatam, existunt nonnullę dubitationes, quas enucleare oportet, vt quæ ad perfectam fortunæ cognitionem pertinent, omnia perspicua & indubitata maneant.

Ponun-

Ponuntur dubitationes contra definitionem Fortunæ.

CAP. VIII.

PRima dubitatio. Non videtur Fortuna esse caussa per accidens & indeterminata; cum enim thesaurus reperitur ab eo qui fodit terram, caussa illius inuentionis est determinata & nota; etenim non est alia, quàm ipsa fossio terræ: 2. Dubitatio. Pomponatius in primo suo libro de Fato & libero arbitrio c. 6. existimat eos omnes effectus qui dicuntur fortuiti & casuales, habere certas ac determinatas caussas à quibus proficiscantur. Quod ipse confirmat dupliciter. Primò, quia illæ caussæ sunt per se ac determinatæ, quibus positis necessariò existit effectus, sed inuentio thesauri à fodiente terram, quæ censetur effectus fortuitus, habet eiusmodi caussas, ut illis positis necessariò existat, ergo habet caussas per se determinatas; quare cum fortuna censeatur esse caussa illius inuentionis, erit ipsa caussa per se ac determinata; probatur minor: Caussæ propter quas inuenitur thesaurus, sunt duæ; vna est thesaurum fuisse in eo loco reconditum, altera est fodi cum locum, in quo reconditus est: sed quotiescunque huiusmodi duæ caussæ ponuntur, idest quotiescunque foditur terra in qua repositus fuerat thesaurus, semper ac necessariò inuenitur, quare talis inuētio, habet caussam per se ac determinatam à qua necessariò procedit. Deinde, idem comprobat etiā hoc argumento; secundum Albertum in 3. lib. Mineralium cap. 1. Ars magica inter alia multa, eaque pręclara & admiranda quę tradit, docet etiam inuenire thesauros abditos terraque tectos, sed omnis ars & scientia versatur circa ea quæ sunt per se ac determinata, quod enim est per accidens & indeterminatum, auctore Aristo. 6. lib. Metaphy. sub nullam scientiam aut artem cadit: ergo inuentio thesauri non est fortuita. 3. Dubitatio.

Opinio Pomponatii aię tis omnes effectus qui dicuntur fortuiti, habere certas & determinatas caussas.

Effectus fortuitus, habet pro caussa sua per se ac determinata ipsam fortunam; etenim fortuna est caussa per se effectus fortuiti; ergo non verè dictum fuit fortunam esse caussam per accidēs effectus fortuiti. 4. Dubitatio. Si fortuna est in

A iis, quæ rarò contingunt, cum rarò eueniat Eclipsis Solis, rarò cometæ caudati, rarissimusq; sit aspectus atq; coniunctio multorum siderum, utpote quę semel tātum modo accidat, denique quid rarius uiro sapiente & innocente? An hæc omnia casu & fortuitò contingere existimandum est? 5. Dubitatio, Cum positum sit in definitione fortunæ, eam esse caussam per accidens, superfluè deinde additur. [Neq; semper, neque ut plurimum] Nā sicut omne quod est per se, uel semper,

B vel ut plurimum euenit, ut declaratur in 1. Poster. sic è contrariò videtur, id quod est per accidens, neque semper, neque ut plurimum sed rarò esse debere. 6. Dubitatio. Dictum est, effectum fortuitū & rarò & præter intentionem agentis accidere: sed hæc duo non semper in effectu fortuito inuicem cohærent, ergo non est necesse effectum fortuitum semper habere in se prędictas duas conditiones, idest ut rarò accidat, & præter intentionem agētis: probatur minor, nam si quis ludēs aliquo lusu fortuito; idest cuius euentus sit

C dubius & incertus, & intendens lucrari, lucretur, tale lucrum est fortuitum, utpote quod neque semper, neque vt plurimum ludenti obtingat; ipsum tamē non accidit præter intentionem ludentis. Similiter etiam si quis hyeme nauigans, faciat naufragium, illud naufragium fortuitò accidit, id est pręter atque adeo etiam contra intentionem nauigantis, ipsum tamen ut plurimum contingit, fere enim vsu uenit, ut qui nauigant hyeme, multùm periclitentur. 7. Dubitatio, Si Pictor aliquis, cupiens atque contendens

D exprimere spumam quandam in ore imaginis quam depingit, cum diu multumq. in eo frustra elaborasset, tandem indignatione commotus proiecerit colores in os imaginis, atque eo modo spumā illam effinxerit, expressio huiusmodi spumæ, proculdubio est fortuita. ipsa tn̄ ab illo pictore erat valde intenta. 8. Dubitatio. Videtur ea quę in 2. Phy. de fortuna scripta sunt ab Aristotele, non admodū cohęrere, quin ēt pugnare cum iis quæ idem Arist. scribit de Fortuna in 7. lib. Mor. ad Eudemum cap. 18. nam eo in loco affir-

mat fortunam esse caussam quandam diuinam, à qua incitentur homines ad bona, & retrahantur à malis: & ab illa dari homini initium intelligendi, uolendi & prosperè agendi. Neque horum dissimilia scribit Plato in libris de Legibus, asserens Deum unà cum fortuna & occasione regere & administrare omnes res humanas. Atque hæc quidem dubitari & dici possunt contra definitionem fortunæ; quæ tamen, siquidem fortunę definitio rectè à nobis tradita & constituta fuit, falsa esse perspicuum est. quocirca qua ratio ne bene ac facilè dissolui possint ostendamus, ad singulas dubitationes, eodem ordine quo sunt propositæ, respondendo.

Soluuntur supradictæ dubitationes.

CAP. IX.

AD primam Dubitationē hoc modo respondemus. Caussa propter quā nunc v.g. repertus fuit thesaurus, est determinata & nota, nimirū fossio terræ ad efficiēdum sepulchrum; sed caussæ omnes propter quas thesaurus simpliciter potest inueniri, sunt indefinitæ, & indeterminatæ; vnde ait Aristo. in 2. Physic. tex. 50. caussam per accidens esse indefinitam, infinita enim vni possunt accidere; & in tex. 65. [Fortuna (inquit) est eorum quæ sunt à natura aut ab intellectu, sed horum multitudo indeterminata est.] Themistius etiam in 2. Physic. super tex. 51. ita scribit. [Est autem indefinitum nihilominus Fortuna, imò latius etiam aliquanto quàm cætera, nam thesaurum reperire, multis & infinitis ex caussis possumus, gratia factis & institutis alterius; uidelicet serendi gratia, pauimenti sternendi, deducendi aquæ ductus ad puteū; constituendæ condendæque sepulturæ, templi exædificandi, atque similium infinitorum] quare licet nunc repertus sit thesaurus propter fossionem terræ ad condēdū sepulchrum, tamen id est per accidens respectu cōnexionis huius caussæ cum tali effectu, potuit enim eiusmodi effectus ex multis aliis causis proficisci. Ad 2. Licet, si ponamus thesaurum fuisse reconditum in aliquo loco, eumq; locum à quopiam fodi, necessariò hinc efficitur illum thesaurum reperiri, tamen illa duo poni, & inuicem concurrere, per accidens & rarò contingit. Præterea, in actionibus humanis præcipuè spectanda est agentis intentio, cum igitur nec eius qui recondit thesaurum intentio fuerit eum reperiri à fodiente terram, nec eius qui fodit terrā, intentio fuit inuenire thesaurum, necesse est talem inuentionem thesauri, per accidens esse: nam in agente per intellectum & voluntatem, quod fit secundum intentionem eius, dicitur fieri per se, quod aūt præter intentionem fit, per accidens fieri dicitur. Ad id autem quod additur de arte inueniendi thesauros absconditos, ita respondendum est. Non omnis inuentio thesauri est fortuita, sed ea quæ accidit pręter intentionem; quare si qua est ars quæ doceat inuenire thesauros absconditos, eiusmodi inuentio non est fortuita: quippe cū ea fit nō modo secundū intentionem agentis uel quærentis. sed etiam secundum certam definitamque artis rationem. [Planè (inquit Themistius in secundo Physicorum super tex. 65.) neque inuentio thesauri, neque iactio fundamentorum, & fossio, simpliciter pertinet ad fortunam: posset enim quis fodere ex industria spe inueniēdi thesaurum. Sed cum non ad eum finē iacta sunt fundamenta, atque iacenti obuius factus est thesaurus, & quodammodo fodiētis manum offendit, huiusmodi occursus super uentusue fortuitus propriè nūcupatur.] Hęc Themistius. Quod si qui intendēs thesaurum inuenire fodit terram atque eum inuenit, nōn dicitur secūdum Themistium fortuitò inuenire, ergo multo minus is qui non solum intendit inuenire, sed etiam callet artem inueniendi thesauros absconditos. Ad 3. Est quidem fortuna caussa per se effectus fortuiti, sed Fortunam esse caussam per se, est dicere fortunam esse caussam indeterminatam, quia sub nomine Fortunæ, latent infinitæ atque indeterminatæ caussę. Latet igitur in ipsa dubitatione fallacia, nā quamuis si vniuersè conferas fortunam cum effectu fortuito, uideantur habere inuicē connexionē certā, ac determinatā, tamen si in particulari cōpares hūc effectum fortuitum, videlicet inuentionem the-

Quando inuentio thesauri è fortuita & quando non.

thesauri, cum omnibus caussis per quas haberi potuit, reperies illas esse indefinitas, ac interminatas. Similiter etiam, si illam thesauri inuentionem conferas cũ fossione terræ ad efficiendum sepulchrũ, videbis inter talem caussam, & talem effectum, nullam esse cõnexionem per se, atque coniunctionem. Ad 4. Dupliciter aliquid est rarò eueniens secundum Auicennam, vno modo respectu temporis, quia rarò euenit, vt Eclipsis Solis: altero modo respectu caussæ, quia ex tali caussa posita, rarò existit talis effectus, sicut raro accidit, vt quis fodiendo agrum, inueniat thesaurum; quod priori modo fit rarò, nõ contingit fortuitò, immo fieri potest, vt necessariò eueniat, vt patet in Eclipsi solis, quin etiam, quæ sunt huius generis, possunt dici semper euenire, non quidem absolute, sed quia cum eorum caussa posita est, semper eueniunt: quod autem posteriori modo fit rarò, id fortuitò contingit. Effectus igitur fortuitus vtroque modo est rarus, & quia simpliciter rarò accidit, & quia ex tali caussa, rarò & per accidens existit. Ad 5. Non est superuacanea talis particula, nam neque simpliciter omne rarum est per accidens, vt patet in Eclipsi solis, & alijs similibus, quæ rarò quidem, sed non per accidens eueniũt neque omne per accidẽs, est rarum, nam homo generans hominem, etiam per accidens generat hominem quantum, & risibilẽ, quæ tamen homini necessario sunt adiuncta. Ad 6. Effectus fortuitus, vt simpliciter sit fortuitus, duo in se habere debet; vnum est, vt accidat præter intentionẽ agentis, alterum est, vt sit in ijs quæ rarò eueniunt: si alterutrũ horum defuerit; nõ erit absolute fortuitus; sed tantũmodo secundum quid: quare qui intẽdit ex ludo lucrari; tametsi lucrum incertũ sit, tamen ipsum non est simpliciter fortuitum, quippe cum sit intentum & optatum a ludente: veluti si quis terram foderet, vt inueniret thesaurum, tunc inuentio thesauri (vt Themistium dicere paulo ante commemorauimus) non esset fortuita, tametsi incerta sit, & rarò contingens. Similiter (inquit Alexander) si qs immoderate corpus exerceat vsque ad sudorem, & lassitudinem, quam cõtinuo subsequatur febris, huiusmodi febris non

Dupliciter aliquid rarò euenit.

Vt effectus aliquis dicatur fortuitus simpliciter, duo habere debe[t].

est fortuita, licet ea præter illius voluntatem, & opinionem accidat, quia vt plurimùm euenit, vt qui immoderatè fatigantur & sudant, in febrim incidant: idẽ quoque dicendum est de eo, qui hyeme nauigans facit naufragium; non enim (ait Themistius in 2. Physi. super tex. 61.) ea omnia quæ citra consilium, & voluntatem eueniunt, statim fieri videntur a Fortuna. Euenit hyeme nauiganti naufragium facere, hoc neque ex proposito consilioque; neq; fortuitò euenisse dicimus, quia plurimum solet exitus iste esse nauigantium hyeme. Ad 7. Quamuis ille pictor intenderet exprimere spumam, tamen nõ putabat eo modo exprimi posse quo expressa fuit; videlicet proijciendo colores in os imaginis, quare illo modo spumam fieri, & rarò contingit, & præter intentionem agentis. Ad 8. Aristot. in 2. Physi. physicè ac vere de fortuna loquitur, in illis autem ad Eudemum libris, moraliter idest populariter; multa enim Aristoteles in illis libris moralibus tractat, non tã limatè ad veritatem philosophicam, quã ad vulgarẽ opinionem, sensumque popularem, atque ad commune hominum iudicium accommodatè. Posset etiam dici, effectus fortuitos appellari posse diuinos, vel a diuina caussa profectos; quia licet ipsi respectu hominis sint per accidens, tamen respectu Dei omnia regentis, & administrantis sunt per se: cum enim non sint ab homine prouisi & intenti, sed à Deo tantùm definiti & ordinati, merito sane non humani sed diuini appellantur. Verum de fortuna hactenus.

Quomodo effectus fortuiti possint appellari diuini.

De Casu vel potius de Monstris, quæ vulgo putantur casu euenire.

CAP. X.

Casus ea re solùm differt a fortuna, quòd fortuna in ijs est quæ agũt ex electione, & in rebus humanis locũ habet; casus autem in agentibus naturalibus, & in ijs quæ fiunt naturaliter, versatur; in quibus si quid rarò & per accidens fit, id casu euenire dicitur. Vide Aristotelem 2. lib. Physicorum, a tex. 60. vsq; ad

1465. De monstris autem breuiter hoc loco explicandum est; partim quoniam A ea vulgò putantur fieri casu, vt indicat Arist. 2. Physi. tex. 64. partim etiam, quia licet natura operetur ob aliquem finem quem vt plurimum assequitur, interdum tamen ab eo deficit & aberrat, ex quo mõstrum existit; vt est apud Aristo. in 2. Phy. tex. 82. Neque verò quæcunque de monstris vel fabulosè vel historicè vel etiam philosophicè cõmemorari possent, ea hic subtiliter exponemus, sed tñ attingem⁹ pauca quędã in q̃bus physica & generalis monstrorũ cognitio, continetur; declarãdum enim est quid sit monstrum, quę B sint monstrorũ genera, quęue caussę, in quibus rebus monstra reperiuntur, & an ea casu ęffici & existere putandum sit.

Quid sit Monstrũ.

Monstra esse in rebus naturalibus, clarum est. Etenim cernimus in omni ferè animantium specie, interdum naturam a fine suo deficere & errare, qui defectus & error si est insignis, vocatur monstrum. Quinetiam necesse est huiusmodi monstra aliquando contingere; nam necesse est, id quod defectibile est aliquando deficere: atque hinc ratio & origo monstrorũ existit. Quid autem sit monstrum, ad hũc C modũ videtur Aristoteles explicasse in 4. lib. de Genera. animal. cap. 4. [Monstrũ esse oblæsionem rei præter eius naturã, in ijs quæ non semper, sed vt plurimum agunt eodẽ modo.] Potest etiam ex text. 82. lib. 2. Phy. elici alia definitio monstri; vt monstrum sit, [peccatum naturæ agentis ob aliquem finem, quo tamen frustratur aliquo principio corrupto.] Vel aliter etiam definire possumus. [monstrum esse vitium naturæ deficientis a fine suo ob aliquod impedimentũ, rarò cõtingẽs.

Septẽ genera monstrorum.

Sunt autem multa monstrorũ genera; D potest enim mõstrũ varijs modis effici. 1. In sexu, vt si fuerit aut incerti sexus, aut habens vtrumque, cuiusmodi est Hermaphroditus. 2. Propter aliquam qualitatẽ, vt si habeat nimiam crassitiẽ, aut tenuitatẽ, aut aliam quampiã notabilẽ & inusitatam qualitatem: 3. In excessu aut defectu magnitudinis, vt si membra fuerint insigniter maiora aut minora, quàm communiter ac naturaliter esse solent. 4. In situ, vt si membra præter consuetudinem naturæ sint transposita. 5. In figura, vt si homo sit figura non recta sed prona more A quadrupedum, aut si homo habeat faciẽ, aut aliud membrum, non modo humano sed ferino. 6. In victu & moribus, nam qui humanis carnibus delectãtur & ob id vocantur ἀνθρωποφάγοι inter monstra, & portenta humanæ naturæ numerari debent. 7. In numero, vt si nascatur homo biceps vel senos digitos singulis manibus habens, aut tantũ monoculus vel vnipes.

Quinque caussæ monstrorum.

Multas autem ob caussas monstra cõtingunt; Primùm ob materiam, cuius vel redundantia, vel defectio & penuria, vel confusio ac permistio seminum, est mon B strorum caussa. Deinde, propter agens; hoc autem duplex est, vnum principale, nẽpe virtus formatiua existens in semine alterum instrumentarium, nempe qualitates, præsertim verò calor; huiusmodi autem agentium nimis exuperãs aut deficiens virtus, reddit effectus monstruosos his etiã annumerari debet praua qualitatum inter se proportio. Postea, ob peruersitatem matricis seu loci in quo fętus continetr. Præterea, ob mẽbranã, seu tunicã qua fętus inuoluũtur atq; distinguũtur nã disruptio tunicæ secũdinæ, qua obuol C uitur, & obtegitur fętus human⁹, facit vt semen diffluat ac distrahatur, & monstrosum aliquid generetur. Similiter in ouis habentibus gemina vitella, si desit membrana ea disterminãs, nascitur pullus vel biceps, vel quaternis pedibus. Ad extremum propter aliquem aspectum & constellationem cælestem alienam vel contrariam fętui generando. Astronomi enĩ arbitrantur generationi cuiusuis animantis, esse propriam aliquam & accommodatam constellationem, quæ si tunc desit cum sit animalis generatio, & adsit alia D vel contraria vel aliena, necesse est generari animal imperfectũ & monstrosum. Sed doceamus, in quo genere rerum pręcipuè monstra contingant.

In quibus rerum generib⁹ sint monstra.

Monstra non contingunt in elemẽtis; eorum enim natura cum vniformis, & simplex sit, non remittit in se rationem monstri; itaque elementum vel generat effectum sibi similem, vel non generat; quare illius error & peccatum aut nullũ est, aut non est aliud, quàm non generare: nisi fortè quis statum & dispositionẽ elementi secũdum qualitates vel actiuas vel

motiuas,

motiuas, quæ est contra eius naturam, appellare velit monstrosam. In cæteris naturæ operibus, inuenitur quidem ratio monstri, sed in rebus inanimatis est obscurior atque ignotior, & si quòd peccatum in illis contingit, id ferè non solet appellari monstrum, In plantis autẽ manifestiora sunt peccata, sed minùs etiam, quàm in animalibus, in quæ propriè cadit atque conuenit ratio & nomen monstri. Et quamuis in aquatilibus, ob temeritatem, mollitiem & humiditatem materiæ, propter quam eorum generatio atque constitutio, facilè ac variè vitiari & deformari pōt, verisimile sit exoriri plurima monstrorum genera, ea tamen nobis minùs nota sunt, propterea quòd eorum species, ob abstrusam & a sensibus nostris remotam eorum habitationem, ferè nos lateãt. Aristoteles autem in 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. affirmat, in ijs animalibus, quæ multos fętus simul concipiunt atque pariunt præsertim verò in gallinis frequentiora monstra contingere, ob multorũ seminum, quæ simul continentur, permixtionem atque confusionem. Quo fit, vt dicat in Aegypto, vbi fœminæ sunt fęcundiores, crebrius existere homines monstrosos quàm apud nos.

An plura monstra eueniant in plãtis quã in animalibus.

An verò plura monstra reperiantur in plantis quàm in animalibus, controuersum est inter Philosophos. Quidam aiũt plura inueniri in plantis, propter ea quæ scribit Auerr. in 2. Phy. comm. 83. dicens naturam maiorem habere curam & sollicitudinem de animalibus, quàm de plantis, quare non permittet plura monstra in animalibus quàm in plantis. Idem etiã significare videtur Arist. in tex. illius cõmenti, sta scribens contra Empedoclem, [vtrum igitur & in plantis fiebant, vt bouigena, viriprora, sic vitigena oleoprora? an non, inconueniens enim, sed tamen oportebat; si quidem & in animalibus.] Hæc Arist. quibus verbis innuit si in animalibus contingunt monstra, multò magis ea debere contingere in plantis: monstrosas autem plantas nos minimè dignoscimus, vel propter imperfectionem plantarum quæ obstat quominus benè discernamus monstrosas plantas a non monstrosis; vel quia cum earum species non sint nobis planè cognitæ, fieri potest vt quod in eis monstrosum est, existimemus A ad aliquam earum speciem nobis ignotam pertinere. Albertus autem (cui nos magis assentimur) in explanatione supradicti textus contra sentit; affirmans crebrius effici monstra in animalibus q̃ in plantis; idque confirmat dupliciter, tũ quia semen animalium est mollius & humidius quàm plantarum, quocirca magis est obnoxium alterationi & corruptioni, & magis autem ad accipiendas alienas, & aduersarias affectiones; tum etiam, qua generatio animaliũ, est quàm plantarum, multò difficilior atque operosior, B pluribusque rebus indigens, ex quarum cuiuslibet defectu, necesse est imperfectum & monstrosum animal existere. Sed quæret aliquis, si fortè nasceretur homo biceps, is censendus esset vnus an duo homines? Respondemus hanc quæstionem proponi & solui ab Arist. 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. ait enim id esse diiudicandum ex corde; quod est principium animalis, & vbi secundum ipsum tam vegetatiua quàm sensitiua anima præcipuè residet. Nam si cor fuerit vnum, tametsi cætera membra geminen- C tur, vnum erit animal; si autem ipsum fuerit multiplex, non erit vnum. Idem quoque ex alijs externis signis discerni posset, nempe considerare oporteret, an qui videntur esse duo homines, hi sentiendo, expetendo, loquendo & alijs similibus actionibus exercendis variè discrepent, an similiter consentiant inter se in omnibus; si discrepant, duos esse homines, sin omnino consentiant, vnum duntaxat esse dicendum erit.

An homo biceps sit vnus an duo homines.

An mõstra casu fiant.

Restat vt videamus, an existimari debeãt monstra casu gigni, nec ne. Themistius D paraphrasticè explanãs text. 64. 2. Physic. redarguit eos qui opinantur monstra nõ fieri casu, propterea q; priusquàm oriantur, videantur habere certas & proprias caussas, nimirũ vel aliquam cæli constellationem; vel exuberantiã aut defectũ materiæ; pari enim inquit, ratione neque lapis deorsum cadens, diceretur casu percutere transeuntem, siquidem etiam intra lapidẽ est grauitas, quæ est propria caussa illius motus. verba Themistij sunt hęc [Cum aliquid præter naturã fit vt monstrum, id non fortuna, sed casu dicimus

pro-

prouenisse; vt manus sex digita; nisi forte fateri nolis huiusmodi portenta naturæ fieri casu, sed propriam & certã caussam habere, eã videlicet quæ intrinsecus fuerit antequàm ederentur in lucem, aut syderationem, aut materiæ exuberantiam & copiam; aut contra defectum. sed qui ita dicunt, nonne vident idem posse dici de lapide quem casu cecidisse non negarent, habuisse illum; vtique intra se caussam grauitatem & pondus? sed certè pondus caussa efficiens est deuolutionis & casus; nõ etiam percussionis, sed casus percussionem fecit.] hæc Themistius. Altera est opinio quæ nobis probabilior videtur monstra non casu, sed per se fieri; nã caussæ monstrorum sunt per se determinatę, & certę, ac scientia comprehensæ, quas nos supra commemorauimus. Et quamuis huiusmodi caussæ sint raræ tum respectu temporis, quia rarò accidunt, tum respectu naturæ, quæ vt plurimum assequitur suũ finẽ, raroque ab eo deficiẽs produxit mõstra; attamẽ illis caussis positis, vel necessario, vel vt plurimũ efficiuntur mõstra. Ac licet natura cum aggreditur operari, non intendat monstrum, tamẽ postquàm impedita finem suum attingere nõ potest, totam vim suam conuertit atque confert ad productionem huiusmodi mõstrorum. Ex quo planum est, errare vehementer eos qui putant animalia quæ generantur ex putri materia, casu fieri; cũ omnium operum naturæ sint certæ caussæ, tempora, modi, aliæque circunstantiæ a natura præfinitò constitutę; quod est valde remotum ab ijs quæ fiunt casu vel fortuitò. quid? quod animalium quæ sũt ex putri materia, generatio talis qualis est, vel semper vel vt plurimum euenit? merito igitur illos reprehendit Auerr. 1. lib. de Generat. animal. & 8. Phy. comm. 46. quod autem monstra simpliciter non fiant a casu, indicat Arist. in 2. Phy. tex. 64. ita scribens. [Cum sit aliquid præter naturam, tunc id non a fortuna sed magis a casu factum esse dicimus. Est autem & hoc alterũ, huius enim extra est caussa, illius verò intra.] Hæc Arist. Quem locum explanans Simplicius, docensque ea, quę præter naturam accidunt, vt sunt monstra nõ fieri casu, cum ex certis definitisq; caussis procreëtur, hęc scribit, [Est aliud,

A quod per se caussa est eius quod est præter naturam, vt tale gignatur, non secus quàm eius quod fit secundum naturam; aut enim compressio; aut mala temperatura, aut materiæ redundãtia vel inopia; aut aliquid aliud eiusmodi caussa est per se eius quod fit præter naturã.] hæc Simplicius. Possunt autem monstra dici fieri casu secũdum quid, tum quia neque semper, neque vt plurimum, sed rarò accidunt; tum etiam quia non sunt per se intenta sed per accidens; contingunt enim non alicuius rei gratia, sed solum ex necessitate & inordinatione materiæ; natu-

Quomodo mõstra possunt dici casu euenire, vel esse intenta a natura.

B ra enim directò tendens ad suum finem, cum ob aliquod impedimentum eum assequi non potest, a suo naturali cursu per accidens deflectit, ac digreditur ad generanda monstra. Quamobrem scitè Arist. in supradicto quarto libro de Generat. Animal. cap. 4. huiusmodi mõstra vocat παρεκβάσεις, idest quasdam naturę excursiones atque digressiones: nam cum natura quod vult & intendit perficere nõ potest, ne nihil agat, facit id quod potest, si non tale quale à principio intendebat, certè quàm potest ei simillimũ. possent

C autem dici monstra fuisse intenta à mundi opifice, quatenus is, quo mundus esset omni genere entium complexus & absolutus, voluit in eo esse tam res necessarias quàm contingentes: Contingentiam autem rerũ necessario interdum sequitur defectus & error, inde monstra oriuntur. Verùm de monstris hæc satis sint. Ne longiùs a proposito digredientes, & diutiùs in tractatione monstrorum commorantes, doctrinam hãc nostram faciamus rerum quæ tractantur similem, hoc est monstrosam. Qui autem de monstris

D cupit plura scire & subtiliùs cognoscerę, legat Arist. 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. & Auerr. ibidem; Albertum item in 2. libro Physicorum tract. 3. cap. 3. ex quo mutuatus est Iandunus quæ de Mõstris in quęstionibus suis super secundum Physicorum reliquit scripta.

De

De Contingentia.

CAP. XI.

Opinio Stoicorum tollentiũ contingentiã.

QVoniam autem casus, fortuna, mõstra, omnis deniq; inordinatio, instabilitas, & inconstantia rerum sublunarium, ex earum rerum contingẽtia oriuntur; neq; enim hæc in rebus necessarijs, atque immutabilibus, sed tantùm in contingentibus, locũ habere possunt; idcirco non erit alienũ instituto nostro, non nihil dicere de contingentia: de qua duæ præcipuæ quæstiones explicari debent; vna est, an sit in rebus contingentia, altera quæ sit prima radix, origo, & caussa contingentiæ, propterquam res, & sunt, & dicuntur contingentes.

Stoici existimantes non posse cõstare & cohærere contingentiã cũ Dei prouidẽtia, vt hãc retinerẽt, illã è rebus sustulerũt, hac vtẽtes ratione: si est prouidẽtia non erit contingẽtia, sed est prouidentia, ergo nõ est contingẽtia. Maior (nã de minori non est in præsentia certandum) ita probatur. Prouidentia Dei includit tria, præscientiã, voluntatẽ, & dispositionem Dei; quæ tria excludũt a rebus contingẽtiam. nã quod est prouisum a Deo, hoc est, qđ Deus præsciuit, voluit, disposuit seu constituit vt aliquando eueniat, id nõ potest non euenire; neq; enim potest, aut præscientia Dei falli, aut volũtas frustrari, aut ordinatio impediri; sed omnes res sunt a Deo prouisæ, ergo omnes necessariò & immutabiliter eueniunt. quare nullus contingentiæ locus relinquitur.

Opinio Auicennæ & Och. n.

Auicenna concedit contingentiã in rebus humanis quæ pendent ex libero arbitrio, sed eã negat esse in rebus naturalibus; hac ratione. Posita caussa sufficienti ad agendũ, necessariò sequitur effectus, ergo nulla caussa sufficiẽs in rebus naturalibus, est cõtingens; nã si aliquando non producit effectũ, id non accidit ob contingentiã, sed ob insufficientiã caussæ. Vide hãc rationẽ apud D. Thomã 1. par. q. 115 art. 6. & apud Caietanũ ibidẽ. Hãc sententiã Auicennæ probat etiã Ochan Quodlibeto 1. q. 17. hoc argumẽto. Agẽs naturale habẽs omnes conditiones requisitas ad agendũ; non potest non agere, hac enĩ re distinguitur agens naturale ab agente voluntario & per electionẽ: Vel igitur cã
A naturalis sufficiẽs ad producendũ effectũ habet tunc aliquod aliud agens naturale impediẽs ipsã a productione, vel nõ hẽt; si nõ hẽt ergo tũc necessariò producit effectũ; sin autẽ habet, ergo illud, cũ sit agẽs naturale, necessariò impediet: quare qdquid tũc eueniet, ex necessitate eueniet.

Opinio Scoti.

Scotus 1. sen. dist. 2. q. 2. & dist. 8. q. 5. & dist. 39. duo asserit, vnũ est, fm veritatẽ esse contingentiã in rebus naturalibus. cũ enim fm veritatẽ Deus agat ad extra cõtingenter, & liberè, potuit creaturas producere, ac non producere, potest ẽt conB seruare eas & nõ conseruare; quamobrẽ tam productio, quàm esse rerũ, est cõtingens: Alterũ est, fm Aristotelẽ qui putauit Deũ agere ex necessitate naturæ, nullã in rebus contingentiam esse posse, hoc probat ipse dupliciter. Primò, quia quicquid fit, vel immediatè fit à Deo, qui cũ agat ex necessitate; id etiam ex necessitate fiet; vel fit etiam a caussis secũdis, & sic etiã necessariò fiet: nã caussæ secũdæ cum sint vel ut instrumẽta primæ cãe, nõ mouent, nisi prout mouentur a prima: sed a prima mouentur necessariò; ergo ipsæ
C quoq; mouebunt necessariò; quare quicquid ab ipsis fiet, necessariò fiet. Deinde, caussa prima prius natura respicit effectũ producendum, quàm caussa secunda: sed caussa prima ex necessitate agẽs, necessariò respicit effectũ; ergo in illo priori, effectus habet necessitatẽ respectu caussæ primæ; nec supeueniẽs deinde caussa secunda, põt illã necessitatẽ a prima caussa iam inductã, ex ipso effectu auferre. Sed obijceret aliquis Scoto, Aristotelẽ ponere in rebus contingentiã 2. lib. Physicorũ vbi agit de casu, & fortuna, & lib. 6. Meta.
D text. 5. & in fine primi libri Perihermenias, & multis in locis tradit contingens ad vtrumlibet, pẽdens ex volũtate hominis, & lib. 3. Ethicorũ astruit liberũ arbitriũ. Ad hæc nõ aliter rñdet Scotus, q̃ affirmando Aristotelẽ sibi contradixisse. is enim sensit Deum agere ex necessitate, is etiã concessit in rebus esse contigentiã, nõ animaduertens inter hæc duo esse (vt ab ipso demonstratũ fuit) manifestã contradictionẽ. Hæc igitur ab istis Philosophis acutè magis quàm verè disputantur ad tollendã è rebus omnẽ contingentiã.

Pro-

Probatur esse in rebus contingẽtiam.

C A P. XII.

Probatur esse in rebus contingẽtiam tribus argumentis.

Sed vetus opinio est, eaque omnium penè tam Philosophorũ quàm Theologorũ firmata consensu, esse in reb⁹ contingentiã: quã ego opinionẽ non dubito & verissimã esse, & cuiuis facilè probari ac persuaderi posse. Primùm enim, contingentiã esse, compertũ est omnium propè sensuum iudicio. Videmus eñ nõnullas res esse, quæ semper eodem modo se habeant, vt Cælũ, in cuius motu, nulla post hominum memoriam inconstantia, nullus error, & defectus adhuc notari potuit, has res necessarias dicimus; alias aũt cernimus, non quidẽ semper, sed fere, & vt plurimũ eodẽ modo euenire, interdũ tamen deficere; vt hominem nasci bipedem, vnum caput, duas manus, & singulis manibus quinos digitos habentem, ferè ita contingit, sed nonnumquã aliter etiã accidit; has res vocamus contingentes. tantã hanc euidentiã rerũ; tam constãs, & certum iudiciũ sensuũ, qui non percipit, vel admittit, is profectò reijciendus, & explodendus est a Philosophia. rectè eñ Aristoteles in 8. Phy. tex. 22. dixit, dimittere sensum in ijs, quę sensibus mainfesta sunt, & rationes quærere infirmitatem quandam esse intellectus.

Quantam fidem & auctoritatem habeat eius iudicium sensuum.

> Quid referemus enim (inquit Lucretius) quod nobis certius ipsis
> Sensibus esse queat, quo vera, & falsa notentur?
> Ex sensu namque omnia quæ sunt credita, pendent,
> Cui nisi prima fides rectè fundata valebit,
> Haud erit occultis de rebus quo referentes
> Confirmare animos quicquam ratione quæamus.

Et quemadmodũ Auicenna in 1. lib. suæ Metaphysicæ: Scitè, ait, qui negant primũ illud principiũ quodlibet est vel non est; eos non esse fatigandos rationibus, sed igne tandiu torrendos, quoad fateantur non idem esse vri & non vri, dolere & nõ dolere; ita etiã Scotus in 1. Sent. dist. 39. facetè dixit, qui negant contingẽtiam, & clamãt omnia necessariò euenire, eos tormentis exponẽdos esse, & tã diu crucian-A dos donec concedant, possibile esse eos non torqueri.

Lepidum dictum Auicennæ, & Scoti.

Deinde, contingentiã esse in rebus naturalibu, sp ræsertim sublunaribus hac ratione concluditur. Quicquid habet materiam & contrariũ, est contingens (loquor de materia in qua est priuatio, & potẽtia contradictionis ad esse & nõ esse) sed omnes res sublunares habent materiam & contrariũ, ergo sunt contingentes. Hæc demõstratio est a priori & propter quid, & ex proprijs caussis ducta. Aristoteles enim lib. 7. Metaphysicæ text. 22. & 1. lib. B de Cælo tex. 136. docet materiã caussã esse, cur res possint esse & non esse. Verùm Scotus eo loco, quem paulò supra posuimus, opinatur hãc propositionẽ, aliquod ens est contingens, esse indemonstrabilẽ: quod falsum esse, nos perspicuè nũc ostẽdimus, demonstrando eã a priori & propter quid. Præterea, esse contingens, cum necessariò ac per se dicatur de re quæ est contingens, sicut etiam esse corruptibile vt ait Arist. 10. Metaphysicæ text. 26. aut dicetur in primo modo dicendi per se, hoc est quidditatiuè, aut in secundo mo-C do; Non in primo modo, quia contingentia non conuenit rei in ordine ad prædicata sua quidditatiua, quæ non contingẽter, sed necessariò de ea dicuntur; exempli caussa: Homo non est res contingens ratione animalis, corporis & rationalis: hominem enim esse animal & corpus, nõ est contingens sed necessarium; sed conuenit rei contingẽtia in ordine ad ea quę sunt extra quidditatẽ rei; nimirum in ordine ad productionem, existentiã, operationẽ, accidẽtia separabilia & alia eiusdẽ generis; contingẽs. n. est hominẽ produci D & non produci, esse & non esse, operari & non operari, esse doctũ & non esse doctũ: adde quod ipsum quod quid est abstrahitur ab esse & nõ esse, & a posse esse & posse non esse, in quo tamen consistit ratio & definitio contingentis: non igitur esse cõtingens, est prædicatũ primi modi dicẽdi per se ac quidditatiuum. Sin autem est prædicatũ secundi modi dicendi per se, ergo est demonstrabile, nam erit propria passio. Quanquam esse indemonstrabile dupliciter dicitur, & quod nõ potest demonstrari quia est primũ & immediatum im-

Breuis & perfecta demonstratio qua probatur esse in rebus contingentiam

An esse aliquid contingens sit demonstrabile.

immediatione (vt dicũt) caussæ, quo modo hominẽ esse animal rationale, est indemonstrabile; vel quia non debet demõstrari, propterea quòd nobis est notissimum; & demonstratio cum sit argumentatio, non debet adhiberi, nisi ad faciendam fidem rebus dubijs; atque hoc modo naturam esse, motum esse, multitudinem & distinctionem rerum esse, dicitur indemonstrabile, esse igitur contingens, non quidem priori modo, sed fortasse posteriori modo dici posset indemonstrabile: nam licet caussa contingentiæ sit obscura & ignota multis, esse tamẽ in rebus contingentiam; nescio cui non sit perspicuum & manifestum. Si igitur res sublunares habent materiam & contrarium, ergo tam intrinsecùs quàm extrinsecùs possunt impediri & deficere, & aliquandò impedientur & deficient. Sunt igitur contingentes.

Tertia eiusdem rei probatio atque cõfirmatio sumi potest ex perfectione mundi: qui si est (vt appellatur) vniuersum, hoc est totum quid & perfectum, necesse est in eo contineri omnes gradus, & omnia rerum genera; quemadmodum igitur cernimus in mũdo esse caussas & caussata, finitum & infinitum, æternum & temporale, corporeum & spirituale, animatũ & inanimatum; ita quoque in eo esse oportet contingens & necessarium. Sed dicet aliquis, hanc rationem nihil conficere secundum Theologos, quippe qui affirmantes in mundo non esse omnes spẽs rerum quas Deus secundũ infinitam virtutem suam producere posset, necesse habent fateri, mundum esse imperfectum, nec posse ritè nominari vniuersum, siquidem multæ species ei desunt, quas tamẽ is habere posset. Verùm ad hoc in promptu est responsum. Etenim perfectio mũdi non in eo est, vt is cõtineat omnes species rerum infimas possibiles, sic enim nũquàm Mundus perfectus esse posset, cum Deus semper plures, atque perfectiores species quibuscunque creatis possit efficere; sed perfectio Mundi præcipuè spectari debet ex eo quòd mundus continet in se omnes gradus entis primos & generales, omnia prima & summa genera rerum in quæ ens proximè diuiditur; cuiusmodi sunt substantia & accidens, caussa & caussatum, corporeum & incorporeum & ex vtroque coniunctum, animatum, & inanimatum contingens & necessarium; cõtinet etiam omnia genera prædicatorum quæ sunt per se subordinata: continet deniq; omnes modos (vt sic loquar) essendi, nempè simpliciter esse, viuere, sentire, & intelligere. hanc igitur ob caussam verè dicitur mundus esse vniuersum, & perfectum quid.

Dubitatio an mundus possit verè appellari vniuersum

Soluuntur rationes negantium contingentiam.

CAP. XIII.

Restat nunc, vt ad rationes supra positas aduersùs contingentiam, breuiter respondeamus. Ad rationẽ Stoicorum ita respondeo: cum dicunt ipsi, quicquid est à Deo prouisum, ex necessitate euenire; distinguenda est necessitas in absolutã, & in necessitatẽ immutabilitatis ex suppositione; necessitatẽ absolutam, voco eam, quæ simpliciter conuenit rei ex natura eius, & secundum omnes differentias temporis; quomodo hominẽ esse animal, est necessarium absoluta necessitate: natura enim hominis eà est; vt coniunctio animalis cum homine sit omninò necessaria, atque hæc quidem necessitas omnem excludit cõtingentiam, nec potest cum ea simul esse: necessitas autẽ ex suppositione dicitur, cum aliquid cõtingenter conuenit rei, si eius natura absolute consideretur, ex suppositione verò, idest relatum ad certam aliquam differentiam temporis, dicitur conuenire necessariò necessitate immutabilitatis, quia tunc non potest non conuenire; exẽpli gratia, hominem currere, simpliciter contingens est, neque enim, cursus necessariam connexionem habet cum natura hominis, si tamen ponamus hominem currere, tunc dum currit, necessariò currit, hoc est non potest non currere. Sic igitur res contingens, secũdum naturam suam potest esse & non esse, at eadem res dum actu existit, non potest tunc non esse, quia omne quod est, dum est, necesse est esse, & quia omnia futura præsentantur Deo in illa sua æternitate tanquàm præsentia, & secũdum determinatam

Duplex necessitas, absoluta, & ex suppositione.

DE QVANTITATE

LIBER DECIMVS.

ABSOLVTA est prior pars huius operis, in qua dictum est de communibus omniū rerum caducarum & mortaliū principijs; sequitur altera pars operis continens doctrinā & explicationem generalium affectionū quæ in cunctis rebus naturalibus communiter insunt. Huiusmodi autem affectiones corporū naturaliū, sunt quatuor, Quantitas cui semper coniuncta est figura, Locus, Tempus, & Motus. ac prioribus quidē tribus tractandis, singulis singulos libros tribuimus, Motui, verò, quia is latissimè patet, plurimisq; difficultatibus est implicatus, tres vltimos libros assignauimus. Est autem cæteris affectionibus prior quantitas, non solum quoniam coæua est materiæ primæ, per se nec generabilis nec corruptibilis, sed etiam quòd proximè inhæret materiæ, quæ nisi affecta sit quantitate, cæterorum accidentiū nullū poterit accipere. Etenim sine quantitate, res physicæ nec ipsæ constare, nec operari, nec vllum accidens in se habere, aut aliunde accipere, nec mouere aliud quidpiā, nec ab alio moueri possent. His accedit, quòd motus est prior tempore, cū hoc sit passio illius: Motus autem posterior est loco, & mobili; locus autem & mobile, quantitate carere non possunt: quare primùm omniū agendū est de quātitate. Sed quantitatis triplex est consideratio, vna Metaphysica, s̄m quam has de quantitate quæstiones tractabimus; An quantitas sit res diuersa a substantia: An linea, superficies, & puncta, sint entia realia positiua, & inter se & ab ipso corpore realiter distincta: An sit actu aliquid infinitū; An infinitum possit effici a Deo: An continuum componatur ex indiuisibilibus; & de infinitate continui secūdum diuisionem & additionem. Altera conside

B ratio quantitatis est Mathematica, s̄m quam disputabimus de abstractione Mathematica quantitatis a substantia; præterea de quadratura circuli, an sit possibilis. Tertia cōsideratio est physica: s̄m quā explicabimus illā apud Latinos & scholasticos philosophos vsque adeo celebrē quæstionē de Maximo & Minimo. Alias verò permultas quæstiones hic consulto prætermittemus, partim quia paruā difficultatem nec verò magnam vtilitatem habent, partim quia vel tractatæ sunt in Logica; vel tractandæ in Metaphysica vbi agitur de Categoria quantitatis. Verum

C primo loco, de distinctione quantitatis a substantia, disputationem instituamus.

An quantitas re distinguatur a substantia.

CAP. I.

PRimùm omniū videndū est, an quantitas sit diuersa quædam res a substātia Ac cōmunis quidem omniū propè Philosophorū ac Theologorum opinio est, quantitatem re distingui a substātia: quæ ita probari potest. Primò, Arist. in 1. Physic. tex. 15. hæc scribit, [Si igitur substantia & quantum; duo & non vnum est quod est,] ex his verbis necessariò cōficitur quantitatē esse re diuersam a substantia. Arist. enim contra Parmenidem & Melissum dicentes omnia esse vnū ens, ita argumentatur: Aut istud ens est solū accidens, at solum accidens separatum a substantia per se cohærere nequit: Aut est tantum substātia; non igitur illud ens erit finitum, aut infinitū vt ipsis placet; nā huiusmodi affectiones propriæ sunt quā-

Quantitatē re distingui a substantia probatur tredecim argumentis.

D

titatis,& propter ipsam dicuntur ac reperiuntur in alijs rebus. Quod si illud ens A habeat in se substantiam & quantitatem, non iam erit vnum ens, sed duo; hæc ibi Arist. Quis non videt hãc ratiocinationẽ Arist. futilẽ & infirmã fore, si quantitas nõ re sed rõe tm̃ differat a substãtia? Accedit huc alter locus Arist. ex 7. Metaph. tex. 8. qui sic hẽt, [Lõgitudo, latitudo & profunditas quantitates quædã sunt, sed nõ substantia; quãtitas enim nõ est substãtia sed magis cui hæc primò insunt.] Deinde, aut in composito naturali tantùm est vna quantitas nempè ipsius substantiæ, propter quã omnia accidentia quæ tali sub- B stãtiæ insunt, dicuntur quanta: aut quot sunt accidentia & entitates in composito tot sunt quantitates, ita vt vnumquodq; accidens suam habeat quantitatem; exẽpli caussa, in lacte sit propria quãtitas materiæ, & alia formæ, & alia albedinis. & alia item dulcedinis atque humoris: si ponitur vna quantitas omnium quæ sunt in composito, ea necessariò distingui debet a substantia; siquidem in hostia consecrata remanet quantitas panis non manente substantia eius, quare necesse est eiusmodi quantitatẽ esse rem diuersam a substã- C tia panis: sin autem tot quantitates ponantur quot sunt entitates in composito, sanè perquàm multa incommoda, & quę repugnent doctrinæ Arist. necessariò cõsequuntur. Primùm enim, si vnũquodq; accidens singulariter suam sibi vendicat quantitatem, ergo accidentia erunt quãta per se non per accidens, idest propter subiectum in quo sunt, quod planè aduersatur Arist. scribenti in 5. lib. Metaphysi. tex. 18. & 2. lib. de Gener. tex. 62. & 6 lib. Phy. tex. 39. & 49. accidentia esse quanta per accidens, nimirum ratione subiecti in D quo inhærent. Deinde, cum in vno composito multa simul insint accidẽtia, oporteret simul quoque multas inesse quantitates, quæ cũ omnes sint vnius speciei, erunt simul in vno subiecto multa accidentia absoluta & realia eiusdem speciei; quod habetur communiter pro absurdo. Præterea, natura nihil facit frustra nihilue superfluum, sed quod potest facere æquè bene per pauca, non vtique facit per multa; cum igitur per vnam tantũ quantitatem subiecti, possint accidentia omniã esse quanta, quippe cum educantur ex potentia eius, & in eo recipiantur, quã etiam ob caussam debent illius extensionem & figuram induere & accipere, profectò superuacaneũ est suam cuique accidenti quantitatem assignare. Postremo, qui possunt multæ quãtitates simul esse, citra penettationem dimensionum? nam duo corpora non posse simul esse, aut se inuicem penetrare, non accidit propter substantiam; nihil enim prohibet multas substantias simul esse, vt in Angelis manifestum est; sed propter quantitatem, quæ per se locum situmque proprium habẽs, obstat & impedit, quo minus duæ quãtitates possint esse simul. Huc pertinet illud Aristotelis 4. Phy. tex. 76. scribentis, solam quantitatem cubi, tametsi omnia alia quæ sunt in cubo detraherentur, occupaturam tamen tantundem loci, quantum antea obtinebat. ex quo intelligitur locum & situm cuique rei conuenire nõ propter substantiã, sed propter eius quãtitatem: vide quæ in eandem sententiam disertissimè scribit Themistius 4. Phy. super tex. 36. Atque hoc argumentum valentissimum est ad euertendam opinionem Ochan negantis quantitatem re distingui a substantia, quã opinionẽ capite proximè sequenti sumus pertractaturi.

Alij pro eadem sententia afferunt decem alias rationes. Prima ratio est. Inter substantiam & accidens est distinctio realis, quia sunt entia primò diuersa, ergo etiam inter substantiam & quantitatem. 2. Inter res diuersorum prædicamentorum, debet esse distinctio realis, quia secundum Aristotelem. 1. Post. prædicamenta sunt impermixta & inconfusa, sed quantitas & substantia constituunt diuersa prędicamenta, ergo &c. 3. Maior est distinctio inter substantiam & quantitatem, quàm inter duas albedines, sed inter has est distinctio realis, ergo multo magis inter illas. 4. Quantitas aeris & quãtitas aquæ sunt eiusdem speciei vt patet, at substantia aeris & aquæ sunt diuersæ speciei, ergo quantitas non est idem realiter cum substantia. 5. Substantia est per se subsistens & non in alio inhærens, quantitas autem est in alio inhærens, & non per se subsistens, ergo nõ sunt idem realiter. 6. Substantia est sensibile per ac-

accidens, quantitas autem est sensibile per se vt docet Arist. in 2. lib. de Anima tex. 65. ergo &c. 7. Substantia non potest incipere & desinere esse nisi per generationem & corruptionem, at quantitas potest incipere & desinere esse tantummodo per motum localem, quemadmodum cum ex duabus aquis fit vna aqua, duæ superficies illorum corporum corrumpuntur: & cum rursus vna aqua diuiditur in duas, duæ superficies, quæ antea non erant, de nouo existunt. 8. Alia species mutationis est ad quantitatem alia ad substantiam: illa dicitur augmentatio, hæc autem generatio, ergo &c. 9. Potest fieri mutatio secũdum quantitatem, non facta mutatione secũdum substantiam; ergo non sunt idem realiter: antecedens patet in rarefactione & condensatione vbi mutatur quãtitas ex maiori in minorem, vel contra ex minori in maiorem, non variata substantia. 10. Aut quantitas est idem realiter cum substantia, quæ est forma, & hoc nõ, quia formæ naturales sunt diuersarum specierum; omnes autem quantitates vnius rationis, in eadem specie continentur: aut est eadem cum substantia quæ est materia, & sic materia intrinsecè ac per se haberet partes remoto ab ea omni accidente: vel igitur illæ partes essent substantiales, vel accidentariæ; non substantiales, quia cum materia sit substantia simplex; non potest esse composita ex diuersis partibus substantialiter: nõ etiam accidentariæ, namque remouimus a materia omne accidẽs relinquitur igitur fieri non posse vt materia per se ac intrinsecè habeat partes. Hæc illi. Verùm qui de hac sententia plura cupit cognoscere, legat quæ scribunt Albertus Magnus 1. Phy. tractatu 2. cap. 4. Heruæus 1. Quodlibeto quæst. 15. Burlæus in Commentarijs physicis, exponens decimũquintũ textũ primi libri Physi. & Paul. Sõcinas in quęstionibus Metaphysicis super librum quintũ, quæstio. 19.

Ponitur alia opinio, eorum qui negant quãtitatem re distinqui a substãtia.

CAP. II.

QVanquam supradicta opinio ferè a Philosophis iuxta atque Theologis probata & recepta est, non defuerunt tñ qui cõtra sentirent; nã & Alexander Aphrodisæus scribit vetus fuisse Stoicorum decretum, quantitatem re non distingui a substantia, & hoc postea Ochan renouauit atque confirmauit Ipse enim in commentarijs suis Logicis exponens Categoriã quantitatis, & in quarto quodlibeto multis articulis, & in Tractatu suo de venerabili Sacramento plurimis capitibus, docet quantitatem re nõ distingui a substantia, sed esse ipsammet substantiam prout habet partes extra se inuicem situ disiunctas & locabiles, diuersisque loci partibus correspõdentes. Atque hanc suam opinionem cõfirmat nec esse contra experientiam, nec contra rationem, nec contra doctrinam Arist. nec contra fidem, nec denique contra dicta Sanctorum. Verùm, quia tota propemodum eius argumentatio & probatio est Theologica, sumpta ex absoluta & infinita Dei potẽtia, nos qui res philosophicas & philosophicè tantùm in præsentia tractamus, duabus tantũ rationibus contenti erimus, cæteras autem qui vult cognoscere, requirat apud ipsum in locis citatis. Prior igitur ratio est hæc; Substantia per se habet partes inuicem situ distãtes, ergo non habet hoc formaliter propter quantitatem aliquam re diuersam ab ipsa: consequentia per se nota est, antecedens autem ita probatur; si quantitas esset accidens re diuersum a substantia; & inhærens in ipsa, cum omne accidens præsupponat substantiã, quippe quæ sit eius subiectũ; ergo partes quãtitatis, etiã pręsupponent partes substantiæ; nam sicut quantitas præsupponit subiectum in quo est, quia ipsa est accidens, ita quoque partes quantitatis, cum ipsę sint etiam accidentia; præsupponent partes substantiæ, vtpote in quibus insint, tanquam in

Opinio Ochan, negãtis inter substantiã & quantitatem, distinctionẽ realem.

in suis subiectis; quare prius natura est substantiam habere partes, quàm habere quantitatem, substantia igitur non propter quantitatem, quæ sit diuersa quædã res ab ipsa, sed per se ac intrinsecè habet partes extra partes; Posterior ratio qua idem probatur ita se habet: Deus potest conseruare substantiam, etiam remouendo ab ea omne accidens absolutum sine mutatione locali ipsius; sit igitur substantia habens partes in aliquo loco, eamque Deus ibidem conseruet remota quãtitate siquidem ipsa est accidens absolutum re distinctum a substantia; tunc aut illa substãtia habebit partes vt priùs inter se distantes, aut non habebit; si habebit, ergo talis distinctio partium, non conuenit substantiæ propter quantitatem, cum ex suppositione, eam non habeat, sed propter se ac intrinsecè: si autem non habet, ergo cum priùs partes essent inter se loco distantes, tunc autem non sint; & cum priùs occuparent locum, quem tunc non occupant, necesse est in illis factã esse mutationem secundum locum: nam quod non est in eo loco vbi priùs erat, nec tamen corruptum fuit, id profectò mutatũ est secundum locum; at hoc est cõtra suppositionem, positum enim fuit illam substantiam conseruari a Deo sine vlla eius mutatione secundum locum. Adde, quod mutari secundum locum non potest id quod est impartibile & indiuisibile, vt demonstrat Arist. 6. lib. Phy. si igitur substãtia, remota quantitate, temanet indiuisibilis & impartibilis, non poterit mutari secundum locum. Hæc Ochan. Sed ad priorem rationem ipsius, Heruæus loco supra citato, hoc modo respondet; licet partes substantiæ, quantum ad id quod sunt, præcedant ipsam quantitatem, non tamen quantum ad id quod est (esse diuisum sic) hoc enim eis non conuenit nisi per quantitatẽ; sicut etiam, licet substãtia quæ est alba, secundũ id quod est, sit prior albedine, nõ tamen secũdum id quod est esse album, vnde non potest esse alba remota albedine: ergo secundum Heruæũ, partes quantitatis præsupponunt partes substantiæ quantum ad esse, sic enim omne accidens præsupponit substantiam, sed nõ quantũ ad id qđ est esse extra se inuicem situ distinctas, hoc enim non conuenit substantiæ nisi per quantitatẽ, at quãtitati conuenit per se etiam remota substantia, vel ſm rem, vt in quantitate Hostiæ consecratæ, vel ſm rationẽ, vt in quãtitate mathematica. Ad posteriorẽ autẽ rationẽ, Paulus Soncinas loco superiùs memorato; ita respondet; remota quantitate a substantia, remanere partes substantiæ quantum ad entitatẽ, non autem quantum ad distantiam earum secũdum situm; nec tamen propter hoc sunt motæ localiter, aut per motum appropinquarunt sibi inuicem, sed quia ampliùs non erunt partes; nam esse sic partes, habebãt a quantitate: Illa item substantia non erit ampliùs in loco circumscriptiuè, sed tantum definitiuè, nec ob id tamen erit mota secundum locum, non enim deseruit locum ob trasmigrationem in alium locum, sed quoniam amisit rationem essendi in loco circunscriptiuè quam habebat a quantitate. Atque hæc quidem de distinctione quantitatis a substantia, a Philosophis & Theologis disputantur.

Nos autẽ hac de re ita sentimus, priorem opinionem, quæ facit quantitatem rem quandam a substantia diuersam, philosophicè loquendo probabiliorem quidem esse; quippe cũ sit & omniũ fere Doctorũ auctoritate & approbatione subnixa, & firmioribus rationũ præsidijs munita: eam tamen nulla ratione naturali euidenter ac demonstratiuè probari existimamus. Nam si ponatur quantitas re ipsa nihil aliud esse quàm materia prout hẽt partes situ inuicem distãtes, propter quã omnes formæ quæ in ea inhærent, extensionem quoque atque diuisionẽ habeãt, nihil contra hoc valẽt rõnes, quæ præcedenti capite sunt allatæ; etenim decem illæ rationes quæ posteriori loco positæ sunt, haud magnam vim habẽt: ad seruandã.n. diuersitatẽ substãtiæ & accidẽtis, vel diuersorũ prædicamentorũ distinctionẽ, nõ est necessaria distinctio realis, sed sufficit formalis vel ſm rõnem; qualis cernit inter fundamentũ & relationẽ, inter quãtitatem & figurã, deniq; inter actionẽ & passionẽ. Sin autem Theologicè loquamur, positis ijs quæ in venerabili ſcro Eucharistiæ credimus & cõfitemur, adeo certa videtur nobis esse prior sententia, vt contraria nullo modo, vel ęgre defendi queat.

Opinio Auctoris.

queat. Nam cum Ochan dicat, quodlibet accidens Hostiæ consecratæ suam habere quantitatem, non potest ipse causã reddere, cur quantitates accidentiũ Hostiæ ante consecrationem simul erant cũ q̃titate substãtiæ panis, post cõsecrationẽ aũt, cum q̃titate uel aliorum accidentiũ, uel aliarum substantiarum nullo modo simul esse queat. Cui rationi, licet Ochã in omnem partem se uerset vt occurrat, Sisiphi tamẽ (vt aiunt) saxum voluit, nec proficit hilum: quam rem facile perspiciet, quisquis, & rationem nostram, & solutionem Ochan diligenter perpender. Omitto nunc, tot quantitates esse superuacaneas, cum una subiecti quantitas satis sit, vt ex ea cætera omnia quæ in subiecto insunt, extensa & diuisibilia existant. Omitto, tantam quantitatum eiusdem speciei eiusdemque rationis simul in eodem subiecto inhærentium, multitudinẽ absurdam esse, nec ullo graui philosopho probabilem. Omitto denique, tot quantitatum simul & inuicem vnitarum coniũctionem, citra dimensionum penetrationem, esse impossibilem.

De superficie, Linea, & Puncto, an sint extra animam, & an sint inter se realiter distincta.

CAP. III.

Communis & peruulgata opinio est, Superficiem, Lineam & Punctum, esse in rebus extra animam, quæ multis testimoniis Arist. atque rationibus probatur. Primò, Aristoteles in secundo Physico. tex. 16. ait corpora naturalia habere in se superficies, lineas & puncta. Hæc igitur sunt in rebus extra animam. in 4. Physi. tex. 25. ait corpus non esse album per se primò, sed quia superficies, quæ in ipso inhæret, est alba; & text. 39. concludit, locum nec esse materiam, nec formã, nec interuallum, nec aliquid corporeum, sed esse superficiem corporis continentis; at locus naturalis, est in rebus extra animam. In tex. 31. inquit A omne continuum, ad minimum habere duos terminos, siue sit continuum secundum unam dimensionem, siue duas, siue tres. & in 5. Physi. ait contigua esse, quorum extrema sunt simul: talia uerò extrema non possunt esse corporea, & quæ profunditatem habeant, sic enim esset penetratio dimensionum. Ex his igitur locis perspicuum est, Aristoteli, superficiem, lineam & punctum esse in rebus extra animam.

Multis testimoniis Arist. & rationibus probatur, puncta, lineas, superficies esse entia realia

Idem rationibus comprobemus. Ac primum quidem cõtinua sunt, cuius partes B copulantur ad unum terminum communem, vt auctor est Aristo. in categoria Quantitatis: constat autem multa corpora naturalia esse continua, ergo partes eorum copulabuntur ad vnum terminum communem; qui non potest esse aliquid corporeum, sic enim non fierent unum inter se illę partes intercedente aliquo corpore; præterea, Aristot. in principio 6. lib. Physicorum ait terminum esse diuersũ à re terminata, non igitur erit terminus corporis aliquod corpus, sed superficies sine profunditate; datur igitur in rebus C naturalibus superficies: Tum, pono duo fundamenta Aristotelica, deprompta ex 5 Physicorum tex. 26. Vnum est, quod cõtinua sunt quæ copulantur vno termino communi, & quorum extrema sunt vnũ: alterum est, quæcunq; sunt continua, etiã esse contigua, & deinceps; vocantur autẽ deinceps, inter quę nihil est medium eiusdem generis: his positis sic argumentor, si extremæ partes continui fiunt vnum inter se in termino communi, hic terminus non erit corpus, non enim fierent vnum inter se; præterea, si ille terminus esset D quidpiam corporeum, partes illæ quæ dicuntur continuari ad illum terminum, non essent continuæ: patet consequentia, quoniam non essent deinceps, inter illas enim intercederet ille terminus, qui si foret corporeus, esset eiusdem generis, cũ re quam terminat quæ est corpus; erit igitur ille terminus communis partium corporis, superficies; quare superficies extra animam est in rebus. Postea, ponamus duo, vnum est, contigua esse, quorũ extrema sunt simul: alterum est, esse aliqua corpora naturalia inuicem cõtigua,

ut

vt elementa & cœli: Ex his, quod volumus sic argumentari possumus; cœli sunt contigui, ergo habent extrema simul, quæro per extrema quid intelligas? an partes corporeas? sed hoc falsum est, tum quia cum corpus infinitè sit diuisibile, non potest dari extrema pars eius; tum quia si extrema corporis essent corporea, & essent simul, penetratio dimensionum, & corporũ existeret; ergo illa extrema sunt superficies. Propterea Aristot. scribit 3. Physi.tex.40. Omne corpus tam sensibile, quam intelligibile hoc est mathematicum, esse terminatum superficie; & confirmatur, quia nos cernimus ipsa corpora naturalia, & tamen non cernimus nisi superficiem, quia color non reperitur nisi in superficie; definitur enim color extremitas perspicui terminati: & Auerro. quodam loco tradens differentiam inter artem, & naturam, ait naturam operari in toto subiecto, etiam in profunditate, artem verò tantum in superficie, sunt igitur in rebus superficies. Ad extremum; Mathematici considerant hæc indiuisibilia, nimirum puncta, lineas & superficies, ergo sunt in rerum natura, & sunt entia realia; alioquin si ea fingeret, atque comminisceretur Mathematicus, mathematicæ disciplinę non essent scientię reales. Considerat ergo Mathematicus huiusmodi entia, q̃ sunt in rerũ natura, sed non considerat ea, vt sunt in rerum natura; uerum abstrahit, idest considerat ea, ut sunt dimensiones quædam, & vt habent proprietates conuenientes dimensionibus, non considerando an sint in materia sensibili, nec ne. Ex his igitur manifestum fit, huiusmodi dimensiones, esse in rebus. An autem sint entia positiua & inter se realiter distincta, deinceps uideamus.

Quòd Puncta, Lineæ, Superficies, sint entia positiua & inter se realiter distincta.

C A P. IIII.

An puncta, lineæ superficies, sint entia positiua.

QVod autem linea, & superficies sunt entia positiua, manifestũ est; si quidem ponuntur in categoria Quantitatis tanquam eius uerę, ac germanæ species. De puncto, quamuis dubitari possit, A quippe cum definiatur per priuationem, punctum enim dicitur, cuius nulla pars est, idem tamẽ sentiendum est, tum quia Arist. definiens punctum, ait esse vnitatem quę habet positionem in continuo; tum etiam; quia linea definitur per puncta, nam in 1. Post. Aristoteles exponens modos dicendi per se, refert punctum ad primum modum, scribens ipsum punctũ esse de substantia lineæ, non quod linea cõponatur ex punctis, sed quia substãtialiter definitur per puncta; atqui auctore B Arist. in 6. libro Topicorum ens positiuũ substantialiter definiri non debet per aliquid priuatiuum. quare cũ linea quę est ens positiuum, substantialiter definiatur per puncta, necesse est ipsum punctũ esse quoque positiuum ens.

Sed hoc loco quæret aliquis, quomodo punctum dicatur habere positionem in continuo? itemque quomodo punctũ dicatur esse in linea? non enim in ea est, vt pars in toto, neque ut totum in partibus; quia nec linea ex punctis, nec punctũ C ex linea componitur: nec est tanquam inferius in superiori, aut contra; quia nec linea de puncto, nec punctum de linea dicitur: non enim vel punctum dicitur esse linea, uel linea punctum, neque est tanquã in loco, quia locus est æqualis locato; neque tanquam effectus in caussa, quia punctum non efficitur à linea: nec tanquam accidens in subiecto, quia subiectum est prius accidente, & non definitur per ipsũ, sed potius ipsum per subiectum; contrarium autem cernimus in puncto comparatione lineæ. Ad priorem quæstionem D respondetur, nomen positionis tripliciter sumi, primò enim significat ordinem partium permanentium in toto, continuo, & sic Aristo. in categoria Quantitatis, dicit quantitatem aliam habere positionem, aliam non habere, linea enim, & superficies habent positionem, motus autem & tempus minimè: & sic punctum non habet positionem, cum omnino vacet partibus. Secundo, nomen positionis significat habitudinem partium locari ad partes loci, quomodo constituit categoriam Situs, vel Positionis, & ita punctum

Q̃uo punctu habeat positionem in cõtinuo.

ctum non habet positionem, quia nec est in loco, nec partes habet. Tertio, significat non per se constare seiunctum ab alijs, sed hærere alij, & in alio positum esse; quoniam igitur punctum semper hæret iunctumq; est continuo, si quidem uel terminat, uel cõtinuat lineam, idcirco dicitur habere positionem in continuo. Ad posteriorem quæstionem respondetur, clarum esse, punctum esse in linea; nam Aristo. in primo Posteriorum ait, & lineam esse in triangulo, & punctum in linea; neque vero potest esse extra lineam, cum semper eam continuet, vel terminet. Verum, quomodo punctum sit in linea. Albertus ita declarat: Punctus (inquit) & linea bifariam considerari possunt, nimirũ physicè, uel mathematicè; si physicè considerantur, non est punctum in linea tanquam in subiecto sed est in ipsa materia; materia enim ex se non est diuisibilis sed habet diuisionem à quantitate, & ideo quatenus materia est diuisibilis potentia secundum longitudinem, fit subiectum lineæ, secundum latitudinem, superficiei, secundum crassitiem corporeitatis. Si autem hæc considerentur mathematicè, sic in linea est punctum, ut pars definitiua in eo quod definitur.

Quod punctum sit in linea.

Tripliciter autem potest linea definiri per punctum. Primo, secundum imaginariam sui generationem, ut cum Mathematici dicunt lineam esse, quę fit ex fluxu puncti: Tum secundum continuationem, ut cum dicitur linea esse cuius partes copulantur ad vnum terminum communem, qui est punctum. Postremo, secundum terminationem, vt cum dicitur linea est quæ duobus vtrinque punctis terminatur. Quod autem punctum definiatur per priuationem, id non concludit ipsum esse ens priuatiuum, nam, & Deus & materia prima definiuntur per priuationem, & similiter alia multa, propterea quòd eorum positiuæ differentię, ac proprietates nos latent; Adde, quòd punctum etiam definitur positiuè, nimirum cum dicitur punctũ est unitas habens positionem in continuo; & punctum est terminus communis ad quem copulantur, & continuantur partes lineæ

A Quod autem huiusmodi res, punctũ dico, lineam, & superficiem, inter se distinguantur secundum rem, ita probatur; ac de superficie & linea clarũ esse videtur, tum quia superficies, & linea sunt duæ species quantitatis quas re diuersas esse oportet: tum etiam, quia linea est indiuisibilis secundum latitudinem, superficies autem est diuisibilis: adde, quod mathematicus abstrahit lineam à superficie, multa considerans, & demonstrans de linea per se nulla ratione habita vel mentione facta superficiei, quod fieri non posset, nisi linea esset res diuersa à superficie.

Punctum, lineam & superficiem, distingui realiter inter se, secũdum multos.

B Quid, quod non implicat contradictionem, vt Deus faciat, uel possit facere lineam sine superficie, cum linea sit prior superficie, & ab ea independens; sicut etiam posset facere superficiem sine corporeitate; nam quemadmodum in sacramento Eucharistię, Deus abstrahit qualitates panis cum quantitate, à substantia ipsius panis, Ita posset abstrahere solum colorem, & figuram cum subiecta ipsis quantitate, at quantitas, quæ per se primo subiicitur colori & figuræ, nõ est alia, quàm superficies, ergo &c. De Puncto au-

C tem, quod etiam ipsum re distinguatur à linea, ex eo manifestum est; quia linea est res diuisibilis secundum longitudinę, punctum autem est res quædam extra animam, vt supra est ostensum, & est indiuisibile secundum longitudinem, non potest autem eadem res esse diuisibilis & indiuisibilis secundum longitudinem. Præterea, si punctum est idem secundum rem quod linea, vel erit pars lineæ, uel accidens lineæ: sed nõ est pars, quia linea non componitur ex punctis; nec accidens, partim quia punctum secũ-

D dum naturam prius est linea, accidens autem est posterius subiecto, partim autem quia linea est diuisibilis, punctum vero indiuisibile, nullum autem indiuisibile potest esse accidens subiecti diuisibilis. Atque hęc quidem de superficie, linea, & puncto secundum communiorem sententiam Philosophorum ac Theologorum dicuntur, atque traduntur.

De-

fuerunt generati infiniti homines, ergo infinitum fuit actu transactum. Præterea, A motus cæli est æternus: & quotidie fit vna circulatio primi mobilis, ergo fuerunt infinitæ circulationes: quæro, intelligentia quæ mouet orbē, & facit huiusmodi circulationes, aut cognoscit eas, aut nō: non cognoscere, absurdum est, quia ignoraret opus quod ipsa facit: si cognoscit, aut omnes, aut aliquas tantum; sed cum omnes sint vnius ac eiusdem rationis, nulla causa est, cur has potius quàm alias quaslibet cognoscat: si autem cognoscit omnes, cū illæ fuerint infinitæ, necessariò conficitur eam cognoscere infinitum. Si dicas Intel B ligentiam cognoscere omnes circulationes, non simul actu, sed successiuè; id sanè contrarium est ijs, quæ scribit Aristot. in 12. Metaphysicæ de Intelligentiis, asserēs eas non esse in potentia ad cognoscendū, nec mutari in cognoscendo. 7. Deus secundum Aristotelem agit ex necessitate naturæ, ut plerique Peripatetici arbitrantur; ergo facit quantum potest facere: sed potest facere infinitum, quippe qui secundum Aristotelem (ut quidam Philosophi existimant) sit infinitæ virtutis, ergo fecit infinitum; quare infinitum actu C erit in rebus. Adde quod nemo negare potest esse in rebus infinitum actu, saltē secundum duratione, cuiusmodi sunt intelligentiæ cæli, animi nostri & materia prima. 8. Argumentū Architæ, & Epicuri non uidetur contemnendum; nam extra cælum est locus infinitus; vel ergo est plenus corpore infinito, & sic obtinuimus quod contendimus, aut non, & sic datur vacuum: posset igitur in illo vacuo esse corpus aliquod infinitum; ergo iam actu est; nam vt ait Aristoteles 3. Physico. tex. 32. Posse ab ipso esse, nihil differt in D perpetuis. Quòd autem spatium quod est extra cælum sit locus, patet, primo quia vltimum cælum cum sit corpus, est in loco, & non est in alio loco, q̄ in parte quadam illius spatij quod est extra cœlum; ergo sicut illa pars est locus, sic etiā reliquum spatium. Deinde, quia si quis in vltimis cœli oris constitutus, uel brachium extenderet extra cœlum, vel telū iaceret, aut posset id facere aut non; si nō, ergo esset aliquid, quod prohiberet vel resisteret, & ita extra cœlum esset corpus uel locus; si autèm posset, brachium igitur uel telum esset in illo spatio tāquàm in loco. Huc accedit, quia vt ait Lucreti[o] primo libro. Omnia corpora quæ percipimus sensibus; ita reperimus esse affecta inter se, vt vnum contineatur ab alio, nec reperitur aliquod corpus solitarium & seiūctum ab alio corpore, quare necesse est in cōnexione corporum, procedi in infinitum. Et Epicurus (auctore Cicerone libro secundo de Diuinatione) mūdum seu vniuersum esse infinitum, hoc modo argumentabatur. Quod finitum est, habet extremum; quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus; at quod omne seu vniuersum est, id non cernitur ex alio extrinsecus, uniuersum igitur non esse finitum necesse est. Hæc sunt argumenta, quibus ostenditur infinitum esse in natura.

Soluuntur supradictæ Dubitationes.

CAP. IX.

Reliquum est, vt soluamus supradictas rationes, quibus ostendi posse videbatur, esse in rebus infinitum. Ad primam rationem, ita est respondendum. Infinitum dicitur passio quantitatis, non quia per se conueniat quantitati; sed quia non repugnat ei, prout quantitas est, sed prout est quantitas naturalis vel actu existens: vel quia si esset infinitū, non posset esse aliud quàm quantitas. Itaque infinitum potest dici passio quantitatis, non ex parte quantitatis; nō enim quantitas exigit infinitū, sed ex parte sui, quoniam infinitum non potest esse, neq; intelligi sine quantitate, & si esset, procul dubio esset affectum quantitate.

Ad 2. Species, quæ habent esse reale, & sunt de perfectione vniuersi, debent oēs actu existere: species autem numeri, quæ procedunt in infinitum, habent tantum esse intelligibile, neque sunt de perfectione mundi; quamobrem non oportet illas omnes actu esse. Ad 3. Continuum habet infinitas partes, verùm non actu distinctas, sed potentia; partes enim conti- *Q̄do continuum habeat in se infinitas partes.*

nui actu, finitæ sunt, nam sicut actu non habēt aliud esse, quàm esse totius in quo sunt, ita finiuntur & terminantur actu terminis totius: v. g. vel punctis, uel lineis, vel superficiebus; nam eadem quæ terminant totum, simul etiam terminant oēs partes eius, Illa autem massa totius continui, in qua confusè & indistinctè continentur omnes partes eius, dicitur esse infinita in potentia, quatenus ex ea potest in infinitum fieri secretio & diuisio partium proportionalium. Sed dicet aliquis si finitum est, quod habet partes finitas, ergo infinitum erit, quod habebit partes infinitas, sed continuum habet partes infinitas, ergo est infinitum. Neque valet, dicere continuum habere partes infinitas in potentia, nam omnes partes, qualescūque fuerint, sunt in potentia; cum. n. sunt actu, iam non sunt partes. Respondeo, omne totum debere æstimari, & mensurari ex partibus, quæ habent aliquam certam, & determinatam magnitudinem; tales autem partes in omni continuo sunt finitæ, & si huiusmodi essent infinitæ, continuum etiam esset infinitū actu. At partes infinitæ, quas dicitur habere cōtinuū, non sunt alicuius determinatæ quantitatis & mensuræ, quamuis secundum proportionem possent esse determinatæ. Diuisio enim quæ fit in infinitum, potest fieri semper eadem proportione seruata, vt vel fiat per partes medias, vel per tertias, vel per quartas; nunquam tamen huiusmodi partes seruant aliquam determinatam magnitudinem: sed sicut diuisio procedit in infinitum. ita partium magnitudo semper euadet minor: ergo, quantū sit continuum aliquod, an finitum, an vero infinitum; & si finitum, quanta sit eius magnitudo, hoc inquam non debet æstimari secundum quaslibet partes eius, sed tantum secundum partes alicuius certæ magnitudinis, & determinatæ mensuræ, vnde ad cognoscendam molem alicuius magnitudinis, adhibemus mensuram certam, quæ vel per se, totam illam magnitudinem exæquet, vel aliquoties sūpta, & iterata illam metiatur. Ad 4. Sicut non omnis detractio partium exhaurit continuum, sed tantùm remotio partiū alicuiùs certæ magnitudinis, ita non omnis additio quantitatis, etiam si fiat in infinitum, reddit infinitum in quo est: sed hoc contingeret, si fieret infinita additio alicuius quantitatis determinatæ, quamuis esset perexigua. Si enim alicui corpori adderes quantitatem vnius digiti in infinitum, illud corpus necessario cresceret in infinitum. Cæterum additio quę fit uni corpori ex sectione alterius, nō fit per partes determinatæ magnitudinis, sed tantùm per partes proportionales, quarum posteriores sunt semper minores prioribus, & sic deinceps in infinitū; vnde corpus cui fit talis additio, fit quidem maius seipso in infinitum, sed nō fit simpliciter in infinitum maius, imo vero ex tali diuisione non potest fieri maius, q̄ esset, si alterum corpus, ex quo dissecātur partes, illi adiungeretur.

Quando additio quantitatis in infinitum, faciat corpus infinitum, & quando non.

Circa quintum argumentum, uariæ sunt responsiones secundum doctrinam Aristotelis. Alexander faciens animam hominis mortalem, facile euadit difficultatem, negans post obitum hominis, animam remanere: similiter etiam Auerroes: nam quamuis statuit intellectum hominis immortalem, tamen vult eum esse vnicum in omnibus. Auicenna concedit esse infinitas animas actu, nam infinitum actu esse non potest in rebus materialibus; in abstractis autem à materia & loco, nihil prohibet esse infinitam quandam multitudinem. Quam opinionem acerbè insectatur Auerroes in opere qđ appellatur, Destructio destructionū Disputatione prima in solutione septimæ dubitationis. his verbis. [Ponere animas infinitas remanere post corpus, est opinio incōcessa ab omnibus Philosophis.] & paulo post. [Impossibile est apud omnes Philosophos dare actu infinitum siue corporeum, siue incorporeum, & nemo sapientum potuit hoc intelligere nisi Auicenna.] D. Thomas, qui opinatur etiam secundum Arist. intellectum hominis esse immortalem, & vnum in vnoquoque hominum, vehementer hæret in solutione huius difficultatis. Nam in 1. Par. q. 7. art 4. negat posse dari ullo modo actu infinitam multitudinem siue in rebus corporeis siue incorporeis. Quem locum exponens Caietanus, ait D. Thomam præcidisse sibi facultatem ampliùs defendendi immortalitatem & multipli-

An Aristoteles faciēs mundum æternum, cogatur concedere infinitum esse numerum animarum rationaliū.

A B C D

plicationem animarum rationalium secũ dum Aristot. In summa autem contra Gentes lib. 2.cap.81. recenset varias responsiones ad hoc argumentum, sed ipse nihil respondet secundum uiam Aristo. Quamobrem nonnulli ausi sunt dicere Arist. sibi contradixisse in duobus decretis suis. Nam facere intellectum hominis immortalem, vnumque in singulis hominibus, & rursus statuere mundum æternum, non cohærent inter se sicut linum cũ lino, vt est in prouerbio: sed quia hęc quæstio ptinet ad libros de Anima, prætermittatur hoc loco. hoc tantum in pręsentia dici potest, prædicto argumẽto cogi quẽlibet Peripateticũ confiteri vnum aliquod horum trium, vel Arist. non sensisse animos nostros. & esse immortales, & sigillatim multiplicari secundum multiplicationem hominum; vel non existimasse absurdum, esse infinitam aliquam multitudinem rerum materia moleque carentium, nec vllum locum occupantium; vel denique ipsum sibi imprudenter inscienterq; contradixisse. Quod aũt horum, de Aristotele sentiendum & pronuntiandum sit, non est huius loci decernere. Quanquam non dubitanter dicere ausim, infinitam multitudinem rerum siue habentium, siue non habentium materiam, doctrinæ Aristotelis omnino aduersari. Illud autem vehementer miror in quibusdam Theologis, qui cum negẽt Deum etiam secundũ totam suam potẽtiam infinitam, quam fides nostra & agnoscit. & illi tribuit, posse facere vllum infinitum actu, uelint tamen Arist. qui non tantum tribuit Diuinæ potentiæ, posuisse infinitum in actu. Ad 6. Hæc ratio hẽt magnam vim ad tollendam æternitatẽ mundi; quocirca nos ea utemur cũ in ultimo libro huius operis disputabimus aduersus Arist. & alios Philosophos qui fecerunt mundum æternum. Quod autẽ subiungitur, Intelligentiam debere cognoscere conuersiones cæli, quas facit quotidie, futile est. Quia conuersio cęli vnus est tantum motus continuus, conuersiones itaque quæ quotidie enumerãtur, non sunt per se actu diuisę, sed tantũ secundum nos, qui motum cęli dinumeramus, & distinguimus in multas partes, hisq; vtimur veluti mensura ad dimetiẽdas actiones nostras, & motus earum rerum quæ sunt infra lunam. Deinde, Intelligentia secundum Aristotelis doctrinã, non cognoscit motum per ipsum motũ, vel per partes eius, sed per suam essentiã quę est fons & caussa illius motus, vnde inspiciens in suam essentiam, simul etiã cognoscit motũ, vt qui fluat ab illa veluti effectus à caussa. Ad 7. Neq; hæc duo inter se cohærẽt, esse agens aliquod infinitæ virtutis, & ipsum tñ agere ex necessitate naturæ: quare alterutrum negãdum est sensisse Aristotelem. Ac prius illud quidẽ, nemo veterum Peripateticorum assignat Aristoteli; hoc aũt posteri, permulti tam Philosophi quã Theologi attribuunt Aristoteli. Ergo doctrinæ Aristotelis, illud, licet verissimum sit, dissentaneũ, hoc aũt, licet falsissimum sit, esse tñ consentaneũ, existimandũ est. Quãquam fortasse diceret aliquis, licet ponat, Deũ agere ex necessitate naturę, & habere virtutem infinitam, non tñ ex eo concludi, fieri actu aliquid infinitum; quia hoc repugnat ex parte rei, fortasse.n. infinitum actu esse in rebus, implicat contradictionem. Ad id autem quod additur de infinitate durationis, respondẽdum est, eiusmodi infinitatẽ nec Aristotelis disciplinæ nec rationi repugnare, nec modò possibilẽ esse, sed ẽt necessariam: nos autem non oẽm tollimus infinitudinẽ, sed eam tantummodo quæ est vel in multitudine vel in magnitudine. Ad vltimam rationẽ, potest dupliciter responderi. Primò, negando vllum corpus extra cœlũ, aut operari quicquam, aut etiam existere posse; qm corpora quæ sunt partes vniuersi, ita cũ ipso sunt connexa, vt citra perniciẽ, & exitium suum non possint ab eo penitus abiungi: sicut manus decisa à corpore nõ solum actionibus suis, sed ẽt vita priuat. vel aliter, admissa suppositione dicẽdum est, tale corpus fore quidẽ extra cœlum, sed non alicubi tanquã in loco: Quod si clamẽt, id esse impossibile, qm oẽ corpus indiget loco in quo sit, fatendum est id esse impossibile, uerum sequi ex impossibili suppositione eorum; non.n. mirum, si ex vno impossibili sequatur aliud impossibile; quare culpa nõ in rebus, nec in nobis est, sed penes ipsos q vtunt ea suppositione, quæ oino repugnat naturæ rerũ

Quod autem non sit aliquod infinitum actu, non modo consentaneum est decretis Philosophicis, sed etiā sacris litteris, in quibus legitur Deum fecisse omnia in pondere, numero, & mensura.

An infinitum possit effici à Deo.

CAP. X.

Sed nunc videamus an Deus, quem, & libere agere, & habere infinitam potentiam, licet non omnes peripatetici cōcedant, omnes tamen Christiani philosophi verissimè credunt atque confitētur, an inquam si vellet, posset facere aliquid infinitum actu, vel secundum magnitudinem, vel secundum multitudinē: quę res, quanquam non sit Physica, sed potius Theologica, tamen vt præsens disputatio de infinito perfectior existat, ea quoq; strictim attingenda est.

Opinio nominalium posse fieri à Deo infinitum.

Gregorius Ariminensis & nominales in 1. Sent. super dist. vel 43. vel 44. contēdunt probare infinitum actu posse fieri à Deo, Primo, Deus potest facere, quicquid potest facere; contrarium enim implicat contradictionē; faciat ergo totum, quod potest facere; quęro, aut hoc erit infinitum, & sic habeo quod volo; aut erit finitum, ergo Deus non poterit facere aliquid maius quocunque finito, quod est falsum & absurdum apud oēs Theologos. Secundo, Deus habet infinitam potētiam productiuam, ergo pōt producere infinitum; nam potentia actiua definitur per actum, seu per effectum, & per illum mensuratur; si enim effectus non potest esse infinitus, ergo neq; potētia effectiua est infinita, Tertio, Deus potest in quocunq; instanti creare vnum Angelum, ponamus igitur, cum incipit aliqua hora, Deum in quocunque instanti illius horæ creare vnum Angelum, ergo hora transacta erunt producti infiniti Angeli, quoniam hora, cum sit quiddam continuum, habet infinita instantia. Quarto, In continuo sunt infinitæ partes in potentia, & quælibet pars potest separari ab alia, ergo Deus potest omnes partes cōtinui ab inuicem separare, quæ sic separatæ, erunt infinitæ: quare Deus potest facere infinitum. Hęc illi.

A Sed contra sentiunt alij: nam D. Thomas 1. par. q. 7. art. 3. & 4. probat non posse dari infinitam multitudinem actu, his duobus argumentis. Primò, Quia omne quod est in genere, necessario est in aliqua specie determinata, neque enim pōt genus seorsim produci à speciebus, ergo omnis multitudo producta, necessario est sub aliqua specie multitudinis, seu numeri: sed omnis species numeri est finita, quia constituitur per certam aliquam collectionem vnitatum, ergo non potest produci infinita multitudo. Deinde, Omne quod producitur à Deo, sub aliqua certa intentione producitur; alioquin temerè, & inaniter produceretur; sed omne quod producitur sub aliqua certa intentione agentis, certo numero comprehenditur, ergo infinitum nō potest produci: productio enim infiniti, neque habet vllum vsum, neque ad ullam intentionem agentis referri potest.

Opinio D. Thomæ & Durandi.

B Quòd autem corpus infinitum non possit esse, sic ostendit; omne corpus productum, sicut etiam omnis creatura, habet naturam, & essentiam determinatam & definitam, ergo habebit quoque accidentia definita & limitata; nam modus, & mensura accidentium, sequitur naturam subiecti in quo sunt. Quantitas igitur infinita non potest vlli corpori accidere. Addit etiam demonstrationes de motu recto & circulari, quas nos paulo supra exposuimus. In primo autem Sent. loco supra citato, idem sentit, & ita probat: Si infinitum produceretur, esset finitum; nam infinitum est, quod finiri, & pertransiri nequit; si autem est productum, fuit ab agente comprehensum, & transactū.

C Idem scribit in Quodlibetis Quodlibeto nono ar. 1. vbi ait, sicut est impossibile facere equum rationalem, ita facere corpus infinitum: & sicut non potest produci natura generica quin sit determinata per aliquas differentias specificas, ita non potest produci quantitas, quin ea sit definita, & determinata per aliquam speciē, & mensuram quantitatis. & Quodli. 12. art. 2. ait, ideo non posse infinitum produci à Deo, quia Deus agit per intellectum, & per uerbum, quod est formatiuum, & determinatiuum rerū quas producit. Quocirca nihil potest produci à

D

Deo, quod non sit formatum & determinatum: infinitum autem per se informe, & indeterminatum est, unde non potest fieri à Deo.

Rationes Duradi contra infinitum actu. Licet autem hæc opinio D. Thomæ probetur Durando, rationes tamé ipsius non placet. Quare ipse ponit alias, duas quidem ad refellendam infinitam multitudinem; quarum prior est hæc. Producta infinita multitudine, v.g. lapidum, vel angelorum, posset ne Deus producere alios Angelos? si non; ergo potentia Dei est diminuta & exhausta: si posset, ergo Angeli prius producti non erant infiniti. Nam infinitum est, extra quod nihil est, alioquin cum priores Angeli cũ posterioribus coniuncti, efficiant quiddam maius, quàm priores per se sumpti, daretur aliquid maius infinito. Posterior ratio hæc est; si esset infinita multitudo, sequeretur partem æqualem esse toti; nã in tali multitudine essent infiniti binarij, & infiniti quaternarij, vnum autem infinitum non est maius altero; ergo binarij essent æquales quaternariis. Quod autem non possit dari infinita magnitudo, ita demonstrat; Non potest dari minima magnitudo, quia quæcunque fuerit data, si magnitudo est, poterit etiam amplius diuidi, ergo neque potest dari maxima, par enim videtur esse ratio vtriusque tam maximæ, quàm minimæ: sed si esset infinita magnitudo, vtique illa esset maxima; ergo nõ potest dari infinita magnitudo, Hæc Durandus.

Ponitur propria opinio, & soluuntur argumenta Gregorij.

CAP. XI.

Horum ego Theologorum sequẽs opinionem, idem sentio; idemque confirmo hac ratione. Deus nõ potest simul & actu facere, quicquid potest simpliciter facere: ergo nõ potest facere infinitum. patet consequẽtia, quia si Deus faceret quicquid potest facere, illud non esset maius quàm infinitum, videtur itaque infinitum reciprocari cum eo quod potest Deus facere simpliciter. Antecedens probatur, nã si ita non est, ponamus A iam esse factum a Deo quicquid simpliciter potest ab eo fieri; tunc quæro, aut Deus potest aliquid deinceps facere, aut non: si potest, ergo nõ rectè supposuimus antea, fecisse quicquid poterat; si non potest, ergo minor est potentia Dei nunc, q̃ fuit ante, imò verò nulla esset Dei potentia cum nihil amplius possit facere; quod est absurdum, cum ea, nec immiouatur, nec augeatur, nec possit exhauriri p ea q̃ operatur extra se. Præterea, si potentia Dei est infinita, ergo per nullũ opus suũ potest finiri, ergo impossibile est fieri à B Deo opus aliquod tm̃, quin possit aliud fieri maius ipso. Alioquin potentia Dei limitata fuisset per illius productionem.

Verùm soluamus argumenta nominalium. Ad primum argumentum hoc modo respondendum est. Huic argumento subest fallacia, cum enim aiunt, pôt Deus facere quicquid potest facere, aut illud (potest) sumunt vtrobique eodem modo, hoc sensu; quicquid Deus successiuè potest facere, id successiuè potest fieri à Deo; & sic verum est, sed nihil concludit; vel summunt diuerso modo hoc intelle C ctu. quicquid Deus potest facere simpliciter, idest vel simul, uel successiuè, id potest fieri à Deo totum simul in actu, & sic falsum est, & à nobis negatur. Nã quod est in Deo simul propter eius perfectionem, non potest simul conferri in vnam aliquam creaturam propter imperfectã eius naturam. Quod si tale argumentum valeret, eodem concluderetur posse fieri à Deo aliquam creaturam infinitè perfectam, quod omnes Theologi habent pro absurdo; nam si quicquid Deus potest facere successiuè potest etiam simul facere, D ergo cum quacunque creatura finitæ perfectionis possit creare aliam perfectiorẽ, poterit etiã infinitas perfectiones simul tribuere vni creaturæ, quas successiuè largiri poterit. Ad 2. Infinitati quæ est in virtute actiua Dei, non potest in effectu eius respondere similis infinitas propter inferiorem conditionem creaturæ: respondet tamen aliqua infinitas dupliciter: primò, in modo productionis, vt patet in creatione alicuius ex nihilo; nam quamuis id quod creatur natura sua sit finitum, tamen ipsum produci ex nihilo,

declarat infinitam virtutem producẽtis. Deinde, cernitur etiam infinitas in effe- A ctibus Dei successiue secundum potentiã; etenim quocunque effectu producto, potest Deus producere alium præstantiorem, & alium, & sic deinceps in infinitũ, cuius exemplũ videmus in diuisione continui. Theologi autem cum hæc docent, sic loquuntur, Deus non potest facere infinitum categorematicè, idest totũ simul actu, sed syncategorematicè idest successiuè vnum post aliud sine fine producẽdo. Ad 3. Ratio captiosa est, procedens à sensu diuiso ad compositum, nam vt cõcedimus Deum in quocunq; instãti seor B sim, posse creare vnum aliquem Angelũ; ita negamus in omnibus instantibus horæ sigillatim & ordine numeratis, posse creare totidem Angelos; quia huiusmodi instantia cum sint infinita & in potẽtiã tantùm, non possunt actu omnia dinumerari ac pertransiri: alioquin tota hora resolueretur in instantia. Ad 4. Licet una pars cõtinui possit remoueri ab alia, tamen impossibile est, ut omnes partes sint ab inuicem actu separatæ, quia tunc neque essent continuæ, neque quantæ, neque partes, sed uel puncta vel nihil: nã C omnis pars continui est continua, quare potest diuidi in alias partes, ergo pugnãt hæc duo inter se, ipsas esse penitus indiuisibiles, & esse partes continui, ac proinde continuas & quantas, & tamen ipsas esse omnino diuisas. Planum igitur est infinitum actu effici non posse à Deo, neq; id euenit ob impotentiam Dei, sed ob repugnantiam & contradictionem quæ cõtingit posito infinito. Quare Theologi malunt dicere infinitum non posse effici vllo modo; quàm dicere Deum non posse facere infinitum, vt sic intelligatur impos D sibilitas infiniti, non prouenire ex parte Dei, sed ex parte ipsarum rerum.

An possent ois partes continui remoueri a continuo.

Atque hæc est sententia nostra; quæ nobis ita probatur, vt contraria tamen nequaquam omnino improbabilis esse videatur, neque enim tàm est absurdum, si res ipsa bene consideretur, quàm videtur in speciem, esse aliquod infinitum actu, præsertim secundum multitudinem & in rebus quæ materia & mole carent. Nam cum in multitudine infinita, sint aliquæ partes finitæ, non enim quælibet pars infiniti est infinita, respectu, non quidem totius infiniti ea ratione vt est infinitũ, sed partium eius quæ sunt finitæ, potest augeri infinitum, & dari aliquid maius infinito, & eo producto poterit Deus præterea aliud quidpiam producere; sicut lineã quæ esset ex una parte infinita & ex altera finita, ex parte finita posset multùm augeri & maior euadere quàm erat antea, nõ ut infinita sed vt aliquo modo finita. potest igitur esse aliquid maius infinito secundum partes eius finitas, non autem vt est infinitum; nam quod est maius alio, excedit & transit finem & terminum magnitudinis eius, infinitum autem cum nullum habeat terminum magnitudinis, excedi non potest.

An continuum sit diuisibile in infinitum.

CAP. XII.

Licet à Philosophis, Theologis, & Mathematicis pro certo habeatur, continuum nullo modo componi ex indiuisibilibus, sed esse diuisibile ĩ infinitũ, tamen quia hoc multas & graues difficultates habet, diligenter à nobis explanandum est: Primum quidem ponendo rationes quæ uidentur excludere infinitã continui diuisibilitatẽ: Deinde, multis argumentis eam comprobando: Ad extremũ soluendo rationes contrarias.

Primùm igitur posset ostẽdi continuũ cõponi ex indiuisibilibus, nec diuidi posse in infinitum, his decem rationibus. Primò, aut linea componitur ex punctis, aut ex alio, non ex alio, quia tunc in illo nõ essent puncta, at nihil est ĩ linea vbi nõ sit punctum, ergo linea cõponitur ex punctis. 2. Si linea non componeretur ex punctis, ergo puncta non essent vbiq; in linea, sed sunt ubique in linea, nam linea, ubique est diuisibilis, diuiditur autem in puncto, ergo &c.

Decem rationes contra infinitã continui diuisibilitatẽ.

3. Ex 3. lib. Elementorum Euclidis manifestum est, corpus sphæricum non posse tãgere planum nisi in vno puncto; moueatur igitur unum corpus sphæricũ super alterum planum; & quia sphæricum non tangit planum nisi in uno puncto, sẽper mouebitur per puncta, tota igitur illa

la longitudo plani, quam transiuit corpus sphæricum suo motu, constabat ex punctis. 4. Deus potest creare Angelum in quocunque instanti: creet igitur eum in vno aliquo instanti: quæro aut potest immediate post creare alterum, aut non; impossibile est dicere eum nó posse creare; quod si potest, aut ergo in instanti, aut in tempore; non in tempore, quia creatio Angeli est instantanea, cum fiat sine vlla resistentia ab agente infinitæ virtutis, quare creabitur in instanti, ergo duo instãtia sunt sibi immediata; & sicuti ostendi de his duobus, poterit etiam monstrari de aliis multis; quare tempus componetur ex instantibus; nã non est alia cã cur Aris. neget continuum non posse componi ex indiuisibilibus, nisi quia non sunt sibi inuicem immediata & cohærentia.

5. Sicut se habet vnitas ad numerum, ita punctum ad continuum: cur igitur, si ex vnitatibus componitur numerus, non etiam ex punctis continuum cõponi poterit? 6. Si omne continuum est diuisibile in infinitum, ergo habet infinitas partes, & cum quęlibet pars habeat aliquam quantitatem, ex infinitis autem quantitatibus resultat infinita moles, sequeretur continuum finitum habere infinitam molem. 7. Non daretur magnum & paruum in quantitate, nec maius & minus, nam magnum dicitur, quod habet multas partes, paruum, quod paruas; at si omne continuum habet infinitas partes, vnũ non habebit plures partes quàm alterũ. 8. Nulla magnitudo posset transiri per motum localem; nam antequam mobile transeat totam, debet trãsire dimidiam, & ante illam, dimidiam illius, & sic in infinitum, infinitum autem non potest pertransiri. 9. Aut omnes lineæ sunt commensurabiles, aut aliquę; si aliquæ sunt commẽsurabiles, necesse est dari lineam minimam & indiuisibilem, quæ sit mensura aliarum linearum, nam mensura debet esse aliquid minimum in eodem genere; si autem datur una pars lineæ minima & indiuisibilis, necessariò cõcluditur lineam componi ex indiuisibilibus.

10. Si quodlibet continuum habet infinitas partes, sequitur necessario alterum ex his duobus absurdis; aut unum infinitum esse maius altero, aut partem esse æqualem toti. Nam sumatur linea bipedalis, hæc vel est maior linea pedali, & cum vtraque habeat infinitas partes, vnũ infinitum erit maius altero; vel erit æqualis, & sic linea bipedalis, quæ est totum, erit æqualis lineæ pedali, quæ est dimidiata pars illius. Hæc contra infinitam continui diuisibilitatem.

Viginti rationibus ostenditur continuum non componi ex indiuisibilibus, & esse in infinitum diuisibile.

CAP. XIII.

Sed quàm sit verum, continuum non componi ex indiuisibilibus, & posse diuidi semper in infinitum, licet ex eo cognosci possit, qđ probatum fuerit à duobus Philosophiæ principibus, Aristotele, & Platone, & à Mathematicis non modo receptum, sed positum quasi fundamentum totius suæ disciplinæ; tamen potest etiam euidenter colligi ex his viginti rationibus, quas subiungam. *Viginti rationib⁹ probatur continuum non componi ex indiuisibilibus.*

1. Si indiuisibilia componunt continuũ, necesse est, ut sint vel inter se continua, vel contigua; sed cum indiuisibile careat partibus, contigua verò & continua sint ea quorum extrema sunt simul, uel unũ, relinquitur, indiuisibilia nec cõtinua, nec contigua inuicem esse posse; quare neque ex ipsis posse fieri continuum. 2. Supponantur duo; vnum est, non posse idẽ moueri, & motum esse iam, respectu eiusdẽ; nam si motum est, iam est in ipso, si mouetur, nondum est in ipso: Alterum est, non posse aliquid moueri super totã magnitudinem, quin moueatur etiam super partes eius. His cõstitutis, ponamus moueri aliquid super magnitudinem constantem ex indiuisibilibus, necesse est id moueri per ipsa indiuisibilia, quæratur, cum illud mobile transit vnumquodque indiuisibile, an moueatur sup illo simul & motum est? sed hoc esse impossibile ostendit prima suppositio: An motũ est, & non mouebatur? quod sane non minus est impossibile, tum quia non potest ali-

quid motũ esse in eo ad quod prius non mouebatur, tum etiã, quia si super vnũquodq; indiuisibile motum est & nõ mouetur, ergo etiam super totam magnitudinem motum erit & non mouebitur, non igitur fiet motus super talẽ magnitudinem. Restat igitur, vt in quoq; indiuisibili prius moueatur quàm sit motũ, quare indiuisibile diuidetur: cũ motus omnis sit diuisibilis secũdum diuisionem magnitudinis super quam res mouetur. 3. Sint duo mobilia, vnum velocius altero in sexquialtera proportione; quod igitur uelocius est, moueatur super magnitudinẽ triũ indiuisibiliũ in tribus instantibus tẽporis; alterum vero sup magnitudinem duorum indiuisibilium, eodem tempore: necesse igitur erit vt hoc mobile minus uelox, si in tribus instantibus transit duo indiuisibilia, in transeundo vnoquoque indiuisibili, consumat vnum instans cum dimidio, & sic instans diuidetur. 4. Super magnitudinẽ triũ indiuisibilium moueantur duo mobilia, vnum duplo uelocius altero; eo tempore quo mobile uelocius transiuerit tria illa indiuisibilia, alterum mobile, quod est duplo minus uelox, tantùm transibit dimidium illorum trium; quare unũ indiuisibile eorum diuidetur; & has rationes tangit Arist. in 6. Physic. Ex libro autẽ eius, qui inscribitur de Lineis insecabilibus, possunt colligi aliæ rationes. esse autem illius libri auctorem Aristotelem confirmat Simplicius 3. physicorũ super tex. 56. & Albertus magnus in fine 6. Physicorum illum libellum paraphrastice exponit tanquam qui esset Aristot.

5. Ratio. Si linea componeretur ex pũctis, non esset bona illa definitio lineæ. [Linea est, cuius terminus sunt duo puncta.] Talis enim definitio non conueniret ei lineę, quæ componeretur tantùm ex duobus punctis; imo neque ei quæ ex tribus, nam si in ipsa duo puncta sunt termini, ergo linea quæ ab illis terminatur, nihil aliud erit, quàm reliquum vnũ punctum tertium. 6. Rueret definitio lineæ rectæ: linea enim recta est cuius medium non discrepat à suis extremis: at in linea quæ componitur ex duobus punctis, neque sunt extrema, neque media. 7. Aut omnis linea habet infinita puncta, aut finita; si infinita, sequetur duo

A absurda, vnum est, quòd linea esset actu infinita, nam si ex tot punctis fit tanta linea, & ex pluribus maior, ergo ex infinitis, infinita: Alterum est, omnes lineas essẽt inuicem æquales; nam quæ constant ex partibus numero & magnitudine æqualib⁹, sunt etiam æqualia: sed puncta vnius lineæ, sunt æqualia numero & magnitudine punctis alterius lineæ cuiuslibet, numero quidem, qm̃ sunt infinita, magnitudine aũt, qm̃ vnum punctum non est maius alio, ergo omnes lineę inter se æquales essent. Sin aũt oẽs lineæ habent puncta fi-

B nita, ergo puncta cuiuslibet lineę erunt certo numero cõprehẽsa, quare quęlibet linea erit cõmensurabilis cuilibet alij lineæ; nã inter puncta vnius lineæ & alterius, semper inuenietur talis proportio, qualis est inter duos numeros, ex quo fieret, vt nulla eẽt linea irrationalis, ceu est diameter respectu costæ: quo posito necesse est ruere decimum librum Elementorum Euclidis, cuius plurimæ demonstrationes versantur in lineis irrationabilibus. 8. Ex non quantis non potest fieri quantum, sed puncta non sunt quanta, li-

C nea autem est quanta, ergo nequit hęc componi ex illis: sicut. n. se habet compositio substantialis ad substantiam compositam, ita cõpositio quantitatiua ad quantitatem compositam; sed substantia nequit componi ex partibus, quę non sunt substantiæ, sed necessariò componitur ex substãtijs, cuiusmodi sunt materia & forma, ergo nec quantitas poterit componi ex punctis, quę non sunt quanta. 9. Si linea fieret ex pũctis, ergo linea quatuor punctorum esset longior, quàm triũ, sed non esset longior nisi propter vnum pun-

D ctum, ergo illud punctum deberet habere in se aliquam longitudinem; nam propter id quod neque est longitudo, nec habet in se longitudinem, non potest aliquid dici esse longius alio, sicut vnũ corpus non dicitur albius alio, propter id qđ nec est albedo nec habet in se albedinẽ. 10. In mathematicis demonstratum est quamlibet lineã secari posse in duas partes æquales, & in duas inæquales, quod falsum esset si linea cõponeretẽ ex pũctis; nam linea quæ cõstaret ex tribus pũctis, non posset diuidi in duas partes æquales,

linea

linea autē quæ constaret ex duobus tantum, non posset diuidi in duas partes inæquales. 11. Si linea componeretur ex punctis, etiam corpus componeretur ex punctis; nam corpus componitur ex superficiebus, superficies ex lineis, linea autem ex punctis: quid autem fingi potest absurdius quàm existimare corpus, quod habet longitudinem, latitudinem & profunditatem componi ex punctis quæ his omnibus carent? 12. Sit triangulum æquilaterum, cuius vnumquodq; latus sit trium punctorum, non poterit bifariam diuidi nisi punctum secetur. atque hæ sunt rationes Arist. in lib. de lineis insecabilibus. 13. Si magnitudo componeretur ex indiuisibilibus, sequeretur omnia mobilia, æquè velociter moueri, nec vnum moueri tardius quàm alterum: sit enim magnitudo trium indiuisibilium, eodem tempore quo mobile velox transibit vnumquodque indiuisibile, etiam quodcunq; aliud mobile, quãuis tardissimum, idem transire poterit. Nam si velox mobile transit vnum indiuisibile in vno instanti, alterum quod est tardissimum, illud idem transibit etiam in instanti, quare æque velociter: nam si transibit in tempore, ergo cum omne tẽpus habeat partes, in vna parte temporis transibit vnam partem indiuisibilis, non enim tantum transibit parte temporis quantum toto tempore; sic igitur indiuisibile diuidetur. Vide Alexandrũ Aphrodisæum lib. 2. Naturalium quæstionum cap. 1. 14. Licet secundum Mathematicos, quamcumque lineam in eadem proportione secare sicut aliam sectam; quod non posset fieri si linea componeretur ex punctis: si enim linea quæ componitur ex quinque punctis diuidatur in quinque partes, non poterit in tot diuidi alia linea, quæ componetur ex quatuor: quare talis propositio supponit lineam esse diuisibilem, in infinitas partes. vide Simplicium 3. Physicorum super tex. 56. Sed in illo loco Simplicij est mẽdum, nam ibi dicitur illam demõstrationem tradi in 10. lib. Euclidis cum tradatur in 6. lib. Propositione decima. Scotus ad idem probandum vtitur duabus rationibus sequentibus, 2. Sent. dist. 2. q. 9. 15. Sint duo circuli cõcentrici, quorum vnus necessariò debet esse maior

A altero; sed maior ex pluribus constabit pũctis, minor ex paucioribus. A centro ducantur lineę ad omnia puncta circuli maioris, quæ omnes lineæ necessariò transibunt per puncta circuli minoris, nec poterunt duæ transire per vnum punctum, alioquin vel fierent vna, vel non recta & æqualiter ducerentur ad circunferentiam circuli maioris: quare totidem erunt puncta in circulo maiori, quot in minori; erunt igitur circuli æquales. 16. Sequeretur costam esse æqualem diametro; nam cum ad omnia pũcta diametri,

B possint a costa duci lineæ, tot erunt puncta in diametro quot in costa, quare erũt æquales. 17. Si continuum componeretur ex punctis, ergo non daretur vlla linea finita; nam termini lineæ, aut sunt puncta aut nihil sunt, puncta autem non possunt esse, si sunt partes lineæ; nam terminus aliud quid est a toto terminato & partibus eius; si enim terminus esset pars rei, non esset terminus totius rei, sed tãtum aliquarum partium: quare si puncta sunt partes lineæ, ergo non sunt eius termini; si non sunt termini lineæ, ergo li-

C nea carens terminis infinita esset. 18. Totũ continuũ nõ est aliud ſm rẽ quàm suæ partes: si ergo partes illius essent indiuisibiles, etiam totum esset indiuisibile: Neque valet dicere, quamuis puncta per se sint indiuisibilia, tamen cum simul concurrunt & conueniunt, facere diuisibile. Nam neque possunt puncta simul concurrere, ita vt sint continua, vel contigua, vel deinceps, vt supra demonstratum est: nec si concurrerent, possent facere aliquid diuisibile. In nulla enim compositione quantitatiua, videmus to-

D tum habere aliquid, quod non aliquo modo reperiatur in partibus eius. 19. Non esset vera prima propositio Euclidis, [Super datam rectam lineam triangulum æquilaterum constituere,] nam sit data recta linea duorum punctorum, super quam fiat triangulum ęquilaterũ; data recta linea debet coniungi cũ lateribus triãguli; coniũgetur aũt per duo pũcta quæ habet, & cum non habeat plura, inter latera nulla intercipietur area, quare non erit figura. 20. Sit triangulum æquilaterum, cuius, vnumquodque laterum

rum

rum sit duorum indiuisibilium, & ab angulo ad basim ducatur linea recta; illa ne A cessariò debet esse minor vtrouis latere cui opponitur, nam cum faciat vtrinque angulos maiores quàm sint anguli super basim, latera trianguli quæ opponuntur illis angulis maioribus, erunt maiora q̃ illa linea: sed vnumquodque latus erat duorum indiuisibilium, ergo linea illa cũ sit minor constabit tantùm ex uno indiuisibili, quod est impossibile: pendet autem huius demonstrationis vis & intelligẽtia, ex 16. & 19. primi libri Euclidis. Complures alias rationes huc cõgerere possem⁹, sed non est opus: etenim, ijs, quas commemorauimus, quod docere voluimus, conclusum & confectum esse arbitramur. B

Soluuntur rationes contrariæ, quibus tollebatur infinita continui diuisibilitas.

CAP. XIIII.

Restat vt contrarias rationes supra positas diluamus. Ad primam igitur rationem respondendum est, lineam componi ex alio quàm ex punctis nimirum ex lineis minoribus, quas continet tanquam partes, in quibus etiã reperiuntur puncta: non enim est absurdum in linea reperiri vbiq; lineas & vbique puncta, diuerso tamen modo; lineas quidem, tãquàm partes eius, quæ si separentur, existent actu lineæ; puncta verò, ceu ea quæ terminant & continuant lineam, eo modo quo supra declaratum est, cum de hac re ageremus. Quanquam D illud quod vulgo dicitur, puncta esse vbique in linea, partim est verum, quatenus in omni parte lineæ possunt signari puncta; partim autem est falsum, quia si in linea aliqua signetur punctum, non potest immediatè post signari aliud punctum; siquidem est impossibile puncta sibi inuicem esse immediata: atque hinc etiam patet solutio secundi argumenti.

De motu corporis sphærici super planũ.

Ad 3. Falsa existimatio quam vulgo habet quidã de tactu illius corporis sphærici quod mouetur super planum, fecit eos putare hoc argumentũ esse indissolubile, cum tamen nec sit valde firmum, & in promptu sit eius solutio. Nam verum est, corpus sphæricum, cum tangit planum, tangere in puncto; & ita si discretè & disiunctè tangeret planum cum mouetur super ipsum, semper tangeret in punctis; sed quia mouetur continuè, tactus illius est vnus numero & continuus, idem planè cum motu ipsius; quare tali tactui & motui, qui fit in longum, debet respondere in plano aliquid etiam longum & continuum & indiuisibile secundum latitudinem: hoc autem non est punctum, quia non est longum; neque puncta, quia hæc & sunt multa, & non sunt continua; respondet igitur linea, quare tale sphæricum non mouetur per puncta, sed per lineam. Solutio verò huius argumenti, quam dat Auerroes in 1. de Cælo comm. 32 dicens tactum sphærici & plani in puncto non posse fieri physicè, sed tantùm mathematicè, non tollit difficultatem; nam opinio, quæ facit continuum ex indiuisibilibus, non minus aduersatur quantitati mathematicæ quàm physicæ. Vide quo pacto Ochan in 1. Quol. quæst. 9. soluat hac dubitationem, & Gregorius C in 2. Sent. dist. 2. quæst. 2. art. 1. sub finem; & Egidius 1. de Generat. quæst. 8. in responsione ad tertium. Ad 4. Tempus duplex est secundum Theologos, vnum discretum, alterum continuum, in discreto possunt duo instantia esse immediata, in continuo verò minimè. Posset igitur Deus immediatè creare duos Angelos, vnum post alium respectu temporis discreti, sed non cõtinui; repugnat enim vt vnum instans immediatè cõtinuetur alij. Ad 5. Inter punctum & vnitatem hoc conuenit, quod ambo sunt principia, illud magnitudinis, hæc numeri: sed quia numerus est quantitas discreta, potest componi ex rebus indiuisibilibus, idest ex vnitatibus; at quia magnitudo est quãtitas continua, & duo indiuisibilia non possunt inuicem immediatè continuari, ideo non potest linea componi ex punctis. Ad 6. Si continuum haberet infinitas partes alicuius certe determinatæque quantitatis, proculdubio esset infinitum actu secundum molem; sed infinitæ partes continui, habent quantitatem indetermi-

terminatam, quę per diuisionem semper minor existit, ex quo fit, vt non faciant molem totius, infinitam. Ad 7. Dicitur una quantitas magna vel parua, & maior vel minor respectu alterius, quoniam habet partes determinatæ quantitatis, vel maiores vel minores; & quia habet vel totidem quidem numero partes, sed maioris quantitatis, vel æqualis quidem quantitatis, sed plures numero: v.g. quantitas bipedalis dicitur maior quàm pedalis, vel quia in bipedali possunt signari partes determinatæ quantitatis plures, quàm in pedali, vt plures palmi aut digiti; vel quia licet ambæ diuidantur in partes infinitas, tamẽ diuisio lineæ bipedalis fit semper per partes maiores, ipsius autem pedalis, per minores. Ad 8. Hęc ratio disertis verbis explicatur & soluitur ab Aristotele. 6. Physi. tex. 77. quare ne hic longiores simus, illinc petatur solutio. Ad 9. Apud Mathematicos dicuntur aliquæ lineæ commensurabiles, non quia mensurentur ab aliqua linea minima & indiuisibili, sed quia inter illas est vna aliqua proportio talis, qualis reperiri potest inter duos aliquos numeros; v.g. linea bipedalis & pedalis sunt commensurabiles, quia illius ad hanc est proportio dupla, qualis est inter quaternarum, & binarum. Ad 10. Totum continuum est maius sua parte, nam quamuis ambo possint diuidi in partes infinitas, tamen diuisio totius procedet per partes duplo maiores, quàm diuisio partium, si fiat diuisio eadem proportione: Itaque sunt partes utrobique pares numero, sed non magnitudine; quanquam magnitudo continui solet mensurari per aliquam mensuram determinatæ quantitatis, totum autem habet plures huiusmodi mensuras quàm aliqua pars eius.

De Infinitate continui secundum diuisionem & additionem.

CAP. XV.

ARist. in 3. Physi. præsertim a text. 59. vsque ad 70. multa scribit scitu digna de continui diuisione & additione in infinitum; quę breuiter nos exponemus, nonnullas dubitationes quę circa supradictos textus occurrunt, explicando. Arist. in 3. Phy. tex. 59. ait diuisionem continui, vt consumat totum, fieri debere per partes æqualis magnitudinis, vt autem procedat in infinitum, per partes inæquales eiusdem proportionis. Sed vtrunque hoc videtur falsum; nã potest fieri diuisio per partes inæqualis magnitudinis, quæ tamen exhauriet totum quod diuidetur: v.g. sit magnitudo sex digitorum, primùm detrahatur pars vnius digiti, deinde altera duorum digitorum, postea tertia trium, totum erit consumptum: diuisio tamen facta est per partes inæqualis magnitudinis: similiter etiam potest fieri diuisio continui per partes diuersæ proportionis; quæ procedat in infinitum; vt si primum diuidatur continuũ in duas partes, tum altera medietas in tres, postea vna tertia in quatuor, & sic deinceps; sectio quidem nunquàm finietur, cum tamen ea non fiat secundum eãdem proportionem partium. Altera dubitatio est circa tex. 60. vbi scribitur posse fieri additionem in continuo in infinitum; verùm non sicut per diuisionem continui quacunque eius parte data potest dari minor, ita per additionem quacunque magnitudine posita, maior dari potest. De quo duplex dubitatio existit, primò enim si additio fit in infinitum, ergo corpus in quo fit talis additio, augebitur in infinitũ. Deinde, aut loquitur Aris. de magnitudine physica, aut de mathematica si de physica, falsum est eam posse diuidi in infinitum, nam rerum naturalium datur maximum & minimum, sicut docet Arist. in primo Physi. tex. 36. & in secundo de Anima tex. 41. si de mathematica quæ habet esse in imaginatione, & per abstractionem a materia sensibili, falsum est eam non posse augeri in infinitum; nam sicut data quacunque magnitudine parua, possumus imaginari minorem, ita quacunque magna, maiorem cogitare & animo fingere licet.

Ad priorem dubitationem respondendũ est; Aris. eo in loco voluisse dare certã & generalem regulam, non eam quæ aliqñ vera sit, aliquãdo falsa; etenim si diuisio

Quæ diuisio cõtinui ipsum tandem absumat, quæ vero nunquã.

sio fiat per partes æqualis magnitudinis, semper eueniet vt consumatur totum; A sin autem fiat per partes inæqualis magnitudinis, non semper id eueniet vt patet in diuisione infinita continui per partes proportionales, quæ sunt inæqualis magnitudinis, nam posteriores semper sunt minores prioribus: similiter, quanquam fieri possit diuisio continui infinita per partes diuersæ proportionis, vt ostenditur in argumento, tamen nō hoc semper contingit. Nam diuisio continui quę fit per partes ęqualis magnitudinis, fit secundum diuersam proportionem, nam primùm secamus sextam partem, B deinde quintam, postea quartā & sic de cæteris: quę tamen diuisio non procedit in infinitum; sed absoluit cōtinuum. Ad posteriorem dubitationem hoc modo respondendum est; corpus cui fit additio in infinitum, euadit in infinitum maius secundum quid, idest seipso, sed non fit in infinitū maius simpliciter, idest quocunque alio corpore. Nam quod additur vni corpori, detrahitur ex altero, ergo sicut ex illis duobus corporibus quæ sunt finita, non euaderet corpus infinitum, ita neque si partes, quæ in infinitū C auferuntur ex vno corpore, addantur alteri, propterea illud fiet infinitum: v. g. sit vna magnitudo bipedalis & altera pedalis, si tota bipedalis adderetur pedali, non fieret maior in infinitum, sed tantum fieret tripedalis: & cum partes non sint maiores toto, etiam si in infinitum addantur lineæ pedali, numquàm tamē illa euadet infinita. Aliud est igitur fieri maius in infinitum secūdum quid, idest respectu sui, & aliud fieri maius simpliciter, idest respectu cuiuscunq; alterius corporis. Altera vero dubitatio quę cir- D ca eundem textum facta est, ita soluitur. Arist. neque loquitur de magnitudine physica, neq; mathematica, sed de magnitudine per se intrinsecè sumpta. Nam cum magnitudo sit continua secundum rem, intrinsecè & per se est diuisibilis in infinitum, nec vt talis fiat diuisio, extrinsecus reqritur aliquid aliud: per se autem non potest augeri, quia id per qđ augetur, assumitur extrinsecus, ex quo fit, vt nisi sit alia magnitudo infinita, cui detrahi possint partes certæ magnitudinis infinitæ, numquàm alia magnitudo poterit augeri in infinitum.

Cur continuum ex se fit diuisibile in infinitum nō autem augmentabile.

Dubitationes aliquot circa textus 67.68.& 69. libri tertij Physicorum explicantur.

CAP. XVI.

IN tex.67.lib.3.Phys. Aristot. ait Propterea nihil posse in infinitum augeri, posse autem in infinitum diuidi, quoniam accretio tendit ad formam cui repugnat infinitas, diuisio autem tendit ad materiam cui non rępugnat infinitas; in quibus verbis, vnum est clarum, nempe infinitatem repugnare formæ, proprium enim est formæ terminare, quamobrem appellatur terminus vel finis, materia vero per se infinita ac indeterminata est, quocirca rectè ipsi materiæ attribuitur infinitas: Alterum autem obscurum est, quo pacto accretio dicatur pertinere ad formā, diuisio ad materiā. Auerroes 3.Phy. comm.60. ita declarat hanc sententiam Arist. per diuisionem res tendit ad imperfectionem & ad non esse, quorum radix est materia, Accretio autem tendit ad perfectionem & ad esse, quorū origo & caussa est forma, ob hāc igitur caussam diuisio dicitur fieri propter materiam; accretio autem propter formam. Verùm D.Thomas 3.Physi. super tex.67.& 1.par.quæst.7. art.3. in responsione ad 3. argumentum, longe secus hoc interpretatur. Accretio inquit tendit ad totum, diuisio ad partes. Totū autem vt est apud Aris. in 2.Phy. cap. de caussis, habet se vt forma, partes autē vt materia, quocirca accretio dicitur fieri ad formam, diuisio autem ad materiam. Vtraq; interpretatio satis bona, & probabilis est. sed remanet etiam nunc vnus scrupulus, etenim numerus pōt in infinitum augeri, quæ accretio tendit ad formam, nam propter additionem cuiuslibet vnitatis existit noua forma, & species numeri, ergo infinitas etiā accidit ratione formæ. Sed facile est excutere hunc scrupulum, nam additio infinita, quæ accidit

Cur accretio continui dicatur fieri secundum formam, diuisio autem eius secundum materiam.

cidit numero, non procedit ex forma numeri, sed ex diuisione continui; quare tota infinitas, quæ est in accretione tam numeri quàm magnitudinis, tandem ad extremum, referenda est ad diuisionem continui, quæ vt dictum est, fit propter materiam.

Dubitatur etiam de eo, quod scribit Arist. tex. 68. nimirum posse numerũ augeri in infinitum; nam si ita est; ergo possent existere infinitæ species numeri; cũ igitur species sint æternę (hoc enĩ interest inter species & indiuidua, quoniam illę pertinent ad integritatẽ & perfectionẽ vniuersi, hæc autem nequaquam, ideo illas quidẽ vniuerso coæuas esse oportet, hæc autem minimẽ) & in æternis idẽ sit esse, & posse esse, vt enim Arist. inquit 3. Phy. tex. 32. posse ab ipso esse, nihil differt in perpetuis, necesse erit actu esse infinitas species numerorũ. Sed hoc ita soluitur, species esse æternas, verum est in ijs speciebus quæ habẽt esse reale extra Animã in rebus & sũt propriè, ac simpliciter spẽs, & pertinent ad perfectionẽ vniuersi, quorũ nihil conuenit in species numerorum quatenus possunt in infinitum procedere; sic enim habent tantummodo esse imaginabile vel intelligibile, non autem esse reale in vniuerso.

An numerus possit augeri in infinitum.

Circa eundẽ textũ dubitari potest, quo pacto accretio numeri in infinitũ, procedat ex diuisione continui in infinitũ. Numerus enim secundum naturam prior est quàm magnitudo, sicut vnitas, quæ est principiũ numeri, est simplicior, & prior quàm pũctum, quod est principiũ lineę, vt Arist. indicat primo Post. 42. quocirca infinitas numeri non debet prouenire ex infinitate continui. Ad hoc ita respondendum est. Numerus sumptus mathematicè, ac secundum esse intelligibile, potest in infinitũ augeri sine auxilio magnitudinis, semper addendo nouas vnitates per imaginationẽ formatas: at sumptus physicæ, hoc est secundum esse reale extra animam, non potest augeri in infinitum, nisi propter magnitudinem, vel proximè, vel remotè; quod additur propter motum & tempus, ex quorum partibus (sunt enim continua) etiam numerus augeri posset in infinitum, sed infinitas motus atque tẽporis prouenit ex infinitate magnitudinis, vt docet Arist. in 3. Phy. tex. 70. quã igitur numero non possunt in infinitũ addi vnitates reales, nisi p p partes continui, quæ ab eo p diuisionẽ in infinitum separari possunt, ob id dicitur infinitas numeri prouenire ex diuisione continui.

An accretio numeri in infinitũ procedat ex diuisione continui.

A

In tex. 69. ponitur hęc propositio, quãtamcunque contingit esse magnitudinẽ in potentia, tãtam oportet iam esse actu. Quæ propositio non videtur vera, nã non valet, magnitudo potest esse in infinitum minor, ergo iam actu est infinitè minor; similiter non valet, numerus est in potentia infinitè magnus, ergo numerus actu est infinitè magnus. Respondeo, Arist. hic loqui non de diuisione magnitudinis, sed de accretione eius in infinitum, in qua vera est propositio: nã vt ex his, quæ ante diximus perspicuũ est, vna magnitudo tanta potest fieri per additionem, quanta est altera magnitudo, ex qua fit additio: si ergo magnitudo posset euadere infinita p additionem, oporteret illã alteram magnitudinẽ ex qua fit additio, actu esse infinitam. Non igitur hoc intelligẽdum est de diuisione magnitudininis, nec de accretione numeri, sed de accretione magnitudinis, quæ fit ex diuisione alterius magnitudinis. Sed quęstiones, quas de quantitate adhuc tractauimus, ferè sunt metaphysicæ. Deinceps igitur de quãtitate, ea ratione vt consideratur & tractatur a Mathematico, disputemus.

B

C

De abstractione mathematicæ quantitatis.

CAP. XVII.

D

NVnc differẽdum est de abstractione mathematicæ quantitatis declarãdumq; an quantitas, ea ratione vt consideratur a Mathematico, sit abstracta, non solum a materia & substantia sensibili, sed etiam simpliciter & absolute ab omni substantia, & materia: vel potius quantitas mathematica sit quidem abiuncta a materia sensibili, non autem simpliciter a materia, & substantia. Etenim hac de re non satis cõuenit inter Philosophos, namque Albertus, D. Thomas, Aegidius, & alij; existimant quantitatem mathematicã non posse abstrahi ab omni

ni substantia, sed tantùm a sensibili: e cõtrario autẽ Themistius, Simplicius, Philoponus, & Auerroes opinantur quantitatem mathematicam absolute, & simpliciter abiunctam esse ab omni materia & substantia. Horum igitur opinionem expendentes quid vero similius sit videamus. Neque hoc loco refellenda est Pythagoreorum sententia, qui huiusmodi quantitates putabant non solum ratione, sed etiam re ipsa seiunctas esse ab omni materia. quomodo enim quãtitas mathematica, si est accidens, potest secundũ rem a substantia separata existere? nisi dicant quantitatem quæ extensionem habet & partes, inhærere in aliquo subiecto immateriali & indiuisibili; sin autem quantitas mathematica est substantia, expers materiæ per se subsistens, quomodo ea non fuerit substantia quædam intelligens, & diuina? Sed hãc opinionem, vt diximus, omittamus, quæ, vel ipsa vetustate iam pridem euanuit; eorumque sententiam, qui negant quantitatem mathematicam ratione abiunctam esse ab omni substantia, diligenter expẽdamus.

Opinio eorum qui cẽsent quantitatem mathematicã non esse ab omni substantia, sed tantum a sensibili abstractam.

D. Thomas in Prima Parte q. 85. art. 1 in responsione ad 2. ita scribit. [Materia sensibilis dicitur materia corporalis, vt subiacet qualitatibus sensibilibus: materia vero intelligibilis dicit̃ substantia ſm quod subiacet tantum quantitati: manifestum est autem, quòd quantitas priùs inest substantiæ quàm qualitas sensibilis, vnde quãtitas potest considerari absque qualitate sensibili: quod nihil aliud est q̃ eam abstrahi a materia sensibili; non tamen potest considerari sine intellectu substantiæ in cõmuni, quæ subiacet quantitati, quod est eam non abstrahi a materia intelligibili: potest tamen considerari sine hac vel illa substãtia, & abstrahi à materia intelligibili indiuiduali.] Eandẽ sententiam ponit, eisdemque verbis declarat in suo commentario super Boetium de Trinitate, quod est opusculum 70. in q. 5. de Diuisione scientiæ speculatiuæ art. 3. Albertus idem sentit 5. Met. tract. 3. c. 2. Antonius Andreas secundum disciplinam Scotistã idem docet in 6. Met. q. 3. probatur hæc opinio duabus rationibus. Primo quidem, quia nullum posterius potest abstrahi a priori cui per se

A subordinatur, sed quantitas per se est posterior substantia, ergo non potest abstrahi ab ipsa. Deinde quantitas cum sit accidens, tam secundum esse, quàm secundum essentiam, dependet a subiecto suo quod est substantia: siquidem vt Arist. docet in 7. Metaph. accidentis esse est inesse, & definitio accidentis fit per additamentum, idest per appositionem subiecti: quocirca nullum accidens vel esse, vel definitiuè ac scientificè cognosci potest sine suo subiecto.

Cæterum hæ rationes nõ sunt admodum firmæ, quare paruo negotio refelli B possunt; nam posterius non potest abstrahi a priori, tunc videlicet cum consideratur secundum id in quo est posterius, & dependens à priori; velut quantitas si consideretur vt est accidens, vel etiam quoddam genus accidentis; hoc est secũdum inhærentiam suam vel secundum certam quandam habitudinem essentialem, quam dicit ad substãtiam; alia enim est ad substantiam habitudo quantitatis & alia qualitatis, & alia cæterorum accidentium: sic quantitas non potest abstrahi a substantia; verùm non hoc modo C considerat eam Mathematicus, nõ enim agit de quantitate considerans eius existentiam vel essentiam vel caussas eius naturales, quod nõ semel a nobis in hoc opere fuit declaratum: & sanè id manifestum est perlustranti omnes demonstrationes geometricas & arithmeticas quæ in huiusmodi scientijs reperiũtur. quòd autem Mathematicus non perscrutetur caussas quantitatis, nec ex illis demonstrationes suas conficere laboret, auctores sunt multi tam Platonici quàm Peripatetici. Considerat igitur Mathemati- D cus certas quasdam affectiones quæ conueniunt quãtitati non in ordine ad substantiam, sed per se, vel simpliciter & absolutè, vel in comparatione ad aliam quantitatem: atque hinc etiam patet solutio posterioris rationis illud autẽ mirandum est, quomodo D. Thomas locis supra memoratis affirmet materiam intelligibilem a qua non abstrahit Mathematicus esse substantiam, cum ipsemet in 1. Post. super tex. 42. & in 7. Metaph. super tex. 35. scribat materiam intelligibilem esse ipsum continuum, hoc est vel superfi-

Quando rerum sit posterius nõ posse abstrahi a priori.

Quomodo Mathematicus consideret quantitatem.

superficiem vel corpus:& sanè idem cõfirmat Alexander in eodem loco, neç Aristoteles id abnuit, tum in illo loco, tum in 8. Metaph. tex. 15. sed veniamus ad alteram opinionem.

Explicatur altera sentẽtia eorum qui aiunt quantitatem mathematicam simpliciter abstractam esse ab omni substantia; & præfertur priori sententiæ.

Præclara sententia Themistii de mathematica abstractione quantitatis ab omni substantia.

CAP. XVIII.

Altera sentẽtia est Græcorum, qui censent a Mathematico considerari nudam quantitatẽ segregatam ab omni materia & substantia. Themistius in 3. Phy. super tex. 71. ita scribit [Ideo Mathematica dicuntur ex abstractione, quoniam ab ijs quæ cernuntur in corporibus naturalibus, abiunguntur, & ipsæ per se dimensiones ipsumque continuum æstimatur atque spectatur.] Idẽ in 1. de Anima super tex. 17. sic ait. [In omnibus quæ Mathematici contemplãtur, naturales affectiones a conspectione sua reijciunt, solas merasque magnitudines & nuda atque inania spatia considerant; finiendis his neque materiam neq; naturalem qualitatẽ adiungunt.] Idem in 3. de Anima super tex. 35. hæc habet [Mathematici ad solam quãtitatem spectant, & in contemplationem suam spatia ipsa mera inaniaque & confinia corporum tantùm adhibent. Ex eo fit vt inter Mathematicas disciplinas Geometria & Arithmetica abesse a materia naturali longissime uideantur, vtpotè in quibus demonstratione sine aliqua materiæ mentione procedant, quamobrem neq; suppetias a sensu desiderãt, quia neque materiam vllam requirunt. At Musica, Perspectiua, Astronomia, quanquam & hæ conantur remouere materiam atque sensum, non tamen æquè id possunt, sed a sensu proficiscuntur, & in sensum desinũt:] Hoc idẽ docet & pulcherrimè tractat Simplicius super 3. de Anima explanando tex. 35. Vide etiam Philoponũ in 2. Phy. super tex. 18. vbi ait nudã quantitatẽ, perinde ac si per se subsisteret, a

Idem sentiunt Simplicius & Philoponus, quin etiam ipsemet Aristoteles.

Mathematico considerari sine omni substantia. Omnes denique Græci, interpretantes vel tex. 18. 2. Phy. vel 17. 1. de Anima vel 35. 3. de Anima vel 35. 7. Metap. idem planè affirmant.

Ac nobis quidem Aristot. vř idem sensisse: is. n. in 12. Met. tex. 44. ait. Inter disciplinas mathematicas, Astrologiã quidẽ speculari de substãtia sensibili ac sempiterna, Geometriã autem & Arithmeticã nullã substantiã cõsiderare. Et in 11. lib. Met. Sũma. 2. c. 1. hoc idẽ perspicuis verbis declarat ita scribens. [Mathematicus circa abstracta speculatur, tollendo nanque oĩa sensibilia ita speculatur, solũ aũt dimittit quantũ, & continuũ, hoc est vel lineã vel superficiẽ vel corpus & passiones eorũ, prout quãta & cõtinua sunt, nõ prout aliquid aliud speculatur.] Hactenus Græci & ipse Arist. Quæ sententia nobis quidem fit verisimilior, atq; probabilior. Primùm enim, talis est modus abstrahendi in scientijs, qualis est modus definiendi, vt innuit Arist. in 6. Metaphy. tex. 2. Sed, in definitionibus mathematicis nulla fit mentio, nullaque ratio habetur vllius materiæ vel substantiæ, vt per se clarum est consideranti omnes definitiones mathematicas, ergo Mathematicus abstrahit quantitatem ab omni materia & substãtia: quid enim aliud est abstrahere unum ab alio, q̃ cõsiderare vnũ nõ cõsiderando aliud? Deinde Arist. in 2. Phy. tex. 19. ostẽdit Mathematicũ abstrahere a materia sensibili ꝑpea q̃d definit par impar, triangulũ & alia eiusdẽ generis absq; materia sensibili: sed in definitionibus eiusmodi rerũ, sicut nõ apparet materia sẽsibilis, ita nulla ꝓrsus materia vel substãtia cernitur: ergo Mathematicus sicut a materia sensibili, ita ab omni substãtia quantitatẽ abstrahit. Postea, affectiones quæ a Mathematico demonstrãtur de quãtitate, non ei conueniũt in ordine ad substantiã, sed per se; vt esse diuisibilẽ, cõmensurabilẽ, proportionabilẽ, æqualem, vel inæqualem; similiter triangulũ hr̃e tres angulos æquales duobus rectis, sphæricũ nõ posse tãgere planũ nisi in pũcto, & alia eiusdem generis, quæ sine vllius substãtiæ respectu per se spectãtur in quãtitate. Quare Mathematicus ad eas res demõstrandas nõ indigebit cõsideratione

Quinque rationibus probatur quantitatẽ mathematicam ab omni substantia esse abstractam

tione ullius substantiæ, non enim quātitas est diuisibilis ex eo quia est in substantia, néque triangulum habet tres angulos æquales duobus rectis, nec linea recta tangit circulum in puncto, quia insint in aliqua substantia; similiter etiam non conuenit quantitati tantum locum occupare, in ordine ad substantiam; sed per se, vt in cubo demonstrat Arist. 4. Physicorū tex. 76. Imò, quædam non videntur posse conuenire quantitati in ordine ad substā tiam, quemadmodum continuum esse diuisibile in infinitum; nam si subiectum quantitatis, vt prioris sententiæ principes existimant, est substantia composita, perspicuū est repugnare quantitati, prout est in substantia composita diuidi in infinitum: forma enim substantialis neque diuisionem neque accretionem in infinitū fieri in quantitate sibi coniuncta vllo modo patitur. Ad extremum, si Mathematicus, vt sæpe a nobis dictum est, neque essentiam, neque existentiam, neque proprias & reales caussas tum quantitatis tū affectionum eius considerat, quid ei opus erit ad contemplationem tractationemque suarum demonstrationū, vllam substantiæ considerationem adhibere? Verū de his satis. Deinceps an quadratura circuli sit possibilis disquiramus.

De Quadratura circuli an sit scibilis vel possibilis.

CAP. XIX.

Libet hoc loco, quasi a recto doctrinæ cursu deflectentes, ad amœnam quādam contemplationem paululum diuertere, hoc est de quadratura circuli, sit possibilis nec ne, disputare. Cuius rei iucūda est inquisitio, difficilis explicatio, cognitio autem cum ad alia, tum ad multorum locorum Arist. intelligentiā perquam vtilis. Circulum autē quadrare conati sunt apud veteres, Antiphon, Brysō, & Hyppocrates Chius, quorū meminit Arist. 1. Phy. tex. 11. 1. Post. tex. 23. & 1. Elenchorum cap. 10. Apud recentiores autē Orontius Finæus, qui, si quām multa docere atque demonstrare aggressus, atq; pollicitus est, tam multa præstare ac

A perficere potuisset, immortalē sane gloriam fuisset consequutus. Horum omniū de quadratura circuli demonstrationes, Ioannes Buteon vno libello diligenter collegit, earumque demonstrationum vitia & errata, subtiliter & accuratè patefecit. Nos primum, videamus quid alij senserint de Quadratura circuli: tum, doceamus quadraturam circuli possibilem atque scibilē esse; postremò, rationes contrarias, quæ videntur nobis aduersari, dissoluamus.

Opinio & argumenta eorum qui negāt Quadraturam circuli esse possibilē.

B Nonnulli putant non posse quadrari circulum, propterea quod Arist. 7. Phy. tex. 21. & 30. videtur ponere pro absurdo vt recta & circularis linea sint inter se æquales: Auerr. in 7. Phy. commento 29. ait impossibile esse vt quantitates sint inter se æquales, nisi aut rectæ inter se, aut circulares inter se: & 10. Metaph. comm. 10. ait lineam arcualem non posse æquari lineæ rectæ, aut rectam alij non rectę: & apud Euclidem est communis animi conceptio (quæ sibi mutuo congruunt ea inter se fore æqualia) sed constat nullum quadratum posse omnino congruere cū circulo aut ei penitus adaptari, nam si re-

C ctum congrueret eum obliquo seu curuo, non esset rectum sed obliquum, aut hoc non esset obliquum sed indueret formam recti. Ad extremum, cum in huius rei peruestigationem, omnibus propè seculis, plurimi atque clarissimi Mathematici summo studio & diligentia incubuerint, nec quicquam adhuc compertum fuerit, desperandum est, hoc in posterum inueniri posse: idque maximo argumento esse debet, huius rei demonstrationem non posse comprehendi. quamobrē Aristot. in categoria Ad aliquid, vbi de

D Quadratura circuli sermonem habet, loquitur de ea non absolutè, sed ex suppositione [si (inquit) est scibilis.] Ab hac opinione non abhorruisse Ammonium Simplicij magistrum, affirmat ipsemet Simplicius 1. Phy. super tex. 11.

Iamblich' dixit Quadraturam circuli a multis iam esse inuentam.

E contrario autem Iamblichus (auctore Simplicio in 1. Phy. super tex. 11.) affirmat Quadraturam circuli nō modo posse inueniri, sed post Aristotelem, compertam & traditam fuisse a Sexto Pythagorico, Archimede, Apollonio, Nicomede & Carto. Verùm Simplicius ait a supra-

dictis

dictis viris non certam huius theorêmatis demonstrationẽ, sed instrumẽtariam tantum quandam eius rationem & constitutionem adinuentam fuisse; non enim id latuisset tãdiu omnes Mathematicos, Archimedes certè non perfectè quadrauit circulum, nisi fortè dicatur quadrasse, vel quia dedit certissimam viam quadrandi, & docuit ea quibus cognitis & compertis necessariò conficitur Quadratura circuli; vel quia in quadrãdo circulo proximè omnium accessit ad verani eius rei demonstrationem, ita vt quod deest, perexiguum sit, & cum demonstratio traducitur ad materiam sensibilem, pro nihilo ducatur, & non secus vsurpetur à Mechanicis, ac si esset demõstratio perfecta, & oĩbus suis numeris absoluta.

Opinio Zimaræ aientis quadraturam circuli esse possibilem mathematicè sed nõ physicè.

Zimara in suis cõcordantijs super decimum librum Metaphysicæ; exponens ea verba, quibus Auerroes ait lineam æqualem non posse æquari lineæ rectę, dupliciter inquit Quadraturam circuli pos se accipi, vno modo mathematicè & secundum imaginationem, altero modo physicè & secundum rem; permagni aũt referre vtro modo sumpta fuerit, etenim mathematicè possibilis est, vt videtur Mathematicis, & Boetio, qui in categoria Ad aliqd, inquit eius demonstrationem esse inuentam, seque eam fuisse explicaturum nisi breuitati studere voluisset. Imaginatur enim (ait Zimara) Mathematicus lineam rectam incuruari, & fieri circularem, & contra, ipsam circularem rectificari, vt omni ex parte coæquetur lineæ rectæ. At vero physice, & ẽm rem, hoc impossibile est; nũquàm enim linea recta potest re ipsa perfectè adaptari & cõgruere circulari; nisi desinat esse recta; & cum æqualia dicantur esse ea quæ sibi inuicem congruunt, numquam profectò secundum rem quod est circulare poterit æquari recto, quare sic impossibile est quadrari circulum. Hac autẽ distinctione posita, putat Zimara omnes opiniones inter se cõciliari posse; nam qui aiũt circulum posse quadrari, intelligunt mathematicè; qui autẽ negãt intelligũt physice; porro hanc distinctionem videtur probare & confirmare Auerroes in 7. Physi.comm.29.ita scribẽs. [Impossibile est lineas rectas circularibus, aut contra circulares rectis, denique quæcunq; non A sunt eiusdem speciei, sibi inuicem æquari. Quod autem dicunt Geometrę, quòd linea recta est breuissima linea omnium quæ duci possunt ab uno puncto ad aliud punctum, dicitur largè, & æqualitas dr̃ de eis ferè ęquiuocè, & similiter hoc qđ dicũt ꝙ circunferentia alicuius circuli est æqualis figuræ poligoniæ: & Geometer decipitur in hoc, quia possibile est existimare lineam rectam quæ incuruetur & fiat circularis, & quia hoc accidit in mente, attribuit hoc propriè ipsi Geometer.] Hæc Auerroes. Neque vero inquit Zimara, incredile videri debet idem esse possi B bile mathematicè quod non est possibile physicè; cum possit hoc permultis exẽplis confirmari, nam motus circulares inter se contrarios esse, & quantitatem augeri & diuidi posse in infinitum, & velocitatem motus infinite intendi & remitti posse (de quo uide apud Auerr. 3. Phy.60.& 4.Phy. 72.& 1. de Cælo 32.) verum est secundum abstractionẽ quandam mathematicam, falsum autem & impossibile secundum rationẽ & considerationem physicam. Hactenus Zimara. C

Refellitur opinio Zimaræ, & eorum qui negant Quadraturam circuli possibilem esse.

CAP. XX.

Svpradicta opinio Zimaræ multis de caussis nobis non probatur. Primò, quia putat quadraturam circuli, eo fieri quòd imaginemur, aut lineã rectã, flecti in curuam, aut hanc dirigi in rectã D cum hoc longissimè absit cum à vero, tũ à doctrina Mathematicorũ; etenim quadrare circulum non est aliud, quàm reperire aream alicuius quadrati parem & æqualem areæ cuiuspiam circuli; non vt inter se congruant & planè coaptentur inuicem, hoc enim non solum impossibile est in quadrato & in circulo, sed etiam in ipsis figuris rectilineis quę diuersa specie continentur; nunquam enim triangulum quadrabit, & congruet cum quadrãgulo, aut quauis figura alius speciei; quippe cum species & ratio figuræ consistat

in indiuisibili: certum tamen est omnes figuras rectilineas quadrari posse, vt ex 14. propositione 2. lib. Elem. Euclidis, perspicuum est. Æqualitas ergo quadrati & circuli in eo est, vt areæ utriusque figuræ sint æquè capaces; sed isti, vt opinor, fallũtur, quia idem iudicium faciunt de lineis secundum actum sumptis, atque si accipiantur secundum potentiam; cum tamẽ permultum intersit; in triangulo enim rectangulo; latus subtendẽs angulum rectum, per se, ac secundum actum, minus est reliquis duobus lateribus simul sumptis, vt patet, ex 20. propositione primi Elementorum Euclidis; at secundum potentiam est par, ac æquale illis, quia quadratum quod fit ex tali latere, æquale est duobus quadratis, quæ ex duobus reliquis lateribus existunt, vt docet Euclides eodem libro propositione 47. & in ambligonijs, triangulis latus subtendens angulum obtusum minus est reliquis duobus, facit tamen quadratum maius duobus quadratis aliorum laterum, vt est in 2. Elem. propositione 12. Theon item, mathematicus in primis nobilis, scribens in primum lib. Almagesti, vbi sermo est de capacitate figuræ circularis, pulchre demonstrat positis duabus lineis æqualibus, una recta, altera circulari, ampliorem aream effici a circulari, quàm a recta; sed commorari in his, superuacaneum ducent, qui rationibus mathematicis, vel mediocriter fuerint eruditi. Illud quoque non uacat errore, quod inquit Zimara, quadraturam circuli physice impossibilem esse, nequaquam vero mathematice; cũ tamen contra plane res se habeat, nam & verisimile est in corporibus naturalibus, vel artificiosis, esse aliquod quadratum peræque capax, atque aliud corpus amplitudine rotũda: & quadratura Archimedis (vt supra exposui) in materia sensibili, & in corporibus mechanicis habetur, atque usurpatur pro perfecta, & absoluta, quæ tamẽ ad regulam Mathematicorum, nõ est exacta. Adde, quòd illa definitio æqualitatis propter quam Zimara negat quadraturam circuli physicè possibilem esse, non est physica, sed mathematica; quippe, quæ in communibus animi cõceptionibus numeratur ab Euclide, verum germanam illius definitionis intelligentiam nec Zimara, nec quidam alij aduersarij A quadraturæ (vt ostendemus infra) videntur assecuti. Hæc contra Zimaram.

Sed nos possibilem esse Quadraturã circuli, aggrediamur demonstrare. Primò, ea, ex quibus Archimedes concludit Quadraturam circuli, in libro de Dimensione propositione 1. non sunt impossibilia: nam quamuis ibi ponit trigonum orthogonium, cuius unum latus sit æquale peripheria circuli, & neque ab ipso neq; a quoquam alio demonstratum fuerit, dari, lineam rectam æqualem peripheriæ circuli, tamen Eudocius Ascolonita illã propositionem Archimedis exponẽs, ait B eiusmodi rectam possibilem esse, quin et talem aliquam reperiri in natura, a nullo plane dubitari, Lineas item Helicas, per quas Archimedes pulchre quadrat circulum, quis sanæ mentis neget, aut posse reperiri, aut certe effici posse a Deo? nã cũ huiusmodi lineas cogitatione depingimus, nihil mẽs reperit in his, aut rationi repugnans, aut quod obstet aliquo modo, vt esse nequeat. Deinde, si Archimedes quadrauit Parabolam, quæ est area, quam linea recta & curua circunscribũt, C cur non circulus etiam quadrari possit? Præterea, si angulo curuilineo (vt est apud Proclum 2. lib. super Euclidem) inuenitur rectilineus maior, & minor, atq; etiam par, cur non idem contingere possit in ipsis figuris rectilineis, & curuilineis? Adhæc si Hyppocrates quadrasset oẽs lunulas, quas adhibet in sua demonstratione, proculdubio (vt etiã confitentur Mathematici, qui eiusmodi demonstrationẽ redarguunt) quadrauisset circulum. Atqui si is vnam aliquam lunulam quadrauit (vt vere quadrauit) hoc est certissimo D argumento, omnes quoq; posse quadrari, quippe quum omnium lunularum par ratio, par item facilitas, & difficultas ad quadrandum esse uideatur. His accedit, quòd non minus difficile videtur quadrare lunulam, quàm semicirculum, aut aliã quampiam sectionem circuli; propterea, quòd lunula habens vtramque lineam curuam, magis est dissimilis figuræ rectilineæ, quàm semicirculus, vtpote qui saltem alteram lineam rectam habeat. Cũ igitur lunula quadrata fuerit ab Hippocrate, quid prohibet etiam semicirculũ

quadrari

quadrari posse? eo autem quadrato, totius quoque circuli quadratura in promptu est. Postremò (vt quo argumento oppugnant aduersarij Tetragonismum, eodem nos ipsum tueamur) si esset impossibilis quadratura circuli, id sane uidissent clarissimi quique Mathematici, qui ea in re multum elaborarunt: & non solum a quærendo destitissent, sed etiam docuissent, huiusmodi problema esse impossibile, ceu est ab ipsis de diametro, quod sit incommensurabilis costę, luculenter explicatum atque demonstratum, sed ad dissoluendas rationes quibus oppugnatur Tetragonismus, veniamus.

Soluuntur rationes contrariæ.

CAP. XXI.

Rationes autem, quibus Tetragonismus labefactari existimatur, parui negotij est dissoluere; nam sicubi Aristoteles & Auerroes aut etiã alij, docent, rectum, & curuum inter se comparari, & æquari non posse, loquuntur sane de perfecta comparatione, quæ secundum Aristot. 7. Physic. tantum uersatur in ijs, quæ specie atoma continentur: Quocirca eam remouet etiam a genere, vtpote in quo propter magnam differentiarum atque specierum uarietatem, asserat complures ęquiuocationes delitescere. Vel alio etiam modo hæc possunt expediri posito nimirum duplici genere comparationis, vno secundum similitudinem, quod fit in ijs tãtũm, quæ sunt eiusdem speciei: altero autem secundũ proportionem, quod latissime patet, pertinens etiam ad ea, quæ sunt diuersorũ generum; hanc duplicem rationem comparationis, colligere licet ex ijs, quæ scribit Arist. 2. de Generatione tex. 37. Perfecta igitur æqualitas in ijs tantũ est, quæ sunt eiusdem speciei; quæ enim ita sunt ęqualia, sibi inuicem apposita, perbelle congruunt inter se: id quod minime conuenit in quantitates rectas & curuas, quinimo nec in vllas quantitates differentium specierum, quales quales fuerint conuenire potest; nunquam enim trigonum cũ tetragono, aut pentagono hac ratione

A congruet, aut plane conformabitur; ergo vt perfectam ęqualitatem in recto, & curuo non ponimus, ita aliquam vim, & rationem æqualitatis in ipsis reperiri posse affirmamus: vt spacio quod circulus continet, par & æque capax spaciũ a quadrato effici ualeat. Non. n. hoc loco verba facimus de parilitate lineæ rectæ & curuæ perfecta secundum actum, sed secundum potentias huiusmodi linearũ. Potentia vero lineæ quæ nã sit, nouimus ex 2. lib. Elem. Euclidis. Porro, illa definitio æqualitatis, [Equalia esse quæ sibi mutuo cõgruunt.] Non sic traditur ab Euclide, sed

B potius è conuerso [Quę sibi mutuò congruunt, ea sunt inter se ęqualia.] Quo modo sumpta hæc seu definitio, seu potius communis animi conceptio, vniuerse, & absolute vera est, neque aduersatur quicquam nostræ sententiæ: sin autem enunctietur, quemadmodum aduersarij volunt, accipi debet de perfecta æqualitate, quæ est in his tantum, quæ subiecta sunt eidem speciei. Quod si contendant in hac definitione æqualitatis, magnam vim esse ad tollendum tetragonismum, profecto ex ipsa pari ratione ego concludam,

C neque trigonum neque pentagonũ, neque ullam aliam figuram rectilineam, quæ specie modò differat a tetragono, quadrari posse; neque enim huiusmodi figuris accommodari potest illa definitio ęqualitatis, quod qui non uidet quàm sit absurdum, is plane rudis, & ignarus est disciplinæ Mathematicę. Argumentum petitum ex auctoritate eorum, qui cum diu multumque laborauerint in demonstrando hoc problemate, tamen adhuc perfectam demonstrationem nõ compererint, non modo nobis non aduersari, sed retor

D queri posse in aduersarios paulo supra explicauimus. Verum hęc sit satis de Tetragonismo: in quo declarando aliquanto lõgiùs prouecti sumus, vt aperiremus ijs, qui dant operam Philosophię, quid ea de re sentiẽdum sit, ne forte quisquam a vero abducatur, captiosis quorundam deceptus argumentis.

Illud autẽ nõ est hoc loco prætereundũ, rectè Alexandrũ dubitare (vt Simplicius refert) num tetragonismus per sectiones, quẽ Arist. nominat 1. Phy. tex. 11. fit Hippocratis; is enim non per sectiones,

ſed per lunulas quadrabat circulũ,vt ipſemet Ariſt.auctor eſt in 1.Elench.c. 10. A quantum vero inter lunulam,& ſectionẽ interſit,notum eſt nõ modo imbutis,ſed etiam tinctis modo Geometria ; quare vel ad aliũ referendus eſt hic Tetragoniſmus, cuius demonſtratio non peruenit ad nos,vel nomen ſectionis poſitũ fuit ab Ariſt. pro uocabulo lunulæ,fortaſſe, quòd Hippocrates nõ ſolum lunulis,ſed multis quoque circuli ſectionibus vtatur in ſua demõſtratione. Verùm illius demonſtrationis vis, atque robur,non in ſectionibus circuli, ſed in lunulis collocatum eſt. Circunfertur B etiam quidam libellus nomine Campani in quo auctor illius, per ſectiones circuli conatur oſtendere quadraturã eius. Primùm,diuidit peripheriam circuli in quatuor partes æquales, tum aſſumens proportionem circunferentiæ ad diametrum traditam ab Archimede, perinde ac fuiſſet certa,& comperta, ponit quatuor lineas rectas pares illis quatuor peripheriæ partibus, ex quibus conflatum quadratum putat fore par illi circulo,cuius peripheria quadripartito diuiſa fuerat. Quæ demonſtratio tot erroribus ſca C tet, vt rectè opinetur Buteon eam non eſſe Campani,qui fuit clariſſimus Mathematicus,ſed ab aliquo Geometriç indocto, quo ſibi maiorem legentium gratiã promereretur emiſſam, atque eunlgatã fuiſſe nomine Campani. Alexãder autem ſcribit exiſtimaſſe quoſdam, propterea quod compeririſſent eundem numerũ eſſe circularem,& quadratum, vt vigintiquinque eſt numerus circularis,quia ab eodem in idem procedẽs terminatur:eſt item quadratus,quoniam fit ex ductu quinarij in ſe,in circuli quoque magnitudi- D nibus ſe inueniſſe quadratum. Sed hæc demonſtratio (inquit Alexander) non ducitur ex principijs geometricis, ſed arithmeticis, neque neceſſarium eſt quidquid reperitur in numeris etiam reperiri in magnitudinibus: Etenim inter quoſcunq; numeros reperitur rationalis proportio,quæ tamen inter quaſcunq; magnitudines, vt v.g. inter diametrum, & coſtam,non inuenitur. Verùm Simplicio incredibile uidetur fuiſſe aliquos, qui tam pingui,& rudi demonſtratione vterentur ad quadrandum circulum; ſed forte veriſimilius eſſe, nonnullis, cum vidiſſent in numeris eundem ſimul eſſe quadratum,atque circularem, veniſſe in mentem vt quęrerent etiam in magnitudinibus,quadraturam circuli. Atque hęc dicta ſint de quantitate ſecundum mathematicam eius cõſiderationem. Reſtat vltima quantitatis conſideratio, quæ eſt phyſica,ſecundum quam explicanda eſt illa apud philoſophos perceIebris quæſtio de Maximo & Minimo.

De Maximo, & Minimo.

CAP. XXII.

Quoniam ſupra demonſtratũ fuit, quantitati ea ratione vt quantitas eſt,non repugnare eam vel augeri vel diuidi in infinitum ; nunc videndũ eſt,an idem quoque conueniat in quãtitatem naturalem;an potius quantitas rerum naturalium habeat certos præfinitoſque magnitudinis & paruitatis fines, quos natura tranſire nequeat. Hanc quęſtionem ferè in ſcholis nuncupant de Maximo & Minimo, & diſputant an detur Maximum & minimum in rebus naturalibus. Quo autẽ dilucidius explanentur, & facilius percipiantur ea quæ ſunt a nobis tractanda, diuidemus hanc quæſtionẽ in duas partes, in priori, quædam prædocebimus ad intelligentiã quęſtionis perutilia;in poſteriori, exponemus nonnullas propoſitiones, in quibus propoſitæ quæſtionis explicatio continetur.

Primò,ſciendum eſt olim apud Philoſophos Latinos in tractatione huius quęſtionis,fuiſſe admodum uſitata hæc quatuor vocabula, Maximum quod ſic, Minimũ qđ ſic, Maximum qđ nõ, Minimũ qđ nõ. Appellabãt Maximũ qđ ſic, terminũ quãtitatis ſub qua res nãs eſſe põt, & nõ ſub maiori, ita vt attingere quidẽ poſſit illũ terminũ,trãſire aũt non poſſit. Minimũ qđ ſic, dicebatur terminus quãtitatis ſub qua res põt eſſe,ſed nõ ſub alia vlla minori. Maximũ qđ non, vocabatur terminus quãtitatis ſub qua res nõ põt eſſe,ſed bñ ſub quacũq; maiori,mõ nõ trãſeat modũ magnitudinis,quẽ ſupradiximus maxim-

Quid ſit maximum quod ſic, minimum quod ſic, Maximum quod non, & minimũ quod non.

quod sit;& hoc modo dicebatur,quia versus paruitatē, erat maximū eius quātitatis sub qua nō pōt esse res. Minimū qđ nō erat terminus quātitatis sub qua res non pōt esse,sed bene sub minori, modo non excedat terminū paruitatis quē supra vocauimus Minimū qđ sic,& dicitur hoc nomine, q̃a est Minimū eius quātitatis, sub qua nō potest esse res versus magnitudinis excessum. Hęc olim vt dixi a Philosophis Latinis,sicut alia multa, nimis horridè & obscurè dicebatur. Quocirca dicēdi obscuritas rerū difficultati adiuncta, mirum in modū augebat discendi laborem. Verum quia hæc iam exoleuerūt,negligi possunt sine vllo Philosophię detrimēto.

Maximum & Minimū in quibus rebus spectentur. Deinde, Maximū & Minimū licet propriè sint in quātitate, hoc est in magnitudine & multitudine, tn̄ etiā transferūtur ad alia multa, quæ induūt rationē aliquā quātitatis, cuiusmodi sunt pōdera mēsuræ, & in potentijs magna vel parua virtus; in motu velocitas & tarditas, in tpe longum & breue, in qualitate intensum & remissū, deinde in perfectione magnū & paruum metaphorice sumpta.

Maximum & Minimū dicuntur vel positiuè, vel negatiuè. Postea, Maximū & Minimū dupliciter accipi possunt, vel positiuè vel negatiuè; dr̄ positiuè Maximū, qđ est maius omnibus alijs, & Minimū positiuè, quod est minus omnibus alijs Dicitur autē negatiuè Maximū, id quo non est aliud maius, pōt tamen esse aliud ei æquale; Minimū etiā negatiuè dicitur id quo non est aliud minus, potest tamen aliud esse ei æquale secundū paruitatē. Itaque Maximum positiuè excludit maius & ęquale, Maximum aūt negatiuè, excludit quidem maius, sed nō æquale. Idemq; contingit in Minimo.

Præterea, Maximū & Minimū possunt considerari dupliciter, vel absolutè, vt quæratur an in mundo sit aliquid Maximū omniū aut Minimū, vel definitè ſm vnamquamq; speciē rerū, vt an in specie humana sit maximus homo & minimus homo; atq; hoc modo potest quæstio tractari tripliciter, primùm in viuentibus, tū in elemētis deinde in mixtis inanimatis.

Adhæc, dupliciter aliqđ pōt terminari ſm magnitudinē; vno modo, intrinsecè, quia ſm naturā suā poscit talē terminū magnitudinis, quē naturaliter non potest excedere: Altero modo extrinsecè, quia non ex se, sed extrinsecus terminatur, &

A prohibetur maius effici, velut si doliū sit plenum vino, illud vinū quatenus existit in dolio nō potest amplius augeri, prohibente ipso dolio, a quo determinatur & cōtinetur; quāuis per se possit esse maius.

Dupliciter etiā considerari potest Maximum & Minimum, vel in re quę per se existit, vel in re quæ inexistit in alia; quæri enim pōt an possit dari minima aqua per se existens, & an possit dari minima aqua inexistens alij, hoc est an possit dari minima pars aquæ.

B Postremò, duplex est accretio, vna viuentium propria, quę efficitur ab anima, ex alimento, vi caloris naturalis: Altera, quæ reperitur etiā in non viuētibus, quæ fit tripliciter: Vno modo intrinsecè per rarefactionē, quo modo aqua & aer & alia corpora calefacta atq; rarefacta euadunt ampliora: Altero modo extrinsecè per solam appositionē, vt si terræ adiungas terram, & aquæ aquā: Tertio modo per generationē, vt ignis augetur suppositis ei lignis: ex ipsis enim gignitur nouus ignis q̃ priori coniunctus uidetur eum amplificasse. Atq; hæc quidē nunc prædocere voluimus, quibus expositis, ad explanādam quæstionē propositā cōmodiùs ingrediemur. Cuius quæstionis explanatio, in decē propositionum proximè sequentium explicatione, tota continetur. Quot modis fiat accretio. C

Ponūtur nōnullæ Propositiones, quibus explicatur quæstio de Maximo & Minimo.

CAP. XXIII.

D Prima propositio, est actu in mundo aliquid maximum ſm magnitudinē, vt primū cœlū omnia alia continēs, & nullū aliud corpus extra se habens. Est etiā actu aliquid minimū ſm paruitatem vel positiuè vel negatiuè; nā si nō esset aliquid minimū saltē negatiuè, sed quocunque paruo dato semper aliud minus existeret, oporteret infinitā esse actu multitudinem rerum, quam non posse actu reperiri, supra fuit demonstratum.

2. Propositio, in qualibet specie rerū naturalium datur Maximum & Minimū,

In qualibet spe rerũ naturaliũ est maximũ & minimũ.

hæc probatur tripliciter. Primò, quia natura & forma cuiuslibet rei naturalis, virtus itẽ & potẽtia, deniq; actiones & motus, oĩa inquã hæc, sunt naturaliter definita & determinata, quamobrẽ necesse est etiã quantitatẽ quæ pp illa tria datur rebus naturalibus, definitã & determinatam esse; quod declarans B. Thomas in 1. Par. q. 7. ar. 3. ita scribit. [Omne corpus naturale aliquam formam habet determinatam: cum igitur ad formam substantialem consequantur accidentia, necesse est vt ad determinatam formam consequatur etiam determinata quantitas; vnde omne corpus naturale habet determinatam quantitatem in maius & minus.] Deinde, videmus esse rei naturalis admodum variari secundum variationem quantitatis in maius & in minus, cum igitur esse cuiuslibet rei sit determinatum, non poterit quantitas rei naturalis indeterminatè variari; sed erunt certi termini magnitudinis & paruitatis, intra quos tantùm potest cõseruari esse rei naturalis. Postea, idem perspicuum fit si consideremus omnes species rerum naturalium; in qualibet enim specie reperiemus prçfinitam magnitudinẽ & paruitatem, quã nunquam excellunt indiuidua illius speciei: v. g. homo nunquàm attingit magnitudinem cypressi, nec diminuitur ad paruitatem formicæ; & mus nunquàm peruenit ad magnitudinem elephanti, nec ad paruitatem pulicis. Postremò; [Natura (vt inquit Arist. 1. de Gener. animal. c. 1.) vitare solet infinitum, infinitum autẽ fine caret, natura autem in omnibus finẽ quærit.] & in 8. Phy. tex. 15. ait, nihil eorum quç natura fiunt esse indeterminatũ & inordinatum: Et vulgata est Philosophorum sententia, naturã esse determinatam ad vnum. Vide quæ in hanc sententiam scribit Commentator 6. Phy. commento 91. & in 8 Physic. commento 62. cuius verba hic non ascribimus, ne vbi nõ maximè opus est, longiores simus. Quis autem sit præcisè terminus magnitudinis & paruitatis in qualibet specie rerũ naturalium, propriè cognoscere, difficillimum est, ne dicam impossibile, nam quẽadmodum facile est assignare magnitudinem vel paruitatem ad quam non potest peruenire homo, ita difficilè est assignare certam aliquam magnitudinem & paruitatem, ad quã præcisè peruenire potest, & non vltra progredi.

Clarissima testimonia Aristotelis de maximo & minimo quod est in viuentibus

3. Propositio. In viuentibus est certa & definita magnitudinis ratio versus vtrumq; extremum, vt neque ad quantãcumq; molem crescere, neque sub quantauis paruitate constare queant. Hoc pbari põt tum multis & illustribus testimonijs Aristotelis, tum etiã rationibus. Aristoteles 1. Physicorũ tex. 36. sic ait [impossibile est animal, vel plantam, quantamcunque esse s'm magnitudinẽ & paruitatẽ, neque eorũ partes.] In libro 2. de Aia tex. 41. ita scribit. [Omnium natura constantiũ, terminus est, & ratio magnitudinis & augmenti.] In 4. lib. de Genera. animalium cap. 4. hęc habet. [Perficiendi cuiusque animalis, certa est magnitudo, tũ ad maius, tum ad minus, quẽ terminũ nõ supergrediuntur vt vel maiora vel minora euadant, sed in medio magnitudinis spatio excessũ defectũve inter se capiũt.] Deniq; apud eundem Aristotelem in 7. lib. Politicorum c. 4. sic est scriptũ. [Sed vt cæterarum rerũ, animalium, stirpium & instrumentorum, sic ciuitatis mensura quędam est & modus; horum vnũquodq;, nec si valde exiguũ sit, nec si excedat magnitudine, vim suam retinebit, sed modo prorsus naturam amittet, modo in statũ incommodum delabetur. Etenim nauigiũ prorsus nõ erit, nec si vnius palmi sit, nec si pateat stadijs duobus, sed ad quandã magnitudinẽ progressum, mõ pp exiguitatẽ, mõ pp exuperantiã, incõmodam nauigationẽ efficiet.] Hæc Aristoteles. Potest etiam idem probari his argumentis. Primò, quia ipsa augmẽtatio per quã acquiritur quãtitas uiuentium, est determinata; tum quia est motus naturalis habens in rebus corruptibilibus determinatum terminũ ad quẽ; tum etiã quia est operatio proficiscens a virtute augmentatiua, quã sicut aliã quamlibet virtutẽ naturalẽ, necesse est determinatã esse. Deinde, omnium instrumentorum est definita magnitudo & paruitas, vt ait Aristo. in 1. & 7. lib. Politicorũ, idque demõstrat, experientia, non enim quantalibet secundũ magnitudinem & paruitatem, aut serra, aut naui, vti possumus ad secandum vel nauigandum; idemque euenit in alijs instrumentis;

Omnium uiuentium certa & definita est magnitudo

strumentis, sed corpora animata sunt instrumenta ipsius animæ, sicut ait Arist. in 2. de Anima text. 37. & id sanè declarat definitio animæ, est enim Anima actus corporis organici: oportet igitur determinatam esse omnium corporum animatorum magnitudinem atque paruitatem.

4. Propositio. In elemẽtis est determinata magnitudo extrinsecus; namq; magnitudo eorum circunscribitur ac determinatur & a cælo, a quo continentur omnia, & a mixtis, quorum sunt partes, & ratione materiæ primæ; cum enim materia toti⁹ uniuersi finita sit & habeat determinatam molẽ, nequaquàm permittit magnitudinem elementorũ indefinitã esse.

Accretio elementorum quæ fit per additionẽ vel per generationẽ potest fieri in infinitũ

5. Propositio. Elementa possent ex se nisi aliud obstaret, indefinite augeri, vel per additionem, vel per generationẽ; hoc per se clarum est, & docetur ab Arist. in 2. de Anima tex. 41. etenim si aquæ apponeretur aqua in infinitum, quis nõ videt fore, vt moles aquæ cresceret in infinitũ? aqua enim quæ adiungitur, quãtauis fuerit, nihil planè officit præexistenti aquæ, quinetiam quo maior est aquæ moles, eo fortior & potentior existit ad agendum, & ad seipsam conseruandã: similiter tandiu ignis augeri potest, dum ei apponuntur ligna, nec ignis augeri desinet nisi defuerit combustibile. Nam quod quidã dicunt, dari posse maximum aliquem ignẽ, cui si stupa subijceretur, aut eam non combustũ iri, ne videlicet euaderet ignis maior maximo, aut si combureretur, necessarium fore vt quantus est ille ignis nouus, qui e stupa gignitur, tanta pars præxistentis ignis alibi corrumpatur: hoc inquam adeo non dico falsum, sed etiam ridiculum & fatuum est, vt planè indignũ sit refutatione.

Per rarefactionem & condensationem nõ possunt elementa in infinitum augeri.

6. Propositio. Variatio quãtitatis secũdum magnum & paruum, quæ fit per cõdensationem & rarefactionem in elemẽtis, est intrinsecè determinata. Hoc manifestum est. primo ex eo quia rarefactio & condensatio elementi non fit sine alteratione eius corruptiua; sicut igitur alteratio & corruptio elemẽti determinata est, ita rarefactionẽ & densationem oportet esse determinatam. Tum, experientia clarè demonstrat aerem seu vaporem, cũ nimirum dẽsatur, verti in aquam, si autem nimium rarescat mutari in igneim, similiter aquam densatione terrescere ac lapidescere, rarefactione autẽ verti in vaporem & aerẽ. Postea, si talis variatio quãtitatis esset indeterminata, nihil prohiberet ignem effici tam densum quàm est terra, & hanc tam rarã, quàm est ignis, quod sanè remotum est a vera ratione, tum ob alia, tum ob id quod raritatis comes est leuitas & calor, densitatis autẽ, grauitas & frigus; non potest autem in terra tanta esse leuitas & caliditas quanta est in igne nisi terram appellemus ignem.

An elementa ex se & intrinsecè exigãt certã & definitã paruitatem.

7. Propositio. Elementa intrinsece determinant sibi certa paruitatẽ. Hoc fere omnes communiter sentiunt, & dicunt & probari ac persuaderi potest iisdẽ planè rationibus, quibus supra fuit confirmata secunda propositio. Verùm ego non video, cur probari nõ possit opinio Scotistarum affirmantium, elementum, licet extrinsece, hoc est propter ambientis, & aliorum corporum repugnantiam, subsistere nequeat sub quacunque paruitate, tamen intrinsece, & ex natura sua, nõ exigere determinatam paruitatem, sed posse sub quantumuis parua quantitate existere. Cur enim determinata paruitas requiritur in elemenmento? an propter materiam? sed quantitatis determinatio est a forma; & cum materia sit incorruptibilis, non est timendum, ne ob quantamlibet paruitatem aliquid mali ei accidat. An ob ipsam quantitatem? at quantitas cum sit infinite diuisibilis, ex se nõ habet minimum. An propter formam substantialem elementi? Sed hæc cum immediate sit in materia prima comes quãtitatis, & primarum qualitatum, induit in hoc conditionem materiæ ac quantitatis. Et si calor ex se non habet minimum ratione intensionis, vel remissionis, cum enim generatur per motum, non potest assignari in eo prima uel minima pars, sicut nec in motu, cur intrinsecè & ex se habere debet minimum ratione extensionis? quod si hoc uere concluditur de calore & qualibet prima qualitate, vere itidem concluditur (nisi fallor ego) de forma substantiali elementi, præsertim si ea sit intensibilis & remissibilis (vt quidam putant) secundum intensionem, & remissionem primarum qualitatũ. Deinde, cogitetur

portio aliqua materiæ minor ea paruitate, quã elementũ dr intrinſecè ſibi determinare, & applicetur ei ignis, aut producet in ea calorẽ & formã ignis, aut non; ſi producet; ergo ignis nõ determinat ſibi certã paruitatẽ, oſtẽſum em̃ eſt infra paruitatẽ quæ ponebatur minimũ ignis, reperiri poſſe formã ignis: ſi nõ producet, cur? nãque cũ tota materia prima ſit vnius rationis, quælibet pars eius ſicut per ſe ẽ materia prima, ita per ſe eſt in potẽtia ꝓxima ad qualitates & formas elemẽtares; ex qualibet igitur particula materiæ primę quantũuis parua, ſi applicetur ei agẽs, põt produci qualitas & natura elementi, nõ aliter quã ex quauis alia parte materiæ. Adhæc, nõ datur (de quo ſanè conuenit inter oẽs) minimũ aquæ inexiſtẽs. Homogenea. n. (vt Ariſt. innuit in lib. de Sẽſu & ſenſili c. 3.) non diuidũtur ad minimum. Etenim cum forma aquæ vnius rationis ſit in omnibus ſuis partibus, & ipſa ſit extenſa ẽm extenſionem quantitatis, ſicut non poteſt aſſignari minimũ quantitatis inexiſtens, quia illud erit continuũ diuiſibile in partes, quarũ quælibet erit minor illo minimo, ita non poteſt aſſignari minimũ aquæ, quia quodcunq; ponetur, erit continuũ habens partes, quarũ quælibet eſt aqua; natura igitur aquæ nõ requirit certã paruitatẽ, ſed in qualibet poteſt eſſe, ſiue per ſe exiſtendo ſiue inexiſtendo alij: nã q̧ in qualibet paruitate non poſſit per ſe exiſtere, hoc non accidit ꝓp ipſius aquæ naturã, alioquin ſemper accideret, ſiue aqua per ſe, ſiue in alio exiſtat; ſed accidit ob repugnantiã ambientis, & aliorũ quæ non permittũt aquã ſub qualibet paruitate poſſe conſeruari. Põt igitur ſatis probabiliter dici ac defendi, elementa intrinſecè non habere vel exigere determinatam paruitatem, ſed tantum extrinſecè, quia nimirũ niſi ſub certa quadam quantitate non poſſunt cõſeruari, corrũpentibus ipſa externis contrarijs. Et qm̃ hęc ſententia placet Scoto, ꝑpendi etiã poſſunt rationes quas ad eam probandam ponit in 2. Sent. diſt. 2. q. 9.

A 8. Propoſitio; de mixtis inanimatis idẽ dicendũ qđ de elementis & viuẽtibus dictũ eſt. Si em̃ mixtũ inanimatũ fuerit penitus homogeneũ, vt aurũ, eadẽ planè ratio erit eius quæ elemẽti. Sin autẽ fuerit eterogeneũ, vt magnes vel aliud quidpiam, nõ erit in hoc abſimile rerum viuẽtium.

9. Propoſitio, de partibus quæ inexiſtunt ſuis totis, ita dicẽdum eſt: ſi ſunt diſſimilares vt manus & pes, habent determinatum maximum & minimum; alioquin nec ipſa animalia haberent, quippè quæ ex illis proximè conſtent; & cũ eiuſ- B modi partes ſint inſtrumenta operationum animalis, oportet eas habere determinatam magnitudinem: ſin autem fuerint partes ſimilares, vt caro, nõ poteſt in eis dari minimum inexiſtẽs, nec ſic habẽt determinatã paruitatẽ, velut paulò ante oſtẽſum ẽ ſub finẽ ſeptimæ ꝓpoſitionis.

Quib⁹ viis Philoſophi cognouerint eſſe maximum & Minimũ in cunctis rebus naturalibus.

10. Propoſitio. Tribus vijs cognouerũt Philoſophi maximum & minimũ in qualibet ſpecie rerum naturalium. Primùm experientia, nam in qualibet ſpecie cernebant ſtatui poſſe certam paruitatem & magnitudinem, ad quam nunquàm per- C tingunt indiuidua illius ſpeciei. Deinde, ex operatione, nanique videbant operationem & eſſe cuiuſlibet rei, inſigniter admodum variari, variata eius quantitate. Poſtremo; exemplo & ſimilitudine rerum artificialium. Etenim ars vtitur inſtrumentis determinatæ quantitatis, nec per quantumuis aut magnum aut paruũ inſtrumentum, poteſt opus ſuum perficere. Porrò, aut nunquàm aut perquam raro contingit, vt res naturales attingant ſuum maximum & minimũ. Sic enim, facta minima mutatione, ad interitum la- D berentur. hoc igitur periculum deuitans natura, non permittit res naturales peruenire ad maximum & minimum, ne in certum diſcrimen adducantur. Verùm huius & quæſtionis & libri, hic finis eſto.

FINIS DECIMI LIBRI.

DE LOCO

LIBER VNDECIMVS.

Ratio & ordo doctrinę poſcit, vt poſt quantitatem, agamus de loco. Etenim res naturales, pręſertim caducæ ac mortales, ſtatim atq; habent quãtitatem, neceſſariò locum aliquem occupant. Sicut enim eſſe diuiſibile, eſt paſſio quantitatis ei conueniens abſolutè; ſic etiam occupare locũ, & habere ſitum eſt paſſio quantitatis cõueniens ei in ordine ad aliud. Licet autẽ corpus naturale propter quantitatem ſit in loco, in hoc autem vel illo loco, eſt propter qualitates motiuas. Terra enim & ignis ſunt in loco, quoniã habent quantitatem; eſt autem ignis in loco ſurſum, propter leuitatem, terra autem in loco deorſum propter grauitatem. Verùm, de loco hæc tractanda ſunt hoc libro: Primùm enim, explicabimus proprietates loci, non quidem omnes quas tradit Ariſ. 4. lib. Phyſi. tex. 30. Sed pręcipuas tantùm; quæ ſunt quinque, Continere locatum: Trahere ipſum ad ſe: Conſeruare ipſum: Dare motui locali vnitatem, diſtinctionem & ſpecificationem: Denique eſſe immobilem. Deinde, inueſtigabimus quomodo locus ſit immobilis: Poſtea, refellemus ſententiam Galeni & Philoponi, qui ſequuti veteres Philoſophos, exiſtimarunt locum eſſe interuallum quoddam longum, latum, & craſſum: Ad hæc agemus de loco cæli: Ad extremum diſputabimus an ſi eſſet vacuũ, poſſet per ipſum fieri motus localis in tempore; nã ſi poſſet fieri, vel locus non eſſet ſuperficies corporis continentis, uel certe motus localis poſſet fieri ſine loco. Illud autem lectorem præmonere uolumus, quotieſcunque viderit in hoc libro citari textus Ariſtotelis non citando librum vnde illi deprompti ſint, intelligendum eſſe, eiuſmodi textus omnes eſſe ex 4. lib. Phyſicorum, in quo Ariſtoteles à principio libri vſque ad tex. 50. agit de loco. Sed iam ad exponendas loci proprietates aggrediamur.

B

C

D

Explicantur quinque proprietates loci, quæ ſunt continere locatum, trahere ad ſe, conſeruare, dare unitatem & diſtinctionem motui locali, & eſſe immobilem.

CAP. I.

Prima proprietas loci eſt continere locatum. Quatuor autem ob cauſſas poteſt vnũ corpus indigere alio à quo contineatur. Primò, vt ab eo figuretur & formetur, ſicut aqua figuratur à vaſe. Tum, vt conſeruetur ab eo, ſunt enim quędam loca ſalubria, alia vero inſalubria. Deinde, ob diſpoſitionem & ordinẽ ſecundum quem corpora minora & ignobiliora debent cõtineri à corporibus maioribus, ſuperioribus, & perfectioribus. Poſtremò, ob dependentiam quæ eſt inter patiens & agens, motum & mouens; nam patiens & mobile continentur ab agente & mouente. Ob has omnes cauſſas elementa continentur à cælo. Nam cum per ſe nullam habeant certam & definitam figurã, ut dicitur 3. de Cælo 67. extrinſecus accipiunt figuram rotundã, nempe à cælo; ſimiliter cum ſint caduca & mortalia, reguntur & conſeruantur à cœlo: præterea quoniam ſunt minora & dignitate inferiora, merito ſubiiciuntur illi: poſtremò, quoniam cælum habet ſe mouens & agens, elementa uerò tanquã materia quæ mouetur & patitur, rectè ſe habe

Quatuor ob cauſſas unumc orpus continetur ab alio, ueluti elementa à cælo.

habet, vt cælum contineat, & elementa contineātur. Quanquam autem in cælis, alii continentur ab alijs, tamen id nō accidit propter duas priores caussas. Vnusquisque enim orbis per se habet propriam figuram, & cum sit incorruptibilis, non indiget alterius conseruatione; sed id contingit ob duas posteriores cās. Quoniam.n. orbes alij sunt maiores, alij minores,& alij mouent, alij uero mouentur, hinc fit ut alij contineantur ab alijs. Primum autem cælum à nullo continetur, quia nulla subest caussa earum quas commemorauimus, cur debeat contineri ab alio. Dicitur autem impropriè locus vt locus est, continere; nā cum superficies locati, & superficies quæ est locus, simul (vt dicitur tex. 35.) & omnino pares inter se sint, non potest vna continere aliam; vnde Aristoteles quamuis recēsens proprietates loci, dixit locum continere, tamen id postea quasi corrigens, definiens locum, non dixit eum continere, sed esse terminum corporis continentis. Superficies.n. potest considerari tripliciter; vel per se seorsim à corpore, qūo plerunque consideratur à Mathematico, & definitur magnitudo habens longitudinē & latitudinem sine profunditate; vel vt est extremitas corporis,& terminus ipsius; nam sicut linea punctis,& superficies lineis, ita corpus terminatur superficie; vel vt est terminus corporis non cuiuslibet, neque absolute, sed prout est terminus eius corporis, quod continet aliud corpus, ita vt per ipsam corpus cuius est, tangat & contineat aliud; & sic dicitur superficies esse locus. Non ergo locus per se continet, sed prout est terminus corporis continentis, dicitur etiam ipse aliquo modo continere. Atque hinc soluitur dubitatio quædam. Videntur enim prima & secunda proprietas loci traditæ ab Aristotele pugnare inter se. Si enim locus cōtinet locatum, quomodo est ęqualis illi? nam omne continens, maius est contēto. Cui facilè occurritur. Nam locus per se non continet, sed ratione eius corporis cuius est superficies, quod proculdubio maius est quàm corpus locatum. Nā licet concaua superficies orbis lunę, & conexa superficies ignis, sint æquales inter se, nec una possit dici continere aliā, tamen cælum lunæ & continet ignem, & maius est igne.

Cur cæli alii contineantur ab aliis.

An locus contineat.

Triplex considera tio superficiei.

A

B

C

D

Secunda proprietas loci, est trahere locatum ad se. Hanc proprietatem nusq̃ expresse ponit Aristoteles, sed videtur innuere eam textu 4. scribens, quia corpora naturalia sua spontè feruntur ad locū, hinc ostendi non modo locū esse alquid, sed etiam habere quandam potentiam, supple trahendi ad se corpora. Nam sicut quia videmus ferrum cum appropinquat magneti, ei adiungi & adhærescere, dicimus magnetem habere vim attrahendi ferrum: similiter hoc potest dici de loco, ad quem corpus naturale sua spontè tendit, ei adhærescit, in eoque conquiescit. Præterea, oēs ferè Philosophi hanc proprietatem assignant loco, & Auer. tāgit eam 7. Physic. commē. 10. vbi pulchrè facit triplicem attractionem; Vnam qua attrahens trahendo, etiam ipsum mouetur; ut si vnus hō trahat alium hominē; & talis attractio est motus violentus. Alteram, qua attrahens non mouetur, uerū transmittit uim & qualitatem quandam qua facit aliam rē ferri & moueri ad se, & sic vnumquodque membrum corporis trahit ad se alimentum; sic magnes trahit ferrum,& ambra paleas. communicari autem aliquam virtutē ab his quæ sic trahunt cum iis rebus quæ trahuntur, indicio est, quod si Magnes illinatur allio, non trahet ferrum; quasi uirtutem amiserit; & ambra vt trahat paleas debet anteà calefieri; neque potest trahere nisi certo quodam interuallo per quod possit virtus quæ emittitur, peruenire vsque ad id quod attrahitur: Tertiam uero attractionis speciem, ponit Auerroes eam, qua dicitur vna res attrahere aliam ad se, non quia compellat ad se, nèque quòd ei qualitatem aliquam largiatur, qua faciat eā moueri ad se, sed quia est finis & perfectio illius rei,& ideo ea res naturali appetitu tendit ad ipsam; vnde Metaphoricè dicitur trahi ad illam: sic finis dicitur trahere agens,& bonum trahit ad se appetitum & (vt est in prouerbio) trahit sua quēque voluptas. atque hoc postremo modo locus dicitur trahere locatum. nō enim trahit primo modo, quia tunc locus deberet moueri; ponitur autem immobilis: dein-

Triplex species attractionis secundum Auerroem.

deinde quia cum talis tractio fit violēta, sequeretur motus corporum naturaliū ad sua loca, esse violentos: neque secundo modo, quia non est uerisimile locum diffundere virtutem vsq; ad corpus qđ mouetur ad ipsum: si.n. sic fieret motus corporum naturalium, oporteret, vt si v. g. Lapis ex orbe lunę moueretur ad centrum, vt centrum virtutem attrahendi illucusque transmitteret, & longius etiam, si à longiori loco posset moueri, quod est penitus incredibile. Restat ergo, vt locus dicatur trahere locatum tanquam finis, & perfectio eius. Notat autem Auerroes nomen atractionis æquiuoce dici de his tribus modis, nam primo modo cõuenit proprie: secundo minus proprie, tertio autem metaphorice.

Tertia proprietas loci, est habere vim generandi, conseruandi, & perficiendi id cuius est locus. Primò, hoc docet experientia: Videmus enim non omnia omnibus locis generari, conseruari & perfici; sed alia aliis. Tum, id testatum relinquerunt Philosophi. Hæc est illa potentia, quam Aristo. ait inesse loco textu 4. & in tex. 48. & 49. ait enim locum esse similē locato, illum esse tanquam actum, & formam; hoc vero tanquam potentiam, & materiam; clarum autem est, & simile à simili, & partem à toto, & materiam à forma conseruari, atq; perfici. & 4. de Cælo tex. 23. & 24. inquit non esse quærendum cur leue moueatur sursû, aut graue deorsum, sicut non est quærendum cur sanabile, prout sanabile est, cû mouetur, moueatur ad sanitatem; quia sanitas est act° & perfectio sanabilis, quatenus sanabile; sic leue mouetur sursum, quia ille locus est perfectio leuis in quantum leue. Sed nihil illustrius ad huius rei probationem adduci potest, quàm quod ait Aristoteles 8. lib. de Historia animalium ca. 28. & 29. scribens pro varietate locorum, variari animantium generationes, operationes, magnitudinem, figuram & mores; quod ipse multis exemplis illustrat. Porphyrius etiam in capite de Genere scribit patrem, & patriam, seu locum, esse principia generationis. Auerroes 4. Physico. commen. 36. & 4. de Cælo, commen. 34. ait locum esse formam, & perfectionem

Quomodo locus conseruet & perficiat locatum.

locati, & alibi dicit ignem esse imperfectum, & quasi æquiuoce ignem extra suũ locum. Hoc etiam demonstrat naturalis inclinatio, & propensio corporum; cur enim graue magis appeteret ferri deorsum, quàm sursum, nisi in loco inferiori esset aliqua uis conseruans, & perficiens ipsum: econtrario autem, quia locus superior est alienus, & contrarius naturæ lapidis, ideo non fertur illuc, nisi violenter. Postremo, ratio ostendit ita esse, sicut .n. in paruo mundo, hoc est in humano corpore, membra non conseruantur & perficiuntur, nisi unumquodque suum locum obtineat, si enim membrum aliqđ ex suo loco transmoueatur aliò, continuo peribit; sic in magno mundo cuius partes sunt omnia corpora, præsertim sublunaria, nisi quodlibet corpus suum locum possideat, nunquam bene habebit; quia conseruatio, & perfectio partis est ut cohærens toti locum suum sibi cõuenientem obtineat. Deinde, si oportet hunc mundum inferiorem cõnexum esse diuinis corporibus, ut ab illis regatur & conseruetur, sicut dicitur in primo libro Meteororum, talis autem connexio non fit nisi per loca, ideirco enim terra est coniuncta cælo, quia terra proxime est sub aqua, hæc sub aere, hic sub igne, hic sub cælo. ergo generatio, & conseruatio corporum, fit cum sunt in suis locis. Ad hæc, vnumquodque maxime conseruatur ibi, vbi longius abest a rebus sibi contrariis: sed cum corpus existit in suo loco, longius abest à rebus sibi contrariis. ubicunque enim posueris aerem extra locum suum, pluribus contrariis infestabitur. Hinc autem intelligi potest quod Aristoteles textu vndecimo, vertit in dubium, an locus sit caussa locati, potest enim appellari caussa dupliciter; quatenus enim trahit ad se locatum, ut supradiximus, & ut est terminus motus localis, in quo consistit perfectio corporum naturalium, dicitur caussa, ut finis; quatenus uero habet vim generandi, perficiendi & conseruandi locatum, potest referri ad caussam efficientem. conseruatur autem locatum à loco, duplici nomine; tũ quia locus est multis modis locato similis, ut declarat Aristo. tex. 48. & 4. de Cælo tex. 23. tum etiam,

etiam,quia virtus cælestis,quæ transmittitur ad regenda,& conseruanda corpora sublunaria, per locum transfunditur ad locatum. Hæc autem conseruatio nō est intelligenda perpetuò,neque citra vllam transmutationem,sed tantùm aliquantulo tempore,nimirum secundum durationem eiusmodi corporum, & cum aliqua contrarietate,minori tamen, quàm esset alibi. Quocirca licet aer in suo loco maximè conseruetur, non ita tamen quin et alteretur;nam sicut est per calorem similis igni,qui est eius locus, ita est ipsi dissimilis propter humiditatem,quæ aduersatur siccitati ignis.quanquam autem aer sit igni similis per calorem vtrique communem, præcipue tamen vtriusque elementi partes inuicem proximę & finitimæ,sunt inter se similes. Nā infima pars ignis,qua tangitur aer,propter aeris vicinitatem est aerea,& contra,suprema pars aëris est aliquo modo ignea, idemque cōtingit in alijs elementis,

Quarta proprietas loci est hæc: locus dat vnitatem & distinctionem motui locali Hoc patet ex duobus;primò,quia ut dicitur 5.Physi.vnitas,& distinctio cuiuslibet motus ducitur à termino ad quem; sed locus est terminus ad quē motus localis,ergo &c.deinde,quia in definitione, non solum motus localis, sed etiam corporis grauis & leuis,ponitur locus,graue enim definitur,quod mouetur deorsum, leue autem,quod sursum,vt videre est apud Arist.1.& 4.lib.de Cælo. Sed hic attendendum est, motum localem diuidi posse tribus modis, Primò, ratione spacij,per quod fit talis motus, & sic Aristo. 1.de Cælo tex.5.diuidit motum localem in rectum,& circularem. Spacium enim per quod elementa mouentur. est rectū & continetur semidiametro mundi, quæ est linea à centro mundi, usque ad concauum lunæ: motus autem circularis cæli, fit per spacium rotūdum. Deinde,diuiditur ratione terminorum,ad quos fit motus localis, ex quo dicitur alius eē sursū, alius uero deorsum: postremo diuiditur ratione principij à quo proficiscitur motus;quo pacto diuiditur in motum naturalem,& violentum;nam motus ignis sursum,& motus lapidis proiecti sursum,nō

Triplex diuisio motus ratione spacii, ratione terminorū ad quos, & rōne principiorum et ficientium.

A differunt ratione termini ad quē, sed tantùm ratione principij,ex quo manat huiusmodi motus, nam ignis mouetur sursum à natura sua,lapis uerò minimè, sed tantum extrinsecus.

Quinta proprietas loci est, esse immobilem. Hanc proprietatem ponit Aristo. 41.tex. & per eam distinguit locum naturalem ab alijs locis,vt à vase. nam vas est veluti locus quidam mobilis, locus autē naturalis est tanquam vas quoddam immobile. Sed dicet aliquis, esse immobilē ponitur in definitione loci, ergo non est
B proprietas eius,sed est de essentia loci: & Auerroes ibidem dicit locum esse immobilem essentialiter. Respondeo, Locum bifariam posse sumi, uel vniuersè & simpliciter,& sic accidit illi esse immobilem vel mobilem;Vas enim est locus mobilis centrum vero est locus immobilis: uel accipitur locus, ut est naturalis, & sic propria passio illius est, ut sit immobilis. Nam essentia loci naturalis in eo consistit,vt contineat, conseruet, & perficiat, locatum, & sit terminus motuum localium;ex quo necessario sequitur, ut de-
C beat esse immobilis. Quod autem immobilitas,sit proprietas loci, probat Simplicius super tex.30.& 41.lib.4.physic.testimonio Theophrasti, & Eudemi; qui immobilitatem numerarunt inter alias proprietates loci; quorum opinioni etiam ipse assentitur. dicitur autem immobilitas de essentia loci, quia est proprietas essentialis,sicut risibile hominis;& quia in definitione loci adhibetur immobilitas vice differentiæ essentialis,vt sic locus naturalis distingueretur ab aliis locis, quibus cæteræ proprietates videntur conuenire
D præter hanc vnam. Quod autem locus debeat esse immobilis,ostenditur his rationibus. Primo, quia si esset mutabilis, motus corporum simplicium, vt inquit Auerroes, esset otiosus. Nam finis huiusmodi motus est, ut perueniat ad suū locum,& ibi quiescat corpus; si autem locus mutaretur,interdū accideret,ut corpus quod mouetur ad locum,non reperiret locum suum;quare frustraretur suo fine,& motus ipsius otiosus esset. Deinde, quia hęc tria, natura, quæ est principium motus,& motus localis,& ipse locus sibi inuicem

An immobilitas sit proprietas loci.

Probatur sex argumentis locū debere esse immobilē.

inuicem respõdent: si ergo natura, & motus localis corporum simplicium est certus, & determinatus, locus quoq; ipsorũ erit certus, & immutabilis. Postea, si locus est mutabilis, finge locum ignis transferri aliò, & moueatur aliqua pars ignis ad suum locum; uel mouebitur ad locũ vbi erat prius, at cum non reperiat ibi illum, quæro quid faciet illa particula ignis? aut quiescet ibi, at nihil quiescit extra suum locum; aut mouebitur ad quærendum locum vbicumq; fuerit, verùm hoc potest dici de animalibus, quæ cognitione vtuntur: de igne autem, qui secundum naturam vno modo tantum operatur, citra vllam cognitionem, ridiculum esset affirmare. Præterea, Locus, vt ante diximus, dat vnitatem, & distinctioné motui locali, ergo debet esse immobilis. Nã sicut essentia rei est immobilis, ita vnde sumitur vnitas & distinctio essentialis, id debet esse immobile. Ad hæc, ordo vniuersi est immobilis, cum sit bonũ & perfectio eius, vt dicitur sub finem libri 12. Metaphysicę: sed hic ordo consistit in eo, vt corpora, quæ sunt partes vniuersi, teneant certum, & definitum locum, ergo locus debet esse immobilis. Postremo, locus naturalis habet uim generandi, conseruandi, & perficiendi; sed talis uirtus non reperitur indifferenter in quibuslibet locis, alioquin esset magna confusio, & locorum, & locatorum, ergo locus est immobilis.

Quomodo locus sit immobilis secundum opiniones aliorum.

CAP. II.

SEd quomodo locus sit immobilis, cognitu captuq; difficile est; quare hoc etiam à nobis diligenter explicetur. Difficultas autem hinc noscitur. Nam sit v.g. turris aliqua quę manens immota contineatur ab aëre; turris quidem nũquam mutatur ex uno loco in alium locum, aër autem, qui cõtinet turrim, subinde variatur; vnde ergo petenda est immobilitas loci turris? si enim dicitur turris semper esse in eodem loco, non est autem semper sub eadem superficie aeris continentis, ergo immutabilitas loci illius, non ex superficie aëris continentis, sed aliunde petenda est.

A

Nonnulli Auerroistæ, moti quibusdã Auerrois commen. 20. lib. 4. Physic. aiũt locum appellari immobilem ab Aristo. tribus de caussis. Primò, quia cum sit superficies & accidens, est immobilis per se, &, si quando mouetur, id fit per accidens. Deinde, est immobilis quia non necesse est ipsum moueri, quotiescunq; mouetur locatum. Postea, dicitur immobilis, quia nõn oportet ipsum moueri eodem motu, quo mouetur locatum. Sed hæc friuola sunt. primùm enim, non satisfaciunt difficultati propositæ, nempe cur turris dicatur manere in eodem loco immobili, cum superficies continentis ipsã, subinde varietur. Deinde, hoc non est facere locum immobilem per se & simpliciter, sed tãtum secundum quid. Præterea, non esse immobile per se, sed tãtum per accidens, non est aliquid proprium & peculiare loco, sed est commune omnibus accidentibus, nullum enim accidens est mobile per se, si autem hoc est commune, cur Aristot. esse immobile præcipue posuit in definitione loci? Postremo, secundum expositionem istorum, et vas posset dici locus immobilis, nam superficies uasis non potest moueri per se, neque uas necesse est moueri ad motum eius quod est in uase, aut eodem genere motus affici; cum tamen Arist. tex. 41. se cernat locum verũ à vase, dicens hoc esse mobile, illum autem debere esse immobilem.

Opinio quorundã Auerroistarum.

B

C

Scotistæ excogitarunt aliũ modũ immobilitatis. Aiunt enim locũ esse immobilem non simpliciter, sed per æquiualẽtiam. Nam quamuis superficies ambiens turrim varietur, tamẽ quoniam alia quæ succedit ęquiualet priori, hoc est ita continet turrim, ita coaptatur, & est æqualis illi sicut prior, ideo propter hãc æquiualentiam, dicitur locus immobilis. Vide Scotum 2. senten. distinct. 2. quæst. 6. Sed hæc opinio abhorret à veritate, & doctrina Arist. Primo, cur Arist. tex. 41. negat nauim quæ est in aqua, quę continenter labitur, esse in loco; quia videlicet locus debet esse immobilis, aqua vero mutari. At si locus est immobilis ea duntaxat ratione

Opinio Scotistarum.

D

tione vt volunt Scotistæ, facile occurri posset Aristoteli, dicendo aquam fluminis in quo est nauis, mutari quidē per se, tamen manere eandem secundum æquiualentiam: pars enim posterior æquiualet priori, hoc autem satis esse ad tuendā loci immobilitatem. Deinde, superficies diuersæ diuersorum numero coporū continentium aliquod locatum, non possūt æquiualere in idem numero, sed tantùm in idem specie; hic autem quæritur immobilitas loci numeralis, illa enim turris dicitur esse in eodem loco numero, cum tamen superficies ambientis eā, non sit perpetuo eadem numero. Postremò, si quis transeat ex vna parte aeris ad aliā, secundum Scotistas diceretur esse in eodem loco, quia licet mutauerit uarias superficies aeris, tamen, cum illæ sibiinuicē sint æquiualentes, & eadem penitus ratione contineant, deberet dici esse in eodem loco.

Opinio D. Thomæ.

D. Thomas lib. 4. Physic. super tex. 41. & in Opusculo 52. paulo subtilius exponens huiusmodi immobilitatē loci, vult nos duo considerare in loco. Vnū quasi materiale, quod est esse superficiem corporis continentis; Alterum formale, qđ est, ordo & distantia, quam habet talis superficies à cælo, uel à centro, & polis mūdi; & quoniam vnitas & distinctio cuiusq; rei sumitur non ex materiali, sed ex formali; immobilitas loci non debet attendi penes superficiem continentem, sed penes illum ordinem, & distantiam à cælo. Vnde quamuis superficies aeris continens turrim, sępe varietur, tamen quia & turris & quæcunque superficies ambiens ipsam seruat eundem situm, ordinē & distantiam à cælo & à centro atq; polis mūdi, dr̄ turris esse in eodem loco, nō quia sit sub eandem numero superficie aeris, sed quia semper est in eadem distantia à cælo. Hinc autem sumendam esse immobilitatem loci, manifestum est. Tum, quia Aristoteles tex. 42. volens probare locū esse immobilem, ait sursum quod est in concauo lunæ, & deorsum, quod est centrum, esse penitus immobilia, significans immobilitatem loci sumendā esse ex ordine, & distantia quam habet locus ad cælum, & centrum mundi. Tum etiam, quia cælum cum sit primarius locus, non est alia ratione immobile, nisi quia polos, & A centrum habet immobilia, & semper æquidistat ab illis; sicut ergo cætera corpora habent rationem loci propter cælū, sic habebunt imobilitatem, propter immobilitatem eius. Quare immobilitas loci, simpliciter sumenda est ex ordine ad cælum, & polos cæli. Adde, quòd nisi ita dicamus, impossibile est explicare, & tueri immobilitatem loci.

Hęc D. Thomas & qui sequuntur illū. Cuius opinio, ob tanti viri auctoritatem probabilis est: videtur tamen his argumētis ualidissime oppugnari posse. Primò, B si formale loci consistit in tali distantia, cum hæc sit ens priuatiuum & respectiuum, locus pertinebit formaliter ad relationem, cum tamen sit ens absolutum. Et ad relationem quidem & priuationē non fit per se motus, ad locum autem fit. Deinde, secundum opinionem D. Thomæ, sequitur superficiem non esse de essentia loci, sed esse tantum accidens separabile; quod est absurdum, tum quia superficies ponitur in definitione loci tanquàm genus eius; tum quia locus ponitur in aliquo genere, neque potest reduci C ad aliud quàm ad quantitatem; & cū non possit esse, uel linea uel corpus, necessario erit superficies. Adde, quod Aristot. tex. 43. ad cognoscendum quæ corpora sint in loco, quæ uero non, dat hanc regulam: Quæcunque habent extra se superficiem corporis continentis, ea sunt in loco, quę vero non habent, minime; perspicuum igitur est, superficiem esse de essentia loci; at ex opinione D. Thomæ sequitur, eam esse accidens quoddā loci. Nam accidens est quod potest adesse & abesse rei præter corruptionē eiꝰ; D sed potest manere idem locus numero secundum D. Thomam, quamuis accedat & recedat superficies, vt patet in turri, quæ est in eodem loco numero propter eandem numero distantiam, quam semper habet ad cælum: ergo superficies nō est de essentia loci: impossibile enim est, vt eo quod est ex essentia rei, secundū numerum variato, possit eadem res numero manere; siue enim in Petro uarietur animalitas, siue rationalitas, necesse esset quoque variari Petrum. Pręterea, locus est inseparabilis à motu locali, quia po-

ponitur in definitione eius; sed auctore D. Thoma, posset fieri motus localis sine superficie ullius corporis continentis, nam secūdum ipsum, si esset vacuū, posset in eo fieri motus localis, cum tamen in uacuo neque corpus neque superficies ulla sit: ergo superficies non est de essentia loci. Postea, aut iste ordo seu distantia à cęlo, subiectiuè est in aere cōtinente turrim, aut est in cęlo; sed ex parte cæli non potest sumi unitas & distinctio locorum, cum cælum idem numero sit respectu omnium locorum; nam respectu centri & polorum, eadem omnino est distantia Romæ & Neapolis, & quorumlibet locorum; si autem unitas & distinctio loci sumatur ex distantia, prout subiectiuè est in superficie cōtinentis corporis, sic ne cesse est talem distantiam variari variata superficie: necesse enim est accidens moueri motu subiecti sui: nisi velint dicere idem numero accidens trāsire ex uno subiecto in aliud. Postremò, Aristoteles nunquam meminit huius distantiæ; oportebat autem potius explicare hanc, quàm superficiem. Deinde, proprietates loci non conueniunt loco ratione istius distantiæ, sed potius ratione superficiei continentis; vt continere, esse ęquale, conseruare, perficere. Postremo, cum talis distantia accommodari possit omni loco, posset esse omnis locus immobilis rationę eiusmodi distantiæ, cum talis distantia non solum reperiatur in loco naturali, sed etiam artificiali & quocunque alio. Quid enim obstat cur vas non dicatur locus immobilis eius quod in se continet ratione eiusmodi distantiæ? cum tamen Aristoteles tex. 41. distinguat locum naturalem à vase, quod ille sit immobilis, hoc autem mobile; & vas inquit esse locum mobilem, eum autem qui propriè est locus, esse veluti vas quoddam immobile. In hoc igitur videntur labi omnes supradicti Philosophi, quòd voluerint quærere eam immobilitatem, quæ possit accommodari omni loco: cum tamen apertè clamet Aristoteles, aliquādo esse locum immobilem, aliquando vero mobilem. Præterea, immobilitas, quam inducit D. Thomas, non conuenit loco simpliciter, sed secundum quid. Res.n.dicitur esse in loco immobili dum seruat talem distantiam, potest tamē trāsire ad alium locum, & ad aliam distantiā; ergo locus non esset immobilis & definitus respectu locati simpliciter, sed tantùm dum locatum est in ipso; & quilibet locus esset immobilis respectu cuiuslibet locati.

Exponitur et confirmatur alia sententia de immobilitate loci, quæ uidetur cæteris probabilior.

CAP. III.

Restat nunc vt aperiamus sñiam nostram; quę facilè percipietur, si quędam añ declaremus. Ac primùm quidē existimamus Aristo. in 4. lib. Physi. non egisse de omni loco, sed de loco tm̄ naturali. Etenim Philosophus naturalis non dēt tractare de alio loco, q̄ de naturali. Tum, quia de loco agitur pp motū localē; locus autē qui est terminus mot⁹ localis, est locus naturalis. Deinde, locus qui hēt potētiam illā, vt dr̄ tex. 4. trahēdi ad se corpora, qui expetitur à corporib⁹, qui conseruat & perficit, qui dat vnitatē & distinctionē motui locali, non est alius q̄ naturalis: ex quo planum est, non rectè facere eos qui perinde atq; Arist. ageret de omni loco, quæ hic dn̄r de imobilitate loci, conātur accōmodare omni loco. Ex quo fit, vt cū in eo vehemēter torqueant se, frustraq; desudēt, non solùm non aperiant naturam loci, sed ēt plurimis eā inuoluant & obscurent difficultatibus.

Postea, sciendum est, locum cognosci ex eo corpore quod est in loco; corpus autem triplex est, mathematicum, artificiale, & naturale. Naturale rursum duplex: aliud quod mouetur recto motu uel sursum uel deorsum, aliud vero motu circulari. Rursum quod mouetur motu recto, diuiditur in corpus simplex, in mixtum, in animatum, & in animalia; qualis autem locus vnicuiq; horum corporum debeatur paucis declarare necessarium est, ad id de quo agimus, planius intelligēdum. Corpus mathematicum proprie non est in loco, vt dicitur tex. 5. quia licet rebus debeatur locus pp quan-

An quantitas mathematica sit in loco.

quantitatem, non tamen propter quantitatem separatam, sed prout inhæret materiæ & existit in rebus: quo modo iá nó est quantitas mathematica sed physica. Quód si Aristoteles 1. de Generat. tex. 44. ait in mathematicis reperiri tactum, & locum: vel id accipiendum est de tactu & loco tantùm secundum imaginationẽ, vel sic interpretandum est, ut quia locus debetur rei ob quantitatem, quantitas autẽ tractatur à Mathematico, idcircò dicat locum reperiri in rebus mathematicis. vide Simplicium 4. Physi. super tex. 4. Artificiale autem corpus, sicut nullo genere motus ea ratione vt tale est, per se mouetur, sic neque vllum habet locum nisi fortè etiam artificialem: veluti dicimus ī domo locum tecti esse vt sit supra, fundamenti aũt vt sit infra, parietum ut medio in loco consistant; sicut igitur corpus artificiale non habet motum ullum nisi quia etiam est corpus quoddam naturale, sic nec locum.

Arist. lib. 4. Physicorum non agit de loco corporũ cælestium, qui per se & propriè illis conueniat.

At corporibus quæ circulari motu ciẽtur, licet per se conueniant genus quoddam loci, nam sicut habent motum localẽm per se, ita necessariò habere debent locum aliquem, propter quem fit localis motus ipsorum; Arist. tamen in 4. Physicorum libro non loquitur; nisi de motu eorum corporum quę habent motũ rectum; vt ex his quæ dicam, planum erit. Primò, tex. 3. dicit locum cognosci ex translatione corporum, quæ fit circa eũdem locum: sicut materia cognoscitur ex transmutatione formarũ circa idem subiectum, constat autem eiusmodi translationem corporum non posse fieri, nisi in corporibus quæ motum rectum habent. Tum, tex. 32. ait locũ non quæri nisi propter motum qui fit secundum locũ, qui duplex est; vnus latio, idest motus localis rectus: alter augmẽtatio & decretio; neutrum autem genus motus localis reperitur in corpore circulari. Postea, in tex. 30. inquit omnem locum habere sursum & deorsum, & ad illum corpora ferri naturaliter, & in ipso manere; quæ non conueniunt nisi in corpora recta. Deinde, in tex. 39. cum dixisset locum esse terminũ corporis continentis, subdit; [Voco autẽ contentum corpus, quod est mobile secundum lationem,] idest, ut omnes Græci exponunt, secundum motum rectum, nã Aristoteles distinguit lationem à circũlatione. Adhæc, si Aristot. loqueretur de loco communi corporibus rectis & circularibus. quomodo dixisset tex. 45. cælum esse in loco per accidens? nam si cęlũ habet motum localem per se, oportebat ei locum per se etiam assignare; tamen quoniam Aristoteles de loco rectorum corporum sermonem habet, qui est superficies corporis continentis, talem autem locum non habet cælum nisi per accidẽs, quatenus nimirum mouetur circa centrum terræ, quæ est in loco per se, nimirũ sub aquæ vel aeris superficie, hac igitur de caussa cælum dicitur esse in loco per accidens. Præterea, hoc indicare voluit Aristote. tex. 46. cum ait terram esse in aqua, aquam in aere, aerem in æthere id est igne. ęthera in cælo, cælum autem nõ amplius esse in loco, quia non habet locum qualẽ habent corpora recta, de quo ipse ibi agit. Postremò, indigere loco à quo res contineatur, vbi generetur, conseruetur, perficiatur, qui sit terminus motus localis, quas supra docuimus esse proprietates loci, proprium est corporum q̃ habent motum rectum.

De loco animalium plãtarum & mixtorum animator.

Sed quæramus locum viuentium, stirpium inquam & animalium. Animalia, sicut non habent vnum aliquem motum simplicem, ita neque vno tantum loco circumscribuntur, sed in multis & uariis locis versantur; nisi fortè, quamquam vni cuique indiuiduo animalium non sit determinatus locus vnus aliquis numero; tamen unicuique speciei, uel generi animalium, est definitus locus à natura, in quo vel generentur, vel conseruentur vel operentur. Alius enim est locus pisciũ, alius auium, alius aliorum animalium.

Veruntamen plantæ duplici nomine existimari possunt habere unum locum definitum: tum quia imis defixę radicib⁹ immobiles hærent terræ, vnde trahunt alimentum: tum etiam quia habent locũ conuenientem elemento quod dominatur in ipsis, nimirum terræ; sicut etiã mixta inanimata; hæc enim quemadmodum mouentur motu locali, propter elementum quod pręcellit in illis, ita locum ei congruentem obtinent. Cæterum plantę, vt sunt viuentes & habent accretionẽ

&

& decretionem, non mouentur secundū vnum tantum locum, sed per omnes differentias locorum, quod Aristot. in 2. de Anima tex. 14. pulchrè ostendit his uerbis. [Vegetabilia augmentum & decrementum suscipiunt secundum contraria loca, non enim sursum quidem augētur, deorsum autem non; sed similiter in vtraque & in omnem partem aluntur, & viuunt semper, quousq; possunt percipere alimentum.] Mixta verò perfecta, sed inanima, vti sunt lapides & Metalla, sicut in motu locali sequitur vim eius elementi quod excedit alia elementa quæ in eiusmodi mixtis insunt, sic etiam in loco. Quare omnia sunt vel in terra vel intra terram. Quanquam secundū uarias eorū species, varia etiam sint eorum loca naturalia; in quibus ipsa generantur & conseruantur.

Locus qui explicatur ab Arist. 4. lib. Physic. per se primo ac propriè solis elementis cōuenit.

Restat igitur, vt solis elementis propriè conueniat locus naturalis de quo agitur 4. lib. Physic. Itaque Aristoteles loquitur de loco corporum simplicium. nā illud, omnem locum habere sursum & deorsum, ad ipsum ferri corpora & in eo conquiescere: terram esse in aqua, aquam in aere, aerem in æthere hunc autem in cælo: idcirco locatum ferri ad locū, quia locus est similis & affinis locato, vt ignis aeri; locum esse tanquàm totum, & formam, locatum autem sicut partem & materiam. Postremo, quæ scribuntur ab Aristo. tex. 48. & 49. propriè non conueniūt nisi locis corporum simplicium. Hoc etiā confirmat Simplicius super tex. 4. dicens corpus artificiale esse ī loco propter corpus naturale, naturale autem mixtū, propter simplex, hoc vero per se primo esse in loco. Non omnis igitur locus est immobilis; neque tentandum est omni loco accommodare immobilitatem. Aristoteles enim tex. 41. distinguens verum locū à uase, ait uas esse locum mobilem, at verum locum debere esse immobilem: significans his uerbis, se non in omni loco ponere immobilitatem, sed tātùm in eo loco de quo agit; is autem est, ut supra ostēdimus, locus naturalis corporum quæ mouentur motu recto, præcipuè autem simplicium. Quo modo autem talis locus sit immobilis, facile est & intelligere & declarare. Nam v.g. concaua superficies lunæ, est immobilis locus ignis, duplici nomine, tum ex parte ignis, quoniā ignis nunquàm fertur naturaliter ad aliū locum, q̄ ad concauum lunæ, neque in alio loco quiescit naturaliter: tum ex parte ipsius orbis lunę, qui tametsi perpetuo mouetur; semper tamen eodem modo sese habet, neque propius accedens ad centrum neque longius ab eo uel in aliū locum recedens. vt Aristo. ait tex. 42. semper terminat motum localem ignis, semper conseruat ipsum: deniq; semper largitur ei quietem & perfectionem. In animalibus autem nō reperitur talis immobilitas, nisi fortè secūdum species aut genera eorum: non enim vnumquodq; animal habet unum tātum locum numero, ad quem mouetur, & in quo quiescit.

Qm̄ igitur differentię locorum in quib' versātur corpora naturalia, præcipuè simplicia, sunt ita determinata à natura vt nunquàm uarientur, sicut dicitur tex. 5. his verbis. [In natura autem determinatum est seorsim unumquodque, nō enim quodcunque cōtingit sursum est, sed quo fertur ignis, & leue, similiter uerò & deorsum non quodcunque contingit, sed quo habentia grauitatem & terrea tanquam non solum positione differētia, sed & potentia.] Idcirco loca eiusmodi corporū rectè dicuntur immobilia.

Solutio dubitatio de turri.

Dubitationi igitur quæ proposita fuit de turri & aliis similibus, facilè occurri potest, si prænoscantur duo. Vnum est, uocabulum loci frequenter usurpari, maximè in communi & vulgari usu loquendi, pro situ seu positione; & rem habere locū hunc vel illum, pro eo quod est habere hunc vel illum situm, crebro dici. Alterū est, vnam rem posse mutare locum dupliciter; vel actiue vel passiue. Actiue mutat locum, cùm ex vno loco ipsa transit in alium locum, priorem deserens & alium nouum occupans: passiue autē mutat locum, eo quod, licet ipsa maneat immobilis, tamē locus mutatur circa ipsam, sicut aer qui ambit turrim, subinde circa ipsā variatur. His positis, dicēdum est, turrim circa quam subinde variatur superficies aeris continentis, propriè non esse in eodem loco, cum de essentia loci sit, vt diximus superficies corporis continētis, quæ non manet eadem numero perpetuò cir-

ca illam turrim: dicitur tamen turris manere in eodem loco; vel vsurpando nomē loci pro situ, quia manet in eodē situ respectu cæli aut aliorum corporum: ita vt illa distantia D. Thomæ si quidq̃ valet, potius referri debeat ad constituendā immobilitatem situs, quàm loci: vel dicitur turris in eodem loco actiuè, quoniā ipsa non transit ex vno loco ad alium: non autem manet turris in eodem loco passiue, quia superficies aeris ipsam ambientis q̃ est eius locus nō manet eadem numero, sed subinde variatur circa ipsam. Quantū vero discrimen sit inter situm & locum, & inter mutare locum actiuè uel passiuè, cuiuis per se manifestum est. Ergo generalis ratio loci omni loco conueniens, erit esse superficiem corporis continētis primi: ratio autem loci naturalis, erit esse superficiem corporis continentis, connaturalis locato, eiusque cōseruatiui & perfectiui: illa verò ratio loci, q̃ præter vim continendi & conseruandi, adiunctā hēt naturalem quandam immobilitatem, solis corporum simplicium & elementorū locis perfectè (velut supra ostendimus) accommodari potest. Non itaque omnis locus debet esse immobilis, sed satis est vt contineat locatum: locus autem naturalis corporum simplicium & elementorū, is demum est præfinitus, stabilis, fixus & immobilis. De qua ergo immobilitate loci Aristotel. loquatur, & quo pacto turris manens immobilis, dici possit partim mutare locum, partim verò non, satis, ut opinor, explicatum est. Veniendum nūc est ad secundam partem huius disputatiōis; vt ostendamus & confirmemus, Aristotelicam definitionē loci bonā esse, & ab eo vere perfecteq; constitutam.

Explicatur opinio eorum qui censent locum esse quoddam interuallum.

CAP. IIII.

Mos est Aristotelis ostendere definitiones à se traditas esse bonas, eo, q̃ quicunque aliter easdē res definire aggressi sunt, vehemēter errarūt: sicut fecit in 3. Phys. probando definitionem motus & 4. Physico. 35. demonstrat locum esse superficiem corporis continētis, refutando & remouendo eas res in quibus videbatur secūdum antiquorum sententiam locus consistere: sic argumentans, locus aut est materia, aut forma, aut interuallum, aut terminus continentis; sed nihil est priorum trium, ergo est hoc vltimum. Nos igitur simili genere probationis vtentes, ostendamus rectè definiri locum ab Aristotele, [Terminum corporis cōtinentis, immobilem, primum,] eo quod quicunq; aliam opinionem habuerunt de loco, longe aberrarunt à veritate. Et quoniam ea opinio quæ locum facit esse interuallum quoddam, nō solum vulgo placet, sed etiam doctis viris, primo aspectu videtur probabilis; & vt refert Simplicius, habuit auctores & defensores multos ex Philosophis, vt Stoicos, complures etiam Platonicos, Galenum, itē Stratonem Lampsacenum, Syrianum & Philoponum, qui in cōmentariis quos scripsit in 4. librum Phys. longam digressionem facit hac de re.

Quoniam igitur hæc opinio q̃ interuallum sit locus corporum naturalium, tam multis visa est probabilis, in ea declaranda & confutanda nobis præcipuè elaborandum est. Philoponus in illa sua digressione, quatuor tractat. primò, docet nos venire in cognitionem istius interualli: tū, enarrat proprietates illius; postea, probat locum esse huiusmodi interuallū: ad extremum, opponit & obiicit multas rationes contra locum Aristotelis. Primùm igitur ita docet nos cogitare interuallum. Remoueamus, inquit, à vase in quo est aqua, ipsam aquā, & fingamus animo nullū aliud corpus ingredi in vas tunc cernimus inter latera vasis spacium, quoddam longum, latum & profundum, & hoc vocatur à nobis interuallum, in quo dicimus priùs fuisse aquam tanquā in loco. Atque hunc modum declarandi interuallum, tenuit Galenus, vt refert Themistius & Simplicius super text. 36. lib. 4. Physic. à quo deinde accepit Philoponus. Proprietates autem interualli sūt sex; Primò, est longum, latum & profundum: quia locus debet esse æqualis locato, locatum autem cum sit corpus, habet trinam dimensionem. Tum, est diuersum

Sex proprietates interualli.

sum & separatum à corporibus quæ locantur in ipso. Postea, caret materia & forma, alioquin esset corpus mobile, & egeret loco. Ad hæc, est indiuisibile, immobile & impatibile; nam hæc non conueniunt quantitati nisi ratione materiæ; interuallum autem ponitur expers materiæ. Præterea, est vnum interuallum continuatum æquale ipsi vniuerso, quod in diuersis partibus suis recipit diuersa corpora vniuersi, neque cũ mouetur corpus aliquod ex vno loco ad alium, transportat secũ interuallum suum, sed transmigrat ex una parte interualli ad alterã, manente ipso interuallo immobili. Postremò, interuallum quãuis accipiat corpus penetrando per omnes partes eius, tamen non diuidit aut dissecat ipsum; sicut dulcedo vel humor penetrat per oẽs partes lactis, non diuidendo ipsum corpus: corpus item locatur in interuallo, non diuidendo ipsum, sed implendo; nã penetratio dimẽsionum, quę dicitur impossibilis, est tantùm in dimensionibus materialibus, quales non habet interuallum. Atque hæ quidem sunt proprietates huius interualli, quas quoniam Aristoteles ignorauit, idcirco tres illæ rationes quibus in tex. 37. oppugnat interuallum, nihil valent nihilq; conficiunt. nam prima ratio procedit ex eo, quod putat corpus recipi in interuallo per diuisionẽ vtriusquè in suas partes; atqui ponitur interuallum indiuisibile. secunda, quod locus mouebitur de loco ad locũ, & tertia, quòd erunt multa loca simul, procedunt ex eo, quòd ponitur interuallum esse mobile, & vnà transferri cum corporibus, quę collocantur in ipso, quod tamen falsum est. Huiusmodi autem interuallum, esse verum locum corporum, quod tertio loco fuerat propositum, sic probant. Vacuum & locus re idem sunt; sed hoc differunt, quod vacuum est locus carẽs corpore, locus autem semper habet corpus; itaque si vacuum impleretur corpore, esset locus, & si locus destitueretur omni corpore, esset vacuum: sed vacuum nihil est aliud quàm spatium quoddam longum, latum & profundum, ergo hoc ipsum est locus. Nam vt dixi, idem quod dicitur locus prout habet corpus, dicitur etvacuum, si careat corpore. Quod autem

Probatur locũ esse interuallum.

A vacuum non sit aliud quàm interuallum, patet, primùm ex communi existimatione omnium qui ita sentiunt de vacuo. Nam si in vase nullum esset corpus, diceremus ibi esse vacuum; nihil aliud intelligentes eo nomine, quàm spacium illud longum, latum & profundum, quod inter latera vasis comprehensum est. Deinde, si vacuum non est hoc interuallum, ergo erit superficies corporis quatenus non tangit, aut cõtinet aliud corpus; sed nõ potest esse hoc; primo, quia vacuo opponitur plenum, superficies autem non dicitur plena, nec impleri, sed potius interuallum seu spatium: deinde, necesse est secundum Aristotelem non esse vacuum, & tamen non B est necessarium vnum corpus semper tangi ab alio, vt docet Aristot. 3, Phys. 74. Postremo si vacuum esset superficies nõ tangens corpus, ergo extra cælum esset vacuum, quod est contra Aristo. 1. de Cælo tex. 100. nam vltima superficies primi cæli non tangit aliquod corpus, ergo ibi est vacuum; relinquitur igitur vacuum nihil aliud esse quàm interuallum: & quia vacuum re idem est atque locus, hinc fit vt interuallum sit locus corporum. Postremo, C proponit Philoponus multa argumenta contra sententiam Aristo. putat enim ex illius ruina & euersione, suam firmari & stabiliri opinionem. quę argumenta nos deinde commemorabimus.

Refellitur opinio eorum, qui existimarunt locum esse interuallum.

CAP. V.

Sed hoc interuallũ esse merũ figmẽtũ, hinc planũ erit. Et primùm contra inuentionẽ interualli sic argumẽtor. Si D cut vis nos à vase, cogitatione remouere oĩa corpora quæ sunt in ipso, ita vicissim uolo vt ab eodẽ vase remoueamus istud interuallum. Nam cum sit res diuersa a vase, neq; sit substantia, neq; accĩs illius, cogitatione põt separari: remoto igitur interuallo, an non etiam tunc remanet spatium quoddam inter latera vasis? rogo, tale spacium, aut est interuallum aut nihil; si est interuallum, primùm, erunt multa interualla simul, nam non põt di-

Contra inuentionem interualli.

cere remoto vno, alterum confluere ad locum alterius; volunt enim interuallũ esse immobile: deinde remoueatur etiã hoc secundum, & si semper remoto uno subit aliud, erũt infinita interualla simul: sin autem dicant remoto primo, spatium quod superest nihil esse, pari ratione nos dicemus, remotis corporibus à uase, spatium quod uidetur superesse in vase, nihil esse: quod si hoc volunt esse interuallum, certe interuallum nihil erit. Quod si forte affirment, subtracto interuallo, nullum spatium remanere in vase: sanè inique faciunt. nam aut ex remotione interualli vas destruitur, quod est contra suppositionem: aut manet idem secundũ omnes partes, atque erat prius; cũm ergo habeat superficiem concauam, & partes inter se distantes, alias quidem superiores, alias vero inferiores, necesse est in illis contineri istud spatium; quare quocũque se vertant, non habent exitum.

Contra proprietates interualli.

Deinde, argumentor contra proprietates interualli; & quidem contra primam hoc modo. Tantum sunt tres magnitudines, linea, superficies, corpus; linea tantum habet longitudinem, superficies latitudinem & longitudinem, corpus autem præter has etiam profunditatem. Rursũ, corpus vel est mathematicum, vel Physicum: cum igitur interuallum sit magnitudo, & habeat trinam dimensionem, nõ erit linea, neque superficies, sed corpus; at utrum? erit ne mathematicum an physicum? si mathematicum, ergo non existit secundum rem, sed tantum secundum imaginationem, & non pertinet ad Physicum, & non erit naturalis locus corporũ: si physicum, ergò mobile & in loco: at ipsi volunt interuallum nec esse mobile, nec esse in loco. Contra tertiam proprietatẽ sic insto: si hoc interuallum caret materia & forma, ergo non habebit vim generandi, trahendi, conseruandi & perficiendi corpora quæ in ipso locantur: nec erit locus similis locato: nec erunt differentiæ locorum secundum naturam: neque erit cã cur graue potius moueatur deorsum quàm aliò, cum omnes partes interualli sint eiusdem rationis. Contra quartam proprietatem, hoc potest obiici. si interuallum est quantum, ergo est diuisibile; falsum enim est diuisionem conuenire quantitati ratione materiæ; cũ contra materia sit diuisibilis propter quantitatem, & Mathematicus quantitati, quã abstrahit à materia, frequenter tribuat diuisionem. Præterea, quantitati debetur per se locus, non enim res occupat locum ob materiam aut formam, sed ob quantitatem, vt declarat Aristoteles tex. 76. exemplo cubi. Quare si interuallũ habet magnitudinem, necessario erit in loco. Præterea, cum vas plenum aqua, ex vno loco transfertur ad alium, aut interuallum contentum intra uas in quo est aqua, mouetur simul, aut non; si mouetur, nõ erit interuallum immobile, vt ipsis placet: si non mouetur, sed aqua subinde variat interuallum, ergo non solũ vas per se mouetur, sed etiam aqua, quæ est in vase, quod est absurdum. Quinta proprietas, ita potest confutari. si est vnũ interuallum respectu vniuersi, aut est vnius aut diuersæ naturæ; si est vnius naturæ, quomodo potest esse idem locus corporum cælestium & sublunarium? nã locus est similis locato; cælestia autem, & sublunaria sunt valde dissimilia inter se. Nec minus facile est sextam proprietatẽ refellere. Penetratio enim dimensionum, non est impossibilis propter substãtiam, aut qualitates, sed propter quantitatem. Quare si interuallum hẽt quantitatem, non poterit penetrare ac permeare per omnes partes & dimensiones eorum corporum quæ in ipso locantur: quod tamen illi maxime volunt; deinde si interuallum penetrat per corpus, erũt simul interuallum & corpus locatum. Quomodo ergo interuallum continebit locatum? aut cur magis interuallum sit locus corporis, quàm corpus interualli?

Sed præstat ipsam p se opinionẽ, quæ interuallum inducit aggredi, oppugnare, demoliri. Locus est nobilior locato, at quomodo istud interuallum, si est mera quantitas omnis expers substantiæ dicetur nobilius tam corporibus sublunaribus quàm cælestibus? Deinde, locus est prior locato, at quomodo interuallum cum sit accidens, erit prior omnibus substantijs? Postea, aut istud interuallum est substantia, aut accidens; si substantia, aut incorporea, aut corporea; si incorporea

ergo

ergo non haberet magnitudinē, nec posset esse locus corporum; denique non esset interuallum: si corporea, esset profecto naturalis, & mobilis, quod tamen rationem interualli à Philopono & aliis traditam funditus tollit. Si accidens, aut per se existens, aut inhærens alij corpori; non per se existens, quia nullum accidens est separabile: neque inhærens corpori, quia sic interuallum non esset diuersum à corpore locato, & moueretur ad motum illius corporis. Quid ergo est illud interuallum? Postremo, argumentum istorū ad confirmandum huiusmodi interuallū, nihil ualet; Nam uacuum non est istud interuallum: sed si esset, nihil aliud esset, quam superficies corporis, quæ apta esset tangere, & continere aliud corpus. Et cum instant, uacuum opponi pleno, superficies autem non dicitur impleri: Respōdendum est, superficiem per se non dici impleri, sed quatenus est superficies concaua alicuius corporis, quod aptum est continere aliud, sic dicitur impleri. Qđ autem subdunt, non esse necessarium, ut unum corpus tangatur ab altero, uerum est ea ratione vt sunt corpora, sed non vt sunt partes uniuersi, & corpora naturalia inter quæ debet esse unio, & connexio. Denique quod aiunt, si uacuum esset superficies non tangens corpus, fore, ut extra cælum sit uacuum, quia conuexa superficies vltimi cæli nullum corpus tangit; hoc inquam nihil est, nam uacuum dicitur superficies non tangens corpus, qđ secundum naturam suam apta est tangere; conuexa autem superficies primi cęli neq; tangit, neq; apta est tāgere aliquod corpus; quare ibi nullum est vacuum. Sed de interuallo, quæ hactenus dicta sunt, satis esse debent.

Ponuntur multæ obiectiones, contra id quod dicit Aristoteles, nimirum, locū esse superficiē.

CAP. VI.

Restat nunc, vt dissoluamus quindecim argumenta, quibus oppugnatur sententia Aristotelis facientis locum esse superficiem. Argumenta vero sunt hęc. Primum. in prædicamento Quantitatis, locus, & superficiēs ponuntur tanquam duæ species distinctæ, ergo male hic dicitur, locus esse superficies; quia vna species non dicitur dę alia specie eiusdem generis proximi. 2. Motus localis fit ad locum, sed motus localis fit ad ubi, ut patet ex 5. Physico. ergo locus & vbi sunt idem, sed Vbi non est superficies, quia est categoria diuersa a categoria Quantitatis, ergo neque locus erit superficies. 3. Locus debet continere, sed superficies non continet locatum. Nam aut continet intrinsece, at hoc nō potest facere superficies, aut extrinsece, tangendo locatum, ut fit ēt uestis, quæ tangit, & tegit corpus, esset locus; & cum locatum solum tangatur per superficiem, erit tantum in loco ratione superficiei; non ergo erit in loco secūdum omnes partes suas, neque ut corpus est ratione profunditatis. 4. Locus debet esse æqualis locato, sed superficies habens tantùm duas dimensiones, non est æqualis locato, quod est corpus habens tres dimensiones, ergo superficies non est locus eius. 5. Locus est ad quē naturaliter fertur vnūquodq; corpus, sed terra naturaliter fertur non ad aliquam superficiem, sed ad centrum; ergo locus non est superficies. 6. Locus quæritur propter motum localem, vt dicitur tex. 31. & illud corpus cōtinetur in loco, quod est mobile secundum lationē vt dicitur tex. 39. & 45. sed totum elemētum, uel terræ, uel aquæ non mouetur, sed tantū m partes illius, ergo totum elementum non erit in loco, sed tantùm partes eius. 7. Quando aliquid est in aliquo quod mouetur, nō est in illo tanquā in loco, ut dicitur 41. tex. & declaratur exemplo nauis: sed ignis est sub concauo lunæ, quod perpetuo mouetur, ergo non est in illo tanquam in loco. 8. Locus est in quo manet, & quiescit corpus; sed in concauo lunæ nō quiescit ignis, quia mouetur vnà motu Cæli, vt declarat motus cometarum, ergo ignis non est sub concauo lunę tanquam in loco. 9. Locus est is cuius differentię sunt sursum, & deorsum; sed hæ sunt differentiæ situs, vel positionis, nō autem superficiei; ergo locus non ad superficiem, sed ad situm, vel po-

Quindecim argumenta contra id quod ait Aristoteles locum esse superficiē.

 sitio-

stionem, referri debet. 10. Superficies, cum sit quantitas, nullam habet vim acti A uam, vt dicit Auerroes 4. Physic. commen 48. at locus debet habere vim actiuam, nempe trahendi, generandi, conseruandi, & perficiendi; ergo locus non est superficies. 11. Locus debet esse immobilis; sed omnis superficies est mobilis, nam ista superficies, aut est Mathematica, & sic non erit locus naturalis, neq; existet in natura, neque attinebit ad Physicum; aut est naturalis existens in corpore naturali, & cum omne corpus naturale sit mobile, eiusmodi superficies mouebitur et vnà cum corpore in quo est, B 12. Circa turrim subinde variatur superficies aeris continentis ipsam, ea tamen manente immobili in eodem loco, ergo locus non est superficies. 13. Si locus est superficies, idem corpus numero posset esse simul in duobus locis. Nā v. g. Elementum terrę secundum vnam partem, continetur à superficie aquę; secundum alteram, à superficie aeris: si aliquis baculus secūdum medietaté demergatur in aquam, ita vt altera medietas extet contenta ab aere, is baculus continebitur à duabus superficiebus, aquæ & ae- C ris. Quare si locus est superficies, idem simul erit in duobus locis. 14. Primum cælum habet locum, sed non continetur à superficie ulla, ergo locus nō est superficies. Minor per se nota est, maior sic probatur. Locus debetur corpori, duplici nomine; tum ob dimensiones eius, vt significat Aristot. tex. 76. exemplo cubi: tum etiam ob motum localem, vt significatur tex. 32. Sed primum cælum & maximas habet dimensiones amplissimamq; molem, & præstantissimo motu locali perpetuo mouetur, ergo maxime omnium D corporum debet habere locum; non habet autem superficiem vllam à qua extrinsecus contineatur, ergo locus nō est superficies. 15. Motus localis non potest fieri sine loco; sed motus localis potest fieri sine superficie alicuius corporis cōtinentis, ergo locus non est superficies. Maior patet, quoniam in definitione motus localis ponitur locus, ergo non pōt esse motus localis sine loco. Minor auté sic probatur. Si vacuum esset, in eo nulla posset esse superficies corporis continentis, vt clarum est, sed in eo posset fieri motus localis: nam si ponamus totum hoc spacium, quod est intra orbem lunę, vacuum esse, & ex concauo lunæ demittatur aliquis lapis, proculdubio moueretur deorsum, Impossibile enim est graue extra suum locum existens, nullo prohibente, non ferri ad locum suum, quare in vacuo, vbi nulla est superficies, posset fieri motus localis, ac proinde ibi esset locus, non igitur locus est superficies. Sed nihil negotij est huiusmodi obiectionibus occurrere. Ad eas igitur singillatim, eodem quo positæ sunt ordine respondebimus.

Soluuntur supradictæ obiectiones.

CAP. VII.

AD Primam Respondet D. Thom. in opusculo 52. locum esse idem re seu materialiter cū superficie, & sic superficiem dici de loco; sed distingui ab eo ratione & formaliter. Nam superficies ut superficies, significat tantum magnitudinem, quæ habet longitudinē & latitudinem præcise; locus autem dicit huiusmodi magnitudinem prout includit habitudinem ad locatum, tanquā mensura extrinseca illius, & sic ponuntur diuersæ species quantitatis. Auerroes (cui magis assentior) in 5. Metaphysicę com. 18. ait locum non esse quantitatem per se. nam prout est quantus, non differt à superficie; prout autem differt ab illa, quatenus nimirum dicit habitudinē ad locatum, sic per se non pertinet ad categoriam Quantitatis. Cur ergo in Logica posuit Arist. locum inter species quantitatis? quia ibi intēdit colligere (inquit Auerroes) species famosas, & quia suo tēpore famosum erat locum esse quoddā spatium longum, latum, & profundum, diuersum à linea, superficie & corpore; idcirco locum collocauit in prædicamēto quantitatis. nā tale spatium proculdubio esset species quantitatis, diuersa ab aliis. Vtrumq; rn̄sum probabile est, & difficultaté obiectionis tollit. Ad 2. Motus localis, formaliter, & intrinsece fit ad vbi, non. n. corpus mouetur pp locū, sed pp esse in loco, quod nihil aliud est quā

An locus sit in categoria quantitatis.

An motus localis fiat ad motum, an ad ubi.

ip-

ipsum vbi extrinsecè aūt,& ueluti causaliter, fit ad locum. nā vbi causatur ex loco,& corpore, quod est in loco. Hinc ergo patet, qđo locus nō sit idē cum ubi, & cur motus localis dicatur fieri ad locum, & cur per oēm motum acquiratur aliquid, quod fit in mobili; per motum n. localem acquiritur vbi, quod est in ipso mobili: sed quia hoc ubi non pōt acquiri, nisi cum attingitur locus, ideò motus localis dicitur fieri ad locum. Ad 3. Locus continet tantum extrinsece, nec proinde tñ vestis erit locus. nam neq; vestis continet omni ex parte corpus, neq; continet naturaliter, neq; cōseruat aut perficit, neq; ad ipsam fit motus naturalis, neque fit in ipsa naturalis quies. Quamuis aūt locatū tantùm ƒm superficiem tangatur a loco, tñ dicitur totū contineri à loco, tū quia totum locatum est intra concauitatē locantis, tum quia per talem contactū, virtus conseruatiua, & perspectiua loci diffunditur ad omnes partes interiores locati, & permeat per totū corpus locati, & propter hoc dicitur totū esse in loco. Ad 4. locus est æqualis locato, quia superficies conuexa locati, & concaua loci sunt æquales; & quāuis corpus locans ƒm dimensiones sit maius q̃ locatum, tñ ƒm continentiam & capacitatem, ut ait Auerroes 4. Physi. est æquale ipsi locatū enim sic implet & occupat totam continentiam, & capacitatē loci, ut locus nullum aliud corpus simul continere possit. Ad 5. Centrum est locus terminans motum localem terræ: superficies autem aquæ vel aeris, est locus terminans & conseruans magnitudinem terræ. Vtrumque ergo pertinet ad locum diuersa ratione; quod apte significauit Aristot. tex. 42. his verbis. [Qui versus medium continet terminus, deorsum est, & ipsum mediū] neque mirum hoc uideri debet. Nam vt inquit Albertus, virtus conseruatiua terræ, incipit in superficie cōcaua aquæ vel aeris, & terminatur in centro mundi; si igitur consideretur terra simpliciter ƒm quamlibet suam partē, ut est corpus graue quod suapte vi & pōdere fertur deorsum, sic locus per se primo terminās motum naturalem terræ, atq; largiens quietem, centrum est, non autem superficies aquæ: sin autem consideretur totum ele-

An locus terræ sit superficies aquæ uel aeris, an ipsū Centrum.

A mentum terræ vt est pars vniuersi, & secundum ordinem & dispositionem Mundi, secundum quam elementum ignobilius continetur à nobiliori, sic locus cōtinens elementum terræ, est partim superficies aquæ, partim aeris. quomodo igitur tam superficies aquæ, quàm ipsum centrum dici possit locus terræ, ex his fit manifestum. Ad 6. Quamuis totum elementum non moueatur, tamē satis est moueri partes eius. Nam in corporibus simplicibus, eadem est ratio totius, & partium, tam ƒm locum q̃ ƒm motum localem. Deinde, quamuis totum elementū

B non moueatur, totum tamen naturaliter quiescit. Vnde quamuis non haberet locum ratione motus, tñ deberet habere ratione quietis naturalis.

Ad 7. Quāuis orbis lunæ moueatur, tamen non mouetur mutando locum, neque fit vnquā aut propinquior aut remotior, sed eodem modo semper se habet, vt significat Aristoteles tex. 42. Quare ignis semper æquali motu attingit suum locum, neque debet aliquādo vel minus vel magis moueri ut offendat suū locū.

C Ad 8. Corpus perueniens ad locū suum, desistit moueri eo motu quo prius ferebatur ad suū locū; & sic ignis sub cōcauo lunę, non mouetur sursum sicut mouebatur prius cum tendebat ad suum locum, sed tñ mouetur motu circulari, raptus vel circumactus à cælo, hoc autē non est absurdum. Ad 9. Sursum & deorsum, conueniunt loco actiuè, positioni autē & situi passiuè, & illi prius, huic aūt posterius. Nam cum situs præsupponat locū, huiusmodi differentias accipit ab ipso, quia enim locus est sursum vel deorsum ideo corpus existens in tali loco, dicitur

D esse positum sursum vel deorsum.

Sursum & deorsū quo conueniant loco & situi.

Ad 10. Licet superficies per se & Mathematice sumpta, non habeat vim actiuam, tñ quatenus est terminus corporis naturalis, per quem vnum corpus tangēs alterum cōit at ei virtutem cōseruatiuam, & perfectiuā eius, sic inquā superficies dicit esse actiua. Ad 11. Quamuis superficies, vt est accidens corporis, moueatur ad motum eius, tamen ut est locus naturalis, nunq̃ mouetur respectu locati, sed eodem modo semper se habet ad ipsū.

Ad 12. Hoc argumentum de turri, su-

pra fuit solutum. Ad 13. Non est absurdum idem corpus esse simul in duob° locis partialibus secundum diuersas partes: & confirmatur testimonio Simplicij qui idem ait. Sequitur vt ad 14. de loco cæli, respondeamus.

Quis sit locus primi & supremi cæli, variæ Philosophorum opiniones ponuntur & refutantur.

CAP. VIII.

1. Opinio Philoponi.

AD decimumquartum argumentũ, quod magnam habet dubitationem, nec simpliciter nec breuiter responderi potest. De loco enim primi cæli multę sunt opiniones. Primò enim, qui uolunt locum esse interuallum, aiũt primum cælum habere suum locum, veluti cætera corpora, uidelicet partẽ quandam illius interualli sibi congruentem; sed quia huiusmodi interuallũ nihil est, vt ante ostendimus, præter merum figmentum hominum magis delirãtium quàm Philosophantium, idcirco relegetur & exterminetur à Philosophia.

2. Opinio Alexandri.

Alexander autẽ Aphrodisięus ait primum cælum nullo modo esse in loco; nã aut est per se, aut per accidens, aut actu, aut potentia; non per se, neque actu, vt Aristot. ait tex. 45 nam quod sic est in loco continetur ab aliquo; non per accidẽs, illud enim dicitur esse in loco per accidens, quod est aut pars aut accidens alterius, quod per se est in loco; sed primum cælum nullius corporis est uel pars, uel accidens, ergo &c. Non potentia, nam quod sic est in loco, aliquãdo potest actu esse in loco; cęlum autẽ nunquàm aliter se habebit, quàm nunc est; non per aliud, nempe per suas partes, nam partes non sunt in loco nisi ratione totius; sed totũ primum cęlum non est in loco: ergo neq; partes eius. relinquitur igitur nullo modo esse in loco. Sed Alexandro, Simplicius & Auerroes acriter resistunt. Primũ; quia Aristoteles tex. 45. apertè inquit cælum esse in loco per accidens. deinde, motus localis non potest fieri sine loco: sed motus cæli est localis, ergo nõ potest fieri A sine loco. maior patet, minor probatur, tum quia Aristoteles 1. lib. de cælo diuidit motum localem in rectum & circularem, tum ẽt quia 8. Physi. ait motum localẽ esse primũ omnium, & inter locales ipsum circularem. Adde, quod si motus cęli non est localis, qualis ergo est? An erit alterationis, vel generatiõis vel augmentationis? Hæc contra Alexandrum, cuius opinionem non procul abesse à vero, pòsterius dicemus.

3. Opinio Themistii.

Themistius verò super tex. 45. ait primum cælum esse in loco ratione proxi- B mi orbis quem secundum concauam superficiem suam tangit & ambit, ita enim scribit. [Circulus vltimus, qui inerrabilis dicitur, vtpote arcens & continens cæteros, simpliciter in loco non est, sed penes interna quæ ambit. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur: pènes extrema autem omnino expers est loci,] Sed Themistio ita occurrit Simplicius, nam locus debet continere, sed orbis Saturni non continet vltimũ orbem sed potius continetur ab illo. deinde, orbis Saturni est in loco ratione vlti- C mæ sphærę à qua continetur, sed Themistio vltima sphęra est in loco ratione septimæ, ergo vltima est in loco ratione sui ipsius. Postremo, primum cælum ita debet habere locum, vt habet motum localem; non habet motum localem propter septimam spheram, sed per se, ergo &c. His accedit, quod non oportet locũ moueri ad motum locati: sed orbis Saturni necessario mouetur motu primi orbis: ergo non potest esse locus illius. Quid igitur sentit Simplicius?

4. Opinio Simplicii.

Videtur Simplicius velle cælum tri- D bus modis capi posse: quod ẽt docet Aristot. 1. de Cælo tex. 96. vel pro toto mundo, vel pro aggregato ex omnibus cęlis, vel pro vltimo cælo: si capiatur pro toto mundo, sic est in loco ratione partiũ, quarum aliæ mouentur motu recto aut sursum, aut deorsum, uel elementa, aliæ circulari, vt cæli: si pro aggregato ex omnibus cælis, sic est in loco ratione orbium quorum alii continentur ab aliis: si pro vltimo cælo de hoc nihil Simplicius: aliquãdo n. vr̃ dicere nullo mõ esse in loco, & sic relabitur in sententiam Alexandri, ali-

aliquando verò esse in loco quatenus orbes quos ambitu suo continet sunt in loco,& sic recidit in opinionē Themistij: hęretque Simplicius in eadem difficultate, nempe quo pacto primum cælum, cum habeat per se motum localem, non habeat etiam per se locum.

5. Opinio Auicennæ. Sed expendamus opinionem Auicennæ. Auicenna ait primum cælum non habere locum, & motum ipsius non fieri ad locum sed ad situm, non enim cælum motu suo variat locum sed situm. Sed hic vir videtur aliquid dicere, cum nihil dicat. Nam cum triplex sit motus propriè dictus, Augmentationis, Alterationis,& localis; motus cæli non potest esse alius quàm localis, ergo fit ratione loci; aut ergo dicendum est idem esse locum & situm, quod absurdum est, aut motum cæli non fieri ad situm, quod verum est. Deinde, situs præsupponit locum, nam definitur situs dispositio partium locati in ordine ad locum. quare si cælum mouetur ad situm, necessariò etiam mouebitur ad locum. Adde, quod ratio situs consistit in indiuisibili: etenim vel minima facta mutatione rei, continuo variatur situs eius: at id, ad quod fit motus, debet esse diuisibile & successiuè acquiri, ergo &c.

6. Opinio Porretani. Gilbertus Porretanus, vt refert Albertus, ait cælum primum habere locum, nempe superficiem extimam & connexam sui orbis a qua tegitur totum illud cælum atque continetur. Sed huic opinioni adeo indignatur Albertus, vt dicat illum apertè mentiri; & quidem meritò. Nam Aristot. multis locis clamat, locum esse diuersum ab eo cuius est locus, & non esse mobilem; & in text. 35. inquit aliud esse formam, aliud locum: nam quamuis ambo terminent, tamen illa terminat intrinsecè subiectū in quo est; hic autem extrinsecus tangens locatum.

7. Opinio D. Thomæ. Postremo, D. Thomas super text. 43. ait, primum cælum esse in loco secundū partes internas & continuas quas continet, & ex quibus componitur. Fundamentum illius est hoc; quia locus quæritur propter motum localem, vt est in text. 32. quod ergo secundum se totum mutat locum, etiam secundum se totum est in loco, vt corpora recta quæ transeunt ex uno loco ad alium: quæ autem non mutāt locum secundum se tota sed tantum secundum partes; sunt in loco non secundum totum, sed tantùm secundum partes suas: huiusmodi est cælum. Quod si obiicias, partes cæli non esse in loco per se, sicut non habent esse per se. Respondent, quamuis non sint in loco actu, tamen esse in potentia, quia si diuiderentur & separarentur a cælo, essent in loco per se. Vnde quia partes cæli non sunt in loco actu sed potentia, ideo dicitur ab Aristotele cælum esse in loco per accidens: neque hoc detrahit quicquàm de dignitate cæli, quinetiam arguit præstantiam illius. Nam per se indigere loco, & ex vno loco transire ad alium, signum est imperfectionis. Hæc D. Thomas. Nos quanquàm D. Thomæ multum honorem debemus & libenter tribuimus, tamen quia veritas nobis carior est quàm cuiusquam viri auctoritas, sententiam eius tribus de caussis non valde probamus. Primùm, quia referre videtur opiniones aliorum interpretum secus quàm nunc in eorum scriptis leguntur: nam sententiam suam assignat Themistio, quem multo secus sentire antea ostendimus. Deinde, ait Auempace dixisse cælum esse in loco propter cælum Saturni, circa quod voluitur; quæ fuit opinio Themistii non Auempace; is enim, vt refert Auerroes, putauit cælum habere pro loco centrum circa quod voluitur. Prgterea, cum hac D. Thomæ sententia, non videntur ea consentire quæ ipse scribit in Opusculo 52. vbi opinionem quam defendit in 4. Physic. attribuit Themistio, eamque damnat, & sequitur opinionem Auerrois dicentis cælum esse in loco per accidens propter centrum circa quod mouetur. Quod autem hoc loco ait D. Thomas cælum esse in loco ratione partium integralium ex quibus componitur, mihi quidem non fit verisimile: primum, quia cęlum per se mouetur motu circuli qui est localis, non autem propter partes, cum partibus conueniat motus ratione totius. Nam vt ait Aristot. tex. 32. & 34. partes & accidentia, neque mouentur neque sunt in loco per se; moueri enim & esse in loco, est

est illius quod habet esse per se actu existens, cuiusmodi non sunt partes; si ergo motus localis non conuenit cælo ratione partiũ, sed potius è contrario, is conuenit partibus ratione totius, similiter etiam cælum non erit in loco ratione suarum partium. Deinde, si partes non sunt in loco nisi potentia, ergo cęlũ nõ erit in loco nisi potentia, at mouetur actu motu locali; ergo est in loco actu. Quid? quod ista potentia non est physica, neque secundum rem, quinimo re vera impossibile est partes cæli ab eo separari, & per se existere in loco, sed tantùm est potentia quædam secundum imaginationem, ergo cælum non erit physicè & secundum rem in loco, sed tantum secundum imaginationem, quod & absurdum est & extra præsentem quęstionem. quinetiam, partes cæli, tametsi fingamus eas seiunctas esse, quòd tamen non possint cogitari per se esse in aliquo loco, hinc planum est. nam pars cæli remota a toto, nullo genere motus localis moueri posset; aut enim moueretur sursum aut deorsum; atqui non est corpus graue vel leue; neq; moueretur circulariter, nã motus circularis proprius est corporis circularis, & fit circa aliquod cẽtrũ ęquidistãs ab omni parte corporis qđ mouetur, at pars cæli nõ est circularis: nõ.n. sicut pars lineæ rectæ est recta, ita pars lineæ circularis est perfectè circularis; neque parti cæli posset assignari aliquod centrum circa quod æqualiter volueretur. Postremo, partes primi cæli integrales, licet aliæ alias contineant, non sunt tamen in loco. nam cum una pars sit continua alij parti, non potest vna dici locus alterius, vt enim ait Arist. tex. 34. quando aliquid continetur ab alio, ita vt non sit diuisum ab illo, sed ei continuum, non est in eo tanquã in loco, sed tãquàm pars in toto.

Exponitur propria opinio de loco cæli.

CAP. IX.

Restat, vt exponamus sententiam, quam nos cæteris probabiliorem existimamus: eam autem tradiderunt nobis Alphalabius & Auempace, viri omniũ Arabum, vno excepto Auerroe, longe doctissimi: qui aiunt cælũ non habere locum sicut corpora quæ mouentur motu recto, videlicet eum a quo cõtineatur, sed per se habere locum congruentem corpori sphærico & motui circulari, hic autem locus est cẽtrum. Centrum enim, & in definitione circuli, & motus circularis ponitur; sicut locus sursum & deorsum ponitur in definitione grauis & leuis, & motuum qui fiunt ad ipsa: Quæ sententia, vt facilius intelligatur latius explicanda est, declarando & probando aliquot propositiones.

Prima propositio, Aristoteles in hoc 4. lib. Phy. non agit de omni loco, sed tãtùm de loco naturali corporum, quæ habent motum rectum; hæc propositio manifesta est ex his quæ supra dicta sunt c. 3. cum ageremus de immobilitate loci.

2. Propositio, corpus vt corpus, non indiget loco, a quo contineatur; alioquin omne corpus indigeret loco. Nam quod alicui conuenit per se & ea ratione vt tale est, omni quod est tale conuenit. at si omne corpus contineretur a loco, esset progressus in infinitum in locis & corporibus locatis.

3. Propositio, cælum vt cælum non indiget loco a quo contineatur; tum quia omne cælum indigeret, primum autem cęlum non indiget cum nõ habeat, nam si indigeret iam haberet; alioquin deesset ei aliquid necessarium, & in ęternis non esset secundum Aristotelem 3. Phys. tex. 32. idem posse & esse. Tum, si omne cælum indigeret loco continente, aut hoc esset propter quãtitatem suam, aut propter substãtiam, aut propter motum localem: sed quantitas cęli cum sit rotunda, est perfecta, neque opus habet alio a quo figuretur & perficiatur: substantia eius est incorruptibilis, neque indiget alio a quo conseruetur: motus cæli non fit ad acquirendum aliquem locũ, vel vt cælum quiescat in eo, sed tantum fit circa aliquem locum, nempe cẽtrum, ergo cælum vt cælum non indiget loco a quo contineatur.

Cælum vt cælum non indiget loco in quo sit.

4. Propositio, rectè dictum fuit ab Aristot. text. 32. locum quęri propter motũ localem, ergo qualis est motus localis, talis quærendus est locus. Cum igitur motus localis diuidatur in rectum & circularem, atque plurimum inter se differãt,

necesse

necesse est loca propter quę fiunt huiusmodi motus, etiam discrepare multum inter se: alius ergo locus debet assignari cælo, qđ mouetur motu circulari, quàm elementis, quæ habent motum rectum.

5. Propositio, ille putandus est locus alicuius corporis, qui conuenit motui locali ipsius; & a quo motus localis accipit denominationem, speciem & distinctionem: sicut motus sursum differt a motu deorsum propter loca, ad quæ tendũt huiusmodi motus; sic motus circularis cæli differt a motu recto elementorum: quoniam elementa mouentur vel a medio vel ad medium, cęlum autem mouetur circa medium vt ait Aristot. 1. de Cælo tex. 6.

6. Propositio, per se locus cęli non est alius quàm centrum, circa quod mouetur. Hoc patet ex ijs quæ paulò supra docuimus. Nam cælo, quia mouetur motu locali, debetur aliquis locus respondens illi motui, determinans, specificans & distinguens ipsum ab alijs: circularis autem motus denominatur talis, & differt ab alijs, non quia fit ad locum, sed quia fit circa locum, hoc est circa centrũ. Præterea, locus naturalis est, ratione cuius corpus dicitur quiescere: sed cælum dicitur secundum se totum quiescere & nunquam mutare locum, propter centrum, a quo semper ęquidistat. Atque hoc perspicuis disertisque uerbis docet Aristoteles 8. lib. Phys. tex. 76. lege locũ, quem nos, quo breuiores simus; taciti, pręterimus. Quoniam igitur alij quęsierunt cęlo locum aliquem continentem, similem locis corporum rectorum, ideo in tot difficultates, ac errores inciderunt. Hoc fortasse significare uoluit Alexander, dicens, cęlum nullo modo esse in loco, intelligens de eo loco, qui conuenit corporibus rectis: quamuis illud desideretur in Alexandro, quod non declarauerit qualis locus per se conueniat cęlo. Nam nullum omnino locum ei assignare, planè absurdum est. Auerroes item, qui ait cęlum esse in loco per accidens ratione centri, sic intelligendus est, non quod cælum non per se habeat pro loco centrum, sed quod cęlum nõ habeat talem locum qualem habent corpora recta, nisi per accidens; quatenus cęlum

A mouetur circa centrum quod est terra, quę per se est in loco continente, nimirum sub superficie aquę & aeris.

Quatuor obiectiones quòd centrum nõ sit locus cæli. Obiectiones quæ huic sententię uidentur aduersari, paruo negotio diluuntur 1. est, locus debet esse ęqualis, debet continere, debet contingere & esse proximus locato; centrum autẽ non est ęquale cęlo, neque continet ipsum, imo continetur, & est extra ipsum, ergo &c. 2. Centrum est punctum indiuisibile, quomodo igitur erit locus cęli? 3. Arist. ait cęlum esse in loco per accidens, non ergo est in loco per se ratione centri. 4. Si ita esset,

B non modo primum cęlum esset in loco ratione centri, sed etiam alij orbes; par enim ratio est omnium. atqui alij sunt in loco cõtinente, inferior enim continetur a superiore, ergo &c.

Solutio obiectionũ. Ad has obiectiones sic est respondendum. Ad 1 Illę proprietates sunt loci qui conuenit corporibus rectis, de quo tantum agit Arist. in hoc 4. lib. nihil igitur mirum est, si illę non conueniant loco cęli. Ad 2. Centrum potest considerari bifariam, vel mathematicè, & sic est punctum indiuisibile, vel physicè, & sic

C est elementum terrę, circa quam cęlum uoluitur ueluti circa suum centrum; qua etiam de caussa natura fecit terram immobilem vt Aristoteles ait 2. de Cęlo textu, 17. quoniam centrum circuli est immobile. Ad 3. Aristot. volens cęlo inuenire locum qualis reperitur in corporibus quę mouentur motu recto, idcirco ait huiusmodi locum non conuenire cęlo nisi per accidens, nimirum ratione terrę, circa quam velut centrum suum uoluitur: quę terra per se est in loco, & sic ratione ipsius, cęlum

D dicitur esse in loco per accidens. Ad vltimam. Etiam in reliquis orbibus vnus non est sub alio tanquam in loco, sed propter eorum ordinem & dispositionem; maior enim & perfectior debet continere; minor contra contineri; quẽ ordinem perfectionis, attendentes in intelligentiis, dicimus in ipsis, alias esse sub alijs. Ad extremum, illud perpetuo in memoria habendum est, quoniam cęlum est diuersi generis & ordinis ab his rebus sublunaribus, ideo pauca esse illi cum huiusmodi rebus uniuocè com-

communia; ex quo fit, vt quæcunque octo libris physicis tractat Aristotel. ea præcipuè accommodet ad res sublunares, vt quæ de materia, natura, motu & loco scripta sunt. Nam quomodo vnũquodque horum reperiatur in cælo, seorsim in opere rei propriè dicato, diligenter ab eo explicandum est. Verum de loco cęli hactenus. Reliquum est vltimum argumentum de motu locali in uacuo, ad quod nunc respondere volumus.

An si esset vacuum, in eo motus localis in tempore fieri posset.

CAP. X.

Decimo quinto argumento tangitur grauis quæstio de uacuo; an si esset, posset in eo fieri motus localis in tempore. De qua re non conuenit inter Philosophos. Nos primum aperiemus sententiam Aristotelis, tum eorum qui aduersantur Aristoteli rationes exponemus: postremò, sententiam Aristotelis defendere conabimur.

Antiqui putabant adeo necessarium, esse vacuum motui locali, vt is sine illo non posset effici; quos redarguens Aristoteles in 4. Physic. vult ostendere vacuum non esse adiumento ad efficiendũ motum localem, sed potius tanto impedimento, vt si uacuum esset, nullus planè motus in eo fieri posset. Cuius rei pulcherrimam demonstrationem affert text. 71. eamque latius explicat vsque ad text. 75. quæ potest syllogisticè confici ad hunc modum. Omnis motus debet fieri in tempore, sed in uacuo non posset fieri motus in tempore, ergo in vacuo non posset fieri vllus motus: Maior per se nota est, tum quia motus est continuus, vt Arist. ait 3. Phy. tex. 1. & multis verbis ostendit in 6. Physic. quare est diuisibilis ac proinde successiuè fit, & in tempore, tum etiam quia, si motus est actus entis in potentia prout in potentia, necesse est quod mouetur, moueri successiuè atque in tempore.

Quinque — In minoris autem explicationem & confirmationem præcipuè incumbit Aristoteles: cuius gratia iacit aliquot fundamenta: primum est inter quælibet duo tempora finita esse aliquam proportionem, nam uel erunt ęqualia, vel si unnum sit maius altero, cum excessus ille sit finitus, proportio etiam, secundum quam excedit, erit finita. — Firmissima fundamẽta contra motum temporalem in uacuo, praeiaciuntur.

A

Alterum fundamentum est, temporis ad istans nullam esse proportionem. Nã tempus est diuisibile, instans autem indiuisibile. Vnde quamuis infinities iteretur, & repetatur instans, nunquam poterit æquari ulli tempori quantumuis exiguo. deinde, si esset aliqua certa proportio inter tempus & instans, sequeretur instans esse ęquale tempori, imò maius tempore; nam cum tempus sit diuisibile in infinitum, proportio quæ reperitur inter tempus & instans cum sit finita; reperietur etiam inter tempus & aliquam partem ipsius: illi ergo parti erit ęquale ipsum instans, & cum illa pars rursus possit diuidi in duas alias, erit maior illis, quęlibet autem pars temporis est tempus; quare, nunc vel instans, esset æquale & maius tempore.

B

C

Tertium fundamentum est hoc, inęqualitas motuum localium secundum uelocitatem & tarditatem, accidit propter medium per quod fit motus localis: sint enim duo mobilia, A. & B. si A. celerius mouetur quàm B. id contingeт ob medium Nam vel. A. mouetur per medium breuius & subtilius, vt per aerem; B. vero per medium aut longius aut crassius, vt per aquam; aut si ambo moueantur per idem prorsus medium, habebit A. vel maiorem uirtutem motiuam vt plus grauitatis, qua melius diuidit medium, vel si vtrumque habet parem virtutem motiuam, habebit A. figuram magis idoneam ad dissecandum medium, cuiusmodi est rotunda aut pyramidalis potius quàm quadrata. Omnis igitur inęqualitas motus localis tandem reducitur ad medium; vel quia ipsum est diuersum, vel qa diuerso modo diuiditur a mobili.

D

Quartum fundamẽtum est hoc; Qualis est differentia inter media, talis item est inter motus qui fiunt per ea, & inter tempora in quibus fiunt tales motus: vt si medium sit duplo subtilius & minus resistens,

resistent, & ad diuidendum facilius; motur etiam qui fit per tale mediũ, erit du- A plo celerior & tẽpus in quo fit talis motus erit duplo minus. hoc ex præcedenti tertio fundamento manifestum est.

Quintum fundamentum est hoc: vacui ad plenum nulla est proportio; quia vacuum est non ens, & infinite exceditur à pleno, & quamuis infinities duplicetur vacuum, nunquam assimilabitur pleno, & quodlibet plenum quantumuis fingatur tenue, tamen resistet aliquo modo; vacuũ aũt nihil prorsus potest resistere.

Preclara demonstratio Aristotelis quòd motus localis non possit fieri in uacuo.

His positis, demonstratio Aristotelis sic conficitur. Si motus per vacuum fie- B ret in aliquo tempore finito, & motus etiam per plenum fit tempore finito, & inter quælibet duo tẽpora finita est proportio, vt diximus in primo fundamento: erit etiam proportio inter hæc duo tempora sed qualis est proportio inter tempora, talis est inter motus & media; si igitur est propositio inter tempus, quo mouetur aliquid in vacuo, & quo mouetur aliquid in pleno, erit proportio inter vacuum & plenum; quod est, contra vltimum fundamentum. non potest igitur motus in vacuo fieri in tempore; C sed debet fieri in instanti, nam vacuum in infinitum est minus resistens & impediẽs quàm plenum. atqui impossibile est motum fieri in non tempore, seu in instanti, ergo impossibile est motum fieri in vacuo. Hoc etiam ita confirmatur: si motus in vacuo fit in tempore, sit illud tempus vt vnum, tempus autem quo fit motus in pleno, sit vt decem; ponatur aliud plenum decuplo subtilius, & minus resistens quàm illud prius; nam id posset Deus facere, tunc æquali tempore fieret motus in vacuo & in pleno: quod si D adhuc ponatur aliud plenũ subtilius, in illo fieret motus minori tempore & velocius quàm in uacuo. at hæc absurda esse, nemo est qui non intelligit. Demonstratio autem Aristotelis, nõ procedit ex opinione tantum antiquorum, vt videtur quibusdam, sed procedit simpliciter ex sentẽtia Aristotelis, & habet vim demonstratiuam, cui non possit bene resisti. Hoc enim declarat aperte contextus verborum Arist. idemque sentiunt interpretes Græci.

Sed Philoponus, Auempace, Auicenna, D. Thomas, Scotus & alij, aduersantur huic demonstrationi, & censent in vacuo, si esset, factum iri motum in tempore & non in instanti, non enim admittunt illud tertium fundamentum, quinimo negant totam moram & successionem quæ est in motu locali, prouenire tõtum ex medio: faciunt enim duplicem caussam, cur motus sit tardior aut velocior: vnam externam & accidentariam; & hãc dicunt sumi ex medio, secundum vel magnitudinem, vel subtilitatem, aut crassitiem eius: alteram vero internam & quasi essentialem, quæ prouenit ex maiori aut minori virtute motiua. virtus enim maior per se facit motum celeriorem, minor autem tardiorem. Quod autem inæqualitas motus localis secundum velocitatem & tarditatem, non proueniat solum ex medio, probant tum exemplo, tum ratione: exemplo quidem corporũ cælestium, quæ cum non moueantur per medium, tamen mouentur quædam celerius, & alia tardius: ratione verò, quoniam a quo prouenit motus naturalis, ab eodem prouenit continuatio & successio eius; continuatio enim per se conuenit motui vt motus est: sed motus naturalis non prouenit extrinsecus a medio, sed intrinsecè a natura, quæ definitur principium & caussa vt moueatur id in quo est; ergo continuatio motus per se nõ prouenit ex medio, sed ex maiori vel minori virtute ipsius naturæ. Addunt confirmandum hãsque rationes adiungunt: primo, quia licet successio motus proueniret tantum ex medio, non tamen ex medio vt plenum est, sed prout dicit quandam distantiam extremorum; sed talis distantia extremorum reperietur etiam in medio uacuo; si enim spatium quod est inter terram & cælum vacuum esset, non minus distaret cælum a terra, quàm nunc distat: in vacuo igitur successiue fieret motus ob talem distantiam extremorum. Deinde, ponatur lapis in concauo lunæ, ita vt reliquum spatium vsque ad centrum sit vacuum; non dubium est, quin ille lapis mouebitur deorsum, nam est grauis, & extra suum locum, & nihil obstat; vel igitur mouebitur successiue, & sic habeo quod volo,

Quatuor argumenta quibus nõnulli probant, si vacuum esset factũ iri in eo motum localem in tempore.

vel

vel in instanti, & sic simul erit in supremo, in medio, & in infimo loco; quod A est impossibile. Nam vt Aristoteles demonstrat in 6. Physi. omne mobile quod mouetur per aliquod spatium, priùs pertransit partes priores, quàm posteriores illius spatij, & prius pertransit medium quàm veniat ad vltimum. Hæc illi.

Exponuntur octo hypotheses, quæ ad defensionem et confirmationem sententiæ Aristotelis de vacuo, plurimum conferunt.

C A P. XI.

Sed quia horum Philosophorum opinio non solum nobis videtur contraria esse doctrinæ Aristot. & Peripateticorum, sed etiam aduersari rationi, Albertus quidé certe ait huiusmodi sententiam esse intelligibilem; ideo enitendum est vt dilucide ostendamus & demonstrationem Aristot. esse firmam atque robustam, & infirmam ac minime probabilem horum sententiam. quod vt commodius fiat, prætermittamus nonnullas hypoteses ex quibus pendent demonstrationes, quas afferre volumus.

Prima Hypotesis est: Omnem motum localem esse continuum & successiuum: & de hac conuenit inter omnes.

2. Successio & mora quæ cernitur in motu, non potest prouenire ex mouente: hoc patet, quia mouens quantum in ipso est, vellet quàm primum mouere, & efficere quod intendit. Deinde, quia mora in mouendo accidit ei ob aliquam resistentiam quam reperit, mouens autem sibi non resistit. Adde, quòd videmus eandem virtutem actiuam núc celerius, nunc tardius agere, ob variam resistentiam materiæ in quam agit. Postremo, si mora & successio contingeret ob virtutē motiuā æquè celeriter deberet moueri exiguus lapis atque maximus, nam virtus motiua quæ est grauitas æqualis est in lapide paruo atque magno: quamuis sit magis extensa in magno quàm in paruo: secundum intensionem tamen par est. Agens etiam naturale principio paulatim & successiuè agit ob qualitates sibi repugnantes, quas reperit in eo in quod agit, sed vbi eas expulit, agit in instanti, tunc enim puncto temporis producit formam substantialem. Non igitur ex agente vel mouente proficiscitur mora & successio quæ est in motu.

Successio & mora motus localis non prouenit ex mouente.

3. Resistentia ob quam fit mora & successio in motu locali, duplex est: vna intrinseca mobili; altera extrinseca. Rursum intrinseca duplex est: vna enim oritur ex eo quòd motus habet inclinatio- B nem contrariam ei motui secúdum quē mouetur a mouente; sic corpus resistit animæ mouenti ipsum, aut sursum aut in transuersum: quoniam tantum habet propensionem ad motum qui fit deorsum. Altera nascitur non ex contraria inclinatione mobilis; sed ex eo quod mobile habet naturalem potentiam vt moueatur tanta celeritate, & non minori, aut maiori; quod ei contingit ob determinatam perfectionem, aut magnitudinem, quam habet; sic mouetur cælum ab intelligentia. Resistentia vero extrin- C seca, pronenit ex eo quod est extra mouens & mobile. v.g. ex medio, quod quia est plenum & corpulentum, habens maiorem minoremue crassitiem, sicut supra diximus, resistit mobili, quod fertur per ipsum.

Duplex est successionis & moræ, quæ est in motu locali.

4. Effectus realis, caussa debet esse realis: neque enim potest aut effectus imaginarius procedere a caussa reali, aut effectus realis a caussa imaginaria. Semper enim effectus assimilatur caussæ, eiusque naturam æmulatur.

5. Neque motus localis potest esse si- D ne loco: neque locus sine superficie corporis continentis: sicut enim locus ponitur in definitione motus localis, ita superficies in definitione loci. Quod autem motus localis sine loco esse non possit, patet tum ex eo, quod Aristoteles ait tex. 32. locum non queri nisi propter motum localem; at si posset motus localis esse sine loco, non semper indigeret illo. Adde, quod motus non potest separari a termino ad quem, qui in motu locali est locus, sicut in alteratione qualitas: & in 3. Phy. tex 4. dicitur motum non esse præter

ter ea in quibus fit motus. Denique, hoc, homine suo præsefert motus localis, ideo enim vocatur localis, quia fit in loco & ad locum, vel circa locum.

Tres causſæ propter quas natura refugit vacuum.

6 Natura refugit uacuum tribus de caussis. Primò, ad conseruandam vnitatem mundi; mundus enim est unus nō ob continuationem, sed propter contiguitatem corporum, quæ tollitur inducto vacuo. Deinde, ob dependentiā & connexionem quæ debet esset inter corpora superiora & inferiora. Vnde Arist. in principio Meteororum, ait hunc mundum inferiorem debere esse continuum, idest contiguum supernis lationibus, vt inde omnis virtus eius regatur & cōseruetur. Quia ergo caussæ particulares & secundæ neque possunt agere, neque conseruari, sine virtute & concursu caussæ primę; hæc autem virtus & concursus nō potest ad illas peruenire si intercedat uacuum, ideo natura horret vacuum. Ad extremū quia Deus & natura nihil frustra faciunt; Quicquid enim est in mundo, & ab aliquo est & ad aliquid; vacuum autem si esset in mundo, neque ab aliquo esset: cum sit nō ens, non ens autē nō pōt ab aliquo esse: neque esset ob aliquē finē & vsum; præterquàm quod deformitatem insignem afferret uniuerso interrumpens connexionem & ordinem corporum.

7. Hæc quæstio, an si uacuum esset, in eo motus localis fieret in tempore necne, potest accipi tum, vniuerse de omni motu locali corporum simplicium, mixtorum, animatorum, inanimatorum: tum speciatim & propriè de motu locali corporum simplicium. A nobis tractabitur vtroque modo.

In corpore simplici resistentia & successio motus localis eius nō prouenit intrinsecus ex ipso corpore simplici, sed extrinsecus a medio.

8. Corpus simplex in suo motu locali non potest habere intrinsecam resistentiam: nam aut illa proueniret a materia aut a forma; non a materia, nam cum sit prima, indifferens est ad quemlibet motum; nō a forma, nam cum sit principium motus, nō resistet ipsamet sibi in eo motu quē ipsa facit. Tota igitur resistentia extrinsecus petenda est, nempe a medio.

A *Probatur motum localem non posse fieri in vacuo.*

C A P. XII.

His positis, nullum motum localē cuiuscunque corporis fuerit, posse fieri in vacuo, ostendo dupliciter. Primò quia omnes alij motus dependent a motu cæli & concursu primę caussæ, vt docet Aristoteles 8. Phys. tex. 56. & 12. Metaph. tex. 38. quo sublato non possent fieri, B tollitur autem per uacuum, ergo in vacuo nullus motus fieri potest. Idē confirmat D Thomas in Prima Secundæ quęst. 109. art. 1. & prima Parte q. 115. ar. 3. Et patet ex iis quæ scribit Arist. 8. Phy. text. 56. dicens sine motu circulari nullū aliorum motuum esse posse, ergo tantū abest, vt in vacuo moueatur aliquid secundum locum, vt ne existere quidem possit. Deinde, motus localis non potest fieri sine loco, neque locus potest esse sine superficie corporis continentis, vt patet ex 5. hypotesi, sed in vacuo nulla est C superficies corporis continentis, ergo nō posset in eo fieri motus localis.

Quod autem corpus simplex non possit moueri in tempore, si per vacuum moueretur, probo tripliciter. Primò, quia omnis successio motus prouenit ex resistentia, vel intrinseca ipsi mobili vel extrinseca; vt patet ex 2. & 3. hypothesi: sed in vacuo corpus simplex nullam haberet resistentiam, non intrinsecam vt dictum est in vltima hypotesi, neque extrinsecā, quia ponitur moueri in vacuo: vacuum autem, cum nihil sit, non potest resistere. D Si dicatur vacuum resistere ob distantiā extremorum; contra, quia talis distantia aut est in ipso medio vacuo, aut est tantū in extremis: si est tantum in extremis: ergo in illo medio vacuo; mobile non reperiet aliquam resistentiam, quare non pertransibit illud successiuè: si autem illa distantia est subiectiuè in medio vacuo aut erit huiusmodi distātia realis, aut imaginaria: realis non potest esse, quia vacuū nihil est, & non potest accidens reale esse in nō ente tanquàm in subiecto; si est imaginaria, ergo non potest facere resistentiā realem,

realem, neque poterit esse caussa successionis realis, quę est in motu locali, vt patet ex 4. hypotesi. Postea, si corpus simplex non haberet successionem sui motus a medio sed a seipso, & medium tantùm affert successionem quandam accidentariam, vt inquit Auempace, ergo si non esset medium plenum, corpus simplex moueretur magis naturaliter, & magis velociter, & sine vllo impedimento, quia careret resistentia medij: hoc autem absurdum est, quia Aristoteles 3. de Cælo tex. 28. ait naturam vti medio tanquàm instrumento ad faciendum motum naturalem & violentum, & motum naturalem iuuari atque promoueri a medio: at secundùm istorum opinionem, medium tardaret & impediret motum localem. Præterea, cum vacuum sit impossibile, ergo nunquàm corpus simplex moueretur pure naturaliter, neque tanta velocitate quanta aptum est moueri, quia naturalis eius velocitas semper impediretur & tardaretur à medio. Postremò, demonstratio Arist. non soluitur ab ipsis, si enim corpus simplex posset moueri in vacuo tempore aliquo finito, sicut per plenum mouetur tempore finito, sicut inter illa duo tempora finita esset proportio, sic etiam inter vacuum & plenum esset proportio, & posset fingi aliquod corpus moueri per plenum ęquali tempore, atque illud quod ponitur moueri per vacuum. Quę demonstratio fuit a nobis supra declarata.

3. Restat, vt rationes aduersarias dissoluamus. Ad quas ita respondemus. Ad 1. Cęlum mouetur successiuè, & non propter medium, concedo, quia in cælo est intrinseca resistentia, & in motu cælesti datur mobile distinctum a mouente: in corpore autem simplici non inuenitur intrinseca resistentia, nec distinctio mouentis a mobili, quare petenda est extrinsecus a medio. Atque hæc manifesta sunt ex ijs quæ supra docuimus cum tertiam & octauam hypotesim explicaremus. Ad 2. Natura est principium motus, distinguo, secundum specificationem, verum est, nam quod ignis calefaciat vel moueatur sursum, habet a natura sua, similiter quod aqua frigefaciat & moueatur deorsum: secundum successionem autem, falsum est. mora

A enim quæ est in motu, non prouenit a mouente, sed ex resistentia mobilis, aut aliunde, non enim mora, quam facit ignis calefaciendo aquam prouenit ex calore ignis, sed ob resistentiam aquæ, vt supra ostendimus exponendo secundam hypotesim. Ad 3. Si in vacuo poneretur graue, non moueretur, quia deesset illi instrumẽtum per quod fieret motus, quod secundum Aristot. est medium plenum; sicut si stupa admoueretur igni, sic tamen, vt inter stupam & ignem esset aliquod exiguum interuallum vacuum, tūc

B ignis quamuis naturaliter agat, tamen propter vacuum non ageret, sic dicendum est de graui. Aristoteles igitur non ait corpus motum iri in vacuo in instanti, vt quidam putant, sed dicit non motum iri vllo modo, quia, inquit, si moueretur, deberet moueri in instanti; sed hoc est impossibile, ergo non mouebitur. Quod autem adducitur ex 6. Phy. quod omne mobile prius pertrãsit priorem partem spatij quàm posteriorem, verum est de spatio naturali, & pleno, & Aristot. ibi loquitur de magnitudine

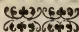
C supra quam fit motus.

Illud autem in hac de vacuo disputatione, diligenter intelligi & memoria teneri volumus; nec Aristotelem, neque nos sentire si esset vacuum, in eo factum iri motum in instanti. Quis enim est tam hebes & tardus ingenio, qui non intelligat in eo quod dicitur, motum localem fieri in instanti, manifestam repugnantiam & contradictionem contineri? Nos igitur cum Aristotele dicimus si vacuum esset, in eo motum nullo modo fieri posse. Atque hoc probamus,

D cum alijs argumentis, tum ea ratione ducente ad impossibile, quia si fieret motus, is fieri deberet in instanti, vt supra docuimus; sed hoc est impossibile, ergo illud, motum fieri in vacuo, ex quo sequitur hoc, iudicandum est impossibile. Tantum igitur abest vt opinemur, in vacuo motum fore in instanti, vt, quia hoc iudicamus perspicuè falsum & impossibile, ex eo tanquam certo & manifesto, id quod forte obscurũ & dubium esse poterat, nempe, in vacuo nullũ omnino motũ fieri posse, conficiamus atq; cõcludamus.

Denique,

Denique illud etiam hoc loco adijciam, veluti libri huius clausulam; me A pro certo habere, eam opinionem; quam de motu qui fit in vacuo, defendi, esse Aristotelis; contrariam vero, ab Aristotelis sententia & doctrina discrepare; eandem quoque veram esse, mihi quidem ita videri vt contrariam, nec absurdè nec improbabiliter defendi posse existimem. Eam namque cum alij viri docti tuendam susceperunt, tum in primis Scotus in 2. Sentent. distinct. 2. quæstio. 9. sub finem eius quæstionis, acutè probabiliterque defendit. Sed his de Loco expositis, tempus est, vt ad eam quæ de Tempore traditur, doctrinam explicandam; veniamus.

FINIS VNDECIMI LIBRI.

DE TEMPORE ÆTERNITATE ET AEVO.

LIBER DVODECIMVS.

SEQVITVR vt agamus de tẽpore, quod est mensura durationis motus, omniumque rerum quæ motui subiiciuntur. Tres autem sunt durationis mensuræ, tempus, æternitas, æuum, de quibus hoc libro sigillatim disseremus. Sed primùm dicamus de tpe: de quo tractanda sunt hęc. An tẽpus sit ens aliquod reale: an sit res diuersa a motu: an sit essentiale tempori esse actiuè numerum & mensuram omnium motuum, vel potius esse numerum passiuè, idest motum numeratum & distinctum secundum priùs & posterius: an propria &, vt vocant, formalis ratio temporis pendeat ab operatione animæ: an tempus sit tantùm subiectiue in motu cæli, an sit tantum vnum numero tempus: an sit unum nunc in toto tempore. Hæc igitur de tempore physico, de quo agit Aristoteles in 4. lib. Phy. a tex. 87. vsque ad finem libri, a nobis in priori parte huius libri explicabuntur. In posterioris autem parte libri naturam ipsius durationis, quæ valde obscura & occulta est, aperiemus: post, de ęternitate, æuo, & tempore discreto, disputabimus. Sed primùm omnium, an tempus sit ens reale, & a motu realiter distinctum, perquiramus.

B

Disputatur contra eos qui putant tempus non esse ens reale; & contra eos qui cẽsent esse ens reale realiter distinctũ a motu.

CAP. I.

QVidam existimant tempus non esse aliquid reale, sed tantùm habere esse propter imaginationem & cogitationẽ animi nostri, ducti illo communi argumento; quod Aristoteles exponit 4. Phys. tex. 88. & 89. idque sic habet. Illud non videtur esse, cuius pars nulla est: temporis autem nulla pars existit: præteritũ enim non est sed fuit, futurum autẽ non est, sed erit, præsens autem non est aliud quàm nunc indiuisibile quod non potest esse pars temporis; nam cum sit indiuisibile, & infinito interuallo superetur a tempore, non potest, aut metiri, aut componere tempus, quod est proprium partis. Atque hoc illi argumento, putant se tempus e rebus sustulisse. Sed hi contradicunt communi, & quasi naturali existimationi omnium hominũ. Omnes enim de tempore, tanquam de re aliqua & sentiunt & loquuntur. Vsurpant enim & dies & annos, & alias differẽtias temporis, veluti aliquid, quod in ipsis rebus inueniatur. Deinde, subuertunt Philosophiam naturalem, quæ cum sit realis scientia, tamen agit de tempore, non solùm vniuersè & generatim, sed etiam speciatim de tempore, quod est mensura durationis in omnibus generibus, tam plantarum, quàm animalium. Præterea, discre-

Argumentum quo probãt quidam tempus non esse in rebus.

Quinque rationibus probatur tempus esse ens reale.

C

D

discrepāt a sacris literis, in quib^9 legimus Deum fecisse luminaria in firmamento cæli, vt diuiderēt dies & noctes, & essent in signa & tēpora, & alibi. Tuus est dies & tua est nox. & itē, non est vestrum scire tempora vel momēta, quæ Pater posuit in sua potestate. Postremo, aduersantur rationi. Nā tempus est mensura motus, sed motus est ens reale, ergo etiam tempus. Non enim conuenit, vt entis realis sit mensura imaginaria. Deinde, si nil aliud est tēpus, q̃ motus numeratus s̃m prius & posterius; habet autē mot^9 in se prius & posterius quæ possunt distingui, ergo est ens reale. Postremo, aut tempus est B ens fictitium; quomodo igitur tractatur in scientia? aut ens rationis, quomodo ergo tractatur in Physica? aut ens reale, quod nos volumus. Adde, quòd sublata operatione animę, vna res est diuturnior, & alia habet breuiorem durationem: vna est ante vel prior, altera est post vel posterior, quæ sunt differentiæ temporis.

Soluitur argumētum quo temp^9 e rebus tollebatur. Ratio autem quam afferūt, si quicquā valeret, debuisset etiam mouere eos vt tollerent motū, nam in motu etiam nulla pars eius existit actu simul, sed alia præcessit, alia vero subsequitur. Soluitur C autem ratio hoc modo. Aliud est ens permanēs, aliud successiuum: illud vt sit, habere debet aut omnes partes suas, aut aliquas actu existentes, vt patet in homine & statua; hoc autem vt sit, non debet habere aliquam partem permanentem actu, sic enim non esset iam ens successiuum, sed ens permanens. Sed ens successiuum dicitur esse, cum habet partes in continua quadā successione, ita vt prior copuletur cum posteriori per nunc præsens; sicut dicitur generatio perpetua, nō quod aliquod generatum sit perpetuū, D sed quia successio generatorū unius post alterū, est perpetua, & nunquam interrupta. Dubitare igitur de tempore an sit, accidit his hominibus, qui aut ignorant; aut non animaduertunt tempus esse ens successiuum, non autem permanens: & alio modo ponendam esse existentiam in successiuis quàm in permanentibus.

Opinio eorum qui cēsent tēpus re distingui a motu. Alij autem e contrario censent, non modo tempus esse aliquid in rebus, sed esse rem quandam diuersam a motu. Nā in motu duo sunt consideranda: Vnum est forma illa imperfecta fluens a poten- A tia ad actum, secundum quam definitur motus actus entis in potentia prout in potentia. Alterum est duratio seu mora, quam habet illa forma dum acquiritur, secundum quam distinctam per prius & posterius constituitur tempus. Quoniā igitur talis duratio seu mora, re distinguitur a forma quæ acquiritur, ideo necesse est tempus rem diuersam esse a motu. Præterea, motus mensuratur tempore, ergo tempus re differt a motu. nam si non differret, tempus mensuraretur tempore, oportet autem mensuram esse quid diuersum ab his quæ mensurantur. Postremo, Arist. reprehendit eos qui aiebant motum cęli esse tempus, vel quemlibet alium motum: & inquit, nō esse motum sed aliquid ipsius motus, hoc est, vt ipse planius dicit in 12. Metaphysicæ esse passionem motus. Quare tempus res diuersa est a motu.

Quatuor argumentis probatur tē pus re non distingui a motu. Sed hæc sententia nobis nō probatur, Primo, quia tempus nihil aliud est quàm motus numeratus secundum prius & posterius; esse autem numeratum, non addit aliquam rē ipsi motui: Vnde Arist. 4. Phys. tex. 99. inquit, prius & posterius ipsius motus re esse idem cum motu, distingui aūt s̃m esse, hoc est s̃m rationem. Deinde, sumatur vlna qua metimur pannum, quæ vlna est lignū & mensura panni; sed esse mensuram, non est res diuersa a ligno. Vlna enim per se quidem est lignum, vt autem est signate diuisa per palmos, est vlna seu mensura: sicut igitur se habet mensura ad lignum vlnæ, ita tempus ad motum. Denique, si tempus res est diuersa a motu, aut erit res permanēs aut successiua, non permanens, vt patet; si successiua, nullo modo erit aliud quàm mot^9. Cōuenit enim ei definitio motus, quæ est esse actum entis in potentia, &c. Adde, quòd si est ens successiuum, habebit suam durationem, & partes priores & posteriores, quocirca mensurabitur a tempore; & sic tempus mensurabitur a tempore.

Argumenta autem illorum, ita soluuntur. Primum quidem hoc modo: motus non est forma imperfecta, sed etiā fluxus illius, vel talis forma prout est fluēs; intrinseca autem duratio illius fluxus nō

differt re a fluxu,sed tantùm ratione. Ad 2.ita respondemus. Aristoteles vult tempus distingui a motu,non re sed ratione: addit enim tempus motui, esse numeratum secundum prius & posterius. Ad 3. Potest tempus comparari,vel cum motu cuius est accidens & passio; & sic non differt re ab illo,sed tantùm ratione; vel cum aliis motibus; quorum est externa mensura,& ab illis differt re:sicut vlna respectu ligni in quo est, non differt ab eo re:respectu autem pãni vel aliorum quę metitur, differt re ab illis.

Explicatur definitio illa tẽporis Numerus motus secundum prius, & posterius, & primo loco exponitur illa prima particula Numerus.

C A P. II.

His igitur opinionibus refutatis, aggrediamur ad explicandam definitionem temporis, quæ traditur 4.Phy.tex.101.his verbis.[Numerus motus secundum prius,& posterius.] Et primùm doceamus qualis numerus sit, deinde cuiusmodi motus, ad extremum, quid sit illud [prius,& posterius.]

Quidam Latini interpretes faciunt triplicem numerum. Vnum quo numeramus,vt ternarium,vel binarium; alterũ, qui est res numerata,'vt duo oculi; vel quinque digiti;tertium,qui numerat, & hunc aiunt esse intellectum. Sed hic postremus numerus olet nescio quid Platonicum potius, quàm Aristotelicũ. Nam Aristoteles 1.lib. de Anima reprehendit Xenocratem,qui definiebat animam esse numerum. Inter duos autem priores numeros,multùm differt. Prior est abstractus a rebus, sola cogitatione cohærens: posterior autem est coniunctus cum rebus: ille percipitur tantùm intelligentia, hic potest etiam sub sensum cadere: ille est mathematicus,hic physicus:ille pertinet ad categoriam Quantitatis, hic autẽ ad diuersas categorias pro varietate rerum,quæ numerantur:ille est accidẽs, &

Discrimen inter numerum coniũctum cũ rebus, & ab iis adiunctum.

A vnũ ens per se,hic autem,non est ens per se, & nonnunquã est substantia, ille non multiplicatur secundum multitudinem eorum,quæ numerantur, hic secundum varietatẽ rerũ quæ mensurantur, multiplicatur.Tẽpus igitur dr̃ numerus,nõ ille prior,sed hic posterior. Tẽpus em̃ est quidpiã continuũ,coniunctũ cũ motu; & ens naturale;ex quo fit, vt tẽpus non debeat reponi in quãtitate discreta vbi est numerus,sed in quãtitate cõtinua.Tempus.n.s̃m rẽ est motus,qui est continuus; participat tamen aliqua ratione discretæ quãtitatis quatenus numeratur secundũ prius & posterius.Caussa vero pp quam tempus dicitur numerus, est quia tẽpus est mensura, ratio autem mensuræ primùm conuenit numero seu vnitati,& pp hanc accommodatur etiam aliis rebus, vt ait Arist.10.Metaphysicæ tex 2.& 3.

Verum, quia cum dicitur tempus esse numerus motus, potest id bifariam intelligi;vel actiuè,vt sensus sit,tẽpus esse numerum quo numeramus motum;vel passiuè, videlicet tempus esse motum numeratum; ideo dissensio est inter Auerroem, quem sequuntur Latini, & inter C Alexandrũ,quẽ sequũtur Themistius, & Simplicius. Auerroes enim 4.Phys. com. 102.& 103.vult illud [Numerus motus.] legendũ esse actiuè, est enim tempori essentiale mensurare motũ. Nam si debuisset legi passiuè,non fuisset positum, tempus est numerus motus numeratus. Prętерea, Arist.postquàm tradidit definitionem temporis probat tempus esse numerum motus sic; id quo metimur plus & minus, est numerus; sed tempore metimur plurem, & minorẽ motum, ergo tẽpus est numerus. Hæc probatio vim & robur habet,si numerus sumatur actiuè. D

An tempus sit numerus quo numeramus an qui numeratur.

Opinio Auerrois.

Sed ego magis assentior Græcis: qm̃ Aristoteles apertè ait tex.102.& 110.tẽpus esse numerũ,nõ quo numeramus,sed qui numeratur. Præterea, tempus non cognoscitur ex eo, quod numerat alia, sed percipitur ex eo, quod motus numeratur & distinguitur secundum prius & posterius. Amplius, esse mensuram, est quidpiam respectiuum, tempus autem est ens absolutũ, ergo mensurare nõ est essentiale tempori. Ad hęc, tẽpus est passio motus,vt docet Arist.12. Metaph. tex.29.

Opinio Græcorum probabilior.

tex. 39. ergo definiri debet per motum, tanquam per subiectum in quo est; at mensura non est passio rerum quæ mensurantur, nec res mensuratæ sunt subiectum mensuræ. Postremo, cum omnis respectus fundetur in aliquo absoluto, & esse mensuram sit quidam respectus, præsupponet vtique aliquid absolutum: mensurare igitur non primo ac essentialiter conuenit tempori; & sicut vlna non habet quòd si vlna ex eo, quod mensurat pannum; sed mensurare posterius est & consequitur rationem iam constitutam ipsius vlnæ, vlnæ enim esse constituitur ex eo quod est lignum quoddam numeratum & distinctum in aliquot partes certę & definitæ quantitatis; sic etiam mensurare non est essentiale tempori, sed passio consequens rationem temporis, ex eo quod est motus numeratus secundum prius & posterius.

Quod autem aiunt, quidam, tempus & esse numerũ motus actiuè, & passiuè; nam si comparetur cum motu circulari, est numerus passiuè, quoniam est passio illius intrinsecè inhærens ipsi: si autem comparetur cum alijs motibus, est numerus actiuè, quia mensurat illos: vt verum sit, tamen neque satisfacit præsenti dubitationi; non enim quæritur an tempus sit numerus motus actiuè, id enim certum est, sed an hoc sit essentiale tempori, & an sic debeat intelligi definitio temporis, neque consentit cum Aristotelis doctrina, qui vbicunq; declarat, quomodo tempus sit numerus motus, semper exponit passiuè, vt supra ostẽdimus: & isti faciunt definitionem temporis vitiosam, nam illud [numerus motus] cũ sumi debeat secundum illos actiuè & passiue respectu diuersorum, ambiguum esset: motus item cum debeat referri partim ad motus circulares, partim ad alios motus, esset nomen æquiuocum & perobscurum.

Argumentis autem Auerrois, facilè est occurrere. Nam cum ait, si deberet intelligi passiuè, non debuisse dici (numerus motus) sed (motus numeratus) futile est; hoc enim vocabulum (numerus) seu mensura, tam pro eo, quo numeramus, quàm pro re numerata vulgo vsurpamus; dicimus enim quempiã comedisse modium tritici, aut libram carnis, aut bibisse dolium vini, hoc est comedisse triticum numeratum modio, & vinum mensuratum dolio; sic tempus est numerus motus, idest motus discretus & numeratus secundum prius & posterius. Probatio autẽ Aristotelis, non est a priori, sed a posteriori: quod indicat illud verbum (signum) demõstratio enim a signo, est a posteriori; atq; vis probationis Aristotelis est in hoc: si enim per tẽpus metimur alios motus, hoc est signum, ipsum tempus esse aliquid definitum & mensuratum; velut si per vlnam metimur pannum, signum est, vlnam esse lignum aliquod diuisum & distinctũ in certas partes. Est igitur tempus numerus motus, nam mensura debet esse eiusdem generis cum his quę mensurantur, si ergo motus mensuratur tempore, oportet tempus esse quoque motum numeratum, vt est apud Arist. 4. Phys. tex. 113. & 10. Metaphysicæ loco supradicto.

Non esse addẽdum in definitione temporis ipsum esse numerum motus & quietis.

CAP. III.

Hinc apparet, eos qui putarũt in definitione temporis addendum esse [numerus motus, & quietis] fuit autem vetus hæc opinio, vtpote quam Alexander (referente Simplicio) commemorat, atque refellit, dupliciter fuisse deceptos. Primo, quia illud [numerus motus] sumebant actiuè, quasi tempori essentiale esset mensurare, & quia non solum motus, sed etiam quies mensuratur a tempore, ideo putabant nomen etiam quietis exprimendum esse in definitione temporis. Sed, vt Alexander inquit, & nos supra ostendimus, mensurare accidit tempori, substantia autem eius consistit in eo quod est habere prius & posterius mensuratum cum successione, quod propriè non conuenit quieti: alioquin quies esset motus; ideo tempus non est in quiete sicut est in motu. Deinde, quamuis esset tempori essentiale mẽsurare,

Quies non debet addi in definitione temporis.

ſurare, tamen quia quies non per ſe primò, ſed, vt inquit Ariſtoteles, tãtùm per accidens mẽſuratur a tpe, hoc etiam nomine non debuiſſet poni in definitione eius. Quod enim eſt per accidens, nõ ingreditur definitionem rei. Vnde, neque in definitione viſus ponũtur tenebræ, ſed definitur viſus facultas percipiendi lumen, & colores.

Quo pacto tempus per accidẽs mẽſuret quietem.

Quomodo autem tempus menſuret quietem, ſic debet intelligi. Primò, tempus menſurat quietem, vel quia ſicut rectum per ſe quidem eſt menſura recti, qđ eſt illi congruens, per accidẽs autem obliqui, quatenus obliquum non eſt rectũ, ſed diſcrepans ab eo: ſic tempus cum ſit ens ſucceſſiuum, per ſe quidem eſt mẽſura motus qui habet ſucceſſionẽ; per accidẽs autem quietis quatenus eſt priuatio motus, dicitur enim aliquid tanto tẽpore quieuiſſe, quia tanto tempore non eſt motum, & quia tanto tempore moueri poterat; vel quia quies vnius corporis, ſemper eſt cum motu alterius qui per ſe menſuratur a tempore, per accidens aũt quies coexiſtẽs illi. Vel quies dicitur mẽſurari per accidens, quia id quod per ſe menſuratur, debet habere has conditiones, vt ſit eiuſdem generis cum menſura, ideſt qualem habet menſura quantitatem, talem habeat menſuratum: deinde, vt poſſit contineri vel circunſcribi a menſura, & ſic motus per ſe menſuratur a tempore, nam omnis motus circunſcribitur terminis ipſius temporis, quocunque enim motu poteſt ſumi tempus maius: deinde, motus habet quantitatem ſucceſſiuam ſicut tempus, quare eſt homogeneum illi: quies autem per ſe non menſuratur a tempore, quia deeſt illi ſecũda conditio; non enim habet quantitatem ſucceſſiuam ſicut tempus, ſed tantũ per accidens quoniam habet priorem conditionem; nimirum quia continetur finibus temporis.

An eſſe rerum generabilium mẽſuretur tempore.

Pari ratione exiſtimandũ eſt, eſſe ſubſtantiale rerum generbilium & corruptibilium menſurari a tempore. Nam quãuis ſit indiuiſibile, & totũ ſimul carẽs omni ſucceſſione, tamen quia incipit & deſinit, & cõtinetur a tpe, eſtq; perpetuo cõniunctum cũ accidentarijs mutationibus per quas, & producitur & corrumpitur, mẽſurari debet a tpe. Nõ igitur aſſentior Scoto, qui vult tale eſſe rerũ corruptibiliũ menſurari æuo; neq; Herueo qui in 2. Quodlibeto q. 12. inquit hmõi eſſe non menſurari tpe, quia eſt indiuiſibile carẽs ſucceſſione, quã hẽt tempus, menſuratũ aũt dẽt eſſe homogeneum menſuræ ſuę; nec menſurari æuo quia habet principiũ & finẽ: ſed menſuratur, inquit, nũc tpis diſcreti, qđ eſt menſura operationũ Angelorũ; quid ſit autẽ hoc tempus diſcretum infra explicatur. Sed ratio Heruei tãtum concludit hoc (eſſe) non menſurari tpe per ſe primò ſicut motum, quod nos etiã ſpõte cõcedimus. Rectius igitur D. Thomas 1. par. q. 10. ar. 4. in reſponſione ad 3. & Durandus 2. ſent. diſt. 2. q. 6. volunt tẽpus eſſe menſurã communẽ motui quieti & eſſe rerũ generabiliũ; qđ valde congruit cũ his quæ ſcribit Ariſtoteles 4. Ph. tex. 120. dicens quęcunq; terminantur a tempore, & aliquando ſunt & aliquando non ſunt, menſurari ab eo. Itaque ſolum res æternas & impoſſibiles excludit a tẽpore: res autem omnes generabiles ſubijcit tẽpori, verũ his de rebus plura dicturi ſumus infra cum de æuo diſputabimus.

An ratio temporis pendeat ex operatione animæ.

Sed dicet quiſpiã, ſi tẽpus eſt numerus, numerꝰ aũt nõ exiſtit ſine actione animę, qm̃ numerare propriũ munus eſt animæ rationalis; tempus igitur exiſtit in anima, quare vel erit res fictitia, vel ens rationis. Reſpondeo, duo conſideranda eſſe in tẽpore, Vnũ materiale, quod eſt motus: Alterum formale, quod eſt eſſe numeratum ſecundum prius & poſteriùs. Motus quidem ſecundum partium ſucceſſionẽ actu eſt extra animam; dupliciter autem depẽdet ab anima: primùm effectiuè, quatenus omnes alij motus dependent a motu cęli, hic autem ab Intelligentia, quæ a Peripateticis vocatur Anima cæli. Platonici etiam animam Mundi, aiunt eſſe fontem omnium motuum. Deinde depẽdet etiam ab anima, quatenus de ipſo motu nihil eſt actu præter indiuiſibile quoddã. Nam alia pars pręteriit, alia futura eſt, ſimul autem totus motus actu exiſtere nõ poteſt niſi per actionem animæ quæ totum motum ſimul actu apprehendit, cõſiderãs priores partes atque poſteriores, eaſque conferens inter ſe. Tempus igitur cum ſit re idem atque motus, materialiter

ter quidē sumptū,eodē modo pēdebit & nō pēdebit ab anima atq; motus:& quē-A admodū nemo dicet motū esse ens rationis,propter aliquam eius dependentiam ab anima; ita neque de tēpore id censeri & affirmari debet. Formale autem ipsius temporis necessario eget opera intellectus;nam siue quidditas temporis sit esse numeratum secūdum prius & posterius, cum nihil sit vel actu numeratum,vel potentia numerabile, nisi in ordine ad numerantem,qui est animus hominis,necessariò tempus includet respectum ad animam; siue etiam ratio temporis in eo consistat, vt sit mensura motuum, idem B quoque eueniet. Nam ratio mensuræ, actu nonconuenit alicui nisi ex operatione animæ; ergo quamuis extra animā vnaquæque res habeat suam durationē, alia quidem longiorem alia breuiorem (quomodo potest dici etiam esse in tempore) tamen eiusmodi duratio nō potest esse numerata & distincta secundū prius & posterius, neque potest adhiberi tanquam mensura ad metiendos motus (in quo tamen propria temporis ratio formaliter consistit) sine operatione animæ.

Atque hoc quidem, exemplo vel simi-C litudine vlnæ ligneæ illustrari potest. lignum enim vlnæ per se habet quantitatem v.g.quatuor palmorum;sed designatio & distinctio illorum palmorum, adhibitio item illius ligni ad metiendum pānum vel aliud quidpiam,fit opera, & industria hominis: similiter de tempore sentiendum est. Talis autem dependentia temporis ab anima,non arguit ipsum esse vel figmentum,vel ens rationis.nam quod anima numerat in motu, non fingit ipsa sibi,sed in ipso motu reperit: quemadmodum videre est in exemplo vlnæ. D Similis aūt dependentia ab anima reperitur in relatione,in numero,& in cunctis rebus vniuersalibus, in quibus scientiæ versantur.Hoc enim discrimen est, auctore Auerroe 88. comm.4.Physi. inter ens incompletum, cuiusmodi est tempus, & ens completum vti est homo & lapis, quòd illud accipit suum complemētum per operationem animæ, hoc autem minime. Quàm sit vera & consentiens doctrinæ Aristotelis hæc solutio, videre licet tum apud Arist.4.Phy.text.131.tum apud Græcos interpretes in expositione illius tex. vt Themistium,Simplicium & quos ibi refert Simplici⁹:& apud D. Thomam,ibidem:apud Auerr.autem 4.Phy. 88.comm.& 109.& 131. Sed quomodo tempus sit numerus,satis explicatum sit: sequitur vt duas alias definitionis particulas,breuiter exponamus.

Declarantur duæ aliæ particulæ definitionis,nimirum Motus & secundū prius & posterius.

CAP. IIII.

Deinceps videndum est, cuiusnam motus sit tempus numerus. Tempus præcipue est in motu cæli,qm̄ is est primus,& caussa aliorum omnium; & minimus,idest uelocissimus,præsertim primi mobilis;& certissimus, & maximæ vniformis,& notissimus omnibus, & vniuersalis apud omnes. In triplici autem motu cælesti præcipue consistit tempus; primùm in motu primi mobilis,per quē sol facit dies & noctes. Deinde, in motu proprio solis,per quem constituit annos. Postea in motu lunæ,ex quo numeratur mensis: cęterorum autem Planetarum motibus, quoniam non sunt omnes manifesti vulgo, non assignatur ratio temporis. Atque hoc tempore, quod est in motu cæli,vtuntur omnes gentes,& continētur durationes rerum sublunarium, & de eo pręcipuè loquūtur Philosophi; in alijs autem motibus, qualescunque fuerint,licet minus principaliter, tamen etiam reperitur ratio temporis. Nam tēpus est motus numeratus secundū prius & posterius, omnis autem motus habet prius, & posterius quare in omni motu inest ratio tp̄is. Deinde, Aris.inquit etiā si fuerimus in tenebris, neque moueamur corpore extrinsecus vllo motu physico, sed tm̄ animo agitemus aliquid, ex sola cogitationū duratione,& successione s̄m prius & posterius,sentiri,& deprehendi a nobis tempus. Experientia item hoc docet. Adhibemus enim varia genera horologiorū, vt motibus eorū vtamur pro tēpore ad metiēdas actiones nostras. Prætere a,si fingamus tolli motum cæli, & remanere

An tempus sit numerus solius motus cælestis an cuiusuis motus.

dum durationem suam mensurari à magnitudine, sed à tempore; Hinc patet. Primò, quia duratio alterationis, cum talis motus non fiat super magnitudinem, nō potest mensurari ab ea. Deinde, sint duæ magnitudines æquales, super quas fiant duo motus locales, vnus in duabus horis, alter in vna: inæqualis duratio istorum motuum, non potest attendi penes magnitudines super quas fiunt, cùm sint æquales inter se, sed necessario referri debet ad tempus. Similiter sint duæ magnitudines inæquales; minorē transeat mobile in vna hora, maiorem autē pari tempore transeat alterum mobile; Isti duo motus habent æqualem durationē, cum tamen fiant super inæquales magnitudines, mensura igitur durationis horum motuum, non est magnitudo, sed tēpus: prius igitur & posterius, quæ in motu cōstituunt rationem temporis, non attenduntur penes extensionem mobilis vel spatij, sed penes durationem successionis.

An sit unū & idē, Nūc, in toto tempore.

Quod autem Aristoteles videtur dicere, & à multis affirmari solet, idem esse (Nunc) in toto tempore, simpliciter quidem falsum est: nam cum tempus sit successiuum, nihil illius potest diu esse permanēs, & cum ipsum nunc non sit nisi in partibus temporis vel terminando, vel continuando, vel diuidendo ipsas, sicut partes temporis, neque sunt eędem, neque permanentes, ita ipsum nunc. Si igitur dicitur esse idem (Nunc) dupliciter debet intelligi, uel quia ratio ipsius (nunc) quæ est esse præsens, semper est eadem, quanquam varietur prout est in diuersis partibus temporis. Nam aliud est nunc in præsenti, aliud in futuro. Atque hæc videtur esse Aristot. sententia, vt patet consideranti tex. 103. & 104. & quæ scribunt Græci explanātes illos textus: vel sicut Mathematici imaginantur lineam fieri ex fluxu puncti, in qua generatione lineæ, idem punctum manet continenter fluens, sic imaginamur, nūc, fluēs facere tempus; secundum quam imaginationem, videtur manere idem nunc; id quod Aristoteles declarat exemplo mobilis: nam sicut se habet tempus ad motum, sic nunc ad mobile, ergo à commutata proportione, sicut mobile ad motum ita nunc ad tempus; quare sicut manet idem mobile in toto motu, tamē aliter, atque aliter se se habens, ita cogitandum est manere idem nunc in toto tempore aliter & aliter se habens: hoc etiam modo præsentem difficultatē soluit D. Thom. 1. par. q. 10. art. 4. in responsione ad secundum.

A

Atque hæc ferè sunt quæ de tempore à Physico doceri & cognosci debent. Verum, libet hoc loco, angustos Physiologię fines transire, & in amplissimis Metaphysicę, ac Theologiæ spatijs aliquantulum excurrere, tresque tractare quæstiones in primis nobiles & graues. Vnā, de duratione: Alteram, de æternitate: Tertiam de æuo; quarū est difficilis quidem explicatio, sed vtilis & iucunda cognitio. Etenim tres sunt mensuræ durationis, tempus, ęternitas, æuum. Vel. n duratio habet principium & finem, qualem durationem cernimus in rebus sublunaribus; eius autem durationis mensura tē pus est; nam licet tempus dicatur esse mensura motus, intelligendum tamen est, id quod in motu metitur tempus, nō esse aliud, quàm moram & durationem motus. Vel duratio caret principio & fine, quam durationē metitur æternitas; Vel deniq; habet initium, sed caret fine, qđ genus durationis, Deus tribuit Angelis, cælis, animis nostris, & materiæ primæ; atque huiusmodi durationis mensuram Theologi appellant Aeuum. Cum igitur de tempore iam dictum sit, deinceps de æternitate & æuo dicendum est. Sed ante hæc agendum est de duratione, sine cuius cognitione, reliqua duo, nec commode tractari, nec plenè planeque possent intelligi.

B C D

Quid sit Duratio.

CAP. V.

De duratione explicandum est, qd, & quotuplex sit: vt & natura Durationis, & varietas eius cognoscatur. quid autem sit duratio, præmissis ac decla-

declaratis nonnullis propositionibus, facilius intelligetur.

Prima propositio. Duratio habet in se certam aliquam rationem quantitatis: hoc ita probatur. Duratio est mensurabilis vel tempore, vel æuo, vel æternitate; sed esse mensuram & mensurabile, est affectio quantitatis, ipsi quidem per se cõueniens, propter ipsam autem aliis omnibus in quibus illa affectio reperitur; ergo in duratione necesse est reperiri rationé aliquam quantitatis. De minori non est dubitandum, cum Aristoteles in 10. lib. Metaphy. tex. 2. scribat rationem mensuræ propriè conuenire quantitati, eamq; à quantitate transferri ad alia, quibuscunque accommodatur; mensurã enim id esse, quo quantum quidq; sit, cognosci tur Sed quantitas quintuplex est; vna magnitudinis, altera multitudinis, tertia pôderis, quarta perfectionis, quinta durationis: quibus sextam addunt aliqui, nimirũ quantitatem intensionis, quam cernimus in qualitate suscipiente magis & minus; quæritur enim quantus sit calor vel candor, & responderi solet, esse vt quatuor, vel ut sex, vel vt octo; & quamuis ad exponendam intensionem qualitatis, consueuerint Philosophi vsurpare vacabula magnitudinis & numeri, cuiusmodi sunt magna uel parua intensio, & dicitur qualitas intensa vt duo, vel vt quatuor: nemo tamen est, qui non videat longe diuersã esse rationé quantitatis in qualitatis intensione, quàm vel in extensione magnitudinis, vel in multiplicatione numeri. Alii reducunt quantitatem intensionis (nec meo iudicio inepte) ad quãtitatem perfectionis; facientes duplicem perfectionem rei, unam secundum essentiam, quæ in eadem specie nõ augetur aut minuitur: alteram secundum esse & secundum uim agendi, quæ in nonnullis rebus suscipit magis & minus: ergo ad quantitatem perfectionis huius posterioris modi, reducatur nunc quantitas intensionis, & quantitas (vt ita loquar) actiuitatis. Si qs autem contendat hęc inuicem disiungere ac separare, cum hoc ego non magnopere pugnabo.

Quintuplex vel sextuplex quãtitas.

2. Propositio. Duratio rei est diuersum aliquid ab essẽtia rei. Tria sunt, quæ

A in qualibet re, magna inter se cognatione atque connexione iuncta inueniũtur; essentia rei, existentia eius, & duratio: prima secundũ ratioñe & ordinem naturæ, est essentia; secũdum hanc proximum locum tenet existentia; ultimum duratio; nam sicut essentiam præsupponit existentia, sic hanc præsupponit duratio; ex cuius cum aliis duabus comparatione, quid ipsa duratio sit, clarius dispici poterit. Ac id quidem quod in hac secunda propositione dicitur, duratioñe rei distingui ab eius essentia, facile est ostendere verũ esse.

Probatur durationem esse aliud quid ipsam quam essentiã rei.

B Etenim, duratio non potest intelligi sine existentia, sine qua tamen essentia põt animo concipi & definiri: ipsum namq; quod quid est, abstractũ est ab esse & non esse, cum ipsum per se sit necessariũ atq; immutabile, qualis non est existentia. Deinde, essentia non suscipit magis & minus, non enim est in eadem specie maior aut minor: duratio autem suscipit magis & minus, & non mutata essentia potest res maiorem vel minorem accipere durationé. Ad hæc, possunt esse duæ res eiusdem essentię, diuersæ tamen durationis,

C vt homines qui sunt eiusdẽ essentiæ, pp varietatem tamen climatũ, temperamentorum, aliarumq; rerum, variam habent durationem; nonnunquam etiam contra accidit, quæ diuersam essentiam habent, ea simili duratione teneri, vt omnes Angeli pari duratione sunt prædití, qui tñ aut oẽs, aut certe multi diuersam habẽt naturã non est alia duratio cæli q̃ Angeli, essentia verò longe diuersa est.

3. Propositio. Duratio re non differt ab existentia. Hoc probatur, primò, quia

D idem est quærere quandiu duret res aliqua, quod quærere quãdiu res illa existat; & idem est dicere rem aliquã esse breuis aut longæ durationis, quod esse lõgæ aut breuis existentiæ. Postea; quemadmodũ se habet extensio quãtitatis ad quantitatem, & intensio qualitatis ad qualitatem, ita se hẽt duratio existentiæ rei ad ipsam existentiam; cum duratio sit quasi extensio quædã (quod paulo infra docebimus) ipsius existentiæ; sed nec extensio quantitatis re differt à qũtitate, nec intensio qualitatis a qualitate; ergo pari rõne duratio

Duratio re non distinguitur ab existentia rei.

tio re non differt ab existentia. Præterea, si duratio v.g. equi res diuersa est ab existentia equi, ergo duratio & existẽtia sũt duæ res: vocetur igitur existentia A. & duratio vocetur B. quæro cum B. sit res quædã, ergo existit & durat, neq; .n. hæc duo ab vlla re separari possunt; uel igitur duratio ipsius B. est res diuersa ab eius existentia, vel non est diuersa; si nõ est res diuersa, ergo sĩr à principio dicere oportuit ipsum B, quæ erat duratio equi, re non distingui ab ipso A. quæ erat existentia equi, & ita obtinebimus quod volumus: sin aũt est res diuersa, quod de ipso B. quæsitũ est, idem quæri põt de duratione ipsius B, & de aliis deinceps, quare necesse esset nusquam consistere, sed procedere in infinitum. Postremo, si existentia & duratio sunt duę res inter se diuersę: ergo nullã video caussam cur non posset Deus si vellet, eas inuicem disiunctas & separatas seorsim vel producere, vel iam simul productas separatim cõseruare; ponamus igitur hoc factum esse e Deo, ex qua positione nullum sequi debet impossibile, quia possibili posito in actu, nullũ sequi debet impossibile, sed huiusmodi positio manifestã inuoluit contradictionem, hinc.n. efficeretur, rem aliquam durare in mundo, & tamen eam non existere: & contra rem aliquam existere, carentem omni duratione, quod fieri non põt: quamobrẽ illud perspicuè falsum est, nimirum durationem re distingui ab existẽtia, ex quo tanquam fonte, hæc manant incommoda.

Quo duratio distinguatur ab existentia.

4. Propositio. Duratio secundum rationẽ distinguitur ab existentia. Etenim rõ existentię in eo tñ est vt res sit extra caussas suas, & vt actu sit in modo: hoc.n. significat existere, extra caussas eẽ, & actu esse; quanto autem tempore sit res, hoc est vel longo, uel breui tempore, non includitur in ratione existentiæ. Duratio autem significat quantitatem seu extẽsionem ipsius existentiæ, ac velut quandam eius moram: ut sicut se habet extensio ad quantitatem, & intensio ad qualitatem, ita se habere videatur duratio ad existentiam. Videtur enim duratio habere in se ordinem ad tempus, vel alias mensuras durationis; ex quo fit vt propriè in duratione dicatur longum & breue, finitum vel infinitum. Deinde, cũ existere idẽ sit qđ actu esse in rebus, hoc aũt æqualiter sit in omnibus quæ actu sunt, non potest existentia suscipere magis & minus, neq; enim existentia substantialis vnius hominis magis est vel maior est existentia, q̃ aliũs cuiusuis hoĩs existẽtia: Duratio vero suscipit magis & minus, augetur & minuitur; non .n. si quilibet hõ æqualiter actu est atq; alius quiuis hominum, etiam omnes homines æqualitèr perdurant, sed est aliorum longior, & aliorum breuior duratio. Postremo, caussa existentię sola est forma; Aristoteles enim tã in 2. lib. de Anima tex. 36. quàm in 5. lib. Metaph. tex. 15. docet formam esse caussam eius existentiæ ac eius esse quod hẽt res quælibet, quod.n, res actu sit soli formæ tanquã principio intrinseco acceptũ ferri dẽt, vt ostẽdit Arist. 2. lib. Physi tex. 11. Duratio aũt rei, vel non prouenit ex forma, vel multo magis ex bona dispositione materiæ, ex remotione item contrariorum, & ex adiunctione rerum conueniẽtium quę rẽ tuentur atq; conseruant. Perspicuũ igr̃ est Durationẽ, salté rõne, distingui ab existentia. Posset igitur duratio (vt ex iis quę dicta sunt aliquam eius definitionem conficiamus) ad hunc modum describi. [Duratio est quantitas seu extensio seu mora quædam ipsius existentiæ.] Sed quid, si res aliqua vno tantum instanti existeret? nunquid eiusmodi res non haberet durationem? haberet sanè aliquo modo durationem, sed non propriè, quippe cum duratio videatur esse productio quædam & continuatio & permanẽtia eius esse quod per productionẽ acceptum est, in esse autẽ, quod uno tantum momẽto manet, nec potest intelligi productio siue prolongatio eius, nec continuatio, nec etiam conseruatio. Ex hac autẽ descriptione vel potius notione durationis, duo licet colligere. Vnũ est, etsi quidditati rei, vt est quidditas, conueniat mensura perfectionis, siquidem vna quęque quidditas habet definitam perfectionem essentialem, alia quidem maiorem & alia minorem; duæ enim quidditates quę parẽ pfectionẽ essentialẽ habeãt, esse non possunt; sicut nec duæ spẽs numeri habentes æquales unitates, Mẽsura tamen

Descriptio durationis.

tamen durationis non potest conuenire quidditati,vt quidditas est non enim duratio vlla cõuenit quidditati,nisi propter eius existentiam, si igitur à quidditate separes existentiam,nulla prorsus durationis ratio conueniet quidditati.quare inconsiderate faciunt nonnulli: qui etiam ipsis quidditatibus accomodant nescio quas mensuras durationis, nempe vel æternitatem,vel æuum, vel tempus discretum,vel aliud quidpiam. Alterum est, durationem non distingui secundum rẽ ab essentia rei;nam si duratio re non differt ab existentia (vt paulo ante ostendimus) existentiam autem re nõ distingui ab essentia demonstratum est à nobis in sexto libro huius operis,relinquitur durationem etiam re non distingui ab essẽtia. Verum Thomistæ qui realiter distinguunt existentiam ab essentia, realiter etiam distinguerent durationẽ ab essentia. Sed quid est duratio, hactenus dictum sit.

De varietate durationis,quæ nascitur ex varietate ipsius existentiæ.

CAP. VI.

Varietas durationis. QVotuplex sit duratio,paucis nunc exponendum est.Accum duratio sit quantitas,seu extensio ipsius existentiæ, varietas durationis spectari potest,tum ex parte existentię, tum ex parte quantitatis & extensionis, quæ est in existentia.Ex parte existentiæ,multiplex oritur varietas.primùm enim, existentia alia est per se vt substantiæ,alia in alio,vt accidẽtis absoluti,alia in alio & ad aliud, D vt accidentis relatiui, addunt nonnulli existentiam cum alio, vt materiæ & formæ,nam materia non existit nisi cum forma,nec forma nisi cum materia; neutra enim,aut existit per se, quia non est substantia completa,aut in alio tanquàm in subiecto,quia non est accidens. adiungi posset alius modus existendi, nimirũ per se existere simul & in alio, siue cum alio existere, qui soli animę rationali conuenit, quippe quæ p se di citur existere quatenus est immaterialis & secund um esse A independens à corpore,potensque corrupto corpore per se existere;dicitur etiam existere in alio siue cum alio, quatenus est actus corporis & pars hominis;anima enim vnà cum corpore, hominis naturã constituit & complet. Deinde,existentia alia est à se extrinsecè & intrinsecè, quę est propria Dei; qui quoniã est simplex, non habet intrinsecè esse à partibus,quoniam autẽ est primum ens, nõ habet esse ab alio extrinsecè:alia est à se intrinsecè, sed extrinsecè ab alio,vt esse Angeli;alia est tam extrinsecè, quàm intrinsece ab alio,vt hominis & cuiusuis substantiæ cõ B positæ.Harum autem,prima est indefectibilis omnino;secunda est indefectibilis intrinsecè,sed est defectibilis extrinsecè;tertia est defectibilis tam intrinsecè quàm extrinsecè. Præterea, existentia alia est permanens,& alia successiua; quædam.n. res habent esse permanens,vt homo & lapis;aliæ uerò habent esse successiuum, & in fluxu vt motus & tempus.

Opinio quorundam negantiũ ullã rem,præter Deum, habere esse permanens & totũ simul. Sed fuerunt nonnulli(quorum opinionẽ refert,atque confutat Henricus Quolibeto quinto quæst.11.) qui arbitraban- C tur nullã creaturam habere esse permanens,& totũ simul; id enim esse propriũ Dei,commune autem esse omnis creaturæ,habere suam existentiam quasi in perpetuo quodam fieri,& in continuo fluxu. hoc autem confirmabant testimonio D. Augustini, qui declarare volens quomodo creatura in esse pendeat à Deo, ponit exemplum aeris illuminati lib. 8. super Genesim ca.12. [aer(inquit) præsente lumine non est factus lucidus,sed fit lucidus;si enim non fieret,sed factus esset lucidus,etiam absente lumine lucidus maneret] ex quo licet colligere, creaturam (secundum Augustini sẽtẽtiam)semper fieri,nunquam factam esse à Deo;si enim facta esset,etiam si Deus eam non conseruaret, nihilominus tamen esse suum tueri,ac retinere posset; at si creatura haberet esse permanens & totum simul, non posset ritè dici eam fieri, sed potius iam factam esse: nam in quibus fieri distinguitur à facto esse, ea cum fiunt, partim sunt,partim non sunt, quare quæ sunt eiusmodi,ea non queunt habere simul totum suum esse. Huc etiam pertinet,

net, id quod Iob de homine ait, quòd nunquam in eodem statu permanet. Deinde, esse cu A iuslibet creaturæ conseruatur à Deo, sed conseruatio non videtur aliud esse, quàm continuata productio ipsius esse, & conseruare rem, dicitur esse continuare productionem eius, quocirca D. Thomas 1. Par. q. 9. art. 2 ait Deum non aliter conseruare omnes res in esse, quàm semper dãdo illis esse; relinquitur igitur esse cuiuslibet creaturæ semper dum creatura manet, fieri ac fluere à Deo, ac proinde non esse totum simul. Hæc illi.

Refutatur illa sententia.

Horum sententia, non est dissimilis o- B pinioni Heracliti, & aliorum quorũdam Philosophorum aientium res omnes cõtinenter labi & fluere, nihilque vel puncto temporis, in eodem statu manere; cõtra quos disputat Aristotel. in 4. lib. Metaph. Sed illos redarguere, non est difficile: nullam enim rem esse permanentem, est contra euidentiam rerum sensibus per se notam secundũ quos percipimus quasdam res esse permanentes, & alias fluentes; est contra iudicium & sententiam omnium ferè Philosophorum, qui probant, & tradunt diuisionem rerum in per C manentes & successiuas. Verum, vt etiã ratione aliqua opinionem illam labefactemus, eam falsam esse ad hũc modum argumentari possumus. Si esse equi, non est permanens & totum simul, sed fluens, & per partes accedens, vel igitur priores partes istiusmodi esse, abeunt aduẽtu posteriorum partium, vel manent: si abeunt ac pereunt, ergo equus similiter etiã perpetuo interit & gignitur; variata enim existentia, necesse est vnà variari naturam rei secũdum generationem & corruptio- D nem, tum quia res, non est nisi propter existentiam; tum quia existentia re nõ differt ab essentia; atque hinc efficeretur nullius creaturæ esse conseruari à Deo; si quidem id conseruari dicitur, quod idẽ manet aliquandiu; sed nulla pars ipsius esse maneret eadem aliquandiu propter perpetuum fluxum ipsius, esse, ergo nulla pars conseruaretur. sin autem omnes partes ipsius, esse, licet acquirantur successiuè, simul tamen manent, sicut contingit in calore qui per partes, & gradus producitur in aqua, hinc primùm fieret, ipsum esse, augeri & suscipere magis & minus, & cum esse sit effectus formæ substantialis, nec sit res diuersa ab essẽtia, omnis etiam forma substantialis omnisque substãtia susciperet magis & minus. Deinde, si priores partes manent, ergo iam illę habent esse permanés; & cum illæ sint iam productæ, nec amplius producantur conseruentur tamen à Deo, necesse est fateri conseruationem rei non esse (si verè ac propriè loqui volumus) perpetuam & continuatam productionem rei, vel continuatum influxum ipsius esse a Deo in rem quæ conseruatur. Quòd si accessionem illam & adiunctionem posteriorum partium ipsius esse ad priores partes, appellare volunt conseruationem, id sanè est abuti vocabulis; id. n. non est conseruare ipsum esse rei, sed id potius augere & ampliare; sicut in productione caloris, adiunctio posteriorum graduum eius ad priores (ponamus .n. nunc exempli gratia intensionem caloris fieri per additionem gradus ad gradum) non vocatur, nec verò est, conseruatio caloris, sed eius accretio, vel intensio.

Solutio contrariorum argumentorum.

Diuus autem Augustinus, illis verbis illoque exemplo, quod paulò superius adduximus, nihil aliud, (quod planè manifestum fit locum illum cõsideranti) significare voluit; quàm creaturas non solùm indigere virtute & ope Dei dum producuntur, sed tandiu etiam quandiu sunt. Verùm, quia quæ apud nos fiunt, ea videmus pendere ab agente & artifice dum fiunt, postquàm autem facta sunt, nõ amplius opificis opera indigere; arca dũ fit, adesse oportet fabrum lignarium, opus est eius arte & opera, vbi perfecta est, non ampliùs ab eo pendet: ne nos simile quidpiam cogitaremus de creaturis respectu Dei, ideo dixit creaturas non esse factas, sed perpetuò fieri à Deo, nec minus dũ sunt, quàm cum fiunt pendere à Deo: his verbis perpetuã creaturarum à Deo dependentiam significare volens. Iam verò, quod ait Iob, hominem nunquàm in eodem statu permanere intelligendum est, non de essentia vel esse hominis, sed de adiunctis eius, hoc est de accidẽtibus, affectionibus & operationibus, præsertim autem de iis, quæ attingunt hominis intellectum & affectum. Porro cõseruatio, non

non est aliud, quàm permanẽtia ipsius esse rei depẽdenter à Deo; dicitur autem continuata productio rei, vt significetur rem non minus pendere à Deo, dum conseruatur, quàm cum producebatur; sicut enim creatura, non potest accipere esse nisi Deo producente ac ei largiente, ita nõ potest esse acceptum tueri ac tenere, nisi Deo conseruante. Porro D. Thomas sententiam suam breuiter quidem, sed disertè exposuit 1. par. quæst. 104. art. 1. ad quartum, scribens conseruationem, non esse nouam actionem, sed continuationẽ illius primæ, qua dedit esse, quæ cõtinuatio sit sine motu & tempore. hactenus D. Thom. si igitur illa continuatio, sit sine motu & tempore, non erit in ea prius ac posterius, nec habebit partes successiuè fluentes. Sed reuertamur ad ostendendã varietatem durationis. Quæ dicta sunt de varietate existentiæ, quoniam ab ipsa non differt secundũ rem duratio, ea possunt ad ipsam durationẽ transferri & accommodari. verum aperiamus nunc varietatem durationis propriam, nimirum eam quę ducitur ex quantitate, vel extẽsione ipsius existentiæ.

De varietate durationis, quæ oritur ex quantitate ipsius existentiæ.

C A P. VII.

Triplex species durationis. QVantitas tribus modis considerari potest, vel vt omnino infinita carẽs principio & fine; vel vt omnino finita, habens principium & finem, vel vt partim finita, & partim infinita, habens principium & carens fine. Sic etiam duratio, alia ẽ omnino infinita, qualis est Dei; alia omnino finita, qualis est rerum caducarum & mortalium; alia partim finita, & partim infinita, nimirum habens initiũ & carens fine, qualis est Angeli, & animi nostri duratio. Posset pręterea fingi quarta species durationis, ea videlicet, quæ careret principio, & haberet finem, vt si Deus equum ab ęterno creasset, quem exacta æternitate tandem interire sineret. Verùm huiusmodi duratio, nec est in rebus, nec iam nunc esse posset: an verò esse potuerit, in dubio est; quæ res tra-

A ctabitur à nobis in extremo libro huius operis, cum disputabitur an creatura aliqua corruptibilis potuerit esse ab ęterno. Hac igitur specie durationis omissa, de illa triplici est agendum: cuius vltimã speciem, eam dico durationem, quæ habet initium & caret fine, fortasse Peripatetici non admitterent: siquidem verissimum existimatur ab ipsis illud Axioma, Quicquid incipit esse, necessario desinet esse; & quicquid æternum est in posterũ, id etiam ante, æternum fuisse necesse est. adiunxi, fortasse, propter animum no- **An Peripatetici admitterent durationẽ aliquam habentem initium sed carentem fine.**

B strum, quem an de nouo creari, an ab æterno esse sicut cælos & Intelligentias, Aristoteles senserit, olim inter ipsos Aristotelicos controuersum fuit, & adhuc sub iudice lis est. Certè Aristot. 1. lib. de Cælo tex. 100. & 12. lib. Metaph. tex. 39. non distinguit æuum ab æternitate, & in 1. lib. de Cælo acerrimè oppugnat eiusmodi durationem, quæ carens principio, finem habeat, aut fine careat, initium habens. Verum de Aristotelis sententia nihil in præsentia decernimus. secundum veritatem autẽ quam nos fides & Theo-

C logia docet, certum & indubitatum esse debet, supradictas tres durationis spẽs in rebus inueniri. quibus accõmodatur triplex ratio mensuræ. Etenim durationis omnino infinitæ, mensura est æternitas: durationis omnino finitæ, mensura est tẽpus: eius autem quæ partim est finita, & partim infinita, mensura est æuum.

Verùm illud hoc loco admonere, operæpretium fuerit; cum duo spectari possint in duratione, quantitas nimirum & modus durationis, secundum quem mo- **Magis est de ratione durationis ut est mensurabilis, quãtitas & extensio eius, quam permanentia uel successio.**

D dum alia duratio est permanens & tota simul, & alia est fluens; quantitatem per se conuenire durationi ea ratione, vt est mensurabilis, modum autem per accidẽs attinere ad durationẽ qua talis est. Cui rei fidem facit, q in definitione durationis ponitur quantitas, non autem modus: & duratio, non est mensurabilis ea ratione, vt est fluens vel permanens, sed ea tantùm ratione, vt est quanta: & affectiones durationis sunt finitum & infinitum, longum & breue, quæ manant ex quantitate. His accedit, quod si duę

res

res habeant eundem modum durationis; vt si ambę vel sint permanentes vel successiuę, habeant autem diuersam quantitatem durationis; vt si vna sit diuturnior quàm altera, omnes dicent eiusmodi res esse diuersæ durationis, & habere diuersas mensuras; sin autem duarum rerum, quarum vna est permanens & altera fluens, sit par & æqualis duratio, eas res omnes appellant eiusdem durationis esse, eademque mensura contineri; vt vel hac re planum fiat, ad efficiẽdam varietatem vel similitudinem durationis, plus valere quantitatẽ, quàm modum durationis.

Dubitatio, an maior uel minor duratio arguat maiorem & minorem rei perfectionem.

Sed quæret aliquis, an maior vel minor duratio, arguat maiorem & minorem rei perfectionem. Respondeo; cum tres ordines durationis à nobis fuerint constituti, vnus æternitatis, alter æui, tertius tẽporis: si excessus durationis pertineat ad superiorem ordinem, quemadmodum duratio æternitatis maior est quàm duratio ęui, & hæc quàm duratio tpis, proculdubio ex maiori duratione fere colligitur maior perfectio rei; constat enim rem ęternam perfectiorem esse rebus æuiternis; & has, rebus temporalibus. Atque huius rei caussam esse reor, quòd talis varietas durationis nascitur ex varietate naturæ, ac perfectionis essentialis; addidi illud (fere) propter materiam primam, cælos, & animum nostrũ, quę res mensurantur ęuo: materia tamẽ imperfectior est composito naturali; & animus noster imperfectior est homine, vt potè cuius est pars; & cælos multi putant (quòd per se non sint animati) ignobiliores esse rebus animatis temporalibus & mortalibus, nisi forte, quod supradictum est, contendat aliquis verissimum esse, adiunctis duabus conditionibus, vt nimirum sint substantiæ completæ, & sint cætera paria, & vt in eodẽ, & secundum idem comparatio fiat. Maior aũt & minor duratio, in iis, quę sunt eiusdem ordinis, non uariant perfectionẽ rei secundum magis & minus; alioquin metalla, quæ diuturnioris sunt durationis, nobiliora essent homine; & cum oẽs Angeli sint pares duratione, pares itidẽ essent perfectione.

De æternitate, & primum de varijs significationibus huius uocis (Æternum.)

CAP. VIII.

QVoniam de duratione diximus, cõsequens est, vt de mensuris durationis agamus. Voco autem mensuras durationis, æternitatẽ, æuũ, & tẽpus: in quibus quia ęternitas principem locũ tenet, de ea primo loco disserendum est. Ac primum quidem videamus quàm varia, & multiplex sit huius vocis, (æternitas) vel (æternum) significatio: deinde, quid sit æternitas: ad extremum, an ratio mensuræ conueniat æternitati.

Septem significationes & acceptiones huius uocis, æternum.

Septem reperio apud scriptores præsertim sacros, huius vocis [Aeternum] significationes. Primo. n. [Aeternum] significat, id quod initio & fine durationis caret, & habet esse omnino immutabile, & hæc est princeps, propria, & germana huius vocabuli acceptio soli Deo cõueniẽs. 2. Aeternum significat, id quod est inseparabile ab aliqua re, siue ea res sit æterna, siue non, ei necessario ac semper conueniens; sic hominem esse participem rationis, capacem disciplinæ, aptum ad ridendũ, dicitur æternũ esse: & huiusmodi propositiones, Philosophi vocant propositiones æternæ veritatis; sic Horatius dixit. [Seruiet æternum, qui paruo nesciet uti.] his verbis significare volens; ab eo q nescit vti mediocritate vel paruitate suæ fortunæ, inseparabilem fore seruitutem. 3. Aeternum] dicitur in sacris litteris, non solum id, quod semper duraturum est, sed etiam id cuius certus aliquis finis non constituitur, aut non ita fit, vt deinceps non sit faciendum, quantum pertinet ad curam vel potestatem facientis. Sic D. Augustinus libro quæstionum in Genesim, ca. 31. exponit promissum Dei datum Abrahæ Genes. 17. de terra Chanan possidẽdà à semine ac posteris Abrahæ in æternum. 4. Aeternum] dicitur, aliquid non in sé, sed ratione eius rei quã significat, & præfigurat, atq: hoc modo secundum expositionẽ multorum Doctorum, in sacra scriptura legimus fœdus circuncisionis fore æternum, & legalia veteris fore sẽpiterna; non in se, quippe quæ

(non

(non secus atque nubes accessu solis dissipantur) aduentu nouæ legis abroganda & aboleda erant, sed ea ratione, vt erant vmbrę, & figuræ rerũ cęlestium, & æternarum. 5. Aeternum] dicitur, quod licet initium habeat, fine tamen duratio nis caret, sic ait scriptura, terram stare in æternum, & ignem inferni ęternũ esse.

6. Aeternum] etiam dicitur, quod licet non in perpetuum duret, ita vt sit incorruptibile, habet tamen ualde longum & diuturnam durationem, nec eius interitus à nobis percipi, & notari pōt, quippe cum non totũ simul vno interitu pereat, sed per partes paulatim, ac lentissime desinat esse; qua significatione diuinæ litteræ montes & colles appellant æternos; eademque & mare, & omnia elemẽta vocari possent æterna. 7. Aeternũ] dicitur, aliquid propter singularem, eximiam, & supernaturalem participationẽ æternitatis Dei, atq; hac ratione visio essentiæ Diuinæ, quæ vna continet vniuersam sanctorum gloriam & beatitudinẽ, in scriptura dicitur vita æterna.

An uisio Dei beatifica quam habent sancti in cælis mẽsurari debeat æternitate.

Verum de hac ultima significatione ęternitatis magna lis est inter Thomistas & Scotistas. Etenim D. Thomas tum in 1. par. q. 10. art. 5. in responsione ad primum, tum latius contra gentes lib. 3. ca. 61. & 4. sen. dist. 49. asserit visionẽ beatificam Diuinę essentiæ, in qua omnis sanctorum gloria consistit, nec tempore, nec æuo, sed æternitate mensurari; quod ipse probat dupliciter. Primò testimoniis scripturę in qua legitur, [Gratia Dei vita æterna.] & [hæc est uita æterna, ut cognoscant te uerum Deum &c.] & [qui bona egerunt ibunt in uitam æternam,] appellatur igitur visio gloriæ in sacris litteris æterna Deinde, hoc ẽt ex eo manifestum est, quoniam actiones determinantur ꝑ obiecta, sed obiectum visionis beatificæ est æternitas, & infinitas Diuinæ essẽtiæ, ergo ipsa quoque visio est æterna: adde quod per huiusmodi visionem, intellectus creatus eleuatur sicut ad cõsortium diuinæ naturæ, ita ad singularem quandã diuinæ æternitatis participationẽ: sicut enim quodammodo deificatur; ita etiã quodammodo diuinitus (vt ita loquar) æternificatur.

A Verum neutra probatio magnam vim affert ad persuadendum; non prior, siquidem reperimus in sacris litteris vocari æternum, & supplicium damnatorum, & ignem inferni: sumitur enim æternũ pro perpetuo, & quod nunquam esse desinet. Non posterior, etenim actiones determinantur per obiecta quantum ad earũ specificationem, non autem quantum ad durationẽ, alioquin visio vel intellectio cęli, posset dici æuiterna, quia cælum quod est eius obiectum, est æuiternum.

Scotus autem in 4. Sent. dist. 49. q. 6. in

B responsione ad secundum dubium, opinatur visionem beatificam Angeli mensurari ęuo, perinde atque ipsum esse Angeli; neq; enim vlla operatio Angeli pōt esse uel diuturnior, vel immutabilior q̃ esse Angeli, quare nulla subest caussa cur visioni beatificæ altior mẽsura tribui debeat quàm ipsi esse Angeli. Potest idem confirmari hac ratione. Visio beatifica non est mensurabilis nisi ratione suæ durationis, cętera enim quæ ei sunt adiuncta, vt esse supernaturalem, & Diuinam ꝑ accidens se habẽt ad ipsam, ut est mensurabilis, alioquin ambulatio, locutio, man

C ducatio & aliæ actiones corporales Christi, quas ipse exercebat cum in terris vitã mortalem ageret cum hominibus, mensurari debuissent ęternitate; nam cum essent actiones suppositi Diuini, magis procul dubio Diuinę erant, quàm visio beatifica Angelorum; atqui clarum est illas actiones non aliter quàm similes actiones cęterorum hominum, tempore fuisse mẽsurabiles, atque hæc est maior huius nostri syllogismi: Minor autem sit hæc, sed duratio visionis beatificæ & duratio, quã habet esse Angeli, sunt omnino similes

D tam secundum quantitatem, cum vtraq; habeat initium sed careat fine, quàm secundũ modum, cum vtraq; per se sit permanens, inuariabilis, & tota simul; ergo vtraq; habere dẽt similẽ mensuram, quare si æuum mensurat esse Angeli, ẽt mensurabit uisionẽ eius beatificã. hæc pro Scoto: cuius opinionem non dubito probatum iri quamplurimis.

Mihi quidem opinio Scoti ita probatur, vt D. Thomæ sententia non uideatur esse improbabilis; nam licet duratio visionis beatificæ, si per se considerentur inde-

indefectibilitas & simultas eius, nõ exigat aliam mensuram quàm æuum: tamen si consideretur caussa ex qua illa duo manant ac pendent, quę non est alia quàm æternitas & infinitas Diuinę essentiæ, atque bonitatis, qua beatus fruitur, & circa quam versatur visio beatifica; ea profecto uidetur exigere altiorem mensuram q̃ est æuum; eam autem Thomistæ vocant ęternitatem participatam. Etenim quod beatus cõtemplando diuinam essentiam nunquam satietur, fatigetur, atque deficiat, quod nunquam possit variare illam visionem beatificam, nunc augendo, nũc minuendo eius vim, sicut facere potest in aliis suis actionibus; id non prouenit ex natura ipsius beati, vel ex aliqua naturali proprietate intellectionis creatæ, sed totum procedit ex illo obiecto beatifico, cuius bonitas, ęternitas, & infinitas, eiusmodi est, vt beatum perpetuò teneat, ad actum illum videndi & fruendi beatificũ, summè intentum. Itaque poterit eo discrimine distingui æuũ ab æternitate participata, quod æuum mensurat esse indefectibile, & inuariabile, quod naturaliter conuenit rei; æternitas autem participata mensurat esse inuariabile & indefectibile, quod non potest naturaliter conuenire vlli creaturæ, sed tantum ei conuenit supernaturaliter, nimirum ob eximiã quandam Diuinæ æternitatis participationem. Verum tam de hac quæstione, q̃ de uaria significatione huius uocis [Aeternum] Satis dictum sit. deinceps quid sit æternitas exponamus.

Declaratur quid sit æternitas.

CAP. IX.

Definitio Aeternitatis.

BOetius lib. 5. de consolatione, Prosa 6. definit æternitatem hoc modo. [Aeternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio.] quã definitionem explanat D. Thomas. 1. par. q. 10. art. 1. dicitur, [Interminabilis] quia quod est uere ęternũ, caret terminis durationis, qui duo sunt, vnus initium durationis, alter finis; vtroque autem caret æternum: quam rem vel ipsum nomen pręseferre uidetur, dicitur enim æternum, quasi extra terminos existens: in A quo licet intelligere discrimen æternitatis ab æuo, & tempore; tempus enim habet vtrumque terminum durationis, estque ante hac post terminabile: Aeuum autem habet tantummodo alterum terminum durationis, nam vt careat fine, habuit tamen initium; quare ante quidem terminabile est, quamuis post sit interminabile; æternum verò est vtrinque interminabile [Vitæ] quia quod est verè ac ꝑpriè æternum, est etiam viuens. Deinde, quia viuere tam significat ipsum esse viuentium, cum viuere viuentibus sit es- B se, & ipsam durationem, dicitur enim aliquid vitæ breuioris aut longioris, quàm ipsas operationes viuentis, eas inquam quas vocant immanentes, intelligere namque & uelle, Philosophi appellant viuere; cum igitur nomen vitæ simul significet ipsum esse durationemque viuẽtis, & ipsius actiones, vt significaretur q̃d est verè æternum, id non modo secundũ esse, sed etiam secundum actiones eius immanentes, æternum esse; ideo in definitione æternitatis positum est [vitæ] potius quàm esse aut durationis. [tota si- C mul] tempus, nulla in parte quantumuis parua, est totum simul; instans solum est totum simul cum sit indiuisibile, verùm hoc nec est tempus, aut pars temporis, nec manet nisi vno momento; Aeternitas autem est tota simul, qua in re distinguitur à tempore: & semper eadem manet; qua ratione differt ab instanti tẽporis; quamobrem rectè solet vocari æternitas, vnum nunc stans: nunc, quia indiuisibile ac totum simul; stans, quia manens, & durans: tribuimus autem æternitati, dies, & annos; pręteritum, præ- D sens & futurum; propter modum nostrũ intelligendi; nos enim non apprehendimus simplicia, nisi per composita, nec intelligibilia & spiritualia, nisi per sensibilia, & corporalia, nec denique æterna, nisi per temporalia. sicut autẽ intelligimus, ita nominamus: non igitur mirum est, si æternitatẽ exprimamus vocabulis sumptis ex tempore, eique assignemus differentias temporis. Aeternitas enim eminenter continet omnem durationẽ temporis, & coexistit omnibus differentiis tẽporum. Sed quid est (nam & hoc quæret

aliquis) eminenter continere durationẽ temporis, nempe durationem, quam habet tempus imperfecto modo, hoc est sine vlla permanentia, & cum perpetua successione præteriti præsentis & futuri, eã duratione hẽt æternitas perfectissimo mõ, hoc est totam simul sine ulla innouatione eius, aut uariatione. [Perfecta] hoc additur, vel ad d'iam ipsius nunc, temporis, quod quidem est totum simul, sed cum puncto tantum temporis maneat, habet imperfectam admodum durationem; vel ad differentiã eorum quæ sunt in æuo, cuiusmodi sunt Angeli, qui habent imperfectam immutabilitatem & permanentiam, nimirum tantummodo secundum esse non autem secundum naturales operationes; vel ad differentiam participatæ æternitatis, quę potest dici imperfecta, tum quoniam creatura non habet illam ex se sed ab alio perpetuò pendentem, tum quia non conuenit ei naturaliter ex uirtute suæ naturæ, sed supernaturaliter ex gratuito Dei dono. [Possessio.] ad significandam immutabilitatem & indeficientiam æternitatis, positum est vocabulum possessionis, quia quod possidetur, firmiter ac quietè tenetur. Quid igitur sit æternitas, ad hunc modum breuiter dictum sit. Ex quo facile conijci potest, quæ sit radix & fundamentum æternitatis. Si enim perfecta æternitas duas potissimum habet proprietates, oportet enim eam esse ante ac post interminabilem; & esse totam simul; atque omnino inuariabilem; quis non videt huiusmodi æternitatis fundamentum & quasi radicem, nullam aliam esse posse quàm absolutam & perfectam immutabilitatem? quòd enim aliquid est immutabile, propterea nec potest incipere esse nec desinere esse; quicquid.n. incipit esse, mutatur de non esse ad esse; quicquid item desinit esse, id mutatur ex esse ad non esse. Præterea, esse aliquid totum simul, & inuariabile, nascitur ex ipsius immutabilitate. quare qui uellet demonstrare à priori Deum esse æternũ, posset id argumentari hoc modo; omne quod est omnino immutabile, est ęternum: Deus est omnino immutabilis (hoc autem rursum demonstrari posset ex eo quod Deus sit actus purus) ergo Deus est æternus. quanquam (vt bene ait Boetius quinto libro de Consolat. prosa 6.) Deum æternum esse, cunctorum ratione degentium, commune iudicium est. Omnes enim appellatione Dei, naturaliter intelligunt, id quod est primum omnium, & à quo cætera omnia pendẽt, quod autem huiusmodi est, non potest non esse æternum. Quoniam autem in Deo non differt esse & scire, sed sunt penitus idem; sicut esse Dei æternum est, ita scire Dei oportet esse æternum: si autem scire Dei ęternũ est, ergo est penitus inuariabile: nulla igitur scientiæ Diuinæ accessio, nulla decessio, nulla innouatio, nulla denique variatio potest accidere. Et quia æternitas est unũ nunc stans semper sibi præsens, scire etiã Dei est semper pręsens, non habens præteritum & futurum, cognoscentis omnia illo intuitu æternitatis, tanquam sibi pręsentia, & talia qualia futura sunt in se ipsis, cum actu existent in rebus. Ex quo fit, ut scientia Dei sit infallibilis, nec ob eam caussam tamen, ullam necessitatem rebus futuris contingentibus imponat. Verum hoc alio loco est vberiùs, atque subtilius disserendum.

An æternitati conueniat ratio mensuræ.

CAP. X.

Restat nunc vt doceamus, quemadmodum ratio mensuræ accommodari queat ęternitati. ponamus ad hoc explicandum tres propositiones. Aeternitate propriè ac per se nõ esse mensurabilem.

Prima propositio, In ęternitate Dei per se non est aliquid propriè mensurabile. Etenim omne quod est propriè mensurabile, debet habere duas conditiones: vnam, vt sit quantum habens partes, & sit diuisibile; ratio enim mensurę (vt supra ostendimus) non potest accommodari rei non quantæ & indiuisibili, ideo enim vnumquodque mensuratur, vt id, quantum sit, per mensuram cognoscatur; æternitas autem est veluti vnum nunc stans, impartibile, ac indiuisibile:

bile. Alteram verò proprietatem habere debet id quod est mensurabile vt sit finitum: nam quod infinitum est, ea ratione vt est infinitum, non potest mensurari: siquidem mensurari, est per mensuram determinari, & definite manifestari, præciseque cognosci quantum sit; id autem repugnat infinito, qua infinitum est: sed æternitas Dei est omnino interminabilis & infinita, ergo non est mensurabilis.

Nullam esse æternitatis per se mensuram.

2. Propositio. [Non potest esse per se aliqua mensura æternitatis.] Primum, quia mensura debet esse quid diuersum à re quæ mensuratur, non enim potest idem seipsum mensurare; nam cum mensura adhibeatur ad declarandam quantitatem rei mensurabilis, oportet mensuram esse notam, & rem mensurabilem esse ignotam: si igitur idem mensuraret seipsum, esset idem notum, & ignotum, notum vt mensurans, ignotum, ut mensuratum. quare necesse est mensuram esse quidpiam diuersum à re mensurabili: sed nulla potest esse mensura æternitatis ab ea diuersa; vel enim talis mensura esset in Deo, at quæ sunt in Deo ea sunt omnino idem cum æternitate & aliis attributis Diuinis: uel esset extra Deum in creaturis, at quicquid est in creaturis vna cum ipsis creatum, initium habet durationis ab æternitate Dei infinitè deficiens: quamobrem non potest esse mensura æternitatis. Præterquam, quod mensura debet esse (auctore Aristote. 10. Metaphy. tex. 4.) eiusdem ordinis, atque rationis cuius est res mensurabilis. Relinquitur ergo, nullam esse posse secundum se mensuram æternitatis. Deinde, mensura est, quæ ignorantes quantitatem rei, mensurabilis, facit eam determinatè ac præcise scire: sed nihil est, quod intellectui creato nescienti æternitatem Dei, eam perfectè manifestare possit, quippe cum æternitas sit infinitas durationis, infinitum autem, quà infinitũ est, ab intellectu creato comprehendi non potest: ergo nulla potest esse mensura æternitatis.

3. Propositio. [Secundum nos, & secundum modum nostrum intelligendi, potest designari in æternitate aliquid tanquàm mensurabile, & aliquid tanquàm mensurans.] Ipsa enim duratio Dei præcisè sumpta, est mensurabilis, ipsamet vt induit rationem interminabilis & vniformis, est nobis mensura ipsiusmet: quærenti enim quanta sit duratio Dei? Respondemus eam esse æternam; rursum percontanti cur sit æterna? respondemus propterea, quod est interminabilis & vniformis: itaque nos propter rationem interminabilitatis & uniformitatis, durationi Dei non assignamus tempus aut æuum, sed æternitatem. Duratio autem Dei, & ipsius interminabilitas, atque vniformitas, in Deo non differunt, differunt tamen secundum modum nostrum intelligendi; ac proinde, unum potest à nobis assumi & adhiberi pro mensura alterius: præsertim cum duratio Dei per se nobis ignota sit, ratio autem interminabilitatis & vniformitatis facillimè innotescat nobis ex negatione terminationis & successionis, quę manifesta est omnibus in tempore. Ac licet duratio Dei sit indiuisibilis, tamen eminenter, hoc est sine successione, continet vniuersam extensionem temporis, eique secũdum omnes differentias temporis coexistit, & à nobis apprehenditur & concipitur vt coextensa nostro tempori & omnibus eius differentiis: qua etiam de caussa attribuimus ei præteritum præsens ac futurum. Porrò licet ratio interminabilitatis & uniformitatis, non propriè determinet nobis quanta sit duratio Dei in se; declarat tamen nobis quanta sit ea ratione, vt distinguitur à duratione æui, & temporis; per eã namque cognoscimus durationem Dei longè diuersam esse à duratione omniũ creaturarum. Maneat igitur, æternitatis per se, & (vt Philosophi dicere solent) ex parte rei, nullam esse mensuram; secũdum nos autem, & secũdum modum nostrum intelligendi, nihil prohibere, quin aliqua eius mensura esse possit, rudis tamen, & imperfecta. Sed non faciam longius: cum enim de æternitate satis explicatum sit, ratio doctrinæ poscit, vt nos ad tractationem æui maioribus inuolutam difficultatibus, conferamus.

De Aeuo.

CAP. XI.

Variæ significationes Aeui.

TRes reperio significationes Aeui apud scriptores satis vsitatas, & tritas. Vnam, pro quacunque duratione cuiusuis rei (vt Aristote. docet 1. lib. de Cælo tex. 100.) siue ea non sit æterna, seu æuiterna, siue temporalis. Vnde manarunt illa vocabula, Acquæuus, Coæuus, Longæuus; alteram, pro ipsa æternitate, sic vsurpat nomen Aeui Arist. 1. lib. de Cælo tex. 100. & 12. lib. Metaph. tex. 39. & B. Dionysius in lib. de Diuinis nominibus cap. 10. & certè id ipsum præferts nomen æui, dicitur enim Græcè τὸ αἰὼν παρὰ τοῦ ἀεὶ ὢν. quasi semper existés, quamobrem D. Thom. Quolibeto 5. art. 7. ait ob ignorantiam linguæ Græcæ factum esse, ut æuum apud multos distinguat ab æternitate, similiter, ut si ἄνθρωπος distingueretur ab homine, qđ enim Græcis est æuum, hoc idem Latinis est æternitas. Tertiam inuenio significationem æui pro duratione cuius est initium; sed nullus finis, qualem durationem habent Angeli, ut æuum sit species quædã durationis media inter æternitatem, & tempus, quæ significatio, vt frequens est apud Theologos, ita est apud veteres Peripateticos inusitata, & ignota. Secũdum hanc tertiam significationem, in præsentia nobis agendum est de æuo. De quo duo, quæ magnam obscuritatem, & difficultatem habet, explicare volumus: vnũ est, quę sit propria ratio æui, qua propriè differt ab æternitate, & tempore: alterũ est, an æuum sit vnum; an multa: & an ratio mensurę conueniat æuo.

Opinio D. Bonauenturæ, de ratione Aeui.

Diuus Bonauentura 2. Sent. Dist. 2. q. 3. asserit propriam rationem æui, qua distinguitur à tempore, & æternitate, in eo vere positam esse, q æuum est duratio habens prius & posterius sine innouatione, aut inueteratione rei, hoc est, sine vlla variatione rei. Putat enim, esse, v.g. Angeli, quod mensuratur æuo in se quidem totum simul esse, nec vnquam minui, vel augeri, vel alio quouis modo variari: at quoniam Angelus, non habet esse à se, verum habet esse à Deo pendens, à quo
A perpetuo conseruatur, indiget Angelus continuatione huius conseruationis, si enim hodie conseruetur à Deo, & cras desinat conseruari, erit hodie Angelus, sed cras esse non poterit; quare uiuit in singulos dies, horas, & momenta, pendens ex continuatione Diuinæ conseruationis: & hodie expectat continuationẽ sui esse in crastinum, & ita deinceps in futurum. Quamuis igitur esse Angeli sit totum simul, nullam in se admittens variationem, nullamque habens extensionem, tamen continuatio istiusmodi esse
B se ac durationis, habet extensionem, ac proinde prius & posterius. ex quo perspicuum fit, æuum distingui, tum ab æternitate, in qua nec est vlla variatio, nec prius ac posterius, cum æternitas Dei sua vi constet atque cohæreat, nec suę durationis continuationem extrinsecus pendés ab alio accipiat: tum à tempore, cum duratio earum rerum, quę subiiciuntur tẽpori, nõ modo habeat prius & posterius, sed ẽt vnà cum tempore variè commutetur. & sicut fluuius manat à fonte, semper cum innouatione aquæ, hoc est cum per
C petua scaturigine, ac effluxu varię aquæ; radius autem prodit à sole, & ab eo conseruatur, sine emissione noui luminis, sed per continuationem eiusdem, sic res temporalis non solùm habet continuationé, sed ẽt variationem sui esse; res autem ęuiterna habet continuationem sui esse, citra omnem variationem.

Esse autẽ in duratione æuiterna prius & posterius, (nam non esse in ea variationem secundum innouationem, vel inueterationem, ponitur quasi concessu omnium manifestum) probat dupliciter, Pri
D mum, testimoniis D. Hieronymi ad Marcellam, & D. Anselmi in suo Prosologio, qui affirmant hoc esse proprium Dei, & hac re æternitatem Dei pręcellere ęternitatem cuiuslibet creaturæ, quòd Deus habet totum statum suę perfectionis simul, omninoq; expertem pręteriti & futuri, prioris atq; posterioris. quare in qualibet duratione creaturę, reperitur pręteritum, & futurũ, prius ac posterius. Deinde, hoc ipsum confirmat hac ratione: si in duratione Angeli non est præteritum & futurum, ergo in Angelo idem sunt

esse,

esse, fuisse, ac fore: ex quo efficeretur, ut quia impossibile nunc est, Angelum, qui fuit initio Mundi creatus, & adhuc durauit, non fuisse, nec potest fieri a Deo quin fuerit, pari ratione impossibile esset Angelum deinceps non fore, nec Deus facere posset, quin Angelus in posterum haberet esse: siquidem idem est in Angelo fuisse ac fore; quod non modo absurdum est dicere, sed etiam impium. Hactenus ex D. Bonauentura pro eius opinione dictum est.

Refellitur opinio D. Bonauenturæ.

CAP. XII.

Hanc opinionem D. Bonauenturæ refellit Henricus Quodli. 5. q. 13. Aegidius in tractatu de mensura Angelorum, & omnes penè Scholastici in 2. Sen. dist. 2. adeo ut omnes Doctores ad huius sententiæ refutationem atque euersionem conspirasse videantur.

D. Thomas Quodl. 10. art. 4. negat eã esse intelligibilem, idem in 1. Par. q. 10. art. 5. affirmat eam implicare contradictionem; tum quia vbi est prius & posterius, ibi necesse est esse aliquam variationem & innouationem rei: nõ enim prior pars æui simul esse põt cum posteriori parte, repugnat enim prius & posterius simul esse; quare aduentu posterioris partis æui, aliquid de nouo accedit æuo, fit igitur innouatio in æuo: tum etiam quia si esse Angeli, quod mensuratur æuo, est totum simul non habens prius & posterius, ergo ipsum æuum erit quoque totũ simul non habẽs prius & posterius; oportet enim mensuram esse similem rei mensurabili, nec potest æuum esse aliquid re diuersum ab ipsa duratione æuiterna: durationem .n. superius demonstratum est, re non distingui ab esse & existentia. Nobis etiam non probatur hæc sententia. nam quod ait D. Bonauentura, in esse Angeli non inueniri prius ac posterius quippe cum sit totum simul & penitus inuariabile, reperiri aut ẽ prius & posterius in continuatione ipsius esse, ac durationis Angelicæ, ne in speciem quidem est probabile. Tria enim considerari possunt in

cõtinuatione ipsius esse Angelici; vnum, A ipsum esse quod continuatur: alterum, actio Dei, qua is continuat esse Angeli: tertium, relatio continuationis, cuius extrema sunt actio Dei continuantis, & ipsum esse quod continuatur: sed in nullo horum trium potest esse prius ac posterius, ergo in continuatione ipsius esse Angelici, non est prius ac posterius. Minor probatur. Esse Angeli in se (quod etiam concedit D. Bonauentura) non habet prius & posterius, cum sit totum simul & inuariabile: similiter etiam ipsa continuatio ea ratione, vt est actio Dei conB seruantis & continuantis esse, non habet prius & posterius, quippe cũ nihil aliud sit quàm voluntas Dei efficaciter uolentis permanentiam ac perpetuitatem esse Angelici, quę volitio est tota simul: Iam vero relatio continuationis, non potest habere uariationem secundũ prius & posterius; non enim relatio per se variatur, sed tantum ob variationem vel vtriusq; vel alterius extremi; hic autem extrema huius relationis, quæ sunt esse Angeli & actio Dei, non variantur secũdum prius atque posterius; ergo neque ipsa relatio C continuationis, habere potest prius & posterius.

Confirmatio etiam opinionis D. Bonauenturę infirma est. nam quod aiunt Sancti, proprium esse Dei, quod æternitas eius est tota simul, nesciens præteritum & futurum, intelligi debet id soli Deo conuenire tripliciter: primum, quia solus De⁹ id habet ex se, alia vero si habẽt, non habent nisi per participationem; deinde, quia solus Deus id habet necessario: & omnino indefectibiliter, alia verò D minime; Postremo, quia solus Deus est totus simul secundum omnia quæ in ipso sunt, hoc est tam secũdum esse, & durationem, quàm secundum attributa, & actiones, omnemque perfectionem. Angelus autem, licet sit totus simul secundum esse, & durationem, attamen secundum affectiones & operationes, habet successionem & variationem secundum prius ac posterius; quocirca D. Augustinus dicere solet, corpora moueri in loco & per tempus; spiritus moueri per tempus, sed non per loca; Deum autem & corporũ

Solutio argumentorũ D. Bonauenturæ.

& spirituum Creatorem, neque per locũ neque per tempus moueri.

Ratio autem, qua D. Bonauentura idẽ probare vult, paruo negotio soluitur. nã esse Angeli in se non habet prius nec posterius, præteritum & futurum; cũ enim ex quo creatum fuit à Deo, totum simul inuariabiliter perseueret, nihil ipsius in præterito præteriens, nihil eius in futuro de nouo accedẽs, hinc fit vt in eo idẽ sit præteritum, & futurum; vel vt verius loquar, nullum sit in eo præteritum, nullumque futurum; sed quia non possumus nos apprehendere durationem Angeli eo modo vt per se est, nimirum totã simul & indiuisibilem, apprehendimus eam cum quadam extensione, prout videlicet coexistit tẽpori vel reali vel imaginatio. Itaq; esse Angeli quod coextitit tempori præterito, apprehẽdimus vt præteritum, & vocamus præteritum; quod coexistit præsenti tempori, dicimus præsens, quod autem coexistet futuro tempori, appellamus futurum: quoniam autem Deus non potest facere vt præteritum non fuerit, potest autem facere ut quod futurũ est nunquam fit actu; ideo non potest nunc facere quin Angelus fuerit, hoc est coextiterit tempori præterito, potest autem nunc facere vt esse Angeli non sit futurum, hoc est ut non coexistat tempori futuro. Variatio igitur præteriti ac futuri, quę attribuitur esse Angelico, non prouenit ex natura ipsius esse, sed ex coexistentia & relatione eius ad varias differentias temporis vel realis vel imaginarij. Alioquin illa ratione D. Bonauenturæ, possemus etiam concludere actionem Dei qua conseruat esse Angeli, habere in se prius & posterius; nimirum dicet aliquis, non idẽ est Deũ conseruasse adhuc Angelum, & conseruaturum esse illum in posterum, cũ non possit nunc facere quin conseruauerit; possit autem facere ut futuro tempore non conseruet; ergo in actione Dei erit prius & posterius præteritum & futurum. Atque hæc quidem contra opinionem D. Bonauenturæ.

A

In quo sit ratio Aeui secundum D. Thomam, & secundum Scotum.

CAP. XIII.

DIuus Thomas 1. Par. q. 10. art. 5. inuestigat propriam Aeui rationem hoc modo; æternitas est mensura rei omnino & secundum omnia immutabilis; tempus est mensura rerum omnino mutabilium; quare necesse est rationem æui quod est medium inter æternitatem & tempus, etiam consistere in medio; ita vt ratio æui sit esse mensuram rei partim immutabilis, nimirum secũdum esse, & partim mutabilis nimirum secundum affectiones & operationes. Res igitur æuiternæ sunt infra æternitatẽ, quia immutabilitati secundum esse adiunctã habent mutabilitatem secundum affectiones. Sunt autem supra tempus in quo nulla est immutabilitas. Sub quo autem sunt Intelligentiæ cæli, animæ rationales, & materia prima. Hæc D. Thomas.

B

C

Verùm non inepte (nisi ego fallor) posset aliquis dicere contra D. Thomã. Cum æuum sit mensura durationis, duratio autem non sit mensurabilis ea ratione ut est permanens aut fluens, necvt est mutabilis aut immutabilis, sed tantũ ea ratione vt est quanta & quodammodo extensa; iam enim superius ostensum est, esse permanens vel successiuum, mutabile uel immutabile non nisi per accidens, esse autem quantum finitum vel infinitum, per se conuenire durationi qua ratione mensurabilis est. cum hæc igitur ita se habeant, oportet rationem æui attendere non penes immutabilitatem atque permanentiam rei, sed penes quantitatem; vt quoniam duratio æuiterna partim est finita, partim vero infinita, incœpit, n. aliquando sed nunquam desinet esse, non sit alia ratio æui quàm esse mẽsuram durationis habentis initium, sed carentis fine. Deinde, esse & duratio Angeli prior est secũdum naturam affectionibus & operationibus Angeli; quæratur Refellitur superior opinio.

D

an

ita in illo priori, duratio præcise sumpta sine ordine & habitudine ad affectiones A Angeli, sit mensurabilis necne? non pôt negari quin sit mensurabilis, durationi enim per se conuenit esse mensurabile: cum igitur duratio Angeli præcise sumpta non sit mensurabilis æternitate aut tempore, sed tantum æuo, conficitur rationem æui non respicere per se mutabilitatem, quæ est in affectionibus, & operationibus Angeli, sed tantũ durationẽ Angeli. Præterea, cum operationes Angeli habeant aliam mensuram q̃ esse Angeli, hoc.n.mensuratur æuo, illæ aũt ſm Diu. Thom. mensurantur tpe discreto, nõ est B rationi consentaneum, rationẽ æui quo mẽsurat esse Angeli, sumi ex ordine ad affectiones Angeli. quarum est diuersa mensura.

Sed D. Thomas loco superius citato duo cõtra eos obiicit, qui definiũt Aeuũ mensuram Durationis habentis initium, sed carentis fine. Vnum est, potuisse Angelum creari à Deo ab æterno, & tũc duratio Angeli non haberet initium, nihilo minus tamen mensuraretur æuo. Alterũ est, posse Deum facere vt duratio Angeli habeat finem, annihilando eum, neq; ta- C men ob eam caussam defineret mensurari æuo, ex quibus argumentatur D. Thomas, per accidens esse vt duratio quæ mẽsuratur æuo, habeat initium vel careat fine; & aliunde spectandam & petendam esse rationem æui. Verum ad hæc tripliciter respondere possumus. Primum n. in constituendis durationum mensuris, non est cõsiderandum quid in rebus possit Deus facere secundũ potentiam suam absolutam, sed quid ab eo factum sit; neque curandum est qualis, & quanta fieri potuerit à Deo duratio Angeli, sed qua- D lis & quanta facta sit; alioquin cum possit Deus per suam omnipotentem atq; infinitam potestatem rem aliquam corruptibilem, & ab æterno creasse, & in æternum conseruare (secundum D. Thomæ doctrinam) non rectè Philosophi dicerent, tempus esse mensuram omnium rerum corruptibilium, propterea quod aliquando sunt, & aliquando non sunt; nec rectè facerent statuendo definitam durationem cuiuslibet rei corruptibilis: nõ igitur in re aliqua spectandum est qualis à Deo potuerit vel possit fieri, sed qualis facta sit. qualisque secundum ordinẽ naturalem, & rationem suæ naturæ esse debeat. Deinde, si quia duratio Angeli posset esse infinita ex parte anteriori, & finita ex parte posteriori, non est spectanda ratio æui ex quantitate durationis, cum possit etiam Deus per absolutam potentiam suam facere vt Angelus nec secundum esse, nec secundum affectiones & operationes suas variationem vllam accipiat, ergo eandem ob caussam ratio æui non erit sumenda ex immutabilitate durationis habentis sibi adiunctam mutabilitatem affectionum. Postremo, si Angelus esset coæternus Deo, duratio eius non mẽsuraretur æuo, sed æternitate participata: sin autem duratio Angeli, sicut habet initium ita ponatur habere finem, dicerem eam non mensurari æuo, sed eadem planè mensura, qua eius operationes ſm D. Tho. mensurantur, nimirum tempore discreto.

Scotus 2. Sent. dist. 2. docet rationem æui non consistere in eo quod sit mensura durationis ex altera parte išinitæ; quia finitum & infinitum variant quantitatẽ secundum magis & minus, uel secũdum maius & minus: variatio autem secundũ magis & minus, sicut non variat speciẽ, ita neque rationem mensuræ variare debet. Quare ratio æui à Scoto constituitur in eo vt sit mensura durationis permanentis, & quæ sit tota simul. Ex quo fit, septem esse genera rerum quæ mensurantur (secundum Scotum) æuo; primum visio Diuinæ essentiæ, quam habent Beati, 2. Operationes immanẽtes Angelo naturales vt velle, & intelligere. 3. Existentia Angeli. 4. Esse cæli. 5. Esse Animi nostri. 6. Esse materiæ primæ. 7. Esse substantiæ corruptibilis; nam etiam hoc est permanens & totum simul. *Opinio Scoti.*

Verùm Scotus dupliciter refellitur. Primò, quia superius ostendimus cap 7. Durationem per se non esse mensurabilem, quatenus est permanens & tota simul, vel fluens & successiua, sed quatenus induit rationem aliquam quantitatis & extensionis. alioquin cum omnis duratio sit permanens aut successiua, non essent *Refutatur opinio Scoti.*

nisi duæ mensuræ durationis, una rei permanentis, & altera successiuæ: & sic in ratione mensuræ & mensurabilis, æui non differret ab æternitate. Deinde, quòd ait Scotus, esse rerum corruptibilium mensurari æuo, quàm sit à vera ratione & doctrina Aristotelis remotum, & abhorrēs, ex iis quæ supra disputauimus cap. 3. huius libri cum ageremus de tempore, perspicuum esse potest. Sed de ratione æui satis disputatum sit.

Illud autem constituatur tanquam vero propius, & rationi congruentius; propriam æui rationem in eo per se consistere, vt sit æuum mensura durationis habētis initium sed carentis fine. Duratio.n. Quæ sit propria ratio æui. æuiterna est per se mensurabilis propter quantitatem & extensionem existentiæ quam habet; extensio autem eius ea est; vt retro quidem sit finita habēs initium, in posterum autem sit infinita, carens fine. Deinceps videamus, an sit vnum aliquod æuum mēsura omnium rerum æuiternarum.

An sit vnum æuum omnium æuiternorum, an multa, recensetur opinio D. Thomæ.

CAP. XIIII.

Diuus Thomas 1. Par. quæst. 10. art. 6. & Quolibeto 5. art. 7. censet vnū esse æuum quod sit mēsura omniū æuiternorum: hoc autem æuum vult esse in primo & supremo omnium Angelorum. id autem probat dupliciter, primū quidem, quia si est vnum tempus omniū temporalium mensura, multo verisimilius est vnum esse æuum omnium æuiternorum: cum enim æuum sit simplicius tēpore, & propinquius æternitati, oportet ipsum esse magis vnum quàm tempus. Quod autem tempus sit unum, consistēs in motu cæli, diserte Aristote. docet tum 4. Physico. tex. 133. & 8. Physico. tex. 76. tum lib. 10. Metaph. tex. 4. Deinde, quod est primum, & simplicissimum in aliquo genere, id sumitur pro mensura cæterorum quæ sunt in eo genere, sic albedo est mensura omnium colorum, & homo omnium animalium: cum igitur primum A & supremum æuiternum sit perfectius & simplicius cæteris, quò enim Angelus est superior, eò simplicius operatur, relinquitur æuum locandum esse in primo & supremo æuiterno.

Sed quodnam sit hoc supremum æuiternum, subiectum æui, non satis conuenit inter Thomistas; quidam enim aiunt esse Animam Christi, ut pote quæ sit omnium creaturarum perfectissima; sed hoc non dicitur conuenienter doctrinæ Diui Thomæ: Aut. n. Anima Christi est subiectum æui, propter existentiam eius, aut B propter visionē beatificam, aut pp alias operationes eius; nō primum, quia secūdum D. Thomam 3. par. quæst. 17. art. 2. & Quolib. nono art. 3. humanitas Christi non habet aliam existentiam nec aliud esse, quàm esse Verbi Diuini: Christus namque licet habeat duas naturas, non habet tamen duo esse, sed tantum vnum, esse autem verbi Diuini non pertinet ad æuum, sed ad æternitatem: Non secundum, visio enim beatifica cuiuslibet Beati ne dum Christi, transcendit æuum, attingens æternitatem; quo circa Diuus C Thomas putat eam mensurari non æuo, sed æternitate participata: Non tertiū, nam sicut natura Animæ Christi per se est minus simplex, quàm natura cuiuslibet Angeli, hæc enim essentialiter, nec est composita nec componens, illa autem vt non sit composita, est tamen componens & pars compositi: ita intellectio Animæ Christi tam quæ procedit ex sciētia eius acquisita, quàm quæ ex scientia infusa, est minus simplex & vnita, & in plures habitus distincta & multiplicata, quàm scientia, & intellectio cuiuslibet D Angeli: quam rem disertis & perspicuis verbis tradit D. Thomas 3. par. q. 11. art. 6. Non igitur potest anima Christi esse (secundum D. Thomam) subiectū æui. Alij Thomistæ fecerunt Luciferum subiectum æui; ea ratione adducti, quod Lucifer secundum B. Gregorium fuit supremus omniū Angelorum, ac proinde simplicissimus omnium, neque ob peccatū (Dionysio auctore) perdidit dona naturalia. cū igitur simplicitas æui non sit attendenda in Angelis, penes operationem beatificam, quippe cum s̄m D. Tho.

mensuretur æternitate participata, sed penes simplicitatem quæ est in operatione naturali Angelorum; alioquin æuum non in vllo Angelorum, sed in Anima Christi vel B. Virginis Mariæ ponendum esset, vtpote in quibus visio beatifica sit multo perfectior quam in Angelis; necessariò conficitur Luciferum cuius naturalia sunt omnium simplicissima atq; perfectissima, constituendum esse subiectum æui. Verùm opinionem horum, cóceptis verbis explodit D. Thomas Quolibeto 5. art. 7. non dubitans affirmare Luciferũ auersum a Deo, decidisse a simplicitate, & conuersum ad multitudinem rerum quarum primatum appetiit, vim eius variè distractam fuisse. quamobrem B. Dionysium in libris de Diuinis nominibus c. 4. dixisse, Dæmones infirmari circa operationes suas naturales. Verum, quid attinet longius facere, inquirendo sententiã D. Thomæ de subiecto æui? cum eo in loco quem proximè ante memorauimus, explicatissimis verbis ipse demonstret, primum æuiternum quod est subiectum æui, & mensura aliorum omnium æuiternorum, esse supremum Angelum Beatũ.

Cęterum, rationes, quibus D. Thomas opinionem suam de vnitate æui probare conatur posset quis ad hunc modum refellere. Quod enim ait, si tempus est vnũ numero, etiam æuum vnum esse debere, dupliciter vitiosa est argumentatio; tum, quod unum esse tempus in motu cęli positum, quo vno mensurentur omnes res temporales, & a veritate & a doctrina Aristotelis abhorrere, superius ostendimus in hoc libro, cum ageremus de vnitate temporis: tum etiam, quia vt demus vnum numero esse tempus, non ideo tamen consequens est unum etiam æuum esse debere. Etenim, cum motus cæli vsque adeo præcellat reliquos motus, vt sit primus, antiquissimus, perpetuus, minimus, æquabilissimus, certissimus, communissimus, apud omnes notissimus, & caussa omnium aliorum motuum, vtpotè sine quo nullus aliorum esse queat, vt docet Arist. 8. Phy. tex. 56. non temere, nec absque ratione facere videntur, qui faciunt vnum tempus, idque collocant in motu cæli, quo uno mensurentur cæteri motus, qui ab eo pendent. At non ita se habet res in æuo, duratio enim rerum æuiternarum, vnius rationis est in omnibus æuiternis; neque enim vnus Angelus secundum durationem est vel antiquior, vel simplicior, vel perfectior, vel nobis notior, quàm alius quilibet Angelus; nec duratio vnius, est caussa durationis aliorum. Deinde, quod ad eiusdem sententię confirmationem addit, in vnoquoque genere id esse mensuram eorum quæ sunt eiusdem generis, quod in eo genere est primum, simplicissimum & perfectissimum; si intelligatur de mensura perfectionis, concedi potest; sin autem de mensura durationis, negari debet: albedinem enim aliorũ colorum, & hominem aliorum animalium, mensuram esse constat, non secundum durationem, sed tantum secundum perfectionem.

Explicantur eadem de re opiniones Henrici, Scoti, Ocban, Durãdi.

CAP. XV.

Opinio Henrici vnumquodq; æuiternum habere suum æui a quo mẽsuretur.

ALtera opinio est Henrici Quolibeto 5. q. 13. & Aegidij in tractatu de Mensura Angelorũ; qui opinantur quot sunt æuiterna, totidem æua esse constituenda: vnumquodque enim æuiternum habet suum æuum, a quo intrinsecè mensuratur. Huius opinionis duplex est fundamentum quo ea nititur & fulcitur: vnum, quòd cum omnia æuiterna sint paria secundum durationem, quæ sola per se est mensurabilis æuo, aut in nullo æuiterno est ponendum æuum, quòd nihil aliud esset quàm destruere æuum: aut cum nulla caussa sit cur magis locandum sit in vno, quàm in alio quolibet, suum cuique æuiterno assignandum est æuum. Alterum fundamentum est, vel primum æuiternum, quod D. Thomas facit subiectum æui, mensuratur æuo, vel non mensuratur; non mẽsurari æuo, pręter rationem est; quippe cum habeat durationem æquè mensurabilem, atque cętera æuiterna: sin autem mensuratur quoquod est extra ipsum in aliquo alio æuiterno, at neque est vllum æuum superius supremo

est quantitas alicuius rei per se est ignota, tunc ad eam cognoscendam adhibe- A tur extrinsecus alia quātitas notior; quę illi tanquam mensura applicata, eam manifestat: quòd si prior illa quantitas, per se notissima esset, frustra quęreretur mēsura aliqua ad eam manifestādam. Cum igitur sua cuilibet Angelo duratio sit notissima, & tam nota quàm duratio alius cuiuslibet Angeli, nihil attinet ex parte Angeli, quęrere mensuram aliquam ad metiendam atque declarandam eius durationem. Denique, non est necessarium æuum, propter intellectum nostrum; tū quia ipsum æuum qualecunq; fingatur, B aut magis aut ęquè ignotū nobis est atq; ipsa duratio Angeli; quocirca non potest illud esse nobis huius mensura; tum quia nos durationem Angeli, non metimur per æuum, sed per coexistentiam & relationem eius ad tempus nostrum. quare cum ęuum non debeat poni vel propter ipsam durationem ęuiternam, vel propter intellectum Angeli: vel propter intellectū nostrum, relinquitur ipsum frustra poni. Verum igitur est quod probandum suscepimus, per se & ex parte rei, nullum esse ęuum quod vere ac propriè C mensura sit durationis ęuiternę.

Obserua diligenter doctrinā hanc de mensura durationis æuiternę.

Secunda propositio. Est aliqua secundum nos, mensura durationis ęuiternę. Dupliciter nos metiri solemus res ęuiternas; vno modo generaliter & confusè, altero modo particulariter, & distinctè; priorem modum conficit mens nostra effingendo quandam generalem rationem dignoscendi quanta sit duratio rerū ęuiternarum ex negatione temporis, & ęternitatis: cū enim res ęuiterna nec sit temporalis, quippe cū sit incorruptibilis, nec vnquā dēsinat esse: neq; sit ęterna; ppea qđ habet initium durationis; mens nostra (qua est solertia) animaduertit huiusmodi res ęuiternas habere tertiam quādam durationis speciem, interiectam & mediam inter tempus, & ęternitatem, inferiorem quidem ęternitate, quia initium habens aliquando esse cępit, superiorem autem tempore, quia sine carens nunquā esse desinet: quam durationem appellamus ęuum, nomine, vsu Theologorum, iampridem recepto & trito: & quę habēt eiusmodi durationem, eas res ęuiternas appellatione inde ducta, nominamus. Quare nomen ęui, si quis attendat animum ad rei naturam & vsum loquentiū, comperiet significare potius ipsammet durationem ęuiternam, quàm aliquam eius mensuram. Porrò, ratio illa, qua declaramus quanta sit duratio ęuiterna, dicentes eam habere initium sed carere fine, vel esse ante quidem finitam, post autem infinitam; est generalis & rudis atq; crassa, nec tam est mensura ęuiternitatis, quàm explicata eius notio & quasi descriptio. Posterior autem modus dimetiendi durationem ęuiternam particulariter, & distinctè, qui est nobis manifestissimus atque familiarissimus, fit per coexistentiā & relationem durationis ęuiternę ad tēpus nostrum. Etenim nos durationem ęuiternam Angelorum apprehendimus quasi coextensam tempori nostro, eiusq; differentiis omnibus coexistentem: quo fit, vt illi nos & prius & posterius, & fuisse esse & fore (quamuis ipsa indiuisibilis existens tota simul sit) tribuamus: illamque distinguamus in dies & annos, non secus quàm durationem rerum temporalium: dicimus enim Angelos nondum vixisse & durasse sex mille annos, non enim tantum spatium tēporis interfluxit, postquàm ipsi vnà cum mundo, & ipso tempore creati sunt. His igitur duobus modis metiri consueuimus durationem rerum ęuiternarum; illud autem ęuum, qđ ab aliis inducitur tanquàm propria mensura eiusmodi rerum & vacat, & verò nullum esse videtur in rebus, nec id cum de illarum rerum agitur mensura, per se venit atque cadit in sermonem, atque apprehensionem seu cogitationem homi- D num.

Verū de ęuo hactenus: sequitur, vt de tempore discreto, quod a quibusdam ponitur quarta mensura ab aliis tribus supradictis differens, verba faciamus. de quo cum pauca dixerimus, finem huic disputationi, quę est de mensuris durationū imponemus.

De

Nota sententiam & doctrinã Thomistarũ de tempore discreto.

videtur esse proprium temporis metiri durationem finitam,in qua est successio secundum prius,ac posterius; tempus.n. definitur nu merus motus s̃m prius ac posterius;supradictæ autẽ operationes Angeli,habent duratiõnẽ finitam, estq; in illis successio secundum prius & posterius ea ratione vt paulo ante declaratum est a nobis. Discretũ verò tempus appellãt, quia illæ operationes Angelicæ non succedunt sibi inuicẽ continue,sed discrete ac disiunctè vna consequitur aliam , siue mediatè siue immediate;at hoc nostrum tempus cum sit mensura motus qui est continuus habens continuam suarum partium successionem,ritè nominatur tẽpus continuũ . Porrò quælibet operatio Angeli vocatur instans, siue duratio eius sit instantanea siue non, & ex huiusmodi instãtibus componitur tempus discretũ; itaque vnaquęque illarum operationum mensuratur vno instanti t̃pis discreti; ipsa vero huiusmodi operationũ successio & variatio s̃m prius & posterius,mẽsuratur ipso tẽpore discreto ; quemadmodũ in mensura multitudinis,quælibet res siue magna sit siue parua mensuratur vnitate,multitudo autem rerum mensuratur numero.

Quadruplex discrimen inter tempus cõtinuum & discretum secundum Thomistas

Atq; hinc licet colligere quadruplex discrimen inter nostrũ tempus & hoc tẽpus discretum. Primò, illud est mensura successionis continuę, hoc successionis discretæ . Deinde , illud non componitur ex suis instãtibus,hoc ex suis instantibus componitur nõ secus quàm numerus ex vnitatibus. Postea,instans illius t̃pis,semper est indiuisibile nec potest vlli parti temporis coexistere: instãs huius discreti temporis, licet in se sit indiuisibile aliquando tamen secundũ durationem suam coexistit tantum instanti nostri tẽporis, aliquando etiam alicui parti nostri temporis.Postremo, in illo nõ possunt instantia esse sibi inuicem immediata neque continuè neque contignè neque deinceps;vt probat Arist.6.Physi. in hoc autem possunt instantia esse sibi inuicem immediata.ceu vnitates in numero.

Hæc est opinio Thomistarum de tempore discreto, quam innuit D. Thomas 1.Par.q.10.ar.5.ad primum.& q.53.ar.3. & Quol.10. art. 4. & D.Bonauentura 1. Sent.dist.37. eandem sequitur Henricus A Quol.5.q.13. & Aegidius in tractatu de mensura Angelorũ,& Durandus 2.Sent. dist. 2. quæ sententia probatur primùm hac ratione . Duratio huiusmodi operationum Angeli,est mensurabilis,sed non æternitate nec æuo nec tempore nostro; ergo hoc tempore discreto:illa enim duratio non est mẽsurabilis æternitate nec æuo,tum quia est vtrinque finita habens initiũ & finẽ, tum quia recipit successionem s̃m prius & posterius,quæ duo sunt contra rationẽ æternitatis,& æui.Nec est E mensurabilis hoc nostro t̃pe,partim q̃m illiusmodi operationes cum sint spirituales & non pendẽtes ab vllo motu corporeo,sunt supra tẽpus nostrũ, & altiorem mensuram requirũt:partim quia põt Angelus habere duas intellectiones instantaneas sibi immediate succedentes, quæ non possunt mensurari tempore nostro, cum sint totæ simul,& indiuisibiles , nec instantibus nostri temporis, cum sint inter se immediate coniunctæ,quod repugnat instantibus nostri temporis.

Deinde,conãtur idẽ persuadere multis testimonijs D.Augustini:is enim tum C in 8.lib.super Genesim c.21.& lib.12.de Ciuit.Dei c.15.tum alijs quãplurimis locis,ait in operationibus Angelorum esse implicatũ tempus: & creaturam spiritualem,tametsi non per loca , per tempora tamen moueri a Deo.Sed quidam vehementer vrgent Thomistas illo argumento.Si Angelus potest habere duas intellectiones instãtaneas sibi immediate succedentes,quarum vnaquæque per se respondeat instanti nostri temporis, quod ipsi concedunt & sumunt ad probãdam suam opinionem, ex eo necessario conficitur D etiam in nostro tempore posse dari duo instantia sibi immediata : nam prior intellectio Angeli respondet vni instanti nostro,& posterior intellectio respondet etiã vni instanti nostro:sed posterior intellectio ponitur immediatè succedere priori, ergo pari ratione vnum instans nostrum immediate succedit alij instanti.

Scotus 2.Sent.dist.2.q 4.q̃m opinatur rationẽ æui in eo esse vt metiatur durationẽ permanentẽ; & quæ est tota simul cuiuslibet rei qualiscunque ea fuerit,hoc est siue incorruptibilis,siue corruptibilis

siue

siue durationis īfinitæ siue finitæ, ideo ait operationes Angeli, de quibus nunc agimus, mēsurari æuo, cum singulæ habeāt durationem permanentem, & totam simul: neque referre quanta sit earū duratio finita ne an infinita, magna an parua. Verum quia opinionem Scoti supra refutauimus, cum ageremus de ratione æui, non erit in præsentia opus eam refellere.

Sententia auctoris de tempore discreto breuiter exposita.

Quod igitur est iudicium; quæ sententia nostra de hoc tempore discreto? Equidem tria hic statuo: primùm enim arbitror, triplicem tantum esse speciem durationis, spectando rationem quantitatis, propter quam solam duratio est per se B mensurabilis; vnam æternam, vtrinq; infinitam; alteram æuiternam, ex altera parte infinitam; tertiam temporalē ex vtraque parte finitam, quę nimirum, & initiū habet & finem, nec præter has alia vlla fingi potest. Deinde; aio tempus dupliciter posse accipi; vel physicè, quod tātum est in iis, quę subiiciuntur motui physico quo tempore certum est non mensurari operationes Angeli: vel metaphysicè, quod reperitur vbicunque est aliqua successio vnius post aliud, & variatio ſm prius & posterius; atque hoc modo sumit tēpus C D. Augustinus, cum inquit Angelos moueri in tempore, & in eorum actionibus esse tempus. Postremo, quod in fine præcedentis capitis diximus de æuo, idem quoque de duratione operationum A Angeli sentiendum, dicendumque arbitramur: nempe, cuiusmodi durationem per se mensurabilem non esse, cum sit indiuisibilis, expers quantitatis & extensionis, omne autem mensurabile necesse sit esse quantum & aliqua præditum extēsione; neque vero ad eam duratione manifestādam opus esse Angelo aliqua extrinseca mensura, cum illam durationem Angelus intrinsecè, & per se cognoscat perfectissimè; neq; nostra caussa introducendā esse mēsuram aliquam illius durationis diuersam a nostro tempore, quęcunque enim fingatur, erit nobis quàm illa duratio, vel ęquè ignota vel etiā ignotior; neq; nos aliter illam duratione operationum Angeli metiri possumus, quàm durationem existētiæ ipsorum, per coexistētiam nimirum, & relationem ad nostrum tempus; denique; quęcunq; paulo ante diximus de æuo; ea possunt (ne sæpius eadē repetantur) ad hunc locum transferri, & accommodari. Sed vereor, ne dum quæ ad mensuras durationum pertinēt, ea nimis subtiliter ac diligēter persequor; longius prouectus & euagatus sim, quàm patitur ratio mei instituti, quare finem huic disceptationi & duodecimo libro imponēs referam me ad ea quę reliqua sunt huius operis, pertractanda.

FINIS DVODECIMI LIBRI.

DE NATVRA MOTVS

LIBER DECIMVSTERTIVS.

Cognitio motus ad omnes Philosophię naturalis partes multasque alias disciplinas plurimum conducit.

QVAM est motus communis omnium rerũ quæ natura constant, tam est cognitio eius non modo vniuersæ Philosophiæ naturali sed alijs etiam permultis disciplinis, necessaria. Quot autem, & quantas vtilitates sciẽtia motus ad omnes Phylosophię partes percipiendas adferat, hinc perspicuum esse poterit. Primo, natura, in qua explicanda tota Physica occupatur, ignorato motu nequit bene cognosci; cum natura definiatur esse principium motus, & motus sit quippiam proprium naturæ, omni soli & semper conueniẽs; vide Arist. 3. Physic. tex. 1. Deinde, res subiectæ Philosophiæ naturali, eius definitiones, demonstrationes termini denique ac limites Phisiologię definiuntur motu: & ab Aristotele scientiæ speculatiuæ ita distinguuntur, vt Physica res motui omnino coniunctas tractet, Mathematicæ disciplinæ ratione a motu seiunctas, Metaphysica, re & ratione separatas. Postea, pleraque ac præcipua fundamenta Philosophiæ, motu deprehensa & cognita fuerũt; motu enim reperta sunt quatuor genera caussarum, quod indicat vniuscuiusque caussæ definitio; motu locali & alteratione, inuenta sunt quatuor elementa; materiã primam esse, atque ingenerabilẽ, & incorruptibilem esse, motus patefecit: Mundum æternum esse, & generationem rerum æternam, Aristoteles, falso quidem, sed ex motu tamen argumentatur: priuatio motus physici monstrauit Aristoteli humanum intellectum ingenerabilem, & incorruptibilem esse, dissimilem formis materialibus, & vt intellectus

B

est, extra cõsiderationem Physici. Quod natura propter finem agat motus rerum naturalium, qui ordine ac vt plurimùm eodem modo fiunt, manifeste ostendit. Præterea, omnium rerum perfectio, motu declaratur & acquiritur; nam quę non sunt, per motum existunt; quæ iam sunt, perfectionem suam, vel in motu habent, vt animata; vel per motum acquirunt, vt res inanimatæ; vel motu perfectionem suam aliis communicant, vt cæli & Intelligentiæ. Ad hæc, sublato motu gradus, species, & perfectiones rerum naturaliũ discerni non possent. His accedit, q. ex

C

motu natura cæli differens ab his sublunaribus, numerus, ordo, & dignitas orbiũ cælestium, & ordo Vniuersi cognoscitur. Postremò, si tollis motũ, nec Metaphysica, nec Perspectiua, nec Musica, nec Astronomia, nec Medicina, nec aliæ multæ disciplinæ, speculatiuæ, actiuæ, & factiuę stare poterunt. Vide Arist. 8. Physic. tex. 22. Cum igitur tam multiplex sit vtilitas, quam parit cognitio motus, visum nobis est separatim de motu generalem tractationem conscribere, tres ob caussas: Pri-

D

mo, quoniam contemplatio & cognitio rerum vniuersalium, præcedit cognitionem rerũ particularium: quamobrem generalis motus præcognitio, necessaria est ad intelligẽdas species eius. Deinde, quũ de motu Aristoteles & pauca vniuersè scripsit, eaque non vno in loco; sed sparsim in variis. Postremò, quia si omnia, quę ad motum vniuersè pertinent seorsim, explicata fuerint, cum ad tractationem specierum eius accedemus, breuior erit facilior, & ordini naturali congruens earum explicatio: sic enim, & quæ omnis motus communia sunt, & quæ vniuscuiusque motus propria, dispiciemus, & in omnibus

omnibus rebus demôſtrationibus vniuerſalibus,ac propriis vtentes, propriã atq; perfectã cuiuſque rei ſcientiã conſequemur. Tripartita autem erit tractatio motus, in tres libros diuiſa: primùm enim explicabuntur,ea quæ attingunt eſſentiã motus:tum,agetur de variis & præcipuis quibuſdam diuiſionibus motus: Poſtremò, differemus de motus æternitate. In hoc autem, qui proximè ſequitu, libro, tria explicanda ſunt, quæ pertinent ad declarandam motus naturam:Vnum eſt, in quo genere, vel categoria poni debeat motus; alterum eſt,ſubtiliter ac diligenter explanare definitionem motus traditam ab Ariſt. 3. Phyſi.tertium eſt, agere de terminis motus, ex quibus, vnitas, diſtinctio,contrarietas,& præſtantia motus, ęſtimatur.

In quo genere ſeu Categoria ſit Motus.

CAP. I.

Hanc quæſtionem tractat Alexander 1.lib.Naturalium q.c.21.Simplicius in Prędicamẽtis,& obiter ſuper.4.tex.lib.3.Phy.Auerroes 3. Phyſ. comm.4.& 5.lib.Phy.comm.9.Albertus in 3.Phyſ tractatu 1.c.3. A nobis ſic declarabitur,vt primò exponamus ſententiam,quam arbitramur magis probabilẽ, deinde,ſi quę remanet dubitatio propter eos,qui contra ſentiunt, eam tollamus.

Sententia autem noſtra duas partes habet; priori aſſerimus motum in nullo certo prędicamento per ſe reponi:poſteriori autem affirmamus,motum poni in prædicamento reductiuè,ideſt reduci ad prædicamentum eius rei;ad quam fit motus;vt generatio, quia fit ad ſubſtantiam, reducitur ad prædicamentum Subſtãtię; augmentatio ad prędicamentum Quantitatis;& ſimiliter alij motus. Prior pars noſtræ ſententię,ita probatur.Primo,neque motus eſt aliquod prædicamentum diuerſum ab alijs decem,vt putauit Plotinus referente Simplicio, quia decem tantùm eſſe prædicamenta, & omnium ferè Philoſophorum conſenſu receptum eſt;& hoc demonſtratur, tum in Logica, tum in Metaphyſica; neque motus ponitur in aliquo prędicamento illorum decem,quia Ariſt.in nullo eorum repoſuit motum,imò repoſuit in poſt prędicamẽtis, ſignificans motum non contineri in aliquo certo prędicamẽto,ſed vagari per multa prędicamenta. Deinde, omnes interpretes exponentes textum quartum lib.3.Phy.aiunt motum, non dici vniuocè,vt videre licet apud Simpliciũ, Auerroem,Albertum: ergo motus non reponitur in aliquo prædicamento; nam tam ęquiuoca, quàm analoga remouentur à prædicamentis.Et confirmatur hoc,quia ſicut Ariſt.in 7.Metaph.tex.4.ait ſubſtantiam eſſe priorem accidente, tempore, natura & perfectione, ita idem ſcribit 8. Phyſi.56. motum localem eſſe priorem alijs motibus,tempore, natura,& perfectione, ergo ſicut ſubſtantiæ & accidenti nõ datur vnum commune genus, ita neque dabitur genus commune motui locali,atque alijs motibus. Preterea, motus idem eſt ſecundum rem cum termino ad quem, vt poſteriùs oſtendetur, & quamuis hoc apud aliquos dubiũ ſit, tamen illud certum eſt apud omnes, motum non poſſe exiſtere, aut definiri ſine termino ad quem,quoniam ab ipſo accipit vnitatem & diſtinctionem, vt dicitur 5.Phy.ſi ergo motus eſſet genus commune generationi, augmentationi & alterationi, ergo daretur terminus ad quem reſpondens illi motui generico, communis genericè,& ſubſtantię,ad quam fit generatio,& qualitati ad quam fit alteratio, & quantitati ad quam fit augmentatio, quod & Ariſtot. negat 3. Phyſi. tex.4.& per ſe abſurdum eſt;quoniam ſubſtantia, quantitas,qualitas,cum ſint genera ſumma,non habent aliquod genus ſuperius, neque quidpiã quod de illis vniuocè dicatur. Poſtea, ſi motus eſſet vnum aliquod genus,ergo augmentatio,alteratio & alij motus, eſſent vnius generis, quod eſt falſum;quoniam Ariſt.5. Phy.tex.31. tradit tres modos. ſecundum quos motus dicitur eſſe vnum,nam inquit,vel motus eſt vnus genere,cuiuſmodi ſunt omnes motus,qui pertinẽt ad eandem categoriã,vt omnes generationes inter ſe,vel alterationes inter ſe: vel eſt vnus ſpecie, quoniam terminus ad quẽ eſt vnius ſpeciei,

*Probatur motum per ſe nõ pertinere ad vnam aliquã categoriã.

ciei, vt omnes calefactiones sunt vnius speciei, quia fiunt ad calorem, qui est vna species qualitatis: vel est vnus motus numero, quando & subiectum, & terminus ad quem, & tempus est vnum numero. Si autem motus in communi, esset genus, Arist. prætermisisset alium modum vnitatis, secundum quem omnes motus possent dici esse vnius generis, quatenus conueniunt in motu, qui ponitur esse genus illorum, & ea ratione, generatio, alteratio, & latio essent vnius generis.

Posterior autem nostræ sententiæ pars, quod motus reducatur ad categoriam eius rei, ad quam tendit motus, sic ostenditur. primo, quia via, & principium, reducitur ad prædicamentum eius rei, ad quã est via, & cuius est principium: sed motus v.g. generationis; est via ad substantiam, & idem iudicium est de alijs; ergo &c. Postea, imperfectum & perfectum non variant speciem: sed motus nihil aliud est quàm res ad quam est motus, prout est imperfecta, & in fieri; vt calefactio nihil aliud est quàm calor prout est imperfectus & tendit ad perfectionem, quare ambo ad idem prædicamentum pertinebunt. Tum, actus, & potentia pertinent ad idem prædicamentum; vt calor in potentia & calor in actu, non pertinẽt ad diuersa prædicamẽta, sed reducuntur ad idem; ergo quod est in potentia non differt genere, ab eo quod est actu: ergo multo minus quod partim est actu partim potentia, differet genere ab eo, quod est actu: sed motus nihil aliud est quàm res quæ producitur, prout partim est actu, partim potentia, ergo non differet genere ab ipsa re: nam si calor in potentia est eiusdem categoriæ, atque calor in actu, ergo calor (vt ita dicam) fiens, qui partim est actu partim potẽtia, erit quoque eiusdem categoriæ, atque calor in actu: & hanc rationem tangit Auerroes 3. Physic. comm. 9.

Quomodo dixerit Alexander motum referri posse ad varias categorias.

Nunc respondendum est cuidam obiectioni quæ contra supradictam sententiã existit ex his quæ scribit Alex. 1. Lib. naturalium quæst. cap. 21. illic enim ait motum pertinere ad varias categorias; nimirum ad categoriam Quantitatis, Ad aliquid, Passionis, Qualitatis, & ad categoriam eius formæ ad quam dirigitur motus. Sed respondendũ est, motũ, per se ac A directè, ad nullam categoriam pertinere (vt supra ostensum est) secundum quid autem, pro vt varijs modis consideratur, etiam posse referri ad varias categorias. Potest enim reduci ad categoriam Quãtitatis, quatenus est de genere continuorũ, vt hic inquit Ari. principio lib. 3. Phy. nam continuum & discretum, species sunt quantitatis: ad categoriam vero Ad aliquid, quia motus est actus mouentis in mobili vt definit Arist 3. Physi. tex. 13. mouens autem, & mobile sunt relatiua: reuocatur quoq; ad categoriam Passio- B nis, quia sicuti passio est in patiente, ita motus in mobili, & sicuti per passionem res transmutatur & afficitur, ita quoque per motum; & quia tertia species Qualitatis appellatur passio, & patibilis qualitas, hoc etiam nomine motus redigi posset ad categoriam Qualitatis: postremo, quia motus est via ad aliquã formam, & non differt ab ea, nisi tanquã imperfectũ a perfecto, merito reducitur ad prædicamentũ illius. hæc igitur considerans Alexander scripsit motum referri posse ad varias categorias. Quod autem hæc verè C & propriè dici nequeant de motu, hinc planum est: motus enim per se non est in prædicamento Quantitatis, quoniam Arist. & in Logica in categoria Quãtitatis, & in Metaphysica lib. 5. tex. 18. ait motum esse quantum per accidens: nam cũ duplex sit ratio quantitatis, vna esse diuisibile in partes, altera esse mẽsuram; neutra per se conuenit motui, motus enim diuisibilis est vel propter mobile, vel pp id in quo fit motus: ratio aũt mensuræ nõ conuenit motui per se, sed propter tempus, quod est numerus motus. Deinde neque est in categoria Ad aliquid, nam si D motus est relatiuum, necessario habebit suum correlatiuum: hoc autem, vel erit mobile, vel mouens, nã quid sit aliud ne fingi quidem potest: at respectus motus ad mobile, cum sit respectus accidentis ad suũ subiectũ, non pertinet ad categoriã Ad aliquid, alioquin omnia accidẽtia includerentur in prædicamento ad aliquid; respectus autem motus ad mouens, est respectus effectus ad caussam, qui licet secundariò, & vt vocant secundũ dici, habeat vim aliquã relationis, tamen

principaliter & ſecundum eſſe, minime habet; alioqui omnes res quæ productæ ſunt a Deo, conijci deberent in categoriam Ad aliquid. Quod non ſit in categoria Actionis, vel Paſſionis, ex eo perſpicuum eſt: quia motus indifferens eſt ad actionem, vel paſſionem; & idem motus, prout habet reſpectum ad agens, dicitur actio, prout autem habet reſpectum ad patiens, dicitur Paſſio; quare ſi quia per motum patiens mouetur, debet motus poni in categoria paſſionis, ergo pari ratione, quia per motũ agens mouet, æque deberet collocari in categoria Actionis. Deinde, ſi motus eſt in categoria Paſſionis, ergo hæc eſt bona prædicatio, motus eſt paſſio; ſimiliter hęc quoque eſt bona, actio eſt motus, ergo a primo ad vltimũ, erit quoque bona prædicatio hæc, actio eſt paſſio, per illam regulam prioriſticã, Dici de omni &c. quod abſurdum eſt, quippe cum actio, & paſſio ſint categoriæ diuerſæ inter ſe. Quod autem ait Alexãder, motum pertinere ad tertiam ſpeciẽ qualitatis, quatenus eſt quædam paſſio, non eſt abſolute verum; nam paſſio, quæ eſt tertia ſpecies qualitatis, non eſt quilibet motus ſed tantum eſt alteratio, neque eſt quęlibet alteratio, ſed quæ breui, & celeriter tranſit, nec afficit, atque denominat ſubiectum. Verùm ad quam categoriam pertineat motus, ſatis dictum ſit.

Explicatur definitio motus tradita ab Ariſt. 3. Phy. tex. 6.

CAP. II.

ARiſtoteles in 3. lib. Phy. magna diligentia vſus eſt in explicanda natura motus: nam a tex. 3. vſque ad 6. præmiſit quatuor hypotheſes valde vtiles, ad definiendum motum. Deinde, dedit tres definitiones motus; unam tex. 6. alteram tex. 16. tertiam tex. 23. Poſtea; multis modis declarauit, & confirmauit primam definitionem, a text. 7. vſque ad 12. explanando particulas definitionis, a tex 12. vſq; ad 16. demonſtrando eos, qui ſecus de motu ſenſerunt, vel aliter ipſum definierunt propriè naturam eius ignorantes, multùm erraſſe. Poſtremo, A quoniam vt dicitur libro 4. Phy. tex. 31. ſignũ bonę definitionis eſt, ex illa ſolui poſſe dubitationes, quæ circa rem definitã exiſtunt, idcirco Ariſ. a tex. 18. vſq; ad 24. diligenter exponit duas dubitationes quæ de motu afferri ſolent, nimirum an motus ſit in mobili, an potius in mouẽte; & an idem ſit actus mouentis, & mobilis: quæ dubitationes ex ſecunda & tertia definitione motus, facile diſſoluũtur. Sed de viis quibus inſtitit Ariſt. ad inueſtigandã definitionẽ motus, vide Auer. 3. Phy. comm. 12. Cũ igitur cognitio motus per B neceſſaria ſit, difficilis tamẽ (vt dr̃ 3. phy. tex. 15.) cũ ſit motus actus imperfectus & mixtus cum potentia; euitandum nobis eſt, vt eam planam, & facilem reddamus. quod ſperamus nos aſſequi poſſe, ſi primùm omnes particulas primæ definitiones ſubtiliter, & diligenter explanemus: deinde diſſoluamus difficultates quæ circa hanc definitionem occurrunt. Definitio autem motus a nobis explicanda hęc eſt. [Motus eſt actus entis in potẽtia, put in potentia] In qua ſunt quatuor particulæ, Prima ẽ[Actus. 2. Entis, 3. In poten C tia. 4. Prout in potentia,] quas ſigillatim diſcutere oportet.

Actus græce eſt ἐντελέχεια & ſic legit Alexãder, Porphyrius, & Themiſtius. Sed hęc lectio non probatur Simplicio, quoniam nomen Endelechiæ, vt declarat ethymologia eius, ſignificat perfectionem quæ duplex eſt (vt dr̃ 2. de Anima tex. 2.) vna eſt forma perfecta, altera eſt operatio a tali forma proficiſcens: motus autem eſt actus imperfectus, vt dicitur 3. Phy. tex. 15. quare Simplicius mauult legi, energiã, quod nomen dicitur de omni D actu, tam perfecto, quam imperfecto. Verũ pro Alexandro & aliis dici poſſet, vocabulũ endelechiæ propriè quidẽ ſumi pro actu perfecto, Interdũ tñ ample vſurpari pro oĩ actu; vt idem valeat, atq; energiã; nã Ariſtoteles paulò infra loquẽs de motu, an ſit motus vnus actus mouentis, & mobilis, indifferẽter vocat nunc Endelechiã, nunc Energiã: Et ſicuti generatio, quæ eſt via ad naturam, vocatur natura, vt 2. lib. phyſic. text. 14. dictum eſt, ita quoque motus, quoniam eſt via ad formam quæ propriè dicitur Endelechia, poterit

An motus dici queat Endelechia

poterit etiam appellari Endelechia.

Triplex actus in omni re naturali. Sciendum est autem, in omni re naturali, quæ accipit esse per generationem, inueniri triplicẽ actũ: vnũ per quẽ res fit; & hic est motus; alterum, per quẽ res habet esse, & hic est ipsa operatio: quamuis igitur forma dicatur actus primus respectu operationis suæ, tamen potest dici actus secundus, respectu motus per quem acquiritur. Actus verò primus & ultim°, semper in idem numero incidunt respectu diuersorum; nam motus respectu mobilis; est actus primus & imperfectus, respectu autem mouẽtis, est actus vltimus, & perfectus; quia proficiscitur a forma q̃ est in mouente. Nam vt dicitur 3. Physi. tex. 17. semper monens affert aliquã formam, quæ est principium motus. Hinc igitur facile intelligitur definitio motus quã Themistius tradit 3. Phy. super text. 7. dicens (motum esse primum actũ eius, quod est in potentia) Nam secundus, inquit, actus, est forma, per quam res iam quiescit: cur enim vocet motum actum primum, ex his quæ diximus palam est. Similiter planum est quod hoc loco scribit D. Thomas, asseres res antequam moueantnr esse in duplici potentia vna ad fieri, altera ad esse: prior potentia reducitur ad actnm per motum, nam cum res mouetur, tunc fit, & non est amplius in potentia ad fieri, vel moueri; altera verò reducitur ad actum per formam, quæ cõpleto motu, dat esse rei. Dicitur autem motus actus, quia necesse est, cum mouetur res, habere aliquid formæ, quæ est actus; nihil enim aliud est motus, vt v.g. calefactio, quàm calor qui producitur ab igne, & continue perducitur ad ampliorem perfectionem.

Quatuor dubitationes. Sed hic existũt quatuor dubitationes. Prima est, cum motus sit actus mixtus cum potentia, cur potius definitur per actum, quàm per potentiam. 2. Est, Aris. 2. de Anima tex. 2. facit duplicem actum, vnum primum quem ait esse formam, alterum secundum, quem dicit esse operationem prouenientem a forma; neuter autem conuenit motui, nam neque motus est forma perfecta, neque est operatio prouenіens a forma, sed potius tendens ad formam: ergo male dictum est motum esse actum primum. 3. Est, Dictũ fuit rem cum mouetur, non esse amplius in potentia ad motum, sed esse in potentia ad formam; contra, quia motus, cum sit continuus & diuisibilis, habet partes alias priores, alias vero posteriores, cum igitur res est in priori parte motus, erit etiam in potentia ad posteriores partes eiusdem motus, v.g. sit calefactio quæ duret vt octo, res quæ calefit, cum habet calefactionem vt duo, adhuc est in potentia ad calefactionem vt quatuor, vt sex, vt octo; Præterea, motus re idem est cũ forma quæ acquiritur per motum, ergo si quod monetur est in potentia ad formã, erit quoque in potentia ad motum; quia quantum restat formę, tantum restat motus. 4. Est, Simplicius super tex. 7. lib. 3. Phys. refert Alexandrum definiuisse motum hoc pacto. [Motus est prima mutatio eius, quod est in potentia pro vt tale est;] quam definitionem Simplicius duplici nomine reprehendit, primò, quia cũ motus, & mutatio idem valeant (nam licet Arist. in 5. lib. Phy. distinguat motum a mutatione, tamen in 3. Phy. vbi definit motum vtrunque vocabulum indifferenter sumit) definire motum per mutationem, est idem per idem definire & ignotum per æquè ignotum; deinde, quid sibi vult motum esse primam mutationem? nã si motus est prima mutatio, ergo post motum erit alia secunda mutatio, at post motum non est nisi forma, quæ tantum abest, vt sit motus, vt ea præsente omnis motus cesset, & per ipsam res quæ antea mouebatur, quiescat. Hęc Simplicius contra Alexandrum. Dubitatur igitur an definitio Alexandri defendi, & in bonam partem accipi possit.

Soluuntur supradictæ quatuor dubitationes.

CAP. III.

Cur motus dicatur potius actus quam potentia. Sed ad has dubitationes, difficile non est respondere. Ad primam igitur, ita respondeo: motus definitur per actũ, & non per potentiam, multis de caussis: primò, quia motus re idem est cũ forma quæ producit, at forma nõ ẽ potentia, sed actus. 2º, q̃a motus ẽ quædã operatio, oĩs autẽ operatio est actus. postea, q̃a idẽ motus est mouẽtis & mobilis, nõ potest aũt

 esse

esse eadem potentia mouentis & mobilis; quia potentia mouentis est actiua, & est in ipso mouente, potentia autem mobilis est passiua, & in ipso mobili: si ergo motus debet esse vnus mouentis & mobilis, nō poterit esse potētia, sed erit actus, qui transit a mouente in mobile; quia per motum semper acquiritur & augetur actus, potentia autem perpetuo minuitur ac deperditur. Postremo, motus non solum definitur per actum, sed etiā per potentiam, sed actus ponitur loco generis, potentia autem loco differentiæ in obliquo. & quoniam cum accidens definitur in abstracto, genus eius ponitur in recto, differentia autē in obliquo quę differentia sumitur ex habitudine ad subiectū; Ideo in hac definitione motus, actus, qui tenet locū generis ponitur in recto, potentia vero, quæ gerit vicem differentiæ, ponitur in obliquo.

Ad 2. Aristoteles 2. de Anima, tantum loquitur de actu perfecto; qui tantùm est duplex, forma, & operatio formæ: nos autem hic loquimur de omni actu. forma igitur, quamuis inter actus perfectos est primus actus, tamen inter actus simpliciter sumptos, est secundus; quia forma sequitur motum per quem acquiritur.

Ad 3. Est duplex genus rerum: quædā res sunt permanentes, vt homo, & statua: aliæ sunt successiuæ, vt motus & tempus, quarum esse consistit in fieri, & in fluxu quodam. Inter quas res hoc interest; qđ permanentes, tunc dicuntur esse actu, cū perfectę habent suum esse, & simul obtinent omnes partes suas; tunc enim dicitur actu esse homo, cum obtinet perfectè esse hominis, & possidet omnes suas partes: res autem successiuæ, quoniam non possunt secundum omnes partes simul esse, tunc dicuntur esse actu, cum vel vna pars, vel aliquid ipsarum actu est, fluens ad reliqua: v. g. nunc dicitur esse dies Martis, non quod totus hic dies simul sit nunc, sed quia est aliquid huius diei cohęrens cum eo, quod præcessit, & continuum, atque fluens ad ea quæ sequuntur. Hinc facilè soluitur dubitatio proposita, motus enim cum sint ens successiuum, tunc dicitur actu esse, cum actu est aliquid ipsius continuum cū reliquis partibus motus, vnde res que mouetur, dicitur iam actu habere motum, etiam si non habeat actu omnes partes motus, nec dicitur amplius in potentia ad motū. Forma autem dupliciter considerari potest, vel vt est in fieri, quo modo re non distinguitur a motu, & sic quod mouetur non est in potentia ad formam, sicuti neque ad motum; vel consideratur vt forma est perfecta dans esse perfectum rei, & sic differt a motu, & quod mouetur dicitur esse in potentia ad illam. ergo, vt vno uerbo dicam, quod mouetur, non est in potentia ad formam imperfectam, & in fieri, sed ad formam perfectam, & in esse completo.

Ad 4. Pro Alexandro dupliciter respōderi potest. Primò, vt dicamus nomen mutationis ualde ample sumi ab Alexandro, & multo latius, quàm hoc loco vsurpetur nomen motus ab Aristotele: est enim duplex mutatio, vna per quam res mutatur a non esse ad esse formæ, siue forma fuerit substantialis, siue accidentalis: altera per quam res mutatur ab esse formæ ad operationem eius: v. g. duplex est calefactio aquę, vna passiua per quā aqua calefit, & acquirit calorem, altera actiua, cum aqua per calorem acquisitum calefacit alias res. hanc distinctionem mutationis, colliges ex Arist. 8. Phy. 32. & 2. de Anima 57. motus est mutatio illa prima, per quam res a non esse formæ mutatur ad esse illius. Alexander igitur fortassis respiciens hac duplicem mutationem, definiuit motum per primam mutationem, distinguens illum a secunda; nā prima est mutatio ad formam, secunda est mutatio a forma ad operationem. Deinde posset etiam dici, Alexandrum non dixisse motum esse primam mutationē, sed primum actum: quod vt credam, duplici ducor coniectura, tum quia Themistius qui in explanatione Aristot. omnes sententias Alexandri breuitate sua paraphrastica expressit, definiuit (vt supra diximus) motum per actum primum, non per mutationem: Tum etiam, quia quod subiungit Alexander, idcirco motum esse primam mutationem, quia forma, per quam res quiescit, est secunda, non sibi constaret; nam si forma est mutatio secūda, quomodo per eam res quiescit? Deinde, absurdum est formā, quę est terminus

motus,appellare mutationem. Verisimile igitur est, Alexandrum,non scripsisse mutationem, sed actum:si enim sic legamus,oratio ipsius habebit veram, & philosophicam sententiam;motus enim est actus primus quoniam per illū res, quæ ante erat in pura potentia, incipit attingere esse,& actum; forma vero est secundus actus, quoniam adeptione illius, res deponit omnem potentiam, & perfectè acquirit suum esse.

Exponuntur reliquæ particulæ definitionis motus.

CAP. IIII.

SEcunda particula definitionis motus est illa(entis)Ens, bifariam sumitur, vel vt est nomen transcendens, & sic non ponitur hic,quia Arist.& in 6.topicorum vetat huiusmodi transcendentia ponere in definitionibus.Vel accipitur ens, vt est participium verbi substantiui,sum, & tunc significat id quod est, vel existit, & hoc modo sumitur hic: vt sit sensus, motus est actus entis in potētia,idest,eius quod existit in potentia. Sed dices, cur Arist.in hac definitione non posuit proprium subiectum motus, quod est corpus?Respondeo,Aristotelem subiectum motus insinuasse in secunda definitione eius,cum dixit 3.Physicorum tex.18.motum esse actum mobilis inquantum mobile. sed quia nondum certum erat, an omne quod mouetur sit corpus, sed hoc 6.Physi.demonstrabitur, Ideo Arist. hic non posuit corpus in definitione motus.

Tertia pars definitionis est (In potentia) sed dicet aliquis, si motus est actus, quomodo,id quod mouetur dicitur esse in potentia? Respondeo, duplicem esse actum,vnum perfectum,qui aufert omnem potentiam,& hic est forma perfecta alterum imperfectum,qui semper habet adiunctum aliquid potentiæ dum est, & cum potentia penitus tollitur, deficit ille actus, & talis est motus. Vnde rectè Arist.9.Metaph tex.11.& 3.Phy.tex. 57. ait duplicem esse potentiam:unam, quę tota simul reducitur ad actum,ita vt nihil remaneat ipsius:alteram,quæ reducitur ad actum imperfectè, ita vt neq; omnino pereat, neque omnino maneat integra:& Auerroes 9.Metaph.comm.11.ait quendam esse actum, qui expellit omnē potentiam, alium vero, qui non potest omnino separari a potentia, & talis inquit reperitur in materia, in diuisione continui & in motu. Vide etiam de hoc Themistium 3.Phy.super tex.6.

Nec mirum videri debet, quod mouetur simul esse actu & potentia, nam hoc potest contingere tribus modis:primo,vt simul sit actu & potentia respectu diuersorum:veluti aqua actu est frigida,& potētia calida:tū,respectu eiusdē;sed diuersis temporibus:vt aqua,quæ nunc,est potentia calida, paulò post si fuerit admota igni, euadet actu calida:postremò, vt idem respectu eiusdem,& simul, sit actu & potentia, sed non eodem modo, verùm est actu imperfectum, & potentia ad perfectionem tendens : vt aqua, quæ calefit est actu, & potentia calida, est actu calida respectu caloris, imperfecti, quem iam habet, est potentia calida,respectu caloris perfecti,quem nondū habet. hoc modo omne quod mouetur dicitur simul esse actu,& potētia, ex quo manifestum est in quibus rebus motus reperiat, videlicet in his q participāt actu & potentia; quocirca Intelligentię apud Peripateticos(licet id falsum sit) non subiiciuntur motui, quoniam secundum Arist.carent omni potentia; Cęlū autem sicuti tantum habet potentiam ab vbi, & ad locum, sic etiam tantum habet motum localem,cęterę autem res sublunares, quoniam propter imperfectionē earum, multiplici constant potentia, ideo multis etiam,& variis motibus cientur.

Quot modis contingat idem esse actu & potentia.

Porrò,cum res naturales quæ mouentur,constent actu & potentia, hinc fit vt simul moueant,& moueantur, agant, & patiantur;prout enim actu sunt,mouent & agunt,prout autem potentia, mouentur & patiuntur:quod Arist.confirmat 3. Phys.tex. 8. & 16.& in libris de Generatione multis locis.ex quibus locis aperte colligitur dari reactionem,de qua re grauis controuersia est inter Philosophos verum aliena huic loco,& a nobis explicanda in libris de Elementis.Sed(vt hoc obiter dicamus) sex conditiones requiruntur

Sex necessaria sunt vt fiat reactio

runtur vt fiat reactio, idest vt agens in agendo patiatur ab eo in quod agit. Prima est, vt sit agens corporeum nam Intelligentiæ mouent cælum, & non mouentur ab ipso, quoniã sunt incorporeæ, nõ potest autem incorporeum physicè moueri ab eo quod est corporeum. 2. Vt agens habeat eandem materiam atq; patiens, nam cælum agens in hæc inferiora, nihil patitur ab ipsis, propterea quod habet materiam longe diuersam. 3. Vt agens agat actione physica & reali, non autem intentionali, & spirituali; siquidẽ color mouet visum, & tamen non mouetur ab ipso, similiter quodlibet sensibile, B & intelligibile, & appetibile mouẽt suas potentias, & nõ mouentur ab ipsis. 4. Intelligitur hoc præcipue in motu locali & alterationis, maximè vero in motu alterationis, nam non necesse est quod generat generari ab eo, quod generatur. 5 Vt patiens non sit nimis debile, sed habeat tantam vim, vt possit aliquantulum agere in id a quo patitur, vnde si calor valde exiguus admoueatur summo frigori, patietur, & non aget. 6. Vt agens sit intra sphæram actiuitatis ipsius patiẽtis, hoc est vt sit in ea distantia, vt possit vir- C tus patientis pertingere vsque ad agens, nã si esset tale interuallũ, vt agens quidẽ posset attingere ipsum passum; patiẽs vero nõ posset virtutẽ suã trãsfundere vsq; ad agens, tunc fieret actio sine reactione.

An potentia sit magis de essentia motus quã actus.

Sequitur quarta & vltima pars definitionis motus. [Pro ut in Potentia.] Ex hoc patet potẽtiam esse magis de ratione & natura motus, quàm actum; quoniã actus ponitur loco generis, potentia vero loco differentiæ, differentia autem magis attingit quidditatem rei quã genus. Tum; quia motus accipit vnitatem, & di- D stinctionem a termino ad quem, respectu cuius est in potentia. Deinde, quia res quæ mouetur non mouetur respectu formæ, quam iam habet, quia iam quiescit in illa, & cum, iam possideat ipsam, frustra moueretur ad ipsam: ergo mouetur propter formam, quam nondum habet, sed potest habere: quare motus præcipue fit propter potentiã. Postea, sit aqua, quæ admota igni calefiat, & ferueat, hæc simul & calefit ab igne, & calefacit aliud nempe manum vel aliud quiddam sibi adiunctum, non potest respectu autem A eiusdem principij & calefacere, & calefieri, Impossibile enim est idem esse principium agendi & patiendi, ergo respectu diuersorum principiorum, sed calefacit respectu actus, idest respectu caloris, quẽ actu habet, ergo calefiet non respectu illius, sed respectu caloris, quem nondum habet, sed pergit, & tendit ad illum habendum. Itaque in omni motu tria insunt, primo est actu aliquid formæ ad q̃ fit motus, tum est potentia ad ampliorẽ participationem illius formæ; denique est quidam fluxus, & (vt sic loquar) quædam tendentia ad illam formam. Nam si hoc tertium desit, quamuis duo priora adsint, tñ non erit motus; vt v. g. si aqua, quæ calefit remoueatur ab igne, habet quidem actu aliquid caloris, habet item potentiam ad ampliorem calorem, tamẽ quia non habet illum fluxum, & tendentiam ad calorem, quam antea ex præsentia ignis habebat, ideo non dicitur moueri, vel calefieri.

Tria in omni motu reperiri.

Explicantur decem magni momenti dubitationes, quæ circa definitionem motus existunt.

C A P. V.

An definitio motus sit vniuoca.

NVnc explicandæ sunt aliquæ dubitationes, quarum solutio magnam lucem afferet ad percipiẽdam melius naturam motus.

Prima dubitatio. An hęc definitio motus sit vniuoca æqualiter conueniẽs omni motui? Respondendum est, hanc definitionem motus non esse vniuocam. Ita enim sentit Alexander, Simplicius, Themistius, Auerroes, & Albertus 3. Phy. super tex. 4. & ratio est, Primò, quia motus qui definitur, non est aliquod genus vniuocum; vt supra ostensum est, quare nec definitio potest esse uniuoca. Deinde, qa principaliter dicitur de motu locali & præcipue de motu circulari, ab hoc eñ necessario cæteri motus dependent, & hic est natura, tẽpore, & perfectione prior cæteris. Ad hæc, generatio, & corruptio, cum subito & in instanti fiant, non

continentur in hac definitione per se, sed rōne præcedentiū dispositionum. Præterea, vocabula illa definitionis, [Entis, Actus, Potentia] non dicuntur uniuocè de suis inferioribus. Ampliùs signū huius est quod cum motus essentialiter pendeat a termino ad quē, vt a quo accipiat vnitatem & distinctionem, tamen hic non exprimitur in hac definitione: terminus autem ad quem respondens motui vniuersè sumpto, nō, est aliquid uniuocum, qđ de qualitate, quantitate, & vbi, ad quas res terminantur species motus, vniuocè dicatur. Postremò, cum cælum semper actu sit in suo loco, neque varietur nisi secundum quid, hoc est ratione partium; hæc definitio non conueniet motui cæli, nisi secundum quid; non enim cælum dicitur esse in potētia, nisi secundum quid, ad vbi, non quidem secundum se totum, sed tantum secundum partes. Atq; hoc loco intelligendum est, motum, si in eo consideretur id quod habet aliquid perfectionis, vel secundum durationem, vt esse æternum, vel secundum vniformitatem vt esse inuariabilem, vel secundum causalitatem vt esse caussam rerum sublunarium, vel secundum principium eius effectiuū, vt fieri ab anima vel ab intelligentia, si inquam hac ratione consideretur, principaliter dici de motu circulari orbium cælestium: sin autem consideretur secundum id quod habet imperfectionis, vt esse in potentia, & inter terminos oppositos, qua ratione consideratur & definitur ab Aristotele in 3. & 5. lib. Physicorum, non dubium est quin hæc ratio motus principaliter cōueniet motui rerum sublunarium & minus principaliter motui cæli. Non igitur pugnant inter se duo illa quæ supra diximus, Nimirùm, motum principaliter dici de motu locali ac circulari, definitionē autem motus ab Aristotele traditā minus principaliter ac sm quid, conuenire motui cæli.

2. Dubitatio, quid intelligitur per illud [Entis in potentia?] nam videtur posse intelligi, & mobile, & ipsum mouens; nam ante motum & mobile erat in potentia vt moueretur, & mouens vt moueret; & cum sit motus, sicut mobile partim iam est actu motum, partim debet amplius moueri, sic mouens partim iam actu mouit, partim debet etiam vlterius

A mouere. Respondeo, proculdubio Aristotelem per illud [Entis in potentia] intelligere, ipsum mobile, & non mouens, qđ patet ex duobus; primo, quia omnia exēpla quibus definitionem motus declarat pertinēt ad mobile; deinde, q̄a in reliquis duabus definitionibus, loco illius [Entis in potentia] ponit mobile, dicens. motus est actus mobilis in quantum mobile. verum & Simplicio & mihi placet, huiusmodi definitionem posse accommodari etiam mouenti; & caussa est, quia vnus idemq; motus est actus mouentis & mobilis.

B Itaque per illum & mobile deducitur ex potentia passiua ad actum, & mouens ex potentia actiua ad effectū suū: & sicuti mobile successiue mouetur, & cū perfecte accepit formā desistit moueri, sic mouens successiue mouet, & cum perfecte formam produxerit, desinet mouere. Sed etiā in hoc multiplex est discrimen: primū, quia motus respectu mouentis est actus perfectus, respectus mobilis, est imperfectus. 2. Quia respectu mobilis respicit potentiā passiuā, respectu mouentis potentiam actiuam. 3. Quia respectu

C mouentis, producitur a forma; respectu mobilis tendit ad formam. 4. Quia per motum mouens dat aliquid, & ideo motus indicat perfectionem mouentis: at mobile per motum accipit, & acquirit aliquid, quod arguit ipsum esse imperfectum. 5. Quia talis mutatio mouentis ab habitu ad vsum eius, non est proprie motus eius, quamobrem Arist. in 2. de Anima 57. mutationem, quæ in agente fit ex forma seu habitu ad operationem, negat esse alterationem.

D 3. Dubitatio, cum Aristoteles tradat in 3. Phy. tex. 6. 16. & 23. tres definitiones motus. Vna est [Actus entis in potentia prout in potentia,] altera est Actus mobilis prout mobile:] Tertia est [Actus mouentis in mobili: vel eius quod potentia actiuū est & eius quod potentia passiuum quatenus huiusmodi ac simpliciter;] videndū est quid inter has definitiones intersit. R̄ndeo. primam definitionem esse magis metaphysicā quàm physicam, q̄m illa vocabula [Ens, Actus Potentia,] sunt Metaphysica: tamen ea videtur maxime

declarare, & aperire, propriam naturam motus ignotã antiquis; motus enim neque est pura potẽtia, neq; est purus actus, sed ẽ quasi mediũ quiddã, hoc ẽ actus mixtus cũ potentia. Veteres autẽ cum viderent motum neque esse puram potentiã tantùm, neque actum, & non animaduerterent hunc actum medium, ualde hallucinati sunt in explicanda natura motus, hoc igitur nomine commendanda est prima definitio. Secunda vero definitio, est magis physica, cõstat enim terminis physicis, & exprimit proprium subiectũ motus, quod est mobile. Sed Alexander dubitat, quomodo definitur motus per mobile, cum ambo sint æque ignota; & respondet, hæc esse relatiua, in quibus non est vitium vnum definiri per alterum, vt docet Arist. 6. Topicorum. Sed ego arbitror neque motum & mobile esse proprie relatiua; mobile enim non refertur ad motum sed ad mouentem, & falsum est motum & mobile esse æque ignota; mobile enim notius est quàm motus; qđ aperte scribit Arist. 4. Phy. tex. 104. aiens motum esse notum propter id quod mouetur. Idem scribit 3. Phy. Themistius super tex. 16. Tertia autem definitio, dupli-

Comparatio inter tres definitiones motus traditas ab Aristotele 3. Phy.

ci nomine laudanda est, tum quia complectitur omnia, a quibus dependet esse ipsius motus: motus enim, quia est accidens, necessario pendet a subiecto mobili: quoniam vero esse ipsius consistit in quodam fieri & fluxu, necessario etiam dependet a mouente; tum etiam quia: vt ait Auerroes, ex hac definitione tollitur illa grauis dubitatio an sit idem actus mouentis, & mobilis; nam si motus est actus mouentis in mobili, profecto idem numero motus diuerso modo sumptus, erit actus mouentis & mobilis, vt latius dicetur infra.

4. Dubitatio, cum motus essentialiter pendeat a termino ad quem, a quo (vt sæpe diximus, & in hoc libro paulo infra latius edocebimus) accipit vnitatem, & distinctionem, cur in hac definitione motus non exprimitur terminus ad quem? Respondeo, hic definiri motum in communi; non datur autem aliquis terminus ad quem communis omni motui, sicuti non datur aliqua natura communis substantiæ, & accidenti: ob hanc igitur caussam in definitione motus non explicatur terminus ad quem, tamen tacite significatur, & continetur illis verbis [in potentia, prout in potẽtia;] nam quod mouetur est in potentia, ad quid? proculdubio ad terminum ad quem, cuius gratia fit motus, & quo adepto cessat motus.

Cur in definitione motus non exprimatur terminus ad quem.

A

5. Dubitatio, an motor sit de quidditate ipsius motus; ratio dubitandi duplex est, tum quia Arist. in tertia definitione motus ponit motorem, dicens motus est actus mouentis in mobili vel actiui in passiuo; quidquid autem ponitur in definitione alicuius, videtur pertinere ad essentiam eius: tum etiam, quoniam a quo pendet vnitas rei, ab eo quoque pendet entitas & quidditas ipsius, si quidem ens & vnum conuertuntur inuicem atque reciprocantur, & idem est principiũ vtriusque, at vnitas motus necessario pendet ab vnitate motoris, vt aperte docet Aris. 8. Physi. tex. 49. definiens vnum motũ numero qui fit ab vno mouente & est vnius mobilis; & in eodem libro text. 82. negat motum proiectorum esse unum numero & continuum, quia non fit ab vno mouente, Respondeo, motorẽ non esse de quidditate motus. Primò, quoniam Auerroes 5. Physi. com. 3. ait substantiam motus ex tribus tãtùm constitui, ex termino a quo, termino ad quem, & subiecto; tempus autem esse de accidentibus, quæ consequũtur motum; motorem autem esse de caussis extrinsecis ipsius motus. Deinde, quoniam Aristoteles male fecisset in 1. Phy. tradens tantum tria principia generationis, nempe materiam, formam, & priuationem, nam si motor est de quidditate motus, non debuit prætermitti. Postea, in 5. Phy. vbi copiose tractatur de quidditate, vnitate, & distinctione motus, nunquã mentionem fecit motoris. Postremo, motorem nõ esse de essentia motus, illud est maximo argumẽto, qđ motus vnius speciei, potest fieri a mouentibus differentibus spẽ, atque etiam genere, vt calefactio potest fieri ab igne, a motu, a sole, seu lumine. Ad priorem autem rationem dubitandi, dicimus, Aristo. in tertia definitione motus posuisse motorem, non quia sit de quidditate motus, sed vt ostẽderet,

An motor sit de essentia motus.

B

C

D

vel

vel esse & existentiam motus dependere à mouente, & mobili; vel vt doceret quo A pacto vnus & idem numero motus, est actus mouentis, & mobilis, de quo ante dubitatum fuerat. Adde, quod definitiones Physicę, non solum complectuntur causas internas, quæ essentiam attingunt, sed etiam externas vt efficientem & finé, qua de re supra in 3. libro huius operis fuse à nobis est disputatum. Ad posteriorem autem respondemus, motorem non esse de vnitate specifica motus, sic enim rectè concluderetur eum esse de quidditate ipsius motus, ab eodem enim sumitur vnitas specifica, & quidditas rei; sed tamé B motoris unitas requiritur ad vnitatem numeralem motus, de qua illis locis loquitur Aristot. non autem sequitur, vt si quid necessarium sit ad vnitatem numeralem motus, continuo id sit de quidditate ipsius; nam certum est, tempus non esse de quidditate motus, quod tamen necessario requiritur ad unitatem numeralem eius, ut scribit Arist. 5. Physi. tex. 34. & 35.

An discursus nostri intellectus sit motus, cui conueniat definitio motus.

6. Dubitatio, an tertia operatio Intellectus quæ vocatur ratiocinatio, sit mo- C tus, eique conueniat definitio motus. Nã videtur esse motus, appellatur enim à Latinis discursus, quod nomen significat motum. deinde, Intellectus est in potentia ad intelligédum, & per discursum mouetur successiuè ab vno in aliud. Postremo, videtur id dicere D. Thom. 1. lib. Poster. super tex. 43. his uerbis. [Processus sciétiæ est quasi motus quidam rationis, cuiuslibet autem motus unitas ex termino ad quem præcipuè consideretur, ut patet ex 5. Phys. quare etiam vnitas sciétię sumi debet ex termino ipsius, qui est D subiectum circa quod uersatur; nã scientia, aut est speculatiua, aut practica; finis speculatiuæ, est cognitio subiecti sui, ut finis Geometriæ est cognitio magnitudinis: finis autem practicę, est constructio subiecti, ut finis artis ędificatiuæ est cõstructio domus. Vnde relinquitur, quod cuiuslibet subiecti unitas secundum vnitaté subiecti est attendenda.] Hæc D. Thomas. Ad hoc ita respondendum est. Tertia operatio Intellectus, etsi habet aliquam speciem & similitudinem motus Physici, per quam potest ei quodammodo accommodari definitio motus, tamen propriè non est motus Physicus, de quo hic loquimur; quod sic probatur 1. Aristot. 1. libro de Partibus animalium cap. 1. ideo negat Intellectum pertinere ad considerationem physicam, quia non est natura, neque principium motus Physici. 2. in lib. 7. Physico. tex. 20. probat in anima intellectiua non esse motum, dicens animam potius quiescendo, quàm motu fieri prudentem, & sapientem. [Secũdum nullam (inquit) potentiá motis, fit in nobis scientia.] Et pauló post [Quia quieta est residetque anima, sciés fit & prudens.] 3. In 1. libro de Anima tex. 48. reprehendit Platonem, qui dixerat Intellectũ mouere seipsum, subditque. operationem Intellectus etiam syllogisticam; quæ est discursiua, magis assimilari quieti, quàm motui. 4. Si operatio Intellectus est motus, ergo pertinet ad aliquam speciem motus, non videtur autem referri posse ad aliam speciem motus, quàm ad alterationem; sed quòd non sit alteratio, hinc patet. Primo, quoniam Aristo. 2. de Anima tex. 57. ait mutationem, quæ fit in Intellectu ad speculandum vel intelligendum, aut non esse alterationem, aut esse aliud genus alterationis. Deinde, quoniam 7. Physic. tex. 12. inquit alterationem fieri in qualitatibus sensibilibus. 3. In libro 1. de Generatione tex. 1. docet omne quod alteratur posse corrumpi, sed Intellectus non corrumpitur, ergo non alteratur. Postea, in libro 2. de Generatione tex. 24. inquit alterationem versari in qualitatibus quę pertinent ad tactum. Hinc igitur planũ est, quamuis discursus Intellectus sit aliquo modo similis motui physico, tamen uerè, ac proprie non esse motum physicum, nec ipsi conuenire definitionem motus nisi per quandam similitudiné & accommodationem. Vide quæ affert Simplicius super tex. 32. lib. 6. Physi. disputãs an actiones animæ sint motus: citansque pulcherrimas Theophrasti, & Stratonis sententias. Hęc autem licet cognitu dignissima sint, nos tamen hoc loco, studio breuitatis, ea taciti prætterimus.

7. Dubi-

An definitio motus conueniat motui cæli. 7. Dubitatio, an hęc definitio conueniat motui cælesti & circulari? Respondeo. Aliquo modo ei conuenire, tũ quia 3.Phys.super tex.6 ita sentit Simplicius, Auerroes, & Albertus, & Simplicius ĕt 8.Phys.super tex.9.tum etiam,quia Aris. 8.Phys. tex. 4. volens probare motum in communi nunquàm incępisse,utitur qua si fundamento & firmamento suæ probationis definitione motus 3.Physi.tradita; quasi illa sit communis omni motui. Prætetea, definitur motus, cuius principiũ est natura quę fuit definita 2.Physico.sed definitio naturæ conuenit cęlo, ut supra libro 7.docuimus,ergo etiam motus qui definitur 3. Phys. conueniet motui cęli. Potest igitur definitio hęc accommodari motui cęli.non quidem simpliciter sed tantummodo secundum quid; nam cęlũ dũ mouetur, est in potẽtia,non secundum se totum, sed secundum partes.v.g. Sol qui nunc est in ariete, est in potentia, vt sit in Tauro. Veruntamen simpliciter & absolutè,non uidetur hæc definitio cõuenire motui cælesti; nam quod mouetur, est in potentia ad aliquid acquirendum, nihil autẽ potest acquirere quod iam habeat, vel antea habuerit: motus autem cæli est localis,cęlum verò semp habet eundem locum,neq; per motum, aut nouum locum acquirit, aut perdit antiquum, aut loco suo propiùs accedit, aut longius abscedit, Deinde,motus est actus imperfectus, & quod mouetur est imperfectum, ut dicitur 3.Phys. tex. 15. & 8. Phys. tex. 40. at neque motus cæli est imperfectus, neque cælum,quod mouetur est imperfectum, ex quo fit vt motus cæli habeat minimum potentiæ, varietatis, & imperfectionis inter omnes motus Physicos.

An definitio motus conueniat motui uiolento & artificiali. 8. Dubitatio, an hęc definitio conueniat motui violento,& artificiali? Respondendum est. Non esse dubium quin definitio motus possit secũdum quid,& aliquo modo accommodari motui violento, & artificiali. Ad quod probandum satis argumenti est, quòd Aristotel. explicans definitionem motus, vtitur exemplis tam motus violenti, quàm artificialis. Nam 3.Physic.tex.7.ponit exemplũ ædificationis,& medicationis, qui sũt motus artificiales,& volutationis,qui est A motus violentus. Sed,verè ac propriè si loquimus, & rem ipsam subtilius considerare, definitio motus, non conuenit huiusmodi motibus,vt rectè Simplicius ait lib.3.Phy.super tex.9.& ratio est, primò, quia is definitur motus cuius principiũ est natura, motus autem violentus,& artificialis non fiunt à natura. Deinde,si motus est actus entis in potentia, ergò quod mouetur est in potentia; sed res non est in potentia ad motum violentum, alioquin non esset motus violentus; nam si lapis esset in potentia ad motum sursũ, B qui est ei uiolentus,cum sit ĕt in potẽtia ad motum deorsum,simul esset in potentia ad duos motus locales contrarios. Et sicuti res nõ est in potẽtia ad formam artificialem, vt ostensum fuit supra lib. 7. huius operis,sic non est in potẽtia ad motum artificialem.

An definitio motus conueniat generationi. 9. Dubitatio, an hęc definitio motus conueniat generationi, & corruptioni? ratio dubitandi est, tum quia;quod generatur non est partim actu partim potentia, quippe cum generatio fiat in instanC ti,vnde tota forma simul introducitur in materiam; tum etiam quia Aristot. in 5. lib. Physi. tex.8.negat generationem esse motum. Ad hoc,ita respondẽdum est, Generatio bifariam sumi potest, ut pulchrè scribit Auerroes 6. Physi.commen. 59. vno modo ꝑ sola introductione formę substantialis;& sic non est motus propriè dictus,sed potius terminus motus, vt eodem libro demonstrat Auerroes cõmen.32.& ita negat Aristoteles in 5.Physico. generationem esse motum: Altero modo sumitur generatio pro aggregato D ex productione formæ substantialis,& tota præcedente alteratione, seu dispositione,quæ dispositio quoniam est uia ad generationem, & propter ipsam instituitur, & ordinatur à natura, non immeritò etiam vocatur generatio: hoc igitur modo sumpta generatio, est motus;& fit in tempore,& comprehenditur hac definitione.Vnde Arist.tex.6. libri 3.Physic. declarans definitionem motus per omnes species eius,connumerat etiam generationem, & corruptionem Idem affirmat Simplicius in 8.Physi.in digressione super

super tex. 9. Verum hac de re alio loco plura disseremus.

10. Dubitatio. Cum ea definitio sit vana & dialectica, (vt dicitur 1. de Anima tex. 11.) ex qua non facile cognoscitur, & percipiuntur proprietates definiti, quærendum est ex definitione motus, quæ nam proprietates eius innotescât? Respondeo, multas proprietates motus ex eius definitione cognosci & colligi. Prima proprietas est, quòd motus est cótinuus & successiuus; nam si quod mouetur, partim est actu partim potentia, & partim iam fuit motum partim debet etiam moueri post, ergo mouetur successiue. Verùm hęc continuatio motus, ut ait Auerroes, com. 6. lib. 3. Phys. nó æque reperitur in omni motu ab initio vsque ad finem; sed in motu locali perfectè inuenitur, nisi quid impediat; graue enim extra suum locum naturalem positũ continuè mouetur ad ipsum, nisi qd obstet. Perfectè autem continuatio motus cernitur in motu circulari cæli qui est perpetuus, cótinuus, uniformis: quod ei euenit tum ob incorruptibilem & infatigabilem vim intelligentiæ mouentis, tum ob perfectè globosam cæli formam principio & fine carentem. In alteratione autem plerumque interpellatur continuatio, propter multa contraria & impedimẽta, quę extrinsecus occurrunt; In motu autem augmentationis, sæpe interrũpitur, non. n. viuẽs ab initio vsque ad finẽ, continue augetur, sed aliqua ætate plus aliqua uero minus, aliqua uerò nihil. Vñ Auerr. inquit augmentationẽ cóponi ex multis motibus & ex multis quietibus. 2. Proprietas est, motum non fieri in instanti sed in tempore; nam si motus fit successiuè, ergo habet partes priores & posteriores, ergo mensuratur tempore, nam tempus definitur ab Arist. 4. Physi. numerus motus secundũ prius & posterius. 3. Proprietas est, quod forma quæ per motum acquiritur, non consistit in indiuisibili; alioquin tota simul in instanti acquireretur: ex quo efficeretur vt motus non esset continuus, nec successiuus, nec fieret in tempore. est igitur forma quę per motum acquiritur, diuisibilis & hẽt partes seu, ut uocant latini, gradus, quorum vnus post alium acquiritur

Sex proprietates motus quæ ex eius definitione colliguntur.

A successiuè per motũ. Vnde Auer. cõm. 4. lib. 3. Phys. ait motũ nihil aliud esse q̃ generationẽ unius partis post aliã partẽ eius formæ ad quam tendit motus, donec perficiatur & fiat in actu. 4. Proprietas est, si motus est actus mobilis, ergo mobile est prius motu, nam definiẽs prius est definito. hanc proprietatẽ, nimirum mobile eẽ prius motu, tetigit Arist. 8. Phys. tex. 4. eliciẽs ipsam ex secũda definitione motus. Ex eo aũt quod mobili est posterior motus, Arist. 8. Phys. tex. 4. argumẽtatur motum nunq̃ incæpisse. 5. Proprietas est, B Motus neq; hẽt primam partem neq; vltimam: & omne quod mouetur & prius mouebatur, & posterius mouebitur; quæ proprietas oritur ex eo quod motus est continuus & diuisibilis in infinitum; quã proprietatem Arist. lib. 6. Phys. late tractat. 6. Proprietas motus est, q᷑ motus est actus imperfectus vt ait Arist. 3. Phy. tex. 15. & 8. Phys. tex. 40. Nam si quod calesit nõ est perfecte calidum, alioquin nõ esset potentia calidum nec moueretur vlterius ad calorẽ, ergo calefactio est actus imperfectus: si ẽt omnis motus est mixtus C ex actu & potẽtia, ergo non est actus perfectus, is. n. oẽm excludit potentiam. Et quia per generationem forma substantialis tota simul perfectè acquiritur, ideo gęneratio est actus perfectus, ac proinde nõ est motus. Atque hæc de proprietatibus motus, quæ ex definitione motus facilè cuiuis innotescunt.

An actio & passio re differant inter se, an ratione tantum.

D

CAP. VI.

Quoniam Aristoteles in 3. Physic. à tex. 18. vsq; ad 23. ex eo q᷑ motus est actus mouentis in mobili, argumẽtatur actionẽ & passionẽ esse eundẽ remotum ratione tamen differentem; relatum enim ad mouens ex quo procedit, vocari actionem, relatum verò ad mobile in quo recipitur & inhæret, passionem appellari; videndum est an hoc ita sit. Nam in eo dubitationem & difficultatẽ haud leuem esse, ipsemet Arist. eodẽ in loco

Opinio Scoti actionem subiectiue esse in agente; atque id re distingui a passione quae est in patiente probatur septem argumentis.

loco testificatur. Scotus quidem certe.4. Sent.dist.13. q. 1. censet actionem re distingui à passione:quod probat hoc argumento,actio subiectiuè est in agente,passio autem in patiente,ergo non sunt vna res. Impossibile enim est vnum accidens numero simul esse in diuersis subiectis. quod autem actio subiectiue sit in agente, à Scotistis probatur multis rationib'. primo, vnumquodque denominatur formaliter tale ab eo,quod subiectiue & intrinsecè est in ipso, vt corpus denominatur album ab albedine ,non quae est extra ipsum,sed quae subiectiue est in ipso: sed agens formaliter denominatur agēs ab actione, ergo actio subiectiue est in agente. 2. Actio & passio differunt genere,quia sunt duo praedicamenta diuersa,ergo distinguuntur re. Nam si tantum differunt ratione, ergo citra operationē intellectus non differret actio à passione, & ita idem erit docere, & discere,uerberare,& verberari. 3. Cuius est potentia,eius est actus , vt inquit Philosophus in libro de somno & vigilia; sed potentia actiua subiectiue est in agente , ergo etiā actio. 4. Si actio non est in agente,ergo erit in patiente, ergo patiens , ut patiens, aget. 5. Auerroes 8. Phy.commen. 15. volens probare motum esse aeternum, & non fuisse de nouo factum à Deo,sic argumentatur: Si Deus ageret aliquid de nouo ,ergo mutaretur ; quae consequentia non ualeret, nisi actio esset in agente;nam ideo,si Deus ageret quidpiam de nouo,mutaretur,quia reciperet in se nouam actionem quam antea non habebat. 6. Sit vnus ignis calefaciēs duo ligna;non est dubium , quin cū ignis sit unus numero , etiam per unam numero actionē calefaciet illa duo ligna: quaero igitur,aut illa actio est in igne , aut in lignis:si in igne,habeo quod uolo; si in lignis,ergo vnum numero accidens subiectiue est in duobus numero distinctis subiectis. 7. Idem est subiectum relationis & fundamenti , nam relatio non inest alicui nisi propter fundamentum quod reperitur in ipso, vt qualitas non inest alicui , nisi in ipso insit quantitas; sed relatio agentis ad patiens est in ipso agente, ergo fundamentum ipsius , erit quoq; in ipso agente; hoc autem fundamentum est actio , nam per actionem agens refertur ad patiens, ergo actio subiectiue est in agente. Haec pro sententia Scoti.

A

Actionem non esse in Agente, nec re distingui à passione.

CAP. VII.

NObis autem multo aliter hac de re videtur esse sentiendum:quare sententiam nostrā breuiter exponamus, Actio tribus modis sumitur. Vno modo amplissime pro omni actione siue immanente,siue transeunte, siue physica siue non;& sic nomen actionis assignatur naturę,animae,menti,Intelligētiis,& Deo. Deinde,accipitur angustissime, pro actione tantùm quae fit secundum qualitates, quae dicitur alteratio;nā inter accidentia,sola qualitas propriè,ac per se est actiua; & ita sumit nomen actionis Aristote. primo de generatione tex. 45.scribens motum latius patere quam actionem, quoniam actio tātum dicitur de alteratione quae fit in qualitatibus, motus autem , & de hac & de aliis motibus. Praeterea, sumitur actio ea ratione vt reciprocatur cum motu physico,quēadmodum sumitur ab Aristote.3. Physi. à tex. 18. vsque ad 23.& à nobis in praesēti dubitatione.

Tripliciter sumitur nomen actionis.

B

C

His positis , statuo actionem subiectiuè non esse in agente , ex quo patebit ęt re non distingui à passione. Sed primū, exponam demonstrationem, quam ad id ostendendum affert Herueus 4.Quolibeto quaest.4.post adiungam etiām rationes meas. Herueus igitur sic argumentatur; si actio est in agente, vel est principium actiuum agentis, uel respectus agentis ad patiens, vel aliqua entitas absoluta de nouo producta in agente dum agit ; nam quid aliud sit actio ab his tribus, ne fingi quidem potest: sed actio nihil horum esse potest , ergo falsum est actionem subiectiue esse in agente. Minor probatur secūdum omnes partes ; & primū quod actio non sit principium actiuum agentis, probatur dupliciter:primò, quia principium actiuum est principium actionis , ergo si actio est principium actiuū, actio est principium

Demonstratio Heruei ad probandum actionem non esse in agēte.

D

cipium

cipium actionis, & idem sui ipsius. Tum, quia quotiescunque est actio, agens semper actu agit at non semper, quotiescunque est principium actiuum, semp actu agit, nam in igne dũ est, semper est principium calefactiuum, cum tamen non semper ignis actu calefaciat; ergo actio nõ est principium actiuum. Deinde, probatur secunda pars, quòd actio non sit respectus agentis ad patiens; nam talis respectus est relatio pertinens ad categoriam ad aliquid, actio verò facit categoriam diuersam, ergo non est respectus. Neque valet perfugium Scoti dicétis duplicem esse respectum; vnum intrinsecum quo prædicamentum ad aliquid constituitur; alterum extrinsecum, ad quem pertinét alia sex prædicamenta: Hoc inquam non valet, primùm, quia talis distinctio ficta est ab ipso. Deinde, quia ratio formalis relationis quæ traditur ab Aristotele, est esse ad aliud: quicquid igitur per se habebit talem relationem siue extrinsece siue intrinsece, pertinebit ad categoriam ad aliquid. Postremo, probatur tertia pars, quòd actio non sit entitas de nouo producta in agente, & dupliciter probatur. Primò, quia si actio ẽ entitas q̃ producit, ergo pducit p aliã actioné, & sic erit progressus in infinitum; nã si dices illã actionem produci per actionem, quę sit idem cum ipsa, pari ratione ego dicam formã quæ producitur ab agente, produci per actionem quę sit idem cum ipsa forma; quare cum talis forma, quæ producitur, non sit in agente sed in patiéte, actio per quam producitur non erit etiam in agente. Deinde, si actio est entitas de nouo adueniens agenti, ergo agens de nouo accipiens, quod ante non habebat, patitur & mouetur, quare agens in agendo per se à seipso pateretur & moueretur. Hęc Herueus.

Multæ rationes auctoris ad idem probandum.

Nostræ autem rationes hæ sunt. Primo, Hæc opinio repugnat Arist. & Peripateticis. Nam Arist. 3. Phys. tex. 20. ait: non esse inconueniens vt idem actus sit communis duobus, agenti & patienti, nã agentis est tanquam à quo, patientis tanquam in quo: sicut doctio est actus docentis; verum non est, inquit, decisus, sed est in ipso discente: atqui doctio est actio, ergo secundum Arist. actio est quidem agentis vt à quo, non vt in quo, sed sic est in paA tiente. Deinde, Aristot. 3. Phys. in tex. 22. volens declarare quomodo idem motus sit actio & passio diuersa ratione, inquit motum esse actionem, prout est actus huius in hoc. Nota illud (in hoc) quia indicat actionem subiectiue esse in patiente; passionem verò esse huius ab hoc. Præterea, lib. 9. Metaph. tex. 16. his verbis scribit. [Quorumcumque prętor actionem est aliud quod fit, horum actio ĩ eo quod fit est, vt ædificatio in eo quod ædificatur & contextio in eo quod contexitur, similiter etiã de alijs, & omnino motus in moB to.] Sed nihil apertius, nihil explicatius, pro huius sententiæ confirmatione dici potest, quàm quod ab Arist. lib. 2. de Anima tex. 139. ita scriptũ est. [Si igitur motus est actio & passio, & est ĩ eo quod mouetur & patitur, actiui enim & motiui actus in patiente fit. Vñ nõ necesse est mouens moueri.] Et sequenti textu, [Sicut enim (inquit) actio & passio in patiente est non in agente, sic & ipsius sensibilis actus in ipso sensitiuo existit.] Omnes itẽ Peripatetici vt Alexander, Themistius, Philoponus, Simplicius, Auerroes, AlC bertus, & D. Thomas idem sentiunt, vt patet ex his quę scribunt, cum in 3. lib. Physico in expositione 20. & 23. tex. tum in 2. de Anima in explanatione textus 139. Postea, si omnis actio est in agente, ergo nulla actio est transiens, sed omnis actio est immanens, contra Aristotelem qui libro 9. Metaph. tex. 16. facit duplicẽ actionem, vnam transeuntem, alteram immanentem, & contra omnes Philosophos qui talem distinctionem admittunt. Ad hæc, Pono hoc fundamentum, actionem esse motum, quod patet, primùm ex AriD stot. qui lib. 3. Phys. tex. 19. ait tam actionem, quàm passionem esse motus, his verbis. [Cum igitur vtraque sit motus, si diuersi quidem, in quo sunt?] & tex. 22. ait, [neq; actio cum passione idem proprie est, sed cui insunt hæc, motus.] Deinde, ratione quoque hoc manifestum est; nam agere est mouere, & esse agẽs, est esse mouens, ergo actio est motus; nam agens nõ mouet nisi per actionem. Præterea, actio est ens successiuum, & quia per actionem agẽs successiue agit; quod si actio est ens successiuum, ergo est motus. Hoc iacto

&

& supposito fundamento, sic argumentor. Actio est motus, ergo non est in agente; probo consequentiam tripliciter; primò, quia omnis motus subiectiuè est in mobili, vt Arist. ait 3. Phys. tex. 18. & patet ex definitione motus: nam si motus est actus mobilis prout mobile, ergo est in mobili. Tum, si actio cum sit motus, esset in agente, ergo mouens moueretur eo motu quo mouet; probatur consequentia, nam si calefactio est igne, ergo ignis calefit, nam sicut impossibile est calorē esse in aliquo quod non sit calidum, ita est impossibile calefactionem esse in aliquo, quod non calefiat: ergo ignis per eandem actionem & calefacit, & calefit. Praeterea, si actio est motus, passio autem etiā est motus, ergo vnum numero mouens simul producit duos motus: & cum motus distinguantur per terminos, cum in actione & passione sit idem terminus numero, nēpe forma quae producitur, quo pacto actio & passio poterunt esse diuersi motus? His accedit, quod si actio est in agente, ergo est aliqua entitas de nouo producta in ipso: quaero à quo producitur talis entitas? non à patiente, ergo à forma, quę est in agente, v. g. calefactio à calore qui est in igne; aut igitur calefactio est idem cum calore qui producitur, & sic non erit in agente sed in patiente, sicut etiam calor qui producitur, recipitur in eo quod calefit: vel est res diuersa à calore, & sic non poterit produci à calore, qui est in igne; nam calor non potest producere aliud quàm calorem. Ad extremū, sequeretur, agens esse prius & posterius actione; prius, quia producit actionem; posterius quia secundum Scotum agens est formaliter agens per actionem inhaerentem in ipso. Sicut ergo albedo natura prior est albo, sic actio prior dēt esse agēte, quare idem respectu eiusdem & posterius erit & prius.

Soluuntur rationes Scotistarum.

C A P. VIII.

Nunc respondendum est ad rationes Scoti. Ad primam, Denominatio potest fieri, uel ab intrinsecō, vt album ab albedine; vel ab extrinseco vt esse vestitum à veste quae est extra, sic agens denominatur ab actione, non quia sit in ipso, sed quia sit ab ipso. Ad 2. nō necesse est prędicamēta distingui re, sed tantum ratione; per rationem autem nō intelligimus operationē intellectus, sed definitionem, & vt Aristoteles dicere solet, ipsum esse rei. Nam quamuis actio re non differat à passione, tamen etiam citra operationē cuiusuis intellectus, aliud est motum exire à mouente in quo est ratio actionis, & aliud recipi in patiente, per quod constituitur passio. Ad 3. Illius propositionis, Cuius est actus, eius est potentia, non est is sensus, vt in quo est potentia, in eodem subiectiue sit actus; sed potius is, cui conuenit posse agere, eidē conuenit agere, nō enim est alia res, quae potest agere, & alia quę agit, sed eadem. Ad 4. Actio realiter est in patiente, sed non formaliter: hoc est, res quę est actio, nempe motus, est in patiente; sed illud quod est exire ab agente in quo consistit ratio actionis, non est in patiente: & hanc solutionem tetigit hic Aristot. 3. Physic. tex. 21. Ad 5. Illa consequentia Auerrois, non habet vim ex eo quod actio sit in agente, sed quia si Deus imediate ageret aliquid de nouo, non posset reddi cā cur nunc egit & non ante, cum ipse sit aeternus, nisi quia ante noluit agere, nunc autem uoluit: ex quo putauit Auerroes sequi, Deū mutari secundū uoluntatem: verùm argumentationem hāc Auerrois infirmam esse, in extremo huius operis libro demonstrabimus. Ad 6. In illo exemplo, secundum rem sunt duae actiones, sicut sunt duo calores qui producuntur in duobus lignis; respectu tamē principij actiui à quo procedunt huiusmodi actiones, quod est unum, dicuntur esse vna. Ad 7. Relatio agentis ad patiens est in agente, similiter fundamentum illius relationis est in ipso agente, uerum tale fundamentum non est actio, sed potentia actiua, quae est in agente; nam potētia actiua, prout ei ex parte passi respōdet subiectum aptum moueri, fundat relationem, quae est inter motiuum & mobile; prout verò ex parte passi respondet ei aliquis actus productus, uel qui producitur, fundat relationē, quae est inter mouens

Relationes quae sūt inter motiuū & mobile, & inter mouens & motum, quodnam hēant fundamentum.

uens & motum, siue inter agẽs & patiẽs. Itaq; eadem potentia actiua fundat duplicem relationem diuersa ratione.

De terminis motus tractantur decem celebres quæstiones.

CAP. IX.

Expofita est definitio motus, quia ei' natura declaratur. Deinceps agendum est de terminis motus, qui etiã in eius ratione continentur. Etenim, cum motus sit transmutatio quædam, hanc autem (vt nomen ipsum auctore Aristo. 5. Physic. tex. 7. significat) necesse est fieri ex aliquo in aliquid, oportet sane motum etiam inter duos terminos esse, quorum alterum quidem vocant terminum à quo, alterum autem terminum ad quẽ. Verùm, vt quæ de huiusmodi terminis docere volumus, ea & tradant̃ breuiùs, & dilucidius explicentur, ponemus nonnullas breues quæstiones, in quarum explicationem, eorum fere omnium quę ad hãc doctrinam pertinent cognitionem, includemus.

An omnis motus requirat terminos.

QVAESTIO I.

IN omni motu inesse debere terminos aliquos, confirmat Aristo. 6. Physic. tex. 91. & 1. lib. de Cælo tex. 86. Deinde, idem perspicuum fit inductione facta per oẽs species motus: nam in generatione & corruptione, termini sunt ens, & non ens: in augmentatione & decretione magnum, & paruũ; in alteratione, qualitates contrariæ, in motu locali, differentiæ positionum contrariæ, vt sursum & deorsum. Postremo, id etiã ratione probatur, nam si quis motus careret termino, is esset infinitus: sed natura horret infinitũ, vt quod careat ordine & certa agentis intentione, & frustra fit, cum nunquã ad finem peruenire valeat: nam si moués mouet mobile, vt reducat illud de potentia ad actũ, si motus infinitus fuerit, nunquam poterit reduci mobile ad actum, quare frustra mouebitur. Adde, quod si motus localis esset infinitus, ergo spaciũ, per quod fit, deberet esse infinitũ: si augmentatio esset infinita, quantitas deberet esse infinita; non dari autẽ quantitatẽ infinitam in 3. Physi. demonstratum est. Sed dubitatio existit de motu circulari, qui cõiter dicitur infinitus, & carere principio & fine. Sed hoc nõ obstat; quia in motu circulari duo consideranda sunt; vnũ, duratio eius quę est infinita sine principio & fine, quia s̃m Aristot. nunq̃ incepit aut desinet, & est ꝑpetuus atq; cõtinuus: alterum est, rõ formalis ipsius motus circularis, cui repugnat infinitum: non enim esset circulus, neque motus circularis, si esset infinitus, rõ enim circularis motus in eo est vt unde incipit, ibi terminetur, adde, quod in circulo oportet esse cẽtrũ, medium circuli locum obtinens, & ab extrema circunferentia æqualiter vndiq; distans; at in infinito neq; medium neq; extrema possunt designari. Sed quia circulus non habet principium re distinctũ à fine, & in eo non est aliqua certa pars quæ præter cæteras possit dici principiũ aut finis, ideo dicitur carere principio & fine. dicitur igitur motus circularis infinitus, uel ratione durationis, vel quod non hẽt principium re diuersum à fine, eiusq; termini sunt re idem, & ratione tantùm principij ac finis differentes: hoc. n. poscit natura motus circularis: vide Arist. lib. 6. Physi. tex. vltimo.

An omnis motus requirat duos terminos.

QVAESTIO II.

OMnem motum egere duobus terminis, vno à quo, altero ad quem, docet Aristot. 5. Physic. tex. 7. probans oẽm motum necessario fieri ex vno in aliud, ex ipso græco vocabulo [illegible] quod sonat vnum post aliud. Hoc etiam manifestum est facta inductione per omnes species motus, quarum vnamquamque duobus semper terminis circunscriptã & definitam esse reperiemus. Idem quoq; ratione probari potest. nam omnis motus continet accessum & recessum, abiectionem & acquisitionem: quod non

non poteſt fieri circa vnum & idem ſimpliciter. Præterea, hoc indicat definitio motus, quæ ſignificat mobile moueri à potentia ad actum; & Ariſt. 4. Phyſic. 91. ait in omni continuo finito non poſſe eſſe tantum unum terminum: ſed omnis motus eſt continuus, & eſt finitus, ut patet ex præcedentis quæſtionis explicatione, ergo non poteſt habere tãtum vnum terminum. Plures autem uno terminos ad quos, motus habere poteſt, ſed non vel vltimos, vel per ſe primò intentos, uel intrinſecos motui: exempli cauſſa, calefactionis proprius & intrinſecus terminus eſt calor, at raritas vel leuitas, non eſt terminus per ſe primo intentus; forma ſubſtantialis quæ per calefactionem producitur, licet ſit terminus per ſe intentus, non eſt tamen terminus immediatus & intrinſecus calefactioni. Sed hoc loco duo notanda ſunt, unum eſt, in aliquibus motibus ambos terminos eſſe poſitiuos, ut in omni augmentatione & motu locali, & in multis alterationibus: in aliis vero, alterum terminum eſſe priuatiuum, vt in generatione & corruptione & illuminatione. Alterum eſt, aliquando hos duos terminos eſſe diſtinctos actu, & ſecundum rem, & determinatos, ut patet in omni motu, uno tantum excepto circulari: aliquando verò non eſſe definitos, ſed tantum diuerſos ſecundum potẽtiam & ratione, ut in motu circulari, cuius quod libet punctum circuli indifferenter eſt principium & finis, quod exigit ratio motus circularis, alioquin non eſſet circularis.

An in uno motu poſſint eſſe plures termini, quàm duo.

QVAESTIO. III.

NOn poſſunt in uno motu eſſe plures termini per ſe quàm duo, vnus à quo, alter ad quẽ. Etenim in uno motu, terminus ad quem ſimpliciter, nõ poteſt eſſe niſi vnus; quia ſi vnitas, diſtinctio, & denominatio motus ſumitur à termino ad quem, non poteſt hic eſſe multiplex, ſi motus eſt unus. Tũ, ſi motus reidẽ eſt cum termino, ad quem, ut infra docebimus, erit quoq; unus, uel multiplex motus, ſicut eſt terminus ad quem. Deinde, oſtenſum eſt ſupra, octauo huius operis libro, eiuſdem rei non poſſe eſſe plures cauſſas perfectas, & in eodem genere cauſſę; ſed terminus ad quem eſt cauſſa motus tanquàm finis eius, ergo vnius motus non poteſt eſſe niſi vnus terminus ad quem.

A

Contingit autem (vt paulò ante diximus) eſſe plures uno, ſed vel non vltimos & totales, vt in calefactione calor vt quatuor eſt finis calefactionis quæ præcedit, & per quam acquiritur, ſed nõ ultimus, neque totalis: Vel non primo, ſed conſequenter, vt in accretione primo acquiritur quantitas, conſequitur autem figura, locus, relatio æqualitatis vel inæqualitatis: Vel non intrinſecos motui, vt in alteratione quę præcedit generationẽ, finis intrinſecus eſt qualitas, extrinſecus autẽ productio formæ ſubſtantialis: Vel per accidens, ut quod mutatur in album, poteſt ſimul mutari in dulce, vel muſicum, ſed per accidens. *Quot modis un⁹ motus poſſit habere plures terminos ad quos.*

B

De termino autem à quo, ſic dicendũ eſt: cum triplex ſit vnitas motus, generica, ſpecifica, & numeralis; in vnitate generica, terminus à quo debet eſſe eiuſdem generis atq; terminus ad quem: quia contraria continẽtur ſub eodem genere, ſed terminus à quo eſt cõtrarius termino ad quem, ergo &c. In motu autem uno ſecundum ſpeciem, terminus à quo poteſt eſſe multiplex, & differens ſecũdum ſpeciem; vt patet in mutationibus quæ fiũt, vel ab extremis ad vnum medium, vel à diuerſis mediis ad unum extremum; nã cum omnis dealbatio ſit unius ſpeciei, vt dicit Ariſtot. 5. lib. Phyſ. tex. 3 alia tamen poteſt fieri à nigro, alia à viridi, uel rubro, quæ ſpecie differunt inter ſe; & cã eſt, quia medium cum participet vtroq; extremo, ad vtrumuis refertur tanquàm contrarium eius. Quod ſi quis diceret, cum terminus à quo ſit contrarius termino ad quem, ſi terminus à quo poſſit eſſe multiplex reſpectu uni⁹ termini ad quẽ, fore, vt vni ſint multa contraria, quod eſt contra Ariſ. & in primo libro de Cælo & 10. Metaph. Reſpondendum eſſet, uni non eſſe duo contraria ſimpliciter; ſecundum quid autem, non eſſe abſurdum: ſicut vni extremo opponitur, & alterum *Quo uni poſſint eſſe duo contraria.*

C

D

extremum, & medium; medium.n.non opponitur vni extremo simpliciter, sed ob participationem alterius extremi. Denique, in unitate numerali, impossibile est terminum à quo esse nisi unum numero; nam si non est, vel igitur erunt plures numero, uel plures specie: nō plures numero, nam duo accidentia Physica, quæ habent contrarium, & acquiruntur per motum, si tantum differant numero, nō possunt simul esse in eodem numero subiecto; quia talium accidentium vnitas numeralis, uel omnino, vel certè necessario pendet à numerali vnitate subiecti: si autem fuerint termini à quibus differētes specie, cum illi opponantur termino ad quem, fieret, ut uni essent duo contraria; nam extremum & medium quę videntur contraria alteri extremo, vel nunquā sunt simul, vel si quando sunt, tunc vicē gerunt vnius contrarii comparatione alterius. Vide Aristotelem lib. 5. Phys. tex. 6. Atque hoc quod diximus clarius cernitur in motu locali. Sicut enim unum corpus non potest simul esse in duobus locis numero, neque diuersis, sic motu locali à duobus locis diuersis simul recedere non potest. Verùm sicut terminus ad quem, potest esse multiplex modo supradicto, sic etiam terminus à quo. Cæterum non sicut ad unitatem motus requiritur vnitas termini à quo, ita opus est, vt si motus fuerit diuersus, terminus à quo sit diuersus. Nam à nigro potest fieri mutatio in album & viride, quæ differunt specie; & ab eodem numero loco .i. centro, possunt moueri ignis & aer ad sua loca, quæ specie differunt. ex quo intelligitur terminum à quo non esse ita præcisè de substantia motus, sicut est terminus ad quem.

An termini motus debeant esse diuisibiles.

QVÆSTIO IIII.

Diuisio duplex est; vel secundū partes quantitatis, vel secundum gradus perfectionis: prior diuisio tantū reperitur in terminis motus localis & augmentationis; posterior vero, tantum in qualitate. Oportet autem terminos A motus esse diuisibiles vel priori, vel posteriori modo; ita vt non toti simul acquirātur, uel deperdantur, sed successiuè per partem post partem. quod sic probatur. Aristo. 3. Physi. tex. 15. & 8. Physi. tex. 40. ait motum esse actum imperfectum, videlicet, quia in motu forma nō habetur perfecta, sed imperfecta; ergo forma est diuisibilis; nam si esset indiuisibilis, tota simul perfectè acquireretur: quare non esset vlla caussa, propter quam motus ad talem formam, deberet vocari actus imperfectus. Inductione quoque hoc mani B festum fit per omnes species motus; in omnibus enim cernuntur termini diuisibiles & partibiliter parabiles. Hoc etiam probatur ratione, nam si motus est actus entis in potentia, ergo quod mouetur, partem habet formæ iam actu acquisitā, partem habet potentia acquirendam, ergo illa forma est diuisibilis. Deinde, in motu, aut mobile est perfectè in termino à quo, aut perfectè in termino ad quem, aut partim in utroque: si primum dixeris, ergo nondum mouetur; si secundum, ergo iam est motum, & cessauit motus: si C tertium, ergo ambo termini sunt partibiles. Præterea, motus per se est successiuus, & fit in tempore, ergo cum motus re sit idem atq; terminus ad quem, is acquiretur successiuè. Ob eandem etiam cām terminus à quo successiuè perditur, nam si terminus à quo simul & subito abiiceretur, etiam subito & simul induceretur terminus ad quem; quia sublato termino à quo, non reperiret aliquid sibi resistens & remorans productionem sui. Sed dicet aliquis Aristotelem in 6. Physi. tex 44. & 45. significare terminum ad quem esse in D diuisibilem, & non acquiri in tempore. Respondeo, bifariam accipi terminum ad quem, uel vt is opponitur termino à quo, continens totam formā quę acquiritur per motum, & sic sumit Arist. 6. Phy. 32. & 40. vsque ad 44. & hac ratione terminus ad quem diuisibilis est: vel pro vltimo formæ quæ acquiritur, quo acquisito cessat motus, & sic est indiuisibilis, nā si esset diuisibilis, nō esset simplr ultimū formę, qm hēt partes alias priores, & alias posteriores. quid autem sit huiusmodi vltimum, an gradus & pars aliqua formæ,

Pulchra dubitatio.

an aliud quidpiam, posteriùs considerabimus: nos loquimur hic de termino ad quem priori modo, Aristot. autem in 6. Physi.posteriori modo; quocirca non est contradictio, Cęterum hęc nostra sententia habet locum tantummodo in motu proprie dicto, non autem in mutatione quæ distinguitur à motu, qualis est generatio, & corruptio; nam cum talis mutatio fiat in instanti, forma indiuisibiliter & tota simul acquiritur.

An termini motus debeant esse oppositi inter se?

QVAESTIO V.

Necessarium est terminos à quo, & ad quem, esse inuicem oppositos. Primò, quia Aristo. 8. physi tex. 62. & in in 5. Phyfic. non semel ait omnē mutationem esse in oppositis. Tum, idem fit manifestum, facta inductione per omnes species motus. Hoc etiam confirmatur ratione: quia aut ambo termini sunt eiusdem speciei, aut differunt specie, uerum non sunt oppositi, sed (sicut vocāt) disparati, ut lignum & lapis: non possunt esse unius speciei, nam sic in motu locali ambo essent uel naturales, vel uiolenti; quare non esset vlla caussa, cur ab uno fieret mutatio ad alterum. Deinde, quia in motu vnus abiicitur, alter acquiritur, quod non posset fieri si ambo essent similes; nā terminus ad quem qui introducitur ab agente, est similis agenti, ergo terminus à quo, qui eiicitur ab agente, erit ei contrarius; si enim ipse quoque agenti esset similis, nequaquam ab eo eiiceretur & corrumperetur. Neque uero possunt esse termini disparati, sic enim quodlibet fieret ex quolibet, neque essent termini cuiuslibet mutationis definiti: & verò nō omne agens potest quemlibet terminū à quo corrumpere, sicut nec quemlibet terminum ad quem producere: relinquitur igitur, vt debeant esse oppositi. Sed cum oppositio sit quadruplex, videndum est, quęnam insit in motu. Ac primum quidem, oppositio relatiua non pertinet ad motum, quia in relatione per se nō fit motus, vt postea dicemus; neque contra-

A dictoria, nam motus exigit mobile cum aptitudine recipiendi terminum ad quē ipsius motus: cōtradictio autem, cum sit oppositio inter puram negationem & affirmationem, id non deposcit. Quocirca 1. Phys. tex. 43. dicitur album fieri ex nō albo, non quolibet, sed quod sit nigrum; & quia contradictio est inter ens simpliciter, & non ens simpliciter, ex non ente autem simpliciter nihil fit Physicè, ideo motus respuit oppositionem contradictoriam. De priuatiua autem oppositione, distinguendum est; nam vel est pura priuatio, & sic non pertinet ad motum,

B sed ad mutationem: pura enim priuatio licet sit in aliquo subiecto, tamen quia p se, non est aliquid positiuum, non potest resistere agēti, quare in instanti abiicitur, nec circa ipsam fit motus, sed mutatio instantanea, ut patet in illuminatione: vel est contrariū, quod respectu alterius contrarii dicitur priuatio, uel quia est imperfectius illo; vel quia includit absentiam contrarii cum aptitudine subiecti, per quę duo constituitur ratio priuationis: & quia talis oppositio priuatiua non differt à cōtrarietate, potest circa ipsam fie-

C ri motus; de qua loquens Arist. 5. Phys. tex. 9. Priuatio, inquit ponatur contrarium. proprie igitur sola oppositio, quę est in contrarietate, pertinet ad motum proprie dictum.

Sed hoc loco tres existunt dubitationes: Prima est, in creatione est oppositio contradictoria, nam est mutatio à non ente simpliciter ad ens. Altera est, Arist. 5. Phy. tex. 7. & 9. & lib. 6. tex. 91. scribere generationē esse in cōtradictoriis. Tertia est, ut fiat mutatio, tantum requiritur vt subiectum non habeat formam, ad quam

D debeat fieri mutatio, possit tamen eam habere, quare ad efficiēdum motum sufficit oppositio priuatiua. Ad has dubitationes breuiter, ita respondendum est. *Explicatur tres dubitationes.*

Ad primam, conceditur antecedens, sed negatur consequētia, quia nos loquimur hic de mutatione Physica, qualis non est creatio, imo est equiuoce mutatio.

Ad 2. Aristo. vel sumit ibi contradictionem pro oppositione priuatiua, uel appellat contradictionem eam oppositionem, quę est in generatione & corruptione, propterea quod sit quodammodo inter

ter non ens simpliciter, & ens simpliciter, sumendo non ens simpliciter, non quidem ipsum nihil, sed quod nō est ens in actu, & opponitur enti substantiali, sicut Aristot. tradit 5 Physico. tex. 8.
Ad 3. Vt fiat mutatio simpliciter, quæ dicitur de mutatione instantanea & successiua, sufficit oppositio priuatiua; non tamen, ut fiat motus propriè dictus, nam cum is debeat esse continuus & successiuus, exigit aliquam resistentiam in subiecto, quocirca debet fieri inter contraria.

An terminus à quo, debeat specie differre à termino ad quem?

QVAESTIO VI.

Debet semper terminus à quo distingui specie à termino ad quem; nam si debent esse cōtraria, ut proximè ante docuimus, oportet eos differre specie. Et hoc apertè confirmat Arist. 1. de Cælo tex. 86. dicens omnem mutationem fieri semper inter ea, quę differunt specie. Verùm hæc differentia specifica in motu circulari non est secundum rem, sed secundum rationem; nam idem pūctum est terminus à quo & ad quem, prout habet rationem principij & finis. In augmentatione quoq;, non tam insigniter apparet talis differentia, sicut in aliis motibus. Nam minor & maior quātitas (inter hos.n. terminos versatur accretio) mathematicè sumptæ, non differunt specie; Physicè autem, & in ordine ad esse & operationes viuentis, & vt inchoant, atq; termināt accretionis motū, specie quodammodo differunt, sicque de ipsis 1. libro de cælo tex. 86. sentit & scribit Aristoteles. Mutatio autem quæ fit ex minus albo ad magis album, dicitur fieri in eadem specie, quod tamen intelligendum est materialiter, non formaliter; talis .n. mutatio per se non fit ex minus albo, vt album est, sed prout habet admixtum nigrum, nam, ut auctor est Aristoteles, remissio formæ fit ob admixtionem contrarij. Vide ipsum lib. 5. Phys. tex. 19.

A

An abiectio termini à quo, & acquisitio termini ad quem sint vnus motus numero?

QVAESTIO VII.

Cum in omni motu sint duo termini, vnus à quo, qui abiicitur, alter ad quem qui acquiritur; meritò dubitatur, an abiectio illius & acquisitio huius, sint vnus motus numero, an duo. Nā cum sint duo accidentia, quorum vnum
B remittitur & corrumpitur, alterum intēditur & perficitur, videtur id non posse fieri per vnum motum. Veruntamen dicendum est, vtrumque comprehēdi vno motu. Etenim omnium motuum est eadem ratio, sed in motu locali & augmentationis, palam est quòd decedere à termino à quo, & ire ad terminum ad quē, fit per eundem numero motum, ergo similiter continget in aliis. Et Arist. in 5. Phys. tex. 7. ait omnem motum necessariò fieri ex uno in aliud, & tex. 49. ait motum propriè dictum fieri ex uno contra- *Multis argumentis probatur, eiectionem termini à quo, & inductionem termini ad quem non esse duos motus.*
C rio in aliud contrarium: & tex. 54. scribit omnem motū consistere in duobus subiectis hoc est terminis positiuis & contrariis. At si v. g. in calefactione aquę, acquisitio caloris esset vnus motus, & abiectio frigoris alter, neuter fieret iter duos terminos contrarios, neque esset mutatio ex vno in aliud. Postea, Aristoteles 5. Phys. tex 4. & 48. inquit motum magis denominari à termino ad quem quam à termino à quo, quia terminus à quo abijcitur per motum, terminus autem ad quem acquiritur: ergo supponit Aristot.
D abiectionem termini à quo & acquisitionem termini ad quem fieri per eundem motum. Præterea in 4. Phys. tex. 117. & 128. ait omnem motum esse remotiuum & corruptiuum alicuius à subiecto; quod uerum non esset, si acquisitio termini ad quem esset alius motus ab expulsione termini à quo: ille enim nihil remoueret à subiecto, sed tantum acquireret. Deinde, in aqua remissio frigoris & acquisitio caloris, fit ab eodem numero agente hoc est igne, per eandem calefactionem, per quā simul producitur

 calor

calor & corrũpitur frigus, ergo est vnus motus numero. Ad hęc, si remissio frigoris differt in ratione motus ab acquisitione caloris, ergo vel talis remissio erit mutatio, vel erit motus proprie dictus; non mutatio, quia talis fit in instanti, & est in non habentibus contrarium, & si remissio frigoris esset mutatio, etiam acquisitio caloris esset mutatio & non motus; oppositorum enim eadem ratio est, sic.n. probat Aristo. tex.8.lib.5.Physic. corruptionem non esse motum, quia opponitur generationi quæ non est motus. Neque etiam expulsio termini à quo potest appellari motus, nam omnis motus fit inter duos terminos positiue contrarios, quod in remissione frigoris pręcise sumpta, non reperitur, nam ea tendit ab esse formæ, ad eiusdem non esse. Quid pluribus opus est? Aristoteles hoc aperte docet 5.Physic. tex. 47. scribens his verbis. [Est autem qui ex contrario, ei qui est in contrarium non contrarius, ut qui est ex sanitate ei qui est in ęgritudinem; idem enim, & vnus est, esse tamẽ non idem est ipsis, sicut non idem est ex sanitate mutari, & in ægritudinem.] Argumentũ autẽ initio propositum, nihil valet; nam licet duo sint accidentia terminus à quo & terminus ad quem, nõ ideo tamen fit, vt sint duo motus illius abiectio & huius inductio. Tunc enim duo accidẽtia constituũt duos motus, cum ambo se habent, vt termini ad quos: quod secus est hic, nam vnũ habet se vt terminus à quo, alterũ vt terminus ad quem; & acquisitio vnius, per se primo fit, & intenditur principaliter ab agente, corruptio autem alterius, secundario & quasi ex accidenti.

Ab utro termino sumenda sit Vnitas motus?

QVAESTIO VIII.

CVm triplex sit vnitas, generica, specifica, & numeralis, de generica cõstat eam sumi à termino ad quem, dicente Arist.lib.5.Physi.tex.31. eos motus esse vnius generis qui versantur in eadem categoria, qui autem pertinent ad diuersas categorias distingui genere, & tex.35. perspicue docet vnitatem genericã motus ab eo sumi ad quod fit motus. A Vnitas autem specifica, non potest sumi à termino à quo; contingit enim motus vnius speciei procedere à terminis differentibus specie, vt dealbatio quæ fit ex nigro & quæ ex viridi: similiter aer moueri potest ad suum locum ex centro terræ & ex concauo lunæ. Deinde, potest esse terminus à quo unus & idem, cum tamẽ motus qui ab eo fiunt, differant specie, vt motus aeris ad suum locum & item ignis ad suum, specie differunt, possunt tamen ambo fieri à cẽtro mundi tanquam à termino à quo. B Ergo unitas specifica sumenda erit à termino ad quem: Cuius signũ est, quòd omnes motus habent denominationem suam à termino ad quem, & ratio est, quia motus re idem est cum termino ad quem, & per se ordinatur ad illũ: & hoc idem aperte docet nos Aristo. lib. 5.Physic.tex.31.& 35.

Sed occurrunt aliquæ dubitationes. prima, terminus ad quem nondum est, ergo motus non potest accipere ab eo vnitatem suam specificam. 2. Ad eundem terminum potest moueri aliquid per lineam rectam vt per cordam, aliud uero C per circularem, vt per arcum qui motus tamen differunt specie. 3. Ad eundem terminum per idem spatium potest moueri vnum animal reptando, aliud ingrediendo, aliud uolando, cum tamen hi motus differant specie. 4. A concauo lunæ ad centrum moueatur terra, moueatur item ignis; hi motus specie differunt quia vnus est violẽtus alter naturalis, moueri namque deorsum sicut est naturale terræ, ita igni est violentum; spatium tamen idem est, & ambo termini à quo, & D ad quem sunt idem. 5. Mutatio ex albo in viridem colorem, & mutatio in rubrũ etiam ex albo, communiter existimantur differre specie, cum tñ termini ad quos non differant; nam mutatio ex albo ad uiride fit tanquam ad nigrum, quo participat viride aliquo modo: similiter mutatio ex albo ad rubrum, ad ipsum fit tanquam ad nigrum, vt docet Arist. 5. Physi. tex.6.& 52. ergo ambæ mutationes fiunt respectu eiusdem termini ad quem.

Ponuntur quinque obiectiones.

Verùm ad hæc facile responderi potest hoc modo. Ad primam, cum est motus

Soluuntur obiectiones.

tus, terminus ad quē partim est, partim nō est; quia partim est acquisitus, partim est acquirendus. Quin etiam totus quodam modo est, non in actu perfecto, & completo, sed in fieri. Adde quod id quod non est, potest esse & habere se ut finis, potest dare nomen, & rationem specificam iis, quę per se ordinantur ad illum; ut patet in omnibus potentiis & instrumentis quę specificantur per actus ad quos ordinantur: atque hoc manifestum est ex iis quę supra lib. octauo de Caussalitate finis disputauimus. Ad 2. Quamuis extremum vtriusque motus videatur esse idem, tamen id in quo fit motus, & quod per motū acquiritur, non est idē; nam siue quod acquiritur per motum localem sit spatium, siue sit vbi, constat hęc diuersa esse in motu per circulum, & per spatium rectum. adde, quod per accidēs est ut quod mouetur per circulum insistat & quiescat in aliquo puncto illius circuli, nam secundum rationem circuli, suapte natura aptum esset moueri ab eodem puncto ad idem punctum: Ad 3. & 4. Motus considerari potest, vel vt motus est, vel vt est naturalis, aut violētus; vel secundum modum quo fit; si priori modo consideretur, omnes motus, qui fiunt inter eosdem terminos, sunt eiusdē speciei: sin autē posteriori modo, motus ignis & terrę ad centrum, specie differūt, quia vnus fit naturaliter ad centrū, alter violenter. Similiter motus rependi, ambulandi, & volitandi, non differunt vt motus sunt, sed secundum modum, quo fiūt, proprium, & naturalem vnicuique generi animantium. Aliud igitur est considerare motus aliquos vniuersè ac simpliciter vt motus sunt, & aliud vt sunt tales motus, nimirum uel ratione principii effectiui, uel ratione modi quo fiunt.

Pulchra disputatio, an colores medii specie differant ab extremis.

Ad 5. De mediis qualitatibus specie differant ab extremis nec ne, non satis liquet. Etenim Auerroes 5. Phys. commē. 6. & 52. uidetur sentire extrema esse in mediis actu, non quidem perfecto, sed remisso & imperfecto; nō aliter quàm sunt in eo quod est tepidum, frigus & calor. Opinatur etiam ad album fieri mutationem ex rubro aut uiridi, similiter vt fit ex minus albo cum quo est permixtū nigrum. His consequens est, rubrum & viride nō distigui specie ab albo, veluti nec minus album specie differt ab eo quod est perfectè album. In libro autem 4. de Cælo cōm. 26. statuit duplex medium; vnum quod dicitur medium per comparationem, quia nimirum comparatū vtrique extremo, habet cum vtroque similitudinem quandam atque conuenientiam: hoc modo aer dicitur medius inter ignem & terram, quippe qui grauis fit cōparatione ignis, leuis autem, terræ comparatus. Atque huiusmodi medium, est quidpiam simplex & specie diuersum ab extremis. Alterum medium uocatur p compositionem, quod est mixtum & temperatū ex ipsis extremis quæ in eo actu sed imperfectè insunt. Et mediū huius generis non est forma simplex, sed ex ipsis extremis conflatum quidpiam atque concretum, nec ab utroque extremo specie, sed tantummodo secundum magis & minus differens. Atque hoc modo viride est medium inter album & nigrum. Ne quis autem de opinione Auerrois dubitandi locus cuiquam reliquus esset, is libro 10. Metaphysicæ comm. 23. explicatissimis verbis sententiam suam aperuit, scribens medias qualitates non distingui specie ab extremis, sed tātùm differre ab illis secundum magis & minus. Nec id modo ait, sed etiam probat eo argumento, quòd cū ab uno extremo non fiat mutatio ad alterum extremum, vt ab albo ad nigrum, nisi per media quæ inter vtrūque extremum interiacent, si media specie differrent ab extremis, nunquàm posset fieri motus vnius speciei, nec cōtinuus ab uno extremo ad alterum extremum; frequenter enim propter uarias mediarū qualitatum species, interrumperetur. Nec in motu continuo qui fit inter duo extrema contraria, esset ipsum (Inter) ad quod necesse est priùs perueniri quàm ad extremum, vt docet Aristoteles lib. 5. Phys. tex. 22.

Opinio Auerrois.

Atq; hæc quidē ex sensu Auerrois dicta sint. Cuius sententię suffragari uidetur Aristoteles, scribens 1. Phys. tex. 47. & lib. 10. Metaph tex. 23. Media componi ex ipsis extremis; & affirmans 5. Physi. tex. 6. & 52. mutationes quę fiunt à mediis ad extrema, fieri tanquam ab extremo

Videtur Aristoteles idē sentire quod Auerroes.

mo ad extremum, quoniam medium est quodammodo vtrumque extremum. In libro autẽ Phys. sexto, tex. 32. aperte docet, quod mutatur ex albo in nigrum, id non cum primum discedit ab albo, iã esse in nigro; prius.n. esse in fusco & per hoc postea ad nigrum peruenire. Ex quo licet concludere, fuscum specie non distin. gui ab albo & nigro: alioquin, si specie differret, nunquam ex albo in nigrum fieri posset motus vnius speciei & continuus, sed propter mediorum colorum varias species quas necessariò pertransiret, semper esset interruptus. Ergo secundũ hanc opinionem, mutatio ex albo in nigrum, non differt specie ab ea quæ fit ex albo in viride, uel rubrum, vel alium quemuis colorem medium; quod tamen in quinta dubitatione, tanquam certum & concessum ab omnibus, sumptum & positum fuit.

Opinio cõmunis. Altera opinio est, quam plerique omnes Philosophi ac Theologi sequuntur, medias qualitates specie distingui ab extremis; nec has esse in illis actu & formaliter, sed tantum virtute; & propter similitudinem atque conuenientiam quam mediæ habent cum extremis, dicuntur illæ ex his componi. Cum igitur ex nigro fit mutatio in viride, dicitur fieri quodãmodo in album, quia viride habet conuenientiam quandam cum albo, propter quam viride quodammodo est contrarium nigro; & quia mutatio nõ fit nisi vbi est contrarietas, idcirco Aristot. ait ex nigro mutationem fieri in viride ea ratione vt est quodãmodo album, quoniã hac ratione est quodammodo contrariũ nigro; per se autem, & ut loquuntur formaliter, seu actu, viride nihil habet in se nigredinis & albedinis, & ab utroque colore differt specie.

Themistius & Simplicius sequũtur priorẽ sententiam. Atque hæc quidem à magnis Philosophis, de præsenti quæstione in utramque partem, satis acute ac probabiliter dispu tantur. Ego priorem sententiam, si falsã & improbabilem dixero planè mentiar. Præsertim cum in ea quoque, Themistiũ & Simplicium fuisse sciã: quippe qui explanando textum 6. lib. 5. Phys. haud obscuris uerbis docet medios colores, mixtos & compositos esse ex coloribus extremis, qui in ipsis insunt: non aliter, quàm id quod est tepidum (hoc enim ipsi vtuntur exemplo) mixtum & concretum est ex calore & frigore. Constat autem, tepidum non differre specie à frigido & calido, cum nihil aliud sit tepidum, quàm frigidum & calidum simul & remisse. Addunt præterea illi, ex nigro fieri mutationem in viride, non ea ratione, vt est viride, sed propter albedinem, quæ aliqua ex parte in eo, quod est viride, continetur. Videmus etiã pictores, partim extremorum, partim mediorum colorũ certa quadam permixtione & temperatione, alios colores medios efficere. Quis autem credat, nouas colorum species, tanta facilitate sic ab illis confici? Ergo, licet (vt dixi) priorem sententiam non reprobem, ad posteriorem tamen, quæ inter qualitates medias & extremas differẽtiam ponit specificam, sum equidem aliquanto propensior. Fit enim mihi vero simillimũ, qualitates medias esse formas & qualitates simplices, easque habere proprias ac peculiares caussas, proprietates, & effectus: quamobrem necessario distingui specie ab extremis. Si enim cõstant ex sola mixtione extremarum qualitatum, nec ab illis differunt nisi secundum magis & minus, ergo viride non magis differret à nigro & albo, quàm ab his differunt minus album & minus nigrum: at quis ita sentiat, cum id vel oculorum iudicio, apertè redarguatur? Iam verò si colores medij, non specie, sed tantummodo secundum magis & minus differunt ab extremis, & ex illorum mixtione cõflantur, ergo quotiescunq; ex nigro perfecta fit mutatio in album, oporteret omnes intermedias colorum species procreari & apparere; qđ falsum esse, mutationes quas in eiusmodi coloribus, cum ab arte, tum à natura quotidie fieri uidemus, manifestè declarant.

Sententia Auctoris.

Cur colores medii dicũtur compo ni ex coloribus extre mis. Sed cur (nam & hoc quæret aliquis) Aristoteles & Peripatetici aiunt, colores medios componi ex coloribus extremis? An id non est intelligendum de cõpositione Physica, sed de Metaphysica, q in eo consistit, quòd colores medii habẽt affinitatem, similitudinem & conuenientiam cum extremis. Nam & animam rationalem, quæ est simplex substantia. Philosophi aiunt esse formam quandam inter

ter naturam materialem, & immaterialem quodammodo mediam, & ex vtraque compositam: quoniam est vtriusque similis & particeps. An potius compositio mediorum colorum referenda est, nō ad colores extremos, sed ad eorum caussas? Caussę autem colorum sūt (vt innuit Alexāder 1. lib. Naturalium quęstionum c. 2.) lux, perspicuitas, & opacitas: lux & perspicuitas in mixtione, cum priuatione opacitatis, est caussa albedinis; Opacitas cum priuatione, vel certè cum perexigua perspicuitatis & lucis admixtione, ē caussa nigredinis. Ex illis trib' uariè mixtis inuicem, atque certa quadam ratione temperatis, medii colores existunt. An potius id referri debet ad colorum effectus? Album omnino disgregat visum, nigrum omnino eum congregat, vtrūq; nimis ac prӕter modum oculorum sensum afficit; quamobrem eum offendit ac lędit; omni namque sensui, quoniam is in mediocritate & temperata quadam ratione consistit, omnis rerum quæ sentiuntur exuperantia, molesta & noxia est. At viride, purpureum, cęruleum, aliique colores medii, partim congregant, partim disgregant visum, & modice ac temperatè sensum afficiunt. Ex quo fit, ut nō modo non offendant, sed et iuuent atq; oblectent aspectum. Verū de hac quęstione, quæ nunc à nobis raptim cursimque dicta sūt, ea lectori hoc loco, satis esse debent. quæ nos, licet obiter, & quasi p trāsennam, explicare tamen uoluimus, vt rē perse obscuram, nec satis adhuc explicatam, & sane scitu admodum dignam, aliquantulum tractatione nostra illustraremus. Nūc memini (quodlibet hic adiūgere,) idem qđ nos de mediis coloribus sentimus, ipsum ēt Auerr. in 6. Physi. cō. 32. & 3. Meteor. cōm. vlt. sentire.

Tria cōcurrunt ad vnitatem numeralem motus.

Deinceps sequitur, ut de vnitate numerali motus, vnde ea petēda sit, doceam'. Ad constituendam vnitatem numeralē motus, tria (vt ait Arist. 5. Phys. tex. 35.) necesse est cōcurrere: unum numero mobile: vnum numero terminum ad quem: tempus item unum numero atque continuum: Etenim motus est accidens; est via ad terminum ad quem à quo re non differt; est deniq; ens successiuum. Quia motus est accidens, non potest is esse unus numero nisi subiectū ēt in quo inhęret, A hoc est ipsū mobile, fuerit unū numero. Si autē motus est via ad terminū ad quē, nec re differt ab ipso, qui potest esse vn' numero, si terminus ad quem vnus numero non fuerit? Quod si motus est ens successiuum, ergo nō potest esse vnus numero nisi etiam fuerit continuus; continuatio autem motus cognoscitur & iudicatur ex tempore; cum namque motum iudicamus esse continuum, quem cognoscimus, toto tempore quo durat, nunquā fuisse interruptum.

Quinque dubitationes.

B Verùm hoc loco nonnullæ dubitationes existunt. Prima, prӕter tria supradicta quæ concurrunt ad vnitatē numeralem motus, etiam necesse est terminum à quo esse unum numero. Non enim potest unus numero motus, ex diuersis numero terminis simul procedere. 2. Aristoteles 8. Physic. tex. 49. & 82. perspicuè & affirmate docet, motum vnūm numero atque continuum esse non posse, nisi mouens etiam fuerit vnum numero; ergo prӕter illa tria opus quoque est vnitate numerali motoris. C 3. Si canis ex turri cadens, medio in lapsu moriatur, erit vnus numero motus canis viuentis & mortui à turri usque ad terram, quia est cōtinuus: ridiculum.n. esset dicere canem in medio aere, postea quam occidit, aliquanto tempore quieuisse, quia hoc est contra naturam grauis: nec potest reddi caussa, quare si potuit aliquanto tempore quiescere, deinde moueri cœperit, ac non potius toto reliquo tempore quieuerit. Hic igitur est vnus motus numero, tamen subiectum non est idem numero, canis enim viuus D & mortuus non est idem numero. 4. Si in alteratione acquiritur sempen alia & alia pars formæ, ergo non potest esse idem numero terminus ad quem totius alterationis. 5. Motus est prior tēpore; quippe cum tempus sit passio motus ut dicitur 12. Metaphysi. tex. 29: ergo vnitas motus, non pendet à tēpore, prius enim non pendet à posteriori.

Solutio dubitationū.

Sed ad hæc argumenta sic respondendum est. Ad Primā, Arist. prӕtermisit terminū à quo, vel quia certū est, si motus sit

vnus,& terminus ad quem vnus,terminũ etiam à quo necessariò fore unum, cũ sit A oppositus illi; uel quia, cum terminus à quo abiiciatur per motum. Aristo. in declaranda vnitate,& contrarietate motus, videtur eum despexisse. Ad 2. Verũ est unitatem motus etiam pendere à motore;tum quia motus dependet in esse & fieri à mouente; tum quia definitur esse actus mouentis in mobili: sed quia nondum Arist.ostenderat omne quod mouetur necessario moueri ab alio, & omnem motum egere mouente, quod demõstrabit ipse tum in 7. tum in 8. Phys. ideo in 5. libro Phys. non fecit mentionem mo- B toris,ne videretur vti rebus obscuris, & necdum demonstratis. Nec ignoro quosdam dissentire Aristoteli,negantes vnitatem motus pendere à mouente; vt patet, cum eadem nauis trahitur à multis hominibus,& idem calefit à multis ignibus: alios vero arbitrari, dictum Aristo. tãtum esse verum in motu circulari, qui non solum est unus numero & cõtinuus, sed etiam vniformis & semper sui similis, in aliis autem minime. sed prior solutio satisfacit præsenti dubitationi, tota autem hæc controuersia alio loco discu- C tienda est. Ad 3. Secundum opinionem eorum qui ponunt tantum unã formam in uno composito, respondendum est; motum illius canis viuentis & mortui non esse unum motum continuum, sed duos motus qui se habent deinceps seu consequenter,qui copulantur illo instanti, in quo corrumpitur forma canis & inducitur forma cadaueris:nam in illo instanti non est amplius canis & incipit esse cadauer;& immediate ante illud instans fuit motus canis,immediate autem post idem instans, erit motus cadaueris: D quare inter illos duos motus non intercipitur vllum tempus, sed tantum intercedit unum instans, nec potest dici illud corpus aliquo tempore quiescere. Secundum autem opinionem Auerrois, cui nos in hac parte assentimur,cum motus deorsum illius canis non fiat ratione animæ, sed terræ, quæ est in ipso (sunt enim elementa actu in mixto) quia eadem terra manet in cane & cadauere:idcirco idem numero motus continuatur, manente eodem subiecto, quod non est

An si canis ex turri cadens medio in lapsu moriatur sit motus eius uiuentis & mortui idẽ numero & continuus.

canis sed materia terrea quę erat in ipso. Ad 4. Quãuis per alteratione acquirantur diuersę partes formę,tñ tũ qm acquiruntur vno continuo fluxu,tum quia ex illis multis partibus seu gradibus fit vna numero forma perfecta,iõ terminus alterationis censetur esse vnus numero. Ad 5. Verum est vnitatẽ motus per se nõ pendere à tempore, tñ quia motũ fuisse continuum, & non interruptum non potest cognosci à nobis, nisi ex relaxatione ad tempus, ideo tempus adhibetur ad constituendam unitatem numeralẽ motus.

Vnde petenda sit contrarietas Motuum?

QVAESTIO IX.

Motui aduersantur & motus & quies:ille vt quiddam contrariũ, hęc autem vt priuatio eius. Vnde autem sumenda sit contrarietas motuũ, manifestum est ex præcedenti quæstione.nam si ratio, & vnitas motus sumitur à termino ad quem,ab eodem quoq; sumetur distinctio,& contrarietas. Quoniã igitur motus fit ex uno in aliud, perfecta contrarietas existet cum ambo termini vnius motus erunt contrarij ambobus alterius vterque vtrique: ut patet in calefactione, & frigefactione. Et ratio est, quia tunc in vno motu, vnus terminus abiicitur,in altero vero idem acquiritur, & contra vnus acquiritur & idem in alio motu deperditur. Præterea,si frigus est contrarium calori, ergo frigefactio calefactioni, nam illa re idem est cum frigore,hęc autem cum calore. Quies autem opponitur motui,non quęlibet cuilibet, sed quies in aliquo, opponitur motui ex illo;nã aliquid habere, & perdere illud, opponuntur inter se.per quietem autem in aliquo,habetur illud, per motum vero abiicitur. quies autem in aliquo, non opponitur motui qui fit ad illud, quia talis quies est finis illius motus, & pfectio, propter quam fit motus. Rursum quietes in terminis contrariis opponũtur inter se,vt quies in frigore,& quies in calore; tum quia sunt priuationes motuum contrariorum eorumque termini, nem-

pe

pe calefactionis, & frigefactionis; tum quia re idem sunt cum ipsis terminis. idem enim est quies in calore, atque calor acquisitus perfectus.

Quatuor dubitationes.

Sed circa hæc occurrunt nonnullæ dubitationes. prima, motus ignis & terræ deorsum sunt contrarij, quia vnus est violentus, alter naturalis, tamen vtriusque terminus, tam a quo quàm ad quem est idem; fingamus enim vtrumque corpus moueri a concauo lunæ vsque ad centrum. 2. Motus aeris a centro ad suum locum, & ex concauo lunæ ad eundem locum, partim videntur esse contrarij, quia vnus est ascensus, alter descensus, vnus fit sursum, alter deorsum: partim vero minime, quoniam ambo sunt naturales aeri. 3. Motui circulari, neque opponitur motus, vt dicitur in 1. de Cælo text. 24. neque opponitur quies, quia est perpetuus: ergo non omni motui opponitur vel motus vel quies. 4. Priuatio in termino a quo inchoat motum, priuatio autem in termino ad quem priuat motum, ergo magis hæc aduersatur motui quàm illa.

Solutio dubitationũ.

Sed ad hæc ita respondemus. Ad primum. Illi motus, in ratione communi motus non sunt contrarij, sed opponuntur quatenus vnus est naturalis, alter violentus. Itaque contrarietas motus simpliciter, attenditur penes terminum ad quem, quatenus vero est naturalis, aut violentus, ex principio effectiuo sumitur; nam motus qui fit a principio intrinseco rei, est naturalis, qui vero fit omnino ab extrinseco, contra inclinationem mobilis, est violentus. Ad 2. Illi duo motus aeris, nullo modo sunt contrarii secundum rationem motus naturalis & violenti; tam naturale enim est aeri ferri ad suum locum ex alio loco inferiori, quàm ex alio superiori: in ratione autem communi motus, non sunt contrarij simpliciter; nam ascensus & descensus opponuntur cum fiunt per idem numero spatium, quod hic non fit; similiter motus qui fit sursum, simpliciter, opponitur motui qui fit deorsum simpliciter; at locus aeris, cum fit medius, neque est simpliciter sursum, neque simpliciter deorsum sed tantum secundum quid, & respectiue; nam respectu concaui lunæ, est deorsum; respectu autem centri, est sursum. Sicuti mutatio ex albo in viride & mutatio ex nigro in viride non sunt inter se contrariæ simpliciter, quamuis viride sit album secundum quid respectu nigri, & sit nigrum respectu albi. Ad 3. Aliud est loqui de motu in communi vt motus est, aliud autem de motu, vt est circularis & vt est motus cæli: motus enim vt motus est, potest habere contrarium motum, & potest habere oppositam quietem, quamuis hoc repugnet motui circulari, quatenus est motus naturalis cæli, cui repugnat quiescere. Quocirca Auerroes 1. libro de Cælo comm. 32. ait motum circularem, secundum naturam, non habere contrarium, secundum autem imaginationem, habere posse: nam imaginari possumus duos motus circulares super eosdem polos idemque centrum ad partes contrarias, qui essent contrarij, quoniam impedirent se ac destruerent, quamobrem natura eos non facit, quoniam vel vterque, vel certe alteruter, esset ociosus; nam si viribus pares essent, se inuicem impedirent & neuter perfici posset: si alter esset potentior, is impediret alterum, nec sineret eum confici & absolui. Hęc secundum Auerroem, vel aliter responderi potest, Aristotel. hic præcipue loqui de motu recto, nam circulari, quæcunque traduntur his libris, vix conueniunt nisi forte secundum quid & per quandam accommodationem. Ad 4. Duplex est priuatio, vna quæ continet absentiam formæ futuræ, altera, quæ habet absentiam formæ præsentis quatenus erat fluens, in motu & in fieri: priori modo, quies in termino a quo, est priuatio motus qui fit ex illo; posteriori autem modo, quies in termino ad quem, est priuatio motus, qui fit ad ipsum; dicitur autem motui magis opponi illa quam hæc, tum quoniam illa abiicitur per motum, hęc autem acquiritur; nam quia quies in termino a quo, re idem est cum ipso; similiter motus cum termino ad quem; & quia hi termini opponuntur, ideo talis quies & motus

motus etiã opponuntur. Motus autẽ ad terminũ ad quẽ, & quies in ipso termino re sunt idem inter se & cũ ipso termino ad quem: nam prout forma est in fieri, dicitur motus, prout est iam facta & acquisita, dicitur quiescẽs & ipsa quies. Sed quia in hac disputatione, quã de terminis motus adhuc tractauimus, sæpe diximus, & quasi certum sumpsimus, motum re non distingui a termino ad quem, amplius sit disputandum atque diiudicandum est.

An Motus re differat a termino ad quem.

QVAESTIO X.

Opinio & argumenta eorum qui cẽsent motum esse rẽ quampiam diuersam a termino ad quem.

Opinio est Aureoli, Pauli Veneti, & multorũ, motũ esse re diuersum a termino ad quem qui acquiritur per motũ; vt calefactionem a calore: quæ cõfirmatur his rationibus, primò, illa differunt re, quorũ vnum pôt esse fine altero, & multo magis quando cũ vnũ est alterũ non est nec esse potest: sed ita se habet motus & terminus ad quẽ; nam cum est motus, non dũ est terminus ad quem & quando est terminus, ad quẽ, iam non est amplius motus, ergo differunt secundum rem. 2. De eadem re non possunt verificari prædicata contradictoria, sed motui, & termino ad quẽ conueniunt prædicata contradictoria, ergo differunt re. probatur minor, nam motus est ens successiuũ, non habẽs partes simul, vt calefactio, calor autẽ est ens permanens: illa nõ est per se in prædicamẽto, hic autem est per se; per illam acquiritur calor, at per calorẽ non acquiritur calor; illa terminatur ad calorem, at calor non terminatur ad calorẽ. 3. Proprietates motus, non conueniunt termino ad quem; nam motus est continuus, & velox vel tardus, distinguitur per mutata esse, cuius nulla pars est præsens præter quiddã indiuisibile; hæc autem omnia non possunt conuenire termino ad quem, vt per se clarum est. 4. In motu locali, non est idem motus & terminus ad quem: nam motus est in mobili, quod autem acquiritur per motum localem est spatium seu locus, qui non est in mobili; quare similiter sentiendum est de aliis motibus.

Altera sententia probabilior, motũ non re sed rõne tantum distingui a termino ad quem.

A Altera sententia probabilior est, motum re idẽ esse atque id quod per motũ acquiritur, ratione tamen differre ab eo. Forma enĩ, v.g. calor, dupliciter cõsiderari pôt, vel p se, vt est qualitas quædã permanens, & sic differt a motu; vel vt est forma quędã fluẽs (& vt ita loquar) fiens, de nouo exiens ab agẽte in passum, vel potius bx potentia materię in actũ, nõ simul obtinens esse, sed accipiens illud continuè atque successiuè; huiusmodi formam dicimus nihil aliud esse quàm motũ. Itaq; in motu duo consideranda sunt, vnũ tanquàm materiale, quod est ipsa forma, alterum quasi formale, quod est continue

B fieri, seu fluere, & continenter tendere ab imperfecto ad perfectum.

Solutio argumentorum prioris sententiæ.

Atq; hac posita distinctione, funditus corruunt argumenta contraria. Primum enim argumentũ nihil valet, tũ quia illud axioma (ea re distingui, quorũ vnũ potest esse sine alio) falsum est, vt patet in materia & priuatione, in quãtitate & figura, in fundamẽto & relatione; tũ etiã, quia forma, vt est fiens & per motũ fluens, nõ pôt esse sine motu, nec motus sine ipsa. Secundũ aũt, pari facilitate dissoluitur; nã de mo-

C tu & forma enunciãtur prędicata cõtradictoria ea rône, vt differũt fm rationem; quæ.n. conueniunt motui nõ conueniunt formæ, vt forma est: & illa oĩa conueniũt formæ vt est in fieri. Idem rñdendum est ad tertiũ argumentũ, nam esse continuũ, & velox, vel tardũ, licet non cõueniat formæ, vt res quædã permanẽs est, tamẽ cõueniunt illi, vt est fiens. Ad 4. dicendum est, id qđ intrinsece, & formaliter acquiritur per motum localem non esse spatiũ, aut locum, sed vbi, quod subiectiue est in mobili; quare motus localis secundum

D rem, neque differt a mobili, neq; ab vbi, nihil enim aliud est, quàm mobile habẽs continuè aliud, & aliud vbi.

Motum re non distingui a termino ad quẽ probatur septem argumentis.

Sed refutatis contrariis argumẽtis, adducenda sunt ea, quæ valeant ad corroborandã sententiam nostrã. Primò, hãc sententiam tenet cõm. 3. Phy. cõm. 4. & quinto Phys. com. 9. & D. Thomas 11. Metap. summa 4. c. primo, eamq; innuit Arist. in tertio Phy. tex. 4. his verbis. [Motus non est præter res ad quas est motus. Deinde, Arist. inquit 3. & 8. libro Phy. motum esse quiddã mixtũ ex potentia & actu, & esse

fectum imperfectũ, quæ continuè perficitur: & in quinto Phys. ait motum ad aliquem terminum perfici per quietẽ, quæ est in illo; hęc inquam dicta Arist. nõ possunt rectè intelligi, aut exponi, nisi ponatur motus idem esse ac terminus. Præterea, si calefactio est res differens a calore qui producitur, cum ipsa habeat esse post non esse, ipsa quoque producta erit, quare vel per se ipsam, quod est impossibile, vel per alium motum, & sic progressus fiet in infinitũ. Tum, si calefactio producatur, debet autem produci, cum sit res quædam transiens a non esse ad esse, vtique producetur per calefactionẽ, nã producetur ab igne: ignis autẽ, vt calidus est, nõ agit nisi per calefactionẽ; erunt igitur duæ calefactiones, vna, per quã producit calor in aqua, altera, per quã producitur ista calefactio; quare erũt etiã duo calores, nõ potest.n. calefactio separari a calore; quę quàm sint absurda nemo est qui nõ videat. Postea, si motus localis producitur, ergo vel per aliũ motũ localẽ, quod est impossibile; tũ quia incurritur in infinitatem, tum quia motus localis per se non habet vim producendi quicquã: aut per alium motũ vel generationis vel alterationis, ex quo fieret vt motus localis per se posterior esset generatione, vel alteratione; qđ est cõtra Aris. in 8. Phy. vbi multis argumẽtis probat motũ localẽ oĩ modo esse priorẽ cæteris motibus. Adhęc, si calefactio re differt a calore, aut ista duo differunt numero, aut specie; nõ numero tñ, tum quia duo accidentia solo numero differentia nõ possunt simul esse in eodẽ subiecto, & tam calefactio aquę quàm calor qui per calefactionẽ aquę producitur, subiectiuè sunt in aqua; tum quia vnũ est ens permanẽs: alterũ vero successiuũ: neque specie, nã qui possunt specie distin-
A gui, cũ ambo producantur ab eodẽ numero igne, & per idẽ numero principiũ, nẽpe calorẽ qui est in igne. Postremò, ita se habet potẽtia calefactiua quę est in igne ad calefactionẽ, sicut calor qui est in igne ad calorẽ productũ; ergo secundum permutatã proportionẽ, sicut se habet potẽtia calefactiua ad calorẽ, qui est in igne, ita calefactio ad calorẽ, qui producitur; sed potentia calefactiua ignis nõ differt sm rem a calore eius, ergo neque calefactio differet secundum rem a calore qui producitur: quod autem potentia calefa
B ctiua non differat secundum rem a calore qui est in igne, sic ostẽditur; nam id per quod ignis calefacit, vel potest calefacere, est calor, sed id, per quod ignis calefacit, aut potest calefacere, est potentia calefactiua: ergo potentia calefactiua, & calor sunt idem. Deinde, si hæc differũt secundum rem, ergo cogitemus vnũ remoueri ab altero, sit ergo calor sine potentia calefactiua, tum ignis, & poterit calefacere, & non poterit; poterit, quia habebit calorem, non poterit, quia non habebit potentiam calefactiuam; idem accidet, si
C remoueamus calorem ab igne, & relinquamus potentiam calefactiuam.

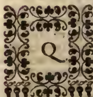
Ex his igitur perspicuum est, motum non re, sed tantum ratione distingui a termino ad quem. Intelligo autem hic per terminum ad quem, non extremum formæ, sed totam ipsam formam, quę acquiritur ab initio motus vsque ad finem; neque formã, prout est acquisita, vel acquirenda, sed prout est in fieri continuè, tendens ab eo quod est acquisitum ad id quod restat acquirendum. Sed de natura motus eiusque terminis, hactenus sit in hoc decimotertio libro disputatum.
D

FINIS TERTIIDECIMI LIBRI.

DE VARIETATE ET DIVISIONIBVS MOTVS.

LIBER DECIMVS QVARTVS.

VID sit motus, & quidquid ad propriā eius rationem atque naturā constituēdam pertinet, præcedenti libro fuit explicatū. Deinceps, agendum est de varietate & diuisionibus motus. Tres autem sunt principes diuisiones motus: vna qua motus diuiditur in suas velut species, hoc est in generationem & corruptionem, in accretionem & decretionem, in alterationem, & in motum localem: altera qua motus diuiditur in naturalem motum atq; violentum: Tertia qua motus, ea ratione vt est continuus, diuiditur in partes suas, quas vocant, quantitatiuas. Has diuisiones motus hoc libro contemplari & pertractare volumus. Sed a prima diuisione motus in suas species exorsi, quęnā sint veræ species motus propriè dicti, diligenter inuestigemus.

Generationem & corruptionem, non esse motus propriè dictos.

CAP. I.

VT colligamus veras species motus, quoniā is necessario fit in aliqua categoria, perlustrandæ ac excutiendæ sunt omnes categoriæ, & de vnaquaque quærendum sigillatim, an possit in ea fieri motus nec ne. Et quia substantia est prima omnium, generatio autem & corruptio mutationes sunt ad hanc; videndum est, an hæ mutationes sint motus.

B Arist.5.Phy.tex.8.10.51. Auerr. 4. Phy. com 129.5.Phy.com.8.& 21.& 6. Physi. com.32.& 59.negant generationem esse verum motum. Idem sentiūt omnes expositores Aristot.vt videre licet 5.Phys. sup.tex.8. Rationes Aristotelis sunt tres, prima, omne quod mouetur est ens in actu, sed quod generatur non est ens in actu tum quia quod generatur nondum est, tum etiam quòd materia, quæ est subiectum generationis, est ens in potētia, ergo quod generatur non mouetur, nec generatio est motus. 2. Quod moue-
C tur est in loco, sed quod generatur cum sit non ens, non potest esse in loco, ergo &c. 3. Omnis motus est inter contraria, sed substantiæ nihil est contrarium, ergo in ipsa non potest fieri motus propriè dictus.

Possent addi duæ aliæ rationes. Vna est, quia omnis motus est continuus, & fit successiuè, vt patet ex definitione motus; & quia quod est in tempore, est successiuum, omnis autem motus est in tempore & in 6.Phy. demonstratur omnem motū esse continuum, & diuisibilem; at genera-
D tiō non fit successiuè, sed in instanti, vt docet Simplicius 5. Physic. super text. 8. & Auerroes 4.5.& 6.Phy. locis supradictis; & patet, quia generatio fit inter terminos contradictorios, vt in 5. Physi. docet Arist. in quibus non est medium. Deinde cum substantia sit indiuisibilis, quippe quæ non suscipit magis & minus, acquiri non potest diuisibiliter, ergo neque successiue. Et cum subiectum generationis sit materia prima, quæ cum per se nullā habeat resistentiam ad formam substantialem, in instanti recipiet eam; caussa enim

enim successionis quam habet motus, est resistentia existens in subiecto. Altera ratio qua idem probari potest, ita se habet, corruptio definit per primum sui non esse, v.g. in corruptione ignis datur instans, in quo verū est dicere, nunc non est ignis, sed immediate antea erat; quæro, an in hoc instanti; in quo facta est corruptio ignis, incipiat generatio alterius rei: si incipit, ergo generatio non est motus, quia motus non potest incipere in instanti, cū sit successiuus, & declarabitur hoc in 6. Physicorum libro: si non incipit, ergo in illo instanti materia erit sine vlla forma, & non erit verum illud celebre axioma, corruptio vnius est generatio alterius. & Auerr. 8. Phy. & 3. de Cælo pulchre demonstrat, si materia prima per vnum instans spoliaretur omni forma, fore, vt nūquam deinceps posset aliquam formam recipere. Denique, generationem non esse motum propriè dictum, sententia est scholæ Peripateticæ; nullus enim inuentus est, qui contra sentiret.

Quod generatio non sit motus propriè dictus, & q non fiat in instanti probatur multis argumentis.

Sed hoc quò clarius, & certius fit, dissoluenda sunt quædam argumenta, quæ contra ferri possunt. primò, secundum Auerr. 3. de Cælo cōmento 67. elementa manent actu in mixto, ergo subiectum generationis mixti non est materia prima aut ens in pura potentia: sed est massa quatuor elementorum existens actu & in loco: falsum igitur est, quodcunque generatur esse non ens, & nō existere in loco. 2. Etiam quantitas non habet contrarium & tamen fit motus in ea, ergo carere contrario, non obstat, quominus mutatio secundum substantiam possit esse motus. 3. Generatio fit successiue, ergo est motus, antecedens probatur, primò, definitio motus cōprehendit generationem, vt indicant exempla Aristot. quibus 3. Physi. tex. 6. explanat definitionem motus: Sed ex definitione motus elicitur continuatio, ergo talis inest in generatione. Tum, in 4. Phys. text. 129. ait omnem motum, & mutationem esse in tempore, non distinguēdo motum a mutatione, & tempus esse caussam potius corruptionis, quàm generationis. Et in 6. Physic. tex. 59. demonstrat omnem motum esse continuum, ponens exempla generationis, & corruptionis: & in 7. Physi. tex. 34. inquit vnam generationem comparatam alteri, esse magis, aut minus, aut æque velocem vel tardam quàm alterā; velox autem & tardum cum mensurentur tempore, habent esse in successione. Deinde, si generatio fieret in instanti, & tota simul, ergo generari, & genitum esse idem esset, & fieri & factum esse, quod Aristot. 6. Physi. tex. 55. & 59. ducit absurdum; aliud enim est mutari, aliud mutatum esse; quod si aliud est generari, & genitum esse, cum genitū esse fiat in instanti, ergo in eodem non poterit fieri generari. Vel ergo fiet in alio instanti immediate, vel in tempore: non in instāti, quia duo instantia non possunt esse inuicem immediata, ergo in tempore, quare generatio erit in tempore. Postea, Aristot. 5. Physic. tex. 7. loquens de mutatione quæ comprehendit etiam generationem, inquit eam signare vnum post aliud, & vnū prius, alterum verò posterius; at vbi talia sunt, ibi necessariò est successio, ergo in generatione est successio. Adhæc, formæ elementorum secundum Auerr. 3. lib. de Cælo comm. 67. intenduntur & remittuntur, ergo partibiliter acquiruntur; quare saltem generatio elementi fiet successiuè. Postremò, Auerroes primo. Phy. commen. 62. ait in generatione hominis successiuè deperdi partes seminis, & acquiri partes formæ humanæ, ergo talis generatio fit successiuè.

Solutio superiorū argumentorū

Verùm ad hæc argumenta sic respondendum est. Ad primum Auerroistæ variè respondent, Quidam aiunt discrimen quod ponitur 5. Phy. tex. 8. inter generationem & motum, non esse in eo, vt omnis generatio habeat pro subiecto non ens simpliciter, sed quia non repugnat generationi, vt generatio est, habere pro subiecto non ens; aliqua enim generatio qualis est corporum simplicium, habet subiectum ipsum non ens actu, hoc est ipsam materiam primam. Omnis autē motus, vt motus est, habet pro subiecto ens simpliciter actu, & non habere tale subiectum repugnat illi. Alii dicunt, Arist. per id quod generatur, non intelligere materiam primam, quippe quæ sit ingenerabilis, sed compositum quod de nouo fit, cuius

ius priuatio dicitur non ens simpliciter, quia ipsum compositum substantiale, est ens simpliciter: ergo quamuis subiectum generationis mixti corporis, sit aliquod ens in actu nempe massa quatuor elementorum, tamen quia in ipso est priuatio mixti, quod est ens simpliciter, ideo talis generatio dicitur fieri ex non ente simpliciter, ad ens simpliciter. Alii dicunt, sicut sunt varij modi generationis, nempe vel per simplicem productionem, cum vnum mutatur in aliud, vt in elementis vel per mixtionem vt ex elementis inuicem mixtis conflatur mixtū: vel per procreationem ex semine, vt stirpes & animalia: sic Arist. dedisse varias rationes ad distinguendam generationem a motu. Eam igitur quam ponit tex. 8. valere tantùm in generatione corporum simplicium, quæ dicitur simplex generatio: alteram vero traditam text. 10. qua probat generationem non esse motum quia omnis motus fit inter cōtraria, substantiæ autem in qua fit generatio nihil est cōtrarium, valere in omni generatione. Verùm de hac opinione Auerrois secundum quam procedit dubitatio, alibi agendum est. Ad 2. Licet quantitas nō habeat contrarietatem maximè propriè dictam, qualis inuenitur in alteratione, habet tamen eam quæ sufficit ad motū; nimirum oppositionem intèr duas quantitates, perfectam scilicet & imperfectā, quæ non possunt esse simul, & acquiruntur partibiliter: quæ ratio contrarietatis non inuenitur in substantia.

Ad alia argumenta, quibus ostenditur generationem esse motum successiuum, cum duplici distinctione, respondendum est: vna est, generationem posse accipi bifariam, vel pro sola introductione formæ substantialis, & sic fit in instanti, nec est motus: Atque hac significatione nos in præsentia nomē generationis accipimus, cum docemus generationē non esse motum: vel pro aggregato ex hac & præcedente alteratione, quæ quoniam ab agente inducitur, & ordinatur ad generationem propriè dictam: etiam ipsa apud Philosophos inuenit nomen generationis; propter hanc igitur generatio dicitur fieri successiuè, & sic exponenda sunt omnia loca Arist. quibus significat generationem fieri successiuè. Hāc distinctionem, innuit Simplicius 5. Phys. super tex. 8. Auerroes autem apertis conceptisque verbis tradit eam 6. Physi. comm. 59. de qua nos ante loquuti sumus cum definitionem motus explanaremus. Altera distinctio est, successionem motus dupliciter posse considerari, vel secundum formam, quæ cum suscipiat magis, & minus, & habeat partes & gradus sēm quos intenditur & remittitur, etiam necessariò acquiritur successiuè, vel secundum subiectum, nam cum omne mobile sit diuisibile, & habeat partes, alias priores & propinquiores mouenti, alias verò posteriores atque remotiores a mouente; mouens primum mouet partes sibi propinquiores, deinde alias successiuè: generatio igitur nō est motus successiuus priori modo, quia forma substantialis nō habet gradus, sed consistit in indiuisibili tanquàm numerus: posteriori vero modo, nihil prohibet generationem fieri successiuè. Cum enim ex aliquo magno ligno fit ignis, non simul totum lignum conuertitur in ignē, sed priùs vna pars propinquior igni comburenti, deinceps alia secundum ordinem, & sic tandē totum: & quamuis in motu proproprié dicto reperiatur vtraque successio, prior tamen attingit naturam motus. Hæc autem distinctio valde notanda est, vt pote per quam soluuntur magnæ difficultates in Philosophia. Cum igitur apud Philosophos legimus generationem fieri successiuè, quemadmodum intelligendum sit, ex hac gemina distinctione cognouimus. Ad illud autem quod objicitur, quod idē esset mutari, & mutatum esse; respōdeo, in omnibus mutationibus instantaneis qualis est generatio, id necessariò concedendum esse, vt in illuminatione quæ fit in instanti, simul est illuminari, & esse illuminatum. Ad illud, quod in omni mutatione est prius & posterius, respōdeo non esse hoc intelligendum intrinsecè vt omnis mutatio habeat partes priores & posteriores; sed intelligēdum de terminis a quo & ad quem; etenim quod mutatur, prius est sub termino a quo, deinde transit ad terminum ad quem. Vnde cum in instanti generatur ignis ex ligno, verum est dicere, nunc materia est

sub

sub forma ignis, & prius erat sub forma ligni. Ad illud, quod formæ elementorũ A suscipiant magis & minus; dico id esse in opinione, & alias discutiendum; tamen cui libet sententiam Auerrois sequi, posset is respondere, formas elementorum non acquiri successiuè per se primò, sed per modũ sequelæ, nempe propter qualitates, a quibus nõ possunt separari; quoniam enim calor successiuè acquiritur, & perditur, ideo forma ignis, quæ naturaliter coniuncta est cum calore, etiam successiuè acquiritur vel perditur: in motu autem vero requiritur successio per se. Ad vltimum responderi potest, vel B secũdum duplicem distinctionem supradictam, ducendo generationem fieri successiuè ratione subiecti, non autem formæ; primo enim generatur cor, tum, ordine suo cætera finguntur membra: Vel ex uerbis ipsiusmet Auerrois, quæ ibidẽ paulò post subiungit, dicens [siquidem talis forma habet partes.] Ex his igitur palam est in Substãtia non esse motum. In Relatione autem, Actione, & Passione. Quando, & Habere, non esse motum propriè dictum, partim probatur ab Aristotele partim etiam per se manifestum C est. Simplicius autem, qui 3. Physic. tex. 5. & 5. Physic. tex. 9. contendit motum esse in omnibus categoriis, quia in omnibus est actus & potentia, & quia in omnibus categorijs fit transitus a non esse ad esse, qui nihil aliud est quàm motus; tantum concludit, absolutè motum posse fieri in omnibus categorijs, sed non motum propriè dictum, aut motum per se, & non secundum accidens; supradictæ enim categoriæ non acquiruntur per se primò, sed consequenter, quatenus sunt coniunctæ cũ his ad quæ fit motus per se, nimirum cum qualitate, quantitate, & vbi.

De Tribus speciebus motus propriè dicti, hoc est de augmentatione, motu locali, et alteratione.

C A P. II.

Restant igitur tres categoriæ in quibus versatur motus propriè dictꝰ, Quantitas, Qualitas, & Vbi: Circa quarum vnamquamque, cum nonnullæ sint dubitationes, has nunc oportet explicare, incipiendo a quantitate. Quòd augmentatio non sit motus propriè dictus, septem obiectiones ponuntur.

De augmentatione igitur, quæ est motus ad quantitatem, prima dubitatio est, omnis motus fit inter contrarios terminos, vt in hoc 5. lib. sæpe est dictum, sed termini augmẽtationis sunt magnum & paruum, vt tradit Aristot. 1. de Cælo 86. magnum autem, & paruum non sunt inter se contraria, vt habetur in categoria Quantitatis, ergo &c. 2. Contraria sunt, quæ maximè distant sub eodem genere, sed in quantitate non potest assignari maxima distantia, cum in ea non reperiatur maximum & minimum, siquidem ea est in infinitum diuisibilis, ergo &c. 3. Contraria differunt specie, sed magnum & paruum non differunt specie sicut nec magis album & minus album, ergo &c. 4. In motu terminus a quo abijcitur, sed in augmentatione, prior quantitas non abijcitur, aut deperditur, ergo &c. 5. Forma ad quam est motus, quia partibiliter debet acqri, suscipit magis & minus, sed quantitas non suscipit magis & minus, vt docet Arist. in categoria Quantitatis, er D go &c. 6. Augmentatio est species motus localis, ergo non differt genere ab illo, quare motus non debet diuidi in localem, & augmẽtationem, quia vnum mẽbrum diuidens non debet contineri sub altero; antecedens probatur ab Arist. 4. Phy. 32. faciente tres species motus localis, lationem, accretionem, & decretionẽ. 7. Omnis motus propriè dictus debet esse continuus, sed augmentatio non est motus continuus quemadmodum tradunt Arist. & Auerr. 8. Physic. text. 23. & Auerr. 3. Phys. comm. 6. ergo &c.

Adhæc,

Adhæc, ita respódendum est. Ad priora tria respóderi potest, magnum & paruum, inter quæ fit augmentatio, bifariã sumi vel mathematicè, vt sonant nudam; quantitatem, & sic procedunt argumenta; vel physicè, vt significant quantitatem naturalem imperfectam, vel perfectam. & non idoneam nec accommodatam ad exercendas operationes naturales viuentis: termini igitur augmentationis, non sunt præcisè magnum & paruum sed magnitudo naturalis imperfecta & perfecta, vt docet Aristoteles lib. 6. Phy. tex. 91. & lib. 8. Phy. tex. 62. & Alex. 1. Naturalium q. c. 7. vbi sanè eandem dubitationem explicat. In quantitate ergo physica secundum vnamquamque speciem reperitur minima distantia, hoc est maximum & minimum; quia omnium rerum naturalium magnitudinis & paruitatis terminus præscriptus est a natura, vt dicitur 1. Physi. tex. 36. & lib. 2. de Anima text. 41. Aliud igitur est considerare quãtitatem per se ac præcisè, aliud vero vt est quantitas naturalis, & vt est cuique rerum speciei conueniens. inter quantitatem autẽ imperfectam, & perfectam, quamuis non sit tanta contrarietas, & differentia specifica; quanta maxima esse potest, & quæ cernitur in alteratione, tamen eiusmodi est, quæ Aristoteli sufficit ad constituendum motum. Ad 4. In augmentatione terminus a quo materialiter quidem manet, sed nõ formaliter, hoc est prior quantitas manet, sed non, vt parua & imperfecta, per augmentationẽ enim euadit magna, & perfecta. Ad 5. Suscipere magis & minus, hic sumitur amplè; siue fiat secundum intensionem, vt in alteratione, siue secundum extensionem, vt in augmẽtatione, siue secundum maiorem, vel minorem appropinquationem ad locum, vt in motu locali. Ad 6. Augmentatio per se primo fit ad quantitatem, consequenter autem ad locum; nam cum omni quantitati debeatur locus, necesse est maiori maiorem, minori minorem asciscí: quamobrem in augmentatione sicut acquiritur maior quãtitas, ita necesse est acquiri etiam ampliorem locum; contrà verò in decretione. Ergo si augmentatio consideretur per se primo, per se differt a motu locali, si autem secundario, potest aliquo modo statui species motus localis, & sic loquitur Aristo. loco supradicto. Ad 7. Tribus modis potest intelligi augmentationem esse motum continuum: vel vt sit perpetuus, & sic solus circularis vocatur continuus ab Arist. 8. Phy. textu 73. vel ut augmẽtatio continuetur cum decretione, vt inter has mutationes nihil temporis, aut quietis intercedat, & hac ratione augmentatio non est motus continuus, quia inter duos motus contrarios necessario intercedere aliquid quietis, probatum est ab Arist. in 8. Phy. vel vt augmentatio continuè fiat a principio quo incipit homo augeri vsque ad finem, & hoc duplici modo Arist. 8. Physi. text. 23. negat augmentationem esse motum cõtinuum; sed quod augmentatio dum fit & durat, non fiat continue, hoc nec Arist. affirmat, & repugnat experientiæ. Vnde Auerr. 3. Phy. comm. 6. ait augmentationem, videlicet totalem, componi ex multis motibus, & quietibus. Licet igitur tota accretio ab initio vsque ad finem auctionis viuentium, non sit vnus numerò motus atque continuus, partiales tamen accretiones nihil prohibet eo tempore quo durant, esse motus continuos.

Quomodo augmentatio fit motus continuus & quo modo non.

De motu autem locali sunt hæ dubitationes; prima, cum motus localis fiat ad locum, qui ponitur in prædicamento quantitatis, videtur non distingui genere ab augmentatione. 2. In motu locali non est contrarietas, quia contraria sunt inuicem actiua & corruptiua, & apta fieri circa idem subiectum, at sursum & deorsum, in quibus ponitur contrarietas motus localis, non sunt apta fieri circa idem subiectum, aliud enim est corpus, quod mouetur sursum, aliud verò deorsum, neque potest idem naturaliter moueri sursum & deorsũ, vel ibi quiescere: pręterea, sursum & deorsum non agunt inuicem & corrumpunt. 3. Quod mouetur partim est in termino a quo, partim est in termino ad quem; at nihil videtur esse posse partim sursum & partim deorsum imo vero non potest dici sursum esse, nisi cum attigerit vltimum terminum, qui est sub concauo lunæ, ergo &c. 4. Quod acquiritur per motum est in ipso mobili, vt patet in augmẽtatione, & alteratione: sed

De motu locali quinque obiectiones.

sed locus, qui acquiritur per motum localem, non est in mobili, quinimo mobile est in loco. 5. Præcipua species motus localis, est circularis, cui tamen nec definitio motus, nec ea, quę 5. Physicorũ de vnitate, & oppositione motus traduntur, videntur conuenire.

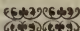
Solutio obiectioñ. Verum ad hæc, ita respondendum est. Ad primam; motus localis per se primo fit ab Vbi, sed quia Vbi nõ acquiritur, nisi in acquisitione loci, & quia videtur prouenire ex circumscriptione loci ad locatum, ideo motus localis (vt loquamur cum Philosophis) intrinsecè, & formaliter fit ab Vbi, extrinsecè autem, & effectiuè fit ad locum: constat autem ipsum Vbi diuersum genus esse a quantitate. Ad 2. Rectè ait Auerroes contrarietatem non dici vniuocè de omni motu, sed secundum prius & posterius; nam maximè cernitur in alteratione, minus in motu locali, minime cernitur in augmentatione: Et quia duplex traditur definitio contrariorum, vna, contraria esse, quæ sub eodem genere maximè distant; altera, contraria esse quę sunt inuicem corruptiua & apta fieri circa idem subiectum; secundum priorem definitionẽ, propriè inuenitur contrarietas in loco, quia dista re propriè dicitur in loco; in alijs vero metaphoricè: secundũ autem posteriorẽ contrarietas maximè viget in alteratione, in alijs autẽ motibus non itidem. Vide Aristotelẽ in Categoria Quantitatis: & 10. Metaph. tex. 13. & lib. 2. Meteororũ Summa 2. c. 3. Contrarietas igitur in motu locali solũ attenditur penes maximã distantiã, quæ sumitur secundum lineam rectã, quæ est semidiameter Mundi; hæc enim est maxima distantia, per quam possit fieri motus rectus. possunt autẽ dici sursum & deorsum contraria, eo quod locus sursum, est conseruatiuus corporum leuium, corruptiuus autẽ grauium; ẽ cõtrario verò deorsum. Sed hoc interest, quod (vt ait Auerroes) contrarietas in alteratione, existit inter duas formas, & circa vnum subiectum: in motu autem locali, inter duas formas, & duo subiecta. Etenim idem subiectum in alteratione est naturaliter capax vtriusque contrarij, nimirum materia prima: At in motu locali, non est idem corpus naturaliter locabile sursum atque deorsum. Ad 3. Mobile dicitur esse partim sursum, partim deorsum per appropinquationem & distantiã; nam quatenus est propinquius ipsi sursum, quàm cum erat in termino a quo, dicitur secundum hoc esse sursum, quatenus verò distat ab illo, dicitur esse deorsum. Adde quòd quælibet pars eius spatii, quod est inter sursum & deorsum, respectu vnius, dicitur deorsum; respectu alterius, dicitur sursum. Ad 4. Quod acquiritur intrinsecè per motum localẽ, non est locus, sed Vbi, quod subiectiuè est in ipso mobili. Ad 5. Motus circularis secundum rem & secundum nobilitatem, est principale analogatum motus, quatenus est perfectus, infinitus, caussa cęterorum, in nobilissimo subiecto inhærens: & a nobilissimo agente effectus: secundum autem rationem formalẽ motus, quæ dicit potentiam & actum imperfectum, est infimum analogatum, habet enim minimum potentiæ, & imperfectionis, neque fit inter duos terminos propriè distinctos, nec opponitur ei motus, aut quies; quare non sine caussa quęcunque Arist. tradit de motu, præcipuè accommodat ad motum localem rectum, & corporum sublunarium.

De Alteratione. Alteratio autem duplex est, vna quæ fit in qualitatibus physicis, vt calefactio; altera in non physicis, quales sunt qualitates spirituales, vt scientiæ, & virtutes; Rursus physica, alia est perfectiua subiecti quod alteratur, alia corruptiua, vt illuminatio aeris perfectiua est, calefactio aquæ corruptiua. Corruptiua alia fit per se primo ad aliquid, vt calefactio ad calorem; alia secundario, & consequenter, vt calefactio ad sanitatem vel ægritudinem. Itaque alteratio simpliciter sumpta, versatur in qualitate; physica, in qualitate sensibili, & quæ per motum physicum acquiritur; perfectiua alteratio, in qualitate, quæ confert ad conseruationem, & perfectionem rei: corruptiua per se primo tantũ est in quattuor primis qualitatibus, frigore, calore, humore, & siccitate. Et propter alterationẽ quę fit in hisce primis qualitatibus, existit quoque alteratio in secundis qualitatibus

bus quæ ex primarum qualitatum mixtione oriuntur, velut in coloribus, odoribus, saporibus, sanitate, ægritudine, & huius generis aliis. Cęterum alteratio, quæ est propriè motus, censeri debet ea esse tantum, quæ fit secundum primas tantum qualitates; nam in his est propriè actio & passio, & cōtrarietas, & de tali alteratione loquens Arist. ait in 1. de Cælo, Cælū esse inalterabile; & in 1. de Gen. quicquid alteratur esse corruptibile, & contra. Hæc est alteratio, quę communiter induit sibi nomen generationis, & corruptionis, nam est via ad generationem, & corruptionem. Sed de speciebus motus satis sit dictum.

Comparatio inter species motus.

Est autem inter has species motus, varia & differens comparationis ratio. Nā si comparentur inter se secundum dignitatem, motus localis antecedit alios; quia est communis omnibus rebus naturalibus, quia non pendet ab alijs, alij verò ab ipso: quia non ponit, vel detrahit aliquam formam subiecto; quia continet veluti speciem motum circularē cæli, qui est fons omnium motuum. Generatio præstat reliquis motibus propter terminum ad quem, videlicet formam substantialem, nam reliquis motibus tantùm acquiritur forma accidentalis. Augmentatio autem excellit, ratione subiecti, quia est motus rei viuentis. Denique in alteratione nōnullæ proprietates motus, vt distinctio terminorum, & contrarietas, propriè & illustrius quàm in cæteris, elucescunt. Aristoteles tamē videtur præcipuam rationem habere motus localis. Ex quo fit, vt plerasque demonstrationes quas in 6. Physic. & alibi tradidit de motu, ferè applicet atque accommodet motui locali. Quæ sint igitur verę ac germanæ species motus propriè dicti, breuiter dæclaratum est. Nam de earum vnaquaque propriè copioseque alio loco disputandum est. Nos de Alteratione in libris nostris de Elementis: de Augmétatione verò, in libris de Anima (fauente Deo) subtiliter accurateque disseremus.

Tractatur secunda Diuisio motus in naturalem & violentum.

CAP. III.

SEquitur altera diuisio motus in naturalem & violentum: quæ oritur ex principijs ipsius motus efficientibus. Etenim, qui motus proficiscitur ex principio aliquo, quod est in ipsa re quæ mouetur, is dicitur naturalis; qui autem solum extrinsecus accidit rei mobili contra naturalem eius propensionem, eum appellant omnes violentum; motus lapidis deorsum ex grauitate quę est in lapide proficiscens, naturalis est lapidi; motus eiusdem sursum proiecti, a solo projciente vim habens, violentus est. Est tertius quidam motus medius, & mixtus ex naturali & violento; vt motus progressiuus animalis, violentus est ratione corporis, naturalis autē ratione animæ: motus item lapidis magna vi deorsum deiecti, naturalis est ratione loci quem petit lapis, violentus autem ratione modi, hoc est ratione celeritatis, maiori ēnim celeritate fert, quàm sua vi & pōdere aptus est lapis naturaliter ferri. Sed hoc loco tantum de motu naturali & violento dicendum est, primò quidem de naturali, postea verò de violento. De naturali autem motu, explicare volumus illud crebris Philosophorū sermonibus vsurpatū tritumque Problema, cur nimirum motus naturalis prope finem sit velocior, quàm in principio. Cuius Problematis, veram, & propriam rationem & caussam attingere, quàm sit difficile, tanta opinionum inter se discrepantium varietas, quantam in huius quęstionis explicatione apud Philosophos reperimus, non obscurè declarat. Sed nobis propositum est, expositis aliorum sententijs, quod in singulis improbabile est, id refellere; qđ autem erit verò magis simile, & rationi consentaneum, id astruere, atque confirmare:

Cur motus naturalis quo propior est fini, eo celerior euadat.

Simplicius extremo illo suo commentario, quo explanat textum 88. primi lib. de Cælo, in dubium vertit, an quod dicitur

1. Opinio Simplicii dubitantis an verum

Sit motum naturalem celeriorem fieri prope finem.

tur ab omnibus, motũ naturalẽ prope fi nem velociorem esse quam in principio, id pro vero & certo habendum sit: negat enim se scire, vel a quo uel quomodo id compertum & exploratum fuerit: addit præterea, videri hoc esse contra experientiam. Etenim si saxum, quod e sublimi ad imum fertur, celeriùs mouetur, quo propius accedit ad imum locum, ergo fiet tunc grauius atque ponderosius: at si quis periculum faciat, nihilo plus ponderis deprehendet esse in illo saxo cum est prope finem motus, quàm erat in eo cũ moueri cœpit.

Confutatio Simplicii.

Verùm, nec auctoritas, nec ratio Simplicii debet nos abducere ab ea sententia, quæ probatur omnibus, & ab Aristotele traditur multis in locis. Etenim is ait hoc verum esse 5. lib. Phy. tex. 61. & libro 8. tex. 76. & 1. lib. de Cælo tex. 88. & 2. lib. tex. 35. Quin etiam ipsemet Simplicius exponens textum 61. 5. libri Physicorum, idem approbans refert Stratonẽ Lampsacenum discipulum Theophrasti, & ob excellentiam doctrinæ præsertim Physicæ, cognominatum Physicum, habitumque in primis ac summis Peripateticis, hoc probare solitum duobus manifestis signis. Vnum est aquæ defluentis ex tegulis, quam si quis ab alto cadentem contemplatus fuerit, videbit a principio quidem eam fluere continuam, ad terrã autem peruenire magis diuulsam, atque disiunctam: diuellitur autem a sua continuitate, propter impetum celeritatis maiorem, quo fertur prope finem motus. Alterum signum est, si lapis e sublimi aliquo loco deijciatur in terram, grauiorẽ ictum facit, acriusque ferit in fine illius spacii per quod mouetur, quàm in medio, vel propè principium: ergo in fine motus, & spacij, maiorem celeritatem habet quàm in principio. Hæc Strato in libro quodam suo de Motu, referente Simplicio. Non igitur dubitare licet an hoc ita sit, sed cum id verissimum esse cõstet, quænam sit caussa cur hoc ita eueniat, inuestigare oportet.

Stratonis, qui fuit discipulus Theophrasti, duo argumenta, quibus probatur motũ naturalem esse velociorẽ prope finem.

2. Opinio Hypparchi eiusque confutatio.

Hypparchus dixit caussam huiusmodi euentus eam esse, quod motum naturalem antecedit motus violentus; quod.n.

mouetur naturaliter deorsum, prius fuerat motum, & proiectum sursum; quare A cum reuertitur deorsum, vis illa qua sursum proiectum fuerat, debilitatur, atque minuitur; & quia propè finem, vis illa est maximè fracta, & remissa, idcirco tũc motus existit celerior. Sed Hypparchus meritò reprehenditur ab Alexandro; vt enim, quod is ait, vere dici queat in eo motu naturali, quem motus aliquis violentus proxime anteiuit; non potest tamen locũ habere in alijs motibus naturalibus, quos non est proxime antegressus motus aliquis violentus eiusdem mobilis; veluti si lapis generatus in nubibus continuo B feratur deorsum, aut si saxum multos annos in loco aliquo sublimi detentum, postea remoto impedimẽto moueatur deorsum: huiusmodi autem motuum naturalium, quos non proxime præcessit motus aliquis violentus, finis velocior erit quam principium. Quare aliam eius rei caussam indagare oportet.

Alij opinantur caussam huius rei, non esse aliam, quam ipsum mediũ per quod fit motus, quod resistit rei, quę per ipsum C mouetur, eiusque motum retardat, quare cum in fine motus, minus supersit medium superandum, & diuidendum a mobili, quam erat in principio: ideo tunc celerior fit motus. Atque horum opinionem commemorat Alexander, vt refert Simplicius super textum 88. primi libri de Cælo. Verum hi non animaduertunt, si id fiat propter medium, quod accidit motui naturali vt nimirum sit velocior prope finem, idem quoque euenire debuisse motui violento; quippe cum semper in fine vtriusque motus, minus supersit medij. Deinde, per idem spacium D aeris, quod sit terræ proximum, idẽ pondus cadens ex loco sublimiori maiori celeritate atque impetu fertur, quam si caderet ex loco aliquo humiliori; non igitur ipsum medium caussa esse potest huiusmodi celeritatis.

3. Opinio, quam refert Alexander & Simplicius, refellitur.

Alexander Aphrodisæus ait, qđ mouetur ad locũ naturalem, id moueri ex loco non naturali, & sibi contrario; in quo, propterea quod ipsum mobile, vel generatũ fuit, vel aliquãdiu mãsit, necesse fuit

4. Opinio Alexandri.

ipsum affici qualitatibus sibi contrarijs, & naturales eius facultates impuras, & A imbecillas effici; quanto magis autē per motum suum naturalē recedit ab illo loco non naturali, tanto purius, & liberius euadit ab illis qualitatibus contrarijs, & virtus eius motiua potentior redditur. Atque hanc putat Alexander caussam esse cur motus naturalis in principio sit tardior, propè finem autem celerior. Et hanc quidem Alexandri opinionem, eo quem proximè diximus, loco Simplicius exponit. Sed Alexādro illud potest obiici, si quis lapidem e terra tollens ferat secum ad altissimam aliquam turrim, atq; B inde statim deiiciat in terram, non est dubium, quin motus illius lapidis celerior futurus sit in fine, quàm in principio; at quis ausit dicere; nisi ab omnibus rideri velit, lapidem illum dum fuit supra turrim (fuit autem perquam exiguo tempore) partem suæ grauitatis propter vim superi loci sibi repugnātis amisisse, eamque postea per motum naturalem paulatim recuperasse? Cū & lapis sua natura valentissimus sit ad patiendum, atque resistendum. & si quis periclitari vellet pōdus illius lapidis, cum is erat supra tur- C rim, & postquàm ad terram peruenit: idē planè pondus, eandemque grauitatem vtrobique reperiret. Ac supradictas tres opiniones refert Simplicius 1. de Cælo text. 88.

5. Opinio multorum communis.

Themistius 8. lib. Physi. supra tex. 76. Albertus 4. lib. Physi. tractatu 1. c. 11. D. Thomas 1. lib. de Cælo super text. 88. in fine lectionis 17. asserunt extremum motum naturalem fieri celeriorem, atq; vehemētiorem, propterea quod virtus motiua ex appropinquatione mobilis ad lo D cum suum naturalem, magis confortari, & corroborari solet. Sic enim scribit Themistius. [Naturales, & spontanei motus quanto plus ab initio separantur, eo citatiores, perniciores q; sunt, quia quæ secundum naturam mouentur quo propius accedunt ad calcem, eo iunctiora sunt cognatis, & sibi salutaribus locis.] hactenus Themistius. Intelligere aūt oportet, confortationem illam, atque corroborationem virtutis motiuæ, nihil aliud esse secundum Aristot. & Peripateticos, (interprete Simplicio super tex. 88. primi libri de Cælo) quàm additionē quandam, & accretionē virtutis motiuæ, hoc est vel grauitatis vel leuitatis; huiusmodi autem additionis princeps caussa efficiens est locus naturalis; vtpote in quo vim esse aiūt, attractiuam, generatiuam, conseruatiuam, & perfectiuam locati. Hæc illi.

Simplicius affirmat, hanc etiam esse Aristotelis sententiam: quod facilè credet, quisquis attentè legerit, & considerauerit Aristotelis verba in 1. de Cælo tex. 88. Ibi enim argumētatur graue quo propius accedit ad suum locum naturalem, eo maiorem velocitatē acquirere, ac proinde etiam maiorem grauitatem; nam si corpus graue velociter mouetur deorsum propter grauitatem, necesse est si augetur eius velocitas, augeri etiā grauitatem. Quanquàm Aristoteles in libro de Quæstionibus mechanicis quæstione 19. ait omnia corpora acriùs, & vehementiùs operari mota, quàm quiescentia: quare (inquit) ipsum graue ipsa sui motione vim acquirit, & quo plus mouetur, eo plus grauitatis assumit. Ex his verbis licet intelligere, Aristotelē caussam maioris velocitatis, quæ est in fine motus naturalis, hoc loco non referre ad maiorē appropinquationem ad locum naturalē, sed ad maiorem ipsius grauis agitationē, atque motionem; adeo vt hic non ineptè dici queat, quod Poeta dixit eleganter de fama. [Mobilitate viget viresque acquirit eundo.]

Pulchra refutatio sententiæ communis.

Verum opinionem eorum, qui aiunt in fine motus naturalis augeri virtutem motiuam ob propinquitatem loci naturalis; siue ea sit Aristotelis, siue non sit, tria mihi quidem faciunt improbabilem. Vnum est, si tunc augetur grauitas lapidis, ergo etiam pondus; quare lapis ponderosior esset in fine motus, quàm erat in principio: hoc autem est contra experientiā. Neq; dicat quispiā, adeo insensibilem esse eiusmodi differentiam, vt ea discerni nequeat; nam cum differentia velocitatis in principio & fine motus, sit admodum insignis & notabilis, necesse est differentiam grauitatis, ex qua illa proficiscitur, esse insignem & notabilem. Alterum est, quomodo augetur grauitas

lapidis

lapidis fine vlla eius alteratione? aut quomodo cũ lapis ob suam duritiem & siccitatem sit maximè inalterabilis, tam cito alterari potest? aut quomodo locus potest imprimere illam grauitatem lapidi? Etenim si lapis cadat ex alto in aquã, celerius mouebitur propè finem motus; ac ridiculum est grauitatẽ lapidis augeri, vel ab aere, vel ab aqua: tum quia hęc elementa non sunt loca naturalia ipsius lapidis; tum etiãm, quia sunt minus grauia, quam lapis. Tertium & vltimum est; idẽ lapis proiectus in terram ex loco sublimiori, maiori impetu terram feriet, grauioremque ictum imprimet, quàm si ex loco inferiori, & proximo terræ proiiceretur; cũ tamen vtroq; modo lapis ęqualiter appropinquet loco suo naturali. Prętерea, si ex altissima turri demittatur in terrã lapis ligatus fune, cumque propè terram fuerit, fune rupto cadat in terrã: & idem rursus lapis ex eadẽ turri per idẽ spatium aeris in eundem terræ locum sine fune deorsum proiiciatur, non est dubium quin ille lapis hoc posteriori modo, maiori impetu & ictu, terram percutiet, quàm priori modo neque tamen eius rei caussa ex propinquitate loci naturalis peti potest, quippe cum vtroque modo sit idem terminus a quo idem spatium, idemque terminus ad quem: quare huius euentus caussa aliunde eruenda, & petenda est.

Alia opinio Simplicii. Simplicius autem 8. lib. Physi. super text. 76. exponens rationem eius euẽtus, quod nimirum motus naturalis in fine est velocior; omnes superiores caussas simul complectitur, hoc modo scribens. [Quod mouetur secundum naturã, quo proprius fuerit suo loco naturali, fertur celerius: vel vt ad id, quod est sibi cognatum & eiusdem generis: Vel quod appropinquanti minus sit quod impedimentũ afferat, & ipsum diuidat, quod autem minus est potest facilius diuidi: Vel quod est ei similius, id quod proprio propinquum, & non æque contrarium, atque id vnde cępit moueri: Vel quod nuper mutatum est ex contrario, & nondum perfecte liberatum est ab illius qualitatibus, procedens autem fit purius, & cum in id quod est secundum naturam suam perfectius; atque sincerius mutatum fuerit A (quod accidit ei propè finem motus) tũc mouebitur celerius, tũc enim habet perfectiorem etiam eam qua mouetur inclinationem.] Hactenus Simplicius. Sed, quia opinio Simplicij complectitur omnes superiores sententias, neq; addit quicquã ab illis diuersum, ideo quæ contra illas superius sigillatim allata & dicta sunt, ea nunc simul omnia valent aduersum Simplicium.

6. Opinio Burlęi & Contareni. Burlæus in 8. Phy. super tex. 76. & Cõtarenus 1. lib. de Elementis, caussam maB ioris velocitatis, quę accidit motui naturali propè finẽ eius, attribuunt aeri. Hoc autem ita declarant: caussa cur in fine motus naturalis augeatur velocitas, est aer, tum is qui terga lapidis subsequitur retro impellens, & promouens lapidem, sicut ventus a puppi impellens nauim: tũ etiam is qui a lapide descendente truditur & ad anteriora pellitur. Hic quidem, quia per motum lapidis etiam ipse mouetur, & quia tenuis est, dissipatur, & tanto magis, quanto magis durat motus lapidis: aer autem motus & dissipatus miC nus resistit, quàm unitus, præsertim motus versus eum locum, ad quem mobile tendit naturaliter. ex quo fit, vt quia in fine motus naturalis, aer est maximè commotus & dissipatus, ac proinde minus valens ad resistendum tunc motus naturalis celerior & vehemẽtior euadat. Ille autem aer qui subsequitur lapidem, magis etiam confert ad eius promotionem. etenim descendẽte lapide, partes aeris proximè priùs a lapide pulsæ ac diuulsæ, vt locum ab illo relictum subeant & occupent, concurrunt magno impetu ad terga lapidis, ipsumq; propellunt, atque vlD terius promouent: & quo plures fuerint, maiorique nixu pulsæ, eo maiori vi confluentes lapidem retro vehemẽtius protrudunt; & quoniam graue quo longiùs abest ab eo vnde cępit moueri, & proprius abest a suo loco naturali, eo plus aeris post se habet ipsum impellentis, ideo tunc mouetur velocius.

Duo igitur hic animaduertere oportet, e quibus pendet huius opinionis intelligentia, & propositę quęstionis explicatio:

catio: Vnum est, aerem (idem autem de aqua intelligendum est) eo ingenio, eaq; A conditione, naturæ prędituu esse, vt paululū extrinsecus motus, deinceps ét per se vehemētius aliquandiu quasi fluctuet, atq; agitetur, & alias res mouere queat: quod manifestè cernitur in fluctuatione & agitatione aquæ facta ob iactum vnius lapilli; idem autem tanto magis fit in aere (licet non ita sensibus conspicuum fit) quanto is est tenuior, mobilior, & ad omnem agitationem habilior. Nō igitur mirum videri debet, si lapis motus deorsum, moueat circunfusum sibi aerem, a quo moto vicissim ipse moueatur. Alte-B rum est, aerem, & lapidem vicissim & mutuis operis suos motus iuuare; nam primùm lapis mouet aerē, qui motus promouet lapidem, & quia ad vim motiuā lapidis accepit impulsus aeris, iam tunc incipit augeri celeritas descensus ipsius lapidis; rursus lapis magis hoc modo cōcitatus, magis etiam pellit aerem; hic magis impulsus, vehementiùs etiam promouet lapidem, atque itidem fit deinceps, vsque ad finem motus. Hæc duo, qui secū reputauerit, is facilè intelliget quomodo celeritas motus naturalis, propter ae-C rem, magis magisque a principio vsque ad finem augeatur.

Sententia auctoris sextam & vltimā opinionem cæteris præferentis.

Hæc sententia, mihi quidem videtur cæteris probabilior: tum quòd aliæ manifestis necessariisque rationibus refelluntur, atque conuincitur; contra hanc verò ne probabile quidem argumentum fingi potest: tum quod hęc nihil ponit, qđ non sit congruens rationi, & experientiæ, & quod non ex ipsa natura rerum depromptum esse videatur. In hac opinione magis quàm in cæteris animus meus sibi ipsi satisfacit, in hac vna maximè cō-D quiescit. Hoc etiam videtur sensisse Aristoteles in li. de Quæst. mechanicis q. 19. (quem locum paulò ante posui) affirmans motum corporis, ipsa motione & agitatione augeri & celeriorem effici.

Locus Aristotelis, q videtur auctoris sententiæ, valde contrarius.

Cæterum, vnus ille locus Aristo. in 1. lib. de Cęlo tex. 88. toties in hac disputatione a nobis citatus, dupliciter huic sententiæ aduersari videtur: primùm, quia ibi Arist. docet celeritatem motus naturalis propè finem augeri, propter augmētum virtutis motiuæ, & ob maiorem appropinquationē mobilis ad locum suum naturalem; at secundum hāc opinionem non propter has caussas crescit celeritas in motu, sed propter maiorem ipsius mobilis impulsum & promotionęm factam ab aere; neque enim augetur in mobili virtus motiua, & per accidens (vt supra ostendimus) se habet ad hunc euentum seu effectum, appropinquatio ad locum naturalem. Deinde, Aris. ex eo, quod corpus naturale quo magis procedit in motu naturali, celerius mouetur, argumentatur esse determinata loca ad quæ mouentur corpora naturalia; alioquin si in infinitum mouerentur, aut non semper celeriùs mouerentur, aut oporteret virtutem illorum motiuam in infinitum augeri: neutrum autem horum necessariò concluditur secundum hāc opinionem, quæ facit aerem caussam celeritatis; nam tametsi graue deorsum moueretur in infinitum, semper tamen celerius moueretur citra vllam ipsius grauitatis additionem, propter maiorem impulsum grauis proficiscentem ab aere, quare locus ille Aristotelis videtur e diametro pugnare cum hac opinione. Verùm, siue Arist. illa ex suo sensu scripserit, siue ex suppositionibus antiquorum eos oppugnare volens; siue illa serio dixerit demonstratiuè docens, siue obiter tantùm attigerit dialecticè modo disputans; Ego certè hāc vltimam opinionem tantisper amplecti, & tueri volo, quoad melius aliqd aliud, atque probabilius cognouero. Nec dubitanter dixerim, si spacium aeris per qđ saxum fertur deorsum, esset infinitum, eius saxi motum semper celeriorem, atque uehementiorem fore: nec vllam tamen eius grauitati & ponderi factum iri accessionem. Quinetiam ipsemet Aristoteles 3. lib. de Cælo, tex. 28. apertè docet, motum naturalem ab aere iuuari, atque promoueri. Et sanè parum firma videtur argumentatio illa Aristotelis, quæ est 1. lib. de Cælo tex. 88. Nō enim ex eo, quia in motu naturali crescit velocitas, rectè concluditur etiam in eo quod mouetur, crescere debere grauitatem & pondus, Nam si lapis moueatur per spacium aliquod priori parte densius atque crassius, posteriori autem, tenuius rarius, & quòd faciliùs diuidatur, proculdubio

motus

motus eius lapidis celerior erit in fine illius spacij, vbi minor est resistẽtia, quàm in principio; idque accidet, non propter incremẽtum grauitatis, sed propter inæquabilitatem spacij, per quod factus est motus. Verùm de motu naturali, ita dictum sit. Deinceps de motu violento disputemus.

De caussa motus violenti eorum quæ proijciuntur.

CAP. IIII.

ARistoteles 7.lib.Phy.tex.10. facit quatuor genera motus violenti, pulsionem, tractionem, vectionẽ, vertiginem seu circunuolutionem: ad hæc reuocantur omnes alij motus violẽti. Pulsio autem duplex est; vna impulsio, cum mouens ita pellit mobile, vt ipsum tamen non deserat; altera expulsio, cum mouens pellit mobile, nõ tamen ei adest vrgens ipsum, sed vbi pepulit, ipsum derelinquit. Ad expulsionem pertinent motus eorum quę proijciuntur, vt motus globi bombarda explosi, sagittæ arcu emissę, lapidis vel manu, vel funda iacti. In quibus motibus, illud magnam difficultatem habet; cum id quod proijcitur recessit a proijciente, & fertur per aera, a quo tunc proximè moueatur? hanc dubitationem ponit Arist. 8. Physi. tex. 82. cum enim ipse, tum in 7. tum in 8. lib. Phy. tres propositiones diligenter, & accuratè tractasset, & verissimas esse multis rationibus confirmasset: vnam, omne qđ mouetur ab alio moueri; alteram, mouens debere simul esse cum mobili, & ipsum tangere: tertiam, moueri a se ipso, proprium esse animatorum, nec id posse in rem vllam inanimatã conuenire; idcque vereretur ne quis de veritate harum trium propositionum dubitaret, propter motum proiectorũ qui videtur illis aduersari: idcirco voluit in fine 8. lib. Physi. quęstionem ponere de motu proiectorũ, & caussam eiusmodi motus explicare. Sed cur motus proiectorum dubitare facit de veritate illarum propositionum? An quia lapis proiectus, dum fertur, per aera disiunctus & remotus a proijciente,

Cur Aristoteles quæstionem de caussa efficiente motus proiectorũ, exponendam susceperit.

aut mouetur a seipso, & ita non erit pro- A prium uiuentium moueri a seipsis: aut etiam tunc proximè mouetur a proijciẽte, & sic non erit necessarium, vt omne mouens proximum, simul sit cum mobili, ipsumque tãgat: aut a nullo mouetur; at hoc concesso stare non potest illud tã nobile pronunciatum, omne quod mouetur ab alio moueri. Ac licet Aristoteles, tum 8. Phy. tum alijs permultis locis disertè, ac perspicuè caussam proximam eiusmodi motus exposuerit; nonnulli tamen, vel quod hæc Aristotelis loca nõ viderunt, vel quod non intellexerunt, vel B quod nõ animaduerterũt, vel denique, quod sententiam Aristotelis non probauerũt, longe diuersam caussam huiusmodi motus proiectorum excogitarunt. quorum opinio prius confutanda est, quàm sententiam Arist. quæ vera est, & rationi atque experientiæ maximè congruens, explicemus.

Opinio aliorum proiecta moueri ob uirtutẽ quandã ipsis a proiiciente impressam.

Sunt igitur nec pauci, nec minuti, sed nobiles in primis Philosophi, qui cẽsent, cum lapis iacitur, illa vi & impulsu proiectionis, imprimi in eo a proijciente virtutem quandam motiuam, quæ inhærẽs C in lapide, mouet ipsum cum est disiunctus a proijciente: mouet autem per tantum spacium: quanta est ipsa virtus motiua; hæc autem tanta est, quanta fuit cõtentio, vis, & impulsus proijcientis, cum primùm lapidem proiecit, eique virtutẽ hanc impressit. Volunt etiam hanc virtutem esse qualitatem motiuam realem, cum sit principium motus localis realis; & esse realiter distinctam a lapide; quippe cum sit principium motus localis, qui repugnat naturæ lapidis. Aiunt prętereà huiusmodi virtutem intendi & remitti; a D principio namque est potentior, facitque motum celeriorem, atque vehementiorem; propè finem autem est remissior atque imbecillior; quam ob caussam euadit tunc motus tardior, atque debilior.

Confirmatio opinionis.

Fundamentum & firmamentum huius opinionis, est hoc. Cum lapis separatus a proijciente fertur per aerem, aut a nullo mouetur, aut a proijciente, aut a seipso, aut ab aere, aut a virtute quadam ei impressa; sed quatuor priora dici non possunt: ergo lapis tunc mouetur a virtute sibi impressa. Minor ita probatur;

tria illa priora, sunt contra illas tres propositiones tantopere commendatas ab A Aristotele de quibus diximus initio huius quæstionis quartum autem, quod nimirum proiecta moueantur ab aere, non est verisimile. Primo, quia sic non soluitur questio, sed transfertur a lapide proiecto ad aerem; de quo similiter vt de lapide queri pôt, a quo is moueatur, cũ est separatus, & longe remotus a proijciente: nam si dixeris eum moueri per vim acceptam a proijciente, cur non itidem lapis per vim sibi impressam a proijciente moueri queat? 2. Si talis motus fit ab aere; ergo cum flante vehementissimo B Borea, aer fit maximè motus & concitatus, si tũc lapis in sublime proijceretur, is ab aere multo celeriùs & longius ferri deberet, quàm cũ manu hominis proijcitur, qđ est tñ contra experientiã. 3. Vt possit aer promouere lapidem iactum, vel sursum, vel deorsum, quatenus partim est leuis, & partim grauis, vt docet Aristoteles 3 lib. de Cælo tex. 28. attamẽ quomodo mouere poterit lapidem, cum ijs proijcitur in transuersum, vel ad dextrã, vel ad sinistrã, vel ante, vel retro; vel cum torquetur in gyrũ vti fit in trochlo? C 4. Cur si iaciatur pluma, non fertur ab aere, nec tam vehementer, nec tam longe, quam magnus lapis, cum tamen pluma vt minus resistens aeri, magis ab eo moueri deberet? 5. Lapis, vel iaculum in scopum aliquem iactum, directò tendẽs, scopũ attingit; at quis hoc tribuat aeri? cum is ex se non habeat, vt directò tẽdat aliquò præterquam ad suum locum naturalem: nam licet extrinsecus ab aliquo motus, per se aliquantulum moueatur, mouetur tamen vage, quasi fluctuãs, nec præfinitum aliquem locum petens. Adhæc Iulius Scaliger in opere suo aduersus Cardanũ, exercitatione 28. alia quædam argumenta affert, vt ostendat caussam motus proiectorũ, non esse assignandam aeri. Cum igitur motus proiectorũ non fiat ab aere, nec ab alijs caussis superiùs commemoratis; relinquitur ipsum effici a virtute impressa corpori, cum id proiectum fuit ab ipso proijciente. Concedunt quidem isti aerem præbere aliquantulum adiumenti motui violento proiectorum, ipsumque quodammodo promouere, negant tamen aerem, aut esse principem caussam eiusmodi motus, aut etiam ei conficiendo esse necessariũ. Addunt illud, motum proiectorum esse vnum numero, & continuũ propter vnitatem numeralẽ virtutis impressæ: quod si is ab aere fieret, cum multæ, ac variæ sint partes aeris quæ successiuè propellunt lapidem, non esset motus cõtinuus, quod est contra rationem & experientiam; quis enim dicat motũ sagittæ, quæ tanta vi & celeritate fertur per aerem, aut globi, qui displosa bombarda, tanto impetu iacitur, non esse vnum numero, & continuum; sed esse millies interruptum, toties nimirum quot sunt partes aeris mouentes vna post aliam? Hæ isti.

Refellitur opinio faciens caussam motus proiectorum, virtutem quandam impressam proijcientis.

C A P. V.

HAnc opinionem falsam esse perspicuũ fiet, si primùm doceamus, secundum Arist. & Peripateticos, caussam motus proiectorum, esse aerem, nõ autem virtutem aliquam impressam. Deinde, si demonstremus vim istam impressam, vix, ac ne vix quidem defendi posse. Quàm fuerit certa, & constans sententia Aristotelis, aerẽ esse caussam motus proiectorum, ex multis locis, quę nũc indicabimus, manifestum erit. Primo, in D lib. 4. Phy. tex. 68. sic ait. [Mouentur proiecta, eo qui impulit non tangente, aut pp̃ contrarij circum obsistentiam, sicut quidam dicunt.] (Hanc opinionem, quã Alexander tribuit Platoni, Arist. refellit 8. Physi. tex. 82.) [Aut ex eo, quod pellit pulsus aer,] (& hæc est sententia ipsius Arist. vt patet ex 8. Physi. tex. 82. & 3. lib. de Cælo tex. 28.) [motu velociori quàm sit pulsi latio qua fertur in propriũ locũ. in vacuo autem nihil horũ erit.] Ex hoc loco duo colligimus, Vnũ est, Aristotelẽ memorando caussas motus proiectorũ, duas

Luculentissima Aristotelis testimonia.

duas tantum ponere, vtramq; autem in aere, uirtutis autem impressę nullā prorsus mentionem facere; Alterum est Aristotelem asserere in uacuo non posse fieri motum proiectorum, at si is motus fit à virtute impressa,& non ab aere, posset etiam fieri in uacuo. 2. Aristoteles, ponens hanc quæstionem de motu proiectorum in 8.Phy. tex.82.eam soluit cūm huiusmodi motus non assignans uirtuti impressę,sed aeri vel aquæ,hoc est medio in quo fit motus;& ibidem subdit, motū proiectorum,non esse unum numero, & continuum,sed esse multos motus sibi in uicē consequentes, uel contiguos; propterea quod sunt multæ, ac diuersæ partes medii, quæ successiuè mouent corpus proiectum: at si talis motus fieret à virtute impressa,nulla reddi posset caussa curis non esset continuus; quod bene intelligentes defensores virtutis impressæ,conuenienter dogmati,quod suscepe runt defendendum, affirmant motū proiectorum esse vnum numero & cōtinuū. 3. Arist.2.lib.de Cælo tex.35,ait proiectis inesse maiorem celeritatem in medio motu,quàm vel in principio, vel in fine:Si autem proiecta mouentur à virtute ipsis impressa,oportet eorum motum maximè velocem esse in principio, tunc enim uirtus impressa,cū tunc recens producta fuerit a proiiciente, deberet esse maior:sicut aqua calefacta ab igne,magis calida est cū primùm separatur ab igne, quàm reliquo tempore quo manet ab igne separata. 4. In lib. 3. de Cælo tex. 28.facit Arist. duas species motus proiectorum:unum motum omnino violentū, vt cum lapis sursum proiicitur, quē ait solum effici à potentia, idest à principio motiuo,quod est extra lapidem; Alterū partim naturalem,partim violentum, ut cum lapis magna vi ab aliquo proiicitur deorsūm,nam ferri deorsum naturale est lapidi,& fit à natura eius,quæ est principium eiusmodi motus, tanto autem impetu ferri,non est ei naturale,sed violentum,& fit à principio extrinseco: vtrūque autem hunc motum violentum proiectorum vult Aristo.fieri à potentia, tanquā à caussa principali,ab aere autem, ceu ab instrumento, cum enim is partim fit grauis,& partim leuis, commodè potest inseruire vtrique motui postea, subiungit A Aristoteles hæc verba, [Quapropter,& non sequente eo quod mouit,fertur, qđ vi motum est:si enim non esset tale aliqđ corpus(intelligit autem medium,hoc est vel aerem, uel aquam) non vtique esset qui ui fit motus: & eum quoque qui secū dum naturam vniuscuiusque fit,motum, promouet eodem modo.]En totam cām motus proiectorū, siue is sit omnino violentus,siue sit partim naturalis, & partim violentus,Arist attribuit aeri:de virtute impressa nullum verbum. 5. In libello de somniis cap.2.ita scribit Aristo. B [Cum quis mouet aquam,uel aerē, hoc aliud mouet,& hoc item aliud & quiescēte illo,accidit huiusmodi motum procedere usque ad aliquid,illo qui mouet nō præsente,]quæ uerba explanans Themistius in sua paraphrasi cap. 9. hæc scribit. [Simul atque telum de manu iaculantis recessit, longiùs quasi suo motu fertur, propterea,quod ille qui mittit, primorē aerem commouet, qui collisus subinde, alium aerem propellit, atque hīc deinceps alium continenti serie, donec uires senescant,atque ita telum quiescat.] simile quoque est quod ab Aristotele C scribitur in lib. de Diuinatione per somnū cap.2.Aristo.etiam Sectione 11. Problemate 6.mentionem faciens eorum, quæ proiecta feruntur per aerem, huiusmodi motus caussam attribuit aeri, 6. Aristo. in lib.de Quæstionibus mechanicis q.33. ad hunc modum scribit.[Cur quippiam, non secundum peculiarem sibi fertur la tionem, impulsore alioquin non consequente? An videlicet, quoniam primum id efficit vt alterum impellat,illudq; rursus ut alterum:cessat autem quando non D potest amplius facere primum impellēs, id quod fertur,ut impellat,& quando ipsius lati grauitas nutu suo declinat, magis quàm impellētis in ante fit potētia.] Hactenus Arist. ex cuius tam multis locis,liquido cernimus, eum caussam motus proiectorum semper referre ad aerē, vel aquam,uel medium,per quod fit eiusmodi motus;de uirtute autem impressa nullum usquam uerbum facere.

Testimonia Simplicii, Themistii,& Auerrois.

Hanc Aristotelis sententiam luculenter exponit,& doctè, copiosèque tractat Simplicius 8.Phys.super tex.82. & Themistius

mistius in sua paraphrasi: Auerroes etiā ibidem eruditam facit digressionem de A motu proiectorū, enarrans singulare ingenium & naturam aeris, & aquę, & admirabiles horum corporū proprietates.

Verùm, o missis (breuitatis studio) aliorum Peripateticorum testimoniis, vnum modò D. Thomam, ad id de quo nūc agitur confirmandum, testem excitabimus; quòd eius auctoritas magnum (& quidē merito) pondus habeat, plurimumq; valeat apud eos quibus cū nobis est de hac quæstione disceptatio. Is igitur in 3. lib. de Cęlo sub finem lectionis septimæ exponens tex. 28. hæc scribit. [Non est intelligendum, quòd uirtus uiolenti motoris imprimat lapidi, qui uiolenter mouetur, aliquam uirtutem per quam moueatur; sicut virtus generātis imprimit genito formam, quam consequitur motus naturalis. Nā sic motus uiolentus esset à principio intrinseco, quod est contra rationē motus uiolēti. Sequeretur ēt, q̄ lapis eo ipso, qd̄ per uiolentiam moueretur localiter, alteraretur; quod est contra sensū. Motor igitur violentus solū imprimit lapidi motum, quod quidē fit dum tāgit ipsū: sed quia aer est susceptibilior talis impressionis, tum quia est subtilior, tū quia est quodāmodo leuis, uiolētiùs mouetur per impressionē uiolenti motoris, quàm lapis: & sic desinente uiolēto motore, aer ab eo motus, vlterius propellit lapidē, & etiā aerem coniunctum, qui ēt mouet lapidē ulterius, & hoc fit quousq; durat impressio primi motoris uiolenti, vt in 8. Physi. demonstratum est. Et inde est, q̄ quamuis motor uiolentus non sequatur ipsum mobile, ita ut præsentialiter ipsū moueat, tñ mouet per impressionē aeris. D Si. n. non esset tale corpus, quale est aer, non esset motus violentus. Ex hoc patet, quod est instrumentum motus uiolenti necessarium, & non solum propter bene esse.] Hæc D. Thomas. qui his verbis ostendit perspicuē caussam motus proiectorum esse aerem, & quemadmodum is fiat ab aere, diligenter & accuratē declarat, & opinionem illā de virtute impressa, funditus euertit.

Grauissimū & præclarissimum D. Thomæ testimonium

Verum quia motum proiectorum nō à uirtute impressa, sed ab aere, secūdum Arist. & Peripateticos, proficisci, satis est adhuc (vt mihi quidem uidetur) explicatum: his consequens est, vt illam virtutē impressam, inanem uel potius nullam esse doceamus. Primùm igitur videamus quid sit; tum, quomodo generetur; Postremò, qua ratione recipiatur in corpore proiecto. Aiunt isti uirtutem impressam esse qualitatem motiuam. Ergo cum mouet sursum, erit leuitas: cum mouet deorsum, erit grauitas: at cum mouet lapidem dextrorsum, sinistrorsum, antrorsum, retrorsum, cum mouet rotam, uel B trochum vertit in orbem, qualis erit virtus motiua? postea, si uirtus mouens lapidē sursum est leuitas, an ista leuitas differt specie à leuitate aeris, uel nō differt specie: si differt specie, quo pacto igitur petit eundem locum, & mouet lapidem ad eundem locum ad quem moueret leuitas aeris? distinctio. n. tam motuum localium, quàm virtutum motiuarum, spectari debet ex terminis, & locis ad quæ terminantur motus. His accedit, quòd si leuitas virtutis impressę specie differt à leuitate aeris, vel ignis, vni erunt duo cō C traria; nam grauitati terræ, erit contraria leuitas ignis, & leuitas virtutis impressæ. Sin autem leuitas uirtutis impressæ non differt specie à leuitate aeris, vel ignis, quomodo habent tā diuersas cās efficientes, tā diuersum modū productionis, & tā diuersas alias multas conditiones? Deinde, vnū contrarium non inducitur in subiectum, in quo est alterum contrarium, nisi cum remissione illius, quemadmodū calor non inducitur in aquam, nisi cum remissione frigoris; quantum enim caloris acquirit aqua dū subditis ignibus calefit, tantum amittit frigoris; & quo magis fit calida, eo minus frigida euadit: ergo cum lapis proiicitur sursum, si producitur in eo virtus motiua, q̄ est leuitas cōtraria grauitati lapidis, necesse erit illius inductione minui grauitatem lapidis, & quo maior est illa leuitas, eo minorem reddi grauitatem lapidis, quare cum lapis mouetur sursum, minoris esset grauitatis, atque ponderis, quàm cum reuertitur deorsum. Quinetiam, siquis esset tantis lacertis, ac viribus, ut posset lapidem proiicere vsque ad cōcauum

Multis argumentis uirtus illa proiectis impressa exploditur.

lunæ,

lunæ, imprimeret in eo summam leuitatem, quæ esse posset, quamobrem expelleret à lapide omnē grauitatem: hoc autem, quàm sit contra rationem, & experientiam, nemo est qui non intelligat.

Præterea, cum lapis mouetur deorsum à proiiciente maiore vi & celeritate, q̄ ei conueniat secundum naturam suam, imprimeretur ei uirtus motiua quæ est grauitas, non differens specie à grauitate naturali lapidis, cum vtraque moueat lapidem ad eundem locum, verum vna magis, altera minus velociter, magis autem & minus non uariant speciem: Sed hoc fieri non potest; nam hoc posito, essent duo accidentia tantum differentia numero in eodem subiecto, hoc est duæ grauitates in lapide, vna ei naturalis. altera in eo violente impressa. Si dicas fieri ex vtraq; unū accēs, vnāq; grauitatē intēsiorē; falleris, cū.n. grauitas lapidis sit ei naturalis, grauitas aūt īpressa sit ei uiolēta, nō pōt illa per hāc augeri, nec vtraq; potest esse unius rationis. Quid? quod grauitas terræ est summa, nec potest amplius intendi? Adde, q̄ si augetur grauitas, augeri deberet etiam pondus; quare lapis sic proiectus deorsum, ponderosior fieret, quàm antea erat, & quàm erit postea. Adhæc, grauitas solet mouere magis deorsum dupliciter, vel ratione intēsionis, magis enim mouebit deorsum grauitas vt octo, quàm grauitas vt quatuor, vel ratione extensionis, si ea sit in amplio re materia, habeatque maiorem molem: saxum enim ingens ex sublimi cadēs, maiori celeritate fertur deorsum, quàm exiguus aliquis lapis. Atque hic locum habet permulgata illa apud Philosophos sententia, in maiori corpore est maior virtus. Cum igitur, quando lapis proiicitur deorsum, nec grauitas eius augeatur intensiuè, quippe cum ea sit summa, quæ ampliùs intendi nequit; nec augeatur extensiue, non.n. lapis tunc secundum molem euadit maior; relinquitur eum nullā grauitatē extrinsecus accipere à proiiciente; nec qualitatem motiuam: nec virtutem aliquam impressam.

Sed nunc uideamus, qualis sit productio istius uirtutis impressæ. Et primùm, quæro à quo producatur, dicunt eā produci à proiiciente: sed qui fieri potest, vt eadem numero manus nunc producat leuitatem in lapide, cum mouet eum sursum, nunc grauitatem, cum mouet deorsum, nunc alias qualitates motiuas, cum mouet antrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, retrorsum, & in orbem? Et vt quiuis, quotiescunque ei collibitum fuerit, tanta facilitate producere queat quaslibet qualitates motiuas? qua ratione cum lapis iacitur funda, vel arcu sagitta, uel bombarda globus, ista uirtus motiua imprimitur, & producitur in eiusmodi corporibus proiectis? Deinde, quæro, p̄ quā speciē motus producatur ista uirtus impressa? Respōdebunt eam produci p̄ motum localem; neque enim alius tunc concurrit motus: Atqui motus localis secundum Arist. 8. Physic. 59. per se nullā formam de nouo generat, aut corrumpit in mobili. Et uirtus motiua, cum sit qualitas realis, nō potest aliter produci, q̄ per generationem, uel alterationem. Ad extremum, quæro an ista qualitas, & uirtus impressa, educatur ex potentia materiæ quæ est in lapide: at hoc non potest fieri sine p̄uia alteratione subiecti; uel extrinsecus adueniens adiungitur lapidi, at sic crearetur ex nihilo. Et nulla forma extrinsecus aduenit materiæ (auctore Arist. 2. lib. de Gener. anim. c. 3.) præter humanam mentem.

Restat, ut discutiamus vbi recipiatur ista uirtus impressa in lapide. an in superficie sola, vel tantum in una aliqua parte lapidis? quomodo igitur lapis mouetur secundum omnes partes æqualiter & æque cito? si recipitur in cunctis partibus lapidis, qui potuit ista virtus, tā cito peruadere, & permeare per omnes partes lapidis citra vllā alterationē lapidis? Deinde, cum lapis magna vi sursum iacitur, secundū istos imprimitur in eo magna vis motiua, quæ est leuitas: at quo pacto tanta leuitas, tam cito produci potuit in lapide, in quo est summa grauitas illi contraria? nulla.n. qualitas habens contrariū in subiecto sibi resistens, statim producitur perfecta, sed primum generatur imperfecta, post perficitur paulatim, idque accidit ob resistentiam qualitatis contrariæ, quæ est in illo subiecto. Valeat igitur ista uirtus impressa, q̄ nihil hēt solidum & firmum, nihil rationi, nihil experiētiæ, nihil

nihil denique Peripateticæ doctrinę consentaneum.

Reliquum est, vt rationes soluamus quibus astruebatur & confirmabatur hęc uirtus impressa; uel potius quibus probabatur caussam motus proiectorum, ad aerem referri nō posse. Ad primam rationem respondemus hoc modo. faciliùs aer mouetur & mouet, motum etiam quem ab impellente accepit, illo cessante, & ipse diutiùs retinet, & aliis citiùs impertitur, quàm lapis, & aliud quoduis corpus durum: idque euenit ob magnam tenuitatem aeris, eiusque quoquo uersus mobilitatem; quocirca, cum proiicitur lapis, uis & impressio proiicientis, magis recipitur, & seruatur in aere, & ab una parte aeris transfunditur ad alias, quàm in lapide. Perpende verba D. Thomæ, quæ superius ex 3. lib. de Cęlo adduximus; & dictam illam digressionē Auerrois de Motu proiectorum, quæ est in 8. lib. Physić. Commen. 82. hanc enim solutionem valde illustrant. Ad 2. Licet flante vento totus aer commoueatur, tamen pars aeris quæ tangit lapidem, magis vnitè & coniūctè mouetur à proiiciente; ideoque maiorem ab eo vim accipit ad promouendum lapidem eiusque motū aliquandiu continuandum, quam ab vllo vento.

Ad 3. Aeri licet faciliùs moueas deorsū & sursum quàm alio modo, tamen sicut ob humiditatem & tenuitatem suam facile terminabilis est extrinsecus quocunque termino alieno, & figurabilis quacūque figura: sic etiam est mobilis quouis genere motus, & secundū quaslibet partes; & multo faciliùs, q̄ lapis, uel aliud corpus solidum, & durum. Ad quartam rationem respondere possumus. id quod Arist. respōdet ad similem quæstionem in libro de Quæstionibus mechanicis q. 34. hęc scribens. [Cur neque parua ualde, neque magna longe proiici queunt? an quia necesse est, quod proiicitur, & impellitur, & cedere & simul contra niti ei vnde impellitur? quod autem ob magnitudinem nihil cedit, aut propter imbecillitatem non contra nititur, nō efficit proiectionem, aut impulsionem. An quia tātum fertur, id quod fertur, quātum aeris mouerit ad profundum, quod autem nō mouetur, neque mouebit quidplam; accidit autem illis, ambo isthæc habere; ualde enim magnum, & valde paruum, ceu non mota existunt; alterum namq; nihil mouet, alterum autem nihil mouetur. Oportet igitur, id quod proiicitur commensurationem quandam habere ad id quod proiicit.] hactenus Arist.

Cur neque nimis magna, neque nimis parua longe proiici possunt.

Ad 5. Quemadmodum cum nos loquimur, nostra uoce ac sermone formamus proximum aerem, & ille similiter alium, atque ita deinceps; sicque vox, & sermo perfertur per aerem vsq; ad aliquod spatium, ita etiam proiiciens proximum aerem mouet, & dirigit aliquo, hic simili directione mouet alium, & hic similiter alium; sicque procedit directo impulsus proiicientis in lapide per aerem, usque ad terminum intentum. Verùm, tam de hac quæstione, quàm de vniuersa diuisione motus in naturalem & violentum, satis dictum sit.

Exponitur tertia diuisio motus in partes eius quantitatiuas, & agitur de continuitate motus.

CAP. VI.

Tertia diuisio motus, est in partes eius, vt vocant quantitatiuas; est .n. motus quantus, & cōtinuus, ac proinde non solum diuisibilis in partes eiusdem rationis, sed etiam infinitè diuisibilis. Diuiditur autem motus, in ea quæ dicuntur, moueri, & ea quæ vocantur mutata esse: illa sunt partes motus, hæc sunt termini motus; & habēt se in motu, sicut puncta in linea, & instantia in tempore. De his mutatis esse, & de ipsis moueri, quæ sunt partes motus multa pręclara theoremata explicat Aristoteles in 6. libro Physi. Verùm, quia diuisio motus in suas partes quantitatiuas, oritur ex continuatione eius, de hac priùs agendū est. Videamus igitur, primum quidē, an motus sit continuus: tum verò quæ sit caussa eius continuationis, quam habet in se motus.

Motum,

Probatur motũ esse ens successiuum, atque continuum

Motum esse continuũ, affirmat Arist. 3.Phys.tex.1.scribens motum esse de genere continuorum:& in 4. Phys.tex. 99. ait hęc tria, magnitudinem, motum & tépus, esse continua; tempus quidé propter motum, hunc autem propter magnitudinem:& quęcunque Arist. in 6.lib.Physic. de motu demonstrat, ea non conuenirét motui, nisi is esset continuus: cumq; motus mensuretur tempore, est enim tépus numerus motus secundum prius & posterius, quéadmodum ipsum tempus est continuum, ita etiam oportet motũ esse continuum. Adde, quòd motus est ens successiuum, ergo continuum; nam si esset discretum, componeretur ex ipsis mutatis esse, & mutata esse, essent inuicé immediata, quod tam est hic impossibile, q̃ est in punctis & linea, in tempore ité ac instantibus. Esse autem motum ens successiuum, per se clarum est; nã si esset permanens, non esset motus, quod enim manet, non mouetur; & quod mouetur, non manet, si enim manet, quiescit, quid.n. est rem manere, nisi eam similiter se habere nunc vt prius? at hoc ipsum est quiescere secundum Aristot. 6. Physic. tex. 73. Verũ continuitas, & successio motus euidéter cócluditur ex definitione motus; si enim motus est actus entis in potentia prout in potentia, necesse est, id quod mouetur dum mouetur partim esse actu, partim potentia, ergo successiue moueť; si.n. fieret motus & in instãti, totus esset actu, & tunc non diceretur moueri, sed iã mutatum esse. Rectè igitur dixit Auerro. ex definitione motus apparere statim eius continuitatem. Sed dices Aristotelem libro 8. Physic. solum motum circularem facere continuum: respondeo ibi Aristotelem sumere continuum pro perpetuo & sempiterno, cuius nec sit initium aliquod, nec vllus finis. Cum etiam Peripatetici aiunt augmentationẽ non esse motum continuum, significare uolunt vniuersam augmentationem viuentis, quæ fit ab ortu eius usque ad ætatem consisté tiæ, non unum esse numero motum, qui fiat æquabiliter & continuè, sed eam sępe interrumpi, & inæquabilem esse, & vt Commentator dixit 3. Physic. com. 6. có stare ex multis motibus & multis quietibus. Tota igitur accretio viuentis, nó est vnus motus continuus; singulę auté augmentationes, quas vocant partiales, dum fiunt, sunt motus continui. Motum igitur (loquimur autem nunc de motu propriè dicto excludendo omnes mutationes instãtaneas, cuiusmodi est generatio, corruptio, illuminatio & alię similes) có tinuum esse manifestum est.

Quæ sit caussa continuationis motus.

Deinceps aperiendum est, quæ sit caussa huius continuitatis. Aristoteles variè loquitur de caussa continuitatis motus, nam in categoria Quantitatis, ait motũ esse quantum propter tempus; cum idé scripserit 4. Physic. tex. 99. è contrario tépus esse continuum propter motum. In 2. autem lib. de Gener. & Corrup. tex. 62. ait motum esse cótinuum, propter id qđ mouetur, hoc est ratione subiecti in quo est motus; non autem propter id in quo fit motus, nisi fortè in motu locali. huic autem sententiæ contrariam omnino sé tentiam pronuntiat in 5. lib. Metaphysi. tex. 18. affirmans motum esse quantũ, nó propter id quod mouetur, sed propter id in quo fit motus, quod in motu locali est spacium, in aliis motibus est forma quæ per motum acquiritur.

Verum, si rem ipsam diligenter expendamus, atque consideremus, proculdubio cognoscemus quæ ab Arist. de continuitate motus scripta sunt, ea non solum non pugnare inter se, sed etiam verissimè in motum omnia conuenire. Etenim, motus dicitur cótinuus propter tempus, nó secundum se, nec secundum naturam, cũ enim motus sit natura prior tépore, quippe cum hoc sit quasi passio quædã illius, potius tempus est continuũ propter motum, quàm è cótrario: sed motus dicitur continuus propter tempus, secundũ nos, & in ratione mensurabilis, & mensuræ; nos enim quantus sit motus, & an is sit có tinuus, an interruptus, metimur & cognoscimus ex tempore: dicitur enim aliquis deambulasse per vnam horam continuè, quia nulla fuit pars horæ, in qua non deã bulauerit. Porrò sciendum est, duplicem esse quantitatem motus, vnam secũdum extensionem, quam accipit à subiecto in quo est, nam sicut albedo, calor, & aliud quoduis accidens extenditur secundum

ex-

extensionem subiecti, sic etiam motus. Quis enim nō intelligit, motum brachij maiorem & ampliorem esse ratione subiecti in quo est, quàm motum solius digiti, & motum totius corporis, quàm motū solius brachij? & hoc modo Arist. 6. Phys. tex. 33. ait motum diuidi secundum diuisionem mobilis, & demōstrat sicut totus motus est totius mobilis, ita partes motus esse partium mobilis. Altera est quātitas & continuitas motus secundum successionem, & durationem, quę aduenit ei propter id in quo, vel ad quod fit motus, id dico, quod per motum acquiritur; nam quia terminus ad quem successiuè acquiritur, & non totius simul in instanti, ideo motus existit successiuus, indeque capit suam durationem. Exempli caussa, motus localis est successiuus, quia partes magnitudinis; & spatii per quod fit motus localis successiuè transeunt vna post aliam; calefactio item est motus successiuus, quia calor non totus simul acquiritur, sed gradus post gradum, & pars post partem successiuè producitur.

Ad cōtinuitatem motus localis, non est necessaria cōtinuitas spatij per quod fit motus.

Verum, hoc itcrest inter motum localem, & alterationem, quod motus localis potest esse continuus, etiam si spatiū per quod fit, non sit totum continuum, si enim e concauo lunæ lapis moueretur vsque ad terram, motus eius esset continuus, nihil enim esset, quod eum interrūperet, spacium tamen quod transitur, nō esset continuum, ignis enim & aer nō sūt elementa continua, sed tantum cōtigua; atque hoc etiam videtur innuere Aristo. 5. Physi. tex. 23. secundum expositionem Themistii. Alteratio autem, vnus & continuus motus esse nequit, nisi sit vna numero qualitas, quæ successiuè sine vlla eius intermissione acquiritur. Caussa verò huius differentiæ inter motum localem, & alterationem, in eo est, quod motus localis, non est idem re quod spacium, sed est idem, quod ipsum mobile aliter, & aliter se habens super spacium; & quia satis est vt spacium sit contiguum, quo mobile possit continue aliter & aliter se habere super ipsū, idcirco ad continuitatem motus localis, non est necessaria continuitas spacij: At vero, quia alteratio est idem re quod qualitas, quæ acquiritur per alterationem, ideo ad continuitatem alterationis necessaria est vnitas numeralis, atque continuitas qualitatis. A

De duplici genere partium motus, altero secundum extensionem, altero autem secundum successionem.

CAP. VII.

B CONstat igitur duplicem esse continuitatem motus, unam secundum extensionem, alteram secundū successionem & durationem; & illam quidē motū accipere à subiecto in quo est, hanc verò ab eo in quo fit motus, & quod per motum acquiritur. Ex quo necessariò efficitur, esse duplices partes quantitatiuas motus, alteras secundum extensionem, & alteras secundum successionē, ac durationem. Inter has autem partes plurimùm interest. Primùm enim, illas motus habet propter subiectum in quo est, non secus, atq; cętera accidentia, quæ

Quinq; differentiæ inter partes motus secundum extensionem, & secundum successionē.

C sunt extensa & diuisibilia propter subiectum in quo inhærent: has autem habet motus propter terminos à quo, & ad quē qui cum sint inuicem oppositi, & habeāt gradus secundum quos intenduntur, ac remittuntur, partibiliter, ac successiuè acquiruntur & perduntur. Deinde, illas metimur per quantitatem subiecti, quo enim subiectum est maius, eo necesse est eas partes motus, quæ sunt secundum extensionē, plures & ampliores esse: has autem partes, quæ sunt secundum successionē ac durationem, metimur tpe; est n. D tempus numerus motus secundū prius, & posterius, motus autem habet prius & posterius, non propter extensionē, quam habet in subiecto, sed propter successionem, quam habet in amissione & acquisitione terminorū. Præterea, partes motus secundum extēsionem, sūt simul, si enim mouetur totum aliquod mobile, necesse est vnà etiam omnes partes eius moueri: partes autem secundum successionem impossibile est, uel quantumuis paruo tēporis spacio, simul esse: est enim contra rationem, & naturam rei successiuæ, ut partes

partes eius simul sint. Adhæc, habere partes secundum extensionem, per accidens A conuenit motui, sicut etiam ipse per accidens extensus est, nimirum propter subiectum: habere autem partes secundum successionem, per se cōuenit motui; tum quia motus per se est ens successiuū; tū quia est idem re, quod res ipsa quæ per motum acquiritur, à qua ipse accipit successionem: quemadmodū ꝗ calor sit extensus, extrinsecus, & per accidens ei conuenit, quod autem habeat gradus secundum quos intendatur & remittatur, intrinsecè, ac per se ei cōuenit. His accedit, quod motus localis & partes eius, secun- B dum extensionem non possunt esse continuæ, nisi ipsum mobile sit omnino continuum, si enim mobile esset corpus aliquod coagmentatum ex uariis partibus, non quidem inter se continuis, sed tantū contiguis, motus eius secundum oēs partes non esset continuus; nam sicut totus motus habet continuitatem extensionis à toto mobili, ita partes motus à partib⁹ mobilis: quare si partes mobilis nō sunt inuicem continuę, nec partes motus inter se continuæ esse poterunt: at motus localis potest habere partes secundùm C successionem continuas, etiam si id in quo fit motus, ipsum dico spacium, quod motu locali pertransitur, non sit omnino continuum; quemadmodum paulò supra ostendimus.

Quod autem necesse sit motum habere in se vtranque continuitatem, extensionis nimirum & successionis, perspicuū est. Etenim subiectum motus propriè dicti, cuiusmodi est alteratio, augmentatio; & motus localis, nō est sola forma, nec materia, sed totum cōpositum, quod est corpus habens extensionē, & distātiā par D tium; ergo necesse est motum qui recipitur & inhæret in eiusmodi subiecto, effici quoq; corporeum, eiusdem continuitatis & extensionis participem. Si quis autem contendat, proprium subiectum alterationis, quæ versatur in primis qualitatibus, non esse compositum, sed materiā primam, putans in ea tanquàm in subiecto (vt vocant) inhæsionis, recipi, & hærere primas qualitates; is nihilominus fateri debet, alterationem habere pro subiecto rē quantā. Siue.n. quantitas sit materiæ primæ coæua & inseparabilis, siue nō sit, semper tamen cætera accidentia præsupponunt quantitatem in materia, quippe cum ea prima omnium accidentium adueniat materię, nec materia accipit reliqua accidentia, nisi prius assecuta fuerit quantitatem, priùs dico, vel ordine temporis, vel certè (de quo inter omnes conuenit) ordine naturæ. Quod etiam motus habere debeat quantitatem successionis, satis explicatum est paulò superius, cum motum esse debere ens successiuum, & continuum ostenderemus.

An continuatio et successio sint de essentia motus, an potius sint eius accidentia.

CAP. VIII.

SEd quæri potest hoc loco, an cōtinuitas sit de essentia motus, an potius sit accidens eius? Equidem respondeo, hac de re duo esse certa, & vnum esse dubiū atq; incertum. Primo.n. certū est, continuitatē extensionis esse accidentariam motui, nimirū, ꝑ subiectū eius; sicut.n. calor, albedo, & alia accidentia dīr q̄tā, & diuisibilia per accñs, ratione subiecti, sic ēt motus. Deinde, illud ēt certum est atq; indubitatū, continuitatem successionis per se conuenire motui, & ab eo esse inseparabilē; cōuenit.n. omni, & per se ac primò soli motui, & semper. Illud autem dubium est, an cōtinuitas successionis sit de essentia motus, an sit tm̄ propria passio consequens eius essentiam.

Ac uidetur quidem eiusmodi continuitas, non esse de essentia motus; tū quia Aristoteles 5. Metaphy. tex. 18. excludit motum à categoria Quātitatis, affirmās eum esse quantum propter id in quo fit motus: & Auerr. 4. Physi. cōm. 119. ait tēpus mensurare quantitatē accidētē motui, significās his verbis q̄titatē esse accidens motus: & 3. Physic. com. 6. inquit ex prima definitione motus apparere continuitatem eius; quasi continuitas non quidem ingrediatur, sed tantum consequatur definitionem & essentiam motus: tū etiam, quia cum tradantur in tertio Phy.

tres

tres definitiones motus, in earum nulla ponitur continuitas.

Econtrario autem, illud vehementer vrget, quòd motum esse ens successiuũ. videatur esse prædicatio essentialis, & nó videatur posse abstrahi motus à successio ne, id est perfectè secundum essentiã suã intelligi, non simul intelligendo successionẽ; & nulla re alia uidetur motus pro priè dictus, distingui posse à mutatione, quàm quod ille est successiuus, hæc autẽ minime. Denique, si eiusmodi continuitas est propria passio motus, non careret Aristoteles reprehensione, qui eam nusquam de motu demonstrauerit: & cum motus alterationis non sit aliud, quàm ipsamet qualitas, vt fluens, & (vt ita loquar) fiens, qui potest eiusmodi fluxus si ne aliqua successione cogitari? Ego tametsi video vtramque partem huius quęstionis probabilem esse, verisimilius tamen puto continuitatem non esse de essentia motus, sed esse veluti quandã propriam passionem motus, ex natura eius manantem

Obserua diligẽter hæc distinctionem & differentiam, inter continuitatem& successionẽ motus.

Sed fortasśe lis hæc posset melius diri mi hac distinctione. Aliud est in motu successio, & aliud continuitas; successio motus oritur ex eo, quòd terminus ad quem non totus simul, sed per partes, vna post aliam, acquiritur; ex quo fit, vt ne cesse sit eiusmodi acquisitionem esse successiuam. Potest tamen hęc successio esse continua, & non continua; partes enim termini ad quem, possunt acquiri successiuè dupliciter, vel continenter, & sine vlla interruptione; & sic acquisitio earum est successiua & continua; vel successiuè quidem, sed interruptè ita vt vno instanti producatur aliquid formæ, tum interposito aliquanto tempore, in alio instanti producatur aliquid aliud formæ, & sic deinceps productio formę procedat vsq; ad finem; successiuè quidem, sed nó continuè. Atque hoc modo, censent nonnulli augmentationem esse motum successiuũ, existimantes in augmentatione produci quantitatẽ per minimas partes, successiuè quidem, sed non continuè. Cum igitur aliud sit in motu successio, & aliud cõtinuitas; diceret aliquis, nec sanè, meo iudicio, ineruditè; successionem quidem
A esse de essentia motus propriè dicti, cum is sine hac cogitari nequeat; continuitatẽ autem esse passionem fluentem ex natura motus. Ergo, prima definitio motus, manifestè ostendit successionem motus, vt quæ sit de eius essentia: continuitatem autem eius, non tam manifeste declarat; ea tamẽ ex illa definitione necessario cõcluditur tanquam passio & affectio motui necessario conueniens, & omnino inseparabilis. Nam successio quę sit per instantia inuicem discreta, non est vnus motus numero, sed variæ mutationes, in quarum
B singulis, mobile dici quidem verè potest mutatum esse, sed non moueri; at in motu mobile ita mutatum est, vt etiã dum est motus, actu moueatur. Nec mutatio instantanea est actus entis in potentia, prout est in potentia, sicut habet definitio motus; sed est actus mobilis, prout iam est actu mutatum, vel ad totam formam, vel ad aliquam eius partem, quę in instanti producta fuit. Sed dices, si continuitas non est de essentia motus, qua igitur re motus propriè dictus essentialiter differt à mutatione? An quia motus
C est actus entis in potentia prout in potẽtia, non autem mutatio, vt proximè ante ostendimus? An propter terminos à quo & ad quẽ, qui in motu propriè dicto, ambo sunt (vt vocant) positiui, contrarij, partibiles, & partibiliter acquisibiles? An in motu propriè dicto per se, ac necessario inest successio; in mutatione autem, aut nulla vnquam est successio? quia forma semper tota simul in instanti producitur, vt fit in generatione substantiali; vel si quando est in mutatione successio, quòd forma per partes interruptè producitur,
D id per accidens euenit, nempe non propter ipsam formam, quæ cum nó habeat vllum in subiecto contrarium eius productioni resistens, tota simul (quod ad ipsam attinet) produci potest; sed cum ob alias caussas, tum ob agentis imperfectionem, quod cum in se formã perfectè non habeat, non potest eam perfectè totã producere; id quod in illuminatione potest contingere. Continuitas igitur, vel est de essentia motus, vel ex ea necessario fluit tanquam eius propria passio. quę quidẽ continuitas, non æqualiter est in omni motu:

motu: etenim continuitas, vt docet Auerroes 3. Physi. comm. 6. in motu augmentationis minimum apparet, in alteratione autem magis elucet, in motu verò locali, est maximè conspicua.

Verùm existit hoc loco grauis quæstio, quæ oritur ex ijs quæ dicta sunt de continuitate motus. Si enim motus est continuus, ergo est infinite diuisibilis, & nec primam, nec vltimam partem habebit: id quod Aristo. 6. Physic. necessaria, & manifesta ratione demonstrat; quo igitur motus poterit, aut incipere esse, aut desinere, cum in se, nec primum habeat, nec extremū? Nos capta hinc occasione, non solum docere volumus (quod tñ satis erat ad enodandam propositam difficultatem) quemadmodum motus esse incipiat, & desinat; sed et (quo vberior & absolutior sit doctrina) varios modos, quibus omnes res generabiles atq; corruptibiles incipiunt & desinunt esse, breuiter exponemus.

De uarijs modis incipiendi, et desinendi quos habent res naturales.

C A P. IX.

PHilosophi quo breuiùs, distinctiùs, & clarius exponerent uarios modos quibus res naturales incipiunt, & desinunt esse, excogitarunt hæc quatuor vocabula; Primum sui esse Vltimū sui esse, Vltimum sui non esse, & Primum sui nō esse; quæ vsu Philosophorum facta sunt in scholis tritissima. Primum, & tertium, designant varium modum incipiendi; secundum, & quartum, varium modum desinendi. Primum sui esse, est instans temporis intrinsecū durationi rei, in quo res est, cum immediate ante non fuisset: incipere igitur per primū sui esse, ita describitur, nunc res est, & immediatè ante nō fuit. Vltimum sui esse, est instans intrinsecum durationi rei, in quo res est, sed immediatè post non erit; vt desinere per vltimum sui esse sit, nunc esse, & immediatè post non esse futurum. Vltimum sui nō esse, est instās extrinsecum durationi rei, in quo res non est, sed immediatè post erit; vt verè dicatur de re quæ incipit per vltimum sui non esse, nunc ea res nō est,

A sed immediatè post erit: & vocatur vltimum sui non esse, quia illud instans est vltimum totius illius tēporis, in quo res habuit non esse. Primum sui non esse, est instans extrinsecum durationi rei, in quo res non est, sed immediate ante fuit: & sic appellatur, qñ cum res fuisset tempore immediate præcedente, illud instans est, in quo primum habet non esse: ut verè dicatur de eo, quod desinit per primum sui non esse, nunc non est, sed immediatè ante fuit.

B His et illud adiungendum est, varia esse genera rerum: quædam.n. res sunt permanētes vt homo: aliæ successiuæ, ut motus, & tempus. Quædam producuntur p motum propriè dictū, ut calor, & frigus: aliæ non, ut forma equi, & quælibet forma substantialis. Quædam habent contrarium in subiecto resistens productioni ipsarum, vt calor habet in aqua frigus sibi contrarium; alię non habent, vt lumē in aere. Quædam habent esse suum in pūcto quodam indiuisibili, sicut bicubitum, tricubitum, species figurarum, & omnia superlatiua, quę talia sunt; alię nō habēt

C esse in indiuisibili, vt albedo. His positis, subiiciemus nonnullas propositiones, e quibus facile intelligetur quemadmodū res naturales incipiant & desinant esse.

Prima propositio. Ens successiuum ut motus, non incipit per primum sui esse, sed per vltimum sui non esse; Nec desinit per ultimum sui esse, sed per primum sui non esse. Prior pars huius propositionis, ita probatur: motus non potest esse in instanti, cum motus sit diuisibilis, & instans sit indiuisibile; si autem motus inciperet

D per primum sui esse, motus esset in instā ti; quia de motu verum esset dicere, nūc est motus, & immediatè antea non fuit. Adde, quòd motus non potest incipere positiuè per aliquid sui determinatū & illi intrinsecum, cum nec detur prima pars motus, nec primum mutatum esse, vt probatur in 6. Physi. Incipit igitur motus per vltimum sui non esse; nam verum est dicere, nunc non est motus, sed immediatè post erit motus, immediatè autem post instans, sequitur tempus in quo motus & incipere & esse potest. Quare, cum

Et motus, & quæcunque motu producūtur atque corrumpūtur, incipiunt per vltimū sui nō esse, desinūt aūt per primū sui nō esse.

dicitur

dicitur calefactio duraſſe per vnam integram horam, excludēda ſunt primum, & A vltimum inſtans horæ, in quibus non potuit eſſe calefactio, ſed in primo cępit negatiuè, & in vltimo deſiit negatiue. Poſterior pars propoſitionis, ex prioris confirmatione fit manifeſta. Si enim motus deſineret per vltimū ſui eſſe, in vltimo inſtanti eſſet motus, & daretur vltima pars motus, vtrumque autem eſſe impoſſe demonſtratur lib. 6. Phy. Et quamuis detur vltimum mutatum eſſe in motu, hoc tñ, neq; eſt motus, neque pars motus. Deſinit igitur motus per primum ſui nō eſſe; vt de calefactione, quę durauit unam ho B ram integram, verū eſt dicere in vltimo inſtanti illius horę, nunc non eſt calefactio, ſed immediate per totam horam præcedentem fuit calefactio. Hinc colligitur, omnem formam, quæ producitur, & corrumpitur per motum propriè dictum, incipere per ultimum ſui non eſſe, & deſinere per primum ſui non eſſe: quippe cum eadem planè ratio ſit huiuſmodi formæ, quæ eſt ipſius motus; eodē enim modo incipit calefactio, & calor, qui producitur per calefactionem; eodemq; modo deſinit calor, quo deſinit frigefactio, p C quam calor corrumpitur.

Formæ quę nullum habet contrarium in ſubiecto, producitur in ſuo per primum ſui eſſe.

2. Propoſitio. Formę quæ non habēt contrarium in ſubiecto, incipiunt per primum ſui eſſe, vt lumen in aere. Rō huius in promptu eſt: Etenim, vbi non eſt contrarietas, ibi non eſt reſiſtentia, ubi autē hæc non eſt, nec erit ibi ulla mora, & ſucceſſio in productione; productio.n. fit ſucceſſiuè ob reſiſtentiam ſubiecti, vbi autē non eſt ſucceſſio in productione, ibi productio fit in inſtanti, & res incipit eſſe in illo inſtanti, quare incipit per primū ſui D. eſſe. Hinc colligimus duo: unum eſt, quæcunque creantur à Deo, ea quoniam fiūt ex nihilo ſine vlla reſiſtentia & ſucceſſione in inſtanti, incipere per primum ſui eſſe. Alterum eſt, omnia quæ producuntur per mutationes inſtantaneas, ea propter eādem cauſſam incipere eſſe per primum ſui eſſe, ut lumen quod producitur in aere per ſubitam illuminationem.

Quæ habēt eſſe indiui-

3. Propoſitio. Quę habent eſſe ſuum in indiuiſibili, velut ſpecies figurarum, & oīa ſuperlatiua, ea ratione vt talia ſunt, vt eſſe calidiſſimum, & frigidiſſimum, ea omnia incipiunt per primum ſui eſſe, & deſinunt per ultimum ſui eſſe. Cum n. eſſe illarum rerum conſiſtat in indiuiſibili, ſi inciperet per ultimum ſui non eſſe; acquireretur in tempore; cum aūt quoduis tempus ſit diuiſibile, & non totum ſimul, acquireretur diuiſibiliter; quare eiuſmodi eſſe non iam eſſet indiuiſibile, ſed diuiſibile. Similiter etiā, ſi deſineret per primum ſui non eſſe, corrumperetur in tempore, & corrumperetur diuiſibiliter, non igitur conſiſteret in indiuiſibili. Hinc elicitur, ſi quę res ſint habentes eſſe tantum per unum inſtans, exempli cauſſa, ut mutatum eſſe in motu, eas res neceſſariò incipere per primum ſui eſſe, & deſinere per vltimum ſui eſſe: verè enim de illiuſmodi rebus diceretur, q̄ in illo inſtanti ſunt, & ante non fuerūt: & quod in illo inſtanti ſunt, & immediatè poſt non erunt.

ſibile ea incipiunt per primum ſui eſſe.

Forma ſubſtantialis incipit per primum ſui eſſe.

4. Propoſitio. Forma ſubſtantialis incipit per primum ſui eſſe. Hoc manifeſtū eſt, tum ex eo, quòd producitur per generationem, quæ eſt mutatio inſtātanea, & ſine vlla reſiſtentia: omnis enim contrarietas, quæ in ſubiecto efficere poterat reſiſtentiam, per diſpoſitionem præcedētem eiecta fuit; quod autem ſine reſiſtentia in inſtanti producitur, incipit per primum ſui eſſe, ut oſtenſum eſt in ſecunda propoſitione: tum etiam ex eo, quòd forma ſubſtantialis conſiſtit in indiuiſibili, non ſuſcipiens magis & minus, quare nō poteſt produci in tempore; ſic.n. produceretur diuiſibiliter: conſtat autē ex tertia propoſitione, quæ habent eſſe indiuiſibile, ea incipere per primum ſui eſſe. His accedit, q̄ alteratio Phyſica ordinatur ad generationem & productionē formæ ſubſtantialis, deſinit autem alteratio cum ſit motus, per primum ſui non eſſe, quare in illo vltimo inſtanti, in quo eſt verum dicere, nunc nō eſt alteratio, ſed immediatè antea fuit, uel producitur forma ſubſtantialis, vel nō; ſi producitur, habemus quod uolumus, quia incipit eſſe in illo inſtanti cum immediatè antea nō fuiſſet: ſi non producitur, ergo alteratio non eſt conſequuta finem ſuum ad quem

natu-

naturaliter ordinabatur. Est enim generatio terminus alterationis. Nec verò mihi obiiciat quispiam formas elementorum, quas Auerroes ait intendi & remitti, nec aliter produci & corrumpi q̃ primas qualitates: nam de hoc adhuc sub iudice lis est. Nos autē hic non nisi certa, & concessu omnium probata, tradimus.

Forma substātialis definit per primum sui non esse.

5. Propositio. Forma substantialis definit per primum sui non esse. Forma.n. substantialis necessario definit vnà cum accidentibus, quorum ope, & adminiculo sustentatur in materia; huiusmodi aūt accidentia cum tollantur ex materia per alterationem, simul cum ea definunt esse per primum sui non esse; quare etiam forma substantialis definet per primum sui non esse. Deinde, si forma substantialis non defineret per primum sui non esse, ergo defineret per ultimū sui esse, quare in ultimo instanti esset, & immediatè post non esset; cum igitur in illo instanti nondum sit generata forma contraria, quia duæ formę substantiales oppositæ non possunt esse simul, generabitur immediatè post illud instans: quæro, uel illud immediatè sequens ultimum instās esse formę præcedentis, est etiam instās, vel tempus; si instans, ergo duo instantia essent sibi immediata; si tempus, ergo forma substantialis sequens, generaretur in tempore; contra id quod demonstratum est in quarta propositione. Relinquitur igitur, formam substantialem non posse definere per ultimum sui esse, quare necessariò definet per primum sui nō esse.

Nota & considera diligenter has duas dubitationes.

Verum, contra quartam, & quintam propositionē, duæ se nobis offerunt perquam arduæ dubitationes. Dubitatur.n. contra quartam propositionem, quomodo forma substātialis possit incipere per primum sui esse, & produci in instanti; nā si in illo instanti sit productio formę substantialis, fiet in illo instanti actio: non.n. productio potest esse sine actione: si tunc est actio, ergo tunc est alteratio, omnis.n. actio Physica productiua alicuius formę fit per qualitates, neque enim substantia immediatè agit, sed p̄ qualitates, vt Arist. docet in lib. de Sensu, & sensili, cap de sapore. Omnis autē actio, quæ fit per qualitates Physicas, est alteratio, at in illo instanti non potest esse alteratio; tum quia alteratio est motus, qui non est in instanti; tum quia ponitur definere per primū sui non esse, quare in illo instanti non est alteratio, sed immediatè ante fuit, alioquin si in illo instanti esset alteratio, ipsa defineret per ultimum sui esse.

A

Dubitatur etiam contra quintam propositionem. Forma substantialis hēt esse indiuisibile, & consistens in indiuisibili; ergo definere debet per ultimum sui esse; tum quia hoc probatum fuit supra in tertia propositione; tum quia si defineret per primum sui non esse, defineret in tempore, quare defineret diuisibiliter. Deinde, corruptio attingens esse formæ substantialis, non fuit in tempore præcedente illud ultimum instās; alioquin forma substantialis, quæ secundum suum esse est indiuisibilis, diuisibiliter corrumperetur; si autem fuit in ultimo instanti, cum illa corruptio sit actio Physica, erit alteratio, vt patet ex iis quæ circa primā dubitationem probata sunt; si est alteratio, ergo cum ipsa sit motus, in instanti esset motus, & motus defineret per ultimum sui esse.

B

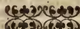
C

Ad priorem dubitationem, responderi posset dupliciter; vel negando in illo instanti, quo producitur forma substātialis, esse actu aliquā actionem Physicam, sed tunc produci formam substantialem virtute dispositionis & actionis Physicæ, quæ immediatè ante fuit; quæ actio non in tempore pręcedenti, sed in illo vltimo instanti sortita est suum effectum producendi formam substantialem. Vel aliter, sicut nonnulli volunt in alteratione dari primum mutatum esse, in quo producatur minimum quidpiā qualitatis, & deinde sequitur alteratio, & productio qualitatis successiuè, ita fingi posset in alteratione dari vltimum mutatum esse, per quod producatur in vltimo instāti aliud minimum, & vltimum qualitatis, cū quo simul etiam producatur forma substantialis; talis autem productio qualitatis, est quidem alteratio, sed non motus proprie dictus, est.n. mutatio quædam instantanea, talis nimirum, qualis est illuminatio aeris.

D

Ad posteriorem dubitationem, dupliciter etiam responderi posset; vel aiendo formam substãtialem desinere in illo instanti, non positiuè per aliquam actioné, quæ tunc eam corrumpat, sed negatiuè, quia tunc non est cũ immediatè ante fuisset; quod autem tunc non sit, id quidem factum esse uirtute præcedentis alterationis corruptiuæ, quæ vltimum suum effectum sortita est in illo vltimo instanti. Vel aliter, in illo vltimo instanti, inducitur ultimum qualitatis pro forma generanda (ut paulò ante diximus) cuius inductione, ultimum qualitatis cõtrarię, qua sustentabatur forma corrumpẽda, etiam B tunc expellitur, & simul cũ eo prior forma substantialis: nec ista expulsio, quáuis sit alteratio, est motus propriè dictus, vt ante diximus, sed mutatio.

An hęc respõsa sint vera, & an omnino tollant difficultates propositas, doctis viris considerandum, atque iudicandum relinquo. mihi certè non penitus eximunt scrupulum, nec animo meo omnino satisfaciunt; quædam enim inuoluunt quæ uidetur, vel perspicuè falsa, uel magis dubia quàm id sit de quo nunc dubitatur; cuiusmodi est illud, dari vltimum quali- C tatis, quod in instanti inducatur; & item A illud, cum actu producitur forma substantialis, non esse tunc necessariam actu aliquam actionem, sed ad id sufficere prægressam alterationem. Sed qui fieri potest, ut illo instanti producatur forma substantialis ignis, & tunc non sit actu productio eius? Aut, sit tunc quidem productio, sed nulla tunc sit actio? quæ autem actio ignis esse potest nisi calefactio? calefactio autem, cum sit motus, in instanti esse nullo modo potest. quomodo igitur forma substantialis producatur in instanti, perobscurum est, nec satis adhuc explicatum. Verùm hæc discutere, ac refellere supsedeo, ne nimis diligenter ac subtiliter in huiusmodi res videar inquirere.

FINIS DECIMIQVARTI LIBRI.

DE MOTVS ET MVNDI AETERNITATE

LIBER DECIMVSQVINTVS.

QVobus proximè sup eriotibus libris dictum est de natura motus, & de multiplici eius varietate, ac diuisione: hoc libro, qui extremus erit huius operis, agendum est de duratione motus. de qua duas quæstiones explicare volumus; vnā, an motus fit æternus; alterā, vt motus nō fuerit æternus, an tñ æternus esse potuerit. Idē aūt ē de motus, atq; de mūdi æternitate dīspu tare. Nam vtrumuis ponatur æternum, aut non æternum; alterum quoque æter num, aut non æternum esse necesse est. Prioris autem quæstionis difficultas om nis, posita est in explicandis, refellendisque eorum rationibus, qui æternitatem mūdi astruere ac persuadere conati sūt; quorum principes fuerunt Aristoteles, Proclus in eo libro quem de Aeternitate Mundi scripsit: & Auerroes. Horum nos hoc loco argumenta fideliter commemorabimus, ac diligenter expendemus. In quibus dissoluendis, illud obseruauimus; vt quū eorum, qui nouā mundi creationem defendunt, tres sunt sententię. Etenim aliqui putant mundum non potuisse fieri ab æterno, quoniam ratio- ni creaturæ atque creationis repugnat, æternitas durationis. Alii, tametsi talem repugnantiam non ponunt in creaturis incorruptibilibus, eam tamen inesse affir mant in creaturis, quę ortum, & interitū habent; quibus si tribuatur æternitas, ne cesse sit aliquid esse actu infinitum, infini tum item transactum esse, infinito maius aliquid dari, & alia multa incredibilia, & absurda. Tertium genus eorum est, qui negant ęternitatem repugnare mundo, siue ratione rerum incorruptibiliū, siue corruptibilium: Deum tamen voluisse eum de nouo condere, tum ob alias cās mortalibus occultas, tum fortasse, quia ex noua mundi creatione, clariùs, atq; illustriùs ab homine perspicitur & cognosci tur Dei perfectio ac maiestas. Noua enim molitio mundi clarissimè demonstrat Deum esse, & esse efficientem, intelligen tem, ac prouidentem omnium rerum; eū que esse infinitæ virtutis; habere peculia rem modum producēdi sine motu & materia, quem nos creationem vocamus, nō agere ex necessitate naturæ; posse quicquid voluerit de nouo etiam immediate, ac sine caussis secundis efficere; quę omnia ad illustrandam religionem, ad amplificandum Dei cultum, ad pietatem hominum animis inserendam & augendā; ad iustitiam inter homines conseruandā; ad eas denique quas naturaliter inditas de prouidentia, clementia, & iustitia Dei notiones habemus corroborandas, quan tam vim habeant, nemo est, qui si quid intelligit, non perspicue intelligat. In hac igitur opinionum varietate, nos aduersariorum rationes dissoluentes, illud obser uauimus, vt secūdum supradictas tres opiniones, argumētis occurreremus. quænam autem illarum triū sit verisimilior, in explicatione posterioris quæstionis, diiudicabitur.

Tres sentētię eorum qui negant mūdum esse æternū.

Verum, quia putant nonulli Aristot. vel non sensisse mundum esse æternum; vel ipsum certe non existimasse æternitatem motus & mundi firmis, ac necessariis rationibus à se fuisse conclusam, atq; demonstratam: sed eum contradicere tantū voluisse opinionibus antiquorum, qui aiebant Mundum ex materia per motū Physicum esse procreatum: hos falli, & doctrinę Arist. perspicue aduersari, obiter ostēdamus. Equidem nō ignoro, multis vide

An Arist. putauerit æternitatem di demonstratiuē probari posse, aut a se probatum esse.

ri posse D. Thomam, non multum ab illorum sententia abhorrere; is enim 1. par A te q 46. art. 1. ita scribit. [Rationes Arist. pro æternitate mundi, nõ fuerunt demõstratiuę simpliciter, sed tantum secũdum quid, nempe contra antiquos generantes mundum per modos quosdam secundũ ueritatem impossibiles. & hoc apparet ex tribus, primo, quia tam in 8. Physic. & in 1. libro de Cęlo differens de æternitate mundi, præmittit opiniones antiquorum, vt Empedoclis, Anaxagoræ, & Platonis, contra quos rationes contradictorias inducit. Deinde, quia ubicunque de hac materia loquitur, inducit testimonia B antiquorum. quod non est demonstratoris, sed probabiliter persuadentis. Postremò, quia expresse dicit in 1. lib. Topicorum cap. 9. esse quædam problemata dialectica, de quibus rationes certas non habemus: cuius rei exemplum ponit hoc problema, vtrum Mundus sit æternus.] Hæc D. Thomas.

Sed, siue hoc D. Tho. illis verbis significare; siue aliud quidpiam innuere voluerit; mihi sanè nunquam verisimile fieri potuit, quod illi aiunt. Quis enim, tantũ C nõ omnino rudis, & ignarus scriptorum, & doctrinæ Aristot. legens octauum lib. Phys. primum librum de Cælo, extremã partem secundi libri de Generatione, & Corruptione, posteriorem item partem duodecimi libri Metaphysicæ, non aperte videat, si quod est dogma apud Aristotelem & Peripateticos, certum, & exploratum, firmum, ratum, & constitutũ, hoc de æternitate mundi, esse quã quod maximè? An non hoc uno maximè fundamẽto nititur doctrina, quam is de cælo, de Intelligentiis, & Deo tradidit? Quis vete D rum Peripateticorum? quis etiam aliorũ (his vnis paucis exceptis) mundum æternum esse secundũ Aristot. vnquam dubitauit? Tolle æternitatem motus, neq; Intelligentias esse, neque æternas esse, nec immateriales, nec indiuisibiles, nec omnis expertes potentię, nec intelligentes, nec optimam dispositioné, ac statum habere, probauit Arist. cum hęc omnia ex motus ęternitate concluserit. Tolle æternitatem motus, necesse est admittere creationem; quam ne cognitam quidem fuisse Aristoteli, nedum ei probatã, quinto libro huius operis ostendimus. Sed cur inquies, ipse vocauit hanc quæstionem, an Mundus sit æternus, problema dialecticum, ad cuius neutram partem contradictionis tractandam, certæ suppetant rationes? Primùm respondeo, ineptum, & iniquum esse, quod vno & alieno loco, quod obiter, quod exempli tantum caussa dicitur ab Aristotele, velle id ceu magnum aliquod argumentum valere contra ea, quę idem Aristoteles aliis permultis locis, ex professo, propriè, distinctè, affirmatè, asseueranter, & copiosè docuit. Deinde, ego arbitror vocari ab Aristotele illo loco problema dialecticum (vtrum Mundus sit ęternus) non quod ea ipse de re ambigeret, vel quòd non ipse putaret id à se necessariis rationibus fuisse demonstratum; sed propter varias ea de re Philosophorum sententias, aliis aientibus, aliis autem negantibus, Mundum esse ęternum. Qui enim consideraret varietatem opinionum, & dissensionem Philosophorum circa illam quęstionem; existimaret eam esse problema dialecticum; non enim potest eadem res in contrarias partes veris & necessariis rationibus tractari, sed tantum dialecticis, & probabilibus. Ergo, an mundus sit æternus, problema dialecticum vocatur ab Aristotele, non quia, non posset ęternitas mundi demonstratiuè probari, sed propter varietatem, & discordiam Philosophorum de illa quęstione in vtramque partem disputantium. Non igitur in eo dissuadendum nobis est, vt ostendamus Aristotelem de mundi ęternitate aliter sensisse, quàm re vera sensit, sed in id toto pectore nobis incumbendum erit, ut omnia cum Aristotelis, tum aliorum Philosophorum argumẽta, quibus ipsi æternitatem mundi omnibus probatam, & persuasam fore arbitrabantur, infirma esse, paruoque negotio solui posse doceamus.

Ponun-

Ponuntur duo fundamenta, quibus maximè nititur solutio argumentorum, quæ sunt pro æternitate Mundi.

CAP. I.

Defensores æternitatis Mundi, duobus maxime fundamentis nituntur: Vnum est, creationem esse impossibilem: alterum est, Deum agere ex necessitate naturę: quare, vt eorum rationes benè ac facilè soluantur, oportet nos ex aduerso hic supponere duo alia fundamenta illis omnino contraria; nempe, & creationem, hoc est productionem rei ex nihilo, esse Deo possibilem: & Deum non agere ex necessitate naturę, sed liberè; hoc est, quod facit Deus potuisse eum facere, & non facere; nec solum quando facit posse facere, sed etiam alio quouis tempore, nec tantũ quo modo facit posse facere, sed aliis etiam multis modis. Ac prius quidem illud fundamentũ, quoniam quinto libro huius operis, ubi de creatione disputauimus, satis fuit à nobis firmatum atque stabilitum, noua nunc confirmatione non eget; hoc autem posterius, breuiter nunc confirmandum est.

Deum non agere ex necessitate naturæ probatur septem argumentis.

Deum igitur non agere ex necessitate naturę, probare possumus his argumentis. Primo, voluntas necessariò vult vltimum suum finem, cætera verò ea ratione tantum vult, vt habent ordinẽ ad finem; si habent ordinem necessariũ ut fine quibus finis haberi nequeat, necessariò vult ea, si non habent ordinem necessarium ad finem, non vult ea necessariò: sed Diuinæ voluntatis non est aliud primarium obiectum, neque alius finis, q̃ propria ipsius bonitas, & essentia, quæ sine creaturis nihilominus sibi ipsa sufficiens, & perfecta est, quàm illis productis; neque ad bonitatem Dei, vel constituendam, uel conseruandam, uel augendam, & ornandam, quicquam conferunt creaturæ: ergo n n est necessarium Deum velle producere creaturas. Pulchrè enim regius vates Dauid illud

A cecinit. [Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.] 2. In essentia Diuina eminenter continetur omnis ratio boni, ergo voluntas Dei satiatur, & expletur in volitione suæ bonitatis, nec ea quæ extra illam sunt, necesse est eum velle. Antecedens ea ratione probatur, quòd Deus est prima caussa omnium rerum efficiens, & quidem caussa æquiuoca, quare quicquid boni & perfectionis est in rebus creatis, id totum in Deo excellentiùs esse necesse est. 3. Voluntas hominis, ideo necessariò

B vult suã fœlicitatem, (omnes enim naturaliter expetunt beatitudinem, & nemo velle potest se miserum esse) quia nomine beatitudinis apprehendit id in quo omnis ratio boni, & appetibilis continetur, & omnis ratio mali excluditur; quod autem tale est, non potest uoluntas nolle, cũ eius obiectum sit bonũ, vt bonũ est: alia uero non vult necessariò, q̃m, vel in illis reperit aliquam mali rationẽ, vel certe non inuenit omnem rationem boni, & appetibilis; cum igitur Dei voluntas in sua essentia inueniat omnem ra-

C tionem boni, quinetiam infinitam quandam bonitatis exuberantiam, hãc solam necessariò volet: creaturas autem, in quibus non inest omnis ratio boni, sed tantum libatio, & participatio quædam bonitatis Diuinæ, nulla caussa est, cur necessariò uelle debeat. 4 Si omnis perfectio creaturæ excellenter est in Deo, hominem autem habere liberum arbitrium respectu eorum, quę non sunt ultimus finis hominis, existimatur in primis pertinere ad perfectionem, & excellentiam humanæ naturæ, cur similem

D voluntatis libertatem, non tribuemus Deo respectu creaturarum? 5. Deus est ens simpliciter, & ex se necessarium; hæc enim est notio Dei omnium animis innata; ergo remoto quocunq; alio quod non sit Deus, ipse nihilominus obtineret suũ esse, nec quicquam ob id perdere posset; alioquin Deus non esset ens simpliciter, & omnino necessarium, siquidem posset non esse alio sublato: At, si Deus necessariò uellet creaturas, non posset non velle eas, & quia in Deo esse & uelle sunt idem, remota volitione creatura-

ri, remoueretur etiam esse Dei: ex quo sequeretur Deum non esse (quod tamen positum fuerat, & sane cõcessu omnium est quàm certissimum) ens simpliciter, & omnino, & perfectè necessarium ex se. Atque hãc quidem rationem, Scotus in 1. Sent. dist. 8. quæst. 5. existimat esse ualentissimam ad eos conuincendos, qui aiunt omnia effici à Deo ex necessitate naturæ. 6. Si Deus potest ex nihilo aliquid creare, ergo Deus non agit ex necessitate naturæ: sed quod potest creari ex nihilo, est indefinitum atque indeterminatum, propterea quod ipsum nihil est indefinitum atque indeterminatum, quare quod produceretur à Deo ex nihilo esset indefinitum atque indeterminatum; quod falsum est, si tamen falsum appellari conuenit, quod est impossibile. Minor syllogismi confirmata est in quinto libro huius operis, ubi de creatione disputantes, docuimus Deum habere vim, & potestatem creandi res ex nihilo.

Septima & ultima ratio, qua idẽ probari potest, sit hęc: Deus est infinitæ virtutis, ergo nõ agit ex necessitate naturæ: patet consequentia; quoniam cum agens ex necessitate naturę, agat quantum potest agere, si Deus habens infinitam vim ad agendum, ageret ex necessitate, infinitè ageret, & infinita produceret, quod tamẽ falsum est. Et si est agens infinitum, sine dubio multò plura potuisset facere, q̃ adhuc fecit, & multo plura posset nunc facere, quàm facit: si idem quoq; est agẽs ex necessitate, ergo necessariò plura fecisset quàm fecit, & faceret plura q̃ facit. Quinimo, apud me implicat cõtradictionem, esse agens ex necessitate naturæ, & esse agens infinitæ uirtutis: deberet enim ab illo produci quantum potest produci, hoc est effectus infinitus respondẽs potentię eius infinitæ. Vel igitur, nihil à tali agente produceretur, uel produceretur actu infinitum, vel certè nihil definitum, atque determinatum assignari posset, qđ vere diceretur ab eo produci; nam quacũque re finita producta, posset produci maior ab illo agente infinito, quinetiam fuisset maior necessario producta ab eo, cum sit agens ex necessitate, & agat secũdum vltimum suę potentię.

Antecedens superioris argumentationis, hoc est, Deum esse infinitæ virtutis, probatur tripliciter; primò, quia Deus potest ex nihilo creare (vt alio loco ostẽsum est) & vere creat animas rationales, & creauit Intelligentias, atq; cælos; ad creandum autẽ siue de nouo, siue ab ęterno, infinita opus est uirtute. Tum, quia Deus conseruat omnia, eiusdẽ autẽ virtutis est creare res, & creatas conseruare, cũ conseruatio nihil aliud sit, quàm continuata quodammodo quædam creatio. Deinde, quia si Deus habet virtutem finitam, quæro, quis eam ipsi finiuit, ac determinauit? non ipse sibi; sicut enim nihil à se producitur, ita nihil à se definiri, & determinari potest, cum hoc ipsum finire ac determinare, præsupponat naturam esse, ac virtutem rei. Nec alius præfiniuit Deo vim agẽdi; Deus enim est primum ens, à nullo alio dependens. Præterea, quicquid finitur, aut finitur intrinsecè ratione principiorum essentialium, quæ sunt materia & forma, uel intrinsece ab agente; priori modo finiuntur substantiæ compositę; posteriori modo substantię simplices, vt Intelligentiæ. Deus neutro modo finiri potest; cum sit, & summe simplex, & primum omnium efficiens: ergo Deus habet virtutem infinitam. Dices, Deum habere virtutem finitam, quia ratio, & natura entis non admittit infinitatẽ. Sed istud ineruditè dicitur, cũ istud ipsum sit in quæstione, an in natura entis possit esse infinitas virtutis; nos enim id asserimus, & meritò asserimus, qui contra sẽtit, probet sentẽtiam suam, nostrasque rationes refellat. Deinde, esto, rationem entis non admittere infinitatem virtutis; certè finitas virtutis quantacunque illa sit, non repugnat rationi entis, quod autem non repugnat rationi entis, non est denegandum Deo, & si hoc ei demitur, sine caussa demitur. Si igitur Deus hẽt virtutem finitam v. g. ut decẽ, quæro cur non habeat, vt viginti, vt triginta, vt cẽtum, & sic deinceps in infinitum: nam si solùm infinitas virtutis ei repugnat, quantacunque finitas, poterit ei conuenire, cum autem quod est citra infinitum, sit indefinitè finitum, & indeterminatè determinatum, & in æternis idẽ sit esse, & posse, hinc necessario cõsequẽs,

Probatur multis argumentis Deũ esse infinitę uirtutis.

esset,

esset, virtutem Dei esse indefinitam atq; indeterminatam, quod est absurdum; nã actui, præsertim primo & purissimo, qualis est Deus, repugnat esse indefinitum atque indeterminatum, quippe cum hęc indeterminatio ex radice potentialitatis proficiscatur. Verùm, hæc satis sint ad probandum quod proposueramus, nimirum Deum non agere ex necessitate naturæ.

Sententiæ veterũ Peripateticorũ de libertate uel necessitate Dei in agẽdo.

Neque verò me quisquam vrgeat ac premat, obijciens mihi, id quod Commẽtator scribit in Opere, quod inscribitur Destructio destructionum, disputatione B 3. in solutione primæ & secundæ dubitationis, & disputatione 1. in solutione primæ dubitationis, quibus locis affirmat, Deum apud Peripateticos, neque agere ex necessitate naturæ, neque ex electione, sed eminentiori quodam alio modo mortalibus incognito, & ipsi soli noto: Theologi etiam aiunt Deum non agere ad extra contingenter, cũ hoc sonet mutabilitatem, sed liberè. Nos enim de vocculis, & modo loquendi non contendimus: illud tantum docere, ac persuadere volumus, creaturas non ita effici à Deo, C vt non potuerint non effici ab eo: neque ita necesse fuisse mundum condi à Deo, vt impossibile fuerit eum nõ fuisse conditum: hoc quo modo appelletur, quibus verbis explicetur vel à Philosophis, vel à Theologis, neque nos curamus, nec sanè, vel ad contemplationem veritatis vel ad rei à nobis propositæ demonstrationem, multum refert.

Nota sententiam hanc Alexandri, & Simplicij.

Sed volo hic adscribere pulcherrimũ quendam locum Simplicij, qui clarissimis verbis expressam continet sententiã D eius, & Alexandri Aphrodisæi de libertate, & necessitate Dei in agendo. Cum enim Arist. 6. Phy. tex. 75. dixisset omne, quod mouetur posse moueri tardius & velocius, & dubitari posset de cælo, quod neque tardius, neque velocius moueri potest, quàm mouetur, id quod ipsemet Arist. demonstrat 2. de Cælo tex. 35. Simplicius in expositione illius textus decimiquinti, qui est in 6. lib. Physi. tractans hanc dubitationem ita scribit. [Pulchrè autem dubitat Alexander, quomodo in corpore quod fertur motu circulari, quod A quidem mouetur æquabiliter, verum sit moueri celerius & tardius. Et primum quidem infirme soluit, vt existimo, dicẽs non dixisse Aristotelem idem moueri celerius, & tardius, sed posse moueri: quod dicit inesse etiam ei corpori quod fertur motu circulari, propterea quod à se motu proprio moueatur, & non vlla adductum necessitate, nec prohibeatur ab aliquo quominus aliter quoque moueatur. nã nec boni bona faciunt adducti necessitate, etiam si ea semper faciant, sed est in eorum potestate facere ea, quę sunt con B traria. Oportebat autem, vt existimo, non te reputare, primùm quidem, quod boni dicuntur habere potestatem contrarij, quia etiam aliquando ex eis operantur: cælestia autem, & quæ sunt æterna, quomodo habuerint potestatem quæ nunquam exit in actum? Deinde, quòd duplex est necessitas, vna quidem diuinior, ex qua necesse est, vt Deus sit bonus, & vt quæ polluì non possunt animæ, nunquam malę fiant; Violenta autem altera, per quam coguntur etiam improbi à legibus non peccare. Atque etiam C potestas similiter est duplex: vna quidem perfecta, altera verò imperfecta, & magis potestate. Cælestia ergo & necessitatem habent diuiniorem, vt semper simpliciter, & eodem modo moueantur; & voluntatem in bono definitam, & perfectissimam, & a potestate dubia plane mundam: non enim diuinæ animæ bonum habent similiter ac humanæ. Sed hæ quidem finitum, & quod aliquando mutatur in contrarium, illæ verò bonum infinitæ potestatis, & quod in eo quod est idem, est semper collocatũ.] D Ex his Simplicij verbis liquido cernimus, Simplicium idem propemodũ sensisse de necessitate Dei in agendo, quod Auerroes scriptũ reliquit ijsdẽ locis, quæ paulò superius citauimus: Alexandrum autem videri tribuere Deo libertatem quandam non dissimilem eius quã Theologi ei assignant. Veteres sanè Peripatetici aiunt Deum liberè agere, quoniã agit cognoscendo, & volendo quod agit; non agere autem liberè, sicut nos, qui agimus ex electione, & consultatione, & possumus agere indifferenter vtrumuis contrariorum;

trariorum, siue quod est melius, siue qđ est minus bonum: Dei autem voluntaté affirmant necessario determinatam esse ad alterum tantummodo oppositorum, quod est melius. Negant item Deú agere ex necessitate naturæ, quia non est sicut agens naturale, quod est determinatum ad vnum tantummodo effectú particularem; & quia non agit Deus sine cognitione & appetitu; nec agit vllius coactionis, aut violentiæ necessitate adductus. Eundem tamen docent agere ex necessitate naturæ, ea ratione vt non agit libere & contingenter sicut nos; & quia voluntas eius est necessario determinata ad vnum oppositorum; semper enim & necessario agit alterum oppositorum qđ est melius; & quia sic agit, vt non possit nó agere; quia caussare & agere est perfectio, qua putant Deum carere non posse; alioquin posset esse agens nó actu sed potentia, in Deo autem & intelligentijs, nullam huiusmodi potentiæ admixtioné esse, probat Aristoteles libro 12. Metaphysicæ textu 30. Denique, talem isti videntur in Deo ponere necessitatem agendi ad extra (vt vocant) hoc est erga creaturas, qualé Theologi attribuunt Deo in operationibus ab intra, hoc est in productionibus Diuinarum Personarú. Verùm hæc, quæ de libertate & necessitate Dei in agendo secundum Peripateticos, breuiter diximus, ea latius tractantur ab Auerroe, & Simplicio locis supra memoratis, præsertim autem in Comméntarijs eorú super librum octauum Physicorú, & a Proclo in libro suo de Æternitate mundi; quæ nos in hoc libro, suo quodque loco, diligenter explicabimus. Sed tempus est, vt ad certamen disputationis descendentes, manus cum aduersarijs conferamus. & primo quidem loco ponemus argumẽta Arist. tum Procli, deinde Auerrois, postremo quorundam aliorú Philosophorum.

A *Exponuntur & refelluntur argumenta duodecim, quibus Aristoteles vtitur ad æternitatem múdi et motus comprobandã, ex varijs locis eius deprompta.*

CAP. II.

B PRimum argumentum, sumptum est ex 1. lib. Phy. tex. 82. Materia prima est ingenerabilis, & incorruptibilis; alioquin enim cum necessarium sit aliquod subiectum omni generationi præexistere, & omni corruptioni superesse, aut daretur alia materia prior, quàm prima, aut eadem, quæ prima est, antequã generaretur existeret, & post interitum superstes esset; oportet igitur materiam primam æternam esse. Non potest autẽ sine forma materia vnquã existere; quare procreatio formarum sempiterna est. Ex quo fit, vt motum, & mundum sempi C ternum esse necesse sit.

Secundum argumentú, ex lib. 8. Phys. tex. 4. Ipsum mobile, prius est motu, cuius est subiectum. Quare si aliquãdo motus cœpit esse, subiectum illius primi motus, quod ipso motu prius esse diximus, aut generatum fuit, aut sempiternum; sed cum generatio sine motu fieri nequeat, alius motus prior præcessisset primum motum; sin autem mobile sempiternum fuit, motu tamen carens, credendum profecto est, aliquod impedimentú fuisse, vel in ipso mobili, vel in mouẽte, D propter quod in tota illa æternitate, motus esse non potuerit, illo autem sublato, deinde motus esse cœperit; at talis impedimenti remotio, sine motu fieri non potuit: quare ante primum motum fuisset motus, quod est absurdum. Nunquã igitur motus cœpit esse.

Tertium argumentum, ex eodem libro tex. 10. Tempus sempiternum est. nã si cœpit esse, verum erit dicere, aliquando tempus non fuisse, & non esse temporis prius fuisse, quàm esse illius, at prius, &, aliquãdo, sunt differentiæ ipsius temporis,

ris, ergo ante generationem tpis, fuisset tempus. Quod si tempus sempiternum A esse necessarium est, motum item oportet æternum esse. Vt enim in 4. Physic. ostensum fuit, tempus, vel est motus, vel non est sine motu.

Quartū argumentum, ex eodem libro tex. 11. Absque ipso, nunc, nullum tempus esse potest: omne autem nunc, cum sit præsens, est intermedium, nempe finis præteriti, & principium futuri, nullum igitur tempus, aut esse aut cogitari potest, ante quod aliud tempus non fuerit, & post quod aliud tempus futurum B non sit; ob quam etiam caussam, motum, sine quo tempus esse nequit principio & fine carere necesse est.

Quintum argumentum, ex eodem libro tex. 15. Nihil inordinatum est eorū, quæ secundum naturam fiunt. Natura.n. caussa est ordinis in omnibus, ordo autē omnis in quadam proportione consistit: infinito autem quasi tempore Deū quieuisse, postea verò aliquando mundum fecisse, huius autem nullam esse differentiā quare nunc potius, quàm prius, neq; rur- C sus aliquem ordinem habere, nō amplius naturæ est opus: Nam quod secundum naturam fit, simpliciter ac semper ita fit, vt ignem naturaliter ferri sursum: aut si aliquādo nō ita fit, subest naturalis caussa & probabilis ratio pōt reddi, cur non ita fiat, vt in monstris euenit. Non igitur Deus ab aliquo initio mundū condidit.

Sextum argumentū, ex eodem libro tex. 53. & ex lib. 2. de Gener. text. 56. Idē manēs idē, semper est natū facere idē: cū igitur Deus semper idē sit, & immutabilis, ac semper eodē modo permanēs, vel D semper mundum fecit, & faciet, vel nunquā fecit, nec vnquam faciet; aliquando enim non facere, & aliquando facere, varietatem quandā arguit in opifice inesse.

Septimum argumentum, ex eodem libro tex. 76. Motus circularis, nō habet actu terminos, a quorum altero dicatur incipere, ad alterum vero terminari; sed semper est in principio, medio & fine, vel potius nunquam est in principio, medio, & fine; ex quo fit, vt motum circularem principio, & fine carere necesse fit.

Octauū argumentū, ex 1. de Cęlo tex. 20. Cęlum est ingenerabile, & incorruptibile; nā quicquid gignitur, ex contrario, & subiecto gigni oportet, contrariorum autem corporum contrarii sunt motus; porrò motui circulari nullus alius motus contrarius esse pōt; quo fit, vt cęlū cōtrario careat, ac proinde ortus & interitus expers sit. Nō igit mūdus esse cępit.

Nonum argumentum, ex eodem lib. tex. 22. Omnes gētes faciūt cælū locū, sedē, atque domiciliū Deorū; quòd si locus congruens esse debet iis quę in ipso sunt, oportet cælum sempiternū esse, quemadmodū Dii æterni sunt. Prętereà, ex omni tēporum memoria, quod quidem monumētis proditū sit, nulla vnquā aut in vniuerso ipsō cælo; aut in aliqua parte eius facta mutatio dicitur, quæ ipsum corruptioni subiectū esse significet. Quinetiam ipsum nomen cęli ab antiquis impositū, hoc quod diximus non obscurè indicat: æthera enim nominare voluerunt, quòd ipsum æterno, atque irrequieto ambitu circumagi viderent.

Decimū argumentū, ex 12. li. Met. tex. 30. Opifex Mundi eiusmodi est, vt substātia eius sit actus omni carēs potētia; at si nō semper operaretur, sed aliquādo quidē ageret, aliquādo autē ab actione vacaret, interdū esset opifex potentia, interdū actu, quare nō esset omnino expers potētiæ. Ab ęterno igitur Mundum cōdidit.

Vndecimum argumētum ex eodē libro tex. 48. Optima, ac perfectissima dispositio Intelligentiarum, est mouere orbes, & quæ sub ipsis sunt; sic enim suam bonitatem, & perfectionem aliis rebus communicant, quod est maximè propriū boni, & perfecti: hac etiam ratione euadunt caussę aliarum omnium rerum in genere caussæ efficientis, & finis, Quare si mundus non est ęternus, Intelligentię ab ęternitate ociosę, ac imperfectę fuissent.

Duodecimū argumentum, ex 8. libro Phys. text. 48. & 56. Deus & natura semper faciunt ex possibilibus, quod melius est; melius autem est mundū esse, ac semper esse, quàm non semper esse; est autem hoc possibile, qui enī de nouo factus est, potuit

potuit ante fieri, & ab æterno fieri; nisi forte potentia Dei varietur suscipiens magis & minus. Porrò, sicut melius est esse, quam non esse, ita melius proculdubio est semper esse, quàm non semper esse; mundum igitur semper fuisse, & semper fore melius est, quàm non semper fuisse: Ergo Deus ab æterno mundum fecit.

Respondetur ad argumenta Aristotelis.

C A P. I I I.

IN Prima, secunda, & octaua ratione, ponitur ac sumitur, quasi certum & indubitatum, creationem esse omnino impossibilem, hoc est nullam rem ex nihilo fieri posse; omnemque productionem cuiuslibet rei, vel esse motum, vel cũ motu necessario coniunctam: quod fundamentum, quàm sit vitiosum & fragile, perspicuum est ex ijs quę docuimus quinto libro huius operis, vbi de creatione disseruimus & multis argumẽtis probauimus, creationem non esse impossibilẽ; quare supradictas tres rationes Aristotelis, quæ tali fundamento nituntur atque fulciuntur, infirmas esse necesse est. Nam & primam materiam, & primum mobile & omnes cælos de nouo productos esse dicimus, non per motum physicum & ex aliquo subiecto, vt Aristoteles argumentatur, sed per creationem ex nihilo.

Ad 3. Illa uocabula (prius) & (aliquando) hic non designant vllas differentias temporis veri & realis; sed vel imaginarii vel tantum significant motum non semper fuisse: non secus ac illa (extra) vel (supra) mundũ nihil esse, quo modo loquendi vtitur Arist. 1. lib. de Cælo tex. *99*. non significant differentias loci, cum extra & supra primum cælum nulla sit differentia veri loci. Ad 4. Eiusdem sententiæ est, negare motum & tempus æternum esse, ac omne nunc esse mediũ inter præteritum & futurum: qui enim diceret aliquam lineam, cuius extrema non cernuntur, finitam esse, negaret vtique omne pũctum illius lineæ medium esse, idest principium, & finem lineæ. Quare sumitur in argumento, id quod est in quæstione.

A Ad 5. Ratio concluderet, si Deus ex necessitate mundũ fecisset; oporteret enim, aut mundum ęternũ esse, sicut est Deus, vel Deum nõ semper fuisse idoneum ad efficiendum mundum: cum autem nulla necessitate adductus Deus, sed libere quę extra ipsum sunt producat, quemadmodum in iis quę fiunt a libero arbitrio non eadem ratio quęrenda est, atque in rebus naturalibus quæ fiunt ex necessitate quadam naturæ, atque eodem ferè modo; sic etiam in Dei operibus non est idem requirendum, quod in alijs rebus; B nec ea sunt exigenda ad normam agentium naturalium, nec ad leges naturæ astringenda. Neque vero si voluntatis Diuinæ nulla ratio certa, & manifesta assignari potest, cur tunc & non ante fecerit, ideo quod dicimus negandum est, quã enim multa sunt, quæ non propterea negamus, quod eorum caussæ nos lateant. Ad 6. Ab agente per intellectum cuiusmodi est Deus, prodit effectus, non secundum esse illius, alioquin omnia haberent esse Diuinum, nec posset distinctio rerũ corporearum, & incorporearum ab ipso, C immediate proficisci: sed tantũ secundũ præscriptionem atque definitionem intellectus, & determinationem voluntatis Dei: vnde licet Deus æternus sit, tamen, quoniam ab æterno voluit mundum facere non quidem æternum, sed nouum, ideo non ęternus, sed nouus extitit. Fuit igitur in Deo ęterna voluntas, vt esset mundus nouus. Quare, nec in esse, nec in intellectu, nec in voluntate artificis, ob nouam molitionem mundi, mutatio vlla contigit. Ad 7. Principium & finis motus circularis, non penes mobile tantũ D attendi debet, alioquin nullius corporis rotundi motus, vt pilæ vel globi, aut initium, aut finem habere posset; sed penes motorem, qui ab æterno decreuerat vt aliquando motus cęli inciperet. fuit autẽ motus circularis cum cælo productus a Deo: vel effectus est ab intelligentia, quæ cum primum orbis cælestis est a Deo cõditus, vim suam ad eum mouendum applicuit. Ergo licet motus circularis non habeat ex parte circuli tertium aliquod initium vnde inceperit, habet tamen ex parte mouentis intelligentię (. pendet

autem

autem ex mouente duratio motus) quæ non semper mouit, sed ab aliquo principio cœpit mouere. Ad 9. Vt verum sit, cælum ab omnibus putari locũ Dei, non tamen ex eo efficitur, vt sempiternum sit, quemadmodũ Aristoteli placuit: non enim cælum sedes, ac domicilium Dei esse dicitur, quasi Deus illo indigeat ad conseruationem, vel ad habitationem; sed quia in eo supra cæteras res creatas vim, magnificentiam, atque gloriam suã clarissime ostẽdit. Vide enim, quàm multos ipse ex antiquis philosophis commemoret, & in 2. tex. libri 8. Phy. & in vltima parte primi lib. de Cælo, qui longe aliter senserunt, quàm Arist. non facientes mũdum æternum sicut ipse facit. Quod autem, nec in cælo; nec in aliqua parte eius vlla vnquam mutatio visa fuerit, id quidem arguit cælum esse incorruptibile, & ingenerabile motu physico, non autem non esse productum a Deo per creationem. Ad 10. Esse opificem, vel creatorem, est respectus quidam Dei ad creaturas, in creaturis quidem realiter existens, in Deo autem non nisi secundum rationem, & terminatiuè. Quare, aliquid de nouo facere, nullam nouitatem, aut varietatem ponit in Creatore, sed tantũ in creaturis; ideo enim dicitur de nouo creator, quia aliquid de nouo creatur ab ipso, propter nouitatem creaturæ, non ipsius creatoris. sed hoc infra exponetur accuratiùs. Ad 11. Otiosum, & imperfectum est, quod non obtinet finem suũ, aut caret dispositione necessaria ad consequendam perfectionem suam. Dei autem, qui per se & absolutè est beatus, ac sibi sufficiẽs, finem aut perfectam aliquã dispositionẽ ponere in relatione aliqua ad creaturas, quarum ipse est auctor, absurdum est. Sicut igitur Deus ex se habet esse, & non in ordine vel ex relatione ad creaturas: ita ex se habet omnem suam perfectionem. Itaque, licet nulla esset res creata, nihilo minus tamẽ Deus, æquè atque nunc est, beatus & perfectus esset. Ad 12. Non potest mundus æternus esse, aut certè melius est eum non fuisse æternum: non quidem, quia opifex non fuerit semper æquè potens, & idoneus ad efficiendum mundum; sed quia vel repugnat creaturæ, vt Creatori suo

A coæterna sit; vel quia posita æternitate mundi, permulta videntur inde absurda sequi, vt infra monstrabimus; vel quia cũ mundus ad demonstrandam Dei gloriã conditus sit (omnia enim, vt est in sacris literis, propter semetipsum operatus est Dominus) eius infinita potentia, libertas voluntatis, prouidentia omnium rerum, denique perfecta independentia a rebus creatis, clariùs elucet in noua effectione mundi, quàm in eius æternitate.

Verum de argumẽtis Aristotelis, hęc sint dicta: deinceps ad expositionem & confutationem eorum argumentorum,
B quibus æternitatem mundi Proclus pugnaciter præfractèque defendit, veniamus. Hæc autem argumenta, ex eo opere quod Philoponus eadem de re contra Proclum scripsit (nam Procli pro æternitate mundi scripta, interciderunt) depromemus. Et quæ Philoponus refellẽs Proclum, cognitu digna prodidit, ea nos in hanc nostrã disputationem, suo quodque loco, inseremus.

C *Viginti argumenta Procli pro æternitate mundi, & solutiones eorum.*

CAP. IIII.

PRIMVM ARGVMENtum Procli.

SI mundus ortum habet, cur non ante factus fuit, quàm nos asserimus esse conditum? præsertim cũ Deo tribuamus infinitam facultatem, &
D *affirmemus mundum multo ante potuisse condi.*

RESPONSVM AD PRImum Procli argumentum.

SIcut, quia infinitum, aut in magnitudine, aut in numero, actu in natura ra constare non potest, (vt plurimis, firmissimisque rationibus demonstrauit Arist.

Arist. tum in 3. lib. Phy. tum in 1. libro de Cælo, sed necesse est rerum omnium & A molem, & numerum finitum esse ridiculum est quærere, cur non plura, & maiora in mundo procreata sint à Deo; quandoquidem sine dubio poterat id facere; etenim cum illa quantacunque, & quotcunque forent, oporteret esse finita, semper eadem maneret dubitatio, cur non plura, & maiora facta fuissent. Eadem ratione dicendum est de mũdo; cum enim res mundi, sicuti nec magnitudine, atque numero, sic nec duratione infinitæ creari potuerint (vt mox docebimus) sed necesse est omnia aliquando primum cœpisse, B ridiculum est quærere, cur non antè mundus factus fuerit, semper enim eadẽ hæreret quæstio. Adde quòd tunc, & non ante factum esse mundum, pendet ex voluntate sola opificis, cui tunc libuit facere, & non antea ea enim agentia, quæ voluntariè, ac liberè operantur, plerunque ita agunt, tantum quia sic volunt, vt pictor pingit nunc & non post, tantum, & non plus, interdum non aliam ob caussam, nisi quia ita vult. Quocirca in his verum est illud, quod vulgo iactari solet, sit pro ratione voluntas. Et licet Deus nihil agat sine summa ratione, mundumq; tunc, & non ante vel post factum esse, nõ casu acciderit; rationem tamen huius rei quærere, ac perscrutari velle, stultum est; cum plurimarum rerum, etiam vilissimarum, quas ante oculos habemus, & sensibus vsurpamus, caussas penitus ignoremus. Satis igitur sit, Mundum vel non potuisse, vel non decuisse fieri ab æterno; cur autem non ante, aut post sit factus, quàm est factus, cum id ex libera Dei voluntate pendeat, & occulto nobis eius cõsilio, præstat pie ignorare, quàm curiosè ac superbè perscrutari.

SECVNDVM ARGVMENTUM Procli.

DE natura boni est, seipsum cum alijs communicare, suamque bonitatem alijs rebus, quantum fieri potest, impertiri, & id maximè conuenit summo bono, qui Deus est. At si mundus non sit ab æterno, per æternũ (vt ita dicam) tempus Deus nihil egit & suam bonitatem non communicauit. Quæro, aut potuit ab æterno mundum creare, aut non; si potuit, aut voluit etiã, quare fecit: quid enim ei obstare potuit: si noluit, ergo nõ est summe bonus, & inuidia tãgitur: id quod impiũ est cogitare, ne dum loqui, aut sentire. Sin autem voluit, sed non potuit, ergo est finita vi, & circunscripta facultate præditus, & inæquabilis, & non simplicissimus, quando in eo non est eadem, ac par voluntas & virtus, atque potentia.

AD SECVNDVM ARGVmentum Procli.

CVm dicimus mundum ab æterno non fuisse factum; nec de bonitate, nec de potentia opificis quicquam detrahimus: sed asserimus æternitatem C aduersari, ac repugnare conditioni eius qđ fit. Si enim mundus a Deo factus est, ab eo suum esse, ac durationem accepit; at si coæternus ipsi fuit, non potuit accipere. Nam quod semper est, quomodo ad ipsum esse produci potest? omnis enim productio aliquid nouum necessario significat, loquor de productione creaturæ, quæ fit ad extra. Præterea, si mundus superatur ab opifice in essentia, in viribus, in actione atque perfectione, superabitur etiam in esse, ac duratione; quare mundus erit posterior ipso, & non coæ- D ternus ei. Nullam enim, neque naturæ, neque artis procreationem cernimus, in qua caussa non antecedat effectum. Præterea, si mundus est ab æterno, sequentur hæc absurda; infinitum esse transactum, erunt enim vsque ad hunc diem infiniti anni transacti: & dari maius infinito, nam numerus annorum transactus infinitus, augetur per additionem annorum, qui sequuntur: & multiplicari infinita, nam si species cum mundo sunt eternę, secundum vnamquamque speciem erunt transacta infinita indiuidua, imo erunt præterita

Cur Deus nõ fecerit mundum ab æterno.

terita infinities infinita, nam vsque huc præterierunt infinitæ horæ, & infinitæ dies, similiter hebdomadæ, menses, anni, lustra, sęcula, & alia huiusmodi infinita. Infinitum autem, neque a finito, neque ab infinito pertransiri posse demonstrat Aristoteles 6. lib. Physic. Preterea essent actu infinitæ animæ rationales; siquidem illæ sunt immortales, & in vnoquoque homine vna: Nec valet dicere, infinitum in actu non repugnare iis, quæ materia, situque carent. Nam Arist. in 3. Physi. 41. de omni numero vniuersè loquens asserit eum infinitum esse nullo modo posse. Neque etiam valet dicere, Mundum secundum partes æternas, vt Angelos, & orbes cęlestes ab ęterno existere potuisse, non autem secundum partes corruptibiles, & quæ per successionē multiplicantur; hoc enim est dicere Mūdum non nisi imperfectum, ac mutilum existere potuisse. Neque rationi consentaneū est dicere, entia nobiliora, & perfectiora ab æterno fieri potuisse, ignobiliora vero, atque imperfectiora non potuisse; si enim, quod maius est potuit fieri, ergo etiam, quod minus est; & si corpora cęlestia fuissent ab ęterno, ęterno tempore fuissent priuata suo motu naturali; quorsum enim ab ęterno mouerentur, si nihil potuit ab æterno per motum produci? & sic ab æterno Intelligentiæ motrices fuissent otiosę, & sane hoc non dicitur conuenienter congruenterque sententię Aristotelis, qui & motum cęli, & species omnes, & generationem ęternam esse pluribus in locis manifeste asserit. Pręterea, hinc necessario fieret, vt infinitum, qua infinitum est, cognitum esset. Intelligentię enim, cum æternę fuerint, infinitum, quod iam transactum est, cognoscerent: nam si cognitionem horum inferiorum ipsis adimēs, attamen conuersionem cælestis globi, quam quęque cōficit necessario cognoscit: conuersiones autem eiuscemodi quemadmodum & dies innumerabiles iam extiterunt. Quocirca infinitum percipitur ab ipsis. Nisi quis (quod tamen absurdissimum est) fingeret obliuionem præteritarum rerum in eas cadere; quod si infinita cognoscunt, vnaquæque erit infinitæ virtutis, ac essentiæ; nam plura simul perfectè cognoscere, est maioris perfectionis, ergo simul infinita, erit perfectionis infinitæ; erunt igitur non vnum infinitum actu, verum complura.

Si quis autem putet, Mundum, & si nō est æternus, potuisse tamen fieri ab æterno, posset aliter ad hoc argumentum ita respondere. Licet Deus potuerit creare mundum æternum, id tamen facere noluisse, quoniam ita melius erat; vel quia ex noua molitione mundi, manifestius, certiusque cognoscitur perfectio, & gloria Dei (cuius caussa mundus est conditus) quàm ex æternitate eius: vel alias ob caussas, quæ nos mortales humanę inscitiæ caligine circunfusos, ceu alia pleraque, latent.

TERTIVM ARGVMENtum Procli.

Aliqui effectus sunt simul cum suis caussis efficientibus, neque priores, neque posteriores ipsis: exempli gratia, corpora opaca, quæ sunt in lumine, sunt simul cum ea umbra, cuius caussa sunt: Sol etiam efficit lumē, cum quo tamen simul est, neque antecedens ipsum, neque subsequens. Ergo mundus, etsi a Deo sit conditus, nihilominus tamen potest esse coęternus ei. Neque pugnant hæc inter se, vt effectus sit tempore simul cum sua caussa efficiente.

AD TERTIVM ARGVmentum Procli.

Quid sit vmbra an ens positiuū an tantummodo priuatiuū.

Exemplum vmbrę, vitiosum est duabus de caussis: primum quidē, quoniam umbra non est per se res aliqua, sed tantum mera negatio, seu priuatio luminis; at Mundus est res quædam habens consistentiam. Sed dicet quispiam, vmbram non esse meram negationem luminis; alioquin esset tenebræ, atqui in vmbra colores cernimus, qui sine lumine videri nequeunt; est itaq; vmbra lumen quoddam imperfectum. Verùm

rũm hoc ſoluitur ad hunc modum. Vmbra lumen quidem habet, at non a corpore cuius eſt, ſed ab illuminante; quòd tamen lumen illud ſit imperfectum & maiori perfectione carens (id quod priuationem quandam eſſe conſtat) cauſſa eſt ipſum corpus opacum, impedit enim obſtatque, ne illa pars aeris poſſit perfectè illuſtrari a ſole. Rectè igitur in principio dictum fuit, vmbram, quatenus efficitur a corpore opaco, ſolum eſſe priuationem luminis: nam vmbra vt eſt lumẽ, eſt ab illuminante; vt eſt ſubobſcurum & imperfectum lumen, eſt ex corpore opaco. Deinde, alio quoque vitio exemplũ vmbræ laborat; neque enim omnino verum eſt, corpus quod eſt in lumine, vmbram neceſſario emittere. Nam ſi ſol in eo puncto ſit, quod corpori reſpondet ad verticem, quemadmodum apud eos accidere ſolet, qui incolunt loca ſubiecta æquatori, vel quæ vſque ad tropicos extẽduntur, palam eſt ſine vmbra eſſe ibi corpora ſubiecta, ea certè, quę cum terra ita continuata ſunt, vt nihil aeris interiectũ ſit. Vmbra igitur, tum quòd nihil eſt, tũ quia non neceſſario producitur a corpore quod eſt in lumine, nõ poteſt eſſe imago, & exemplum idoneum eius, quod in pręſentia inquirimus.

Alterum exemplum, nihilo plus valet ad propoſitum concludendum, quàm prius. Etenim lumẽ ſolis eſt duplex: Vnũ, quod in ipſius Solis globo heret, quod Solis, vt aſtrum quoddam eſt, eſſentiam proculdubio conſtituit, ab eo enim Sol obtinet, & vt ſit Sol, & vt Sol nominetur: quocirca effectus eius eſſe nullo modo poteſt, Mundus igitur, qui effectus a Deo eſſe, & ad naturã eius nulla ratione pertinere ponitur, non rectè comparatur cum tali lumine. Alterum lumen eſt, quod a Sole diffunditur per aera, ipſum colluſtrans; hoc autem ſubinde gigni, atque interire, conſtat ex eo, quod ipſum excipiunt tenebræ, & Sole nubibus obducto, interciditur. tale autem lumen depẽdet a Sole, habens eſſe ſuum in fieri; perinde atque motus, & tempus. Vnde, cum primũm corpus quod illuminat diſiũgitur, ſtatim, quod erat in aere lumen, ita deficit, vt amplius nõ ſit. Exiſtimamus igitur ſemper in aere nouum lumen gigni. Nã

Pulchra cõſideratio luminis ſolaris.

A non aliter per continuationem quandã a corpore lucido, lumen in aera defluit, quàm aqua de fonte ſcaturire ſolet: vel certè moto Sole non idem lumen manet in aere, ſed aliud atque aliud gignitur; nõ enim lumen eſt corpus quod moto Sole ipſum quoque ex vno loco in alium locum, ſecũdum Solis motũ moueri queat, ſed eſt accidens in ſubiecto ſic inhærens, ex eoque ſic pendens, vt ſine interitu ſui ab eo non poſſit abiungi. Neque vero lumen, quod eſt in aere tantummodo interit; verumetiam illud, quod cęleſtibus globis impertitur a Sole. Cui rei fidem

B faciunt eclipſes lunæ, cuius lumen in defectionibus quidem, totũ confertim deficit, ſenſim autem in reliquo toto tempore. Cætera autem aſtra idem lumen perpetuo retinere videtur, propterea quod ob continuationem orbium nihil incurrere poteſt quod ea obſcurare queat. Tale autem lumen obnoxium eſſe interitui, etiam ipſe Proclus affirmat in eo libro, quem ſcripſit de lumine: quare lumen quod eſt a Sole profectum, non erit ſimul perpetuo cum ipſo ſole. Nõ igitur refert ſimilitudinem Mundi, qui ponitur

C vna eſſe ab æternitate cum ipſo opifice. Ex hiſce igitur quæ diximus, perſpicuum factum eſt, neutrum Procli exemplum ad oſtendendum Mundum coæternum opifici eſſe potuiſſe, accommodatũ eſſe.

Poſſet etiam argumẽto Procli aliter occurri. Etenim ſi ponantur vmbra & lumen eſſe ſuis cauſſis efficientibus coæterna, nihil videtur ſequi manifeſtè abſurdũ & impoſſibile. At opinioni quę ponit mũdum Deo coęternum, neceſſario & apertè conſequentia ſunt quamplurima grauiſſimaq; incommoda, quæ ſupra in cõ-

D futatione ſecundi argumenti indicata ſunt, & infra ſubtilius exponentur. Qui autem opinantur Mundum potuiſſe fieri ab æterno, reſponderent; Proclum quidẽ ſuo illo argumento probare Mũdum potuiſſe fieri coęternum Deo, quod ipſi nõ negant: non tamen fuiſſe factum ęternum; id quod nunc in quæſtione verſatur.

QVAR-

QVARTVM ARGVMENtum Procli.

Est æterna Idea Mundi, ad quam Deus respiciens, Mundum fabricatus est; Ideæ autē essentia in eo consistit, quòd est, exemplar esse alterius, quod est imago eius. Exemplar autē & imago, cum sint ex numero eorum, quæ cum alio conferuntur, simul sunt, neque vnum sine altero constare potest. Ex his necessario consequens est, vt quandoquidem Idea & exemplar Mundi, æternum est, Mundus itidem, qui est imago eius, sit æternus. Aliàs necessarium est, aut exemplar non esse æternum, si imago eius non sit; aut esse exemplar sine imagine, aut Mundi exemplar nullum esse; quorum omnium nihil est quod cum veritate, ac rectà ratione non pugnet.

AD QVARTVM ARGVmentum Procli.

An ex æternitate Ideæ Mundi rectè concludatur æternitas Mundi.

PRima Hypothesis, esse Ideas omniū rerum, quales Plato ponebat, Platonis quidem illa est sententia; Verum difficilis creditu, & ab Arist. plurimis locis acerrimè oppugnata, & penè labefactata. Cæterum disputationis gratia, concedamus eā Proclo. Altera tamen, quā ei subiungit, est manifeste falsa: nempe, quòd essentia Ideæ sit referri ad aliud, hoc est esse exemplar alterius. Etenim, aut Idea Mundi est substantia, aut nō est; & sanè Plato Ideas substantias primas & nobilissimas esse censet; & cum Mundū animal quoddā perfectū, & substantiam eodem statu permanentē appellet, multo magis ipsum eius Archetypum substātiam esse oportet. Si Idea Mundi substātia est, essentia eius non consistet in relatione ad aliud, est enim substātia ens absolutum, nullius vel subiecti vel termini adminiculo, vt consistat, indigens. Ea vero quæ referuntur ad aliud, accidentia sunt, & non per se cohærent, sed fundantur in alio, & opponuntur inter se, quæ substantiæ nullo modo conueniunt. Non erit igitur essentia Ideæ, exemplar esse A alterius, & referri ad aliud. Quod si Idea Mundi, nō in eo, qđ sit exemplar Mundi, suā essentiā obtinet, nō est necesse, si Idea Mūdi æterna fuerit, continuò Mundum quoq; æternum fuisse. Sicuti, quia essentia Sophronisci nō est posita in eo, quod est esse Patrē Socratis, nō sequitur, vt statim atq; fuerit Sophroniscus, fuerit etiā Socrates, sed bene cùm primū Sophroniscus cœpit esse pater, tum quoque necessario fuit Socrates. Sicuti etiam Rex est exemplar eius imaginis, quæ ad similitudinem illius effingitur, & tamen, quia essentia Regis non consistit in eo, quod est B exemplar esse alterius, non sequitur, vt statim atque Rex fuit, etiam fuerit imago eius. De Idea Mundi eodē planè modo & sentiendum, & loquendum est. Si autem Ideæ substantiæ non sunt per se subsistentes, erunt notiones, ac rationes quædam secundum quas opifex, qui eas animo comprehēsas tenet, operatur. At ne sic quidem necesse erit vt vnà cum rationibus artificialibus, sint opera, quæ secundum ipsas fiunt. Etenim domorum, & nauium fabricatorē esse licet, qui doC mus, vel nauis ideā in mente habeat, nōdum tamē eam fabricetur. Quare, ne sic quidē necessario sequitur, vt si Mundi Idea sempiterna sit, mundum quoq; sempiternū fuisse necesse sit. Quinimo, si Deus qui summa Prouidentia omnia gubernat, res antequam sint, præuidet atq; prænoscit, vt est communis omniū animis insita sententia, & hoc testatur Proclus in opere, quod De decē contra Prouidentiam dubitationibus composuit, & Plotinus in libro, quem De ijs quæ mente percipiuntur, & De Bono conscripsit; D palam est, omnibus rebus quæ oriuntur, Ideas, & rationes architectrices antecedere. Denique, si Deus ageret ex necessitate naturæ, fortasse Procli argumentū probabilius esset, cum autem non sic, sed liberè agat, nec eius naturalis perfectio ex molitione Mundi pendeat, vt supra ostendimus, nulla ratio est, ex æternitate Idearum quæ naturaliter sunt in Deo, quinetiam re sunt idē quod Deus, æternitatem rerum, quę liberè a Deo ad earum quæ in ipso sunt Idearum similitudinem effectæ sunt, velle concludere.

Nam nec homines qui ex arte operãtur libere, necesse est simul atq; alicuius operis formã, & Ideam animo expressam tenêt; opus ipsum perficere: sed plerunque euenit Ideam operis esse ipso opere antiquiorem.

QVINTVM ARGVMENtum Procli.

Caussa efficiens, aut semper est actu, aut aliquando est potestate tãtum; et si quidem actu semper sit, effectus etiã semper erit; caussa enim si actu fuerit, effectus actu erit, & si illa potentia, hic quoque potẽtia; Praterea, id quod est potentia, reducitur ad actum, ab eo quod est actu, vt calidum potentia, a calido actu: similiter opifex potentia, euadet artifex actu; ab eo qui est iam actu opifex. Opifex igitur Mundi, vel semper fuit actu efficiens Mundum, & sic Mundum itẽ semper fuisse necesse est; vel aliquando fuit in potentia efficiens, ergo ab alio efficiente qui actu fuit, reductus est ad actũ. Sed quæro de hoc, an semper reducebat illum ad actum, et sic ille semper actu fuisset opifex, id quod repugnat positioni: uel non semper reducebat, sed poterat tantùm reducere, ergo erat aliud, a quo ex tali potentia ad talem actum traheretur; & similis quæstio de hoc fiet, & de alio item atque alio; aut igitur erit progressus in infinitum in efficientibus, quod manifeste falsum, atque adeo impossibile est; aut necessario fatẽdum erit, opificem Mundi, semper actu efficiẽtem fuisse, et proinde Mundum semper extitisse. Quare Mundus æternus est.

A

AD QVINTVM ARGVmentum Procli.

De duplici potentia & actu.

DVplici significatione nomen potẽtiæ vsurpatur apud Philosophos. Primò, pro naturali quadam habilitate, vti puerum adhuc rudem, dicimus potẽtia grammaticũ esse, propterea quod sit aptus ad eam discendam. Deinde, pro habitu, quo præditus, potest bene prompteque operari, sed fortasse vel alijs rebus occupatus, vel quia non vult, nequaquam operatur: vt qui iam artem grammaticæ didicit, potest quidem, at nõ semper grammaticè agit. Et hic quidem habitus, respectu prioris potentiæ, potest appellari actus, sed respectu earum actionũ, quæ proficiscũtur ex ipso, dicitur potẽtia: potest igitur hic habitus, si comparetur cum præcedente potentia, nominari actus primus, ad differentiam secundi, qui oritur ex ipso: si vero cõferatur cum actu quem ipse gignit ac parit, potest ritè nuncupari potentia secunda, ad differentiam primæ, quæ præcedit talem habitum. Est igitur duplex potentia, prima & secunda, duplex item actus, primus, & secundus. Sed potentia secunda, & actus primus, re non differunt, sed ratione tantum. atque hanc quidem distinctionem potentiæ, tradit Arist. in 8. lib Physi. tex. 32. & lib. 2. de Anima, tex. 54. & 55.

B

C

Ex his perspicuum est, illud primum pronunciatum Procli, si caussa est actu, effectus quoque erit actu; intelligendum esse de actu secundo, non primo: exempli gratia, si præceptor actu docet Grammaticam, necesse est aliquem esse, qui actu doceatur Grammaticam; & si ædificator iam ædificet, erit quoque aliquid, quod ædificatur. At de primo actu non est verum. Fit enim, vt ædificator partum habeat ædificandi habitum, ipse tamen actu non ædificet, neque quicquam ædificetur.

D

Secundum aũt pronũtiatum, nẽpe id qđ est in potentia tale, reducitur ad actũ ab eo, quod est actu tale; intelligendũ est de eo, quod est in prima potẽtia: puer q potest esse Grãmaticus euadet Grãmaticus actu, eruditus, doctusq; ab eo, qui actu

actu tenet Grammaticam. Nõ est autem verũ in secunda potẽtia: is enĩ, qui iã comparauit sibi habitũ Grãmatices, si quãdo nõ operatur, est tũc in potentia, sed ex tali potentia non excitatur; vel traducitur ad actum ab alio, sed a seipso cum vult; aut si agens fuerit naturale, vt ignis, cum amotum fuerit impedimentum obstans eius actioni. Quocirca licet ex hoc colligere, opificem actu primo, non necessario esse simul cum effectu: tum etiam, eũ, qui sit opifex habitu, qui vt diximus appellatur potentia secunda: non ab alio, sed a seipso traduci ad actum.

B Hinc elici potest solutio argumenti, quod est fallax, & captiosum ob homonymiam vocabuli Potentia, & Actus. Affirmamus Deum esse opificem habitu, vel secunda potentia, non quod in eo sit aliquis habitus, vel aliqua potentia, sed ob similitudinem quandam, & quo planius res intelligatur; virtutem diuinam, secundum quam non semper operatur, quando vult tamen, optimè, facillimè, promptissimeq; operatur, nomine habitus & potentiæ secundę nominamus. Cũ ergo Deus non fuerit ab æterno opifex Mundi actu, sed, vt ita loquar, habitu; quoniã C ab æterno habuit perfectissimam vim atque potestatem condendi mundum: sed quia voluit ab æterno, vt Mundus de nouo conderetur, & initium aliquod suæ durationis haberet, ideo sine vlla sui mutatione, tunc quando decreuerat, Mundum de nouo condidit: cum igitur ita res habeat, non oportet Mundum simul esse cum ipso Deo, neque Deus reducetur ad actu condendum Mũdum ab alio, sed a seipso, sicut pictor callens scientiã pingendi, iam non indiget alio cuius ope D adiutus pingat, sed quando libet ei pingere potest. Alia etiam, quæ assumuntur in argumento, non sunt omnino vera: vt illud, Omne quod in potentia est, reduci ab alio ad actũ. Duæ sunt enim viæ sciendi, ex sentẽtia omnium Philosophorum via disciplinæ, & via inuentionis: qui enĩ indoctus abundantia quadam, & naturali fęlicitate ingenij, per se aliquam scientiã inuenit, is ex potẽtia sciente fit actu sciẽs, a se non ab alio. Neque illud alterum verum est, Quidquid est potentia tale, ab eo quod est actu tale, reduci ad actum: stirpes enim fiunt actu dulces, albæ, vel alio A colore affectæ, non ab eo, quod est actu dulce, vel album, sed beneficio aquæ, quæ irrigantur, & solis; & hoc perspici potest in omnibus generationibus, quas naturales Philosophi æquiuocas vocant. Nisi propositio intelligatur, nõ de eo, quod est actu tale formaliter tãtum, sed vel virtualiter, vel formaliter.

SEXTVM ARGVMENTUM Procli.

*D**Eus auctor est Mundi omnino immutabilis, ergo vel ab ęterno Mundum fecit, vel nunquam fecit: nã si aliquando non fuit factus Mundus, & aliquando fuit factus, ergo Deus ex non faciente ad faciendum mutatus est; quare Deus mutabilis est. Et cũ omnis mutatio sit imperfecta quædam actio tempore indigẽs, & ad perfectionem aliquam acquirendam tendens: tempore inquam indigens, vt pote, sine quo null⁹ motus perfici queat, erit Deus imperfectus aliquo indigẽs. Quamobrem, qui æternitatem Mundi negant, etsi cupiunt esse pij erga Deũ, sunt tamen, (vt ex ijs, quæ iam diximus perspicuum est) erga ipsum valde impij. Possumus igitur breuiter concludere totam rationem ad hunc modum. Si Deus prius non faciebat Mundum, & postea fecit, ergo mutatur; si mutatur ergo mouetur, quoniam omnis mutatio, vel est motus, vel non fit sine motu: si mouetur, ergo est imperfectus: quod enim dealbatur non est perfectè album: si etiam mouetur, indiget tempore, quoniam motus necessario fit in tempore. Quæ si*

si absurda sunt, & omnia tamen pendent ex illo, quòd Deus ex non faciendo ad faciendū migrauerit, certè illud falsum erit, quare ab æterno Deus Mūdum fecit.

AD SEXTVM ARGVmentum Procli.

VErum est, motum esse actionem imperfectam: & omnem mutationē, vel esse motū, vel non esse sine motu. Sed quod omne transiens a non faciendo ad faciendum, necessario motum subeat, falsum est; nam non faciens, habitu tamen & potestate faciendi præditus, postea, quū ei libet, ex tali habitu actiones promit absq; vllo motu. Si enim ex habitu faciente euadit actu agens per aliquem motum, is vel erit diuersus ab effectione, vel erit ipsa effectio; si erit diuersus, vel erit habitus, & hoc non, quoniam habitus rationem quietis potius, quàm motus habet, quod enim habitu est tantummodo agens, quiescere potius, quàm moueri dicendū est; vel erit aliquid medium inter habitum & effectionē; & hoc non, quia in eodem instanti finem facit non agendi, nullo tempore intercedēte, in quo talis motus fieri queat; alioquin in illo medio tempore, neque faceret, neque non faceret, & sic inter contradictoria esset medium. Erit igitur ipsamet effectio, motus; at si ita sit, cum iuxta sententiam eorum, Deus semper Mundum efficiat, etiam semper mouebitur, quare semper imperfectus, ac temporis indigēs erit. Quare in eorum caput solers ipsorū inuentum relabitur. Non est autem omnis actio, motus, neq; imperfecta, neque temporis egens; vt sensus, & mētis actiones, quæ neque motus; neque imperfectæ sunt, neque interuallo temporis fiūt. Præterea, si effectio esset motus quo moueretur ipsum agens, tunc motus esset in mouente, at non est in mouente, sed in mobili; est enim actus mobilis, prout est mobile, quemadmodum Aristoteles definit in 3. Physic. & Aristotel. 2. de Anima text. 57. & 58. ait ex habitu ad actum quempiam transire sine vllo motu. sic.n.

ibi scribit. [Quocirca non rectè se habet A dicere ipsum sciēs cum scit, alterari, sicut neque ædificatorem cum ædificat.] hoc est is qui habens scientiæ habitum, deinde actu scit, & contemplatur, transit ab habitu ad actum sine vlla alteratione; qd si talis non alteratur, neque simpliciter mouebitur, non enim augebitur, vel minuetur, vel loco mouebitur. Non est autem magis perfectus Deus, quando aliquid actu procreat, quàm erat ante cū potentia tātum procreans erat: est enim per se, ac sine alterius rei adminiculo omni ex parte perfectus; alioquin opera quę B facit Deus, Deo perfectionem tribuerēt, & pertinerent ad essentiā Dei; quæ enim naturam alicuius perficiunt, partes sunt eius, vt rationale hominis, vt manus totius corporis. Mundus igitur pars erit Diuinæ essentiæ, erit igitur corpus Deus, corporeisque affectionibus obnoxius. Quod si Deus perfectus non sit, nisi Mundus ab æternitate consistat, Deus perfectionem suam accipit a Mundo, quare plura accipiet a suis operibus, quàm illis ipse impertiatur. Cum enim illis det, vt sint, ipse ab illis accipiet, vt perfectus sit: C pluris autem est perfectio Dei, quàm natura cuiusuis rei creatæ. At qui potest hoc fieri? si enim perfectio ab essentia eius non differt, sicut Deus esse non accipit a Mundo, ita neque perfectionem; & sicut esse Dei non pendet a Mundo, sic neque perfectio eius. Adde, quod perfectio est in eo qd perficitur, at creatio & productio Mundi, & aliarū rerū effectio, transeūt in res quæ fiūt. Et cū Proclus tribuat Deo prouidētiā, & efficientiā rerū etiā extremarum atq; minutissimarū, quarū tamen quædā extinctæ sunt, D quædam nunc constant, aliæ vero futuræ sunt, necesse est dicat Deū potestate opificem nunc esse, respectu rerū futurarū; nā si actu opifex sit, res futuræ actu iam præsentes essent ex ipsius sententia; si igitur potestate opificem esse, imperfectionem esse Proclus existimat, semper autem in mundo aliqua a Deo procreanda sunt, respectu quorū dum futura sunt, est opifex potentia, necessarium habet omnino dicere Deum semper imperfectum esse.

Porrò, sciendum est actionem posse duobus modis considerari; vno modo, secundum

secundū id quod ponit actio vt actio, in agente: deinde, quatenus infert ex se passionem vel effectum: primo modo actio Dei est in actu ab æterno, non autem secundo modo: priori modo Deus non est caussa in potentia, sed in actu ab æterno posteriori modo Deus non fuit ab æterno actu efficiens caussa Mundi, quia non creauit Mundum ab æterno. Et aduerte, Mundum, & alios effectus esse in Deo antequam fiant in potētia actiua; neque hoc est absurdum, solum enim de ijs quę formaliter sunt in Deo, inconueniens est ponere aliquid in potentia in ipso Deo. Quocirca, oportet actionem secundum id totum quod ponit in agente, formaliter esse actu in Deo ab æterno, hæc autē actio Dei & vis atque potestas omnium effectrix, nihil aliud est quàm efficax Dei voluntas, quæ in se semper est actu & inuariabilis, tunc autem ab ea procedit effectus, quando vt procedat, & a sapientia Dei præscriptum, & a voluntate eius determinatum fuit.

SEPTIMVM ARGVMENtum Procli.

SI mundus conditus est, & peribit, necesse est tempus, quod vnà cum Mundo necessario cohæret, ortū quoq; interitumque habere: quare aliquando non fuit tempus, & aliquando non erit tempus; sed (Aliquando) certum quoddam tempus significat, ergo fuit tempus, quando non erat tempus, & erit aliquod tempus, quando nullum tempus erit: quæ cum sint inter se pugnantia, necessarium est, Mundum ab æterno fuisse.

AD SEPTIMVM ARGVmentum Procli.

EST captiosum argumētum. Etenim verbum illud (Aliquando) non significat propria, & naturali vi sua tēpus aliquod certū, sed tantū significat aliquid, vel nō fuisse semper, vel nō fore

A nunquam. Cum enim dico crastinus dies aliquando erit, illud (Aliquando non significat aliquod certum tempus in quo crastinus dies futurus sit, alioquin illud tempus etiam esset aliquando, & rursum illud, ac ita deinceps in infinitum: sed tantum significat crastinum diem, neque semper, neq; nunquam sed medio quodam modo futurum. Cū igitur dicimus aliquando Mundus est factus, intelligimus Mundum non semper fuisse, sed habuisse ortum, & principium, similiter cū dicimus aliquando Mundus non erit, intelligimus Mundum, vel motum, nō sem B per futurū: sicuti Verbum, erat, vel fuit, non semper tempus aliquod significat, quoniam hæc tribuimus Deo, qui nullo pacto subest tempori. Plato enim in Timæo dixit, quoniam Deus probus erat, & nequaquam inuidus, Mundum condidit: & sicuti quando dicimus extra, vel supra cælum nihil est, in hac oratione (supra) & (extra) non significant aliquam differentiam loci, nisi imaginariam, sic (aliquando) cum dicimus, Mundus aliquando cępit, non significat tempus, nisi imaginarium.

C

OCTAVVM ARGVMENtum Procli.

MVndus dissolui non potest, ergo neque vnquam factus est; patet consequentia; nam si quod generatum est, aliquando interibit, ergo ex opposito consequentis, quod interire nequit, vt est apud Platonem in D Phædro, numquam generatum fuit. Antecedens probatur; Nam Mundus a solo Deo, qui fecit ipsum, dissolui potest: is enim rationem soluendi nodum tenet, qui fecit nodum; atqui Deus nūquam dissoluet; nam quod bene & cū ratione colligatum, & copulatum est: velle dissoluere, improbri est: vel igitur Mundus non fuit bene compactus a Deo, quare in eo faciendo bonus artifex non extitit; uel si bene factus est,

improbi erit ipsum velle dissoluere. Quare cum nefas sit opinari Deum vel in faciendo Mundo non optimum fuisse artificem, vel in eo dissoluendo improbum euadere, planum est mundum dissolui non posse.

AD OCTAVVM ARGVmentum Procli.

AN non corpora nostra, & animantium item, atque stirpiũ pulchrè cõpacta sunt? vel igitur hæc Deus vult dissoluere, vel non vult; si non vult, quomodo contra voluntatem eius dissoluuntur? si vult, quomodo improbus non est, qui quod bene compactum est vult dissoluere? Quod si dicas, hæc corpora mortalia nõ a Deo proximè effici, sed a Dijs secundis, vel a caussis naturalibus procreari: hoc nihil obstat, quominus & ipse Deus, qui caussis secundis vim agendi tribuit, & cum ipsis ad efficiendũ concurrit, malus sit, & Dii secundi, seu caussę naturales improbæ sint quæ res pulchre compactas dissoluant. Sane qua bonitate ductus initio mundum fecit, eadẽ si voluerit, dissoluet, etsi dissolutionis ratio nos lateat; neque enim ea, quorum caussas ignoramus, temere, aut male fieri arbitrari debemus. Posteà, facultas quæ ad actum nũquam deducitur, imperfecta & otiosa est, vt solent ipsi dicere; cum igitur Deus habeat facultatem dissoluendi Mũdum, quomodo enim, qui nodum fecit & vinculum colligauit, nesciat aut non possit ipsum dissoluere? vel igitur hæc facultas promouebitur ad actum, quare Mundus aliquando dissoluetur; vel nunquam reducetur ad actum, quare talis facultas imperfecta, & otiosa erit. Adde, q̃d nec Aristoteli placeat, in æternis aliquid esse, quod potestate tantum sit, vnde est illa eius sententia 9. lib. Metaphys. tex. 17. Nihil potentia æternum est. Et illa etiã in 3. Phy. tex. 32. in perpetuis non differt posse ab ipso esse. Deinde, si soluere Mũdum malum est, cum igitur Deus possit Mundum soluere, habebit vtique Deus facultatem male agendi, & vt aliquando malus euadat. Quare, vel in Deo non est facultas dissoluendi Mundum, & sic nec in ipso fuit facultas condendi, vt supra diximus; vel si est, aut soluere Mundum non est malum, aut in Deo inerit facultas mali.

Possumus etiam aliter ad hoc argumentũ, breuiter respondere ad hunc modum: quicquid ortum est per motũ physicum, & ab agente physico, potest etiam similiter interire per motum physicum & ab agente physico; & è cõtrario, quod potest interire per motum physicũ, fuit etiam similiter generatũ; & hoc intellectu uerum est illud Platonis & Aristotelis axioma, quodcunque est generabile est corruptibile, & quodcunque est corruptibile est generabile: & itẽ, quicquid cępit esse, aliquando desinet esse, & q̃d aliquando desinet esse, aliquando etiam cępit esse. At quod cępit esse per creationem a Deo productum, potest quidẽ nunquam desinere esse per motum physicum & potestatem agẽtis physici: sed potest tamen desinere esse per potentiam Dei qui ipsum creauit; & hoc quidẽ perspicuè cernitur in anima rationali, idem autem de mundo sentiendum est.

NONVM ARGVMENtum Procli.

VNiuersi anima ortu caret et interitu, ergo Mundus quoque ortu, & interitu vacare debet. Cõsequentia patet, quia non potest animal interire, aut non esse, cui anima eius semper adsit. Antecedens probatur, quoniam anima Mundi a seipsa mouetur, Quare Plato in Phædro ait, animam nunquam natam, aut caducam esse.

AD NONVM ARGVmentum Procli.

AN non etiam iuxta Platonem, anima nostra a se mouetur & immortalis est, corpus autem quod ab ipsa mouetur & ortum, & interitum habet? An non infirma ratio est, quæ nititur

decreto Platonis non valde certo, neque a multis recepto, nimirum, quòd essentia animæ in eo sit, vt moueatur a seipsa, & sit principium mouendi? Neque placet Aristoteli, vnam esse Mūdi animā a Deo diuersam, a qua cuncta regantur corpora; sed solis orbibus cælestibus immortales animas suam cuique attribuit, quarū motionibus omnia quæ infra Lunæ orbem sunt, regi, foueri, & moderari cēset. Quare quod hic a Proclo de anima Mūdi dr̄, a nobis nō conceditur. Adde, quòd qui negant Mundum æternum esse, hos consequens est, vel negare animam mundi cæterasque intelligentias ęternas esse: sed fuisse eas simul cum mundo procreatas: vel dicere illas non habere adeo necessariam cum mundo connexionem, vt sine ipso & ante ipsum esse nō potuerint. quare sumere æternitatem animæ, tanquam rem certam & indubitatam, & ex ea concludere æternitatem Mundi, quasi absque Mundo anima esse non potuerit, est duplici nomine vitiosam facere argumētationem; tum quia sumit pro certo, quod est dubium; tum quia ex hoc conficit id, quod ex illo non concluditur necessario. Deinde, vel essentia animę in eo est, vt sit principium mouendi aliud, & sic anima habebit essentiam suam dependētem a corpore, nec vllam actionem sine illius opera exercere poterit: vel non in hoc consistit essentia eius, & sic non erit necessarium si anima æterna sit, id quoq. quod ab ipsa mouetur æternum esse. Postea, functiones animæ separabiles sunt a corpore, ac eo puriores euadunt, quo a commercio corporis liberiores sunt; quare, vt rectè Plotinus ait, substantia quoque animæ separabilis erit a corpore. Quare substantia eius, nō in eo consistit, vt sit principium mouendi corpus. Ipse quoque Proclus in Commentarijs suis super Timæum, ait essentiā animæ in eo esse, quòd est a seipsa moueri, mouere autem corpora, ipsisq; vitā impertiri, atque motus & actiones communicare, non esse substantiam animę, sed vim, atque facultatem, ac functionem eius. Prȩterea, Plato in Phœdro, sic ait [Anima hominis immortalis est: nā qđ semper mouetur, æternū est, qđ aūt agitur, & mouet aliunde, quando finem habet̨ motus, viuendi finem habeat necesse est. solum igitur qđ se se mouet quia nunquam deseritur a se se, nunquam ne moueri quidem desinet, quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi.] Hęc Plato. Cum igitur id solum quod se mouet sempiternum sit, nullumque corpus, vt corpus est inanimum, a seipso moueri queat, vt Platoni, & Arist. visum est, mundus autem corpus quoddam est, relinquitur, vt Mundus & moriendi, & viuendi finem habeat. Cum his autem consentiunt, quę in Timęo scripta sunt, quoniā inquit [orti estis, immortales vos quidē esse, & indissolubiles non potestis,] quod si Mundus interire, & dissolui potest, ortū fuisse necesse est; neq; enim ortū effugit, quod aliquando suapte vi interire pōt.

DECIMVM ARGVMENtum Procli.

Mundus non potest interire, ergo nunquam fuit ortus. Probatur consequentia; nam si quod ingenitum est, non potest interire, ergo quod potest interire, non est ingenitum, & quod est genitum potest interire. Nā quod non fuit, & potuit esse, cum est, poterit etiam non esse. Præterea, quicquid fit, ex contrario fit, in quod rursus interire potest. Quod si ex priuatione interdum fit cōmigratio in habitum, vt e tenebris in lucem, et ex quiete ad motū, multo magis ex habitu poterit fieri commigratio in priuationē. Quare si Mundus ex inordinato aliquando generatus fuit ordinatus, quæ est cōmigratio ex priuatione in habitū multo magis nunc ex ordinato poterit fieri inordinatus, quæ est commigratio ex habitu in priuationem. Quod si hoc absurdum est, absurdum item erit facere Mundum aliquādo ortum fuisse. Antecedēs autem probatur. Quidquid interit, ab aliquo extrinsecus occursante interit, & in aliquid alie-

nũ a ſe;cũ igitur extra vniuerſum nihil ſit, nec quicquam ab eo alienum exiſtat, ſed (vt eſt apud Platonem) omnia cõplexu ſuo continens, totum ex totis, perfectum ex perfectis conſtet, Mundus igitur interire nõ poteſt: quare neque unquam ortus eſt.

AD DECIMVM ARGVmentum Procli.

PRoclus in opere, quod inſcribitur Obſeruationes eorũ, in quibus Platonis Timæo contradixit Ariſtoteles, volens tueri Platonem, qui in Timæo dixit, quidquid ſentitur generari & interire poſſe, aduerſus Ariſtotelẽ qui huic opinioni oppoſuit cælum, quod cum ſentiatur viſu, generari tamẽ & interire nequit, ſic ait [nullum corpus finitum præditum eſt viribus infinitis, vt ipſe Ariſtot. ait 8. Phy. ſed Mundus finitus eſt, vt Ariſt. oſtendit in 1. lib de Cælo, ergo nõ habet vires infinitas. Atqui, quod æternum eſt, vim infinitam, vt ſemper ſit, habet, vnde ipſum αἰῶνα hoc eſt æuum ab eo quod ſemper ſit, Græcis appellatum eſſe certum eſt: quare Mundus æternus eſſe nequit. Suapte igitur natura, & naſci & interire poteſt. Verum, quia coniunctus eſt cum eo quod vere eſt, & vires habet infinitas, inde ſuppeditatur illi immortalitas, & æternitas. Quare ſi cogitatione Mundum ab ipſo Deo ſeiunxeris, & motu atque ipſo eſſe priuari neceſſe eſt. Hæc. Proclus. Si igitur Mundus per ſe finitas vires habet, quod autem huiuſmodi eſt, per ſe interire poteſt, quomodo Proclus ait, Mundum interire non poſſe, quia extrinſecus nihil ipſi contrarium occurrere poſſit? Præterea, ſi Mũdus per ſe caret contrario extrinſeco, quod autem tale eſt, per ſe interire nequit, Mundus igitur per ſe non poteſt interire: Proclus igitur pugnantia loquitur, cum in ſupradicto opere dicat, Mundum ſuapte natura interire poſſe, quoniam habet vires finitas, hic autem inquit mundum interire non poſſe, quia non habet cõtrarium extrinſecus occurſans illi.

Nota ſententiã hãc Procli.

Deinde, non valet, quidquid oritur, ex aliquo gignitur quod prius erat alienũ, A & extra ipſum, ſed nihil eſt a Mundo alienum, aut extra ipſum, vt vult Plato, ergo Mundus non eſt generatus. Hoc inquã non valet, nam ſiue id ex quo generatus fuit Mundus, fuit aliquid formatũ, & aliquam ſpeciem habens, ſiue fuit aliquid rude ac informe, non neceſſe eſt nunc aliquid eſſe extra Mundum alienũ ab ipſo. Nam ſi id ex quo factus eſt Mundus, aliquã ſpeciem habebat, ipſam deſerẽs, Mundi formam ſuſcepit. Quid enim hic remanet alienũ a Mundo? nã ſpecies illa iam interijt: ſubiectum autem illius, B eſt ſub forma Mundi. Si vero fuit aliquid rude & informe, id ipſum, cum in generatione Mundi euaſerit materia, elementum, & pars ipſius Mundi, non poteſt dici eſſe alienum a Mundo: non igitur neceſſariũ eſt ſi Mundus ortus fuit, aliquid nunc eſſe extra Mundum. Neque illud, ſi præciſe dicatur, verum eſt, quidquid gignitur, ex contrario gigni: nam ſubſtãtia gignitur, cui nihil eſt contrarium; in ſolis autem cõtrarijs eſt mutua reciprocatio, & commutatio: in priuatione autem & habitu, non item euenit; non enim eſt ne- C ceſſaria commutatio ex habitu in priuationem. Vnde Plato ait Mundum ex priuatione vel ex inordinato fuiſſe factum ordinatum, nuſquam tamen dixiſſe legitur, Mundum rediturum ad illam priuationem informitatis, & inordinationis. Adhæc, concedimus Mundum quantum in ipſo eſt, poſſe ad inordinationem, & priuationem redire: omne enim quod ligatũ eſt, vult Plato poſſe diſſolui; [& qm̃ orti eſtis.] inquit in Timæo [immortales eſſe nõ poteſtis: neutiquã tamẽ diſſoluemini, nec vos vlla mortis fata perimẽt, nec D fraus violẽtior, quàm conſiliũ meũ, quod maius eſt vinculũ ad perpetuitatẽ veſtrã, q̃ illa, quibus eſtis tum cũ gignebamini colligati.] Plato igitur ſenſit Mundũ ſuaptẽ natura diſſolui poſſe, a Deo tñ immortalitatem ipſi ſuppeditari. Non ergo pugnant hæc, Mundũ Dei munere nunquã eſſe interiturum, cum tamen ab aliquo initio fuiſſe conditũ. Denique, quod ex materia per motũ habuit ortũ id ſuaptẽ natura mortale, & aliquando interiturũ eſt: & quod per motum phyſicum eſt, interiturum, id quoque ortum fuit. Sed

quod

quod sua natura est immortale & incorruptibile, id potuit de nouo fieri, nõ ex materia per motum, sed ex nihilo per creationem, sic est mundus.

VNDECIMVM ARGVmentum Procli.

QVidquid interit, id suo ipsius vitio interire solet; At mundus nullius uitij capax est, ergo non potest interire. Maior patet; nam quod interit, neque bono suo interit, neque eo, quod neque bonum, neque malum sit, sed medium, quod enim est huiusmodi, id neque lædere, neque iuuare potest: Vnde fit, ut neque perimere, neque seruare ualeat. Minor apud Platonem perspicua est; ipse enim ait Mũdum beatum esse Deũ, sicut & Deos omnes: & propterea Deorum genus vniuersum, cum uitij non sit capax, nullam sentire posse im mutationem. Non igitur vnquam interibit uniuersum, cum in eo nihil insit vitij. Quod si interire nequit, nunquam ortum est, alioquin ex nihilo factum esset, nullam autem rem ex nihilo fieri posse, certum est.

AD VNDECIMVM ARgumentum Procli.

NOn decet loco demonstrationis, in omnibus rebus vti testimonio Platonis, vtpotè quem in multis errasse constet: vt in Astronomia, cum solem, quem Astronomi inter stellas errãtes medium collocant, secundum à luna locum tenere dixit. In Philosophia naturali, cum animatum transmigrationẽ etiam in corpora ratione carentium, fabulas Pythagoricas sequutus, amplexus est, ut ipse Proclus fatetur in libro, quẽ pro Timęo contra Aristotelem scripsit. In Medicina, cum in corporibus viuentiũ trahendi facultatem negat esse. Prætere-

rea, vterum animantem esse uoluit, quod A reprobatum est à Galeno. Adhęc, censet stirpes sensus participes esse, quod nec Aristoteli, nec Medicis, nec ipsis Platonicis probatur. In Philosophia morali, quis non de nuditate mulierum, de communione vxorum, de liberorum procreatione, & abortu, eius in libris de Republica decreta reprehendit? Verùm, si quis plura & grauiora Platonis errata subtilius vult cognoscere, legat is Eusebium libro 13. de Pręparatione Euangelica à capite 8. ad finem usque eius libri. Deinde, non sequitur, Plato dixit Mundum B esse Deum, ergo non sensit illum esse ortum: vtrumque enim dixisse potuit, & sibi contradixisse. Interdum enim Plato sinceras de Deo sententias sequutus est; interdum patrium morem reueritus, & iudicium Socratis reformidans, ad fabulas deuolutus est. Genus Deorũ expers (inquit Plato) vitij est, atqui Mundus Deus est, quis hoc concedat? nam si mundus, qui omnia continet, Deus est, quid erit, quod non sit Deus? rebus itaq; inanimatis, & belluis, Diuinitatem tribuere oportebit. Quomodo Mundus Deus C est, cuius partes inferiores penes omnia commutationum genera commutantur, superiores uero, perpetua conuersione immutantur? Postea, sicut naturalis facultas est caussa conseruationis, & ut res sit; sic imbecillitas caussa erit, cur non sit: omnis autem facultas finita, necesse est ut deficiat; quare si Mũdus vt corpus est, finitę est facultatis, ut fatetur Proclus, finitam autem facultatem deficere est necesse, & cum deficit in id rem ipsam labi oportet, quod contra naturam eius sit, quod autem est contra naturam, id cuius D uis rei est vitium, eique affert interitum: Mundus igitur & vitij & interitus capax erit.

Quoniam autem Proclus ex illo communi axiomate [Ex nihilo nihil fit,] conatur ostendere Mundum non potuisse generari, quippe cum nihil ante Mundũ fuerit, ex quo ipse generari potuerit; age dum, huic quoque rationi occurramus. Ars tantum efficit formas accidentarias, non autem substantiam. Natura etiam formas substantiales gignit, non autem materiam.

materiam. Cum igitur Deus, & artem, & naturam longe antecellat, & formas accidentales, & substantiales, & ipsam materiam efficere poterit. Non enim Deus vi & potestate sua minus superat naturam quàm hæc artem excellit. quare non est illi impossibile ex nihilo aliquid facere. Præterea, aliud est loqui de generatione vniuscuiusque rei particularis, aliud vero de procreatione Vniuersi & omnium entium, quæ ex aliquo subiecto antecedente non potuerunt existere. Et aliud est loqui de prima procreatione rerum, aliud uero de propagatione & successione earundem; illam enim nullum subiectum antecedere oportet, huic autē semper aliquod subiectum subesse debet. Quinimo, in ipsa communi rerum particularium generatione, cernimus quodāmodo aliquid ex nihilo fieri: nō enim materia generatur, ac proinde nec totum cōpositum secundum vtramque ipsius partem essentialem de nouo producitur; sola igitur forma, quæ ante generationem nulla erat (nisi fortasse formas materiæ inhærentes sempiternas esse quispiā existimet) per generationem producitur. q̄ forma, cum subiectum eius interit, in nihilum uidetur recidere. aut enim in ipsum subiectum commutatur; aut ad alias materias transit: aut ad aliquod propriū totum reducitur: aut in aliam formam commutatur: quorum nihil fieri potest. quòd autem à quibusdam dici solet, materiam esse caussam procreationum formarum, absurdū est: quomodo enim deterius caussa erit melioris, & posterius prioris? forma enim finis est materiæ: dicitur autem materia potētia esse omnes species, nō quod ipsas procreet, sed quod habilis sit ad naturas formarum recipiēdas; ueluti tabella scriptoria, potestate est, quæ in ipsa describuntur litteræ: non quod litteræ ex tabula nascantur, sed qđ potuit in se litterarum characteres recipere. Neque verò potest una forma eadē numero ex uno subiecto trāsire in aliud: nam nec forma per se moueri; nec vna numero nisi in vno tantum subiecto singulari esse potest. Nec forma dissoluitur in alia simpliciora, alioquin esset cōposita. Nec redit ad suum totum, seu ad propriam integritatem; tum quoniā formæ partes non habent, & quantitate A carent, tum quoniam difficile est fingere, quæ sit tota forma earum animarum vegetantium, quæ in singulis viuentibus inest, aut quod naturale corpus illa tota forma occupet? Neque vna forma in aliā interit, ut seruetur mutua commutatio; talis enim cōmutatio non fit propter formam, sed propter cōe subiectum, quod potestatem habet vtramuis formam recipiendi. Ad hæc, quod uere generatur, id est per motum efficitur, id & in tempore, & ex aliquo subiecto fieri necesse est; at procreatio Mundi non est B motus, nec in tempore fit, immediate.n. fit à Deo, qui in tempore non operatur. Sed dicent, nec materiam propriè gigni, neque formam, sed ipsum compositum, idemque interire: Esto; sed compositum, vt multis placet, re non differt à partib⁹, quare per generationem nulla res noua procreabitur, sed terminus generationis erit tantum vnio & concretio simpliciū: erit autem generatio nihil aliud, quàm concretio, interitus autem nihil aliud, q̄ secretio, vt placebat antiquis; eueniet q;, vt vera sit Empedoclis sententia, affirmā C tis nullius naturam esse, sed permixtionē tm̄, atq; mixtorum segregationem. Præterea, ante generationem forma nō erat, Aristoteles enim 12. lib. Metaph. tex. 16. non vult formam esse priorem composito; nec post interitum forma superstes est; hoc enim si alicui formæ tribuendum est, tantum intellectui concedendū erit: in generatione igitur & corruptione cōpositi, nulla res, & substantia gigni, aut interire cernitur præter formam; sed quoniam tales formæ à composito non sunt separabiles, idcirco ex quadam consecu D tione efficitur, vt cum forma gignitur, & interit, simul eadem ratione, compositū gigni, & interire necesse sit.

Verùm quid opus est multis? breuibus namque occurri potest argumentos concedendo vniuersum quidem naturaliter non posse interire; sed negando ex hoc concludi, ipsum nunquàm esse cœpisse: nam, vt non esse cœperit per motū, ex aliqua materia factum, nihil tamen prohibet, ipsum ex nihilo, per creationem, proximè à Deo fuisse procreatū. Sed clamat Proclus, ex nihilo nihil fieri,

ri; clamet sane quantum libet: nunquam certè creationem probabit Deo esse impossibilem. Ac nos quidem supra libro quinto, possibilem esse creationem, multis firmisque rationibus confirmauimus; & quæ contra creationem obiici poterant, omnia repulimus.

DVODECIMVM ARGVmentum Procli.

Vniuersi elementa, uel manent in suis locis naturalibus, quod ipsis est secundum naturam: uel circulo mouentur, & neque principiũ, neque finem habent mouendi. Si igitur Vniuersi elementa in suis sunt locis, neque ullum in alienum locum totum contendit, necesse est Vniuersũ expers esse mutationis: cum omnia, ea que tota id obtineant, quod ipsis est secundum naturam, tum quæ in eodem manent, tum quę mouentur.

AD DVODECIMVM ARgumentum Procli.

HOc Procli argumentum, duobus syllogismis nititur. Vnus est hic, quę sunt in loco naturali, ea sũt incommutabilia, at vnaquęque Mũdi pars, tota est in loco naturali, partes igit Mundi sunt incommutabiles, quare qui ex ipsis constat Mundus, mutationis erit expers. Alter syllogismus, hic est: quæ in orbem mouentur, neque principium, neque finem habent sui motus, cælum autẽ versatur in orbem, neque principium igitur habuit vnquam motus, neque finem est habiturum. Sed in priori illud falsum est, quidquid manet in suo loco naturali, esse immutabile. Elementa enim contigua, vt aer & ignis, aqua & aer, terra & aqua, in suis locis naturalibus posita, tametsi cognata, & vt aiunt, symbola sint, tamen quoniam semper altera qualitate sibi inuicem aduersantur, mutuo alterari, & commutari necesse est.

Deinde, cum ait elementum manens in suo loco, esse immutabile; vel intelligit de mutatione, quæ est secundum locum, vel de alia: vtrumuis falsum est, nam multas partes cuiuslibet elementi, sæpe numero à suis locis naturalibus ad loca non naturalia dimoueri cernimus: aqua item in sua manens integritate, sæpe incalescit, frigescit, discutitur in halitum, vertitur in aerem, & in se computrescens, sexcentas procreat animalium formas. Terram etiam in loco suo immutari, declarãt tam multæ stirpium, & metallorũ species, quæ ex ipsa procreantur. At dicet, partes elementi possunt immutari, integrum autem, & totum elementum, nequaquam. Verùm, hoc est petitio principii; nam qui negat Mundum æternum esse, partes eius omnino immutabiles esse, itidem negabit, de vtroque .n. par dubitatio est. Præterea, si nulla pars elementi est immutabilis, quo Proclus absq; demonstratione sumit, totum elementum esse immutabile? cum partium commutatio, contrarium sentire suadeat? Eadẽ enim est natura partium elementi, & totius elementi; quare si partes sunt corruptibiles, totum itẽ suaptè natura est corruptibile. Vel igitur aliquando interibit, id quod nos asserimus, uel nunquam; & sic fiet, ut quod est corruptibile, nunquam corrumpatur: quod & repugnat naturæ, & aduersatur ijs quæ traduntur ab Arist. in 1. de Cælo. quinimo Arist. ex motu, & quiete partium terræ in centro (neque enim contingit totum elementũ terræ simul moueri ad centrum) argumẽtatur, totius terræ naturalem locum esse centrum.

Neque uerò Proclus illud rectè concludit, cum ait, motus circularis caret principio, & fine, ergo est æternus. Nã in antecedente, vel loquitur de principio & fine durationis, & ita petit principium, vt per se manifestum est: uel loquitur de principio & fine motus ex parte magnitudinis, & ita non ualet consequentia. Etenim, idem posset de motu cuiuslibet globi dici: in tali enim motu, non licet certum principium sumere, aut finem, ex parte globi; non proinde tamen quispiã dicet, aut nunquam cępisse motum globi, aut nunquam esse desiturum.

His

His accedit, quod duratio motus, non à subiecto corpore, in quo inest, sed à uirtute motoris pendet: quare si motor libere, & secundum voluntatem moueat, tādiu motus durabit, quam diu ei libuerit; & incipiet tunc, cum motor incipere voluerit: figura igitur mobilis, non necessario æternitatem motus concludit.

DECIMVMTERTIVM argumentum Procli.

Materia prima, est procreationis & interitus expers; alioquin alterius materiæ indigeret. Illud autem, cuius gratia materia est, est ipsa procreatio; & materia refertur ad formam, relatiua autem simul sūt: relinquitur igitur, ut si materia æterna est, procreatio quoque, cuius gratia illa est, æterna sit, & sint formæ in ipsa, ex æternitate.

AD DECIMVMTERtium argumentum Procli.

Nota opinionem ueterum de interminatis dimensionibus.

Pythagorici, Platonici, & Stoici, materiam fecerūt sempiternam; & quā uis nunquam omnis formæ, & qualitatis expers sit per se, tamen informem, & incorpoream esse voluerunt. Huic dixerūnt primùm omnium, inesse trinam dimēsionem, ex qua effici corpus quoddam, quod sua natura solis dimensionibus tribus definitur, & est quasi tumor quidam indefinitus, & solum parui & magni differentia definitur. Hanc item posuerunt commune subiectum omnibus naturalibus formis, idque incommutabile; in omni enim commutatione debet esse aliquod subiectum, quod ab ea forma, quę interit, transeat ad eam, quę procreatur. Hanc igitur materiam, si producatur, dicimus nos non necesse esse ex alia materia produci: Formę enim, quia ꝑ se non subsistunt, nec seipsas sustentant, ideo materia indigent cum generantur. Materia vero, quia est receptaculum om-A nium formarum, easque sustentat, si producitur, nō indigebit alia natura, ex qua fiat. Præterea, quamuis in procreatione partium Vniuersi, materiam præexistere cernimus, in productione tamen totius Mundi, non oportet existimare eam præcessisse, sed vnà cum Mūdo, à Deo productam fuisse. Sed dicet, Plato uoluit materiam sempiternam esse: Esto; at idem in Timæo, terram ponit incommutabilem, reliqua tria elementa vult in se mutuo commutari. Cum tamen ibidem asserat, corpora animantium ex quatuor elemētis constare, quod esse non posset, nisi terra commutaretur. Eius igitur uiri, qui in B re tam manifesta sibi contradicit, uelle in omnibus rebus sententiam, quasi oraculum sequi, stultum est, cum ipsemet moneat, ut Socratis paruam, veritatis autē, permagnam curam habeamus. Adde, quod nusquam legitur Plato dixisse, materiam sempiternam esse. Mundum autem ortum esse, clara uoce pronunciat: Vter igitur magis consentanea Platoni dicit, Proclus, qui vult Mundum æternū esse, (quod aperte negat Plato) eoq; sit materia sempiterna, quod nusquam Plato dixit; an nos, qui materiam vnà cum C Mundo cępisse uolumus, quorum alterū Plato manifestè scribit, alterum nusquā apertè negat? Denique, materiam nō posse procreari ab agente naturali, & motu physico, verum est: à Deo autem, & per creationem, falsum est.

DECIMVMQVARTVM argumentum Procli.

D *Quidquid gignitur, materia eget. & efficiente: quod si id non semper est, id fit aut propter efficiens, quod non semper idoneum est ad efficiendum; aut propter materiam, quę non est semper habilis; aut certè propter vtrumque. qua re si Mundus aliquando non fuit. id accidit ei, vel propter materiam, uel propter ipsius Mūdi effectorem: at Deus Mundi opifex, semper ad efficiendum Mundum est*

satis

ſatis idoneus: cum ipſe idem ſemper permaneat, nec ullo modo immutetur; nam ſi nunc eſt idoneus, & ex æternitate fuit; & ſi ex ipſa æternitate non fuit, nec nunc quidem eſt idoneus. Materia vero, ſimiliter ſemper fuit habilis, ad procreationem Mundi; cum ſit incommutabilis, & ſemper eadē permanens. Cum igitur, quod Mundus aliquando nō fuerit, nec materiæ, nec efficienti, aſcribi poſſit, pro falſo habēdum eſt.

AD DECIMVMQVARtum argumentum Procli.

IN hoc argumento, multa ſunt vitia: primum eſt illud, quid quid fit, indigere materia; multa enim ſolum requirunt efficiens, vt anima rationis compos, quæ & à Deo condita eſt, & quoniam eſt immortalis, ex materia fieri non potuit. Materia item prima, uel non eſt à Deo producta, quare Deus non omnium erit opifex, ſed erunt duo principia prima, Deus & materia prima, quod redolet nugas Manichæorum; vel ſi eſt producta, ex materia alia produci non potuit, ne res in infinitū abeat. Neque vero ad oſtendēdum, nō quidquid fit, materia egere, multum intereſt, ſiue id ab æterno, ſiue de nouo factum fuerit. Quemadmodum igitur, qui faciunt Mundum ſempiternum, & materiam, tametſi dicant Mundum à Deo fabricatum eſſe, nolunt tamen materiam præceſſiſſe conſtitutionem Mundi, ſed vnà cum Mundo ab æterno productam fuiſſe: ſic etiam nos qui uolumus hunc Mundum aliquando cœpiſſe, dicimus materiam ſimul cum Mundo cępiſſe. Alterum vitium eſt, quod ſumitur tāquam certum, materiam eſſe immutabilem & ſempiternam, quod falſum eſt, & à nobis ſupra improbatum fuit. Tertiū uitium eſt, quod duplex tantum cauſſa aſſignatur, propter quam Mundus non ſemper eſſe potuerit, nempe materia & efficiēs: cum neutra earum ſit cauſſa, ſed alia, quæ prætermiſſa fuerit, nimirum, A qđ repugnet naturæ ipſius operis; æquale eſſe ſuo opifici, & repugnet Mundo ipſum coæternum eſſe Deo, à quo fuit conditus: vel quia Deus ad manifeſtationem ſuæ gloriæ & perfectionis; melius eſſe iudicauit mundum fieri de nouo, quàm illum eſſe ab ęterno; vel quia ex parte Mūdi repugnat ipſum eſſe æternum; cū huic poſitioni, multa, quæ ſunt perſpicuè falſa, abſurda, & impoſſibilia, ſint neceſſario conſequentia; id quod ſupra breuiter oſtendimus, & accuratiùs, ac diligentius infra docebimus,

B

DECIMVMQVINTVM argumentum Procli.

PArtes Mundi, nempe cęlum, & quatuor elementa, ſunt æternæ; ergo etiam Mundus. neque enim totum ignobilius eſt ſuis partibus, cum ſit id cuius gratia partes ſunt, & non è contrario. Cælum autem Platoni ſempiternum eſſe placuit; C quod uel motus eius, qui fit in orbem, apertè declarat: nam ortus, & interitus ineſt ijs quæ habent contrarium. Præterea, vnum vni tantum propriè eſt contrarium, ut à Platone explicatum eſt in Protagora: cum igitur cęlum contrario careat, nam ſi cælo aliquid contrarium eſſet, motui quoque eius, alius motus contrarius inueniretur, at quis D is eſſe poteſt? Cum enim tres ſint motus ſimplices, circularis, et rectus, qui duplex eſt, unus qui ſurſum fit, alter qui deorſum: quis erit horum circulari contrarius? non is qui ſurſum fit, nā opponitur ei, qui fit deorsū; nec is qui fit deorſum, aduerſatur enim ei qui fit ſurſum; & iam poſitum eſt uni vnum tantum contrarium eſſe, relinquitur igitur, neque motui cæleſti, neque ipſi cælo quidpiam eſſe cōtrariū, Quare

corpus

corpus erit diuersum ab ijs, quæ ortũ habent & interitum, vt sunt quatuor elementa, & quæ ex ipsis fiunt. Porrò, ipsa elementa, licet secundum partes suas gignantur, et intereãt, nihilo minus tamen semper suum statum naturalem retinent in suis locis remanẽtia. Mixta vero, non partes Mũdi, sed potius effecta dici debent; ad quæ procreanda, Dij, vt est apud Platonem, ex integritate elemẽtorum partes mutuantur, quas iterum restituant illis: quod dictum est propter resolutionẽ mixti in elementa, ex quibus conflatum erat. Ex ijs igitur, & vere, & cõuenienter Platonicis decretis, atque principijs, demonstratum est, Mundum sempiternum esse.

AD DECIMVMQVINtum argumentum Procli.

QVoniam Proclus nimium Platoni tribuens, ad confirmãdam ęternitatem Mũdi, testimoniis eius abutitur, velut etiam nunc, affirmans cælũ secundum Platonem non esse compositum ex quatuor elementis, sed esse quintam quandam naturam omnium sublunarium corporũ longe dissimilem, hoc dicens cõueniẽter magis doctrinæ Arist. q̃ Platonis; Videndũ est, an Plato ita senserit; an potius, vt nos ostendemus, cõtrarium. Plato (inquit Proclus) tribuit cælo motum circularẽ, qui diuersus est à motibus omnium elementorũ, ergo voluit illud esse diuersum ab illis. Procederet sanè argm̃ si Plato fecisset cælum, vel corpus simplex, vel cõpositum, sed inanimũ; tale.n. argm̃ ex motu naturali ductum, in simplicibus corporibus, & cõpositis inanimatis robur hẽt, vt videre licet apud Aristo. in 1. de Cælo. At cum Plato dicat cælum ex quatuor elementis, maiori tamẽ ignis portione, constare; ipsumq; animatum & ab anima motu cieri uelit, planũ est Platonẽ attribuisse rotundam cõuersionem cælo, non quatenus corpus est se

An motus cæli circularis arguat ipsum secũdum Platonis doctrinam, nõ esse compositum ex elementis.

A iunctum ab anima, sed quatenus est aïal quoddam, cui anima motum circularem impartitur. Nã, & in animali motus progressionis, qui fit ad interiora, naturalis est ipsi, non ratione corporis, fortasse.n. illi aduersatur, sed ratione animæ. Pręterea, quid dicemus de stirpibus, quæ vnà cum solis conuersione circunferũtur, quàobrem cognomines motui solis, Heliotropi nuncupantur? dicat nobis Proclus, cuiusnam simplicis corporis naturalis est eiusmodi motus? Anima igitur cæli circularẽ motũ illi tribuit, vt adducat

B ipsum, quoad eius fieri põt, ad imitationẽ mentis & intelligentiæ, in cuius actione, vt Platoni placet, perfectè inest cõuersio, & motus circularis Quemadmodum igitur, vt sunt diuersa gña animantiũ, volatilium, terrestrium & aquatiliũ, sic aïa, quæ i ipsis est, diuersos motus exercet, & ad tales motus exequendos, natura diuersas figuras eorum corporibus accõmodauit, cum tñ omnia corpora ipsorũ ex elementis pariter composita sint: sic ẽt cælũ; quamuis ex elementis conflatum fuerit, ob diuersitatem tñ animæ à qua cietur,

C & figuram, & motum diuersum à motibus omnium elementorum sortitũ est. Adde, quòd si propriũ est animantis mouere seipsum, vt est apud Platonẽ 10. lib. de Leg. & alijs in locis: cum cælum Plato animatum faciat, aliquem motũ habebit ab anima sua, qui præter circularem, alius esse nequit. Hæc igitur duo in doctrina Platonis non pugnant inter se, vt, & cælum conflatum sit ex elementis, quatenus corpus est, & nihilominus tñ, quĩ animatum est animam habens diuinam, longe diuersam multoq; præstantiorem

D iis, quæ sunt in caducis & mortalibus animantibus, motum accipiat ab anima sua diuersum à motibus elementorũ. Quid si dicamus cęlum, qm̃ ex purissimo igne fere conflatum sit, supernum locum occupasse, ibique constitisse, motum autem circularem quo circũfertur, ab alio principio, ab anima nimirum accepisse? quemadmodum in elementis, quæ in suis locis naturalibus manent, idem affirmamus: nam ignis qui est sub concauo lunæ, nec sursum nec deorsum mouetur, sed motu orbis cui cohęret, circumagitur, q̃ igitur

cælum,

cęlum, siquidem simile est elemētis, neq; deorsum feratur, neq; sursum, caussa est, quoniam in suo loco naturali existit, nullum .n. elementum in suo loco naturali manens, potest ab eo vllo genere motus naturaliter dimoueri, sed tantummodo vi; quòd autem in suo loco manens cælū in orbem feratur, facit id quidem anima cælestis, cuius ipsum est proximū Instrumentum: quæ anima, cum vt intelligibilem conuersionem, & perfectissimum illum motum circularem, qui menti & Intelligentiis inest, in Mundo sensibili, & in omnium corpore nobilissimo exprimat; tum vt res quæ sub luna sunt, temperato syderum motu regat, conseruet, atq; moderetur, motum circularem cælo impartitur.

Sed pergamus ad alia, quę Proclus in suo argumento sumit, expendenda. Ac primo quidem Proclus sibi contradicit; nam ait ea quæ oriuntur & intereunt, nō esse partes Mundi, sed potius effecta: idē quoque dicit, partes elementorum oriri & interire: cum igitur quidquid est pars partis, sit pars totius, vt quia manus est pars corporis, & digitus est pars manus, erit etiam digitus pars corporis: si partes elementorum non sunt partes Mundi, neque ipsa elementa erunt; quod est absurdum: quòd si sunt partes Mundi, cum oriantur & intereant, falsa erit opinio ipsius affirmantis partes Mundi ab ortu, & interitu alienas esse. Prætereà, si caussa ortus, & interitus est contrarietas, vt ipse Proclus dixit; talis autē contrarietas, non modo in partibus elementorum, sed etiā in ipsis totis elementis primò, & per se inuenitur, totum elementum ab ortu, & interitu alienum nō erit. His ad'e, quod supra dictum fuit, cum totū nil aliud sit, quàm suæ partes coniunctim sumptæ, & cum in corporibus simplicibus & homogeneis, cuiusmodi sunt elementa, eadem sit ratio cuiuslibet partis atque totius, si oēs partes elementi sunt caducæ, totum item caducū, & mortale esse necesse est. Quid? quod non pōt aliquid manere idē numero totum, variatis omnibus partibus eius? Cum igitur nullū elementum, idē numero sēper maneat, vtpote cuius oēs partes varientur, sanè vī simile figmēto, totū elementū ab ortu, & interitu vindicare Illud autem, nec verum, nec Platoni consentiens videtur, corpora mixta non esse partes Mūdi, sed potius effecta: id.n. cuius detractione, vel absentia, aliquid imperfectum, & diminutū est, suāq; perdit integritatem, sine dubio, uel pars eius, vel ad substantiam ipsius pertinens censeri debet: hæc enim duo, totū & perfectum reciprocantur, vt docet Aristoteles 3. Physic. tex. 64. quod igitur facit ad perfectionem alicuius, id quoque ad eius integritatem pertinet, ac proinde pars illius est; sed Plato uult in Timęo, nisi adsint mortalia animantium genera, Mundū non fore perfectum; hæc igitur in ipsis Mundi partibus numerari debent. Verba Platonis in Timæo hæc sunt: inducit enim Deum opificem Vniuersi præscribentem Diis, ea quæ facturi erant, ad hūc modum. [Tria genera nobis reliqua sunt, eaque mortalia, quibus pręter missis, cęli absolutio perfecta nō erit; omnia enim genera animantium complexu suo non tenebit, teneat autem oportet, vt ei ne quid absit: quę si à me effecta sint, Deorū vitam possunt adæquare; vt igitur mortali conditione generētur, & vniuersum verè sit vniuersum, vos suscipite, vt illa gignatis, imitemini q; vim meam, qua me in vestro ortu vsum esse meministis.] si genera igitur animantium Mūdo desint, Mundus Platoni non erit perfectus; censet igitur is, animantia in Mūdi partibus esse numeranda. Et rectè sane, nam mixta perfectiora sunt elementis; & hæc illorū caussa sunt constituta. Denique, siue hoc quod omnia continet, Mundum appelles ab ornatu, siue vniuersum, Omne, ac Totū, vtpote cuius amplexu omnia coercea ntur; negare nō potes, eius partes esse & quidē potiores, corpora mixta, quippe quæ, cū varietate, tum perfectione naturæ, multum præstent elementis.

An mixta sint partes Mundi.

Platonē autē sensisse, ex quatuor elemētis, tum Cęlum, tum Mundum totum esse coagmētatum, ex iis quæ subiū gam, perspicuum erit. In Timęo sic ait, [Vt hic Mundus esset animanti absoluto simillimus, hoc ipso quod ipse solus, atq; vnus esset, idcirco singularem Deus hūc Mundum, atq; vnigenū procreauit. Corporeū aūt, atq; aspectabile omne necesse est

Pulchra dispu tatio, an Plato sēsit cęlum esse compositū ex elemen tis.

est esse,quod natum est.Nihil porrò igni vacuũ videri potest;nec vero tangi, quod careat solido:solidum autem nihil,quod terrę sit expers. Quamobrem Mundum efficere moliens Deus, terram primum ignemque iũgebat.] Et quæ sequuntur vsque ad illa verba. [Earum autem quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni Mundo,partes omnes collocatę sunt, ut nulla pars cuiusuis generis excederet extra,atque in hoc vniuerso inessent genera illa vniuersa,]Ex quibus verbis apertum est,Platonem,& cęlum,& totũ Mũdum ex quattuor elementis constituisse. In cælo autem,plurimum igneæ substantiæ inesse dixit. Nam cum quattuor sint animantium genera. Vnum cęleste, atq; Diuinum;alterum pennigerum,& aereũ; tertium aquatile; terrenum quartum;diuinæ animationis (inquit Plato) speciẽ, Deus maximè faciebat ex igni; ut & splẽdidissimus esset, & aspectu pulcherrim⁹. Cumq; eum similem vniuersi naturæ efficere vellet, ad volubilitatem rotundauit, comitanteque eum sapientia, optimę mentis effecit, circumque omne cælum æqualiter distribuit, vt hunc varietate distinctum bene Gręci Κόσμον, nos lucentem & ornatum Mundum nominaremus.Hæc ex Platone.Quæ vero aduersus hanc Platonis sententiam in 1.Meteororum Arist.scribit,parui momenti sunt apud Platonicos.Si enim, inquit Aristoteles,cælum igneum esset,cum incredibili propemodum excessu hunc Mundum inferiorem superet,iãpridẽ omnia, quæ continentur in ipso,incendio consumpta fuissent.Sed ipsi respondent, cum elemẽtum ignis contineat cætera elementa, ac proinde multis partibus maior sit illis, qui fit,vt quæ ab eo continentur, non similiter conflagrauerint? Deinde, Aristoteles lib.2.de Generat. tex. 20. & 21. ait ignem elementarem,nostrati igni diuersum esse:hunc enim non esse simplicem, sed mixtum,& habere caloris excessum, vimque vrendi & absumendi corrumpẽdique corpora:illum aũt minimè:quemadmodum nix,seu glacies,seu gelu,frigidi est excessus; naturalis enim ignis viã potius impartiendi,quàm vrendi uiribus præditus est, ceu in nobis insitus calor. Præterea, quo ignis est in tenuiori materia,eo minorem vim habet vrendi; ut ferrum candens magis vrit,quàm carbo, & flamma,quàm elementaris ignis;cum igitur cælum ex purissimo, tenuissimoque igni constet, mirandum non est si quamuis magnitudine multum excedat,ea tamen quæ sub ipso sunt, nequaquam incendat.

A

B

Platonis autem præcipui interpretes, idem quod nos supra docuimus sensisse Platonem,asseuerant. Taurus (vt refert Philoponus)in 1.com.in Timæum,postquam locum Platonis à nobis supra citatum exposuit[Theophrastus, inquit, ꝙ si aspectabile & tractabile ex terra sũt & igni,ex his cælum,& astra constabunt; nõ sunt autẽ hæc,inquit,ex illis, quintũ corpus introducens, quod uersatur in orbẽ. Verum, ubi quintũ corpus illud esse docuerit,tunc hisce contradicat.]Hæc Taurus.Qui non modo vult cælum, & Mundum ex quatuor elementis concretum esse, sed etiam aduersatur Theophrasto id neganti, & quintum quoddam corpus ex Aristotelis sententia introducenti. Porphyrius in expositione eorũdem verborum,idem sentit:& post multa,subiungit hæc. [Mundum ex quatuor constitutum esse elementis, disertè dicit Plato, quasi quintum illud corpus,quod ab Arist. & Archita inducitur,non esse putauerit.] Proclus quoque, tum in expositione Timæi,tum in eo libro,qui inscribitur Obseruationes eorum, in quibus Platonis Timæo cõtradixit Aristoteles:postquam multis verbis explicuit quomodo vniuersum ex quatuor elemẽtis constet, & cælum ex igni,itemq; astra: postremò subiungit hæc,[non igitur,quasi peregrinam in vniuerso cælorum naturam inducere oportet,sed illic summam perfectionem naturæ eorum,quæ hic uisuntur cõstituentes,per illam,eamque quæ illis sit cognata his corporibus ortũ tribuere.] Plotinus in lib.de Mundo, eãdem quam nos,Platoni sententiam tribuit, eamque multis verbis,& explicat,& tuetur,aduersus Aristo.cuius uerba, ne sim prolixus, hic non ascribo. Postremo, Aristoteles Platonis discipulus,sententiam, quã Platoni adscripsimus,reprehendens,fecit cælum quintum quoddam corpus ab elementis diuersum.His accedit,quod Plato

Testimonia Platonicorum, quod cælum, secundum Platonem sit compositũ ex elementis.

C

D

to non agnouit corpus aliud simplex præter quattuor elemẽta; sic enim i Timæo scribit, [dicendum est igitur cuiusmodi potissimum quatuor corpora fiant; nam si hoc semel erimus consequuti, procreationis terrę, & ignis, & eorum, quæ pro rata portione in medio eorum interiecta sunt veritatem facile consequemur: tum enim nemini cōcedemus, pulchriora ijs, quæ sub aspectum cadant, corpora vsquã inueniri, quorum quodque ad suum genus referatur.] si igitur Plato negat ullũ corpus esse pulchrius his quatuor elemẽtis, aut his quæ fiunt ex ipsis, proculdubio non putauit cælum esse omnino diuersũ ab illis. At dicet aliquis, Platonem, quinque solidarum figurarum, quæ rectis cōstituantur lineis, & planis similibus, ac naturæ eiusdem, cuiusmodi sunt Cubus Pyramis, Octaedrum, Icosaedron, Dodecaedrum, quatuor priores, quatuor elemẽtis attribuere; nimirum terræ Cubum, Pyramidẽ igni, Icosaedron aquę, Octaedrum aeri, postremam autem, Dodecaedrum, sine dubio cælo ascribere: quã re is non obscurè indicauit, sicut figuram, sic etiam naturam cæli, diuersam esse ab elementis. Sed hi errant, non.n. Plato, illa figura Dodecaedri Deum vsum esse ait ad compositionem cęli, sed ad vniuersitatis constitutionem: vt ex iis verbis quæ sunt in Timæo, perspicuum est; [cũ præterea inquit quinta quędam sit compositio, ea Deus ad uniuersi constitutionẽ est usus; eaque figurauit, & descripsit uniuersum.] Hæc pluribus disseruimus, ut demonstraremus, Platoni cælum non esse talem quãdam naturam diuersam ab elementis, qualem induxit Aristoteles sed esse ex elementis compositum.

DECIMVMSEXTVM argumentum Procli.

Materia sempiterna est, & per se habilis ad suscipiendas formas; uel igitur formæ in ea semper extiterunt, et semper erunt, & sic Mũdus principio, & fine carebit: uel non semper fuerunt, aut erunt; quod est absurdum: quomodo enim materia ex

A *æternitate formis caruit, ad quas suscipiendas semper fuit habilis? Sed fortè dices, ab æterno materiam habuisse formas uagas, imperfectas, & inordinatas; postea uero, productas fuisse formas perfectas. Verum id dici nequit, cum enim materia per se, ac semper habilis sit ad suscipiendas formas perfectas, nulla potest reddi caussa, cur non ab æterno illas habuerit. Deinde, quid opus fuit prius habere formas imperfectas, ut deinde perfe-*B *ctas habere posset? qđ aũt Plato, materiã prius imoderatè, ac inordinatè motam fuisse dicit, id non ita accipiendũ est, ut prius fuerit inordinata, deinde ordinata; sed cogitare debemus, eum illis uerbis exprimere uoluisse, qualis nam materia ex se, & suapte natura esset, nisi ab opifice Mundi distincta, & exornata fuisset.*

C
AD DECIMVMSEXTVM argumentum Procli.

Æternitas materiæ, qua fulcitur argumentum, iam supra improbata fuit: quare necessarium nõ esset pluribus verbis hoc argumentum refellere. Sed illud falsum est, Platonem, per id, quod inordinatè mouebatur, intellexisse materiam primam; Porphyrius enim ait intelligenda esse corpora naturalia, ex quibus mundus coagmentatus est; quæ quoniam naturalia sunt, mouentur illa D quidem, verum nisi ab opifice Mundi in ordinem digesta essent, & suum quodq; situm, & locum ab Architecto Mũdi accepissent, turbato, & vago motu agitata fuissent; vt nauis dum gubernatore, & currus cum auriga destituitur. Id autem Platonẽ sensisse, illã verba indicant. [Quidquid enim erat, quod sub cernendi sensũ caderet, id sibi assumpsit, non tranquillũ, & quietum, sed immoderatè agitatum & fluitans, idque ex inordinato in ordinem adduxit.] Quænam, inquit Porphyrius, sunt, quæ sub sensum cadunt, nisi corpora?

Qsid sit illud, quod dixit Plato ante Mundi effectionem, uago & inordinato motu agitatũ fuisse.

ra? materia enim, cum secundum Platonem vix aut ne vix quidem spuria cogita- A tione comprehendatur, in iis quæ sub sensum cadunt, numerari non debet.

DECIMVMSEPTIMVM argumentum Procli.

Exemplar Mundi, Plato dicit esse vnigenum, sempiternum, & numeris omnibus absolutum: cum igitur Deus Mundum fecerit huic exemplo simillimum, quemadmodum fecit Mūdum unum & absolutum, sic etiam sēpiternum fecisse credendum est. Imago enim, ut perfecta sit, debet omnino similis esse exemplari. Si igitur Mundus ortum, & interitum habet, nulla ex parte similis erit exemplari: sin autem, uel careat interitu habens ortum, uel careat ortu, habēs interitum, non vtraque ex parte, sed ex altera tātum exemplari similis erit.

AD DECIMVMSEPTIMUM argumentum Procli.

Hoc argumentum, idem est prope modum, cum quarto superius posito, ac refutato; quocirca eandem habere debet solutionem. Plato autem vult Mundum, ita similem esse exemplari, vt quemadmodum exemplar ex omni constat æternitate, sic Mundus per omne tempus perpetuo, & procreatus, & instans, & futurus sit. Lege Timæum ibi, D [vbi autem moueri, & viuere, sempiternorum Deorum factum à se simulachrū, intellexit Pater, qui procreauit, opere delectatus est, &c.] Cum igitur Plato velit Mundum, ita similem esse exemplari, vt sicut illud per omne æuum, sic Mundus duret per omne tempus, debuit sanè Proclus ostendere, Platonem fecisse tēpus ex vtraque parte infinitum; vt inde concludere posset, Mundum ex sententia illius, sempiternum esse; sed id Proclus callide tacitus prætermisit, quia probare non poterat. In Timæo enim Plato sic ait. [Tempus inquit unà cum cælo factum est, ut simul generata, simul etiam dissoluantur, si quando vlla eorum futura erat dissolutio,] & iterum. [nā dies, noctes, menses, & annos, cum ante natum cælum in natura non essent, demum uoluit procreari, cum cælum productū est in natura.] Huic rei fidem facit Arist. lib. 8. Phys. tex. 10. ita scribens. [Plato tempus generat solus, cum cęlo enim ipsum simul esse factum, cælum autem factum esse ait.] Quod si Proclus cōtendat, Mundum exemplari suo esse oportere omni- B no similem, cum exemplar Mundi sit immutabile, indiuisibile, totum esse simul in se habens, non sensibile, sed tantùm intelligibile, cur Mundus etiam (siquidē cum omnibus rebus exemplari necesse est esse quam simillimum) non est immobilis, indiuisibilis, incorporeus, denique talis, qualis non est, nec esse potest?

DECIMVMOCTAVVM argumentum Procli.

C *Si in Deo duæ sunt voluntates, una, vt non sit aliquid inordinatū, quod Plato indicat illis uerbis. (cum enim constituisset Deus nihil mali admiscere, ex inordinato ipsum adduxit in ordinem.) Altera, ut uniuersum bene colligatum, et ordinatum cōseruetur, quam innuit Plato illa oratione, (nā cum voluntatem, & consilium meum nacti sitis, quod maius est vinculū ad perpetuitatē vestram, quàm illa quibus estis, tum cum gignebamini colligati, &c.) necesse igitur est, has voluntates, aut semper esse in Deo; aut interdum utramque, unam prius, alteram posterius; at interdum esse, interdum autem non esse, non conuenit ei, qui semper est, et immutabilis semper perseuerat: & prius, ac posterius in ijs tantum insunt, quæ tempori subiecta sunt: quod si utraque uoluntas semper*

per quod uult efficit, semper igitur, et inordinatum obliteratur propter perpetuam uoluntatem, ut ipsum non sit, & ordinatum conseruatur propter uoluntatem, ut ipsum sit perpetuum; cũ utraque uoluntas sit semper. Quare si sit vtrumque semper, non prius erit inordinatum, quàm ordinatum, nec ordinatum, quàm inordinatum. quòd si id quod ordinatum est, principio et fine caret, Mundus autem nihil aliud est, quàm ordo, & id quod adductum est in ordinem: Mundus igitur ortus, & interitus expers erit.

AD DECIMVMOCTAuum argumentum Procli.

Deus semper vult, ut nõ sit aliquid inordinatum: inordinatum enim Deus, & natura refugit; non tamẽ ideo sequitur, vt si semper vult non esse inordinatum, aut semper vult esse ordinatum, ipsum ordinatum semper sit, sẽper enim Deus, vt ait Plato, vult bonis omnibus Mundum explere, non tamen omnibus bonis semper Mundus expletus est. Semper vult Deus, non esse malũ, bonorum enim, inquit Plato, ad nullum aliud, quàm ad Deum caussa est referenda; malorum autem, alia quæpiam est requirenda caussa, mali enim caussa, nõ est dicendus Deus; non tamen ideo sequitur, vt malum semper non sit in Mundo. Postremo, semper vult Deus ea quæ fiũt in Mundo, non tamẽ necessarium est ea semper fieri, aut esse. Quamuis igitur Deus semper velit aliquid, vult tamen illud esse, sicut natura eius patitur. Et ipse quidem semper voluit Mundum esse talẽ qualis nunc est, sed non voluit, vt Mundus semper talis esset. Est igitur æternitas in uolitione Dei, sed non in effectione Mundi.

Deinde, non si quod Deus vult, aliquando est, aliquando non est, ideo dicere oportet Deum interdum hoc, interdũ illud velle. Vna est enim, & simplex Dei voluntas, cuius vnaquæq; res particeps est, quoad natura ipsius patitur. Vult Deus omnia esse similia sibi, vult esse bona, & conseruari: similitudinis tamen, bonitatis, & conseruationis ratio, non eadem est in omnibus. Semper igitur volebat Mundum esse conditum: verũ, vt potest esse Mundus & suapte natura est capax durationis, ita esse volebat. Si igitur immortalitati, immutabilitati, æternitati, atque indiuisibilitati Dei, non repugnat mortalitas, mutabilitas & extensio rerum quas producit: non itẽ absurdum erit, Deum voluisse semper Mundum fuisse ordinatum, ipsum autem non semper fuisse: non enim voluit, vt Mundus semper esset ordinatus, sed ipse semper, & ab æterno voluit, vt Mundus tunc, & talis esset, quando, & qualem esse, vel possibile, uel melius erat.

DECIMVMNONVM argumentum Procli.

Qvidquid natum est, aliquando interibit; omne, quod caret ortu, caret et interitu: quæ duo pronũtiata, non modo sunt Aristotelis in 1. de Cælo, verumetiam Platonis, qui horum alterum, in libris de Republica, alterum in Phædro pronuntiat. Verũ, id omne, quod natum est, manet interitus, inquit Socrates, Musarum personam referens; & quod generatum non est, interitu carere est necesse. Ex quibus pronuntiatis, alia duo deducũtur, Vnum est, quidquid interire potest, id generatum esse; nam si nõ esset generatum, careret interitu, per secundum Pronuntiatũ. Alterũ est, Quidquid non põt interire, id non esse generatum: nam si generatum esset, ut in primo dictum est pronuntiato, aliquãdo interiret. cum igitur Mundus interire nequeat, bonus enim fuit opifex ipsius, improbi autem videtur es-

se, quod bene compactum fuit, uelle dissoluere, & immortalium inquit Plato, ipse est opifex: quod autẽ immortale est, hoc nõ agnoscit casum, seu interitũ, ut in Phædone dicitur, haud enim temere quidquam aliud esset ex pers interit⁹, si quod immortale esset, non esset hmõi. Cum igitur Mundus interitu careat, carebit etiã ortu, per secundum pronuntiatum.

AD DECIMVMNONVM argumentum Procli.

CVm hoc argumentum parum discrepet ab octauo, solutio illius ad hoc idem refellendum accommodari posset.

An plato, sẽsit mundum esse incorruptibilem.

Sed potest etiam, hoc modo responderi; dupliciter aliquid dicitur esse tale, vel intrinsece & per se, sic ignis est calidus; vel extrinsecus, & ab alio, vt calor in aqua & ferro candente. Præterea, dicitur etiam aliquid perpetuum, uel quod etiã idem numero semper maneat; uel quod partes eius deperditæ cõtinenter instaurentur. Mũdus igitur insolubilis dicitur, & immortalis, non per se, ac intrinsecè, nã in Timæo sic ait opifex Mundi, [Quoniam inquit, orti estis, haud quaquã estis indissolubiles,] sed tantum extrinsecus, nimirum ob propositum & voluntatem opificis, qui quod suapte natura solubile est, conseruat, & partes eius continenter instaurat, ne aliquando omnino totũ collabatur. Rectè igitur apud Platonem Mũdi opifex ait, [nam cum uoluntatem inquit, & consilium meum nacti sitis, quod maius est uinculum ad perpetuitatẽ uestram, quam illa quibus estis tunc cum gignebamini, colligati, neutiquam dissoluemini. Deinde, Plato simpliciter ait Mundum esse ortum, & suapte natura pronũtiat esse dissolubilem, consilio tamẽ Dei nunquam dissolutum iri. Stultum igitur est, ex eo quod Plato secundum quid ait Mundum esse indissolubilẽ, negare Mundum, secũdum Platonem, ortum esse, cũ tamen hoc ille apertè, & simpliciter pronunciet. Quando igitur ait, quod natum

A est esse dissolubile, intelligit per se, ac sua pte natura. Cum vero inquit Mundum indissolubilem esse, intelligit extrinsecus, ac ex Diuina uoluntate.

Sententia Galeni.

Huic rei fidem facit Galenus, qui in quarto libro eius operis, quod scripsit de Demonstratione, referente Philopono in eo libro, quem contra Proclum scripsit, quatuor pronuntiata suprapositaa, diligenter expendit: & ad extremum ait, illud pronuntiatum (Quidquid est incorruptibile, nõ esse generatum) dupliciter accipi posse: vno modo, vt per incorrupti B bile, intelligamus, id quod per se, ac suaptè natura expers est interitus, quia est simplex, & perpessionis expers, & sic verum est pronuntiatum: altero modo, ut per incorruptibile intelligatur id, quod per se est mortale, sed extrinsecus, & ab alio ascititiam obtinet immortalitatem: quemadmodũ de Diis Plato in Timæo dicere videtur. Verba Galeni hæc sunt. [Composita est notio sempiterni, quoniam ortus, & interitus est expers: utriq; autem alterum est consequens, nimirum hoc quoque in loco demonstrans vtrum C uis horum sit, alterum protinus esse consequens: illo assumpto, demonstrauit, cuiusmodi esset propositũ. Si igr̃ probè ab omnibus, ut cõfessum recipitur (& quod procreationis est expers, id esse cõsequẽs, vt non intereat) id expendentes, partim intelligemus, pronuntiatum esse, quod demonstratione non indigeat, sed primũ, & quod per se fidem mereatur: partim verò à quodam alio euidente pronuntiato confirmari, quod paulo ante huiusmodi esse dictum est: (si quid procreationis rationem nullo modo continet, illud ne D que interitus rationem subibit.) Quod igitur, quicquid ortu caret, protinus, & interitu careat, prompte, & sine vlla hæsitatione recipit intelligentia; & si quid est aliud eorum, quæ ad notionem sunt euidentia, tale est hoc pronuntiatum. Tamen (quidquid est expers interitus, id necessariò ortu carere) hoc indiget quadam determinatione, ut prompte ipsum accipiamus. Quæ est igitur determinatio? certè, vt distinguamus quomodo hoc (interitus expers) concedendum sit, vtrum quod neque omnino rationem

inte-

interitus accipiat, vt quod omnino simplex est,& perpessionis expers; an uero, vt quod instauratoriam immortalitatem obtinuit? Quemadmodum de Diis Plato in Timęo dicere videtur, vbi Deū priorum cum ijs instituit differentē, est autem hæc eius dictio. [Quoniam generati estis, haud quaquam estis indissolubiles prorsus,& immortales,nunquam tamen dissoluemini, neque mortis ulla fata uos perimentes;maius est enim ad perpetuitatem uestram vinculum, meum consiliū, quàm illa,quibus estis, tunc cum gignebamini,colligati,] hoc ipsum autē, & in Politico,de toto cælo persequitur. Concipitur enim quidpiam,quod etsi natum sit,nunquam tamen sit interiturum, ut Lacedęmoniorum Ciuitas (liceat hoc vti exemplo) fiet enim, ut ea nunquam intereat, quanquam singulas domos, & partem vnamquamque, eam naturam vt perimantur,habere côcedamus. Verum, quia fieri potest,vt paulatim fiat instauratio,fieri etiam pōt, ut vniuersum simul, nunquam dissolutum intereat. Neq; verò Ciuitatem tantum adhunc modū permanere incorruptam possumus cogitatione concipere,sed vnicam quoque domum, si quod in ea fatiscit,instaurationē subinde consequatur. Secundum hâc igitur rationem,si quid ortu careat,id oīno expers est interitus, sin vero careat interitu,non necessario procreationis est expers.] Hęc Galenus.

VIGESIMVM ARGVmentum Procli.

PLato in Politico ait,res diuinissimas, semper in eodem statu permanere similiter affectas & prorsus immutabiles. Cum igitur opifex Mūdi sit quidpiam omnium Diuinissimū, semper idem et similiter affectus erit. Quare alienum est ab ipso, interdum facere & interdum non facere; sed cōuenit illi, uel semper facere, uel nunquam facere. At nunquam facere in eum qui est opifex omnium rerum,cadere nequaquam potest: relinquitur igitur, ut Deus semper Mundum faciat, ac proinde Mundus sempiternus sit. Præterea, Deus vt in Timæo legitur, Mundum condidit diuini exemplaris perfectissimam imaginem, cū igitur exemplar omnino sempiternū sit, necesse est Mundum, siquidem est imago ipsius, ambifariam sempiternum esse. Ad hæc, Plato Mundum Deum vocat; Deorum autem genus, & mutationis, et vitij expers est, quare Mundus ortu, & interitu carebit.

AD VIGESIMVM ARGVmentum Procli.

IN hoc argumēto,nihil noui ferè Proclus affert;nam prima pars argumenti, supra in sexto argumento,secunda in decimo septimo. tertia in vndecimo, & ab ipso tractata, & nobis refutata fuit.

Si autem Plato, aliquando Mundum vocauit Deum,id fecit,fabulosam Poetarum consuetudinem sequutus, ex orphicis versibus id accipiens:qui Poetæ,nihil est in natura rerum, cui non diuinitatis cultum attribuerint. Cumque Poetarū mos sit Deorum ortus tradere, mortes autem ipsorum reticere, mirum non est, si cum Plato Mundum ortum esse, neq; interiturum esse dixerit, Deum ipsum, Poetarum cōsuetudine appellet. Et quāuis Plato in libro de Republica Poetas multis criminibus incessat, eosq; de sua Ciuitate depellat, nonnunquam tamen, ne uel receptos Deos improbare,& noua inducere dæmonia videatur quod no uerat Socrati mortem attulisse, ad Poetarum consuetudinem delapsus, fabulis ipsorum interdum vtitur. Oportebat autem Proclum animaduertere, cum Plato in Timæo Deum ait esse Mundum, & stellas omnes quæ conspiciuntur, solem inquam & reliquas;quænam mox subiungat;appellat enim Deum Oceanum, Saturniamq; cæli satu,terræque conceptu generatos, ex his Phorcin, Saturnum, & Opem,deinceps Iouem, atque Iunonē,

An Plato re sēsit, Mundum, cęlū & Astra esse Deos.

ac reliquorum Deorum prosapiā. Quare, si quod Plato hic Mundum Deum esse inquit, Proclus inde vult efficere Mundū perpetuum esse; pari item ratione cōcludam ego, Saturnum, Iouem, reliquosque supra commemoratos, quod à Platone ibidem nominentur Dij, sempiternos, & sine ortu, & interitu fuisse; cum tamen eos natos esse, ac progenitores habuisse, Plato testetur. Vocat etiam Plato cælū : eū antiquorum hominum existimationem sequutus; qui cum nihil præter res corporeas intelligerent, in iis autem cælū principem locum obtineret ipsum à sempiterno cursu τὸν θεὸν appellarunt. sic.n. apud Platonē cum Hermogene loquens Socrates in Cratilo ait, [qui in Græcia primi homines extiterunt, videntur mihi solos hos Deos existimauisse (ut hodie etiam barbarorum plerique) Solem nēpe, Lunam, Cælum: vt cum uiderent eos sēpiterno cursu incedere, ab hac τοῦ θεῖν idest currendi natura θεοὺς idest Deos appellauerint. Postea aūt, cum alios Deos obseruauissent, eos nomine eodem nuncupauerint] Ac Plato quidem, rectè de Deo sensisse videtur. Nam in Timeo, vnū esse Mundum ostendit, quod vnum sit eius exemplar, unusque eius opifex Deus. Et in epistola ad Dionysium ait, se epistolas quas ex animi sui sententia scribit, ex vnius Dei præfatione & nuncupatione ordiri; quas verò ex aliorum sensu, & in alio rum gratiam exarare cogitur, eas à Deorum appellatione inchoare. Et cum Plato omnes alias res ab vno Deo, vel proximè, uel per Deos secundos conditas; & suapte natura mortales, ac dissolubiles esse; Deique munere res cælestes immortalitatem adipisci censeat; qui potuit, ullā earum rerum, Deum esse arbitrari? Interdum tamen multos Deos nominat, & colēdos esse asserit: veram, quam de Deo ipse sententiam habebat, in vulgus non enuntians: ne patriis legibus aduersari, & à communi hominum sensu, & opinione abhorrere videretur; sicque populi inueteratis erroribus assueti, & veritatis, quæ de vno Deo est, minime capacis, odium & furorem, qui in necem Socratis tantopere sæuierat, aduersum se concitaret. Sed illud Platoni condonari non potest: quòd intelligentiis, Dæmonibus, Astris, etiā Dijs poetarum, cultum adhi-
A bere, preces fundere, vota nuncupare, sacrificia facere iubeat. Indignum enim est, tantum Philosophum, in re tanti momēti, quanti est agnitio veri Dei, metu mortis, non modo celasse veritatem, sed etiā eam falsas, & impias de Deo vulgi opiniones, auctoritate sua fouisse, atque confirmasse. Sed ad Procli argumentationem redeamus.

Plato Mundum ait esse Deum, ergo Mundus, inquit Proclus, non est ortus. Atqui oportebat Proclum audire Platonem vtrumque dicentē, & Mundū Deū,
B & ipsum nihilominus ortum esse. Oportebat meminisse, Platonem nomē Dei, etiam iis rebus, quas generatas esse constat, tribuisse. Oportebat considerare, nomen Dei, cum Mundo tribuitur, non propriè sumi à Platone, sed eo modo, quo supra declarauimus. Quod autem Plato Mundum, nec propriè Deum esse, nec mutationis expertem censuerit, ex iis, quæ scribit in Politico, manifestum erit [in ijsdem enim, inquit, & eodem modo se habere, & idem esse, ijs demum, & solis conuenit, quæ maxime sunt diuina: corporis
C autem natura in hoc numero haberi nō potest. Vnde, quoniam cælum, & Mūdus, corpus participauerunt, mutationis expertia semper esse non possunt] & rursus in Timæo, [quid est, quod semper est, neque vllum habet ortum? & quid quod gignitur quidem semper, nunquam est tñ? quorum alterum intelligentia cum ratione comprehenditur, quod unum semper, & idem est: alterum, quod affert opinionē per sensus rationis expertes, quod totum est opinabile, id gignitur, & interit, nec vnquam verè esse potest.] Verum
D de his satis.

Et argumentis quidem omnibus Procli, pro æternitate Mundi ab eo allatis, subtiliter, vt opinor, atque diligēter, adhuc responsum & satisfactum fuit. Sed quoniam in hac disputatione, de Platonis sententia sępenumero vtrinque disputatum est: operæpretiū esse duximus, quid Plato de Mundo senserit, ortus sit, nec ne, seorsim explicare.

An

An Plato senserit Mundum ortum esse, & aliquando cępisse, an potius sempiternum esse, atque ortu, interituq; carere.

CAP. V.

QVoniam sententia Platonis, ex iis quæ scripsit, tum alibi, tum præcipue in Timæo, elici debet, & quia verba eius, ab iis, qui in contrariam sentẽtiam discesserunt, uariè explanantur; idcirco operæpretium esse duxi, locum Platonis in Timæo, vbi de molitione Mundi loquitur, integrũ hic ascribere; vt qm̃ ab iis, qui Platonem sequuntur, multæ, & discrepantes interpretationes illius loci excogitatæ sunt, nos, quæ nam sit germana interpretatio, & verbis Platonis maximè congruens, iudicare possimus. Verba Platonis in Timęo, vbi de procreatione Mũdi loquitur, hæc sunt. [De quo primum consideremus, quod in quæstione de Vniuerso ante omnia inuestigari debet, vtrũne semper fuerit sine ullo generationis principio, an genitum sit, ab aliquo principio sumens exordiũ. Id profectò cernitur, tangiturq; & corpus habet; omnia verò hm̃oi, sensus mouent, quę sensus mouent, opinione per sensum percipiuntur, hæc verò talia esse constat, ut gignantur, & genita sint; quidquid autem gignitur, necessario ab aliqua caussa gigni asseruimus.] Hæc Plato: quibus verbis, cũ aperte significaret Mundũ ortũ esse: Platonici tñ, vt Crãtor Platonis interp̃s, Plotinus, Porphyrius, Iãblicus, Taurus Platonicus, Proclus, Apuleius in lib. de Platonis dogmate, Alcinous, & Simpliciũs, hunc Mundũ sempiternũ esse ex sententia Platonis pugnaciter defendere cũ in animũ induxissent, excogitarunt multas acceptiones illius uocabuli (ortũ) seu (generatũ) præter illã cõem, qua dr̃ aliquid gñratũ esse, quod prius non erat, & aliqñ cępit esse; in qua significatione, contendunt Platonis verba accipienda non esse. Nos igitur expositiones illius vocabuli, quas ipsi commenti sunt, commemoremus, & an verbis Platonis conueniant, expendamus.

Taurus Platonicus, in Commentariis, Taurus Platonicus.
A quos scripsit in Timæum, quatuor acceptiones illius vocabuli (oriri) pręter cõmunem eius significationem, adfert. Primo modo, inquit, oriri dicitur, quod nunquam quidem ortum sit, in eodem tamẽ genere sit cum iis, quæ oriuntur; sic videri dicimus, quod non visum sit, nec videbitur, sed in eodem sit genere cũ iis, quæ videntur, ut si quod sit in centro terræ corpus. Tũ, dicitur oriri aliquid quoniã compositum est, quod tametsi nunquam generatum sit, nos tamen, vt compositionem eius & melius intelligamus, & commodius explicemus, cogitatione id
B generamus, suasque in partes resoluimus: vt syllabas ex elementis, & figuras ex lineis generari dicimus. Deinde, dicitur etiam aliquid oriri, quia in eo semper est, vt gignatur, & non habet totum suum esse simul, sed est in perpetua commutatione; elementa enim continuò commutantur, & in se mutuo conuertuntur; orbes autẽ cælestes, licet iidem substantia permaneant, tamen ob perpetuam conuersionem, situs, aspectus, atq; vultus, continenter euariant. Postremo, ortus etiam dici
C posset Mundus, quoniam aliunde ipsi est tributa essentia, nempe à Deo, à quo exornatus est, & quo remoto, in nihilum recideret; vt idem sit Mundum generatum esse, quod non sua vi extitisse, sed à Deo factum fuisse, ab eoque & regi, & conseruari: sic secundum eos, quibus cælum aperte sempiternũ est, Luna ortum, atq; generatum à Sole lumen nacta est, nunquam fuit tamen, cum non ab ipso illustrata fuerit. His inquit Taurus significationibus, qui verba Platonis interpretatus fuerit, sentẽtiam eius assequetur; qui
D autem communem significationem generationis, qua id, quod non fuit aliquando, in natura extitit, verbis Platonis attribuerit, toto, vt aiunt cælo, a mente Platonis aberrabit. Hæc ex Tauro Philosopho. Ex illis autem quatuor significationibus, Crantor, postremam amplexus est; Porphyrius secundæ significationi assentitur; Proclus, Iãblicus & Simplicius, duabus postremis adhęserunt; Apuleius, & Alcinous, tertiam significationẽ præcipuè sequuti sunt. Nos autem, quantũ earũ vnaquæq; verbis Platonis,

quę supra posita sunt, vel congruat, uel discrepet, accuratè discutiamus.

Prima significatio absurda est, & non solum à Platonis, verum etiam à cōi sensu aliena. Nam qui fieri potest, ut qđ nō est corpus, vel substantia, sit in genere corporum, vel substantiarum? genera .n. de ijs, quæ subiecta sunt ipsis, nomine, & definitione dicuntur; qui potest inquam, fieri, vt Mundus, qui secundum ipsos ortus capax non est, sit tamen ex genere eorū, quæ oriuntur? quod si id, quod non est ortum, tamen est ex genere eorum, quæ possunt oriri, ergo per oppositionem cōuersionis, aliquid erit ortum, quod sit ex genere eorum, quæ non possunt oriri? ortum est igitur aliquid, quod oriri non potest. Quid? quòd generabile, & ingenerabile sicut corruptibile & incorruptibile, vnius & eiusdem generis esse nō posfūt? Deinde, absurdus est verborum Platonis sensus, si hoc modo explanentur, ut per se manifestum est. Præterea, id quod est visibile, tametsi in centro terræ iaceat, aptum tamē est suapte natura videri: quare si ita Mundus dicitur esse ortus, suapte natura capax erit ortus, ex quo fiet, vt necessario aliquando sit ortus; nā qđ per se generabile est, non per aliam viā, quàm per generationem uenit ad esse. Postremo, Plato, quæstionem proponēs de molitione Mundi, dixit ipsum ortum esse, non autem ex genere eorum, quæ oriuntur: & quid per ortum intelligeret, explicans ait. [Vtrum semper fuerit, ita vt ortus sui initium nullum habuerit; an vero ortum sit, ut ab aliquo tēporis principio esse cœperit, & iterum. Tempus igitur unà cum cælo ortum est, ut simul nata, simul etiam dissoluantur.

Altera significatio, quare aliquid (auctore Tauro) dicitur esse ortum, est, quoniam est compositum, & cogitatione in ea ex quibus est compositum, possit dissolui, qua significatione usum fuisse Platonem, cum dicit Mundum ortum esse, indicat, inquit Porphirius, probatio, quā subiicit, [Ortus est, inquit, quandoquidē cernitur, & tangitur, & est vndique corporatus, quibus uerbis nil aliud significatur, quàm Mundum esse compositum. nam quod corporatum est, materiam habet & trinam dimensionem, quod autem cernitur, & tangitur, forma nequaquam carere potest: quare compositum erit. Sed primò, absurdum est eam significationē Platoni affingere; quæ neque apud Platonem, neque apud vllum veterum Oratorum, neque apud Arist. in 1. lib. de Cælo tex. 110. vbi eius, quod oritur, significationes, tam subtiliter persequitur, neque in communi usu loquendi, reperitur.

A

Præterea, uitio dandum esset Platoni, quod tam inusitata illius vocabuli significatione vti voluerit, nec ante tradita multiplici acceptione eius vocabuli, hoc indicauit, vt obscuritas, & ambiguitas tolleretur. Deinde, secundum hanc significationem, sensus quæstionis à Platone propositæ, hic erit; Mundus ne, simplex sit nullum principium cōpositionis habens, an compositus fuerit; quare illud (semper ne fuerit) pro (simplex ne sit) usurpatum erit; & illud (ortus est) pro (compositus est) scriptum erit, Sed, quę necessitas eò Platonem adegit, vt in re tanti momēti declaranda, tam ineptè verbis abuteretur? Adhæc, si per (non esse ortum) simplex, per (esse ortum) intelligit Plato (cōpositum) certe quæstio, quæ à Platone proponitur, nō esset adeo difficilis, vt ad eam explicandam oportuerit Platonem, Deos, Deasque omnes inuocare, ut sibi ad huiusce quæstionis enodationem, essent auxilio. Quis .n. vnquā in dubium reuocauit, an Mundus sit quædam res simplex, an composita? Neq; verò, quæstio esset propria Vniuersi, vt Vniuersum est, sed cōis cuiusuis corporis. Postremò, nō aliter credendum est Platonem vsurpasse supradicta vocabula in Timæo, quàm in 6. lib. de Legibus, & in Epinomide; illic enim scribit hæc. [Rectè siquidem hoc saltem omni homini persuasum esse debet, quod hominum ortus, aut principium nullum accepit, neque finem vnq̄ est habiturus, sed & semper erat, & omnino est, & futurus est; aut si esse cœpit, principij quædā longitudo, à quo esse cœpit, immenso iā ante nos tempore pręcessit. [Hic autem sic ait.] Arbitrari aūt decet, omnia quæ in cælo sunt animantium genera, hæc esse. Quod sanè in primis astrorum

B

C

D

...ex genus ortũ fuisse dicere debem⁹, corp⁹ quidem nactum pulcherrimum, animã autem beatissimam simul, & præstantissimam. ex duobus autem sortibus, alterã his tribuendam esse propemodum ducere debemus; nam aut ab interitu alienũ & liberum a mortalitate, vnumquodq; ipsorum esse; & diuinum prorsus, atque necessarium; aut certè diuturnam aliquã vitam habere, quæ cuique horum ad viuendnm fatis sit, & qua longiore non indigeat.

Contra Proclum. Tertiam vero significationem Proclus mirifice amplectitur; nam in Opere quod inscripsit, obseruationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristoteles, accusat Aristotelem, quod dicat Platonem sensisse, Mundum ortum esse, idest a principio esse cępisse. Ortum em̃ esse apud Platonem (inquit Proclus) nõ significat a principio esse cępisse; sed semper gigni; nam quæ supra tempus collocata æterna sunt, ea vniuersam simul naturam suam, vim, & actionis perfectionẽ, præsentem obtinere: quæ autem sunt in tempore, ea non confertam simul vitam suam, præsentem habere. Si quid enim, C inquit, in tempore est, etiamsi in immensum tempus producatur, interdum quidem est; nam quidquid ipsius est, id in aliquo est tempore, non enim simul constat tempus, sed gignitur in infinitũ. Ad hunc igitur modum, Vniuersum esse dicit, nõ quasi sit vt id quod semper est, sed vt id quod per omne tempus gignitur semper tamen aliquando in naturam profertur secundum ea temporis partem, quæ instat. Sed vt verũ sit, quod Proclus ait, Mundum naturam suam obtinere in eo, vt semper gignatur, nos tamen contendimus, quæ eiusmodi sunt, principium or D tus sui habere; quod autem suapte natura generabile est, aliquando generatum fuisse necesse est, vt pulchrè ostendit Arist. in 1. lib. de Cælo. quod autem hæc interpretatio Procli, Platoni nõ cõgruat, patet consideranti verba eius. [Semper ne fuerit (inquit) nullo generatus ortus principio, an ortus ita sit, vt ab aliquo principio esse cęperit.] Præterea, si Plato ibi quærebat, an in eo, quod est perpetuo gigni, Mundus habeat, vt sit, cur dixit, Ortus est, non autem oritur, & gignitur? Itẽ, A cur non dixit, vt a principio aliquo incipiat, sed cęperit, nam quod gignitur semper gignendi principia continet præsentia, & quod est eiusmodi, semper incipit gigni, nunquam cęperat.

Superest quarta significatio, qua Mundus dicitur esse ortus, quoniam ab alio naturã suam, & essentiam habet; de qua Proclus, loco supra citato, sic ait. [Vniuersum ortum esse dicit Plato, tanquam quod non sibi sit caussa cur sit, sed quod ab alio in naturã educatur. Porphyrius B item, Cum inquit [Plato quærit vtrum Mundus ortus sit nec ne, sic intelligere oportet, quasi dubitet, vtrum fortuito esse constiterit, vt sui effectorem non habeat, an ab alio sit ortus & aliunde principium habeat, quod esse cęperit.] Sed primum, quod isti tam facile ab alia in aliam significationem transeant, maximũ argumentum est, Platonis verbis vim eos afferre, & ea ad alienum sensum detorquere. Deinde, cur Plato ambiguitatem vocis effugiens, non aperte quæstionem proposuit dicẽs, Vtrum Mundus ab alio factus sit nec ne? Posteà, verisimile nõ est, Platonem in dubium reuocare voluisse, an Deus sit effector Mundi nec ne? cum ante ingressum quæstionis, Dei opem implorauerit, vt sine cuius præsidio, rectè quippiam fieri nõ possit. Plato etiam ante propositionem quæstionis, ponit diuisionem eorum quæ sunt, dicens alia semper esse & intelligentia comprehẽdi: alia vero gigni, nec vnquam esse, & sensu, ac opinione percipi. Opponit igitur Plato, ei quod est semper esse & intelligentia percipi, id quod est gigni, & sensu apprehendi; si igitur oriri, & gigni, significat ab aliqua caussa pendere, id quod est semper esse, & nunquam gigni, & intelligentia comprehẽdi, significabit a nulla caussa pendere; quare efficitur, vt eorum tantum, quæ sentiuntur, auctor sit Deus; nec sit principium omnium rerum, quod Plato non sentit, is enim ad Dionysium scribẽs sic ait. [In omnium rege, omnia sunt posita; atq; illius gratia stant omnia; atq; is auctor est omniũ, quæ cũ honestate, & pulchritudine coniuncta sunt.] Aristoteles item in libro de Mundo, scribit omnia

nia a Deo,& per Deum, orta nobis atq; coagmentata esse, nullamque naturam esse,quę ipsa sibi ad sese tuendam satis esse possit, nisi a Deo salus ipsi accedat, & custodia. Et in fine Metaphysicæ, versum Homeri pronunciãs,inquit. (Non multos regnare bonũ,rex vnicus esto.) Quid plura?anima Mundi, animi quoq; rationis compotes, intelligentia solum comprehenduntur, horum tamen Plato in Timæo Deum Procreatorem facit. Præterea,postquam Plato ostendit Mundum esse genitum,ex eo infert ipsum necessario habere caussam efficientem. Ante igitur,cum probauit Mundum genitum esse, nõ significabat ipsum habere caussam efficientem; alioqui eadem esset propositio & conclusio, & idem bis diceret; superuacaneum enim id erat, quod subijcit, Omne quod gignitur, ex aliqua caussa gigni necesse est. Secundum enim expositionem istorum Plato tali argumentatione vsus esset, Omne, quod gignitur, idest, habet caussam efficientem, ipsum ab aliqua caussa efficiente gigni necesse est, sed Mundus ortus est, idest habet caussam efficiẽtem, ergo Mundus habet caussam efficientem;qua cõclusione, quid magis ridiculum, & absurdum fingi potest? Sed inquit Porphyrius, si apud Platonem gigni & ortum esse significat aliquando cœpisse,ergo non valet illa consequentia, qua vtitur, (Mundus cernitur,tangitur,& est corporatus,& sensu percipitur, ergo est ortus, idest aliquando cępit.) Imo vero consequentia valet apud Platonem: nam cum Plato Mundum vniuersum ex quatuor elemẽtis coagmentatum esse existimauerit, vt supra docuimus, nullumque corpus putauerit nostris sensibus subiectum, quod non esset elementum,vel ex ipsis elemẽtis conflatum, omnia autem elementa per omnes suas partes oriri, & interire perspicuũ est,hinc fit, vt rectè Plato concluserit,Mundum ortum esse.

Verum postquam eorum, qui contra sentiunt,interpretationes futiles,& a sensu Platonis alienas esse ostendimus,testimonijs aliorum Philosophorũ, id ipsum Platonem sensisse demonstremus. & in præsentia quidem Plutarchũ, Atticum,

A Seuerum,Diogenem Laertium, Plethonem Platonicum, & ex Latinis Ciceronem, atque alios nostræ Religionis clarissimos Philosophos, vt Iustinum Martyrem, Eusebium Cęsariensem. D. Augustinum, Clementem Alexandrinum, Theodoretum, atque alios missos faciamus: Aristotelem, qui totos viginti annos Platonem audiuit, à quo, ob ingenij eius pręstantiam,mens suæ scholæ appellabatur,in hanc rem testem adhibeamus & verbor um ipsius,Alexandrum Aphrodisæum antiquissimum,& fidissimum interpretem afferamus, ea quæ refert Philoponus, nam Alexandri scripta intercideruntmemorantes, vt vtriusque testimonio,sententia nostra confirmetur. Aristoteles 1.lib.de Cęlo tex.102.[genitum inquit,omnes dicunt Mundum,sed genitum hi quidem sempiternum,] hos Alexander interpres inquit fuisse Orpheũ, & Hesiodum, & complures Theologos, post hos autem, Platonem idem quoque sensisse. In eodem textu subiungit Aristoteles,[genitum igitur esse,sempiternũ tamen fore, impossibile est;] quæ uerba exponens Alexander; inquit sententiam

C Platonis ab Arist.reprehendi. Et quoniã aliqui Platonici,cupientes Platonem tueri ab argumentis Aristotelis:dixerant Platonem non id sensisse:quod ei Arist. imponit,sed illis verbis(ortum esse: & generatum) significare voluisse Mundum habere suam essentiam in eo: quod gignitur semper ab aliquo, eiusmodi expositionem Alexander multis verbis reprehendit: tamquam dissentientem a verbis Platonis; quæ quoniam a nobis supra allata sunt; cum aduersus talem significationem disputaremus, consulto

D nunc pretermittuntur. Idem Aristot. 1. de Cęlo text. 104. sic ait. [Auxilium autem, quod quidam conantur afferre sibiipsis; qui dicunt incorruptibilem quidem esse, sed factum, non est verum: similiter enim dicunt ijs qui designationes describunt:& seipsos dixisse de generatione;non tanquam generato aliquando,sed doctrinę gratia tanquam qui magis cognoscant: si velut designationem viderint factum.] & quę deinceps sequũtur.quibus verbis Aristoteles indicat refugiũ, quo,vt Alexander inquit,nonnulli

Platonici vsi fuerunt, interpretantes illa verba Platonis, Mundum esse genitum, vel procreatum, non quasi dicta simpliciter, sed ex hypothesi, nimirum docendi gratia, vt ijs qui discunt, natura Mundi clariùs ostendatur; quos Alexander multis verbis redarguit. Idem Arist. Tex. 109. sic ait. [Sunt nonnulli, qui fieri posse putant, vt & quod natum non est, intereat, & quod natum est incorruptum permaneat; quemadmodũ habetur in Timæo: illic enim dicit natum quidem esse cælũ, in posterum tamen tempus perpetuum esse futurum,] non hæc dicit Aristoteles inquit Alexander, quod illa ambo senserit Plato, posterius enim tantum in Timæo scriptũ est, sed quoniam illa ambo necessariò inter se connexa sunt, vt qui posterius concedit, ipsum quoque prius admittere necesse sit. Quod autẽ, eandẽ sententiã Platoni ascripserit Theophrastus in libro de Physicorũ opinionibus, optimus testis est Taurus Platonicus in Commentarijs suis super Timæum. Sed Proclus contendit, Platonem fecisse Mundum æternum, tum quoniam ait exemplar Mundi sempiternum esse, tum quoniam facit caussam Mundi bonitatẽ Dei, & vacuitatem inuidiæ. Cum igitur Deus semper sit bonus, semper inuidia vacet, semper Mundũ procreat. His adde, quòd si non fecit ab æterno, ergo ab æterno fuit tantum potẽtia opifex, & non actu, quare fuit imperfectus: verum his, atque aliis horum similibus, cum argumẽta ipsius solueremus, cumulate satisfecimus. Præter illa testimonia Aristotelis quæ supra citauimus, est aliud luculentissimum in octauo libro Phy. tex. 10. [Omnes inquit tempus natum esse negant: solus autem Plato ipsum ortum esse asseuerat; unà cum cælo ortum esse, cælum vero natum fuisse affirmat.] Hæc testimonia Aristotelis & Alexandri quæ adduximus, si quis latius videre cupit, legat Philoponum in solutione sexti argumenti Procli. Sed dicet aliquis, quidquid natum est, Plato vult interire posse; at Mundum negat ipse aliquando interiturum, ergo non sensit ipsum ortum fuisse. Respondeo, est quidem Mundus suapte natura interitui subiectus, sed consilio, & voluntate Diuina semper conseruatur; quod perspicuum est ex illis verbis Pla- A tonis. [Quoniam inquit orti estis, immortales vos quidẽ esse & indissolubiles non potestis; neutiquam tamen dissoluemini nec vos ulla mortis fata perimet, nec fraus violentior, quàm consilium meum, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quàm illa, quibus estis, tunc cũ gignebamini, colligati.] Quod si Plato, ait Mundum nullius rei indigere, nullo morbo affligi posse, non ideo dixit qđ Mundum sibi ipsum tantum sufficere putaret, neque ab ullo extrinsecus pẽdere, aut quod suapte natura immortalem, ac B perpetuũ esse existimaret, sed quoniam nihil sit extra Mũdum, quod extrinsecus incurrens, possit perniciem, & interitum ipsi afferre. Quamobrẽ Plato in Timæo sic ait. [Itaque, & ob eam caussam, & ab ijs rebus numero quatuor, Mundi est corpus effectum ea constructum proportione, qua dixi; ex quo ipse se cõcordi quadam amicitia, & charitate complectitur, atque ita aptè cohæret, vt dissolui nullo modo queat, nisi ab eodem, a quo est colligatus. Earũ autẽ quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni Mundo partes col- C locatæ sunt, vt nulla pars, aut facultas huiusce generis excederet extra; atque in hoc vniuerso inesset genera illa vniuersa, idq; ob eas caussas, primò, vt Mundus animans possit ex perfectis patibus esse perfectus: deinde vt vnus esset, nulla parte, unde alter gigneretur, relicta: postremo, ne quis morbus eum posset, aut senectus affligere. Omnis enim coagmẽtatio corporis, vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos, senectutẽq; compellitur. Hanc igitur habuit rationem ef- D fector Mundi, molitorque Deus, vt vnũ opus tm, atq; perfectũ ex omnibus totis, atq; perfectis absolueret.] Cũ autem ait Plato Mundum nullius indigere, intelligit nullius externi, sic enim de ipso, ait in Timæo [Omni autem læuitate mundi figuram totam circũdedit, multis de caussis, neq; enim oculis egebat, quia nihil, quod extra cerni posset, relictum erat; nec auribus, quia nec quod audiretur quidem, neque erant anima circunfusa externa Mundi, vt respirationẽ requireret; nec vero desiderabat, aut alimẽta cor-

poris,

poris, aut detractione cõfecti, & cõsumpti cibi, neque enim vlla accessio fieri pote A rat, neque decessio; neq; vero erat unde. ita se ipse consumptione, & senio alebat sui, cum ipse per se, & a se, & pateretur, & faceret omnia, sic enim ratus est ille, qui ista iunxit & condidit, ipsum se contentũ esse Mũdum, neque egere alt ero, melius esse futurum, ac præstantius] Quod at tã Mundus instauratitiam, ac rediuiuam im mortalitatem a Deo habebat, audi Platonem in Politico hæc dicentem [Mũdus inquit in contrarias partes vltro circunducitur, vt qui vitam; & intelligentiam nactus sit ab eo qui ipsum cõstruxit. Por B rò ipsi retrorsum ire, ob id necessario insitum fuit, quod tale quidem semper in ijsdem esse, & eodem modo se habere, atque idem permanere, omnium maximè Diuinis naturalis solis cõuenit. Corporis autem natura, non huius est ordinis. Quod igitur cælum, seu Mundũ nuncupauimus, permulta, ac præclara munera a Creatore suscepit. Corporis tamen factus est Mundus particeps: vnde fieri nõ potest, vt ipse in omne tempus sit mutationis expers.] Quod autem iis, quæ di ximus, Proclus item consentiat, perspi- C cuum est ex eo opere, quod inscribitur Obseruationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristoteles; ibi enim, primùm quidem ostẽdit, Mundum suapte natura sempiternum esse non posse, nullum enim inquit finitum, vt est apud Arist. in 8. lib. Phy. habet vires infinitas, sed Mundus est corpus finitum, ergo nõ est prędicus viribus infinitis; atqui æuum, siue ęternitas est infinita quędam facultas semper (vt ita dicam) existendi, Mundus igitur per se æternus esse non potest. Deinde, subiũgit, semper esse, ex- D trinsecus Mundo aduenire, ab opifice ipsius, sic dicens acquirit sibi Mundus, vt sempèr sit propter illud, quod semper verè est, cum hoc quantum in sua ipsius natura est positum, id non habeat, vt sit semper; vnde fit, vt eius quod gignitur definitio, Mũdo adaptari possit,] & haud ita multo post inquit. [Quemadmodum ijs quæ visuntur in terris conuenit, vt partim intereãt, propter virium infirmitatem; partim conseruentur, propter vires infinitas; multo magis ijs quæ non intereunt, conueniet perpetuitas, atq; immortalitas, propter vires, easque infinitas, occidit enim vis omnis finita] Hæc Proclus: Planũ igitur est ac luce clarius, Platonem non obscure, vel ambigue, sed aperte, & indubitato sensisse, Mundum ita ortum esse, vt aliquando cęperit: & per se mortalẽ, & caducum esse, consilio tamen, voluntate, & potentia opificis sui, in perpetuum conseruari. Sed quidam Platonici, vel quòd maximè cuperent Aristotelem conciliare cum Platone, vel quòd Peripateticorum aduersus Platonicam Mundi creationem argumẽta nescirent soluere; vel quod productionem rerum ex nihilo, & infinitatem diuinę virtutis, Deique in agendo libertatem, nollent admittere, quibus rebus non ante concessis, Mundum sempiternũ esse negari nõ potest; vel denique odio Christianæ religionis, cui, ferre non poterant videri Platonem, cum in permultis alijs decretis, tum in hoc de noua Mundi effectione, tam perspicuè suffragari; ob has inquam caussas nonnulli Platonici, opinionem de Mundi æternitate, Platoni vel reluctanti conati sunt imponere; verba eius, quibus Mundum ab aliquo principio esse factum apertissimè pronuntiatur, cõmentitiis interpretationibus a vera eorum verborum notione, ad significationes quasdam inusitatas & absurdas detorquentes. Verum de Platonis sentẽtia, & de vniuersa disputatione, quam aduersus Proclum ęternitatis Mundi assertorem, susceperamus, satis hactenus dictum sit. Nunc argumenta, quę in eandẽ sententiam, Peripatetici, vt Auerroes, & alii excogitarunt, expendamus.

Duodecim Argumenta Auerrois pro Mundi æternitate.

CAP. VI.

PRimum argumentum Auerrois, ex 4. libro Phy. comm. 6. & 1 lib. de Cælo comm. 92. depromptũ, sic habet. Qui de nouo Mundum generant, debẽt necessario vacuum admittere; nam vbi nunc est Mundus, aliquando nullum fuit corpus, nimirum ante generationẽ Mundi,

di, poterat tamen esse, quandoquidem postea Mũdus generatus fuit; ergo illud erat vacuum, namque vacuum non est aliud, quàm receptaculum corporis, vacans tamen omni corpore.

Secundum argumentum, ex 1. lib. de Cælo, Comm. 22. Qui ponunt Mundum de nouo generatũ esse, non possunt demonstrare, esse Deum, & æternitatem eius: sicut qui ponunt ipsum æternum esse; & cogitur dicere ante generationem Mundi, fuisse aliquod corpus. & ratio est, quoniam, quod de nouo fit, non potest immediatè fieri a Deo, tum quoniam de nouo fit, quod autem tale est, ab eo q̃d semper eodem se habet modo, proxime effici non potest; tum quoniam quod generatur, debet prius ab alio alterari; Deº autem, & quoniam idem, ac immutabilis est, & quia est incorporeus, non potest immediatè aliquid noui facere, vel aliquid alterare: illud igitur, a quo Mundus proxime factus est, debuit esse corporeum, vt & alterare posset subiectum, ex quo Mũdus generari debeat, & vt varietate, ac nouitate sui motus, aliquid noui producere posset, quod antea non erat.

Tertium argumentum, ex lib. 8. Phys. Com. 4. Si quicquid fit, ex subiecto, & opposito determinato fit, idque & ex vi demonstrationis, & ex euidentia sensuum certum est; contrarium autem huius, nec ratione, nec testimonio sensuum ostendi potest; planè impossibile erit ex nihilo aliquid fieri: in tali enim productione, nec subiectum, nec oppositum vllum determinatum esse potest. His adde, quòd omnis actio necessariò coniuncta est cum motu: subiectum autem est inseparabile a motu, cum ponatur in definitione eius. Quare; qui aiunt primum agens posse ex nihilo aliquid facere, non prædicant excellentiam eius, sed potius pugnantia inter se loquuntur; quomodo enim, vel circa nihilum versari, vel in nihilo recipi vlla actio potest? Vel esse agens sine patiente? cum hæc sint relatiua, quorum ea est natura, vt vnum sine altero intelligi; nedum esse nequeat.

Quartum argumentum ex eodem libro, Commento 15. Qui faciunt Mundum de nouo, coguntur fateri aliquam mutationem factam esse in Deo. Aut ẽm

A Deus eodem prorsus modo se habuit erga molitionem Mundi ab æterno, vt tũc cum fecit Mũdum, & sic necessarium est, vt vel ab æterno Mundum fecerit, vel vt nunquam fecerit: aut diuerso modo se habuit Deus, tunc cum fecit quàm sese habuerat ab æterno; hæc autem diuersitas cum non potuerit oririĩ ex ipso Mundo, vtpotè qui nihil planè esset, necessario profecta est ex ipso opifice Deo.

Quintum argumentum, ex eodem libro & Commento: Vt se habet voluntas noua ad actionem nouam, sic voluntas antiqua ad actionem antiquam, ergo

B a commutata proportione, sic se habebit voluntas noua ad actionem antiquam, sicut voluntas antiqua ad actionem nouã, & contra: ergo sicut est impossibile a voluntate noua prodire actionem antiquã, sic est impossibile a uoluntate antiqua prodire actionem nouam.

Sextum argumẽtum, ex eodem libro & Commento. Si voluntas ęterna, dicitur producere suum effectum de nouo, & non ab æterno, hoc sine dubio contingit, vel ob aliquod impedimẽtum, vel ob defectum alicuius rei necessariæ ad illum

C effectum producendum; necesse est igitur ante generationem Mundi, vel impedimentum illud remoueri, vel illam rem necessariam adesse: quorum neutrum potest fieri sine motu. Saltem negari nõ potest, quinqui differt facere quod vult, expectet præsentiam illius temporis, & velit præterire totum illum tractum durationis, qui præcedit illud tũc, in quo vult effectum producere; non possunt igitur effugere quin admittant, ante generationem Mundi aliquam durationem temporis extitisse.

D Septimum argumentum, ex eodem libro & Commento. Aut tempus factũ est cum Mundo; aut fuit ante generationem Mundi; sed cũ nec tempus sine motu, nec motus sine mobili, nec mobile vllum extra Mundum esse possit, quomodo potuit esse tempus ante generationẽ Mundi? Sin autem tempus factum est, cũ omne quod fit, vel in tempore, vel in instanti fieri necesse sit, cumque ibi tempus esse oporteat, vbi mens nostra distinguit prius & posterius, fiet profectò, vt ante generationẽ temporis, ipsum tẽpus fuerit.

Octauum

Octauum argumentum, ex eo Opere cui nomen est, Destructio destructionũ; ex disputatione prima in solutione secundi Dubij. Nullum agens differt agere bonum quod vult, & intendit, nisi vel ob aliquod impedimentum, vel propter aliquod maius bonũ; cum ergo ante generationem Mundi nihil planè esset, vel quod resisteret Diuinæ Potentiæ, eamq; retardaret, vel quod melius esset Mundo nulla caussa assignari potest, propter quã Deus, non ab æterno Mundum fecerit. Incredibile item est, Deum elegisse priuationẽ Mundi, quasi tempore infinito; nunquam enim priuatio, aut est prior habitu, aut diuturnior eo, nisi per accidẽs.

Nonum argumẽtum, ex eadem Disputatione in solutione tertij Dubij. Caussa, & caussatum sunt relatiua; sicuti ergo accidit Mundo de nouo esse caussatum, sic accidet Deo de nouo esse caussam Mundi; cum ergo ab æterno non fuerit caussa, postea verò de nouo esse cęperit caussa Mundi, idque non extrinsecus euenerit, nihil enim erat extra Deum ante generationem Mundi, necesse est confiteri id accidisse ob aliquam mutationem factam in ipso Deo. Si igitur Deus ab æterno omnes cõditiones habuit, quæ requiruntur ad efficiendum Mundum, quid caussæ reddi potest, cur maluerit ab æterno non esse Mundũ, quàm esse? quis eñ, non inquam Sapiẽtissimus & Optimus, cuiusmodi est Deus, sed qualiscunq; Artifex, cũ possit facere aliquod opus optimum, malit dici, & esse opifex eius potẽtia, quàm actu, cum tamen actus sit perfectior potentia?

Decimum argumentum, ex eadẽ Disputatione, in solutione decimi septimi Dubij, Qui aiunt Mũdum de nouo creatum esse a Deo, censent ante hunc Mundum, alium potuisse creari, & ante illum, alium; ex quo fit vt dilatio primi Mundi longior esset, quàm secundi, & secundi, quàm tertij, & tertius antiquior esset q̃ secundus, & hic quàm primus: dico autẽ primum hunc nostrum Mundum qui factus est. Et inter tertium, & secundum, & inter hunc primũ, intercederet aliqua duratio, quæ cum non esset æterna, deberet esse temporalis; quare tempus esset sine Mundo. Cõfirmatur hoc, q̃m vbi intellectus noster inuenit prius & posterius, lõgius & breuius secundum durationem, ibidem tempus esse oportet.

A

Vndecimum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione decimi noni Dubij. Quod est non generatum, necesse est esse incorruptibile: cum ergo ante generationẽ Mundi possibile fuerit Mundum generari, alioquin non fuisset generatus, & talis possibilitas sit æterna a parte ante, erit quoque æterna in posterum; quare nunquam cessare poterit; non cessante autem possibilitate, impossibile est actu Mundum esse, cum enim primùm Mundus actu esset, corrũperetur illa possibilitas, at posuimus illam sempiternã: possibilitas enim alicuius rei desinit esse cum primum illa res actu incipit esse.

B

Duodecimum argumentum, ex eadẽ Disputatione in solutione vigesimi primi Dubij. Ante generationem Mundi, possibile fuit Mundum generari; omnis autem possibilitas fundatur in aliquo subiecto, quod dicitur esse possibile: omni enim agenti respondet patiens cum sint relatiua. quare sicut possibilitas actiua, non põt esse nisi in aliquo agente, sic nec possibilitas passiua potest esse nisi in aliquo patiente, & sic necesse est concedere ante generationem Mũdi, aliquod subiectum fuisse. Confirmatur hoc, quoniam Physicus ex ijs, quæ sunt nota sibi iudicare debet de ijs, quæ sunt ignota; cum igitur in cuiuslibet rei generatione videamus, non vnum oppositum recipere alterum, vel transmutari in alterum, sed aliud, quod est subiectum vtrique; prætei rationem est, & contra disciplinam Physicam, dicere in generatione Mundi non præfuisse aliquod subiectum, sed ipsum non ens transmutatũ esse in ipsum ens.

C

D

Soluuntur Auerrois argumenta.

CAP. VII.

AD supradictas Auerrois rationes, hoc modo breuiter respõdemus. Ad primam. Si Mũdo per se deberetur aliquis locus, & si Mundus factus fuisset per generationem naturalem, valeret vtiq; argumentũ; at nec Mundo, totum

tùm quoddam est, debetur per se aliquis locus, sed tantū ratione partium, & Mundus productus est per creationem ex nihilo, nec ante productionem Mundi præcessit aliquis locus aptus Mundum recipere; possibilitas enim, quæ præcessit creationem Mundi, non fuit passiua ex parte subiecti, sed tantū actiua ex parte Dei.

Ad 2. Argumentum concluderet, si nos diceremus Mundum factum esse per generationem, & motum physicum; at nos dicimus Mundum fuisse creatum ex nihilo, tunc quando vt crearetur præscriptum, & determinatum fuerat a Deo ab æterno: talis autem creatio Mundi, proximè monstrat Deum esse. Nam creare mundum ex nihilo, non potest nisi is qui habeat infinitam vim & potestatem, quique sit summe bonus & sapiens, hunc autem Deum esse, manifestum est apud omnes.

Ad 3. Tale iudiciū nostrorū sensuum ex duplici caussa profectum est; tum quia sensibus nostris tantum notę sunt generationes particulariū rerum, productio autem totius entis, & ipsius vniuersi, non potest sub sensus nostros cadere: tū etiā, quoniam sensus humani tantum iudicare possunt de generatione rerum corporearum, & sensibilium, productio autem rerum immaterialium, sensu comprehēdi nequit. Quamobrem oportet, vt intellectus se supra sensus erigens, & generalem totius entis productionem, & specialem rerum immaterialium procreationem considerans, agnoscat in ijs modum quendam productionis necessarium esse longe diuersum ab eo, quem in generatione rerum particularium, & materialium, sensu percipimus. Neque uero creatio est actio coniuncta cum motu, vt subiecto aliquo & patiente, & tempore indigeat. Et indigere subiecto ad agēdum, excusari non potest, quin multum detrahat omnipotentiæ Dei, & generali efficientiæ, quam habet erga omnes res; tollit enim infinitatem diuinæ virtutis, nec patitur Deum esse propriè caussam efficientem rerum incorruptibilium.

Ad 4. Ab æterno Deus decreuerat facere Mundum, tunc cum factus est; nunquam igitur voluntas mutata est in Deo.

Ad 5. Effectus intelligibilis, & voluntarius, prodit ab intellectu, secundū præscriptionem & definitionem eius; & a voluntate, secundum eius determinationē. Vnde licet voluntas sit antiqua & intellectus, tamen si determinauerint facere aliquid multo tēpore post, ille effectus nouus erit, & proficiscetur a voluntate antiqua, secundum suum propositū, propter, quod illa volūtas ab antiquo decreuerat, vt nouus ille effectus aliquo certo tempore existeret. Exempli gratia, si ego nunc apud me statuerem, ab hinc duos annos Lauretum ad sacram illam Deiparæ virginis ædē religionis ergò proficisci, illa perigrinatio cum a me post duos annos susciepietur, procedet a voluntate antiqua, quæ id duobus annis ante deliberauerat. Sic etiam Deus ab ęterno decreuit facere mundum, qui de nouo inciperet, & haberet suæ durationis initium. nihil igitur absurdi est, a voluntate antiqua, & æterna, effectum nouum (ea ratione qua expositum est) proficisci.

Ad 6. Valet argumentum de agēte, quod operatur ex necessitate naturæ, nō autem de eo, quod agit libere, qualem esse Deum, supra capite primo multis argumentis ostendimus.

Ad 7. Omne quod fit, in tempore, vel in instanti temporis fieri, locum habet, tantummodo in ijs, quæ fiunt per motum physicum, & motui circulari, cuius passio tempus est, subiecta sunt. Tempus igitur, vna cum cælo productum est per creationem. Creatio autem est actio quædam diuina, quæ non mensuratur tempore, vel instanti temporis nostri.

Ad 8. Verum est id quod argumentatur Auerroes, de agente, cuius, vel aliqua perfectio, vel aliquod bonum, & vtilitas in actione eius aliquo modo consistit; vel quod naturaliter ex necessitate operatur; tale autem agens, nō est Deus. Non esse verò Mūdi, ab æternitate præcessit, non quòd potius Deus illud elegerit, quàm esse Mundi, sed quoniam Mundus ab æterno esse non poterat, ac ideo necessarium fuit, non esse Mundi, ab æterno præcessisse; vel quòd si poterat esse, melius erat, vt de nouo fieret, quàm ab æterno, propter eam caussam quam supra non semel exposuimus.

Ad 9. Deus sine vlla mutatione sui produxit-

produxit res nouas;denominatur autem creator,vel cõseruator actu, & de nouo, nõ formaliter & intrinsece, sed propter ipsas creaturas,quæ ante erant potentia, postea sunt actu;antea non erant, postea de nouo sunt productæ: tales enim relationes non sunt mutuæ, vel secundum æquiparantiam, sed in creatura sunt realiter,& subiectiuè, in Deo autem secundum rationem, & terminatiuè. Quãuis autem Deus ab æterno habuerit omnes conditiones, quę requiruntur ad efficiẽdum Mundum,non tamen oportuit Mũdum ab æterno factum esse: tum quia Deus est agens liberum,non ex necessitate,agens autem liberum, etiam cum omnia requisita ad agendum adsunt, potest non agere;tum etiam,quia fortasse Mundus non potuit fieri ab æterno.

Ad 10. Si ante hunc Mundum fuisset creatus alius,ille diceretur antiquior ratione temporis, quod fuisset vnà cum ipso productum; plures enim circulationes in illo Mundo confectæ essent,quàm in hoc,& plus tẽporis ibi fluxisset, quàm hic: denique, secũdus Mũdus, licet propriè,non fiat in tempore, cum tempus ipsius, vnà cum ipso producatur, & ipsum sit extra tempus prioris Mundi,potest tamen dici esse tempore posterior priori Mundo,quatenus, cum secundus Mũdus factus est,iam aliquot anni,menses,& horæ, denique aliquid temporis præcesserat in priori Mundo.

Ad 11. Possibilitas, vt Mundus generaretur,non erat aliqua potentia physica fundata in subiecto,cum ante generationem Mũdi,nihil planè existeret: sed erat tantum possibilitas ex parte agentis, qui propter virtutem suam infinitã, & a nulla re dependentem, potest ex nihilo res producere.

Ad 12. Argumentum procedit de agẽte naturali,& finitæ virtutis, & de modo generationis rerum Physicarum qui nobis familiaris est; Deum autem, cum sit infinita vi præditus,& omnium rerum auctor, non conuenit existimare ad agendũ egere adminiculo subiecti, seu materiæ; præsertim, cum sit quædam actio ipsius propria,quam creationem vocamus, sciuncta ab omni motu physico, & nullius indiga subiecti. Quod si omni agenti aliquod patiens subesse necesse est,erit igitur aliquod patiens, quod a nullo factũ erit,ac proinde Deus non erit caussa efficiens omnium rerum. Atque hæc quidẽ de argumentis Auerrois.

Duodecim alia argumenta pro æternitate Mundi.

CAP. VIII.

Exponamus deinceps alia duodecim argumenta pro Mundi Aeternitate,non minus quàm omnia superius allata,in speciem probabilia; quæ libuit hic adiungere,tum, ne quicquam, quod veritati aduersari & officere posse putaretur, nos quasi dissimulantes, consulto taciti præteriisse videremur;tum, quo discussis omnium difficultatum tenebris, illustrior atque iucundior omnibus veritatis esset aspectus.

Primum autem argumẽtum, hoc est. Quod de nouo creatur, aut ante potuit fieri,aut non;si non potuit fieri, non poterit igitur creari;si potuit esse, vbi nam illa potentia erat? in nihilo non potest esse,nec in subiecto: quia creatio non præsupponit subiectum aliquod. Et confirmatur, quoniam creatio non est ipsa res quæ creatur, neque est Deus qui creat, sed est actio quædam proficiscens a creãte, & quæ terminatur ad rem creatam; hanc autem actionem in aliquo subiecto recipi oportet, at hoc repugnat creationi, quæ dicitur esse productio ex nihilo.

Secundum argumentum. Si Mundus creatus est ex nihilo,cum ipsum nihil, sit quoddam indefinitum,& indeterminatũ præterea,ipse Deus sit indifferẽs ad producendũ quodlibet, non põt assignari vlla verisimilis ratio, cur a Deo potius hoc ens determinatum factum fuerit, quàm aliud,& tunc quàm aliàs, v g si producit cælum ex nihilo, cum Deus indifferens sit ad producendum cælum, & quoduis aliud,similiter & ipsum nihil non sit magis determinatum ad productionem cęli,q̃ alterius entis, cur potius nũc producitur cælũ,quàm aliud quodlibet ens?vel a quo determinatur talis productio ex nihilo ad ipsum cęlũ,potius q̃ ad aliud ens?

Tertiũ arg.Si cælũ v.g.de de nouo ꝑductum

ctum est, quæro, antequã produceretur, vel poterat produci, & nõ produci, vel ex necessitate productum est: si prius dicas sequitur, vt cælum sit corruptibile; nam quod ante productionem sui pôterat esse, & non esse postquàm productum est, adhuc poterit esse, & non esse; sin autem posterius dixeris, cum talis necessitas nõ possit esse, nisi ex parte agentis, extra ipsum enim, nihil prorsus erat ante generationem Mundi, oportebit Deum ex necessitate mundum produxisse; quod si ex necessitate produxit, cur nõ ante, seu ab æterno produxit? nisi forte aliquod fuit impedimentũ, qđ retardauit ipsum.

Quartum argumentum. Aut Deus potuit facere Mundum ab æterno, aut non: si potuit, cum Deus & natura ex possibilibus faciant quod melius est, melius autem sit Mundum esse, quàm non esse, proculdubio si potuisset illum facere ab æterno, ab æterno fecisset: si non potuit facere ab æterno, ergo oportuit, vt æterna quædam duratio præcederet molitionem Mundi, at videtur, & absurdum, & incredibile, quòd Deus per totam æternitatem expectare debuerit, donec potuerit Mundum facere; nam si Deus nõ potest facere Mundum ab æterno, faciat igitur tunc cum primum potest facere, & cum illud, tunc, præcesserit æternitas, aut ante illud, tunc, poterat facere Mũdum, aut non; si non potuit; hoc est incredibile, cur tunc potuerit, & non ante; si potuit, ergo potuit facere Mundum antequam potuit.

Quintum argumentum. Si Mundus, cuius aliæ partes sunt corruptibiles, aliæ incorruptibiles, de nouo factus est, omnes partes eius inceperunt esse; quod autem incipit esse, desinit etiam esse, non igitur erunt aliquæ partes Mundi incorruptibiles. Ex contrario autem videntur omnes debere esse incorruptibiles; nam quod non est factum ex subiecto, & contrario, id non est corruptibile, sed tales sunt omnes partes Mundi, vtpote quæ a Deo productæ sunt per creationem, ergo oẽs oporteret esse incorruptibiles.

Sextũ argumentũ. Motus mensuratur tempore, si ergo incepit esse, vel incepit in instanti, vel in tpe, fuit igitur tempus ante motum, at tempus non est sine motu. Adde, quod cum tempus sit passio, & A numerus motus, sicut non datur prima pars, vel primũ mutatum esse ipsius motus, ita non dabitur prima pars nec primum instans tpis, quare tẽpus erit infinitum, quòd si dicas, tempus, & motũ concreatum fuisse cum ipso Mundo; hoc nõ pôt dici, nã quæ concreãtur; eadem productione terminantur & efficiuntur; at Mundus, vel cælum cępit esse per primũ sui esse, cum sit res permanens, & substantia completa per creationem producta; motus autem non potuit sic incipere, cũ sit ens successiuum, non enim potest dari B vel prima pars, vel primum mutatum esse motus; ergo terminata creatione cęli, nondum erat motus. Quærendum igitur est, quomodo postea productus fuerit motus, & quomodo non ante productionem motus fuerit tempus, cum cælum non modo natura, sed etiam duratione quadam instãtanea, motum præcesserit.

Septimum Argumentum. Pręstãtius est non posse non facere bonum, quàm posse non facere bonum: sicuti melius est facere bonum, quàm non facere bonum; & melius est non posse facere ma- C lum, quàm posse facere; sed communicare se alijs est bonum; ac Diuinũ quippiam, immo videtur esse propriũ summi boni, & inseparabile ab ipso: cum igitur hæc communicatio in molitione Mundi consistat, non potuit Deus non facere Mundum; quare, vel ab æterno fecit, vel aliquod impedimentum fuit propter qđ non ab æterno fecerit; atqui nullum impedimẽtum fingi potest, quod Deum retardare potuerit; ergo Deus fecit Mundum ab æterno.

Octauum argumẽtum. Deus semper D ac necessario facit, quod melius est, si enim ex duobus oppositis non semper eligeret ac faceret quod melius est, sed interdum quod deterius est, profectò nec esset summe sapiens, nec summè bonus: vel ergo simpliciter melius est Mundum esse, quàm non esse, vel è contrario, non esse, quàm esse; si melius est Mundum non esse, quàm esse, nunquam ergo Mundus potuit, vel debuit fieri a Deo; sin autem melius est Mundũ esse, quàm non esse, ergo Deus necessario (non quidem necessitate coactionis, sed necessitate opposita

contingentiæ) fecit Mundum: ficuti ergo nõ est contingens Mundum fieri, vel non fieri; ita non erit contingens Mundum de nouo fieri, vel ab æterno fieri. Oportet igitur alterutrum horum esse necessariũ; sed non fuit necessarium de nouo fieri, ergo fuit necessarium ab æterno fieri.

Nonum Argumentum. Si Deus necessario facit quod melius est, & bonũ, quod est diuturnius, eo melius, cum igitur Mũdum esse, bonum sit, melius vtique fuerit ipsum æternum facere, quam nouum. Quare sic a Deo factus est.

Decimum Argumentum. Si melius est Mundum esse, quàm non esse, & Deus necessario facit quod melius est, quomodo non est absurdum, dicere Mũdum de nouo factum fuisse? sic enim Deus præposuisset priuationem Mundi generationi eius, idest, fecisset non esse Mundi æternum, esse autem eius nouum.

Vndecimum Argumentum. Si Mundus de nouo factus est; quæro, in tota illa æternitate, quæ præcessit generationem Mũdi, vel Deus erat imperfectus, & otiosus, quia nihil faciebat; vel æque perfectus, ac modo est; & tunc, vel erat necessarium, vtile, & decens Mundum esse, vel non; si igitur in illa æternitate fuit, vel necessarium, vel vtile, vel decens, vt Mundus esset, oportebat Mundum, a Deo, qui summè bonus est, in illa æternitate factũ esse: si autem tunc non erat necessarium, aut conueniens, aut decens, vel fuit hoc tunc cum conditus est, vel nihil horum fuit; si fuit, quærenda est ratio huius diuersitatis, cur fuerit tunc, & non prius, vel ab æternitate; si nihil horum fuit, ergo frustra Mundus factus est; quod enim neque necessarium est fieri; neque vtile, neque decens, frustra fit.

Duodecimum Argumentum. Cum Deus sit summè bonus, & velit omnia sibi esse quam simillima, præsertim ea quę immediate procedunt ab ipso; sicuti alias perfectiones communicauit creaturis, credẽdum est etiam communicasse ęternitatem, quæ est vna ex perfectionibus Diuinis: & quemadmodum fecit Intelligentias in aliis omnibus rebus ipsi similes: ita etiam fecisse in æternitate. Adde, quod magis apparet excellentia Dei, & infinita virtus eius, si credatur, & prædicetur, non modo auctor esse rerum caducarum, & mortalium, sed etiam opifex esse immortalium, & sempiternarum; vt non solũ possit creaturę tribuere æternitatem à parte post (vt dicunt scholastici) sed etiam a parte ante.

Supradicta rationes dissoluuntur.

CAP. IX.

VErũ ad hæc argumenta, nõ ægrius quàm ad alia quæ supra refutauimus, respõderi potest. ad primum quidem hoc modo. Quod creatur, antea poterat creari: non ob potentiam passiuam alicuius subiecti, nulla enim materia tempore præcessit creationem Mundi, quin etiam tota ipsa materia prima creata fuit; sed solum ob potentiam actiuam agentis, quod antequam crearet, poterat creare. Potentia enim creatiua Mũdi, ex omni æternitate fuit in Deo perfectissima.

Ad 2. Multitudo, & distinctio earum rerum, quæ a Deo creantur & determinatio vniuscuiusque rei in gradu suo, nõ fuit orta ex ipso nihilo, nec ex ipso Deo simpliciter; sed ex Deo, pro vt habet in se ideas, & notiones omnium rerum, secundum quas, & numerum, & magnitudinem, & gradus perfectionis distribuit rebus. sic est in sacris literis, Deũ omnia fecisse in numero, pondere, & mensura.

Ad 3. Mundus poterat produci, & nõ produci, quia libere ꝓductus est a Deo, non tamen idcirco continuo sequitur, vt Mundus sit corruptibilis: illud enim axioma (quidquid potest fieri, & non fieri, est corruptibile) verum est de eo, cui conuenit talis potentia contradictionis, intrinsecè, & propter aliquod essentiale principium ipsius, quod est materia; non valet autem in eo, cui talis potentia nõ conuenit intrinsecè, sed extrinsecè, nimirum ex parte agentis, a quo propterea quod libere, & nõ necessario productũ fuit, antequã produceretur, potuit ꝓduci & nõ produci. Quãuis igitur Deus libere impertiuerit esse omnibus rebus, quibusdã tamẽ largitus est esse perpetuum, vt per se, ac suapte natura a nullo corrumpi possint;

An quia Deus libere agit, omnes res sint corruptibiles.

possint: alijs autem dedit esse caducum ac mortale, quo aliquando tandem deficiente, eiusmodi res interire oportet. Ergo intrinsecè & secundum naturam suã, aliæ res sunt corruptibiles, & aliæ incorruptibiles: quædã cõtingẽtes & qdã aliç necessariæ: qm aliç materiã & cõtrarium habent: aliæ verò minimè. At res oẽs ad Deũ relatç, a quo liberè productæ sunt, ita vt potuerint nõn produci, & libere conseruantur, ita vt possint non conseruari; nulla est res omnino necessaria, & incorruptibilis. Diuisio autem rerum in corruptibiles, & incorruptibiles sumitur ex natura ipsarum rerum, non autem ex earum relatione ad Deum.

Ad 4. Non potuit Mundus esse ab æterno; quod non arguit impotentiam Dei, sed repugnantiam ex parte creaturæ; posita enim Mundi æternitate, permulta consequuntur absurda, quæ partim tetigimus in solutione primi argumenti Procli, partim infra adducemus. Quamuis autem Mundus non potuerit fieri ab æterno simpliciter, & vt quidam aiunt categorematice, potuit tamen fieri ab ęterno sincategorematice, idest; quocunque puncto æternitatis vel temporis imaginarii, quod animo fingamus omni æternitati coextitisse, ponatur Mundus fieri, potuit ante & ante fieri; & in infinitum. Quemadmodum, licèt Deus nõ possit (vt multi putant) producere aliquod infinitum actu, potest tamen producere infinitũ hoc modo, quoniam quocunq; dato finito, seu in magnitudine, seu in numero, potest Deus facere maius, & maius in infinitum; nec potest dari vllum finitum, quo non possit Deus maius facere. Potentia ergo ad creandum Mundum non debet terminari per aliquid citra æternitatem absolutè, eo modo vt tunc potuerit, & nõ ante, sed debet determinari per ęternitatem negatiue, hoc sensu, Mundus non potest creari ab ęterno simpliciter, sed potest creari ab æterno hoc sensu, quia nihil potest assignari determinatè citra ęternitatem, ante quod Deus non potuerit Mundum creare. Potentia ergo Dei ad creãdum Mundũ, nec determinatur per ęternitatẽ; nec per aliquid determinatum citra ęternitatem, sed per id quod est citra ęternitatem, confusè, ac indeterminate.

An citra æternitatẽ possit assignari primũ instans creationis mundi.

Ad 5. Necesse fuit vt in prima productione rerum, omnes res ex nihilo producerentur: nihilominus tamen, ex ijs, quę tunc producta sunt, alia nacta fuerũt materiam, & contrarium, ex quibus, & per quę generari, & corrumpi possent: alia vero ab omni materia segregata, & a contrarijs libera, immortalem, atque immutabilem naturam sortita sunt: hinc igitur factum est, vt quamuis in procreatione Mundi omnes res similis productionis modo extiterint, tamen propter diuersas naturas, quas in illa creatione acceperũt, aliç res fuerint corruptibiles, aliç vero incorruptibiles.

Ad 6. Non datur primum instans temporis, sicut non datur primum mutatum esse motus circularis. De motu autem, cum nõ sit res permanens, nec a mobili vel termino ad quem distincta, non rectè quęritur quomodo producatur, per creationem ne, an per generationem; nõ enim motus per motum producitur, nec est motus ad motum, vt in 5. Phy. Aristoteles demonstrat. Cęlum autem, cum secundum substantiam mensuretur ęternitate vel ęuo, non potest rectè dici esse prius motu circulari, vel tẽpore, vel instanti temporis, sed quadam duratione indiuisibili ipsius ęui, cui respõderet instans in tempore, si ponamus cęlum immediate postquam fuit creatum, moueri cępisse.

Ad 7. Deus necessario facit bonum, hoc sensu, quòd quidquid Deus facit, necessario bonum est; nulla tamen necessitate astringitur Deus, vt hoc, vel illud bonum faciat. Cum enim liberè agere, sit perfectio quędam in homine, non ea est remouenda a Deo, pręsertim in ijs operationibus, quę sunt extra ipsum, in quorum effectione nõ consistit perfectio Dei. Deus igitur necessario facit bonum, quoniam quod ab eo fit, necessario bonum est, non tamen, necessar io facit bonum, vt necessarium sit ipsum facere hoc vel illud: si enim fit a Deo, hoc ipso bonũ est, & hoc ipso est melius esse, quàm non esse, pręcipuè tunc quando fit: sin autem a Deo non fit, hoc ipso melius est non fieri tunc pręcipue. Atque hinc patet etiam octaui argumenti solutio.

Ad 9. Melius est æternum esse quàm non æternum, simpliciter loquendo; sed A non est melius Mundo, quia repugnat naturæ ipsius, vt coæternus sit Deo. Sicut esse incorporeum simpliciter melius est quàm esse corporeum, sed non est id melius homini, cuius naturæ repugnat ipsum esse incorporeum. Vel aliter responderi potest, non esse melius Mundo vt is sit æternus, ratione finis propter quem à Deo fuit cōditus, nimirum vt ex eo Dei infinita potestas, atque maiestas ab hominibus cognosceretur, quæ facilius, clarius, certiusque ex noua Mundi molitione, quā ex eius æternitate cognoscuntur. B

Ad 10. Quamuis ipsi Mundo melius sit esse, quàm non esse, tamen Deo neq; melius est, neque deterius est Mundum facere, vel non facere: quia Mundi effectio nihil Dei perfectionem attingit.

Ad 11. Vt Mundus in æternitate coexisteret Deo, impossibile fuit: vel certe non decuit; vt autem aliquando fieret, existimare decet fuisse quidem conueniens, quandoquidem a Deo factus est, non tamen fuisse necessarium, vt non potuerit non fieri.

Ad 12. Communicauit quidē Deus C creaturis eas perfectiones, quas conditio creaturæ ferebat, eas vero, quæ superant statum & conditionem creaturæ, nec debuit; nec potuit communicare: neque. n. fieri potest, vt creatura sit, vel infinita virtute prædita, vel incaussata, & independens, ac (vt quidam putant) vel Deo coæterna. Non est autem Deus auctor tantummodo rerum caducarum, sed etiam immortalium, & perpetuarum; quod asit non possit facere sibi res coæternas, hoc manifestissime indicat summam excellētiam Dei, cui nulla creatura, aut in essen D tia, & perfectione; aut in virtute, & actione, aut in vita & duratione, par & æqualis esse potest.

Atque hæc quidem sint contra Peripateticos & nonnullos Platonicos, qui pro æternitate Mundi, quasi pro aris & focis ipsoque capite, acerrime dimicat, eamque pugnaciter & mordicus defendunt, disputata. Nos enim eorum tela, quibus veritatē petebant, hebetauimus, fregimus, fecimusque, vt ea nihil plane veritati possent officere.

An Mundus potuerit esse ab æterno; Variæ Theologorū opiniones. Ac prima omnium Henrici & Philoponi æternitatem creaturæ repugnare aientium, opinio explicatur.

C A P. X.

NOn esse necessarium vt Mundus sit ab æterno, satis explicatum est refutatis argumētis Philosophorum, qui æternitatem Mundi obnixe defendunt. Mundum non esse æternum, sed de nouo factum, fide cognitum, & perceptum habemus. An is tamen secundum potentiam Dei, quam vocant absolutā, ab æterno effici potuerit, Theologi adducunt in quæstionem, quam nos hoc loco velut clausulam huius libri, atque adeo totius operis, quanta maxima fieri possit breuitate, & pspicuitate, pertractare volumus, Quatuor hac de re inter se disferē pantes apud Theologos (nam a Theologis potius quàm a Philosophis, hęc controuersia tractari solet) opiniones reperio.

Prima opinio est Henrici de Gandauo, Quol. 1. quæst. 7. & Philoponi in eo libro quo respōdet argumentis Procli pro æternitate Mundi, asserentium, esse omnino impossibile vllam creaturam esse ab æterno. quod probant his rationibus, 1. Creatio est pductio ex nihilo, cum igitur terminus a quo creationis sit nihil, & non ens, necesse est in creatione non ens & nihil præcedere ipsum esse rei, quæ creatur, sicut terminus a quo præcedit terminum ad quem, quare quod creatur æternum esse non potest. 2. De omni producto verum est dicere ipsum produci, vel ita vt aliquando verum fuerit dicere ipsum tunc produci, vel ita vt verū sit dicere ipsum semper produci; sed de creatura nō est verum dicere ipsam semper produci; alioquin nulla creatura haberet esse permanēs, sed tantum esse successiuum; ergo verum est dicere eam aliquo instanti produci; sed cum producitur, incipit habere esse, ergo si in aliquo instanti producitur, non semper, nec ab æterno

Septem argumentis probatur æternitatē omni creaturæ repugnare.

æterno habet esse. 3. Creatura habet esse acquisitũ a Deo, ergo habet esse post non esse, nam quod acquirit aliquid, id non semper habuit. 4. Si creatura esset ab æterno, non differret in ea creatio & conseruatio, hęc autem differre inter se, manifestum est, tum ex definitione creationis, & cõseruationis: tum ex eo, quod agens particulare est caussa efficiens eius quod producit, non tamen est caussa cõseruans; quare etiam vbi hæc duo in vnũ concurrunt, habent saltem diuersas rationes. 5. Si aliqua creatura esset ab æterno, illa per æternam durationem haberet esse necessarium & penitus indefectibile, etiam per absolutam Dei potentiam; nam ponatur talis creatura annihilari a Deo, vel annihilari potest ab æterno, & sic quia ponitur esse ab æterno, habebit esse ab æterno; & quia dicitur annihilari ab æterno, quod autem annihilatur non est, non erit ab æterno, quare, & erit & nõ erit ab ęterno: Vel talis creatura nõ põt annihilari ab æterno; quare cũ ipsa habeat esse ab æterno, quandocunque citra æternitatem annihilabitur, necessarium est iam ipsam habuisse esse ab æterno, & per totam illam æternitatem, esse omnino indefectibilem: & quia omne ęternum est necessarium, quippe cum careat potentia contradictionis ad esse & non esse, vt docet Arist. 9. Metaphy. text. 17. ab æterno quoque ipsa habuisset esse necessarium: Hoc autem videtur repugnare omnipotentiæ Dei, & dependentiæ, quam omnis creatura perpetuo habet a Deo in esse. 6. Si creatura, nec essentiam, nec virtutem potest habere infinitam, ergo neque durationem: ne ponatur creatura, in aliquo par, & æqualis Deo. Et sicut Deus in essentia habet aliquid proprium, quod est esse actum purũ & in virtute, quod est esse infinitum, & in actione ad extra, quod est habere vim creandi; ita in duratione, habere debet aliquid proprium, & incommunicabile aliis, nempe æternitatem.

Testimonia sanctorum patrũ. Pro hac sententia facere vidétur per multa testimonia sanctorũ Patrum, negãtium vllam creaturam coeternã Deo esse posse. Athanasius in secunda oratione contra Arianos, ait nõ posse creaturam, quippe quæ ex non esse ad esse traducitur coæternam esse opifici suo. Ambrosius primo Exameron, quid tam absurdũ est, inquit, quàm vt æternitas operis, æternitati iungatur auctoris? Augustinus lib. contra Felicianum Arianum, ita definit creaturam. [Creatura est ex eo quod nondum est, vel aliquando non fuit, corruptibilis rei quantum in se est, Omnipotentis Dei voluntate, facta substantia. [Damascenus lib. 1. de Fide orthodoxa cap. 8. [Quoniam, inquit, creatio, Diuinæ voluntatis opus est, non est coæterna Deo; neque enim quod ex non esse ad esse traducitur, capax est, vt coæternum sit suo principio.] Denique Basilius, Gregorius Nazianzenus, Athanasius, Hylarius, Augustinus, aliique multi, pugnantes contra Arium asserentem Verbum Diuinum esse creaturam, hac præcipue argumentatione vtebantur. Nulla creatura est coæterna suo creatori, sed ex sacris litteris euidenter colligitur Verbum esse coęternum Deo, ergo non est cretura: quæ argumentatio parum firma esset ad conuincendos Arianos, si creatura Deo coæterna esse posset.

Secunda Opinio Durandi, Aeternitatem repugnare rebus corruptibilibus, non autem incorruptibilibus.

CAP. XI.

Altera opinio est Durandi in 2. Sentent. Distinct. 1. qui censet æternitatem non repugnare substantiis incorruptibilibus, vt Cęlis, & Intelligentiis: at rebus corruptibilibus, quarum natura specifica in vno indiuiduo perpetuari non potest, sed conseruatur per successionem indiuiduorum, quæ generantur & intereunt; eam omnino repugnare. Rationes quidem quib[9] ostẽdi posset res incorruptibiles ęternas esse posse, cognosci poterunt ex tractatione, & confirmatione tertiæ opinionis quam sequenti capite subiũgam. Hac enim re non discrepat tertia opinio ab hac secunda.

Aeternitatem repugnare reb' corruptibilibus probatur quatuor argumentis.

Quod autem æternitas repugnet rebus corruptibilibus, ea maxime ratione persuaderi solet, quod ex hac positione, permulta, eaque grauissima, & absurdissima incommoda existũt. Primo enim, infinitum actu transactum, & pertransitum fuisset; nam posita æternitate Mundi vsque ad hodiernũ diem exacti, & transacti fuissent infinitæ conuersiones solis, aliorumque syderum, infiniti dies, infinita cuiuslibet speciei indiuidua: infinitum autem nullo modo pertransiri posse, & Aristoteles docet, & nullo docente, ratio ipsa suadet.

Deinde, aliquid esset maius infinito; nam conuersiones lunæ plures sunt quã solis, cum vna conuersio solis contineat duodecim lunæ. Dies item multo plures sunt quàm anni, cum annus comprehendat trecentos sexaginta quinque dies. At posita æternitate Mundi, cõuersiones solis fuissent infinitæ, similiter etiam anni fuissent infiniti, ergo daretur aliquid multo maius infinito. Quin etiam esset aliquid quod infinite excederet aliud infinitum, excessus enim dierum super annos, non potest esse finitus, quippe cum successio dierum sit æterna & infinita, quare necessario erit infinitus. His quoque consequens est, aliquid simul esse maius alio, & eidem æquale. Etenim dies, & anni, qua ratione sunt ambo, infiniti, inæquales esse non possunt; qua ratione autẽ vnus annus cõtinet in se multos dies, necesse est annos pauciores esse diebus. Quod autem duo infinita inæqualia esse nequeant, declaratur simul, & ꝓbatur hoc exẽplo. Sint duæ lineæ, seu aliæ magnitudines, ex vna parte infinitæ secundum longitudinem, ex altera parte finitæ; & ex ea parte, qua finitæ sunt, sint inter se æquales: addatur vni earum ex qua parte est finita, pedalis magnitudo secundum quam excedat alteram lineam qua parte ipsa est finita: deinde ex qua parte sunt finitæ, consequentur inuicem illæ duæ lineæ trahendo minorem, idest cui non fuit facta additio, ad æqualitatem maioris, hoc est, eius cui facta est additio; tunc quæratur, an hæ duæ lineę sicut sunt iã factæ ęquales ex ea parte, qua sunt finitę; an sint etiã æquales ex ea parte, qua sunt infinitæ, an inęquales: si sunt inęquales, ergo illa, quę est minor, & exceditur, nõ est infinita; A infinitum enim quà infinitum, nõ potest excedi: sin autem etiam illo modo sunt æquales, ergo falsum est illud primũ principiũ Mathematicũ, si ęqualibus addas inæqualia, necesse est ea fieri inęqualia. Sed huic exẽplo posset occurri, negãdo lineã illã, versus eam partem sm̃ quam est infinita, posse vlterius promoueri & protendi. Nam, extra, vel vltra infinitum: vt est infinitum, nihil esse potest quo ipsum porrigatur atque extendatur, alioqui nõ esset infinitum. Verum hoc obiter sit dictum. Manifestum igitur est, id cuius grauia B hæc a nobis dicta sunt, nimirum duo infinita qua ratione infinita sunt, inter se inęqualia esse non posse.

Postea, posita æternitate Mundi in rebus corruptibilibus, necessario sequitur esse actu infinitam aliquam multitudinẽ rerum: nam generatio hominũ esset æterna, sicut generatio equorum, & Leonum; caussam enim aliquam probabilem, cur generatio aliorum animalium potuerit esse æterna, hominis autem nõ potuerit, vel fingere difficile, est ne dicam impossibile. cum autem suum quisque hominũ C habeat animum immortalem, & post cuiusque interitum perpetuo superstitem, necesse est actu esse infinitas animas infinitorum hominum, qui ab æternitate vsque ad hunc diem, per successionem fuerunt.

Ad extremum, hinc efficeretur esse aliquas creaturas infinitæ virtutis in vigore, Etenim, non est dubium quin quilibet Angelus cognoscat omnes conuersiones eius orbis cælestis, quem mouet; tritum enim est Philosophorum sermone, Intelligentiam mouere cælum per intellectũ, D & apdetitũ. Sed quilibet Angelus, si ab æternitate mouisset cælum, effecisset infinitas cõuersiones sui orbis, ergo illas omnes cognosceret; nisi quis fingat cadere in Angelos obliuionem rerum cognitarum: infinitum autem, ea ratione vt est infinitum, non potest comprehendi nisi ab intellectu infinito, oporteret igitur in vnoquoque Angelo inesse vim intelligẽdi infinitã, hoc est in eo esse infinitã perfectionem, His igitur argumentis secunda hæc opinio suaderi, & probari posset.

Tertia opinio D. Thomæ et Nominalium, omnem creaturam potuisse fieri Ab æterno.

CAP. XII.

TErtia opinio est eorum, qui affirmant æternitatem, nec ratione rerum incorruptibilium, nec ratione rerum corruptibilium repugnare Mundo: hoc est, tam substantias incorruptibiles, quàm corruptibiles potuisse fieri ab æterno.

Hanc sententiam amplectitur Gregorius Arimin. 2. sent. d. 1. & Gabriel ibidẽ & Ochãn; licet is non tam pugnaciter eã defendat. Etenim in 2. quol. quæst. 5. tametsi hanc opinionem indicat probabiliorem, non inficiatur tamen contrariam etiam defendi posse, neutramque partẽ huius controuersiæ affirmat posse demõstratiue probari. D. Tho. in 1. Par. quæst. 46. art. 2. eandem sententiam probat, dupliciter: primo, Mundum incępisse, est articulus fidei. Moyses enim dicens (In principio creauit Deus cælum, & terram) secundum D. Gregorium homil. prima in Ezechielem, prophetauit de pręterito: & in principio Symboli ꝓfitemur nos credere Deum esse creatorem cęli; articulus autem fidei non potest demonstratione, probari, quia fides, secundum D. Paulum ad Hebręos 11. est argumentum non apparentium. Deinde, nouitas Mundi non potest recipere demõstrationem ex parte Mundi: principium enim demõstrationis est quod quid est, hoc autem abstrahit ab omni differentia temporis, & ab esse, vel non esse; quare hunc Mundum, semper, vel nõ semper fuisse, in demonstrationem cadere non potest. Neq; vero id demonstrari potest ex parte Dei creantis Mundum: cum enim Deus agat per voluntatem, voluntas autem eius in ijs quę pertinent ad creaturarum productionem, libera sit, nullaque necessitate teneatur, non potest talis voluntas ratione comprehendi, nec ratione naturali certo sciri potest a nobis, an Deus voluerit creare Mundum ab ęterno, an de nouo. Ex his igitur manifeste perspicitur,

A D. Thomę non videri impossibilem eternitatem Mundi secundum omnes eius partes. In fine tamen illius articuli, videtur excipere hominem, cuius generationem non audet dicere possibilem fuisse ab æterno, ne cogatur admittere infinitã multitudinẽ animarum, quam infinitatẽ, rem valde absurdam, & rationi contrariã atque adeo impossibilem, ipse refutauerat atq; reiecerat in 1. par. quęst. 7. art. 4.

Sed reuertamur ad explicationem, & confirmationẽ tertię opinionis, quę hac vna ratione clarissimẽ firmissimeq; pro-

Pulcherrima argumẽtatio, qua concluditur Mundũ ab æterno effici potuisse.

B batur. Quidquid non implicat contradictionem, est possibile Deo, sed creaturã esse ab ęterno, non implicat cõtradictionem, hoc ergo est possibile. Maior, confessione omnium Theologorum, apud omnes est certissima, & notissima. Minor ita probatur. Si est impossibile, creaturam esse productam ab ęterno, vel hęc impossibilitas prouenit ex parte, Dei creantis, vel ex parte ipsius creationis, vel ex partę creaturę. Ex parte Dei producentis, tripliciter prouenire potest; vel quia putatur nullum productum coę-

C uum esse posse suo producenti; vel quia producens liberum cum agat ex electione, existimatur pręcedere debere aliqua duratione suum effectum; vel quia si creatura coęterna esset Creatori, videretur Creator in aliquo, nimirum in duratione non esse superior, maior, atque pręstantior, quàm creatura: sed nullum horum trium tollit ęternitatem creaturę, ergo &c. Non primũ; tum quia in Diuina Trinitate Pater verè producit Filiũ, cum tñ credamus Filiũ esse coęternũ Patri; tum etiã, quia Philosophi concedunt in rebus

D naturalibus inueniri aliquas caussas efficientes, quę simul sunt cum effectis; & D. Augustinus ostendere volẽs hęc duo nõ pugnare inter se, vt nimirũ Filius Dei sit productus a Patre, & tamen sit ei coęternus, id in 6. lib. de Trinitate cap. 1. declarat hoc exemplo, splendor inquit qui gignitur ab igne, atque diffunditur, coęuus est igni, & esset ei coęternus, si ignis esset ęternus. Sed dicet aliquis, Aristotelem in 12. lib. Metaph. tex. 16. id discriminis ponere inter formam, & caussam efficiẽtem, quòd forma simul est cum eo cuius

est forma,efficiens autem est ante suũ effectum. Ad hoc respondere potest tripliciter; primò, repugnare formæ ea ratione qua forma est, ipsam esse ante compositum,cuius forma est;at efficienti,vt efficiens est,non repugnare vt sit ante suum effectum, nam etsi reperiuntur nonnullæ caussæ efficientes,quæ simul tempore sint cum suis effectis,plurimę tamen alię passim reperiuntur, quæ tempore antegrediuntur effecta; atque hoc quidem satis est Aristoteli ad distinguẽdam formã a caussa efficienti.Deinde, Arist.eo loco non ait caussas efficientes esse antiquiores effectis,sed caussas mouentes,hoc est, caussas efficientes quæ per motum efficiunt, has enim priores esse necesse est. nam mouens præsupponitur motui, motus etiam effectui, qui producitur per motum, omnis autem motus fit in tempore,quare necesse est causam mouentẽ tpe priorem esse effectu,qui per motũ ab ea producitur. Postremò, Arist.illo loco tantum vult significare (quod statim perspicuum fit consideranti eius verba) formam simul esse cum composito, hoc est,eadẽ productione produci, qua producitur compositum; caussas vero mouentes ante ortas existere, hoc est, non produci ea productione, qua compositũ ab ipsis producitur,alioquin producerẽt seipsas,quod est impossibile Nec verò dici potest,quoniam est Deus agens liberũ, ideo necessariũ esse vt creatura sit Deo posterior duratione. Etenim, quia Deus agit liberè cum sit infinitæ virtutis non est minoris potentiæ, quàm si esset agẽs ex necessitate naturę,sed si ageret ex necessitate naturæ, produxisset Mũdum ab æterno,ergo quòd agat libere,id non obstat quominus potuerit Mundum producere ab æterno. Præterea, agens ex electione, tunc successiuè agit, & tempore anteit effectum, cum electio nõ est actus uolũtatis simplex,& totus simul,sed prerequirit deliberationem,quæ propter discursum rationis ei adiunctum, fit successiuè,sicut cernimus in homine;at electio Dei nõ secus ac eius intellectio, est actus voluntatis Diuinæ simplicissimus, totus simul,Deoque coæternus;non igitur, quòd Deus libere,atque ex electione agat, id obstat quominus potuerit ab eo produci Mundus ab æterno. Adde, quod Deus agit per suam voluntatem, in Deo autẽ non est maius ipsum velle, quàm posse, secũdum illud quod scriptum est in lib. Sapientiæ,[cui subest posse cum vult.]potuit autem Deus velle producere mundum ab æterno, ergo potuit etiam producere.Nec illud etiam verè dici potest, si creatura sit æterna, eam fore aliqua re parem Deo;nam quamuis ponatur creatura coæterna Deo, non continuò tamẽ ponitur ei æqualis in duratione,sed multo inferior. Æternitas enim Dei est omnino necessaria,quia Deus non potest nõ esse æternus,creatura verò potest esse,& non esse æterna.Deinde, æternitas creaturę est ab alio per participationẽ, ęternitas Dei est a se per essentiã. Hoc fusè docet Boetius li.5.de Cõsolatione Prosa.6.

Ex parte creationis existimari posset ęternitatẽ repugnare creaturę,duas ob caussas; tum quia creatio significare videtur actionem aliquam, quæ cum non fiat in ęternitate fieri debet in aliquo instanti;at in duratione ęterna non potest assignari vnum aliquod instans primum; tum etiam, quoniam creatio dicitur ex nihilo productio,quare oportet creaturam prius fuisse nihil, deinde accepisse per creationem ipsum esse. Sed neutra harum caussarum tollit possibilitatem ęternitatis in creatura.Non quidẽ prior; cũ enim Mundus creari ab ęterno ponitur, hic nomen creationis non significat actionem aliquam a Deo proficiscẽtem ad creaturas, sed tantum significat habitudinem Mundi ad Deum, tanquam ad suum principium, a quo ipsius esse depẽdet;quemadmodum in Deo cum dicitur Filius produci a patre, nomine productionis, non significatur actio aliqua media inter Patrem,& Filium, sed illud tantum significatur, Filium non habere esse a se,sed a Patre:sicut etiam, cum dicitur esse risibile procedere, & manare ab homine, non significatur media quępiam actio, per quã risibile producatur ab homine, sed tantum dependentia risibilis ab homine, tanquàm ab intrinseco eius principio. Vide D. Thom. 1. Par. quęst. 41. artic. 1. ad secundum. Neque vero posterior caussa probabilior est. Etenim cum dicitur creatio, fieri ex nihilo,

lo, non significatur ordo aliquis ipsius esse post non esse, uel transitus à nõ esse ad esse, sed totum significatur negatio materiæ, vel subiecti: vt fieri ex nihilo nõ sit aliud, quam non fieri ex aliquo subiecto, vel materia, & hoc quadrat in quamlibet creaturam etiam æternam.

Ex parte creaturę videri posset repugnare ei æternitas; vel quia communiter dr creaturæ ex se conuenire non esse, aut igitur creaturæ conuenit non esse, post esse ipsius, at multæ creaturæ sunt incorruptibiles, quæ nunquam amittent esse; aut non esse conuenit ei simul cum esse, at hoc implicat contradictionē; aut denique, conuenit ei non esse, priusquam adueniat ei ipsum esse; ergo non potest semper, & ab æterno fuisse; sed oportet aliquando nõ habuisse esse. Vel repugnat æternitas creaturæ, quia creatura dicitur habere esse participatum, & acquisitum à Deo; at si creatura fuisset ab æterno, semper habuisset esse, neque assignari posset in illa æternitate, quando illud esse acquisiuerit, & acceperit à Deo. Sed neutrum horum multum ualet ad euertendam æternitatem creaturæ; nã cum dicitur, quòd creaturę conuenit ex se nõ esse, non significatur quod ea prius debuerit non esse, sed quod ex se non habet esse, & sibi soli à Deo derelicta confestim in nihilum recideret, quare illud non esse conuenit ei, tunc etiam cum habet esse, quia tunc uerum est dicere creaturam non esse à se, sed à Deo, in quo viuimus, mouemur, & sumus. Hoc etiam significatur, cum dicitur creaturam habere esse acquisitũ, & acceptũ à Deo, hoc est dependens à Deo, quanquam & hæ, & aliæ similes sententiæ pronuntiantur à Doctoribus de creatura, ea ratione, vt vere facta est à Deo, non autem vt poterat ab eo fieri secundum absolutam eius potentiam.

Exponitur auctoris Sententia.

CAP. XIII.

Quarta est opinio Scoti, qui in 2. Sent. dist. 1. quæst. 3 problematicè tractat hanc quæstionem, affirmans vtramque partem contradictionis A æqualiter esse probabilem & pro vtraq; rationes afferens, easque soluens. Quam ego Scoti opinionem probo aliqua ex parte; sed ut quod sentio planius intelligatur, subiiciam hic nonnullas propositiones, quibus sententiam meam breuiter explicabo.

Prima propositio. Creatura secũdum naturam suam incorruptibilis, vt Angelus, potuit esse ab æterno. Hoc non alia ratione probari debet, quàm ea quæ copiose à nobis exposita est proxime antecedenti capite in tractatione tertiæ opi- B nionis. Nempe, hoc non implicat contradictionem, neque ex parte Dei creantis, neque ex parte creationis, nec ex parte creaturæ, ergo est Deo possibile. Sed quia rationes, quibus prima opinio Henrici supra est confirmata, huic propositioni aduersantur, earum hoc loco solutionem perstringamus. Ad Primam respondemus, creaturam produci ex nihilo, non quia prius fuerit nihil, sed quia non producitur ex aliquo subiecto; ut idẽ valeat produci ex nihilo, quod produci non ex aliquo tanquam subiecto; si autẽ C Angelus esset ab æterno, uere dici posset illum productum esse ex nihilo, idest nõ ex aliquo subiecto. Ad 2. Cum æternum aliquod dicitur productũ, hæc vox productum, non significat actionem aliquam, seu mutationem intermediam inter producens, & productum: sed tantum significatur illud æternum non habere esse à se, sed habere esse dependens à Deo. Sed quia in rebus nobis notis, quæ res habet esse ab alio, eã ab illo produci cernimus, ideo his etiã vocibus utimur in rebus æternis; quin etiam in Di- D uinis; tantum, vt significemus habitudinem vnius rei ad aliam tanquam ad principium, à quo est esse illius. Ad 3. Creatura dicitur habere esse acquisitũ à Deo, hoc est habere esse fluens, & dependens à Deo, quod etiam potest esse in æternitate: sicut si sol ęternus esset, splendor ei coæternus esset, fluens, & dependens ab ipso. Ad 4. Licet in rebus de nouo productis clarius appareat discrimen inter creationem, & conseruationem; dicitur enim creatio, quatenus res incipit esse, quod antea non erat; dicitur conser- natio,

Solutio rationum Henrici sientis æternitatẽ repugnare omni rei creatæ.

Discrimen inter productionẽ & cõseruationem, reperitur in creatura tametsi ea fuisset ab æterno.

uatio, quatenus res in esse per productionem accepto, aliquandiu permanet dependenter à Deo: aliquo tamen modo etiam in æternitate creaturæ, huiusmodi discrimen cogitatione designari, & notari potest. Nam si Angelus v.g. esset æternus, diceretur productus à Deo, quatenus ab ipso habet suum esse; diceretur idem quoque conseruatus à Deo, quatenus illud esse habuit permanens & continuatum per æternitatem. producri enim præcise sumptum, non significat aliud, q̃ habere esse ab alio; conseruari autem ab aliquo, est in esse, quod habet ab alio, permanere aliquãdiu, hoc est, siue per infinitam aliquam durationem, siue per finitã, & tẽporalem. Ad 5. Sicut creatura cum est, non potest non esse, nec tunc potest annihilari, ita ut cum est, non sit, quia hoc implicat contradictionem: sic etiã, si ponatur creatura esse ab æterno, necesse est illam habere æternam durationem, & impossibile est illam ab æterno annihilari, Neque hoc arguit esse ipsam ens simpliciter necessarium, & penitus indefectibile, nisi tantum ex suppositione; quemadmodum res dum est, habet esse necessarium & indefectibile. Qđ autem ex Aristotele adducitur, (oẽ æternum esse necessarium) verum est, sed intelligi debet eo modo esse necessarium, quo est æternum; si est æternum à se, ac simpliciter, erit quoque simpliciter, & à se necessarium: Sin autem est ęternum ex suppositione, & ex libera uoluntate alterius, simili etiam ratione necessarium haberi dẽt. & sic fuisset Angelus res quædam necessaria, si is fuisset ab æterno.

Ad 6. Quamuis ponatur creatura coæterna Deo, nihilominus tamen Deus est ea superior, atq; præstantior secundum duratione; & quia Deus essentialiter est sua ęternitas: & quia est æternus ex se; & quia est necessariò æternus; & quia est in omnibus & omnino ęternus. Proprium igitur Dei secundum durationem est essentialiter, necessariò, & ex se, in omnibus, & omni modo esse æternum; quorũ nullus modus æternitatis in ullam planè creaturam conuenire potest.

Ad illa testimonia sanctorum Patrũ, tripliciter respondere possumus. Primo, Sanctos Patres considerasse creationem eo modo, vt vere facta est à Deo, non autem vt ab eo fieri absolute potuit: & quia constat ex sacris litteris, omnes creaturas esse de nouo factas, ideo tradiderunt eã creationis definitionem, quæ soli creationi nouæ, & creaturę de nouo factæ, accõmodari potest. Deinde, hæc uox (nõ posse) frequenter in scripturis sumitur, non pro eo, quod est simpliciter impossibile, sed pro eo, quod est non esse conueniẽs, decens, rationi congruum. Sic sumitur Matthæi 9. [Non possunt filii sponsi lugere, quandiu cũ illis est sponsus] & Mar. 6. [Christus non poterat in Patria sua virtutem vllam facere] & Actuum 4. [Non possumus non loqui, quæ uidimus, & audiuimus.] hoc etiam modo Sancti Patres sumunt (non posse) cum aiunt creaturã, coæternam Deo esse non posse, hoc est non esse conueniens, aut decens. Postremo, Sancti Patres, ex suppositione concessa, & usurpata ab Ario, rectissime cõcludunt creaturam esse non posse ab æterno. Arius enim ponebat creaturam esse id quod prius non erat, & per uoluntatem Dei ex non esse traducitur ad esse. Quocirca, aiebat Filium Dei (quem creaturam vocabat) esse ex non extantibus, uel ex non existentibus. Aduersus quem, posita tali notione creaturæ, euidenter argumentabantur Patres, filium Dei non esse creaturam, utpotè quẽ, clarissimis scripturę testimoniis ostendebãt esse coæternum Patri.

Secunda Propositio. Creatura corruptibilis in particulari, vt aliquis equus, vel aliquis leo, partim ab æterno produci potuit, partim non potuit. Huius propositionis facile & promptum est rationem explicare. Nã si equus v.g. relinquatur suæ naturę, & talis producatur, qualis est secundum naturam suam, non potest produci ab æterno. Si enim producatur ab ęterno, necesse est illum viuere infinito quodam tempore; si enim finito tantum tempore viueret, ab eius productione, usque ad interitum eiusdem, non nisi finitum tempus intercessisset: quare non fuisset ab æterno. Si autem ita producatur, ut relinquatur naturę suæ, cum sit natura corruptibilis, impossibile erit eum infinito tẽpore durare: omne enim corru-

corruptibile, necesse est aliquando tandem post certum & definitum tēpus corrumpi: hoc autem, quod est non durare infinito tempore, pugnat cum eo, qđ est fuisse ab æterno. Quod si Deus miraculo sè conseruaret eqũum infinito tempore, nihil prohiberet eum ab æterno produci: hinc igitur perspicuum fit, quomodo possibile, & impossibile sit secundum diuersas rationes, equũ produci ab æterno.

Tertia Propositio. Generatio hominis, secundum aliquos Doctores, non potuit esse ab æterno, secũdum alios autem, potuit esse æterna. Etenim D. Thomas & Durandus negantes infinitum actu, siue secundum magnitudinem, siue secundũ multitudinem, aut esse, aut et à Deo produci posse, non possunt facere æternam generationem hominis, ne infinitatem animarum admittere cogantur. Nominales autem, quibus non uidetur impossibile infinitum actu, tã in magnitudine, quàm in numero produci à Deo, non habent negare possibilem fuisse æternitatē generationis humanæ. Et sanè, qui concedunt generationem aliorum animalium potuisse fieri ab æterno, non video, cur æternitatem generationis hominum possibilem esse negent. Nam quod metuũt de infinitate animarũ, id posterius quiddam est, & per accidens, & in dubio positum. Si enim res ipsa à priori, & per se consideretur, nulla profecto caussa probabilis, & idonea reperietur, cur generatio leonum potuit esse ab æterno; non autem hominum. Nam qua ratione vnus leo post alium ab æterno produci potest, eadem potest, & homo post hominem. Ego, si alterutrum mihi, aut negandum, aut concedendum esset, facilius adducerer vt concederem infinitum actu posse à Deo produci; quàm vt concedens æternitatem possibilem fuisse in generatione aliorum animalium, eam solum in generatione hominis impossibilem esse affirmarem. Non enim queo intelligere, posse Deum immediatè creare vnum leonem post alium ab æterno, non posse aũt idem ab eo fieri in generatione hominis.

Quarta Propositio. Videtur possibilis fuisse æternitas temporis, motus, & generationis rerum sublunarium. Dixi, uidetur, quia nolo id affirmare, tanquam certum, indubitatum. & quod euidenti aliqua & necessaria ratione teneatur, sed pono id tanquam probabile, & rationi satis consentaneum. Si enim id esset impossibile, certè id eueniret propter illa incommoda, & absurda, quæ nos supra exposuimus cum tractaremus secundam opinionem, quam sequitur Durandus; sed omnes illas obiectiones haud magno negocio repelli ac profligari posse, facile intelliget, quicunque leget D. Thomam de Potentia q. 3. artic. 14. & in Opusculo de Aeternitate Mundi, in secundo libro cõtra Gentes cap. 38, in Prima Par. q. 46. & art. secundo. & Scotum, Gregor. Ariminensem 2. Senten. Dist. prima, & Ochan Quol. 2. art. quintó. Satis igitur sit indicasse loca, è quibus peti possunt solutiones illorum argumentorum, ne nos eas hic recensendo, superuacanee longiores simus.

Quinta Propõ. Posita æternitate tēporis & motus, satis probabile est posse dari infinitũ actu s̃m multitudinem; tum quia generatio hominis non secus q̃ aliorũ animaliũ (vt supra dicebamus) potuit esse ab ęterno; ex quo efficeretur esse actu infinitas animas rationales: tũ ēt, quia potuisset Deus quolibet die illius æterni tēporis creare vnum Angelum, ergo sicut vsq; ad hunc diē iuissent transacti infiniti dies, ita essent actu infiniti Angeli. Nec valet responsum quorundã, qui respondēt in quolibet die illius æternitatis disiũctē, ac separatim accepto, potuisse Deũ creare vnum Angelũ, in quolibet aũt die coniunctē sumpto, non potuisse. Quēadmodũ in hac hora sunt infinita instantia, & in quolibet eorũ separatim, ac disiunctē, potest Deus creare vnũ Angelũ, non autē in quolibet coniunctē, nec in singulis, & omnibus. Sed hoc responsum (vt dixi) parũ valet ad euertēdam nostrã propositionē: multum .n. interest inter instantia huius horæ, & dies pręteritos ęterni temporis: illa enim sunt tantum in potentia; hi aũt fuerunt actu ab inuicem separati, & distincti. Non igr̃, vel ex parte Dei, vel dierum qui sunt in tempore æterno, vel Angelorum, quicquam prohibet quolibet die illius æternitatis, creatũ fuisse à Deo unũ Angelum

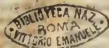
Angelum. Hæc est igitur nostra sententia; existimare nos vtramque partem huius quæstionis esse probabilem; eam tamen videri nobis aliquanto probabiliorem, quę æternitatem Mundi possibilem fuisse statuit. Verum de hac quæstione, quæ magis Theologica est quàm Philosophica, quę adhuc disputata sunt, ea satis esse debent. Deus autem, in quo est uera & perfecta æternitas, & cuius ope adiuti tandem ad huius operis exitum finemque peruenimus, cælesti suo numine ita nos seruet ac regat, ut hac mortali uita caste pieque transacta, ad beatas celi sedes euolantes, fœlicissima eius æternitate, omnibus completi bonis, sempiterno æuo perfruamur. A

Vni Deo Trinoque, ac Deiparæ semper Virgini Mariæ, laus, honor, gloria & gratiarum actio, in omnem æternitatem.

Amen.

FINIS DECIMIQVINTI ET VLTIMI LIBRI.

INDEX
QVAESTIONVM,
ET RERVM ILLVSTRIORVM,
Quæ in his quindecim libris explicantur.

A

Abstractio

Accidens.

Actio.

Aeternitas & Aeternum.

Aeuum.

Augmentatio.

C

Calor.

Caussa.

Cælum.

Color.

Contingentia & contingens.

Continuum.

Creatio.

D

Definitio.

Democritus.

Deus.

Duratio.

E

Effectus.

Elementum.

Empedocles.

Epicurus.

Existentia uel esse.

F

Finis.

Forma.

a An

4. An.

Mixtum.

Monstrum.

Motus.

De Terminis motus.

3 An

Plato & Platonici.

Priuatio.

Pythagoras.

Quantitas.

Quidditas.

Scientia.

FINIS.

INDEX RERVM

Aeuum.

Albertus Magnus.

Alchymia & Alchymista.

Alexander Aphrodisæus.

Analogum.

Anaxagoras.

Anaximander.

Anima & Animatum.

Animal.

Anima rationalis.

Quod

Argumentatio.

Aristoteles.

Ars & Artificiale.

Astrologus.

Attractio.

Auerroes.

Auicenna.

Augmentatio.

C

Calor.

Caussa.

Cælum.

Color.

Contingens & Contingentia.

Continuum.

Corpus.

Creatio.

Empedocles.

Epicurus.

Existentia.

F

Finis.

Forma.

Fortuna, & Casus.

G

Generatio.

Intelligentiæ.

Interuallum.

L

Liber.

Locus.

Logica.

Lumen.

M

Materia.

Mathematica Doctrina.

Maximum & Minimum.

Medicina & Medicus.

Metaphysica.

Melissus.

Monstrum.

Ochan.

O

Ochan.

Olympici Ludi.

Olympiades.

Ordo.

P

Parmenides.

Pherecydes Syrus.

Philosophia & Philosophus.

Physica

Porphyrius.

Q

Quadratura circuli.

Quantitas.

Quidditas.

S

Sapiens & Sapientia.

Scientia.

Scotus & Scotistæ.

Secta.

Sensus.

Sub-

Subiectum.

Substantia.

T

Tempus.

Terra.

Thales.

The-

Themistius.

D. Thomas & Thomistæ.

Transcendentia.

V

Vacuum.

Vmbra.

Vniuersale.

Voluntas.

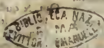
X

Xenophanes.

Z

Zeno.

F I N I S.

Regeſtum.

A b A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ.

Omnes ſunt duerniones. A B C D E F G ſunt folia, b Ss vero media: quæ omnia ſunt folia 76.

R O M AE

Excudebant Alexander Gardanus, & Franciſcus Coattinus.

M. D. LXXXV.